

ינון שמו
אוריאל ספו
שו"ת בהלכה
אורח חיים

ינון שמו
אוריאל ספז
כוכב יעקב תשפ"א
טל': 0527204557

כל הזכויות שמורות
מותר להעתיק ולצלם
שלא למטרות רווח

לתגובות והערות: מש' ספז
רח' חגוי הסלע 389
כוכב יעקב
או במייל: sfez12@gmail.com

יוצא לאור בסיוע ישיבת מדברה כעדן

וכן בסיוע מכון התורה והארץ

עימוד ועיצוב: שמוליק וינברגר 058-7710425
עיצוב כריכה: סטודיו טולידאנו studiotoledano@gmail.com
תמונת הכריכה: רונית חוג'יבקוב.

ספר זה מוקדש לעילוי נשמת
רוזט זהרה גרו ז"ל בת הרב שלמה ורבקה עמיאל
נולדה כ"ח באדר התרצ"ד נלב"ע ז' באייר התשע"ט

ולהצלחת
משפחת גרו דניאל יבדל"א
ומשפחת טירי-יוסף וולרי קיבש

לעילוי נשמת אמי מורת
שרה חנה גליק לבית פרידמן ז"ל
ניצולת שואת אירופה, עלתה לארץ
וטרחה כל ימיה להחזיק לומדי תורה
נלקחה לבית עולמה
בתאריך י"א אדר ב' תשד"מ

תרומת

בנה הרב משולם דביר, כלתה נכדיה וניניה

הלימוד בספר הזה יהיה גם לעילוי נשמת קרובים של המשפחה נ"ע
אבי מורי יהושע בן מרדכי ומרסל נינה ספז נפטר בר"ח שבט תש"פ.
ספר זה מוקדש גם לזכרו של אחייני עדיאל קולמן הי"ד,
שנהרג על קידוש השם, בירושלים שבין החומות בתאריך ג' ניסן התשע"ח,
בדרך לביתו ומשפחתו שבכוכב השחר. יהיה זכרו ברוך.

סבי משה בן עליזה בלחסן

סבתי שרה בת לויזה בלחסן לבית קלבו

דודי בנימין בן משה ושרה בר חן ורעייתו פנינה בת ניסים ומרים לבית תורג'מן

דודי שמעון בן משה ושרה בר חן

דודי יהושע סעדון בן מטילדה ואשתו עליזה בת משה ושרה לבית בלחסן

סבי מרדכי המכונה די"ך למשפחת ספז

סבתי מרסל נינה ספז לבית נטף

דודי ציון בן מרדכי ומרסל נינה ספז

דודתי קלו"די רחל בת מרדכי ומרסל נינה רוט לבית ספז

חותני רב שלמה בן נעים

סב אשתי יצחק בן בנימין וסולטנה בן נעים

סבת אשתי נחמה קלמי בת אלגרה בן נעים לבית שמחון

סב אשתי פראג'י בן אהרון ורחימה למשפחת סבג

סבת אשתי מרים בת לבית חסן

יוסף חיים בן שלום ופיה גלולה

מאיר בן אביגדור ורחל קולמן

ברק רפאל הי"ד בן משה ואורה למשפחת דגורקר

אודט יהודית בת חנה דגורקר לבית ברוך

לע"נ אשר אהרן גרוס הי"ד
בן אלכסנדר נחמן

עלה לגנוזי מרומים בתאריך כ"ו תמוז תשמ"ג

אשר אהרן עלה עם משפחתו מאמריקה
והתחנך בישיבת 'הישוב החדש' ובישיבת ירושלים לצעירים,
אשר אהרן תלמיד מחזור ראשון וממקימי הישיבה הגבוהה שבי
חברון, שם עלה בלימוד התורה ובמידות, דבק ברבותיו, ועלה
בסערה השמימה, בסוף שיעור א', והמקום בו נרצח על ידי בני
עוולה, נקרא על שמו, כיכר גרוס בעיר חברון ת"ו.
הנצחה שבספר זה, היא חלק קטן ממה שעשו חבריו ובני משפחתו
לזכרו, אחד מהמפעלים הוא
בית המדרש הנמצא בגבעת אסף,
השוקק לימוד תורה בכל שעות היום.

ולע"נ נחמן גרוס
בן אנשל אהרן

נפטר בכ"ט סיון תשע"ז

אבא של אהרן אשר, שהיה אדם המעלה ותלמיד חכם שלימד דף
יומי במספר מחזורים ועבד לפרנסתו כנוטריון, וגידל דור ישרים
יחד עם נוות ביתו גברת יהודית גרוס
שתאריך ימיה בטוב ושנותיה בנעימים.

לע"נ ר' ישראל בן שמואל ז"ל
אוהב התורה העם והארץ, קבע עיתים לתורה.
נלב"ע בשבת קודש פרשת אחרי מות קדושים
י"ב באייר תשפ"א תנצב"ה.

לעילוי נשמת סבתנו
הינדא הילדה בת ר' יעקב
נשאה חן בעיני כל רואיה
ובמידותיה התרומיות של יושר ואמת
הקימה דור ישרים מבורך.

לעילוי נשמת
הרב אהוד ברזילי ז"ל
ר"מ ממייסדי ישיבת מדברה כעדן במצפה רמון

בוגרי ישיבת מדברה כעדן ז"ל
מור-מרדכי ציאדה הי"ד
שי פרידמן ז"ל
משה שעיה ז"ל
יוסף מטיאס ז"ל
יוני-יונתן תורג'מן ז"ל
דוד רובין הי"ד
גלעד זוסמן הי"ד
בן-ציון חיים הנמן הי"ד
אהרן בירנבאום ז"ל
אלחי ליכטנשטיין ז"ל

להצלחת ידידנו אוהב תורה ומוקיר רבנן
ואיהו גופיה צורבא מרבנן
רודף צדקה וחסד רבי יהודה בן הלה קוקה
ורעייתו מרת יהודית הי"ו

ובניהם אישי החסד אוהבי תורה ולומדיה
רבי משה ורעייתו, הרב שמואל ורעייתו, והרב יצחק ורעייתו,
רבי יוסף ורעייתו, רבי יעקב ורעייתו בני יהודה ויהודית קוקה
ובכלל הברכה, גם חתנים כבנים רבי משה כהן ורעייתו,
רבי מרדכי חיים יעקובי ורעייתו.

יהי רצון שזכות הלימוד בספר זה תעמוד להם ולצאצאיהם שליט"א
ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו ברוחניות ובגשמיות.

לע"נ הרב יוסף משה בן מרים שטרית זצ"ל

לע"נ מסעודה בת אסתר ז"ל

לע"נ רבי חיים יצחק בן רחמה חיון ז"ל

לע"נ רבי עמנואל בן מסעודה שטרית ז"ל

באיחול ברכה והצלחה לכל עם ישראל

לעילוי נשמת

אמנו סבתנו וסבתא רבתא היקרה
לטיפה בבילה בת שמחה וחוגי ז"ל
נפטרה כ"ט כסלו תשפ"א
אשת חיל רבת פעלים צנועה וצדקת
רחבת לב ומסורה
נזכור אותך לעד
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

סבתנו שמחה בת עזיזה
נפטרה י"ט תמוז התשל"ב

לעילוי נשמת

דודתנו עזיזה בת שמחה
נפטרה ט"ו אדר א' התשס"ח

לעילוי נשמת

אנואר היים בן ג'ורג'יה
נפטר כ"ט אלול תשנ"ה

לעילוי נשמת מאיר בן ז'ויז'ה ז"ל
לעילוי אסתר בת אורידה ז"ל
לרפואת אורי ניסים בן חיה ויולט שיחיו

לע"נ

נתן שמואל יעקובי ז"ל
ברוך וליביה קריגר ז"ל
ולהצלחת
ד"ר יעקב וקלאודיה יעקובי
ילדיהם ונכדיהם וכל משפחתם

לע"נ משה בן חנה י"ד אדר
שמחה בת מרים כ"ז שבט
אליהו בן יקוט כ"א שבט
אברהם בן יקוט י"ח ניסן
דניס בת מזל ז' כסלו
לרפואה והצלחת מאיר בן שמחה אטיאס
ולאשתו חנה וצאצאיהם שליט"א

לעילוי נשמת הילדים הטהורים
ידידיה חיים ז"ל בן רחל
אלישיב ז"ל בן רחל
למשפחת יונגרייז

להצלחת ולזיווג הגון לישראל שמואל, למיכל ולאפרת בני אורה כהן.

לעילוי נשמת **מרדכי מור** הי"ד בן רב אליסף ויעל למשפחת **ציאדה**.
לע"נ **יונתן יצחק** הי"ד בן שמואל דרור ואביטל למשפחת **אלדר** הי"ו.

לע"נ חברים בישיבה לצעירים

אלחנן אתאלי הי"ד

אהרן אשר גרוס הי"ד

דרור ויינברג הי"ד

אריה בורסקי הי"ד

החייל **מרדכי** (מוטי) בן צבי דב **טייער** שנפל במילוי תפקידו

לע"נ בוגר בית ספר תיכון ע"ש צייטלין זיו דאום הי"ד בן רונן וגלית הי"ו

לע"נ רבותי

רב אברהם רמז ז"ל

רב מרדכי בראלי ז"ל

רב בנימין אייזנר ז"ל

הרב אברהם יצחק נריה ז"ל

הרב שמעון כהן ז"ל מורה בבי"ס יבנה חיפה

אב"ד רב מנחם חשאי ז"ל

הראשון לציון הרה"ר הרב אליהו בקשי דורון ז"ל

הרב ניסן פינסון ז"ל שליח הרבי מחב"ד בטונים

אנשים יקרים לי

אביב רייך ז"ל מנהל אדמיניסטרטיבי של ישיבה לצעירים

רבי **חיים בן סלבו ושרה ז"ל** למשפחת **יוסף** מקרית מוצקין
שהאהיב עלי את התורה ולומדיה

יעקב יהושע בן מרים

נעימה יהושע בת חביבה

מוקדש לע"נ אימי מורתִי

לאה בת ינטי **זורגר** (לבית גרוס)

מורה ומחנכת רבים

לאהבת ה' ועבודתו בשמחה, ולפשטות ועין טובה.

נ.ל.ב.ע ד' ניסן התשע"ז.

ולרפואת בעלה **משה** בן צירל למשפחת **זורגר**

הסכמת הגר"ד ליאור שליט"א

1137

הרב דוב ליאור

רב העיר

קריית ארבע היא חברון ת"ז

בס"ד, ד כסלו תשע"ח

מכתב ברכה

הובא לפניי החיבור הגדול "נון שמו" להרב אוריאל ספז, הכולל תשובות על כל חלקי השו"ע. מן החיבור ניכר גודל ההשקעה שהשקיע הרב המחבר, הן בכיורוד התשובות והן בתוכנן. ראוי האי צורבא מרבנן לברכת יישר כוח על פעלו החשוב לתועלת הרבים. התשובות בספר מקיפות הרבה מתחומי החיים בזמננו, ואין ספק שהוא ישמש כלי עזר חשוב לכל שוחרי התורה ויראת השמים. יהי רצון שהרב המחבר יזכה להפיץ מעיינותיו חרצה, לזכות את הרבים ולקרב את ישראל לאביהם שבשמים.

החותם לכבוד התורה ולומדיה,

דוב ליאור

הסכמת הרב צבי קוסטינר שליט"א

ישיבת **מדפּרה כְּעָדוֹן**

מ צ פ ה ר מ ו ן

מקום תורה בלב הנגב

ק"ק ט"ו סיון תשפ"א

שמחתי לראות את ספרו החדש של ידיד נפשי הרב אוריאל ספז ר"מ בישיבתנו
הקדושה ורב הישוב כוכב יעקב תובב"א ומרביץ תורה בארצנו הקדושה
אני יודע ועד כמה עמל תורה ואהבת תורה יש בספריו
אני מאחל לרב אוריאל שימשיך להגדיל תורה להאדירה גם בשיעורים
וגם בכתובת ספרים בישיבה בכוכב יעקב ובארצנו הקדושה

בכניסת הגוי
ק"מ ק"מ

ב"ה ט"ו סיון תשפ"א

שמחתי לראות את ספרו החדש של ידיד נפשי הרב אוריאל ספז ר"מ בישיבתנו
הקדושה ורב הישוב כוכב יעקב תובב"א ומרביץ תורה בארצנו הקדושה
אני יודע ועד כמה עמל תורה ואהבת תורה יש בספריו
אני מאחל לרב אוריאל שימשיך להגדיל תורה להאדירה גם בשיעורים
וגם בכתובת ספרים בישיבה בכוכב יעקב ובארצנו הקדושה

בברכת התורה

צבי קוסטינר

הסכמת הראשל"צ הרב יצחק יוסף שליט"א

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
'ונשיא בית הדין הרבני הגדול'

בס"ד, כי אדר תשע"ח, 4-896/ע"ח

דברי ברכה

הובאו לפני גלינות מהספר שו"ת "ינון שמו", שאלות ותשובות בהלכה בעניינים שונים, מעשה ידי להתפאר, של הרב הנעלה, דעסיק באורייתא תדירא, משנתו סדורה וערוכה, מזכה הרבים, אשר דברו מעריב ערבים, גינת ורדים, תהלתו בקהל חסידים, יראתו קודמת לחמתו, כבוד שם תפארתו, הרה"ג רבי **אוריאל ספז שליט"א**. רב הישוב כוכב יעקב.

זכה המחבר לישב באהלה של תורה, וליגע בתורה"ק, ועמלו בתורה ניכר מתוך הספר הנוכחי, שטרח לברר כל דין מדברי רבותינו בגמ', בפוסקים הראשונים והאחרונים, מעתיקי השמועה מדורי דורות, חזשים גם ישנים, וגם למד בספריו החשובים והנפלאים של אאמו"ר מרן פוסק הדור רבנו **עובדיה יוסף זצוק"ל** וספרים ילקוט יוסף ועוד, וסידר הכל בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

א. וראיתי מה שכתב אודות מי ששכח לברך על נטילת ידים בבוקר האם יכול לברך בבית הכנסת, הנה הנוטל ידיו שחרית, צריך לברך על נטילת ידים קודם הניגוב, כדי שהברכה תהיה "עובר לעשייתן", וכדין נטילת ידים שלפני הסעודה. וגם רבינו האר"י ז"ל סובר כן, שראוי לברך קודם הניגוב, מפני שהרוח רעה נעקרת ומסתלקת לגמרי לאחר נטילת ג' פעמים, ואז אפשר לברך על נטילת ידים. [נשייך בזה לשון על "נטילת" אחר שלא גמר את מצות הנטילה עד אחר הניגוב]. אולם אם אינו יכול לברך על נטילת ידים שחרית בבית, מפני שאינו נקי, והברכה צריכה להיות במקום טהור, שנאמר "והיה מחניף קדוש", יברך לאחר הניגוב, ויסמוך בזה על מה שכתב מרן החיד"א בשם מהר"ם ניגרין, שאין הרוח רעה של שחרית סרה מעל ידיו עד לאחר הניגוב, וכן דעת אחרונים רבים. ומכל מקום יש להסמיק את הברכה לניגוב עד כמה שאפשר. ויש נוהגים לברך על נטילת ידים בבית הכנסת עם שאר ברכות השחר, ויש להם על מה שיסמוכו. אך לכתחלה יש לנהוג כנז'.

וז"ל הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות ברכות הלכה ב'): כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לקריאת שמע בין לתפלה, מברך "תחלה" אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים. ומבואר, דיש לברך תחלה. ולא אחר הנטילה. וכן כתב עוד בתשובה בשו"ת פאר הדור (סימן קד), אודות השאלה, במה שנהגו בדמשק ובכמה מדינות בערי המזרח, שהשליח צבור פותח ברכות השחר בבית הכנסת בברכת על נטילת ידים, אם אין בזה משום ברכה לבטלה, דקיימא לן כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, והשיב, בודאי שברכה לבטלה היא בלי ספק, ואף על פי שכבר נהגו כן יש לבטל מנהגם, כי אין מנהג דבר איסור (ראש השנה טו ב). ע"כ. וכ"כ רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשובה (סימן פב), שברכת על נטילת ידים בבהכ"נ, ברכה לבטלה היא על כל פנים, כי נטילת ידים לק"ש ותפלה היא מצוה מדבריהם, והברכה עליה חובה כברכת נר חנוכה ומקרא מגילה, וכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, ואחר שנעשית המצוה אין טעם לברכה דמאי דהוה הוה, וכשם שאסור לברך להדליק נר חנוכה אחר שהדליק, כך אסור לברך על נטילת ידים לאחר המצוה. וכן דעת הגאונים, וכמ"ש בתשובות הגאונים (ליק, סימן צא). וכ"כ באור זרוע (סימן עט) בשם ספר המקצועות, ושכן דעת רבינו חננאל. ע"ש.

אולם בחידושי מהר"ם חלאוה (פסחים ז ב) כתב, שברכות השחר שאומרים בכל יום ברכות השבח הן, שנתקנו על מנהגו של עולם בין אם שמע קול התרנגול בין אם לא שמע וכו', וכן המנהג. ואפילו ברכת על נטילת ידים פותחים בה בביהכ"נ, שעשאוה כאשר ברכה"ש וכו', לפי שהוא עתה כבירה חדשה שיצא לאויר העולם, ולכן מברך על כל מעשה האדם ואפילו לא הוצרך הוא אליהן. ע"כ.

גם בחידושי הריטב"א (נמוקי פסחים מו א) כתב: ואף על פי שמאחר ברכת אשר יצר [עד שיעור פרסה] אין בכך כלום וכו', וכן ברכת על נטילת ידים, ואף על פי שהיא ברכת המצוה, לא קבעו בה תכיפה, כיון שאי אפשר קודם נטילת ידים. ע"כ.

ולפי זה י"ל שהרמב"ם לשיטתו בהלכות תפלה (כפ"ז ה"ט) שכתב: נהגו העם הרוב ערינו לברך ברכות השחר בבית הכנסת, בין נתחייבו בהן בין לא נתחייבו בהן, וטעות הוא, כי אין ראוי לעשות כן, ולא יברך ברכה אלא אם כן נתחייב בה. ע"כ. וכתב בכסף משנה שם, ואין ראוי לעשות כן, היינו לברך את הברכות הנ"ל אחר זמן עשייתן. ע"ש. ולפי זה מובן אמאי סבירא ליה להרמב"ם שאין לברך על הנטילה אלא בסמוך לנטילה, ולא בבית הכנסת. והיוצא מזה שלפי מה שנהגו העולם לברך כל ברכות השחר אף על פי שלא נתחייבו בהן, וכמ"ש הרמ"א (סימן מו ס"ו) והאחרונים שם, י"ל שגם ברכת על נטילת ידים שוה לשאר ברכות השחר, וכמ"ש מהר"ם חלאוה הנ"ל. ובספר תשב"ץ (סימן ר"ח) כתב שמהר"ם מרוטנבורג לא היה מברך על נטילת ידים כשנטל ידיו שחרית אלא עד בואו לבהכ"נ. וכו' על זה רבינו פרץ בהגהותיו, וזה מנהג אשכנז שאומרים כל ברכות השחר בבהכ"נ אבל אנו שמתחילים בברוך שאמר, מברכים על נטילת ידים בשעת הנטילה. ע"כ. וכן כתבו כל זה בארחות חיים (הל' טאה ברכת אמת טז). והכל בו (סימן ב). וכן פסק הטור (בסימן ט).

איכרא דאכתי לא איפרק מחולשא, דהא אף האר"י בשער הכוונות (דף א ע"א) שהסכים שיש לברך כל ברכות השחר אפילו לא נתחייב בהן, שעל מנהגו של עולם נתקנו, סיים, חוץ מברכת על נטילת ידים ואשר יצר שאין לברך אלא אם כן נתחייב בהן. נמצא שיש חילוק בזה בין ברכת על נטילת ידים לשאר ברכות השחר. וכן מנהגינו בלילי שבועות והושענא רבה שנסארים ערים כל הלילה שאין מברכים על נטילת ידים בשעת הנטילה שחרית. וכמ"ש הרמ"א בסימן ד' סעיף יג. וכ"כ בברכי יוסף (סימן מו) ושאר אחרונים. לפיכך נראה שיותר נכון לברך על נטילת ידים קודם הניגוב. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן רכב). ושכן המנהג. אכן ראיתי בחידושי רבינו דוד בונפיד (פסחים ז: סוף עמוד מט) שאחר שכתב ג"כ שברכות השחר ברכות השבח הן למנהגו של עולם, סיים, אבל מה שנהגו לברך על נטילת ידים בבית הכנסת, הוא תמוה, שהרי היא ברכה שעל המצוה. ואף על פי שי"ל שהיא כברכת הטבילה שמברכים אותה אחר כך, משום דאכתי גברא לא חזי, והכי נמי שידיו מטונפות פסולות הן לברכה, מכל מקום מיד עם סילוק ידיו צריך הוא לברך, ולא לאחר כל כך עד בואו לבהכ"נ, ואולי כל שמברך אחר עשיית המצוה לא נתנו חכמים בו שיעור, וכ"ש זה שקבעו לו זמן לברך בבהכ"נ עם הצבור אין מוחין בידו. ע"כ.

ויש לצרף לזה מ"ש החיד"א במחזיק ברכה (ר"ס ה) בשם מהר"ם ניגרין, שאין רוח רעה סרה בנטילת ידים שחרית אלא עד לאחר הניגוב. וכתב ע"ז, ולפ"ז אין לברך על נטילת ידים אלא עד שינגב ידיו, ודלא כמ"ש כנה"ג בשם סדר היום שיברך קודם הניגוב. ע"כ. וכן פסק הגאון ר' חיים פלאגי בכף החיים (סימן ח אמת ט). וכ"כ החסד לאלפים והזכור לאברהם. וכתב מהר"א מני בזכרונות אליהו (מפרכת נאח

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

א, וכן בתשובה שהובאה בס' יין הטוב (סימן ט), שכן מנהג רוב העולם, ובמקום מנהג אין לומר ספק ברכות להקל. אלא שהוא ז"ל נהג לברך קודם הניגוב. וכן פסק בבן איש חי (פר' תולדות אהרן) לברך קודם הניגוב, שהרו"ר סרה מיד עם שפיכת המים ג' פעמים בסירוגין, שכן דעת האר"י ז"ל. ושכן מפורש בסידור הרש"ש. וכן אנו נוהגים. ומכל מקום הנוהגים שלא לברך על נטילת ידיים בשעת הנטילה מפני שאין הבית נקי וכדומה, ומברכים על נטילת ידיים בבהכ"מ, יש להם על מה שיסמוכו.

ב. ובענין מי שפשט טלית או תפילין על דעת להחזירם אם צריך לברך ואם יש לזה שיעור, ע' בספר ילקוט יוסף הלכות ימים נוראים (סי' תר"ט סעיף ה') שאם פשט טליתו על דעת לחזור ולהתעטף תוך זמן קצר, אינו צריך לברך, אפי' יצא לבית הכסא, אא"כ שהיה כחצי שעה, שאז חוזר לברך כשחוזר להתעטף בו, וע"ש בהערה.

וברכתי להרב המחבר שליט"א שיהי רצון וחפץ ה' בידו יצלח להגדיל תורה ולהאדירה, ויזכה לברך על המוגמר בקרב הימים בטוב ובנעימים, וימשיך לזכות את הציבור. בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, ירום ונישא וגבה מאד ושובע שמחות לעד.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

הסכמת הרב הראשי לישראל הרב דוד לאו שליט"א

David Lau
Chief Rabbi Of Israel
President of The Chief Rabbinic Council

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא מועצת הרבנות הראשית

בס"ד, ה' ניסן תשע"ח
21 במרץ, 2018
הסכ' - 272.עז

לכבוד
הרה"ג אוריאל ספז שליט"א
רב כוכב יעקב

מכתב ברכה

הגיעוני עליו מספרך "יבון שמו". עברתי על דבריך ומצאתי שבקציר האומר עסקת במאות נושאים הלכתיים מענייני היום – יום. אני מניח שאלו שאלות שעלו על שלחנך בכהונתך כרב כוכב יעקב.

להורות הלכה ראוי לעתים לקצר, ידוע בשם אחד מגדולי ישראל שביקש מחברו שיכריע בסוגיות שהוא התלבט בהם שיכתוב לו את ההלכה בלי נימוקים, מחשש שאם יפלל בדבריו יתכן וההכרעה תשתנה.

אכן, כדי לפסוק הלכה צריך גם סיעתא דשמיא. מהכרות ומהערכה אני משוכנע שספרך יתקבל באהבה ובחיבה ויתן מענה ותשובה לשאלות שהם מתחבטים בהם.

יתן ה' ותשכיל להוביל את קהילתך כראוי, תאהב שם שמים בפעלך, תגדיל תורה ותאדירה

מברכך בכל לב

בברכת התורה

דוד לאו

דוד לאו

הרב הראשי לישראל

הסכמת הרב משה ארנרייך שליט"א והרב יוסף כרמל שליט"א

Eretz Hemdah
Institute For Advanced Jewish Studies
Jerusalem

ארץ חמדה
מכון גבוה ללימודי היהדות
ירושלים
בע"ה, עיה"ק ירושלים ת"ו

י' בכסלו, תשע"ח
28 בנובמבר 2017
13179

המלצה לספרו של הרב אוריאל ספז – "השם ינון"

הרב שאול ישראלי זצ"ל
נשיא ומייסד
Harav Shaul Israeli זצ"ל
Founder and President

ראשי חכולל:
הרב משה ארנרייך
הרב יוסף כרמל

י"ד כבוד:
מר יצחק מוינשטר
מר קורט רוטשילד

חברי התחלה:
פרופ' ישראל אהרונ
מר ברוד אייזנברג
מר יחזקאל הלר
עו"ד שלום וסרטייל
מר אליעזר יסליון
מר צבי סנד
מר גדי פוסרנץ
מר יאיר מ. פלמר

Heads of Kollel:
Harav Yosef Carmel
Harav Moshe Ehrenreich

Honorary Chairman of the Board:
Mr. Isaac Moinester
Mr. Kurt Rothchild

Members of the Board:
Prof. Israel Aharoni
Mr. Barry Eisenberg
Mr. Jeheskel Heller
Mr. Eliezer Jeselsohn
Dr. Yair M. Plesser
Mr. Jay Pomrenze
Mr. Zvi Sand
Adv. Shalom Wasserteil

הרב אוריאל ספז שליט"א למד בכלל ארץ חמדה בהתמדה רבה ש"ס ופוסקים ומילא כרסו בסדר נויקין וסדר נשים, שו"ע חו"מ ושו"ע אבן העזר עם נושאי הכלים. הוא הוסמך בכתר "ידין ידין". תוך כדי לימודיו התמחה בחשבת תשובות לרבני הגולה, בליווי הערות של מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל. הרב אוריאל מהווה דוגמה לתלמיד חכם ששקד בלימודיו ויש בו שילוב של סיני ועוקר הרים. עם סיום לימודיו, הרביץ תורה לתלמידים שנים רבות בישיבה הגבוהה במצפה רמון.

כיום הוא משמש כרב הקהילה בכוכב יעקב.

בהקדמה לספרו הראשון "השם רועי" כותב הרב אוריאל ספז ששתי מטרות מרכזיות עמדו לפניו א. לעזור לשואלים בעצה הלכתית, כיצד לנהוג במצבים שונים שהם נתקלים בהם בחיי היום יום או באירועים שונים. ב. נימוקו של ה"אבני נור", לתת כלים בידי הקוראים בספרו להעמקה ולעיון בדברי תורה.

עברנו על חלק גדול מהספר החדש "השם ינון" ומצאנו תשובות לשאלות בנושאים מגוונים שמקיפות את כל חלקי השו"ע. בחלק מן התשובות הקורא ימצא פתרון מעשי לשאלה ובחלק מן התשובות הוא יקבל דרך להעמיק ולהרחיב תוך עיון במקורות הרבים.

אנחנו מאחלים לרב אוריאל, שימשיך לעשות חיל בהנהגה ציבורית ובהרצת התורה וימשיכו מעיינותיו לפנך בקרב הארץ.

ראשי כולל ארץ חמדה
הרב משה אבנרייך
הרב יוסף כרמל

רח' ברוריה 2 / פינת ר' חייא 2 Brurya St. corner of Rav Chiya St.

ת.ד. 8178 ירושלים 91080 P.O.B. 8178 עמותה רשומה מס' 580120780

טל. +972-2-5371485 Tel פקס +972-2-5379626 Fax www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

הסכמת הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א

בס"ד כסלו תשפ"א

מרכז תורני עץ חיים
ישיבת היכל אליהו

מסודרו (תרפ"ז) של הרה"ג אליהו בוצ'קו זצ"ל

הסכמה וברכה

כבוד מורנו ורבנו הרב אוריאל ספז שליט"א מרא דאתרא של הישוב כוכב יעקב.

עברתי על ספרו החדש "נון שמו" תשובות כמעט בכל סימני השולחן ערוך אורח חיים. תשובותיו של הרב עונות על שאלות מעשיות רבות והן תהיינה לעזר לכל המבקש לחיות על פי דרך התורה. אין ספק שאפשר לסמוך על פסקיו הלכה למעשה ולא יצא מכשול למעין בספרו.

אני נדהם מכוחו של הרב לתת תשובות קצרות, ומבוססות על מקורות איתנים. מבחינת מעט המחזיק את המרובה. כבודו אינו חוסך עטו להביא דעות שונות בקיצור ואף שמכרע נותן אפשרות ללומד מספרו להביט על השאלה באופן רחב יותר. ועל כן בנוסף להיותו ספר הלכה למעשה, ספרו הוא גם ספר של לימוד.

בכוחו של הרב בתשובותיו להאיר ולהסביר לבעל הבית בשפה קולחת וברורה מהי הדרך שראוי ללכת בה, אבל גם לתלמיד החם להציע נתיבים המאירים את השאלה בזוויות מגוונות.

חן חן לרב וה' יברך אותו שישמש להנהיג את הקהילה הקדושה בכוכב יעקב בדרך העולה בית אל, וכל אשר יעשה ה' יצליח בידו. וה' יברך את כל צאצאיו שכולם זרע ברך ה' ומקדשים שם שמים בכל מקום, שיזכו בברירות איתנה ובנהורא מעליא.

שאל דוד בוצ'קו

ג.ב.

מרהש לעצמי להעיר בקיצור על דבריו בסימן ח' כבודו מביא דברי המשנה ברורה שמעלה שיתכן והמזדרז לקחת טלית מהקהל לברך בתורה ואינו מכוון לשם מצוה שעובר על עשה למי שסובר - והלכה כמותו - שמצוות צריכות כוונה, וכבודו מביא החולקים עליו שסוברים שאכן לא עובר על עשה אבל גם לא מקיים את המצוה. ועיין במנחת שלמה ח"א סימן א' הדין באריכות בשאלה זו וגם הוא סובר שאינו עובר איסור. ולולא דמסתפינא מהבל פיהם של גדולים אלה היה נראה לי שהוא קיים את המצוה כי מצות ציצית אינה דומה לשאר מצוות שמקיימים בעשיה כקריאת שמע או נטילת לולב. זו היא מצוה שמקיימים בצורה פסיבית. שמי שיש לו בגד של ארבע כנפות חייב לתלות בבגדו ציציות כי כך צריך להיות בגד של יהודי. והוא מקיים את המצוה, לא בשעת הליבשה דווקא, אלא כל רגע ורגע שהוא לבוש בבגד זה ומן הנמנע אדם יכון על זה בעת קיום המצוה.

ובסימן נג כותב שמעיקר הדין אין לנער הלבוש במכנסים קצרות לעלות שליח ציבור אפילו במניין נוער. אלא שיש מקום להקל מסיבות חינוכיות ומסיבות של קירוב. ואף שאני יודע שכך מקובל לפסוק, אני כשלעצמי חושב שאין כאן מניעה כלל כי דווקא רש"י כתב שפוחח הוא מי שכרעיו מגולות אבל בשולחן ערוך פסקו כמו הרמב"ם שפוחח הוא מי שבגדיו קרועים ונראים כתפיו. והיום אנשים מסתובבים בפני גדולים גם במכנסים קצרות. ופוק חזי בתשובתו של הרב משה פיינשטיין זצ"ל וידה דעה ח"ג סימן פח שלפני גדולים פירושו שככה מסתובב בשוק בפני מבוגרים ואין הכוונה בביקור אצל נשיא. וכל שכן בימינו שגם אנשים מבוגרים ולא רק נערים מסתובבים במכנסים קצרות, מותר לתת לנער במניין של נערים להיות שליח ציבור כעיקר הדין. זה מה שנראה לי.

תוכן עניינים

573	עירובין	7	הנהגת אדם בבוקר
585	ראש חודש	17	ציצית
601	פסח	35	תפילין
	ספירת העומר	71	ברכות השחר
647	יום העצמאות	105	קריאת שמע
669	יום טוב	141	תפילה
687	חול המועד	207	ברכת כהנים
699	אבלות ברגל	223	תחנון ונפילת אפיים
707	תעניות	239	קריאת התורה
739	אלול וראש השנה	269	בית הכנסת
749	יום כיפור	279	נטילת ידיים
753	סוכה	295	סעודה וברכות
	ארבעת המינים	337	ברכת המזון
775	ונטילת לולב	355	שאר ברכות
787	חנוכה	413	מנחה וערבית
827	פורים		שבת ענייני 'זכור' (חלק א')
857	שונות והשלמות	431	ואמירה לגוי
		459	שבת קריאת התורה
		477	שבת ענייני 'זכור' (חלק ב')
		495	שבת ענייני 'שמור'

הקדמה

אני זוכה, בעזרת ה', אחרי שיצא ספרי הראשון השם רועי בשנת תשע"ה, אני זוכה להוציא את ספרי השני בהלכה: 'ינון שמו'.

הודות לחבורות הסובבות אותי, תושבי הישוב כוכב יעקב, תלמידי הישיבה במצפה רמון ואחרונים חביבים בני משפחתי.

העיסוק בהלכה נחוץ בעצם שהרי והוא חלק עיקרי במצוות לימוד תורה, וגם בזכות השאלות הבאות מהציבור.

הכתיבה הנעשית על אתר ממצה את העולה מתוך העיון, והרבה פעמים הדברים מתבררים ברוב יועץ'.

בשלב שני, ישנו אחוז מסוים של השאלות/הברורים שעולים על הכתב בקונטרס מקומי בשם 'כי מעולם' (כ"י זה ראשי תיבות של כוכב יעקב).

בשלב שלישי, הדברים יצאו בחוברת שיוצאת לרגל מאורעות משפחתיים, וכעת אחרי חיפוש בספרים, עיון נוסף ובדיקת הסגנון האם הדברים מספיק מובנים, אני מוציא הדברים בתור ספר.

העלאת הדברים על הכתב, יוצר סדר במחשבה ודקדוק בדברים, וכמו כן מסייע לענות כאשר השאלה עולה שוב.

אני משתמש בדברים הכתובים, פעמים רבות גם ככלי עזר ללימוד בשיעורי תורה, ואני חושב שהספר יוכל גם לעזור למורים נוספים לתת מענה הלכתי או לשמש ככלי עזר ללמד את סוגיה.

בימים הללו, עם ישראל והעולם כולו עוברים טלטלה גדולה, שאולי לא היתה מאז מלחמת העולם השנייה. הרב קוק מלמד אותנו (המלחמה א), שכאשר יש מלחמה גדולה, צריך לצפות לדברים גדולים, עושה חדשות בעל מלחמות... אור חדש על ציון תאיר ונזכה במהרה לאורו.

בעלי התרבות האנושית הגיעו לכל מקום ויכולים לשלוט בכל דבר, רק בנגיף זה לא הצליחו לשלוט, אולי בא הדבר להבליט את הצד השני של בן אדם, שהטיב לתאר זאת דוד המלך ע"ה במזמור ח', מהאנוש כ"י תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו, ותתפרהו מעט מאלהים וכבוד וְהָדָר תַּעֲטֶרְהוּ.

בנוסף, ראינו את הזכות של תושבי ארץ ישראל, שיש לנו הגנה כאן בציון. אנו עדים לתופעה של חשיבה על כל חלקי האוכלוסייה, וחיים במדינה הנותנת שירות רפואי גם לזקנים ש'אינם מועילים כלכלית לחברה'.

אחינו בני ישראל יושבי ארצות נֶכֶר, צריכים להתעורר לעלות לציון. אנו רואים בחוש איך שעם כל הקדמה, סוף סוף לא נתנו לתיירים לבוא לחגוג את חג הפסח עם קרובי משפחתם הגרים כאן בארץ. צריך לחשוש שגם בביאת גואל צדק, לא יהיו טיסות משם לכאן, ועל כן כל הקודם לחסות כאן בצל השכינה אשרי חלקו.

אחתום בהודאה לשם יתברך ששם חלקי מיושבי בית המדרש ובתפילה לעתיד שאמשיך להיות לעזר בהרבצת התורה. מודה אני לכל האנשים שעברו על הטקסט ונתנו את הערותיהם לייעול הספר: רב ינון קליין, רב יהודה נקי, רב מרדכי גבאי, ישי יצחקי, אליה בבילה, חתני נחמיה טנג'ר, האברך ניר אלחדד, גיסי שלום גליל, דוד פינס, ואחרונים חביבים בחורי החמד של ישיבת מצפה רמון.

אני כולי תודה לרעייתי מרים נחמה, מנשים באוהל תבורך, המאפשרת לי לשקוד בתורה והרבצתה יומם ולילה.

הואיל ותוכן עניינים מאוד ארוך, על כן בתחילת הספר נמצא תוכן מקוצר, ובראש כל מדור, מופיע תוכן השאלות המפורט של אותו מדור.

הנהגת אדם בבוקר

- 9 תשובה א - האם מותר ללבוש חולצה הפוכה (או"ח סי' ב).....
- 9 תשובה ב - כיפה בכל מצב? (או"ח סי' ב).....
- 10 תשובה ג - צניעות בבית הכיסא (או"ח סי' ג).....
- 10 תשובה ד - דיבור בשירותים (או"ח סי' ג).....
- 11 תשובה ה - השהיית נקבים (או"ח סי' ג).....
- 13 תשובה ו - שכח לברך על נט"י (או"ח סי' ד).....
- 14 תשובה ז - תרופות לפני נטילה (או"ח סי' ד).....
- 14 תשובה ח - סמיכת אלוקי נשמה (או"ח סי' ו).....
- 15 תשובה ט - ברכות השחר בגן (או"ח סי' ו).....
- 15 תשובה י - קדימה ב'אשר יצר' (או"ח סי' ו).....
- 15 תשובה יא - מחובר לקטטר (או"ח סי' ו).....

תשובה א

האם מותר ללבוש חולצה הפוכה (או"ח סי' ב)

שאלה: האם מותר ללבוש חולצה הפוכה?

רקע: חיילים הבאים לחתונה במדי צה"ל, ועל מנת להיראות כמו כולם בלבן, הם נוהגים לקחת חולצת טריקו לבנה שיש ברשותם, ואם יש עליה הדפס, הם הופכים אותה על מנת שיראה הצד הלבן החלק?

תשובה: השו"ע כותב (ב, ג): 'דקדק בחלוקו ללובשו כדרכו, שלא יהפוך הפנים לחוץ'. לפי זה ראוי להימנע מכך.

ישנה סברא שניתן להשתמש בה לשם לימוד זכות, שכיוון שכך נהגו ללבוש, הדבר מותר כמו שיש כיום בגדים שמלכתחילה, עשו להם את התפירות כלפי חוץ.

אמר לי הרב מרדכי גבאי, שבנוסף לנאמר לעיל, יש לומר שהדבר מותר, הואיל ויש כאן משום כבוד הבריות של החיילים המעוניינים להראות חגיגיים, והדבר הזה הוא זמני.

תשובה ב

כיפה בכל מצב? (או"ח סי' ב)

שאלה: האם צריך שתהיה על ראשי כיפה בעת אשר אני רוכב על אופניים? הבעיה היא שהכיפה עפה כל רגע וזה מקשה עלי, ולא תמיד יש לי כובע או כיפה מתאימה הנתפסת בחזקה על ראשי?

תשובה: לבישת כיפה שלא בשעת התפילה היא מידת חסידות על פי המהרש"ל והחיד"א, אך לפי הט"ז זה חיוב גמור, מפני שזה חוקת הגויים לשבת בגילוי ראש (גם דעת מטה יהודה שזה חיוב גמור). ויש מהאחרונים שכותבים שבימינו זה סמל שהוא אדם דתי ומורא שמיים עליו (עין באורך בשו"ת השם רועי עמ' 67). עיין יחווה דעת (ח"ד א) שכתב שזו מידת חסידות ואילו בתבואות שמש (או"ח ל"ב) כתב שזה מדינא.

למרות שמן הראוי היה, שתהיה עליו כיפה בכל רגע נתון, יש ללמד זכות על מי שבפעילות גופנית או רכיבת אופניים מסיר את הכיפה, אם לפי הט"ז, הרי שהגויים גילו ראשם בשעת ישיבה דווקא. ואם מצד המנהג וממידת חסידות אנחנו מחויבים, אולי על אותם מצבים, אין המנהג תקף, שהרי אנו רואים שישנם עוד סוגי פעולות שבהם לא נהגו ללבוש כיפה, כגון בשטח הברכה ובשהות על חוף הים. וראה בשו"ת דבר חברון (או"ח ו) ביחס למי שאוכל

בים ללא כיפה על ראשו. כנראה שאלו הסוברים שיש חיוב מן הדין ללבוש כיפה, לא יתירו אף במצב זה.

עיין עוד בשו"ת אגרות משה (או"ח ד, ב) הדין בהליכה בחו"ל ללא כיפה לצורך פרנסה, ובמקום אחר (או"ח א, א) דן על גודל הכיפה.

סיכום: יש מקום ללמד זכות על המתעמלים ללא כיפה, אבל תמיד כדאי להעריך מראש ולהשיג כובע בשביל הספורט.

תשובה ג

צניעות בבית הכיסא (או"ח סי' ג)

שאלה: בישיבה בה אני לומד, משפצים את השירותים בפנימייה, ולכן עקרו את דלתות התאים. האם מותר להתפנות באופן זה, ללא דלתות?

תשובה: זו לשון הסעיף העוסק בכך: 'כשנפנה בשדה, אם הוא אחורי הגדר יפנה מיד. ובבקעה, יתרחק עד מקום שלא יוכל חברו לראות פירועו'.

ההדגשה שישנה בהלכה היא, 'שלא יראָה פירועו', ולכן המתפנה בשדה צריך להתפנות מאחורי גדר, ואם זה בבקעה, שאין בה תל ולא קיר, מרחיק עד מקום שלא יוכל חברו לראות פירועו. משמע שבמצב שרואים רק את הפנים, הדבר לא נאסר. אמנם הרמ"א כותב (ג, ב): 'ויסגור הדלת בעדו, משום צניעות'. אך יתכן שמדובר במצב שיש דלת, וניתן לומר שלא בא לאסור להתפנות כאשר היא איננה. ועוד ניתן לחלק בין מצב של לכתחילה בו יש לנעול הדלת משום צניעות, לבין שעת הדחק שבה אין לאסור כאשר חלק האחורי של גופו, אינו גלוי לעין (ביחס לעשיית צרכים קטנים, אין שום איסור בדבר).

תשובה ד

דיבור בשירותים (או"ח סי' ג)

שאלה: למדנו בשיעור הלכה, שאין לשוחח/לדבר בשירותים. מה ההיגיון שיש בהלכה זו, והאם אני רשאי/ת לענות לטלפון כאשר אני שם, כאשר אין אנשים בסביבה?

תשובה: בהלכה נאמר (רמ"א ג ב): 'ולא ילכו שני אנשים ביחד, גם לא ידבר שם ויסגור הדלת בעדו, משום צניעות'.

על פי פשט, האיסור הזה נובע בגלל גדרי צניעות, כלומר אין ראוי לאדם להבליט את הימצאותו בשירותים. לפי זה נראה שאם אין נוכחים בבית, אין איסור בכך ויהיה מותר לענות או ליזום שיחת טלפון שם (כמובן שיש להיזהר לא לגלוש לנושאים שאין לדבר בהם במקומות המטונפים). אמנם כתבו בשם המקובלים, שגם באופנים הללו, אין לדבר בשירותים, משום שעלול להינזק מכך (עיין פסקי תשובות ח"א עמ' כט).

ישנם מקרים נוספים שמותר בהם לדבר, כגון כאשר המניע הוא להרחיק גברים מאיזור בו מתפנות נשים (על פי סנהדרין י"ט), וכן מותר לרמוז במי שמנסה בטעות להיכנס לתא שיש בו כבר מישהו (על פי ברכות ס"ב): ועיין עוד יביע אומר (ח"ח א') המקל לדבר שם במקום הפסד. בספר אבני דרך (ח"ג ד) הביא בשם ספר חרדים, שאיסור זה נובע בגלל חשש סכנת שדים המצויים שם, וזה בבתי כיסא שבשדות.

בכף החיים (ג אות 1) הביא הסבר שלא לדבר שם, 'כדי שלא לתת להחיצוניים מקום להאחז בעניין הקול והדיבור של האדם, כי קדוש הוא' (ע"כ) אולי לפי הסבר פנימי זה, אין הבדל אם בית הכיסא בעיר או בשדה.

סיכום: אין ראוי לדבר כאשר מתפנה, ואם יש צורך גדול מותר לדבר בקצרה.

תשובה ה

השהיית נקבים (או"ח סי' ג)

שאלה: האם האיסור שהוזכר בפוסקים שלא להשהות נקביו תקף גם בימינו?

תשובה:

רקע: א. בהלכה מציינים את האיסור להשהות נקביו משום 'בל תשקצו' ומתייחסים בחומרא רבה למי שנמנע מלהטיל מים משום 'לא יהיה עקר' (או"ח ג, יז מ"ב לא, וכן סימן צ"ב). ב. ההנחה המדעית שעליה מבוסס האיסור להתאפק, כאשר אדם נזקק להטיל מים, התבררה לכאורה כלא נכונה, כפי שיבואר בהמשך.

התלמוד במסכת בכורות (מ"ד:) כותב: "משתנין מים בפני רבים, ומעשה באחד שביקש להשתין מים ולא השתין ונמצא כריסו צבה... תנו רבנן: שני נקבים יש בו באדם, אחד מוציא שתן ואחד מוציא שכבת זרע, ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום. בשעה שאדם נצרך, אם נקבו זה לתוך זה נמצא עקר...". בהמשך: "אמר ריש לקיש: מאי דכתיב 'לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך'? אימתי לא יהיה בך עקר? בזמן שבבהמתך". פירש רש"י: שתשים עצמך כבהמה שלא תהא צנוע בהטלת מים.

כמו כן, יש עוד מקור בתלמוד בו רואים שהיו שם שני שבילים, וזו לשון הגמרא (יבמות ע"ה:): 'הוא עובדא דהוה בפומבדיתא איסתתים גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים'.

כיום ברור לאנשי המדע, בניגוד למתואר בתלמוד, שישנו רק שביל אחד בו עוברים השתן וגם הזרע, ולכן יוצא מזה שהאיסור אינו קיים. אבל פשוט שחז"ל אסרו זאת, ואף הביאו מעשיות על בני אדם שנהיו עקרים מפני שהתאפקו (שלא יצאו לשירותים בזמן הדרשה), כלומר גם אם ההגדרה המדעית לא מדוייקת, סוף סוף, יש סכנה לדעתם אם מתאפק (האיר הרב מרדכי גבאי, שאף אם יש שני שבילין, יכול להיות שאם האדם מתאפק, זה עלול ליצור לחץ על איזורים יותר פנימיים).

וזו לשון הגמרא במסכת יבמות (ס"ד:): ר' אבא בר זבדא איעקר מפרקיה דרב הונא, רב גידל איעקר מפרקיה דרב הונא, ר' חלבו איעקר מפרקיה דרב הונא. רב ששת איעקר מפרקיה דרב הונא... אמר ר' אבא בר יעקב: שתין סבי הוינא, וכולהו איעקור מפרקי דרב הונא לבר מאנא דקיימי בנפשי: החוכמה תחיה בעליה.

ממקור זה ניתן להסיק שגם אם ההגדרה המדעית של חז"ל לא היתה מדוייקת, סוף סוף הם הבינו שההתאפקות פוגעת בכושר הילודה.

הדרך להתיר את ההתאפקות יכולה להיות כך: אם נניח שהטבע השתנה, ומה שהיה בזמן חז"ל נכון ביחס למבנה גוף האדם השתנה עם הזמן, אזי גם ההלכה עשויה להשתנות.

אצטט מדברי החזו"א (אבן העזר י"ב במכתב) שמהם ניתן לחזק טענה אחרונה שהזכרתי: "ושאלתי הדבר לרופא, ואמר כי בספרי הניתוח יש אריכות איזה צורות שבאיברים הן קבועות ואיזו עלולות להיות משתנות בדורות ובמדינות. ואפשר שהיה בדורות קודמים שביל הזרע נמשך עד הסוף". כלומר: המציאות כנראה השתנתה.

הרב אבגדר נבנצל (בהערות ביצחק יקרא ס"ג ג) כותב על פי דברי חזו"א הללו ש'לא שייך טעם עקרות עכשיו'.

הרב דוב ליאור אמר לי שקשה לקבוע בזה (כלומר קשה להתיר זאת) וגם הרב צבי קוסטינר אמר שיש לחשוש, וכן ראיתי פוסקים נוספים שכתבו שעל אף שאין חשש עיקור, ישנו חשש שההתאפקות תפתח בגבר מחלות אחרות רח"ל.

הרב יעקב אפשטיין הפנה אותי לעוד מקור, שם רואים שההתאפקות גורמת לעקרות, בסנהדרין (ג"ז:): מסופר על הסריסים שהיו בהיכל המלך, ומוסבר שם איך קרה להם כך שנהיו סריסים ממש: 'מאי ואשר כח בהם לעמד בהיכל המלך אמר רבי חמא ברבי חנינא מלמד שהיו אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכין לנקביהם מפני אימת מלכות'. [מה שניתן להוכיח משם הוא שהדבר הזה גורם עיקור, ולולא אימת מלכות הדבר היה אסור].

ואף הפנה אותי למקור נוסף, שממנו רואים שיש איסור, גם אם אין סכנה בדבר, וזו לשון רמב"ם בספר המצוות (ל"ת קע"ט): 'והנה אמרו גם כן (מכות ט"ז): המשהה נקביו עובר משום בל תשקצו... כי כל זה מוזהר ממנו אבל אינו חייב עליו מלקות בעבור, כי פשטיה דקרא הוא בשרץ לבד. אבל יכוהו על זה מכת מרדות'.

הרב גיורא ברנר כתב לי, שכבר כתבו האחרונים שאנו מתייחסים לדברי חז"ל כאל ודאי, ואילו לרופאים אנו מתייחסים כאל ספק, ולכן מתירים חילול שבת בהוראת רופא למרות שלפי חז"ל אין סכנה, אבל לא להיפך, כגול מציצה הנחשבת לפי חז"ל כפיקוח נפש, נעשית אף בשבת, למרות שהרפואה לא נותנת לכך חשיבות. כמו כן כאן, אף שלפי ההגדרה הרפואית אין סכנה, לא דוחים 'ודאי של חז"ל'. כמו כן הוסיף לי, שעל אף שאין סכנה קרובה אולי יש סכנה לאחר זמן (עיין אבני נזר יו"ד ש"כ ג, דעת כהן יו"ד ק"מ, ציץ אליעזר ח"ח ט"ו, חזון שבת ח"ג עמ' רלג).

סיכום: על אף שהתבררה העובדה שתאור חז"ל אינו משקף את המציאות המדעית, אין היתר להשהות עצמו מלהשתין.

תשובה ו

שכח לברך על נט"י (או"ח סי' ד)

שאלה: אדם ששכח לברך 'על נטלת ידיים' בבוקר ונזכר בפסוקי דזמרה, האם עוד יכול לברך?

תשובה: יכול לברך, מפני ששונה ברכת נטילת ידיים של שחרית מברכת נטילת ידיים של סעודה. בסעודה, על פי רוב הפוסקים (מלבד דעת הרמ"א או"ח קנ"ח י"א), הדין הוא שאם כבר ניגב את ידיו, אינו רשאי לברך. אבל בנטילה של שחרית, הואיל ואנו מורים בה לא לברך מיד בקומו כאשר גופו אינו נקי, ובמיוחד אם נזכיר את המנהג של חלק מבני אשכנז האומרים לברכה עם שאר ברכות השחר בבית הכנסת הרבה אחרי שעת הנטילה, לכן ההוראה היא שכל עוד האדם נמצא לפני קריאת שמע ושמונה עשרה עדיין יכול לברך (כד ענו לשאלתי הרב שמואל אליהו והרב משה הררי). בהקשר זה אציין כי הרב יהודה נקי, אמר לי שהרב עובדיה יוסף אמר שאם נזכר רק אחרי תפילת שחרית, יכוון לצאת ידי חובה, בברכת על נטילת ידיים שלפני סעודה שלפני אכילת פת.

תשובה ז

תרופות לפני נטילה (או"ח סי' ז)

שאלה: האם אני יכולה לבלוע כדורים לפני נטילת ידיים (זה יהיה עוגן, על מנת שלא אשכח לבלוע אותם)?

תשובה: כתבו הפוסקים (שו"ע סימן ד סעיף ה ובנו"כ שם) שאין לגעת במאכל קודם נטילת ידיים, ואם נגע ישטוף אותו שלוש פעמים. מסתבר שאין על התרופה/הכדור שם של מאכל, ועל כן לא קיימת אזהרה זו ביחס לתרופות.

הרב עובדיה יוסף (ביע אומר ט ד) סבור שכוחו של רוח רעה נחלש בזמן הזה, על כן יש לו הרבה הקלות בכך.

ניתן להציע פתרון פשוט יותר, והוא להניח את התרופה על הפלאפון.

סיכום: הדבר מותר.

תשובה ח

סמיכת אלוקי נשמה (או"ח סי' ו)

שאלה: האם יש להסמיך ברכת 'אלוקי נשמה' לברכת 'אשר יצר'?

תשובה: הטור בסימן ו' כותב כך: 'אמנם אם יברך מיד על נטילת ידיים ואשר יצר, יש אומרים שצריך לומר מיד אחריה אלהי נשמה עד ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים לפי שהיא סמוכה לברכת אשר יצר ולכך אינה פותחת בברוך, ויש אומרים שאין צריך לאומרה מיד אחריה ומה שאינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת הודאה כמו ברכת הגשמים שאינה פותחת בברוך, ומסתבר דהכי מוכח בברכות בפרק הרואה דקאמר כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה ובתר הכי קאמר וכי משי לידיה לימא על נטילת ידים וכן סדרן הרמב"ם ז"ל'. הראשונים שאותם הטור מזכיר כמי שמחייבים לסמוך הם הרא"ש בתשובה (ד, א) והגאונים, ומי שפוטר הוא התוספות (ברכות יד. 'מים').

כיצד הכריעו האחרונים? השו"ע (ג, א) לא הצריך מפני שהיא ברכת השבח, ואילו לפי הב"ח והלבוש יש להסמיך אותה לאשר יצר.

הערה: בדברי הרא"ש ישנה סתירה: בפסקים שלו על מסכת ברכות משמע שאין צריך להסמיך, ואילו בשו"ת שלו כותב שלא יפסיק בין אשר יצר לאלוקי נשמה כי היא סמוכה

לו. ב"ח מסיק שיש בכך מידת חסידות, וגם במשנה ברורה כתב (סקי"ב) להיזהר בזה לכתחילה, ובכף החיים כתב בשם האריז"ל שצריך להסמיק. (אם ניתן לסמוך אותה לברכה אחרת כגון ברכות התורה – עיין פסקי תשובות ח"א עמ' תתל"ג) האם ואיך ניתן לסמוך לברכה באופן מלאכותי. דעה שיאמרנה אחרי משנת אלו דברים).

ראה בספר פסקי תשובות (ח"א עמ' תתל"ג) האם ואיך ניתן לסמוך לברכה באופן מלאכותי. **סיכום:** לכתחילה יאמר את ברכת אלוקי נשמה סמוך לסיום ברכת אשר יצר.

תשובה ט

ברכות השחר בגן (או"ח סי' ו)

שאלה: ראיתי שבגנים שבישוב [בהם רוב הילדים ממשפחות הנוהגות כמנהג בני ספרד] מברכים בברכות השחר גם את ברכת 'על נטילת ידיים', האם הדבר ראוי, שהרי הם נטלו ידיים בבוקר בביתם לפני יותר משעה?

תשובה: אכן, המחבר בשו"ע (ו ב) מביא את המנהג שנהגו באשכנז, לומר את ברכת 'על נטילת ידיים' בבית הכנסת עם שאר ברכות השחר, אבל מרן המחבר מסתייג ממנהג זה. אם אכן רוב בני הישוב הם בני ספרד, ראוי ללמד שיברכו את ברכת 'על נטילת ידיים' בבוקר בבית, ולא יאמרוהו שוב בגן.

תשובה י

קדימה ב'אשר יצר' (או"ח סי' ו)

שאלה: מי שהתחייב בברכת אשר יצר וכן בברכה אחרונה, מה יקדים?
תשובה: יקדים 'אשר יצר', כי היא תדירה ויש בה גם חשש שכחה (רע"א כאן וכן כף החיים סק"א).

תשובה יא

מחופר לקטטר (או"ח סי' ו)

שאלה: מי שעושה צרכים דרך קטטר, האם ומתי יברך ברכת אשר יצר?
תשובה: יברך בכל יום בבוקר עם ברכות השחר, וכן בשעה שמחליפים השקית (יש להיזהר שלא לברך כאשר נודף ריח לא טוב) על פי נשמת אברהם (ח"א ז, א) ופסקי תשובות (ח"א עמ' סח).

אגב, אין איסור לומר דברים שבקדושה מול שקית השתן, אם אין ריח רע, על פי המושג 'צואה בעששית' שמותר לקרוא כנגדה (שו"ע או"ח ע"ו, א) והרי עששית דומה לשקית, כי היא כיסוי מזכוכית, כי העיקרון הוא שיהיה כיסוי ולא משנה אם הוא שקוף או אטום. מה שאין כן לגבי אמירת דברים שבקדושה מול ערווה, שהוא אסור על אף שהיא מאחורי כיסוי מזכוכית (שם ע"ה ה).

ציצית

- 19 תשובה יב - לובש ציצית ללא כוונה (או"ח סי' ח).....
- 20 תשובה יג - מחליף ארבע כנפות (או"ח סי' ח).....
- 20 תשובה יד - קשירת ציצית בלילה (או"ח סי' ח).....
- 21 תשובה טו - פשט על דעת להחזיר (או"ח סי' ח).....
- 22 תשובה טז - ברכת טלית קטן (או"ח סי' ח).....
- 23 תשובה יז - רוב עם (או"ח סי' ח).....
- 25 תשובה יח - ציצית רשת (או"ח סי' ט).....
- 26 תשובה יט - גופיית ציצית (או"ח סי' י).....
- 27 תשובה כ - חיבור צד קדמי לאחורי (או"ח סי' י).....
- 28 תשובה כא - חוטי ציצית שנפרמו משזירתם (או"ח סי' יא).....
- 29 תשובה כב - חיתוך במספריים (או"ח סי' יא).....
- 30 תשובה כג - קשירה המתקנת (או"ח סי' יב).....
- 30 תשובה כד - לבישה לצורך מדידה (או"ח סי' יד).....
- 30 תשובה כה - קטן מכין ציצית לעצמו (או"ח סי' יד).....
- 31 תשובה כו - לחסוך בגניזה (או"ח סי' טו).....
- 31 תשובה כז - טלית שנחתכה (או"ח סי' טו).....
- 32 תשובה כח - כירבולית וציצית (או"ח סי' יח).....
- 34 תשובה כט - תשמישי סוכה (או"ח סי' כא).....
- 34 תשובה ל - אחסון סוכה בשירותים (או"ח סי' כא).....

תשובה יב

לובש ציצית ללא כוונה (או"ח סי' ח)

שאלה: למדנו, שמצוות צריכות כוונה, האם מי שלובש טלית או ציצית ולא מכוון לשם מצווה, מבטל בכך 'עשה', כי מצד אחד הוא לובש ארבע כנפות, ומאידך אינו מקיים מצוות ציצית?

תשובה: הביאור הלכה (או"ח סימן ס סעיף ד' ד"ה ויש אומרים) כותב בשם פרי מגדים, שאם לוקח טלית שלו או של קהל, כאשר קראהו לעלות לתורה, ואינו מספיק לכוון לשם מצווה, כי זמנו בהול, הרי שעובר בכך על מצוות העשה של ציצית. מדבריו משמע, שכל עוד אינו מכוון לשם קיום מצווה שה' ציווה אותנו בה, הרי זה מבטל עשה, מפני שמצד אחד הרי הוא לבוש ארבע כנפות, ומאידך אינו מקיים המצווה, לפי הדעה שמצוות צריכות כוונה.

בניגוד לכך, ניתן להבין מדברי המנחת חינוך (מצווה שכ"ה), שהוא חולק על דברי הביאור הלכה. לדבריו, רק ב'מצוות חיוביות', שייך לומר שאם לא קיים המצווה, עבר על רצון הבורא (כגון שלא הניח תפילין) אבל ב'מצווה קיומית' כגון ציצית או סוכה (חוץ מהלילה הראשון), על אף שאינו מקיים המצווה, בכל אופן לא מבטל עשה. על מנת להסביר את היסוד הנ"ל, הוא מביא דוגמא שאדם קיים את המצווה בעבירה, כגון שהדבר גזול, מצד אחד אמנם לא מקיים המצווה של ציצית, אבל מאידך אינו מבטל את המצווה, למרות שאינו יוצא כעת ידי המצווה, לפי זה יש לומר שאותו הדין, באופן שלא מכוון לשם מצווה. עיין עוד מנחת שלמה (א, א) ועוד אחרוני שהביא אותם ה'פסקי תשובות' (חלק א עמ' ז).

סיכום: לפי המ"ב יש מאוד להיזהר בשעת לבישת הציצית, לכוון לקיים מצווה (מן הסתם, בכל מקרה שמברך על לבישתה, מסתבר שגם מכוון לקיים המצווה), אבל אחרונים רבים לא חשבו כמותם ולדעתם אם לא כיוון, אמנם לא קיים המצווה אבל גם לא נחשב שמבטל אותה.

תשובה יג

מחליף ארבע כנפות (או"ח סי' ח)

שאלה: אני רגיל להחליף טלית קטן מספר פעמים ביום, האם יועיל הדבר שבעת שאני מברך בבוקר על הטלית, אכוון לפטור את כל הבגדים שאלבש במשך היום?

תשובה: אי אפשר לפטור בברכה הנאמרת על בגד זה, את כל הבגדים האחרים. אכן, ניתן לכוון בברכה שזה יחול גם אם יפשוט ויחזיר, אבל לא מועיל לבגדים אחרים, כך הורה לי הרב דוב ליאור.

ראיתי שכך כתב הבן איש חי (ש"ר בראשית י): 'מיהו אם החליף בגדיו ולובש טלית קטן אחר, אפילו שהוא לובשו תיכף ומיד אחר שפשט הראשון, יברך על זה החדש, וכן הוא הדין בטלית גדול, אם פושט זה שעליו, ולובש טלית גדול אחר, יברך על השני'.

בשונה מכך כתב רבבות אפרים (ח"א כ"ג) שיכול לכוון בבוקר על כל הבגדים, אבל כתב שיותר טוב שלא לכוון, ואז לברך על כל בגד שמחליף.

תשובה זו בנויה על ההנחה שמברכים על ט"ק ועיין להלן תשובה טז.

סיכום: מן הראוי שתכוון בבוקר על הבגד שאתה לובש כעת, ואם תחליפנו תברך שוב.

תשובה יד

קשירת ציצית בלילה (או"ח סי' ח)

שאלה: האם מותר לקשור את חוטי הציצית בלילה?

תשובה: הסברא לאסור היא משום 'תעשה ולא מן העשוי', כלומר בשעה שמטיל החוטים, אין חיוב ציצית באותו זמן, כיוון ש'לילה לאו זמן ציצית הוא'. אבל מנהג העולם להקל בזה, משתי סיבות: א. מחוסר זמן, אין בו גדר 'תעשה ולא מן העשוי'. ב. לפי רא"ש בגד יום חייב בציצית אף בלילה. בספר פסקי תשובות (ח"א עמ' קפז) דן בזה והביא את דברי הפוסקים שכתבו שאין לחשוש לזה, ואף דייקו זאת מעצם העובדה שהמ"ב לא ציטט חומרא זו.

ראיתי בשו"ת אבני דרך (ח"ח ט"ז) עוד שתי סברות לבאר את ההיתר: א. אין מצווה בקשירה אלא בלבישה. ב. כאשר ההכשר אינו תלוי במעשה נוסף אלא בא ממילא, כי גורם הזמן הוא המשמעותי, אין בכך גדר 'תעשה ולא מן העשוי' דעת כהן קפ"ב.

סיכום: מותר לקשור ציצית בלילה.

תשובה טו

פשט על דעת להחזיר (או"ח סי' ח)

שאלה: הורדתי טלית או תפילין על דעת להחזירם, ואני נוהג כשיטות שאין לברך אם פשט על דעת להחזיר (רמ"א ה, ד), האם יש משמעות כמה זמן עבר או שיצאתי ממקום למקום?

תשובה: צריך לדעת, שדעת השו"ע בשתי הסוגיות שכל פעם שפושט או חלוץ אף על דעת להחזיר, צריך לברך שנית (ח י"ד וכן כ"ה י"ב).

יש ראשונים שסוברים שאין לברך (כמובא ברמ"א בשם האגור) ולמעשה האחרונים הסתייגו מדברי השו"ע והכריעו שלא לברך, מדין ספק ברכות להקל.

מה אורך ההפסקה, באופן הריד על דעת להחזיר?

הרב דוב ליאור השיב לי שהכל תלוי בדעת המוריד טלית ותפילין, וכן אמר לי הרב יהודה נקי בשם הרב עובדיה יוסף, שאם פשט על דעת להחזיר אין לברך שוב (אף על פי שכתב בילקוט יוסף א מהד' תשמ"ה שזה בהפסקה של חצי שעה ומשמע שלא יותר, הסביר הרב נקי ש'דיבר הכתוב בהווה).

מה הדין אם פשט על דעת ללכת לשירותים?

ישנה חלוקה בין תפילין לטלית, שהרי בטלית מותר מעיקר להיכנס לשירותים, על כן לא יברך עליה שוב, אבל ביחס לתפילין יברך, כי מדינא הוא מנוע מלהיכנס עמו. (מ"ב סימן ח סקל"ז, וסימן כ"ה סקמ"ז ועייין שם ביאור הלכה כ"ה י"ב).

מה דעת פוסקי ספרד?

דעת הרב עובדיה יוסף היא ממש כמו המ"ב. אבל דעת הבן איש חי (ורא י"ג) שאף ביחס לתפילין אין לברך, כי חושש לדעת המג"א.

סיכום: אם חליץ/פשט על דעת להחזיר, אינו מברך שוב. אם עשה כן על דעת להיכנס לשירותים, ביחס לטלית הדין לא משתנה ואילו ביחס לתפילין רבו הדעות שיש לברך שוב.

תשובה טז

ברכת טלית קטן (או"ח סי' ח)

שאלה: מה הברכה שמברכים בשעה שלובשים טלית קטן, והאם צריך להתעטף בו בשעת ברכה?

תשובה: יש בזה שלוש הנהגות: 1. לברך בא"י אמ"ה להתעטף בציצית (שו"ע ח, 1); 2. לברך בא"י אמ"ה על מצוות ציצית (רמ"א שם); 3. לא מברכים עליו כלל מחשש שמא היא (הטלית) פסולה הואיל ואין בה כדי עיטוף ראשו ורובו של קטן (פסקי תשובות ח"א עמ' פח).

אם מברך להתעטף בציצית, צריך להקפיד להתעטף בו (שו"ע ח, ג).

הפוסקים כתבו (שו"ע ח, י ומשנ"ב סק"ד) שאם לובש טלית קטן בבוקר ועתיד להתעטף בטלית גדול בתפילת שחרית, לא יברך כלל על הטלית קטן (במצב כזה פשוט שאין צורך להתעטף בטלית הקטן).

לפי זה יוצא, שכל הדין מה מברכים תקף, רק ביחס לאותם האנשים שאינם מתעטפים בטלית בשחרית או למי שמחליף טלית קטן באמצע היום.

סיכום הדעות: 1. התשב"ץ כתב לברך להתעטף בין דרך עטיפה בין דרך מלבוש (כף החיים ח, כ"ז). 2. האריז"ל היה נוהג להתעטף בו ולברך להתעטף (שם). 3. בן איש חי (בראשית ו') כתב לברך להתעטף, ויתעטף בו, ואם לובשו כדרכו ללא דרך עטיפה יברך על מצוות. 4. בילקוט יוסף (קיצור שו"ע טז, ג) כתב: המנהג לברך על מצוות ציצית. 5. המנהג הרווח אצל בני אשכנז לברך על מצוות ציצית. ההסבר לנוסח זה כתוב בדרכי משה: "כי חששו לדברי הפוסקים שאין יוצאים בטלית קטן כזה, לכן לא תיקנו לשון להתעטף או להתלבש, שאז היה משמע שעכשיו מקיימים המצווה כהוגן, רק (=אלא), מברכים להשם יתברך שנתן לנו מצוות ציצית, ואף שאין מקיימים אותה עכשיו כתיקנה, לכן תיקנו לשון על לשעבר משמע".

עיין אשרי האיש (ב, ו עמ' יד) ביחס לברכת ט"ק כאשר לובש ט"ג בבית הכנסת.

אמנם כתבתי על פי הרמ"א שבני אשכנז מברכים 'על מצוות' אבל המ"ב כותב שאם מתעטף בו, יכול לכתחילה לברך 'להתעטף', וכך משמע במעשה רב.

סיכום: א. בני אשכנז מברכים 'על מצוות'; ב. בבני ספרד ישנם שני מנהגים, ואם מברך להתעטף, יקפיד לעשות בו עיטוף אחר הברכה.

תשובה יז

רוב עם (או"ח סי' ח)

שאלה: כאשר הש"ץ מברך ברכה, שבה אני גם מחוייב, האם עדיף לברכה בעצמי כיוון שאני בקיא או לסמוך על שומע כעונה מהש"ץ?

תשובה: זה נוגע להרבה ברכות, נטילת לולב, ברכה ההלל, שהחיינו של ליל כיפור ועוד.

א. ביחס לברכת שהחיינו הנאמרת בבית הכנסת בליל כיפור:

הבית יוסף כתב (או"ח תרי"ט ב) בשם הכלבו 'ואף על פי ששליח ציבור מברך זמן (שהחיינו) קודם תפילת ערבית, שפיר דמי לברך כל אחד ואחד קודם' ועל כך הוסיף הבית יוסף: 'ואין נוהגים כן, אלא הכל סומכים על ברכת שליח ציבור'.

ב. ביחס לברכות ההבדלה:

הרב החיד"א בחיבורו ברכי יוסף (או"ח רצ"ה ה) מצטט, בשם מהר"י זיין, התנגדות חריפה לאותה הנהגה בה אדם מכוון לא לצאת ידי חובה בברכות ההבדלה של ש"ץ, על מנת להבדיל שוב בעצמו. טענתו היא, שיש כאן ברכה שאינה צריכה, ועל כך מביא הרבה ציטוטים וראיות (כגון: דברי השל"ה המובאים במגן אברהם תרי"ט ג, וכן את דברי השו"ע בסימן רח"צ, ביחס לברכת הנר שבה העדיפו ביטול בית המדרש, ואחד יברך לכולם, ולא בחרו בדרך שכל אחד יברך לעצמו כי אז נפסיד את הערך של 'ברוב עם'), לדעתו מה שהמליצו הפוסקים (או"ח קפ"ג ז) ביחס לברכת המזון שיברך כל אחד בעצמו, ולא לסמוך על השמיעה שמשמיע המזמן, בגלל שאלו ברכות ארוכות וקשה לעקוב בהם.

הרב החיד"א עצמו חולק שם על דברי מהר"י זיין ולדעתו הדבר מותר (גם ברב פעלים ח"ב ג) ראיתי שכותב שאין חשש של ברכה שאינה צריכה, כאשר כל אחד מכוון שלא לצאת בברכת הזולת.

אביא את טענותיו של הרב החיד"א: מה שהזכיר מהר"י זיין את הטיעון שיש כאן ברכה שאינה צריכה, אין הדבר נכון, מפני שיש הבדל בין ברכה שאינה צריכה לנדון דידן, כי ברגע שכיוון לא לצאת, הרי שמחוייב בברכה זו, ואדרבה כעת צריך לה.

לגבי הטיעון של ברוב עם, ניתן לדייק את ההיפך, שחז"ל העדיפו שאחד יברך לכולם את ברכת הנר, ולא חששו לברכה שאינה צריכה, אלא רק לטיעון של ברוב עם, משמע שאין חשש של ברכה שאינה צריכה כאשר מכוון לא לצאת. אכן באופן שהש"ץ מברך בקול רם מתקיים העיקרון של 'ברוב עם', ומי שמעוניין לצאת דרך הש"ץ יוצא, והעובדה שחלק מהציבור מברך, אין זה מוריד מ'ברוב עם' [זו לשונו: 'הטעם נראה דאף משום ברוב עם ליכא,

דכבר הש"ץ מנהגו לברך ברוב עם, אלא שזה בלחש רוצה לברך, ובהא דברוב עם במקומו מונה, וזה לגרמיה הוא דעבד לקיים מצוה בו, ואין נגרע ברוב עם מהצבור, אין כ"כ קפידא].

וכן הוא מוכיח מדברי הר"ן (במסכת ר"ה ז: בדפי הרי"ף) המציין את המנהג, בו השומע הבדלה בבית הכנסת, חוזר ומבדיל בביתו, מוכח שאין בכך בעיה של ברכה שאינה צריכה, מפני שמראש מכוון לא לצאת בברכות הש"ץ.

הרב החיד"א גם מוכיח מברכת ספירת העומר וכן מברכות השחר, שבהן כל אחד מברך בעצמו, למרות שיש לו אפשרות לשמוע מש"ץ.

לבסוף החיד"א מביא את דברי המגן אברהם האומר: 'דעל הרוב אין הש"ץ מוציא', והוא בעצמו מוסיף להעיד: 'דהאמת אתו, דיש כמה ש"ץ שאינם מכוונים כראוי'.

גם הרב שלום משאש (תבואות שמש ח"א ס"ח) מצדד כדברי הברכי יוסף, ומעיד על עצמו שנוהג לברך בעצמו את ברכת ההלל, משום חיבוב מצווה.

ג. לגבי ברכת ההלל, בני אשכנז נהגו לברך כל אחד ואחד בעצמו, וביחס לבני ספרד שמעתי דעות חלוקות מה המנהג.

ד. לגבי ברכת העומר, כולם נהגו לחזור ולברך אחרי הש"ץ, מלבד בני תימן. בגלל המנהג שכל אחד מברך בעצמו, כתב בסידור אבותינו (עמ' 333) שאין נוהגים לומר ברשות מורי ורבותי, כי ברכת הש"ץ באה להזכיר לציבור את מספר ימי העומר, וכל אחד מברך לעצמו.

ה. לגבי ברכות השחר, כולם נהגו לברך בפני עצמם, ככה עולה מדברי השו"ע (ו, ד) ששם הוא דן בשאלה האם אין איסור בדבר, כאשר כל אחד מברך בקול רם את כל ברכות השחר, אבל אין הוא מעלה את האפשרות שאחד יברך עבור כולם, אולי מהסיבה שלא כולם הגיעו לתפילה באותו הזמן (המ"ב במקום מביא אחרונים הסבורים שלא ניתן להוציא ידי חובה בברכות השחר בהעדר מגיין, לפי זה ניתן להסביר מדוע כל אחד מברך בעצמו).

ו. לגבי ברכת המזון, המנהג לברך בעצמו ולא לסמוך על המזמן, מלבד המנהג התימני המקורי.

ז. לגבי שהחינו בליל כיפור, מנהג בני אשכנז שכל אחד מברך בעצמו בלחש ומסיים לפני שש"ץ מסיים ועונים אמן על ברכתו. לגבי בני ספרד איני יודע אם יש להם מנהג קבוע בזה. הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים מ"ו נ"ז) כותב שטוב שיברך לעצמו, אם אינו שומע היטב את הש"ץ או אם אינו בטוח שהש"ץ מכוון להוציא את הרבים ידי חובתם או אם רואה שהציבור מאחרים לברך אחרי השקיעה.

ח. ביחס לברכת לולב, אני חושב שהתפתח המנהג אצל כולם, לברך כל אחד בעצמו, אולי מהסיבה שחלק מברכים בסוכה שלידי בית הכנסת וחלק נוהגים לברך על הלולב קודם התפילה בתוך הסוכה שלידי הבית (על פי כף החיים תרנ"א מ"ו).

ט. ביחס לברכת הטלית כתב השו"ע: (ה, ה) 'אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחת (פי' בפעם אחת), כולם מברכים. ואם רצו, אחד מברך והאחרים יענו אמן'. וכתב על כך המ"ב (סקי"ג): 'מלשון זה משמע דיותר טוב שכולם יברכו, ובאמת אדרבה לכתחילה יותר טוב שאחד יברך ויוציא את האחרים משום ברוב עם הדרת מלך וכדלקמן בסימן רצ"ח סי"ד, אך לא נהגו עכשיו כן, ואפשר משום שאין הכל בקיאים להתכוון לצאת ולהוציא...!'

העיר לי הרב יהודה נקי, שלא כדאי לצאת מברכת הש"ץ, אלא אם כן יש מנהג ברור בבית הכנסת, שהחזן מכוון להוציא ידי חובה, והחזן הוא קבוע מאנשי המקום היודע את המנהג. ראיתי בחזו"ע פורים (עמ' סט) שכותב שמי שיש בידו מגילה כשרה, וקוראה יחד עם הש"ץ, רשאי לברך בעצמו בלחש עם שליח ציבור, ומכל מקום עדיף לשמוע מפי הש"ץ... משום שברוב עם הדרת מלך.

סיכום: המנהג המקורי היה שהש"ץ מברך עבור כולם, אלא שהתפתח מנהג שהיחידים מברכים לעצמם, כאשר מראש מכוונים שלא לצאת ידי חובת ש"ץ. הב"י מעיד שהמנהג הוא לסמוך על שמיעת הש"ץ, אבל ראינו שהרבה אחרונים כתבו לברך כל אחד בעצמו או משום החביבות שישנה כאשר מברך בעצמו או משום חשש שמא ש"ץ לא מכוון להוציא ידי חובה.

תשובה יח

ציצית רשת (או"ח סי' ט)

שאלה: האם 'טלית קטן' שהבגד עשוי מרשת ניילון חייב בציצית, והאם מברכים על לבישתו?

תשובה: כידוע, כל בגד שהוא עשוי 'ארבע כנפות', חייב בציצית.

ישנה מחלוקת בתלמוד (שבת כ"ו: ומנחות ל"ט): וכן בין הפוסקים (מין ורמ"א סימן ט', א') האם בגד שאינו עשוי מצמר או מפשתים, חיובו בציצית הוא מן התורה או מדברי חכמים.

התלמוד (מנחות ל"ט:) וכן השולחן ערוך (או"ח ט') מצד אחד מחייבים להטיל ציצית על כל בגד שעשוי מארבע כנפות, ומאידך פוטרים בגד שעשוי מעור (שם י', ד') אף מדרבנן [המשנה ברורה כותב: ועור פטור אפילו מדרבנן, דאינו בכלל בגד (או"ח ט' ס"ק י"א)].

מה המיוחד בבגד עור? שני הסברים: א. אינו מעשה אריג. ב. נעשה בידי שמיים.

אם ננקוט שהחיסרון שישנו בבגד עור הוא מפני שאינו עשוי בצורה של אריגה, אז גם ב'ציצית רשת' הדין יהיה כן, שהרי אין בו מעשה אריגה (בררתי אצל בעל מפעל של ציציות, ואמר לי שהרשת היא יציקת ניילון, ולא עשויה מחוטים ארוגים זה עם זה).

ועל פי זה פסק הרב צבי פסח פראנק (שו"ת הר צבי או"ח ט') שציצית רשת פטורה לגמרי אם לא עשויה מעשה אריגה. [מובאת שם דעתו של מהר"י שטייף (סימן כ"ח) שאף אם עשאה מעשה אריג, פטורה הואיל וניתן לעשותה אף ללא אריגה, ועוד שאין חוטיה טווים ושזורים].

אבל בשו"ת ציץ אליעזר (י"ב, ג') כתב שבגד זה חייב, מפני שהוא סבור שחז"ל הורו לנו שכל בגד חייב בציצית, ודווקא העור התמעט הואיל ונעשה בידי שמיים, אבל בגד ניילון שהוא עשוי מניילון יצוק, הואיל ונעשה ע"י בני אדם, נחשב הוא כבגד לכל דבר, והוא מתרבה (מלשון ריבוי) מדרשת חז"ל הבאה (מנחות לט:): "דתנא דבי ר' ישמעאל: בגד – אין לי אלא בגד צמר; מניין לרבות צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים, והכלך והסריקין והשיראין, מניין? ת"ל או בגד" מסקנתו היא שעדיף ללבוש טלית זו, מאשר להיות בלי ציצית כלל, אלא שמחמת הספק לא יברך עליה.

הרב נחום רבינוביץ (מלומדי מלחמה עמ' 256) כותב שציצית רשת יוצאין בו. נראה מדבריו בגוף התשובה שהבין שהוא עשוי באריגה מחוטים סינטטיים. וראה תוספת בנידון להלן עמ' 36, בתחתית העמוד.

סיכום: יש אומרים שאין טעם ללבוש ציצית מעשה רשת. ויש אומרים שעדיף ללבשה מאשר לא ללבוש בכלל טלית קטן, אך לא יברך עליה.

בספר עלהו לא יבול (ח"ג עמ' נח) מעיד על הסבא, נכדו של הרב ש"ז אוירבך, שהיה לובש הרבה שנים ציצית מניילון מחורר.

תשובה יט

גופיית ציצית (או"ח סי' י)

שאלה: "גופיית ציצית" באיזה מקרה חייבת בציצית, ומה הדין אם תפרו את פתחיה, האם נפסלה מכאן ואילך?

תשובה: השולחן ערוך (או"ח י' ז') כותב: "מלבושים שהם פתוחים מן הצדדים למטה ויש להם ד' כנפות לצד מטה, ולמעלה הם סתומים, אם רובו סתום פטור, ואם רובו פתוח חייב".

על פי זה, מי שמכין או קונה גופיה שיש בה ציציות, עליו לבדוק שפתוחה בצדדיה ברוב דופן'.

כיצד מודדים רוב, האם רוב הכוונה רוב של החלק הנמצא מתחת לבית השחי, או רוב הצד כולל רוחב השרוול?

מדברי המשנה ברורה (י, כ"ה) ניתן ללמוד, שהפתח של היד אינו נמדד כשטח הפתוח אלא כסגור, הואיל ותופרים מתחת לנקב. ולכן צריך שיהיה החלק הפתוח רוב של כל הצד, כולל המקום של הפתח, אלא שהחלק הפתוח יכול להימדד אך ורק מתחת לשרוול.

[עיין במ"ב (ט"ז, סק"ד) שכתב בשם האר"י שטוב שלא יהיו בט"ק בתי זרועות, ולא מבואר שם הטעם]

אם הטילו ציציות כאשר הייתה הגופיה תפורת ברובה או יותר, ואחרי זה התירו את התפרים. יש לפסול מדין 'תעשה ולא מן העשוי', ויצטרך לפרום את קשריה ולקשור מחדש באופן הכשר.

אם נעשתה באופן הכשר (שהרוב היה פתוח) ואחרי זה תפר צדדיה באופן שפוסל אותה, מותר יהיה לו להתיר את התפירה, ולא יצטרך לפרום את הציציות. הסברא היא, שהכלל 'תעשה ולא מן העשוי' הוא דווקא כאשר המצווה נעשתה בפסול, מה שאין כן כאן שנעשית בכשרות, אלא שאחר כך פסלו אותה.

נראה לדמות מקרה זה למקרה שהתייחס אליו הגאון מליסא בספרו 'דרך החיים' בהקשר להלכות מזוזה.

כתב הוא שם (הלכות מזוזה סעיף י"א) שאם קבע מזוזה כאשר היתה דלת בפתח, ואחר כך פרקו הדלת ושוב החזירוה, אין כאן חשש לפסול של 'תעשה ולא מן העשוי', ואף לשיטת הרמב"ם שפתח שאין בו דלת פטור מן המזוזה (מזוזה פ"ו א, ה) הואיל ובשעת תלייתה היה כאן חיוב גמור.

ראיתי בילקוט יוסף (מהדורת תשס"ג עמ' קלג) שגם כתב שאין בזה משום תעשה ולא מן העשוי. [עיין עוד בחיבור זה על סימן תרכ"ו בחלק או"ח, וכן בשונות].

סיכום: בגופיית ציצית יש להקפיד שרוב הצד יהיה פתוח, ורק לאחר מכן יש להטיל הציציות.

תשובה כ

חיבור צד קדמי לאחורי (או"ח סי' י)

שאלה: אני מעוניין לחבר את הציצית הקדמית לאחורית, על ידי חיבור בעזרת חוט ברזל מלופף, על מנת שלא יפריע לי בריצה וכדומה, האם זה מותר?

תשובה: אם זה נראה משהו קבוע אסור, כי אז זה מבטל את שם ארבע כנפות מהבגד, וממילא הבגד פטור מציצית, וכך כתב המ"ב (או"ח י כ"ט): 'אין לעשות בטלית קטן

קרסים למטה מחציו דהוי כסתום, והוא שנכפפין מאוד ראשי הקרסים לצד השני, שאינו יכול להתירן אלא על ידי מעשה, דבזה חשיבי חיבור גמור, הן לענין כלאים והן לענין ציצית, אבל בלאו הכי לא חשיב חיבור על ידי זה'.

סיכום: אין לחבר בעזרת חוט ברזל את החלק הקדמי עם החלק האחורי של הבגד, מפני שעל ידי זה בטל ממנו הגדרת בגד של ארבע כנפות.

תשובה כא

חוטי ציצית שנפרמו משזירתם (או"ח סי' יא)

שאלה: חוטי הציצית שלי, נפרמו משזירתן לכל האורך, האם ניתן ללבוש הבגד כפי שהוא ולברך עליו?

תשובה: אני מבין שיש כאן שני מושגים לברר: א. מניין החוטים הנדרש; ב. שיהיו החוטים כשרים באיכותם, ושזירה היא אחת המהלכות הנוגעות לגדרי מצוות ציצית.

מרן השו"ע כותב (או"ח י"א, ג): 'אם נתפרקו משזירתן ונעשו ט"ז, כשרים. והוא שישתייר בשזור כדי עניבה'.

וכתב שם המ"ב (סק"ז): 'ודע עוד דהשולחן ערוך מיירי דוקא בשזור כל חוט לשניים, אבל אם כפול ושזור לארבעה או לשמנה כמו שמצוי בזמנינו ונתפרקו ל"ו אפילו אם לא נשתייר כדי עניבה כשר, דהא על כל פנים נשאר החוטין שזור לשנים. ולענין בל תוסיף עיין בכיפור הלכה'.

אני מסיק מכאן, שאם החוטים נתפרקו לגמרי משזירה שלהם, מתייחסים לכך כאילו הם נחתכו, ולכן אנו צריכים לבדוק אם נשאר שיעור של 'כדי עניבה' (עיין בסימן י"ב כיצד מחשיבים זאת), ואם לאו הציצית פסולה הואיל ואיבדה את הדרישה של תורה, שיהיו החוטים שזורים, כפי שכתוב בסעיף ב' והוסבר הדבר שם במ"ב (סק"ד): 'וטעם להשזירה דתנא בספרי: 'ועשו להם ציצית', שומע אני יעשה ציצית כמות שהוא? תלמוד לומר: 'ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת', בטווי ושזור [פי' כעין משכן דהוי שזור, אי נמי דסתם פתילה היא שזורה] אין לי אלא תכלת לבן מניין? אמרה תורה תן תכלת תן לבן, מה תכלת טווי ושזור, אף לבן טווי ושזור'.

במצב המוכר לנו כיום, שהחוטים שזורים כל אחד משמונה חוטים, אם נתפרקו משזירה שלהם המקורית ונשאר שזורים במידה מסויימת, כגון שכל חוט עדיין שזור משני חוטים,

על אף שכעת נתרבה מספר החוטמים משמונה לשלושים ושתיים, עדיין הציצית כשרה, שהרי נשאר בחוטיה 'גדר שזור'.

[שאלה: מדוע אין איסור 'בל תוסיף' כאשר השזירה נפרמה (שהרי כעת יש יותר משמונה חוטמים)?

תשובה: כתב ביאור הלכה שיאמר בפירוש 'דלא ניחא ליה בתוספת' או שיחתוך את המיותר. בשם חזון איש נכתב שאין כאן 'בל תוסיף', הואיל ובשעת עשייתן היו שמונה חוטמים, וגם עתה הם בגדיל, ואינו מתכוון לכך כלל, על פי פסקי תשובות (עמ' קלד).

סיכום: אם החוטמים נתפרקו באופן שאבד מהם לגמרי השזירה, מתייחסים לכך כאל חוטמים חתוכים, שאם נשאר כדי עניבה בכל אחד מהחוטמים כשר, אבל אם אחרי הפריקה, נשארו שזורים לשניים לפחות, הרי זה כשר למרות שהתפרקו עד הקשר.

תשובה כב

חיתוך במספריים (או"ח סי' יא)

שאלה: קשרתי בעצמי את חוטי הציצית, האם מותר לי לחתוך את קצוות החוטמים במספריים, על מנת שיִראה יותר יפה?

תשובה: ראשית עלינו לצטט את דברי המ"ב בנידון (י"א סקס"א): 'ויש לחתכם בשיניו ולא בסכין'.

ראיתי בספר ברור הלכה (לרב יחיאל אברהם זילבר) שאמנם המ"ב העתיק את דעות האוסרים לחתוך בסכין (משום לא תניף עליהם ברזל) אלא יחתוך בשיניו, אבל הביא מספר שיורי כנסת הגדולה שכתב שאין העולם נזהרין אך ראה בני עלייה נזהרין בזה. עוד ציטט מספר מאורי אור שתמה על הוראה זו, שהרי בעלי התלמוד לא הזכירו דין זה, והלוא איפכא מסתברא שבתפילין וספר תורה שהם מאריכי חיים לא ניתן לכתוב אם לא יחתוך בסכין, וכי תשמישי מצווה חמורים מתשמישי קדושה? (ניתן לחלק שבספר תורה אי אפשר אחרת, ואין דנים אפשר משאי אפשר, ועוד יש לחלק שבספר תורה, החיתוך הוא ברוב המקרים לפני הכתיבה). ראיתי שיש בחנויות מספריים עשויות מחומר קרמי המיועדות לחיתוך קצות החוטמים, ואשרי מי שמצליח לקיים מצוות ציצית בהידור וגם לא לחתוך בסכין.

סיכום: אם אינך מסוגל לחתוך בשניים או בסכין שעשוי פלסטיק או במספריים קרמיות (או בשברי זכוכית), או שאתה חושש שבמבחן התוצאה זה לא יצא יפה, אתה רשאי לסמוך על אותם פוסקים שהובאו לעיל המקלים בכך.

תשובה כג

קשירה המתקנת (או"ח סי' יב)

שאלה: אם נפסק לי אחת מהפתילות של הציצית ליד הגדיל (לא בצד שסמוך לבגד), איך אפשר לתקן את הציצית, כדי שהיו לי שמונה חוטים כשרים?

תשובה: המשנה ברורה (י"ב סק"ז) מלמד אותנו שכל עוד הציצית לא נפסלה, ניתן להשלים את החוט הקרוע על ידי קשירה, ויועיל הדבר למרות שבעתיד יקרע חוט נוסף (אילו היו נקרעים שניהם באותה העת, הייתה הציצית נפסלה).

תשובה כד

לבישה לצורך מדידה (או"ח סי' יד)

שאלה: האם מותר להתעטף בטלית לא מצויצת לצורך מדידה?

תשובה: בגד שאול פטור מן הציצית (או"ח י"ד ג'), כי חיוב ציצית תלוי בכך שהלובשו הוא הבעלים של הבגד, אמנם חז"ל חייבו בבגד הנתון בהשאלה לאחר שלושים יום, אבל זה אינו שייך לכאן. אם קנה כבר את הבגד ומעוניין ללובשו כדי למדוד ודאי שיש כאן בעיה של ביטול עשה אם אינו מצוייץ [הערת הרב יהודה נקי: אם הקונה לובש לשם מדידה ואם זה מתאים, מיד מוריד, הרי הוא דומה לדין המוכר המובא לקמן].

אמנם במקרה בו המוכר לובשו כדי להראות לקונים, המ"ב (סימן י"ט סק"ה) פוטר אם לובש כדי להראות לקונים מידתן (ועיין כלאים ט ה-ו).

סיכום: אם מודד לפני קניה, פשוט שאין איסור בכך למרות שאין הבגד מצוייץ.

תשובה כה

קטן מכין ציצית לעצמו (או"ח סי' יד)

שאלה: בננו יגיע לגיל מצוות ביום שישי הקרוב, האם הוא רשאי להכין לעצמו את הטלית?

תשובה: כתב המ"ב (או"ח י"ד סק"ד): 'ראוי ונכון שלא לעשות לכתחילה הטלית הציצית בבגד של גדול על ידי קטן פחות מי"ג שנים, אבל אם הוא בן י"ג שנים ויום אחד אף

שלא הביא שתי שערות אפילו לכתחילה אין להחמיר, והארצות החיים מיקל אפילו לכתחילה ע"י קטן, וכל זה דווקא בגדול עומד על גבו המלמדהו לעשות לשמה אבל בלאו הכי אפילו אם כבר הטילם הקטן בבגד צריך להתירם ולחזור וליתנם'.

בעניין הנידון כתב בספר פסקי תשובות בסיום דבריו (עמ' קסה): 'מכל מקום אנשי מעשה מחמירים בזה, ומקפידים ליתן לבניהם כאשר מגיעים לגיל בר מצוה טלית קטן חדש, אשר הציציות ניתלו עליו לשמה על ידי גדול'.

סיכום: אמנם יש שהכשירו הדבר בגדול עומד על גביו אבל עדיף להימנע מכך.

תשובה כו

לחסוך בגניזה (או"ח סי' טו)

שאלה: בבית הספר נשאר עיזבון של ציציות וגופיות ציצית. ברצוננו לזרוק אותם לגניזה, ועל מנת שזה לא יתפוס יותר מדאי מקום, חשבתי להסיר את הפתילות מן הבגד ולגנוז רק את הפתילות ולזרוק את הבגד לפח, האם הדבר הזה ראוי?

תשובה: נחלקו רב ושמואל האם מותר להסיר ציצית מבגד לבגד, וכל ההיתר של שמואל הוא רק מהסיבה שעומד להטיל את החוטים בבגד אחר, שיקול זה אינו קיים כאן, כי ההסרה כאן אינה לשם יעול בבגד או בציציות.

הרב א"י כלאב השיב לי שהדבר מותר, בגלל שהבגדים הללו לא עומדים לשימוש בעתיד, ולכן אין לחשוש, וגם הרב דוב ליאור התיר את הדבר.

סיכום: מותר לנתק בין הבגד לציציות לפני ההשלכה לגניזה.

תשובה כז

טלית שנחתכה (או"ח סי' טו)

שאלה: טלית מצוייצת שנחתכה לשני חצאים, האם מותר לתופרה?

תשובה:

א. כתב השו"ע (או"ח טו ג): 'טלית מצוייצת כהלכתה שחלקוה לשתיים, ובכל חלק יש בו שיעור להתעטף, ונשאר לכל אחת מהם ציצית אחת או שתיים, אין בו משום 'תעשה ולא מן העשוי'.

יש להתייחס לשני מצבים: הראשון: בו מעוניין להשלים שני ציציות בכל חלק. ב. לחזור ולחבר את שני החלקים.

המ"ב (ט) הסביר שהשו"ע התכוון שיכול להוסיף ציציות בכל חלק שנוצר, על מנת להשלים את החסר, אבל אם ירצה לחבר את שני החלקים, יש בכך מחלוקת אחרונים. אמנם רובם מקילים בכך, אבל המ"ב סיים שמכל מקום טוב להחמיר לכתחילה (כלומר שיתיר הציציות המוכנות ויחזור לקשרם אחרי התפירה).

מאידיך, הבן איש חי (ש"ר לך לך י) הכריע שאסור לחזור ולתופרה עם הציציות שבה, משום 'תעשה ולא מן העשוי', כיצד יעשה? יתיר הציציות של חלק אחד מהם דווקא, ואחר כך יתפור החלקים יחד ונמצא זה החלק שאין בו ציציות כמו תוספת על החלק הראשון'.

ב. אם באחד מהחלקים, אין בו שיעור להתעטף, כמו שהדבר שכיח בטליתות הקטנות המצויות אצלנו, צריך להתיר מתחילה כל הציציות (מ"ב סק"ח). ועיין במאמר בסוף הספר הסוקר את מושג 'תעשה ולא מן העשוי' בכללותו.

סיכום: הבן איש חי הכריע לחומרא וחי"ב לפרום הציצית מחלק אחד לפחות לפני שמחבר את החלק השני ואז יטיל שוב ציציות, ואילו המ"ב החמיר בכך רק לכתחילה, שיש לפרום הציציות מחלק האחד, ולשוב ולקשורם אחרי התפירה, ולדעתו בדיעבד כשר כדעת רוב האחרונים.

תשובה כח

כירבולית וציצית (או"ח סי' יח)

שאלה: בגד או שמיכה הנקרא 'כירבולית', השייך לאחותו ולוקחו ממנה בהשאלה, האם מותר ללובשו למרות שאין בו ציציות?

תשובה: רקע: כירבולית הוא בגד העשוי בצורה של שמיכה, שמשמש לשמיכה בזמן השינה, וכן משמש הוא לעיטוף בימים הקרים שמתעטפים בה ויושבים כך בסלון וכד'.

יש להתיישב בדבר, ולהגיע לבירור האם בגד זה מוגדר כ'כסות לילה' או לא. אם נגדיר אותו ככסות לילה, ביחס למצב שבו לובש אותה בלילה, יש לפטור מפני שיש עליה שם של "כסות לילה" הפטור מציצית (עפ"י השו"ע או"ח י"ח). וכאשר לובשו ביום, לדעת הרא"ש הסובר שכסות המיוחד ללילה פטור אף ביום, פשוט שפטור, אמנם לפי הרמב"ם

שמה שלובש ביום חייב למרות שהוא כסות לילה היה מקום לחייב. למעשה, המ"ב החמיר בשמיכה, רק אם עשויה מצמר (י"ח סק"ח).

אך אם נגדיר אותו כבגד יום, עדיין יש מקום להסתפק אם שם בגד עליו, מפני שאינו יוצא בו לשוק והוא רק דרך העלאה ולא דרך לבוש (עיי' שם במ"ב).

ניתן לעקוף את השאלה מכיוון אחר, במציאות שזה שייך לאחותו, ודאי שפטור כי בגד שאול פטור מן הציצית אלא אם כן שאלו לשלושים יום ומעלה (או"ח י"ד, ג').

כאשר ההורים קונים בגד לאחד הילדים שבבית, התלמוד (ב"ק ק"ב) הסתפק האם זה קנוי לאותו ילד או שזה עדיין שייך לאב. לשאלתי הרב דוב ליאור ענה, שמסתבר שהוא קנוי לבת, והבן הלוקחו ממנה הוא שואל, ולכן פטור מלהטיל בו ציצית.

אם אותו בגד שייך לבן, עדיין לא הגענו למסקנה, אבל בספר בן איש חי פטר שמיכה שאינה עשויה ברובה מצמר, מחיוב ציצית אף ביום, בגלל שיש כאן שלוש ספקות: א. ספק, אולי אין חיוב מהתורה בשאר מינים (שאינם צמר או פשתים); ב. מדין 'כסות לילה' (רא"ש) ג. בדרך הצעה והעלאה ישנו ספק אם חייב בציצית.

תגובות שקיבלתי מרבנים:

א. הרב דני ארגמן: זה לא בגדר בגד, כי לא יוצאים איתו לרחוב. על פי דרכי משה (י"ח, ב) לא חייבה תורה רק דרך מלבוש.

ב. הרב שמואל אליהו: בתמונות זה נראה כמו בגד, ולכן לכאורה חייב.

ג. הרב מנחם בורנשטיין: על פי רב צבי כהן, יש לעגל את הפינות כיון שיש נוהגים להתרכבל בשמיכה זו כמו בגד, וזה לא משמש רק ככיסוי לשינה בלילה.

סיכום: כירבולית השייכת לאחת הבנות שבבית יכולים אחיה להתכסות בה, למרות שהיא בת ארבע כנפות. אם היא שייכת לבן הלובשה, יש מקום לפטור מדין כסות לילה הואיל ואינה עשויה מצמר (מי שיגדיר אותו כבגד רגיל שיוצאים בו לשוק, ודאי שיחייב בציצית או שיעגל אחת מפניוניה).

תשובה כט

תשמישי סוכה (או"ח סי' כא)

שאלה: האם מותר להשתמש בבגדים ששימשו לקישוט סוכה לצורך חול?

תשובה: ידוע שתשמישי מצווה נזרקים לאחר השימוש בהם. כאן מדובר בקישוט של תשמיש מצווה, ועל כן ברור שאין בו קדושה ואין איסור שימוש לצורך חול, לאחר גמר קיום המצווה (על פי השו"ע או"ח כ"א א). כל זה נכון אם השימוש הוא שימוש חול, ולא אם מדובר בשימוש של ביזיון, ששם הדבר אסור (עיין במקורות לשאלה הבאה).

תשובה ל

אחסון סוכה בשירותים (או"ח סי' כא)

שאלה: ראיתי בשירותים של תחנת דלק, שהניחו שם סוכה מפורקת. האם הדבר מותר?

תשובה: ההלכה היא שתשמישי מצווה נזרקים (אחרי השימוש בהם), אבל כתבו הפוסקים שיש לנהוג כבוד בהם ולא ינהג בהם מנהג ביזיון וזו לשון הרמ"א (או"ח כ"א א): 'ויש אומרים דאף לאחר שנפסקו, אין לנהוג בהן מנהג בזיון לזורקן במקום מגונה, אלא שאינן צריכין גניזה' וכן כתב בשו"ע (שם סעיף ב): 'טליתות של מצוה שבלו, אדם בודל עצמו מהם, ואינו מותר לקנח עצמו בהם ולא לייחד אותם לתשמיש המגונה, אלא זורקן והם כלים'.

הוסיף המ"ב (סק"ו) 'וכן בסכך הסוכה ולולב ושופר לאחר שנתבטלו ממצוותן, אין לזורקן לאשפה וכל כהאי גוונא דבר שאינו כבוד למצוה שעברה, וכתב הפמ"ג דנכון שלא לעשות תשמיש מגונה אפילו בדפנות הסוכה'.

מצד העקרון, לא ברור שהנחת הסכך בשירותים חשיב 'מנהג ביזיון', אבל לרווחא דמלתא נראה, שיש לעטוף את הסוכה בעטיפה, ככה שלא יראה ולא יבלוט הדבר, ודי בכיסוי אחד (ועיין עוד במ"ב תרל"ח כ"ד ובפסקי תשובות שם).

הערה השייכת לעמוד 24, ביחס לציצית רשת:

רב ש"י אלישיב (קובץ תשובות א א) מביא סברא לפטור בגד מניילון, הואיל ואינו בגד המקבל טומאה. לפי רמב"ם כל המינים חייבים מדרבנן, אבל לפי הרמ"א שכל הבגדים חייבים מן התורה (מסברא זה כולל כל מה שמוגדר בתורה כבגד), ואין לנו גילוי שיש בגד שחייב רק מדרבנן, משמע שבגד זה פטור לגמרי, ומספק ילבשנו ללא ברכה.

תפילין

- 37..... תשובה לא - עמידה בברכה (או"ח סי' כה)
- 38..... תשובה לב - נקיות הידיים בהנחת תפילין (או"ח סי' כה)
- 39..... תשובה לג - דיבור בין בית לבית (או"ח סי' כה)
- 40..... תשובה לד - עניית אמן בין בית לבית דר"ת (או"ח סי' כה)
- 41..... תשובה לה - הניח בברכה בטעות של ר"ת (או"ח סי' כה)
- 42..... תשובה לו - בל תשקצו ותפילין (או"ח סי' כה)
- 42..... תשובה לז - תפילין לערל (או"ח סי' כה)
- 42..... תשובה לח - לזרוק זבל והוא עטור תפילין (או"ח סי' כה)
- 43..... תשובה לט - תחבושת במקום של התפילין (או"ח סי' כז)
- 44..... תשובה מ - הפסק בשתיקה בין יד לראש (או"ח סי' כז)
- 45..... תשובה מא - נחלשה יד החזקה (או"ח סי' כז)
- 45..... תשובה מב - מה עדיף לשמאלי לעשות? (או"ח סי' כז)
- 46..... תשובה מג - התהפכה הרצועה (או"ח סי' כז)
- 47..... תשובה מד - הרצועות אינן שוות באורכן (או"ח סי' כז)
- 48..... תשובה מה - תחבושת חוצצת (או"ח סי' כז)
- 48..... תשובה מו - נגיעת היו"ד בתפילה (או"ח סי' כז)
- 49..... תשובה מז - תפילה של יד מעל של תפילה של ראש (או"ח סי' כח)
- 50..... תשובה מח - הרמת יד מעל הראש (או"ח סי' כח)
- 51..... תשובה מט - קיפול על ידי קטן (או"ח סי' כח)
- 51..... תשובה נ - הנחת תפילין מוקדמת (או"ח סי' ל)
- 52..... תשובה נא - תפילין אחרי שקיעה (או"ח סי' ל)
- 53..... תשובה נב - טלאי בספר תורה (או"ח סי' לב)
- 53..... תשובה נג - לשם קדושת תפילין (או"ח סי' לב)
- 54..... תשובה נד - צבע שחור ברצועה (או"ח סי' לג)
- 55..... תשובה נה - קילוף צבע באופן חלקי (או"ח סי' לג)

- 55.....תשובה נו - מה לומר עם ר"ת (או"ח סי' לד).....
- 56.....תשובה נז - להניח ביחד או זה אחר זה? (או"ח סי' לד).....
- 56.....תשובה נח - תפילין לאבל (או"ח סי' לח).....
- 59.....תשובה נט - תפילין על הרצפה (או"ח סי' מ).....
- 59.....תשובה ס - קדושת בית מזוזה (או"ח סי' מ).....
- 60.....תשובה סא - בית מזוזה שקוף (או"ח סי' מ).....
- 61.....תשובה סב - ספורט עם תפילין (או"ח סי' מ).....
- 61.....תשובה סג - צום בנפילת ס"ת (או"ח סי' מ).....
- 61.....תשובה סד - כריכת צומות (או"ח סי' מ).....
- 62.....תשובה סה - ספר מתחת לכרית (או"ח סי' מב).....
- 62.....תשובה סו - קדושת ספרים חדשים (או"ח סי' מב).....
- 64.....תשובה סז - שימוש בנרתיק התפילין (או"ח סי' מב).....
- 66.....תשובה סח - מכסה התפידנית (או"ח סי' מב).....
- 67.....תשובה סט - שימוש בסידור (או"ח סי' מב).....
- 68.....תשובה ע - ברכה במקווה (או"ח סי' מה).....

תשובה לא

עמידה בברכה (או"ח סי' כה)

שאלה: האם יש לעמוד באמירת ברכת התפילין?

תשובה: הטור כתב (ה, א) ביחס לציצית: 'תעטף בציצית מעומד'. בטעם הדבר, כתב הב"י במקום: 'דגרסינן בירושלמי כל הברכות מעומד על ברכת המצוות קאמר ולא על ברכת הנהנין'.

לפי הכלל המובא בשם הירושלמי, ראוי לעמוד בכל ברכות המצוות, ואכן כך נוהגים בני אשכנז בברכות התורה ובברכת התפילין.

ראיתי לדון בשני נושאים: א. האם הכלל הנ"ל באמת מקובל על כל העדות והאם הוא מבוסס כדבעי. ב. האם גם במצוות שמתקיימות בישיבה, יהיה צורך לעמוד בזמן הברכה.

א.

1. המגן אברהם הבין שזה כלל מחייב, שהרי הוא הקשה מהלכות חלה (יו"ד שכ"ח) שכתוב שם שמותר להפריש חלה ולברך בישיבה, והוא מיישב 'שהפרשת חלה אינה מצווה כל כך, דאינו עשה אלא לתקן מאכלו דומיא דשחיטה'. מדבריו נראה שבאופן עקרוני, הכלל הזה מחייב, מלבד בפעולות שאינן ממש מצוות חיוביות, כגון הפרשת חלה ושחיטה שאינן אלא להכשיר את האוכל לאכילה. [חשבתי לומר שהבחנה היא בין מצוות קיומיות למצוות חיוביות, אבל אין לומר כך, הואיל וגם מצוות ציצית היא מצווה קיומית, אלא ההבחנה היא בין מצווה רגילה, למצווה שעניינה רק הכשרה ותיקון המצב].

2. באבודרהם כתוב שברכות של עומר, ציצית, לולב, מילה ושופר, שיש בהם דרשה מיוחדת, החובה לעמוד בהם מן הדין, אבל בשאר הברכות זה רק מצווה מן המובחר.

3. יש שכתבו: בירושלמי שלפנינו, לא מצאנו את הציטוט הנ"ל שהביאו הב"י בשמו, ולפי זה אין חיוב ולא מעלה לעמוד בברכת שאר המצוות.

ב.

נהגו ספרדים רבים, על פי דברי הזוהר והאריז"ל, לשבת בהנחת תפילין של יד (הובאה שיטה זו ברמ"א כ"ה י"א). וכן נהגו ספרדים לשבת בזמן תקיעות של מיושב שתוקעים בראש השנה, לפני תפילת מוסף. האם גם אז יצטרכו לעמוד בזמן הברכה?

לגבי הנחת תפילין של יד ישנה אריכות דברים, האם מנהג הספרדים היה להניח בישיבה כדברי הזוהר והמקובלים (עיין דברי שלום ואמת ח"א עמ' 41, ח"ג עמ' 106) או בעמידה כפי שמעיד הרמ"א כה, יא.

מי שנוהג לשבת בזמן הנחת תפילין של יד, האם יקפיד לעמוד בעת הברכה?

ישנן שלוש דעות: 1. לברך בעמידה ואת הקשירה לעשות בישיבה, על פי סידור בית עובד (דף מ"ו: אות כ"ז) ומגן אברהם (כ"ה, כ), [הרב מאיר מאזוז מעיד שכך נהג הרב ישועה אלמליח, הובא בספר עלי הדס עמ' 71]; 2. לברך בישיבה (שלמי ציבור, כה"ח כ"ה ל"ג, בא"ח ש"ר וירא ח); 3. לקום קצת בעת הברכה, לא מלא קומה אלא הידור בעלמא (עלי הדס עמ' 70).

לגבי תקיעת שופר: 1. בספר בן איש חי (ש"ר נצבים ט"ו) הביא שני מנהגים ומעיד ש'בעירנו לא נהגו לעמוד'. וכך כתב בספר עלי הדס (עמ' 469) שמנהג טוניס לשבת הן בשעת הברכות והן בשעת התקיעות. בספר עטרת אבות (ח"ב עמ' פג) כותב שכך גם מנהג מרוקו. 2. בספר הלכות חגים (ט"ל י"ז) כותב הרב מרדכי אליהו, שנוהגים לעמוד בעת הברכות ולשבת בעת התקיעות. 3. בילקוט יוסף (מועדים עמ' 36) כתב שיש מקומות שנוהגים שהציבור עומדים בעת הברכות על השופר ובסיום הברכות יושבים, ובחזון עובדיה ימים נוראים כתב: 'ומנהגנו לישב'.

סיכום: לגבי מי שנוהג לשבת בזמן קיום המצווה, ישנה מחלוקת האם מחויב לעמוד בזמן הברכה. ראינו דיון זה הן בהלכות תפילין והן בהלכות שופר.

הערה: הזכרנו לעיל חלוקה בין מצוות קיומיות למצוות חיוביות. יש לקחת בחשבון שדעת הרב אברהם שפירא (מנחת אברהם א מ"ד) שכל המצוות הן חיוביות, אלא שישנן מצוות מסוימות שחיובן תלוי בתנאים.

תשובה לב

נקיות הידיים בהנחת תפילין (או"ח סי' כה)

שאלה: כאשר אני מניח תפילין, אני נוגע במקומות המכוסים, האם עלי ליטול ידי לאחר הנחתם?

תשובה: כתב הבן איש חי (ש"ר תולדות י"ז): 'שהפרק הסמוך לזרוע שמניח שם תפילין נכלל בכלל המקומות המגולים ואין צריך רחיצה' [עיין עוד בפסק"ת ח"א עמ' רלו המביא אזהרה שלא לנגוע בזרוע בידיו, וכן שלא יחכך בראשו בזמן הנחת תפילין של ראש, אבל לא החמיר בנגיעה בעלמא בשער].

תשובה לג

דיבור בין בית לבית (או"ח סי' כה)

שאלה: בטעות, עניתי על הקדיש, בין הנחת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש. האם אני צריך לברך, כדין מי ששח בין תפילה לתפילה?

תשובה: כתב מרן השו"ע (או"ח כ"ה י) בהקשר למי ששומע קדיש וכדומה, שאין להפסיק ולענות בין תפילין של יד לתפילין של ראש, אלא ישתוק וישמע ויכוון למה שאומרים.

המ"ב (סקל"ו) כותב בשם המגן אברהם, שאם הפסיק וענה (אמן יהא שמיה רבא או קדושה או ברכו או אמן) חוזר ומברך.

מה מברך במקרה של הפסק?

לפי מנהג בני ספרד, יברך על תפילין של ראש 'על מצוות תפילין' ואילו לבני אשכנז יברך שתי ברכות, כך כותב המ"ב בשם חיי אדם.

בשם המלבי"ם (אוצרות חיים) כותב המ"ב שיברך רק ברכת 'על מצוות' גם לבני אשכנז, בהמשך נביא את ההסבר בשיטת המלבי"ם.

בניגוד לדברי המ"ב, כתב בספר כף החיים (אות פ"ג) שיש לחשוש לשיטת המרדכי בשם ר"ת (הובאה בדברי הבית יוסף) הסוברת שמוותר לענות, ואין הדבר מהווה הפסק. אצטט את הסברא של ר"ת: 'אחרי שאין יכול להניחה עד שיענה עם הציבור (להבנתי כוונתו היא, שהאפשרות לענות היא דבר החולף) ואין הפסק אחרי שצורך הוא זה לו, וצריך להקדימו'.

הבית יוסף מביין מדברי ר"ת הללו, שלדעתו צריך לענות וממילא אינו צריך לחזור ולברך שנית, וכדברי כף החיים כתבו גם הבן איש חי (וירא י) וילקוט יוסף (מהדורת תשמ"ה ח"א עמ' ל).

מה ההיגיון שיש בדברי המלבי"ם?

נחלקו הפוסקים בשאלה מה יש לברך כאשר שח. רש"י סובר ברכה אחת ואילו ר"ת סובר שתי ברכות. אמנם אנו פוסקים כדברי ר"ת בסוגיה של שח, אבל באופן שההפסקה היתה בכך שענה על קדיש וכדומה, יש לחשוש לדבריו שאין זה מהווה הפסק. לכן, לא הגיוני לברך שתי ברכות כי זה אינו תואם לא לשיטת רש"י ולא לשיטת ר"ת (ולכן אם יש לברך, יברך רק ברכה אחת).

סיכום: אם ענה על דברים שבקדושה לפני הנחת תפילין של ראש, לבני ספרד לא יברך, ואילו לבני אשכנז יברך, יש אומרים רק 'על מצוות' ויש אומרים שיש לברך שתי ברכות.

תשובה לד

עניית אמנו בין בית לבית דר"ת (או"ח סי' כה)

שאלה: מי שנמצא בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש, בתפילין של ר"ת, האם יענה אמנו על קדיש וקדושה?

תשובה: המ"ב כתב (סקל"ו) שבחול המועד או המניח תפילין דר"ת וכיוצא בזה, שמניח בלי ברכה, יש להקל ולהפסיק לעניית 'אמנו' יהא שמיה רבה' וקדושה וברכו ואמנו, אך אחר כך יזיז ה'של יד' ממקומו קודם שיניח ה'של ראש', כדי שיהיה הויה אחת לשניהן. [קצת הרחבה: ישנן שתי סיבות, מדוע אסור לדבר בין תפילה של יד לתפילה של ראש, האחת: כי זה גורם לברכה שאינה צריכה, שיצטרך לברך ברכה נוספת על תפילין של ראש, והשנייה: כי לכתחילה צריך שהנחתם של שתי התפילין יהיו סמוכים ותכופים זה לזה, כי כתוב 'והיה לך לאות על ירך ולזיכרון בין עיניך' – שתהיה הויה אחת לשתייהן, (על פי מ"ב סקכ"ח), במצב רגיל שמניח תפילין קיימות שתי הסיבות, אבל במניח תפילין של ר"ת שלא מברכים עליהם, ישנה רק הסיבה השנייה].

התלבטתי האם יש כאן חובה לענות (אלא שמחויב להזיז תפילה של יד ממקומה כדי ליצור שוב הויה לשניהם) או רק גדר של רשות, ואם אינו רוצה, יכול להתעלם. בהקשר זה אציין כי הרב יוסף הורוביץ כתב לי שמי שמתיר לענות 'אמנו', גם מחייב עניית 'אמנו', וכן אמר לי הרב אביגדר נבנצל שיש חיוב לענות.

[חכם אחד אמר לי, משהו כללי, שאינו קשור דווקא לנושא שלנו, בשם הרב ש"ז אוירבך, שבמצב בו כבר התפלל ונשאר ללמוד ומתקיים מניין נוסף, כיון שאינו שייך לציבור של המניין השני, אם עוסק במצווה או שלומד תורה, פטור מלענות, אבל אם שייך לאותו מניין והוא עוסק בהנחת תפילין של ר"ת, חייב לענות.]
הריני להביא את דברי הבן איש חי (ש"ד וירא כ"ו) המסכם את כל הנאמר לעיל: 'בתשובתי בסיעתא דשמיא בסה"ק רב פעלים העליתי, במי שלובש רבינו תם לבדו, ונזדמן לו קדיש וקדושה, בין של יד ובין של ראש, אף על גב דבזה אין ברכה, ואין כאן הפסק, עם כל זה לפי טעם הר"ן והלבוש דסבירא להו הא דאין פוסקין בין של יד לראש, משום דכתיב והיו שצריך להיות הויה אחת לשתייהם, ועיין במנחת אהרן דף ל"ז, שכתב בזה טעם על פי הסוד, ועל כן צריך לזיהר גם בשל רבינו תם, אף על גב דליכא ברכה בזה, מיהו עשיתי תיקון לזה שלא לאבד קדיש וקדושה, כיון דאין כאן ברכה, יענה קדיש וקדושה, ואחר שיענה יפשוט תפילין של יד, ויחזור ויניחנו מחדש, ואחריו תפילין של ראש בלי הפסק, לקיים מה שאמר הכתוב והיו, הויה אחת לשתייהם, וגם על פי הסוד דרך זה יבוא נכון'.

בהערות של הרב מאיר מאזוז לבן איש חי כותב בשם ברכי יוסף (סוף סימן ל"א) שמותר לענות קדיש וקדושה באמצע הנחת תפילין דר"ת, וטעמו ונימוקו עמו. ומוסיף הרב מאזוז, וכן נראה לענ"ד, שהרי לר"ת גופיה יש לענות לכתחילה קדיש וקדושה בין תפילין של יד

לתש"ר (כפי שהובא בשמו בתשובה הקודמת)... וכל שכן לדידן שאין מברכים על תפילין דר"ת, ודטבא ליה עבדי ליה'.

סיכום: כאשר שומע קדיש או קדושה באמצע הנחת תפילין של ר"ת, לפי חלק מהפוסקים יזיז את של יד או יסלק לפני הנחה של ראש, אבל לפי הרב מאזוז אין צורך להזיז.

תשובה לה

הניח בברכה בטעות של ר"ת (או"ח סי' כה)

שאלה: ברכת בטעות על תפילין של רבנו תם, שמתי לב לכך רק בסוף התפילה, האם עלי לברך שוב כאשר אני מניח את של רש"י?

תשובה: יש להבחין בשלושה מצבים:

א. מי שמניח תמיד שני זוגות ביחד, לגביו הדין הוא שיניח על סמך הברכה גם את תפילין של רש"י.

ב. מי שרגיל להניח רק של רש"י וטעה וברך על ר"ת, כגון שביקש ממשהו תפילין בהשאלה ובטעות קיבל את של ר"ת. כאן הדין הוא שיברך שנית מפני שלא כיון על התפילין השניות, ובנוסף היה היסח הדעת ביניהן על ידי דיבורים של תפילה וכדומה.

ג. מי שרגיל להניח של רש"י בזמן התפילה ובסוף התפילה מחליף לשל רבנו תם, כאן הואיל והיה היסח הדעת והפסק בין ברכת המצוות לבין מעשה המצווה, צריך הוא לברך שנית בהניחו תפילין של רש"י, כך כתב הרב מרדכי אליהו בספרו מאמר מרדכי הלכות תחילת היום (ח י"א). (אני מעורר שאלה, אם אנו מתייחסים לתפילין של רש"י כעיקר ור"ת כספק שלא נפסק להלכה, ניחא, שהרי לא ברך על תפילין הנכונות, אבל אם מתייחסים לכך שיש מקום בשמים לשניהם, אם כן הברכה שלו חלה על משהו, ולא מובן מדוע נחשב כהפסק? ויש לדחות שאף שמניח שתי זוגות זה אחר זה בשני זמנים שונים, מברך שוב).

סיכום: אם מניח בדרך כלל זה אחר זה, וכעת 'עלה על טעותו', יברך שנית.

תשובה לו

בל תשקצו ותפילין (או"ח סי' כה)

שאלה: מה הדין אם אדם הניח תפילין, כאשר היה צריך להתפנות, האם יצא ידי חובה? **תשובה:** ודאי שלא נהג כהוגן, שהרי צריך לקיים מצוות באופן שהוא מצליח להתרכז במעשה המצווה, וגם מתבקש הדבר שלא יעשה המצוות דרך ביזיון.

לעניין 'דיעבד' נראה שיצא ידי חובה, חשבתי להוכיח זאת מכך שרק ביחס לתפילה דנו הפוסקים בשאלה האם ומתי לא יצא ידי חובה אם התפלל במצב שצריך לנקביו ואינו יכול להעמיד את עצמו. ומה שראינו ביחס לתפילה, הוא חומרא מקומית לחזור ולהתפלל כאשר היה צריך לנקביו הגדולים, ולא יכל להעמיד את עצמו שיעור פרסה, זה מדין גוף משוקץ אבל לא ראינו שזה קיים גם בקיום שאר מצוות. נראה להוכיח זאת מדברי הביאור הלכה הכותב (תקפ"ח ב ד"ה שמע) שאם קיים מצווה בלא גוף נקי, יצא ידי חובה, ולפי חזון עובדיה ימים נוראים עמ' קמה רשאי לכתחילה לשמוע שופר ללא ברכות אם אין המקום נקי.

תשובה לז

תפילין לערל (או"ח סי' כה)

שאלה: אדם שהוא ערל, ואביו גוי אבל אמו יהודיה, האם מותר לו להניח תפילין?

תשובה: וכי 'מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר' (ברכות נ"א). פשוט הדבר שהוא מוגדר כיהודי לכל דבר וחייב בכל המצות, ואינו אסור אלא בקרבן פסח ואכילת קרבנות (וביחס לערל, אם היה כהן, אסור בתרומה). עיין עוד בתחומין כרך י"ג עמ' 267 במאמרו של הרב טולידאנו.

תשובה לח

לזרוק זבל והוא עטור תפילין (או"ח סי' כה)

שאלה: האם מותר לשפוך שקית זבל לפח הציבורי כאשר אני עטור בתפילין?

תשובה: בהלכה מוזכר, שלא לצאת מהבית עטור בתפילין, כאשר הוא צריך לעבור בין גויים שילעיגו עליו או ליד מקומות מטונפים (או"ח כ"ה מ"ב סק"ח). על פי זה כתב הרב מרדכי אליהו בספרו (פרק ח ק"ל) שתמיד יכסה את התפילין כשהולך מביתו לבית

הכנסת, כיוון שיש לחוש שמא יש מקומות מטונפים, ובפרט אם עובר ליד פחי אשפה פתוחים, ויש מחמירים אפילו בסגורים אם יש בהם ריח רע (ועיין גם בכף החיים כ"ה כ"א).

אני ראיתי שהרב אבגדר נבנצל מכסה את התפילין של ראש בטליתו ומקפיד שלא לדבר דברי תורה, בהיכנסו לרחבה של החניה בעיר העתיקה, שיש בקצה שלה פח זבל ענק, עד שחולף על פני הפח ומשאיר אותו מאחור.

העירו לי שיש גם לבחון האם פעולה זו מותרת לפני התפילה, וכן העירו לי שכל פח נידון לעצמו, ותלוי במקומות.

סיכום: לא ישפוך את הזבל כאשר הוא מעוטר בתפילין.

תשובה לט

תחבושת במקום של התפילין (או"ח סי' כז)

שאלה: אני עומד לקבל השתלת מח עצם ולכן שמו לי תחבושת ביד (בורוע) באופן שרק החלק התחתון של הזרוע מכוסה על ידה, איך אניח תפילין?

תשובה: יש לדון בשאלה, מה המקום הראוי להנחת תפילין של יד?

בגמרא לא מצאתי התייחסות מפורשת באיזה מקום יש להניח תפילין של יד באופן מפורט כל כך, אלא רק כתוב בקיבורת ושיש להטות לצד הגוף/הלב. רק בדברי הבית יוסף ראיתי שהביא בשם הסמ"ק שצריך שיהיו התפילין בחלק התחתון של הזרוע.

כאשר אנו מסתכלים בלשון השו"ע והרמ"א, נראה שיש בכך תמימות דעים, שהמקום הראוי הוא בזרוע בחציו הנמוך הסמוך למרפק, שהרי כך כתבו: לשון השו"ע (כ"ז, ז): 'אעפ"י שיש לאדם מכה במקום הנחת תפילין, יניח תפילין כי מקום יש בזרוע להניח שתי תפילין, כי העצם הסמוך לבית השחי מחציו עד הקובד"ו הוא מקום הנחת תפילין'. ולשון הרמ"א (שם, א): 'הגה: וצריך להניח בראש העצם הסמוך לקובד"ו, אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי' (הרמ"א לא בא אלא לחדד שהנחה תהיה בחלק התחתון של העצם-מ"ב).

חשבתי לומר, שבמקרים קיצוניים, כגון בנידון דידן, שאי אפשר אחרת, יש לסמוך על דעת הגר"א שהכריע כראשונים שכל שטח, התפוח שבזרוע, כשר להנחה.

אני נסמך בחשיבה זו, על דברי המ"ב (שם סק"ד) הכותב שאם התפילין גדולות מדאי ועלול להיות שחלק מהקציצה יהיה על מקום שאינו תופח, יש להעדיף להניח בחצי העליון לכיוון בית השחי.

מה שיש להתלבט הוא, האם גם בני ספרד יכולים לסמוך על פסיקת הגר"א?
 ראיתי שיש בכך שתי שיטות: א. הבן איש חי סמך על הגר"א 'היכא דלא אפשר' (ש"ר חיי שרה
 ו). ב. הרב עובדיה יוסף כתב שאין לסמוך על הדעה הזו המקילה (יחווה דעת ה, ג).
 לפי זה, לבני אשכנז פשוט שיברך על הנחת התפילין כאשר הם בחלק העליון מעל
 התחבושת, ואילו לבני ספרד חשבתי על דרך אמצעית (בהסתמך על הבן איש חי): שיברך על
 התפילה של יד כאשר היא מונחת על החלק הגלוי ולאחר מכן, יעביר אותה (ללא ברכה
 נוספת) לחלק התחתון על גבי התחבושת, ויברך ויקיים את ההלכה גם אליבא דמרן השו"ע
 והרמ"א, ויסמוך על שיטת הרשב"א (ר"ן מגילה ט"ו: והובאה בשו"ע או"ח כ"ז ה) הסובר שאין דין
 חציצה בתפילין, אלא שיכסה התפילה, מחשש שלא ילמדו ממנו להקל בכך. עיין עוד
 באבני דרך חלק י"ד סימן ז שכתב בנושא הזה.
 עיין בנושא זה גם בתשובה על סימן ל"ד בתשובה השניה.

סיכום: שלוש שיטות: א. יברך עליהם כאשר הם בחלק העליון החשוף, לבני אשכנז.
 בני ספרד ההולכים לפי פסקי הרב עובדיה יוסף: יניח של יד על התחבושת ללא ברכה,
 ולפני ההנחה על הראש יברך 'על מצוות תפילין'.
 לבני ספרד הסומכים על פסיקת הבן איש חי: יברך ויניח על חלק העליון, ואחרי זה יורידם
 לחלק התחתון החבוש בתחבושת.

תשובה מ

הפסק בשתיקה בין יד לראש (או"ח סי' כז)

שאלה: כאשר הנחתי תפילין של יד, אחרי הברכה וההידוק עבר לידי ספר תורה, ניגשתי
 לנשקו ללא דיבור, האם יש לברך על תפילין של ראש בגלל ההפסק?

תשובה: אין לגרום לכתחילה הפסק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, אבל כל הפסקה
 שאין בה דיבור אינה מזקיקה לברך על של ראש (לספרדים אין לברך כלל, ולבני אשכנז אין
 לברך שתיים על של ראש).

עיין בספר פסקי תשובות ח"א עמ' רכג ובהערות מספר 122, 128.

הערה: האם הפסק של מעשה ללא דיבור נחשב להפסק?

אגב המקרה של מי שיש לו תחבושת על ראשו או כובע דק שאינו יכול להורידו, נפסק
 שיניח תפילין של ראש ללא ברכה, כתב המגן אברהם שהוא הדין אם יש תחבושת על ידו,
 שיניח ללא ברכה. העיר על כך רבי עקיבא איגר: 'ולענ"ד הא מ"מ יברך על הראש שמים

כדין אין לו רק תפלה של ראש. א"כ אמאי לא יברך על ש"י להניח. דהא הברכה קאי גם על הראש. ואולי י"ל דלהרא"ש דחציצה פוסל, הוי הנחתה דיד וקשירתה הפסק בין ברכת להניח להנחת תפלין דהראש'.

רואים מדבריו, שמעשה הנחה של יד, מהווה הפסק בין הברכה למצווה (לפי הדעה שאינו מקיים מצווה בהנחה על היד בגלל החציצה). ועיין רש"י עירובין (נ. ד"ה והרי) שממנו רואים שיש הפסק גם בשתיקה. תשובה זו נכתבה על פי יביע אומר (ח"ה ד) ומאמר מרדכי (תחילת היום פרק ח נ"ד-נ"ה).

תשובה מא

נחלשה יד החזקה (או"ח סי' כז)

שאלה: אדם שמאלי שהוא בן שישים, עבר ארוע מוחי, בעקבות זאת, יד שמאל שלו לא פועלת בכלל ויד ימין חוזרת לאט לאט לתפקוד חלקי. על איזה יד יניח תפלין?

תשובה: יש להניח תפלין על היד הכהה, שהיא היד החלשה, ככה ההלכה אומרת (ש"ע או"ח כ"ז א וכן סעיף ו) שיש להניח ביד החלשה שהיא יד שמאל. אדם שהוא איטר צריך להניח על יד ימין שהיא אצלו היד החלשה. במקרה שלפנינו כיון שהשתנה מצבו של אותו אדם, וכעת ידו השמאלית היא החלשה, ממילא צריך להניח על יד שמאל. ככה עולה מדברי המ"ב (או"ח כ"ז סק"ב) וזו לשונו: 'וכל שכן אם מן השמים הרגילוהו, דהיינו שנולד לו חולי בימינו, וניטל הכח ממנו, או שנקטע לו כף ידו הימנית וצריך לעשות כל מלאכתו בשמאל בוודאי דינו כאיטר גמור, ויניח על היד הרצוצה' (עיין 'ועלהו לא יבול חלק א עמ' נג-נד).
סיכום: יניח על היד שהיא החלשה כעת.

תשובה מב

מה עדיף לשמאלי לעשות? (או"ח סי' כז)

שאלה: תלמיד שואל, אני אשכנזי שמאלי ואין התפלין שלי תחת ידי, ואני מתלבט מה לבחור בין שתי ההצעות שיש לפני, או להניח תפלין כתב ספרדי של אדם המניח ביד ימין או בכתב אשכנזי של אדם המניח שלא כמוני אלא ביד שמאל. מה עדיף?

תשובה: שניהם טובים. בדרך כלל אנשים מסתבכים עם הקשר [צריך שהיו"ד תהיה כנגד הלב, ולכן אם משתמש בתפלין של ימיני צריך להכניס הפוך, כך שהמעברתא למטה והקציצה כלפי מטה, עיין ביאור הלכה כ"ז ג ד"ה המנהג] ולפי זה ראוי להעדיף של ספרדי שמאלי, שהרי צורת האותיות אינו מעכב.

הערה: במקרה והשואל הוא ספרדי, הייתי מכריע לו להניח של ספרדי ימיני, מפני שחלק מהתפילין של בני אשכנז כתובות בשיטת ה"ט"ז (ביחס לאופן עשיית פרשה סתומה) שלפי פוסקי ספרד אינן ראויות לברכה (עיין על כך בספרי השם רועי עמודים 31-34).

סיכום: שתי האפשרויות טובות, ועדיף שתניח באופן שתרגיש שהתפילין 'ישבו עליך טוב'.

תשובה מג

התהפכה הרצועה (או"ח סי' כז)

שאלה: התהפכה לי הרצועה של התפילין, האם העובדה שצבעו את הרצועות משני צדדים מקילה על הדבר?

תשובה: אמנם מסופר בתלמוד (מ"ק כ"ה.) על אמוראים שהיו צמים על כך שהתהפכה להם הרצועה, ועל פי זה כתב השו"ע (או"ח כ"ז י"א) 'צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ, ולא יתהפכו'. אבל נראה שאין מה לחשוש באותם רצועות הצבועות משני הצדדים. הסיבה לכך היא שהצורך שלא יתהפכו נובע מהסיבה שזה גנאי, כאשר הרצועה מתהפכת והצד הלבן מתגלה, וממילא לפי היגיון הזה, אין חשש ברצועות הנ"ל (כך ענו לי הרב דוב ליאור והרב שמואל אליהו).

שתי הערות: א. כל הבעיה של היפוך הרצועה, היא רק במקום ההיקף של הראש והיקף הקיבורת פעם אחת בלבד (מ"ב כ"ז ל"ח); ב. המפרשים (רבנו מנוח) הבינו בדעת הרמב"ם (תפילין ג י"ד) שיש בגדר 'נוי מצווה', לצבוע את הרצועות משני הצדדים (עיין שבט הלוי ח"ט ט"ו שכתב שאין להנהיג כך הואיל ושו"ע ורמ"א לא העתיקו זאת).

בניגוד למה שכתבתי עד כאן, הראוני, שבחיבור כף החיים (כ"ז נ"א) כתב ש'אפילו הנוהגים להשחיר את הרצועות מבפנים ומבחוץ, צריך להיזהר שהצד החיצון המבהיק יהיה לעולם לצד חוץ'. וכן בשו"ת זרע אמת (ג, ג) כתב שאף בצבועה משני צדדים, יש להיזהר שלא יתהפך צד הקרוב לבשר בצד החיצון (קצת יש ראייה משיטת הרמב"ם שיש לצבוע משני הצדדים, אותם האמוראים צמו אם התהפך, למרות שמשני הצדדים היה שחור).

סיכום: יש לכתחילה להקפיד שלא תהפך הרצועה גם באופן שהיא צבועה משני צדדיה. אם קרה הדבר אין את אותה החומרא המוזכרת בש"ס, ובמיוחד אם זה אינו במקום ההיקף של הראש והקיבורת.

תשובה מד

הרצועות אינן שוות באורכן (או"ח סי' כז)

שאלה: מדוע בתפילין של ראש, רצועה אחת קצרה והשנייה ארוכה יותר?

תשובה: ראשית, בשו"ע (סעיף י"א) אינו מחלק בין הרצועות, וכך כתב: 'שלשל הרצועות שיהיו תלויים לפניו ויגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט'.

החלקוה ביניהם הובאה במ"ב (מ"א): 'זעיינ בחידושי רע"א וכן בארה"ח דמסקי דשל ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה ובטור כתב עוד וי"א דשל ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור'.

בהסבר השוני, שיטת רש"י היא שהדבר הזה הוא הלכה למשה מסיני, ככל דין שיעורין חציצין ומחיצין (על פי שפת אמת שבת ס"ב).

הרב אלחנן פרינץ כתב לי כך: הגמרא במסכת מנחות (ל"ה:) אומרת: רב אחא בר יעקב קטר להו ומתלית להו (תרגום: קטר אותם ומשלשן)... וביאר התוספות (ד"ה 'זכמה שיעוריהו'): 'ובתפילין של ראש משירין הרצועות שמגיע ראש האחד עד טיבורו וראש השני עד הלב, ושמא שום מדרש יש'. ויש לתור ולחפש לאיזה מדרש כוונתו.

לגבי הטעם, לא מצאתי בנגלה. ואומר כי אין לי הבנה בנסתרות, אך אציין שמובא בהקדמת תיקוני זוהר (דף ט, ב) בהאי לישנא: 'תלת רצועין נצח והוד ויסוד, יסוד רצועה דקשיר וא"ו עם ה', כי כל בשמים ובארץ, דאחיד בשמיא ובארעא, תרין רצועין נצח והוד, דאחידן בה' עלאה, והקרנים גבוהות, והאחת גבוהה מן השנית, אוף הכי תרין רצועין חד ארוכה וחד קצרה, קצרה עד החזה, ארוכה עד טבורא'. ועוד בעניין מקור נוסף בזוהר עיין בכף החיים (כ"ה, סקס"ט) ובספר יסודי ישורון (א עמוד צ"ח).

אגב, בספר אות חיים לגאון ממונקאטש (כ"ז אות י"ח) תמה מדוע מרן בשולחן ערוך לא הזכיר את החילוק ברצועות התפילין של ראש בין צד ימין לצד שמאל, עיי"ש. ועוד העיר כי דין זה של אורך הרצועות, דינו גם באיטר (שימין ארוך יותר) והכי צוין במהר"י צמח, בכף החיים ובספר נגיד ומצוה.

סיכום: הסיבה לדבר היא מכוח הלכה למשה מסיני ויש מי שכתב שההסבר הוא רק בתורת הנסתר.

תשובה מה

תחבושת חוצצת (או"ח סי' כז)

שאלה: במקרה שישנה תחבושת על הראש, האם זה מעכב במצוות תפילין של ראש?

תשובה: יניח על התחבושת ללא ברכה (מתייחס לבני אשכנז שמברכים על תפילין של ראש) ויכסה אותם מפני 'הרואים'. החשיבה שישנה בהלכה הזו היא, שמצד אחד אנו עושים לקולא כדעת הרשב"א הסובר שאין דיני חציצה בתפילין, ומאידך לעניין ברכה מחמירים וחוששים לדעת רוב הפוסקים שחציצה פוסלת (מ"ב סק"ז). הדרישה לכסות היא משום שאנו לא רוצים שהרואים ילמדו לזלזל בהלכות חציצה אפילו שלא במקום הצורך.

הערה: הדבר תלוי במקומה המדויק של התחבושת? שלכתחילה מקפידים שלא תהיה חציצה גם במקום של הרצועה, אבל במקרה שישנה תחבושת, נמנעים מלברך רק באופן שהתחבושת במקום הקציצה (הבית) אבל אם במקום הקציצה אין תחבושת ורק במקום הרצועה היא ישנה, ניתן לברך על הנחת התפילין לבני אשכנז ולבני ספרד אם היה הפסק, כמבואר במ"ב (סקט"ז): 'ומכל מקום משמע מדברי המ"א והח"א דאם יש לו מכה בראשו ורק במקום שהרצועות מונחים ולא במקום הקציצה, מותר לו להניח הרצועות ע"ג סמרטוטין שעל המכה או על גבי כובע דק ולברך אף על גב שיש חציצה בין הרצועות, כיון דבמקום הקציצה אין חציצה, וכן בשל יד אם יש לו מכה, אפילו במקום הקף הקשר שסביב ידו מותר לו להניח הקף הקשר על גבי סמרטוטין ולברך, אך בזה (איני יודע מדוע מדגיש ביטוי בזה) יזהר לכסות מלמעלה כדי שיתקיים לך לאות ולא לאחרים לאות'.

תשובה מז

נגיעת היו"ד בתפילה (או"ח סי' כז)

שאלה: האם צריך שתהיה יו"ד של בית של יד נוגעת בבית, והאם ניתן לקשור עם גיד, והאם מותר לקשור בעזרת חוט ניילון?

תשובה: כתב המ"ב (כ"ז סק"י): 'ויש מחמירים שגם כשהם בתוך כיסם, צריכין להיזהר בזה, שלא תזוז כלל היו"ד...'. וכן כתב הבן איש חי (ש"ד וירא ט"ז): 'היו"ד קשורה בחוט של גיד עם הבית משום דאין להפריד התיטורא לעולם, כנזכר בזוהר' וחויץ מזה גם הצריך לקשור היו"ד ברצועה עם התפילין במהלך הנחתן.

אמר לי הרב שלמה דוד לנזמן שהרב זינגר כתב בנושא. וזו לשון השאלה והתשובה: שאלת הרב לנזמן: קשר ה'יוד' [יוד במעברתא בתפילין של יד], האם מותר לקשור את קשר ה'יוד'

לבית (שכן הקשר צריך להיות צמוד לבית אף כשהתפילין בשקית ולא דווקא כשמונחות על היד) בחוט דיג? אם החוט עובר בתוך המעברתא ולא מתחתיה (כך שאינו חוצץ בין היד לבית) האם גם שם יש דין של חציצה? האם ישנה עדיפות לקשור את היד עם גיד? האם ישנה עדיפות לא לקשור כלל אלא לתחוב רצועת עור במעברתא כפי שראיתי שיש עושים? תשובת הרב זינגר: אפשר לקשור עם חוט דייגים בתוך המעברתא כל עוד שהחוט עובר מעל הרצועה. יש שיטה אחת (נדמה לי הקלויזנברגר) שהוא אומר שצריך בגיד דווקא.

כתב לי הרב גיורא ברנר, שישנו קשר המכונה 'קשר החפץ חיים', שדואג לכך שהיו"ד יהיה צמוד לבית, וזהו הפתרון הטוב ביותר.

בשו"ת אבני נזר (או"ח י"ד) ישנה התייחסות לשאלה האם צריך שהיו"ד תיגע בבית עצמו או גם נגיעה בתיטורא מועילה, וכן דיון האם היו"ד צריכה לגעת בכשר האדם.

סיכום: חשוב שהיו"ד תהיה נוגעת בבית, וניתן לעשות זאת בעזרת גיד או חוט ניילון.

תשובה מז

תפילה של יד מעל של תפילה של ראש (או"ח סי' כח)

שאלה: האם מותר להניח תפילין ב'תפידנית', באופן כזה שתפילין של יד יהיו מונחים על תפילין של ראש, או שיש להקפיד שתמיד תהיה התפידנית במצב של שכיבה?

תשובה: מרן השו"ע כתב (או"ח כ"ח ב): 'ויניח בתיק, של ראש ועליו של יד, כדי שכשיבוא להניחם יפגע בשל יד תחילה'. נחלקו הפוסקים כיצד לפרש את דברי השו"ע:

א. שיטת הב"ח והט"ז (כ"ה י) שיש לעשות כפי פשט הלשון, ש'יניח שניהם בכיס אחד ארוך וצר ויניח של ראש למטה ושל יד למעלה, באופן שבשום פנים, אי אפשר לשל ראש שתבוא קודם; ב. אבל מנגד, המגן אברהם (כ"ה ד) מפרש שהביטו 'עליו' שנקט בו מרן השו"ע, משמעותו ש'יתנו קצת לצד מעלה', והוא מעיד שהעולם נהגו להניחם זה אצל זה. הסברא לאסור להניח יד על של ראש היא: הואיל ושל ראש קדושתו חמורה, והסברא להתיר אחד על גבי השני, היא כך: 'אפשר דלא קפדינן אלא בתורה ובנביאים, שתורה קדושתה חמורה ביותר, אבל בדבר אחר לא קפדי, דהא מותר להניח כתובים על גבי נביאים, ונביאים על גבי כתובים, אף על גב דאין קדושתן שווה' (לשון המג"א בביאור הב"ח).

מלשון תוספות ביומא (ל"ג:) נראה שמניח בתיק של יד על גבי של ראש כשיטת הב"ח וכט"ז, וזו לשונו: 'לפיכך צריך להניח בתיק של ראש תחילה ואח"כ של יד למעלה'.

גם לדעה המחמירה, יש סברא לומר שאם בשעה ששם את התפילין בתפידנית, התפידנית שוכבת, הדבר מותר הואיל ובשעת ששם אותם שם, לא ניכר הדבר ששל יד על של ראש, ואחר כך יהיה מותר לזקוף את התפידנית (על פי הרב דוד יוסף הלכה ברורה תפילין כח עמ' קנז).

כאשר המציאו את התפידנית, אמר לי ר' מאיר רז ששאל את הרב מרדכי אליהו, לגבי חששות שתפילין לא יהיו מונחים כדבעי, והוא ענה לו ששמירת התפילין חשובה מאוד, ולכן היא דוחה שיקולים אחרים (כלומר השיקול של שמירת התפילין עדיף על חומרות בסוגיית, מה מונח על מה).

סיכום: לפי הרבה פוסקים אין איסור להניח של יד על של ראש, וגם מי שמקפיד להניחם בדרך כלל זה לצד זה, יכול להשכיב את התפידנית בשעה שמניח את התפילין בתיק, ואחרי זה יזקפנה.

תשובה מח

הרמת יד מעל הראש (או"ח סי' כח)

שאלה: האם מותר להגביה את היד מעל הראש, כאשר תפילין על ראשו?

תשובה: המשנה במסכת סוטה (ל"ח.) אומרת: 'כְּהָנִים נוֹשְׂאִים אֶת יְדֵיהֶן כְּנֶגֶד כְּתֻפֵיהֶן, וּבִמְקוֹדֵשׁ עַל גְּבֵי רְאֻשֵׁיהֶן, חוּץ מִכֶּהֶן גְּדוֹל שְׂאִינֵנוּ מִגְּבִיָּה אֶת יְדָיו לְמַעַל מִן הַצִּיץ'. רואים אם כן, שאסור לכהן גדול להרים ידיו מעל כתפיו בשעת ברכת כהנים (כפי שעושים אחיו הכהנים במקדש), מפני שאינו רשאי להגביה ידיו מעל הציץ.

הראשונים התקשו (ראב"ד תמיד פרק ו), מדוע לכהן הדיוט הדבר מותר, והלא הם מרימים את ידיהם מעל התפילין, וידוע שתפילין קדושתן יותר חמורה מציץ (בציץ ישנה אזכרה אחת ואילו בתפילין ישנן הרבה אזכרות)!

ניתן לפתור את השאלה בשתי דרכים: א. למצוא חילוק בין תפילין לציץ. ב. להגיע למסקנה, שאכן צריך למצוא דרך שהידיים לא יעלו מעל גובה התפילין.

נראה שבעלי התוספות (יומא ז) הלכו בדרך הראשונה, לדעתם ישנו הבדל בין נושא היסח הדעת לנושא הרמת הידיים. ביחס להיסח הדעת ודאי שהתפילין יותר חמורות מהציץ, בגלל ריבוי האזכרות שבהם, ועל כן ה'קל וחומר' מובן, ואילו ביחס להגבהת הידיים, כאן הנושא הוא הבעת זלזול, וניתן לומר שכאשר האזכרות אינן גלויות, אין כאן זלזול, ועל כן יהיה מותר להגביה את הידיים מעל התפילין, למרות שזה אסור ביחס לציץ.

זו לשונם של בעלי התוספות: 'תימה לי ליפרך, מה לציץ שכן השם הוא בגלוי, תאמר בתפילין שהן מחופין עור?... ונראה לי דאינו ק"ו גמור דאורייתא אלא מדרבנן'.

אבל לפי אותם ראשונים שיש כאן ק"ו גמור, באמת אסור גם לכהן הדיוט וכן לכל אחד מאתנו להרים ידיו מעל תפילין של ראש.

נראה שזו דעת הראב"ד, ולדעתו היה להם לכהנים תפילין של ראש ארוכים וגבוהים שהיד הפשוטה כלפי מעלה, לא היתה עוברת אותם [זו לשון הראב"ד שם: 'אבל כהן הדיוט, שהיה מגביה על גבי ראשו, דהיינו למעלה מתפילין, לא חיישי, דזהו תימה לומר שמגביה למעלה מראשו ולעולם למטה מתפילין של ראש, ואם יש לפרש, כך יש לומר, שהיה צריך לעשות תפלה של ראש גבוה, כדי שיהיו הידיים למטה...'].]

לפי זה ראוי להקפיד, שמי שמעוניין להוציא ספר מהארון וכדומה, שיעלה על כיסא ולא ירים ידו מעל התפילין [על פי הערות של הרב ש"י אלישיב סוטה (ל"ח)].

סיכום: יש בנידון חומרא של הרב ש"י אלישיב אלא שהמנהג להקל.

תשובה מט

קיפול על ידי קטן (או"ח סי' כח)

שאלה: האם לקטן מותר לקפל תפילין?

תשובה: אמנם יש שגינו את העובדה שבה האדם חולץ תפילין ולא מקפלן, אבל אין שום בעיה במקרה זה כי יש כאן מימד של חינוך למצוות וחיבוב מצווה (עיי' בן איש חי חיי שרה י"ט). נראה לומר שאם נותן לקטן לקפל מדין חינוך ולשם חיבוב מצוות תפילין הרי שהדבר הזה ראוי, אבל אם עושה מתוך עצלנות, יש גנאי בדבר. ביחס לטלית, כתבו לקפל בעצמו, ואף גדולי ישראל שיש להם מי שישמשם, היו מקפלים בעצמם (בן איש חי ש"ר נוח ט"ז ופסקי תשובות ח"א כ"ד ה).

תשובה נ

הנחת תפילין מוקדמת (או"ח סי' ל)

שאלה: באתי מוקדם לאמירת סליחות, והנחתי תפילין ולאחר מכן, שמתי לב שעדיין לא הגיע זמן תפילין, האם יש לברך שנית כשיגיע זמן הנחתם?

תשובה: כתב המ"ב (י"ג) על פי חידושי רע"א, שאין לחזור שנית, אם קידם וברך בלילה. ההיגיון שיש בדבר הוא כך: כיון שיש דעת הרי"ף בטור שיכול לברך לכתחילה

כשמניחם בהשכמה, אם עשה כן, אינו חוזר ומברך מספק, שמא הלכה כמוהו. וכן הובא בשערי תשובה (ל ג) בשם ברכי יוסף.

בספר 'עלי מרורות' (יומן שנכתב בשואה על ידי רב קהילה) בעמוד 236 מספר הרב יהושע משה אהרונסון, שבמחנות העבודה היו יוצאים תיכף משהאיר היום לעבודה, ואי אפשר להניח תפילין רק במסירות נפש ממש קודם אור הבוקר בעוד ליל ממש או כשבאים בלילה בחזרה מהעבודה. הוא כותב שהוא היה מניחם בעלות השחר ואם היה מניחם בלילה לא היה מברך עליהם או שברך לפעמים רק על של יד. הוא מצטט שם את דברי הברכי יוסף שאם ברך בלילה אין צריך לחזור ולברך עליהם כשיגיע זמן הנחת תפילין.

תשובה נא

תפילין אחרי שקיעה (או"ח סי' ל)

שאלה: מישהו נכנס לבית הכנסת כמה דקות אחרי שקיעה (ביום חול), וביקש תפילין להניח, האם יברך על הנחה זו?

תשובה: על דברי השו"ע (או"ח ל', ב) הכותב: 'אסור להניח תפילין בלילה, שמא ישכחם ויישן בהם', המ"ב כתב (או"ח ל' סק"ב): 'ובין השמשות, מדברי המג"א משמע דמותר לכתחילה להניח, אבל בפמ"ג מסתפק בזה, אם לא שלא קיים עדיין מצות תפילין באותו יום, דאז יניחם בין השמשות'. ובביאור הלכה (על סוף סעיף ה') הוסיף: 'מה שכתבנו דזמן הנחת תפילין הוא עד צאת הכוכבים, הגם דבודאי מחוייב להניח, כיון שלא קיים עדיין מצות תפילין, דבדין תורה ספיקא לחומרא ושמא הוא עדיין יום, וכמו שפסק הפמ"ג באשל אברהם, על כל פנים הברכות אינן מעכבות'.

בניגוד לדעת המ"ב, יש פוסקים הסוברים שיש לברך עליהם בבין השמשות (עיי' יביע אומר ז ז וילקוט יוסף מהד' תשמ"ה עמ' לח) וגם הרב שמואל אליהו סמך על כך שניתן לברך בספיקא דיומא, הואיל ולילה זמן תפילין, אלא שלא מניחים מכוח גזירה.

סיכום: יניח תפילין ללא ברכה, ויש מי שהורה לברך עליהם.

תשובה נב

טלאי בספר תורה (או"ח סי' לב)

שאלה: האם מותר שיהיה טלאי בספר התורה?

תשובה: בספר יריעות שלמה (ח"א פ"ט, י"ט-כ"ב) הרחיב לבאר את מנהג המתירים להדביק טלאי כאשר עשו טעות בכתיבה, אך הדגיש מספר דברים: א. להדביק הטלאי קודם שיכתוב עליו; ב. לכתחילה תהיה כל האות על הטלאי, ולא חצי חצי; ג. לא לכתוב שם ה' על טלאי, ולפחות שלא יהיה חציו על הטלאי וחציו על הקלף; ד. ישרטט על הטלאי קודם הכתיבה; ה. צריך להשתמש בדבק העשוי מדברים כשרים, כגון דבק פלסטי או כימי (ולא יתפור את הטלאי).

תשובה נג

לשם קדושת תפילין (או"ח סי' לב)

שאלה: כאשר אני מתבקש להקטין תפילין של ראש ואני באמצע קריאת שמע וברכותיה. האם עלי לומר 'לשם קדושת תפילין' או שסגי במחשבה בלבד?

תשובה: סגי במחשבה, כך כתב לי הרב שמואל אליהו וכן הרב יוסף הורוביץ.

הערה: בהלכה מצאנו מספר מקומות שבהם דרשו עשייה לשמה, בחלק מהם הסתפקו בדיעבד במחשבה לשמה, ובחלק מהם דרשו דיבור שעושה כך לשמה ופסלו אף בדיעבד אם לא היה דיבור. ביחס לטווייה לשמה בחוטי ציצית, המ"ב כתב (י"א ד) שצ"ע אי מהני מחשבה אפילו בדיעבד, ביחס לעיבוד הקלף בתפילין, כתב השו"ע (ל"ב ה) שטוב להוציא בשפתיו שהוא מעבדו לשם תפילין, וכתב במ"ב (כ"ד) שבדיעבד סגי במחשבה, ואילו בהלכות כתיבת האזכרות כתב השו"ע (ל"ב י"ט) שיאמר בפיו: 'אני כותב לשם קדושת תפילין', ומלבד זה צריך לומר בכל פעם שכותב אזכרה, שכותב לשם קדושת השם, ועל כך כתב במ"ב (צ"ה) בשם אחרונים ש'לא סגי במחשבה אף בדיעבד'. בהערות איש מצליח מביא שיש אחרונים החולקים על המ"ב בזה, ולכן כתב הרב מאיר מאוזו שיש לסמוך עליהם אם יצטרף ספק נוסף.

בנוסף, יש לציין שכאשר מרחיב או מקטין, אינו מפרק את הקשר לגמרי.

תשובה נד

צבע שחור ברצועה (או"ח סי' לג)

שאלה: רכשתי רצועות חדשות לתפילין. לאחר זמן, אני שם לב שהצבע נתלש מהרצועה על ידי כך שיש היפרדות בין הרצועה לצבע, מה הדין?

תשובה: ישנה הלכה למשה מסיני שצריך שתהיינה הרצועות בצבע שחור. הדרישה ההלכתית היא, שהעור עצמו יהיה בצבע שחור (משנה תורה לרמב"ם תפילין ג, א' וכן בשו"ע או"ח ל"ג ג) ולא מספיק שתהיה שכבה חצונית של צבע שחור.

יש להתייחס לשלושה מצבים:

א. אם העור לבן וצבוע מצד אחד, והצבע נתלש, הרצועה כבר לא כשרה, כאשר הרצועה הנשארה לבנה.

ב. אם הרצועה הוטבלה בצבע שחור לפני ששמו את השכבה המבריקה (מה שנקרא שחור משני הצדדים), הרצועה כשרה כי היא שחורה גם אחרי ההיפרדות של השכבה החיצונית (ישנן דעות הפוסלות גם במצב זה, הואיל ולדעתם הציפוי נחשב כעיקר הדבר, ואם כן הרצועה היא מפלסטיק ולא מעור, עיין משיב כהלכה סימן ב הממליץ להחליף, אבל מי שהניח ככה לא ביטל מצוות תפילין, כי לדעתו מה שדברו אחרונים בסוגיה זו, היה על צבע שעל גבי עור הבתים ולא דיברו על הרצועות עצמן, ועיין מ"ב ל"ב סקקפ"ה).

ג. ישנם בשוק רצועות שבעל הבית של המפעל רימה את לקוחותיו וכן את המשגיח שלו. הוא דיווח על כמות מסוימת שהוא מייצר, ובאמת הוא מכר כמות גדולה פי עשר. ועוד זאת, הוא לקח עור פנימי (ניתן לחתוך את העור בעוביו למספר שכבות) ומכר אותו בחזקת עור חיצון. עור חיצון הוא משובח ביותר ומחירו הוא 210 ₪ ועור פנימי הוא פחות יפה ואיכותי ומחירו 70 ₪. כדי שלא יורגש שהוא 'עובד על כולם', הוא הוסיף חומר מניילון בתוך הצבע שנותן מצד אחד הרגשה שזה כביכול עור חיצון, ומצד שני, הצבע עלול להתקלף. ביחס לסחורה זו, ישנן שתי בעיות. האחת, החשש שמא העור לא עבר עיבוד כשר, הואיל והתגלה אותו בעל הבית כרמאי. השנית, ישנה אונאה במחיר שבגללה רשאי הקונה לבקש את ביטול המקח.

סיכום: עיין בגוף התשובה, כי במקרים מסוימים התפילין פסולות, ואתה רשאי לתבוע את המוכר בביטול המקח.

תשובה נה

קילוף צבע באופן חלקי (או"ח סי' לג)

שאלה: בעור של הרצועות של התפילין, האם כל קילוף של צבע פוסל?

תשובה: עור של רצועות תפילין שנשחק או נתקלף - צריך לחזור ולצבוע מחדש. במ"ב מהדורת דרשו (הערה 14) על דברי המ"ב הכותב 'ובמקום הידוק הקשר, מצוי מאוד להתמעך השחרות, ויש לזהר בזה מאוד' כותב: 'מדבריו מוכח שלענין שחרות הרצועות, לא מועיל דין רובו ככולו, אלא צריך שיהיה כולו שחור'. גם אני דייקתי כך מדבריו בביאור הלכה (או"ח לג"ג ד"ה הלכה) הכותב שצבע השחור ברצועות הוא לעיכובא. לא התבאר בלשונו, האם כל חסרון בצבע גם פוסל את רצועות התפילין. ישנו שם (שם ד"ה הרצועות) דיון, האם הצבע נצרך גם ברצועות הארוכות מעבר לשיעורן המינימלי (אי אפשר לדייק מדבריו האם הבין שהצבע מעכב או לא, כי אולי הוא דן רק בגדרים של לכתחילה). אם נבין שהביאור הלכה סובר שזה לעיכובא, ונפסל אף בקילוף חלקי, ישנה דעה שונה, שהובאה בספר הלכה ברורה (עמ' תצ) בשם 'דעת קדושים' ו'מקדש מעט' שאמרינן בזה רובו ככולו.

סיכום: לכתחילה יש לתקן ולצבוע מחדש, אך לעניין דיעבד נראה שהמ"ב החמיר בכך, ויש שסמכו על הכלל של 'רובו ככולו'.

תשובה נו

מה לומר עם ר"ת (או"ח סי' לד)

שאלה: מי שמניח תפילין של ר"ת בסיום התפילה, האם צריך לומר משהו איתם?

תשובה: על מציאות זו, שמניחם זה אחר זה, כתב מרן השו"ע (או"ח לד"ב): 'ואחר התפלה ניח של ר"ת בלא ברכה ויקרא בהם שמע והיה אם שמוע'. מתוך העיון במפרשים שדנו מדוע לא צריך לקרוא גם פרשת ציצית (מ"ב סקט"ו) נראה שהצורך לומר את הפרשות הנ"ל, הוא כדי שלא יהיה מעיד עדות שקר, בכך שאומר 'וקשרתם' ואין עליו תפילין. לפי זה מובן, מדוע גם מי שלא הספיק להניחם בבוקר ומניחם אחרי צהריים, יאמר איתם פרשות הללו, למרות שעבר כבר זמן קריאת שמע. היה לי גם הסבר אחר, הואיל וקבלת מלכות שמיים שלימה היא כאשר הוא לבוש תפילין, על כן מחשש שמא שיטת ר"ת היא הצודקת, אם כן טרם קיים קבלת עו"מ שלימה כאשר הניח תפילין של רש"י, על כן חוזר וקורא ק"ש עם תפילין של ר"ת. לפי זה פחות מובן מדוע מי שמניחם אחרי צהריים צריך

לומר פרשות הללו, ואולי כי חוששים לדעת הב"י שמן התורה כל היום כשר לקריאת שמע (עיין לקמן סימן נ"ח תשובה 6)!

תשובה נז

להניח ביחד או זה אחר זה? (או"ח סי' לד)

שאלה: מדוע הרב עובדיה יוסף התנגד למנהג בו מניחים תפילין של רש"י ור"ת ביחד (יביע אומר ח"א ג)?

תשובה: ישנן שתי סיבות: האחת, כאשר מניחים ביחד שתי זוגות, באופן טבעי התפילין יותר קטנות, וקשה לכתוב כשר בכתב קטן. השנית, אם הבתים מונחים זה למעלה מזה, עלולים להגיע למצב, בו הבית העליון יהיה מונח בחצי העליון [שבין הכתף למרפק] ולפי דעתו של הרב עובדיה לא יוצאים ידי חובה בכך [מאידך, הבא"ח סבור כדעת הגר"א הפוסק שבשעת הדחק יוצאים ידי חובה גם כאשר מניחים בחלק העליון].

תשובה נח

תפילין לאבל (או"ח סי' לח)

שאלה: האב נפטר ביום שישי, והובא לקבורה ביום ראשון אחרי צהריים. הבנים מתבלטים האם עליהם למחר הביתה על מנת להספיק להניח תפילין לפני שקיעה.

תשובה:

א. בגמרא (מו"ק ט"ו, כ"א. וכן ברכות י"א.) שנינו שאבל אסור להניח תפילין. יש לשים לב שהגמרא מתנסחת באופן שונה בכל מקום. במו"ק דף ט"ו. כתוב באופן סתמי שאבל אסור להניח תפילין, ואילו בדף כ"א, מובאת מחלוקת תנאים, כאשר לפי רבי יהושע האיסור קיים רק בשני ימים הראשונים, ואילו לרבי אליעזר האיסור נוהג שלושה ימים. במסכת סוכה דף כ"ה: הגמרא מביאה את האיסור להניח תפילין, והגמרא מוסיפה: 'זהני מילי ביום הראשון וכו'' (בלי לציין שיש בכך מחלוקת תנאים), זה מתאים לעובדה שהלכה כמו רבי יהושע (בהנחה שמקצת יום שני כולו). הרי"ף נקט שאסור רק ביום הראשון. והרא"ש כתב שמתוך ביום השני לאחר נץ החמה (מלשון הרא"ש, כפי מה שציטט אותו הטור ביורה דעה שפ"ח, נראה שהבין שהרי"ף התכוון בדיוק לדעת הרא"ש, למרות שלא ירד לדקויות' מתי בדיוק מסתיים האיסור להניח תפילין, כפי מה שהרא"ש נקט).

ב. אך אם אנו יוצאים מתוך הנחה שיש לרי"ף שיטה עצמאית, כפי מה שנשמע מלשון הב"י באו"ח (ל"ח) ישנם שני הסברים איך הגיע הרי"ף למסקנתו זו, (שאינה עולה לכאורה בקנה אחד עם לשון הגמרא מו"ק): 1. הוא הבין שמה שאמר רבי יהושע הוא נכון בעקרון, אבל למעשה כיוון שמקצת היום ככולו, לכן אחרי שנכנס ליל יום השני, נחשב שעבר מקצת היום השני ולכן כבר תם האיסור להניח תפילין. והרא"ש אמנם חולק עליו בכך שאינו מחשיב את הלילה לעניין 'מקצת היום ככולו', מפני שלילה אינו זמן תפילין ולכן רק אחרי נץ החמה, מותר בתפילין. לפי הבנה זו תהיה מחלוקת בין הרא"ש לרי"ף אם מותר להניח ביום השני לפני הנץ (ככה עולה מדברי הב"י באו"ח ל"ח); 2. הרי"ף הבין שרבי יהושע סובר שאבלות לעניין תפילין היא רק יום אחד, כפי מה שעולה מן הגמרא בסוכה, ומה שהזכיר שני ימים, זה במקרה שבאו פנים חדשות שאסור להניח בפניהם (אם לא הניח כבר).

למעשה יוצא, שלפי הרי"ף (וזו גם דעת הרמב"ם) אין שום איסור ביום השני, ומותר להניחם קודם הנץ כפי שעושים המתפללים ותיקין, ואילו לפי הרא"ש אין לו להניחם אלא אחרי הנץ החמה, ואומר הב"ח שהרוצה להחמיר כרא"ש, יחמיר לעצמו ולא יורה כך לאחרים. אמנם השו"ע באו"ח (ל"ח, ד) לא עסק בשאלה זו באופן מפורט, אבל מתוך לשונו בב"י משמע שאין איסור להניחם קודם הנץ, ואילו מלשונו בחלק יורה דעה (שפ"ח) נראה שמותר להניחם רק לאחר נץ החמה, וכך צידד המ"ב (סק"ט) שימתין מלהניחם עד אחר נץ החמה (כרא"ש). בספר גשר החיים (י"ח, ד) מקל רק למי שהשעה נחוצה לו, או שרוצה להתפלל במניין (ואחרי זה לא יהיה לו מניין).

מה הכריעו פוסקי ספרד? הבא"ח (שנה שניה חיי שרה י"ב) וצרור החיים (פרק ח' קכ"ה בהקדמה) וכן ילקוט יוסף (ט"ו, א) פסקו כשו"ע יו"ד (ה"ל).

מאידך, כה"ח (ל"ד, י"ד, וכמוהו פסק הרב מרדכי אליהו - הלכות תחילת היום ח צ"ג) הביא את פסק הש"ך (יו"ד שפ"ח, א) שנשען על דברי הב"ח, ואת הרב החיד"א שכותב הלכה כדברי המקל אבל, ומבאר שדברי השו"ע ביו"ד הם בגדר 'חומרא בעלמא', כי דבריו באו"ח מאוד ברורים, שמקל כרי"ף וכרמב"ם שאין איסור ביום השני כלל, ולכן במקום הצורך כגון ש'רוצה להתפלל עם הציבור בציצית ותפילין ואי אפשר לו אם יתעכב, יש להקל' [מסברא הייתי אומר שיתפלל עם הציבור ללא תפילין ויניחם לאחר תפילתו, אבל כאמור הפוסקים העדיפו שיהיה כמו כל הציבור ויניח איתם תפילין] (עיי' בפרקי מבוא של אור לציון חלק שני המסביר מדוע השו"ע נטה מפסקת הרמב"ם כאן).

הערה: ראיתי בספר דברי סופרים על סימן שפ"ח ביו"ד, שמברר האם הדין שהאבל לא מניח תפילין, הוא דין בהלכות תפילין, שאסור להניחן כאשר הוא מעולל באפר או שאין להניחן כאשר ראשו לא מרוכז בהם ויהיה היסח דעת מהם, או שזה דין בהלכות אבלות, ואז יש לפסוק כדברי המקל.

ג. אם נפטר ביום ראשון ונקבר ביום שני. מתוך לשון המ"ב (סקט"ז) פשוט שפטור ביום הקבורה, על אף שאינו יום הפטירה. והרבה אחרונים נקטו כך למעשה (בא"ח שם, כה"ח שם סקט"ז, אול"צ א, 1) וכך גם דעת הרב מרדכי אליהו [ראה לקמן מה כותב ביחס למנהג ירושלים].

הרבה פוסקים (כגון באה"ט או"ח, ל"ח ופתחי תשובה יו"ד שפ"ח, א) מצטטים את מהריט"ץ הכותב שאם יום הקבורה אינו יום המיתה, חייב להניח אחרי קבורה, ביום הראשון לאבלות במקרה שהוא אינו יום הפטירה.

הסברא שיש בדבריו היא (כך מבאר אותו הדגמ"ר) שלדעתו האיסור להניח תפילין ביום הראשון נעוץ בכך שתוקף האבלות ביום הראשון הוא מן התורה, וזה דווקא כאשר יום הקבורה הוא גם יום המיתה (ע"פ תשובת רשב"א קנ"ה). אבל החולקים עליו סוברים שהאיסור להניח תפילין ביום הראשון שהוא יום הקבורה, אינו תלוי בכך שהאבלות באותו יום היא מן התורה, שהרי גם ביום שמועה קרובה אסור בתפילין.

ניתן לבסס את דעת החולקים על מהריט"ץ כך: כיוון שראינו שהרא"ש אוסר בתפילין ביום השני לפני נץ החמה, וזה ודאי כבר לא יום המיתה (גם אם נפטר ונקבר באותו יום), סימן שאין הדינים (איסור בתפילין ותוקף האבלות) תלויים זה בזה.

למעשה, פוסקי אשכנז (חיי אדם י"ד, י"ט, שש"כ ס"ד הע' קל"ב) כתבו שיניחם ללא ברכה לאחר הקבורה (בספר פני ברוך י"ב ג הביא שלוש דעות ולא הכריע אלא כתב בתור דעה סתמא שאין להניח ובשם יש אומרים להניח ללא ברכה). אבל פוסקי ספרד כתבו שלא להניחם כלל (עיין לעיל), אלא שמנהג ירושלים להניחם לאחר הקבורה (צורר החיים) ובילקוט יוסף כתב שהרוצה שלא להניחם, יש לו על מי לסמוך, אבל טוב להניח ללא ברכה בצנעא.

בספר עלי הדס (פרק כ"ג, 1) כתב שאין מנהג כלל לחשוש לסברת מהריט"ץ לחייב את האבל בהנחת תפילין ביום הקבורה כשאינו יום המיתה.

מקרים יוצאי דופן: 1. נקבר בחוה"מ ומתחילה אבלות אחרי החג, חייב בתפילין אף ביום הראשון של השבעה המתחילה לאחר המועד (מ"ב שם); 2. נפטר בשבת. יש דעה שבמקרה זה, לכו"ע לא יניחם ביום הראשון.

עיין עוד בנושא זה בספר חבל נחלתו י"ב ב.

סיכום: באופן שהלוויה היתה ביום שאינו יום הפטירה, י"א שיניחם בצנעא ללא ברכה, אבל דעת המ"ב והרבה מפוסקי ספרד היא שאסור בתפילין גם במקרה הזה. לכן במקרה של השאלה, נראה לעניות דעתי, שגם המחמירים להניח בצנעא ללא ברכה, לא ילכו האבלים בחופזה מבית העלמין בשביל כך, כי הם כרגע מתמהמהים בגלל העיסוק בדבר מצווה של קבלת ניחומים. [לגבי השאלה האם יש להניחם ביום השני לפני נץ החמה, במקום צורך גדול יש מקום להקל].

לגבי הנחת תפילין ביום השני לפני נץ החמה, לכתחילה יש להחמיר להמתין עד הנץ, ובשעת הדחק ניתן להקל להניח גם לפני.

תשובה נט

תפילין על הרצפה (או"ח סי' מ)

שאלה: אנחנו בצבא מידי פעם מעבירים את הציוד שלנו ממקום למקום, קורה הדבר שתיק התפילין הנקרא 'תפידנית' מונח ישירות על הרצפה, האם הדבר מותר, וכמו כן בהיותי צנחן, אני משליך ממני התיק האישי לפני הנחיתה האם זה מותר למרות שיש שם תפילין?

תשובה: כשם שמועיל כיס בתוך כיס לעניין כניסה לשירותים עם תפילין, כך מותר לעניין הפלת תיק של צנחן. וכך כתב אלי הרב שמואל אליהו: אם עטוף בכמה עטיפות.

תשובה ס

קדושת בית מזוזה (או"ח סי' מ)

שאלה: האם 'בית מזוזה' צריך גניזה?

תשובה: אם יש עטיפה על הקלף והמזוזה נמצאת בתוך בית מזוזה, הבית אינו קדוש. אם הקלף חשוף ללא עטיפה מניילון וכדומה, ודאי שהבית טעון גניזה, מפני שהבית הוא בעצמו תשמיש קדושה.

כמו כן במקרה שיש כיסוי ניילון על הקלף אך בית המזוזה עצמו נאה, למרות שלכאורה הבית מוגדר כתשמיש דתשמיש, ישנה חובת גניזה. המקור לבית נאה הזקוק גניזה הוא מדברי הפוסקים ביחס לתיבה של ספר תורה העשויה לכבוד (או"ח קנ"ד מ"ב סק"ד וגנוי הקודש פרק ו כ"א).

תשובה סא

בית מזוזה שקוף (או"ח סי' מ)

שאלה: האם מותר שבפנימייה שלנו, הבית של המזוזה יהיה שקוף?

תשובה: אם המזוזה היא לפני מן החדר, כלומר שכאשר סוגרים את הדלת, המזוזה נראית כלפי פנים, יש כאן מקום לשאלה.

מה בעצם הבעיה? בגלל שאנו שומרים על כבוד המזוזה, על כן אין לעשות בפניה דברים שהצניעות יפה להם.

בדרך כלל מתירים את הדבר על ידי שני כיסויים (אדם שיש בתיק שלו תפילין, ונוקק להיכנס עם התיק לשירותים כגון בתחנה המרכזית, מותר אם יש שני כיסויים על התפילין).

אם הכיסויים שניהם שקופים, כלומר הבית של המזוזה וכן הניילון שעוטף את הקלף, הם שקופים, זה לא יעזור, כי אז עדיין המזוזה נראית דרכם (על פי משנה ברורה סימן מ סק"ז).

אשר על כן, במקרים כאלו, ישנם שלושה פתרונות:

א. לכסות את הבית של המזוזה בחתיכת בד או נייר, לפני השימוש הלא צנוע.

ב. להוציא את הקלף ולעוטפו בנייר או ניילון לא שקוף ולהחזירו לבית השקוף.

ג. להחליף את בית המזוזה, לבית לא שקוף.

אני חושב שהדבר הנ"ל נצרך רק במקרים בהם: 1. מושיבים ילד על סיר בחדר; 2. מחליפים חיתול לילד בחדר; 3. חיים חיי אישות באותו החדר; 4. מחליפים בגדים בחדר (לרוב אנשים מחליפים את הבגדים התחתונים בחדר האמבטיה, ולא בחדר עצמו, ובמצב זה אין ממה לחשוש), הדברים נכתבו על פי שמירת שבת כהלכתה (כ"ד ל"ג בהערה).

הערה: הפתרונות ב, ג מבוססים על דברי חכמת אדם, שלמרות שנאמר בהלכה: 'שאם הוא מיוחד אפי' מאה חשובים כאחד (שוע או"ח מ ב) כתב על כך מ"ב בשם חכמת אדם: 'נראה לי דבין במזוזה או שאר ספרים אם עשה מתחלה שני כלים שיחשב אחד לכלי בתוך כלי כגון שכרך המזוזה בנייר ואחר כך הניחה בתיק שלה מותר כיון שבתחלה כיון לכך' (ועיין עוד במ"ב סימן פ"ד סק"ז בסופו, בצורך לכסות המזוזה הנמצאת בחדר הסמוך לחצר שבה בני אדם עומדים ערומים).

תשובה סב

ספורט עם תפילין (או"ח סי' מ)

שאלה: האם יש בעיה לעשות 'שכיבות שמיכה' עם תפילין בשביל להיות יותר ערני בתפילה?

תשובה: בעיקרון עם התפילין אדם עושה את כל הפעולות הנדרשות לפרנסתו, כגון לעדור וכדומה, שהרי במקור, התפילין הם חלק מההופעה והלבוש של היהודי. רק כניסה למרחץ וכדומה אסורה, וכן אסור לנהוג קלות ראש עם תפילין. בימינו שתפילין עלינו רק בתפילת שחרית, יותר נזהרים מלעשות פעולות שאינן בתחום הקודש (ע"ן כף החיים כ"ח, ג). לגבי פעולות מכובדות המסייעות לערנות בתפילה, יש למורה הוראה להורות לפי הנסיבות והאופן שהדברים יתקבלו ולא יצרו זלזול כלפי התפילין.

תשובה סג

צום בנפילת ס"ת (או"ח סי' מ)

שאלה: נפל ספר תורה מארון נייד לרצפה, האם על הנוכחים לצום? האם צריך לקבל את הצום בתפילת מנחה?

תשובה: אין הלכה כזו בשולחן ערוך, המחייבת לצום בנפילת תפילין או ספר תורה, אבל המנהג הוא שמי שהיה נוכח במקום – שיצום (מ"ב או"ח תחילת סימן מ).

את הצום יש לקבל במנחה ביום שלפניו, ואם שכח לקבל במנחה (באלוקי נצור) יכול לקבל בפיו שיצום למחרת, עד השקיעה. יש שכתבו שאם האדם חלש, יפדה הצום בצדקה.

תשובה סד

כריכת צומות (או"ח סי' מ)

שאלה: האם מותר לכרוך את הצום על נפילת ספר תורה, עם תענית ציבור החלה באותה תקופה?

תשובה: יש שאמרו שהואיל ואין תענית זו מן הדין, על כן יכול לסמוך על תענית ציבור.

תשובה סה

ספר מתחת לכרית (או"ח סי' מ)

שאלה: האם אני יכולה להניח ספר תהלים תחת הכרית?

תשובה: אסור לישון או לשכב על מיטה שספר תורה מונח עליה (גמרא מו"ק כ"ה. ושו"ע יו"ד רפ"ב ז). לגבי שאר ספרים, כתב הרמ"א 'והוא הדין שאר ספרים' (הרב יהודה נקי אמר לי שזה חומרא ולא מעיקר הדין) אמנם יש מקרה שהוזכר הדבר להיתר, כאשר אישה חוששת מסכנה מסוימת בגלל שטבלה לנידתה ובעלה לא נמצא (על פי דרכי טהרה י"ז ד).

חברי הרב אביעד וייץ הראני שיש מחלוקת בנושא בין האחרונים, [רקע: בגמרא ברכות כ"ד: איתא: 'בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפיליו תחת מראשותיו... אמר ליה הכי אמר שמואל מותר אפילו אשתו עמו... הלכתא כוותיה, מאי טעמא? כל לנטורינהו טפי עדיף! והיכא מנח להו אמר רבי ירמיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו'] המג"א (או"ח מד) דייק מלשון הגמרא שההיתר שיהיו תפילין מראשותיו, הוא רק כדי לשומרם מעכברים וגנבים, אבל אם הם משתמרים במקום אחר אסור, ולפי זה אין היתר להניח ספר תהלים מתחת לכרית, אבל באשל אברהם וכן רע"א במקום הבינו שדווקא כאשר אשתו עמו התירו משום שמירה על התפילין, אבל באין אשתו עמו, מדינא מותר. לפי דעתם ההיתר להניח תהלים הוא מרווח יותר.

תשובה סו

קדושת ספרים חדשים (או"ח סי' מב)

שאלה: האם ספר קודש שטרם למדו בו, קדושתו קלה? הרחבה של השאלה: נתייחס לשתי דוגמאות: 1. ערימת ספרים שיצאה כעת מהדפוס, האם מותר להניחה על הרצפה; 2. מי שקודח בספרים על מנת לכרוך אותם, האם צריך לגנוז את האבק שנוצר, מדין מְקַק ספרים, המובא במשנה מסכת שבת (ט, 1)?

תשובה: נפסק בהלכה (שו"ע או"ח מ"ב, ג') כמאן דאמר ש'הזמנה לאו מילתא היא', ולכן מותר להניח מעות בכיס שהכין אותו לתיק של תפילין.

הרמ"א במקום הביא את הראשונים המחלקים בין הזמנה של תשמיש קדושה לבין 'הזמנה לגוף הקדושה' שבזה אמרינן ש'מילתא היא'. המקור לדבריו הוא הגמרא בסנהדרין (מ"ח).

המסבירה שעגלה ערופה אסורה בהנאה משעת ירידתה לנחל איתן, למרות שטרם שימשה למצוותה, מכל מקום אסורה, הואיל ואינה מיועדת לתשמיש מצווה, אלא לגוף המצווה.

על פי זה, אסר הרמ"א לכתוב דברי חול על קלף המעובד לשם תפילין.

לכאורה, בסוגיית ספרים המודפסים, קדושתן אף לפני שלמדו בהם, כי זו הזמנה לגוף הקדושה, ולכן ראוי להצריך גניזה שאריות של קידוחים, וכן לאסור להניחם על הרצפה.

בניגוד לכך, בספר גנזי הקודש (ב, ד) הקל להניח על גבי קרקע בהפסקת נייר וכדומה.

(משאת בנימין ק, מ"ב שלד, ג, נוב"י מ"ת יו"ד קעג, וכתב בהערה שהרב ח. קנייבסקי החמיר ודאג שיהיו על הכיסא או על השולחן).

ובפרק ח' (הלכה ו) שם, כתב שהפירושים היוצאים מקידוח ספר חדש שעדיין לא למדו בו, אין צריך לגנוזם. ומותר אף לזרוקם ולשורפם (משאת בנימין הנ"ל, מ"ב שלד, ג, אבנז"ר יו"ד שעו מחמיר

בשולים של תנ"ך דווקא).

הרב יהודה נקי השיב לי כך: אמנם יש קדושה בקלף המעובד לשם תפילין או ספר תורה, ולכן אסור לכתוב עליו דברי חולין, אבל בסוגיית הספרים המודפסים, כיוון שהמדפיס לא

כיוון לשם קדושת ספרים (בהרבה מן המקרים העובדים בדפוס אינם יהודים) ואפילו יד אדם לא הייתה שם אלא מכונות הם שהדפיסו, לכן אין קדושה.

אבל למעשה אמר לי בשם הרב עובדיה יוסף שאין להניחם ממש על הרצפה, כי זה לא מכובד, אבל יכול להניחם בהפסק נייר.

כמו כן השיב שפירושים הנובעים מקדיחה בספרים חדשים - ניתן לזרוק, אבל בספרים משומשים או בכתים של תפילין שבלו יש לגנוז.

הרב אליהו שילברמן אמר לי, שבספר משומש אף אם לא הודפס לשם קדושה, יש להחמיר, כי סוף סוף הספר היה הגורם שלך ללמוד תורה, ויש לכבד אותו כעין כבוד רבו שלימדו תורה.

עתה הראוני בספר הלכה ברורה (ח"ג עמ' רפ) שכתב להתיר מעיקר הדין לשמש מטתו בחדר שיש בו ספרי קודש מודפסים, ובמיוחד אם בני הזוג מכסים כל גופם בסדין [יש לציין שבדרכי טהרה (כ"ב ג, נ"ח) הצריך במצב שגרתי כיסוי אחד בנוסף לכריכת הספר, ובשעת הדחק הקל לשמש כשיש ספרים מודפסים בארון, ובפרט אם הארון גבוה עשרה טפחים].

סיכום: למרות שבספרים המודפסים אין כוונה של הדפסה לשם קדושה, אבל יש לנהוג בהם כבוד, ובמיוחד אם כבר למדו בהם. כאשר הם חדשים מותר להניחם על הרצפה בהפסקת נייר, ואין להחמיר בפירושים שלהם, אבל בשל משומשים - אין להקל.

תשובה סז

שימוש בנרתיק התפילין (או"ח סי' מב)

שאלה: מעשה שהיה כך היה, ראיתי בחור המניח תפילין בתפילת מנחה, וראיתי שבעת שנפל אפיים הוא שם את הנרתיק של התפילין על היד שלו, במטרה שזה ישמש ככיסוי בין הפנים ליד שלו (הוא לבש חולצה עם שרוולים קצרים) ושאלתי את עצמי, האם נהג כשורה?

תשובה: כידוע, תיק של תפילין מוגדר כתשמיש קדושה, ואין להשתמש בו לשימושים אחרים אלא אם כן התנה מהשעה הראשונה שישמש גם לשימושים נוספים (על פי שו"ע או"ח מ"ב ג). לפי זה, לא נכון נהג אותו בחור כאשר עשה שימוש בנרתיק של התפילין.

לאחר חשיבה, ניתן ללמד זכות משני צדדים או אף להתיר זאת לכתחילה: א. בימינו נרתיק של תפילין הוא 'תשמיש דתשמיש'; ב. השימוש הצד הפנימי 'הוקדש' ולא השימוש בצד החיצוני.

בהרחבה:

א. בספר הליכות שלמה (תפילין עמ' נח) כתב בשם הרב ש"ז אורבך ש"תיק של תפילין בימינו אינו טעון גניזה, מפני שהוא תשמיש דתשמיש, שהרי התפילין יש להם נרתיק מלבד תיק זה".

פירוש לדבריו: הואיל ובימינו הקופסאות מפלסטיק עוטפות את בתי התפילין מכל הצדדים, והרי הן מוגדרות כתשמיש לתפילין וממילא יוצא שהנרתיק הוא 'תשמיש דתשמיש', ואין בו קדושה.

[בהערות שם, מפנים לדברי ביאור הלכה (לד, ד ד"ה שתי) הכותב כך, שאם התיק מכסה גם את המעברתא והתיתורא, אז התיק שמעליו נחשב תשמיש דתשמיש. על פי זה מובן, שבדור הקודם שהקופסא היתה מכסה רק את הבית, ואילו התיתורא היתה גלויה, אז היה על הנרתיק שם של 'תשמיש קדושה', מה שאין כן בימינו שהונהג להשתמש בקופסאות המכסות גם את החלק התחתון של התפילין, וממילא אין התיק מוגדר כתשמיש קדושה]

בהערות שבסוף משנה ברורה מהדורת איש מצליח (על סעיף מב, ג) ישנה הפניה לדברי ביאור הלכה (מ"ב א, ד"ה משל ראש) החושש לכתחילה לשיטת הב"ח הנוקט על פי רש"י שמקום הקשר והיו"ד הוא קדושה עצמה, וממילא נסתר ההיתר הנ"ל, הואיל והקופסאות אינן מכסות את הקשר, וממילא יש לנרתיק עדיין שם של 'תשמיש קדושה', ולכן מסיק שיש להקל (להניח דברי חול בנרתיק של תפילין) רק בשעת הצורך.

ב. הרב יוסף הורביץ האיר את עיני וציטט את הסוגיה הבאה:

הגמרא (פסחים כ"ו.) דנה האם מותר לאדם ליהנות מהנאה האסורה כאשר היא באה אליו בעל כורחו, ובתור ניסיון להוכיח שהדבר מותר, הגמרא מביאה מעשה שרבי יוחנן בן זכאי היה יושב בצילו של היכל, ודורש כל היום כולו.

דוחה הגמרא את ההוכחה בלשון זו: 'ורבא אמר, שאני היכל דלתוכו עשוי'.

ומפרש רש"י: 'ואין הנאת צילו נאסרה, דאין זה דרך הנאתו'.

היה נראה ללמוד מכאן כלל, שבמקרה שאדם משתמש תשמיש של חולין בצידו החיצוני של התיק (שמיועד לדברי קדושה), הדבר מותר.

אבל לפי שיטת התוספות אין מכאן הוכחה לנידון דידן. תוספות שם שאלו: והלוא דווקא באיסורי אכילה, בהם חז"ל דרשו שהנאה שלא 'כדרך הנאתו' מותרת, אבל ביחס לאיסור מעילה, ראוי לאסור גם שלא בדרך הנאתו? והם מיישבים כך: דיני מעילה נלמדים בגזירה שווה מתרומה, ובתרומה כתוב לשון אכילה.

לפי דברי התוספות ניתן להסיק, שדווקא באיסורים הכתובים בלשון אכילה לא נאסרה הנאה כזו, (שהיא חיצונית ביחס לשימוש הרגיל שהוא פנימי), אבל בשאר איסורים, כגון האיסור להשתמש בתשמיש קודש לענייני חול, לא יהיה שום היתר אם משתמש בצד החיצוני של התיק.

בניגוד להסבר התוספות, שתלו את הנאמר בגמרא דווקא באיסורים הנאמרים בלשון אכילה, רבנו חננאל כותב "ואין קדושה בצילו". משמע שזו הבנה בהגדרת המעשה האסור (בכלל ולא רק באיסורי אכילה). ומאירי כתב בלשון זו: "שאין עיקר קדושתו אלא לתוכו, ונמצא שאין ישיבה בצל שחוצה לה, דרך הנאתה". ולא פירש שזה בגלל גזירת הכתוב של איסורי אכילה, ועיין גם בלשונו של המהר"ם חלוואה.

אשר על כן, בספר דבר שמואל (פסחים כ"ו.) מביא שני הסברים שונים לתשובת רבא הנ"ל (שאני היכל דלתוכו עשוי):

1. בשם שער המלך (יסודי התורה ה, ה) שההיתר הנ"ל אינו בנוי כלל על סברת "שלא כדרך הנאתו" אלא מ'עיקרא' כשהקדישו את ההיכל, עשו זאת על דעת שלא תחול קדושה, אלא על מה שבתוכו ולא על הנאה של צל שחוצה לו, ש'לב בית דין מתנה עליהם', כדי שלא יכשלו בו רבים.

2. אבל בשם עצמו כותב שם הסבר אחר: זה לא קשור למושג 'לב בית דין' הרגיל. אלא הוא "מעיקר הדין, שאפילו בהדיוט אינו בעלים למנוע שלא יהנה אדם מצל שחוצה לו, וכל שבהדיוט ליכא גזילה, אין מעילה בהקדש באופן זה... והיינו דכיון שאין בהם ממש, על זה אין ההקדש בעלים".

נראה שלפי ההסבר הפשטני שיש בראשונים אחרים (מלבד התוספות) מעולם לא נאסרה הנאה שאינה עיקר השימוש של החפץ. לפי זה, גם נרתיק של תפילין, תוכו אסור אבל חוצה לו מותר.

סיכום: בנידון דידן, יש לצרף את שתי הסברות, שתיק שבימינו הוא תשמיש דתשמיש ועוד שתיק זה לתוכו עשוי, ויש להתיר להניח אותו על ידו בשעת נפילה אפיים.

תשובה סח

מכסה התפידנית (או"ח סי' מב)

שאלה: ב'תפידנית' שבמכסה שלה דבוקה מראה, האם יהיה מותר להניח בה גם כסף לצדקה, מסרק וסידור?

תשובה: בנרתיק המשמש לתפילין (רק אם הוזמן לשימוש קבוע וגם שמו בו תפילין) אסור להניח מעות, הואיל ויש כאן תשמיש קדושה (או"ח מב ג).

אם התנה מראש, מותר להניח גם דברי חול (רמ"א שם ומ"ב סק"ז).

לפי זה, ניתן להסיק שנרתיק משומש, אסור לשים בו דברים אחרים מעבר לתפילין. אבל בנרתיק חדש, יוכל להתנות שימשמש לשימושים נוספים, כי אז "לא ירדה עליו קדושה".

מוסיף המשנה ברורה (ס"ק י"א) "שאותם האנשים ההולכים בדרך ומשתמשים בשק של תפילין בדברים אחרים של חול, אף דמדינא אסור, אף על פי כן יש ללמד עליהם זכות, דכיון דרגילים בכך הוי כאילו התנו מתחילה, ואעפ"כ לכתחילה אין נכון לעשות כן".

התפידנית המדוברת, ניתן להתייחס אליה בכמה צורות: א. כיון שמתחילת שימושה יש בה מראה, זה נחשב כאילו הבעלים התנו, וממילא אין בה הגדרה של תשמישי קדושה ולכן ניתן להניח בה כל דבר שרוצים; ב. כיון שהמראה נתונה במכסה אין איסור (כביכול שהמכסה לא מוגדר כחלק מהתיק); ג. כיון שהמראה משמשת את מצוות הנחת תפילין של ראש במקום המדויק, לכן אין הנחתה שם נוגדת את קדושת הנרתיק.

הערה: אפשרות ב' לא נראית כל כך, כי כל חלקי התפידנית משמשים את התפילין, ומאותה סיבה אסור לשים את המכסה על הסידור על מנת שלא ייסגר מעצמו.

הערות הרב יוסף הורוביץ:

א. אף באופן שהיה תנאי, לא יהיה על כל דבר, התנאי הוא לאביזרי תפילין אולי לסידור אולי למעות לצדקה שנותן בזמן התפילה, אבל לא למסרק.

ב. לשאלתי, האם יש מושג של תנאי למחצה ענה, בקדשים לב בת דין מתנה [במעוות לצרכי ציבור ולכל דבר שאין בשר ודם יכול להיזהר בו, אמנם בגדי כהונה חוץ למקדש לישראל או לכהן או כאשר בלו מועלים בהם].

ג. צריך לברר האם תוגדר התפידינית כתשמישי קדושה או לא, כי אם אינו דרך כבוד ואינו מעוצב, אלא לשמירה מחבטות ומים, אינני יודע מה אדון בה.

בספר הלכות שלמה (תפילין עמ' נח) כתב הרב ש"ז אורירבך שמותר ליתן מראה בתוך תיק התפילין, אם היא משמשת את האדם לדייק בהנחת תפילין של ראש, מפני שנחשב צורך המצווה, והזמנת התיק הרי הייתה לתפילין ולכל צרכיהם.

סיכום: א. אם ננקוט כ'א', התשובה תהיה שמותר; ב. אם ננקוט כ'ב-ג', רק מראה מותר להניח, ואף בתיק ישן של תפילין העשוי מבד יהיה מותר להכניס מראה; ג. הרב דוב ליאור אמר שדעתו כאפשרות ג' וכך נראה שסובר הרב ש"ז אורירבך.

תשובה סט

שימוש בסידור (או"ח סי' מב)

שאלה: הסידור שלי נסגר כל רגע, האם אני רשאי להחזיק את דפיו על מנת שלא ייסגרו, על ידי הנחת הקופסאות של התפילין על צידי הסידור?

תשובה: חז"ל למדונו שתשמישי קדושה אין עושין בהם שימוש חול, ועל כן אין להשתמש בקופסאות הללו לשם אחיזת דפי הסידור (אין על הסידור שם של תשמישי קדושה ועל כן קדושתו פחותה מתשמישי תפילין).

הראוני שהרב מאיר מאזוז כתב לכאורה, אחרת ממה שכתבתי, בעלון משכן שילה כי תשא תשע"ח (גליון 592 עמ' 9) וזו לשונו: 'אין בזה כלום (כלומר מי שמעמיד את סידור התפילה על גבי קופסאות הפלסטיק של התפילין) כי הסידור הוא קדושה ממש, כמבואר במגילה (כו:) ועדיף מקופסאות הפלסטיק של התפילין'.

אני תמה:

א. האם באמת הסידור שהוכן בדפוס בדרך כלל על ידי אנשים שאינם מכוונים לשם קדושת ספרים, הוא ברמה של תשמישי קדושה של תפילין שנכתבו על הקלף לשם קדושת תפילין? ב. הרב מאזוז עוסק בהנחת הסידור על הקופסאות, שזה שונה מהנידון בשאלה בה אנו עוסקים, ועיין במגן אברהם (או"ח קנ"ד) המתיר להניח ספר קודש על ספר קודש אחר המונח שם, לשם הגבהתו.

תשובה ע

ברכה במקווה (או"ח סי' מה)

שאלה: האם מותר לברך על טבילת כלים בתוך המקווה (מדובר על מקווה המשמש גם לטבילת בני אדם), והאם מותר להיכנס לשם עם ספרי קודש וכן לתלות על הקיר את ברכת הטבילה?

תשובה: בתלמוד (שבת י.) ישנם דינים מיוחדים לגבי בית המרחץ, ויש בסוגיה חילוקי דינים התלויים בשאלה באיזה חדר בבית המרחץ מדובר: 1. מקום שבני אדם עומדים לבושים, יש שם מקרא ותפילה, ואין צריך לומר שאילת שלום ומניח תפילין; 2. מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושים, יש שם שאלת שלום ואין שם מקרא ותפילה ואינו חולץ תפילין ואינו מניח לכתחילה; 3. מקום שבני אדם עומדים ערומים, אין שם שאילת שלום ואין צריך לומר מקרא ותפילה, וחולץ תפילין ואין צריך לומר שאינו מניחם.

הלכות הללו הובאו בשו"ע הן בהלכות תפילין (או"ח מ"ה ב) והן בהלכות ק"ש (או"ח פ"ד א). ע"פ הבחנה זו, ראוי להורות שהואיל ובחדר שבו טובלים, כולם רגילים לעמוד שם ערומים, ממילא יהיה אסור לברך בו, הן למי שמטביל כלים והן לאשה הטובלת בעצמה. מאידך, מצאנו במשנה, מקרה בו אדם שקורא ק"ש במקווה, וזו לשון המשנה (ברכות ג ה): 'ירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרוא עד שלא תנץ החמה, יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו יתכסה במים ויקרא..!'

המקרה הזה הובא להלכה, הן בהלכות ק"ש, ברמב"ם (ק"ש ב ז) ובשו"ע (או"ח ע"ד ב) וזו לשונו: 'יתכסה במים שהוא עומד בהם ויקרא', והן בהלכות נידה (יד"ד א): 'ואם לא ברכה אז (כשעומדת לבושה בחלוק שלה) תברך לאחר שתכנס עד צווארה במים, ואם הם צלולים, עוכרתן ברגליה ומברכת'. הרמ"א הוסיף: 'ויש אומרים שלא תברך עד אחר הטבילה'.

מהמקור השני, רואים שאין מניעה לברך ברכה במקווה, כאשר לפי השו"ע תברך בחדר שבו המקווה, לבושה בחלוק, ולפי הרמ"א תברך בתוך המים.

העולה מהמקור השני, ודאי סותר את מה שהוכח לעיל, מהמקור הראשון.

לפני שאביא מסקנות של אחרונים בני זמנינו, אצטט מדברי ראשונים ואחרונים:

1. הכסף משנה (ק"ש ג א) מצטט את דברי רבינו מנוח שמקשה קושיה (הדומה לנכתב לעיל) וזו לשונו: 'וכתב הרב מנוח... דכיון דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים, הוא הדין, להני מקואות שטובלות בהם הנשים אסור לברך או לקרות בתוכו, ולא מסתבר, דעיקר איסור המרחץ אינו אלא משום איסור זוהמא והבלא דאית ביה על ידי שתשמישו בחמין,

אבל הני מקוואות שהמים שלהן צוננין ליכא זוהמא ומותר, וצ"ע דהא לענין מזוזה בית הטבילה כבית המרחץ עכ"ל'.

מצד אחד, רבינו מנוח, מדמה מקווה לבית המרחץ, אבל מיד הוא מחלק ביניהם, שבמרחץ אסור לקרוא, הואיל ותשמישו בחמין מה שאין כן במקוואות שבהם המים צוננים, ואין בהם זוהמא.

אך שב ומקשה על דברי עצמו, שהרי לענין מזוזה בית הטבילה דינו כבית המרחץ, ונשאר בצ"ע.

עולה מדבריו שבמקווה או מרחץ שהם חמים, פשוט שאין לברך ואילו בצונן מותר לו לברך, אלא שנשאר שבקושיה מדוע המקום הזה פטור ממזוזה.

2. הט"ז (פ"ד ב) מוכיח מהלכות מקוואות (סימן ר שהובא לעיל) שמותר לברך במקווה למרות שהוא בגדר בית אמצעי של מרחץ.

איך הוא פותר סתירה זו? הוא מחדש שני דברים: א. החדר שבו נמצא המקווה מוגדר כ'בית מרחץ', אבל מקום המים (הבריכה עצמה) אינו מוגדר כמרחץ, כפי שעולה מהשו"ע (או"ח ע"ד, הובא לעיל); ב. למרות שהחדר מוגדר כמרחץ, שאסור לברך בו, אבל ברכת הטבילה לבדה היא מותרת (איך הוא הגיע למסקנה זו? הוא הקשה על ההסבר שמקוה קר אינו מוגדר כמרחץ, והלוא חדר אמצעי של מרחץ חם, לא אמור להיות יותר מזוהם ממקוה קר, ואפילו הכי לא הותר לברך שם, ולכן מסיק שרק בברכת הטבילה הקלו במקוה קר, כך הבין את דבריו הרב עובדיה יוסף בטהרת הבית ח"ב עמ' תקכ"ו).

יוצא מדבריו שיש לחדר גדר מרחץ, אלא שהותר לברך בו ברכת הטבילה.

הט"ז לא פרט מה היסוד לחלק, נראה שזה, כביכול, בגדר של 'אין דנים אפשר משאי אפשר'.

ולכן רק ברכה של אישה הותרה בחדר, ולא ברכות אחרות.

3. פמ"ג משיג על דברי הט"ז, כי מסברא מקום המים לא פחות 'נפיש הבלא' מהחדר עצמו.

4. מג"א (מ"ה ב) סובר שדין מקווה שונה מדין בית מרחץ. במרחץ אסור להתפלל אבל במקווה מותר, ולמרות שבמקווה מותר, אסור להכניס לשם 'פסוקים' כי אסור לעמוד לפני ה' ערום. (לא הבנתי אם התיר גם במקווה חם לומר ברכות).

מסקנות האחרונים: 1. שבט הלוי (ר קס"ח) הולך בכיוון של הט"ז ולדעתו רק ברכת הטבילה של אישה מותר לברך במקווה. ואם אישה שומעת את חברתה המברכת, לא תענה 'אמן' אם יש בחדר גם אמבטיה; 2. הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח"ב יו"ד י"ד) כותב שכל מה שהפוסקים התירו לברך זה רק במקווה קר, אבל במקווה חם פשוט שאסור (וכן בטהרת הבית ח"ב עמ' תקל); 3. הרב דב ליאור אמר לי, שבמקוואות של ימינו, שהם נקיים, מותר לכל אדם לברך בו ולהיכנס עם ספרי קודש (אך פשוט שאסור לברך מול ערום). בשו"ת אור לציון (ח"ב ו ט"ז)

התיר לברך אף במקווה חם, כי לדעתו כל חומרת בית הכיסא ובית המרחץ, נובעת בגלל שהם עשויים לקבל 'מותרי האדם', ולכן במקווה שאינו עשוי לכך, אלא לטהרת האדם, לכן מותר.

סיכום: א. במקווה חם; 1. הרב דוב ליאור מתיר לכל אדם לברך בו; 2. שבט הלוי מתיר לברך רק לאישה בבריכה של המים; 3. הרב עובדיה יוסף אוסר גם זאת; ב. במקווה קר: נראה שכולם יתירו לברך בו.

ברכות השחר

- 73..... תשובה עא - ברכות השחר, עד מתי? (או"ח סי' מו)
- 73..... תשובה עב - ברכת 'שלא עשאני גוי' בגר (או"ח סי' מו)
- 74..... תשובה עג - לזכות את הרבים בברכות השחר (או"ח סי' מו)
- 74..... תשובה עד - קריאת שמע בזמנה (או"ח סי' מו)
- 75..... תשובה עה - הנותן לשכוי (או"ח סי' מו)
- 75..... תשובה עו - בלשון רבים (או"ח סי' מו)
- 76..... תשובה עז - פסוקים דרך תחנון (או"ח סי' מו)
- 77..... תשובה עח - ספק אמר ברכת התורה (או"ח סי' מז)
- 79..... תשובה עט - עיון בספר לפני ברכה"ת (או"ח סי' מז)
- 80..... תשובה פ - שומע כעונה (או"ח סי' מז)
- 81..... תשובה פא - ברכת התורה לשומרים (או"ח סי' מז)
- 82..... תשובה פב - נעור כל הלילה (או"ח סי' מז)
- 84..... תשובה פג - הפסק בין הברכה ללימוד (או"ח סי' מז)
- 86..... תשובה פד - ביאור הספק (או"ח סי' מז)
- 87..... תשובה פה - אישה מברכת לבעלה (בברכת התורה)? (או"ח סי' מז)
- 88..... תשובה פו - פסוקים בעל פה (או"ח סי' מט)
- 91..... תשובה פז - קרבנות זה חובה? (או"ח סי' נ)
- 91..... תשובה פח - פסוק שלא פסקו משה (או"ח סי' נא)
- 92..... תשובה פט - נפסל בגלל אשתו (או"ח סי' נג)
- 92..... תשובה צ - שרוולים קצרים (או"ח סי' נג)
- 93..... תשובה צא - חזן 'על קצר' (או"ח סי' נג)
- 94..... תשובה צב - מאריך טרחא (או"ח סי' נג)
- 95..... תשובה צג - השלמות בין ישתבח ליוצר (או"ח סי' נד)
- 96..... תשובה צד - תפילה בקדיש (או"ח סי' נה)
- 97..... תשובה צה - שחרית בשנית (או"ח סי' נה)

- 98 ..... תשובה צו - צירוף חרש למניין (או"ח סי' נה)
- 98 ..... תשובה צז - תזוזה בקדיש (או"ח סי' נה)
- 99 ..... תשובה צח - לא תתגודדו בקדיש (או"ח סי' נה)
- 100 ..... תשובה צט - צירוף חילוני למניין (או"ח סי' נה)
- 101 ..... תשובה ק - מניין קורונה (או"ח סי' נה)
- 103 ..... תשובה קא - תפילה בשידור ישיר (או"ח סי' נה)
- 104 ..... תשובה קב - עמידה בקדיש (או"ח סי' נו)

תשובה עא

ברכות השחר, עד מתי? (או"ח סי' מו)

שאלה: עד מתי ניתן לברך ברכות השחר?

תשובה: ישנם בזה ארבע דעות: 1. עד ארבע שעות; 2. חצות היום; 3. עד חשיכה; 4. אין הגבלה (כל זמן שלא הלך לישון יכול לאמרם).

ועתה נפרט מי הם בעלי הדעות: 1. דעה זו היא דעת מהרש"ך וכך דעת מהרש"ל מברודי, הובא פסקי תשובה א סימן י"ז (הוא מזהה זמן ברכות השחר כזמני תפילה לפי רבי יהודה ששחרית עד חצות); 2. מ"ב וביאור הלכה (על רמ"א נ"ב סעיף א'); 3. זוהי דעת מאמר מרדכי שהובא במ"ב (נ"ב י) וזו גם כן דעת שו"ת רב פעלים (ח"ב, ח) והסברא שלו היא, מפני שהז"ל תקנו ברכות הללו בעבור הנאות האדם שהן ביום, כי אדם שהולך לשוק ויוצא לעסוק במלאכתו אינו יכול להתהלך ללא נעלים, אבל בלילה שאין דרך כבר לצאת וממילא לא מקפידים ללבוש נעלים, כי האנשים כבר בבית, לכן לא ראוי לברך כאשר עבר היום; 4. דעת הגר"א, כי פשוט שזה חיוב שלא פוקע בגלל שהחשיך.

תשובה עב

ברכת 'שלא עשאי גוי' בגר (או"ח סי' מו)

שאלה: אני גיורת, איך אני צריכה לומר בברכות השחר, בברכת 'שלא עשני גויה'?

תשובה: בבית יוסף (מ"ו ד) כתב בשם הרב דוד אבודרהם שאין לגר לברך ברכה זו כלל, הואיל 'וברכות אינם אלא על תחילת ברייתו של אדם'.

הרמ"א (או"ח מ"ו ד) כותב שלא יכול גר לברך 'שלא עשני גוי', שהרי גוי היה מתחילה, המ"ב מסביר את דעת הרמ"א וכותב (סק"ח) שיברך 'שעשני גר', אך מביא דעות חולקות ולדעתם ידלג על ברכה זו.

בספר פסקי תשובות כותב שעל פי המקובלים יכול לברך שלא עשני גוי כרגיל (שתי סיבות: א. על כך שבליה לא נדבק בו נשמת גוי... ב. ידוע שכל גר צדק כבר מהורתו ולידתו קיימת בנשמתו ניצוץ של קדושה...).

הרב מרדכי אליהו בשם בא"ח כותב שיאמר 'שלא עשני גוי' ללא שם ומלכות.

תשובה עג

לזכות את הרבים בברכות השחר (או"ח סי' מז)

שאלה: אני מעבירה שיעור תורה לאנשים שעדיין לא מקיימים תורה ומצוות. חשבת לפתוח את השיעור בכך שאומר בקול רם ברכות השחר, על מנת להוציא את השומעים ידי חובה, האם מותר ומועיל הדבר למרות שכבר ברכתי לעצמי בבוקר?

תשובה: בשולחן ערוך אורח חיים סימן ו מביא המ"ב (סק"ד) את דברי הלבוש שאין יכול להוציא בברכות השחר בפחות מעשרה, ובשם הפרי מגדים מוסיף, שאם השומע אינו בקי, אין צריך עשרה. בפשטות, כל ברכה שאינה ברכת הנהנין, יכול לברך למרות שכבר יצא, לכן מותר לך לברך שוב עבור שומעי השיעור. אם יש בהם גברים, יש לעיין אם את יכולה להוציא אותם ידי חובת ברכות התורה (עיין בספר זה על סימן מ"ז).

תשובה עד

קריאת שמע בזמנה (או"ח סי' מז)

שאלה: מה צריך להגיד על מנת שאהיה נחשב קורא קריאת שמע בזמנה, כאשר אני קורא אותה בקורבנות?

תשובה: הרב יוסף הורוביץ אמר לי שהוא נוהג כדברי הרמ"א לומר פסוק ראשון, כולל ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וזו לשון הרמ"א: 'וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו': בשכמל"ו, כי לפעמים שוהין עם קריאת שמע לקרותה שלא בזמנה ויוצא בזה'. [דבלא ברוך שכמל"ו לא נראה הק"ש רק כסיפור דברים].

הרב דוב ליאור אמר לי שראוי לקרוא כל פרשה ראשונה. המ"ב (שם סקל"א) הביא את הדעה שיש לקרוא שלוש פרשיות (עיין אשי ישראל י"ח י"ז).

סיכום: לפי הפנאי שיש לו, יכוון את מעשיו.

תשובה עה

הנותן לשכוי (או"ח סי' מו)

שאלה: יש בשכונה שלנו תרנגולים הקוראים בשעות הבוקר המוקדמות. האם עלי לברך ברכת 'הנותן לשכוי בינה' תיכף אחרי ששמעתי את הקול?

תשובה: לפי דין התלמוד (ברכות ס:) ברכה זו נאמרת כאשר שומע את קול התרנגול, וזו לשון התלמוד: 'כי שמע קול תרנגולא לימא: ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה'.

אבל השו"ע כתב (או"ח מ"ז ב') על פי דברי הרא"ש: 'עכשיו, מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם, נהגו לסדרם בבית הכנסת ועונין אמנן אחריהם, ויוצאים ידי חובתן'.

[יש לדעת שדעת הרמב"ם (תפילה ז הלכות ז' וט') היא שונה, לדעתו אם לא שמע אינו מברך, ולדעתו מי שמברך אם לא התחייב זו טעות, ועיין שו"ת רבנו אברהם בן הרמב"ם (סימן פ"ג) שאם התחייב אך לא ברך מיד אין בכך ברכה לבטלה].

סיכום: המנהג לברך את כל הברכות על הסדר בבית או בבית הכנסת, אך אם אתה רגיל לפסוק כמו הרמב"ם תברך בקומך סמוך לקריאת התרנגול.

תשובה עו

בלשון רבים (או"ח סי' מו)

שאלה: מדוע יש הבדל נוסחאות בין נוסח ספרדי לנוסח אשכנז, ביחס לברכת 'המעביר חבלי שינה', כאשר חלקם אומרים בלשון יחיד (שתרגילני, שתדביקיני) וחלקם אומרים בלשון רבים (שתרגילנו, תדביקינו)?

תשובה: במסכת ברכות (דף ס:) הובא נוסח ברכות השחר (כולל ברכה הנ"ל) ושם הכל בלשון יחיד, ועל פי זה כתבו הסידורים הספרדיים ההולכים בשיטת הבן איש חי (ש"ר וישב י"א) לומר בלשון יחיד.

מאידך, מנהג בני אשכנז (וכן נוסח תפילת החדש דפוס ליוורנו) הוא לאומרה בלשון רבים, וזה על פי לשון הגמרא בעניין אחר, במסכת ברכות (כ"ט:ל-ל). בהקשר לתפילת הדרך, 'אמר אביי לעולם לישתיף איניש נפשיה בהדי ציבורא', ועל כן יש לומר 'שתוליכנו לשלום' (גם בנוסע יחיד) ורש"י שם מפרש: 'שמתוך כך תפילתו נשמעת' (עיין עוד שו"ע או"ח קט"ז).

איך הבן איש חי יענה על השאלה, מדוע הגמרא נקטה בדף ס' בלשון יחיד, בניגוד להוראה הנ"ל 'לעולם לישתיף איניש נפשיה בהדי ציבורא', מיישב בעל כף החיים (או"ח מ"ו כ"ג) שבאותם מקומות שהש"ס נוקט בפירוש לשון יחיד, אין לשנות, 'דאפשר שיש סוד בדבר'. הרב אברהם יצחק כלאב, העלה סברא למנהג הספרדים, הואיל וברכה זו נאמרת בהמשך לברכות השחר, שהן ברכות הודאה וניתקנו בלשון יחיד, לכן גם ברכה זו, למרות שהיא כוללת בקשה, נקבעה באותו מטבע לשון. הרב מרדכי גבאי אמר שניתן להסביר שמנהג הספרדים לומר ברכות השחר בבית, לכן נתקנו בלשון יחיד, אבל בני אשכנז הרגילו לאומרם בבית הכנסת בקול רם, על כן שינו ללשון רבים [אולי אפשר להוסיף שברכת "המעביר חבלי שינה" תוקנה במקביל לברכת "המפיל חבלי שינה" לפני הליכתו לישון שבה גם לאשכנזים תוקנה הברכה בנוסח יחיד, ותיקנו במקביל ברכה אחת לפני השינה ואחת לאחריה בנוסח דומה – הרב אביעד וייץ].

הערה: גם ביחס לתפילת הדרך, שנאמר בחז"ל לאומרה בלשון רבים, המ"ב (ק"ח י"ט) הביא בשם ספר הקנה לומר מילת 'ותתני לחן' בלשון יחיד, וכתב על כך המ"א שהוא על פי הסוד.

סיכום: יש מקום והיגיון בכל נוסח.

תשובה עז

פסוקים דרך תחנון (או"ח סי' מו)

שאלה: האם מותר לומר פסוקים דרך תפילה/תחנון קודם שאמר את ברכות התורה?

תשובה: השו"ע כותב (או"ח מ"ו ט): 'לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה, אף על פי שהוא אומרם דרך תחנונים. ויש אומרים שאין לחוש, כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים, ונכון לחוש לסברא ראשונה. הגה: אבל המנהג כסברה אחרונה, שהרי בימי הסליחות מתפללים הסליחות ואחר כך מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות, וכן בכל יום כשנכנסין לבית הכנסת אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואחר כך מברכין על התורה'.

נראה מדברים הנ"ל שיש מחלוקת בפסיקה, כאשר השו"ע הביא את שתי הדעות וסיים, שנכון לחוש לסברא ראשונה, והרמ"א הכריע כדעה האחרונה, אבל בהמשך לשון הרמ"א קוראים: 'ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר, ואין לשנות', נראה שגם הוא קיבל את הנהגת השו"ע, ביחס לשאלה איך לנהוג יום יום.

שיטת הגר"א (ציטט אותה שעה"צ סק"ג) שהעיקר לנהוג כדעה האחרונה, ואכן בסידורו (אשי ישראל) מופיעות ברכות התורה, אחרי העקידה, קריאת שמע קטנה, לבישת טלית והנחת תפילין כולל הפסוקים הנאמרים בגינם.

בסידור עולת ראי"ה (המובסס על סידור השל"ה) ברכות התורה מופיעות אחרי סדר הנחת ציצית ותפילין כולל אמירת פרשיות קדש והיה כי יביאך.

ביחס למקרים בהם לא ניתן להשתהות, כגון ששומע קדושה, י"ג מידות או נקלע לברכת כהנים, יאמר אותם אף ללא ברכת התורה, כי זו גם דעת מרן השו"ע מעיקר הדין (הערה המ"ב מהד' דרשו סימן מ"ו וכן יביע אומר ח"ד עמ' מט).

סיכום: מעיקר הדין מותר פסוקים דרך תחנונים לפני ברכות התורה, אלא שנהגו להחמיר במקום שאפשר.

תשובה עח

ספק אמר ברכת התורה (או"ח סי' מז)

שאלה: אדם התעורר ואמר את ברכות השחר ותוך כדי אמירתו נרדם, והוא כעת מסופק אם אמר את ברכות התורה או לא, מה יעשה אם מעוניין ללמוד לפני התפילה?

תשובה: יש לנו לברר מה תוקף חיוב ברכות התורה?

בתלמוד ישנן מספר סוגיות הבאות להוכיח את החובה לברך על התורה, ובכל סוגיה הגמרא מביאה פסוקים המוכיחים את חובה לברך, ואצטט את הסוגיות בדילוגים: 'אמר רב יהודה מניין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת מנין לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו' (ברכות כ"א). מהבאת הפסוק וכן מהסמיכות לחיוב ברכת המזון, נראה שיש כאן ראייה גמורה. ועוד סוגיה: 'ואין לי אלא ברכת המזון ברכת התורה מניין? אמר רבי ישמעאל קל וחומר על חיי שעה מברך על חיי עולם הבא לא כל שכן?! רבי חייא בר נחמני תלמידו של רבי ישמעאל אומר משום רבי ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה וגו'... רבי יהודה בן בתירה אומר אינו צריך הרי הוא אומר טובה הטובה, טובה זו תורה וכן הוא אומר כי לקח טוב נתתי לכם הטובה זו בנין ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון' (שם מ"ה).

יש מחלוקת בין הראשונים בהבנת הגמרא, האם יש כאן ראייה גמורה או רק אסמכתא לתקנת חכמים.

מצד אחד הרמב"ן (השמטות למצוות עשה ט"ו) סבור שחיובה מן התורה, ואילו לרמב"ם אין חיובה מן התורה.

וזו לשון הרמב"ן בהשגות: 'שנצטוינו להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה, על הטובה הגדולה שעשה לנו בתתו תורתו אלינו, והודיענו המעשה הטוב לפניו שבהם ננחל חיי העולם הבא, וכאשר נצטוינו בברכה אחר כל האכילה, כך נצטוינו בזו... מכל זה נתבאר שהברכה הזו מן התורה, ואין ראוי למנותה מצווה אחת עם הקריאה, כמו שמקרא בכורים אינו נמנה אחת עם הבאתם, וספור יציאת מצרים עם אכילת הפסח'.

אבל הרמב"ם כתב (ברכות ה, י"ב) שרק ברכת המזון חיובה מן התורה, ולכן בשאר הברכות אם הסתפק בהן אינו חוזר, ומתוך דבריו דייקו, שלדעתו ברכת התורה היא מדרבנן, לכן בספקה אינו חוזר ומברך. השולחן ערוך (או"ח סימן ר"ט, ג) ציטט את הרמב"ם שרק ברכת המזון היא מן התורה, ולכן אם הסתפק בשאר ברכות אם ברך אותם, אינו חוזר.

למעשה, הספרדים פוסקים שלא יברך מספק (כה"ח מ"ז סק"ב) כי נוקטים שחיובה מדרבנן, אבל האשכנזים נמשכים אחרי דברי המ"ב (סק"א) שפוסק כרמב"ן שחיובה מן התורה, ולכן ישנן מספר אפשרויות: א. שישמע ממני שלא ברך. ב. שיכוון לצאת ידי חובה ב'אהבת עולם' וילמד מיד אחר התפילה. ג. אם רוצה ללמוד לפני התפילה, יברך שנית מכח 'ספק דאורייתא לחומרא', רק את ברכת 'אשר בחר בנו', שהיא המעולה שבברכות.

מה שכתבתי כאן (שספרדים פוסקים שלא לברך) הוא על פי הבנת הרב החיד"א, אבל הפרי חדש הבין שהרמב"ם וגם השו"ע סוברים כרמב"ן שברכת התורה חיובה מן התורה, (הובאו דבריהם בכה"ח סק"ב), ומה שכתבו שכל הברכות הן מדרבנן, התכוונו לברכות הנהנין דווקא.

לפי מי שהבין שברכת התורה היא מדרבנן, כיצד יש להבין את הגמרא האומרת שהארץ אבדה על כך שלא ברכו בתורה תחילה, וכי עם ישראל נענש בעונש גלות על עבירה שהיא מדרבנן?

יש ליישב במספר דרכים:

א. מי אמר שעל עבירה דרבנן אין עונש? כשם שהמבטל מצווה שהיא מן התורה הוא עבריין, כך המבטל מצווה שהיא מדרבנן הוא 'עבריין מדרבנן'. במיוחד יש להוסיף שלדעת הרמב"ם בתחילת הלכות ממרים, כל מי שמבטל מצווה דרבנן, עובר על 'לא תסור' מן התורה.

ב. הרמב"ם בשו"ת פאר הדור כתב שהמשמעות של דברי הגמרא הנ"ל היא כך: תלמיד חכם קורא בתורה ראשון, והוא קודם לכהן, כי אסור שכהן עם הארץ יעלה לתורה לפני תלמיד חכם (זו שיטת הרמב"ם, בניגוד למנהג הכתוב בשו"ע). אם תלמיד חכם נותן לעם הארץ לקרוא לפניו, הוא משדר שְׁדָר שלילי, שחלילה התורה אינה מכובדת. זו היתה הטעות של תלמידי

חכמים בבית ראשון, שהם לא ברכו תחילה על התורה, ועל זה בא עונש הגלות (עלון בית נאמן יתרו תש"ף).

ג. על פי הר"ן במסכת נדרים (פ"א.). העונש אינו על ביטול אמירת ברכות התורה, אלא העונש על כך שהיחס שלהם אל התורה היה מוטעה ועל כן לא ראו לנכול לברך על העיסוק בה, וזו לשונו: 'כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה'.

הרב יעקב יוסף אמר בשיעור שבמקרים כאלו, ישנם שני פתרונות: לחפש מישהו שאינו שומר תו"מ שמן הסתם לא ברך עדיין ברכות התורה ולברך לידו גם על מנת להוציא אותו ידי חובה. כמו כן בימי שני וחמישי ניתן לבוא ל'שטיבל' ולקנות עליית שלישי ולצאת על ידי אמירת ברכת אשר בחר בנו.

סיכום: יש לברך שנית מספק (רק את ברכת 'אשר בחר בנו') אך יעשה מה שביכולתו על מנת לעקוף את הבעיה בדרך אחרת (כגון לשומען ממי שטרם בירך), ולפי הרבה אחרונים דעת השו"ע היא שאין לברך שנית מספק.

תשובה עט

עיון בספר לפני ברכה"ת (או"ח סי' מז)

שאלה: אני קם באמצע הלילה לטפל בתינוק שהתעורר, ברצוני לעיין בספר תוך כדי שאני מאכיל אותו בבקבוק, האם אני זקוק לברך קודם את ברכות התורה?

תשובה: בהלכה מובא שהמהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך (שו"ע או"ח מ"ז ד). יש פוסקים שחידשו (מור וקציעה מ"ז, פתח הדביר מנחת אהרן ה, ל"ד) שאם הלימוד נעשה דרך עיון בספר, יש לברך משום שהוא 'דרך קבע', ואי אפשר שלא יוציא בשפתיו, אך הרב דוד יוסף (ח"ג אוצרות יוסף עמ' 10) הוכיח מדברי הרמ"א (ס"ד) שלא חוששים שמתוך העיון יבוא לכלל דיבור (עייני חקרי לב או"ח י"ב), לכך נראה שיש כאן שתי אפשרויות, או שיברך ויאמר מספר פסוקים, כנהוג (ועל ידי זה ירוויח גם את שיטת הגר"א המחייב ברכות התורה אף על הרהור), או שישגיח על עצמו שלא לקרוא בשפתיו תוך כדי עיון, ואז לא יצטרך לברך.

סיכום: הדעה המקובלת היא שאין לברך על הרהור, על כן יקפיד רק להרהר או לחלופין יברך ויקרא בפיו.

תשובה פ

שומע כעונה (או"ח סי' מז)

שאלה: השומע דברי תורה האם צריך לברך ברכת התורה?

תשובה: למרות שבהרהור אין צריך לברך, לדעת השולחן ערוך (או"ח מ"ז א). מכל מקום לעניות דעתי, שמיעה מחייבת, שהרי הכלל בכל התורה הוא 'שומע כעונה'. יש השלכה מכך, למקרה שאדם שהולך עם חברו בדרך לשחרית, ואחד מדבר עם חברו בדברי תורה, ראוי שישאל אותו האם כבר ברך את ברכות התורה.

כמו שהעליתי ראיתי גם בשו"ת אבני ישפה (ח"ד סימן ד), וכן עולה מפשט סוגיה בברכות (דף כ"א). האומרת: 'מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה, שנאמר 'כי שם ה' אקרא, הבו גודל לאלוקינו', מבאר רש"י: 'כשבא משה לפתוח בדברי שירה, אמר להם לישראל אני אברך תחילה ואתם ענו אחרי אמן וכו'. משמע שישראל היו צריכים לשמוע את הברכות מפי משה, מהסיבה שהם עומדים ללמוד תורה מפי משה רבנו דרך שמיעה.

כאשר למדתי שוב את הסוגיה, עלה ספק בליבי האם הראיה שלי נכונה, שהרי מוכח משם שמשה ברך לפני שאמר את דברי השירה, אבל מי אומר שעניית אמן של עם ישראל היתה בגלל מחויבות שלהם לברך ברכת התורה, אולי הם עשו זאת כמו שיש חיוב לענות אמן על ברכה ששומע על אף שאין יוצא בה ידי חובתו.

בדברי המהרש"א ההוכחה יותר ברורה, שהרי כך כתב: 'מצאתי כתוב דהכי משמע ליה ברכת התורה כי שם ה' אקרא דהיינו כשאני קורא בתורה, שהיא כולה שמות של הקדוש ברוך הוא, שכל התורה באותיותיה היא שמותיו של הקדוש ברוך הוא, כדאיתא במדרשות וק"ל'. מדבריו נראה שמשה עצמו לא ברך ברכות התורה, אלא עם ישראל עצמו ברך לפני ששמעו דברי תורה.

אחרי שכתבתי את הדברים הללו, שמחתי לראות שהרב עובדיה יוסף (ביע אומר ח"ד ח אות י"ט) תלה את השאלה האם ניתן להוכיח מסוגיה זו, חיוב ברכת התורה ב'שומע כעונה', בין הסבר רש"י לגמרא לבין הסברו של מהרש"א (שם באות ח הרבה להביא מפרשים נוספים ההולכים בדרכו של המהרש"א).

ניתן להביא ראיה שיש בלימוד תורה גדר של שומע כעונה, שייחשב כדיבור, שהרי במתן תורה היה צורך לטבול מטומאת קרי, למרות שעם ישראל, כל לימודו היה דרך שמיעה, והמהרהר בד"ת אינו צריך טבילה (על פי תוספות ברכות כ: ד"ה כדאשכחן).

אחרי כותבי דברים הנ"ל, ראיתי שיש עוד פוסקים שהכריעו באותו אופן, כגון מנחת אהרן פארדו (כלל ה תשובה ד"ל) וכן ערך השולחן מ"ז ב.

הערות: א. חשבתי שזה נכון רק אם שמע מישראל גדול, אבל אם שמע מהקלטה, זה לא יותר חמור מהרהור. ב. בספר אשרי האיש (ח"א פרק ז סעיפים י"ב - י"ד) נכתב בשם הרב ש"י אלישיב, שאין איסור ללמוד תורה כאשר אינו יכול לברך, כגון שיש ספק אם חייב או שהיה ער בלילה ואין מי שיוציאנו ידי חובה. ג. כמו כן נכתב, שאין איסור להגיד דברי תורה לאדם המתחזק בתורה, למרות שהשומע לא ברך את ברכות התורה. לדעתו אין הדבר חמור כמו לתת אוכל למי שאינו מברך. כי יש חיוב לברך אבל אין איסור ללמוד ללא ברכות. ד. כמו כן נכתב שם, שאין איסור להגיד דברי תורה לנהג מונית, למרות שהנהג לא ברך את ברכות התורה, כי השומע אינו מתכוון לשם מצוות תלמוד תורה.

סיכום: צריך לברך, אבל אין להמנע מלומר דברי תורה לפני אדם שמראה בעצמו שאינו מעוניין לברך.

תשובה פא

ברכת התורה לשומרים (או"ח סי' מז)

שאלה: מי שקם לשמירה בעשר בלילה עד שתיים וחוזר לישון, האם יברך פעמיים ברכות התורה (כאשר מדובר למשל, בחייל שרגיל לשנן בעל פה משניות בשמירה)?

תשובה: שנת קבע בלילה מהווה הפסק וממילא מחוייב שוב לברך (שו"ע או"ח מ"ז י"ב). שנת ארעי, כגון שישן על אצילי ידיו אפילו בלילה, הוי ארעי ולא מחייב (משנ"ב מ"ב סקכ"ג).

מה זה קבע? ראינו שתי הגדרות: א. על מיטתו בפישוט בגדים. ב. אפילו על אצילי ידיו אם החליט לישון כך בהמשך הלילה (ע"פ ביצחק יקרא).

נראה לי מסברא, שחייל שישן בחדר כוננות ולפי ההוראות הוא מחוייב לישון עם בגדיו, הוי שנת קבע, שהרי מצידו, לולא הוראות מפקד המשמר, היה פושט בגדיו, ולגביו הוי קבע.

לכן, פשוט שכאשר קם בעשר בלילה אחרי שישן על מיטתו, חייב לברך.

לגבי ההשכמה השנייה (אחרי שישן שנית):

מביא המ"ב (סקכ"ט) שתי דעות לגבי 'ישן שנית': א. לדעה ששינה ביום לא מהווה הפסק (עיין בסעיף י"א), הוא הדין כאן. ב. ולדעה שמהווה הפסק, כל שכן כאן שיש לו לברך. בביאור הלכה (על סעיף י"ג) משמע שיברך שוב.

חכמי ספרד אמנם נוקטים שלגבי שינה ביום, לא הוי הפסק, כפי שמעיד על כך השו"ע בסעיף י"א אבל בנידון דידן שישן שוב בלילה ישנן שתי דעות: יברך (פרי חדש, והרב עובדיה יוסף – יביע אומר ח, ה, ובחלק ט או"ח צ"א ו כתב שיש לברך, ומי שנוהג לא לברך, אין מוחין בו).

שלמי ציבור בשם הרש"ש: לא יברך שנית (שמעתי מהרב שמואל אליהו שכך נקט הרב מרדכי אליהו שלא יברך פעמיים).

וכן הכריע גם בשו"ת אור לציון ח"ג (עמ' קצד) שלא יברך שנית אחרי שינתו השניה, כי נחשב כמו ישן ביום.

סיכום: לפי הפוסקים על פי הפשט נראה שיש לברך פעמיים, אבל המקובלים כתבו שיש לברך אחרי השינה הראשונה בלבד.

תשובה פב

נעור כל הלילה (או"ח סי' מז)

שאלה: האם כבודו יכול להסביר ממה נובעים חילוקי המנהגים ביחס לאמירת ברכות התורה לאדם שעשה משמר (לילה לבן)?

תשובה: שני דברים ברורים בסוגיה זו:

א. ברכות התורה שמברכים בתחילת היום תקפות לכל היום למרות שהאדם יוצא לעבודתו ונכנס לשירותים ולמרחץ, כפי שהביא השו"ע בשם הרא"ש (סעיף י): 'אם הפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו, כיון שדעתו לחזור ללמוד, לא הוי הפסק. והוא הדין לשינה ומרחץ ובית הכיסא, דלא הוי הפסק'.

ב. כמו כן ברור לכולנו שכל בוקר מברכים מחדש את ברכות התורה. השאלה היא מה הגורם המחייב לברך מחדש כל בוקר, אחרי שראינו שאין הסח הדעת מלימוד תורה ומברכותיה?

נחלקו בשאלה זו גדולי עולם. מדברי רבנו תם נראה שהיום החדש הוא הקובע, כלומר כאשר מסתיים הלילה ומגיע עמוד השחר, חייב שוב לברך, וכך כתבו התוספות (ברכות י"א): בשמו: 'והיה אומר ר"ת כשאדם עומד ממיטתו בלילה [כלומר לפני עמוד השחר] ללמוד, שאין צריך לברך ברכת התורה, מפני שברכת התורה של אתמול שחרית פוטרת עד שחרית אחרת'.

אבל שיטת הרא"ש (פסקים ברכות א י"ג וכן נראה מתוספות שם שהסתייגו מדברי ר"ת) היא, שהשינה היא הגורמת לחיוב ברכה מחדש, וכך כתב: 'ואין צריך לברך כל זמן שלא ישן. ולכך מי שרגיל לישן ביום שנת קבע על מיטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך'. שיטתו מופיעה גם

בתשובותיו (כלל ד א): 'ולעניין ברכת התורה אדם הרגיל לשכב על מיטתו בכל יום ולישן, שנת קבע מיקרי, והוי הפסק וצריך לברך ברכת התורה בקומו'.

תלמידי רש"י מספרים בשמו, שהוא סבר שכל אחד מהגורמים הנ"ל מחייב בפני עצמו, גם אם זה יצור חיוב כפול, ועל כן מי שקם בלילה יברך ושוב יברך כאשר יעלה עמוד השחר, וכך הביא הב"י את הסיפור: 'תלמידי רש"י שהיו אומרים בשמו שכשהיה משכים לקרות היה מברך ברכת התורה, וכשהיה בא לבית הכנסת היה חוזר ומברך'.

איך נקטו הפוסקים הלכה למעשה?

הרב עובדיה יוסף (ביע אומר ח"ד או"ח סימן ח) נקט בהבנת השו"ע וכך כתב שזה מנהג בני ספרד, שכל אחד מן הגורמים בפני עצמו מהווה הפסק, שנת לילה או התחדשות יום חדש בעמוד השחר. על כן מי שעשה משמר חייב לברך בעמוד השחר, ולא ילמד תורה כל עוד לא ברך, כמו כן מי שישן על מיטתו בלילה, חייב לברך שוב בקומו.

הפוסקים שהביא המ"ב בסוגיה נחלקו ביניהם איך להכריע. בשתי הסוגיות: א. שינה ביום. ב. יום חדש. אבל ביחס לשנת לילה כולם הסכימו עם דברי השו"ע שזה מהווה הפסק.

א. ביחס ליום חדש: מגן אברהם (סקי"ב זו גם דעת דרך החיים דיני ברכות השחר ט"ז) כתב שיש לפסוק כר"ת לעניין זה, שיום חדש מחייב שוב לברך, אבל מדבריו בסימן תצ"ד בהלכות חג שבועות נראה שתמיד עדיף לשמוע ממישהו אחר אם ניתן הדבר, להוציא עצמו ממחלוקת (אבל אינו מקבל את דבריו ששינה לא מהווה הפסק). זו לשונו בסימן תצ"ד: 'אם כן לדין נמי יש לומר כיון שנוהגין לברך כל היום ברכת התורה, אם כן מעיקרא לא היה דעתו לפטור רק ליום ולילה, ולכן צריך לברך ברכת התורה כשיאיר היום וכן נראה עיקר, אך הרוצה לצאת ידי ספק ישמע ברכת התורה מאחר ויתכוין לצאת ידי חובה'.

אבל פרי חדש (מ"ו ה) וגר"א (מ"ז על סעיף י"ב) וחיי אדם (כלל ט ט) הכריעו שהכל תלוי בשאלה האם היה הפסק-שינה או לא!

פרי חדש מבין בשו"ע שהיום החדש מחייב, אבל אין הוא פוסק כמוהו, מהסיבה שאם כך, היה ראוי לנהוג כשיטת רש"י לעיל.

מסקנת המ"ב היא: 'וספק ברכות להקל, אך אם אפשר לו יראה לשמוע ברכות התורה מאחר ויאמר לו שיכוין להוציא או בהברכות והוא יכוין לצאת ויענה אמן ויאמר אחר כך איזה פסוקים כדי שיהא נחשב לו במקום לימוד או יכוין לצאת בברכת אהבה רבה וילמוד תיכף מעט אחר שיסיים תפלתו'.

ב. ביחס לשינה ביום, פשוט שלפי הגר"א יש לברך, אבל בפמ"ג משמע דנוכל לסמוך על המנהג הזה שלא לברך, ולבסוף המ"ב כתב לשון זו: 'ואף על כל פנים נראה פשוט דהסומך על כל הפוסקים שהזכרנו ומברך, לא הפסיד'.

במ"ב מדהד' דרשו כתבו (הערה 30) בשם החזון איש, שלמעשה אין לברך לאחר שנת יום מהסיבה שכל שינה ביום נחשבת לארעי.

רבי עקיבא איגר (בהגהה על מג"א י"ב) כתב שבאופן שישן אחרי צהריים ועשה משמר בלילה, יברך בבוקר ממה נפשך, אם השינה מהווה הפסק, הרי שישן ביום, ואם היום החדש מחייב לברך, הרי שהאיר היום. פתרון זה טוב לבני אשכנז בלילות בהם מתקיים לימוד, שבדרך כלל אדם ישן בצהריים שלפני (נראה שדעתו האישית היא שיש לברך בניעור כל הלילה).

נספח: המגן אברהם התקשה בדברי השו"ע שמצד אחד הכריע למעשה לא להחשיב את השינה כדבר המפסיק, ועל כן מי שישן ביום שנת קבע אין צריך לברך שנית, זה מורה כרבנו תם שהשינה אינה מהווה הפסק, ואילו בסעיף אחר כתב שהלילה הולך אחר היום, ואין לברך בלילה כל עוד לא ישן, משמע אפילו בבוקר אין לברך, משמע שזה כמו הרא"ש שרק שינה מהווה הפסק (עיין בהגהת רע"א הנ"ל וכן ביביע אומר המיישבים את קושית מג"א, שהשו"ע לא פטר אלא בסוגיית הלילה הנגרר אחר היום כל עוד לא ישן, אבל אם הגיע יום חדש פשוט שיברך).

תשובה פג

הפסק בין הברכה ללימוד (או"ח סי' מז)

שאלה: ברכתי ברכות התורה, ולפני שהספקתי לומר את פסוקי ברכת כהנים, ביקשתי מחבר לסגור את החלון, האם אני צריך לברך שנית בגלל ה'הפסק'?

תשובה: בגמרא בסוגיה העוסקת באופן ישיר בהלכות ברכות התורה (ברכות י"א:) לא אמרו בדרך חיוב שיש לברך בכל יום את הברכות הללו, אלא היא אמרה שמי שמעוניין ללמוד לפני התפילה, עליו לברך ברכות התורה.

הגמרא שם מציינת שאם כבר התפלל, אין צריך שוב לומר ברכות התורה, הואיל ויצא באמירת אהבת עולם/רבה.

בתלמוד הירושלמי, כפי מה שבעלי התוספות מציינים נאמר תנאי: 'זהו ששנה על אתר'. בעלי התוספות מעידים שהמנהג הראשוני היה, שהיו מברכים את ברכות התורה לפני התפילה, ולא היו קוראים לאחריהן פסוקים, אלא מיד מתפללים ותיכף יוצאים לעיסוקיהם (ללא לימוד מיד). איך ניתן ליישב המנהג עם דברי הירושלמי הנ"ל?

רבנו יצחק מביא שתי תשובות: א. הבבלי חולק על ירושלמי. ב. הבבלי מסכים עם ירושלמי, אלא שסבור שדווקא באופן שיוצא דרך אמירת אהבת עולם צריך שילמד על אתר, ולא מי שמברך את ברכות התורה.

בעלי התוספות דנים, איך הברכות הללו מועילות ללמוד בזכותן במהלך היום, והלוא יש הפסק בין הברכה לבין קיום המצווה, ומה זה שונה מכל ברכות המצוות כגון ישיבה בסוכה, שאם יצא ממנה שוב מברך בכניסתו, עיין שם.

התוספות לא מבארים מה ההיגיון לכך, שיהיה מותר להפסיק בין ברכות התורה ללימוד, אבל הב"י עוסק בכך:

א. 'ונראה לי דשאני ברכת המוציא שאין הברכה באה אלא על הנאת האכילה וכן ברכות המצות אינן באות אלא על עשיית המצות, והאכילה והמצות אינם דברים שצריך לעשותן תמיד, ומשום הכי כשעושה אותם צריך שלא יפסיק ביניהם, להוכיח שהברכה חוזרת על האכילה או על עשיית המצווה, אבל תלמוד תורה כיון שאדם מחויב שלא להפסיק מלהתעסק בו כלל, כשבא ללמוד כמה שעות אחר שבירך לא מוכחא מילתא שקורא בלא ברכה דאיכא למימר כשהשכים בירך ושנה לאלתר'.

ב. 'ועוד יש לומר דאכילה ועשיית המצות כיון שאם רצה שלא לעשותן עד אחר שעה הרשות בידו, כשמפסיק בין ברכה לאכילה או לעשיית המצווה נראה שאותה ברכה אינה חוזרת על אותה אכילה או אותה עשייה, אבל תלמוד תורה שחייב לעסוק בה תמיד כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא הוי הפסק מאחר שבאותו זמן שהפסיק היה מחויב ללמוד'.

בסוף התוספות מביאים מנהג הצרפתים לומר ברכת כהנים מיד אחרי ברכות התורה.

איך אנו פוסקים, כמו הבנת ר"י בתוספות או כמו מנהג בני צרפת?

השו"ע כתב להלכה את שיטת רבי יצחק בתור השיטה העיקרית: 'יש אומרים שאם הפסיק בין ברכת התורה ללימודו, אין בכך כלום, והנכון שלא להפסיק ביניהם, וכן נהגו לומר פרשת ברכת כהנים סמוך לברכת התורה'.

אחרונים רבים (ב"ח פרי חדש) חלקו על פסיקת השו"ע, וזה בגלל שהם הבינו בצורה שונה את כל הדיון שהובא בתוספות. לדעתם בעלי התוספות דיברו על המציאות שבה אומרים פרשת התמיד אחרי ברכות התורה, ועל כך הם שאלו איך זה תופס לכל היום.

סיכום: אדם שהפסיק בדיבור בין ברכות התורה ללימוד תורה, מדין סב"ל לא יחזור לברך אותם (מ"ב סק"ט וכף החיים אות י"ט) אלא ישמע הברכות שוב מאחרים, או יכוון לפטור את עצמו בברכת אהבת עולם/רבה וישנה בסיום התפילה.

תשובה פד

ביאור הספק (או"ח סי' מז)

שאלה: השו"ע הסתפק מי שיוצא ידי חובת ברכות התורה באמירת אהבת עולם, האם צריך ללמוד או שניתן לצאת ידי חובה בקריאת שמע, מה מקום הספק?

תשובה: הרחבת השאלה: המקור לכך שצריך ללמוד על אתר, הוא הירושלמי שדיבר במציאות בה אדם מברך ברכת אה"ר ומן הסתם אומר לאחריה ק"ש, ולמרות זאת הצריכו ללמוד על אתר, אם כן ברור כשמש, שעל פי הירושלמי לא מועיל מה שמצמיד את ק"ש לאה"ר?

כב"י מיישב בשני אופנים (זה הציטוט):

ואפשר לומר דכבר אפשר שאינו קורא ק"ש סמוך לאהבה דהא איכא מאן דאמר בסוף פרק קמא דברכות (ס) דהא דתנן אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ברכה אחת היינו יוצר אור, ואם כן אחר ק"ש אומר אהבה רבה וכל כהאי גוונא איצטריך הירושלמי לאשמועינן שאין ברכת אהבה רבה פוטרת מברכת התורה אלא כשלמד מיד דווקא.

ועוד יש לומר דקריאת שמע ותפלה לא חשיבי לימוד לעניין זה דדברי תחנונים ותפלה לחוד ודברי תלמוד תורה לחוד וק"ש כדברי תפילות הוא.

על ההסבר השני קשה, והלוא הגמרא במנחות (צ"ט:) מסבירה שאדם יוצא ידי חובת תלמוד תורה בכך שאומר קריאת שמע שחרית וערבית?

הרב החיד"א (יוסף אומץ ס"ו) כתב כך: 'הקשה הרב חקרי לב נר"ו בסימן ט' ממאי דאמרינן במנחות אפילו לא קרא אלא ק"ש קיים לא ימוש ספר התורה, למה שכתב מרן בבית יוסף דלא סגי בק"ש דק"ש הוי כתפלות ותחנונים ובסימן מ"ו הביא הב"י מה שנחלקו הפוסקים בפסוקים שיש בתפלה אי בעי ברכת התורה ושם בש"ע פסק דאין צריך לברך, ואם כן תקשי איך יוצא ידי חובת לימוד תורה בק"ש כיון דאינה אלא כדברי תפלות ואפילו ברכות התורה אינו צריך וצריך עיון. ולי ההדיוט נראה דלא קשיא דמה שאמרו במנחות אפילו לא קרא אלא ק"ש וכו' היינו במכוין לצאת י"ח תלמוד תורה בק"ש, וכשכוין לזה יוצא י"ח תורה שלימה שלנו היא' עכ"ל הרב החיד"א.

הרב י"ש אלישיב דן בנדון זה בפניני תפילה (עמ' לו) והוא מסביר שלא התכוון הב"י שלא מקיימים מצוות תלמוד תורה באמירת קריאת שמע, אלא שלא מוכיח שהיא ברכה על התורה, צריך להיות 'מתחזי שלשם ברכת התורה' נאמר הלימוד, וזה לא קיים בקריאת שמע, על אף שהוא מוגדר כלימוד תורה.

תשובה פה

אישה מברכת לבעלה (בברכת התורה)? (או"ח סי' מז)

שאלה: האם אישה יכולה להוציא את בעלה ידי חובה בברכות התורה?

תשובה: השו"ע כתב (או"ח מ"ז י"ד): "נשים מברכות ברכת התורה".

הקושי בהבנת הלכה זו, נעוץ בכך שאנו יודעים שנשים פטורות מלימוד תורה (כפי שיובא בהמשך).

האחרונים נחלקו איך לפרש דברי השו"ע: א. מצד שחייבות ללמוד דינים השייכים להן (ב"י בשם האגור). ב. מצד שיכולות לברך על מצוות שאינן חייבות בהן (ביאור הלכה).

ההסבר הראשון קשה, כי איך זה מסתדר עם המבואר בתלמוד במספר מקומות (קידושין כ"ט: סוטה כ"א). שנשים אינן מצוות בלימוד תורה, ואף מה שלומדות אינו בגדר חיוב לימוד תורה אלא בגדר קיום מצוות (הלימוד אצלה הוא רק הכשר לקיום המצוות)?

יש ליישב שאמנם אין זה בגדר מצוות תלמוד תורה, אבל סוף סוף יש בכך מצווה, כי היא צריכה לדעת איך לקיים, ועל כן שייך לומר 'וצונו'.

ההסבר השני קשה, שהרי כיון שהיא פטורה מלימוד תורה, וכל מה שהיא מברכת זה לכאורה מכוח דברי רבנו תם הסובר שאישה רשאית לברך על מצוות שהיא פטורה מהם (קידושין ל"א. ד"ה דלא) איך הדבר מתאים עם לפסיקת השו"ע הסבור להיפך כשיטת הרמב"ם (תקפ"ט ו) שאם היא מברכת, הרי זו ברכה לבטלה?

ניתן קצת ליישב:

1. הרב ש"ז אורבך (עלהו לא יבול ח"ג עמ' סג): כשם שאישה יכולה להחמיר על עצמה לקיים מצווה שאינה חייבת (כמו שופר ולולב) כך היא יכולה להחמיר לקיים מצווה זו, ובמצווה זו הברכה היא עצם המצווה (הובא הסבר זה גם ביביע אומר ח"ט או"ח י"א במכתבו של רשז"א, וכן בהליכות שלמה תפילה פ"ו אות ז).

2. הרב שלמה משה עמאר (דבריו הובאו בילקוט יוסף סימן מ"ז עמ' עא): ברכת התורה אצל נשים זו ברכת השבח, ולכן יכולה לברך על הטובה הגדולה שעם ישראל קיבל תורה. אבל אצל הגברים זה גם בגדר ברכת השבח וגם בגדר ברכת המצוות. [אין להתפלל על כך שברכת השבח מנוסחת בסגנון של 'אשר קידשנו במצוותיו', כי גם ביחס לברכת 'להכניסו בביתו של אברהם אבינו' חלק מן הראשונים הבינו שזו ברכת השבח שניתן לברכה גם אחרי קיום המצווה (ר"ת בתוס' שבת קל"ח ד"ה אבי ורא"ש י"ט י), וגם מי שמברך אותה לפני המצווה, הוא אינו מקפיד לברכה ממש צמוד, ואילו זו היתה ברכת מצוות, היה ראוי לתת למוהל לברך אותה, כפי מה שנהוג על פי הרמב"ם (אישות ג כ"ג) שבמצווה הנעשית על ידי שליח, שליח מברך את הברכה].

אחת ההשלכות שישנה מדיון זה היא, האם תוכל האישה להוציא גבר ידי חובת ברכות התורה?

לפי ההסבר שיכולה לברך למרות שאינה חייבת, אינה יכולה להוציא את האיש ידי חובה, כי סוף סוף 'כל שאינו מחויב בדבר, אינו מוציא את הרבים ידי חובתם' (משנה סוף פרק ג ראש השנה).

ואילו לפי ההסבר שחייבת ללמוד תורה במידה/במינון מסוים, יכולה להוציא את האיש ידי חובה, כי שניהם כביכול בבחינת 'בני חיובא'. גם לפי הסבר זה, הדבר 'לא כל כך חלק', מפני שיש לפקפק האם דרגת חיובם זהה.

אגב, גם הרב י"ש אלישיב (פניני הלכה עמ' לו) כותב שברכת התורה היא לא ברכת המצוות ולא ברכת הנהנין, אלא ברכת השבח, ולא מבחין בין גברים לנשים בהגדרה הזו. עוד כתב (שם עמ' קלח) שאצל נשים ברכות התורה הן בגדר רשות, על כן מרן לא כתב חייבות לברך אלא 'נשים מברכות' משמע שזה רשות. אני מדייק שלפי דבריו, פשוט שלא תוכל להוציא גבר ידי חובת הברכות.

סיכום: בגלל הספק הנ"ל, אין האישה יכולה להוציא את האיש ידי חובתו בברכות התורה.

תשובה פו

פסוקים בעל פה (או"ח סי' מט)

שאלה: בתלמוד תורה, אצלינו, הילדים לומדים חומש בטעמים ומשננים כל כך הרבה פעמים עד שיש להם אפשרות לומר את הפסוקים בעל פה [אף בגילאים שאינם יודעים עדיין לקרוא]. האם הדבר מותר? אותה שאלה מתעוררת בילד שמכין את עצמו לבר המצווה, ופעמים שאומר את הפרשה בעל פה. האם ראוי למנעו מכך?

תשובה: כפי שביררתי, יש לכם קבוצות של ילדים שאינם יודעים עדיין לקרוא וכל לימודם הוא על פה, ויש לכם קבוצות שיודעות קריאה, אלא שמרוב חזרות בספר, הם כבר יודעים בעל פה.

צריך לדעת שיש מחלוקת בפוסקים בגדר האיסור: "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרן בעל פה" (גמרא גיטין ס: ותמורה י"ד). ואלו דעות הראשונים בגדרי איסור הזה; 1. דעת הטור בשם הרא"ש (וכך סובר הכלבו שהביאו הב"י בשם הר"ף) דווקא להוציא אחרים ידי חובה אסור; 2. דעת התוספות (תמורה י"ד): שפסוקים ששגורים בפי הכל מותר; 3. בירושלמי: דווקא

כאשר קורא בתורה אסור לקרוא בעל פה, כי אז יחשדו שספר התורה חסר (הבית יוסף ציטט את הכלבו שמביאו, ולא מצאו את דברי הירושלמי במקורם); 4. דעת הכלבו באחד ההסברים שלו, שמשום 'עת לעשות לה' התירו איסור זה, שאי אפשר שכל אחד יביאו לו ספר לקרות בו בכל בוקר (אני מבין שכוונתו היא, שלא יכול כל תלמיד לבוא כל יום ללימודים עם ספר תורה).

לפי דעה 1, שהיא דעת רבי חיים בטור, אסור לחזן לקרוא פסוקים להוציא ידי חובה, על כן התייסד המנהג שכאשר היה הש"ץ מגיע (בברכות ק"ש) לפסוקים 'מי כמוכה' או 'ה' ימלוך' היה החזן שותק והציבור אומרם בעצמו. אבל לפי דעה 2, מצב זה מותר כיוון שאלו פסוקים השגורים בפי הכל, ומותר בהם גם להוציא ידי חובה.

לפי לשון השו"ע בהלכה המביא רק את ההגדרה הראשונה, כל פסוק שלא שגור בפי הכל אסור לאמרו בעל פה, אבל לפי דעת הגר"א שהכריע כדעה השנייה (שם בבאור הגר"א) רק באופן שבא להוציא הציבור ידי חובה אסור לומר פסוקים בעל פה, אבל בכל מצב אחר הדבר מותר.

אם נוקטים כמו פסיקת השו"ע, האם יש דרך להתיר לימוד פסוקים בעל פה?

א. לגבי הילדים שאינם יודעים לקרוא, לכאורה זה כעין "עת לעשות לה"; ב. אבל כלפי הגדולים יותר צריך לברר. אם הם לפני גיל בר מצווה, אולי ניתן לחנך אותם ולסמוך על שיטת הגר"א; ג. ואם עברו בר מצווה, הדבר תלוי בשאלה האם ילמדו משהו אחר באותו זמן.

שמעתי מהרב אביגדור נבנצל שאם אדם נמצא ללא ספרים, ודאי שעדיף שישנן פסוקים בעל פה מאשר יתבטל מתורה.

במציאות שהילד רוצה להראות שידע ושמח בידיעותיו, ומצד עצמו אין לו חשק ללמוד, קרוב לוודאי שאם נשתיק אותו הוא לא ירוץ לפתוח ספר אחר, ואם כן זה דומה למה שהתייחס הרב אביגדור נבנצל כנ"ל, ומותר.

במ"ב מהדורת דרשו (הערה 5) כתב בשם הרב י"ש אלישיב שבמוסדות חינוך בהם מלמדים דברים שבכתב בעל פה, סמכו על הטעם שאין בדעתם להוציא אחרים ידי חובה.

ראיתי שגם בשו"ת חקרי לב (או"ח י"ג וכן בסימן נ"ו) הוא מכריע כשיטה שהובאה לעיל בשם הרא"ש, שרק כאשר מוציא את הרבים ידי חובה, אסור לקרוא בעל פה.

בשיחה עם הרב אליהו זילברמן, התבאר שחובה ללמד את הבנים תורה באופן שידעו לגרוס בעצמם, כפי שהגמרא אומרת (ברכות י"ג): 'הכי קאמר רחמנא אגמירו בנייכו תורה כי היכי דליגרסו בהו', בבחינת 'למדה את בני ישראל, שימה בפייהם' ולכן ודאי שמומלץ לכל השיטות ללמד את הילדים עד שידעו לשנן על פה, וזה חלק ממצוות הוראת התורה.

הערה: לפי הסוברים שכל האיסור קיים רק כאשר מוציא את הרבים ידי חובה, איך נסביר את אמירת הש"ץ אף תפילות ראש השנה שיש בהם כשלושים פסוקים? הריטב"א (ימא ס"ח) והנכון בזה מה שנראה מן הירושלמי שלא אסרו לקרוא על פה אלא דברים שבכתב שהם מחובת קריאה בצבור אבל פסוקי שאדם קורא לשנון בעלמא או דרך שבח ותפלה והודאה אינו בכלל זה, וכן תוספות ישנים (שם ע.) דנים בשאלה זו.

התוספות הרא"ש (ומא דף ס"ח): סבור כמו הדעה הראשונה, והוא מתייחס לרוב השאלות שעלו לעיל: 'ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. תימה והא אמרינן בגיטין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, וי"ל דמצוה מן המובחר הוא לקרות שבכתב ושבכלל פה בעל פה ומשום כבוד ציבור שלא להטריח עליהם הותרו לקרות על פה, וריב"א תירץ הואיל ואינו קורא אלא עבודת היום יכול לקרות בעל פה כעין קרבנות המוספין שאנו קורין על פה, והביא ראיה מן הירושלמי דקאמר התם אהא דאין גוללין ס"ת ברבים והא דקתני קורא אחרי מות ואך בעשור שנייה שהיא סדרו של יום תדע דאמר ר"ל בכל אתר את אמר אסור לקרות על פה וכאן קורא על פה, ומיהו קשה על פרשת קרבנות ופסוקי דזמרה ופרשת ויושע וק"ש ופסוקים דבתר השכיבנו שאנו אומרים בעל פה, וי"ל כיון שאינו מוציא רבים ידי חובתן בקריאתו אלא כל אחד קורא לעצמו יכול לאומרם על פה, וה"ר אליעזר ממייץ הביא ראיה לזה מהא דאמרינן בפרק בתרא דתעניות גבי מעמדות בשחרית ובמוסף כנסים לבית הכנסת וקורין אותה בתורה כדרך שקורין אותה בכל השנה ובמנחה יחיד קורא אותה על פה א"ר יוסי וכי היאך היחיד יכול לקרות אותה בעל פה בצבור פירוש כיון שהוא להוציא את הציבור אלא כולם קוראין אותה על פיהם כקוראין את שמע אלמא דיחיד להוציא את הרבים אסור לקרות בעל פה אבל כל אחד יכול לקרות לעצמו בע"פ. ומתוך כך נהגו שיהא שליח ציבור קורא ק"ש בלחש כדי שיקרא כל אחד לעצמו ולא יסמוך על זה שיוציאו ש"צ וכן פסוקים שאחר השכיבנו וכן מי כמוך באלים ה' וה' ימלוך לעולם ועד בתפלת יוצר ובתפלת ערבית נהגו הקהל לאומרו בקול רם, ותימה על מה שנהגו שהחזן אומר הלל בעל פה כיון שהוא מוציא את הרבים ידי חובתן כדאיתא בפרק לולב הגזול, וי"ל לפי שאינו אלא שבח והודאה למקום יכול לאומרו על פה, וכן מלכיות זכרונות ושופרות בר"ה אינן אלא שבח למקום מענייניו של יום'.

סיכום: לא כדאי למחות בילדים שאומרים פסוקים בעל פה, ואף ראוי לעודד זאת אצל הקטנים. ביחס לגדולים, אם הם פוסקים כדעת השו"ע, יהיה הדבר אסור כאשר מדובר בפסוקים שאינם שגורים בפי הכל, ואם פוסקים כג"א, מותר.

תשובה פז

קרבנות זה חובה? (או"ח סי' נ)

שאלה: האם בחורי ישיבה צריכים לומר קורבנות, ואם כן, האם את כולם?
תשובה: בספר 'תורת הישיבה' (עמ' מו) כתב שהם חייבים, אלא שאולי מספיק אמירת קרבן התמיד וקטורת ואיזה מקומן.
הערה: הרב אבגדר נבנצל אמר לי, שהם חייבים לומר גם ברייתא של רבי ישמעאל שהיא תקנת הגאונים (על פי תוספות קידושין ל.).

תשובה פח

פסוק שלא פסקו משה (או"ח סי' נא)

שאלה: המנהג שלנו הוא לומר בהגבהת ספר התורה את הפסוקים 'וזאת התורה וגו' וכן את הפסוק 'על פי ה' ביד משה' ונהוג לכפול את הביטוי 'על פי ה' ביד משה' וזה מאוד מתאים למנגינה, האם מותר ככה לחזור על חצי פסוק?
תשובה: שאלה נפלאה, אבל אם שמת לב, הפסוק הראשון מקורו בפרשת ואתחנן ואילו השני הוא חלק מפסוק בפרשת בהעלותך, ולפי הנהגה הקושיה תקשה עשרת מונים, איך הותר לומר חצי פסוק? לשם הבהירות אצטט אותם:
וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: דברים ד מ"ד
עַל פִּי ה' יְחַנּוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' שְׁמְרוּ עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה (במדבר ט כ"ג).
בגלל קושי הנ"ל, הרב צבי יהודה קוק בסידור עולת ראיה כתב לומר את הפסוק השני בשלימותו (בגוף הסידור בעמ' שיג וכן בהערות שבסוף חלק ב הערה ע"ג).
הרב מאיר מאזוז (בספרו אסף המזכיר) מצדיק את המנהג, על פי מה שהסביר בשו"ת רב פעלים, שאם יש אתנח או זקף קטון, נחשב חצי פסוק, לפסוק שלם לעניין זה.
על פי זה יהיה מותר לומר אותו גם מספר פעמים (עיי' עוד בפסקי תשובות נ"א י"ט).

תשובה פט

נפסל בגלל אשתו (או"ח סי' נג)

שאלה: אדם שאשתו מתלבשת בחוסר צניעות מוחלט, האם זה פוסל אותו מלהיות חזן או בעל קורא, והאם יש חילוק בין ימים נוראים לשאר ימות השנה?

תשובה: מצד אחד, אין אדם נידון על מעשי אשתו, אבל אם יש יכולת בידו למחות בידי אשתו ואינו עושה כך, הרי שנתפס בהנהגתה הקלוקלת. נאמר בגמרא: 'עולה עמו ואינה יורדת עמו' (כתובות מ"ח): אבל לא נאמר ההיפך 'יורד עמה', משם אין להביא ראייה מפני שההקשר שם הוא בעניינים ממוניים וברמת החיים של בני הזוג.

לכן נראה שאין הוא מוגדר כפושע על כך שאשתו לא נוהגת כשורה, אבל אם נדע שהוא מעודד אותה בהתנהגות נלוזה זו, יש להרחיקו מתפקיד מכובד זה של שליח ציבור, המייצג את הציבור מול הקב"ה וצריך הוא להוות שליח נאמן שלהם.

תשובה צ

שרוולים קצרים (או"ח סי' נג)

שאלה: מה שנהגו, שהחזן לובש טלית אם הוא לובש חולצה קצרה, האם יש לכך מקור, ואיך הדבר מועיל, שהרי הטלית לא מכסה את הזרוע לגמרי?

תשובה: בספר ילקוט יוסף (שארית יוסף ח"ב, נ"ג ו) כותב: שליח ציבור שלובש חולצה עם שרוולים קצרים ביותר, עד שגם חלק מהזרוע מגולה, אינו רשאי לעבור לפני התיבה... ורק אם מכוסה עד המרפק רשאי" (על פי יחווה דעת ד, ח).

במקורות הביא ראיות שצריך להתפלל בבגדים נאים (לפי"ז אין הבדל בין שליח ציבור לכל אדם) וכן מביא את המשנה במסכת מגילה (כד). האומרת שפוחח אינו עובר לפני התיבה, ומביא בשם הרמב"ם שפוחח הוא מי שזרועותיו מגולות.

לאחר בקשת מחילה, יש להעיר שאנחנו רואים בלשון הרמב"ם (תפילה ח, י"ב) שכותב "מי שכתפיו מגולות אינו נעשה שליח ציבור עד שיהיה עטוף". כלומר: מי שלובש גופיה אינו יכול להיות שליח ציבור, אבל מי שהולך עם חולצה קצרה, הרי זה רשאי מן הדין, וכן פסק הרב מאיר מאזוז בשו"ת מקור נאמן (סימן קנ"ד).

אמנם מלשון השולחן ערוך (או"ח נ"ג י"ג) הכותב: 'פוחח, והוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו מגולות, לא ירד לפני התיבה', נראה שאפילו אם הזרועות מגולות, הרי זה אסור, אבל המשנה ברורה (ס"ק ל"ט) הוסיף: וגם כתפיו.

בשו"ת ישכיל עבדי (ה"י) מחמיר יותר ולדעתו צריך שיכסה השרוול גם את האמה. לגבי השאלה שבה פתחנו (מה עוזרת הטלית, אם אינה מכסה את הזרועות), נראה ליישב שתי קושיות זו בזו. הואיל ואין בעיה הלכתית להיות חזן עם שרוול קצר אלא מכוח חומרא, לכן מספיק שילבש טלית, שאז מראה בעצמו את חשיבות התפילה וחשיבות התפקיד שממלא בתור שליח ציבור, למרות שלמעשה הטלית לא מכסה את זרועותיו, דיו בכך.

נספחים: א. הרב זילבר כתב בהערותיו לחיי אדם (כלל כ"ט אות ל"ו) 'במקום שדרכן לילך ברגליים מגולות לפני אדם גדול, אפשר שאין צריך לדקדק בזה גם לעניין ש"ץ; ב. ראיתי בספר 'הגבאי' לרב ספקטור בעמ' 127 שהרב נבנצל אמר לו שכוונת המ"ב היא שפוחח הוא מי שכתפיו מגולות לחומרא, כלומר על אף שזרועותיו מכוסות. אבל גם גילוי הזרוע שמעל המרפק מונעו מלהיות ש"ץ; ג. שמעתי מהרב נתנאל קריגר בהיותו בר מצווה עלה להיות ש"ץ והוא מרגיש כל רגע שהטלית נשמטת לו מהכתף. לאחר שהדבר חזר על עצמו, הסתובב וראה שהרב נבנצל היה מושך בטלית על מנת שתכסה אף את הזרוע; ד. ראיתי בהרבה בתי כנסת שיש להם שרוולים עם גומי שמיועדים לחזנים בעלי חולצה קצרה, ואני תמיה האם ככה עומדים לפני מלך, עם חולצה תכלת ושרוולים לבנים?

[עייין עוד בעלי הדס עמ' 150 הכותב שבתונס נהגו להקפיד שיעלה אדם שיש לו מעיל, אבל לבישת הטלית אינה מועילה... אלא לפי שיטת העטיפה שהיתה רווחת שם, שהטלית מכסה את הגב לרוחב וגם את הזרועות]

סיכום: ישנם למעשה שלוש דעות: א. 'ישכיל עבדי' – כל היד צריכה להיות מכוסה כולל האמה; ב. בספר ילקוט יוסף – מספיק עד המרפק; ג. הרב מאיר מאזוז – מעיקר הדין, הכתפיים צריכות להיות מכוסות ולא יותר, וכך מורה הרב דוב ליאור למעשה. [הרב דוב ליאור אומר שהמנהג ללבוש טלית נובע מכללי 'כבוד ציבור' וזה נצרך גם לחזן בעל שרוולים ארוכים].

מכל הנ"ל יוצא, שמי שמקפיד ללבוש חולצה ארוכה או חליפה, תבוא עליו הברכה, ואם הוא לובש חולצה קצרה ובגלל זה מתעטף בטלית יש אומרים שיקפיד שהטלית אכן תכסה את זרועותיו, ויש מקילים בזה מכיוון שהחולצה הקצרה מכסה את הכתפיים.

תשובה צא

חזן 'על קצר' (או"ח סי' נג)

שאלה: במניין נוער, האם ראוי לכבד נער הלובש מכנסיים קצרות, שיעלה להיות ש"ץ?
תשובה: שאלה זו קשה, כי בוודאי שהדבר הראוי הוא, שיעלה חזן המקפיד בלבוש ושהוא יוכל להיות נציג הקהל במעשיו ובטיב הופעתו. אבל כאן מתערב שיקול

נוסף והוא, האם ואיך אנו מצליחים לתת לנוער תחושה של שותפות וקבלת אחריות על התפילה במניין. כאשר הם בעצמם מנהלים את המניין שלהם, זה בוודאי מחזק את שייכותם למניין ולתפילה, ועל כן יש להורות שהם יהיו החזנים, ובהזדמנות אחרת הרב ידרוש בפניהם, כמה חשוב להדר בנושא הלבוש בזמן התפילות.

ביחס לקיבוצים, כתב בשאלת שלמה (ח"א סימן מ בשם הלל אומר סימן כ"ט ובית יחזקאל עמ' רצז) שבמקומות שככה נוהגים לקבל פניו של אדם מכובד, כגון נשיא או ראש ממשלה, רשאים להתפלל או להיות חזן במכנסיים קצרות.

אם הרב מתרשם, שאם יכבדו נער אחר הלבוש כהוגן, וזה הלבוש קצר, יתחזק מכך, ויבוא גם הוא 'על ארוך', יכבד את הלבוש כהוגן לש"ץ.

תשובה צב

מאריך טרחא (או"ח סי' נג)

שאלה: האם מותר לי להאריך בתפילת שמונה עשרה, כאשר אני מתפלל בציבור ואין חשש שהציבור ממתין לי לחזרת הש"ץ או לקדיש?

תשובה: כך מסופר על רבי עקיבא במסכת ברכות (ל"א.) 'תניא אמר רבי יהודה כך היה מנהגו של רבי עקיבא, כשהיה מתפלל עם הציבור, היה מקצר ועולה מפני טורח צבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזווית זו ומוצאו בזווית אחרת, וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות'.

מה ההבדל בין מקרה שבו המאריך הוא ביחיד או בציבור? חשבתי שזה בגלל שממתינים לו הציבור, אבל יש קושי מפסקי הרמב"ם (תפילה ו, ב) שלא חילק אם נמצא במקום שממתינים לו או לא, וכך כתב: 'המתפלל עם הציבור לא יאריך את תפלתו יותר מדאי, אבל בינו לבין עצמו הרשות בידו, ואם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר וידוי יום הכפורים אומר, וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכה מוסיף'. אין הרמב"ם מזכיר את נושא טורח ציבור, וזה לכאורה שלא כדברי הגמרא.

יש שהסבירו ברמב"ם באופן אחר, כלומר שגם לדבריו זה קשור לטורח ציבור, מפני שמדובר ב'מסגרת תפילה' שבה ממתינים לכל המתפללים שייסימו את תפילת הלחש שלהם (על פי המפתח שבמהדורת פרנקל).

לפי זה נוכל לומר שאריכות בתפילה היא דבר משובח, כאשר אין זה יוצר נטל על אחרים, ואכן הגמרא במסכת ברכות במקום אחר (ל"ב:) משבחת את מי שמאריך בתפלתו, וזו לשונה: 'אמר רבי חנין אמר רבי חנינא כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם....'!

ראיתי בדברי רבנו יונה הסבר אחר, וכך כותב בספר היראה (מכון תפארת התורה עמ' 17) 'ולא יהיה מאריך בתפילתו יותר מדאי בציבור, פן יחשבוהו ליהיר ולץ'. רבנו יונה לא מזכיר את לשון הגמרא בכרכות, וכנראה שהוא אומר את הדברים מסברא. אם כנים דברינו, אין שום מניעה להאריך בתפילה אף בציבור, אם הציבור לא ממתין לו, מלבד דברי רבנו יונה.

תשובה צג

השלמות בין ישתבח ליוצר (או"ח סי' נד)

שאלה: סיימתי ברכת ישתבח, ואני רואה שיש עוד פנאי עד שהש"ץ יגיע למקומי, האם אני רשאי להשלים פסוקי דזמרה שדילגתי או ללמוד תורה באותו זמן?

תשובה: בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח ו וכן ח"ב ד) כתב שמותר להשלים שם פסוקי דזמרא, ומותר להרהר בדברי תורה, וזו לשונו: 'מצד הדין מותר ללמוד (ולהוציא בשפתיו) בין ישתבח ליוצר. אכן טוב לחוש ולהחמיר שיעיין בספר בהרהור לבד'.

איני מבין מדוע לא הותר ללמוד תורה באופן הרגיל, מה זה שונה מהפסק לצורך מצווה שהוסיף הרמ"א על דברי מרן השו"ע (או"ח נ"ד ג) 'המספר בין ישתבח ליוצר, עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. ויש מי שאומר שלצרכי צבור או לפסוק צדקה למי שבא להתפרנס מן הצדקה, מותר להפסיק. הגה: ומזה נתפשט מה שנהגו בהרבה מקומות לברך חולה או לקבול בבית הכנסת שיעשה לו דין, בין ישתבח ליוצר, דכל זה מיקרי לצורך מצווה'. הרב מרדכי גבאי השיב לי, שהואיל וכיום מחמירים שלא לדבר במקום זה אף בענייני מצווה, לכן גם לא מקילים ביחס לדיבור בדברי תורה.

לגבי השאלה האם מותרת אמירת פסוקי דזמרה למפרע, עיין מ"ב נ"א סקט"ז ואגרות משה חלק ב סימן ט"ז.

תשובה צד

תפילה בקדיש (או"ח סי' נה)

שאלה: המתפלל ונמצא באמירת מזמורים (במקום שמוטר להפסיק) ושומע את החזן, שאומר קדיש, האם רשאי לענות 'אמן' ולהמשיך בתפילתו או שצריך להפסיק מלומר את המזמורים עד סיום הקדיש?

תשובה: ראוי שלא ימשיך באמירת המזמור עד שיגיע החזן ל'אמירן בעלמא ואמרו אמן', וכך השיב לי הרב דוב ליאור. ראיתי ב'מעין אומר' בשם הרב עובדיה יוסף (ח"א פ"ה סימן מ"ה) שמוטר להמשיך להתפלל, אם המתפלל עונה על הקדיש, ובהערה כתב הרב יהודה נקי שאולי הסיבה היא, מפני שעיקר האיסור לדבר הוא דווקא בשעת 'אמן' היא שמיה רבא וכו'.

הריני לצטט דברי המ"ב (נ"ו א) העוסק בחשיבות הריכוז בזמן הקדיש: 'וכל שכן שצריך ליזהר מאד ומאד שלא להשיח באמצע קדיש או קדושה וכדאיתא במסכת דרך ארץ דר' חמא אשכחיה לאליהו בכמה אלפי גמלים טעונים אף וחימה לשלם לאלו וכל המדבר באלו המקומות עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב [הובא בב"י סימן קכ"ח] וכתוב בספר חסידים מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר במותו ופניו מוריקות אמר לו: למה פניך מוריקות? אמר לו מפני שהייתי מדבר בשעה שהש"ץ היה אומר ויכולו וברכת מגן אבות וביתגדל. ובספר מטה משה סימן תי"א הביא בשם מדרש שחכם אחד נתראה לתלמידו בחלום וראה התלמיד שהיה לו כתם במצחו ואמר לו: מפני מה אירע לך כך? אמר לו: מפני שלא הייתי נזהר מלדבר כשהחזן היה אומר קדיש. ואפילו להרהר בדברי תורה אסור בשעה שהחזן אומר קדיש מפני שצריך לכוון הרבה בעניית הקדיש [פרי חדש]. ואין חילוק בין קדיש על תנ"ך או אגדה או משניות [פמ"ג].

כל הדיון הזה שייך במי שכעת מתפלל במנין זה, אלא שאינו בקצב של הש"ץ, אבל מי שכבר סיים תפילתו ונשאר ללמוד וכדומה, אינו חייב כלל לענות על כל מה ששומע, שהרי כיוון שעסוק בלימוד אינו צריך להסיח דעתו ולהפסיק מעיסוקו ולימודו (ראה אשי ישראל כ"ד סעיפים ט"ו וכ"ז).

תשובה צה

שחרית בשנית (או"ח סי' נה)

שאלה: אני רגיל להתפלל שחרית בנץ. השבת אני מוזמן למלון לשבת חתן של קרובי משפחה. יש בקרבת המלון מניין בנץ, חשבתי להתפלל שם שחרית ולבוא לאחר מכן להיות נוכח בתפילה של בעלי השמחה. אם החתן שהיא אחותי, ביקשה ממני שאהיה חזן, קולי ערב בעיניה.

האם אני רשאי להתפלל שוב שחרית, בשביל לשמש כשליח ציבור? [אותה שאלה יכולה להתעורר במקרה שאני מוזמן לבר מצווה בכותל המערבי, וכבר התפללתי בשעה מוקדמת, וכעת מבקשים ממני להנהיג את התפילה של בר המצווה].

תשובה: היה ראוי לדון, האם מותר לוותר פעם אחת על תפילה בנץ, על מנת לשמח חתן וכלה או על מנת לנהוג בדרך ארץ כלפי המארחים שלך, אבל לא על כך היתה השאלה.

נדון בפן ההלכתי, במצב הזה שאותו אדם מתפלל פעמיים, ישנן שתי סוגיות הדורשות בירור: א. האם אני רשאי לברך את ברכות קריאת שמע למרות שכבר התפללתי? ב. האם אני רשאי לומר חזרת הש"ץ למרות שכבר התפללתי במניין מוקדם?

א. בשולחן ערוך (או"ח נ"ט ד) נאמר ביחס לברכות קריאת שמע: 'אומר עם השליח ציבור בנחת' ומוסיף על כך הרמ"א: 'ומיהו אם לא אמרה רק שמעה משליח ציבור יצא, דברכות אלו הש"ץ מוציא היחיד אף על פי שהוא בקי, מיהו אין הש"ץ מוציא היחיד בפחות מעשרה'.

יוצא אם כן, שהדרך היחידה המותרת היא, שתבקש מאדם אחד בקהל שלא יאמר את הברכות בעצמו, ותאמר אתה בקול רם, ויצא הוא ידי חובה על ידך, ככה שלא תהיינה ברכותיך לבטלה. אמנם העידו על הרא"ש שלא היה סומך על השמיעה מהש"ץ בברכות הללו, מחשש שלא יוכל לכוון תדיר, וכן חשש שמא יפנה ליבו לדברים אחרים. אבל ההלכה לא נשתנתה בגלל זה, ואתה רשאי לנהוג כפי שההלכה נאמרה במקורה.

ב. ביחס לחזרת הש"ץ הדבר יותר פשוט, מפני שיש תקנת חז"ל לומר חזרה כל זמן שיש עשרה שהתפללו בלחש. הדברים רמוזים בדברי השו"ע בהלכות חזרת הש"ץ (או"ח קכ"ד מ"ב סק"ה) שם נאמר שאם השליח ציבור כבר התפלל בלחש ונזדמן לו להתפלל חזרת הש"ץ בשביל ציבור אחר, לא יתפלל בלחש פעם שנית. אם כן גם כאן, הואיל והציבור טרם שמע חזרת הש"ץ, לא משנה אם מישהו מאותו קהל יאמר את הברכות או שיאמרנה אדם אחר שכבר התפלל במניין יותר מוקדם (אלא יזהר שלא לומר שוב את תפילת העמידה בלחש).

ניתן ללמוד גם מדברי המ"ב במקום אחר (ס"ט סק"ז) כדברינו, שם כתוב שמי שכבר התפלל, והוא כעת משמש חזן במניין אחר שטרם התפללו, יכול לומר עבורם קדיש וברכו, אבל לא יאמר יוצר אור והלאה, כי במקומינו כולן בקיאיין הן ואין נוהגים לצאת בזה ע"י ש"ץ, משמע שאם לא בקיאיין, רשאי לאומרם שנית.

סיכום: אתה רשאי אם אתה אומר מראש לאחד המתפללים, שיכוון לצאת ידי חובת ברכות קריאת שמע על ידך, והוא יאזין ולא יאמרם בעצמו.

תשובה צו

צירוף חרש למניין (או"ח סי' נה)

שאלה: הזדמנתי לבית האבל, היינו עשרה גברים, מתוכם שישה חרשים, האם ניתן להתפלל תפילה בציבור ולומר קדיש וברכו?

תשובה: אמנם ניתן לצרף מי שישן או שעדיין מתפלל למניין, כפי שמבואר בהלכות קדיש (או"ח נ"ה, 1), אבל זה נכון רק כאשר יש רוב מניין שמסוגל לענות. במקרה הזה לא ניתן להתפלל תפילה בציבור, כי חרש מוגדר כשוטה (שו"ע או"ח נ"ה ח). יש לציין שחרש המדבר ורק אינו שומע, הוא כפיקח לכל דבר, ורק חרש אילם לא מצטרף כלל למניין. ביחס לחרש אלם בן ימינו, שהתחנך בבית ספר לחרשים והוא מתקשר כפקח, יש מחלוקת בפוסקים איך להיחס אליו, על כן הכריע בהליכות עולם (ה"א עמ' פה) שלכל דבר דרבנן מצטרף, על כן יאמרו קדיש וקדושה אבל לא יברכו על קריאת התורה ולא יאמרו חזרת הש"ץ כאשר החרש משלים לעשרה (עיין עוד מ"ב מהדורת דרשו סימן נ"ה הערה 44).

תשובה צו

תזוזה בקדיש (או"ח סי' נה)

שאלה: אצלנו נהגו לומר קדיש ליד התיבה, [המנהג הונהג כדי שכולם יאמרו באותו קצב]. מכיוון שהייתי רחוק מהתיבה התחלתי לאומרו ממקומי, האם אני רשאי להתקדם לכיוון התיבה תוך כדי אמירתו?

תשובה: בהלכה במקורה, אצל בני אשכנז לא נהגו לומר מספר אנשים קדיש ביחד, אלא אחד אומרו בלבד, ויש הלכות מפורטות מי קודם למי (עיין ביאור הלכה קל"ב א). אצל בני ספרד וכן אצל בני אשכנז בימינו, נהגו לאומרו ביחד ובלבד שיקפידו לאומרו ממש ביחד.

לא מצאתי התייחסות בהלכה לשאלתך.

מצד אחד נותנים לקדיש דינים של תפילת שמונה עשרה לעניין שאין לעבור לפני האומר (שערי תשובה נ"ו א'), וכן נהוג לפסוע לאחור בסיום אמירתו, כדין שמונה עשרה (שו"ע נ"ז ה') וכמו כן זה דבר שבקדושה הזוקק עשרה, אבל הוא לא חמור ממש כמו תפילת עמידה. לעניות דעתי נראה, שתאמר אותו ממקומך עד 'דאמירן בעלמא' ואז תצעד לכיוון התיבה, אבל הרב דוב ליאור הורה שיאמרנו כולו ממקומו.

סיכום: תמשיך באמירתו ממקומך.

תשובה צח

לא תתגודדו בקדיש (או"ח סי' נה)

שאלה: בית כנסת המתפלל בנוסח אשכנז, דרך משל, ורוצה אדם לומר קדיש בנוסח ספרדי, האם רשאי?

תשובה: חז"ל למדו מהפסוק: 'לא תתגודדו', שלא תעשו אגודות אגודות, כלומר שלא נעבוד את ה' בשתי צורות שונות. בתלמוד (יבמות יג:י"ד). מבואר באילו אופנים קיים איסור זה. לאב"י כל זמן שיש בעיר אחת 'שתי שיטות פסיקה' הדבר אסור, ואילו לפי רבא אם יש שני בתי דין בעיר אחת מותר שכל אחד יפסוק באופן שונה זה מזה, ולדעתו האיסור קיים רק אם באותו בית דין ישנם דיינים המורים כבית שמאי וחלק מהם מורים כבית הלל.

אמנם נחלקו הראשונים איך לפסוק (רמב"ם כא"ב ושא"ר ראשונים כרבא) אבל בנידון דידן לכל הדעות ישנה לכאורה בעיה, שהרי שינוי הנוסחים הוא באותו בית הכנסת! ביחס לשינויים שאינם נוגעים לדברים שבהלכה אלא לדברים שבמנהג, ישנה מחלוקת בפוסקים האם להתיר את הדבר.

המקור לדברי המתירים הוא מהסוגיא שם, המשיבה על השאלה, איך היה מותר שתהיינה שתי הנהגות שונות ביחס לאיסור מלאכה ערב פסח, 'אמר ליה אמינא לך אנא איסורא... ואת אמרת לי מנהגא?'

סברת החילוק בין עניין שהוא הלכתי לדבר שבמנהג, נעוץ בהבנת האיסור של 'אגודות אגודות', אם נסביר שהאיסור הוא 'כדי שלא יראו התורה כשתי תורות' (כך עולה מדברי רש"י י"ג: ד"ה אמינא לך), אין מקום לאיסור מנהגים שונים, ואילו הטעם הוא 'כדי שלא יבואו לידי מחלוקת' (כך עולה מלשון הרמב"ם ע"ז י"ב י"ד) הרי שלא שנה הלכה או מנהג.

למעשה, המגן אברהם (או"ח תצ"ג ו) החמיר אף במנהגים, ואילו מהרשד"ם (יד"ד רנ"ג) הקל, ועיין עוד במשפט כהן קכ"ה עמ' רפא.

בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' מז) חילק על פי הרמב"ם בין בית הדין, שלהם האיסור של לא תתגודדו חל, לבין הציבור הפשוט שעליהם לא חל האיסור. הוא מוסיף שם, שביחס לתוספות על הקדיש (אחרי לעילא... דאמירן בעלמא) שאינן מעיקר הקדיש, רשאי לומר כמנהג המקום, כי בדברים שאינם מעיקר הדין, אין קפידא אם ישנה ממנהגו.

הערת הרב אריאל אדרי: נראה שביחס לשינויי נוסחאות, שאינן נובעות ממחלוקת או משינוי מנהג, אלא שזו הלשון שהשתרשה בקהילה פלונית, אין חשש של לא תתגודדו, אלא שאם הגבאים מקפידים יש להישמע להוראות שלהם, כדי לא לעורר מחלוקת, כשם לא ראוי לעמוד בין היושבים או להיפך.

ועוד נראה לומר, שכאשר ישנם מנהגים ידועים לספרדים ומנהגים אחרים לבני אשכנז, הרי זה כשני בתי דין בעיר אחד, שהדבר מותר גם אם נקלעו למקום אחד (עיין יחיה דעת ד ל"ד).

מובן הדבר שאם הגבאים אינם מקפידים, רשאי כל אחד לומר כמנהגו, ובלבד שיגידו באותו קצב.

סיכום: אם הגבאים מקפידים על כך, ראוי לומר בנוסח של המקום, ולא בגלל איסור אלא בגלל דרך ארץ.

תשובה צט

צירוף חילוני למניין (או"ח סי' נה)

שאלה: האם חילוני מצטרף למניין בתפילה ולזימון?

תשובה: אין במקורות מושג של 'חילוני', אבל יש מושג של עם הארץ או מומר. לגבי זימון, באופן שאין שלושה שאכלו ללא צירוף עם הארץ, נכתב בתלמוד (ברכות מ"ז:) שלא מזמנים עליו, אבל בשו"ע (או"ח קצ"ט ג) נכתב ש'עם הארץ גמור מזמנין עליו בזמן הזה', הסיבה לכך היא שאנו חוששים שאם נפרוש ממנו, הוא יפרוש מאיתנו עוד יותר, [וזה לשון הטור: 'והאידינא אמר ר"י שמזמנין עם עם הארץ כדי שלא יהא כל אחד בונה במה לעצמו פירוש אם היו פורשין מהם היו גם הם פורשין מן הציבור לגמרי']. המ"ב (סק"ב) מסביר שמדובר בעם הארץ שלא 'עבר את הגבול', אבל אם אינו מקיים מצוות התורה בדבר המפורסם בכל ישראל, כגון שאינו קורא ק"ש, או רשע העובר בפרהסיא אין מזמנים עליו. בספר פסקי תשובות

(ח"ב עמ' תרס"ג) כתב שאם מדובר בחילונים בני זמננו שאינם 'להכעיס' אלא שגדלו ללא חינוך תורני, מותר לצרפם, ובלבד שעניין האמונה קבוע בליבם.

באגרות משה (או"ח א כ"ג) הוכיח מהתלמוד הלומד ש'אין לומר דבר שבקדושה אלא בעשרה' מהמרגלים, שאף רשעים כמרגלים מצטרפים למניין. דבריו בניגוד לדברי הפרי מגדים (נ"ה א"א ד) הכותב שמומר לחילול שבת אינו מצטרף.

בספר בעקבות המחבר (ח"ב סימן ב) הביא דברי המלמד להועיל (ח"א כ"ט) שההשלכות של דין מחלל שבת בפרהסיא, לא קיים בימינו. בזמנם כאשר הרוב נהג כהלכה ואילו המיעוט לא שמר שבת, העבריינים נקראו פורשים, אבל כעת שהמצב התהפך, אי אפשר להם 'פורשים' מן הכלל'.

לעניין צירוף לתפילה במניין, יש לצרף סברא שאם אין עניין התפילה נוגע לליבו, כלומר שאינו מודע למציאות ה' שאליו מתפללים, לא שייך לצרפו, כי אינו שייך לנושא (עין בסוף ספר הצבא כהלכה עמ' תלא-תלג)

סיכום: יש מקום לצרף ויש מקום שלא לצרף, ובכל אופן יצניע את דרכיו אם אינו מצרף אותם.

תשובה ק

מניין קורונה (או"ח סי' נה)

שאלה: אנו עומדים בחצרות או מרפסות שלנו בזמן התפילה, באופן שרואים זה את זה, אבל כאמור כל אחד ברשות בפני עצמה, ואין בשום רשות מניין בפני עצמו, אלא על ידי צירוף, מה הדין?

תשובה: הדין קשור לסוגיה בגמרא ולתשובת הרשב"א.

בגמרא ובהלכה (או"ח נ"ה) רואים שחצר קטנה הפתוחה לחצר גדולה, היא בטלה כלפיה, משמע שאם כל רשות עומדת בפני עצמה, אין צירוף למניין, וכך כתב: 'צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח צבור עמהם... חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה, דהיינו שנפרצה קטנה במקום חיבורה לגדולה ונפל כל אותו כותל שהיה מפסיק ביניהם... לפיכך, אם תשעה בגדולה ואחד בקטנה, מצטרפין שהקטנה נגררת אחר הגדולה והרי היא כאילו היא בתוך הגדולה, כיון שהרוב בגדולה, אבל אם היו תשעה בקטנה ואחד בגדולה, או חמשה בזו וחמשה בזו, אין מצטרפין'.

הרשב"א נשאל (שו"ת צ"ו) על הבימה של החזן הגבוהה מאוד ומוקפת מחיצות, איך הש"ץ יכול להוציא ידי חובה באופן זה? והוא מביא שני טיעונים: א. כיון שהבמה בנויה לתשמיש

בית הכנסת, על כן אינה עומדת לכשלעצמה (בניגוד לחצרות הבנויות לשם דיור). ב. לבסוף הוא מביא גורם נוסף שהואיל ורואים זה את זה, אין כאן חציצה כלל, כשם שאמרו בהלכות זימון (אביא את הנושא בסוף התשובה).

בשיירי כנסת הגדולה מתלבט בדברי הרשב"א הנ"ל, אולי התכוון לומר שההסבר השני בדבריו בנוי על גבי ההסבר הראשון, ועל כן לדעתו אין לצרפם.

בספר מחזיק ברכה הרב החיד"א מביא את שיטת הפרי חדש הסובר שיש לצרף שתי קבוצות, למרות שאין בכל אחת עשרה, בתנאי שרואים זה את זה, והוא מקשה שתי קושיות: א. קשה להעמיד את כל הברייתות האומרות שאין מצטרפים אם עומדים בשתי רשויות, באוקימתא שלא רואים זה את זה. ב. הרשב"א עצמו כאשר מביא את הטיעון השני, אומר את זה רק בדרך 'אפשר' וכיצד ניתן לסמוך על כך?

מהר"ש בן התשב"ץ (סימן ל"ז, שם כתב שאין ללמוד מדיני זימון, כי שם מדובר שיש בכל מקום מספר אנשים המחייבים זימון בפני עצמם) וכן אליה רבה וכן זרע אמת כתבו בניגוד לרשב"א ועל כן הרב החיד"א חושש לדעה הסבורה שאין לצרפם.

למעשה המ"ב הביא את שתי הדעות (נ"ה סקנ"ז) והוא מסיק שבשעת הדחק אפשר להקל בדבר.

הרב שלמה אזולאי הראני בדברי המחזיק ברכה הכותב בהמשך דבריו (אות י) כך: 'אם יש להם איזה סיבה, שהוא טורח קצת ומשתדלים להראות פניהם נראה דמצטרפין דהוי ליה כמראה פניו מן החלון והנה עמנו מהריק"ש והרב בית דוד ומהרימ"ט לפי מ"ש בשמו הרב בית דוד והפר"ח...' כלומר גם הוא בשעת הדחק סומך על 'מראה פניו מן החלון' שמצטרפים ומביא עוד סוללה של פוסקים התומכים במהלך זה.

בדבריו של הרב החיד"א מתייחס לתקופה של מגפה, שבה יש להקל מהסיבה שיש הבדל בין מצב שיכול לבוא ולהתקרב ובין מצב שאוסרים עליו מלהתקרב, שאז מצטרף, וזו לשונו שם: '... שנקרא באיטלקית לְזַאָרְטוֹ שנוהגים בערים האל, אם יש שתי כתות שם שאינם יכולים ליגע זה בזה, ויש ששה בבית אחד וארבעה בבית אחר והם חלוקים במספרם כמשפט. שמעתי מרב אחד אהובינו נר"ו שנסתפק הן בעודנו שם אם הארבע יכולים להיות לפני פתח הבית ויצטרפו לעשרה כיון שרואים זה את זה, או אינם מצטרפים?

ולי ההדיוט נראה לפי מה שכתבנו דמצטרפים, דהרי אלו אינם יכולים לבא בבית, והשומר עמם בשדה לפני הפתח. וגם אשר בבית לא יוכלו לצאת חוץ כי המקום צר בחוץ, וגם הוא מעבר לרבים. ובכי האי גונא דאינם יכולים להיות ביחד מטעם המלך ושרי המדינות וכבר השתדלו אלו הארבעה לבא נגד הפתח ומראים להם פניהם – הוי ליה כמראה פניו דרך

חלון דמצטרף (ובמיוחד שזה לתקופה ארוכה) וכיון דאיכא כמה פוסקים נראה לסמוך עליהם ולא יתבטלו ארבעים יום מלהתפלל בצבור ולא ישמעו קדיש וקדושה.

הכף החיים הביא את כל הדיון הנ"ל (באותיות ע וכן ח"ף) והסיק כמחזיק ברכה שלא לצרפם ודלא כפרי חדש [פעם שמעתי מרב יעקב יוסף בשיעור על כללי הפסיקה, שבני ספרד קבלו את הוראות מרן השו"ע ואחרי זה קבלו הוראות פרי חדש והחיד"א ואם יש מחלוקת ביניהם הלכה כחיד"א, אבל הרב אהרון הכהן אמר לי בשם רב אברהם שפירא שהפר"ח הוא מרא דאתרא דירושלים].
נספח: סתירה בפסקי המ"ב.

בהלכות תפילה ראינו שהמ"ב סומך על הדעה שניתן לצרף מניין מקבוצות אנשים שאין בכל אחד מניין, למרות שהם עומדים במקומות שונים, כאשר רואים זה את זה, ואילו בהלכות זימון, בביאור הלכה (קצ"ה א) נטה אחרי הרשב"ש שאם אין שלושה במקום אחד אף אם רואים זה את זה לא מהני, וכן הדין אם יש חמישה בכל מקום, לא מצטרפים לעניין לזמן בשם. לכאורה הוא לא עקבי בשיטתו!

בהערות איש מצליח בסוף חלק ב (עמ' קה) מיישב שלעניין סעודה אם לא אוכלים ממש שלושה ביחד, חובת זימון לא מתחילה, מה שאין כן לעניין תפילה, 'כל כהאי גוונא שכינה שרייא בינייהו'.

סיכום: המ"ב מקל במקום הדחק, אבל כה"ח מחמיר, ויש מקום גם לספרדים להקל בשעת הדחק.

תשובה קא

תפילה בשידור ישיר (או"ח סי' נה)

שאלה: אני שומע את אמירת הסליחות, ברדיו בשידור חי, האם אני רשאי לענות אמן על הקדיש וכן לומר את י"ג מידות עם הציבור?

תשובה: הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה ימים נוראים עמ' כא) כותב שמי ששומע דרך הרדיו, בשידור ישיר, יכול לענות אמן על הקדיש, ולא כמי שהחמיר בכך. ובספר פסקי תשובות (ח"ב סימן רט"ו ג) הסיק שבאופן זה, עניית אמן היא בגדר רשות ולא בגדר חיוב. אבל הרב שמואל אליהו אמר לי שלא לענות אמן על ברכה שאני שומע דרך הטלפון. לשאלתי, מה זה שונה ממה שהיה באלכסדריא של מצריים, ענה שתי תשובות:

א. נכון שאין לענות. כי העברה דרך לגלים אלקטרומגנטיים, היא לא הקול המקורי אלא תבנית אלקטרונית שבאה לחקות את הקול שנכנס למערכת, ולכן אי אפשר לצאת בזה ידי חובה או לענות אמן.

באלכסנדריה היה הקול נשמע אם היה שקט והיו מקשיבים טוב, ולכן אפשר להגביר עם המקול.

ב. עוד אמר ששם לא היה נכרי שמפסיק בניהם. וכך בוודאי יש.

סיכום: נחלקו הדעות, האם יש לענות לקדיש הנשמע דרך הרדיו בשידור ישיר, או שזה בגדר רשות או שיש איסור לענות.

תשובה קב

עמידה בקדיש (או"ח סי' נו)

שאלה: אני נוהג להרכין ראשי בשעת אמירת 'נפילת אפיים' כמנהג בני אשכנז. מה עלי לעשות אם אני שומע קדיש באמצע נפילת אפיים, האם עלי לעמוד?

תשובה: ביחס לשאלה האם יש לקהל לעמוד בזמן הקדיש, ראינו מספר דעות: א. השו"ע לא הזכיר חיוב לעמוד; ב. הרמ"א (או"ח נו א) כתב שיש לעמוד כשעונים קדיש וכל דבר שבקדושה; ג. המ"ב (סק"ח) הביא דעות מבין פוסקי אשכנז החולקות וסוברות שאין צריך לעמוד, אלא אם כן 'תפסו מעומד' (ט"ז נ"ג א). המ"ב מסיק שיש לנהוג כדברי המחמירים. בספר אישי ישראל (ט"ו כ"ז) כתב כדברי המ"ב שרק לכתחילה יש לעמוד בזמן הקדיש, אלא אם כן 'תפסו מעומד' שאז חייב להישאר לעמוד עד לאחר: 'דאמירן בעלמא ואמרו אמן'. במצב שנמצא באמירת נפילת אפיים, מסתבר שאין לעמוד באמצע, אלא יענה אמן על הקדיש תוך כדי היותו מורכן וימשיך באמירת הפסוקים אחרי שיענה על הקדיש, וכך הורו לי הרב דוב ליאור והרב חיים שטיינר. אך אם מעוניין להיות כמו שאר המתפללים העומדים, יעמוד בעת הקדיש ושוב ישב.

סיכום: ישאר באותה תנוחה גם בענייה על הקדיש.

קריאת שמע

- תשובה קג - האם ישנה מעלה לקרות קריאת שמע כותיקין? (או"ח סי' נח) 107
- תשובה קד - מעלת תפילה כוותיקין (או"ח סי' נח) 111
- תשובה קה - תפילת נץ ביחיד או מאוחר בציבור? (או"ח סי' נח) 112
- תשובה קו - 'זריזין מקדימין' בקריאת שמע (או"ח סי' נח) 113
- תשובה קז - קריאת שמע כל היום (או"ח סי' נח) 114
- תשובה קח - איפה להתחיל? (או"ח סי' נח) 115
- תשובה קט - עניית אמן (או"ח סי' נח) 117
- תשובה קי - מה לומר לילדה? (או"ח סי' נח) 117
- תשובה קיא - ברכות ק"ש (או"ח סי' נט) 118
- תשובה קיב - דקדוק באותיותיה (או"ח סי' סב) 118
- תשובה קיג - הרהור כדיבור (או"ח סי' סב) 119
- תשובה קיד - שומע כעונה בקריאת שמע (או"ח סי' סב) 119
- תשובה קטו - מעבר מנוסח לנוסח (או"ח סי' סח) 119
- תשובה קטז - להתפלל שנית לזיכוי הרבים (או"ח סי' סט) 120
- תשובה קיז - בנות בברכות קריאת שמע (או"ח סי' ע) 120
- תשובה קיח - קדיש לפני קבורה (או"ח סי' עא) 121
- תשובה קיט - ג'קוזי בסלון (או"ח סי' עד) 121
- תשובה קכ - דרכה לגלות (או"ח סי' עה) 122
- תשובה קכא - גילוי שיער (או"ח סי' עה) 122
- תשובה קכב - אמא בלי כיסוי ראש (או"ח סי' עה) 123
- תשובה קכג - כיסוי ראש באשתו נידה (או"ח סי' עה) 124
- תשובה קכד - מהות כיסוי הראש באישה (או"ח סי' עה) 124
- תשובה קכה - כיסוי ראש כמדרגה רוחנית (או"ח סי' עה) 125
- תשובה קכו - כיסוי ראש לרווקות (או"ח סי' עה) 125
- תשובה קכז - החליטה להיות פרועת ראש (או"ח סי' עה) 126

- 126 ..... תשובה קכח - אישה בעלת קרחת (או"ח סי' עה).
- 127 ..... תשובה קכט - עגבות (או"ח סי' עה).
- 128 ..... תשובה קל - צואה בעששית (או"ח סי' עז).
- 129 ..... תשובה קלא - גרף של רעי (או"ח סי' עז).
- 129 ..... תשובה קלב - ברכה במקום לא נקי (או"ח סי' עז).
- 130 ..... תשובה קלג - הרחקה מממי רגליים (או"ח סי' עח).
- 131 ..... תשובה קלד - הרחקה מאשפה (או"ח סי' עט).
- 132 ..... תשובה קלה - ריח רפת (או"ח סי' עט).
- 133 ..... תשובה קלו - הרחקה מצואה (או"ח סי' עט).
- 134 ..... תשובה קלז - בית שימוש לפני שימוש (או"ח סי' פג).
- 134 ..... תשובה קלח - שירותיים כימיים (או"ח סי' פג).
- 136 ..... תשובה קלט - טבילה 'על-חשבון' קריאת התורה (או"ח סי' פח).
- 137 ..... תשובה קמ - טבילה או נץ (או"ח סי' פח).
- 138 ..... תשובה קמא - אישה בטומאת קרי (או"ח סי' פח).

תשובה קג

האם ישנה מעלה לקרות קריאת שמע כותיקין? (או"ח סי' נח)

שאלה: האם ישנה חשיבות לומר קריאת שמע, כותיקין, לפני נץ החמה למרות שלא יצליח להתפלל עמידה בנץ? מציאות זו יכולה לקרות כשאדם התעורר זמן מועט לפני הנץ, כך שלא יספיק לעמוד בתפילה בנץ או לאדם הנמצא בנהיגה ולא שייך שיתפלל גם עמידה בתנוחה זו.

תשובה: אנחנו צריכים לבאר את עניין תפילת ותיקין בכלל, ואז נגיע לשאלה בה פתחנו. כידוע, זמן קריאת שמע מתחיל משעה מוקדמת (מ'שיכיר') עד סוף שלוש שעות זמניות, וזמן תפילת שמונה עשרה מתחיל מנץ החמה (ובדיעבד יוצא אף מעמוד השחר והאיר פני המזרח) עד סוף שליש היום לכתחילה, ובדיעבד עד חצות היום.

מעבר לזמנים הללו, אנו מכירים את המושג של תפילת/קריאה כותיקין, שבה אדם מתחיל לקרוא קריאת שמע מעט קודם נץ החמה, באופן כזה שייסיים את ברכות קריאת שמע, ויתחיל את תפילת העמידה ממש בנץ החמה, ועל זה כתוב בהלכה שזו מצווה מן המובחר, ומי שיוכל לכוון לעשות כן, שכרו מרובה מאוד (על פי לשון שו"ע נ"ח א).

יש לברר נקודה חשובה: האם מעלת תפילת ותיקין היא סעיף בהלכות תפילה (כלומר תפילת העמידה שיש לאומרה מיד עם נץ החמה) או סעיף בהלכות ק"ש (לקוראה לפני הנץ) או שניהם יחד? במילים אחרות האם העניין הוא, להתפלל עמידה בנץ, ובשביל לסמוך גאולה לתפילה אמרו לומר ק"ש קצת לפני הנץ, ולפי זה אם אין ביכולתו להתפלל בנץ, אין ערך ואין משמעות לכך שיאמר ק"ש בשעה זו או שיש מעלה עצמית לקרוא ק"ש בשעה מוקדמת זו, ואם אינו יכול להרוויח את מעלת 'יראוך עם שמש' (עמידה בנץ) לא יפסיד בשביל כך את מעלת ק"ש לפני הנץ?

אצטט בתחילה את לשון התלמוד (ברכות ט:): 'אמר רבי יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה, ונמצא מתפלל ביום, אמר רבי זירא מאי קראה? 'יראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים'.

העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום כולו... (בעלי התוספות הסבירו שהכוונה למי שסומך גאולה לתפילה בשעת הנץ), אמר ליה רבי אלעא לעולא כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה, דאדם גדול הוא ושמח במצות זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא'.

רואים בגמרא את המושג של תפילת ותיקין, שמובאים שני הנקודות הנ"ל: א. היו גומרין אותה עם נץ החמה, שזה מכוון לקריאת שמע. ב. ונמצא מתפלל ביום, שזה מכוון לעיתוי של תפילת שמונה עשרה.

רש"י שם פירש, שההדגשה היא ביחס לקבלת עול מלכות שמיים בקריאת שמע בזמן ההוא דווקא, וזו לשונו: 'מאי קראה – דמצוה להתפלל עם הנץ החמה. דכתיב יראוך עם שמש וגו' – מתי מתיראין ממך? – כשמוראך מקבלים עליהם, דהיינו מלכות שמים שמקבלין עליהם בקריאת שמע. עם שמש – כלומר: כשהשמש יוצא, היינו עם הנץ החמה'.

כמו כן ניתן לדייק מלשון המשנה (ברכות כ"ב): 'ירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרית עד שלא תהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו יתכסה במים ויקרא', ששם רואים שאותו אדם שהוא בעל קרי והלך לטבול ורוצה להרוויח את מעלת ותיקין, מוכרח לפעמים לקרוא בתוך המים לפני הנץ. בפשטות משמע, שזה הדבר היחיד שהוא יכול לעשות במים, רק לקרוא קריאת שמע, אם כן רואים שהמעלה של ותיקין היא מהלכות קריאת שמע.

למעשה, יש בזה מחלוקת גדולה:

שיטה א' [היא שיטת הרשב"א ותוספות יומא הובאה בשו"ע הרב נח ד], שאין מעלה לאמירת ק"ש לפני הנץ, כי זמנה לכתחילה עד סוף שלוש שעות, וכל מעלת תפילת ותיקין היא בגלל שמתחיל עמידה בנץ ומקיים את דברי הפסוק: 'יראוך עם שמש'.

וזו לשונם של בעלי התוספות (ימא ל"ז): 'ומן הדין זמן ק"ש מתחיל כאחרים ונמשך זמנה עד ג' שעות כרבי יהושע, אלא שוותיקין מקדימין למצוות ומשכימין לקרותה קודם הנץ, כדי שתהא תפלה ביום אחר הנץ כדכתיב (תהלים עב) ייראוך עם שמש שהוא אחר זריחת השמש, ומן הדין היה להקדימה כאחרים שאז הוא זמן קימה וכן לתפילין כדקאמר התם לתפלה כאחרים פירוש לתפילין שאז הוא זמן קימה ותו לא חיישינן שמא יפיח בהן אלא שמאחרין ק"ש מעט עד סמוך להנץ כדי לסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום'.

שיטה ב' [רמב"ן, רבינו יונה הובאה גם בשו"ע הרב שם] שגם משום חובת ק"ש היו מקדימים לקרותה כי זה 'זמן קימה' לרוב בני אדם, וכן נראה מלשון רש"י ברכות ט: (ד"ה דכתיב יראוך עם שמש, דהיינו מלכות שמיים שמקבלים עליהם בק"ש). יש לשים לב שדברי רש"י מחודשים, שהרי שאר ראשונים הבינו ש'יראוך עם שמש', מתייחס לתפילת שמונה עשרה, ואילו לפירושו זה מתייחס לשעת קבלת עול מלכות שמים בקריאת שמע.

וזו לשונו של רבנו יונה (ברכות ד: בדפי ה"ף): 'הנה למדנו שיש בזמן התחלת ק"ש שני זמנים לדברי הכל... וכמו כן יש שני זמנים בסוף הזמן אחד לכתחילה ואחד בדיעבד ואפילו לותיקין, האחד לכתחילה והוא עד שתנץ החמה, והשנית בדיעבד והוא עד ג' שעות כר' יהושע, וראיה לדבר דאין זמנה לכתחילה אלא עד הנץ החמה בלבד, מדתנן בפרק מי

שמתו (ד' כב ב) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא, אלמא משמע דמשום הכי הצריכוהו לקרות במים כדי שלא תעבור זמנה, ואם איתא דזמנה לכתחילה אחר הנץ החמה, למה הצריכו אותו לקרותה במים? אלא ודאי מפני כך אמרו יתכסה במים ויקרא,, ולא חששו למה שאינו סומך גאולה לתפלה מפני שראוי לחוש יותר שתנץ החמה בינתיים ויעבור זמן ק"ש לכתחילה, ואף על פי שאינו סומך גאולה לתפלה שהרי אחר כך יש לו לעלות ולהתכסות ואין לך הפסקה גדולה מזו, אפילו הכי רצו חכמים שיקרא ק"ש בזמנה, והיינו קודם הנץ החמה משיסמוך גאולה לתפלה, הרי נראה מכאן בהדיא שזמנה לכתחילה עד סוף הנץ החמה, ובדיעבד עד שלש שעות כר' יהושע דהא איפסיקא הלכתא כותיה'.

שו"ע הרב מכריע כשיטה א', אלא שכתב שנכון לחוש גם לשיטה ב' ולכן יקרא פרשה ראשונה של שמע, קודם הנץ אף ללא טלית ותפילין.

וזו לשון שו"ע הרב: 'ומי שאינו יכול לכיין לעשות כן אין להקדים לקרות קריאת שמע ולהתפלל קודם הנץ החמה אלא אחר הנץ החמה מפני שזמן התפלה לכתחלה הוא אחר הנץ החמה וזמן קריאת שמע נמשך עד רביע היום לכתחלה שהוותיקין שהיו מקדימין לקרות קודם נץ החמה מעט לא היו מקדימין משום חובת קריאת שמע אלא כדי לכיין להתפלל בדמדומי חמה דהיינו בתחלת יציאתה כמו שיתבאר בסיומן פ"ט.

ויש אומרים שגם משום חובת קריאת שמע היו מקדימין לקרותה קודם נץ החמה לפי שלכתחילה יש לקרותה בשעה שהוא שעת קימה לרוב בני אדם כמו שנתבאר ועד נץ החמה קמים רוב בני אדם שאין ישנים אחר נץ החמה אלא בני מלכים וכיוצא בהם לפיכך מי שאינו יכול לכיין לעשות כוותיקין אי אפשר לו לסמוך גאולה לתפלה לכתחלה אלא א"כ יוכל לכיין שיקרא לפחות פרשה ראשונה קודם נץ החמה וודאי ויתפלל אחר נץ החמה וודאי אף על פי שלא יתפלל בדמדומי חמה ואם גם זה לא יוכל לכיין יקרא קריאת שמע וברכותיה קודם נץ החמה לכתחלה ויתפלל אחר הנץ החמה ולא יסמוך גאולה לתפלה.

והעיקר כסברא הראשונה ואעפ"כ נכון לחוש לסברא האחרונה ולקרא לפחות פרשה ראשונה קודם נץ החמה אף על פי שעדיין לא לבש ציצית ותפילין ואחר נץ החמה יקראנה כולה עם ברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה' עכ"ל.

והרב ש"ז אורבך מוסיף שבכהאי גוונא, יתנה ויאמר שאם ההלכה כדעה הראשונה, הריני מכוון שלא לשם מצוות ק"ש, ואם ההלכה כדעה השניה הריני מכוון לשם מצוות ק"ש (אישי ישראל עמ' קסו הערה ה).

אף בשם הרב ש"י אלישיב נכתב שיש לקרותה קודם נץ החמה, ואף אם אין לו תפילין באותה שעה, יקרא קריאת שמע בלא תפילין ואף בלא ברכות ק"ש (אשרי האישי א ט"ז ז).

אף הרב בן ציון אבא שאול (אול"צ, חלק ב' עמ' נא) סובר כשיטה ב' ומוכיח דבריו מהמשנה "ירד לטבול" שיש חשיבות לומר קריאת שמע לפני הנץ אף ללא תפילין ואף שאינו סומך גאולה לתפילה. הוא מדייק מלשון הרמב"ם (קריאת שמע א' י"א) שזמן קריאת שמע האמור לפני הנץ הוא מעצם מצות קריאת שמע, וכן הוא מדייק מדבריו שאחר הנץ זה ממש בדיעבד. הרב יצחק יוסף (ילקוט יוסף נ"ח א') מביא סוגיה זו בהקשר לאדם שנשאר ער כל הלילה, והגיע הנץ החמה ובדעתו להתפלל בציבור לאחר הנץ. כתב שם שנכון שיקרא קריאת שמע כשתי דקות קודם נץ החמה כותיקין.

בבית יוסף (או"ח נ"ח ב) מביא את שיטת רבנו יונה, ללא עוררין, הסובר שכל מה שיכול להקדים לקרוא קריאת שמע, יקדים, ולא הזכיר כלל תלות בין קריאת שמע לתפילת שמונה עשרה. ובסימן מ"ו כתב הב"י: 'כן כתוב באהל מועד בשם הרמב"ן ז"ל: ועכשיו נהגו העולם לומר פסוק ראשון של ק"ש כרבי יהודה הנשיא, משום דק"ש בציבור הוי אחר הנץ החמה, ולכך קורין אותו פסוק קודם שמא שעת קריאת אותו פסוק יהיה קודם הנץ החמה, ואפילו אם יהיה אחר הנץ מכל מקום טוב למהר ולהקדים ק"ש דאורייתא כל מה שאפשר, וגדולה מזו נראה מהירושלמי שכתבתי בסמוך שהיה מנהגם בציבור לקרות קריאת שמע בזמנה ואחר כך חוזרים וקורין אותה עם ברכותיה ואף על פי שבתחילה קראוה כולה, והטעם לפי שאינו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את שמע אלא ברכות השבח הן'.

בניגוד לדברים שהבאתי עד כאן, הרב שלום משאש (שו"ת תבואות שמש או"ח ב') כתב שאין נכון לעשות כן, 'לקוראה תפלה מבלי מלח בלא ברכות ובלא סמיכות גאולה לתפילה'. הוא דן בדברי הבית יוסף וחולק על ההוכחות שלו, וכן הוא מעמיד את דברי המשנה ב"ירד לטבול": "דזה הטובל רוצה לקרות כל קריאת שמע עם הברכות ועם תפילת י"ח במקווה כותיקין ממש לכל דבריו ולכן אם אין שהות לעלות ולהתכסות, יעשה כל זה במקווה".

שיטת הרמב"ם מוזכרת בסימן הבא, ולדעתו אחרי הנץ, זו קריאה שיוצא בה רק בדיעבד, וכך כתב: (ק"ש א, י"א): 'ואי זה הוא זמנה ביום מצותה שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה, ושיעור זה כמו [עישור] שעה קודם שתעלה השמש ואם איחר וקרא קריאת שמע אחר שתעלה השמש יצא ידי חובתו שעונתה עד סוף שלש שעות ביום למי שעבר ואיחר'. הרבה הבינו שלדעתו זמן קריאת שמע נקבע בשעה זו, על מנת שיעמוד בתפילת עמידה בנץ החמה (עיין כסף משנה) אבל רבי עקיבא איגר במקום מדייק ששיטת הרמב"ם כשיטת רש"י שהפסוק יראוך עם שמש מתייחס לקבלת

עול מלכות שמיים שבקריאת שמע, ועל כן יש לקרוא אותה אז, בלי קשר לשאלה האם הוא מיד עומד להתפלל.

סיכום: רוב הפוסקים מעודדים לקרוא קריאת שמע לפני הנץ, אעפ"י שאין ביכולתו להתפלל עמידה באותה שעה. חלק מהפוסקים ממליצים שיקרא ויעשה תנאי וחלק מהפוסקים מתנגדים לרעיון באופן מוחלט.

תשובה קד

מעלת תפילה כוותיקין (או"ח סי' נח)

שאלה: מה אמרו חז"ל במי שנוהג בבוקר כוותיקין, ומה הרעיון הגנוז בכך?

תשובה: התלמוד במסכת ברכות (ט:) מספר: 'העיד ר"י בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום... אמר ליה רבי אלעא לעולא כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא ושמח במצות זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא'.

בעלי התוספות במקום מבארים שמה שמסופר כאן בסיפורו של רב ברונא וכן מה שאמרו בשם קהלא קדישא דבירושלים, על הסומך גאולה לתפילה, אין זה כפשוטו (כי כל העולם סומך גאולה לתפילה) אלא מדובר על מי שנוהג כוותיקין, שקורין ק"ש קודם הנץ ותפילה לאחר הנץ. 'לא פסיק חוכא מפומיה' פירושו שלא פסק החיוך מפיו כל אותו היום. מדוע זכה דווקא לשכר זה?

בפשטות הכוונה היא, שהואיל וזכה לקיים מצווה חשובה, זכה גם לחיוך כי מצוות ה' משמחות על דרך הפסוק: 'משפטי ה' ישרים משמחי לב'.

ניתן להוסיף 'דרך דרוש', הואיל והוא קם מוקדם להתפלל, ממילא נשאר לו הרבה זמן פנוי ללימוד תורה, וזה מה שעשה אותו שמח.

ראיתי בסידור הגר"א (סידור אישי ישראל עמ' 433) בשם שער המצוות לאריז"ל, שכאשר עושה מצווה, יחשוב שבעשותו אותה המצווה ירויח אלפי דינרי זהב, ויהיה שמח כאילו ממש ובפועל נותנים לו שכר זה, ועל דרך זה מפרש שרבי ברונא היה שמח בקיום המצווה כאילו כבר קיבל את שכרו, ולכן היה כבר בשמחה עצומה.

לפי זה יוצא, שהשמחה היא לא מתנה שקיבל משמייים כשכר למצווה אלא היא תוצאה של מדרגתו וזכות נפשו של אותו החכם, בעצם זה שזכה לקיים את המצווה, והיא נובעת מגודל בטחונו שבעשותו המעשה הטוב הוא עומד לפני המלך וזוכה לשרתו.

תשובה קה

תפילת נץ ביחיד או מאוחר בציבור? (או"ח סי' נח)

שאלה: מי שרגיל להתפלל בנץ, ונמצא בישוב שאין בו מנין בנץ, האם יתפלל ביחידות?

תשובה: ביאור הלכה (נ"ח א' ד"ה ומצוה) כתב "שהזהירים לקרות כותיקין מותר לקרות ולהתפלל ביחידי אם אין להם מנין... ואפילו אם אין לו תפילין בעת ההיא, גם כן אפילו הכי יזהר לקרותה בזמנה סמוך לנץ".

ישנן שני נושאים שיש לדון עליהם:

א. להתפלל כותיקין ביחידות, למי שאינו רגיל להתפלל כותיקין בקביעות:

דעת הרב י"ש אלישיב והרב חיים קנייבסקי היא, שלא דווקא אם מתפללים כותיקין בקביעות אלא אפילו אם רוצים להתפלל פעם אחת בנץ כדי לעשות את המצווה כתיקונה מותר להתפלל ביחידות, וכך הורה לי הרב שמואל אליהו.

אבל דעת הרב ש"ז אוירבך היא שדווקא מי שרגיל בכך בקביעות, וכן מי שרגיל בכל עת (כגון שעושה בכל ערב ראש חודש וכדומה) להתפלל בנץ ינהוג כן (הערות של מהדורת מ"ב דרשו) וכן כתב בספר מאמר מרדכי (הלכות לימות החול יג ח) שיעשה כך רק מי שרגיל להתפלל בנץ, והוסיף שישתדל ללכת להשלים קדושות וקדישים, אבל לא יעשה כך באופן קבוע.

ישנה גרסא אחרת בשאלה מה סובר הרב אוירבך, בשו"ת אבני דרך ח' ציטט דברי הרב נבנצאל בשם הרב אוירבך שסובר כמו הרב אלישיב.

ב. אם מתפלל במנין, והוא שם לב שהצבור עומדים 'להחמיץ' את הנץ:

לפי הרב אלישיב יאמר קריאת שמע בזמן וימתין לצבור בשביל עמידה (מדבריו רואים, שהערך של ותיקין המתיר להתפלל ביחידות, הוא משום ק"ש דווקא);

אך הרב אוירבך סבור שיצא החוצה כדי שלא יראה שמקדים תפילתו לתפילת הצבור ויתפלל גם שמונה עשרה ביחידות (תפילה כהלכתה פ"ג הערות ל"ג, ל"ה).

הערה: בניגוד לדברי הביאור הלכה, ישנם אחרונים (האלף לך שלמה סי' מ"ז) הסוברים שמעלת תפילה בצבור עדיפה על תפילת ותיקין. הרב משה שטרנבוך (מועדים וזמנים ו' י"א) מבאר שבזמן קדמונינו, הצבור היה מתפלל בשעה מאוד מוקדמת, ואילו מתפללי ותיקין היו מתפללים מאוחר מהם, ולכן אז היה נכון שותיקין עדיף כי הם מתפללים אחרי הצבור, מה שאין כן בזמנינו שרוב הצבור מתפלל אחרי הנץ, שאז אין מעלה להתפלל ותיקין ביחידות לפני תפילת הצבור.

בספר מעשה רב (כ"ה) כתב להתפלל כותיקין, ובלבד עם מניין עשרה דווקא, ועיין בספר בגדי שש (עמ' ז) שיישב את דברי הגר"א עם המשנה בברכות כ"ב.

הרב עובדיה יוסף כותב (ילקוט יוסף מהד' תשמ"ה עמ' קלט) שכיון שיש בכך מחלוקת פוסקים, יש להכריע שמי שמצליח לכוון בתפילתו ביחידות שיתפלל ביחידות.

בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד ה'צ"א) כותב כך: לפי השו"ע קריאת שמע אחרי הנץ, זה לא משהו 'בדיעבד', ולכן לדעתו תפילה בציבור עדיפה.

מי שרגיל וזהיר לקרוא עם הנץ, כלפיו השאלה מתחלקת לשניים: א. אם עושה זאת כי הוא חושש לדעת הרמב"ם, הסובר שאחרי הנץ, זה בגדר די'עבד, אצלו ההנהגה הזו, היא בגדר 'קבלה של מצווה' ולכן חייב להתפלל בנץ אף ביחידות. ב. אבל אם עושה זאת רק בגדר 'מצווה מן המובחר' כי רוצה לקיים דברי השו"ע המשבח את התפילה בנץ, כאן הדבר שקול, ונתון הדבר לשיקול דעתו, ויעשה איך שעדיף לו.

שח לי רב משה נאבלי, שהרב בן ציון אבא שאול היה משכים ללמוד גמרא עם חברותא, כל יום בארבע בבוקר, ולא היה עוצר ל'ותיקין', כאשר נשאל מדוע נוהג כך? ענה איני רוצה להפסיק באמצע הלימוד.

הרב יעקב פרץ אמר לי שעדיף להתפלל בנץ, אפילו ביחידות ואין זה משנה אם מדובר באדם שמקפיד על כך בכל יום.

סיכום: מי שרגיל להתפלל בנץ, ונקלע למצב שאין לו מניין, י"א שיתפלל בנץ ביחידות, וי"א שהדבר שקול ונתון להחלטתו האישית.

תשובה קו

זריזין מקדימין' בקריאת שמע (או"ח סי' נח)

שאלה: אדם התעורר בשעה שש ויש לו מניין רק בשעה שבע, האם ישנה חשיבות שיאמר עתה קריאת שמע באופן מנותק מהתפילה שלו?

תשובה: השו"ע: (או"ח נ"ח ב) כותב בשם רבינו יונה: "אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל: "בפשטות, משמע מדבריו, שבכל

מצב יש להקדים ולקרוא קריאת שמע. יש לשים לב, שהוא לא התנה בכך שזה יהיה דווקא בשעה שמתפלל. אמנם היה ניתן לדחוק ולהסביר שכוונתו שמצווה להקדים ולחפש מניין שמתחיל הכי מוקדם ולא יחכה למניין מאוחר. הרב אביגדר נבנצל כתב במכתבו אלי שההבנה בשו"ע היא כפי שכתבתי בתחילה.

בניגוד לכך, שיטת המגן אברהם ומ"ב בסוף סימן מ"ו (סקל"א) השונה בתכלית, מדובר בהקשר למי שנמצא בקריאת שמע של קרבנות והשאלה היא האם יאמר רק פסוק ראשון או שיאמר יותר על מנת לצאת גם ידי חובת קריאת שמע, וזו לשונו: "אך יכוון שלא לצאת, אלא אם כן ירא שהצבור יעברו זמן ק"ש, אבל כשלא יעברו מוטב לצאת ידי ק"ש עם הצבור, שבצבור יקרא כל השלשה פרשיות ובברכותיה כמו שתקנו חז"ל לכתחילה. ובמקום שירא שהצבור יעברו זמן ק"ש יכוון לבו כדין ק"ש ויכוון לצאת בזה המצות עשה דק"ש".

על פי חידושי רבי עקיבא איגר (או"ח סוף סימן מ"ו), אדם שמסופק האם הציבור יגיע לקריאת שמע שעל סדר התפילה בזמן או לא, יאמר ק"ש ויתנה שאם הציבור יקראנה בזמן הרי אני קורא אותה כעת כקורא בתורה. מדבריו רואים שגם הוא סבור, שאין צורך, ואף לא נכון, לקרוא את שמע לפני התפילה ללא ברכותיה רק על מנת להקדים.

מפליא הדבר שהרב יצחק יוסף (ילקוט יוסף שם עמ' תמט) הכריע במחלוקת זו דווקא כדברי המגן אברהם ולא כפי פשוט לשון מרן השו"ע.

הערה: ב'הלכות הגר"א ומנהגיו (עמ' עו) כתב הרב משה שטרנבוך: 'אין לקרוא ק"ש בבוקר ולכוון לצאת בזמן מג"א בלא ברכות, אלא ראוי לצאת בתנאי דווקא, שאז אולי יזכה עוד לק"ש כתיקונה עם ברכותיה שזהו עיקר המצווה...', רואים מדבריו שהבין כמו שהבאנו בשם רע"א, ולא כדעת רבנו יונה.

סיכום: נחלקו חכמי ישראל אם ישנה עדיפות לומר קריאת שמע מוקדם ללא ברכותיה או שעדיף להמתין ולאומרה בברכותיה עם הציבור (כמובן רק כאשר אין חשש שיעבור זמנה).

תשובה קז

קריאת שמע כל היום (או"ח סי' נח)

שאלה: מי שהתעורר אחרי חצות היום, האם יש לו חיוב לומר קריאת שמע?

תשובה: לפי המ"ב (נ"ח כז) אין חיוב לומר קריאת שמע אחרי זמנה, אלא זה רק בגדר דבר טוב, כדי לקבל על עצמו עול מלכות שמיים. אבל מדברי הכסף משנה (קריאת שמע א י"ג) נראה שזמנה מן התורה הוא כל היום, כי כשם ש'שבשכבך' הוא כל זמן שאנשים ישנים, כך 'ובקומך' הוא כל זמן שאנשים ערים, וחז"ל הם שצמצמו את הזמן לשלוש שעות הראשונות. לכן, נראה לומר שלדעתו, במקרה שנאנס ולא קרא עד אז, ודאי שיש חיוב לקיים את המצווה של קריאת שמע לפי גדר התורה.

לא ברור מדוע רבי יוסף קארו לא הביא את חידושו הנ"ל בשו"ע (ראיתי שמפנים לארץ צבי פרומר ל"ו, ולא מצאתי שם). במגן אברהם (נ"ח ז) דחה את קושיית הכס"מ וממילא גם את מסקנתו.

זו לשון המ"ב: 'עיינ בלבוש שכתב יכול לקרותה וכו' והכוונה הוא שטוב שיקראנה כדי שיקבל עליו עול מלכות שמיים, אבל אינו מחוייב שאינו מקיים בזה המצוות עשה דקריאת שמע, וכמו שהסכימו כל האחרונים שאין נמשך זמן קריאת שמע מן התורה רק עד שלוש שעות וכנ"ל ודע דמכל מקום פרשת ציצית או שארי פסוקים שהם מזכירת יציאת מצרים, מחוייב מן התורה כל היום, דהא מן התורה לא נקבע זמן לזכירתה וכמו שכתב השאגת אריה סימן י' דעד הערב הוא זמן לזכירת יציאת מצרים עי"ש'.

זו לשון הכסף משנה: 'יש שואלים מאי טעמא בשכבך דרשינן כל זמן שבני אדם שוכבים על מטתם, וכדאמרין בהא דרשב"י פעמים שאדם קורא קריאת שמע ב' פעמים ביום, אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא י"ח, אחת של יום ואחת של לילה ומסיק התם דקרי ליה ליליא משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא ועל כרחך אין פירושו שבאותה שעה עולים על מטתם לשכב, דאין דרך בני אדם לשכב באותה שעה, אלא פירושו שעדיין שוכבים על מטתם ואם כן בשכבך פירושו בעודם שוכבים, והיינו לרוב בני אדם עד שיעלה עמוד השחר, ולמה לא דרשו כן ובקומך כל זמן שבני אדם קמים דהיינו כל היום? ויש לומר דאין הכי נמי דהכי דרשינן ליה ומשום הכי אמרינן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד הברכות, ואילו לא היה זמן קריאת שמע כלל, היו ברכתיו לבטלה אלא משום דקיימא לן דצריך לסמוך גאולה לתפלה ותפלות כנגד התמידין תקנום, והתמיד היה קרב עד ד' שעות, ואם כן קודם צריך לקרות קריאת שמע ולכך הקדימו זמנה עד סוף שלש שעות, ואסמכוה אקרא ובקומך בשעה שדרך בני אדם קמים, ותדע דאסמכתא היא ולא עיקר פירושא דקרא דתלי טעמא עד סוף ג' שעות דשכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות ואטו בני מלכים מי הוו רובא דעלמא אלא ודאי כדאמרן כנ"ל'.

בלשון ספר החינוך (מצווה ת"כ) ניתן לדייק שהוא סובר ככסף משנה, כי כתב 'מסוף שלוש שעות עד סוף היום, מי שלא קרא לא הפסיד, אלא שלא יוכל לקרותה עם ברכתיה' [ויש גורסים ללא המילה אלא].

סיכום: על פי דברי הכסף משנה נראה שיש לאומרה.

תשובה קה

איפה להתחיל? (או"ח סי' נח)

שאלה: מי שכבר אמר קריאת שמע בזמנה בלי ברכות, והוא כעת עומד חמש דקות לפני סוף שעה רביעית (שזה גם סוף זמן תפילה לכתחילה). מה עדיף לומר, ברכות קריאת

שמע ואחר כך עמידה שלא בזמנה, או להתפלל בזמן ולוותר על אמירת ברכות קריאת שמע?

תשובה: מכוון שישנם שלוש דעות ביחס לסוף זמן ברכות קריאת שמע, לכן ישנם גם שלושה דרכים להתבונן בשאלה הנ"ל:

א. לפי הרמב"ם (קריאת שמע א י"ג) ברכות הללו, זמנם כל היום, וזו לשונו: 'ומברך לפניו ולאחריה כל היום, אפילו איחר וקרא אחר שלש שעות'. הכסף משנה הסביר את שיטת הרמב"ם בטוב טעם, שכשם שהביטוי בשכבך כולל כל זמן שבני אדם ישנים, כך הביטוי ובקומך כולל כל זמן שבני אדם ערים, ולכן מעיקר הדין קריאת שמע של יום זמנה כל היום, ולכן שייך לברך כל היום את ברכותיה (השווה למ"ב נ"ח סק"ז). הפרי חדש (נ"ח ו) פסק בזה, כשיטת הרמב"ם.

ב. לפי דעת הרא"ש, זמן ברכות קריאת שמע הוא כמו זמן תפילה, עד סוף ארבע שעות, וזו לשונו: 'יש להסתפק אם רצה לומר עד חצות כשיעור תפלה אליבא דרבנן, או עד ד' שעות אליבא דרבי יהודה, או אפילו כל היום כולו לא הפסיד, ורב האי גאון ז"ל כתב אף כל שעה רביעית אף על פי שאינה עונתה מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה. משמע דווקא שעה רביעית שהוא זמן תפלה לרבי יהודה. אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות. ואם בירך עובר על לא תשא'. וכדבריו פסק מרן השו"ע (או"ח נ"ח ו) וזו לשונו: 'ואם עברה שעה ד' ולא קראה, קוראה בלא ברכותיה כל היום'.

ג. בביאור הלכה (נ"ח ו) הכריע שבמצב של אונס וכדומה, ניתן לברכן עד חצות היום, וזו לשונו: 'ועיין בתשובת משכנות יעקב שדעתו נוטה להכריע בדיעבד עד חצות כמו גבי תפלה. ואפשר שיש לסמוך על זה, לעניין אם היה לו אונס שלא היה יכול לקרות הברכות עד ד' שעות'.

פוסקי ספרד לא סמכו על פסק הביאור הלכה הזה (בן איש חי ש"ר וארא ה' ועוד יוסף חי וארא י"ז, ילקוט יוסף מהד' תשמ"ה ח"א עמ' קז, הלכות לימות החול י"ג י), ואין לכחד שמשנה ראשונה של הרב יוסף חיים ברב פעלים (ח"ב י, ב) היא שיש לברכן עד חצות בגלל מה שכתב האר"י ז"ל בחשיבות ברכות קריאת שמע, וכן הכריע בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח או"ח יז) שניתן בדיעבד לברכן עד חצות, ועיין עוד חיים שאל ח"ב (לח אות ע). בכף החיים (נ"ח כ"ה) הכריע לברכן אחרי ארבע שעות עד חצות ללא שם ומלכות.

כעת נדון בשאלה שבה פתחנו, לפי השיטה הראשונה, פשוט שיש להתפלל בהיפוך סדר (מפני שתפילת עמידה זמנה עד ארבע שעות, ואם מתפלל עד חצות אין לו שכר תפילה בזמנה), לפי דעת הרמב"ם יתחיל עמידה ולאחריה ישלים קריאת שמע בברכותיה, וכמובן יפסיד את האפשרות לסמוך גאולה לתפילה.

לפי השיטה השלישית, יתפלל כסדר, הואיל וזמן תפילה עד חצות וגם ברכות קריאת שמע עד חצות, אין סיבה לשנות את הסדרים.

לפי השיטה השנייה יש מקום להסתפק, על מה לוותר, על ברכות קריאת שמע או על תפילה בזמנה.

לעניות דעתי נראה, שיתפלל מ'וצר' לפי הסדר, וירוויח את מעלת סומך גאולה לתפילה, וככה ראיתי בספר דרך החיים (דיני אונן ה') שכותב כך, והביאו המ"ב (או"ח ע"א סק"ד), אבל הרב שמואל אליהו השיב שיתחיל ישר את תפילת 'שמונה עשרה'.

סיכום: יתפלל לפי הסדר, ואילו לפוסקים כרמב"ם יתחיל מעמידה.

תשובה קט

עניית אמן (או"ח סי' נח)

שאלה: האם אני יכולה לענות 'אמן' כאשר אני שומעת ברכות, ואני נמצאת בברכות קריאת שמע?

תשובה: הבנתי ממך שאת אומרת את הברכות הנ"ל ללא שם ה', על פי דעת הרב עובדיה יוסף, המתייחס לברכות הללו כברכות על מצוות שהזמן גרמא שנשים ספרדיות אינן רשאות לברכן (כי לדעת הרב מרדכי אליהו והרב אבא שאול, נשים יכולות לומר את התפילה בשלימותה ללא שינויים). אשר על כן, את יכולה להפסיק בעניית אמן אף באמצע הברכות.

תשובה קי

מה לומר לילדה? (או"ח סי' נח)

שאלה: הבת שלי מעוניינת להתפלל שחרית קרוב/לפני חצות היום כולל ברכות קריאת שמע, האם להרשות לה להתפלל כסדר התפילה בשעה זו, יש לציין שאנו ספרדיים?

תשובה: נחלקו הראשונים בשאלה עד מתי ישנו חיוב ברכות קריאת שמע, יש אומרים עד ארבע שעות כדין זמן תפילת שחרית לכתחילה (שיטת הרא"ש), ויש אומרים עד חצות כדין סוף זמן שחרית בדיעבד (משכנות יעקב הובא בביאור הלכה) ויש אומרים שזמנם כל היום (שיטת הרמב"ם). אמנם השו"ע פסק כדעה הראשונה והביאור הלכה כתב שבשעת הדחק ניתן לסמוך על הדעה השניה וכך פסיקה האשכנזית. למרות שלפי בני ספרד אין לאומרים אחרי שעה רביעית, לעניות דעתי, ניתן להעלים עין כאשר ילדה לפני בת מצווה נוהגת

כשיטות שבהם נוהגים בני אשכנז (לא עסקתי בשאלה זו האם יש רשות לבנות לומר ברכות ק"ש או לא מדין 'עשה שהזמן גרמא').

תשובה קיא

ברכות ק"ש (או"ח סי' נט)

שאלה: האם ברכות קריאת שמע, הן 'ברכות המצוות', [שהרי מצד אחד אין בהם נוסח של 'אשר קידשנו במצוותיו' וכן ניתן לאומרו גם ללא קריאת שמע, כגון במקרה שאמר קריאת שמע ולא אמר את ברכותיה, מעיקר הדין יכול לאומרו לבדן, וכן מי ששכח אחת מהן אומרה לאחר התפילה. מאידך שיטת השו"ע היא שאין לענות 'אמן' אחרי 'הבוחר בעמו ישראל' משום הפסק?]?

תשובה: כתב לי הרב יוסף הורוביץ: 'הרי זה מתפקד גם כברכת המצוות ואין להפסיק, ואם הפסיק אינו חוזר ומברך. אומרים ברכות גם לאחר זמן המצווה וגם אם כבר קיים. אבל אם (רק כאשר) מקיימים מצוות ק"ש'. ניתן לדייק גם מדברי הרמב"ם שיש בברכות ק"ש, מימד של ברכות המצוות, שהרי כתב (ברכות א"ז): 'ולמה לא יענה אמן אחר אהבת עולם, מפני שהיא סוף ברכות ראשונות? ... לא יפסיק באמן בין הברכה, ובין הדבר שבירך עליו'.

תשובה קיב

דקדוק באותיותיה (או"ח סי' סב)

שאלה: האם אדם שאומר קריאת שמע בלי לדקדק באותיותיה יצא ידי חובה למרות שהוא לא מדגיש את האותיות כהוגן?

תשובה: חז"ל מלמדים אותנו לתת 'ריווח בין הדבקים', במיוחד כאשר ישנו צמד מילים, בו האות האחרונה של המילה הראשונה היא אותה האות הראשונה של המילה הבאה, כגון על-לבבך'. משמע מדברי השו"ע שיצא ידי חובה, שהרי כתב: 'קרא ולא דקדק בהן יצא'. הרב משה פיינשטיין (או"ח ח"ה ד) הסביר שני הסברים היוצרים השלכות שונות: א. כיוון שכך רגילים לדבר, זה נחשב ללשון (כלומר שזה נחשב לעוד שפה), והרי ק"ש נקראת

בכל לשון; ב. מדובר ב'אוקימתא' שאנו תולים שלמרות המהירות לא החסיר אותיות, הא לאו הכי, לא יצא ידי חובתו.

תשובה קיג

הרהור כדיבור (או"ח סי' סב)

שאלה: אני עושה אינהלציה שעות ארוכות ביום, האם ניתן להתפלל תוך כדי, בעצם מבלי להניע שפתיים, אלא תפילה בלב ממש?

תשובה: במצב של אונס, אנחנו מתייחסים להרהור כדיבור (שו"ע או"ח ס"ב ד), ואם סיימת את פעולת האינהלציה, לפני שעבר זמן קריאת שמע או תפילה, את מחויבת לחזור לקרוא אותה 'כמו שצריך' (על פי מ"ב שם סק"ז). ראה תוספת והרחבה להלן בעמ' 222.

תשובה קיד

שומע כעונה בקריאת שמע (או"ח סי' סב)

שאלה: אדם שאינו יודע לקרוא, האם ניתן להוציאו ידי חובת קריאת שמע מדין 'שומע כעונה'?

תשובה: ישנה מחלוקת גדולה בכך (עיין בספרי השם רועי עמ' 44), נראה שהמ"ב הקל בכך ואילו כף החיים (ס"ב ו) חושש לדעות המחמירות, ועל כן ילמדו אותו לומר את הפסוק הראשון, ולגבי שאר הפרקים שתוקף אמירתם הוא להרבה פוסקים דרבנן, ניתן לסמוך על הדעות המקילות, ואם הוא ביחיד יאמרו עמו כל הק"ש מילה במילה ויחזור לאומרה.

תשובה קטו

מעבר מנוסח לנוסח (או"ח סי' סח)

שאלה: האם מותר לאשכנזי לעבור ולהיות ספרדי או להיפך?

תשובה: הרב עובדיה יוסף התיר את הדבר ואף המליץ על כך, מהסיבה שמרן השו"ע הוא מרא דארעא דישראל. ביביע אומר כותב (ח"י סימן ט) שהדבר מותר במקרה שחזר בתשובה דרך חכם ספרדי וכדומה, ובסוף מסיים ש'כל שכן בנדון דידן שהכל נעשה בארץ ישראל, אתריה דמרן הקדוש'. במעיין אומר כתב (ח"א עמ' קכח) שביחס לתפילה, רשאים

להתפלל בנוסח הספרדים, ולעניין פסיקה אם נהגו כבר כמנהג בני אשכנז, יכולים לעבור על ידי התרה.

הרב שמואל אליהו התיר מסיבה אחרת והיא, כמו מי שעובר ממקום למקום, יש לו לקבל את מנהגי המקום שלשם הגיע. לדבריו בהחלטה הדבר תלוי, ואין צריך משהו נוסף (משמע לפי דבריו שזה נכון בשני הכיוונים).

תשובה קטז

להתפלל שנית לזיכוי הרבים (או"ח סי' סט)

שאלה: התפללתי מנחה גדולה, וכאשר באתי לבית האבל, נוכחתי לדעת שיש עשרה המזעונינים לקיים תפילה במניין, אלא שאין בהם אדם הבקי בתפילה, האם אני רשאי לעבור לפני התיבה?

תשובה: נראה שמותר ואף מצווה להתפלל בשביל אחרים שאינם בקיאים. במקרה רגיל היינו מבקשים ממך להתפלל שוב בלחש וכן חזרת הש"ץ שהרי תיקנו שש"ץ יתפלל גם בלחש על מנת להסדיר תפילתו (תוס' ברכות כט.), אבל בגלל החשש שלא כולם יאזינו או לא יענו אמן, עדיף להתחיל ישר בתפילה בקול רם ולכוון על תנאי שאם לא מכוונים תהיה זו תפילת נדבה.

תשובה קיז

בנות בברכות שמע (או"ח סי' ע)

שאלה: הבנות בבית ספרנו התרגלו לומר בתפילה את ברכות קריאת שמע כמו הבנים, האם ימשיכו במנהגם?

תשובה: אצל בנות אשכנז מעולם לא עלה הדיון, כי אצלן ברור שיש רשות לאומרן כרגיל (עיין רמ"א תקפ"ט ו). אך על פי פסיקת הרב עובדיה יוסף נשים לא תאמרנה ברכות קריאת שמע עם שם ה', הואיל והן פטורות ממצוות עשה ש'הזמן גרמן' (ילקוט יוסף חלק א' מהדורת תשמ"ה עמ' קיב וכן בייע אומר ח"ט או"ח י"א), ואילו לפי הרב מרדכי אליהו (מאמר מרדכי הלכות לימות החול עמ' 216) נשים רשאיות להתפלל את כל התפילה באותו נוסח של גברים, הואיל

והן שוות לגברים בחיוב תפילה [לא בטוח שיש לברכות קריאת שמע גדר של 'ברכת המצות', אלא כנראה שאלו הן 'ברכות השבח' שנשים רשאיות לברכן, ועוד שלא שמענו מעולם שאמותינו כאשר היו מתפללות, היו משנות את נוסח התפילה המקובל].

אמנם ידי מחלוקת לא יצאנו, אבל מדוע לשנות את המנהג במיוחד שיש למנהג הזה יסוד אצל רבותינו.

ברור הדבר, שאם יש לבת הנהגה מסוימת מהבית, ביחס לנושא הזה, תעשה לפי המנהג שלה, כי במקום מנהג מהבית לא אומרים סב"ל.

תשובה קיח

קדיש לפני קבורה (או"ח סי' עא)

שאלה: האם אני רשאי לומר קדיש על נפטר, בשעה שטרם נקבר?

תשובה: מותר לומר קדיש בין הפטירה לקבורה.

בזמנם, היה המנהג שרק אדם אחד בקהל אומר קדיש, והיו סדרי קדימה, מי קודם למי, ועל כן נכתב, שאינו קודם לשום אדם אחר שיש לו חיוב, כך כתב המ"ב או"ח ע"א סק"ז: 'ומכל מקום בן שהוא אונן על אביו ויש מתעסקין בלעדו מותר לו לילך לבית הכנסת לומר קדיש עליו, כי זהו כבודו של אביו, ומותר לכולי עלמא ומכל שכן בשבת ויו"ט, ודווקא כשאין אבלים אחרים אבל כשיש אבלים אחרים לא [פמ"ג ודה"ח]. ועיין גם ביביע אומר (ח"ו י"ד ל"ג) שגם כתב שרשאי לומר קדיש (וכן כתב בחזון עובדיה אבלות ח"א עמ' שמו).

תשובה קיט

ג'קוזי בסלון (או"ח סי' עד)

שאלה: הגענו לצימר, וראינו באמצע החדר ג'קוזי, האם מותר להתפלל באותו צימר?

תשובה: בשו"ת חתם סופר (אוח"י ח"ה) דן, במי שיש לו מקווה באמצע החדר בתוך חפירה ומכוסה בנסרים, וכתב שניתן ללמוד בחדר אם החור מכוסה ועדיף שתהיה מחיצה בין הלומד למקווה המכוסה. לגבי המקרה שבשאלה, נראה לדון את המקום של

הג'קוזי כחדר במרחץ שעומדים בו כולם לבושים. גם אם נניח שיש נופשים מסוימים הנכנסים לג'קוזי ללא בגדים, אין הם יכולים לקבוע את ההגדרה של המקום, הואיל ואינם הבעלים, אלא המקום נבנה על דעת מי שיבוא לנפוש בו. לדעתי, אין יכולת על הבעלים ולא על מקצת נופשים כוח לשנות להגדרה החמורה של מרחץ כל עוד אין זו ההגדרה המהותית של המקום. ראה ב'ינון שמו' שאלה ט' (על או"ח סימן מ"ה) התייחסות הפוסקים למרחץ הנקי בן ימינו, וקחנו משם. יש להוסיף שבדרך כלל יש בצימר גם מקום מקלחת מסודר, יותר קל להגדיר את הג'קוזי לא כבית מרחץ.

סיכום: מותר להתפלל בצימר.

תשובה קב

דרכה לגלות (או"ח סי' עה)

שאלה: האם אני רשאי להתפלל או לברך או ללמוד תורה, מול שיער אישה מגולה?

תשובה: הלכה זו מאוד מעניינת. אם זו אישה שחייבת בכיסוי ראש, אין להתפלל כנגדה (ניתן לעצום את העיניים או לסובב את הראש) גם אם מדובר באשתך, אף בימים שאתם מותרים זה לזה. ביחס לאישה נשואה שלא נוהגת לכסות ראשה, הרבה פוסקים (ערוך השולחן בניגוד למשנה ברורה עיין בתשובה הבאה) מתירים להתפלל כנגדה. יוצא אם כן, שיותר חמור גילוי שיער של אשתך מאישה זרה, שלא מכסה ראשה.

תשובה קכא

גילוי שיער (או"ח סי' עה)

שאלה: אישה הלובשת כיסוי ראש שאינו מספיק לפי ההלכה, וכעת יושבת בביתה ללא כיסוי ראש בכלל, האם מותר לקרוא קריאת שמע מולה?

תשובה: ישנו איסור לקרוא קריאת שמע ושאר דברים שבקדושה מול ערווה (על פי שו"ע או"ח סימן ע"ה). כל מקום שדרכו להיות מכוסה, אצל האישה, מוגדר כערווה. שיער של אישה נשואה גם נחשב למקום שדרכו להיות מכוסה, על כן אסור לקרוא קריאת שמע או לברך ברכת המזון או להגיד דברי תורה בפניה כאשר היא גלויית ראש. ביחס למקומות בהם רוב הנשים יוצאות מגולות שיער, האם עדיין השיער יהיה נחשב כדבר שדרכו לכסותו?

יש בכך מחלוקת, דעת המ"ב (שם סק"י) להחמיר, ואילו דעת הבן איש חי (ש"ר בא י"ב) וכן ערוך השולחן (ע"ה ז) היא להקל. מדבריהם אני מבין שהמדד הוא המקום בו נמצא, כלומר רוב אנשי המקום קובעים את ההגדרה ביחס לשיער, (איך הסקתי כך? בא"ח כותב שם, אם אדם תושב ארצות המערב בא לאירופה, לא יקרא ק"ש כנגד אצבעות רגלי אשתו הגלויות, כי באירופה זה מוגדר כמקום הרגיל לכסותו) ואילו מדברי הרב עובדיה יוסף נראה שזה תלוי באישה עצמה (הליכות עולם ח"א עמ' קכג). פשוט שהמקלים לא דיברו ביישוב בו רוב הנשים מכסות את ראשן, שאז לכולי עלמא אין לקרוא כנגד שער של המגלה את ראשה.

לשאלתי ענה הרב דוב ליאור ואמר שלכתחילה אין לסמוך על היתרו של ערוך השולחן, אלא יש לעצום עיניים כאשר מברך וכדומה.

סיכום: נראה שיש לכתחילה להחמיר בדבר, הואיל וביחס לאותה האישה המקום הזה הוא מקום שדרכה לכסותו.

תשובה קכב

אמא בלי כיסוי ראש (או"ח סי' עה)

שאלה: אמא שלי הולכת בכיסוי ראש, אבל בבית שלא בנוכחות זרים, היא מסתובבת ללא כיסוי ראש, האם מותר לברך ברכת המזון כאשר היא מולי?

תשובה: פשוט שאין לברך מול ערווה, ולכן אם עיניו פתוחות, אין לברך במצב זה, אבל ביחס לעוצם עיניו, לפי השו"ע (סעיף ו) מועילה עצימת עיניים מול ערווה, ואילו לפי אחרונים שהביא המ"ב (בסעיפים קטנים: א' וכן כ"ט) צריך החזרת גופו ולא יועיל לעצום עיניו. בשעת הצורך ניתן גם לפי המ"ב לסמוך על החזרת פניו (שמסובב פניו לכוון אחר) או כיסוי פניו בספר או בידיו. בשעת הצורך יש לסמוך על עצימת עיניים.

הערה: העירוני חברי, שיש לדון באופן שונה את נושא גילוי השיער לנושא גילוי ערווה. אין חיוב כיסוי הראש בבית מן הדין, אלא כתוב 'יוצאה וראשה פרוע', ולכן אין גדר ערווה ביחס גילוי שיער הן לעניין אשתו והן לעניין אימו, ולפי זה, יהיה יותר מקום להקל ביחס לשאלה האם מותר לומר מולו דברים שבקדושה (ועיין אגרות משה אבן העזר א נ"ח ושיח נחום ק"ה), אבל בשו"ת חתם סופר (או"ח ל"ו) נראה ששערות הראש אפילו בחדרה הן בגדר ערווה, וכן במ"ב כתוב (ע"ה סק"י שאפילו בבית אסור שם לקרות נגדה).

תשובה קכג

כיסוי ראש באשתו נידה (או"ח סי' עה)

שאלה: האם אישה נידה צריכה כסוי ראש בבית, בפני בעלה?

תשובה: ישנן שתי גישות, מה כלול בשם 'מקומות המכוסים', שאין לבעל לראות את אשתו בימי נידתה. הדעה האחת היא, שצריכה להיות לבושה בפני בעלה באותה צניעות שהיא הולכת ברחוב.

הדעה השנייה היא, שכל מה שרגילה לכסות כאשר היא עם בעלה בבית, נחשב למקומות מכוסים, אבל אם דרך משל הולכת עם שרוול קצר בבית בפני בעלה כאשר היא מותרת לו, יכולה ללכת כך בימים שהיא אסורה (עיין בית יוסף יו"ד קצ"ה ז וכן בטהרת הבית חלק ב מעמוד קנ"ו, וכן בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב ע"ה).

תשובה קכד

מהות כיסוי הראש באישה (או"ח סי' עה)

שאלה: האם חובת כיסוי הראש לנשים נשואות, זה משהו סימלי, לדעת שהיא נשואה, או שזה חיוב הנובע מהצורך שלא יראה שיער ראשה, כמו כל דיני כיסוי הגוף במקומות שזה נדרש?

תשובה: ניתן לדייק מלשון חז"ל (כתובות ע"ב). האומרים שאין דרכן של בנות ישראל, לצאת פרוע ראש, משמע שיש צורך לכסות. אילו חז"ל דרשו רק סמל, היה מספיק לכתוב פתק על החולצה, ובו רשום: 'נשואה' בכמה שפות.

גם לשון התלמוד (ברכות כ"ד). האומר: שיער באישה ערווה, שנאמר 'שערך כעדר העיזים', כלומר הם ראו בו דבר שיש בו יופי, המושך את העין, ולכן ברוח קדשם, ידעו להגדיר אלו דברים עלולים לפגוע במרקם העדין הנדרש, כדי לשמור את המרחק הנכון שבין המינים.

סיכום: כיסוי ראש לאישה אינו משהו סימלי, אלא דין גמור.

תשובה קכה

כיסוי ראש כמדרגה רוחנית (או"ח סי' עה)

שאלה: אני לא מרגישה שאני ברמה תורנית גבוהה, ואני מרגישה שבשבילי ללבוש כיסוי ראש, זו צביעות! האם זו חשיבה נכונה, ולפיה אין זה מן הראוי שאכסה ראשי?

תשובה: בטעות נתפס, שכיסוי ראש לאישה, זה משהו ששייך למי שהיא מושלמת. אין הדבר כן, אלא זו מצווה ככל המצוות. אם יש לאדם חולשה כלפי קיום מצווה מסוימת אין זה פוטר אותו מקיום מצווה אחרת. חז"ל מלמדים אותנו שירבעם בן נבט יענש גם על כך שביטל מצוות הנחת 'עירוב תבשילין'. העובדה שהוא עבר על הרבה עבירות חמורות, לא פוטרת אותו מקיום שאר המצוות.

גם על הגר"א מסופר, שהיתה לו פגישה עם שר בממשלה שהיה יהודי מומר, כאשר השר מזג לעצמו כוס יין, הזהירו הגר"א, שהוא עתיד להיענש על כך שהוא שותה יין של גויים.

ניתן להוסיף את דברי הרמב"ם ביחס לברכת כהנים (תפילה ט"ו ו-יז) ביחס לכהן עבריין השואל האם ראוי שישא את כפיו, 'לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפים ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצות, ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה, שאין קבול הברכה תלוי בכהנים אלא בהקדוש ברוך הוא שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, הכהנים עושים מצותן שנצטוו בה והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו'.

תשובה קכו

כיסוי ראש לרווקות (או"ח סי' עה)

שאלה: אם זה נכון שכיסוי ראש זו חובה, מדוע בנות רווקות לא מצוות בכך (איך יכול להיות שיש דבר שמוגדר כחוסר צניעות אם היא נשואה וזה לא מהווה חוסר צניעות אם היא רווקה)?

תשובה: גם אני מתלבט בשאלה זו, אם יש לך תשובה, נא להחכים אותי. אגב, אני חושב שהחינוך שאנו מחנכים את עצמינו, בנוי על כך, שאני רשאי לשאול, ואף לדרוש הסבר על כל דבר ודבר, אבל לעולם אין קיום המצוות שלי תלוי בשאלה אם אני מבין או לא. סוף סוף, אנו עבדי השם, ולא עבדי השכל שלנו.

תשובה קכו

החליטה להיות פרועת ראש (או"ח סי' עה)

שאלה: כאשר התחתנו, היה ברור לי ולאשתי, שכיסוי ראש זו מצווה שנקיים בשמחה. לצערי אני מרגיש שיש כרסום בדבר, אולי בגלל הסביבה או משהו כזה, מה אתה מציע לי לעשות, כי במקום מסוים, זה קצת 'אוכל אותי'?

תשובה: זו סוגיה חשובה ככל הסוגיות הקשורות לזוגיות שלכם. מצד אחד אתה לא אחראי על ה'עולם הבא' של אשתך, ואין אתה נענש על הכשלונות של אחרים, אם עשית את המוטל עליך בבחינת ההסברה. מאידך, כל דבר שמפריע לך, אתה חייב לדבר עליו עם אשתך (זה הדדי) באופן מכבד ובשעת רצון כאשר ישנה אוזן קשבת. לעולם אל תשתמש בביטוי: 'אם הייתי יודע שזה יהיה ככה, הייתי שוקל מחדש את הבחירה שלי בך'... אני מאמין שכשם שאפשר לרדת, כך גם אפשר לעלות, כאשר השיח הוא מכבד ולא בא בסגנון של: 'את לא בסדר ש...' אלא: 'מאוד קשה לי לראות ש...'.

תשובה קכח

אישה בעלת קרחת (או"ח סי' עה)

שאלה: האם אישה שאין לה שער צריכה ללבוש כסוי ראש?

תשובה: ישנם שני מושגים: א. שיער באישה ערווה (ברכות כ"ד). שנאמר 'שערך כעדר העיזים'. ב. שלא ילכו בנות ישראל פרועות ראש בשוק, כמו שהגמרא אומרת בכתובות (ע"ב). 'אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש' והדבר נלמד מהפסוק 'ופרע את ראש האישה'.

לגבי המושג הראשון, אין מה להגדיר כערווה אם אין שיער, ולכן רשאי הבעל לקרוא קריאת שמע מול אשתו בעלת הקרחת, ואילו ביחס למושג השני, נראה שאין לה לצאת לרחוב ללא כיסוי ראש.

וכך ענה לי הרב יהודה עמיחי: 'אשה קרחת שאין לה פריעת שער איננה סוטה? והרי חז"ל מנו חמש עשרה נשים שלא שותות ולא מופיע שם קרחת. אלא שאין כאן דין דוקא בשער אלא במקום שער. כן גם בענין גלוי ראש נראה שמקום השער הוא האוסר ולא דוקא השער עצמו. אמנם הרמב"ם דן על שער ראשה גלוי אבל זה בדרך כלל, אבל מוכח מסוטה שאפילו קרחת הרי זה ערווה. ואפילו אם נאמר שאין כאן ערווה ממש (כשאין שער), בכו"א עדיין זה מהמקומות המכוסים שנשים חייבות לכסות ולכן אפילו מי שאין לה שער

חייבת לכסות את המקום של השער. אלא שאם באים מדין מקומות המכוסים אפשר לגלות במקרה כזה אולי עד טפח ועדיין צ"ע. כמדומני שבתשובות אגרו"מ הזכיר יסוד זה שבשער בגלל שחייבו לכסות הרי זה כמקומות מכוסים שאסור לגלות. ברור שנשים הונגריות שמגלחות שער ראשן לאחר החתונה ג"כ מכסות את ראשן היטב, וכפי שכתבתי נראה שמקום השער צריך כסוי ואם לא מדין מקום השער יש כאן דין של מקומות המכוסים שחייבים לכסות אותם. ע"כ

תשובה קכט

עגבות (או"ח סי' עה)

שאלה: יש בחדרי תמונה ובה נראים מספר בחורים חשופי עגבות (אחוריהם נראים גלויים כיום הוולדס), האם אני רשאי להתפלל מול תמונה זו, או שזה ככל 'דבר שבערוה' הזוקק עצימת עיניים או הפיכת פנים?

תשובה: ידוע (שו"ע או"ח ע"ה ה) ש'ערווה בעששית... אסור לקרות כנגדה', והאחרונים דנו את התמונות שאינן צנועות כדין ערוה בעששית. לפי זה ראוי להחמיר לא לקרוא מול תמונה שיש בה גילוי ערווה.

נשאר לנו לדון בשאלה, האם יש בעגבות משום ערווה?

הגמרא (ברכות כ"ד.) מביאה את דברי רב הונא: 'עגבות אין בהם משום ערוה', והיא אף מביאה ראייה לדבריו ממשנה מפורשת, אלא שאת ראייתו היא דוחה אבל לא את גוף דבריו.

הב"י (או"ח ר"ו ג) נוקט שלא קיימא לן כוותיה דרב הונא, ולכן אם אישה יושבת ערומה, היא תוכל לברך רק בתנוחה שגם עגבותיה מכוסות באדמה.

[איך הב"י מסתדר עם פסקיו בסימן ע"ג, ב המתיר לאיש לקרוא ק"ש עם אשתו במיטה בלא הפסקת טלית, ובלבד שיחזיר פניו? ניתן לתרץ בשני אופנים, או שיעמיד את ההיתר רק באופן שאינו מגע באיזור העגבות או שמושג 'אשתו כגופו' מתגבר על בעייה זו.]

בניגוד לכך, המגן אברהם (או"ח ר"ו ה) כותב על פי מספר ראשונים ובכללם תשובת הרשב"א, שאין איסור בראיית עגבות של עצמו או חברו, ורק מגע איתם אוסר. כמו כן, לדעתו מותר לאישה לברך כאשר עגבותיה מגולות.

סברת המגן אברהם היא, שאמנם הגמרא דחתה את ראיית רב הונא, אבל לא דחתה את פסיקתו.

הגר"א (או"ח ע"ד ז) נקט לקולא כמג"א, והא"ר (בסימן ע"ד ה, ונתן שם את ההגדרה עד היכן בכלל בגדר עגבות) החמיר כב"י.

חזון איש (או"ח ט"ז י) מחלק בין ראיית (כלומר גלוי) עגבות שבזה הגמרא בשם רב נחמן ב"י החמירה, ואילו ביחס לנגיעה דברי רב הונא לא נדחו.

סיכום: הואיל ויש מחלוקת בין הפוסקים, האם יש בעגבות משום ערווה, ראוי להורות לעצום עיניים לכתחילה, ומכל מקום אם כבר קרא, אין עליו לחזור.

תשובה קל

צואה בעששית (או"ח סי' עז)

שאלה: בדרך להפגנה, האוטובוס עצר בתחנה; נשארתי ברכב ואני רואה דרך החלון את החברים ש'מטילים מים', האם מותר לשנן משניות מול מחזה זה?

תשובה: חז"ל מלמדים אותנו שיש הבדל בין קריאת שמע (והוא הדין לאמירת שאר דברי תורה - מ"ב ע"ב) מול ערווה לבין קריאת שמע מול צואה. כתוב בהלכה ש'צואה בעששית', פירוש מאחורי כיסוי זכוכית, מותר לקרוא כנגדה (עו א) אבל 'ערווה בעששית', שרואה אותה דרך דפנותיה, אסור לקרות כנגדה (שו"ע או"ח ע"ה ה). בהלכה 'מי רגליים' מוגדרים כצואה [אלא שיש הבדל ביניהם: במי רגליים, לא אסרה התורה אלא כנגד עמוד של קילוח, ואחר שנפל אינו אסור אלא מדרבנן (עו, ז), ואילו בצואה האיסור מהתורה קיים גם כאשר מונחת בקרקע] ולכן בנידון דידן, שאינו רואה אלא רק את קילוח המים, מותר יהיה לקרוא הואיל וחלון האוטובוס חוצץ בינו לבין מי הרגליים. כמו כן כתב המ"ב (סימן ע"ט סק"ד) ש'אם רואה אותה (כוונתו לצואה) דרך חלון של זכוכית, לכולי עלמא שרי'.

סיכום: אתה רשאי להמשיך בלימודך, על אף מה שאתה רואה כעת.

תשובה קלא גרף של רעי (או"ח סי' עז)

שאלה: כאשר הייתי שותף לחסימת כבישים בתקופת הגירוש מגוש קטיף, נעצרתי ושמר אותי במעצר, היה בחדר דלי בשביל עשיית צרכים קטנים, האם מותר להתפלל במצב זה באותו החדר?

תשובה: אמנם אין להתפלל מול צואה ומי רגליים (איסור אמירת דברי תורה בפני צואה הוא מן התורה ואילו במי רגליים לאחר שנפלו על הארץ אינו אלא מדברי סופרים מ"ב ע"ז א), אבל ישנן מספר עצות: א. כיסוי, וזה מועיל גם באופן שהכיסוי שקוף (ע"ו א); ב. רחוק ממנו ארבע אמות אם הצואה לא לפניו (ע"ט א).

ישנם מקרים שבהם לא ניתן להתפלל, א. עוצם עיניו ויש צואה מולו (ע"ט א) ב. במקרה שיש ריח רע מחמת הדלי או תוכנו, לא יועילו הפתרונות דלעיל (שם מ"ב ב). אם הכלי מחרס הרי הוא נידון כגרף של רעי ואין לקרוא מולו אף כאשר הוא ריק ונקי, אבל דלי מפלסטיק אינו נידון כגרף של רעי (על פי שו"ע פ"ז א).

תשובה קלב ברכה במקום לא נקי (או"ח סי' עז)

שאלה: באימון שלי באופניים, אני עושה עצירה, ובה אני 'מטיל מים' וכן שותה מים. האם רשאי אני לברך על המים באותו מקום בו עשיתי צרכי?

תשובה: על פי מה שלמדנו בתשובות הקודמות, יכול להפוך פניו מהמקום בו מכוונים 'מי הרגליים' בקרקע, ובתנאי שהרחיק משם ארבע אמות ואין ריח רע מגיע משם. כאן נוסף שני דברים: א. שאם מי הרגליים נבלעו באדמה, אין צורך להרחיק מהם. הגדרת 'נבלעו בקרקע' היא שאין מרטיבים את היד כאשר נוגעים בקרקע, ולדעת הרמ"א יש להקל יותר שכל עוד לא מרטיבים ב'טופח על מנת להטפוח' מותר. [המ"ב מסביר כך: באופן שאם מניח ידו עליהם, מעלה לחות ביד, שאם יניחנה על דבר אחר, מקבל ממנה לחות, רק אז נחשב ל'לא נבלעו'] על פי שו"ע פ"ב ב; ב. אם 'מי הרגליים' (וכן הדין בצואה) נמצאים בצדדיו, לפי השו"ע דינם כמאחוריו (ע"ט א). המ"ב מביא מחלוקת אחרונים במקרה של צדדיו: לפי אליה רבה יש להקל, ואילו לפי המגן אברהם גם בצדדיו יש לאסור, בספר חיי אדם מוסבר שאין מחלוקת ב'צדדיו שלפניו' שלכולי עלמא אסור, והמדד לכך הוא שאם רואה בלא הטיית

הראש אסור, כמו שמצוי ברחובות העתיקים באירופה שמי הביזנטים זרמו באמצע הרחוב, ולמרות שהם בצידו אבל הם נמשכים גם מלפניו.

סיכום: מותר לך לברך על המים אם סובכת את עצמך ממי הרגליים והתרחקת משם כשני מטר.

תשובה קלג

הרחקה ממי רגליים (או"ח סי' עח)

שאלה: אני עומד בתפילת שמונה עשרה וקטן השתין לידי על הרצפה, האם אני צריך לצאת מחוץ לחדר, למרות הקור והגשם או שאני רשאי להמשיך בתפילת העמידה כאן בחדר?

תשובה: ישנה סוגיה בגמרא (ברכות כ"ב:) האומרת שיש להרחיק מן הצואה, כלומר לזוז באמצע תפילתו אם רואה אותה כנגדו, ומאידך באותו עמוד נאמר שאם מי רגליים שותתין על ברכיו, ממתין עד שיכלו המים, ולא הוזכר שם הצורך להרחיק מאותו המקום.

הרשב"א בחידושיו (ד"ה היה) מציין שבמקרה של מי רגליים אין צורך להרחיק, מפני שדין של מי רגליים שונה מצואה. בצואה שהחיוב להרחיק הוא מן התורה, יש להרחיק למרות שהוא באמצע התפילה, ואילו במי רגליים שהחיוב להרחיק הוא רק מדרבנן (כי מן התורה רק כנגד העמוד אסור לקרוא) על כן לא נדרש לכך, כאשר הוא עומד באמצע העמידה. לגבי קריאת שמע, מדויק הב"י (או"ח ע"ח) שוודאי מרחיק שהרי מותר לו לזוז ממקום למקום.

נראה לסכם, שבמי רגליים הנמצאים על הרצפה יש להרחיק אם רוצה להתחיל להתפלל, וכן יש להרחיק אם נמצא באמצע קריאת שמע, ורק בתפילת שמו"ע הקלו להמשיך, כדי לא להקל עליו לזוז באמצעה.

לפי זה באופן שבגדיו רטובים ממי רגליים אף בטופח על מנת להטפוח, אין צורך להפסיק בתפילת שמו"ע, כפי שכתב המ"ב (סק"ג).

השו"ע לכאורה סותר את עצמו, כי בסימן צ' (סעיף כ"ז) כתב שאם תינוק השתין לידו כאשר נמצא בתפילת העמידה, יצא או יהלך למקום מתאים או שימתין עד שיטילו לשם מים, וזה נוגד את העיקרון הנ"ל הכתוב ברשב"א שמקילים ביחס למי כאשר עומד בתפילה.

אכן, הפרי חדש (צ"ח) סמך לגמרי על דברי הרשב"א, ואשר על כן הכריע שלא כשו"ע ביחס לתינוק שהשתין לידו בשעת העמידה (הביאו כה"ח צ' קמ"ח) ולדעתו לא ירחיק.

אבל הפוסקים ניסו מצד אחד לקבל את הלכה שבסימן צ' העוסקת בתינוק שהשתין, עם העובדה שמרן הב"י מקבל את דעת הרשב"א:

א. כאשר מדובר על הפסק של תזוזה בלבד, צריך לצאת מהמקום, גם בשמו"ע, מה שאין כן אם מדובר בהפסקה ארוכה של החלפת בגדיו החיצוניים הספוגים בשתן, שבה אין להפסיק (מגן אברהם צ' סק"מ, הביאו ביאור הלכה כאן ד"ה מרחיק וכן בכף החיים כאן אות ג).

ב. אמנם הב"י הכריע כרשב"א שאין לזוז באמצע שמונה עשרה למרות שיש שתן על גבי הקרקע, זה איירי כאשר גם בגדיו רטובים, שאין התזוזה מצילה אותו מהאיסור דרבנן של תפילה ליד מי רגליים (כי גם אם מתרחק, סוף סוף הוא עצמו רטוב), אבל בסימן צ', שם התזוזה מצילה אותו לכן שם נטה מדעת הרשב"א.

[מה הדין אם בגדיו החיצוניים ספוגים משתן וגם ישנה שלולית של מי רגליים על הרצפה, האם יש להרחיק מהם? לפי הלבוש, אין צורך כי בכל מקרה ההליכה לא מצילה אותו מהבעיה הנוספת של שתן בבגדיו החיצוניים. אבל הביאור הלכה כותב שיש להחמיר בכך. נראה שיש כאן ביטוי למושג של 'הואיל ואשתרי אשתרי', יבמות ז:]

מה הדין אם ההמתנה בשתיקה, עד שיביאו מים לשפוך על מי הרגליים יצרה הפסקה של 'כדי לגמור את כולה', האם יש לחזור לראש התפילה? הכף החיים מכריע לעניין דיעבד, על פי שיטת רבינו יונה, שכל עוד לא היתה הפסקה בדיבור, אין להחזיר אותו אפילו בשמונה עשרה (או"ח צ' אות קמ"ט).

סיכום: יש לנהוג לכתחילה כדעת השו"ע ועל כן יצא מהחדר, ואם שהה בהפסקה זו כדי לגמור את כל העמידה, יש להורות להמשיך מאותו מקום, הן לבני ספרד בגלל דברי כה"ח הפוסק כרבנו יונה, והן לבני אשכנז החוששים רק להפסקה של אונס, כי יש לחשוש לדעת הפרי חדש שאין כאן אונס, כי יכול היה להמשיך להתפלל.

תשובה קלד

הרחקה מאשפה (או"ח סי' עט)

שאלה: בדרכי לבית הכנסת אני עובר דרך פח אשפה גדול, האם אני רשאי להמשיך באמירת הקרבנות?

תשובה: 'אם המיכל אכול על ידי הפסולת, והפסולת נבלעה בפח, אין לקרוא כנגדו, כדין גרף של רעי'.

אם הפסולת לא נבלעה בפח אבל יש בו ריח רע, אסור לברך וללמוד כנגדו אלא אם כן המיכל גבוה עשרה טפחים או שהוא מכוסה.

אם אינו גבוה ולא מכוסה, יש להרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח

אם אין גוף הפח אכול, מותר ללמוד כנגדו (על פי שו"ת אור לציון ח"ב עמ'נט). ועייין עוד בספר הליכות שלמה (ח"א כ'א) המבאר שהואיל והפחים בימינו עשויים להתרוקן מידי יום ובדרך כלל האשפה המושלכת לשם היא בשקית, על כן אין עליהם הגדרה של גרף של רעי, המזיק להרחיק 'מלוא עיניו'.

תשובה קלה

ריח רפת (או"ח סי' עט)

שאלה: האם מותר לברך ברכות הנהנין ברפת או שהריח מונע אותי מכך, וניתן לשאול עוד, האם בכל המושב יהיה אסור להתפלל או ללמוד כאשר הריח מורגש?

תשובה: ביחס לצואה של אדם, הדין הוא שאסור לקרוא כנגדה אף אם אין ממנה ריח רע. יש לדון האם צואה של פרות נידונת כדין צואת אדם, ואם לאו האם יש לאסור משום 'ריח רע'?

כך כתב השו"ע בסעיף ד': 'דין צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם אם אין בהם ריח רע, ואם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם'.

על פי דברי הפוסקים יש להבחין בין שני מצבים: א. בשטח הרפת או במחלבה עצמה; ב. בחדרים הסמוכים או בשאר המושב שלשם מגיע הריח.

המ"ב (סקכ"ח) מתייחס ללול של תרנגולים, שדינו יותר חמור מצואת תרנגולים, הואיל ו'רבה בו צואה יש בו סירחון והוא מאוס, על כן דינו כצואת אדם', והוסיף בשם חיי אדם, ש: 'הוא הדין דיר של בהמה, גם כן אסור מטעם זה'. על פי זה ניתן לומר שאין לברך בשטח המחלבה או הרפת, הואיל ושם יש ריבוי של צואה.

אין הריח של צואת פרות נחשב לריח רע, ולכן מותר לקרוא בחדרים הסמוכים למחלבה וכל שכן בשאר המושב.

הרב אשר וייס (במכתבו אלי) כתב שיש לצרף שני נימוקים להיתר: א. מי שהתרגל לכך ואינו מצטער כלל, אין בו איסור, וזאת על פי אחרונים (אפיקי מגינים) שחלקו על דברי המ"ב (פ"ה כ"ז) האוסר לבורסקי לקרוא לריח העורות למרות שהוא רגיל בכך, ואף אם נקבל דברי המ"ב שמחמיר, נאמר שהני מילי במציאות שלבני אדם רגילים הריח קשה להם, ולכן בטלה דעתו אצל כל אדם, מה שאין כן ברפת אנו אומרים, שגם אנשי העיר אילו היו גרים

במושב, הדבר לא היה מפריע להם (על פי תוספות שבת צ"ב ב את"ל) ואגב זה, שמעתי שבאנגליה מביאים לעיר צואה מהרפת, כי זה ריח טוב; ב. באופן שהצואה ברשות אחרת, השו"ע (ע"ט ב) הביא שתי דעות ולא הכריע, אבל המ"ב בהקדמתו לסימן בדין השביעי כתב שאם מגיע לו ריח רע משם, איסורו רק מדרבנן, ובאופן שהאיסור רק מדרבנן יש להקל במקום של ביטול תורה (על פי מ"ב ע"ט ל, העיר על כך הרב יהודה נקי שהרב עובדיה יוסף מקל רק על ידי שריפת סמרטוט לטשטש את הריח). [על פי ההיתר הראשון יכול כל אדם להתפלל שם, ואילו על פי ההיתר השני זו קולא מקומית לתושבים – כך לפי הבנתי – העורך].

סיכום: אין לברך ברפת או במחלבה מול 'ריבוי הצואה'. אבל כאשר אינו מול 'ריבוי הצואה', אין ממה לחשוש ויכול לברך, למרות שמריח את הריח, כגון שנמצא בחדר-הרפתנים או בשטח המושב (על פי חבל נחלתו ח"ז).

תשובה קלו

הרחקה מצואה (או"ח סי' עט)

שאלה: האם יש להרחיק ארבע אמות מן הצואה או ממקום שכלה הריח?

תשובה: ישנה מחלוקת אמוראים בגמרא (ברכות כ"ה). לפי רב הונא מרחיק ארבע אמות מצואה, ואילו לפי רב חסדא מרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח.

הגמרא מביאה ברייתא המהווה סיוע לרב חסדא, אבל מיד היא כותבת שאין הלכה כברייתא זו, הסיבה שהגמרא דחתה את הברייתא היא מפני שיש בה חלק שסותר הלכה. [ביאור: חלק ממנה העוסק בצואת בעלי חיים אינו נכון].

רוב הראשונים הבינו שאמנם הברייתא המסייעת לא להלכה, אבל דברי רב חסדא נשאו נכונים להלכה, אבל הרמב"ם כנראה הבין שדברי רב הונא התקבלו להלכה.

רש"י בהסבר שיטת רב הונא הבין שיש להרחיק ארבע אמות מהצואה למרות שיש ריח, אבל הרמב"ם בגרסתו בדברי רב הונא הבין שיש להרחיק ארבע אמות מהצואה בתנאי שלא מגיע אליו הריח. [יש בהמשך הסוגיה אמירה של אמוראים שריח שאין לו עיקר, יש להרחיק ממנו, לפי הרמב"ם זה מתאים לשיטת רב הונא ורב חסדא, אבל לפי הסבר רש"י המשך הגמרא תואם רק לשיטת רב חסדא, כי רב הונא לא נבהל מריח אף שיש לו עיקר].

סיכום: נפסק להלכה שיש להרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח. מסתבר שלעניין דיעבד, יש להורות שלא יחזור להתפלל אם הרחיק ארבע אמות מהצואה כאשר אין הריח מגיע אליו.

תשובה קלו

בית שימוש לפני שימוש (או"ח סי' פג)

שאלה: באתר בנייה, בו אני עובד, הואיל ויש הרבה הפרעות ורעש, חשבתי להתפלל מנחה, בתא השירותים שעדיין לא משמש כשירותים, האם הדבר מותר?

תשובה: הכלל הידוע בהלכה הוא, ש'הזמנה לאו מילתא'. כלומר דבר שבהגדרתו אסור בהנאה, לא נאסר בהנאה בעצם העובדה שהוא הוכן/הוזמן לשם כך, כל עוד לא התחיל השימוש בו (על פי שו"ע או"ח מ"ב ב').

ביחס לבית כיסא הדין קצת שונה, וכך נכתב בשו"ע (או"ח פ"ג ב): 'הזמינו לבית הכיסא, ועדיין לא נשתמש בו, מותר לקרות כנגדו אבל לא בתוכו'.

המקור להלכה זו הוא מתלמוד ברכות (כ"ו). שם הגמרא שואלת, האם לעמוד ולהתפלל בתוכו, והגמרא לא מכריעה בדין זה. רמב"ם (ק"ש ג' ג') הכריע לחומרא, ואילו הראב"ד חלק עליו והקל בזה.

הסיבה שכאן חרגנו מהכללים הרגילים היא, שזה ביזיון לקרוא ולהתפלל במקום שנזכר עליו שם מאוס כזה (לשון ביאור הלכה שם).

על כן, מותר לקרוא כנגדו ולא בתוכו.

בדיעבד שכבר התפלל שם, היה ראוי להורות שיש להתחשב לעניין דיעבד בשיטת הראב"ד, ולא להצריך להתפלל שנית, אבל המ"ב (סק"ח) בשם לבוש כתב שלא יצא בניגוד לנכתב לעיל, ראיתי קעת בדברי כף החיים (סק"ה) שנוקט שיאמר קריאת שמע שנית, אבל לא יברך שוב את ברכות שמונה עשרה.

סיכום: אין להתפלל בתוך תא השירותים, למרות שהוא חדש.

תשובה קלח

שירותיים כימיים (או"ח סי' פג)

שאלה: האם מותר להתפלל או לברך מול שירותים כימיים?

תשובה: ישנו דין בתלמוד (ברכות כ"ו). שהובא בשו"ע (או"ח פ"ג, א) שאין לקרוא ק"ש כנגד בית כיסא ישן, למרות שפינו ממנו הצואה. הסברא היא, הואיל ויש למקום הזה שם של 'בית הכיסא', לכן הוא נידון כצואה למרות שאין בו קעת צואה, ולכן אסור לקרוא כנגדו כל עוד הוא במרחק של 'מלוא עיניו'.

סביב הלכה זו דנו הפוסקים בשאלה, במציאות שיש לבית הכיסא מחיצות, האם הדין ישתנה?

1. דעת הב"י שברגע שיש מחיצות מסביב, על אף שאין בגובהן עשרה טפחים, מותר לקרוא כנגדו (כל עוד לא מגיע אליו ריח רע).

2. הב"ח מסכים עם העיקרון שבאופן שיש מחיצות מותר לקרוא כנגד בית הכיסא, אלא שמזיק שיהיו למחיצות גובה י"ט לפחות.

3. דעת הט"ז (פג, א) ועוד הרבה אחרונים היא, שאם המחיצות מיוחדות לקבל צואה, יש למחיצות גדר של בית כיסא וגרף של רעי ואסור לקרוא כנגדן, וזו לשונו: 'נלע"ד ברור דבית הכיסא הוה ליה דין צואה ממש לעניין זה, דכיון שהמחיצות שלו מיוחדים לקבל צואה הוי ליה כצואה, אפילו במחיצה גבוה עשרה, ודומה לספסל נקוב דבסמוך ולגרף של רעי שכתב ב"י בסי' פ"ז בשם הרא"ש, כיון דמיוחד לכך הוה ליה כבית הכיסא, אף על פי שאין שם בהם ריח רע... כל זה נראה לעניות דעתי ברור דאין להקל בהאי מלתא שכתב כאן בשביל המחיצות שהוא שלא בדקדוק, ומשום הכי כל שיש בית הכיסא בחצירו חדר מיוחד, אין לקרות ק"ש או להתפלל בחצר, כל שהבית הכיסא לפניו כמלא עיניו כדין צואה, והיינו כבית הכיסא שאין בו חפירה אלא הצואה מונחת על הקרקע כאותן שהיו בימי חכמי התלמוד על פני השדה כך נראה לי ברור'.

[הט"ז מצמצם את האיסור רק למקרה שהמחיצה אינה משמשת שימוש אחר, מעבר לכך שהיא מחיצה של בית הכיסא, ולכן אותם שירותים שהקיר שלהם משמש גם קיר של חדר הסמוך להם, אין לקיר זה את ההגדרה החמורה הנ"ל, וזו לשונו: 'ונראה דחומרא דב"ה בזה הוא דוקא במחיצות שאינם נעשים אלא בשביל בית הכיסא כגון שעושה בחצירו חדר מיוחדת לזה אבל אם בנה בית הכיסא במחיצה של בית הסמוכה לאותה מחיצה אע"פ שאותה מחיצה היא מחיצה של בית הכיסא ממש אין על אותה מחיצה דין בית הכיסא לענין זה ומותר לקרות אפילו בסמוך כיון שאין המחיצה מיוחדת לבית הכיסא בלבד']

בשירותים של ימינו, גם לשיטת הט"ז אין מה לחשוש מלקרוא מולם מהסיבה הפשוטה שיש בהם אסלה, ואין הקיר עשוי לקבל צואה, ואפילו אם לפעמים מישוהו 'מפספס' אין לכך משמעות (במי רגלים אין אותה חומרא של צואה, וגם בצואה אין דנים על פי מציאות ארעית - עיין מאמר מרדכי).

במציאות של שירותים כימיים המצויים בימינו, בסוג הרגיל והפשוט, התברר לי שאין בהם מיכל שלתוכו מטילים את הצואה אלא הדופן של השירותים היא עצמה הדופן 'שמקבלת את הצואה' (ולכן, הניקוי שלהם הוא על ידי שאיבת התוכן והזרקה חומר מחטא על ידי זרנוק).

לפי זה, ראוי לדון את המתקן הנ"ל כבית הכיסא שעליו דיבר הט"ז לעיל (ישנו מתקן יותר משוכלל, הנקרא שירותים אקולוגיים, שבהם יש שקית המקבלת את הצואה שמשליכים עליה נסורת של עץ אחרי

'פעולת המעיים' ואין ממנה ריח רע, וכאשר באים לנקות אותם שולפים את השקית ומייעדים אותה לקומפוסט. פשוט הוא שאין לדפנותיה גדר של בית הכיסא).

על פי המסקנה שהגענו אליה, אין לקרוא כנגד אותם השירותים הכימיים. אני מתלבט האם גם הקיר הקידמי שבו קבועה הדלת נחשב כבית הכיסא, שהרי הוא חלק אינטרגלי של המבנה או שיש להקל הואיל והוא אינו מקבל את הצואה באותו צד.

ראוי לציין שדעת 'ערוך השולחן' שונה בתכלית. הוא אינו מקבל את דברי הט"ז. לדבריו יש בחז"ל שני מושגים: א. בית כיסא - שהוא מקום פתוח (ראה רש"י ב"ב כ"ג.); ב. בית הכיסא של כבוד, שהיו שם קירות ודלת כפי שמשמע מהמשנה במסכת תמיד 'מצאו נעול בידוע שיש שם אדם'.

פשוט לערוך השולחן שמה שחז"ל אמרו שאין לקרוא כנגד בית הכיסא, זה מכוון כלפי הסוג הראשון, ועל פי זה הוא מקל לקרוא כנגד קיר של שירותים (גם במקרה החמור שאותו תיאר הט"ז).

הרב דוב ליאור (שו"ת "דבר חרוון" סימן ע"ז) נוקט להלכה כעה"ש, והוא גם מצרף להיתרו עוד שיקולים: א) בשירותים הכימיים, הצואה מיד מתערבת עם חומר נוזלי (שבגללו השם 'שירותים כימיים') ובכך זה מוריד ממנו את שם בית הכיסא שעליו דיבר הט"ז (שבמציאות של הט"ז, הצואה היתה נופלת ונוגעת ישירות בקירות) ולכן התיר להתפלל כנגדו כאשר אין מגיע אליו ריח רע (שיקול נוסף שכתב הרב ליאור הוא שהמחיצה עבה, והיא מוגדרת כקיר כפול).

סיכום: הדעה נוטה לאסור לברך או להתפלל כאשר השירותים הכימיים ממולו אף במרחק רב (מדין בית הכיסא או גרף של רע), ואם עומדים מצידו יש להרחיק ארבע אמות ובתנאי שאין ריח רע מגיע אליו משם (וכך גם נראה מספר פסקי תשובות ח"א פג הערה 5). מאידך, הרב דוב ליאור מתיר לקרוא מולם.

תשובה קלט

טבילה 'על-חשבון' קריאת התורה (או"ח סי' פח)

שאלה: יש באפשרותי לשמוע קריאת התורה של מנחה של שבת או באותו זמן ללכת לטבול טבילת בעל קרי, מה עדיף?

תשובה: בתור רקע לשאלה, בתלמוד התבאר (ברכות כ: וכן ב"ק פ"ב.) שישנה תקנה המחייבת בעל קרי לטבול, לפני תפילה או לימוד תורה.

הגמרא בהמשך הסוגיה בברכות (כ"ב.) אומרת שחז"ל בטלו אות אותה התקנה, וכך פסק השו"ע (או"ח פ"ח). ידוע שלמרות שחז"ל בטלו את התקנה, ישנם חסידים ואנשי מעשה הנוהגים בכל זאת לטבול, ישנם הטובלים אחרי תשמיש המיטה וישנם הטובלים כל בוקר לפני שחרית.

קודם כל ראוי לחפש מניין מאוחר יותר לפני שמחליט על מה לוותר. התשובה לשאלה תלויה בשאלה, מדוע אתה טובל לקרייך, אם בגלל רצון להתפלל בקדושה ובטהרה, מכוח 'חומרא', אז ודאי שאין לבטל את שמיעת קריאת התורה, שהרי בטלה תקנת עזרא שתיקן טבילה לבעלי קרייך (ברכות כ"ב.), אבל אם אתה מחמיר בגלל שאתה חושש לשיטת הרי"ף (ברכות דף י"ג: בדפי הרי"ף, ורמזו תוספות ברכות כ"ב: 'ולית'), שסובר שאמנם ביחס ללימוד תורה בטלה תקנת עזרא, ואילו ביחס לתפילה לא בטלה התקנה, אזי חיוב טבילה כלפיך הוא מן הדין, ואין לך לבטל הנהגת הטבילה, למרות שתפספס קריאת התורה (כך השיב הרב ז"נ גולדברג). [הערה: ברי"ף מבואר ש'לאו טבילה דווקא, אלא (גם) רחיצה בט' קבין].

תשובה קמ

טבילה או נץ (או"ח סי' פח)

שאלה: תפילה בנץ או טבילה לבעל קרי, מה עדיף?

תשובה: תפילה בנץ עדיפה, כי יש כאן 'דבר רשות' (טבילה לבעל קרי) מול 'דבר חובה' (תפילה בנץ) כך השיב לי הרב דוב ליאור.

עיין עוד שו"ת דברי יציב או"ח סימנים נ"ה ונ"ז, ומעשה רב תרמ"ד י"ד.

ביחס לשאלה זו ולקודמה, ראוי לציין שיש בפסקי תשובות (ה"א עמ' תרמ"ד וכן תרמ"ו) התייחסות לשיטות החולקות על השו"ע ולדעתם תקנת עזרא לא בטלה כלפי תפילה, ועל כן התירו מקצת פוסקים לבטל תפילה במניין או להתאחר ולהתפלל שחרית לפי 'זמן תפילה השני' כדי להתפלל אחרי טבילה.

תשובה קמא

אישה בטומאת קרי (או"ח סי' פח)

שאלה: האם תקנת עזרא של טבילה לבעלי קרי, היתה גם על הנשים?

תשובה: פשוט הדבר שבזמן שהיתה נוהגת תקנת עזרא, היא נהגה גם כלפי נשים, כפי מה שמשמע מלשון המשנה במסכת ברכות (סוף פרק ג): 'זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר', שם נחלקו האם העובדה שהאישה ראתה נידה אחרי ששימשה, פוטרת אותה מטבילת עזרא, שהרי בין כה היא טמאה בגלל טומאת נידה. משמע שהתקנה חלה גם עליה.

התוספות יום טוב מבאר בטוב-טעם מדוע עזרא תיקן טבילה גם על הנשים: 'שעל ידי שתטמא לא יהיו נשמעות לבעליהן, ותתקיים שלא יהיו מצויים וכולי' פירוש לפירוש: עזרא תיקן טבילה בעלי קרי, על מנת שלא יהיו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים (בבא קמא פ"ב:), אם כן מדוע תיקן גם על האישה שתהיה טמאה? על כך הוא מיישב, שאם אישה תהיה מנועה מלהתפלל בגלל תשמיש, זה גם יעזור למנוע מבעלה ריבוי תשמיש.

המקור בתורה שאישה טמאה טומאת קרי בגלל תשמיש, נמצא בשני מקומות: א. בהקשר למתן תורה, ששם היה צריך לפרוש מן האישה שלושה ימים קודם מתן תורה, כדי שלא תהיינה הנשים טמאות טומאת קרי בשעת מתן תורה. ב. בפרשת תזריע כתוב: 'אִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֵתָהּ שְׁכַבְתָּ זָרַע וְרָחֲצוּ בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד־הָעֶרְב׃' (ויקרא ט"ו י"ח) והסביר על כך רש"י: 'ורחצו במים – גזירת מלך היא שתטמא האשה בכיאה. ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע, שהרי מגע בית הסתרים הוא'.

ממתן תורה למדנו עוד הלכה, שלמרות שגבר יכול לטבול מיד אחרי ששימש ובכך להיות טהור (יהיה צריך גם הערב שמש כדי להגיע לטהרה בשלימות), אבל ביחס לאישה יש חשש שתהיה טמאה במשך שלושה ימים, בגלל שהיא עלולה לפלוט שכבת זרע, וכל שלושה ימים מעת ששימשה, פליטתה מטמאה אותה, כי שכבת הזרע הנמצאת בגופה, עדיין ראויה להפרות 72 שעות מיציאתו מגוף הזכר. זו הסיבה שהיה צריך לפרוש מאישה שלושה ימים קודם מתן תורה, כי מצד הגברים וטהרתם היה מספיק לפרוש רק יום אחד, אלא כיון שגם הנשים היו נוכחות באותו מעמד, התורה דרשה מהן, שתהיינה טהורות.

הקושי הוא איך ליישם הלכה זו, כי אם תטבול מיד אחרי תשמיש, היא עלולה להיטמא שוב בגלל פליטת ש"ז?

צריך לומר שנשים ידעו לשים לב אם גופן פולט או לא, ועל כן מיד אחרי תשמיש טובלת והיא טהורה (עזרא לא דרש הערב שמש) ורשאת להתפלל, ואם היא תרגיש שהיא פולטת, שוב תלך לטבול.

בימינו שעלתה הדרישה אצל גברים לטבול לקריין, אני חושב שאם יש נשים בעלות דרישה רוחנית, כדאי להמליץ להן, לטבול אחרי תשמיש, במקווה המתוקן להן בבית, על מנת לשמור על דיסקרטיות. ביחס לנשים ששימשו וקיבלו מיד מחזור, לא כדאי שיטבלו, מחשש שתחשובנה שטבילה זו מצילה אותן מאיסור נידה.

הראוני בשו"ת משנה הלכות (חלק ה' כ"ג) שדן בשאלה מדוע לא ראינו שנשים תקפדנה על מנהג טבילה לטומאת קרי? וכך עונה: 'ולולי דמסתפינא הווא אמינא, דמהא טעמא באמת זלזלו רוב נשים בתפלה בכל יום, ואפילו נשים צדקניות והאחרונים תמהו מאיזה טעם זלזלו בתפילה (עיין מג"א א"ח ס' ק"ה סק"ב) וחס ושלום מחמת קלות שהרי דקדקו בכל המצוות נשים צדקניות ובתפלה לא היו מדקדקים כל כך כידוע, להנזכר לעיל יש לומר דדא הוא דגרמה להוא כיון דסבירא ליהו דלתפילה לא בטלה טבילה זו, ומנהג הנשים לא היה לטבול אחר תשמיש ואם כן בכל עת היתה חייבת טבילה זו ולא התפללה... והא דלא הנהגו בטבילה זו אפשר לומר כיון דכשהן ילדות (צעירות בגיל שיכולות להיפקד א. ס.) לא רצו לטבול שמא ישחיתו הזרע במים חמין וממילא כן נשתרבב המנהג ולא טבלו מכח זה'. ועיין עוד שם בחלק ט"ו כ"ו שמסביר מדוע נהגו נשים לטבול בערב יום כיפורים? הוא עונה, הואיל נהגו אז כולם להתפלל באותו יום ורצו לטהר עצמן מטומאת קרי, וזה מה שמסביר מדוע נשים זקנות (אולי הכוונה שבעליהן זקן וכן אלמנות) נהגו להתפלל כל השנה, כי אצלן בוודאות פרשו מתשמיש, וכן בתולות התפללו.

השלמה קצרה: בתחילת דבריו הוא מסביר שבטלה התקנה מהגברים, והמנהג לטבול אחרי ביטול התקנה היה קיים רק אצל הגברים, אבל לשיטת הרי"ף והפוסקים שעמו, שביטלו את התקנה רק ללימוד תורה אבל לתפילה התקנה עדין בעינה, מדוע נשים לא מקפידות על כך.

במשנה ברורה הלכות יום כיפור (או"ח תר"ו כ"א) כותב שאישה הטובלת בערב יום כיפור, אם לא עברו שלושה ימים מעת ששימשה, 'תכבד את ביתה' בחמין על מנת שלא תפלוט עוד (שם מציין שלפי רע"א לא תעשה כן אם שמשה בימים שראויה להתעבר, משום חשש השחתת זרע).

בשו"ת קניין תורה (ח"א ט"ז אות ב) כתב על שאלתנו: 'ואולי כיון דסגי להו דרך בקשה בעלמא, לא החמירו עליהן כל כך ועם כל זה צריך עיון'.

סיכום: יש מקום לחדש, שגם נשים תטבולנה אחרי תשמיש, באותה מידה שגברים מחמירים בכך (ראה בגוף התשובה את ההגבלות). לגבי החשש של פליטת זרע, ניתן להדיח את המקום או לחילופין לטבול שנית אם שמה לב שגופה פלט ש"ז.

תוספת: לפי הדעה בראשונים שאם אישה מדיחה את אותו המקום אחרי תשמיש, יכולה למנות שבעה נקיים מיד אחרי תשמיש (על פי מקוואות ח,ד ושו"ע פסק כך ביו"ד קצ"ו י"ג), מדוע היה צריך מרחק של שלושה ימים מפרישה עד מתן תורה?

כך מקשה פני יהושע (שבת פ"ו.), והשיב שלא כל הנשים בקיאות בזה. אבל חתם סופר כתב, שעל פי דברי מגן אברהם (תר"ו ח) הכותב שאסור לעשות קינוח סמוך לטבילה או סמוך לוסתה, כי באותן שעות רגילות להתעבר, ויש לחוש שתשחית זרע הראוי להריון.

תפילה

- 145 תשובה קמב - תפילה לפני נץ (או"ח סי' פט).....
- 145 תשובה קמג - תפילה מוקדמת לזיכוי הרבים (או"ח סי' פט).....
- 146 תשובה קמד - סדר עדיפויות (או"ח סי' פט).....
- 146 תשובה קמה - נסיעה לפני תפילה (או"ח סי' פט).....
- 147 תשובה קמו - ברכת ענ"י מאוחרת (או"ח סי' פט).....
- 147 תשובה קמז - חזן בנוסח שונה מהקהל (או"ח סי' פט).....
- 147 תשובה קמח - אכילה וטעימה לפני תפילה (או"ח סי' פט).....
- 148 תשובה קמט - האם תיקון בשבועות גורר עמו קלקול? (או"ח סי' פט).....
- 149 תשובה קנ - בעניין הנ"ל (או"ח סי' פט).....
- 150 תשובה קנא - תפילת פועלים (או"ח סי' פט).....
- 150 תשובה קנב - התעמלות לפני תפילה (או"ח סי' פט).....
- 151 תשובה קנג - אחרתי לותיקין (או"ח סי' פט).....
- 151 תשובה קנד - רֶעֶב לפני תפילה (או"ח סי' פט).....
- 152 תשובה קנה - מסטיק בתפילה (או"ח סי' פט).....
- 152 תשובה קנו - תפילה עם הציבור (או"ח סי' צ).....
- 153 תשובה קנז - תפילה במניין מהבית או יחידות בבית הכנסת (או"ח סי' צ) ..
- 153 תשובה קנח - תפילה מול תמונת אדם (או"ח סי' צ).....
- 154 תשובה קנט - להתפלל נדבה לְזִכּוֹת במניין (או"ח סי' צ).....
- 155 תשובה קס - מצווה הבאה בצער הדייר (או"ח סי' צ).....
- 156 תשובה קסא - שכר פסיעות בתפילה (או"ח סי' צ).....
- 156 תשובה קסב - תפילה במקומות פתוחים (או"ח סי' צ).....
- 159 תשובה קסג - המתפלל אחורי בית הכנסת (או"ח סי' צא).....
- 160 תשובה קסד - תפילה בגילוי ראש (או"ח סי' צא).....
- 160 תשובה קסה - כיפה בַּיָּם (או"ח סי' צא).....
- 161 תשובה קסו - לימוד בגוף נקי (או"ח סי' צב).....

- 162 ..... תשובה קסז - בדיקת נקביו לתפילה (או"ח סי' צב).
- 164 ..... תשובה קסח - ארון הקודש לא לכיוון ירושלים (או"ח סי' צד).
- 164 ..... תשובה קסט - לשבת בתפילת עמידה (או"ח סי' צד).
- 165 ..... תשובה קע - תזוזה אחרי קדושה (או"ח סי' צה).
- 166 ..... תשובה קעא - תפילה מסמארטפון (או"ח סי' צו).
- 168 ..... תשובה קעב - נישוק ילדים בבית הכנסת (או"ח סי' צח).
- 169 ..... תשובה קעג - 'רגל על רגל' בבית הכנסת (או"ח סי' צח).
- 170 ..... תשובה קעד - הסדרת התפילה [שינון התפילה לפני אמירתה]. (או"ח סי' ק).
- 173 ..... תשובה קעה - חוסר כוונה (או"ח סי' קא).
- 173 ..... תשובה קעו - ישיבה ליד המתפלל (או"ח סי' קב).
- 175 ..... תשובה קעז - מעבר ליד המתפלל (או"ח סי' קב).
- 176 ..... תשובה קעח - פסיעות מול המתפלל (או"ח סי' קב).
- 177 ..... תשובה קעט - הפסקה שקטה בשמונה עשרה (או"ח סי' קד).
- 177 ..... תשובה קפ - תפילה עם תפילין אחרי הפסקה (או"ח סי' קד).
- 178 ..... תשובה קפא - שיחת חולין בשמונה עשרה (או"ח סי' קד).
- 179 ..... תשובה קפב - שיחת קודש בשמונה עשרה (או"ח סי' קד).
- 180 ..... תשובה קפג - גערה בשמונה עשרה (או"ח סי' קד).
- 180 ..... תשובה קפד - שתיה בחזרת הש"ץ (או"ח סי' קד).
- 180 ..... תשובה קפה - העדפה בברכות קריאת שמע לאשה (או"ח סי' קו).
- 181 ..... תשובה קפו - ספק התפלל מנחה (או"ח סי' קז).
- 181 ..... תשובה קפז - התעורר ספק בלבו באמצע שמונה עשרה (או"ח סי' קז).
- 181 ..... תשובה קפח - מה נחשב לשוגג (או"ח סי' קח).
- 182 ..... תשובה קפט - תשלומין בראש חודש (או"ח סי' קח).
- 183 ..... תשובה קצ - היפך הסדר בתשלומין (או"ח סי' קח).
- 184 ..... תשובה קצא - תשלומי מנחה לאישה (או"ח סי' קח).
- 185 ..... תשובה קצב - תשלומין על חשבון הידור מצווה (או"ח סי' קח).
- 185 ..... תשובה קצג - עד מתי יש תשלומין לשחרית? (או"ח סי' קח).
- 186 ..... תשובה קצד - חתימה בתפילת הדרך (או"ח סי' קי).

- 188 .....תשובה קצה - הסח הדעת בתפילת הדרך (או"ח סי' קי).....
- 188 .....תשובה קצו - תפילת הדרך באיזור מסוכן (או"ח סי' קי).....
- 189 .....תשובה קצז - ה' שפתי בש"ץ (או"ח סי' קיא).....
- 189 ..תשובה קצח - המתפלל ביחידות מתי ישנה ל'מוריד הטל' (או"ח סי' קיד) ..
- 191 .....תשובה קצט - הרגיל את לשונו (או"ח סי' קיד).....
- 192 .....תשובה ר - מעבר מחורף לקיץ (או"ח סי' קיד).....
- 194 .....תשובה רא - גאל במקום גואל (או"ח סי' קטו).....
- 194 .....תשובה רב - שאלה לפני הזמן (או"ח סי' קיז).....
- 195 .....תשובה רג - מודים דרבנן בטעות (או"ח סי' קכא).....
- 195 .....תשובה רד - הפסקות בא"להי נצור (או"ח סי' קכב).....
- 197 .....תשובה רה - לאן אפנה תחילה (או"ח סי' קכג).....
- 198 .....תשובה רו - הוחלפו החזנים (או"ח סי' קכג).....
- 198 .....תשובה רז - ללמוד בחזרה (או"ח סי' קכד).....
- 199 .....תשובה רח - האם החזרה לא מיותרת? (או"ח סי' קכד).....
- 201 .....תשובה רט - חזרת הש"ץ - מה מנהג יוצאי מרוקו (או"ח סי' קכד).....
- 202 .....תשובה רי - מניין מצומצם (או"ח סי' קכד).....
- 203 .....תשובה ריא - חזרה ללא לחש (או"ח סי' קכד).....
- 203 .....תשובה ריב - עניית ב"ה וב"ש (או"ח סי' קכד).....
- 204 .....תשובה ריג - הנהגת ש"ץ בקדושה (או"ח סי' קכה).....

תשובה קמב

תפילה לפני נץ (או"ח סי' פט)

שאלה: האם מותר להתפלל לפני נץ החמה?

תשובה: באופן כללי, זמן תפילת עמידה הוא רק בנץ החמה ואילך, אבל חז"ל התירו למי שיוצא לדרך וכן לפועלים להקדים את זמן התפילה שלהם. (וכך נשאל הרב שמואל אליהו: מהו הזמן המוקדם ביותר בו אפשר להניח תפילין ולהתפלל? ומתי זמן פועלים? תשובה: א. שעה לפני הנץ; ב. 6 דקות אחרי שעלה 'עמודי-השחר'). יש פוסקים בניגוד לשו"ע שנקטו שהאיר פני המזרח הוא זמן תפילה לכתחילה.

תשובה קמג

תפילה מוקדמת לזיכוי הרבים (או"ח סי' פט)

שאלה: האם אני רשאי להתפלל במניין פועלים, על מנת להשלים להם מניין?

תשובה: מסתבר שיהיה מותר הדבר, וכך כתב בהערות איש מצליח, (או"ח ש"ו) בהקשר למי שגויים חטפו את הבת שלו, והיא עלולה לצאת לתרבות רעה, שמחייבים את האבא לחלל שבת על מנת להצילה. כי מותר לאדם לעבור על איסור קל, על מנת להציל את חברו מאיסור חמור (ובתנאי שלא היתה פשיעה בדבר, כגון כאן שנלקחה בכוח לגויים). גם כאן, על ידי שאעבור על איסור קל, אציל את הקבוצה מלהתפלל ביחידות (ראיתי בכרך א' של מ"ב עם הערות איש מצליח דברים סותרים בשם הרב מאוזו ואיני יודע ליישבם).

הערת הרב אביעד וייץ: לגבי צירוף אדם להשלמת מנין הפועלים, לכאורה עד שמביאים ראייה מהלכות שבת, הרי שממקומו הוא מוכרע, דבדיון בדין "חטא כדי שיזכה חברך" הביאו תוס' בשבת דף ד. ועוד מקומות את הגמרא במס' ברכות דף מז: שר"א שחרר את עבדו כדי להשלים מניין, משום שהוא מצוה דרבים, ואמנם יש שפירשו שהיה זה לקריאת זכור דאורייתא ולא לסתם תפילה במניין אך רש"י שם פירש דהוי מצוה דרבים "להוציא רבים ידי חובה בקדושה", וכך מובא בראשונים בגיטין דף לח:.

תשובה קמד

סדר עדיפויות (או"ח סי' פט)

שאלה: אני עובד בתור נהג הסעות, לפני שתי אפשרויות, להתפלל יחיד לפני נץ לפני העבודה או להתפלל במניין אחרי סבב העבודה הראשון, מה עדיף?

תשובה: לפי מרן השו"ע שתפילה לפני נץ החמה זה בדיעבד, נראה שיסמוך על דברי תרומת הדשן המתיר לעסוק בעסקיו אחרי שאמר ברכות השחר ועוד... על כן יתפלל בעבודה על מנת שלא ישכח מלהתפלל, תשובה זו נכונה במקרה ואתה נקרה למציאות זו באופן קבוע או לתקופה מסוימת, אבל באקראי ניתן לפסוק כדעת הפרי חדש הסובר שתפילה לאחר עמוד השחר, כאשר האיר פני המזרח הוא זמן שחרית לכתחילה, ותפילה לפני עבודה עדיפה על אף שזה ביחידות (אם מדובר בימות הקיץ וניתן להתפלל יחיד בנץ, יותר קל להכריע כי עדיף נץ לפני העבודה).

סיכום: אם זה נוהל קבוע, ילך לעבודה אחרי שאמר את ברכות השחר, ויתפלל במניין אחרי העבודה.

תשובה קמה

נסיעה לפני תפילה (או"ח סי' פט)

שאלה: האם אני רשאי לנסוע לפני מנחה או ערבית?

תשובה: בהלכה מוזכר שאין לצאת לדרך לפני תפילת שחרית (או"ח פ"ט ב.). המ"ב (סקי"ט) מציין במקום, שהוא הדין לפני מנחה או ערבית הדין כן. במשנה ברורה מהדורת דרשו, מביא מחלוקת אחרונים בטעם האיסור לצאת לפני מנחה או ערבית. לפי הרב וואזנר הטעם אינו משום איסור עשיית צרכיו קודם שהתפלל, אלא מהחשש שמא ישכח או שמא לא יתפלל מתוך ישוב הדעת, ולפי זה אם הדרך קצרה או שיודע שיצליח להתפלל אחר כך בישוב הדעת, הדבר מותר. אבל הרב ש"ז אוירבך סבור שגם לפני מנחה וערבית, סיבת האיסור היא משום עשיית צרכיו קודם תפילה, אלא שלדעתו, כל האיסור לצאת הוא דווקא כשרוצה עתה להתפלל, אבל אם רוצה להתפלל אחר כך כגון מנחה קטנה, נחשב כלא הגיע זמנו, ומותר ללכת לדרכו ולהתעסק בצרכיו.

ברור, שאם הנסיעה היא לבית הכנסת לשם תפילה, שהדבר מותר.

תשובה קמו

ברכת ענ"י מאוחרת (או"ח סי' פט)

שאלה: אדם שהתחיל תפילת שמונה עשרה, והוא שם לב שלא נטל ידיים בבוקר, מה יעשה?

תשובה: ינקה ידיו ב'כל מידי דמנקי', כגון שישפשף ידיו בבגד או בקיר וכדומה (עיין פסקי תשובות צ"ב ט'), ולעניות דעתי נראה, שאם מטריד אותו המחשבה שלא נטל ידיו, יגש לברז ויטול ידיו.

תשובה קמו

חזן בנוסח שונה מהקהל (או"ח סי' פט)

שאלה: אני חזן בבית כנסת שבו מתפללים בנוסח שונה מנוסח שלי, כיצד עלי לומר את תפילת הלחש?

תשובה: הרב פיינשטיין (אג"מ אור"ח ב כ"ט וחזר על כך באור"ח ח"ד ל"ג) כתב שאם הציבור מתפלל דרך משל נוסח אשכנז והם דורשים מהחזן להתפלל רק אשכנז אף בתפילת הלחש צריך להתפלל כנוסח החזרה. החשיבה היא שתפקיד תפילת הלחש של הש"ץ היא להסדיר את תפילתו כפי מה שהגמרא ביארה (ר"ה ל"ד:). כי אילו לא יעשה כך, "אדרבה יתגרע עוד סידורו זה דיערב שתי הנוסחאות".

שמעתי מהרב צבי קוסטינר שדעת הרב מרדכי אליהו היא שונה מכך, מהסיבה שכיום יש לפני החזן סידור וזה ימנע ממנו להתבלבל, ואחרי זה הראוני בהליכות שלמה (ח"א פרק ה י"ח) שזה גם דעתו של הרב ש"ז אוירבך.

תשובה קמו

אכילה וטעימה לפני תפילה (או"ח סי' פט)

שאלה: האם האיסור לאכול לפני התפילה (אינו רעב ואינו צמא) הוא איסור דרבנן או דאורייתא, והאם טעימה מותרת?

תשובה: על פי רמב"ם ספר המצוות שורש ט' וכן מדברי ספר החינוך (מ"ע רמ"ח) נראה שאיסור האכילה הוא איסור דאורייתא, הנלמד מהפסוק 'לא תאכלו על הדם', אבל בלשון הרמב"ם במשנה תורה (אהבה תפילה ו, ד) אין הכרע, וקצת נוטה שזה רק מדרבנן

הואיל ולא הזכיר את הפסוק הנ"ל. יש דיון בדעת הרמב"ם במנחת חינוך (רמ"ח ה) וכן בעיניים למשפט (ברכות י. אות ג').

פשוט הדבר, שלפי הראשונים שמצוות תפילה כל יום הוא מדרבנן, איסור האכילה הוא רק מדרבנן.

הרמב"ם והחינוך נקטו את הלשון 'לא יטעום אדם כלום עד שיתפלל' כלומר גם טעימה (חצי שיעור) אסורה. זה מאוד מסתדר לפי ההבנה שיש כאן איסור תורה, ו'חצי שיעור אסור מן התורה' (יומא ע"ד).

סיכום: גם טעימה אסורה, ויש אומרים שאסורה מן התורה.

תשובה קמט

האם תיקון בשבועות גורר עמו קלקול? (או"ח סי' פט)

שאלה: בימים שיש בהם תיקון (ליל שבועות, ליל הושענא רבה) ולומדים כל הלילה, נהגו בקהילות מסוימות להתחיל את תפילת שחרית בשעה מאד מוקדמת, באופן כזה שמגיעים לעמידה, זמן רב לפני הנץ, וכן ההלל נאמר לפני הנץ, וכן נטילת הלולב לפני הנץ. האם ראוי לעשות כן?

תשובה: אמנם רבותינו הפליגו בשבח מי שנעור כל הלילה בימים מיוחדים אלו (מגן אברהם או"ח תצ"ד, א וכה"ח שם 1), אבל לדעתי אין לנהוג הנהגות של מקובלים על חשבון קיום מצווה כמאמרה.

חז"ל למדונו במסכת מגילה (כ.) שמצוות הללו (לולב, הלל) מתחילות מהנץ החמה, ורק כשעשאו בדיעבד מעמוד השחר, יצא (או"ח תרנ"ב א, וכה"ח שם 1).

וכן ביחס לתפילת שמונה עשרה, הזכירו הפוסקים שזמנה מהנץ החמה (או"ח פ"ט, א) ורק ליוצאים לדרך התירו להתפלל מוקדם יותר (פ"ט ה, ועיין שם משנ"ב סק"מ).

כלפי כל אדם, נאמר שאסור לו להתחיל לפני הנץ, ורק באופן של דיעבד, במקרה שהתפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, כתוב שיצא (או"ח פ"ט, א).

הרב גיורא ברנר הפנה אותי להליכות שלמה (פסח י"ב הערה 13) שם הרב ש"ז אורבך הדריך תלמיד שקשה לו להיות ער כל הלילה, שלא ישנה ממנהג שהתקבל בכלל ישראל בקרב כל היראים והלומדים. הרב ברנר כתב לי שמנהג חלק מן ה'חסידים' (כלומר האנשים המשתייכים

לתנועת החסידות) ללכת לישון לפנות בוקר (כנראה בשביל להתפלל בכוונה) ולקום לאחר זמן מה ולהתפלל.

סיכום: נראה לענ"ד שמי שהוא בעל כוחות כמו שהיו בדורות שעברו, ילמד כל הלילה ויתפלל תפילת ותיקין, באופן שיתחיל שמונה־עשרה בהנץ החמה. אם הוא מרגיש, שאינו יכול להתפלל כמו שצריך אם יישאר ער עד אז, אזי עדיף לישון בשעה שסיים את הלימוד ולקום ולהתפלל מאוחר יותר ויתפלל תפילת חג כראוי, בנחת וב'נעימה קדושה', ולא יחטוף את התפילה הלילה.

תשובה קנ

בעניין הנ"ל (או"ח סי' פט)

שאלה: האם אין מי שחולק על הגישה שלך בשאלה הקודמת?

תשובה: אני רוצה בשורות הבאות להביא מספר מקורות שאינם תואמים את מה שכתבתי:

א. מה שכתבתי עד כאן הוא על פי פסיקת השו"ע, אבל ישנם פוסקים החולקים עליו כגון דעת הפרי חדש הכותב שהאיר פני המזרח הוא זמן תפילה לכתחילה ואם התפלל משעלה עמוד השחר בדיעבד יצא. הביאור הלכה (פ"ט א ד"ה ואם) מביא מחלוקת זו אבל הביאור הלכה בעצמו מציין שאף לשיטה המקילה אין לומר קריאת שמע קודם שהגיע זמן 'משיכיר' שהוא כ"46 דקות לפני הנץ. בספר עלי הדס (עמ' 93-94) כתוב שבטוניס נהגו למעשה כמו הפרי חדש (על פי ראיות שהצליח לאסוף ממחברים ומלוחות שנה שבטוניס).

ב. הפרי מגדים (או"ח תצ"ד א"א א הביאו מ"ב פ"ט א, כה"ח פ"ט י"ב) כותב, שבשבעות מתפללים מיד כשהאיר היום, אף על גב דראוי היה להתפלל אחר הנץ, מקדימים מפני הטורח.

ג. הרב יוסף קאפח (על ספר משנה תורה, אהבה עמ' לז) כותב שנהגו בתימן להתפלל שחרית כל השנה משעלה עמוד השחר, לכתחילה.

בדומה לכך כתב ברב פעלים (או"ח ח"ב תשובה ב' וכן תשובה ג') שנוהגים בבגדאד כמו הבית דוד, לעניין זמן ק"ש ותפילה. להחשיב את נץ החמה, שעה קודם שתעלה השמש על הארץ.

סיכום: כאמור ישנן דעות המתירות בשופי להקדים את תפילת שמונה עשרה, ובמיוחד בימים בהם עושים 'משמר', אבל זה לא תואם את פסיקת המ"ב, וכמו כן ראוי לציין שזה לא מתיר הלל ולולב לפני נץ החמה, וכמו כן יש לשים לב להשלכות הקשות שיש על אופי היום שלאחריו.

תשובה קנא

תפילת פועלים (או"ח סי' פט)

שאלה: אני ממחר לעבודה ובתקופה מסויימת בחורף, אני מתלבט היכן להתפלל שחרית. מה לבחור בין שתי אפשרויות הללו: א. תפילה שלימה לפני הנץ; ב. תפילה בנץ אלא שאצטרך לצאת בחזרת הש"ץ אחרי 'קדושה'?

תשובה: אני חושב שכיוון שתפילה לפני הנץ יוצאים בה רק בדיעבד, והיא מותרת רק למי שהוא יוצא לדרך או לפועלים, על כן עדיף שתתפלל בנץ, ותצא אחרי 'שמונה עשרה', שזה עיקר תפילה בציבור. אולם הרב שמואל אליהו כתב לי כדברים הללו: 'לפעמים אם יוצא באמצע התפילה, זה יוצר חילול השם, במיוחד אם היוצא הוא רב שלומדים ממנו. לכן במקרה כזה, עדיף להתפלל יותר מוקדם ולא לצאת באמצע התפילה, וגם אלה שאינם רבנים כשהם יוצאים יש בזה לפעמים בחינת 'עוזבי ה' יכלו' (ראה שו"ע נ"ה, ב מ"ב יד)'.¹

סיכום: תשאל תאלת חכם, אולי הוא יעזור לך פתרון טוב יותר, ונראה שבאופן זמני, עדיף להתפלל בנץ ולצאת קצת לפני סיום התפילה.

תשובה קנב

התעמלות לפני תפילה (או"ח סי' פט)

שאלה: האם מותר לעשות התעמלות לפני תפילת שחרית?

תשובה: הרב חיים שטיינר אמר שזה מותר, ובמיוחד במקרים שהדבר יכול לעזור להתפלל יותר טוב, וכן כתב לי הרב יוסף הורוביץ שהדבר מותר, [כשם שנהגו היתר לשמוע חדשות או לקרוא מייל שקיבל לפני שהתפלל], וכן ראיתי שכותב בסוף ספר תפילה כהלכתה בשם הרב שיינברג. מאידך, הרב דוב ליאור אמר לי שאין להתיר כי זה מוגדר כ'עשיית חפציו' לפני שחרית, האסורה.

הרב יהודה נקי העיר לי, שהמדד הוא אם נעשה לרפואה, מותר, ואם לשם כושר אסור (כך כתב בספרו ענות עני חלק י"ג פ"ח).

תשובה קנג

אחרתי לותיקין (או"ח סי' פט)

שאלה: אחרתי לתפילת ותיקין, בגלל זה הגעתי לעמידה אחרי שציבור כבר התחיל, אני מתלבט האם להתחיל עמידה למרות שבזמן שציבור אומר 'קדושה' אהיה עדיין בתפילת לחש?

תשובה: אמנם תפילה בנץ חשובה ביותר, והיא דוחה תפילה במניין לפי הביאור הלכה, לפיכך במקום זה שעלול להפסיד קדושה, היה ראוי לומר שקדושה חשובה יותר מתפילה במניין (כגון אדם שמאחר לתפילה, לא יתחיל אם לא יספיק להגיע לקדושה, על פי או"ח ק"ט א). אבל הרב דוב ליאור אמר לי שתפילת ותיקין עדיפה, שהרי לפי הרמב"ם אחרי זמן זה, זה רק בגדר של בדיעבד [בתור עצה, ניתן להתחיל שמונה עשרה וללכת להשלים קדושה במניין אחר]. תשובה זו בנויה על הדעה שאותה שמענו בשם הרב מרדכי אליהו, שתפילת נץ נחשבת כנץ, גם אם מקדים או מאחר חמש דקות.

תשובה קנד

רעב לפני תפילה (או"ח סי' פט)

שאלה: אני מרגיש שאני רעב, אבל אני מעדיף להחמיר שלא לאכול לפני התפילה, האם מותר להתפלל שחרית בהיותי רעב?

תשובה: מצד אחד אסור לאכול לפני שהתפלל, אבל הוזכר בהלכה (רמב"ם תפילה ה, ב) ש'חולים הדבר מותר. כמו כן נפסק שמי שהוא רעב הוא בכלל החולים.

יש לציין שהגדרת רעב אינה כל תחושת רעב שיש אלא כפי מה שכתב המ"ב: 'הרעב הרבה'.

יש הבדל בסגנון הפסיקה בין הפוסקים, בין לשון הרמב"ם ללשון השו"ע. הרמב"ם כתב: 'וכן הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים, אם יש בו יכולת לכוין את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה'. מלשונו משמע, שבמצב של רעב מסוים, יש איסור להתפלל לפני שאוכל, ואילו בלשון השו"ע (פ"ט ד) כתוב: 'הצמא והרעב, הרי הם בכלל החולים, אם יש בו יכולת לכוין דעתו, יתפלל, ואם לאו, אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה'. ברמב"ם כתוב ביטוי חד בלשון איסור, 'אל יתפלל', ואילו בלשון שו"ע כתוב 'אם רצה אל יתפלל' משמע שזה נתון לשיקול דעתו.

הגאון מוילנא הבין שהמחלוקת תלויה בכך שהכוונה מעכבת בתפילת עמידה, ועל כן לפי הרמב"ם אסור להתפלל במצב שאינו מכוון, ואילו השו"ע חושש שאולי אין אנו מכוונים כל כך (גם אם אוכלים מקודם) ועל כן התבטא בלשון 'אם רצה'.

כדי לחמוק ממצב זה, נראה להמליץ שאם יש לפני האדם התלבטות באיזה מניין להתפלל שחרית, והוא יודע שאם יתחיל מאוחר הוא יהיה גם רעב, עדיף להקדים גם מסיבה הנ"ל.

סיכום: על פי לשון השו"ע אין בכך איסור וכך המנהג במנחה גדולה בישיבות ובערבית במוצאי הצום.

תשובה קנה

מסטיק בתפילה (או"ח סי' פט)

שאלה: האם אני רשאי/ת להתפלל עם מסטיק בפה?

תשובה: הגמרא (ברכות נ"א.) אומרת שאין לברך כאשר יש דבר מאכל בפיו, והסמיכו זאת על הפסוק: 'ימלא פי תהילתך', ועל פי פסוק זה נגזרה ההלכה שאם הכניס לפיו מאכל ללא ברכה, אם מה שהכניס לא 'מאס', חייב להוציאו לברך ורק אז לאכול (שו"ע או"ח קע"ב ב). הבעיה הנ"ל היא מלבד חוסר דרך ארץ שיש בדבר, להתפלל עם מסטיק בפה.

תשובה קנו

תפילה עם הציבור (או"ח סי' צ)

שאלה: לצערי, לא אוכל להתפלל במניין, כי אני שומר על בתי הקטנה. שמעתי שעדיף להתפלל בשעה שהציבור מתפללים. מתי היא שעה זו?

תשובה: התלמוד במסכת ברכות (דף ו. ובגליון הש"ס שם) מדבר על מעלת תפילה בבית כנסת, וכן מדבר על מעלת תפילה בציבור, כאשר נבצר מהאדם לקיים את שתי הדרישות הנ"ל יחדיו, יש להעדיף להתפלל בשעה שהציבור מתפללים על אף שמתפלל בביתו [הליכות שלמה א עמ' סח]. כאשר הציבור מתפלל זו שעת רצון, ולכן יש עדיפות להתפלל באותה השעה.

איך מגדירים שעה שהציבור מתפלל, הואיל וכל רגע נתון בעולם יש מניין אנשים שמתחילים להתפלל שמונה עשרה?

הרב יעקב ישראל קנייבסקי כותב (קהילות יעקב ברכות ג) שכמו שלגבי תפילת מוסף המדד הוא הציבור שבאותה העיר [שלפי רבי יהודה היחיד פטור אם יש 'חבר עיר'. קרי, שאם יש ציבור באותה העיר שמתפלל מוסף, אז היחיד פטור], כך לענייננו המדד הוא הציבור שרגיל להתפלל עמו.

אמנם במצב שיש ישוב שאין בו מניין ואין אנשים מתפללים כלל בציבור, ואין להם מניין קבוע, הם צריכים להתפלל בשעה בה רוב הקהילות מתפללות (ע"פ רמ"א צ, ט).

הרב ש"ז אויערבך מוסיף (הליכות שלמה ח"א עמ' סח) שהדרישה היא שיכוון להצטרף לציבור מסוים ולהתפלל באותה שעה. ובהערות שם מסביר שצריך לדעת, לאיזה ציבור בדיוק הוא מכוון להצטרף עמהם, ולא שמתפלל באופן סתמי ואומר לעצמו: בטוח שיש מניין כלשהו שמתחיל להתפלל עכשיו, כי אז בעיר גדולה לא יהיה לדבר קצבה.

בהקשר למה שהבאתי שיש ליחיד להתפלל בשעה שהציבור מתפלל, מסופר על הרב צבי יהודה הכהן קוק שכאשר היה מתפלל בביתו ביחידות בגלל מחלתו, היה מתחיל את התפילה בשעה שמתחילים בשיבת מרכז הרב, כי לגביו זו השעה שהציבור מתפללים.

סיכום: תתחיל להתפלל בשעה שמתחיל המניין שאתה רגיל להתפלל עמו.

תשובה קנז

תפילה במניין מהבית או יחידות בבית הכנסת (או"ח סי' צ)

שאלה: איני יכול לצאת לתפילה במניין, מה עדיף לעשות, להתפלל בבית בזמן שהציבור מתפללים מניין שני, או להתפלל בבית הכנסת אבל ביחידות?

תשובה: בפוסקים כתוב (שו"ע או"ח צ, ט) שמי שלא יכול להתפלל במניין, יתפלל בזמן שהציבור מתפללים. וכתוב גם שיש להתפלל בבית הכנסת אף אם מתפלל ביחידות. אם זה עומד מול זה, משתמע שעדיף להתפלל בזמן שהציבור מתפללים.

תשובה קנח

תפילה מול תמונת אדם (או"ח סי' צ)

שאלה: האם מותר להתפלל כאשר לפני תמונה של רבנים על כריכת הספר?

תשובה: בשו"ת אור לציון (ח"ב ז"א) כתב שאין להתפלל כנגד תמונת אדם או בעלי חיים אפילו אם עוצם עיניו, מפני שנראה כמשתחוה להם. הרב אביגדר נבנצל ענה לי שאסור לכרוע מול תמונה של בן אדם, על אף שמדובר בתמונה קטנה.

בספר לנתיבות ישראל (ח"ב עמ' רכד/מה"ק עמ' צד) כתב שאין להציב תמונות של בני אדם בבית כנסת בגלל שזה מנהג נוצרים. אבל בבית מדרש, יש חשיבות שתהיינה תמונות של גדולי ישראל שההסתכלות עליהם מעוררת את יראת השמים והרצון לגדול בתורה. הוא מוסיף, שאם המקום בעיקרו מיועד ללימוד יהיה מותר להתפלל למרות התמונות שבו. הרב לא התייחס לשאלה אם מותר שתהיה תמונה מול עיניו בשעה שמתפלל.

מסופר על הרב מרדכי אליהו שהקפיד לכסות את כל התמונות של הגאון רבי יוסף חיים שיש על הספרי בן איש חי בבית הכנסת.

הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת ג ס"ב) מאריך לבאר את חומרת העניין, שלא תהיינה צורות בעלי חיים על הפרוכת, הן בגלל ביטול כוונה והן בגלל החשד שמא משתחוה להם (חששות הללו בוודאי שייכים גם כאשר מתפלל מול תמונת אדם).

סיכום: יש לכסות את התמונה של הרב בעת העמידה או להפוך את הספר.

תשובה קנט

להתפלל נדבה לזכות במניין (או"ח סי' צ)

שאלה: רקע: ישנה דעה בהלכה שתפילה במניין, זה דוקא כאשר עשרה אנשים מתפללים יחד באותו זמן, ומאידך ישנה דעה שמי שמתפלל בנוכחות עשרה אנשים, על אף שחלקם כבר התפללו, נחשבת תפילה זו לתפילה במניין.

שאלתי היא: לפי הדעה הראשונה, האם מותר לאותו אדם שכבר התפלל, להתפלל נדבה על מנת להחשיב את התפילה, לתפילה במניין בערכה הגבוה?

תשובה: וודאי שהתפילה המעולה היא התפילה בה עשרה אנשים מתחילים להתפלל תפילת שמונה עשרה ביחד.

באופן שישנם ששה או יותר שלא התפללו ומצטרפים אליהם עוד אנשים שכבר התפללו, פשוט הדבר שהם רשאים לקיים תפילה בציבור כולל אמירת חזרת הש"ץ וכדומה, אלא שנחלקו האחרונים, האם יש לתפילה זו מעלה של תפילה של ציבור (עיי' פסקי תשובות ח"א עמ' תרח"צ).

דעתם של הרב עובדיה יוסף והרב מרדכי אליהו היא שיש לתפילה זו מעלה של תפילה במניין, וכן כששאלתי את הרב דוב ליאור, הוא השיב שלהלכה נחשבת תפילה זו לתפילה במניין, על אף שכבר התפללו ארבעה, ולכן לדעתם 'לא מתחילה' השאלה הנ"ל. הדברים הללו הם על פי דברי הרמב"ם (ח, ד) שכתב: ו'כיצד היא תפלת הציבור יהיה אחד מתפלל

בקול רם והכל שומעים, ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים ובני חורין, ושליח ציבור אחד מהם, ואפילו היו מקצתן שכבר התפללו ויצאו ידי חובתן משלימין להם לעשרה והוא שיהיו רוב העשרה שלא התפללו.

לפי הדעה המחמירה שאין זה תפילה במניין, יש מקום להסתפק האם עצה זו תועיל, כלומר האם יהיה למעמד זה מעמד של תפילה בציבור, הואיל ויש באותה שעה עשרה שמתפללים, מאידך ניתן לומר הואיל ואין תפילה של עשרה 'בעלי חיוב' (אמנם הם בני חיוב, הואיל ואינם כקטנים, אבל אינם מחוייבים כעת בתפילה זו), לכן אין מעלה בכך שאותו אדם יתפלל שוב (עיין פסקי תשובות ח"א סימן ק"ז ד').

בנוסף לכך, יש לציין שהפוסקים לא עודדו תפילת נדבה, והלואי שתפילת החובה תיעשה באופן הנכון (על פי שו"ע או"ח ק"ז ד).

סיכום: עצה הנ"ל לא מעשית.

תשובה קס

מצווה הבאה בצער הדייר (או"ח סי' צ)

שאלה: האם אני רשאי לחנות ליד בית הכנסת הממוקם בשכונת מגורים, כאשר אני יודע שאני עלול לתפוס את מקום החניה של אחד הדיירים?

תשובה: כתוב בתורה 'ואהבת לרעך כמוך', ולכן אם זו שכונת מגורים, שברבות השנים הפכו את אחד הבתים לבית כנסת, לא ראוי לתפוס לאנשים את המקום הקבוע, למרות שלרוב אין להם בעלות עליו.

כאשר בינותי בספרים, ראיתי שישנה עדיפות לבוא לבית כנסת ברגל משום שכר פסיעות, ואף אם מעדיף לבוא ברכבו, כדי לחסוך זמן, יש עדיפות לחנות במרחק־מה מבית הכנסת, על מנת שיהיה לו שכר על אותן הפסיעות, ולכן עדיף לחנות באיזור שאינו מיועד לרכבים פרטיים, וככה ירוויח בכפליים. וראה עוד בפסקי תשובות (ח"א עמ' תשד) המאריך בנושא שכר פסיעות ואין מעברין על המצוות.

תשובה קסא

שכר פסיעות בתפילה (או"ח סי' צ)

שאלה: בדרך לבית הכנסת בו אני רגיל להתפלל, אני חולף על פני בתי כנסת אחרים, האם בגלל העיקרון ש'אין מעבירין על המצוות', אני מחויב להתפלל בבית הכנסת הראשון הנקרא בדרכי?

ראוי לדון במספר נושאים:

א. האם ישנו עיקרון ללכת לבית הכנסת היותר מרוחק, משום שכר פסיעות? ב. אם הולך לבית הכנסת הרחוק, איך זה עולה בקנה אחד עם הכלל: ש'אין מעבירין על המצוות'? ג. מנהג העולם, שאין חוששים לחלוף על פני הקרוב, האם יש להוכיח מכאן משהו?

תשובה: הגמרא בסוטה (כ"ב:) אומרת, שלמדנו קבול שכר מאלמנה אחת, שהיה לה בית הכנסת בשכנותה, ואף על פי כן הייתה באה לבית הכנסת של רבי יוחנן שהיה רחוק מביתה, שאלה רבי יוחנן מדוע היא אינה הולכת לבית הכנסת הקרוב? והיא ענתה לו בשביל לקבל שכר פסיעות, ומזה למדו הפוסקים (מג"א סימן צ' שו"ע הרב מ"ב סימן צ' סקל"ז) שאם יכול, עדיף ללכת לבית הכנסת הרחוק ממקום מגוריו, משום שכר פסיעות.

אמנם יש מקצת פוסקים הסוברים, שאם בדרכו לבית הכנסת הרחוק הוא עובר על פני בית כנסת אחר, עדיף שיכנס לקרוב משום שאין מעבירים על המצוות.

הרב דוב ליאור אמר לי, שהכלל שאין מעבירין על המצוות, אמור דווקא באופן שמעוניין לקיים כעת את שתי המצוות (כמו תפילין של יד ותפילין של ראש), מה שאין כן כאשר הוא מעוניין רק במצווה מסוימת. לכן כאשר רוצה להתפלל בבית הכנסת הרחוק שהוא הקבוע לו, אין את החשש הנ"ל.

סיכום: מותר לך ללכת להתפלל במקום שאתה חפץ להתפלל בו (למרות שתצטרך לחלוף על פני בתי כנסת אחרים), ואם הוא רחוק יותר, יש לך על כך שכר פסיעות.

תשובה קסב

תפילה במקומות פתוחים (או"ח סי' צ)

שאלה: האם מותר להתפלל במקום פתוח?

תשובה: ישנה סוגיה בתלמוד האוסרת להתפלל במקום פרוץ.

ראשי פרקים: א. מה סיבת האיסור? ב. מה הדין בדיעבד? ג. מה מציל מהאיסור, קירות או גג או שניהם? האם צריך מחיצות אטומות או גם גדר חלולה או זכוכית שקופה מועילים? ד. האם מותר במקום שאין שם עוברי דרכים? ה. האם יש הקלה כאשר זו תפילה במניין? ו. מה הדין בהולכי דרכים? ז. מה הדין בכותל? ח. מה נעשה בחתונות בגן אירועים או בתפילה תחת הפנס במוצאי שבת?

א. הסוגיה: (ברכות ל"ד:): 'אמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמצלי בבקתא'.

רש"י כתב שם: 'דמצלי בבקתא - בבקעה, שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך, ולבו נשבר'.

ב. בספר יפה ללב כתב שמוכח מלשון הרמב"ם, מתוך שלא הביא הלכה זו בין הדברים המעכבים את התפילה, שזה לא מעכב בדיעבד.

ג. כתב המ"ב: 'במקום שהוא מוקף מחיצות אף על פי שאינו מקורה שפיר דמי'.

ד. בעלי התוספות על המקום התקשו: 'ואם תאמר, הכתיב 'ויצא יצחק לשוח בשדה' (בראשית כד) 'יש לומר דהתם מיירי בהר המוריה כדאמרינן בפסחים פרק האשה (פ"ח). לא כיצחק שקראו שדה וכו' אי נמי בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים'.

רואים בתוספות בתירוצם השני, שעיקר האיסור נעוץ בחשש שמא יפריעוהו עוברי דרכים ויבטלו ממנו הכוונה.

הבית יוסף ממאן בהיתרם של בעלי התוספות, וכך התנסח: 'ותימה דלתירוץ שני משמע דהוי טעמא כדי שלא יפסיקוהו עוברי דרכים, ואין זה טעם לקראו חצוף'.

המ"ב הבין שיש ליישב את התוספות מהסתייגות הבית יוסף, אבל למעשה החמיר בגלל מה שהבין בזוהר: 'והנה אף שהמ"א ושאר אחרונים מיישבים לדברי התוס' מכל מקום כתבו שבזוהר משמע שיש להתפלל דווקא בבית'.

בספר יפה ללב הוכיח שלא כבעלי התוספות מספר תנא דבי אליהו (פ"ט) 'ולמדו ממנו חכמים ארבעה דברים:

1. שלא יעמוד אדם בבקעה להתפלל. 2. ולא יעמוד ברבים ויתפלל מפני דעת הבריות.
3. לא יעמוד אדם בין הנשים ויתפלל מפני דעת נשים... 4. ולמדו חכמים שיעמוד אדם בצד העץ ויתפלל בצד האבן ויתפלל, שנאמר ויסב חזקיהו פניו וגו' (ישעיה ל"ח ב').

מתוך שעשה חלוקה בין תפילה ברבים מחשש של הבריות ותפילה בבקעה, משמע שהמניעה להתפלל בבקעה היא בעצם ולא רק בגלל הפרעות.

האם צריך מחיצות אטומות או גם גדר חלולה או מחיצה מזכוכית שקופה מועילים?

ברור שגדר שקופה לא תפתור את הבעיה, שהרי החשש של הפרעות של עוברים ושבים קיים גם כאן.

ה. בכף החיים הביא בשם אחד הראשונים שאם יש עשרה, אין בזה איסור.

ו. כתב המ"ב: 'עוברי דרכים לכולי עלמא מותרים להתפלל בשדה, ומכל מקום כשיש שם אילנות טוב יותר שיעמוד שם ביניהם ויתפלל אם אין קשה עליו איחור דרכו, דמקום צנוע הוא קצת על ידי זה, וכשהוא בביתו אין לסמוך על זה'.

הב"ח מביא ראייה לכך שתפילה בין האילנות מותרת: 'ונראה עוד לתרץ קושיית התוספות, דיצחק לא היה מתפלל במקום פרוץ אלא בין האילנות היה מתפלל, וזהו שאמר הכתוב לשוח ולא אמר להתפלל לשון המיוחד לתפילה אלא אמר לשוח דמשמע נמי שהתפלל בין השיחים מסתתר ביניהם בשעת תפילה'.

ז. ישנה סברא שמותר להתפלל בחצר של בית הכנסת, כאשר ישנה צפיפות בבית הכנסת, או מהסיבה שדי במחיצות או בגלל שיש עשרה או בגלל השכינה.

לגבי הכותל המערבי, הואיל ויש שם שכינה, הרי זה דומה לשדה שהתפלל בו יצחק.

ח. כאשר נמצאים בגן ארועים ויש אפשרות להגיע לבית כנסת במעט טרחה, יש להתאמץ בדבר. אם הדבר לא ניתן יש לסמוך על הדעה שבעשרה אין איסור, אבל יש להקפיד שזה יהיה במקום שאין עוברי דרכים, שלפי התוספות לעיל בתשובתם השניה הדבר מותר [במציאות לא קל למצוא איזור ללא עוברים ושבים].

ביחס לתפילות הרחוב שמתקיימות במספר ישובים במוצאי שבתות, תחת פנס הרחוב, חורה לי מאוד וזה הסיבה שהניעה אותי לברר את הסוגיה. אחת הבעיות הקיימות, במנייני רחוב הוא שמאוד מצוי שיש שם עוברים אנשים וזה מאבד את הריכוז. חוץ מכך שמפסידים את המעלה של תפילה בבית הכנסת, הרי שיש חסרון של מקום פרוץ. אם נרצה למזער את הנזק, נבקש לבנות קירות חוצצים מבניה קלה (כמו שיש מסביב למקום שמניחים קרטונים משומשים) ולהניח שם ערימת כסאות שיסייעו לשבת ולהתפלל מתוך ישוב הדעת.

סיכום: יש להתפלל במקום סגור. אם יש עשרה או שיש מקום שאין שם עוברים ושבים יש על מי לסמוך, והמהדר בכך יחולו ברכות על ראשו.

ניתן להביא את השאלה שלא עסקנו בה עד הנה, מדוע לפי התירוץ הראשון, היה מותר ליצחק להתפלל בחוץ?

נאמרו מספר פירושים: מכיוון שזה מקום שכינה, הדבר מותר על אף שהוא פרוץ, כלומר אימת השכינה פועלת לא פחות מאשר העובדה שזה מקום סגור.

המקום נקרא שדה למרות שלא היה פרוץ, שהרי אברהם קראו הר ויעקב קראו בית.

תשובה קסג

המתפלל אחורי בית הכנסת (או"ח סי' צא)

שאלה: האם מותר להתפלל מחוץ לבית הכנסת, באזור שמאחורי הקיר הקדמי?

תשובה: מקרה זה נוגע בשלושה נושאים:

א. האם מותר להתפלל אחורי בית הכנסת? התלמוד (ברכות ו.) אוסר להתפלל אחורי בית הכנסת. נחלקו הראשונים בביאור הגמרא, וממילא בשאלה איך לנהוג כאשר מתפלל אחורי בית הכנסת בצד מזרח (באירופה כולם התפללו לכיוון מזרח), לפי דעה אחת, יתפלל גם לכיוון מזרח, כמו שהציבור מתפללים, ואילו לפי הדעה השנייה, במצב זה אסור לו להתפלל לכיוון מזרח, שהרי 'אחוריו אל היכל ה' ולכן לדעה זו, צריך להפוך פניו לכיוון בית הכנסת, ולמרות שהם מתפללים לכיוון מזרח והוא למערב, אין בכך חשש, הואיל ומתפללים הקהל והוא לכיוון הכותל המזרחי.

מרן השו"ע כותב (או"ח צ"א ז) שראוי לצאת ידי שתי השיטות, ומזה נגזר שלא יתפלל מאחורי הקיר שאליו הציבור מתפלל.

ב. ביחס לברכת כהנים, האם מי שנמצא שם 'בכלל ברכה'? ההלכה ידועה (או"ח קכ"ד כ"ד), שמי שאינו עומד מול הכהנים בשעת הברכה, אינם בכלל ברכה, אלא אם כן, היו אנוסים באותה שעה, כגון שהם עובדים בשדה.

אם יש מקום בפנים, ולא נכנסים, מטעמי נוחות או עצלות, מפסידיים בכך את הברכה של הכהנים.

ג. האם מי שנמצא בחוץ, נחשב כמתפלל במניין? בהלכה ישנו דיון לגבי השאלה האם מי שנמצא בעזרת נשים מצטרף למניין, המ"ב (או"ח נ"ה סקנ"ב) כותב: 'וכל שכן דאם יש בלעדיו עשרה נחשב תפלה בציבור על ידי זה, ואף על פי כן יותר טוב אם נקל הוא לירד לבית הכנסת, שירד'.

לגבי סעיף הראשון, הרב ליאור ענה לשאלתי, שאם נעשה הדבר בגלל הדוחק, או שזו עזרת נשים, מותר.

תשובה קסד

תפילה בגילוי ראש (או"ח סי' צא)

שאלה: אני וחבר שלי מתפללים שמונה עשרה, הכיפה של חברי עפה ברוח. החבר הניח את ידו על ראשו, ואני יודע שאין זה נחשב ככיסוי ראש המועיל. האם אני רשאי לעקור ממקומי על מנת להרים את הכיפה ולהשיבה לבעליה?

תשובה: ההפסקה האסורה בתפילה, היא הפסקה שבדיבור, ולא באופן שזו ממקומו תוך כדי תפילה, ועל כן אין כאן איסור. לכן מותר לעקור ממקומו בשביל להביא סידור וכדומה (כמו כן מותר ללכת לבדוק בספר הלכה, מה הדין אם שכח יעלה ויבוא וכדומה, עיין שו"ע או"ח צ' כ"ז, ומ"ב ק"ד סק"ב).

אמנם לפי הרש"ל (שו"ת סימן ע"ב) מועיל כיסוי היד, גם לגבי איסור 'אזכרת שם שמייים בגילוי ראש', ואין פוסקים כמותו (עיין מגן אברהם צ"א, ד) ורק לגבי איסור ללכת בראש מגולה, סומכים על כיסוי היד (מ"ב, ב' סק"ב).

הערה: כדאי לראות במקורות הבאים הדנים האם יש לסמוך על שיטת רש"ל בשעת הדחק: פסקי תשובות ח"א (סימן ב', הערה 75) מעיין אומר (ח"א עמ' שפג בשם הרב עובדיה יוסף) מקילים, ואילו כף החיים (צ"א, כ) מחמיר.

סיכום: נראה להסיק, שכשם שמותר למתפלל עצמו ללכת להרים את הכיפה, כך מותר לחברו להרים עבורו.

תשובה קסה

כיפה בַּיָּם (או"ח סי' צא)

שאלה: כאשר הולכים לים או לברכה, האם צריך להיות לבוש בזמן שאוכלים או שמתפללים?

תשובה: כאשר מברכים יש להקפיד על כיסוי ראש (על פי שו"ע או"ח צ"א ג) לעניות דעתי ראוי לאכול כל הארוחה עם כיפה אבל אין לי מקור לכך.

בשעת ברכת המזון ותפילה צריך מן הדין גם כיסוי לחלק העליון של הגוף (מכסה ליבו) וראוי לעמוד בתפילה כדרך שהוא עומד לפני אדם חשוב (ראה או"ח צ"א א ביחס לשמונה עשרה) וכך הובא במעין אומר (ח"א פ"ט מ"ט).

הפוסקים דימו דיני ברכת המזון לדיני תפילה, על פי שו"ע קפ"ג ח: 'לענין לשאול בברכת המזון, מפני היראה או מפני הכבוד, יש מי שאומר שדינה כתפלה'. וכתב מ"ב (שם סק"א):

'כתב המ"א בשם הב"ח ירא שמים לא יברך במצנפת (כיפה) רק ישים הכובע על ראשו, ויש שנוהגין גם כן להתעטף בבגד העליון, דכל זה הוא בכלל עיטוף הנאמר בגמרא אצל כוס ברכה, וכן נהגו כהיום בישראל בעת ברכת המזון שמשמיין הכובע על ראשיו, אפילו כשהוא מברך ביחיד בלי כוס'.

תשובה קסו לימוד בגוף נקי (או"ח סי' צב)

שאלה: האם מותר ללמוד תורה, כאשר אני צריך לשירותים?

תשובה: כתב הרמ"א (צ"ב, א): כל הנצרך לנקביו, אסור אפילו בדברי תורה, כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים.

מבאר המ"ב (סק"ז): שמדובר שאינו יכול להעמיד את עצמו עד שיעור פרסה (כלומר: זמן של 72 דקות).

שו"ת אור לציון (ח"ב עמ' 10) מחדש, שיש מחלוקת בין רמב"ם להגהות מיימוניות האם האיסור להתפלל כשצריך לנקביו הוא משום טרדא, או משום שגופו משוקץ [כאשר דעת הרמב"ם תפילה (ד, י) היא משום שטרוד, ודעת הגהות מיימוניות (שם אות ח') היא משום שגופו משוקץ] וההשלכה מכך תהיה, האם צריך להפסיק אם נתעורר לו רצון באמצע תפילתו [רשב"א התיר להמשיך – שהרי אין איסור ללמוד כאשר יש לו טרדה, אך תרומת הדשן (סימן ט"ז) אסר – מפני שחושש לכך שגוף משוקץ].

כותב האור לציון, שלפי זה תהיה עוד השלכה הלכתית, אם יהיה מותר ללמוד במצב כזה. לרמב"ם מותר שהרי אין איסור ללמוד תורה כאשר הוא טרוד, ולהגהות מיימוניות יהיה הדבר אסור (שאר פוסקי ספרד לא ראו בכך מחלוקת בין ספרדים לאשכנזים).

עיינ שם בביאור הלכה (סעיף ב' ד"ה קורא) שמתיר לסיים את העניין שהתחיל, אם התחיל לפני שהרגיש צורך.

סיכום: למעשה, לאשכנזים יהיה אסור (כפי שמשמע ברמ"א), ולפי אור לציון מותר.

תשובה קסז

בדיקת נקביו לתפילה (או"ח סי' צב)

שאלה: האם אני צריך ללכת לשירותים לפני תפילה גם כשאיני מרגיש צורך לכך? שאלה זו מתעוררת גם במצב שישנן שתי תפילות צמודות והוא 'בדק נקביו' לפני התפילה הראשונה. כגון שהייתי בשירותים לפני מנחה ותיכף מתחילים ערבית, הן ביום חול כשיש הפסקה קצרה בין התפילות, הן בלילי שבת (שההפסקה יותר ארוכה, שיש קבלת שבת ודרשה באמצע) והן במקרה שמתחילים מוסף והתפנית לפני שחרית?

תשובה: ראשי פרקים: א. האם מותר להתפלל כאשר יכול להתאפק; ב. האם יש צורך ללכת לשירותים כאשר אינו מרגיש שום צורך, לפי המ"ב; ג. הדין המיוחד בשחרית; ד. הדעה המיוחדת של שו"ע הרב.

א. לשון השו"ע (צ"ב א) היא: 'לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה'. לא התבאר בלשונו, אם הוראה זו תקפה רק ביחס לאדם שמרגיש שצריך לשירותים ולמרות שההרגשה שלו חלשה, כלומר שיכול לעצור עצמו במשך שעה וחומש, או גם ביחס לכל אדם על אף שאינו מרגיש כלום.

ב. נראה לדייק מלשון המ"ב (ס"ק ה) כפי הצד הראשון, שהרי הוא כותב: 'אבל לכתחילה - רצה לומר אפילו יכול לעצור בעצמו יותר מפרסה, כיון שהוא מרגיש בעצמו קצת שצריך לנקביו'.

ג. לכאורה נראה שיש סתירה בדברי המ"ב בין מה שכותב בסימן ב' למה שכותב בסימן צ"ב.

בסימן ב' בהקשר ללשון השו"ע הכותב: 'ויבדוק נקביו' כותב על כך המשנה ברורה: 'כדי שיהיה אחר כך גופו נקי בשעת קבלת מלכות שמים בקריאת שמע ותפלה. ואין צריך רק בדיקה לבד, ואם בדק את עצמו ואינו רוצה עתה לנקביו, זה נקרא מן הדין גוף נקי, וחלילה לאחר שוב עבור זה, זמן קריאת שמע או אפילו רק תפלה בצבור'.

לשונו לא כל כך מובנת, מה כוונתו באומרו: 'ואם בדק את עצמו ואינו רוצה עתה לנקביו, זה נקרא מן הדין גוף נקי', על פי העיון במקורותיו, חיי אדם וערוך השולחן נבין מה הוא בא להדגיש.

לפי ח"א (כלל ג, א) גם כאשר הולך לשירותים, צריך לשהות ולא למהר לצאת עד שירגיש בעצמו שאינו צריך עוד ולא כפי שהמון העם עושים, שממהרים לצאת.

אבל עה"ש (א*) כתב שמספיק בדיקה, כלומר שבדק 'שאין המותרות יוצא' ואין צריך להשתהות עוד, למרות שבדמיונו אם יישאר שם עוד זמן, יצא מגופו עוד מותרות. וסיים, שרבים טועים בזה ומפסידים גם זמן ק"ש או תפילה בציבור.

המ"ב בא להכריע כעה"ש ושולל את ההנהגה של חיי אדם. מתוך כך נראה שיש חובה לבדוק את עצמו (כלומר ללכת לשירותים אף אם אין מרגיש כלום, למרות אין להתעכב שם מדאי).

דברי המ"ב הנ"ל, שדורש בדיקה גם אם לא מרגיש צורך, סותרים את הכתוב בסימן צ"ב, ששם כותב שרק אם מרגיש קצת שצריך לנקביו, לא יתפלל עד שיבדוק את עצמו תחילה. כך אולי יש ליישב: האמור בסימן ב' הוא דווקא במשכים משנתו שישנה כעין חזקה שיצטרך בקרוב לנקביו, בעקבות כך שעברו עליו מספר שעות בשינה.

ד. בניגוד לנכתב לעיל, בשו"ע הרב נראה, כפי הצד השני הנ"ל, וזו לשונו: 'ומכל מקום לכתחילה יבדוק את עצמו יפה קודם התפלה שלא יצטרך לנקביו אחר כך ויטרוד בתפלתו וכן יסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו'. מדבריו משמע שגם באופן שאינו מרגיש שום צורך, בכל זאת צריך שילך להתפנות.

למעשה, אצל רבותינו, ראיתי שלא החמירו כפי שו"ע הרב, מפני שתמיד ראינו אצל ראשי הישיבה הרב אברהם שפירא והרב שאול ישראלי שבאו לתת שיעור כללי ונשארו להתפלל ערבית אחרי זה בלי ללכת לשירותים. גם במוסף של ראש חודש לא ראינו נהירה לשירותים לפני מוסף.

ההנהגה ללכת לשירותים לפני מוסף בשבתות וחגים, היא בגלל שנכנס להם ספק בליבם אולי הם צריכים לשירותים או שהיא ממש מן הדין כי הם ממש מרגישים צורך לשירותים. לרב מרדכי גבאי נראה לחלק בין מתפלל ערבית צמוד למנחה, לבין מתפלל מוסף אחרי שחרית, שבאחרון יש יותר שהות, והכל לפי העניין.

סיכום: על פי שורת הדין, אין צורך ללכת לשירותים לפני כל תפילה, אם אינו מרגיש צורך, כפי שכותב המ"ב. בתור הנהגה כללית ראוי ללמד את התלמידים 'צעירי הצאן' לנהוג על פי הדין ולא על פי חומרות, ויש להימנע מהנהגות הנובעות מעצבנות שיגרמו ללכת לשירותים כל רגע. מי שרוצה להחמיר על עצמו, כפי הנשמע משו"ע הרב, טוב שילך לשירותים לפני כל תפילה וישקול את 'משקל החסידות' אם אין זה בא על חשבון משהו אחר.

תשובה קסח

ארון הקודש לא לכיוון ירושלים (או"ח סי' צד)

שאלה: שמתי לב שבבית הכנסת בו אנו מתפללים, ארון הקודש מוצב בקיר החזית שהוא לכיוון דרום מערב, ואילו ירושלים נמצאת בכיוון דרום. הציבור מתפלל לכיוון ארון הקודש, ובעזרת נשים, חלקן מתפללות לכיוון ירושלים ואילו חלקן מתפללות לכיוון ארון הקודש. מה ראוי לנהוג?

תשובה: בתלמוד (ברכות ל.) ובהלכה (או"ח צ"ד א) הובא הדין שיש להתפלל לכיוון ירושלים. בבאר היטב (סק"ג) מובאת מחלוקת פוסקים כיצד יש לנהוג כאשר העמידו את ארון הקודש לצד דרום, וכולם מתפללים נגד ארון הקודש שהוא בצד דרום (מדובר באירופה שירושלים נמצאת מזרחה להם), בשם ה'יד אליהו' כתוב שיוכל להתפלל לצד מזרח, ואין כאן משום יוהרא ולא משום איבה, והוסיף שם, שגדול אחד חולק עליו, ולדעתו יתפלל רק לצד שהציבור מתפללין. במ"ב (סק"י) הכריע כדעה השניה, שיתפלל לצד שהציבור מתפללים, והוסיף בלשון זה: 'אך יצדד פניו למזרח'.

חשוב לציין שהמשנה ברורה עצמו כתב (סק"ט) שאפילו אם קבעו את ההיכל בכותל אחר (כלומר לא במזרח אלא למשל בצד דרום) צריך למתפלל להחזיר פניו למזרח.

סיכום: אם ניתן לבקש מכל הציבור לכיוון פניהם בתפילת שמונה עשרה לכיוון ירושלים, שהוא אצליכם לצד דרום, מה טוב ונפתרה השאלה, אבל במצב הנתון גם מי שיודע את ההלכה, צריך לעשות מה שהציבור עושה. אבל אם בעזרת נשים ממילא ישנן שתי הנהגות, עדיף לך לעשות כדבר הטוב, שהוא להתפלל לכיוון ירושלים.

תשובה קסט

לשבת בתפילת עמידה (או"ח סי' צד)

שאלה: אני בנסיעה באוטובוס, ואני רואה שלא אצליח להתפלל ערבית במניין. האם להתפלל באוטובוס בישיבה בזמן שהציבור מתפללים, או ביחיד כאשר אגיע הביתה (אחרי שהציבור סיים תפילתו)?

תשובה: תפילה צריכה להאמר בעמידה, לפי מרן השו"ע אם התפלל בישיבה, חוזר להתפלל בעמידה (לשון השו"ע או"ח צ"ד ט': 'מי שהוכרח להתפלל מיושב, כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל מעומד, ואינו צריך להוסיף בה דבר'). אמנם האחרונים (עיי' מ"ב סקכ"ו) לא פסקו כך, אבל

במקרה הזה, בוודאי עדיף להתפלל כאשר יגיע למקום ישוב. לכתחילה יתפלל אף ביחיד בבית כנסת. ראוי שיעשה לעצמו תזכורת שלא התפלל עדיין.

תשובה קע

תזוזה אחרי קדושה (או"ח סי' צה)

שאלה: מתי אני רשאי לעקור ממקומי בסיום עניית 'קדושה'?

תשובה: בספר אליה רבא (צ"ה ז) כתב, שיש לעמוד ברגליים מכוונות עד סוף ברכת 'האיל הקדוש'. הוא נסמך על דברי מהרי"ל המובאים בדרכי משה (סימן קכ"ה): 'ובמהרי"ל (הל' תפלה ס"א ב), שהוא לא היה מדבר מתחלת הקדושה עד אחר אמון ד'האל הקדוש'. מכאן דייק האליה רבא, שיש להמשיך לעמוד עד סוף הברכה, כשם שמהרי"ל הקפיד שלא לדבר כל משך זמן זה.

בספר תורת חיים סופר (על סימן צ"ה) כתוב שאין מדברי מהרי"ל הוכחה לחיוב לעמוד, אלא רק לעניין איסור דיבור, והוא אף מעיד שלא ראה שמדקדקים לעמוד אחרי סיום הקדושה. בדרכו של תורת חיים סופר, הלכו עוד הרבה פוסקים המקילים בדבר וסבורים שדברי מהרי"ל מתייחסים לעניין איסור הדיבור בלבד, ולא לעניין חובת העמידה (עייין הליכות שלמה ח הע' ס).

בימים הנוראים, כולם מקילים ומתירים לזוז מהמקום מיד בסיום הקדושה (עייין בתשובה לקמן על סימן תקפ"ב).

עיין במשנה ברורה מהדורת איש מצליח הערה בשם כף החיים.

הערה: על איזה מציאות דיבר מהרי"ל, הלוא אין מדברים בכל חזרת הש"ץ? יש על כך שתי התייחסויות: א. מדובר באדם שכבר שמע כבר חזרת הש"ץ אלא שנקלע שוב למקום בו מתפללים; ב. מדובר באדם שמעוניין לענות על דברים שבקדושה, ולא מדובר על 'שיחה בעלמא'.

סיכום: במספר מקורות הובא שאינו רשאי לעקור עד סיום ברכת 'האיל הקדוש'.

תשובה קעא

תפילה מסמארטפון (או"ח סי' צו)

שאלה: האם מותר להתפלל 'שמונה עשרה', מתוך סידור ב'סמארטפון' (מכשיר חכם)?

תשובה:

ראשי פרקים: א. הסוגיה בש"ס; ב. מה טעם האיסור? ג. מה נכלל בגדר האיסור? ד. מה הדין בלולב ומדוע נשתנה דינו? ה. מה הדין לגבי החזקת סידור או מחזור בידו? ו. אחיזת חפצים שאינם שבירים בזמן תפילה; ז. אחיזת סמארטפון סברות לאיסור ולהיתר; ח. העברת המכשיר למצב טיסה לפני התפילה.

הבהרה: כל הדיון לעיל מדובר על סמארטפון עם סינון, כלומר אינטרנט מסונן (רימון, 'נטספארק') וברור לחלוטין שמכשיר ללא סינון אינו כשר לא לתפילה ולא לעמוד בפני מלך!

א. הגמרא במסכת ברכות (כ"ג:) מביאה איסור לאחוז חפצים בזמן תפילה, וכן פסק השו"ע (או"ח צ"ו א) וז"ל: 'כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו תפילין ולא ספר מכתבי הקודש ולא קערה מלאה ולא סכין ומעות וככר מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותבטל כוונתו'.

ב. רש"י כותב (בתלמוד שם) את טעם האיסור: 'שאינ דעתו מיושבת עליו בתפילה שהרי ליבו תמיד עליהן שלא יפלו מידו'.

ג. הבית יוסף מביא את מחלוקת הראשונים, האם מדובר דווקא בחפצים יקרים שאדם חושש שמא יפלו או שמדובר בכל חפץ שעלול להסיח דעתו מהתפילה, ופסק שם כדעה השנייה וזו לשונו: 'הוא הדין שאין לו ליטול בידו שום דבר, אלא לולב בלבד דמשום חבובי מצווה לא ימעט בזה כוונת תפילה', ומשמע מדבריו שאסור ליטול בידו שום דבר, פרט לדבר שהוא לצורך מצווה, ולא יפגע בכוונתו בתפילה (כגון לולב).

ד. הגמרא במסכת סוכה (מ"א:) מביאה את האיסור הנ"ל, ומספרת על מנהגן של בני ירושלים 'יוצא מביתו ולולבו בידו... ומתפלל ולולבו בידו', רש"י מסביר (שם) שהיות 'ונטילתה ולקחתה מצווה היא, ומתוך שחביבה עליו אין משאה ושימורה כבד עליו ולא טריד', מכאן מוכח שמותר להתפלל כשמחזיק לולב בידו.

ה. תרומת הדשן (י"ז) מבאר שלמרות שאין לאחוז ספר תורה, הדבר אמור רק כאשר מטרת אחיזתו היא לשם שמירתו, אבל אם אווז בספרי קודש, על מנת להתפלל מתוכם, אין בדבר איסור, וזו לשונו: 'נראה דשרי כיון דאינו אותו המחזור או התפילה אלא רק כדי להתפלל בדיוק ולא ידלג שום אות'.

ו. אמנם עד עתה עסקנו בשאלה האם מותר לאחוז חפץ שעלול לבטל כוונתו בתפילה, מחשש שמא יפול מידו ויתקלקל או שזיקנו, אבל בשו"ע (ס' צ"ז) מופיעה עוד הדרכה,

וזו לשונו: 'הנושא משאוי על כתפיו והגיע זמן תפלה, פחות מד' קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל; ד' קבין, מניחם על גבי קרקע, ומתפלל'. דייק מכאן הט"ז (צ"ב) שיכולים אנו להסיק כי לכתחילה אסור שיהא על האדם שום דבר בשעת התפילה, ויש להביא מקור לכך מדברי רבינו יונה הכותב: 'דכל הני לאו דווקא אלא אורחא דמילתא נקט'. המשנה ברורה (צ"ה) ציטט את דברי הט"ז להלכה.

בטעם האיסור שהתחדש בסעיף זה, כתב הפרי מגדים (מ"ז סק"ב) שאין דרך ארץ לעמוד בפני אנשים גדולים עם חפצים ביד, וכל שכן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולכן יזהר שלא יהיה עליו שום דבר. נראה פשוט שהפמ"ג לא שלל אחיזת סידור שהיא מותרת שהרי היא לצורך תפילה.

ז. לדעתי במכשיר הנ"ל מצטרפים שני טעמים לאסור.

ראשית, הסמארטפונים בדרך כלל הנם בעלי ערך כספי גדול, ולכן רוב האנשים זהירים שמכשירם לא יפול.

שנית, יש באחיזת מכשיר זה גורם המסיח את הדעת, ללא קשר לחשש של נפילתו. מכשיר זה מהווה גורם משמעותי להיסח דעת בחיי האדם, שכן מסית את האדם לבזבז זמנו ועלול לגרום לבלבול באמצע תפילה ולהיסח דעת כאשר יקבל שיחה או הודעה או 'מייל חשוב' וכדומה.

הטעם להתיר תפילה מתוך מכשיר זה, כיוון שהסמארטפון הוא לצורך מצווה, ולעניין זה הוא כמו סידור שמותר להחזיקו. ולכן, על אף שהוא חפץ יקר ערך, יש לומר שהוא כמו לולב שמותר להחזיקו בתפילה (הפוסקים לא הגבילו את ההיתר בשאלה כמה עלה האתרוג). ולכן עובדת היותו חפץ יקר ערך אינה משמעותית (עיין בילקוט יוסף, צו ה, המתייחס לתפילה מתוך מחשב קטן).

חשבתי לחלק בין אחיזת סידור המותרת, המיועד בעיקרו רק לתפילה לבין אחיזת מכשיר זה, המשמש לעוד דברים וממילא חוזר וניעור הביטוי שהוא לעיל בשם פרי מגדים 'שאינן דרך ארץ לעמוד בפני אנשים גדולים עם חפצים ביד' [העובדה שאנשים משתמשים במכשיר לצורך שימושים זולים כגון שמיעה וראיית חדשות וגלישה למקומות המסיחים את הדעת מעבודת ה', זה עצמו מגדיר את המכשיר למשהו שיש בו טעם של גנאי].

באופן שמניח הסמארטפון על שולחן/מדף וכדומה ומתפלל מתוכו, נראה להתיר שהרי אין חשש נפילה ולא חשש ביזוי תפילה.

מי שינהג כך (שמניח את המכשיר על השולחן) ירוויח עוד ערך, כפי שמנסח זאת את השו"ע (צ"ה א): 'מניח ידו על לבו כפותין, (פירוש כקשורין) הימנית על השמאלית, ועומד כעבד לפני רבו, באימה, ביראה ובפחד', היות וידיו כעת משוחררות.

ח. יש במכשירים הללו מספר מצבים: רגיל, שקט, רטט וטיסה. יש לחדד שאין להשאיר את המכשיר בשום מצב מבלעדי מצב טיסה. בפתרון זה אני עוקף את החשש שהובא באחרונים (פסקי תשובות צ"ו) האוסרים את נשיאת המכשיר אף אם הוא על מצב 'רטט' מפני שעדיין יכול להסיח את הדעת. מצב טיסה הוא שהסמראטפון לא יכול לקבל שיחות/ הודעות והאינטרנט לא עובד.

בשור"ת להורות נתן (חי"א סימן ט) כתב דברים כדרכנות בעניין החזקת מכשיר טלפון בתפילה. נספח: מה עדיף, תפילה בעל פה ובעיניים עצומות או מתוך הסידור? הבן איש חי כותב שהדבר תלוי באדם, אם יודע להתפלל בעל פה ויעצום עיניו עדיף, אך אם יודע על עצמו שיכוון יותר מתוך הסידור, יתפלל בעיניים פקוחות מהסידור, וכדבריו כתב הרב מרדכי אליהו (קצש"ע יח הערה 3). הרב יצחק ברדא כתב (בתשובה בכת"י), שכיום עדיף להתפלל מתוך סידור, ואני מבין שהסיבה לכך היא, היות ויש המון טרדות שיכולות למנוע כוונתו בתפילה

סיכום: לכתחילה יש לאדם להתפלל מתוך סידור רגיל, וכך לא יכנס לכל המורכבות הנ"ל, אך במצב שבו לא יכול להשיג סידור (כגון בטיולים, בחתונות וכדומה) רשאי להתפלל מתוך הסמארטפון וזאת במילוי שני תנאים: 1. שהמכשיר יהיה על מצב 'טיסה' (שלא יהיה היסח הדעת) ודבר זה לעיכובא; 2. שלא יחזיקו בידו אלא יניחו על שולחן, תנאי זה אינו לעיכובא, אך ראוי לכל אדם ירא שמיים להקפיד עליו ולהשתדל כל שביכולתו כדי שיעמוד באופן הראוי לפני הקב"ה.

תשובה קעב

נישוק ילדים בבית הכנסת (או"ח סי' צח)

שאלה: האם מותר לנשק ילדים קטנים בבית הכנסת?

תשובה: הרמ"א כתב (או"ח צ"ח, א): 'אסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בליבו שאין אהבה כאהבת המקום'.

האם מה שכתב הרמ"א בעניין זה תקף לכל העדות או רק כלפי האשכנזים? אם דין זה נובע מסברא של 'מורא מקדש' אז יש הגיון שזה יהיה מקובל על כולם, או שמא עדיין ניתן לומר 'אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה' שהרי מי אמר שכל פעולה (שלא כתובה במשנה סוף ברכות), שהיא נראית לנו 'לא מתאימה' תהיה נחשבת כחוסר 'מורא מקדש'? הגע בעצמך, שלספרדים נראה פשוט שמי שיושב בבית הכנסת רגל על רגל, יש בכך חוסר כבוד ואף

יעירו לו על כך, ואצל בני אשכנז לא ראינו מי שמעיר על זה, אם כן הראת לדעת שאין תמימות דעים, ביחס להגדרה מה נחשב כ'לא מכבד'.

אמנם בבן איש חי (ש"ר ויקרא י"א) וכן ביחווה דעת (ה"ד י"ב) ובילקוט יוסף העתיקו את דברי הרמ"א (קצש"ע סימן צ, נ"א): 'אין לנשק את הילדים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא'.

הרב שלום משאש (שמש ומגן ח"א ל"ט) מתיר לנשק נשיקה של כבוד, כגון מה שנהגו להתנשק עם העולה לספר תורה לאחר שסיים קריאתו בתורה, ולדבריו גם לרמ"א נשיקות הללו מותרות, והרחיב בסוגיה זו, בספר דברי שלום ואמת ח"א עמ' 60.

ביחס לשאלה, האם דברים שהובאו ברמ"א ולא נכתבו בשו"ע ואף לא בבית יוסף, האם זה מחייב את גם את בני ספרד? כתב לי הרב אהרן הכהן, תשובת יחווה דעת (ה"ה עמ' סזט) כותב שלא. רבני צפון אפריקה כותבים שכן (ביחווה דעת הנ"ל מביא את דעות החולקים כגון הרב כלפון משה הכהן) הרב שלום משאש (שמש ומגן ח"ג או"ח נ"ג ג) וכן נראה מדברי הבא"ח). אכן יש לעיין בכל מקרה לגופו כמבואר באחרונים הספרדים.

סיכום: על פי דברי הרמ"א, יש להחמיר בכך, בני צפון אפריקה נהגו לנשק נשיקה של כבוד.

תשובה קעג

'רגל על רגל' בבית הכנסת (או"ח סי' צח)

שאלה: מה בדבר הנחת רגל על רגל בבית הכנסת ובשעת התפילה?

תשובה: הרב יצחק יוסף הזכיר את האיסור להניח רגל על רגל הן בבית הכנסת אף שלא בשעת התפילה, והן בשעת התפילה אפילו שלא בבית הכנסת (שארית יוסף ח"ג עמ' רפז).

ביחס ללימוד בבית או בבית המדרש, באופן שזה עוזר לו להתרכז בלימוד, נראה שיש מקום להקל.

לענ"ד נראה, כיוון שמנהג זה אינו נובע מדברי השו"ע אלא מתפיסת העולם, שזה נראה דרך שחץ וגאווה, והראיה לכך שבני אשכנז לא חששו לזה, אם יש אדם שבעיניו הדבר לא נראה מגונה ולא מעלה על לבו שזה דרך שחץ – אין למחות בו, ואף מותר לכתחילה לנהוג כן אם זה עוזר לו להתרכז בלימוד, אף אם נמצא כעת בבית הכנסת. ואם לא תקבל את דברי בזה, אז יש לאסור בתוקף גם לאשכנזי להתנהג כך.

למרות מה שכתבתי שלא הוזכר בהלכה האיסור לשבת בבית הכנסת 'רגל על רגל', עיין במ"ב (צ"ה סק"ב) הכותב שאין להתפלל שמונה עשרה בתנוחה זו (כאשר מוכרח להתפלל בישיבה כגון שנוסע בעגלה) 'ואל יפשוט רגליו ואל ירכיבם זה על זה מפני שכל זה הוא דרך גאווה אלא יושב וראשו כפוף'.

יש אולי לחלק בין ישיבה שנותן הקרסול על הרגל שהיא צורת פריקת עול וגאווה, לבין ישיבה רגל על רגל דהיינו שמניח ירך על ירך, שהיא ישיבה נוחה מאוד למרבית מהאנשים, ובפרט בני תורה שיושבים על הכסא שעות רבות מן היממה, וצריכים מעט שינוי תנוחה. ואף נ"ל שאינו נראה בעיני האנשים כזלזול, ובפרט שהוא מתחת שלחן או סטנדר וכדו' (ר' ניר אלחדד).

הרב מרדכי גבאי אמר לי, שלדעתו ניתן לחלק ולומר, שביחס לתפילה בתנוחה זו, זה דרך שחץ, ואילו ביחס ללימוד תורה הנמשך שעות רבות, אין תנוחה זו נחשבת כדרך שחץ.

סיכום: ההיגיון אומר שיש להנהיג מנהג שווה בין בני הקהילות השונות, ביחס להנהגות הקשורות לכבוד בית כנסת. לאסור לכולם או להתיר לכולם, לאור העובדה שבימינו לא רואים בהנחת רגל על רגל דרך שחץ, ואם כן אין הוראה גורפת והכל לפי העניין.

תשובה קעד

הסדרת התפילה [שינון התפילה לפני אמירתה]. (או"ח סי' ק)

שאלה: ה' חנן אותי בזיכרון טוב. תיכף מתחיל חג חנוכה. האם אני יכול להתפלל ערבית בעל פה ולסמוך על כך שאומר 'על הנסים' כהוגן?

תשובה: התלמוד (ר"ה ל"ה.) מלמד אותנו כלל: "אמר רבי אלעזר: לעולם יסדיר אדם תפילתו ואחר כך יתפלל". הגמרא מעמידה את החידוש ההלכתי של רבי אלעזר בברכות של ר"ה ויוה"כ ושל פרקים (מועדים), אבל לא בכל השנה. משמע שתפילות שאדם אומר אותם באופן תדיר, אינו צריך להסדיר, מה שאין כן תפילות שבאות מתקופה לתקופה בהן יש צורך להסדיר.

אם נשאל את עצמנו: מה התדירות שצריכה להיות על מנת לפטור אותנו מחובה להסדיר? נוכל להיעזר בסיפור המובא בהמשך הסוגיא: 'רב יהודה מסדר צלותיה ומצלי'. מסבירה הגמרא שאמנם מדובר בתפילה של יום חול, אבל כיוון שרב יהודה היה מתפלל אחת לשלושים יום (אחרי שסיים לחזור על תלמודו) לכן לגביו אף תפילת יום חול נחשבת כ'פרקים'.

תשובה קעד – הסדרת התפילה [שינון התפילה לפני אמירתה]. (או"ח סי' קע) 171

(ישנה עוד סוגיה בה רואים ש'הרגל הלשון' נקבע בזכות הרגל של חודש - עיין או"ח קיד, ד. אבל כאן הנושא הוא עד מתי זוכר טוב את הנוסח כך שלא ייכשל בו, ושם הנושא ממתי לשונו התרגלה).

הטור (או"ח ק"ד) מביא מחלוקת בין הרמב"ם לרא"ש ביחס לתפילת ראש חודש, אבל המ"ב חולק על הבנת הטור בדברי הרא"ש, ולדעתו לכו"ע יש להסדיר אף את תפילת ר"ח הואיל והיא באה מחודש לחודש (בנוסח השו"ע היה כתוב תפילות של מועדים ושל ר"ה צריך להסדיר. ותקנו הנוסח ע"פ נוסח ישן, במקום ראש השנה לכתוב ראשי חודשים).

מי שמתפלל מתוך סידור, האם גם הוא צריך להסדיר?

רבנו מנוח אומר שאין צריך, אבל מסיים דבריו בביטוי: 'וצ"ע'. (ב"י שם), וב"י מבאר שגם אם כתובה לפניו צריך להסדיר על מנת שתהיה שגורה בפיו בזריזות. ואולם הדרכי משה מעיד שלא ראה שנהגו להסדיר כאשר מתפללים מתוך סידור, וכנראה שסמכו על דברי רבנו מנוח, שדבריו מסתברים, ועיין בילקוט יוסף ימים נוראים (תשע"ו עמ' קנז).

נשאר לברר: מה הדין בברכת הלבנה ומה הדין בעל הנסים? וכן לגבי יעלה ויבוא?

המ"ב מביא בשם אחרונים שיש להסדיר את יעלה ויבוא וכן את על הנסים. מחצית השקל כותב שלא נוהגים כדין, אלו האומרים ברכת הלבנה בעל פה.

כף החיים (ק"א, ד) מצטט את דברי מחצית השקל הטוען שיותר חמור הדין בברכת הלבנה מאשר ביעלה ויבוא, מפני שיעלה ויבוא לעולם לא עובר חודש מאמירתו בפעם הקודמת, מה שאין כן ביחס לברכת הלבנה, שבה קורה שעובר יותר מחודש, מפני שאנו תלויים בעיתוי מתי היא תיראה. אבל בספר פתח הדביר מיישב המנהג, הואיל וכל הציבור אומר אותה בקול רם אין חשש טעות (אמנם אם מתפלל ביחיד, חייב הוא להסדיר אותה מקודם).

ראוי לציין שביחס לפיוטים או תפילות שהנוסח שלהם קשה להבנה וצריכים הם להתבוננות תחילה, בזה פשוט שצריך להסדיר תחילה וכמובן שלא מועיל מה שמתפלל מתוך ספר (ט"ז א, מ"ב ג, כה"ח, ד).

איך מסדרים?

אומרים את הברכות או את התפילה המיוחדת בשלמותם לפני שמתפללים, ולא די לומר ראשי פרקים.

הוכחה לכך מדברי תוספות (ברכות כ"ט), שנקטו שמה שאמר ר' יוחנן 'ולוואי שיתפלל אדם כל היום' מתייחס רק למקרים בהם יש לו ספק אם התפלל, אבל באופן שוודאי התפלל, אין לו לחזור ולהתפלל. ועל כך שאלו, אם כן מדוע ש"ץ מתפלל שמונה עשרה גם בלחש, וענו: כדי להסדיר תפילתו.

מכאן מוכח, שהסדרת התפילה פירושו לאומרה בשלמותה (ומה שקשה על דברי תוס', מדוע ביום חול צריך להסדיר למרות שזו תפילה שגרתית ואף באופן שמתפלל מתוך סידור - עיין אישי ישראל פרק כ"ד הערה כ"ט).

מדבריהם רואים שאומר את התפילות עם סיום הברכות, כך דייק מאמר מרדכי (אות ג') ואנו לא נוהגים כך (פתח הדביר).

אם נבאר שהדין של ש"ץ הוא דין ייחודי (כנכתב לעיל, שמסדיר גם תפילות חול וכו') שיש לו לסדר בלחש לפני שמתפלל לפני ה' בקול רם (עיין אישי ישראל הנ"ל) אזי נפלה ההוכחה הנ"ל מדברי התוספות.

בסיכום הנלמד לעיל: ישנם שני טעמים לחובת ההסדרה: א. שלא יכשל בה בלשונו (על פי לשון הרמב"ם תפילה ד י"ט); ב. שיבין מה הוא אומר, כדי לסייע לכוונה בתפילה.

ההבדל בין הטעמים יהיה במקרה שקורא מתוך סידור, לפי הטעם הראשון אין צורך להסדיר אליבא דהרמ"א, אבל לפי הטעם השני, חייב עדיין להסדיר על מנת שיהיה לו יכולת להבין את התוכן מתוך ההכנה שעשה מראש.

ביחס למנהג בתימן, ישנן עדויות שונות. יש שהסדירו רק בערבית של רגלים ולגבי מוסף סמכו על הש"ץ שהרי התפללו בקול רם, ובשאר התפילות סמכו על דברי רבנו מנוח. יש שהסדירו בראש חודש רק כאשר חל בשבת (עיין זית רענן על הסימן בספר שתילי זיתים).

סיכום: א. לבני ספרד יש להסדיר את התפילות שאינם שגרתיות, אף אם מתפלל מתוך סידור, אלא אם כן הוא בקי ורגיל בתפילות שאז כשמתפלל מתוך סידור, הם כמסודרים אצלו (כה"ח, ג). אבל לבני אשכנז ההולכים בשיטת רמ"א, אין חיוב להסדיר כאשר מתפלל מתוך סידור; ב. מי שמתפלל בעל פה, חובה עליו להסדיר התפילה לפני הפעם הראשונה, ולכן בחנוכה יצטרך לומר על הנסים לפני שמתפלל את התפילה הראשונה של החג. אותו הדין יהיה גם בראשי חודשים; ג. בברכת הלבנה יש מקום להקל רק למי שאומרה בקול רם ביחד עם הציבור.

תשובה קעה

חוסר כוונה (או"ח סי' קא)

שאלה: אם לא כיוונתי בערבית בברכת מגן אברהם, איך אני יכול לצאת ידי חובה?

תשובה: בהלכה נפסק (או"ח ק"א) שכוונה של פירוש המילים מעכבת בברכת אבות, ועל כן אם לא כיוון אפילו בברכת אבות יחזור על התפילה. הרמ"א כותב שלא יחזור, כי מי יאמר שבפעם הבאה ידע לכון כפי מה שצריך.

המ"ב (בביאור הלכה) שואל, אמנם לא יתפלל שנית, אבל מי מתיר לו להמשיך בברכות שמונה עשרה, כאשר יודע שאינו יוצא ידי חובה בברכות שיאמר בגלל שחסרה לו הכוונה בברכת אבות?

הוא מיישב שעל כן יסמוך על חזרת הש"ץ, כלומר ימתין עד שישמע מש"ץ ברכת אבות וימשיך בעצמו.

פתרון זה אכן מתאים לתפילות שיש בהם חזרת הש"ץ, אבל בערבית לא ניתן לעשות כן, על כן יסמוך על השיטות האומרות שיוצאים ידי תפילה אף באמירה בעלמא גם ללא כוונה המילים, ומספיקה הידיעה שהוא עומד לפני ה' (על פי הערות של מ"ב מהדורת דרשו בשם הרב י"י קנייבסקי והרב ש"ז אורבך, וכן פסקי תשובות ח"א תשע"א).

נספח: יש שפקפקו בעצת הביה"ל (אורח ישראל גרוסמן או"ח ז, הובא בפסק"ת) שהרי לפי דעת מרן השו"ע בעמידה הפסקה כדי לגמור את כולה, מזקיקה להתחיל מהתחלה. הרב יהודה נקי העיר שהפסקה לצורך תפילה, לא נחשבת הפסקה, והפנה אותי למעין אומר (חט"ו פ"א כ"ד).
סיכום: מנהג העולם להמשיך להתפלל, וסומכים על השיטות המובאות בגוף התשובה.

תשובה קעו

ישיבה ליד המתפלל (או"ח סי' קב)

שאלה: האם מותר לי להתיישב במקום למרות שעומד בצד שלי אדם שנמצא עדיין בתפילת שמונה עשרה?

תשובה: בתלמוד מסכת ברכות (ל"א:) התבאר שיש איסור לשבת בתוך ארבע אמות של מתפלל, ולומדים הלכה זו מחנה. בעלי התוספות במקום (ד"ה 'מכאן שאסור') כותבים שאם היושב עוסק בענייני תפילות, מותר. הלכה זו הובאה בשו"ע או"ח סימן ק"ב.

יש מספר בירורים: א. האם ההיתר של בעלי התוספות תקף גם ביחס למי שיושב לפני המתפלל? ב. האם ה'צדדים שלפניו' מוגדרים כלפניו? ג. האם אדם שעוסק בלימוד תורה או בהקשבה לחזרת הש"ץ כלול בהיתר הנ"ל של בעלי התוספות?

א. בשו"ע הובאה בכך מחלוקת. בלשון השו"ע משמע שאין חלוקה בכך (בין לידו או לפניו) אבל בשם ספר אוהל מועד כתב לאסור. הפרי חדש פסק כדעה המקלה אבל המ"ב (סק"ט) כתב בשם האחרונים שטוב להחמיר כדעה שלא לשבת לפניו, אף אם עוסק בענייני תפילות.

ב. איך מוגדרים צדדים שלפניו? לפי המגן אברהם הם שווים כלפניו ולכן אסור, אבל לפי אליה רבה מותר (מ"ב ס"ק ט"ז). הדיון נסב לגבי דין של לעבור לפני המתפלל, אבל לדעתי ניתן להשתמש בו גם לענייננו.

ג. לגבי עוסק בתורה, השו"ע בדעה הראשונה הזכיר את ההיתר רק בעוסק בדברים שהם בתיקוני התפילות אבל הוסיף: "יש מתיר בעוסק בתורה, אע"פ שאינו מתיקוני התפילות". המ"ב (סק"ד) כתב בשם האחרונים שטוב להחמיר כדעה הראשונה (שדווקא עוסק בתפילה מותר) אם לא במקום הדחק.

לגבי הקשבה לחזרת הש"ץ כותב בספר פסק"ת (ה"א עמ' תשע"ט) שאם מכוון לדברי הש"ץ פשוט שמותר לשבת (כי דינו כעוסק בתפילה). ניתן לבסס את דבריו בדברי המ"ב (סק"ז) הכותב שכל ההיתר לשבת בצד המתפלל כאשר יושב ועוסק בתורה, הוא דווקא אם מוציא בשפתיו את דברי התורה, שאז ניכר שעוסק בהם. מה שאין כן אם מהרהר בלבו, שאינו מועיל, מפני שיבואו לחשוד בו שאינו מקבל על עצמו עול מלכות שמים.

במאמר זה לא עסקנו בסעיף האומר שאם היושב כבר ישב, ועמד זה בצידו, אינו צריך לקום, עיין שו"ע או"ח קב ג ובנושא כלים.

לא נכנסתי במאמר זה לשאלה האם ראוי תמיד לעמוד בחזרת הש"ץ או שמותר לשבת בה, עיין שו"ע או"ח קכד ד ברמ"א וכן פסק"ת עמ' תתקטו.

הערה: בזוהר החמיר שלא לשבת לפני המתפלל כמלוא עיניו, הרב מרדכי אליהו כתב (ספר הלכות הבוקר טו סא) שהמנהג בזה להקל שמספיק להרחיק ארבע אמות.

סיכום: אם מעוניין לשבת בשעת חזרת הש"ץ, יהיה מותר למרות שיש בצידו מי שעדיין מתפלל, ובתנאי שהקשבתו תהיה ניכרת. אם המתפלל נמצא ממש מאחוריו, טוב להחמיר שלא לשבת.

תשובה קעז

מעבר ליד המתפלל (או"ח סי' קב)

שאלה: אני מעוניין להגיע למקום שלי להתפלל, אך לשם כך אצטרך לחלוף על פניהם של המתפללים שכבר התחילו שמונה עשרה, והם עומדים מאחורי שולחן, האם מותר הדבר?

תשובה: חז"ל אסרו לנו לעבור כנגד המתפללים בתוך ארבע אמות (שו"ע או"ח ק"ב, ד). יש לדון האם העובדה שיש מחיצה (משהו חוצץ) בין המתפלל למי שעובר, מתירה את האיסור?

ישנה מחלוקת בין המ"ב לבין החיי אדם בנידון.

לפי המשנה ברורה (סק"ב), 'מחיצה עשרה' מועילה רק להתיר לשבת כנגד המתפלל, אבל לא עוזרת להתיר את האיסור לעבור לפני המתפלל. סברתו היא, הואיל והאיסור לעבור נובע מחשש לבלבול כוונת המתפלל, לכן אין 'מחיצת העשרה' מסירה חשש זה ולכן אסור. מאידך, החיי אדם (כ"ו, א) סובר שכאשר יש מחיצת עשרה, מותר לעבור לפני המתפלל.

בספר פסקי תשובות (ח"א עמ' תשפ"ב הערה 65) מובא שבכל מקרה שיש סניף להקל, נשענים על ההיתר של מחיצת עשרה, כגון במקרה שעובר לדבר מצווה או שהמתפלל מתפלל בעיניים עצומות או בשאר מקרים של שעת הדחק.

נראה, שההגדרה של מחיצת עשרה, היא לאו דווקא אותה מחיצה העונה לדרישות של הלכות סוכה ושבת (שיש קיר מלא או קנה כל ג' טפחים), אלא כל דבר החוצץ והוא גבוה עשרה טפחים מהקרקע וקבוע שם, ואז תהיה לו הגדרה של 'דבר המפסיק'.

הרב מרדכי אליהו (ספר הלכה ט"ו ס"ח) מחמיר לגבי מחיצה, כדעת המ"ב, אבל התיר רק באופן שהמחיצה גורמת שלא רואים.

סיכום: במקרה שיש חפץ גבוה עשרה טפחים לפני המתפלל יהיה מותר לעבור כנגדו אם המתפלל עוצם עיניים או לצורך מצווה (או דוחק אחר).

תשובה קצח

פסיעות מול המתפלל (או"ח סי' קב)

שאלה: אם סיימתי שמונה עשרה וברצוני לפסוע ג' פסיעות לאחור, ונמצא מאחורי אדם שעדיין מתפלל, מה אעשה?

תשובה: על פי השו"ע (או"ח ק"ב ה) אסור לפסוע ג' פסיעות למרות שזה שמאחוריו התחיל להתפלל אחריו, אלא ימתין עד שיגמור גם הוא את תפילתו.

ישנם מספר ברורים: א. מה הדין אם יש מרחק של ארבע אמות? ב. מה הדין אם אינו ממש מאחוריו? ג. האם יכול לפסוע לצדדים?

א. כותב המ"ב (סק"ב) שכל האיסור תקף דווקא אם הוא בתוך ארבע אמות או שעלול לבוא לתוך ארבע אמות על ידי שלוש הפסיעות. ולכן אם אחרי הפסיעות לא יכנס לתוך ארבע אמותיו, מותר.

ב. כותב המ"ב (סק"ט) שאם אינו אחריו ממש אלא מרוחק לצדדים, נראה שמותר.

ג. יכול לפסוע לצדדים כדי שלא יהיה מולו ממש שהרי השו"ע התיר לעבור בצידי המתפלל, וכך כתב (ק"ב ד): "ודווקא לפניהם אבל בצידיהם מותר לעבור ולעמוד".

מספר הערות: 1. ביחס לסעיף ג', האם לדעת המגן אברהם שמתייחס ל'צדדין שלפניו' כלפניו, יהיה מותר? בספר פסקי תשובות (הערה 74) כותב שאמנם מג"א מחמיר שלא לעבור בצדדים שלפניו, אבל לפסוע ג' צעדים נראה שלכולי עלמא יהיה מותר, ולכן אם צריך לפסוע מותר לפסוע לצדדים; 2. למרות שיש בהלכה שיעור מהו רוחב הפסיעות, כתב המ"ב (קכ"ג י"ד) שיש מקילים לצמצם בהם בשעת הדחק, ועל פי זה ניתן יהיה לעשות פסיעות קטנות במקרה שעומד מאחוריו אדם שעדיין מתפלל; 3. במקרה שאינו יכול כלל לפסוע לאחור, כתב פסקי תשובות [ח"א עמ' תשפ"ד הע' 81, עפ"י מ"ב ק"ד סק"ט] שניתן לוותר עליהם במקום מצווה; 4. הזוהר החמיר שלא לעבור לפני המתפלל כמלוא עיניו ואף אסר לעבור בצדדיו בתוך ארבע אמות (בן איש חי יתרו ו). הרב מרדכי אליהו (ספר הלכות ט"ו, ע"א) כתב להחמיר כמו הזוהר אלא אם כן מדובר שממהר לצאת לדבר מצווה. 5. הרב מאיר מאוזן (בית נאמן י') כותב שהמנהג היה בטוניס לפסוע שלוש פסיעות בסיום 'שמונה עשרה', בלי לבדוק מתחילה, אם עומד מישהו מאחוריו, הסברא להתיר היא, שבתי כנסיות היו קטנים, והאדם שמתפלל מאחוריו היה בתוך ארבע אמותיו, ובאופן זה אין איסור, שהרי האיסור הוא להיכנס לארבע אמותיו כאשר בא מחוצה להם, וזו לשונו: 'מדוע בחו"ל לא ראינו לא רב ולא דיין שהסתכלו בסיום תפילתם לראות אם יש מישהו עומד מאחוריהם בתפילה, שימתינו ולא יפסעו ג' פסיעות? והיינו טעמא לפי שבית כנסת היה צפוף וכל אחד בתוך

ארבע אמות של חברו, ואם כן כשפוסע אינו נכנס בגבול ארבע אמות, ובצירוף דעת רש"י (ברכות כ"ז). שמותר לפסוע ג"פ אם צריך לעמוד שם ולא יעבור לפניו' (עיין מ"ב סק"כ שמדבריו משמע שאין חילוק בין אם היה בתוך ארבע אמותיו לבין שנכנס לתוכן מבחוץ-הערת העורך).

סיכום: ניתן לפסוע לצדדים או לעשות צעדים קטנים והטוב ביותר הוא שיתאזר בסבלנות אם השעה לא דוחקת.

תשובה קעט

הפסקה שקטה בשמונה עשרה (או"ח סי' קד)

שאלה: האם הפסקה ארוכה בשתיקה, באמצע תפילת העמידה, מחייבת להתחיל מהתחלה (הפסקה ארוכה, כמה שלוקח לאותו אדם לומר את תפילת העמידה בשלימותה)?

תשובה: מרן השו"ע (ק"ד, ה) נוקט שכל הפסקה בברכות האמצעיות של תפילת העמידה, גורמת חיוב להתחיל את התפילה מהתחלה (עיין עוד בתשובתי לקמן סימן תכ"ב 7), ואילו לפי הרמ"א (הרמ"א נמצא בסימן ס"ה בהלכות קריאת שמע, והמ"ב כאן סקט"ז כותב שדבריו מתייחסים גם לעניין עמידה), רק אם הפסקה היתה מחמת אונס הדין כן (עיין בסימן הבא וכן בתשובה על סימן תכ"ב באו"ח).

על פי זה ניתן להסיק, שבאותם מקומות בהם נהגו לתקוע בתפילת לחש של מוסף בר"ה, (עיין השם רועי עמ' 335) יש להיזהר שלא תיווצר המתנה ארוכה מדאי, במקרה ואותו אדם סיים את הברכה וממתין לש"ץ שיגיע גם הוא לשם ויתקע בשופר.

ניתן לעקוף את הבעיה בשתי דרכים: א. להתפלל יותר לאט, ולפחות כאשר מתקרב לסיום הברכה שיאמר משפט ויפסיק ושוב יאמר משפט ויפסיק, באופן שלא תהיה הפסקה אחת ארוכה; ב. שימשיך להתפלל בקצב שלו, וכאשר ישים לב שבעל התוקע עומד לתקוע, יעצור בתפילתו ויאזין לשופר ורק אחרי זה ימשיך בתפילתו.

תשובה קפ

תפילה עם תפילין אחרי הפסקה (או"ח סי' קד)

שאלה: כאשר התחלתי שמונה עשרה לא הרגשתי שאני צריך לשירותים, אך במהלך התפילה הרגשתי צורך חזק להתפנות באופן שאיני יכול להעמיד את עצמי עד

סוף שמונה עשרה. חלצתי תפילין וכעת חזרתי מהשירותים, האם עלי להניח שוב תפילין או לא?

תשובה: מחד, ידוע שצריך שיהיו עליו תפילין בשעת ק"ש ותפילה כפי שהתבאר בשו"ע מספר פעמים (או"ח כ"ה, ד' וכן ס"ו, ח') ולפי זה ראוי שיניחם שנית, ומאידך ישנו עקרון שאומר שאם עושה הפסקה ארוכה בתפילת שמונה עשרה, צריך להתחיל אותה מחדש, והנחת התפילין עשויה לגרום להאריך את ההפסקה, באופן שיגרום לחייבו להתחיל שמונה עשרה מחדש. וזה לשון השו"ע (ק"ד, ה'): "בכל מקום שפסק, אם שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש; ואם לאו, חוזר לתחילת הברכה שפסק בה; ואם פסק בג' ראשונות, חוזר לראש; ואם באחרונות, חוזר לרצה".

לכן נראה להכריע, שאם ודאי לו שהשהיה בשירותים היתה ארוכה יותר מכדי תפילה, ושחוזר ודאי לראש, אזי יניח שוב תפילין. אבל במקרה אחר, מומלץ שימשיך להתפלל בלא תפילין, על מנת למנוע מעצמו את הצורך להתחיל שמונה עשרה מחדש ויגרום לריבוי 'ברכה שאינה צריכה'. כך ענו לי הרב שמואל אליהו והרב אביגדור נבנצל.

הערה: לגבי ברכה על תפילין כאשר חלץ על מנת להחזיר כאשר הולך לשירותים, דעת השו"ע והמ"ב וכן הרב עובדיה יוסף, שיברך עליהם שנית [- בניגוד לדעת הבן איש חי הסובר שאין צורך לברך שוב]. אבל במציאות הזו, אם ממשיך מאותו מקום שפסק (כגון במקרים שההוראה היא להניחם מחדש) ודאי שלא יברך עליהם באמצע שמונה עשרה, אלא יברך עליהם אחרי העמידה.

סיכום: רק באופן שמתחיל מההתחלה את שמונה עשרה, יניח תפילין מחדש.

תשובה קפא

שיחת חולין בשמונה עשרה (או"ח סי' קד)

שאלה: ראיתי מחזה מוזר, חבר שלי התפלל ביחיד, באמצע שמונה עשרה הנייד שלו צלצל, ואני רואה שהוא משיב בקצרה: 'סליחה אני באמצע שמונה עשרה, תיכף אחזור אליך' והמשיך בתפילתו, האם נהג כשורה?

תשובה: ביחס להחזקת מכשיר לא מכובה בזמן התפילה, ודאי שזה לא כהוגן. וכן ביחס לעובדה שענה לצלצול, ודאי זה לא כהוגן (אלא אם כן מדובר שהוא בעל תפקיד בטחון או רפואי), אבל ביחס לשאלה מאיפה הוא צריך להמשיך, יש בכך מחלוקת.

שיטת הב"י היא שדין שיחה כדין הפסקה בשתיקה, שבשניהם ממשיך מתחילת הברכה בה היה (אם היה באמצעיות) ואין הבדל אם שח בשוגג או במזיד.

מאיך, דעת האבודרהם ואורחות חיים (הובאו בבית יוסף שם) היא שחזור לתחילת שמונה עשרה.

המ"ב (סקכ"ה) מביא את המחלוקת ואינו מכריע בה. וסיכם בפסקי תשובות (ח"א עמ' תשצ"ה) 'וספק ברכות להקל'.

הערת הרב אביעד וייץ: בעניין השח באמצע תפילת שמונה עשרה במזיד, ישנה סתירה בדברי המחבר, מצד אחד כתב בסימן ק"ד (סעיף ו) 'אם שח בתפלה, דינו לענין חזרה כדין ההפסקות האמורות בסימן זה', כלומר שזה תלוי בשאלה מה היתה אורך ההפסקה, ואילו במקום אחר כתב (או"ח ק"ד ז): 'בכל מקום שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה, הני מילי שטעה בשוגג, אבל במזיד ומתכוין, חוזר לראש', איך מיישבים סתירה זו?

המ"ב מביא המחלוקת בנידון ואינו מכריע בה כאן במקום, אבל בבה"ל (סימן ק"ד ז ד"ה 'אבל במזיד') כתב ששאר כל האחרונים פשוט שהשו"ע חזר בו בעניין שח במזיד, ודינו לחזור לראש, (ושוב כותב כן בסימן ק"ט סק"ג).

בניגוד להכרעת המ"ב, כתב כף החיים (ק"ד ל"ג) בשם עולת תמיד וברכ"י שישנה חלוקה בין שינה מסדרי התפילה והוסיף במזיד דבר שאינו ראוי, שאז חוזר לראש, לבין מקרה ששח בתפילה, שאז ממשיך מאותו מקום, על אף שיש גם בכך מחלוקת, אבל בענייני תפילה שהיא דרבנן, נוקטים הכלל סב"ל (גם למ"ד שתפילה היא דאורייתא, אבל נוסח תפילה ודאי דרבנן).

סיכום: אותו אדם לא נהג כשורה, ולגבי השאלה האם לחזור לראש התפילה, עיין בגוף התשובה, שלפי המ"ב יש מקום לחזור אם נגדיר אותו כמזיד.

תשובה קפב

שיחת קודש בשמונה עשרה (או"ח סי' קד)

שאלה: בטעות בהיותי באמצע 'שמונה עשרה' עניתי אמן על הקדיש, האם זה הפסק ולא יצאתי ידי חובה?

תשובה: מרן השו"ע כתב (או"ח ק"ד ו): 'אם שח בתפלה, דינו לענין חזרה כדין ההפסקות האמורות בסימן זה', כלומר שלכתחילה חוזר לתחילת הברכה על מנת לחשוש לשיטת השו"ע שפסק על פי דברי בעלי תוספות (ברכות ל"ג), אך בדיעבד סומך על שיטת הרשב"א (הובאה בב"י ק"ד ה) שממשיך מאותו מקום שפסק, במיוחד כאשר ההפסקה היתה קצרה ובשגגה (על פי מ"ב סק"ט וכן סקכ"ה).

תשובה קפג

גערה בשמונה עשרה (או"ח סי' קד)

שאלה: בתפילת שמונה עשרה הברחת תתולה עם קצת רעש, האם צריך לחזור ולהתפלל?

תשובה: לכתחילה אין לדבר או לזוז בזמן תפילת שמונה עשרה, אלא אם כן התזוזה היא לצורך תפילה [כגון שנפל סידור על הרצפה, ואין הוא מסוגל להתרכז בתפילה כאשר רואה סידור על הרצפה, או שניגש לספרייה כדי לדעת מה יעשה אדם ששכח יעלה ויבוא].
בדיעבד, לא מצריכים להתפלל שוב בגלל תזוזה או דיבור בתפילה (עיין שו"ע או"ח ק"ד ו').

תשובה קפד

שתיה בחזרת הש"ץ (או"ח סי' קד)

שאלה: שליה ציבור השתנק באמצע חזרת הש"ץ, האם מותר לתת לו כוס שתיה על מנת לעזור לו להשתחרר?

תשובה: תשובה זו מתחלקת לשניים: א. אם מים זמינים להם, יביאו לו לשתות ויהיה מותר לו לשתות כי יש במעשה זה הפסקה קלה (עיקר הפסקה ביחס לתפילה היא הפסקה שבדיבור) לצורך תפילה, ואין מברכים על שתיה זו שאינה לצמא; ב. אם יש שם רק מיץ או עראק, כאן לא נוכל להתיר לו לברך באמצע תפילת שמונה עשרה, לכן עדיף שיעבור חזן אחר תחתיו או לחילופין. במקרה זה, הציע הרב דוב ליאור שמישהו אחר יברך וישתה מעט, על מנת להוציא את החזן ידי חובת ברכת הנהנין.

תשובה קפה

העדפה בברכות קריאת שמע לאשה (או"ח סי' קו)

שאלה: אני מתפללת שחרית, האם עדיף שאומר ברכת יוצר אור או אמת ויציב, במצב שהזמן שלי מוגבל?

תשובה: לא מצאתי על כך בפוסקים, ולעניות דעתי יש עדיפות בברכת אמת ויציב, כי זה מה שיגרום לה לסמוך גאולה לתפילה.

תשובה קפו

ספק התפלל מנחה (או"ח סי' קז)

שאלה: איני זוכר האם כבר התפללתי מנחה, מה הדין?

תשובה: מרן השו"ע כתב (או"ח ק"ז א): 'אם הוא מסופק אם התפלל, חוזר ומתפלל, ואינו צריך לחדש שום דבר'.

תשובה קפז

התעורר ספק בלבו באמצע שמונה עשרה (או"ח סי' קז)

שאלה: אדם שעומד בתפילה ובאמצע תפילתו נכנס ספק בלבו אולי כבר התפלל, מה יעשה?

תשובה: ההלכה היא שאם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל עדיין, ונזכר שכבר התפלל, יפסיק באמצע התפילה, ואינו יכול להמשיך על דעת שזה יהיה בתור נדבה, כי או שהכל חובה או שהכל נדבה (ברכות כ"א.). כאן המקרה שונה, כי הואיל וההלכה היא שאם מסופק לו אם התפלל או לא, חייב להתפלל שנית (שו"ע או"ח ק"ז), יוצא שממנה נפשך חייב להתפלל שנית בתור חובה, ועל כן ימשיך בתפילתו.

תשובה קפח

מה נחשב לשוגג (או"ח סי' קח)

שאלה: בערב בו נסע הנוער לסופרלנד, לא התפללתי ערבית במקום, כי חשבתי לארגן מניין כאשר נגיע בחזרה לישוב. כאשר הגענו הדבר פרח מזיכרוני והלכתי לישון בלי להתפלל, האם אני רשאי להשלים בתפילת שחרית את תפילת ערבית?

תשובה: אתה מתכוון לשאול האם אתה מוגדר כשוגג ולפי זה אתה חייב בתשלומין, או שמא אתר מוגדר כמזיד (שאינו יכול להתפלל תשלומין) הואיל ו'דחית במו ידיך' את תפילת ערבית כאשר היית עדיין בסופרלנד.

השו"ע כותב (או"ח ק"ח ח) ש'מי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל, מפני שסבור שעדיין יישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו, ובין כך ובין כך עברה השעה.... כולם חשובי אנוסים ויש להם תשלומין'.

המ"ב (סקכ"ג) מבאר שכיוון שלא בטל התפילה בשאט נפש, אלא היה סבור להתפלל אחר שיגמור העסק ושכח אחר כן, לכן אינו מוגדר כמזיד.

הלכה זו מבוססת על הלכה בדיני נזיקין, כפי שהביא הנימוקי יוסף (ב"ק, י) ביחס למי שהייתה אבן מונחת לו בחיקו וידע בה, ולאחר מכן שכח ועמד ונפלה (והזיקה) דפטור מארבעה דברים, הואיל ובשעה שעמד, שכח שהאבן מונחת עליו. אמנם הנ"י מסתפק האם נחשב כשוגג גם לעניין תשלומין, אבל הב"י הכריע שזה נחשב לשגגה.

חשוב לציין שמן הראוי לא להתחיל נסיעה לפני שמתפללים.

לכן כיוון שיצאתם מהישוב בשעות אחה"צ, יש להתפלל מנחה לפני הנסיעה וכן בחזרה לא היה ראוי לצאת משם לפני תפילת ערבית (עפ"י מ"ב או"ח פ"ט, סקי"ט).

סיכום: אתה חייב בתפילת תשלומין בשחרית.

תשובה קפט

תשלומין בראש חודש (או"ח סי' קח)

שאלה: שכחתי להתפלל ערבית של ליל ראש חודש, לכן התפללתי פעמיים שחרית בתור תשלומי ערבית, אך שכחתי לומר 'יעלה ויבוא' בפעם השנייה, מה הדין?

תשובה: ישנם שני עקרונות חשובים בהלכות תפילת תשלומין: א. יש להתפלל תחילה את תפילת החובה ורק אחרי זה את תפילת התשלומין, ואם היפך לדעת השו"ע לא יצא. וכך כתב מרן השו"ע (או"ח ק"ח א): 'טעה או נאנס ולא התפלל שחרית, מתפלל מנחה שתיים, הראשונה מנחה, והשנייה לתשלומין, ואם היפך, לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין, וצריך לחזור ולהתפלל אותה. וכן הדין בכל מקום שצריך להתפלל תפלה לתשלומין'; ב. עיקרון נוסף הוא, שיש להתפלל פעמיים את התפילה הנוכחית, ולכן אם שכח להתפלל ערבית בליל ר"ח, ובא להשלימה בשחרית יאמר בשתי התפילות של שחרית יעלה ויבוא.

אם שכח ולא הזכיר יעלה ויבוא בשנייה, יש בפוסקים שתי דעות: 1. דעת המ"ב (ס"ק כ"ו בשם פרי חדש): אינו צריך לחזור ולהתפלל. יש על כך שני נימוקים, הראשון: הואיל ואין חוזרים אם שכח יעלה ויבוא בערבית, ותפילה שמשלים היא כנגד ערבית, לא תהיה תפילת התשלומין חמורה מאילו היה מתפלל בזמנה. הנימוק השני: בשם סידור 'דרך החיים' (דיני תשלומין סעיף י"ט) נימק דין זה באופן אחר, הואיל ויש בסוגיה זו מחלוקת פוסקים, יש להורות שלא יתפלל שנית אלא יסמוך על תפילת מוסף (כדין ש"ץ, עין או"ח קכ"ו ג). הרב יהודה נקי העיר לי שלפי הרב עובדיה יוסף, יש להתפלל בתנאי של נדבה; 2. אך בשם מג"א (סקי"ב) כתב ששנייה לא עלתה לו, ויש גם לכך שני נימוקים, הנימוק הראשון: 'טעמא דבערבית

אין מחזירין דאין קידוש החדש בלילה והכא יממא והכי מסתברא, דהא יש אומרים דאפילו בליל שני מחזירין אותו מפני שכבר קדשוהו, ואף שבב"י סי' תכ"ב כתב שזה הפך הגמרא, לא עיין יפה דבגמרא לא אמר אלא שגם בחדש חסר אין מחזירין אותו והתוספות הזכירו סברא זו ואף דלא קיימא לן הכי מכל מקום בנדון דידן לכ"ע מחזירין כנ"ל ובכ"ה כת' בשם חכם א' דמחזירין אותו ובסי' תכ"ב נסתפק ג"כ במ"ש אם לא התפלל ערבית בר"ח והתפלל שחרית שתיים ולא אמר יעלה ויבא בשניה והביא מחלוקת הפוסקים והעלה דאין לחזור בשניהם ול"נ כמ"ש עיקר'. הנימוק השני: 'דאף על גב שהיא תשלומין של ערבית... אך הכל הולך אחר שעת התשלומים', והביא סברא זו בספר אישי ישראל (עמ' שכג) בשם רשב"ץ (ברכות כ"ו).

המ"ב ציטט את דעת הפרי חדש (שזו הדעה הראשונה לעיל) ובשער הציון (מ"ח) ציין שהוא מכריע בניגוד לדעת המגן אברהם (הדעה השניה לעיל).
 בכף החיים (אות ט"ל) כתב, שיחזור להתפלל שוב בתנאי של נדבה ועל ידי שיחידש בה דבר. **סיכום:** בדיעבד, יצא ידי חובת תשלומין, למרות ששכח יעלה ויבוא'.

תשובה קצ

היפך הסדר בתשלומין (או"ח סי' קח)

שאלה: שכחתי להתפלל ערבית של ליל ראש חודש, לכן התפללתי פעמיים שחרית בתור תשלומי ערבית, אך שכחתי להזכיר יעלה ויבוא בראשונה, ואמרת יעלה ויבוא רק בשנייה, מה הדין?

תשובה: יש כאן סימן שכיוון בראשונה לשם תשלומין ובשנייה לשם חובה, וזה סותר את העיקרון הראשון שהוזכר בתשובה הקודמת, לכן יהיה צריך לחזור ולהתפלל פעם נוספת בתור תשלומין (כי השנייה היא בעצם הראשונה) כי אסור להקדים את התשלומין לחובה. המ"ב כותב שטוב שיתנה שאם אינו חייב להתפלל שנית, תהיה התפילה בתור נדבה, מפני שיש פוסקים הסוברים שאין צריך לחזור ולהתפלל אלא אם כן גילה דעתו בפירוש בתפילתו שהשנייה היא לשם חובה והראשונה לתשלומין, וכגון שהוא מוצאי שבת והבדיל בשנייה ולא הבדיל בראשונה. ע"פ מ"ב סימן ק"ח סק"ז. בספר אישי ישראל בשם ר"ח קנייבסקי כתב שאף בשבת יוכל לחזור ולהתפלל.

יש לציין שכל מה שדובר בתשובה זו הוא באופן סתמי, מה שאין כן אם כיון בפירוש שהראשונה תהיה לשם חובה, כפי מה שכתב המ"ב (סקכ"ז): 'עוד כתבו האחרונים דמה

שכתב הרמ"א דאם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור הני מילי בסתמא אבל אם כיון בפירוש הראשונה לשם חובה והשניה להשלמה יצא'.
סיכום: יחזור ויתפלל שחרית לשם תשלומים וטוב שגם יתנה.

תשובה קצא

תשלומי מנחה לאישה (או"ח סי' קח)

שאלה: אני רגילה להתפלל מידי יום שחרית ומנחה, היום שכחתי להתפלל מנחה, האם אני חייבת להשלים, ומתי?

תשובה: מסבירא היה נראה לומר הואיל והנשים לא קיבלו על עצמם את תפילת ערבית, הן צריכות להשלים בתפילה הבאה שנהגו להתפלל שהיא תפילת שחרית, אבל ראיתי שהפוסקים לא כותבים כך אלא כתבו שתתפלל ערבית פעמיים [כך ענו הרב דוב ליאור והרב שמואל אליהו וכך מובא בספר אישי ישראל].

אחרי שכתבתי את התשובה הנ"ל, הראני ר' יהודה מאיר בספר הליכות שלמה (ח"א עמ' קסג) דיון שלם בנידון. הרב ש"ז אורבך מתייחס לשתי שאלות: א. מדוע פעמיים ערבית, ולא די בפעם אחת, שהיא התשלומין, שהרי אינה חייבת תפילה העיקרית? על כך עונה, שאין תשלומין ללא התפילה העיקרית; ב. מדוע אינה יכולה להשלים בשחרית, שהיא מבחינתה התפילה הסמוכה/הבאה שעליה להתפלל? על כך הוא עונה, שהאישה אמנם מותר לה לדלג על ערבית, אבל לא הופקעה מתורת תפילת ערבית.

בניגוד לדברים הנ"ל, בספר אורחותיך למדני (ח"ה) כתב שנשים לא קיבלו על עצמן כלל דיני תפילת תשלומין.

במעין אומר (ח"א עמ' צד) דן באישה הרגילה להתפלל שלוש תפילות ביום, ושכחה אחת, משתמע מדבריו שהתשלומין אצלה בגדר 'לא חובה אך צריך'.

סיכום: אם ישנה חובת תשלומין בנשים, הדעה הרווחת היא להתפלל ערבית פעמיים.

תשובה קצב

תשלומין על חשבון הידור מצווה (או"ח סי' קח)

שאלה: סיימתי תפילת ערבית בחנוכה ונזכרתי שלא התפללתי מנחה, האם עלי להתפלל שנית עמידה של תשלומין או לרוץ להדליק את הנרות בזמן?

תשובה: אמנם יש חשיבות להדליק נרות חנוכה בזמן, ועל כן נפסק שאם התחיל לאכול יפסיק וידליק (למרות שבמצווה דרבנן הכלל הוא שאף בהתחיל באיסור, אם יש שהות יקיימנה אחר שיאכל, כאן הדין שונה כי חשוב להדליק עד שלא תכלה רגל מן השוק).

כאן יש שיקול נוסף שיש ראשונים הסוברים שאין היתר להתפלל תשלומין אלא רק סמוך לתפילת חובה, כפי שכתב בספר פרי חדש (או"ח ק"ח ג'): 'אבל אם הפסיק בין תפילה לתפילה והלך לעסקיו שוב אינו מתפלל תפילת תשלומין ודקדק כן הרשב"א מדאמרינן מתפלל ערבית שתים ולא היה לו לומר אלא חוזר ומשלמה כל הלילה'.
על כן יתפלל תפילת תשלומין ואחרי זה יזדרז להדליק הנרות.

תשובה קצב

עד מתי יש תשלומין לשחרית? (או"ח סי' קח)

שאלה: שכחתי להתפלל ערבית ונזכרתי למחרת בשעה 10:30, האם אני רשאי עדיין להשלים התפילה?

תשובה: אם לא עברו ארבע שעות, פשוט שניתן להשלים.

יש לשים לב שכאשר משלים לא מיד בסיום תפילה הנוכחית, יש לעשות תנאי, שאם איני חייב בתשלומין, תהיה זו תפילת נדבה. הסיבה לכך היא, שיש שהבינו שלא ניתן להשלים אלא רק כאשר עסוק בתפילתו העיקרית.

וזו לשון המ"ב (ק"ח ט"ו): 'יש מאחרונים שכתבו שרצה לומר (השו"ע) דלא תקנו חז"ל תפלת השלמה, רק בעודנו עוסק בתפילתו העיקרית אחר ששהא כדי הלוח ארבע אמות או אשרי בינתיים, אבל הרבה אחרונים הסכימו דאף דלכתחילה בוודאי צריך לזהר בזה להתפלל תפלת השלמה תיכף אחר תפילה החיובית, אבל בדיעבד אינו מעכב... לכתחילה יותר נכון בכל זה, שאם לא התפלל תיכף תפלת השלמה אחר התפילה החיובית, יתפלל אותה בתורת נדבה, דהיינו שיתנה ויאמר אם אני חייב הרי זו לחובתי, ואם לאו הרי היא נדבה'.

אם עברו ארבע שעות, ועוד לא הגיע חצות, יש מחלוקת אחרונים, האם ניתן בכלל עדיין להשלים את ערבית. לפי המ"ב אינו יכול (אלא אם כן, גם את התפילה העיקרית התפלל אחרי ארבע שעות) ואילו לפי חיי אדם, רשאי עד חצות. בילקוט יוסף כתב שאחרי ארבע שעות, יתנה שזה נדבה. **סיכום:** ישנה מחלוקת האם ניתן להשלים ערבית אחרי ארבע שעות ביום עד חצות.

תשובה קצד

חתימה בתפילת הדרך (או"ח סי' קי)

שאלה: האם יש לברך את תפילת הדרך בשם ומלכות?

תשובה: יש להעיר בתחילת דברינו שכולם השתמשו בניסוח זה (שם ומלכות) למרות שגם מי שחותם בה אינו מזכיר מלכות [שם" – ברוך אתה ה'; "מלכות" – אלוקינו מלך העולם].

על פי הנוסח המופיע במסכת ברכות (כ"ט:) יש לחתום 'בא"י שומע תפילה', וכן הוא הנוסח בטור (או"ח ק"י ד').

מלשון השו"ע לא ניתן להוכיח, כי לא כתב אלא את תחילת תפילת הדרך שהיא 'יהי רצון והמשיך וכתב וכו', אבל מתוך שכתב בסעיף ו' שהמהר"ם מרוטנבורג היה אומרה אחר 'יהי רצון' כדי להסמיכה לברכת 'הגומל לחייבים טובים' ותהיה ברכה סמוכה לחברתה, ניתן להבין שלדעתו יש לחתום בה, ועל כן נתן עצה לסמוך אותה לברכה אחרת (על מנת שתהיה פותחת בברוך, לפחות באופן מלאכותי, כלומר מיד בסיום ברכת 'הגומל חסדים טובים' הנמצאת בברכות השחר, היה אומר את תפילת הדרך, כך שגרם שתהיה לה גם פתיחה בברוך).

המ"ב (סקכ"ח) כותב בפירושו, שאם לא ניתן לעשות את הפטנט של המהר"ם, ואף לא לסמוך אותה לברכה אחרת, ניתן לומר תפילת הדרך (עם חתימה) מפני שלדעת כמה ראשונים תפילת הדרך אינה צריכה שתהיה סמוכה לחברתה.

עיין ועלהו לא יכול (ח"א עמ' פב) שהרש"ז לא הקפיד לסמוך אותה לברכה אחרת, ולדעתו אין לסמוך אותה לברכת הנהנין (על סוכריה) כי אז לא יתקיים הפסוק "ימלא פי תהילתך" (אסור שיהיה מאכל בפה בעת אמירת ברכה).

מצאנו מספר פוסקים, ראשונים ואחרונים שנהגו לא לחתום בברכה זו.

נביא אותם כאן, נבאר מה טעמם ונציין את ההבדלים ההלכתיים שיש ביניהם:

א. הרמב"ם לא הביא נוסח ברכה זו ביד החזקה אלא הביא את נוסח תפילת הנכנס לכרך (הלכות ברכות י' כ"ה) ולא הזכיר בה חתימה.

אכן, הבית יוסף (או"ח ק"י, ז) תמה על הרמב"ם, אבל הפרי חדש (ק"י, ד) מסביר ששיטת הרמב"ם היא שתפילת הדרך נאמרת במקום סכנה ועל כך עסקה הגמרא בדף כ"ט, ואילו במקום שאין סכנה ישנו נוסח אחר בפרק הרואה, ובו אין חתימה. מסיק הפרי חדש, שיש לנהוג כרמב"ם הואיל וספק ברכות להקל.

ב. מנהג ספרדים רבים וכן מפוסקי אשכנז שלא לחתום בה בשם ה' (סידור בית עובד, סידור תפילת החדש תשס"ד עמ' 622, ישכיל עבדי ח"ז קו"א ג', הרב מצליח מאוזז אור תורה תמוז תשמ"ח קע"א, הליכות שלמה א' עמ' רנ"ג הערה 10, אול"צ חלק ב' ז' כ"ז, י"ד מ"ז).

נימוקיהם: 1. הואיל ויש יישובים בדרך; 2. יש מכוניות מצויות ואין מרחק גדול בין רכב לרכב; 3. יש פיקוח משטרת בדרכים.

תהיה נפקא מינה בין ההסברים, שלפי הרמב"ם אין לאומרה, גם אם ישנה נסיעה ארוכה (במקום שאינו מוחזק למסוכן) ואילו לפי השיטות הנוספות, אם תהיה נסיעה ארוכה בלילה ככביש שלא מצויות מכוניות חולפות וכדו' יש לברך בשם.

שיטת הרב מרדכי אליהו: הרב מרדכי אליהו (מאמר מרדכי ח"ג ה) דן בסוגיה זו ומביא את דברי האור החיים (ראשון לציון ברכות כ"ט) שחולק על הבנת הפרי חדש, ולדעתו ישנה מחלוקת סוגיות בין פרק שלישי לפרק הרואה, והרמב"ם פסק כפרק הרואה שאין בברכה זו חתימה. לכן הכריע הרב אליהו (שם עמ' כו) שטוב שיאמר אותה בתפילת שמונה עשרה בתוך שומע תפילה, לפני שיוצא לדרך. אם לא אמרה בתפילת שמונה עשרה יאמר אותה אחרי שיצא מעיבורה של עיר, אך לא יאמר בה שם ומלכות בסיומה (משמע אפילו במקום סכנה) על מנת לחשוש לדעת הרמב"ם, אלא יסיים 'ברוך אתה ה' שומע תפילה' ללא שם אדנות (הוא מוסיף שם שלדעתו גם אז יסמוך אותה לברכה, ולא הבנת את טעמו).

יש לציין, שאצל הרב מרדכי אליהו, ב'משנתו הראשונה' נהג לומר תפילת הדרך בנסיעה עצמה ולא בתפילה. מסופר עליו שבאחת מנסיעותיו במונית מבאר שבע לירושלים כאשר שימש שם כדיין, אישה הקיאה מחמת טלטולי הדרך והרב נתן לה סוכריה שהיתה עמו, על מנת לסלק את הטעם הגרוע הנשאר בפה אחרי שמקיאים. אותה סוכריה שימשה בדרך כלל את הרב, על מנת לסמוך את תפילת הדרך לברכת 'שהכל'.

אל לנו לכתוד שהרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח"ו או"ח מ"ח ט') וכן בנו הרב יצחק יוסף (ילקוט יוסף תפילה ח"ב עמ' ג) וכן הרב שלמה משה עמר (שמע שלמה ח"ג עמ' כג) כתבו באופן פשוט, בניגוד לכל הנאמר לעיל, שיש לאמרה בחתימה עם שם ה', כל זמן שיש נסיעה שאורכה שבעים ושתיים דקות ומעלה (לשיטתם נסיעה הלוך וחוזר באותו יום מצטרפות לשיעור זה).

נספח: בתלמוד מוזכר שהברכה נאמרת על נסיעה של פרסה, הרבה אחרונים הבינו שאם נוסע בכלי תחבורה, יש להמיר את המרחק לזמן, וכנגד יש הרבה פוסקים שאומרים

שהמדד הוא מרחק ממשי של ארבע מיילין, ולא משנה כמה זמן זה לוקח (רב פעלים, יו"ד ח"ב מ', הוא עוסק בשאלה מה נקרא מקום קרוב או רחוק בהקשר להלכות אבלות, פסקי תשובות ח"א עמ' תתל"ד ד', וראה עוד השם רועי עמ' 212).

סיכום: א. לפי הרב מרדכי אליהו אין לחתום בשם ה' בשום מצב, בתפילת הדרך; ב. לפי הרב אוירבך והרב אבא שאול רק אם נוסע במרחק של שבעים ושתים דקות נסיעה ולא פוגש רכבים או יישובים בדרך אז יש לאומרה בברכה; ג. לפי הרב עובדיה יוסף והרב עמאר, יברך על כל נסיעה בין עיר לעיר שמשך נסיעתה הוא שבעים ושתים דקות.

תשובה קצה

הסח הדעת בתפילת הדרך (או"ח סי' קי)

שאלה: כאשר אומרים תפילת הדרך ביום, האם כאשר חוזרים בלילה יש לאומרה שנית?

תשובה: אם בדעתו היה לנסוע את שתי הנסיעות, די לברך רק פעם אחת כי הלילה נגרר אחר היום, אבל אם פתאום החליט לנסוע נסיעה נוספת, יש לברך שוב (ביחס שיטת

הרב מרדכי אליהו עיין בתשובה הקודמת) על פי כה"ח סקמ"ח ופסקי תשובות (ח"א עמ' תתל"א).

תשובה קצו

תפילת הדרך באיזור מסוכן (או"ח סי' קי)

שאלה: האם צריך מרחק נסיעה על מנת לומר תפילת הדרך, כאשר נוסעים בשטחי יהודה שומרון ובנימין?

תשובה: יש דיון גדול בפוסקים, בדבר השאלה איך לשער את מידת הפרסה, כמבואר בתשובה בתחילת סימן זה, אמנם במקרה שהאיזור הוא איזור מסוכן, אף הפוסקים שהצריכו מרחק נסיעה הלוקח שבעים ושתים דקות, הסכימו שיש לברך אף על כל נסיעה קצרה (שו"ת מאמר מרדכי ח"ג ה' על פי מ"ב סק"ל וכה"ח נ"ו) וראה עוד אור לציון (ח"ב י"ד מ"ב). הדברים מבוססים על דברי הט"ז (ק"י סק"ז): 'וכתב הר"י יש מקשין מן הירושלמי דאמר כל הדרכים בחזקת סכנה ואפשר לומר שזה אינו קרוב לעיר אלא בהולך בין הכפרים שהכל הוא בחזקת סכנה עכ"ל משמע מזה דבהולך במקום סכנה יש להתפלל תפילת הדרך אפילו בפחות מפרסה דזיל בתר טעמא (הדברים נלמדים מדיני ברכת הגומל בסימן רי"ט בט"ז סק"ד האומר שדיני תפילת הדרך יותר חמורים מברכת הגומל, כי יש שם מימד של תפילה/בקשה)!'.

למעשה, לא שמעתי מרבני הישובים שהורו כן, אולי עשו כן כדי לא להגביר את תחושת הסכנה אצל התושבים.

חבר העיר את תשומת לבי, שכדאי לעשות חשבון מה היחס בין נפגעים בגלל תאונות בכלל לנפגעים מפעולות איבה, ולראות האם ב'שטחים' הסיכון אכן יותר גבוה. **סיכום:** מי שרוצה, יוכל לומר תפילת הדרך באזור מסוכן גם על נסיעה קצרה.

תשובה קצז

ה' שפתי בש"ץ (או"ח סי' קיא)

שאלה: האם החזן בחזרת הש"ץ צריך לומר את הפסוק 'ה' שפתי תפתח'?

תשובה: מרן השו"ע (או"ח קי"א ב) כותב: 'החזן, כשמתחיל שמונה עשרה בקול רם, חוזר ואומר: ה' שפתי תפתח ופי יגיד וכו'', וכתב המ"ב: 'טוב שיאמרנו בלחש', אבל בכף החיים (אות י) כתב שמנהגנו לאומרו בקול רם. רבים החזנים המגביהים קולם רק במילים 'ופי יגיד תהילתך' ואיני יודע את טעמם.

תשובה קצח

המתפלל ביחידות מתי ישנה ל'מוריד הטל' (או"ח סי' קיד)

שאלה: השנה בגלל מגפת הקורונה, רבבות מעם ישראל יתפללו בפסח ביחידות. איך אמור להתבצע השינוי בתפילה מ'משיב הרוח ומוריד הגשם' ל'מוריד הטל'?

תשובה:

חלק א

אתחיל את הנושא במקרה שהובא במקורות, ביחס למקרה ההפוך, מעבר מקיץ לחורף. בהלכה נאמר (שו"ע או"ח קי"ד ב) על פי תלמוד ירושלמי: 'אסור להזכיר הגשם עד שיכריז השליח ציבור... הלכך אף אם הוא חולה או אנוס, לא יקדים תפלתו לתפלת הציבור, לפי שאסור להזכיר עד שיאמר שליח ציבור; אבל אם יודע שהכריז שליח ציבור, אעפ"י שהוא לא שמע, מזכיר...'

ההוראה על פי הנ"ל היא, שאין היחיד משנה את נוסח התפילה לפני שהציבור עשה זאת, ועל כן נפסק שם במ"ב (סק"ח): 'לכן בני הישובים כשמתפללין בלא מנין, ימתינו בשמיני עצרת מלהתפלל מוסף עד סמוך לסוף שש שעות דבודאי לא יאחרו הצבור יותר מלהתפלל המוסף, ואז יתפללו מוסף ויאמרו משיב הרוח'.

מובא בשער הציון (תקנ"א נ"ו) ש'אם יש בעיר שתי בתי כנסיות, היחיד נגרר אחר אותו מקום שהוא הולך שם להתפלל' (בהקשר להתחלת דיני אבלות בבין המצרים, אם התפללו הציבור במוצאי שבת, חל על היחיד איסור אכילת בשר למרות שהוא עדיין בתוך סעודתו). אם אנו מדמים משם לכאן, היה ראוי להורות שיעשה את השינוי רק אחרי שהמניין שהוא רגיל בו, כבר התחילו מוסף, אבל בנידון דידן כל בתי הכנסת סגורים בגלל המגפה, אם כן מה יהיה כאן ה'קנה מידה'? נראה שבמקרה זה, כיון שיש מניינים לחולי קורונה בבתי מלון וכן מנייני חצרות, צריך להעריך מתי הם יגיעו למוסף, ורק אז להתחיל מוסף ולשנות ל'מוריד הטל'.

יש דיון ביחס לשמחה תורה, שבדרך כלל הציבור מגיע לתפילת מוסף מאוד מאוחר (בגלל ההקפות וריבוי העולים לתורה) מה יעשה היחיד, ימתין עד שציבור יתפלל ולפעמים זה אחרי שבע שעות, או שרשאי להתפלל מוקדם ובנוסח של הקיץ (מקור חיים כתב שימתין ואילו תהילה לדוד כתב שרשאי להתפלל מוקדם), ולפי תהילה לדוד, במקרה שאינו מעוניין להמתין, יתפלל נוסח של קיץ במוסף ורק במנחה ישנה.

איני יודע מה ההלכה, אם חלילה בכל העולם לא יהיה מניין של תפילה.

אחרי כותבי זאת, התעוררתי לשאול את עצמי, מה הטעם להוראה הנ"ל המובאת בשם תלמוד ירושלמי?

בטור הופיע הטעם: 'ופירשה הראב"ד דהכי פירושה אסור להזכיר עד שיכריז ש"ץ משיב הרוח ומוריד הגשם או מוריד הטל כדי שלא יהא דבר מעורב ביניהם, זה מזכיר וזה אינו מזכיר'. יש להעיר, איני מבין איך הראשונים לקחו את הדין של ירושלמי, גם למקרה שאדם מתפלל יחיד בביתו, כי הטעם שבראב"ד 'שלא יהא הדבר מעורב ביניהם', לא כל כך שייך כאן!

חלק ב

המעבר מחורף לקיץ.

מי שילמד את הב"י, יראה שיש חוסר הסכמה בין הטור לדברים הנאמרים בר"ן. הטור הבין שדינו של ירושלמי תקף גם לשינוי הנעשה בפסח בהקשר למוריד הטל [שכך כתב: 'עד שיכריז ש"ץ משיב הרוח ומוריד הגשם או מוריד הטל', ועיין בפרישה שהסביר את הטור באופן אחר] ואילו הר"ן דייק מלשון הירושלמי שבמוריד הטל רשאי היחיד לשנות אף אם לא שמע

מש"ץ [לשון הב"י: 'וכתב הר"ן בריש תעניות (א ע"ב ד"ה מתניתין) דהא דקאמר בירושלמי (פ"א ה"א) אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח ציבור, היינו דוקא בגשם אבל בטל אם רצה להזכיר יחיד יזכיר]. אם נדייק בלשון השו"ע שכתב את דברי הטור, אבל השמיט את המילים 'או מוריד הטל' משמע שמרן הכריע כדברי הר"ן הנ"ל.

ואכן הפרי חדש והמאמר מרדכי הקלו בכך, כפי מה שציין כף החיים (אות ח) אלא שסיים ש'מיהו נכון להיזהר אף בטל לחוש לסברת הראב"ד והטור', כן הוא המנהג. נראה לי שכל מה שכתב שנכון להיזהר הוא דווקא במי שמתפלל בציבור, אבל בנדון דידן, רשאי להתפלל מוסף מוקדם ולומר 'מוריד הטל'.

סיכום: מי שרוצה להתחסד ימתין מלהתפלל מוסף עד השעה שהמניין הקיים בארץ יגיע למוסף, אבל מעיקר הדין אין צורך בכך ביום טוב הראשון של פסח.

תשובה קצט

הרגיל את לשונו (או"ח סי' קיד)

שאלה: הגיע הקיץ, מה הדין אם מסופק אם אמר 'מוריד הטל' בהרגיל את לשונו לומר 'מוריד הטל'?

תשובה: המהר"ם מרוטנבורג הוכיח (הובא בטור או"ח קיד) שאם אמר 90 פעמים 'אתה גיבור' עד 'מוריד הטל', אין צריך לחזור במקרה שמסתפק אם אמר נכון.

סברתו: כיון שירושלמי אמר בשם רבי יוחנן (פ"ק דתענית) שאחרי שלושים יום אינו חוזר אם מסתפק, 'לא גרע' אם אמר 90 פעם באותו יום.

ראיתו מסוגיית שור מועד המשלם נזק שלם אחרי שלוש נגיחות בשלושה ימים, שעל כך אמר רבי מאיר שאף אם נגח באותו יום נעשה מועד, וראיתו היא: אם ריחק נגיחותיו חייב, קירב נגיחותיו לא כל שכן? (ב"ק כ"ד).

ישנם מספר קושיות על דבריו, אחת מהן היא כיצד מבסס דבריו על שיטת רבי מאיר כאשר ההלכה לא כמותו אלא כרבי יהודה ורבי יוסי האומרים שאין השור נעשה מועד אלא אם כן נגח בימים נפרדים (דרישה, ט"ז מגן אברהם).

ה'דרישה' מיישב (סק"ג) שכל התנאים מסכימים להגיון של ר"מ, אלא שנחלקו ביחס להבנת הפסוק 'מתמול שלשום' האמור בשור המועד, האם הוא בא לחדש שישנה גזירת הכתוב, העוקפת את ההגיון.

[במאמר מוסגר, כולם מסכימים שביחס לאישה זבה התורה דרשה דווקא ראיות בימים שונים, ואז אם ראתה שלושה ימים היא זבה גדולה, לא בגלל שזה מעיד שתמשיך לראות דם, שהרי אם ראתה בשלושה ימים אף אם יאמר אליהו הנביא שלא תראה עוד היא זקוקה לשבעה נקיים].

מִרְן הַשׁוֹ"ע וְהַרְמ"א הַסְכִּימוּ לְדַבְרֵי הַמַּהֲר"ם (או"ח ק"ד ט) וְזוּ לְשׁוֹן הַהֲלָכָה: 'אִם בְּיוֹם רֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח אוֹמֵר בְּרַכַּת אֶתָּה גְבוּר עַד מוֹרֵיד הַטַּל צ' פְּעָמִים, כִּנְגֵד ל' יוֹם שְׁאוֹמֵר אוֹתוֹ ג' פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, מִשֶּׁם וְאֵילָךְ אִם אֵינּוּ זוֹכֵר אִם הַזְכִּיר גִּשְׁם הָרִי הוּא בְּחִזְקַת שֶׁלֹּא הַזְכִּיר גִּשְׁם, וְאֵינּוּ צָרִיךְ לְחַזֵּר'.

הַחֲתָם סוֹפֵר (הַלֵּק או"ח כ) סְבוּר שֶׁהַמַּדְד אֵינּוּ תִשְׁעִים פְּעָמִים אֲלֵא שְׁלוּשִׁים יוֹם (כִּלְשׁוֹן הִירוּשְׁלַמִּי לְעִיל). לְדַבְרֵיו, בְּעַל הַשְּׁמוּעָה רַבִּי יוֹחָנָן נֶאֱמָן לְשִׁיטְתוֹ בִּיחֹס לְמָה שְׁאוֹמֵר שְׁאוֹמֵר דּוֹמָה שׁוֹנָה פֶּרֶק מֵאָה פְּעָמִים לְמִי שְׁשׁוֹנָה מֵאָה וְאַחַד פְּעָמִים (הַלְשׁוֹן מוֹרְגַלֵּת בְּסוּגִיָּה אַחֲרֵי מֵאָה וְאַחַד פְּעָמִים, הַכִּי נִמְי גַּם לְעִנְיֵין תְּפִילָּה) וְעַל כֵּן בְּשְׁלוּשִׁים יוֹם יֵשׁ מֵאָה וְאַחַת פְּעָמִים אֵיזְכוּר שֶׁל טַל (כְּלוֹמֵר הַמַּדְד אֵינּוּ מְסַפֵּר תִּשְׁעִים אֲלֵא מְסַפֵּר תְּפִילּוֹת שִׁישׁ בְּשְׁלוּשִׁים יוֹם, שֶׁהוּא לְפִי הַחֲשָׁבוֹן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, בְּדוּק מֵאָה פְּעָמִים).

לְפִי דַבְרֵי חֲתָם סוֹפֵר, יֵשׁ לְאוֹמְרוֹ לְכַתְחִילָה מֵאָה וְאַחַת פְּעָמִים, אֲבָל בְּמִקְרָה שֶׁל בְּדִיעַבַּד אִם אִמְרוּ תִשְׁעִים פְּעָמִים, אֵינּוּ 'מַעִיז' לְצִאת בְּנִיגוּד לְפַסְיִקַת הַשׁוֹ"ע וְהַרְמ"א שֶׁהַמִּירוּ (עַל פִּי מַהֲר"ם) אֵת דַּבְרֵי הִירוּשְׁלַמִּי לְתִשְׁעִים פְּעָמִים, וְעַל כֵּן לֹא יִחַזֵּר בְּמִקְרָה שֶׁמְסוּפֵּק.

הַרַב ש"ז אוֹרְבַּךְ (הַלִּיכּוֹת שְׁלֵמָה עַמ' קט) כּוֹתֵב שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה דַבָּר זֶה לְכַתְחִילָה בִּיחֹס לְמוֹרֵיד הַטַּל, מִפְּנֵי שִׁישׁ רֵאשׁוֹנִים שְׁחוּלְקִים עַל עֵצֶם הַרְעִיּוֹן וְהַעֲצָה הַזּוֹ (עֵיין בְּטוֹר בְּשֶׁם רַבְּנּוּ פֶּרֶץ) וְעַל כֵּן עֵדִיף שֶׁלֹּא לְעִשׂוֹת תְּרַגֵּל זֶה, וְאִם יִסְתַּפֵּק הָאֵם אִמְרֵי כְּרָאוּי אוֹ לֹא, יִחַזֵּר וְיִתְפַּלֵּל (מֵה שְׁאֵין כֵּן, אִם אִמְרוּ תִשְׁעִים פְּעָמִים יִכַּנֵּס לְסַפֵּק הָאֵם זֶה מוֹעִיל אוֹ לֹא). עוֹד מְקוֹרוֹת הָעוֹסְקִים בְּשִׁלְיַלַּת עֲצָה זֹאת: ט"ו סְקִי"ג, שו"ת הַלְכוֹת קִטְנוֹת ח"א רס"ג, שְׁאִילַת יַעֲבֵץ ח"א סו"ס פ"א, גר"ז י"א, וּבִקְצוֹ שו"ע סְעִיף י"ט לֹא הֵבִיא עֲצָה זֹאת. פּוֹסְקֵי סְפָרַד הַמְלִיצוּ לְעִשׂוֹת פְּטַנְט זֶה (הַרַב מֵאִיר מֵאֲזוּז בְּשִׁיעוֹר וְכך סִיפְרוּ עַל הַרַב עוֹבְדִיָּה יוֹסֵף שְׁנַהֵג כֵּך).

סיכום: דַּבְרֵי הַמַּהֲר"ם נִפְסְקוּ בְּשׁוֹ"ע שֶׁאִם אִמְרֵי תִשְׁעִים פְּעָמִים שׁוֹב אֵינּוּ חוֹזֵר בְּמִקְרָה שֶׁמְסוּפֵּק, אֲבָל לְכַתְחִילָה יֵאֱמָר מֵאָה וְאַחַד פְּעָמִים עַל פִּי חֲתָם סוֹפֵר.

תשובה ר

מעבר מחורף לקיץ (או"ח סי' קיד)

שאלה: כיצד ומתי מתבצע המעבר בברכת 'גבורות' בין חורף לקיץ?

תשובה: המַשְׁנָה אוֹמֵרַת (תְּעִינֵית א, ב): 'רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר הָעוֹבֵר לְפָנֶי הַתִּיבָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג, הָאַחֲרוֹן מְזַכֵּר הָרֵאשׁוֹן אֵינּוּ מְזַכֵּר, בְּיוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח,

הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר, כלומר שהשינוי מתבצע ביום טוב בתפילת מוסף ולא בשחרית ולא בערבית. הכלל הוא שאין משנים עד שיכריז הש"ץ, ואילו היינו רוצים לשנות בשחרית היינו מנועים, כי הש"ץ אינו רשאי להכריז בין גאולה לתפילה (על פי ירושלמי).

בקהילות ספרד בהן נהוג לומר בקיץ 'מוריד הטל', כך השינוי מתבצע: הש"ץ מכריז לפני תפילת מוסף שמעכשיו משנים לנוסח החדש (ואומרים את הפיוט המתאים) ולכן כך קורה שבשחרית עדיין אומרים את הנוסח הישן ואילו כבר בתפילת לחש של מוסף עוברים לנוסח החדש.

בקהילות אשכנז (למעט נוסח ספרד) היה מקובל (וככה נהוג גם עתה בחו"ל) שבקיץ אומרים ככה: אתה גיבור לעולם ה' מחיה מתיה אתה רב להושיע, מכלכל חיים בחסד' וכו' ולא אומרים את האיזכור 'מוריד הטל' (כי בגמרא כתוב שאין חוב לומר טל בקיץ).

הבדל זה גרם לשינוי נוסף, שלא מכריזים כלום לפני מוסף בלחש, מפני שלא ניתן לומר: 'לא אומרים, משיב הרוח ומוריד הגשם', מפני שנראה שממאנין בגשמים, כדרך שאמרו: אין מתפללין על רוב טובה' (לשון המ"ב או"ח קי"ד סק"ג).

ממילא בלחש של מוסף ממשיכים הקהל להתפלל כמו שמתפללים בחורף (כי אין לשנות לפני הכרזה) ורק בחזרת הש"ץ היו שומעים מפי הש"ץ שאינו אומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' וידעו על פי זה, שלא לומר יותר נוסח זה.

הקהל עצמו היה מתחיל להתפלל נוסח של קיץ רק בתפילת מנחה.

בזכות מנהג בני אשכנז, פסק בכף החיים (קי"ד כ"ד) שאף ספרדי שטעה והזכיר בלחש של מוסף גשם אין מחזירין אותו, שהרי לא כל הקהילות כבר שינו נוסח בתפילת לחש.

המנהג המקובל כיום בכל קהילות אשכנז בארצנו הקדושה, שעושים כמנהג בני ספרד, ואומרים את פיוט 'תיקון הטל' לפני תפילת לחש, והשינוי כבר מתבצע בתפילת לחש של מוסף (ראה לוח ארץ ישראל תשע"ט עמ' 59).

כעת ראיתי במ"ב מהדורת דרשו (קי"ד הערה 8) שאצל החזון איש וה'קהילות יעקב' שלא שינו את הזכרת הגשם או הטל בתפילה בלחש וגם לא הכריזו עליהם קודם מוסף, ורק בחזרת התפילה של מוסף שינה הש"ץ את ההזכרה.

סיכום: המנהג הוא, שלפני מוסף אומרים תיקון הטל, ומאז מפסיקים היחיד והש"ץ מלהזכיר 'משיב הרוח ומוריד הגשם'.

תשובה רא

גאל במקום גואל (או"ח סי' קטו)

שאלה: מי שחתם בברכת 'גואל ישראל' שבשמונה עשרה, 'ברוך אתה ה' גאל ישראל', האם יצא ידי חובתו?

תשובה: הרב חיים קנייבסקי כתב (הובא באישי ישראל פרק ל"ב הערה ק"א) שלא יצא ידי חובה, כי גואל ישראל, היא בקשה לעתיד ושבח על ההווה, ואילו גאל ישראל הוא שבח על מה שהיה בעבר במצרים (על פי פסחים ק"ג:), ובאותו סגנון גם ענה הרב מאיר מאזוז (הובאו דבריו ב'משכן שילה פרשת תרומה תשע"ו). העיר לי הרב יהודה נקי, שהרב עובדיה יוסף נשאל על כך (מעין אומר ח"א פ"ה קסט) והשיב שיצא (עיין בט"ז או"ח ס"ו ובתשובה לקמן על סימן תע"ג).

תשובה רב

שאלה לפני הזמן (או"ח סי' קיז)

שאלה: מי ששאל מטר בין סוכות לז' חשוון, האם יחזור להתפלל?

תשובה: בימות הגשמים שואלים הגשמים, חז"ל תיקנו שלא להתחיל לשאול עד שיעברו חמש עשרה יום מסוף הרגל, על מנת שיגיע האחרון מישראל לביתו. ועל כן, מתחילים לשאול (ותן טל ומטר) מתאריך ז' חשוון. ההלכה היא שאם טעה ושאל גשמים בימות החמה, חוזר (ק"ז ג).

מה הדין בטעות במקרה זה, כלומר איך מוגדרת תקופה זו, שבין שמחת תורה לז' חשוון, לעניין טעות?

כתבו הפוסקים (מקורות בהמשך התשובה) שאם בטעות אמר אז: 'ברך עלינו... ותן טל ומטר' אינו חוזר. ההגיון שיש בפסיקה הזו הוא כך: לעניין לכתחילה אנו חוששים לדעות הראשונים הסוברים שגם לאחר החורבן, שלצערנו לא נוהגת מצוות עליה לרגל, עדיין נשאר הדין במקומו, שלא שואלים עד ז' במרחשוון (הר"ן כותב שאף אחר החורבן, היו מתאספים בירושלים), אבל לעניין 'דיעבד' הואיל ומעיקר הדין התחילה תקופת שאלת גשמים, לכן אין לחזור וסומכים על דעת אורחות חיים שכתב בשם רמב"ן שבזמן הזה מתחילים לשאול מיד אחר החג (על פי ילקוט יוסף ח"א מהדורת תשמ"ה עמ' רמח).

וכן נקט להלכה בספר אשי ישראל (עמ' רלא) בשם הרב ש"ז אוירבך, שאינו חוזר והטעם הוא שחשיב זמן גשמים, ואף שגם בזמן הזה, שאין הטעם של עולי רגלים, אך מכל מקום אין הדבר מפריע כל כך לתיירים וכדומה, אם יתחיל לרדת גשם קודם.

סיכום: אינו חוזר להתפלל.

תשובה רג

מודים דרבנן בטעות (או"ח סי' קכא)

שאלה: אמרתי בטעות מודים דרבנן במקום מודים הרגיל, מה דיני?

תשובה: בדיעבד יצאת ידי חובה (הליכות שלמה פ"ח כ"ח וכן ילקוט יוסף תפילה ח"ב קכ"ד כ"ז ועיין עוד מ"ב מהד' דרשו על סימן קכ"א הערה 4).

תשובה רד

הפסקות בא-להי נצור (או"ח סי' קכב)

שאלה: אני נמצא בתפילת 'שמונה עשרה', אחרי אמירת יהיו לרצון, בתוך 'אלקי נצור', האם אני רשאי לענות על קדיש או קדושה?

תשובה: אביא תחילה את לשון השו"ע: 'אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין שמונה עשרה ליהיו לרצון, אינו פוסק, שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא, אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים, שפיר דמי... ומיהו הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אם התחיל שליח ציבור לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה, מקצר ועולה, ואם לא קצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכה של קריאת שמע, אפילו באמצע'.

לפי דין הגמרא (ברכות ד:) צריך לומר בסוף התפילה הפסוק: 'יהיו לרצון אמרי פי וגו', ועל כן פסוק זה נחשב לחלק מן התפילה, ואין להפסיק בינו לבין ברכת שים שלום, אף לעניית קדושה וכדומה (כך כתב הרשב"א בתשובה והביאה ב"י בסימן קכ"ב) וזה בניגוד לשיטת המרדכי הגהות מיימון והטור שהתירו לענות קדושה מיד אחרי ברכת שים שלום.

מדין הגמרא, יש חיוב לומר פסוק זה רק פעם אחת, אבל הביא רבנו יונה ש'אם ירצה לחזור ולאמרו פעם אחרת הרשות בידו, ונראה שאפילו אם יאמר יהיו לרצון אחר התחנונים אין בזה איסור'... ואכן ככה נהגו (נוסח ספרד וכן נוסח הספרדים) והובא בסידורים.

לפי הרשב"א הנ"ל, אחרי יהיו לרצון הראשון רשאי להפסיק בעניית דברים שבקדושה. למרות שאמרנו שיכול לענות אחרי יהיו לרצון הראשון, מכיון שכיום, נוהגים כולם לומר 'אלוקי נצור', הדין של העומד בו, הוא כדין הנמצא בברכות ק"ש (זו לשון הרשב"א) ומסביר זאת המ"ב: 'מכל מקום כל זמן שלא פסע הוי כעומד לפני המלך'.

כדי אם נרצה 'לעקוף' את הקושי הנ"ל (שלא להפסיק בדיבור כאשר עמד לפני המלך) הטוב ביותר הוא: 'מקצר ועולה' כלומר כיון שרואה שש"ץ עומד לומר קדושה וכדומה, 'מפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחוריו, דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם'.

מה הדין במקרה שלא הספיק לעשות כן?

יש בכך מחלוקת גדולה בין האחרונים:

שיטת הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת ה'י) שהיא נשענת על לשון הרשב"א הנ"ל, שדינו כדין העומד בקריאת שמע וברכותיה, שלפי פסיקת השו"ע (בסימן ס"ו ג) רשאי להפסיק רק לקדיש וקדושה וימלוך.

פסיקת הרב מרדכי אליהו (מאמר מרדכי לימות החול ל"ג כ"ב, הנשענת על דברי כף החיים בסימן זה, קשר גודל ט י"ז, קצש"ע י"ח ט"ו, וכן בן איש חי ש"ר בשלח כ"ב) הנמצא אחרי 'יהיו לרצון' הראשון, דינו כמי שנמצא בין ברוך שאמר ליוצר, ועל כן רשאי לענות גם על אמון דברכות.

יש ביסוס לדבריו בספר לחם הפנים הכותב, שאמנם הרשב"א התנסח 'כדרך שמפסיק בברכות של ק"ש', כי שאלו אותו על קדיש וקדושה, אבל אין הכי נמי, רשאי לענות על כל ברכה, כי תחנונים לא עדיפים מפסוקי דזמרא.

[בלשונו של כף החיים, ההסברה קצת שונה, הוא אומר שכל דבר שהוא מחלוקת הפוסקים בהלכות קריאת שמע, נוקטים כמותו להקל בעומד בתחנונים, ועל כן הקל בעניית אמון של האיל הקדוש וכן אמון של שומע תפילה].

ביחס לאופן עניית 'אמן יהא שמיה רבא', במקומות האסורים בדיבור (קריאת שמע ואלוקי נצור) נחלקו שוב בשאלה עד היכן לומר, לפי הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת הנ"ל, ילקוט יוסף מהדורת תשמ"ה ח"א עמ' קטו) 'אמר עד יתברך (כולל מילת יתברך) וזו גם דעת הפוסקים האשכנזים (מ"ב ס"ז י"ז) ואילו לפי הקבלה יאמר יענה על 'לעלם ולעלמי עלמייא' (כף החיים מבוסס על דברי האריז"ל וכן נקט במאמר מרדכי שם ל"ג ט).

בתבואות שמש (או"ח י"ב) הרב שלום משאש מכריע שאמנם לא יענה אמן על שאר הברכות, אבל יענה אמן על הא"ל הקדוש ושומע תפילה (הרב עובדיה יוסף משיג עליו במכתב הסכמתו המובא בראש הספר).

מה דעת פוסקי אשכנז? מצד אחד מפורש בדברי הרמ"א שמותר לענות אמן על הא"ל הקדוש ושומע תפילה בברכות ק"ש וכ"ש כאן, אבל ביחס לשאר אמנים, הקצש"ע (הנ"ל) הקל ואילו המ"ב (סק"א) פסק שאין לענות.

סיכום: רשאי לענות על קדיש וקדושה באלוקי נצור, אם כבר אמר יהיו לרצון. ביחס לעניית דברים נוספים במקום זה, כגון אמן של הא"ל הקדוש או אמן על שאר ברכות, וכן בשאלה על מה מותר לענות בקדיש, יש בכך אריכות דברים בין האחרונים כנ"ל.

תשובה רה

לאן אפנה תחילה (או"ח סי' קכג)

שאלה: ב'עושה שלום במרומיו' לאיזה צד פונים תחילה, ומה הדין בקדושה באמירת 'וקרא זה אל זה ואמר'?

תשובה: ביחס לדין הראשון יש התייחסות בהלכה (או"ח קכ"ג א) שיתחיל לצד שמאלו ואחר כך לצד ימינו (מ"ב סק"ד: שהמתפלל רואה עצמו כאלו שכניה מול פניו ושמאל האדם הוא צד ימינו של הקדוש ברוך הוא).

ביחס לדין השני לא מצאתי התייחסות בפוסקים, במיוחד שלפי עיקר הדין (או"ח קכ"ה) אין הציבור אומר עם הש"ץ 'נקדישך'. וכתבו אחרונים שיש עדיפות לנהוג כמלאכים הפונים תחילה לצד ימין (התפילה והלכותיה' הרב אהרן זכאי, ח"ב עמ' 314), ויש שכתבו (שו"ת 'אז נדברו' ח"ג ס' ל"ב): ש'במקום לדקדק דקדוקי עניות באיזה צד לפנות הראש, יש ליתן כל התשומת לב לכוון למה שאומרים... להתקרבות הלב לכורא כל העולמות... ובעניותינו עושים הטפל לעיקר והעיקר לטפל' (ועיין עוד יצחק ירנן ח"ז י').

עתה הראוני בהגהות מהר"ח (או"ח סימן צ"ז ב') ממנו משמע שזה כדין תפילה, שהשכינה עמו ולא כנגדו, על כן יפנה לצד ימין תחילה (וכן כתב בשיבת ציון שבת ב עמ' קיז בשם הרב מוצפי), וכן ראיתי באביהם של ישראל בשם הרב מרדכי אליהו (ויקרא עמ' 78).

תשובה רו

הוחלפו החזנים (או"ח סי' קנג)

שאלה: במקרה בו החזנים התחלפו אחרי חצי קדיש שאחרי שמונה עשרה, מי יאמר קדיש תתקבל?

תשובה: כתב הרמ"א (יו"ד שע"ו ב): 'אבל בימות החול, מי שיודע להתפלל, יתפלל ויותר מועיל מקדיש יתום שלא נתקן אלא לקטנים, ומי שאינו יודע להתפלל כל התפלה, יתפלל למנצח ובא לציון וכו'.

על בסיס זה, בסיטואציה זו, כתב בספר פסקי תשובות (ה"ב עמ' זז) שיכול לומר החזן השני את קדיש תתקבל, כי חשובה תפלת ובא לציון שיאמר עליה קדיש תתקבל. העיר הרב יהודה נקי: אם החזן השני האזין לחזרת הש"ץ, יכול הוא לומר בשופי, קדיש תתקבל, מדין שומע כעונה.

יש להדריך את החזן הראשון לצעוד שלוש פסיעות אחורה ולומר עושה שלום וכו', דסתם חזן סומך על קדיש תתקבל בזה (כמובא במשנ"ב סימן קכ"ג ס"ק י"ח, למי שלא צועד בגמר תפילת הש"ץ). ואם יודע מראש שיתחלף, שיאמר "עושה שלום" בגמר תפילת הש"ץ שלו.

בניגוד למה שכתבתי לעיל, ראיתי שפוסקים ספרדיים הסתייגו מכך (ישכיל עבדי ח"ח כ"ט, יביע אומר ח"ה או"ח ט מעיין אומר ח"א עמ' פג) לדעתם מי שאמר חזרת הש"ץ יאמר גם קדיש תתקבל (גם אם החזן פסע בטעות בסוף החזרה שלוש פסיעות, הדין כן שלא יתחלפו).

כידוע, הפסיעות של תתקבל (בשחרית ומנחה) הן הפסיעות שצריך החזן לעשות בסוף חזרת הש"ץ, אלא שנדחו ממקומן המקורי למקום זה, ואילו יתחלפו החזנים, נפסיד את התועלת שבדבר.

סיכום: החזן השני יאמר קדיש תתקבל, אלא שיש שהסתייגו ממנהג החלפת חזנים.

תשובה רז

ללמוד בחזרה (או"ח סי' קנד)

שאלה: האם מותר לקרוא ספר קודש בזמן חזרת הש"ץ?

תשובה: כתב המ"ב (קכ"ד י"ז): 'יש להיזהר מללמוד בעת חזרת הש"ץ, ואפילו אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי... לא יפה הם עושים, שאם הלומדים יפנו

ללימודם, עמי הארץ ילמדו מהם, שלא להאזין ויעסקו בשיחה בטילה ח"ו, נמצאו מחטיאין את הרבים'.

הפוסקים עוררו אותנו להקשיב לחזרת הש"ץ, והסבירו שמה שאמרו בתלמוד ברכות (ה.) ש'אם רואה שבאים עליו יסורין יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא, יתלה בביטול תורה', כלומר אולי החטא שלו היה בכך שלא ידע לבטל תורה כאשר היה צריך, כגון בשעת חזרת הש"ץ. יש בכף החיים (קכ"ד ט"ז) דברים חמורים בחשיבות חזרת הש"ץ, ובאיסור לימוד תורה באותו זמן ואפילו בהרהור, ואצטט ביטוי אחד מדבריו: 'אשרי מי שעמלו בתורה... מה שאין כן אם עוסק בתורה בשעה שאין הקדוש ברוך הוא חפץ בתורתו, אז ודאי אין נחת רוח לקדוש ברוך הוא בתורתו...' (ועיין ציץ אליעזר י"ד ה צ"א).

גם המ"ב (צ"ו ט) עורר אותנו לנושא הזה, וכך כתב: 'ונמצא באחרונים, שאף בחזרת הש"ץ נכון שיהיה הסידור פתוח לפניו, להיות אוזניו פקוחות על מה שאומר הש"ץ'.

בספר 'אורחות מרן' (ח"א עמ' של) מסופר שהרב עובדיה יוסף היה מקפיד להקשיב לחזרת הש"ץ, והקפיד שלא ללמוד או לעיין בספר באותו הזמן.

סיכום: לא מתאים ללמוד בשעת החזרה.

תשובה רח

האם החזרה לא מיותרת? (או"ח סי' קכד)

שאלה: האם יש צורך לקיים חזרת הש"ץ בימינו שהציבור יודע להתפלל בעצמו, ובנוסף לכך, חלק מהשומעים אינם מאזינים כאשר חוזר הש"ץ על התפילה?

תשובה: רמב"ם כתב על כך בשני הזדמנויות, ובכל מקום כתב באופן שונה. בשו"ת פאר הדור (קמ"ח) מבאר שזו תקנה שאינה משתנית מדור לדור, ולכן יש לאומרה על

אף שכולם שם בקיאים. מאידך, בתשובה במקום אחר (שו"ת מהדורת בלאו ח"ב תשובות רנו-ח עמ' 485) הוא מציין שאם אנשים מדברים באותו הזמן, ובגלל זה קורה שמקצתם יוצאים החוצה בזמן החזרה, ויוצא עמהם גם זה שאינו בקי הזקוק להאזין לש"ץ על מנת שיוציאו ידי חובה, וישנו חילול השם בגלל שיהודים מתנהגים בזילות בבית כנסת שלהם, הדבר חמור.

הרמב"ם מנמק את ההנהגה שאותה הוא מצדיק, והיא לעשות רק תפילה אחת בקול רם ולוותר על חזרת הש"ץ. זו לשונו בתשובות הנ"ל: 'מה שחייב אותי לעשות זאת הוא, שהאנשים כולם בשעת תפלת שליח ציבור אינם משגיחים למה שהוא אומר, אלא מסיחין זה עם זה ויוציאין (החוצה) והוא מברך ברכה לבטלה כמעט, הואיל ואין שומע לה. וכל מי שאינו בקי, כאשר הוא רואה תלמידי חכמים וזולתם מסיחין וכחין ורקין ומתנהגין כמי

שאינו מתפלל בשעת תפלת שליח ציבור, עושה גם הוא כזה ונקבע בלבות האנשים כולם, שאין תפלה אלא בעת הלחש. ואנו אומרים באיסורי תורה 'עת לעשות לד' הפרו תורתך', ומכל שכן בתקנת התפלה ובזה יש משום הסרת חלול השם, שחושבים בנו שהתפלה אצלנו שחוק ולעג, (ובדבר שיש בו) כדי להוציא האנשים כולם מידי חובה, כפי שזה גלוי לעין. אבל כשנתפלל בשאר ימות החול באנשים מועטים בקיאים, אנו מקיימים התקנה הראשונה ומתפללים לחש ובקול רם'.

'אבל אני אומר, שכך רצוי בזמננו בגלל סיבה שאבארנה, והיא שכאשר מתפלל שליח הציבור בקול רם, פונה כל מי שהתפלל ויצא ידי חובתו, או לדיבור או לשיחה בטלה והופך פניו מן ההיכל ויורק ומסיר כיחו. וכאשר רואה זאת מי שאינו בקי, עושה הוא גם כן כך בלא ספק וחושב שזה שאומר אותו שליח ציבור, אין סומכים עליו ויצא (החוצה) כל מי שהוא אינו בקי, אף כי לא יצא ידי חובתו, ותבטל הכוונה, אשר בגללה ירד שליח הציבור (לפני התיבה), שהיא להוציא את שאינו בקי'.

נספח: ראיתי לנכון להביא דברי הבית יוסף (או"ח רל"ד) ביחס לחזרת הש"ץ במנחה כתב הטור: 'ומתפללין שמונה עשרה ושליח ציבור מחזיר התפלה כדרך שעושין בשחרית', על כך כתב הב"י: 'כן כתב גם כן הרמב"ם בפ"ט מהלכות תפלה (ס) וכן נוהגים האשכנזים וכן כתב הכל בו (סי' כו הל' תפלת מנחה) שצריך להחזיר התפלה כמו בשחרית אם לא על ידי הדחק. אבל הספרדים אין נוהגים לחזור שליח ציבור התפלה במנחה, אלא מתפלל שליח ציבור עם הציבור בקול רם ואומר קדושה וברכת אתה קדוש, ואחר כך אומר האמצעיות בלחש עם הציבור ומתחיל רצה בקול רם וגומר תפילתו בקול רם. ומנהג האשכנזים הוא הנכון וכן הנהיגו חכמים שבדור שלפנינו בצפת תוב"ב וגזרו נידוי לעובר על תקנתם'.

עד כאן הבאתי את הפסיקה על פי הפשט, כעת אצטט מדברי הבן איש חי (ש"ר תרומה ב): 'אך באמת טעם העקרי של החזרה הוא שמבואר בדברי רבינו האר"י ז"ל על פי הסוד ומפורש בספר הכונות, דבחזרת התפלה חוזרים ונעשים כל התיקונים שנעשו בתפלת לחש, אלא דהחזרה היא מגעת במקום עליון וגבוה יותר ממקום שמגעת שם תפלה דלחש... ולפי זה משני דברים תוכל להבין מעלת החזרה: האחד דאומרים אותה בקול רם, והשני דלא ניתן רשות ליחיד לחזור התפלה כי אם דוקא לציבור שהם עשרה, לכך אין לבטל חזרה כלל'.

ראוי לשים לב שגם הוא מסכים שפעמים שיש לבטל אותה, באופן אקראי, וזה המשך דבריו שם: 'אלא רק בשעת הדחק שלא נשאר זמן, או שהם עשרה בצמצום וברור לו שיש בהם אנשים המזונים שאין נותנים לבם לחזרה, ואפילו על אמנים לא יתנו לב לענות, דאז כל כהאי גוונא יתפלל הש"ץ שלשה ראשונות בקול רם עם הציבור כשהם מתפללין בלחש, כדי שיאמר קדושת "נקדישך ונעריצך", ואחר חתימת "אתה קדוש" גם הש"ץ יסיים התפלה בלחש'.

המ"ב התייחס למצב בו ישנו חשש, שמא לא יהיו תשעה שיטו אוזן ויענו על ברכות הש"ץ, אבל נתן פתרון אחר: 'והעולם נוהגין לצרף למנין ולהתפלל חזרת הש"ץ אפילו מי שידעין בו שמישיח ואינו שומע חזרת הש"ץ כראוי, ונראה לי דבכגון זה טוב להתנהג כמו שכתב בספר שולחן שלמה, שיתנה הש"ץ בינו לבין עצמו בחזרת התפילה שאם לא יענו תשעה אמן אחריו ויכוננו לברכותיו, שיהא התפילה ההיא בתורת נדבה'. ראיתי בפסקי תשובות בשם כמה אחרונים שהסתייגו מהמלצת שולחן שלמה, הן מצד שלא מועיל הדבר בשבתות, והן מצד שזה פותח פתח לא להקשיב לחזרה, והן מצד שתפילת נדבה צריכה להאמר בלחש דווקא.

סיכום: תקנת חז"ל בדבר החזרה עדיין תקיפה, ואם חושש הש"ץ לכך שאין תשעה שעונים יעשה תנאי של נדבה, וכל זה במצב שגרתי, אבל אם יש חשש חילול ה' בגלל התנהגות הציבור בזמן החזרה, או שיקול חד פעמי אחר, יש לשיקול לוותר עליה.

תשובה רט

חזרת הש"ץ – מה מנהג יוצאי מרוקו (או"ח סי' קכד)

שאלה: בקהילה שלי אנו אדוקים במנהגי מרוקו, האם צריך לומר חזרת הש"ץ?

תשובה: אמנם בקהילות מרוקו לא אמרו חזרת הש"ץ בימות החול חוץ משחרית של שבת (הערת הרב מרדכי גבאי: יש לציין שמרוקו היא ארץ גדולה, ולא כולם נהגו אותו מנהג, וגם מאז שבאו לארץ ישראל הנהיגו לעשות חזרה). הסיבה שלא אמרו ביום חול היא בגלל שנהגו בזה כעדות המובאת בב"י בסימן הקודם, ולגבי מה שאמרוה בשבת היה כדי לקיים מצוות ברכת כהנים (ביום חול לא נשאו כפיים כפי מה שרמ"א מציין שאין לברך כאשר אין שמחה). הרב שלום משאש הנהיג לעשות חזרה רק במקומות שאין בהם דיבורים בתפילה (שמש ומגן ח"א או"ח ח"ד מ"ה).

מי שרוצה לאחוז במנהג מרוקו באופן נחרץ, לא יאמר ברכת כהנים באמצע השבוע, ומי שרוצה לקיים ברכת כהנים כנהוג בארץ ישראל, אל יבטל את החזרה (להתפלל קצר ולקיים גם ברכת כהנים, זה גורם לכהנים למהר בתפילת הלחש שלהם, וזה ממש לא כדאי) על כן כדאי להמשיך במנהג שהתקבל בארץ ישראל שעל פי המקובלים (ראה בתשובה הקודמת) לומר חזרה כל השבוע, תשובה זו נכתבה בעקבות שיחה עם הרב אריאל אדרי.

תשובה רי

מניין מצומצם (או"ח סי' קנד)

שאלה: אנו לומדים בכלל עד שעה שלוש ורבע ואז מתקיים מניין של תפילת מנחה. לפעמים אנחנו מניין מצומצם, והואיל ויש אברכים המאריכים בתפילת הלחש, אם נמתין להם זה מאוד יעכב אותנו, מה עדיף מכל האפשרויות הבאות:

- א. להתחיל חזרת הש"ץ למרות שחלק מן המניין עודנו מתפלל.
  - ב. להתפלל 'מנחה קצרה', כלומר לוותר על החזרה ולהתחיל ישר בקול רם.
  - ג. לבקש מאלו המאריכים שיתחילו את תפילת הלחש שלהם לפני שכולם מתחילים, כך שנסיים ביחד.
  - ד. באותם ימים שהמניין מצומצם, יש להתפזר וכל אחד יתפלל ליד ביתו במניין מרווח?
- תשובה:** אפשרות ג' ודאי בעייתית, לאור דברי השו"ע (או"ח צ' י) הכותב: 'כשעומד עם הציבור, אסור לו להקדים תפלתו לתפלת ציבור, אלא אם כן השעה עוברת ואין הציבור מתפללין לפי שמאריכים בפיוטים או לסבה אחרת...'

טעם האיסור הוא משום שהוא נראה כמבזה את הציבור, וישנו הסבר נוסף (שו"ע הרב צ' י"א) שזה משום שתפילת רבים רצויה לפני המקום. ניתן לבקש מהם להתפלל בחדר צדדי, ולאחר מכן יבואו שאר החברים ויתפללו סמוך להם, כך שהיחידים לא עשו מעשה המבייש/המזלזל, הואיל והתחילו תפילתם מחוץ למקום של הרבים.

אמנם ראיתי שיש מקילים להתחיל לפני הציבור, כאשר מטרתו היא לסיים עם הציבור (דעתם הובאה בפסקי תשובות ח"א עמ' תשב) ולא חששו מן החששות דלעיל, הואיל וכל כוונתם להצטרף עם הציבור, ואין הם מתפללים בניתוק מהם, ואף מתפללים חלק גדול של התפילה עם הציבור (ישכיל עבדי ח"א ג ויביע אומר ח"ב או"ח ז ושם הביא לשונו של יד אליהו הכותב: 'אם גלוי לכל אונסו ונראה שמחמת האונס מקדים תפילתו להם, מותר לו להתפלל בבית הכנסת, כיון שלא שייך האי טעמא'), וכך הורה לי הרב שמואל אליהו.

אפשרות ד' טובה במקום שיש לנו ודאות שהאנשים עתידים להתפלל במקום אחר, אבל ישנם מצבים שהנוכחים לא כל כך מקפידים בעניין תפילה בציבור, בהם נעדיף את האפשרויות א' וב'.

לגבי אפשרות א', הרב עובדיה יוסף בתשובה (ילקוט יוסף ח"א עמ' רפז ומעיין אומר ח"א עמ' רפז) התיר להתחיל חזרת הש"ץ כאשר לא כל העשרה סיימו, כאשר חלק מהם מאריכים בתפילתם, ואחרים ממהרים כגון לאסוף את הילדים מהגן.

הרב אביגדור נבנצל המליץ להתפלל 'מנחה קצר'.

סיכום: יש להורות לא לבטל את המניין, הואיל וישנה מעלה גדולה להתפלל במקום שבו האדם לומד (על פי ברכות ח.), ויתחילו חזרת הש"ץ בלי להמתין למי שמאריך, ואם אותם המאריכים ישאלו מה כדאי להם לעשות, על מנת לא להפסיד קדושה, נורה להם להתחיל את תפילתם לפני כולם, בכדי שיסיימו כולם ביחד (בנוסף, ניתן גם לעשות 'מנחה קצרה', כפי שהתבאר בתשובה הקודמת ובנספח שם).

תשובה ריא

חזרה ללא לחש (או"ח סי' קכד)

שאלה: הגעתי באחור לתפילת מנחה, הציבור סיים תפילת הלחש והם מכבדים אותי להתפלל לפני העמוד את תפילת החזרה בלי שהתפללתי מקודם את תפילת הלחש, האם ראוי הדבר?

תשובה: העיקרון המנחה הוא, שחז"ל תקנו לש"ץ שיאמר את תפילת הלחש על מנת להסדיר את תפילתו לפני שמתחיל את החזרה. לפי זה לא היה ראוי לנהוג כך, שיתפלל בקול ללא אמירת תפילת הלחש מקודם. וזו לשון השו"ע (או"ח קכ"ד ב): 'שץ שנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שהתפללו בלחש, והוא צריך לעמוד לפני התיבה לאלתר, יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור, ואין צריך לחזור ולהתפלל בלחש', וכתב המ"ב שהמושג: 'והוא צריך לעמוד' פירושו: 'דאין בהם אחד שיוכל להתפלל לפני העמוד, דאי לאו הכי אין נכון שהוא יתפלל להם בקול רם, כיון שלא התפלל מתחילה בלחש בשביל עצמו'.

המגן אברהם מוסיף עוד הסבר, שאין ראוי להתפלל בקול רם, כאשר אין שעת דחק, משום שחז"ל גינו את המתפלל (תפילת עצמו) בקול רם ודימו אותו לקטני אמנה (על פי ברכות כ"ד):

סיכום: במצב נורמלי אין לדלג על תפילת הלחש הנאמרת לפני תפילה בקול רם.

תשובה ריב

עניית ב"ה וב"ש (או"ח סי' קכד)

שאלה: האם גם בני אשכנז צריכים לענות 'ברוך הוא וברוך שמו'?

תשובה: שו"ע כותב (או"ח קכ"ד ה): 'על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר: ברוך הוא וברוך שמו', ולא נחלק עליו הרמ"א בכך.

צריך להזכיר שכל נושא ענייית ב"ה וב"ש התחדש על ידי הרא"ש, והוא נהג לאומרו כאשר שומע 'ברוך אתה ה'. בגלל שמנהג זה מחודש ואין לו מקור בש"ס, מובן הדבר מדוע לא התקבל בצורה שווה אצל כולם, וכן כל מקום שזה מתנגש עם ערך אחר, יש כאלו שנמנעים מלאומרו. זה ודאי יסביר את חילוקי המנהגים בנושא (עיין תורה תמימה האזינו ל"ב אות ל"ו שכותב 'לא ידעתי על מה סמכו רבים ושלמים למנוע מענייה זו) וכן את השאלה האם לענות ב"ה וב"ש בברכת כהנים.

אם ענייית ב"ה וב"ש תגרום שלא יספיק לשמוע ולענות אמן, יש מקום להימנע מלענות (עיין שם שער הציון סקכ"ד) וראוי להדריך את הש"ץ לעצור מעט על מנת לאפשר לענות ב"ה וב"ש כראוי.

וכך כתב במעשה רב אות מ"ג (הנהגות מהגר"א): 'לשמוע תפלת י"ח מפי הש"ץ ומתוך הסידור, ולענות אמן אחר כל ברכה, ולא להקפיד על ב"ה וב"ש, כי הש"ץ אינו ממתין עד שתכלה מפי העם ומפסיד חזרת התפלה' [בהערות של מהדורת ויינרעב מבואר שלפי פסיקת הגר"א יש לנהוג בשעת החזרה ממש כאילו היה מתפלל בעצמו באותה העת, וכידוע לא עונים לשיטתם ב"ה וב"ש בברכות שמעוניין לצאת בהם ידי חובה, וזה הסיבה שגם הוא מצריך לעמוד בשעת החזרה].

בני תימן ההולכים לפי פסקי הרמב"ם אינם עונים ב"ה וב"ש מפני שאין לאיזכור זה מקור בש"ס, והוא הוזכר רק בטור בתור עדות שכך אביו היה נוהג לומר.

סיכום: אין מחלוקת בין בני אשכנז לבני ספרד לגבי ענייית ב"ה וב"ש (כאמור בני תימן לא אחזו במנהג זה), אלא שבמקצת קהילות לא נזהרו בכך בגלל שזה היה בא על חשבון ענייית אמן.

תשובה ריג

הנהגת ש"ץ בקדושה (או"ח סי' קכה)

שאלה: האם אני בתור ש"ץ, אמור לומר פסוקי 'קדוש', 'ברוך', 'ימלוך' יחד עם הציבור או אחריהם?

תשובה: יש בכך שתי הנהגות ובכל אחת מהן יש הגיון. הדעה האחת היא, להתחיל לומר לפני שסיים הציבור לומר, על מנת שיהיה נחשב גם אמירת החזן כאמירה בעשרה, הנאותה לאמירת דברים שבקדושה. השנית היא, כיוון שכוונתו היא להוציא את הציבור ידי חובה, אם כן דינו כשאר חזרת הש"ץ שבה רק הש"ץ אומר (הובאו שתי הדעות בספר אישי ישראל עמ' רמז).

הרב אביעד וייץ הפנה אותי לאגרות משה (או"ח ג ד) הכותב לפי הצד השני ומנמק זאת בטוב טעם כנ"ל: 'ולכן יש להנהיג שהש"צ יאמר הקדושה בקול רם אחר שיאמרו הצבור בעצמו כדי שישמעו אלו שעומדים באמצע התפלה, ולשמוע מאחד מהצבור שעומד אצלו ושומע מה שאומר לא יצא אם לא שיודיענו קודם התפלה שיכוין להוציאו כי לרמוז לו בתפלה אסור, אבל מהש"צ יוצא אף שבזמננו אין הש"צ מוציאו, מכל מקום כיון שנתקן להוציא הוי סתם דעתו לעשות כהתקנה, שהוא ממילא כנתכוין להוציא אם יש לאחד צורך לצאת אף שהוא אינו יודע מזה'.

בביאור הלכה (קכ"ה א ד"ה אלא) התלבט האם 'ש"ץ מחויב גם כן לומר קדוש וברוך בשוה עם הציבור'.

בהיותי תלמיד ישיבת מרכז הרב, שאלתי את הרב אברהם שפירא את השאלה הזו וענה לי כנ"ל שיש בזה שני מנהגים.

יכול להיות שבבית כנסת קטן ששומעים טוב, יאמר עם הציבור ואילו בגדול יאמר לאחר הציבור.

סיכום: ישנם שני מנהגים איך ינהג ש"ץ באמירת פסוקי הקדושה, אבל לכל הדעות חייב הוא להשמיע קולו לציבור בשעת אמירתם.

השלמה לעמ' 203: "ומצאתי לחובה לנפשי להזכיר לדור מה ששמעתי בענין זה מזקני ת"ח מרור הקודם דבר פלא, כי הנוהים אחר כת שבת צבי שר"י קבעו בשעתם לומר בכל ברכות התפלה לאחר שאמר הש"ץ ברוך אתה ה' היו הם עונים ברוך הוא ברוך שמו שעולה בגמטריא כמנין שבת צבי תתי"ד, למען יהיה שמו להם לזכרון לדראון עולם, ומפני זה כך שמעתי היו כמה גדולים וחכמים שמנעו עצמם מלענות הזכרת לשון זה למען לא יחרך רמיה צידו. ובנוגע לדברי הטור בשם הרא"ש שהבאנו אגב ראוי להעיר כי הרא"ש ובנו בעל הטורים היו במאה הראשונה לאלף זה כשלש מאות שנה טרם פרצה הכת הארורה היא, אפשר לומר כי נתקיים בהם לא יאונה לצדיק כל און (משלי כ"ב), כי הגימטריא הנזכרת עולה רק בלשון ברוך הוא ברוך שמו בלא וא"ו החבור בשם ברוך השני, ונוסח הרא"ש בוא"ו החבור, ובזה פקעה כונת הארורים ההם. ומתבאר מזה שאמנם גם זמן ארוך קודם פרצת הכת כבר היה הנוהג לענות נוסח זה אך הם חידשו שלא לומר וברוך שמו רק ברוך בלא וא"ו החבור למען תתאים הגימטריא עם שם המדיח העז ההוא. וראוי להעיר את הרגילים לענות לשון ברכה זו כי ישתדלו לומר בוא"ו החבור וברוך שמו ונצדק קודש. ואני מתפלל על כי לא בא זכר מכל ענין זה באחד מספרי חכמי הדורות הקודמים, ואולי מקום הניחו לי להעיר על עקירת שרש ענף אחד מאחד מעצי אשירה בכרם ישראל, וכמ"ש בחולין דף ו' ריש ע"א. (מספר ברוך שאמר לרב אפשטיין עמ' קי"ד)

ברכת כהנים

209	תשובה ריד - כהן לא מיוחס (או"ח סי' קכח)
209	תשובה רטו - כהן שהשתהה מלעלות (או"ח סי' קכח)
210	תשובה רטז - מגע בידיים (או"ח סי' קכח)
211	תשובה ריז - מתי יעקור רגליו (או"ח סי' קכח)
211	תשובה ריח - נטילת ידיים בלחץ (או"ח סי' קכח)
212	תשובה ריט - הקראת מילת 'ברכך' (או"ח סי' קכח)
212	תשובה רכ - ש"ץ שהוא כהן (או"ח סי' קכח)
213	תשובה רכא - ב"ה וב"ש (או"ח סי' קכח)
215	תשובה רכב - כהן צרוד (או"ח סי' קכח)
215	תשובה רג - עניית חזן בברכת כהנים (או"ח סי' קכח)
216	תשובה רכד - לענות אמן בשמונה עשרה (או"ח סי' קכח)
217	תשובה רכה - אמירת פסוקים (או"ח סי' קכח)
217	תשובה רכו - כהן המתפלל (או"ח סי' קכח)
218	תשובה רכז - את אביה היא מחללת (או"ח סי' קכח)
219	תשובה רכח - אבל בברכת כהנים (או"ח סי' קכח)
220	תשובה רכט - כהן תורן (או"ח סי' קכח)

תשובה ריד

כהן לא מיוחס (או"ח סי' קכח)

שאלה: תלמיד חדש הגיע לבית ספרנו, הוא אומר שהוא כהן, אבל אין אנו מכירים את משפחתו מקרוב, שאלתנו היא האם לעלותו לתורה ככהן, על פי עדות עצמו?

תשובה: מדברי השו"ע והרמ"א, נראה שיש בזה מחלוקת בין ספרדים לאשכנזים. דעת מרן השו"ע (אבן העזר ג, א) היא שאינו נאמן על פי עצמו, ולא יקרא בתורה ראשון ולא ישא את כפיו, אבל הרמ"א מביא דעה בשם יש אומרים, שנאמן לקרוא בתורה ראשון ולישא את כפיו בזמן הזה, שאין לנו תרומה דאורייתא, שנחשוש שמא יעלו אותו לתרומה, והוא מסיק שנוהגין כן האידנא בכל מקום שאין נוהגין בתרומה בזמן הזה, וליכא למיחש למידי.

בנושאי כלים (ח"מ ב, ב"ש ב) משמע שגם לדעת הרמ"א, באותם מקומות שנוהגת תרומה אף שהיא דרבנן, אף לדעת הרמ"א, אין לו לקרוא בתורה ראשון או לישא כפיו.

בספר כף החיים (או"ח קכ"ח ו) דן בשאלה זו, והוא מסיק שרק: 'אם אנו רואים שהוא בע"ת וירא ה' ואומר שהוא כהן וממקום פלוני נאמן על ידי עצמו לקרוא בתורה ראשון ולישא את כפיו אפילו בארץ ישראל, ואם בא מארץ רחוקה שאין שירא מצויה וגם הוא עם הארץ אינו נאמן אף בחוץ לארץ, אלא אם כן על ידי אחרים'.

הרב דוב ליאור אמר לי, שלדעתו גם לבני ספרד אין ממה לחשוש [איני מבין דבריו, שהרי אנו נותנים היום תרומה גדולה וכן תרומת מעשר של שמן זית לכהנים, והם משתמשים בה להדלקת הנר, ואולי החשש לא היה ממוני אלא איסורי].

כמו כן השיב לי הרב שמואל אליהו, שהמנהג היום הוא כפי שכתב בספר נתיבי עם, אבן העזר ג (עמ' שעח) שבזמנינו נתפשט המנהג להאמין לדבריו כסברת היש אומרים שבהג"ה.

סיכום: למעשה, בני כל העדות נהגו לאשר לאדם לעלות לדוכן, על פי 'הודאת עצמו' שהוא כהן.

תשובה רטו

כהן שהשתהה מלעלות (או"ח סי' קכח)

שאלה: מה הדין במקרה של כהן ששכח לעלות לברכת כהנים בזמן הנכון?

תשובה: נאמר בשו"ע: 'כשמתחיל שליח ציבור: רצה, כל כהן שבכית הכנסת נעקר ממקומו לעלות לדוכן, ואף אם לא יגיע שם עד שיסיים שליח ציבור רצה, שפיר דמי; אבל

אם לא עקר רגליו ברצה, שוב לא יעלה'. ההסבר לצמידות בין ברכת כהנים לברכת עבודה מבוארת בדברי המ"ב במקום: 'שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ואחר כן וירד מעשות החטאת וגו' משמע שבירך קודם שנסתלק מהעבודה לכן תקנו גם בתפלה שיעלו הכהנים לדוכן קודם סיום ברכת עבודה'.

אם לא עקר רגליו עד סוף 'ברכת רצה', ימתין בחוץ עד שיעבור השלב שבו מכריזים: 'כוהנים', [ויש נוהגים לחזור רק אחרי שמסתיימת ברכת כוהנים, על פי סעיף ד']. מטרת שהייתו בחוץ היא שלא יאמרו שהוא פגום (כגון בן גרושה או בן חלוצה) ובגלל זה אינו מברך.

תשובה רטז

מגע בידיים (או"ח סי' קכח)

שאלה: פגשתי כהן תייר בתפילה, מרוב שמחתי בראייתו הושטתי לו יד בעת שהיה בדרך לדוכן, אך לא החזיר לי את ידו בהיותו מסמן לי שידיים שלו אחרי נטילה, והוא נזהר מלגעת בי, האם יש מקום לחומרא/הנהגה זו?

תשובה: ממציאים חומרות ללא גבול וללא הגיון. אילו החומרא הזו לא פוגעת באחרים, ניחא! שהרי יש בה קצת מן האמת, אבל במקרה שזה גובל בשאלת שלום, שחז"ל התירו להשיב לכל אדם אף בין הפרקים של קריאת שמע, משמע שזה משהו בעל ערך שלא כדאי לוותר עליו.

לגופם של דברים, חז"ל אמרו שצריך טהרת ידיים בברכת כהנים, ולפי הרמב"ם משמע שאם היו ידיו נקיות מהנטילה של הבוקר, אין צריך ליטול שוב. כתבו הפוסקים שסומכים על דבריו במקרים שהשעה דחוקה או שהמים לא מצויים.

לשיטת הרמב"ם הנ"ל יש לה השפעה בפסיקה הכללית: כתב המ"ב א. שבאופן כמעט גורף, אין לברך על הנטילה של הכהנים. ב. להיזהר לא להסיח דעתו מטהרת ידיו. וכך כתב המ"ב: 'ולכן כל כהן ירא וחרד ישמור ידיו משעת נטילתו שחרית שלא ליגע במקום המלוכלך שלא יפול בספק ברכה' (או"ח קכ"ח כ"ד) ועיין עוד פסקי תשובות ח"ב סימן קכ"ח הערה 97 בשם שבט הקהתי ג ס"ד.

אנו יוצאים מתוך הנחה שזה שהושיט לכהן את היד, ידיו נקיות, שהרי כעת סיים תפילת שמונה עשרה, ועל כן אין בהחזרת היד מעשה של היסח הדעת.

אני חושב שהטעות של הכהן נובעת מדמיון לא נכון להלכות נטילת ידיים לסעודה, ששם באמת כתוב (או"ח קס"ב ד) להיזהר שלא יגעו ידיו הרטובות באדם אחר שלא נטל ידיים.

אני מניח שלמד הנהגה זו בחו"ל, ששם חסרות להם הרבה מצוות המתקיימות בארץ, על כן הם מרגישים שהם צריכים להמציא דברים במקום מה שחסר להם שם. **סיכום:** אין שום בעיה להחזיר שלום למי שהושיט את ידו לשלום.

תשובה ריז

מתי יעקור רגליו (או"ח סי' קכח)

שאלה: אם עקר רגליו לכיוון נטילת ידיים לפני סיום ברכת רצה, האם מועיל דבר זה?
תשובה: המ"ב כתב (קכ"ח כ"ח): 'ואפילו אם עקר רגליו לילך לצד חוץ ליטול ידיו מצדד בעטרת זקנים דזה לא חשיב עדיין עקירה אף שהנטילה היא הכשר לנשיאת כפים דבעינן עקירה למקום הדוכן וזה היה עקירתו לצד חוץ'.
בניגוד לכך בערוך השולחן כתב (שם ט"ז) שעקירה ברצה ליטול ידיו נקראת גם עקירה, שהרי עוקר את עצמו לעלות לדוכן על ידי רחיצת ידיו.
בפסקי תשובות (ח"ב עמ' טז) כתב שבמקרה זה אם עלה לא ירד, ועוד נתן עצה איך לנהוג כאשר רואה שהזמן דחוק [וזו לשונו: 'לכן המובחר בזה לנהוג שיבקש מכהן העומד אצלו שיברך הברכה בקול רם ויכוין להוציאו והוא יכוין לצאת, ויאמר הפסוקים 'ברכך' וכו' כרגיל].

תשובה ריח

נטילת ידיים בלחץ (או"ח סי' קכח)

שאלה: אני כהן ואני מאריך בתפילת הלחש. אני מסיים שמונה עשרה ממש צמוד לברכת רצה של חזרת הש"ץ. יש לפני שתי אפשרויות, לוותר על נטילת ידיים ולסמוך על נטילה של הבוקר או ללכת וליטול ידיים ולסמוך על הדעה שעקירת רגליים לכיוון הנטילה נחשבת גם לעקירה, מה עדיף מבין שני האפשרויות?

תשובה: בהלכה נאמר, שכל כהן שלא עקר ב'רצה', לא יעלה. זאת אומרת שהוא חייב להתקדם לכיוון הדוכן, לפני שהש"ץ חותם בברכת 'ברוך אתה ה' המחזיר שכינתו לציון'. אמנם ערוך השולחן (או"ח קכ"ח ט"ז) הביא דעה המקלה בכך (המחשיבה את העקירה לכיוון הנטילה, כעקירה המועילה), [זו לשון ערוך השולחן: 'ונראה לי דבדיעבד אם עקר רגליו ברצה ליטול ידיו,

מקרי גם כן עקירה דהלא עוקר את עצמו ממקומו לעלות לדוכן על ידי רחיצת ידי']. אבל היותר נכון הוא לסמוך על הנטילה של הבוקר. כמוכן, ישנה אפשרות ליטול לפני העמידה בלחש. **סיכום:** יש להקפיד על ההלכה כלשונה, לעקור לכוון הדוכן לפני סיום ברכת רצה.

תשובה ריט

הקראת מילת 'יברכך' (או"ח סי' קכח)

שאלה: האם הש"ץ מקריא גם את מילת 'יברכך' בברכת כהנים?

תשובה: דעת הרמב"ם והשו"ע היא שאת המילה הראשונה 'יברכך', אומרים הכהנים מעצמם, הואיל ובה אין כל כך חשש לטעות, אבל דעת הר"ן והטור על פי התוספות (וכך גם פסק הרמ"א) היא שהש"ץ מקריא כל מילה ומילה.

מהר"ם מיץ כותב שאם הכהן יחידי, מקריא לו הש"ץ אף לדעת השו"ע, ורק אם הכהנים רבים, לא יקריאו (הביאו הכנסת הגדולה) בסיבת הדבר כתב שו"ע הרב (סעיף כ"א) כי כיון שכאשר יש מספר כהנים הש"ץ אומר להם 'כהנים', די בקריאה זו, הא לאו הכי, צריך להקרות לו על מנת שתתקיים דרשת חז"ל 'אמור להם' – שתהא אמירה על כל דיבור ודיבור. יש אמנם פוסקים שלא מחלקים בין כהן יחיד לרבים, ובכל מצב לא מקריאים את המילה הראשונה (עיין כף החיים אות פ"ג).

למעשה: בני אשכנז ומנהג ק"ק בית אל להקריא תמיד, וכך כתב הבן איש חי (תצווה א) וכך מורים הרבנים יוצאי בכל, אך מנהג צפון אפריקה הוא להקריא רק כאשר ישנו כהן יחיד (עלי הדס פרק ב, ג) ובספר דברי שלום ואמת כתב (ח"א עמ' 59) שהיה במרוקו קהילות שנהגו כשו"ע לפי הסבר מהר"ם מיץ, והיו שהיו נמנעים מלהקריא גם בכהן יחיד.

תשובה רכ

ש"ץ שהוא כהן (או"ח סי' קכח)

שאלה: אני כהן, ואני מתלבט האם זה ראוי שאהיה חזן בשחרית, כאשר ישנם כהנים נוספים בבית הכנסת, וכאשר אהיה חזן תפקע ממני היכולת לקיים מצוות 'ברכת כהנים'?

תשובה: ישנה מצווה על הכהן לברך את עם ישראל, וכאשר הוא ניגש חזן, הוא עלול לגרום לעצמו בעקיפין, לבטל ממצווה יקרה זו.

מתי הבעיה באמת מתעוררת?

א. אם אין שם כהן אלא הוא, ואין הוא בטוח שיכול לברך ברכת כהנים ולחזור אחרי זה לתפילתו (מה שאין כל כך מצוי בימינו שיש סידורים) שאז הש"ץ אינו נושא את כפיו.

ב. כאשר יש שם כהנים מבלעדיו, והוא נוהג כמנהג השו"ע (או"ח קכ"ח כ) שאין לש"ץ לעלות לדוכן, אם מתקיימת ברכת כהנים בלעדיו.

מה דעת הפוסקים בכך?

מתוך שהשו"ע כתב (שם כ"ב) שמשתדלים שיהיה המקרא ישראל (שנאמר 'אמור להם') דייק המגן אברהם (סקל"ד), שצריך להשתדל לכתחילה שהש"ץ לא יהיה כהן. הביאור הלכה במקום מציין שדברי המג"א לא כל כך מובנים, שאם כל הסיבה להתנגדות היא בגלל הצורך להקריא על ידי ישראל, יהיה ניתן למנות ש"ץ כהן ומישהו מהקהל יקריא להם.

בהערות 'איש מצליח' דייק מדברי הביאור הלכה, שלא איכפת לן, על הש"ץ עצמו שמפסיד נשיאת כפיים אם הוא כהן ויש כהנים אחרים בבית הכנסת, ולמעשה היקל במקום הצורך, כאשר יש לו יארציט וכדומה.

בבן איש חי (ש"ר תצווה י"ח) כתב שנכון להשתדל שלא יהיה כהן ש"ץ, בשחרית ומוסף.

בשו"ת אור לציון (ח"ב ח ט) כתב שאין הדבר ראוי, אלא אם כן זה באקראי, או ביום שיש בו מוסף או שבדעתו לברך במניין אחר שהולך אליו לאחר מכאן (וכדבריו כתב בפסקי תשובות ח"ב עמ' כט).

הערה: בספרי השם רועי (עמ' 109-110) הבאתי את האורח משפט (כ"ז) שבמצבים בהם אין הש"ץ נושא את כפיו: 'ראוי שיכוון שומע ומשמיע, ומתקיימת מצוות ברכת כהנים מהתורה'.

סיכום: יעלה באקראי או כשאין מישהו טוב כמוהו.

תשובה רכא

ב"ה וב"ש (או"ח סי' קכח)

שאלה: בברכת כהנים, האם יש עניין לא לענות 'ברוך הוא וברוך שמו' מדין הפסק?

תשובה: אין בכך הפסק, ולא ברור לי מדוע אנשים לא מקיימים מנהג טוב זה (אולי חששו, כשם שאין לדבר ולא לומר פסוקים באותה השעה, ממילא לא אמרו ב"ה וב"ש, שזה נראה להם דבר שאינו

בגדר חובה).

כתב בספר פסקי תשובות (או"ח קכ"ד אות י"א): 'ודע, כי על אף שעל פי הטעם המובא בטור וברא"ש (בתשובותיו שם) היינו צריכים לומר 'ברוך הוא וברוך שמו' על כל הזכרת השם ששומעים, מכל מקום המנהג הוא רק כששומעים ברכה, וכפשטות לשון הרא"ש והטור והשו"ע 'על כל ברכה ששומע' וכו', אלא שיש נוהגים לענות גם בשעה שהכהנים מזכירין את השם בעת נשיאת כפיהם, אך זולת ברכת כהנים אין עונים ב"ה וב"ש בשאר תפילות ותהילות ואזכרות' עיין בתשובה על ב"ה וב"ש בסימן קכ"ד וראה בספר שולחן ערוך כפשוטו על סימן קכ"ח עמ' 13.

קעת ראיתי בשירי כנה"ג על ב"י או"ח קכ"ח בהשמטות:

'שמעתי אומרים ומטו בה משמיה דהרב מהר"ר עזריה יהושע ז"ל, דאין לומר "ברוך הוא וברוך שמו" כשמזכירים הכהנים ה' ביברכך ה' וביאר ה' ובישא ה'. ונתן טעם מפני שאין אומרים ברוך הוא וברוך שמו אלא כשזכר ה' אחר שאומר המברך ברוך אתה ה' וכו', אבל כשאינו אומר ברוך אתה ה' אלא שמזכיר שם ה' לבד, אינו אומר ברוך הוא וברוך שמו.

ולא מצאתי סמך לזה, דמה שאנו אומרים ברוך הוא וברוך שמו על כל אזכרה, יצא לנו מתשובה זו שהביא רבינו בעל הטורים ז"ל מאביו הרא"ש.

ואיברא דמש"ש ושמעתי מאבא מארי ז"ל שהיה אומר על כל ברכה וברכה שהיה שומע בכל מקום ברוך הוא וברוך שמו, יש לדקדק דוקא בברכה לא בהזכרה בלא ברכה,

ע"כ לאו דוקא בברכה אלא אפי' בהזכרה, מן הראיה שהביא כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, דמשמע אפי' בהזכרה לבד. ואף שתדחוק ותאמר כי שם ה' אקרא ע"י ברכה הבו גודל לאלהינו, ממה שכתב אח"כ ועוד אפילו כשמזכירין צדיק בשר ודם צריך לברכו שנאמר זכר צדיק לברכה, מוכח בפירוש דאפילו בהזכרה בעלמא צ"ל ברוך הוא וברוך שמו.

ויפה השיב החכם השלם כמה"ר שלמה בן עזרא נר"ו, והביא ראייה מסדר אתה כוננת, שאומר שם והכהנים והעם כשהיו שומעין את שם המפורש יוצא מפי כהן גדול היו וכו' ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. הרי שאף שלא היה שם ברכה אלא הזכרה בעלמא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ע"כ.

כאשר אני שומע בקריאת התורה, את שם ה', לפי ההבנה שרק בשמיעת ברכה הונהג לומר ב"ה וב"ש, ניחא מה שלא עונים, אבל אני שואל את עצמי, לפי הבנה שכל פעם שמזכיר צדיק צריך לברכו, באותה המידה היה ראוי גם לומר גם בקריאת התורה ב"ה וב"ש?

סיכום: ההיגיון הוא לומר ב"ה וב"ש כל פעם שמזכיר את שם ה', אלא שיש שלא נהגו כך בברכת כהנים.

תשובה רכב

כהן צרוד (או"ח סי' קכח)

שאלה: אני כהן וכעת אני מאוד צרוד, האם אני רשאי לישא כפיים בתפילה. יש לציין שאיני עולה לבד ויש עימי עוד כהנים?

תשובה: בהלכה נאמר: 'אין מברכין אלא בלשון הקודש; ובעמידה; ובנשיאת כפים; ובקול רם' (קכ"ח י"ד). ביחס לדרישה של 'קול רם' כתב המ"ב: 'היינו בקול בינוני לאפוקי בלחש ומ"מ לפעמים צריך בקו"ר ממש כגון שהמתפללים הם רבים ובעינן שיהא כל הקהל שומע כדאמרינן בספרי [פר"ח]. והנה מי שקולו צרוד [שאינו יכול לדבר בקול בינוני כ"א בלחש] לכאורה פשוט שאינו יכול לישא כפיו וטוב שיצא קודם רצה'.

על כן, אם יש כהנים אחרים, אתה רשאי לעלות, אבל אל תברך את ברכת המצוות (ותבקש מהכהן שליך שיצא אותך ידי חובת ברכת המצוות). אם הקול שלך יכול להגיע לתשעה אנשים המאזינים, נחשב שמתקיים הדין של 'קול רם' ואתה רשאי לעלות ולברך כרגיל.

תשובה רכג

עניית חזן בברכת כהנים (או"ח סי' קכח)

שאלה: חזן, האם יכול / צריך שיענה אמן כאשר כהנים מברכים?

תשובה: ישנו הבדל בין פוסקי ספרד לפוסקי אשכנז בדבר הזה.

פוסקי ספרד [בן איש חי תצווה ט"ו, אול"צ ח"ב ח] כתבו שהמנהג הוא שלא יענה 'אמן' על שום ברכה (ולא חילקו בין מצב שיש לו סידור או לא) משום 'לא פלוג רבנן'.

פוסקי אשכנז התפלגו בהוראתם: 1. שיטת המגן אברהם: מותר לענות כאשר מתפלל מתוך סידור, יש אמנם שהבינו ממנו שהוא מתיר לענות 'אמן' גם על ברכת המצוות (חיי אדם ל"ב כ"ד) אבל המ"ב אומר (בס"ק ע"א ובשער הציצית ס"ב) ששגיאה היא, כי המג"א דיבר דווקא ב'אמן' שעונים בסיום הפסוקים, מכוח הסברא שעניית 'אמן' מורה על קבלת הברכה עצמה, ונחשבת יותר כצורך תפילה, ולא התיר לענות גם בסיום ברכת המצוות 2. שיטת הט"ז: מותר לענות 'אמן' על ברכת המצוות (כאשר מובטח שלא יטעה או כגון שיש לפניו סידור) מפני שכאן אין כל כך חשש בלבול, מה שאין כן ב'אמן' שבסוף הפסוקים.

אם אדם שומע מש"ץ את החזרה ובדעתו לצאת בשמיעה זו ידי חובה, רשאי לענות אמן על ברכת כהנים, כי אצל השומע אין חשש של טירוף הדעת [זה יכול לקרות כאשר מדובר באינו בקיא או גם בבקיא ששכח יעלה ויבוא בתפילת לחש שלו, עיין או"ח קכ"ד, י: מי ששכח ולא אמר

יעלה ויבא בר"ח או בחולו של מועד או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו, יכוין דעתו וישמע משליח ציבור כל שמונה עשרה ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו; ולא יפסיק ולא ישיח; ופוסע שלוש פסיעות לאחוריו, דכיון שכבר התפלל, אלא ששכח ולא הזכיר, אף על פי שהוא בקי, ש"צ מוציא'ו].

סיכום השיטות:

פוסקי ספרד	אמן על ברכת המצוה	אמן על הפסוקים
לא	לא	לא
חיי אדם בדברי מג"א	כן	כן
מ"ב בדברי מג"א	לא	כן
ט"ז	כן	לא

בני תימן עונין אמן בשני המצבים אם יש סידור לפניו (על פי הרב רצאבי סימן כ' סעיפים ט' וי"א).

תשובה רכד

לענות אמן בשמונה עשרה (או"ח סי' קכח)

שאלה: מי שנמצא בתפילת לחש, יחד ובאותו קצב של הש"ץ, האם יענה אמן על ברכות כהנים?

תשובה: כתבו האחרונים על פי תשובת רבי אברהם בן הרמב"ם (המובאת בתחילת מעשה רוקח), המדמה מקרה זה למקרה של עניית קדושה כאשר מתפלל באותו קצב של הש"ץ, שיענה 'אמן' על סיומת הפסוקים שאומרים הכהנים.

בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' כח) כתב שיענה אמן על פסוקי הברכה של הכהנים, אבל ביחס לברכת המצוות הביא מחלוקת, עיין במ"ב מהדורת דרשו (או"ח ק"ט 21) שדעת החזו"ן איש היא לא לענות (לדעתו רק לש"ץ הותר, כי זה סדר תפילה שלו) אלא רק רשאי (ואינו חייב) לעצור ולהקשיב לברכות.

אצל פוסקי ספרד ראינו גם מחלוקת, לפי הרב עובדיה יוסף (ביע אומר ח"ח י"ג וכן בילקוט יוסף א מהד' תשמ"ה עמ' רסב) יענה, ואילו לפי אור לציון (ח"ב ח י"א) יענה על הברכות שמברכים את העם (עושה כן 'לקבל הברכה') ולא יענה אמן על ברכת 'אשר קידשנו' שמברכים הכהנים.

תשובה רכה

אמירת פסוקים (או"ח סי' קכח)

שאלה: האם מותר לומר פסוקים תוך כדי ברכת כהנים, כפי שנהגו אבותי?

תשובה: אמנם מרן השולחן ערוך הסתייג ממנהג זה, שכך כתב (או"ח קכ"ח כ"ג, כ"ו): 'בשעה שהכהנים מברכים העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם, אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה, והעם יכוונו לברכה... בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק, אלא ישתקו ויכוונו לברכה' (יש לעיין בשאלה: האם התנגדות השו"ע היא גם באופן שנוהר לומר את הפסוקים בשעה שהש"ץ מסלסל ולא כאשר כהנים מברכים) אבל ידוע שהיה מנהג בקהילות מסוימות בצפון אפריקה, בהם נהגו לומר פסוקים לכאורה בניגוד לדברי השו"ע. הספרדים אמנם קיבלו את הוראות השו"ע, אבל קבלתם היתה דווקא באותם נושאים שלא סתרו את המנהג הקודם, ועל כן אם זה מנהג אבותיך יכול אתה להמשיך לאחוז בו.

אך, יש לך לדעת שלא נהגו כך, אלא רק בשבתות וימים טובים שבהם החזן מאריך בהקראת המילים, והיה הציבור אומר הפסוקים בשעה שהחזן היה מושך, ולא בשעה שהכהנים היו מברכים ממש (על פי 'דברי שלום ואמת' ח"ג עמ' 157).

שתי הערות:

א. בדברי הרמ"א רואים שהוא הקל מאוד בכך, שכך כתב: 'הגה: ומכל מקום עכשיו שהכהנים מאריכין הרבה בנגונים נהגו גם כן לומר פסוקים'.

ב. יש ללמוד מכאן, כמה גרועה ההנהגה, בה מתחת לטלית של האבא 'הולכים צחוקים' וכל מיני הצקות בין הילדים בזמן הברכה. לדעתי, האשמה מוטלת גם על החזן או נציגו המראים את רוב כוחם בסלסולים, ומטריחים את הציבור על לא אשמה בכפו.

סיכום: מותר לך לנהוג כמנהג אבותיך, בשבתות וימים טובים ובאופן שאתה אומר את הפסוקים בזמן שהש"ץ מאריך.

תשובה רכה

כהן המתפלל (או"ח סי' קכח)

שאלה: כהן הנמצא בתפילת לחש שלו, והש"ץ מתקרב לנשיאת כפיים, האם רשאי/חייב הכהן להפסיק מתפילתו על מנת לברך את ברכת הכהנים?

תשובה: עסק בשאלה זו המשנה ברורה (קכ"ח ס"ק ק"ו): 'כהן המתפלל שמונה עשרה אם אין שם כהן אחר בבית הכנסת צריך להפסיק ולעלות לדוכן, כדי שלא תבטל

הנשיאת כפיים, ואחר שיגמור הנשיאת כפיים ירד מהדוכן ויגמור תפלתו, ואם יש שם כהן אחר אינו פוסק מתפלתו, אם לא שאמרו לו עלה לדוכן או טול ידיך, דאז אפילו יש שם כהנים אחרים צריך להפסיק ולעלות. וכל מקום דמפסיק בתוך התפלה כדי לעלות לדוכן צריך לעקור רגליו קצת בתוך התפלה כשאומר הש"ץ רצה, אבל אם לא עקר רגליו כשאומר הש"ץ רצה אינו רשאי לעלות [מ"א בשם רדב"ז וש"א].

אמנם האליה רבא מפקפק בעיקר היתר זה של הפסק באמצע התפלה, אפילו באמרו לו עלה דאף על גב דתפילה דרבנן היא מכל מקום אפשר דהעמידו חכמים דבריהם אפילו במקום עשה, וכן דעת הגאון יעב"ץ בסידורו שלא להפסיק באמצע התפילה לנשיאת כפיים כשעומד בברכה אחרת, אם לא שהגיע בתפלתו למקום ברכת כהנים שאז דעתו שמותר לו לעקור רגליו ולעלות לדוכן, שבמקום זה לא מקרי הפסק שהוא מעין שים שלום [והנה כשמסער בתוך התפלה שיגיע אז לאותו מקום בשה עם הש"ץ צריך ליזהר לעקור רגליו קצת לצד הדוכן בעת שמתחיל הש"ץ רצה וכמו שכתבנו למעלה] וגם זה דווקא אם הוא מובטח שלא תיטרף דעתו ויחזור לתפלתו... [נראה לי, שלמרות שהמנהג כאלה רבא, אם הכהן נהג כדעה הראשונה, ועלה באמצע תפילת לחש שלו, אין הוא טועה בדבר משנה].

בספר פסקי תשובות הכריע כדעה השניה הנ"ל, שיעלה לברך רק אם יתקיימו שלושה התנאים הבאים: א. אין כהן אלא הוא. ב. עקר רגליו ב'רצה'. ג. עומד יחד עם הש"ץ בברכת הודאה. [לא יטול ידיים לפני הברכה אלא יסמוך על נטילת הבוקר].

בהערות איש מצליח כתב שגם בכף החיים ובילקוט יוסף פסקו כנ"ל, ואחר כך יחזור למקומו ויסיים תפילתו.

סיכום: אמנם יש מחלוקת בדבר, אבל המנהג הוא שלא לעלות.

תשובה רכז

את אביה היא מחללת (או"ח סי' קכח)

שאלה: אדם שבתו סרחה בעבירה של עריות בהיותה אשת איש, האם מורידים מכבודו ולא נותנים לו את מלוא הכבוד האישי המגיע לו (האב משמש כרב קהילה)?

תשובה: בהקשר לכבוד שרוחשים לכהנים ולהלכות לברכת כהנים כתב הרמ"א (או"ח קכ"ח מ"א): 'ויש אומרים דמי שיש לו בת שהמירה לעבודת כוכבים, או שזנתה, אין מחייבין עוד לקדשו, כי אביה היא מחללת...'. כתב המ"ב שתי הערות: א. מדובר דווקא בעבירה של זנות בהיותה ארוסה (כלומר מקודשת א. ס.). או נשואה. ב. 'כתבו אחרונים דבזמן הזה אין מנהג לפסול כהן בשביל זנות או המרת דת של בנו ובתו'. ב'דרשו' הביא את

הסברו של שו"ע הרב: 'שאינה מחללת את אביה, אלא כשזינתה בעדים ובהתראה וכשהעידו עליה בפני סנהדרין'. (הערת העורך: מה אשם האב אם רוחות שאינן מצויות השפיעו עליה כאשר אינה ברשות הוריה, ולא החינוך של בית אבא גרם לכך?)

סיכום: יש לתת לאבא את כל הכבוד הראוי לו.

תשובה רכה

אבל בברכת כהנים (או"ח סי' קכח)

שאלה: אנחנו כהנים ונפטר אבא. האם יאמרו במהלך השבעה בחזרת הש"ץ 'או"א ברכנו בברכה המשולשת בתורה'?

תשובה:

ישנם שני נושאים – עליית כהן לדוכן, בשבעה ובכל תקופת האבלות: א. האם עולים כהנים לברך ברכת כהנים בבית האבל. ב. האם כהן שיושב שבעה וכן בשאר תקופת אבלותו עולה לדוכן. (יש לדון גם בשאלות: האם צריך לומר או"ו, והאם הכהן צריך לצאת, ואיך יתנהג כאשר שליח הציבור הוא בעצמו כהן).

ראשית, אין מקור בש"ס שכהן אבל אינו עולה, וכן אין מקור לכך שאין כהנים נושאים כפיהם בבית האבל, וכל מה שנכתוב בתשובה זו בנוי על פי מנהגים בלבד. ועל פי זה, מובן מנהג בני תימן שמתנהגים כבכל השנה, למרות שיש אבל.

הב"י (קכ"ח מ"ג) מצטט את דברי המרדכי, המביא את המנהג שאין האבל נושא כפיים תוך י"ב חודש, ולכן צריך לצאת מבית כנסת קודם שיתחיל ש"ץ עבודה (ב"י מעיר שדי אם יצא כאשר הש"ץ אומר כהנים). הב"י עצמו תמה על המנהג, הואיל ואף בשבעת ימי אבלות האבל חייב במצוות. בשבולי הלקט מובא טעם המנהג, הואיל ומי שעומד לברך, ראוי לו שיהיה שרוי בשמחה, ואבל אינו בשמחה.

הב"י מכריע, שניתן לסמוך על המנהג שלא לעלות בתוך שבעה דווקא (אבל לאחר שבעה יעלה), ואם יש כהנים אחרים, חייב הכהן לצאת בשעה שאומר הש"ץ כהנים. הדרכי משה מוסיף שאם הש"ץ הוא כהן באבלות, לא ישא את כפיו, ואם יש כהנים אחרים הם לבדם יעלו.

זו לשון השו"ע (קכ"ח מ"ג): 'אחר שבעה ימי אבלות, נושא כפיו; ובתוך שבעה ימי אבלות, יצא מבית הכנסת בשעה שקורא כהנים: הגה – ויש אומרים דכל זמן האבילות, אפי' עד י"ב חדש על אביו ועל אמו, אינו נושא את כפיו (מרדכי סוף פרק הקורא עומד והגהות מיימוני), וכן נוהגין במדינות אלו'.

מנהג חלק מבני אשכנז שבירושלים שאבל עולה לברך (גשר החיים כ, ג סק"ה) וכן מנהג ספרדים שהאבל יעלה לברך (כך נוקטים הרב עובדיה יוסף והרב מרדכי אליהו, אבל מנהג צפון אפריקה הוא כמובא לעיל בהכרעת הבי"ד).

מנהג ארץ ישראל שאף בני אשכנז עולים אחרי שבעה (ולא ככתוב במרדכי וברמ"א לעיל, שבכל שנת האבלות לא יברכו).

ג. כאשר לא מברכים האם אומרים או"ו? זה גם תלוי במנהגים. המנהג הרווח הוא שכל אימת שהדין הוא שאם עלה לא ירד, אז אומרים או"א (כמו תענית ציבור במנחה גדולה - רמ"א קכ"ט ב) אבל בספר שיורי כנה"ג כתב שלא לומר או"א (דעה זו הובאה במ"ב קכ"א ו וכן בגשר החיים שם). הרב דוד לנקרי אמר שבאמת ככה הם נוהגים בקהילתו שלא לאומרו בבית האבל, וכן הובא בספר דברי שלום ואמת (ח"ב עמ' 134 בהערה 85).

נספח: מה המנהג בשבת? גם אז לא יעלה, אבל אם קראוהו לעלות יעלה, ויש אומרים שבאונן אף אם קראוהו לא יעלה (מ"ב ס"ק קנ"ח). מה הדין אם האבל הוא הכהן השני? מ"ב כתב (ס"ק קנ"ט) שמותר לאבל לישא כפיו תוך י"ב חדש על או"א ותוך חודש לשאר אבלים.

סיכום: א. מנהג הספרדים שאבל בתוך שבעה אינו עולה, אחר שבעה עולה (ישנו מנהג בירושלים, שהאבל עולה לברך).

מנהג בני אשכנז מתחלק לשלוש: 1. רמ"א: עולה רק לאחר תקופת האבלות (על אביו ואמו י"ב חודש ועל שאר קרובים - חודש). 2. המנהג בארץ ישראל: עולה אחר שבעה. 3. חלק מן הירושלמיים: אף בשבעה עולה.

מנהג בני תימן - עולה כרגיל. (עין בגוף המאמר מה דעת רבני ירושלים הספרדים ומנהג בני אשכנז בא"י בכלל ושל הירושלמים בפרט).

ב. לגבי הנהגת בית האבל. מנהג ירושלים שכהן שאינו אבל עולה לדוכן, ויש נוהגים שאין נושא כפיים כלל (עיין פס"ת ח"ב עמ' מו הערה 388).

ג. ביחס לאמירת 'אלוקינו ואלוקי אבותינו' בבית האבל, יש מנהגים לכאן ולכאן.

תשובה רכט

כהן תורן (או"ח סי' קנח)

שאלה: בישיבתנו ישנה תורנות חדר אוכל ותפקידי התורנות כוללים פינוי אשפה וניקוי שולחנות, האם מותר שתלמידים כוהנים ישתתפו בתורנות זו?

תשובה:

רקע: בחומש ויקרא (כ"א, ח') נאמר בדיני כהנים "וקדשתו כי את לחם אלוהיך הוא מקריב" משמע שיש יחס של קודש כלפי הכהן, ומכאן לומד הרמ"א (אורח חיים סימן קכ"ח סעיף מ"ה) ש'אסור להשתמש בכהן, אפילו בזמן הזה, דהוי כמועל בהקדש אם לא מחל על כך'.

רש"י במקום מפרש שהקדשת הכהן היא בעל כורחו ולכן כופים אותו לגרש אם נשא אישה גרושה או חללה, וכן מפרש שדיני הקדושה הם לכבד את הכהן לפתוח ראשון, לברך ראשון בסעודה וכד' (אך על זה לא נאמר במפורש בכפייה).

האם כהן יכול למחול על כבודו?

כדי לענות על שאלה זו צריך לעשות חילוק בין שתי סוגי השימושים: א. שימוש רגיל; ב. שימוש שיש בו בזיון.

א. שימוש רגיל (לא בזוי):

המשנה ברורה (ס"ק קע"ה) כותב (בביאור דעת הרמ"א) שכיוון שכל הכבוד שחולקים לכהונה הוא להנאתם בלבד, לכן מותר להם למחול על כבודם ולתת לישראל להשתמש בהם, אך הט"ז (שם ס"ק ל"ט) אומר שכהן יכול למחול רק אם יש לו הנאה מהשימוש הזה, כגון שכר או אם מדובר בשימוש אדם חשוב שיהיה לכהן הנאה משימוש, אך אם אין לו הנאה כלל אינו יכול למחול על כבודו, כי לדעתו כל שימוש בו נחשב לביזוי בו.

למעשה, כותב הפסקי תשובות (אות נ"ה) שלחומרא ראוי לנהוג שלא ישמש כהן ישראל אלא אם כן יש לו הנאה מכך, אך לכתחילה אפשר ללכת כרוב הפוסקים שכהן יכול למחול ולשמש אפילו בלי שיש לו הנאה מכך, ואפילו לשמש אדם לא מכובד ובפרט במעשים פשוטים ורגילים שנוהגים לעשות זה לזה.

ב. שימוש שיש בו ביזיון:

בעניין שימוש כהן בדבר שיש בו ביזיון, נראה שהרמ"א והט"ז אינם עושים חילוק בין סוגי השימושים. כלומר, לדעת הרמ"א אם מוחל כל שימוש מותר, ואילו לדעת הט"ז אם יש לכהן רווח מזה יכול לעשות גם שימוש בזוי, אך בשם המגן אברהם אומר המשנה ברורה שיש להיזהר בשימוש של כהן בביזיון, מרחיב הפסקי תשובה שבשימוש כזה חייב שיהיה לכהן טובת הנאה בשימוש (שכר או שימוש תלמיד חכם) אך אם אין לו רווח מהשימוש (עושה זאת בהתנדבות) אין להשתמש בכהן לשימוש בזוי, זאת אומרת מדינא אם לכהן יש רווח מהשימוש הבזוי מותר להשתמש בו.

בספר 'נשמת אברהם' כתב שיש לכהן להחמיר שלא להיכנס לתפקיד של אח בבית חולים לכתחילה בגלל שמתוקף תפקידו יצטרך לעשות פעולות הנחשבות בזויות, והסכים עמו

הרב ש"ז אוירבך. קשה להבין זאת שהרי התיירו שימוש שיש בו בזיון אם עושה לשם קבלת שכר.

סיכום: לכאורה נראה לומר שהשתתפות כהן בתורנות היא עבודה שיש בה תפקידים בזויים שאין לכהן רווח מהם, ולכן לא ישתתף בתורנות, אך מאידך ניתן להגיע למסקנה הפוכה שכיוון שעל ידי השתתפות בתורנות הכהן ממלא את חובתו בישיבה ומרוויח מזה את ההנאה משירותם של התורנים בשאר ימות השנה, ולפי זה יהיה הדבר מותר, וכך הורה הרב דוב ליאור.

ובכל זאת, אם באים להחמיר בדבר, כיוון שיש צד לא להסתמך על היתר זה, ראוי שכהן המשתתף בתורנות ימלא רק את התפקידים המכובדים (הגשת האוכל, עריכה וכו'), ותורן ישראל יעשה את העבודות האחרות.

נראה, שאין לכהן לכפות את הנהגה זו על התורנים, אלא אם כן הדבר בא מעצמם ומתוך הסכמה.

תוספת בעניין קריאה או תפילה במצב של אינהלציה (שייך לעמוד 119):

ישנה בתלמוד (ברכות כ: בהקשר למשנה האומרת שבעל קרי מהרהר ק"ש בליבו) מחלוקת אמוראים ביחס לשאלה, האם הרהור נחשב כדיבור או לא. רוב הראשונים פסקו שלא יוצא ידי חובה בהרהור, ואילו הרמב"ם פסק ביחס לברכת המזון שיצא אם קראה בהרהור (ברכות א ז). השו"ע פסק (או"ח ס"ב ד) שרק במצב של אונס, קורא בהרהור, והסביר המ"ב שהשלכה שיש למחלוקת זו היא, האם חייב להשלים ולקרוא את שמע, לאחר שיעבור האונס. הואיל והדבר שנוי במחלוקת, מורה המ"ב שיקראנה שוב, אם יעבור האונס (עיי"ש בביאור הלכה).

תחנון ונפילת אפיים

- 225 .....תשובה רל - חובת תחנון (או"ח סי' קלא).
- 225 .....תשובה רלא - תחנון ללא ספר תורה (או"ח סי' קלא).
- 226 .....תשובה רלב - תחנון בעזרה חיצונית (או"ח סי' קלא).
- 226 .....תשובה רלג - י"ג מידות בשנית (או"ח סי' קלא).
- 227 .....תשובה רלד - תחנון אחרי שקיעה (או"ח סי' קלא).
- 228 .....תשובה רלה - הטיה או ישיבה ב'נפילת אפיים' (או"ח סי' קלא).
- 229 .....תשובה רלו - תחנון בנוכחות חתן (או"ח סי' קלא).
- 231 .....תשובה רלז - תחנון בברית מילה (או"ח סי' קלא).
- 233 .....תשובה רלח - סיום פוטר מתחנון (או"ח סי' קלא).
- 233 .....תשובה רלט - מדוע יש קטעים בלחש (או"ח סי' קלב).
- 234 .....תשובה רמ - ה' ימלוך, גם בלחש? (או"ח סי' קלב).
- 235 .....תשובה רמא - לצאת לפני הסוף (או"ח סי' קלב).
- 235 .....תשובה רמב - על מה עדיף לוותר (או"ח סי' קלד).
- 236 .....תשובה רמג - בריך שמייה, מתי אומרים אותו? (או"ח סי' קלד).
- 236 .....תשובה רמד - הגבהה לא מדוייקת (או"ח סי' קלד).

תשובה רל

חובת תחנון (או"ח סי' קלא)

שאלה: האם אמירת תחנון היא חובה גמורה?

תשובה: חשוב לי להביא נושא זה בראש, כי זה ישפוך אור על המשך התשובות. בשו"ת הריב"ש כתב (תי"ב) דבר זה של נפילת אפיים, אינו חובת התפילה, אלא שהיה מנהג גם בימי רז"ל, וכך עולה גם מדברים שהביא הבית יוסף בשם רב נטרונאי גאון. אמנם זה התחיל ממנהג אבל זה נהפך בעם ישראל לחלק מן התפילה, ובמיוחד שלפי המקובלים יש חשיבות מכרעת לאמירתם. הידיעה הנ"ל יכולה לשפוך אור על כך שיש הרבה מנהגים שונים זה מזה ביחס לאמירת תחנון.

תשובה רלא

תחנון ללא ספר תורה (או"ח סי' קלא)

שאלה: האם אומרים נפילת אפיים, במקום שאין ספר תורה?

תשובה: הרמ"א ציין (או"ח קל"א ב') שאין נפילת אפיים אלא במקום שיש ארון וספר תורה. הוא נסמך על הפסוק בספר יהושע, המתאר את תפילת יהושע לאחר הנפילה במלחמת העי: 'ויפול על פניו לפני ארון ה'' (משמע שאם אין ספר תורה יאמר את הפסוקים ללא התנוחה הרגילה, כך עולה מדברי הרמ"א עצמו וכן נראה באחרונים).

מרבן השו"ע לא ציין הגבלה זו, ולכן לדעתו יעשה נפילת אפיים אף בהעדר ספר תורה (המקור לדברי הרמ"א הוא ספר הרוקח, והבית יוסף כתב על דבריו: 'ואני אומר אם קבלה נקבל, ואם לדין יש תשובה' כלומר שהוא מסתייג מדבריו).

בספר ארץ ישראל (להגרי"מ טיקוצינסקי) כתב שבירושלים נוהגין בנפילת אפיים גם בבית שאין שם ספר תורה... וירושלים שקדושתה קדושת עולם, הרי היא כלפני ארון ה'.

סיכום: לפי בני ספרד, יש ליפול אף בהעדר ס"ת (עיין לקמן בשאלה 6) אבל בני אשכנז, לא נוהגים ליפול במצב זה, בירושלים נהגו ליפול תמיד.

תשובה רלב

תחנון בעזרה חיצונית (או"ח סי' קלא)

שאלה: בבסיס בצבא, היה מניין בבית הכנסת, קיימנו מנין נוסף בחוץ, האם אנו רשאים ליפול אפיים למרות שאין ארון קודש במקום בו אנו מתפללים?

תשובה: אמנם מרן השו"ע לא הזכיר תנאי זה (עיין בתשובה דלעיל), ולדעתו ניתן ליפול אפיים, גם בהעדר ארון וספר תורה (על מנת להסיר ספק, דעת השו"ע היא שיש לומר את המזמור של נפילת אפיים בהטיה על צד שמאל, ומה שרואים אנו אצל בני ספרד שאומרים את מזמור כ"ה ללא הטיה ונפילה אפיים, זה על פי דברי האריז"ל, ראה על כך בתשובה בהמשך).

אבל הרמ"א (או"ח קלא"ב) הזכיר דין זה, וכך כתב: 'אבל בלא זה (ארון וספר תורה) אומרים בלא כיסוי פנים, וכן נוהגים'. המקור למנהג הרמ"א לקוח מהפסוק בהקשר למלחמת העי: 'ויפול על פניו לפני ארון ה'.'

הרמ"א כתב שבחצר הפתוח לבית הכנסת אומר בנפילת אפיים. המ"ב (סקי"ג) מעמיד הדין הנ"ל באותו אופן שיכול לראות מאותו צד, את מקום הארון. יש להוסיף שאם מתפלל באותו קצב של הציבור הנמצא בפנים, יש לו ליפול אפיים.

סיכום: לפי מרן יאמר כרגיל, לפי מנהג האר"י אין נפקא מינה, שהרי תמיד אומרים ללא נפילה. לפי הרמ"א תלוי אם אומר בשעה שהציבור מתפלל או שיכול לראות משם את ארון הקודש.

תשובה רלג

י"ג מידות בשנית (או"ח סי' קלא)

שאלה: נקלעתי למקום שאומרים י"ג מידות, (כגון שאני נכנס לבית כנסת וכבר התפללתי מקודם או שאני מתפלל נוסח אשכנז והציבור מתפללים ספרד) האם ישנה חובה לאומרם עמהם?

תשובה: הרב משה פיינשטיין (אגר"מ או"ח ח"ג פ"ט) דן בכך, והוא מחדש שישנו הבדל מהותי בין עניית קדיש וקדושה לבין אמירת י"ג מידות. ביחס לקדיש או קדושה כל פעם שאומר אותם מקיים מצוות 'ונקדשת' שאין לה שיעור, אבל באמירת י"ג מידות אין קיום מצוות 'ונקדשת', אלא זה גדר של תפילה ואם כבר התפללתי אין צורך שוב לאומרם. אבל המנהג הוא לומר אותם עם הציבור מהסיבה שכלל שיהיו יותר אנשים שיתפללו, יש יותר כוח לתפילה, כי מתעוררים רחמים ביותר, ויש בכך הטבה עם הציבור.

כדברים הללו ראיתי אחרי כותבי ביביע אומר (ח"ד או"ח אות כ"ד) שבגלל חשיבות לשתף עצמו עם הציבור, יענה י"ג מידות על אף שעדיין לא אמר את ברכות התורה.

תשובה רלד

תחנון אחרי שקיעה (או"ח סי' קלא)

שאלה: האם ניתן לומר תחנון אחרי שקיעת החמה?

תשובה: כתב השו"ע (קל"א ג): 'אין נפילת אפיים בלילה...' כתב המ"ב (סקט"ז) שהטעם הוא על פי קבלה. לדעתו, גם בבין השמשות של הלילה נוהגים ליפול (סקי"ז). בניגוד לכך, כתב בפסקי תשובות (עמ' סח) שהמנהג הוא שלא ליפול אפיים אפילו אם רק שקעה השמש וכן לעניין וידוי וכן לגבי י"ג מידות, (וכן כתב בשם הרב ש"ז אוירבך, שבירושלים נוהגים כמקובלים, ספר 'ועלהו לא יבול' ח"א עמ' רחץ).

הרב מרדכי אליהו כותב (הלכות לימות החול כ"ב כ"ט, על פי בן איש חי כי תשא ח) שניתן לומר וידוי אחרי שקיעה (עד שיעברו 13 דקות ממנה) ואילו י"ג מידות אין לומר אחרי שקיעה, ואילו באור לציון (ח"ב ט, ג) כתב שניתן לומר את שניהם בשלוש עשרה וחצי דקות אחרי שקיעה, וכן כתב בשו"ת יחזה דעת (ח"ו ז) שאומרים עד צאת הכוכבים.

אם נקלע למניין האומר אחרי שקיעה י"ג מידות, והוא אינו פוסק כמותם, נראה שיענה עמהם (כך השיב הרב שמואל אליהו).

בסידור תפילת החודש (עמוד 184) כתב שנוהגים לומר 'מי איל כמוך' במקום ויעבור, אם מתפללים בין שקיעה לצאת הכוכבים.

עיין עוד מאמר בנושא בספר בגדי שש סימן י'.

סיכום: מנהג בני אשכנז לדלג על תחנון אם היתה שקיעה, ואילו בני ספרד לא מדלגים אם לא עברו שלוש עשרה וחצי דקות מהשקיעה, ודעת הרב מרדכי אליהו היא לומר וידוי ללא י"ג מידות וללא נפילת אפיים בזמן זה.

תשובה רלה

הטיה או ישיבה ב'נפילת אפיים' (או"ח סי' קלא)

שאלה: האם יש ליפול אפיים על היד בתחנון לאחר שמונה עשרה?

תשובה: בקהילות הספרדים בארצנו, ראינו שלא נוטים על הצד אלא אומרים את המזמור בישיבה רגילה. מנהג זה מבוסס על דברי האריז"ל שחשש לדברי הזוהר (סוף פרשת במדבר) והביאו בית יוסף (קלא"א) שמי שנופל על פניו ואינו מכוון לבו כראוי, עלול להסתלק מן העולם בקיצור ימים ושנים.

על פי זה כתבו הרבה פוסקי ספרד שלא ליפול אפיים (בא"ח כי תשא י"ג, שו"ת יחוה דעת ח"ו אות ז', הרב מרדכי אליהו במאמר מרדכי כ"ב ל"ד).

הערה: הרב יצחק יוסף (ילקו"י קלא"א ט"ז) הביא מקורות למנהג שנקבע על פי האריז"ל והוא ציטט שני מקורות נוספים (שו"ת זבחי צדק החדשות ג', וכף החיים לרב חיים פלאגי"ט י"ד) שמהם מבסס את המנהג שלא לפול. לעניות דעתי, המקורות הללו לא מהווים ראיה לנידון ואפרט: א. בשו"ת זבחי צדק נשאל מדוע לא נהגו ליפול אפיים במנחה בבגדאד, ועל כך השיב שנפילת אפיים צריכה כוונה גדולה, ובמנחה אנשים לא כל כך מכוונים. ב. בכף החיים פלאגי", הביא את המנהג של יראי ה' שלא ליפול אבל לא הביא את המשך לשונו שלא טוב עושים (כפי שאצטט להלן).

בניגוד למה שהבאתי לעיל בתור מנהג קהילות ספרד, מנהג צפון אפריקה המקורי הוא לעשות כפי שכתוב בהלכה (שו"ע קלא"א א): 'נהגו להטות על צד שמאל'. וכן כתב הרב חיים פלאגי' בספרו כף החיים (שם): 'כמה תופסי תורה אינם נופלים ולא טוב עושים כי אף על פי שיראים למסור בכוונה (כוונתו שאם אומר המזמור ולא מתכוון למשמעות הוא יכול לגרום לסכנה) לא בשביל זה הם פטורים'.

גם בספר חסד לאלפים לר' אליעזר פאפו (קלא"א י"א) כתב נגד אלו שלא נופלים על פניהם כלל.

על פי המקורות דלהלן התבססתי בכתבי את מנהג צפון אפריקה: א. דברי שלום ואמת ח"ב עמ' 22: "כך נהגו חסידים ואנשי מעשה בצפון מרוקו וביתר ערי מרוקו"; ב. עלי הדס עמ' 167 הביא בשם הרב מאיר מאזוז שכך המנהג בתוניס; ג. ספר שו"ע קטן (שכתבו הרב אברהם בנו של הרב כלפון הכהן, הוציא אותו לאור הרב כלפון, הבן כתב עד סימן י"א ומשם ואילך השלימו האב) בסימן ח' אות ב': "נפילת אפיים מיושב ולא מעומד ויטה על צד שמאל"; ד. סידור עוד אבינו חי בעריכת הרב לוי נחום עמ' קנג: "מנהג יהודי לוב ומרוקו וכל קהילות הספרדים

האמיתיים, כדעת מרן והחיד"א ז"ל (ברכי יוסף קל"א י) ליפול על פניהם באמירת לדוד אליך ה' וגו'".

האיר עיני הרב גמליאל, שבאמת בדברי שער הכוונות (דף מ"ז:), הנוסח אינו ממש כדברי הבא"ח, אלא כך כתב: 'שלא ישים פניו תוך ידו השמאלית ממש, אמנם ישים פניו על זרועו השמאלית' (וכך כתב גם בסידור בית עובד).

ועיין עוד בשו"ת יצחק ירנן (ח"ה סימן כ"ד) שלא הסתייג מהמנהג ליפול על זרועו השמאלית. בהערות לבן איש חי כתב הרב מאיר מאזוז, שהרה"ג משה כלפון הכהן ובנו הרב שושן כהן היו נופלים על פניהם, וכן פשט המנהג בתוניס, אבל מנהג רוב בני ג'רבא היה כדברי המחבר (הבן איש חי) זצ"ל.

חשבת, שהמנהג אצל בני אשכנז לומר פסוקים אחרים בנפילת אפיים, (ולא את פרק כ"ה בתהלים כפי שכתוב בווהר הק), הוא מהחשש הנזכר לעיל שמא לא יאמרו אותו בכוונה הרצויה.

סיכום: מנהג בני אשכנז הוא ליפול על פניו באמירת 'נפילת אפיים' (אלא שלא אומרים את פרק כ"ה בתהלים); מנהג בני ספרד (על פי האר"י ז"ל והבן איש חי) אומרים את מזמור כ"ה בישיבה בלבד, למרות שלשון השו"ע מורה לומר אותו בנפילה על האמה השמאלית.

תשובה רלו

תחנון בנוכחות חתן (או"ח סי' קלא)

שאלה: מה הם דיני אמירת תחנון כאשר יש חתן בציבור?

תשובה: יש להתייחס למספר מצבים: א. ביום חופתו; ב. בשבעת ימי המשתה; ג. ביום השמיני לחופתו.

א. לגבי יום החתונה, ישנם מספר מצבים: האחד אם החופה לפני שקיעה, השני שהחופה אחרי שקיעה.

כף החיים (קל"א, ע') ציטט בשם כנסת הגדולה מחלוקת בין פרי חדש למהר"ר ישראל. לפי הפרי חדש, אומרים בשחרית למרות שהחתונה בערב, ואילו לפי מהר"ר ישראל אין אומרים. והברכי יוסף (שהמחבר הוא הרב החיד"א) עשה כעין פשרה (באות ה') שאם הנישואים סמוכים לתפילת השחר או לתפילת המנחה כלומר שהנישואין מיד לאחר התפילה, אין אומרים תחנון ואין נופלים על פניהם, ולדעתו זהו המנהג הנכון, ולדעתו גם פרי חדש יודה לכך.

הרב מרדכי אליהו פסק כדברי הרב החיד"א (הלכות לימות החול כ"ב, מ"ו) וגם הרב עובדיה יוסף (ילקוט יוסף ח"א מהדורת תשמ"ה עמ' שדמו, וכן ביביע אומר ח"ג ג', י"א; י"ב, ד') סבור כן (אלא שכתב שבמנחה לא יאמרו ולא התנה בכך שהחופה סמוכה לה).

בהבנת המונח המובא לעיל "האם אומרים בשחרית למרות שהחתונה בערב" התחבטו מה המשמעות של המונח 'ערב'?

פסקי תשובות (ח"ב עמ' עג הע' 123) הסביר שמדובר על שעות אחרי הצהריים, ולפי זה אין אף דעה שפוטרת אם החתונה בלילה, אבל בספר נטעי גבריאל (נישואין ז', ד') הביא את המנהג, שלא לומר תחנון אף בשחרית למרות שהחתונה תהיה רק בלילה, ובהערות שם מסביר, שפשוט שהפוסקים לעיל שכתבו שלא לומר בשחרית אם החופה בערב, התכוונו לאחר הצהריים, מכל מקום כותב הוא: "זיל בתר טעמיה, דעיקר הטעם דאין אומרים תחנון כל אותו היום של החופה, דכולא יומא יום שמחה הוא, ומכיוון שאצל בני אדם נקרא כל אותו היום 'יום חופה' אתי שפיר המנהג וכן המנהג בבעלזא."

הרב צבי קוסטינר ועוד חברים העידו בפני שכך גם נהגו בישיבת מרכז הרב, בהסכמת ראש הישיבה הרב אברהם שפירא, שאם יש חתן שמתחתן באותו יום אין אומרים תחנון על אף שהחופה תהיה בלילה.

מאידך, בבית כנסת זהרי חמה במניין ותיקין שואלים את החתן האם החתונה אחרי שקיעה, ואם כן אומרים תחנון.

ב. לגבי שבעת ימי המשתה, יש שנהגו שיצא החתן מבית הכנסת על מנת שיוכל הציבור לומר תחנון, ויש שנהגו שלא לומר בגלל שהחתן נמצא (דרכי משה קל"א ז) וכך הוא המנהג הרווח בעם ישראל.

ג. אם התחתן ביום והסעודה היתה בלילה, יש בכך שתי הנהגות שונות המתחלקות למעשה, לארבע דעות:

1. דעת שערי תשובה (או"ח קל"א ה') בדעה הראשונה שמביא היא, ש'בתר סעודה אזלינן'. רקע: למרות שלעניין אמירת שבע ברכות ישנה מחלוקת האם מתחילים לספור את השבוע מהחופה או מהסעודה הראשונה (עיין שו"ע אבן העזר ס"ב, ו' וחלקת מחוקק סק"ז ופת"ש סקי"ב, בשם כנסת יחזקאל) ונהגו להחמיר (מחשש ברכה לבטלה) ולספור מהחופה, אבל לענין אי אמירת תחנון ואיסור מלאכה, מונים מהסעודה עצמה.

2. דעה שניה היא של המ"ב (קל"א כ"ו) וכן של הרב החיד"א (מחזיק ברכה המובא בכף החיים) שסופרים שבעה ימים מעת לעת. דרך משל, אם נשא (העמיד חופה) ביום ד' בשעה שש, לא יאמרו תחנון עד יום רביעי הבא בשעה שש, ואם יתפללו אז מנחה בשעה שבע, יאמרו תחנון.

3. דעה שלישית [דומה לדעה השניה] מודדת שבעה ימים ממתי שהיה יחוד, כי עיקר חופה הוא היחוד, ואם היחוד נעשה ביום, ימנו מאותו יום, ואם נעשה בלילה, ובמיוחד לפי המנהג הרווח אצל הספרדים, שאין חדר יחוד, אם כן היחוד הוא בלילה, כאשר יגיע הזוג לביתו, ולפי זה ימנו שבעה ימים מהלילה. כך כותב הרב עובדיה יוסף (בילקוט יוסף שם) וכך נקט בהערות למ"ב מהד' 'איש מצליח';

4. דעה רביעית, היא של כף החיים (קלא"א ס"ט) שאין אומרים תחנון ששה ימים, מלבד יום החופה, וזה ממש זהה לספירת הימים לעניין אמירת שבע ברכות, ולדעתו יש לנהוג כן (אלא אם כן נוהגים באותו מקום כדעת המחזיק ברכה) וזו גם דעת הרב מרדכי אליהו (שם כ"ב, מ"ח).

סיכום:

א. אם החופה מתקיימת לפני שקיעה, ישנה דעה אחת בכנסת הגדולה שלא אומרים אף בשחרית, אבל שאר הפוסקים לא הסכימו עמה, ואכן דעת הרב עובדיה יוסף שיאמרו תחנון. לגבי אמירת תחנון במנחה הצמודה לחופה אף מלפניה, פשוט הדבר שאין לאמרו.

ב. אם מתקיימת חופה בלילה, כל הפוסקים אמרו שיש לומר תחנון בשחרית, אלא שהמנהג בבעלז ובישיבת מרכז הרב שלא לומר. לגבי אמירתו במנחה באולם, יש שכתבו שפשוט שאין לומר תחנון.

ג. המנהג הרווח בקהילות ישראל הוא לשמוח עם החתן ולא לומר לו לצאת או שיתפלל ביחידות.

ד. אופן מניין ימי המשתה, לעניין אמירת תחנון: 1. מ"ב מונים 'מעט לעת' שבעה ימים; 2. לפי הרב עובדיה יוסף מונים משעה שהתייחדו החתן עם הכלה; 3. לפי כף החיים, וכך פסק הרב מרדכי אליהו, לא אומרים תחנון רק ששה ימי המשתה שאחרי יום החופה (זהה להגדרת מניין הימים שמברכים שבע ברכות).

תשובה רלז

תחנון בברית מילה (או"ח סי' קלא)

שאלה: האם יאמרו תחנון בבית כנסת ביום שיש ברית מילה?

תשובה: השו"ע כתב (או"ח קלא"א ד'): 'נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל, ולא בבית החתן, ולא בבית הכנסת ביום מילה...' יש להסתפק מה הכוונה במושג ביום המילה, האם הכוונה לעצם העובדה שיש שם ברית או שזה תלוי בבעלי השמחה.

הרב החיד"א (ברכי יוסף) הסיק שהדבר היחיד הקובע הוא נוכחות אבי הבן במקום, שהואיל וזה יום שמחה שלו, אנו משתתפים בשמחתו בכך שלא אומרים תחנון, אבל במקרה שמתקיימת ברית באותו מקום אבל אין אבי הבן נוכח שם יאמרו תחנון. זו לשונו: 'מה שאין נופלים על פניהם לאו משום מצוות מילה, אלא לכבוד אבי הבן, דעליה רמיא יעלו בו שמחים במצוות בנו, ועליו תטוף מילתו'...

שם הוא מוסיף שאין להתווכח עם הציבור אם הוא נוהג באופן שונה, וכך כתב: 'ומכל מקום אם יש מנהג קדום שלא לומר תחנונים בעזרה ביום המילה, אף אם אבי הבן מתפלל לפנים (כלומר באולם אחר) הנח להם לישראל'.

מדברי הרב בבנישתי נראה אחרת (שיורי כנסת הגדולה על הבי"י) שכתב: 'כתבתי בתשובה חלק אורח חיים סימן רל"ו, דאף ביתום שמת אביו קודם שנולד אין אומרים תחנונים ונפילת אפים', הסיטואציה שם היא שאין האב בחיים ובכל זאת לא יאמרו תחנון בגלל העובדה שבאותו מקום מתבצעת מצוות ברית מילה.

שמעתי שהרב מרדכי אליהו היה אומר שבעלי הברית פוטרים מתחנון מתחילת היום עד הברית וכן במקום שתתקיים הברית לא אומרים תחנון עד הברית, אבל בספרו (מאמר מרדכי הלכות ליום חול כ"ב מ"ט) כותב שהמנהג הוא שגם המקום וגם האדם פוטר, ומשמע שזה פוטר כל היום.

הרב עובדיה יוסף עסק בשאלה זו (יביע אומר ח"ג או"ח י"ב) והסיק שאם הברית בבוקר, לא יאמרו תחנון גם במנחה אם יש שם בעלי הברית. אך אם הברית אחרי צהריים, יאמרו בשחרית (משמע אף שבעלי הברית נוכחים) ומכל מקום אם נהגו שלא לומר גם בשחרית, אין לשנות מפני המחלוקת [הוא מביא שם גם את המנהג שלו לומר בכל העיר, ואין לדעתו להנהיג מנהג זה בעיר חדשה]. הסביר לי בעל פה את שיטתו הרב יהודה נקי, שאכן מצד הדין המיקום (בית הכנסת) וכן בעלי הברית פוטרים מתחנון רק בתפילה הסמוכה לברית, אבל העולם נהגו כפי הדעה שזה פוטר כל היום (הן ביחס למקום והן ביחס לבעלי הברית) ואין למחות בידם.

מה נהגו בני אשכנז? הלשון במ"ב (סקכ"ב) היא: 'ולא בבית הכנסת ביום מילה, רוצה לומר בבית הכנסת שינולו אחר כך בה את התינוק' משמע שבתפילות שלאחר הברית אומרים. נראה שגם ביחס לפטור שפוטרים בעלי הברית, הוא תקף עד הברית בלבד (על פי מ"ב מהדורת דרשו קל"א 31 ואישי ישראל פרק כ"ה כ"ד).

סיכום: למרות שיש חילוקי מנהגים ביחס לאמירת תחנון בעקבות ברית מילה, המנהג הרווח אצל בני ספרד הוא שלא לומר כל היום, הן בבית הכנסת שבו נערכת הברית, והן בנוכחות אחד מבעלי הברית, ואילו פוסקי אשכנז כתבו שהפטור הוא רק עד קיום הברית.

תשובה רלח

סיום פוטר מתחנון (או"ח סי' קלא)

שאלה: האם אומרים תחנון בבית כנסת ביום של סיום מסכת?

תשובה: בהלכה בשולחן ערוך מוזכרים מספר מסוים של מקרים, שבגללם אין אומרים תחנון, וזו לשון השו"ע (או"ח קלא"ד): 'נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל, ולא בבית החתן, ולא בבהכ"נ ביום מילה, ולא כשיש שם חתן'.

אבל ידוע שהמנהג שנשתרבו הוא להוסיף מספר מקרים שבהם גם לא אומרים, אחד מהם הוא סיום מסכת.

הגמרא מספרת שהיה אמורא שהיה עושה יום-טוב באותו יום שתלמיד סיים מסכת, וזו לשון התלמוד (שבת קי"ח:-ק"ט): 'ואמר אביי, תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה, עבידנא יומא טבא לרבנן'.

על פי זה נהגו, שאם התאספו לכבוד מאורע זה, שהקהל לא אומר תחנון אם מתפללים באותו מקום, ואותו המסיים לא אומר כל אותו היום (פסקי תשובות ח"ב עמ' עה, ועיין עוד ביביע אומר ח"ד או"ח י"ג).

תשובה רלט

מדוע יש קטעים בלחש (או"ח סי' קלב)

שאלה: מדוע ב'ובא לציון' אומרים את הפסוקים שבארמית, בלחש?

תשובה: בספרים מצאו סמך לכך, 'שניים מקרא ואחד תרגום', כלומר פסוקים הנאמרים בלשון המקרא, נאמרים ברבים בקול, ואילו פסוקים שנאמרים בלשון תרגום, אחד קורא אותם, כלומר בלחש.

ראיתי בספר 'ועלהו לא יבול' (ח"ג עמ' פה) שהוא דן בסוגיה זו. הוא מצטט את דברי האבודרהם הכותב שאומרים 'קדושה' ב'ובא לציון', משום שעמי הארץ המאחרים לבוא לתפילה (הם לא נמצאים בשעת הקדושה של שמונה עשרה) ובגלל שהם עמי הארץ, גם מתרגמים להם את הפסוקים [שיבינו עמי הארץ, שאינם מכירים לדבר בלשון הקודש אלא בלשון תרגום]. כדי שלא יהיה פרסום לבערותם, לכן אומרים את התרגום בלחש.

על פי זה מובן, מה שכותב המ"ב (קל"ב ד) שאם אדם מתפלל ביחיד, יכול לומר פסוקי התרגום בקול רם.

תשובה רמ

ה' ימלוך, גם בלחש? (או"ח סי' קלב)

שאלה: ב'ובא לציון' האם את פסוק ה' ימלוך לעולם ועד, יש לאומרו בלחש או בקול רם?

תשובה: מנהג בני אשכנז לאומרו בלחש, והסביר אבודרהם הואיל והוא מהתורה והקדמנו את פסוקי הנביאים לפניו, לכן אומרים אותו בלחש שלא לבייש אותו (בקדושה שבעמידה אומרים פסוק 'ימלוך ה' לעולם וגו' ואילו ב'ובא לציון' אומרים פסוק ה' ימלוך שהוא מהתורה).

אבל מנהג בני ספרד הוא על פי האר"י, לאומרו בקול רם, כשאר פסוקים הנאמרים בעברית (כה"ח קל"ב, י).

וזו לשון האבודרהם: 'ומה שנהגו לומר זה הסדר קדושה בלחש בעבור פסוק ה' ימלוך לעולם ועד שאמר משה, והיה ראוי לאמרו ראשון שמוהו אחרון כדרך סדר הקדושות שהמלכות בסוף. ותדע שכן הוא שהפסוקים הראשונים אומר ש"צ בקול רם עם תרגומם ופסוק ה' ימלוך ותרגומו אומר בלחש.

ואם תאמר למה תקנו לומר קדושה זה ה' ימלוך לעולם ועד שאמר משה, ובקדושה שאומר מעומד ימלוך ה' לעולם שאמר דוד. וי"ל לפי שמתרגמין זה הסדר קדושה תקנו לומר הפסוק שאמר משה לפי שאין תרגום לכתובים. ושמעתי בשם הרא"ש שאמר כי קבלה בידו שעל תרגום פסוק ימלוך ה' לעולם וגו' יצאה בת קול ואמרה ליונתן ב"ע מי הוא זה שמגלה סתרי לבני אדם מפני שיש בו קץ משיח (מגילה ג, א).

ומה שתקנו סדר קדושה בסוף בעבור עמי הארץ המאחרין לבא לתפלה שלא יפסידו שמיעת הקדושה דאמרינן בשלהי סוטה (מ"ט.) אמאי קאי עלמא אסדרא דקדושה ואיהא שמיה רבא דאגדתא. ולכך תקנו לתרגם סדר קדושה זה כדי שיבינו עמי הארץ שאין מכירין לדבר בלשון הקדש אלא בלשון תרגום שהיו רגילים לדבר בו באותו זמן, כמו שאמרנו בפירוש הקדיש. ותקנו להם כאן כמו תפלה קטנה: בתחלה אשרי ואח"כ קדושה וזכרון ציון ותלמוד תורה כמו שתקנו בלילי שבת ברכה מעין שבע בעבור המאחרים לבא. וגם מניתי הזכרות שיש בסדר קדושה זה ומצאתי י"ח הזכרות כנגד שמונה עשרה'.

תשובה רמא

לצאת לפני הסוף (או"ח סי' קלב)

שאלה: ידוע שאין לצאת מבית הכנסת קודם 'ובא לציין', נקלעתי למניין בו יש שיעור משנה לפני 'אשרי' (מנצלים את ההפסקה על מנת להניח רבנו תם) ואני ממהר, מה עלי לעשות?

תשובה: אכן נפסק בהלכה (או"ח קל"ב ב): 'אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה דסידרא', וזה בגלל שהעולם מתקיים על זה (על פי גמרא סוטה מ"ט). לכן צריך להיזהר מלזלזל בה.

המשנה ברורה כותב שאפילו אם ירצה לאומרה בעצמו, אין זה נכון, אם לא בשעת הדחק. [יש לעיין איך להתייחס לשיעור הזה שנקבע כדי 'למלא את החלל', בזמן שאנשים מחליפים לתפילין של רבנו תם, יש לחשוב האם הנהגה זו נכונה, כי יש בה הארכת זמן התפילה, ואולי ראוי שהמתחסדים להניח ר"ת יעשו זאת בנחת לאחר התפילה].
נראה מסברא, שמכיון שאתה ממקור זה נחשב לשעת הדחק.

תשובה רמב

על מה עדיף לוותר (או"ח סי' קלד)

שאלה: קהילה שדחוק לה הזמן, על מה יכולה לדלג בתפילה בשני וחמישי, על ה"ג מידות' עם אנשי אמונה וכו' או על 'והוא רחום'?

תשובה: כידוע, תקנת אמירת 'והוא רחום' ביום שני וחמישי היא חמורה, כפי מה שעולה מלשון השו"ע: 'נוהגין להרבות בתחנונים בשני ובחמישי, ואומרים: והוא רחום, ואומרים אותו בקול רם, ואם לא אמרו מעומד, עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר'.

יש מחלוקת בפוסקים על מי נאמר 'פורץ גדר', על מי שלא אמרו כלל או מי שאמרו שלא בעמידה.

מאידך, אנשים הממהרים לעבודתם אינם מספיקים לומר את כל התחנונים בימי שני וחמישי, והבעיה מתעצמת אצל בני ספרד שאומרים בנוסף גם אנשי אמונה, תמהנו מרעות, מה נאמר לפניך, או"א אל תעש עמנו כלה, וכן שלוש פעמים י"ג מידות וכו' (על פי כף החיים קל"ד א). אם כן השאלה היא על מה לדלג?

הרב הראשל"צ יצחק יוסף התייחס לשאלה זו, וכתב לי במכתב (מתאריך ג אב תשע"ז) שנראה לו שיש לומר אל מלך וי"ג מידות כמנהג הספרדים, שמעלתם רבה וצריך בהם עשרה, ואת אמירת והוא רחום יכולים להשלים לבד בסוף התפילה.

בכל אופן, למרות שהקהל התיר לעצמו לדלג, מהסיבות הנ"ל, אתה תשלים את אמירת 'והוא רחום' בעמידה ובקול רם.

יש להדגיש, שאמירת והוא רחום יותר חשובה, מאמירת י"ג מידות, וכאשר השעה דחוקה, ניתן לאומרו אף לפני התפילה (הערת הרב יהודה נקי).

לידידי הרב מרדכי גבאי היה נראה לבאר, שמה שכתב השו"ע בחומרת אמירת והוא רחום הוא על עצם אמירת תחנונים בשני וחמישי, וכאשר המקובלים הוסיפו את אמירת י"ג מידות מספר פעמים בשני וחמישי (כף החיים קל"ד א) יוצאים בכך ידי חובת תוספת תחנונים שדרש מרן השו"ע (וכך גם הבין מתשובת הרב יצחק יוסף הנ"ל).

תשובה רמג

בריך שמיה, מתי אומרים אותו? (או"ח סי' קלד)

שאלה: האם אומרים 'בריך שמיה' בראשי חודשים ובחול המועד?

תשובה: בזוהר כתוב שיש לאומרו בשבת, בני אשכנז אומרים אותו הן בחול הן בשבת (מ"ב קל"ד י"ג), אבל בכף החיים כתב לאומרו בשבת בשחרית ומנחה וביו"ט וראש השנה ויום הכיפורים שחרית. בספר מעיין אומר (ח"ב עמ' שמיה) כתב שהרב עובדיה יוסף בבית כנסת שלו לא היה אומרו בר"ח ובחזה"מ, בניגוד למה שכתב בעצמו ביביע אומר (ה, ח אות ד) וכן בניגוד לנכתב בספר הלכה ברורה.

תשובה רמז

הגבהה לא מדוייקת (או"ח סי' קלד)

שאלה: בשבת במנחה במניין של תנועת הנוער, עשינו הגבהת ספר תורה, לפני הקריאה כמנהג הספרדים, ולאחר מכן התברר שלא היה פתוח במקום הנכון, האם צריך להגביה שנית?

תשובה: מנהג הגבהת ספר תורה, מקורו במסכת סופרים (פרק י"ד הלכות י"ב וי"ד) והרמב"ן על התורה הביא זאת על הפסוק בפרשת כי תבוא 'אשר לא יקים את דברי התורה הזאת' שזה רומז על חזן הכנסת, המגביה את ספר התורה ומראה פני הספר לעם העומדים

שם. בשו"ע כתוב: 'מראה פני כתיבת ספר תורה לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע, ולומר: וזאת התורה וכו' תורת ה' תמימה.....!'

לגבי גידון דידן, שלא הגביהו במקום הנכון, כתב בפסקי תשובות (ח"ב קל"ד ד') שאין זה מעכב בדיעבד, שהרי במצב שאין כח למתפללים להגביה את ספר התורה כאשר ישנו חוסר איזון בין שני צדדיו, מותר לכתחילה לגלול אותו לאמצע הספר על מנת להקל על הגבהתו.

קריאת התורה

- 241 .....תשובה רמה - פספסו קריאת התורה (או"ח סי' קלה).
- 242 .....תשובה רמו - סבב בין ספרי התורה (או"ח סי' קלה).
- 243 .....תשובה רמז - אין ספר תורה (או"ח סי' קלה).
- 244 .....תשובה רמח - השלמת הקריאה במנחה (או"ח סי' קלה).
- 244 .....תשובה רמט - שינוע ס"ת פרטי (או"ח סי' קלה).
- 245 .....תשובה רנ - עליית ראשון לגדול הדור (או"ח סי' קלה).
- 246 .....תשובה רנא - 'עולה פסול' לתורה (או"ח סי' קלו).
- 247 .....תשובה רנב - קדימה בעלייה לתורה (או"ח סי' קלו).
- 247 .....תשובה רנג - קדימויות בעלייה לתורה (או"ח סי' קלו).
- 248 .....תשובה רנד - קרא שני פסוקים (או"ח סי' קלז).
- 248 .....תשובה רנה - כנ"ל (או"ח סי' קלז).
- 249 .....תשובה רנו - לא מחזירים על 'ברכו' (או"ח סי' קלז).
- 249 .....תשובה רנז - פתח לא במקום הנכון (או"ח סי' קלט).
- 250 .....תשובה רנח - עלה לתורה האם נפטר מברכות התורה (או"ח סי' קלט).
- 250 .....תשובה רנט - הדרך הנכונה לברך על התורה (או"ח סי' קלט).
- 251 .....תשובה רס - האם עניית 'אמן' מהווה הפסק? (או"ח סי' ק"מ).
- 254 .....תשובה רסא - קריאה בישיבה (או"ח סי' קמ"א).
- 254 .....תשובה רסב - בר מצווה לנכה (או"ח סי' קמ"א).
- 255 .....תשובה רסג - עליית אב אחרי בנו (או"ח סי' קמ"א).
- 256 .....תשובה רסד - כמה יעמדו בתיבה? (או"ח סי' קמ"א).
- 257 .....תשובה רסה - הולכת ס"ת (או"ח סי' קמ"א).
- 258 .....תשובה רסו - מתי יחזור העולה למקומו? (או"ח סי' קמ"א).
- 259 .....תשובה רסז - לקרוא מן הכתב (או"ח סי' קמ"א).
- 259 .....תשובה רסח - החזרה על טעויות (או"ח סי' קמב).
- 260 .....תשובה רסט - דילג סוף פסוק (או"ח סי' קמב).

- 260 ..... תשובה רע - עלייה לתורה בקורונה (או"ח סי' קמג)
- 261 ..... תשובה רעא - יציאה באמצע קריאת התורה (או"ח סי' קמו)
- 263 ..... תשובה רעב - נאומים בקריאת התורה (או"ח סי' קמו)
- 265 ..... תשובה רעג - שמו"ת במהלך קריאת התורה (או"ח סי' קמו)
- 266 ..... תשובה רעד - קריאת התורה במניין לא מרוכז (או"ח סי' קמו)
- 267 ..... תשובה רעה - לימוד בעת קריאת התורה (או"ח סי' קמו)
- 267 ..... תשובה רעו - החיוב להאזין לקריאת התורה (או"ח סי' קמו)

תשובה רמה

פספסו קריאת התורה (או"ח סי' קלה)

שאלה: לא קראנו השבת בתורה בגלל שעת חרום שנגזר לסגור את בתי הכנסת, האם עלינו להשלים בשבת הבאה?

תשובה: הקדמה: שאלה זו עולה בציבור שברובו הפסיד, ולא מתחשבים במיעוט.

לפי מהר"ם מינץ, ישנם מספר תנאים להשלמות: א. משלימים רק את הפרשה האחרונה שהפסיד ולא יותר (כמו בהלכות תפילת תשלומין) וזו גם דעת הגר"א. ב. אין קוראים יותר משתי פרשיות, על כן בשבת שיש פרשות מחוברות או לחילופין הפסידו פרשות מחוברות, אין מקום להשלמה כלל, כי לא קוראים יותר משתי פרשות (ולכן לא משלים אפילו פרשה אחת מהשתיים). לדעתו השבת הואיל ויש ממילא שתי פרשות, תזריע מצורע, אין מקום להשלמות. לפי אליה רבה, צריך להשלים כל מה שהחסירו.

בחזון עובדיה (שבת ח"ב עמ' שלב) החמיר להשלים כל מה שהחסירו (הכהן יעלה ויקרא את הפרשות הקודמות ועוד שלושה פסוקים מפרשה העדכנית, ושאר כל העולים יקראו בפרשת השבוע), אבל המ"ב (או"ח קל"ה רמ"א בסעיף ב) הביא את שתי הדעות ולא הכריע, ולפי הכללים ספק דרבנן לקולא.

הערה: כל דיני השלמה נאמרו בקהילה שהתפללה במניין, אלא שלא קראו בתורה, אבל אם התפללו ביחידות, לא היה עליהם חובת קריאה וממילא אינם בני השלמה (קראתי בשם הרב שלום כהן והרב אשר וייס בשם שערי אפרים ד, ל"ט).

כתב הרמ"א (או"ח קל"ה ב): 'אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת'. המ"ב (או"ח קל"ה ו, ז) דן בהרבה שאלות, ומביא בכל דבר מחלוקת: א. האם יש להשלים כאשר בשבת שעברה או הנוכחית היו/יש שתי פרשות. ב. האם קוראים שתי פרשות כאשר אחת מתומש אחד והנוכחית מחומש אחר (כי בדרך כלל כאשר ישנן שתי פרשות, העולה הרביעי קורא סוף של זו ותחילה של זו, וזה אין לעשות בשני חומשים). בכל אופן מי שיכריע לקרוא את שלושת הפרשות, הרשות בידו.

הרב דוב ליאור שבמצב הזה, אין להשלים את הפרשות מהנימוק שזו לא חובת היחיד ואין קוראים שלוש פרשות.

ראיתי פרסום של הרב יצחק יוסף שהכהן יקרא ויקהל פקודי וראשון של ויקרא ושאר העולים יקרא בפרשת ויקרא (ראה חזו"ע שבת ב עמ' שלג).

סיכום: לעניות דעתי, יש להורות לקרוא רק פרשות המחוברות תזריע מצורע. רק בקהילה/מניין שמתחיל מוקדם והגבאי/הרב מכיר את משתתפיו שיהיו מרוכזים למשך הרבה זמן, ינהגו כדעה המחמירה וישלימו כל מה שחסרו.

תשובה רמו

סבב בין ספרי התורה (או"ח סי' קלה)

שאלה: יש בארון הקודש הרבה ספרי תורה, האם ישנה חשיבות לקרוא בכלם בסבב, או שניתן לקרוא באופן קבוע רק מתוך ספר מסוים, כגון שהוא יותר מהודר או פחות כבד במשקלו?

תשובה: שו"ת מהרש"ם (ר', ג') מחדש שאין מצוות 'זה אילי ואנוהו' כאשר הדבר בא על חשבון פגיעה בערך אחר. ולכן במקרה דידן, אם מניחים את ספרי התורה שבארון ללא קריאה, זה עצמו ביזיון לספרי התורה, שעושים אותם כמו פסולים. לכן אין בזה הידור לקרוא במהודר, ואדרבה זה עצמו יהיה 'זה אילי ואנוהו', אם לא יגרמו בזיון לספרי התורה ולא יביישו אותם ויורידו מכבודם, אלא יקראו בספרים על פי תור ולא על פי הידור.

הרב יצחק זילברשטיין הביא תשובה זו בספרו 'והערב נא' עמוד 158 ומאריך שם בגדרי האיסור לגרום פגם לספרי תורה כשרים אך לא מהודרים, על ידי שלא קוראים בהם.

בספר מעין אומר (ח"ו פ"ג סי' קז) כתב שהרב עובדיה יוסף נשאל האם להוציא ספר תורה שאותיות יו"ד כתובות ללא עוקץ של ר"ת, והשיב שיוציאו ויקראו בו למרות שיש עוד ספרים בארון הקודש.

הרב יהודה גיאת סיפר לי שהרב מרדכי אליהו הורה לקרוא בכל הספרים שישנם בבית הכנסת שלו, לפי תור, והיה ספר אחד שהיו בו בעיות ובין השאר היה כתוב על קלף משוח והרב הורה להוציא אותו ביום היארצייט.

אם ישנו סבב בקריאת התורה בשבתות בין ספרי התורה, ואילו ביום חול מעדיפים לקרוא בספר תורה מסוים, כדי למנוע חשש של נפילת הספר בעת ההגבהה, יש מקום להתיר זאת, אבל טוב לגוון מידי פעם.

סיכום: טוב שיהיה סבב, אלא אם יש סיבה מיוחדת לקרוא תמיד באותו ספר.

תשובה רמז

אין ספר תורה (או"ח סי' קלה)

שאלה: מי שמתפלל במניין שאין לו ספר תורה או ביחיד, האם ישנו חיוב לקרוא את הקריאה מתוך חומש מודפס?

תשובה: התלמוד (בבא קמא פ"ב.) מפרט את תקנות עזרא הסופר: 'עשרה תקנות תיקן עזרא שקורין במנחה בשבת וקורין בשני ובחמישי... ושיהו קוראין בשני ובחמישי עזרא תיקן? והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים, דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה, שנאמר הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת, ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו שלושה ימים בלא תורה! מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי כנגד כוהנים לויים וישראלים אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי כנגד עשרה בטלנין'.

לעניות דעתי במקרה דנן, אין צורך לקרוא את הקריאה מתוך הסידור.

הנימוק הוא כך: ישנו הפרש בין גדרי התקנה לטעם התקנה. אם נלך לפי גדרי התקנה, נגיע למסקנה שיש לקרוא מתוך ספר תורה כשר בכרכות, ויהיו שלושה עולים. כאן הדבר אינו יכול להתקיים מהעדר מניין וספר תורה.

אם נלך לפי טעם התקנה, ראוי לחייב את הציבור בלימוד תורה כגון על ידי אמירת הלכה ב'תנא דבי אליהו' וכדומה.

ביחס לשבתות הדין משתנה, כיון שיש צורך שידע העם מה כתוב בתורה, ואם לא יהיו שותפים לסבב השנתי, תהיה חוסר ידיעת התורה, כפי שעולה מדברי המ"ב (קמ"ג סק"ט) וזו לשונו: 'ובישוב שאין להם ס"ת, נכון לקרות בחומשין בלא ברכה שלא תשתכח תורת קריאה, ולא יקרא להעולים בשם כמו שהמנהג לספר תורה, אלא הש"ץ יקרא הכל בקול רם לפניהם'.

סיכום: בשני וחמישי, אין חיוב לקרוא את קריאת התורה מתוך החומש.

תשובה רמח

השלמת הקריאה במנחה (או"ח סי' קלה)

שאלה: במהלך החופשה, עשינו שחרית במניין, ליד המקום בו ישננו, אבל בגלל שלא היה ספר תורה, לא קראנו בתורה בשחרית, האם חובה עלינו לקרוא במנחה או בהזדמנות אחרת במהלך היום?

תשובה: המנהג הרווח בטיולים-שנתיים בבתי ספר או בתנועות הנוער, כאשר אין ספר תורה בשחרית הוא, לקרוא בתפילת מנחה, כפי שנראה גם מדברי המ"ב (קל"ה סק"א) המוסיף על דברי מרן השו"ע: האומר שיש לקרוא בשני ובחמישי ובשבת במנחה שלושה קוראים' כך: 'בשחרית, ואף דבדיעבד כל היום זמנה, מכל מקום לכתחילה מצוה להקדים'.

מפוסקי ספרד נראה שאין הדבר מקובל, לדעתם חובת קריאת התורה, נתקנה בתפילת שחרית דווקא, ואם לא קוראים אז, אין מקום לקרוא בברכה במנחה (ילקוט יוסף מהדורת תש"ן ח"ב עמ' יט) ויש שם לשון כזו: 'אם עושים כך באופן ארעי, אין מזניחים אותם... אך הבא לשאול מורים לו, שב ואל תעשה עדיף. ושם מביא שעל פי הזוהר, לא תיקנו קריאה אלא בשחרית שהוא זמן רצון'.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ד ט"ו) התיר לקרוא במנחה רק באופן אקראי, אבל ביחס לשאלה בה נשאל, שבימות החורף רצו באופן קבוע לקרוא במנחה, לכך התנגד מחשש שכך יחשבו שזו היתה התקנה.

סיכום: זה תלוי במחלוקת מנהגים, על פי פשט ההלכה, יקרא בהזדמנות אחרת במהלך היום.

תשובה רמט

שינוע ס"ת פרטי (או"ח סי' קלה)

שאלה: האם מותר לי לקחת לנופש שלנו (בו אנו נמצאים באהלים כמה משפחות יחד) ספר תורה פרטי שלי, הסיבה שאני מעוניין לקחתו היא, אולי יהיה לנו מניין ונקרא בו?

תשובה: הפוסקים הוכיחו, שכל מה שנכתב בהלכה בעניין האיסור להביא ספר תורה לבני אדם החבושים, מדובר בספר תורה של ציבור ולא בשל יחיד (חקרי לב יו"ד ח"ב

השמטות או"ח ו, תורה לשמה או"ח נ"ח, כה"ח סק"פ, הר צבי או"ח עא, ציץ אליעזר ח' י"ח ו', פסק"ת ח"ב עמ' קכט) וכך נראה מדברי חזון עובדיה (שבת ח"ב עמ' שא).

נראה להוכיח מלשון המשנה בסוף יבמות, שהיה מקובל לקחת ספר תורה פרטי לשם לימוד ממקום למקום: 'מַעֲשֶׂה בְּבְנֵי לְוִי שֶׁהָלְכוּ לְצַעַר עִיר הַתְּמָרִים, וְחָלָה אֶחָד מֵהֶם בְּדֶרֶךְ, וְהִבִּיאֻהוּ בְּפִנְדֵק, וּבַחֲזָרְתָם אָמְרוּ לְפִנְדֵקִית: אֵיךְ חִבְּרָנוּ?

אָמְרָה לָהֶם: מַת וּקְבַרְתִּיו – וְהִשְׂיָאוּ אֶת אִשְׁתּוֹ. אָמְרוּ לוֹ: וְלֹא תִהְיֶה כַּהֲנֵת כְּפִנְדֵקִית? אָמַר לָהֶם: לְכֹשֶׁתְּהָא פְּנִדְקִית נְאֻמָּנַת;

הַפְּנִדְקִית הוֹצִיָאָה לָהֶם מִקְלוֹ וְתַרְמִילוֹ, וְסִפֵּר תוֹרָה שְׁהִיָּה בְּיָדוֹ.

כמו כן גם ביחס לאיסור מכירת ספר תורה מצניו קולא לגבי ספר תורה פרטי, וזו לשון השו"ע (או"ח קנ"ג י): 'יש אומרים דיחיד בשלו, אפילו ספר תורה מותר למכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה כל שלא הקדישו לקרות ברבים, ויש מי שאוסר אלא אם כן ללמוד תורה או לישא אשה'.

הבעיה הקיימת בהברכה מן המקרים היא, שאם מסר את ספר התורה לשם קריאת התורה של ציבור, נראה בהלכה שיש חומרא יתרה.

סיכום: בספר תורה פרטי העומד בסלון ביתן של אדם וכדומה, נראה שהדבר מותר, אך מסר אותו בהשאלה לציבור, נראה שיש להחמיר.

תשובה רנ

עליית ראשון לגדול הדור (או"ח סי' קלה)

שאלה: שמעתי על הרב עובדיה יוסף שהיה עולה לתורה ראשון בבית הכנסת שהיה לו מתחת לבית בימי שני וחמישי, על אף שהיה במקום כהנים, על מה זה מבוסס?

תשובה: לא זכיתי לקרוא על כך התייחסות מפורשת, אבל אשתדל 'לברר מקחו' של ענק התורה. ראשית, המשנה (גיטין נ"ט). אומרת שישנה תקנה שהכהן קורא בתורה ראשון משום דרכי שלום. בהמשך, הגמרא מבארת שזמן התורה ישנו חיוב לכבד את הכהן ראשון בכל ענייני כבוד, אבל הוא רשאי למחול על כבודו ולתת למי שגדול ממנו לעלות ראשון, אבל כאן ביחס לקריאת התורה בבית הכנסת, מנעו חז"ל אפשרות למחול מחשש שמא יבואו להתקוטט, כל אחד עלול לטעון אני ראוי לעלות ראשון במקום הכהן.

א. בגמרא גם התבאר שבימי שני וחמישי התקנה לא קיימת בגלל העובדה, שאין באותם ימים ציבור רב, ואין חשש של מריבה. אמנם התוספות במקום כתבו שבימינו גם בימות החול קיים חשש של 'לאנצויי' ועל כן אין הבדל בין חול לשבת (דברי התוספות לא הובאו להלכה בלשונו של השו"ע או"ח קל"ה ד).

ב. תקנה זו קיימת רק בתפילה בבית הכנסת, ולא ברור שהיא קיימת גם במניין המתקיים בבית פרטי (עיין בדברי שער הציון סק"ב המסתפק בדבר).

ג. ישנו דיון רחב בראשונים, האם קדימת הכהן היא גם במקרים בהם נמצא תלמיד חכם מופלג. 1. לפי פסקי הרא"ש בכל מקרה שיש באותו מקום ת"ח שהוא מופלג בחכמתו ביחס לחכמי מקומו, רשאי הוא לעלות לפני הכהן (על פי הסיפור על רב הונא במגילה ובגיטין שם, שעלה לפני הכהן, מפני שכהנים החשובים של ארץ ישראל היו כפופים לו) בבית יוסף הובאה דעת רבי ישעיה שרק לת"ח גדול הדור שאין כמותו אפילו בעיר אחרת ניתנה הרשות להקדים את הכהן. 2. הטור מצטט מדברי הגאונים שנראה שחלקו על פסיקת הרא"ש, ולדעתם אין הישראל, אפילו אם הוא נשיא, רשאי לעלות ראשון. 3. אבל מאידך ישנה שיטת הרמב"ם (מופיעה גם בכ"י בשם פירושו למשנה וגם בשו"ת פאר הדור מ"ב) שלדעתו המנהג לתת לכהן לעלות למרות שיש שם ת"ח בטעות יסודו, כי כל הקדימה היא רק באותו אופן שהכהן שווה לישראל בחכמתו. לדעתו בתשובה יש בכך משום זלזול בכבוד תורה כאשר הת"ח מוותר על מקומו.

אחרי כותבי תשובה זו, הראוני בספר אורחות מרן חלק א (שכתב הרב דוד יוסף) בו מבסס את הנהגת הרב, בשני הטיעונים ה"ל, ת"ח גדול הדור וכן שזה מדובר בבית כנסת פרטי.

סיכום: למרות עדותו של מרן השו"ע שהמנהג הוא להעלות כהן ראשון אף בנוכחות ת"ח, יש מקום לחרוג, כאשר מדובר בת"ח מופלג שהרבה ת"ח כפופים לו בפסיקה, ובנוסף לעובדה שהתפילה מתקיימת בימות החול, והיא מתקיימת בבית כנסת שהיה בבעלותו של משפחת הרב, שזה כעין תפילה בבית.

תשובה רנא

'עולה פסול' לתורה (או"ח סי' קלו)

שאלה: העליתי אדם לתורה, ו'לאחר מעשה' נודע לי שהוא הומוסקסואל, שאלתי היא, האם מותר בפעם הבאה, לתת עליה לאדם כזה?

תשובה: חשבתי לדמות דין זה לשאלה האם מותר להעלות לתורה יהודי שהוא 'מחלל שבת', וככה גם נראה לרב מנחם בורנשטיין, וכיוון שיש הסוברים שבהרבה מן המקרים, אין דין של מחלל שבת ביחס לכל חילוני, לכן גם אותו ניתן להעלות לתורה. הרב שמואל אליהו כתב לי באופן שונה: 'אם זה ברור על פי שני עדים, אל תעלה אותו, בלי לומר לו מה הסיבה, כדי שלא ימנע מלבוא לבית נכנסת, אבל מעצמו הוא יבין. אם רק על פי עד אחד, צריך לחשוש [בשיחה בטלפון הסביר לי שאין להעלות לתורה, אדם שהתורה מגדירה

את התנהגותו כ'תועבה']. בכל מקרה אם מעלים אדם החשוד בעבירה מסוימת, לא יעלו אותו לפרשה המדברת מאיסור זה (מ"ב קל"ח סק"ה ובהערה 3 במהדורת איש מצליח).

תשובה רנב

קדימה בעלייה לתורה (או"ח סי' קלו)

שאלה: מי קודם למי בעלייה לתורה ביום שני או חמישי, אבי הבן המוהל או הסנדק?

תשובה: באמת, יש חשיבות שכל אחד יעלה לתורה (אם מתפללים במניינים שונים). על פי ביאור הלכה (או"ח קל"ז) אבי הבן הוא מכוח 'חיוב', ואילו הסנדק והמוהל יש להעלותם מכוח המנהג.

אבי הבן, שהיום מילת בנו, קודם לכולם (פסקי תשובות ח"ב עמ' קמד-ה). הסנדק קודם למוהל (רמ"א יו"ד רס"ה י"א).

תשובה רנג

קדימויות בעלייה לתורה (או"ח סי' קלו)

שאלה: ראיתי שביום הברית כבדו את הסבא של התינוק לעלות שלישי, ובגלל זה אבי הבן לא עלה, האם נהגו כשורה?

תשובה: בביאור הלכה (או"ח קל"ז א) הביא את סדר הקדימות בעלייה לתורה, וכתב שצריך שיעלה אבי הבן בשבת לפני הברית, ולא הזכיר את העלייה ביום הברית (אולי מפני שלא תמיד ישנה קריאת התורה ביום הברית), אבל בט"ז (יורה דעה ת' א) הביא מנהג זה, ולפי זה ראוי להקדימו לסתם אדם שאין לו חיוב.

תשובה רנד

קרא שני פסוקים (או"ח סי' קלז)

שאלה: בקריאת התורה ביום חול, טעה בעל הקורא וקרא לכהן רק שני פסוקים. אחרי שסיים לברך את הברכות (שלאחר הקריאה) רצה בעל הקורא 'לתקן' וקרא עוד פסוק ללא ברכות. האם יצאו ידי חובה?

תשובה: ישנם שני דברים שחיוניים בקריאת התורה ביחס למספר הפסוקים ולמספר העולים.

א. צריך לכתחילה שיקראו עשרה פסוקים לכתחילה, ובדיעבד אם קראו תשעה יצאו ידי חובה (כשם שהשו"ע אומר ביחס לקריאת ויבוא עמלק בפורים).

ב. צריך שיעלו שלושה עולים, שכל אחד מהם קורא לפחות שלושה פסוקים. הדבר הזה הוא 'לעיקובא', כלומר כאשר מגלים את הטעות, אפילו אם כבר סיימו את התפילה, יש להוציא ספר תורה ולקרוא שלושה פסוקים לעולה אחד, ולומר לאחר מכן חצי קדיש (ההלכות מבוססות על סימן קל"ז בשו"ע או"ח).

במקרה שעליו נשאלתי, הואיל ובפועל קרא בעל הקורא פסוק נוסף בשביל להשלים את החסר, לפני שהתחיל הלוי לברך, יצאו בכך ידי חובה [כך הורה לי הרב דוב ליאור]. אמנם היה ראוי לברך שוב ברכה אחרונה אחרי השלמת הפסוק השלישי (עיין ט"ז שם סק"ד), אבל לא נראה שזה מעכב בגדרי תקנת קריאת התורה.

תשובה רנה

כנ"ל (או"ח סי' קלז)

שאלה: ביום שני עלה כהן לתורה ואחרי שקרא בעל הקורא שני פסוקים הוא ברך ברכה אחרונה, מה צריך לעשות?

תשובה: אין נחשב הדבר לעלייה בתורה כל עוד לא קרא שלוש פסוקים או יותר. השאלה היא איך יש לתקן את הדבר!

אם עלו על הטעות מיד אחרי שברך הכהן ברכה אחרונה, יעלה שוב ויתחיל מהתחלה ויוסיף עוד פסוק.

אם כבר עלה השני וברך, יתחיל לקרוא הוא מהתחלה, כל זה נכון אם מדובר אם לא היו כהנים בקהל, ועלו רק ישראלים, אבל כאן הואיל והטעות היתה אצל הכהן הדין משתנה,

מפני שאסור לקרוא שוב מה שקרא הכהן, כי יהיה בכך פגם לכהן שיחשבו שהוא כהן פסול אם יחזרו לקרוא מה שכבר קרא, ועל כן ישלימו את מניין העולים (שלושה מלבד הכהן) בקריאת הפסוקים הבאים, ולא יקראו את מה שכבר קרא הכהן (על פי שו"ע או"ח קל"ז ד' ומ"ב סק"ג).

תשובה רנו

לא מחזירים על 'ברכו' (או"ח סי' קלז)

שאלה: בטעות, העולה לתורה שכח לומר 'ברכו את ה' המבורך' והתחיל בברכה 'אשר בחר בנו' האם מחזירים אותו?

תשובה: לא מחזירים אותו (פסקי תשובות ח"ב עמ' קסב).

תשובה רנז

פתח לא במקום הנכון (או"ח סי' קלט)

שאלה: אדם שעלה לתורה, וברך את הברכות שלפני הקריאה, והוא שם לב שהספר פתוח לא במקום הנכון, האם יצטרך לברך שוב, אחרי הגלילה למקום הנכון?

תשובה: כתב השו"ע: 'העולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות, וברך על התורה והתחיל לקרות; או לא התחיל, והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלל הספר תורה למקום שצריך לקרות בו, י"א שאינו צריך לחזור ולברך, וי"א שצריך'. אמנם לפי הכללים הידועים הלכה כיש אומרים השני (יש בספר תיקון יששכר מעשה על רבי יוסף קארו, שכך קרה בבית כנסת בו התפלל, והסכים שיחזור ויברך, וזה חיזוק לכלל בהבנת מרן, שכאשר מביא יש ויש הלכה כו"ש בתרא) אבל משום ספק ברכות להקל, בני ספרד נוהגים שלא לברך שנית, ואילו בני אשכנז נוהגים לברך שנית, אם המקום הנכון, לא היה מול המברך בשעת הברכה (על פי או"ח ק"מ ג' ונושאי כלים).

סיכום: בני אשכנז מברכים שוב, ואילו מנהג בני ספרד לא לברך שנית.

תשובה רנח

עלה לתורה האם נפטר מברכות התורה (או"ח סי' קלט)

שאלה: נקראתי לעלות לתורה לפני שברכתי את ברכות התורה, האם אני רשאי לקרוא פסוקים על אף שלא ברכתי את שלושת הברכות כתקנת חז"ל?

תשובה: מלשון השולחן ערוך (או"ח קל"ט ט'), משמע שהדבר מותר, שהרי כך כתב: 'אם קראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה לעצמו, כבר נפטר מלברך ברכת אשר בחר בנו, דלא גרע ממני שנפטר באהבה רבה'. משמע מדבריו, שאין להימנע מלקרוא בתורה, למרות שאינו מברך אלא את אחת משלוש הברכות. יש לציין, שלאחר מכן חייב להשלים את שתי הברכות הנוספות.

נראה להוכיח זאת גם מדברי המ"ב (או"ח מ"ז סק"א) הכותב: 'אם נסתפק לו אם בירך ברכת התורה חוזר ומברך, ומכל מקום כיון שהוא לו ספק, לא יברך אלא ברכת אשר בחר בנו שהיא המעולה שבברכות'.

סיכום: אתה רשאי לקרוא בתורה על סמך הברכה, ותשלים לאחר מכן את הברכות שהחסרת.

תשובה רנט

הדרך הנכונה לברך על התורה (או"ח סי' קלט)

שאלה: איך הדרך הנכונה בברכות התורה כאשר אני עולה לתורה?

תשובה: יש להתייחס לשתי נקודות:

א. האם להשאיר הספר פתוח בשעת הברכה?

ב. איך יש לאחוז את הספר עצמו בעת הברכות והקריאה?

א. לגבי השאלה אם לסגור הספר בשעת הברכות, מצאנו בכך מחלוקת תנאים בסוף מסכת מגילה (ל"ב.), רבי מאיר מצריך לסגור הספר בזמן הברכות, על מנת שלא יחשבו שהברכות כתובות בספר התורה, ואילו רבי יהודה אינו חושש לכך, והלכה כרבי יהודה. השאלה בה דנו הראשונים היא, האם יש עניין, לשיטת רבי יהודה, להחמיר בכך? בעלי התוספות הבינו שכן, אבל לפי אבודרהם המובא בבית יוסף משמע שלהלכה יש עניין לא לסגור, על מנת שלא יהיה טרחא דציבורא בעת שבעל הקורא ישתהה כאשר יחפש את מקום הקריאה.

מה נהגו? הרמ"א הביא דעה להפוך את פניו, הובא בפוסקי אשכנז גם מנהג לעצום עיניים בעת הברכות.

לגבי המנהג הפיכת הפנים בשעת העלייה לתורה, אמנם הרמ"א כתב שיהפוך לצד שמאל, אך בספר 'ועליהו לא יבול' של הרב נחום סטפנסקי מובא שהגרשז"א וכן הרצי"ה והרב אליעזר וולדינברג היו הופכים לכיוון ימין, והטעם שסברו שהרמ"א מיירי בזמן שהעולה היה קורא בעצמו.

אצל פוסקי ספרד מצאני שתי הנהגות שונות, הדבקים בדברי מרן השו"ע כלשונו, מקפידים להשאיר את הספר פתוח לגמרי בעת שמברכים (וככה נוהגים בישיבת אור וישועה בראשות הרב אליהו זיני) אבל הנוהגים כדברי האר"י ז"ל מניחים מטפחת על הספר בעת שמברכים.

ב. בפשטות, יש לאחוז ב'עץ החיים' שהוא העמוד מעץ או בתיק הספר או בקלף בהפסקת מפה בזמן שמברך, ולא יעזוב אחיזתו עד סיום העלייה והברכה. אבל יש נוהגים שבעת הברכות אוחזים בשתי הידיים בשני צדדי הספר באמצעות המטפחת, ובשעת הקריאה מסלקים את יד שמאל כדי לאפשר את הקריאה, ומשאירים את יד ימין על הספר עד סיום העלייה והברכה.

לגבי הברכה שלאחר הקריאה, לכולי עלמא יסגור הספר, שהרי בכל מקרה בין גברא לגברא, הספר יהיה סגור.

סיכום: חשוב לאחוז הספר באמירת הברכות, ויש מספר מנהגים איך אוחזים. באמירת הברכות שלפני הקריאה, דעת שו"ע להשאיר הספר פתוח, ויש קהילות הנוהגות באופן אחר כמבואר בגוף התשובה.

תשובה רס

האם עניית 'אמן' מהווה הפסק? (או"ח סי' ק"מ)

שאלה: ביקשו מבעל הקורא לעלות לתורה. אך דא עקא, מתוך הרגל, ענה 'אמן' אחר ברכות עצמו. האם יש כאן הפסק בין הברכה לקריאה, הזוקק ממנו לברך שוב?

תשובה:

ראשי פרקים: א. האם מותר לאדם לענות אמן על ברכותיו; ב. כדיעבד, האם עניית אמן מהווה הפסק? ג. הבאת המנהג שבעל הקורא מגביה קולו בעניית אמן ומאריך בה מעט; ד. האם יש הפסק בין ברכות התורה לבין קריאת התורה? ה. התייחסות לעניית אמן, הנחשבת קצת לצורך הקריאה. ו. ישנה דעה שבאופן כללי, עניית אמן לא מהווה הפסק.

א. באו"ח סימן רט"ו, מתבאר שאין אדם עונה אמן אחרי ברכותיו, אלא רק בברכת בונה ירושלים.

לדעת פוסקי אשכנז דווקא בברכת בונה ירושלים הדין כך, ואילו לפי פוסקי ספרד הדין כן בכל ברכה המהווה סיום של רצף ברכות.

ב. המ"ב מבאר (שם) שאם ענה אמן אחר ברכות עצמו, פעמים שזה נקרא מגונה ופעמים הדבר גורם שיש אף לברך שוב. אם מדובר בברכות השבח, הרי זה מגונה ואם מדובר בברכות המצוות או הנהנין, הרי שעניית אמן היא גם בבחינת 'איסור' ומהווה גם הפסק בין הברכה לפעולה וצריך לברך שוב, כמו מי ששח בין הברכה לפעולה.

בניגוד לדברי המ"ב, כתב בספר ברכת ה' (ח"א ג י"ז) שאין חוזר ומברך בדיעבד, וסמך דבריו בדברי המאירי וכף החיים.

ג. המ"ב כותב (קמ"א י"ז) בשם האחרונים, שהמנהג הוא שהקורא עונה אמן עם הציבור בקול רם, ומאריך בו קצת יותר מן הציבור, בכדי שיבינו שמתחיל לקרוא, ויטו אוזן לשמוע ומתחיל מיד לקרוא (יש להשתדל שאמירת אמן תהיה צמודה לברכה, שהרי כתב השו"ע או"ח קכ"ד ח': 'ולא ימתין עם עניית האמן, אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן').

קורה לפעמים שהנהגה זו, באה לידי ביטוי באופן לא נכון, כגון כאשר בעל הקורא בעצמו עולה לתורה (זה מצוי מאוד בנער בר מצווה העולה לתורה) ומתוך הרגל עונה הוא אמן אחר הברכה של עצמו. כאן עולה השאלה האם גם במקרה זה, יסבור המ"ב (שהובא בסעיף הראשון) שיש לברך שוב? לדעתי אין כאן צורך לברך שנית משתי סיבות.

ד. הסיבה הראשונה: ביחס לברכות התורה ישנה מחלוקת האם דיבור בין הברכה לקריאה זוקק לברך שנית. מתוך דיוק בלשון השו"ע (או"ח ק"מ ב) הכותב: 'העומד לקרוא בתורה וברך ברכה שלפניה, וקרא מקצת פסוקים ודיבר דברי תורה או דברי חול, לא הוי הפסק ואינו צריך לחזור ולברך', נראה ברור שאם ישוחח בין הברכה לתחילת הקריאה, יהיה הדבר נחשב להפסק ויצטרך לברך שנית, וכך כתב המ"ב: 'אבל בלא קרא עדיין כלל אם הפסיק אפילו בדברי תורה כיון שהוא שלא מעניין הקריאה צריך לחזור ולברך, ואפילו שח מילה אחת וכמו בכל ברכת המצות או הנהנין דצריך לחזור ולברך אם הפסיק תיכף אחר הברכה אף אם יודע בבירור שלא הסיח דעתו, דכיוון שלא התחיל עדיין בהמצוה אין לה אחר כך על מה לחול'.. אבל במור וקציעה כתב שאין לברך שוב. וזו גם דעת פרי חדש. כף החיים כותב (ק"ם י"א) על פי דבריהם שאינו חוזר ומברך, וכן הסיק בספר דברי שלום ואמת (ח"א עמ' 150).

חשבתי לבאר את דעת הסוברים שאין דין הפסק בברכות התורה משתי סיבות, ראשית גם ביחס לברכות התורה הנאמרות בברכות השחר ישנה דעה שאין בה דיני הפסק, מעצם העובדה שאין זמן שלא חייבים ללמוד תורה (כפי שיובא לקמן בנספח), שנית בברכות התורה הנאמרות לפני קריאת התורה, ישנה סברא שהואיל והן ברכות שבח ולא דווקא בברכות המצוות, שהרי גם מי שברך כעת ברכות התורה והעלוהו לתורה, חייב לברך שוב את

הברכות (כמובא בשו"ע או"ח קל"ט ח). הרב מרדכי גבאי הביא עוד ראייה שאין זה בככל ברכת המצוות, שהרי בתקנה המקורית, רק העולה הראשון והאחרון מברכים על התורה (אילו זה היה ברכת המצוות, כל אחד היה ראוי לברך).

ה. הסבר המתייחס ל'אמן' זה כצורך קריאה:

כיוון שעניית אמן זו, יש בה קצת צורך קריאה, כאמור באות ג' לעיל, לכן נראה שבדיעבד לא הוי הפסק. ניתן לסמוך הסבר זה על דברי המ"ב שם (ק"מ ו'): 'ואם שח לצורך הקריאה אין צריך לחזור ולברך ולכתחילה גם זה אסור (הובאה בפסקי תשובות קלט הערה 70).

וכמו כן כתב בכף החיים (קס"ז ס"א) שעניית אמן על ברכת עצמו, בדיעבד לא מהווה הפסק. וכעת ראיתי שהתייחס לשאלה הנ"ל בחשוקי חמד ברכות מ"ה ע"ב: 'כבר דן בזה מורנו ה'שבט הלוי' (שו"ת ח"ח סימן צ"ב), והשיב כיון שאמן זה יש בו קצת צורך לקריאה, ואינו משמש רק כעניית אמן והאמנה לברכה), אפשר שבדיעבד לא הוי הפסק ואין לחייבו לברך שנית. והוא דומה למברך המוציא ואמר שיתנו מזון לבהמה, שאין זה הפסק כי הוא צורך הסעודה, וגם כאן האמן הוא צורך הקריאה'.

ו. כמובא לעיל, בספר ברכת ה' (ה"א עמ' קסו) מחדש על פי דברי המאירי במספר מקומות (ברכות מ"ה וכן מגן אבות), שאין אמירת אמן על ברכת עצמו מהווה הפסק, בשום ברכה. הסברא היא שכיוון שאמן עניינו לחזק את הנאמר בברכה, על כן אין זה מהווה הפסק לעניין דיעבד. אמנם הוא מודע לדעות החולקות (כפי מה שכתב המ"ב סימן רט"ו א) אבל מדין סב"ל אין לברך שנית.

זו לשון המאירי בחיבורו מגן אבות (עניין א'): 'אבל אם עונה אמן לעצמו אחר כל ברכה וברכה, הרי זה מגונה, ומ"מ לא שיהיה הפסק. ואף כאן אף כשנאמר בו אמן, הרי זה בורות אמרו ומפני שלא נגמרו, אבל הרי זה הפסק לא אמרו. ואף על פי שכל שיחה שבין הברכה לעשיית הדבר שעליו מברכין היא הפסק, אמן מיהא אינו הפסק, שהרי אף בשאר שיחות של חולין ושל דברי הדיוטות אם הוא מצורך הדבר שעליו בירך אינו הפסק. ובצדק אמרו בפרק כיצד מברכין (ברכות מ א) שאם אחר שבירך המוציא קודם שיטעום אמר טול בריך אינו הפסק, ואינו צריך לחזור ולברך. וכן הביאו מלה, הביאו לפתן, וכן אפי' אמר גביל לתורי הזאיל ואסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, צורך מאכל הוא ואינו הפסק. וכן הדין במצות אם ברך על הלולב ונפל מידו ואמר בין הברכה למצוה תן לי הלולב, או אם לא היתה שם ערבה וביקש ממנו, אין זה הפסק, וכן בכל כיוצא בזה, והוא הדין והענין אם אותו דבר שהוא אומר הוא מעין הברכה שסיים, וכמו שיתבאר בסמוך, בנקיט כסא דשכרא ופתח בדשיכרא וסיים בדחמרא, אם כן עניית אמן שהוא קיום השבח וההודאה שבירך, אינו הפסק, שאינו אלא כענין הברכה עצמה שבירך'.

נספח: האם בברכות התורה הנאמרות לפני לימוד תורה (מה שיש בברכות השחר) קיים הדין של הפסק בין הברכה ללימוד הזוקק לברך מחדש? בשו"ע (או"ח מ"ז ט') כתב מרן: 'יש אומרים שאם הפסיק בין ברכת התורה ללמוד, אין בכך כלום, והנכון שלא להפסיק ביניהם'. אמנם המ"ב שם (י"ט) כתב שרוב האחרונים חלקו על המחבר, אבל מידי ספק לא יצאנו. אולי הדעה שסוברת שבברכות התורה של שחרית אין בה דיני הפסק, יסבור שאותו הדין לגבי ברכות של העולה לתורה.

סיכום: במקרה והעולה לתורה שהוא גם בעל הקורא, טעה וענה אמן על ברכתו, נראה שאין צריך לברך שוב משלוש הסיבות שהובאו בגוף התשובה [א. בברכות התורה אין מושג של הפסק בין הברכה לקריאה. ב. עניית אמן זו, היא צורך קריאה, כאמירת 'גביל לתורא'. ג. לעולם אין עניית אמן מהווה הפסק].

תשובה רסא

קריאה בישיבה (או"ח סי' קמ"א)

שאלה: השבת תהיה בר מצווה. הנער שהכין את הקריאה לא ישן טוב בלילה, ובבוקר אמר לי שאינו מסוגל לעמוד על הרגליים, האם עדיף שיקרא במצב ישיבה או שנבקש מבעל הקורא הקבוע שיקרא בתורה?

תשובה: לא ניתן לקרוא בתורה במצב של ישיבה, כפי מה שמבואר בגמרא מסכת מגילה (כ"א). וכן נפסק בשו"ע (או"ח קמ"א א). וראה עוד בעמ' 838.

תשובה רסב

בר מצווה לנכה (או"ח סי' קמ"א)

שאלה: ילד נכה היושב על כיסא גלגלים, האם יוכל לעלות ולקרוא בתורה בבר המצווה שלו, למרות שאין באפשרותו לעמוד על רגליו?

תשובה: התלמוד (מגילה כ"א). אומר שלמרות שבקריאת מגילה רשאי הקורא לשבת כשם שרשאי לעמוד, אבל 'מה שאין כן בתורה', כלומר בקריאת התורה בציבור אין היתר לקרוא במצב של ישיבה.

הפוסקים דנו (או"ח קמ"א מ"ב סק"א) מה הדין בדיעבד אם קרא בישיבה, ולמסקנה נפסק שבדיעבד יצאו ידי חובה.

יש לחקור האם דין זה, של עמידה של הקורא בתורה נובעת מכבוד תורה או מכבוד הציבור, אם זה נובע מכבוד הציבור, יותר קל לומר שהציבור רשאי לזוטר על כבודו (העירוני שלא פשוט שהציבור יכול לזוטר על כבודו, כשם שלא מועיל מחילה ביחס להלכה, שאין אישה עולה לתורה משום כבוד ציבור).

גם אם נאמר שהצורך לעמוד נובע מפאת כבוד התורה, עדיין ניתן לומר שמתי ישנו חוסר כבוד, דווקא כאשר הקורא מסוגל לעמוד ולמרות זאת, הוא יושב או נשען בכל כוחו, אבל בנידון דידן, שאין ביכולתו לעמוד, אין כאן חסרון בכבוד תורה, ויהיה רשאי לקרוא מתוך ישיבה, כך השיב הרב דוב ליאור באתר ישיבה (מיום י"ז חשוון תשס"ז) ועיין עוד במעין אומר ח"א פ"ז צ"ד.

בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' קסז) הגיע למסקנה שונה, לדבריו ההיתר היחיד שנוכל לתת לאנשים כאלה, הוא לקרוא על ידי סמיכה או תמיכה של שני אנשים בצידו, אבל באופן שאינו יכול לעמוד כלל, ורק בבית חולים שבו רוב המניין מורכב מאנשים כאלה, רשאים הם לעלות לתורה.

במאמרו של הרב עזרא בצרי (תחומין ד עמ' 455-460) מבואר שש"ץ נכה יכול לעבור לפני התיבה, אם הציבור מוחל על כבודו. לדעתו, אם הציבור מקפיד, לא יעלה הנכה כאשר הדבר מעורר מחלוקת. [לדעתו, המעוררים אינם נוהגים פדין בהתנגדות זו]. משמע שביחס לקריאת התורה הדין יותר חמור, כי הצורך לעמוד נובע מפאת כבוד התורה, ולא רק מפאת כבוד הציבור.

סיכום: אם יכול לעמוד כאשר תומכים בו זה הדבר הטוב ביותר, ואם אינו יכול לקרוא אלא בישיבה, יש מי שמתיר, וראה תוספת לקמן עמ' 268.

תשובה רסג

עליית אב אחרי בנו (או"ח סי' קמ"א)

שאלה: לרגל חגיגת בר המצווה עשינו מניין לחוד, והבאנו לשם ספר תורה אחד, למרות שהיתה זו שבת ראש חודש. בר המצווה עלה שביעי, ועלתה השאלה האם יכול האב לעלות מפטיר?

תשובה: כתוב בשו"ע (או"ח קמ"א ר'): 'יכולים לקרות שני אחים זה אחר זה והבן אחר האב, ואין מניחים אלא בשביל עין הרע, ואפילו אם אחד הוא השביעי ואחד הוא המפטיר, לא יקראו השני בשמו משום עין הרע'.

יש מקרים בהם ניתן להקל, כגון: א. שכל אחד מהם קורא בספר תורה אחר. ב. וכן במקרה שלא קוראים לעולה בשמו הדבר מותר.

וזו לשון המ"ב (בדילוגים): 'ודווקא בשבת שאין מוציאין ספר תורה אחרת למפטיר, אבל אם מוציאין ספר תורה אחרת מותר... לאפוקי מקום שנוהגים שלא לקרות המפטיר בשמו, רק סתם יעמוד מפטיר כיון שאין פורטין את שמו מותר אפילו שני אחים זה אחר זה או אב ובנו, וכן אם המנהג שלא לקרות בשם הוא בשביעי מותר לקרותן בששי ושביעי'.

במקרה דנן, הנימוק של שני ספרי תורה אינו קיים, הואיל ולאותו מניין לא היה ספר תורה נוסף.

בספר כף החיים (אות ל"ב) כתב שהמנהג להחמיר שלא לקרוא להם זה אחר זה, אף אם לא יקראו להם בשמם, בגלל ה'מי שברך' הנאמר אחר הקריאה שבו מזכירים את שם העולה.

סיכום: לפוסקים כמשנה ברורה, אם לא מזכיר את שמו יכול האב לעלות, ואילו למנהג הספרדים, לא יעלו זה אחר זה.

תשובה רסד

כמה יעמדו בתיבה? (או"ח סי' קמ"א)

שאלה: כמה אנשים צריכים לעמוד ליד ספר התורה בשעת הקריאה, ומדוע?

תשובה: בשו"ע נאמר (שם): 'אם שליח ציבור רוצה לברך לעצמו ולקרות, צריך שיעמוד אחר אצלו, שכשם שנתנה תורה על ידי סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה על ידי סרסור'. מדברי השו"ע יוצא, שאין די שיעמוד העולה שהוא גם הקורא, אלא צריך שיעמוד שם אדם נוסף.

המ"ב (סקט"ז) כותב: 'נוהגין שהגבאי או הקונה המצות עומד אצל ספר תורה, וזה נקרא סגן כדי שיהיה שלושה, היינו שהסגן הוא כביכול במקום השם יתברך, שהוא מצוה לקרות לכל מי שירצה, והקורא הוא הסרסור במקום משה, והעולה הוא המקבל במקום כל ישראל ובשליחותם [לבוש] ובאמת זהו מנהג הקדמונים שיהיו שלשה עומדים אצל ספר תורה, כמו שכתוב במסכת סופרים... אלא ששם איתא טעם אחר לזה וז"ל: 'אינו מן המובחר שיעמוד החזן יחידי לפני התיבה אלא שיעמדו עמו אחד לימינו ואחד לשמאלו כנגד האבות'.

בספר כף החיים (שם כב) דייק מדברי השו"ע, שמספיק שיהיו שם שני אנשים (במקום הסגן שהוא כנגד השי"ת, לדעתו, התורה עצמה היא מאת ה' מן השמים, ממלאת את המקום של השלישי). הוא אף מביא ציטוטים, מספרים אחרים (פוסקים ספרדים כגון לדוד אמת ז, ו וכן גינת ורדים נא) שצריך שיהיו שם

שלושה אנשים, וכתב שאכן מנהג ירושלים שיהיו שם שלושה. וסיים שם בשם ספר פתח הדביר שמצווה מן המוכחר שיהיו שם שלושה.

סיכום: נראה שבני אשכנז מקפידים על שלושה ובני ספרד מתייחסים לכך רק כמצווה מן המוכחר.

תשובה רסה

הולכת ס"ת (או"ח סי' קמ"א)

שאלה: במצב בו אין ארון קודש, והביאו ס"ת לפני התפילה והניחוהו על השולחן. האם יש עניין ליצור 'הולכת ספר תורה' מאולצת, או שניתן ישר לקרוא בו, ומה הדין גם לגבי ההחזרה, וכן מה הדין לגבי הולכת ספר התורה בדרך הארוכה, על מנת שיוכלו יותר אנשים לנשקו, האם זה ראוי?

תשובה: בהלכה (או"ח קמ"א ז ובמ"ב סקכ"ה) כתוב: 'העולה למגדל, עולה בפתח שהוא לו בדרך קצרה ממקומו וירד מהמגדל בדרך אחר, שהוא לו בדרך ארוכה עד מקומו, ואם שתי הדרכים שווים, עולה בפתח שהוא לו בדרך ימין, וירד בפתח שכנגדו', כלומר ישנה עדיפות לימין רק כאשר זה אינו מאריך את הדרך, ולפי זה משמע שתמיד הערך החשוב הוא קיצור הדרך, אחרי זה ישנה חשיבות לימין.

המ"ב אומר שדין זה קיים ביחס למי שמוליך את הספר, וזו לשונו: 'וגם החזן כשמוליך הספר תורה לתיבה, נמי הדין כן שעולה בדרך ימין וירד מהתיבה בפתח שכנגדו, ואפשר דבספר תורה לעולם עולה בדרך ימין, אפילו אם היא דרך ארוכה, ובמקומותינו שהבימה עומד תמיד באמצע נגד ארון הקודש כמו שכתב הרמ"א (בסימן ק"נ ס"ה בהג"ה) אם כן שני הדרכים שווים ובוודאי עולה בדרך ימין'.

כלומר המ"ב מתלבט אולי ימין עדיפה גם כאשר זה מאריך את הדרך, אבל לא התבאר, במצב שישנן שתי דרכים ללכת בהם דרך ימין, אחת ארוכה ואחת קצרה, האם מותר ללכת דווקא בארוכה.

אנו רואים שבהרבה קהילות החזן מוליך את הספר דווקא בדרך הארוכה, על מנת לזכות את מירב הציבור בנישוק הספר, האם הדבר נכון?

נראה לומר שהמדדים כאן הם התועלת וכבוד תורה. בימות החול שבדרך כלל אנשים ממרהים, אין צורך להוליך את הספר אם אין בדבר צורך, כגון שהוא כבר על השולחן,

ואילו בשבתות וחגים, ניתן להאריך את הסיבוב, אם לפי ראות עיני הגבאים, יתרבה מזה 'כבוד התורה'.

סיכום: אין לעשות 'הולכת ספר תורה' כאשר אין בכך צורך.

תשובה רסו

מתי יחזור העולה למקומו? (או"ח סי' קמ"א)

שאלה: עליתי לתורה וסיימתי לברך אחריה. האם אני צריך להישאר ליד התיבה עד סוף העליה הבאה?

תשובה: השו"ע כותב (או"ח קמ"א, ז) את דיני ירידתו של מי שעלה לתורה מהמגדל (שיעלה בדרך הארוכה וכולי). רמ"א (בשם מדרכי) מוסיף: 'ולא ירד עד שעלה כבר הבא לקרות אחריו'.

1. מה סיבת הדין של הרמ"א, האם מספיק שיעלה הבא בתור למגדל או שצריך שיסיים את קריאתו? שתי שיטות: א. מ"ב (כ"ו) וכה"ח (מ"ג) כתבו הטעם מדין כבוד ס"ת שלא ינחינה לבדה. מה המשמעות 'לבדה', והלא יש ש"צ/בעל-קורא שעומד אצלה? כה"ח מעמיד את הדין הזה דווקא כאשר ש"צ אינו עומד תמיד ליד הס"ת, אבל אם יש שם ש"צ וספר התורה כבר לא לבד, מותר לרדת; ב. בסוף מהדורת איש מצליח, כותב הרב מאיר מאזוז שהטעם הוא, שאנו רוצים שהעולים לס"ת יהיו נמצאים על יד הס"ת בתדירות, ואין הש"צ נחשב לעניין זה, כיוון שאינו במניין העולים לתורה. לפי הסבר זה, גם אם יעמדו ליד הס"ת הש"צ והגבאי (הסומך) עדיין לא ירד העולה עד שיבוא מי שעולה אחריו.

2. עד מתי חייב להישאר שם? יש בכך שלושה מנהגים: א. עד שהעולה הבא מגיע; ב. עד שמסיים ברכות שלפני הקריאה; ג. עד שיסיים את קריאתו בתורה. הסברא של ההנהגה השלישית נעוצה בחשש שבדרך למקומו לא יוכל לשמוע את הקריאה כהוגן ולהתרכז בה. ראיתי שאצל בני אשכנז נוהגים לפי ההנהגה השלישית ואילו אצל בני ספרד כהנהגה השנייה. לכן נראה שכל עולה ינהג כמנהג המקום בו הוא נמצא 'ואל ישנה מפני המחלוקת'. יש מקום להישאר גם לבני ספרד, על מנת שלא יפריע לשומעים את הקריאה, כאשר עובר לידם, והם מעוניינים ללחוץ לו את היד.

סיכום: אמנם לפי כה"ח מותר לרדת מיד בסוף העליה אם החזן נשאר ליד ספר התורה, אבל חלקו על דבריו והצריכו להישאר שם עד שיבוא העולה הבא.

לגבי השאלה מתי בדיוק מותר לרדת, יעשה כמנהג אותו בית הכנסת. זאת אומרת: אצל בני ספרד עד שיעלה הבא בתור ואצל בני אשכנז ימתין שם עד שיסיים הבא בתור את קריאתו.

תשובה רסז

לקרוא מן הכתב (או"ח סי' קמ"א)

שאלה: אני בעל קורא. לקראת סיום העלייה, אני מתלבט, האם מותר לי לסגור את ספר התורה, ולקרוא את המילים האחרונות מהזיכרון [בהנחה שאני רואה את המילים שאני צריך לקרוא, לפני שאני סוגר את הספר]?

תשובה: התייחס לכך בשו"ת משנה הלכות: 'הנה לפענ"ד אמת הדבר שהדבר מותר, אבל לא מטעמיה (של האגרות משה שכתב שמוטר רק תוך כדי דיבור), אלא דכיון דראה בספר תורה הרי הוא מה שצוותה התורה, וזה הוא דרך הקריאה שכל אחד בשעה שאומר התיבה כבר העיניים רואות בתיבה אחרת, שכן הוא דרך מי שקורא במהירות, אבל גם זה לאו מדין תוך כדי דיבור, אלא הוא אופן הקריאה שנהג בה העולם'.

קעת ראיתי שביביע אומר (ה"ד או"ח ח אות ט"ו) שתוך כדי דיבור מהני.

סיכום: הדבר מותר.

תשובה רסח

החזרה על טעויות (או"ח סי' קמב)

שאלה: על אלו טעויות יש להחזיר את 'בעל הקורא'?

תשובה: הכלל שמובא בהלכה, ביחס לטעויות של 'בעל הקורא' הוא, שעל כל טעות הגורמת לשינוי במשמעות, מחזירים אותו. [כתב לי הרב יהודה נקי, שיש מנהג ירושלים שמחזירים בכל דבר].

נביא מקרה אחד שנקלעתי אליו:

בפרשת פקודי, יש מספר פעמים את הביטוי 'ויצף אותו זהב', שמשמעו שבצלאל ציפה בזהב את הכלי או את הקרש, ולכן הניקוד הוא כך: 'וַיִּצֹף' (פתח תחת ה"ו, ושווא תחת ה"ו"ד, ושוב פתח תחת הצד"י).

במקום בו התארכת, בעל הקורא שלא היה מוכן דיו, קרא את המילה ויצף בניקוד שונה: 'וַיִּצְף' (פתח תחת הו"ו והיו"ד, וצירי תחת הצד"י).

שאלתי את עצמי, האם אין כאן שינוי במשמעות?

מתברר שיש שני שורשים שונים בעברית, אחד הוא צ. פ. י. שמשמעו הוא לעשות ציפוי, והשני הוא צ. ו. פ. שמשמעו הוא לצוף כמו אצל אלישע שהכלי צף על המים (בעזרת אליאל לוי נ"י).

ראיתי לנכון להביא עוד דוגמאות של טעות המערכת בגלל שינוי משמעות, בפרשת ויצא אחינו, אחיך (בראשית לא לו) יש להיזהר לא להפוך מרבים ליחיד, אמהות (לא לג) ולא אימהות, וכן בפרשת וישלח (לא, מב) שלחתי בחיריק. לפי זה יש להחזיר את בעל הקורא.

תשובה רסט

דילג סוף פסוק (או"ח סי' קמב)

שאלה: האם מחזירים בעל קורא על טעות של 'אי הטעמה' של אתנחתא או סוף פסוק?
תשובה: בשם הלכות שלמה (י"ב ה' לו, ואג"מ ח"ג י"ט) ותשובות והנהגות (ב צ"ד) נכתב שיש להחזירו, אלא שכתבו שאינו לעיכובא (פסק"ת ב תע"ג).

תשובה רע

עלייה לתורה בקורונה (או"ח סי' קמג)

שאלה: במגפת הקורונה, נציגי משרד הבריאות הורו שאין לעמוד זה ליד זה, אלא במרחק של שני מטר, איך ניתן לקיים קריאת התורה כאשר זה אמור לעלות ולברך, וזה אמור לקרוא בספר התורה (ונהוג שהעולה אוחז בספר בשעה שעולה לתורה)?
אולי עדיף לוותר על אחיזה (או שיתקינו כעין אזור ארוך) או לחילופין לבקש מבעל הקורא שיעלה לכל שבע העליות?

תשובה: כתב השו"ע (או"ח קמ"ג ה'): 'בית הכנסת שאין בהם מי שיוודע לקרות אלא אחד, יברך ויקרא קצת פסוקים ויברך לאחריהם, וחוזר לברך תחילה וקורא קצת פסוקים ומברך לאחריהם, וכן יעשה כמה פעמים, כמספר העולים של אותו היום'.

כמו כן כתב (קל"ט ט'): 'הקורא בתורה צריך לאחוז בספר תורה בשעת ברכה. הגה: וסמכו מנהג זה על מה שנאמר ביהושע 'לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ חזק ואמץ...'.

הרב דוב ליאור אמר לי שיעלו שבעה עולים כרגיל, ויזהרו לא לנשום זה מזה, ומי שחושש לא יקראו לו לעלות לתורה באותה השבת, וכמו כן סיפר שאצלם ביקשו מראש משישה אנשים שיכין כל אחד שלושה פסוקים בלבד, למחרת כל אחד עלה וקרא שלושה פסוקים ובעל הקורא עלה שביעי וסיים את כל הפרשה.

סיכום: נראה להכריע שיעלו שבעה ולא יעמוד העולה ליד בעל הקורא באותה השעה.

תשובה רעא

יציאה באמצע קריאת התורה (או"ח סי' קמו)

שאלה: נסעתי ברכבת, והתקיים שם מניין שחרית, כאשר הרכבת הגיע למחוז חפצני, עדיין היינו בעליית שלישי. האם מותר לי לרדת מהקרון או שמא עלי להישאר ולרדת בתחנה הבאה?

תשובה:

ראשי פרקים: א. מהו המקור בתלמוד לאיסור יציאה באמצע קריאת התורה? ב. מדוע הפוסקים השמיטו את המקרה של 'בין פסוק לפסוק'? ג. כיצד הכריעו ומדוע? ד. באיזו מצויאות מותר לצאת 'בין גברא לגברא'? (למי מותר, ומתי נחשב שזה בין לבין); ה. כיצד יש לנהוג במקרים קיצוניים (רכבת או שמודיעים לו שתיכף המטוס ממריא)?

א. מהו המקור בתלמוד לאיסור יציאה באמצע קריאת התורה?

המקור בתלמוד (ברכות ט.): 'אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ספר תורה ויוצא. רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא. בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מה? תיקו! רב ששת מהדר אפיה וגריס אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו.

הרמב"ם (תפילה י"ב ט) נקט את הסוגיא הנ"ל להלכה, וכך כתב: 'כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה אלא הכל שומעין ושותקין ומשימין לבם למה שהוא קורא שנאמר 'ואזני כל העם אל ספר התורה', ואסור לצאת מן הכנסת בשעה שהקורא קורא ומותר לצאת בין איש לאיש, ומי שהוא עוסק בתורה תמיד ותורתו אומנותו מותר לו לעסוק בתלמוד תורה בשעה שהקורא קורא בתורה'.

ב. מדוע הפוסקים השמיטו את המקרה של 'בין פסוק לפסוק'?

רבנו מנוח מבאר שהמציאות שבה עסקה הגמרא של 'ציאה בין גברא לגברא' שייכת דווקא באותם המקומות שנהוג לתרגם, אבל במציאות הנפוצה כעת ברוב הקהילות, ספק זה אינו קיים, ועל כן כתב: 'אבל לדידן דלא מתרגמינן כל השנה, אסור לצאת'.

ג. כיצד הכריעו ומדוע?

הגר"א כותב בביאורו בשם רבנו יונה, שאפילו בין פסוק לפסוק אסור לצאת, הואיל ו'תיקו דאורייתא לחומרא' (לא ברורה לי כוונתו, אולי הוא סבור שהואיל והדין נלמד מפסוק מספר ישעיה, יש לו גדר של תורה, שהרי דברי קבלה כדברי תורה, וקשה שהרי זו רק אסמכתא).

שמעתי בשיעור מפי הרב אביגדר נבנצל, בשם הרב ש"ז אורבך, שיש ליישם כאן את הכלל של 'ספק נפשות להחמיר', שהרי העונש על עבירו זו היא: 'כלו'.

ד. באיזו מציאות מותר לצאת 'בין גברא לגברא'?

יש שכתבו שכל המציאות של 'ציאה בין גברא לגברא' יכולה להיות באדם שכבר שמע את קריאת התורה, כגון במניין מוקדם או שדעתו לחזור מיד או בגלל דוחק גדול ואונס גמור (כף החיים קמ"ו ג).

בנוסף לכך, ישנה דעה שכל עוד לא סיים העולה הקודם את ברכות שלאחר הקריאה, עדיין אין לצאת אבל פרי חדש מקל בכך (כף החיים שם ד).

ה. כיצד יש לנהוג במקרים קיצוניים?

הרב יצחק זילברשטיין נשאל על המקרה של הרכבת, וכך ענה: 'שירד מהקרון לרציף, וימשיך לשמוע משם את בעל הקורא, וכאשר הרכבת תמשיך בנסיעתה, אין הוא נחשב כיוצא באמצע הקריאה אלא שהקריאה התרחקה ממנו' (דברי פי חכם חן).

יש לי בדבריו שני הערות: א. אין הוא מתייחס לציאה מהקרון כאל איסור, כל עוד שומע מבחוץ את בעל הקורא; ב. לדעתו ניתן לשמוע מהרציף את קריאת התורה, בימינו אין בקרון חלונות שנפתחים, ולכן הנימוק הזה לא שייך, מפני שזה לא מעשי לשמוע מהרציף. לולא דבריו, היה נראה לומר שבמקום של אונס גדול, חז"ל לא אסרו את הציאה, וכל אדם ידון בעצמו האם המציאות שהוא נמצא בה מוגדרת כאונס גדול או לא.

בפוסקים ישנו דיון, לגבי מי שנכנס לבית הכנסת לקרוא לחבר וכדומה, האם גם עליו חל האיסור לצאת באמצע הקריאה והכריעו שיש לאסור (כף החיים שם ג).

בספר חישוקי חמד (ברכות ה). נשאל הרב זילברשטיין לגבי גבאי צדקה שנכנס לבית הכנסת כשקוראים בתורה, האם יתעכב עד שיסיימו? הוא עונה שהרב י"ש אלישיב אמר שלא נקרא 'מניח ס"ת ויוצא' אלא במי שנמצא בקביעות, אבל מי שלא נכנס אלא ליטול מה

שצריך ליטול, לא מקרי יוצא, שהרי לא 'נכנס'. אמנם לכתחילה ראוי להמתין על (כלומר עד) בין גברא לגברא, אבל בשעת הדחק יש לסמוך על זה (על פי 'הערות' למסכת ברכות).

סיכום: אין לצאת באמצע קריאת התורה, אף למי שנכנס רק כדי לקרוא למישהו או לקחת ספר. במקרים של צורך גדול או שכבר שמע כבר קריאת התורה, מותר לצאת בין עולה לעולה. במקרים של אונס גדול, כגון חשש סביר של הפסד טיסה וכדומה, מסתבר שיהיה מותר לצאת.

תשובה רעב

נאומים בקריאת התורה (או"ח סי' קמו)

שאלה: קהילתנו מורכבת מהרבה עולים חדשים שאינם מבינים עברית. עלה בדעתי ליצור הפסקה קטנה בין עולה לעולה ובה להסביר את תוכן העלייה, האם מותר הדבר?

תשובה:

יש לדון במספר נושאים: א. מהו המקור בתלמוד לאיסור דיבור בקריאת התורה; ב. ממתי חל איסור הדיבור? ג. האם האיסור הוא עד סיום קריאת העולה הנוכחי או עד סיום כל העולים? ד. האם ישנה מחלוקת בפסיקה בין רבנו יונה לרמב"ם?

א. התלמוד במסכת סוטה (ל"ט:) אמר רבא בר רב הונא: כיון שנפתח ספר תורה – אסור לספר אפילו בדבר הלכה, שנאמר: 'וכפתחו עמדו כל העם', ואין עמידה אלא שתיקה, שנא': 'והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד'. ר' זירא אמר רב חסדא, מהכא: 'ואזני כל העם אל ספר התורה'.

ב. לכאורה, האמוראים הנ"ל נחלקו בשאלה ממתי חל האיסור, רב הונא שלמד מהביטוי 'וכפתחו' משמע ממנו שמפתיחת הספר הדיבור נאסר, ואילו לפי רב זירא שלמד מהביטוי 'ואזני כל העם' נראה שהאסור קיים רק מאז שהאזניים צריכות להיות מכוונות לשמיעה, כלומר כאשר העולה כבר התחיל לקרוא בתורה.

הרמב"ם כתב ביטוי זה: 'כיוון שהתחיל הקורא לקרות' והוא מביא בתור מקור את הפסוק שציטט רב זירא, יוצא שהוא מקל בכך [הגר"א מציין שגם לפי רש"י יש להבין כפסיקת הרמב"ם הואיל והוא מפרש את הביטוי 'וכפתחו' – וכשיתחיל].

בניגוד לשיטת הרמב"ם, הגר"א מציין שהירושלמי ומסכת סופרים, נקטו שפתיחת הספר היא המשמעותית לעניין איסור הדיבור (זו לשונו: 'רש"י ורמב"ם ומפ' דלאו דווקא שנפתח ובפתחו דקרא

לשון התחלה אבל בירושלמי ובמ"ס דמפ' טעמא דפותח ואח"כ מברך שנא' ובפתחו ואח"כ ויברך כו' משמע פתיחה ממש'.

ג. לכאורה נראה, שיש מחלוקת בין רבנו יונה לרמב"ם, בשאלה האם מותר לדבר בין גברא לגברא. רבנו יונה אוסר, וזו לשונו: 'רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא. לכאורה משמע דדווקא לצאת מותר בין גברא לגברא אבל לדבר בבהכ"נ אסור כדאמר' (סוטה לט.). כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר ואף על פי שסוגרים הספר בינתיים, אפילו הכי אסור, שלא אמרו כל זמן שפתוח אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה שנפתח הפעם הראשונה אסור לספר כלל עד שיסיימו כל הפרשה. מפי מורי הרב נר"ו.

אבל מהרמב"ם שהביא את דיני איסור היציאה ואיסור הדיבור באותה ההלכה, נראה שהגדרים שווים (בשניהם מותר בין גברא לגברא), שכך כתב: 'כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה אלא הכל שומעין ושותקין ומשימין לבם למה שהוא קורא שנאמר ואזני כל העם אל ספר התורה, ואסור לצאת מן הכנסת בשעה שהקורא קורא, ומותר לצאת בין איש לאיש...'

הפרי מגדים מגיע מתוך קושיה למסקנה שונה. הוא שואל איך יכול להיות שהשו"ע יסתור את עצמו? מצד אחד הוא כותב, שהאיסור לדבר הוא גם בין גברא לגברא, ומאידך תלה הוא האיסור לדבר בעובדה שהתחיל הקורא לקרוא, משמע שבין גברא לגברא מותר (כי האיסור תלוי בקריאה עצמה). מתוך קושי זה הוא מסיק שהרמב"ם מודה לדברי רבנו יונה (ולכן הוא מביא את הפסוק 'עמדו כל הקהל' להורות שעד הגליה, שהיא העמידה מלקרוא עדיין תקף האיסור), וכל ההשוואה שישנה בין האיסור לצאת והאיסור לדבר, היא לעניין זה שגם כלפי אדם שכבר שמע קריאת התורה חל עליו האיסור לצאת כשם שחל עליו האיסור לדבר.

הב"ח חלק על הראשונים הנ"ל והתיר לדבר בין גברא לגברא.

כך כתב המ"ב: 'זהב"ח מקל בלמוד בין גברא לגברא ובא"ר מצדד דעם אחרים אין להקל שמא ימשך [ובבינו לבין עצמו המקל ללמוד אז אין למחות בידו] אך להורות אז הוראה לפי שעה אין להחמיר דלא שכח כ"כ בזה שמא ימשך'.

לפי דברי המ"ב (שמקורם מהב"י) כל האיסור לדבר, נובע בכך שישנו חשש שמא ימשך בדיבורו, גם בזמן שימשיך בעל הקורא בקריאת התורה, ולכן באותם מצבים שאין חשש, הדיבור מותר. לדעתו, הפסוק שהובא לעיל מספר נחמיה, אינו בגדר 'גזירת הכתוב' (אלא כעין 'טעמא דקרא').

לגבי השאלה האם מותר לדרוש בין עולה לעולה, התייחסו לכך הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת ה"ז) וכן הרב משה פיינשטיין (אגרות משה או"ח ד מ כ"א). הראשון הביא הרבה נימוקים להיתר, כגון שזה דומה לתרגום של פעם, וכן שאין חשש שמא ימשך, וכן דייק דבריו מפוסקים קודמים הדנים בהיתר לדרוש לפני הברכה האחרונה של העולה לתורה, ומזה

יש להסיק בדרך ק"ו לנידון דידן. ואילו השני, אמר שכל ההיתר לתרגם חל רק כלפי תרגום אונקלוס ושום תרגום אחר אינו מהווה תחליף לו, ולכן כתב למחות ברב שנוהג כך.

תשובה רעג

שמו"ת במהלך קריאת התורה (או"ח סי' קמו)

שאלה: האם מותר לקרוא 'שניים מקרא ואחד תרגום' בזמן קריאת התורה ואיך זה אמור להתבצע?

תשובה:

ישנם שני נושאים לברור: א. האם מותר לומר שניים מקרא ואחד תרגום בזמן קריאת התורה; ב. האם יש לצרף את אותו אדם לעשרה?

א. מרן השו"ע כותב בשני מקומות (קמ"ו ב, רפ"ה ה) שמותר לקרוא 'שניים מקרא ואחד תרגום' בשעת קריאת התורה, וסיים בסימן קמ"ו בלשון זו: 'והנכון שבכל הפרשיות, ראוי למדקדק בדבריו לכוון דעתו ולשומעם מפי הקורא.'

המ"ב (קמ"ו ט"ו, רפ"ה י"ד) מביא בשם הפר"ח, המג"א, ובשם הגר"א שיש לאסור זאת מהסיבה שצריך לשמוע כל מילה מפי ש"ץ.

ניתן להסיק, שהמציאות שעליה התנגדו אותם פוסקים היא באופן שהיחיד קורא פעמיים פסוק ותרגום בזמן שבעל הקורא קורא בתורה. ובעקבות כך, השומע אינו קורא ממש את הפסוק בקצב ששליח הציבור קורא (על פי המ"ב קמ"ו יא) ולכן אסרו את הדבר.

יוצא לפי זה, שבאופן שהשומע קורא בלחש את הפסוק שקורא הש"ץ, ובאותו קצב, על אותה מציאות לא התנגדו אותם פוסקים, והמג"א אף ממליץ לעשות כן, גם למי שכבר אמר את 'שניים מקרא ואחד תרגום' (ספרדים לא נוהגים כך, כה"ח יח).

הערות:

1. יש לציין שצורה זו של קריאת 'שניים מקרא ואחד תרגום' אינה תואמת לשום הנהגה שלימד אותנו המ"ב בסימן רפה סק"ב, שהרי שם הציע לנו שתי דרכים איך לקיים את המצווה: א. קריאה של כל פסוק פעמיים ולאחר מכן קריאת התרגום שלו; ב. קריאת הפרשה (סתומה או פתוחה) פעמיים ולאחר מכן קריאת התרגום שלה, אבל בשל"ה מסכת שבת צ"ו: הביא גם אפשרות כזו, וכתב עליה שמן המוכחר לנהוג לפי דרך ב' הנ"ל.

2. אין להסיק מפסק זה של השו"ע, שיהיה מותר ללמוד או לדבר בשעת קריאת התורה, מפני שכל ההיתר של השו"ע הוא באדם שלומד/קורא 'מעין מה שקורא הש"ץ, אע"פ שאינו קורא ממש בפסוק שהש"ץ קורא' (לשון המ"ב בס"ק י"א).

3. הרב עובדיה יוסף (יהו"ד ב' ל"ז) כותב בשם מטה יהודה שמי ששעתו דחוקה יקרא את הפרשה יחד עם בעל הקורא. עיינתי במקור עצמו (מטה יהודה) וראיתי שהוא כותב כך, ה'היתר לקרוא שמו"ת בשעת קריאת התורה הוא מוסכם, וכן נוהגים רוב המדקדקים ודלא כפרי חדש שחלק על זה, אין בדבריו הכרעה לגבי השאלה אם לקרוא פסוק פסוק או כל הפרשה פעמיים. העיר הרב מרדכי גבאי, שאולי הפרי חדש מדבר במקום בו הקריאה מהירה.

ב. האם ההיתר לקרוא 'שניים מקרא ואחד תרגום' בשעת קריאת התורה מותנה בכך שיש עשרה שמקשיבים בלעדיו?

במציאות שהתבארה לעיל, שקורא 'שניים מקרא ואחד תרגום' ואינו ממש תואם לקצב של ש"ץ, ישנו דיון האם הוא מצטרף למניין עשרה. מפשטות לשון השו"ע משמע שמצטרף, כפי שכתב תרומת הדשן (כ"ד), אבל הביאור הלכה (קמ"ו ב ד"ה ולקרות) מביא מחלוקת בכך, שלפי תה"ד יכול לקרוא 'שניים מקרא ואחד תרגום' למרות שאין עשרה בלעדיו שמצייתים לש"ץ, ואילו לפי הסמ"ק והכלבו מותר לעשות כך, רק 'בדאיאת עשרה דצייתי'.

הביאור הלכה מחדש, שגדרי מניין לעניין קריאת התורה יותר חמורים מאשר לעניין קדיש. שהרי בסימן נ"ה ו' כתב השו"ע שמותר לומר קדיש למרות שאחד מהם ישן (אמנם לפי הט"ז צריך להעיר את הישן) ואילו כאן כתב שמותר ללמוד רק בתנאי שיש עשרה שמצייתים. ולכן הביה"ל מכריע כדעה המחמירה (כאשר איננו קורא ממש באותו קצב של הש"ץ).

סיכום: לעניין קריאת שמו"ת בזמן קריאת התורה, לפי השו"ע הדבר מותר אם עושה זאת בלחש, ויש מקום להחמיר כדעות החולקות (עיי' בגוף המאמר על מה ההתנגדות), ויש להוסיף שלפי המ"ב יש מקום לאסור זאת כאשר אין תשעה שמקשיבים לקריאה בלעדיו.

תשובה רעד

קריאת התורה במניין לא מרוכז (או"ח סי' קמו)

שאלה: האם ניתן לקרוא בתורה, כאשר חלק מהעשרה ישנים או מדברים או עסוקים בלימוד תורה?

תשובה: מדברי השו"ע ניתן לדייק, שאסור לקרוא בתורה כאשר אין עשרה שמכוונים לקריאת התורה.

אם אחד מהעשרה עוסק בקריאת 'שניים מקרא ואחד תרגום', בזה הראנו בתשובה הסמוכה, שיש בכך מחלוקת.

תשובה רעה

לימוד בעת קריאת התורה (או"ח סי' קמו)

שאלה: התפללתי בנץ, ובאתי לבית כנסת אחר לחגיגת בר מצווה, האם מותר ללמוד בזמן הקריאה?

תשובה: אם לומד בקול רם, ודאי שאסור, כי יבלבל דעת השומעים (בה"ל ד"ה ויש).

אם קורא בלחש, היה מסתבר שמותר, במיוחד לפי שיטת התוספות כפי שהסבירה הביה"ל, שאם כבר שמע קריאת התורה, מותר לו לגרוס בלחש. אך לפי הפמ"ג (נלע"ד שזה בגלל שחושש לדעות החולקות על תירוץ התוס' הנ"ל) גם אז אסור, וכן נראה מביאור הגר"א הכותב שסיבת האיסור היא 'שלא יפרוש מן הציבור', ולא כותב משום שיש לו חובה לשמוע קריאת התורה. משמע שגם באדם ששמע קריאת התורה חל עליו איסור ללמוד בזמן הקריאה (מ"ב סק"ל).

בניגוד לנכתב לעיל, בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' 7) מתיר ללמוד בלחש כאשר יושב בצדדי בית הכנסת, למען יהיה ניכר שכבר שמע קריאת התורה, וכך הורה לי הרב שמואל אליהו.

סיכום: הפוסקים התיירו ללמוד בלחש בזמן קריאת התורה, אם התפלל במניין מוקדם.

תשובה רעו

החיוב להאזין לקריאת התורה (או"ח סי' קמו)

שאלה: האם ישנו חיוב לשמוע קריאת התורה [אם נמצא בבית הכנסת בשעת קריאת התורה, האם מחויב להקשיב לקריאה]?

תשובה: לפי התוס' והרא"ש שהסבירו שמותר היה לרב ששת ללמוד בשעת הקריאה מפני שגורס בלחש, משמע שאין חובה להקשיב לקריאת התורה [וכן ניתן גם לדייק מלשון השו"ע שמסיים 'וכל זה אינו עניין לפרשת זכור' שוודאי דיבר על מי שלא שמע עדיין 'זכור']. הבית יוסף כתב שיש לסמוך על שיטות הללו.

הביאור הלכה (ד"ה ויש) תמה מדוע הדבר מותר, והלא גם הוא מצווה לשמוע קריאת התורה. ולכן הוא מכריע כדברי שבולי הלקט שדוחה את שיטת התוספות (או שניתן להעמיד את שיטתם באופן שכבר שמע קריאת התורה מקודם, ואפילו הכי אסור לקרוא בקול רם).

ישנם פוסקים (הובאו באישי ישראל פרק ל"ח הערה מ"ה) שיש על היחיד חובת שמיעת הקריאה ואם הפסיד את קריאתה או חלק ממנה חייב להשלים.

סיכום: לפי שיטת תוספות ורא"ש אין חובה ליחיד להאזין לקריאת התורה, אבל הפוסקים לא נקטו כשיטתם. ואף את שיטתם ניתן להעמיד באופן שכבר שמע את הקריאה.

תוספת ביחס לקריאה בתורה בישיבה על ידי ילד נכה:

מהגמרא בתחילת פרק שני מגילה, אמנם נראה שהצורך לעמוד בקריאת התורה, הוא חיוב גמור מן התורה הנלמד מפסוקים כמבואר שם, אבל חייבים לומר שכל החיוב נובע מ'כבוד תורה' והפסוקים אינם אלא אסמכתא בעלמא, ובמקום הצורך, ניתן לוותר על הצורך לעמוד.

הראיה לכך היא, שכאשר מלך קורא בתורה במעמד הקהל, הוא עושה זאת בישיבה אף בעזרה, משום כבוד מלכות (הוא גם אינו עומד בפני ת"ח בפרהסיא רמב"ם מלכים ב, ה).

כשם שכבוד מלכות דוחה את כבוד התורה, באותה מידה ניתן לומר שכבוד הבריות של אותו נער שרוצה לחגוג בר מצווה כשאר חבריו, דוחה את כבוד תורה, ועל כן יהיה רשאי לקרוא אף בישיבה, כך כתב לי הרב ברוך פז.

בית הכנסת

- 271 ..... תשובה רעז - ישיבה בין התיבה לארון קודש (או"ח סי' קן)
- 271 ..... תשובה רעח - שינה בבית המדרש (או"ח סי' קנא)
- 272 ..... תשובה רעט - כיסוי הנשק (או"ח סי' קנא)
- 272 ..... תשובה רפ - אכילת של מצווה (או"ח סי' קנא)
- 273 ..... תשובה רפא - תליית דגלים (או"ח סי' קנא)
- 273 ..... תשובה רפב - קפנדריא (או"ח סי' קנא)
- 274 ..... תשובה רפג - קינוח אף בבית הכנסת (או"ח סי' קנא)
- 274 ..... תשובה רפד - שימוש בארון קודש (או"ח סי' קנד)
- 275 ..... תשובה רפה - מנהג הפרוכת (או"ח סי' קנד)
- 276 ..... תשובה רפו - לשון הרע במשפחה (או"ח סי' קנו)
- 276 ..... תשובה רפז - לשנות מפני השלום (או"ח סי' קנו)
- 277 ..... תשובה רפח - חיקוי מורים (או"ח סי' קנו)
- 277 ..... תשובה רפט - לשון הרע על קבוצה (או"ח סי' קנו)
- 277 ..... תשובה רצ - עזרה בשלום בית ולשון הרע (או"ח סי' קנו)

תשובה רעז

ישיבה בין התיבה לארון קודש (או"ח סי' קן)

שאלה: האם מותר לשבת באופן ארעי ובאופן קבוע, בין התיבה לארון הקודש?

תשובה: בהלכות בית הכנסת, כותב המ"ב (ק"ן י"ד) שאם הוא יושב עם הגב כלפי ההיכל, אין הדבר נכון, משתי סיבות: 1. אין לשבת עם הגב כלפי ספרי התורה שבארון

(למרות שספרי התורה נמצאים ברשות אחרת, אבל לנהוג כך - כלומר להושיב שם אנשים - בקביעות, באופן שהגב שלהם מופנה כלפי ספרי התורה, אין הדבר נכון, פרי מגדים במשבצות זהב ק"ן ב); 2. כאשר אנשים עולים לתורה, והם משתחוים בכרכה, נראה הדבר שהם משתחוים לאותו האדם היושב שם.

אם הוא יושב עם הגב כלפי התיבה, ופניו כלפי ארון קודש, משמע מדברי הט"ז שהדבר מותר, שהרי כתב שלא יעשו שם מקום לישב עליו בין הבמה ובין ההיכל, באופן שיהיו פני היושב נגד הבימה ואחוריו להיכל (משמע שהפוך, שרי).

מדוע אין בזה גנאי? א. מפני שספרי התורה מונחים על הבימה, וזה נחשב רשות אחרת; ב. כאשר אחוריו לבימה, אין נראה שהעולים משתחוים לו.

יש לציין, שבהרבה קהילות מקפידים שיהיו ספסלים באותו מקום, על מנת לא להידמות לרפורמים ההולכים בחוקות הגויים, שאצלם התיבה צמודה לארון הקודש.

סיכום: אם צריך להושיב אנשים בין התיבה לארון הקודש, יהיה הדבר באופן שפניהם יהיו כלפי ארון הקודש.

תשובה רעח

שינה בבית המדרש (או"ח סי' קנא)

שאלה: האם מותר לישון בבית המדרש?

תשובה: מצד אחד כתוב בתלמוד (סנהדרין ע"א.): 'כל הישן בבית המדרש, תורתו נעשית לו קרעים קרעים, שנאמר וקרעים תלביש נומה', והביא גמרא זו להלכה הרמב"ם

(ת"ת ד ט) בלשון זו: 'אין ישנים בבית המדרש, וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים קרעים...', ומאידך נאמר בהלכה (או"ח קנ"א ג): 'אין ישנים בבית הכנסת אפילו שינת ארעי, אבל בבית המדרש מותר'. נראה ליישב בשני אופנים: 1. ההלכה שנאמרה בהלכות ת"ת, היא ממידת חסידות כי מן הדין מותר אף למי שאינו תלמיד חכם; 2. מה שגינו חז"ל

את הישן בבית המדרש, הכוונה למי שישן במהלך השיעור שאז עלול לשמוע חציי דברים, ותהיה לו חלילה משנה שאינה סדורה, אבל בשאר הזמנים כגון בין שיעורים, מותר הדבר, וכך כתב בספר צידה לדרך (מאמר א' כלל ד' כ): 'כמה דברים אמורים, בשעה שיש לו לשמוע הלכה מפי הרב או שיש לו לחזור על לימודו, אבל אם הוא מקום קבוע ללמוד תמיד וגמר זמן לימודו ורוצה לישן, כדי לעמוד וללמוד פנוי הלב ושלא יתנמנם, מוטב שהרי אינו עושה אלא שיהא גופו בריא לעמוד על לימודו ולשקוד על מאוזנות פתחיו ולשמור עדותיו ולשוב להלכותיו וחוקותיו ותורותיו...!'

תשובה רעט

כיסוי הנשק (או"ח סי' קנא)

שאלה: האם צריך לכסות את האקדח בזמן התפילה גם בבית או רק בבית הכנסת?

תשובה: לפי הפשט עיקר האיסור נאמר ביחס לבית הכנסת וזה מבוסס על הסעיף הבא: 'זיש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך או בראש מגולה' (שו"ע או"ח קנ"א 1), ואילו יש מן המקובלים שהרחיבו דין זה גם למצב בו אדם מתפלל אף מחוץ לבית הכנסת (פסקי תשובות ח"ב עמ' רלב).

תשובה רפ

אכילת של מצווה (או"ח סי' קנא)

שאלה: האם מותר לערוך בבית הכנסת טכסי מצווה שאינם בגדר תפילה או לימוד, כגון עריכת חופות בריתות וכגון הכנסת המת ואמירת הספדים בשעת הלוויה?

תשובה: לגבי סעודת מצווה בילקוט יוסף (קנ"א ג) התיר בתנאי שאין בה קלות ראש ולא שכרות וגם שישמרו על קדושת המקום (וכן התיר בפסקי תשובות ח"ב עמ' רל).

לגבי עריכת חופה, בילקוט יוסף (שם ח) התיר בתנאי שיהיה הדבר בצניעות ולא תהיה שם שיחה בטלה. לדעתו, ההתנגדות שהיתה באירופה, נבעה בגלל שזה היה מנהג הריפורמים ולא משום דבר שבעצם (עיינין ספר נפש הרב עמ' רלא ופסקי תשובות ח"ב עמ' רכו).

לגבי עריכת לוויה הדבר אסור, ורק לת"ח (או לקרוביו) שהוא מגדולי הדור יש להתיר. עדיין לא הצלחתי להבין האם ישנו קו מנחה כללי בדבר קיום מצוות בבית הכנסת (או שאכן כל דבר מצווה, שרי).

תשובה רפא

תליית דגלים (או"ח סי' קנא)

שאלה: האם מותר לתלות דגלי המדינה בבית הכנסת?

תשובה: הרב משה פיינשטיין התייחס להכנסת דגלי ישראל לבית הכנסת בשו"ת אגרות משה (או"ח א מ"ו) וזו לשונו: 'ולכן אף שוודאי לא מן הראוי הוא להכניס בבית הכנסת שהוא מקום קדושה, וכל שכן שאין להניחו שם בקביעות, וכל שכן לא אצל ארון הקודש, אבל איסור ממש לא שייך לומר על זה, אלא שהוא ענין הבל ושטות, ואם אפשר באופן של שלום לסלקם מבית הכנסת היה זה דבר טוב, אבל לעשות מחלוקת בשביל זה אסור. ואם היה כח בלא מחלוקת לעקור ענין הדגל, כדי שלא יהיה זיכרון למעשה הרשעים היה גם כן אולי נכון לעשות, אבל ח"ו לעשות מחלוקת בזה'.

בסידור בית מלוכה (בעריכת הרב אורי שרקי) כתב שהנס והדגל מקורם מימי המדבר בציווי המסעות 'איש על דגלו באותות' (במדבר ב א) והוא ביטוי לתוקף הלאומי. עיין פיוט 'יחיד רם חושף' לר"מ אבוהצירא שחיבר כתפילה להקמת המדינה, ובו החרוז 'דגל ישראל הרימה'. וטוב לכוון בשעה שמניף את הדגל לקיים את הפסוק 'וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל' (דברים ח יח).

מובן הדבר שמי ששמח בכך שזכינו לעצמאות ישראל, רואה בהכנסת הדגל לבית הכנסת ערך חשוב, שהוא מסמל שעניין המדינה הוא יונק ומחובר לשאיפת הקודש של עם ישראל, ואינו רק נטייה לאומית חולונית הקיימת בכל אומות העולם (וראה בנידון דברי הרב משה מלכה שהובאו בספר אתחלתא היא ח"א עמ' קנה).

תשובה רפב

קפנדריא (או"ח סי' קנא)

שאלה: האם אני רשאי לקצר את דרכי, מבית הכנסת לרחוב במפלס העליון, דרך בית המדרש הנמצא במבואה לעזרת נשים?

תשובה: אסור לעשות בית כנסת קפנדריא, אבל אם הדרך קדמה לבית הכנסת, הדבר מותר, כלשון השו"ע (או"ח קנ"א ה): 'היו לבית הכנסת שני פתחים, לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו, ואם היה הדרך עובר קודם שנבנה בית הכנסת מותר'. הבנתי מהרב שאול דוד בוצ'קו, שלפני שהציבו למעלה ספריות תורניות ויעדו לבית מדרש, זה כבר שימש כמעבר וכניסה לעזרת נשים, על כן הדבר מותר.

תשובה רפג

קינוח אף בבית הכנסת (או"ח סי' קנא)

שאלה: אני רואה ושומע שישנם אנשים המקנחים את האף בבית הכנסת בקולי קולות בשעת התפילה, ואינם מודעים לכך שהדבר מפריע לי, ולדעתי מתאים שישימיעו קולות הללו מחוץ לבית הכנסת. איך אני יכול לעורר על כך?

תשובה: אדם מתבקש לא לגרום לחברו דבר המצער, כפי שהגמרא אומרת (חגיגה ה.): 'רבי יוחנן כי מטי להאי קרא בכי' כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם' עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו מאי על כל נעלם אמר רב זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה, ושמואל אמר זה הרק בפני חברו ונמאס'.

ישנו סיפור בגמרא על כך שתלמיד נכנס לכיתה אחרי שאכל שום וזה גרם עגמת נפש לרב, ובעקיפין התבטל השיעור בגללו (סנהדרין י"א).

כמו כן הבן איש חי כותב (ש"ר תצא י"ד): 'אסור להשליך נבילה ברשות הרבים, במבואות בתוך העיר, כגון תרנגולת או חתול שמתו, או דג סרוח וכיוצא. ומצווה על כל אדם שרואה נבילה מוסרחת ברחובות העיר, שיתן לאחור שכר טרחו כדי שיוליכנה לחוץ העיר, והרי זה נקרא צרכי רבים, ובפרט לפי דברי רבינו האר"י ז"ל, שהזהיר מאד לבלתי יריח אדם סירחון נבילה, כי דבר זה מזיק מאד גם לנפש'.

תשובה רפד

שימוש בארון קודש (או"ח סי' קנד)

שאלה: בכיתת לימוד, החלונות נמצאים בצד שאליו מתפללים, והם יוצרים כעין מראה בלילה. בסוף השיעור אנו מעוניינים להתפלל ערבית ורצינו להזיז את ארון הקודש (שהוא על גלגלים) הנמצא בצד, ולהציבו בחזית ע"מ שיסתיר את המראה. האם מותר הדבר?

תשובה: התלמוד במסכת מגילה (כ"ז:): מספר: 'ההוא בי כנישתא דיהודאי רומאי דהוה פתיח לההוא אידרונא, דהוה מחית ביה מת, והווי בעו כהני למיעל לצלויי התם. אתו אמרו ליה לרבא, אמר להו: דלו תיבותא, אותבוה, דהוה ליה כלי עץ העשוי לנחת, וכלי עץ העשוי לנחת – אינו מקבל טומאה, וחוצץ בפני הטומאה. אמרו ליה רבנן לרבא:

והא זמנין דמטלטלי ליה כי מנח ספר תורה עלויה, והוה ליה מיטלטלא מלא וריקם! – אי הכי לא אפשר'.

בעלי תוספות (ב"ב כ. ד"ה היא) דנים בסוגיה מתי כלי חוצץ מפני הטומאה, דרך אגב הם מתייחסים לשאלה איך הותר להשתמש בארון הקודש לשימוש כזה, וכך כותבים: 'אמר הר"ר שמואל דכלי עץ נמי שאינו מקבל טומאה כגון העשוי לנחת לא בעי ביטול דבפ"ב דמגילה (דף כ"ו:) גבי ההוא בי כנישתא דיהודאי דהות פתיחא לההוא אינדרונא דהוה בה מיתנא ובעו כהני לצלויי בה עד דאמר להו דלו תיבותא ואותבוה אבבא, ואי צריך ביטול מאי מהני האי תיבה דמסתמא לא ביטלוה שם, ועוד שלא היו יכולים לבטלה שהיה ספר תורה מונח בה ואסור לשנותה בדבר אחר דמעלין בקודש ולא מורידין'.

לדעת בעלי תוספות, פשוט שלא ביטלו את הארון בחור, כי זה אסור, משום הורדה בקדושה, אבל להניח אותו שם באופן זמני, כדי ליצור חציצה, אין זה אסור. מתוך שהגמרא התירה שימוש כזה בארון, ניתן לדייק שאין בכך איסור, הסיבה היא כי הם עשו כך 'לפי שעה', ואילו היה הדבר נעשה לעולם היה בכך איסור להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה, יש כאן הוכחה ששימוש כזה ארעי בארון אינו אסור.

על פי זה כתב המג"א (קנ"ד י"ד) הלכה הקשורה לשאלתנו, אלא שמוסיף פרט חשוב, והא שאין שום חשיבות או חוסר כבוד, אם מונח כאן או כאן, שהרי בשני המקומות הוא ממשיך לשמש באתו שימוש שלו. וזו לשונו: 'ובארון הבנוי כמין חדר פשיטא דשרי... ובמגילה אמרינן דמותר להניח התיבה תוך החלון לסתום אותו שלא תכנס הטומאה בבית הכנסת, ואף על גב דהוי תשמיש של חול. וצריך לומר כיון שאין משתמש בו כלום דמה לי שמונח כאן או כאן, וכתבו התוס' בב"ב דף כ' כיון דלא מבטיל ליה להיות שם לעולם שרי'.

סיכום: נראה שכיוון שהשימוש הזה בארון הוא זמני ואין הוא מבטל אותו שם, מותר הדבר.

תשובה רפה

מנהג הפרוכת (או"ח סי' קנד)

שאלה: האם חייבים שתהיה פרוכת לארון הקודש?

תשובה: בשו"ת יחוה דעת (ח"ו סימן ט) המליץ שלא לשנות ממנהג ישראל, הנוהגים לשים פרוכת לפני ארון הקודש, אבל למעשה ראיתי מספר בתי כנסת שהארון היה בולט ביופיו ולא עשו פרוכת, על מנת שייראה יופיו של ארון.

במענה לשאלתי, כתב לי הרב שבתי סבתו: 'יש פרוכת פנימית ויש דלתי הארון מבחוץ, הרי אלו שני כיסויים'.

תשובה רפו

לשון הרע במשפחה (או"ח סי' קנו)

שאלה: האם מותר לומר בבית לשון הרע על אח קטן?

תשובה: אין היתר לספר על קטן לשון הרע, וקטן גם יכול להיפגע וקשה לו למחול כל עוד הוא קטן (עיין חפץ חיים מהדורת דרשו עמ' 643 הערה 3). העובדה שהוא בן בית ומדברים עליו בין חברי המשפחה, אינה מקלה על האיסור. ההיתר היחיד הוא לדבר עליו לתועלת, כמו שמותר לספר על גדול, לרבו או לאביו לתועלת (מדובר באופן שאתה יודע שרבו ישתמש במידע הזה, לא לרעת הילד אלא לשם הטייתו לדרך הטובה).

תשובה רפז

לשנות מפני השלום (או"ח סי' קנו)

שאלה: האם מותר לשנות, כאשר שואלים מישהו איפה הוא היה והוא היה בדייט (פגישה עם בחורה לשם היכרות לקראת נישואין), והוא לא רוצה שידעו?

תשובה: ידוע מאמר רבותינו, ש'אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין' (ב"מ מ"ב.), וזו בוודאי הסיבה, שבגינה ראוי שהשואל יסתיר מבני אדם את העובדה שנפגש אמש עם בחורה לשם היכרות למטרת נישואין, ובמקביל חז"ל (יבמות ס"ה:) מלמדים אותנו שמותר לשנות (כלומר לשקר) מפני השלום, על כן מותר לך לספר שהיית במקום אחר. בספר כף החיים (או"ח קנ"ו י"ד) הביא שכל ההיתר לשנות הוא רק על לשעבר, אבל אין לומר משהו עתידי כגון לומר לחבירו אבוא אליך בשבת, כאשר משנה בדיבורו.

תשובה רפח

חיקוי מורים (או"ח סי' קנו)

שאלה: האם מותר במסיבת סיום שנה, לחקות את המורה?

תשובה: אם ביקשת ממנה רשות, ונראה לך שהיא עונה באופן כן (מה שנקרא פנה), מותר הדבר, ואם לא אז זה מאוד חמור בגלל ואהבת לרעך כמוך ובגלל עוון ביזוי זלזול הורים ומורים.

תשובה רפט

לשון הרע על קבוצה (או"ח סי' קנו)

שאלה: האם יש איסור לשון הרע, לומר על ישיבה מסוימת שיש בה כאלה המעשנים, בלי לנקוב בשמות של אנשים מסוימים?

תשובה: צריך להזכיר את ההלכה הפשוטה, שאיסור לשון הרע קיים גם ביחס לדיבורים על קבוצה, על ציבור, על ישוב או על מוסד מסוים (גם על מפלגה אסור ללכלך). אדרבה, ככל שהאנשים המדוברים עליהם הם מרובים, העבירה כפולה ומכופלת, עיין בספר פלא יועץ ערך לשון הרע.

הדבר שצריך להיבחן הוא מידת התועלת שיש בדיבור הזה.

כמובן ההיתר לדבר הוא רק עם אדם ששוקל לעבור לאותה הישיבה.

אם התופעה היא זניחה, והמעשנים הללו אינם בעלי השפעה על אחרים, אין צורך לספר. אבל אם ישנו חשש שאותם המעשנים יוצרים אירה כללית, כמו שאמרו בישיבות: 'הסיגריה תחילתה גאוה, וסופה תאוה', אז בוודאי שיש להסביר לו את המציאות, והוא ישקול האם מתאים לו ללמוד בה או לא, בהתחשב עם עוד מדדים כמובן.

תשובה רצ

עזרה בשלום בית ולשון הרע (או"ח סי' קנו)

שאלה: אישה מגיעה אלי לקבלת עזרה ואני תומכת בה. מה הם גדרי לשון הרע, כאשר אני מכירה את בעלה, והיא מספרת עליו דברים שכואבים לה הקשורים אליו?

תשובה: יש להתיר משני כיוונים:

א. איסור לשון הרע הוא כולל את השמיעה. יש מצבים שהתירו את השמיעה כאשר אין בדעתו להאמין לדברים.

ב. שמיעת דיבורים שמטרתה לעזור לחבר/לאישה/לבעל לפרוק את מה שעל ליבו, אינו כלול באיסור לשון הרע וגם אז אסור לך להאמין לדברים (עיין עוד בשו"ת שאילת שלמה ח"ג עמ' 211).

מניסיון, הרבה פעמים נאמרים הדברים באופן מוגזם, ועיקר המטרה של הדובר/ת הוא לקבל תשומת לב ואוזן קשבת, (אם תקבלי את הנחת, שמטרת הדוברת היא לפרוק מעל עצמה, ולא דווקא לדייק בדבריה, יותר קל יהיה לך לא להאמין לתוכן הסיפור).

נטילת ידיים

- תשובה רצא - אכילה בעזרת מזלג דבר שטיבולו במשקה (או"ח סי' קנח) ... 281
- תשובה רצב - ברכת נטילת ידיים מאוחרת (או"ח סי' קנח) 281
- תשובה רצג - עניית 'אמן' במהלך נטילת ידיים (או"ח סי' קנח) 282
- תשובה רצד - טיבולו במיץ לימון מסחרי (או"ח סי' קנח) 283
- תשובה רצה - גמבה אינו כלי (או"ח סי' קנט)..... 284
- תשובה רצו - נטילת ידיים מ'שלוקר' (או"ח סי' קנט)..... 284
- תשובה רצז - נטילה מברז (או"ח סי' קנט) 285
- תשובה רצח - מים משומשים (או"ח סי' קס)..... 286
- תשובה רצט - תערובת כשרים בפסולים (או"ח סי' קס) 288
- תשובה ש - נטילה בשלג (או"ח סי' קס)..... 288
- תשובה שא - חציצה בלק ג'ל (או"ח סי' קסא)..... 289
- תשובה שב - חציצה בטבעת (או"ח סי' קסא) 290
- תשובה שג - מצא חציצה יברך שוב? (או"ח סי' קסא) 291
- תשובה שד - חציצה בטבעת לגבר (או"ח סי' קסא)..... 291
- תשובה שה - מים בצמצום לנטילה (או"ח סי' קסא) 292
- תשובה שו - נטילה מבקבוק (או"ח סי' קסב) 292
- תשובה שז - הליכה בין נטילה ל'המוציא' (או"ח סי' קסו) 293

תשובה רצא

אכילה בעזרת מזלג דבר שטיבולו במשקה (או"ח סי' קנח)

שאלה: מי שאוכל דבר שטיבולו במשקה בעזרת כף או מזלג, האם חייב ליטול ידיו?

תשובה: מ"ב (קנ"ח סקכ"ו) ציטט בשם אחרונים שאם אוכל תבשיל שאין דרך ליגע בו ביד אלא לאכול בכף, אין צריך נטילת ידיים - ואפילו נוגע בו בדרך מקרה בתוך הכף אין צריך נטילת ידיים.

דעת הפוסקים הספרדים שונה, כפי שהובא בכף החיים (סקכ"ג וסקל"ט) ובילקוט יוסף (קנ"ח ז, ח) היא כך:

כיוון שיש מספר דברים שיש בהם ספק אם הם זקוקים לנטילת ידיים, אם מצטרפים שניים מהם אנו פוטרים מנטילה: א. אוכל כמות שהיא פחות מ'כזית'; ב. אינו נוגע במשקה או שאוכל ע"י כפית; ג. המשקה מבושל (ע"פ שיורי כנסת הגדולה, יפה ללב ועוד פוסקים) [מה קורה בנס קפה שמיעוטו חלב לא מבושל? (עיין שם במ"ב סקכ"ז)].

הרב משה לוי לא מסכים שיעשו שימוש במושג 'משקה מבושל' באופן גורף, כי לדעתו לא נאמרה קולא זו אלא במבשל ירק במשקה, שאז המים טפלים לירק, מה שאין כן בקפה שהוא מבושל בפני עצמו ואין בו קולא זו. בנוסף לכך, הוא גם מפקפק בקולא של 'אינו נוגע במשקה'. לכן, הרב משה לוי (ברכת ה' ח"ג פ"י ס"ט) נוקט שאין להקל כאשר מטבל עוגייה בתה או בקפה, אף אם אינו נוגע במשקה.

בספר עטרת אבות (ח"א עמ' רלד) כותב שמנהג מרוקו על פי הבית דוד, שאם דרכו לאכול על ידי כף, אין צריך נטילה, והביא שכך פסק בשמש ומגן (ח"ב ד').

סיכום: א. מי שאוכל מרק בכף אין צריך ליטול ידיו; ב. מי שאוכל קורנפלקס בחלב, לפי מ"ב (וכן על פי כף החיים ס"ק כ"ג) אין צריך ליטול ידיו הואיל ודרך לאכול רק בעזרת כלי. לפי ילקוט יוסף חייב ליטול ידיו (סעיפים ח, י"ב) ג. מי שאוכל עוגייה טבולה בתה באופן שאינו נוגע במשקה לפי המ"ב וברכת ה' צריך ליטול ידיו. לפי כף החיים וילקוט יוסף אין צריך.

תשובה רצב

ברכת נטילת ידיים מאוחרת (או"ח סי' קנח)

שאלה: מי שנטל ידיים לסעודה ושכח לברך בין הנטילה לניגוב, האם יכול עדיין לברך?

תשובה: יש שלוש דעות בפוסקים מתי לברך: א. דעת הרמב"ם (ברכות ו, א) היא לברך בתחילה (קודם נטילה) ככל המצוות שמברך עליהן עובר לעשייתן; ב. דעת הטור

(קנ"ח י"א) שלא יברך עד לאחר הנטילה, ע"פ תוספות פסחים (ז:): 'מפני שלפעמים אין ידיו נקיות ואינו יכול לברך קודם, לכן תקנו שלעולם יברך אחר כך'; ג. רבנו ירוחם כותב שיברך אחר השפשוף קודם שיטלו עליהם מים שניים (הובאו דבריו בב"י).

הטור הוסיף בלשונו: ועוד, כיוון שמברך קודם הניגוב הוא שפיר קודם לעשייתו.

השאלה העולה היא: מה הדין אם כבר ניגב?

הרמ"א פסק שיכול עדיין לברך, וכך נקט המשנ"ב (סקמ"ד) אבל הט"ז (סק"ב) מדייק מדברי הטור הנוספים שלא יברך אחר הניגוב.

בספר כף החיים (סקפ"ד) ובא"ח (שמיני אות ז) חששו לדברי הט"ז ונתנו פתרון, שיחכך בראשו או יגע במקומות המכוסים בגופו ואז יתחייב ליטול ידיו שנית ויברך לפני הניגוב.

בניגוד לנאמר לעיל, הרב יצחק יוסף (ילקוט יוסף ח"ג קנ"ח י) כותב שלא יברך אחר הניגוב, וגם לא יגע במקומות המכוסים בגופו על מנת להתחייב בנטילה אחרת, משום שגורם לברכה שאינה צריכה.

בשו"ת אור לציון (ח"ב י"א, ד) כותב שכל עוד נשאר לו קצת לנגב, אפילו חלק קטן שהוא רטוב, לא נחשב הדבר שנגמרה המצווה ויכול עדיין לברך.

סיכום: לפי האשכנזים יכול עדיין לברך כל עוד לא בירך המוציא. לפי הספרדים חוששים לברכה לבטלה ולא יברך (נחלקו האם זו עצה הגונה ליגע במקומות המכוסים להתחייב בנטילה שנית).

תשובה רצג

עניית 'אמן' במהלך נטילת ידיים (או"ח סי' קנח)

שאלה: האם מותר לי לענות 'אמן' על ברכה שאני שומע מאדם אחר, כאשר אני בין נטילה לניגוב?

תשובה:

הקדמה: ראינו שהמנהג ברוב עם ישראל הוא לברך אחרי הנטילה (חוץ מהנהגים כדעת הרמב"ם) וצריך לחקור מה ההגדרה. ניתן להבין בשלושה דרכים: האחת היא שבנטילת ידיים עקרו דין עובר לעשייתו לגמרי, השניה שהעבירו את החיוב מלפני לאחרי הנטילה ויקפיד שיהיה מיד אחרי, השלישית ההגדרה של 'עובר לעשייתו' נשארה, אלא שהיא צריכה להיות לפני הניגוב.

נראה מדברי הרב עובדיה יוסף כפי הדרך השלישית ולכן הורה לענות אמן אם עדיין לא ברך ענט"י, ואסר לענות אחרי הברכה לפני הניגוב, ואילו מדברי הרב אבא שאול נראה

כפי הדרך הראשונה ולכן התיר לענות 'אמן' ללא שום הגבלה [קשה לי בדבריו, שנראה סותר את עצמו, שהרי הוא – האול"צ סובר (שהובא לעיל בשאלה הקודמת), שאם שכח לברך לפני הניגוב, לא יכול לברך אם ידיו ממש יבשות, משמע שהוא עדיין זוקק שיהיה 'עובר לעשייתן' באיזה מידה] הואיל והתבאר שהיסוד שמברכים 'על נטילת ידיים' אחרי הנטילה הוא משום שעדיין הניגוב הוא חלק מהמצווה, וכל עוד לא ניגב נחשב כעובר לעשייתן, לכן אין לדבר בין הברכה על הנטילה לניגוב.

אבל בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' ז) התיר הדבר, משום שבימינו ודאי שהמצווה נגמרה בעצם הנטילה, שהרי אנחנו נוטלים מרביעית מים ואף נוטלים מספר פעמים, ואין חיוב בניגוב. [למרות שהפוסקים הסבירו שאין סתירה בין העיקרון של 'עובר לעשייתן' לבין ההנהגה לברך אחרי הנטילה, מפני שעדיין נחשב ל'עובר לעשייתן' שהרי הניגוב הוא חלק מהמצווה וכל עוד לא ניגב כביכול לא הסתיימה פעולת המצווה, אבל בימינו ששופכים רביעית מים ויותר בכל שפיכה והניגוב אינו חיוני להשלמת המצווה, צריך לומר הסבר אחר והוא שבנטילת ידיים הברכה נתקנה לאחר המצווה.] כמו כן בשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח כ) כתב שאמנם אין לענות אמן בין ברכה לניגוב אבל בין נטילה לברכה מותר.

סיכום: למרות שהיה נראה מסברא שאין לענות 'אמן', אבל הפוסקים אמרו שיש לענות. ויש אומרים שאין לענות אמן בין ברכה לניגוב.

תשובה רצד

טיבולו במיץ לימון מסחרי (או"ח סי' קנח)

שאלה: שמתי מיץ לימון בסלט, האם אני צריכה ליטול ידיים מדין דבר שטיבולו במשקה?

תשובה: אם מיץ הלימון הוא מה שסחטת ביד, פשוט שאין צורך ליטול ידיים, שהרי שבעת המשקים המכשירים לקבל טומאה הם י"ד שח"ט ד"ם [ורשימה זו ממעטת את מיץ הפירות].

ואף אם מיץ הלימון הוא מסחרי ואת חוששת שמא יש בו תערובת מים, סוף סוף המים הם המיעוט, ובטלים ביחס למי הפירות, על פי באר היטב (קנ"ח סק"ז): 'ערב אחד משבעת משקין הללו עם שאר משקין, כגון דבש של דבורים עם דבש תמרים וכיוצא, אזלינן בתר רובא, אי רובא משאר משקין אין צריך נטילת ידיים' (בספר חזון עובדיה פסח עמ' לו העיר שיש בכך מחלוקת רמב"ם וראב"ד, טומאת אוכלין ט"ז ד, האם בעינן רוב מים או כלשהו, ודעת הרמב"ם לחומרא והפנה לכף החיים קנ"ח סק"מ).

אם מיץ לימון עשוי מרכזו, כאן הדין ישתנה, הואיל והמים הם רוב (יש לעיין ברכיבים).
מי שנוהג לתבל גם בשמן זית, פשוט שנחשב 'דבר שטיבולו במשקה' (ביחס לעובדה שאוכל בעזרת מזלג, ראה תשובה הבאה).

תשובה רצה

גמבה אינו כלי (או"ח סי' קנט)

שאלה: שטפתי ירק גמבה, לשם אכילתו, נזכרתי שיש ליטול ידיים, מפני שהוא רטוב, עלה בדעתי למלא את הגמבה במים, ובו ליטול את ידי, האם ניתן הדבר או שמא לא נחשב הדבר לכלי כשר?

תשובה: פרי או ירק אינם יכולים לשמש ככלי. ניתן לדייק זאת מלשון השו"ע (קנט ד): 'חמת וכפישה, שהם מיני נאדות של עור שתקנן ועשה להם בית מושב, נוטלים מהם, אבל שק וקופה שהתקנן לשבת בלא סמיכה וזפתן בזפת עד שהם מקבלים משקים, אין נוטלין מהם לידיים, לפי שאינם עשויין לקבל משקים; וה"ה לכובעים של לבדים, אפי' כשהם קשים כל כך שמקבלים מים ואינם זבים מהם, מכל מקום אינם עשויים לקבל מים'.
משמע שצריך שיתמלאו שני תנאים: א. עומד ללא סמיכה; ב. שעשוי לקבל משקים. לגבי ירק ופרי אינו עשוי על ידי הקב"ה לקבל משקים. ניתן לראות בספר פסקי תשובות (ח"ב על סעיף ב' בסימן הנ"ל הערה 6) שהגדרת כלי לעניין נטילת ידיים זהה לעניין הגדרת כלי לגבי הלכות טומאה וטהרה. בהלכות כלים (ב, א) הרמב"ם קובע שכלי העשוי מפרי אינו מוגדר ככלי.

סיכום: לא ניתן ליטול ידיים בעזרת ירק הגמבה בגלל שלא נברא לשם קבלת משקים.

תשובה רצו

נטילת ידיים מ'שלוקר' (או"ח סי' קנט)

שאלה: אדם שנמצא בטיול ויש לו 'שלוקר' ואין לו כלי הראוי לנטילה, האם ניתן לטול ידיים מה'שלוקר' דרך הצינורית או דרך הפתח שלמעלה?

תשובה: מרן בסימן קנ"ט סעיף ד' מדבר על נודות מים מעור שכאשר הנוד יכול לעמוד בלא סמיכה ניתן לטול דרכו ולכן עולה מזה שכלים שלא יעמדו לבד בלא סמיכה,

פסולים. והקשה הט"ז (סק"ו) הרי בסעיף ה' מרן כותב שכלי מוגדר ככלי גם כשנסמך ע"י משהו אחר?

מתרץ הט"ז שההבדל בין נודות לכלים הצרכים סמיכה מלכתחילה הוא שלנודות אין בית קיבול כאשר הנוד ריק ממים לעומת הכלים של סעיף ה' שבהם יש בית קיבול גם כאשר הכלי ריק.

ל'שלוקר' כנראה אין בית קיבול כאשר הוא ריק ממים לכן הוא עונה על הקריטריונים של סעיף ה' ונצטרך לאסור לטול ישירות ממנו, בלי להיעזר בכלי.

סיכום: אי אפשר לטול ידיים מ'שלוקר'.

תשובה רצז

נטילה מברז (או"ח סי' קנט)

שאלה: הייתי אתמול בנסיעה, עצרנו לתדלק ורציתי לאכול כריך אך לא הייתה לי כוס, האם מותר היה לטול ידיים ישר מהברז?

תשובה: נטילת ידיים צריכה כלי ושתבוא מכח נותן.

לגבי כח נותן מובא בשו"ע (קנ"ט, י') שאם היטה אדם חבית והמים נשפכים ממנה כל היום אפילו עזבה, יכול לטול מהמים שנשפכים לו על היד כי זה נחשב מכח הנותן שהיטה בתחילה. אך בסעיף ט' מובא שבחבית שיש לה ברז שקובע מתי להוציא את המים ומתי לא אז רק הקילוח הראשון נחשב לכח נותן. ומסביר המשנ"ב (ס"ק ס"ד) שההבדל ביניהם הוא שבסעיף י' כח הנותן היה בגוף המים אך בסעיף ט' כח הנותן היה בהסרת המונע של יציאת המים.

ומכאן נראה שאפשר לטול ידיים מברז אם כל פעם פותח וסוגר אחרי כל קילוח ואומר המשנ"ב בס"ק ד' שבברזים שפתחם דק יצטרכו אפילו מספר פעמים על כל יד כדי שיהיה כח נותן.

אלא שהברזים של היום מחוברים לקיר והמים נשאבו ממקום רחוק והובאו ע"י צינורות ולכן נטילה מהם לא תחשב נטילה מכלי כמו שאומר הרמ"א בסוף סעיף ז' שאותם האבנים (שהם כלי) שמחוברים לקיר ויש להם ברז, אסור לטול מהם כי מכיוון שהם מחוברים לקיר מתחילה הם אינם נחשבים כלי, ומעיר על זה ה'איש מצליח' שאין לטול ידיים מהברז שיש בבתים כי הצינורות הם אינם כלי, וכן פסקו כל האחרונים.

אולם נראה שאם יש עוקב מים עם ברז יהיה אפשר לטול ממנו ידיים לאכילת לחם אם יפתח ויסגור בשביל כל שפיכה על היד.

בספר פסקי תשובות (עמ' סוד) הביא שניתן להקל במקום הדחק ליטול מים בברז רגיל, אבל הרב יצחק יוסף (ילקו"י ח"ג קנ"ט ו) כותב שמי שהקל בזה בשעת הדחק התייחס רק באופן שיש חבית על הגג ויש לחבית 'תורת כלי' הואיל ויש כלי קיבול לרביעית מתחת לנקב, או שמשתמש במים החמים, כי בגג ישנו דוד מים. עיין עוד בתבואות שמש (או"ח י"ח) שהקל יותר, מדין מחובר למעיין.

סיכום: מותר ליטול ידיים מברז הקבוע בחבית או דלי על ידי פתיחה וסגירה, אבל לא בברזים שמחוברים למערכת צינורות. יש מי שמקל בזה בשעת הדחק ורק במקרה שהמים באים מדוד שנמצא על הגג, (ועיין בדברי פסק"ת שמקל עוד יותר).

תשובה רחצ

מים משומשים (או"ח סי' קס)

שאלה: אדם מילא נטלה בשביל ליטול ידיים, בזמן שהשייה לפני הנטילה אשתו עברה וטבלה את המטלית שלה בתוך הנטלה. האם מותר ליטול ידיים במים הללו?

תשובה: הרמב"ם (ברכות ו, ז) קבע שישנם כמה דברים הפוסלים את מים לנטילה (שינוי מראה, גילוי, עשיית מלאכה, לא ראויים לשתיית בהמה) נעסוק כאן בשני מושגים:

א. מים שנשתנה מראיהם. לומדים זאת ממי הכיור שהכהנים קידשו בהם ידיהם ורגליהם, שהם פסולים בשינוי מראה. ויש חילוקים בצורת השינוי שלהם: 1. אם נשתנו מחמת דבר אחר – כגון צבע, דיו, או כל דבר אחר שיפול לתוכן – לכולי עלמא הם פסולים (מ"ב סק"ג); 2. אם נשתנו מחמת עצמן – כגון שהיו בתוך כלי בשמש ושינו מראהן, או סתם מים שהתיישנו ונהפכו לירוקים – לדעת השו"ע ע"פ הטור פסולים, אך דעת הרמב"ם והאחרונים וכן מכריע המ"ב (סק"א) – שכשרים. וכה"ח מכריע כמרן; 3. אם נשתנו מחמת מקומן – שנתלכלכו ע"י המקום ששהו בו/הכלי שהיו בתוכו – פסולים (סק"ד).

ב. מים שנעשתה בהם מלאכה: הם נפסלים כי ברגע שעשה בהם מלאכה זה הופך אותם לשופכים, והם מאוסים, בין אם שרה בהם לחם, בין אם סתם קירר בהם את היין, או כל מלאכה אחרת, פסלים.

ואם הדיח בהם כלים, אם הכלים היו מלוכלכים פשיטא שפסולים. אך אם כלים אלו היו חדשים או מודחים כבר ונקיים, לא פסלים, כיוון שרק רצה להרטיב את הכלי. וכן אם לקח ביד וטח פני העוגות במים, על מנת להרטיב – לא פסל את המים (על פי רמב"ם ברכות ו', ח' ושו"ע שם ב') כל עוד לא שינה את מראהם.

יסוד זה נמצא גם בדברי מרן השו"ע (בסעיף ד'): 'מים ששתו מהם בהמות וכלבים, יש מי שפוסל, ואין דבריו נראים, אלא בין באלו בין בכל שאר בהמה או תרנגולים המים כשרים'.

ההיגיון שיש בדעה המכשירה הוא, שזה נחשב כשאיבה בלבד, ולא כעשיית מלאכה.

המ"ב מוסיף שרבים חולקים על מרן השו"ע בעניין כלבים ובהמה טמאה, כיוון שעל ידי זה המים נמאסים. החיי אדם כתב שבשעת הדחק יש להתיר. וכן הילקוט יוסף (ס' ק"ס, ט"ו) אומר, שאף שלדעת מרן אין לפסלן, יש לחוש לדעת המחמירים ולא ליטול במים אלו, אך בתרנגולים מותר, כיוון שהם לא ממאסים את המים.

הב"ח חולק על מרן בעניין שתיית בהמות, לדעתו מים ששתו מהן בהמה טמאה או כלב ואפילו בהמה או חיה טהורה, הרי הם נמאסים ונפסלים לנט"י [לדעתו עשיית מלאכה פוסלת מדין מאוס, כל שכן מאוסים מחמת שתיית בע"ח], וכה"ח (ק"ס סקכ"ז) כותב כיון שזו מחלוקת וזה ספק, ואנו פוסקים סב"ל לגבי הברכה, ולכן אנחנו מחמירים לפסול המים (אם שתתה בהמה טמאה ואין לו עוד מים יטול ולא יברך בשם ומלכות, ואם שתתה בהמה טהורה או תרנגול יזהר בזה רק לכתחילה).

וכותב הרב מאיר מאזוז בהערות 'איש מצליח' למ"ב שבדיעבד יכול לברך אם אין לו מים אחרים, ושכל מה שאמרו כה"ח והילקוט יוסף זה רק לכתחילה. וכל זה בבהמות טהורות, אך בחזיר או כלב אכן יש להחמיר, וכן כותב הפסקי תשובות.

פתרון לשאלה זו, תלוי במטרת הרטבת המטלית במים:

אם עושה זה על מנת לנקות המטלית מלכלוך, פשוט שנחשב שעושה מלאכה במים ופסולים; אך אם למשל היא מטלית חדשה או נקייה, וכל מטרת ההרטבה היא כדי שיהיה נוח לנקות עמה, אז נראה שזה בגדר שאיבת מים, או כמו שתיית חיות ותרנגולים (ע"פ סברת הרב יוסף הורוביץ). הרב מרדכי גבאי סבור, שאם המים משמשים כגורם המרכז את המטלית, נחשב הדבר כאילו עשה מלאכה במים, וכל המים נפסלים על ידי זה (על פי מ"ב מהדורת דרשו הערה 9).

האם יש במקרה שלנו הגדרה של 'מאוס'?

התלבטתי בדבר, ניסיתי לראיין אנשים ולשאול את דעתם האם יהיה מאוס בעיניהם לשתות מהמים הנשארים, חלק מאלו ששאלתי אמרו לי שכן וחלק ענו לי שלא, ולכן נראה לי שבצירוף דעת השולחן ערוך שלא הזכיר 'פסול מאוס', יש להכשירם לנטילה לכתחילה בברכה.

סיכום: אם המטרה היתה לנקות המטלית מלכלוך, פשוט שהמים נפסלים, אבל במקרה אחר, נראה לדמות את הנידון למקרה שלקח מים בחופניו לטוח פני הפת ולמקרה ששתתה בהמה מהמים, ולכן המים הנשארים כשרים לנטילה.

יש ספק אם להגדיר את המים שנשארו למאוסין, וכיון שפסול 'מאוס' לא הוזכר בשו"ע, נראה להקל בספקות.

תשובה רצט

תערובת כשרים בפסולים (או"ח סי' קס)

שאלה: בחדר האוכל הניחו שני דליים, בשביל נטילת ידיים, מאחד לקחו מים ולאחד שפכו מים, בטעות נטלתי על הדלי שבו המים הטובים, מה דין המים שבאותו הדלי?

תשובה: מים שנטלו מהם ידיים הם מים שנעשו בהם מלאכה ופסולים לנטילת ידיים (הובא דין זה ברמ"א על סעיף י"א וכן במ"ב סקע"ב). כאן שיש לנו תערובת, כתב במ"ב (סקכ"ג): 'מים פסולין שנתערבו במים כשרים בטילין במיעוטן ומשלימין אפילו לרביעית אם לא נשתנו מראיהן'. כתב על כך במ"ב מהדורת דרשו (הערה 30) בשם כף החיים (אות כ"ח) שדין זה אמור דווקא בפסול של נעשו בהם מלאכה או שנטמאו, אבל במים מאוסים שהתערבו הרי כל המים נהפכו למאוסים לשתייה ועל כן נפסלו (וראה גם בחזו"א או"ח כ"ב י"א).

תשובה ש

נטילה בשלג (או"ח סי' קס)

שאלה: סופת השלגים גרמה שהמים קפאו ואין מים בברז. האם יהיה מותר לטבול ידיים בשלג לפני אכילת לחם?

תשובה: בשו"ע (או"ח ק"ס, י"ב) כתוב: 'השלג והברד והכפור והגליד (פירוש, מים הנקפים מרב קור) והמלח אם רסקן עד שנעשו מים, נוטלין מהם וטובלין בהם אם יש בהם כשיעור'. לפי השו"ע נראה שמותר לטבול ידיים רק אחרי שרסקו את השלג עד שנעשה למים.

המ"ב (ס"ק נ"ח) כתב שיש הבחנה בין ליטול ידיים בשלג לבין להטביל ידיים בשלג. מה שהשו"ע הצריך לרסק עד שיעשה מים, זה דווקא ביחס למי שמעוניין ליטול ידיים, אבל ניתן יהיה להטביל ידיים שלג, עוד בהיותו שלג. וכל ההיתר להטביל בשלג שלא רסקו, הוא דווקא בשעת הדחק, ובתנאי שיהיה בהם כשיעור (ארבעים סאה) וצריך שיהיה מספיק שלג כדי לכסות בו את הידיים.

השו"ע בהלכות מקוואות (י"ד, ר"א, ל') כתב: '.. אפילו עשה כל המקווה משלג או כפור... כשר. הג"ה: ויש מחמירין לטבול בכל אלה עד שנימוחו ונעשו מים וטוב להחמיר לכתחיל'.

הש"ך (ס"ק עא) מביא את הב"י שכתב שדעת כל הפוסקים, שמותר לטבול בשלג אם יש בו שיעור ארבעים סאה. ומ"מ אין להקל לעשות מעשה באיסורא דאורייתא נגד ה"ר אליעזר ורבי שמחה, ומיהו לטבול ידיו בשלג לאכול אם אין לו מים, כיוון דנטילת ידיים דרבנן נראה דשפיר יש לסמוך על דברי ה"ר שמריה.

אמר לי הרב אבגדר נבנצל, שמי שנוטל ידיים בשלג, יקפיד שיבוא עליו השלג מכל הצדדים, גם מי שנוטל ידיו במים, ישים לב שידיו נרטבות מכל הצדדים.

סיכום: לפי השו"ע, יהיה אסור לטבול ידיים בשלג אלא אם כן ריסקן עד שנעשו מים.

לפי המ"ב, בשעת הדחק יהיה מותר לטבול ידיים בשלג בתנאי שיהיה שיעור ארבעים סאה, ומספיק כדי לכסות הידיים.

לפי הש"ך, יהיה ניתן להקל משום שזו נטילה מדרבנן, אך טבילה מדאורייתא תהיה אסורה במקוה של שלג אלא אם כן נימוחו עד שנעשו מים (כמו שהביא הפתחי תשובה).

תשובה שא

חציצה בלק ג'ל (או"ח סי' קסא)

שאלה: יש על צפורני לק ג'ל, כעת חלק מהצבע נשר, האם אני רשאית ליטול ידיים ככה, ומה הדין בשבת?

תשובה: חז"ל למדונו (שו"ע או"ח קס"א) שיש בהלכות נטילת ידיים דיני חציצה, כשם שיש בהלכות טבילה, ועל כן הכלל הוא ש'מיעוט שמקפיד עליו חוצץ'. משמעות המשפט הנ"ל היא כך: אם יש על היד ואף על מיעוט שטח היד משהו שהוא חוצץ, כלומר שכבה חיצונית דבוקה על היד, ואני מקפיד עליה, [כלומר אין אני רואה בה, כדבר המהווה חלק מהגוף שלי, זה יכול להתברר על ידי ההתשובה לשאלה, האם ישנם פעולות ומצבים שאיני מעוניין שהחומר הזה יהיה על ידי] הרי זה חציצה.

על כן אם הצבע מושלם, הרי הוא בטל לגוף האדם, אבל אם הוא כבר מתפורר או נשר באופן חלקי, זה אומר שאין אני מעוניינת בו, והוכחה לכך, שאם אלך לחתונה של אחותי, אקפיד להסיר את שאריות הצבע לפני כן, לכן זה מהווה חציצה.

מקרה יוצא דופן: אם יש צבע של חינה על היד, אין זה מהווה חציצה הואיל ואין ממשות על היד [הצבע הזה אינו מהווה שכבה כמו שמצוי בצבע הטיפקס, אלא זה רק חזות שיש לעור].

אם הדבר קורה ביום חול, ואני מעוניינת לאכול לחם (כמות של כזית ומעלה) אני חייבת להסיר את שאריות הצבע, אבל מה אעשה אם הדבר קורה בשבת?

[שאלה: מדוע שלא נאמר, שהיא תוותר שסעודת שבת/חג תהיה על פת בגלל המצב בו היא נתונה? תשובה: ראינו בהלכה שאדם הנמצא בדרכים ואין לו מים ליטול את ידיו, לא אסרו עליו לאכול, אלא אמרו שאם אין מים במרחק מסוים, פטור הוא מנטילת ידיים, ומקרה שאנו דנים בו, אינו חמור ממי שאין לו מים במרחק מיל].

ראיתי על כך שתי התייחסויות בהלכה:

א. ליטול ידיים ללא ברכה, ההיגיון של אותה השיטה מבוסס על הדברים המובאים באור שמח (יסודי התורה 1, 1) שחז"ל גזרו רק באופן שניתן להסיר, מה שאין כן כאן שבו האדם מנוע בגלל חז"ל עצמם מלהוריד, לא חייץ. ב. לעטוף את היד בשקית או מגבת, וכך לאכול.

סיכום: כדאי מאוד להימנע ממצבים בו צבע הלק, יהיה בשבת באופן חלקי על הציפורן. אם זה קורה תעטוף את היד בכפפה וכדומה.

תשובה שב

חציצה בטבעת (או"ח סי' קסא)

שאלה: האם נשים צריכות להוריד את הטבעת לפני שנוטלות ידיים לסעודה?

תשובה: בהלכות נטילת ידיים (קס"א, ג') ישנם מספר הוראות בעניין הטבעת: א. צריך להסיר את הטבעת לפני נטילת הידיים לסעודה משום חציצה; ב. אף כשהיא רפויה היא חוצצת (כי אין אנחנו בקיאים איזה מצב נקרא רפוי. מ"ב סקי"ח) ג. הגדרת ההקפדה אינה נמדדת דווקא בשעת הנטילה, אלא הואיל ומקפיד על כך בשעה שעושה מלאכה שלא תיטנף הטבעת לכן היא מהווה חציצה; ד. המ"ב שם (סקי"ט) כתב שהסיקו האחרונים שמדובר דווקא באישה שדרכה להסיר את הטבעת בשעת לישה, אך לא בגבר שאין דרכו ללוש.

הרב בן ציון אבא שאול (ש"ת אור לציון ח"ב פרק י"א, י', הביאו דבריו פסקי תשובות קס"א, י') ביאר שבימינו הואיל ורוב הנשים אינן רגילות להקפיד ולהוציא את הטבעת בשעת הלישה, אין הטבעת נחשבת כחציצה לעניין נטילת ידיים (אך כתב שלעניין טבילת נידה צריך להחמיר ולהוציא את הטבעת מן היד), אך מכל מקום אם יש אישה שמקפידה להסיר את הטבעת בשעת לישה, ביחס

אליה הדין יהיה שעליה להסירה מידה בשעת נטילת ידיים. הוא הוסיף ואמר שבכל אופן יש לאישה הנוטלת ידה עם טבעת להקפיד ולשפוך רביעית בבת אחת על כל היד.

סיכום: נראה שבימינו, אם אותה אישה אינה מקפידה להסיר את הטבעת בשעה שלשה או בשאר מלאכות הבית, אין היא צריכה להסירה בשעת נטילת ידיים.

תשובה שג

מצא חציצה יברך שוב? (או"ח סי' קסא)

שאלה: נטלתי ידיים לצורך אכילת לחם, ולאחר מכן, שמתי לב שהיה משהו חוצץ בקצה האצבע על הציפורן, האם עלי ליטול שנית בברכה?

תשובה: אם הדבר החוצץ הוא בגדר 'דבר המקפיד', ונמצא בחלק של היד מקשרי האצבעות ומטה יש ליטול שוב בברכה (על פי פסקי תשובות ח"ב עמ' שפד).

רקע: בהלכות טבילה, חוצץ מן התורה רק כאשר מצטרפים שני התנאים:

דבר שהוא על רוב הגוף. ב. הוא גם מקפיד עליו (מעוניין שלא יהיה כאן/זה מפריע לו), אבל אם קיים רק אחד מהתנאים הנ"ל הרי זה חוצץ מדרבנן (עיי' באו"ח סימן קס"א במשנה ברורה סק"א מה מוגדר כדבר המקפיד).

סיכום: יש ליטול שנית, אם מקפיד על כך. ולא יברך שוב, כי ישנו ספק אם ההקפדה נמדדת באדם עצמו או ביחס לכל העולם.

תשובה שד

חציצה בטבעת לגבר (או"ח סי' קסא)

שאלה: אני נשוי ואני עונד טבעת כאשר אני בחוץ, ואילו בישיבה אני עונד מפני כבודו של ראש הישיבה. האם הטבעת חוצצת בנטילת ידיים?

תשובה: נראה מסברא שאין הטבעת מהווה חציצה, הואיל ואין ההסרה נובעת מפני שהיא מפריע לך פיזית בעשיית מלאכה מסוימת, אלא שבגלל גורם חיצוני, אתה מעוניין להסירה.

תשובה שה

מים בצמצום לנטילה (או"ח סי' קסא)

שאלה: מה יעשה אדם שיש ברשותו רביעית מצומצמת, כאשר עומדות בפניו שתי אפשרויות: ליטול את שתי ידיו בצורה רגילה (כולל כף היד) אך הנטילה לא תהיה טובה כל כך מפני שהמים לא יגיעו לכל היד או ליטול את שתי ידיו עד סוף קשרי האצבעות, והמים יגיעו לכל המקומות?

תשובה: כותב השו"ע (קס"א ד'): "שיעור נטילת ידיים, כל היד עד הקנה של זרוע (סוף היד, מקום חיבור היד והקנה – משנ"ב סק"כ), ויש אומרים עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, וראוי לנהוג כדעת הראשון."

כותב המ"ב (סקכ"ב): 'ומשמע דבשעת הדחק, שיש לו מים בצמצום, יוכל לסמוך על דעת המקלים.

בביאור הלכה כתב ביתר פירוט (שם ד"ה וראוי): ומכל מקום נראה לעניות דעתי, דהסומך להקל על דעה שניה בשעת הדחק כשאינן לו מים אין מוחין בידו, דכמה ראשונים קיימי בשיטה זו הלא המה רש"י ותוספות והרא"ש, וכן נמצא גם בסמ"ק ומרדכי וריטב"א ושבולי לקט ומהרש"ל.

בספר כף החיים (שם סקל"ו-ל"ז) כותב שאם נוטל רק עד סוף קשרי אצבעותיו יברך על נטילת ידיים ללא שם ומלכות.

סיכום: נראה שצריך במקרה זה לנקוט כדעת המקלים, וליטול רק עד סוף קשרי האצבעות.

תשובה שו

נטילה מבקבוק (או"ח סי' קסב)

שאלה: האם אפשר ליטול ידיים מבקבוק שפיו צר (כגון מבקבוק לחיץ של סבון כלים וכד')?

תשובה: במג"א (סימן קס"ב ס"ק ה') כתב שבמקרה שהפה צר כל כך עד שאינו יכול לשפוך בבת אחת על היד, אין ליטול ממנו ידיים, ובט"ז (שם סק"ה) הביא, שכל עוד לא פוסקים המים מלזוב מהפיה (אע"פ שעוצמתם חלשה) נקרא 'בבת אחת'.

בשו"ת אור לציון (ה"ב מו, ו) מביא ראייה לכך ממה שהיו נוטלים כמה אנשים מרביעית מצומצמת (שו"ע ק"ס י"ג), שכנראה היו נוטלים עם כלי שפיו צר ועל ידי כך היו יכולים ליטול בצורה מדוקדקת.

סיכום: מותר ליטול ידיים מבקבוק שיש לו קילוח רציף.

תשובה שז

הליכה בין נטילה ל'המוציא' (או"ח סי' קסו)

שאלה: בישיבה שלנו, וכן באולמות אירועים ישנו מרחק רב בין הכיורים לבין המקום שבו השולחנות ערוכים. האם צריך לקחת איתי לחם למקום הכיורים בגלל המרחק או לא?

תשובה: ברמ"א (או"ח קסו, א) כתוב שאם שהה כדי הילוך כ"ב אמה מיקרי הפסק, המ"ב (סק"ו) מבאר שהחיסרון כאן הוא שאם ישהה כל כך יפגע הערך של 'תיכף לנטילה ברכה' (ברכות מ"ה).

למרות שנראה שכל שהייה אסורה, אבל כיון שכתבו האחרונים (הובא בהערות איש מצליח וגר"ז) שאם מפסיק לצורך סעודה, אין צריך לחוש, לכן נראה שאם ממתין לכל המסובים שייטלו ידיהם, אין בכך כלום.

בספר תורת הישיבה (עמ' פו) כתב על התופעה שמקום נטילת ידיים רחוק ממקומו שבחדר אוכל, שאין ההליכה נחשבת להפסק, אף שרחוק מכ"ב אמה. דבריו מבוססים על דברי ערוה"ש (ב) שאם ההפסק מוכרח לעניין הסעודה – שרי (ועיין חזו"א כ"ד ל).

מכיוון שהגדרת שהייה היא משעת הניגוב עד ברכת המוציא, יש שהציעו שלא ינגב ידיו מיד עד שילך למקום הסעודה ועל ידי זה, יצמצם את השהות שבין הנטילה לברכת המוציא (כה"ח י).

יש שפקפקו בפתרון זה, שהרי בין נטילה לברכת על נטילת ידיים אסור להפסיק ולכן עדיף שיברך מיד וינגב ידיו קצת וימשיך הניגוב עד שיגיע למקום הסעודה.

הרב דוב ליאור אמר לי שאין צורך להביא לחמניה למקום הנטילה, ואם רוצה להיות חסיד יש מקום לחומרא זו. אם הברזים מחוץ לחדר האוכל, יברך המוציא על הלחמניה רק כאשר יכנס למבנה.

סיכום: יש מקום להתיר ליטול ידיים רחוק ממקום הסעודה, כיון שההפסק הוא לצורך הסעודה. אבל יש שהמליצו שינגב ידיו לא מיד אחר הנטילה. נראה לי שבאולם שהברז רחוק מהשולחן, ישנו הידור מצווה להביא פרוסת לחם למקום הנטילה.

סעודה וברכות

- תשובה שח - דיבר בין ברכת בעל הבית לטעימה (או"ח סי' קסז) 297
- תשובה שט - ברך המוציא לפני נטילת ידיים (או"ח סי' קסז) 298
- תשובה שי - שכחת המוציא (או"ח סי' קסז) 298
- תשובה שיא - מסופק האם ברכתי (או"ח סי' קסז) 299
- תשובה שיב - מזונות פוטר הכל? (או"ח סי' קסז) 300
- תשובה שיג - יצא, אינו מוציא (או"ח סי' קסז) 300
- תשובה שיד - יצא אינו מוציא בחתונה (או"ח סי' קסז) 301
- תשובה שטו - מתי רשאי לדבר? (או"ח סי' קסז) 303
- תשובה שטז - כזית על ההתחלה (או"ח סי' קסז) 303
- תשובה שיז - לחם פרוס בשקית (או"ח סי' קסח) 304
- תשובה שיח - ברכת הפיצה (או"ח סי' קסח) 305
- תשובה שיט - 'טורטיה' ברכתה (או"ח סי' קסח) 306
- תשובה שכ - ספקות בפת הבאה בכיסנין (או"ח סי' קסח) 307
- תשובה שכא - 'מזונות' עד כמה? (או"ח סי' קסח) 308
- תשובה שכב - 'המוציא' על עוגה (או"ח סי' קסח) 308
- תשובה שכג - צירוף באכילות מזעריות (או"ח סי' קסח) 310
- תשובה שכד - ברכה אחרונה כגורם המונע צירוף (או"ח סי' קסח) 310
- תשובה שכה - לחם שיש בו כיס (או"ח סי' קסח) 311
- תשובה שכז - מצה בריי (או"ח סי' קסח) 311
- תשובה שכז - ברכת המלאווח (או"ח סי' קסח) 312
- תשובה שכח - קביעת סעודה במלאווח (או"ח סי' קסח) 313
- תשובה שכט - שיעור קביעת סעודה אצל קטן (או"ח סי' קסח) 313
- תשובה של - באגט קראנץ' (או"ח סי' קסח) 313
- תשובה שלא - ברכת המצות (או"ח סי' קסח) 314
- תשובה שלב - פת מכוסמת (או"ח סי' קסח) 314

- 315 ..... תשובה שלג - ברכת פריקסה (או"ח סי' קסח)
- 316 ..... תשובה שלד - קוגל איטריות (או"ח סי' קסח).
- 316 ..... תשובה שלה - זריקת וופל עטוף (או"ח סי' קעא).
- 317 ..... תשובה שלו - ביזוי אוכלין בהכנת שניצל וג'חנון (או"ח סי' קעא)
- 319 ..... תשובה שלז - זריקת שאריות מזון (או"ח סי' קעא)
- 319 ..... תשובה שלח - אכל ללא ברכה (או"ח סי' קעב).
- 323 ..... תשובה שלט - שומע קדיש ומסטיק בפיו (או"ח סי' קעב)
- 323 ..... תשובה שמ - כיצד יין פוטר משקים? (או"ח סי' קעד)
- 324 ..... תשובה שמא - האם גם מעט יין פוטר שאר משקים? (או"ח סי' קעד)
- 325 ..... תשובה שמב - הטוב והמטיב בהתחיל עם מיץ ענבים (או"ח סי' קעה)
- 326 ..... תשובה שמג - ברכה באחור (או"ח סי' קעה).
- תשובה שמד - ברכה אחרונה על עוגה שנאכלה סמוך לסעודה
- 326 ..... (או"ח סי' קעו)
- 328 ..... תשובה שמה - 'המוציא' פוטר הכל, תמיד? (או"ח סי' קעז).
- 328 ..... תשובה שמו - שינוי מקום באכילת לחם (או"ח סי' קעח).
- 329 ..... תשובה שמז - השאיר חברים (או"ח סי' קעח).
- 329 ..... תשובה שמח - שינוי מקום באכילת פירות (או"ח סי' קעח)
- 331 ..... תשובה שמט - הכמות לקביעות (או"ח סי' קעח)
- 332 ..... תשובה שנ - שינוי מקום בגרעינים (או"ח סי' קעח)
- 333 ..... תשובה שנא - שינוי מקום בנסיעה ברכב (או"ח סי' קעח).
- 334 ..... תשובה שנב - היש קביעות לפני אכילת כזית? (או"ח סי' קעח)
- 334 ..... תשובה שנג - הניח מקצת חברים (או"ח סי' קעח).
- 335 ..... תשובה שנד - דיבור אחרי מים אחרונים (או"ח סי' קעט)
- 336 ..... תשובה שנה - גדרי הסח הדעת מאכילה (או"ח סי' קעט)

תשובה שח

דיבר בין ברכת בעל הבית לטעימה (או"ח סי' קסז)

שאלה: בעל הבית בירך 'המוציא' או 'הגפן' וטעם ממה שלפניו, אך אחד השומעים דיבר שלא מעניין הסעודה, בין הברכה לטעימה של עצמו, האם יברך שנית?

תשובה: לפי השו"ע (קס"ז ו) אם שח בין ברכה לאכילה צריך לחזור ולברך. אך הרמ"א כתב בשם הרוקח שאם שח אחרי שאכל הבוצע, לא הוי שיחה הפסק אף על פי שהשח עדיין לא טעם, 'כי כבר יצאו כולם באכילת הבוצע'.

איך נקטו הפוסקים למעשה?

א. המ"ב (סקמ"ג) כותב שהאחרונים השיגו על דברי הרמ"א (בביאור הלכה הוסיף שלא הבינו נכון את דברי הרוקח), ולכן יברך שנית, אך בפסקי תשובות הביא מפוסקי אשכנז שהכריעו כרמ"א.

ב. כף החיים (קס"ז סקנ"ח) פוסק כדברי השו"ע (שדחה בספרו בית יוסף את דברי הרוקח). לדעתו, אין ליישם כלל את הכלל של סב"ל, הואיל והשומעים לא הוציאו עדיין ברכה מפיהם.

ג. בן איש חי (אמור ט"ז) פסק כרמ"א, אלא שהוסיף שיהרהר ברכה בלבו ואז יטעם.

ד. ילקוט יוסף (קס"ז ה) פוסק כדברי הרמ"א והוסיף שאפילו אם טעם אחד מן המסובים (ולאו דווקא המברך), יצאו כולם ידי חובתם ולא הוי הפסק, וכן דעת הרב משה לוי (ברכת ה' ח"א פד ס"ג, ג, הערה 20).

ה. הרב בן ציון אבא שאול (אור לציון ח"ב י"ב א) פוסק בדיעבד כרמ"א ומוסיף שתי הערת חשובות: 1. טוב שהשומעים לא יטעמו מכוס הקידוש במקרה זה (כידוע הסועדים יוצאים ידי חובת קידוש בעצם השמיעה, וכל הטעימה אינה אלא משום חיבוב מצווה, על כן במקרה של ספק ברכות, עדיף לחדול מלטעום); 2. האור לציון מיישב את שיטת הרוקח מקושיית הבית יוסף בטוב טעם, עין שם, והוא מחדש הלכה שאם יש לפני כל אחד לחם משנה או כוס קידוש, אף לרמ"א יצטרך לברך שנית.

ו. כף החיים (גם על פי דברי שו"ע הרב) מציע שכל אחד ואחד יבצע לעצמו, כדי שלא יצטרך לשהות בין הברכה לאכילה. ומביא שם עוד שתי סיבות, אחת בנגלה ואחת בנסתר (עיי' שם גם סק"פ).

סיכום: בני אשכנז פסקו כשו"ע ולכן צריך לחזור ולברך; בני ספרד פסקו כרמ"א ולא יברך שוב.

תשובה שט

ברך המוציא לפני נטילת ידיים (או"ח סי' קסז)

שאלה: ברכת המוציא ונזכרתי שטרם נטלתי ידיים, מה עלי לעשות?

תשובה: ישנן שתי אפשרויות: א. שיתן 'ביס' בלחם ולאחר מכן יטול ידיים בברכה (כידוע על פי דברי מרן השו"ע אין צורך ליטול ידיים על אכילה שהיא פחות מכזית – או"ח קנ"ו א'); ב. שיטול ידיים בין ברכת המוציא לטעימת הלחם. פתרון זה הסקתי מדברי המ"ב (סקמ"ד) העוסק בדיני הפסק בין הברכה לטעימה, וכך הוא כותב: 'הוא הדין כשכל הנטילה וברכת על נטילת ידיים היה אחר כך, גם כן יוצא בדיעבד דכל זה לא הוי הפסק דהוי צורך סעודה'. [לא מוכח מדבריו, שבא לשלול את האפשרות הראשונה, אלא כלל לא התייחס אליה].

בשו"ת אגרות משה (או"ח ה"ב נ"ג) הסביר שאפשרות השניה היא האפשרות המתאימה לשיטות שאף פחות מכזית לחם אין לאכול ללא נטילת ידיים, ואילו אפשרות הראשונה המובאת בברכי יוסף, תואמת לשיטת השו"ע הכותב בשם יש אומרים, שאין צורך ליטול ידיים לאכילה הפחותה מכזית.

תשובה שי

שכחת המוציא (או"ח סי' קסז)

שאלה: סיימתי לאכול ונזכרתי שלא ברכת את ברכת 'המוציא'. האם אברך עכשיו למפרע על מה שאכלתי?

תשובה: בהלכה מוזכר, שאין לברך את ברכת הנהנין אם כבר סיים את אכילתו. אבל המ"ב בשער הציון (קס"ז סקמ"ז) ממליץ לקחת עוד קצת אוכל ולברך עליו ולאכול ממנו, כדי להרוויח את דעת הראב"ד.

מהי שיטת הראב"ד?

דברי הראב"ד מופיעים בשני מקומות, ואין הציטוטים זהים.

א. בהשגות (על רמב"ם ברכות ח' י"ב) משמע שיברך אחרי השתיה הראשונה, רק אם ישתה שוב אחרי הברכה, וזו לשון הרמב"ם: 'שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה, אם היו משקין בולען ומברך עליהן בסוף... השגת הראב"ד: 'והוא שבדעתו לאכול יותר דאם לא כן הוה ליה גמר'.

ב. מאידך, בדבריו כפי שהביאם הרשב"א (ברכות נ:): משמע שפוסק כרבינא שתמיד רשאי לברך אחרי שסיים לאכול, אם שכח לברך מקודם.

כדי להבין את הנושא, אצטט את הסוגיה במסכת ברכות (נ"א.): 'בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא ברך מהו שיחזור ויברך? אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף, אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך, דתניא טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה, ולא היא, התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי'.

וזו לשון הרשב"א: 'והתניא בולען במשקין, פר"ח ז"ל דטעמא דבולען בלא ברכה משום דכיון דהכניסן בפיו ממאסן ואדחו משתיה דכל אדם, והילכך אין להקפיד על ברכתן וכן דעת הגאונים ז"ל דאינו מברך עליהם כלל משום דהוה להו נראה ונדחה, והואיל ואידחו אידחו, וכדאמר' בסמוך במי שאכל ושכח ולא בירך דאם גמר סעודתו שוב אינו מברך דהואיל ואידחי אידחי ודלא כרבינא, אבל הראב"ד ז"ל פסק בההיא כרבינא, והא דהכא בולען ומברך עליהן בשאין לו אלא הם, ואם יש לו זולתן פולטן ומברך על האחרים ושותה... ואני תמה נפסוק הלכה כרבינא ורבינא לא אמר לה אלא מהא דתנן גבי גר טבל ועלה בעליתו אומר אקב"ו וכו', ומסקנא דגמרא ולא היא התם מעיקרא גברא דחיא וכו' אבל הכא מעיקרא גברא חזיא והשתא הוא דאדחי ואמור רבנן הואיל ואדחי אדחי'.

אני מבין שהמ"ב רצה להרוויח את שיטת הראב"ד (המובא ברשב"א) הסובר כרבינא שניתן לברך ברכת הנהנין גם למפרע, אבל כיון שלא נפסקה דעתו, יש חשש ברכה לבטלה אם יעשה כדבריו, על כן המליץ שיאכל מעט אחרי שמברך.

תשובה שיא

מסופק האם ברכתי (או"ח סי' קסז)

שאלה: אני אוכל ואני מסופק האם ברכתי ברכת 'המוציא', מה ההלכה?

תשובה: לא חוזר ומברך, מפני שזו ברכה שאינה צריכה (מ"ב קס"ז סקמ"ט) [זה נקרא כך, ולא נקרא בשם ברכה לבטלה כי הרי מוסיף לאכול, וגם על הצד שכבר בירך בעבר, סוף סוף הברכה השניה חלה על המשך האכילה, ועל כן נקראת ברכה שאינה צריכה].

יש לשאול למה אין כאן ספק גזל, שהרי אם אוכל בלי ברכה הוי כגוזל, ולכן יש כאן ספק דאורייתא, והיה ראוי להחמיר ולברך. אלא שלהלכה זה לא כך, זה מפני שהחיוב הברכה הוא רק כאשר אין ספק. אולם בספק ברכות, שצריך להקל, ממילא לא נחשב שגוזל אם לא יברך.

אולם, יש מקום להחמיר ולא לאכול. זה עפ"י שיטת ר"י בתוספות (ברכות י"ב.), שם הגמרא עוסקת באדם שיש לפניו שכר ופתח על דעת לברך על היין ובסוף סיים את ברכת השכר, האם הולכים לפי הפתיחה הגרועה, או לפי הסיום הטוב. אין שם הכרעה בגמרא והראשונים נחלקו לדינא. הרי"ף שם פוסק שבספק ברכות של אכילה יש להקל ולא לברך, ור"י בתוס' אומר שצריך לברך. רעק"א שם מסביר שלר"י יש שוני בין סב"ל בברכות המצוות, שאין בעיה אם ימשיך בלא ברכה כי ברכות לא מעכבות, לבין ספק בברכות הנהנין, שבהם אם ממשיך לאכול ללא ברכה, הוי איסור.

סיכום: יכול להמשיך לאכול למרות שיש לו ספק האם ברך.

תשובה שיב

מזונות פוטר הכל? (או"ח סי' קסז)

שאלה: ברכתי בטעות 'מזונות' על פרי או על לחם, האם עלי לברך שוב?

תשובה: מי שברך 'מזונות' על פרי, יצא. זה מפני כי מזונות היא ברכה כללית, כמו שהכל, ויוצא על כל מה שמזין (למעט אם שותה מים או אוכל מלח) כתבתי זאת על פי חיי אדם (כלל נ"ח) שהביאו הביאור הלכה (קס"ז י').

תשובה שיג

יצא, אינו מוציא (או"ח סי' קסז)

שאלה: באלו ברכות על אף שנראות שהן כברכות הנהנין, יכול לברך עבור אחרים גם אם אינו נהנה בעצמו?

תשובה: רקע: הגמרא במסכת ראש השנה (כ"ט.) מלמדת אותנו: 'תני אהבה בריה דרבי זירא כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא. בעי רבא ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו כיון דחובה הוא מפיק או דלמא ברכה לאו חובה היא? תא שמע דאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש להו'. מכאן מסיקים הראשונים (עיין ב"י קס"ז י"ט) שבברכת הגפן של קידוש של ליל שבת וכן המוציא של ליל הסדר, יכול להוציא ידי חובה למרות שאינו אוכל או שכבר ברך.

מה החילוק בין ברכת היין של קידוש לברכת הלחם של שבת? מצאנו בכך מחלוקת בין המגן אברהם לט"ז, וזו לשון הט"ז: 'ונראה הטעם דפת היא עיקר אכילתו ואין שייך בזה אכילה מצוה, דגם בחול הוא אוכל פת משא"כ במצה ויין קידוש שיש עכשיו שינוי'.

וזו לשון המגן אברהם: 'וטעמא משום דאכילת שבת וי"ט אינו חובה על האדם, אלא משום הנאתו דהא מצטער פטור לאכול, ואם כן אם אינו יודע הברכה אמרינן גם כן לא ליתנהי דאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה, מה שאין כן במצה ויין קידוש שהם חובה על האדם וחייב לצער עצמו לאכול הוי כברכת המצות'.

ביחס לברכת היין של קידוש של יום שבת, הביא הבית יוסף מחלוקת בין רבנו ירוחם למרדכי.

השולחן ערוך פסק שגם יין של יום השבת נחשב כברכת המצוות, וזו לשונו: 'אפילו בשבת, שהוא חייב לאכול פת, לא יברך לו חבירו ברכת המוציא, אם אינו אוכל, ולא שרי לברך לאחרים אף על פי שאינו טועם, אלא ברכת המוציא דמצה בליל ראשון של פסח, וברכת היין דקידוש, בין של לילה בין של יום'.

בהלכה מצאתי חמישה מקרים, הגפן של קידוש הן של לילה והן של יום, וכן ברכת המוציא של ליל הסדר וכן של ליל ראשון של סוכות (שו"ע או"ח קס"ז י"ח ומ"ב סקצ"ה) וכן לגבי מי שעורך סדרים בהרבה בתים, יכול לברך בשבילם אחרי שהוא כבר עשה הסדר בבית, כולל האדמה על הכרפס, מדין ערבות (או"ח סימן תפ"ד מ"ב סק"ד על פי הכרעת הרא"ש). יש מקרה נוסף ביחס לחתונה שיובא בסימן הבא.

הערות: א. יש מפוסקי ספרד מסתייגים מהדוגמא של הלחם בליל יו"ט ראשון של סוכות, כי הם חוששים להסבר הט"ז הנ"ל, שלפיו רק כאשר האכילה ניכרת שהיא לשום מצווה, כמו מצה בליל הסדר, מה שאין כן בלחם של ליל סוכות (כף החיים קס"ז אות קל"ג).

ב. ביחס לקידוש שבת בבוקר, יש שכתבו לחשוש לדעת המרדכי המופיע בב"י מכח הכלל שחוששים לסב"ל אף נגד דעת מרן (מ"ב מהדורת איש מצליח הערה מס' 5).

תשובה שיד

יצא אינו מוציא בחתונה (או"ח סי' קסז)

שאלה: במעמד ברכות הקידושין, האם הרב העורך צריך לשתות מהיין מפני שמברך את הברכות, ומה הדין בשבע ברכות הנישואין?

תשובה: ביחס לברכת הגפן של ברכות הנישואין הדבר יותר קל, כי יש לברכה זו מימד של ברכת השבח, אבל מה לגבי ברכות הקידושין ששם נראה שאין הבאת כוס

היין, חיוב גמור, ולפי זה אולי יש להגדירה כברכת הנהנין שאינו יכול לברך אם אינו נהנה?

אזכיר את לשון ההלכה בנידון: א. ביחס לברכות קידושין (רמב"ם אישות ג', כ"ד): 'ונהגו העם להסדיר ברכה זו על כוס של יין או של שכר, אם יש שם יין מברך על היין תחלה ואחר כך מברך ברכת אירוסין ואחר כך מקדש, ואם אין שם לא יין ולא שכר מברך אותה בפני עצמה'. וכן כתב השו"ע (אהע"ז ל"ד ב): 'נהגו להסדיר ברכה זו על כוס של יין, ומברך עליו תחלה, ואחר כך מברך ברכה זו. ואם אין שם יין או שכר, מברך אותה בפני עצמה'. ב. ואילו ביחס לברכות נישואין כתב הרמב"ם (אישות י"ד): 'ואם היה שם יין, מביאין כוס של יין ומברך על היין תחלה ומסדר את כולן על הכוס ונמצא מברך שבע ברכות, ויש מקומות שנהגו להביא הדס עם היין ומברך על ההדס אחר היין ואחר כך מברך השש'. וכמו כן כתב בשו"ע (סב א): 'צריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם נישואין, והן שש ברכות. ואם יש שם יין, מביא כוס יין ומברך על היין תחלה, ומסדר את כולם על הכוס, ונמצא מברך ז' ברכות; ואם אין יין מצוי, מברך על השכר'.

באמת האחרונים התלבטו בזה, כפי שכותב הפתחי תשובה (אבה"ז ס"ב ה): 'עייין בספר פני יהושע (בק"א למס' כתובות סי' כ"ב) שתמה מאד על מה שנהגו, דאחר מברך ברכת היין על הכוס והחתן והכלה שותין ממנו, דהאיך מברך בורא פרי הגפן, כיון דאין המברך שותה ממנו, והאיך יוצאין החתן והכלה בברכתו של המברך כיון שאין הכוס מעכב לאו דבר שבחובה ניהו, ואיך מוציא חבירו דהא הווה ליה ברכת הנהנין, בשלמא ברכת נישואין אפשר כיון דטעונין כוס הדר הווה ליה דבר שבחובה מה שאין כן ברכת אירוסין? ואפשר כיון דמכל מקום עיקר היין לאו ליהנות מכוון, חשיב שפיר כברכת המצות. והניח בצ"ע ע"ש'.

הרב אברהם שפירא לא שתה (על מנת שלא להמאס את היין על החתן והכלה), וסמך על זה שברכת הגפן בקידושין היא ברכת המצוות. אולם הרב מרדכי אליהו החמיר לשתות, כיוון שבגמרא לא מוזכר שבירכו על היין בקידושין ומנהג זה התחיל בתקופה יותר מאוחרת, ואם כן מוכח שאין זה חלק מהתקנה ולא נחשב כברכת המצוות, אלא כברכת נהנין. הרב אברהם שפירא סמך על זה שכיוון שכיום זה נקבע כחלק מהקידושין יש לזה תוקף של ברכת המצוות. בספר נפש הרב (עמ' רס) מסופר על הרב יוסף דוב סולובצ'יק, שלא היה מקפיד לשתות מכוס הקידושין.

בספר אפיקי ים (ח"ב סימן ב) נתן עצה שכאשר היה נשפך מהכוס על ידו, היה טועם לאחר הברכה באופן שלא ירגישו הרואים, וכותב שהיה עדיף שישתה את הכוס בעצמו, מפני שחושש גם לכך שבני הזוג אינם מכוונים כלל לברכת הרב ונמצא הברכה לבטלה. שם מסופר שהמו"ץ של מינסק היה מקפיד לשתות אף מכוס ברכות הנישואין.

בספר משפט הכתובה (ח"ח עמ' תלד, תעז) סיכם את הדעות ואת הסברות, שבברכות קידושין יש יותר מקום להקפיד על טעימה ובמיוחד לבני ספרד ואילו בברכות הנישואין הדבר קל יותר יחסית (מה שהבנתי הוא, שבברכת השבח יותר קל להגדיר את ברכת היין לא כברכת הנהנין, ועל כן בברכות נישואין יש יותר מקום לפטור את המברך מלשתות ויאלו בברכת קידושין זה יותר דומה לברכת המצוות).

תשובה שטו

מתי רשאי לדבר? (או"ח סי' קסז)

שאלה: ברכתי והכנסתי המאכל לתוך הפה, אבל לא בלעתי ממנו, האם אני רשאי לדבר או לענות אמן על ברכה בשעה זו?

תשובה: אין לדבר עד שיבלע או לפחות ילעס מהמאכל עצמו, אבל אם בדיעבד אם דיבר אחרי שהכניס לפיו, אין לחזור ולברך. לגבי עניית אמן בסיטואציה זו, יש מחלוקת פוסקים, ועיין בפסקי תשובות (ח"ב עמ' תלד) שהביא את דברי יביע אומר (ד, ט"ז) המתיר לענות.

תשובה שטז

כזית על ההתחלה (או"ח סי' קסז)

שאלה: האם על הבוצע על הלחם, לאכול כזית מיד לאחר שבצע?

תשובה: ישנה דעה בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' תלה) שלפיה אף ביום חול, מי שמברך על הלחם, לא ידבר עד שיאכל כזית.

המנהג לא כזה, ועיקר ההקפדה היא על שני דברים:

א. לא לדבר לכתחילה עד שיבלע קצת מהלחם (על מנת שלא יהיה הפסק בין ברכה לטעימה) ובדיעבד אם שח אחרי שהכניס לפה, אינו חוזר ומברך.

ב. יש להקפיד לאכול כזית לחם (27 סמ"ק כנפח קופסת גפרורים) בכדי אכילת פרס (שזה בין 4 ל 9 דקות).

אפשר להסביר את ההנהגה הזו, גם בזכות העיון של התשובה בסימן קע"ז העוסקת בשאלה אם המוציא פוטר את שאר המאכלים, למרות שלא אכל כזית מהלחם.

תשובה שיז

לחם פרוס בשקית (או"ח סי' קסח)

שאלה: באופן שאין לפניו ככר שלימה אלא רק לחם פרוס בשקית, האם ישנה עדיפות לברך כאשר הלחם עדיין בשקית?

תשובה: בהלכות בציעת הפת (קס"ח, א'-ב') לאחר שבאר השו"ע שיש עדיפות לברך על פת שלימה הוסיף שאם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם, יחברם בעץ או דבר אחר כך שבהסתכלות לא דקדקנית יהיה נראה שלם ואז דינו כלחם שלם.

האם גם לחם פרוס בשקית ייחשב כלחם שלם או לא?

תשובה: כרקע לתשובה ראיתי לנכון להביא הלכה בהלכות ערובי חצירות המשמשת כבסיס לסוגייתנו.

במשנה (ערובין פרק ז) נדרשים על פי רבי יהושע שיקחו לשם עירוב פת שלימה. בגמרא שם (פ"א.) התחדש משני חצאי ככר שחוברו על ידי קיסם, נחשבים כפת שלימה לעניין זה. בית יוסף בהלכות סעודה (קס"ח ב) הביא את דברי הרוקח שלמד מסוגיה זו, שגם לעניין ברכת המוציא, נחשב לחם זה לככר שלם, וכך גם נפסק בשו"ע: 'אם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם, יחברם יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה, ודינו כדין שלם, ואפילו בשבת יכול לחברם'.

מתוך הקדמה זו, ניתן להבין את ההתלבטות מה דינו של לחם פרוס בשקית.

בשות חת"ס (או"ח סימן מ"ו) כתב שאם נחתך לחם ליותר משני חצאים אין בו תקנה לחברו ע"י קיסם, כי אין לך בפסק השו"ע אלא חידושו כשנחלק לשני חלקים, וכן פסק כף החיים (קס"ח ס"ק ט"ו) (אני מבין שהסברא היא שבמקרה כזה יהיה תמיד ניכר שהוא פרוס). על פי החת"ס הנ"ל אמר הגרשז"א (מ"ב ביצחק יקרא קס"ח ב) שלחם פרוס הנמצא בשלמותו בשקית אינו נחשב כלחם שלם, הואיל יש בו יותר משתי פרוסות. ועוד הוסיף בשש"כ (פרק נ"ה, י"א) שכיון שהשקית נועדה כדי לשמור על הטרייות ובעצם רצונו בלחם פרוס ולא שלם, אין ללחם זה מעלה של שלם.

לעומת זאת בשו"ת משיב דבר להנצי"ב זצ"ל (סי' כ"א) כאשר דן בהלכות שבת בצורך שתהיינה שתי חלות שלימות מדין לחם משנה מחשיב לחם זה לשלם, כשאין לו אחר כי העטיפה מצרפו לשלם, והביא אותו בפסקי תשובות (סימן קס"ז הערה 24) וכתב שכשם שלעניין לחם משנה מועיל החיבור, אף לענייננו ייחשב כלחם שלם ועדיף לברך עליו בעודו בשקית (וכתב שם שלמרות שלכתחילה יש לאחוז את הפת בידו ללא חציצה, מכל מקום אין הניילון נחשב לחציצה, כי הוא עשוי להגן על הפת ובטילה לגביו).

כאן רואים שהערך של פת שלימה גובר על הערך שלא יהיה עיכוב בין הברכה לאכילה. **סיכום:** באופן שאין לפניו לחם שלם אלא פרוס, על פי מקצת אחרונים עדיף שיברך עליו בעודו בשקית.

תשובה שיח

ברכת הפיצה (או"ח סי' קסח)

שאלה: מה מברכים על פיצה שנילושה עם חלב?

תשובה: המנהג הנפוץ הוא לברך מזונות. והוא נעוץ בהסברה הבאה:

לפי בני אשכנז, אם וכאשר יש רוב חלב בעיסה, הברכה היא מזונות (מ"ב או"ח קס"ח סקל"ג). לפי בני ספרד, המדד הוא ההרגשה האם יש לזה טעם לחם או לא, כגון לטעום ולבדוק האם זה מתוק או לא? גם כאשר הציפוי המונח בחלק העליון משפיע על טעם העיסה, נחשב שהטעם נרגש ולכן ברכתו מזונות [למרות שבשוליים יש בצק ללא מילוי/ציפוי, סוף סוף זהו החלק הטפל ביחס לעיקר] ועיין עוד אור לציון ל"ב י"ב ה'.

בכל אופן, אני נוהג לברך על זה המוציא וברכת המזון, גם על חתיכה אחת, וכך גם אמר לי הרב שמואל אליהו שהוא כך נוהג.

ברור הדבר שאם מגיעים לכמות של קביעת סעודה [שתי חתיכות] יש להתייחס לפיצה כאל לחם לכל דבר.

הערת הרב אביעד וייץ: בעניין ברכת הפיצה הרב כתב שלאשכנזים אם יש רוב חלב בעיסה, ברכתה מזונות, על פי המ"ב קס"ח סקל"ג, אך יש לציין שהמ"ב שם הדגיש שבהנחה שהרוב חלב אז יורגש הטעם בעיסה. בחלב שלנו היום ובצורת הכנתו לא ניכר כל כך הטעם בעיסה. יתירה מזאת, המ"ב שם מבאר שגם בדין מילוי של פת הבאה בכיסנין צריך שיורגש טעם המילוי בעיסה עצמה, כמו שביאר שם לפני כן המ"ב בסקכ"ח, וא"כ פשט דברי הרמ"א והמ"ב שבעינן הרגש טעם ניכר ולא רק 'רוב' חלב וכד'. אלא שהמנהג נפוץ על פי הפוסקים שסגי ברוב לעולם, ולא צריך לבדוק בכל מאכל אם יש טעם ניכר בעיסה. הנהגה זו היא נגד פשט רמ"א ומ"ב, כפי שכמדומני ציין הפסקי תשובות שם. לכן מי שמברך על פיצה מזונות מבני אשכנז, 'יש לו על מי לסמוך' כמ"ש בספר 'וזאת הברכה' אך ראוי לפחות במקום שאינו דחוק, ליטול ידיים על פת ולברך המוציא, כמו שמוסכם בספר וזאת הברכה ובפסקי תשובות.

סיכום: המנהג לברך מזונות א"כ קובע סעודה, וראוי להדר ולהתייחס אליה כאל לחם לכל דבר.

תשובה שיט

'טורטיה' ברכתה (או"ח סי' קסח)

שאלה: מה יש לברך על מאכל הנקרא טורטיה?

תשובה: על פי בירור שעשיתי ישנם בשוק שלושה סוגים של טורטיה:

- א. עשויה מקמח תירס (מצוי במקסיקו ומשתמשים בסוג זה בארץ בפסח) שברכתה 'שהכל'.
- ב. עשויה מקמח חיטה, אלא ששמו בעיסה הרבה סוכר וברכתה מזזונות (נאמר לי שמה שבהכשר הבד"ץ העדה החרדית ברכתו מזזונות מהסיבה הזו, ולא פגשתי את הסוג הזה).
- ג. עשויה מקמח רגיל. וכאן יש להבחין במספר נקודות: 1. אם העיסה דלילה (לא מה שמצוי במסעדות) ברכתה מזזונות. 2. אם בלילה עבה (ואין טעם התוספות שבעיסה כגון המרגרינה ניכרים, וזה הסוג שמצוי כיום), אם נאכל לשביעה ברכתה המוציא ודינו כלחם לכל דבר (עיי' בספר ברכה נאמנה ח"א עמ' תרל"ז והלאה). 3. אם המטרה, של אותו סועד, היא לאכול את המילוי (בשר ובצל וכו') והאמצעי לאחיזה הוא הבצק שמסביב, ברכתה כברכת המילוי כפי שמובא בשו"ע גבי רקיקין (או"ח קס"ח ח' מ"ב סקל"ז).

[ראיתי מכתב של הרב ברוך יהושע ירחמיאל רבינוביץ האדמו"ר ממונקאטש, ושם הוא פוסק לגבי מי שאוכל פיתה פלאפל, אם אוכל אותה בתור ארוחה, ברכתה המוציא, אבל אם אוכל אותה בתור חטיף, להשקיט רעבונו, שאוכלו בדרך הליכתו, עד שיזדמן לו לאכול את הארוחה שלו, אז המילוי הוא העיקר ולא יברך המוציא] דבריו מחודשים ולא ראיתי שהפוסקים כותבים כך.

הערות: א. נעזרתי במאמר של הרב יאיר נאמן בחוברת אור תורה. ב. לגבי טורטיה העשויה מתירס, יש לה גדר תבשיל, לעניין בישולי גויים, ולפי דעת מרן השו"ע, לא מספיקה הדלקת האש בלבד להציל מאיסור בישולי עכו"ם (הכשרות למעשה עמ' כ על פי דברי דוד חלק יו"ד י"ד).

ראיתי במאמר של הרבנות הצבאית (והגית) שהביאו דעות שברכת הטורטיה היא מזזונות, משתי סיבות: א. אמנם הבלילה עבה, אבל אחרי האפיה היא נראית ממש כמו פת שהוכנה מבלילה רכה. ב. 'זיל בתר טעמא', מדוע חז"ל קבעו שיש לברך מזזונות על 'פת הבאה בכיסנין'? בגלל שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה עליה, אם כן לפי זה ראוי לומר גם על מאכל זה, שאין דרך בני אדם לקבוע על כך עיקר סעודתם (אלא אם מזמין מנה כפולה, שאז הטורטיות עצמן שוקלות מאתיים ארבעים גרם). הרב מרדכי גבאי מעיר שיש הרבה מקומות שהדרך לקבוע על כך סעודה.

בירחון יתד המאיר (אייר ע"ד) הובא מאמר של הרב עקיבא יצחקי, ובו שני הסברים מדוע לדעתו יש לברך מזזונות על טורטיה: 1. על פי עה"ש (קס"ח כ"ט-ל) שגם בבליילה עבה, אם

עשוי דק מאוד, ומתקפלת בקלות ברכתו מזונו (הוא מפנה למנחת יצחק ח"א א הסבור גם כן).
2. במצב בו מטגנים בשמן את הטורטיה לאחר המילוי שלה, יצאה מתורת לחם.
ככלל, לדעתו עדיף לברך במקרים של ספקות מזונו, ולא לברך שלוש ברכות לבטלה.
הרב אברהם יצחק כלאב אמר לי שאין לטורטיה צורת לחם (המושג צורת לחם בהקשר ללחם משונה מוזכר ברמב"ם ברכות ג ט) ועל כן יברך מזונו (אולי על פי קס"ח ח' מ"ב ל"ז).
הרב אופיר מלכא בספרו הליכות ברכות גם סבור לברך מזונו.
סיכום: טורטיה העשויה מקמח דגנים ברכתה 'המוציא' לעניות דעתי, ויש הסוברים 'מזונו'.

תשובה שכ

ספקות בפת הבאה בכיסנין (או"ח סי' קסח)

שאלה: ידועה ההלכה שמברכים על פת הבאה בכיסנין בורא מיני מזונו. מאידך, גם ידוע שיש מחלוקת בין הראשונים מה ההגדרה של פת זו. המנהג הוא להתייחס לכל ההגדרות כבאופן שווה, כלומר לברך על כל הסוגים ברכת מזונו ומעין שלוש. עולה השאלה, כיצד ניתן להקל בדבר אף בספק דאורייתא, כגון ששבע מאכילת פת הבאה בכיסנין, ולברך לאחריה ברכת מעין שלוש?

תשובה: יש כמה צדדים להתייחס לכך: א. הדעות בעצם לא חולקות זו על זו, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי'. ב. אמנם יש כאן מחלוקת, אבל הואיל ובדיעבד אם ברך את ברכת מעין שלוש במקום ברכת המזון, יצא ידי חובה (עיין מאמר על כך בספר השם רועי עמ' 170) ג. גם לשיטות החולקות ביחס לאות ב', עדיין יש לומר, הואיל ומספר הברכות אינו מהתורה (כך דייק בית יוסף סימן קצ"א מדברי רמב"ם סה"מ עשה י"ט) יוצא שמהתורה אם אמר את כל תוכן ברכת המזון אף בברכה אחת יצא ידי חובתו, ולמרות שחז"ל תקנו שלוש ברכות לעיכובא, הם תקנו כך רק ביחס למי שאכל מאכל המוגדר כ'ודאי לחם' ולא למקרים של ספקות, ולפי זה אין צורך להחמיר שלא לאכול עוגה בשיעור שביעה כדי לחמוק מספק אולי ברכת מעין שלוש לא תפטור אכילה זו (כך ביאר לי הרב יואל בן דרוור על פי דברי הט"ז קס"ח ו).

תשובה שכא

'מזונות' עד כמה? (או"ח סי' קסח)

שאלה: מה מברכים על לחמניות מתוקות [מה שנקרא כיום 'לחמניות מזונות']?

תשובה: אני מעוניין לחלק את התשובה לשני חלקים: א. מה מקובל כיום על פי הספרים העוסקים בפסיקה; ב. מה אני ממליץ לעשות, ומדוע?

א.

1. פת הבאה בכיסנין ברכתה מזונות, ולאחר אכילת כזית ממנה מברך ברכת מעין שלוש. אם קובע סעודתו עליה, יש להתייחס אליה כאל פת גמורה, הן לגבי חיוב נטילה בברכה והן לגבי ברכה אחרונה. הפוסקים הזכירו שקביעת סעודה נחשב אם אכל במשקל של 224 גרם שזה שווה ערך לארבע ביצים.

2. מה מוגדר כלחם ומה כפת הבאה בכיסנין, לעניין זה? לרמ"א צריך שיהיה הלחם ממש מתוק עד כדי כך שהדבש הוא עיקר ואילו לפי פוסקי ספרד מספיק שירגישו שהלחם מתוק, כדי לברך מזונות.

ב.

אני חושב שצריך לכתחילה לא להיכנס למצב בו אוכל לחמניה מתוקה, שברכתה מזונות. הסיבות לכך: יש לדון אם באמת במה שמוכרים בשוק, המתיקות מספיק משמעותית או לא. אבל רציתי לעורר משהו נוסף, הואיל וישנם ראשונים הסוברים שכבר אם אכל שלוש ביצים, נחשב הדבר כקביעת סעודה, ובהתחשב שעל פי עיקר הדין, מידות התורה הן מידות נפח, אם אוכל כמות בנפח של 168 סמ"ק כבר מתחייב בברכת המזון. לעניות דעתי בכל לחמניה קלועה ישנו שיעור כזה. ועל כן אני ממליץ ליטול ידיים ולברך המוציא וברכת המזון.

תשובה שכב

'המוציא' על עוגה (או"ח סי' קסח)

שאלה: 'פת הבאה בכיסנין', מה הופכת להיות נחשבת כלחם לכל דבר?

תשובה: לפי פוסקי ספרד העיקרון המנחה הוא כמות האכילה של הפת הבאה בכיסנין. אם אוכל כמות של שלוש או ארבע ביצים, יש להתייחס לכך כאל לחם לכל דבר

(ישנה מחלוקת ראשונים מה שיעור קבעית סעודה, יש אומרים שלוש ביצים ויש אומרים ארבע ביצים, שיעור של ביצה נע בין 52 ל-54 סמ"ק, על כן אם מדובר בשלוש ביצים זה מגיע ל-156 סמ"ק) כאשר אני כותב 'לפי פוסקי ספרד', אני מתכוון לומר שהפוסקים הספרדים כתבו כך, ולא ברור לי שזה קשור לדברים הנובעים מדברי השו"ע שהספרדים מחוייבים לפסקיו.

אני ממליץ לא להיכנס למצב של אכילת 'לחמניה מזונות' באזכרות או בסתם ארוחה, משתי סיבות:

א. אם נחשוש לדעה שהמדד הוא שלוש ביצים, יותר מצוי להגיע לשיעור זה במהלך ארוחה שיש בה סלטים ורטבים למיניהם.

ב. לפי הדעה שכל שיעורי התורה וחז"ל הם לפי נפח קל מאוד להגיע לשיעור זה באכילת לחמניה מתוקה (אין מי שחלוק על הנחה זו, אלא שיש שאמרו שהרמב"ם המיר את הכל למשקל, ויש אומרים שיש לחשב במשקל מטעמי נוחות, כי מטעים היכולים למדוד נפח, במיוחד כאשר מדובר במאכלים בעלי צורות משונות כעין ה'ביסלי'). נוסיף גם את השיקול האמיתי, מה כמות המתיקות הנדרשת על מנת להגדיר את הלחמניה כמתוקה? אמנם לפי פוסקי ספרד הכל תלוי בהרגשה האישית של הטועם, אבל יש מקרים שבהם הטועם בעצמו לא יודע להחליט. יש החושבים שאם רוב הנוזלים הם מי פירות באופן אוטומטי, הברכה היא מזונות, ולפי עניות דעתי, עדיין הגורם המכריע הוא הרגשת המתיקות. לפי פוסקי אשכנז זה מתחלק לשני נושאים: א. מה הכמות של קביעת סעודה? ב. האם מצרפים גם את הבשר ואת הדברים האחרים שבהם מלפתים את הפת?

א. מ"ב בשם מג"א אומר שהכמות היא ג' או ד' ביצים ואילו החיי אדם (כלל נ"ד סע' ג) בשם הגר"א הבין שרק אם אכל שיעור של סעודת ערב וצהריים.

ערוך השולחן (סי' קס"ח סע' ט"ז) כתב שזה חצי שיעור חלה וזו לשונו: 'ויש מי שחולק ואומר דזהו (3/4 ביצים) הפחותה של סעודת עניים ששיערו בזה לעירוב, אבל סעודה נכונה היא כחצי עומר שהרי עומר לגולגולת ירד המן בכל יום לכל אחד על שני סעודות ביום, ועל זה אמרו חז"ל בעירובין (פ"ג:) האוכל כמדה זו ה"ז בריא ומבורך (הגר"ז) ולפי זה שיעור קביעת סעודה חצי שיעור חלה שהוא ליטרא וחצי, ובאמת רואים בחוש שכשיעור ד' ביצים אין בה כדי שביעה כלל והוא אכילת עראי' וזה יוצא לפי חשבוני 21.5 ביצים/ 1118 סמ"ק (עיין עלון בית נאמן מס' 160 וכן אור תורה סיון תשע"ד).

המ"ב כותב שיש לכתחילה לחשוש לדעה הראשונה ועל כן יש להחמיר לא לאכול ארבע ביצים (אני מבין את דבריו כך, שיש להימנע מלאכול ד' ביצים פת הבאה בכיסנין כי אז יהיה לו ספק חיוב ברכת המזון). בשו"ת שמש ומגן (ח"ב נ"ה ט"ו) כותב שכמעט כל הפוסקים לא סברו את דעת הגר"א הנ"ל, והמנהג לברך המוציא וברכת המזון על אכילת ארבע ביצים, ואם אכל ג' ביצים יברך מזונות מספק ברכות להקל.

הרב מאיר מאזוז בשיחה (עלון בית נאמן מס' 62 אות ל"א) אמר שמי שאוכל שתי מצות מכונה באמצע השנה, נחשב כקובע סעודתו על פת הבאה בכיסנין (וראה תשובה ביחס למצות בהמשך עמ' 314).

ב. על פי המגן אברהם (הביאו המ"ב או"ח קס"ח סקכ"ג), מצרפים את הכל, דרך משל מי שאוכל בורקס עם סלטים ומרק בתור ארוחת ערב שלו, יש מצב שמתחייב בברכת המזון (זה לשון המ"ב: 'זאם אכלו עם בשר או דברים אחרים שמלפתים בו הפת סגי כשאוכל שיעור שאחרים רגילין לשבוע ממנו כשאוכלין גם כן עם דברים אחרים'). ועיי' עוד בנושא בשש"כ ח"ב (נ"ד הערה קל"ב).

סיכום: רבו הדעות איך מגדירים קביעת סעודה בפת הבאה בכיסנין, על כן ראוי במקרים גבוליים, לעקוף את הבעיה וליטול ידיים על לחם.

תשובה שכג

צירוף באכילות מזעריות (או"ח סי' קסח)

שאלה: אני יודע שאם קובעים סעודה על פת הבאה בכיסנין, צריך להתייחס אליה כפת גמור, הן לעניין נטילת ידיים (י"א שלא מברכים על נטילת ידיים ילקו"י ריש קנ"ח) והן לעניין ברכת המוציא והן לעניין ברכת המזון, אני שואל מה הדין אם אני אומנם אוכל כמות של ארבע ביצים, אבל בהפסקות, האם זה מצטרף?

תשובה: בשו"ת דובב מישרים (ח"א מ"ח) כתב שאף אם אכל את כל הכמות ביותר מכדי אכילה פרס, הרי זה מצטרף, הואיל ואכל כזית בכדי אכילת פרס (עיי' וזאת הברכה מהדורת תש"ס עמ' 30) כמו כן כתב גם באור לציון (ה"ב י"ב ב). אגב, דעת רב יצחק יוסף שאין לברך על נטילת ידיים כאשר קובע סעודה על מזונות (ילקוט יוסף על סימן קנ"ח).

תשובה שכד

ברכה אחרונה כגורם המונע צירוף (או"ח סי' קסח)

שאלה: אם אני אוכל מזונות בכמות של כשני ביצים, ואני מברך ברכה אחרונה, אם אוכל לאחר מכן שוב מיני מזונות, האם זה מצטרף לחיוב ברכת המזון, כמה זמן צריך לחכות, על מנת שלא יצטרף?

תשובה: כתב בשו"ת דובב מישרים (ח"א מ"ח) שהאכילות מצטרפות גם אם עבר זמן של כדי אכילת פרס, כתב בספר פסקי תשובות (ה"ב עמ' תנב) בשם שו"ע הרב, שאם התחיל לאכול על מנת שלא לאכול כדי קביעות סעודה, ותוך כדי אכילתו החליט לאכול

הרבה כדי קביעת סעודה, נכון שלאחר שאכל מה שחשב מתחילה יברך 'על המחיה' וישהה מעט, ואחר כך יחזור ויברך בורא מיני מזונות, וימשיך אכילתו ויברך שוב על המחיה.

תשובה שכה

לחם שיש בו כיס (או"ח סי' קסח)

שאלה: הכנתי בצק של לחם והכנסתי בו שוקולד מריר וכך אפיתי אותו, מה ברכתו? **תשובה:** בהלכה מבחינים בין פת (לחם) שברכתה 'המוציא', לפת הבאה בכיסנין, שברכתה 'מזונות'.

מה מגדיר את הפת כאל 'פת הבאה בכיסנין'? יש על כך שלוש דעות בפוסקים, ואנו פוסקים את שלושתן לקולא. אחת ההגדרות היא 'פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוכר ואגוזים ושקדם ותבלין' (שולחן ערוך או"ח קס"ח, ז). על פי הגדרה זו, יש לברך על המאפה הנ"ל 'מזונות', אלא אם כן קובע סעודתו על כך (עיין מ"ב קס"ח סקכ"ח שסובר שצריך שטעם המילוי היה נרגש בעסה, ובהערת איש מצליח שם, שם הוא דן בדבר הזה).

במקרים בו המילוי הוא לא מתוק, והבצק הוא של לחם (למעט בצק מתוק או בצק עלים) כגון סמבוסק אפוי וכדומה, ישנה מחלוקת גדולה בין הפוסקים, ואשר על כן עדיף להימנע מלהגיע למצב זה ועל כן יאכל אותו בתוך סעודת פת (עיין או"ח קס"ח מ"ב סקצ"ג וביאור הלכה במקום וכן איש חי פנחס אות כ').

סיכום: ברכתו מזונות, למ"ב צריך שתהיה מתיקות גם בלחם.

תשובה שכו

מצה בריי (או"ח סי' קסח)

שאלה: מה מברכים על מצה מפוררת עם ביצה שמטגנים אותה במחבת עם שמן (מצה בריי)?

תשובה: על פי המתבאר בשו"ע (או"ח קס"ח י) אם בישל חתיכות לחם, תלוי מה גודל החתיכות, אם הן בגודל כזית מברך 'המוציא' וברכת המזון, ואם הן קטנות מכזית (למרות שהביצה מדביקה את הפרורים והם כעת גדולים, על פי מ"ב סקנ"ד) מברך מזונות ו'על המחיה'.

דעת הרב דוב ליאור היא, שלגבי מצה הואיל ובעיקרון ברכתה מזוונות (פת שכוססין אותה) לכן בכל מקרה שעברה שינוי, ברכתה מזוונות, גם במקרה שטגנו חתיכות שהן גדולות מכזית (גם בפסח).

הרב שמואל אליהו הורה כך: אם ניכרת המצה ויש יותר מכזית בכל התבשיל - המוציא וברכת המזון. נראה לי שסברתו מבוססת על שני דברים בסוגיה: א. שיטת רש"י היא גם חתיכות קטנות מכזית, אם יש עליהם צורת לחם יברך המוציא. ב. חשבתי שאולי הגורם המובא בסוגייה 'בשערסן' (כשחזר וגבלן יחד וחזר ואפאן) שמשפיע לברכת המוציא, נשאר להלכה, אבל קצת קשה מדברי רש"י המעמיד דווקא בש'חזר ואפאן' (לשאלתי, אם כן מדוע מברכים על קניידלך 'מזונות' ענה ששם כבר לא ניכרת המצה), אבל דעת הרב יהודה נקי היא שהמדד הוא גודל הפירורים ולא משנה מה גודל התבשיל בכללותו, וכן הרב שלמה אבינר (שאלת שלמה ח"א עמ' 155) ענה ביחס למצה בריי, שהכל תלוי מה גודל החתיכות.

רקע להערה: המשנה ברורה (סקנ"ו) דן האם טיגון דינו כבישול או לא, אני חשבתי שזה תלוי בשאלה האם הטיגון היה בשמן עמוק או שהשמן ניתן כדי לא לדבק. לפי הבנתי, היה ראוי להגדיר במקרים מסויימים את המאכל הנ"ל כאפוי, אבל הרב יהודה נקי אמר שגם אם מכינים במחבת טפלוון, מטרת השמן אינה רק שלא יידבק אלא גם לתת טעם, ולכן דינו כמבושל. [עיין בספרי השם רועי עמ' 155].

סיכום: הדעה הרווחת היא שיש לברך מזונות ומעין שלוש רק כאשר חתך את המצה לחתיכות הקטנות מכזית.

תשובה שכז

ברכת המלאווח (או"ח סי' קסח)

שאלה: המלאווח שקונים במכולת, האם הוא נחשב כפת הבאה בכיסנין?

תשובה: זה תלוי בשאלה איך מכינים אותו לאכילה, אם הוא נאפה בתנור – יש לו דין פת הבאה בכיסנין, שברכתו מזונות ומעין שלוש, ואם קבע על כך סעודה, שזה כמות של שלוש או ארבע ביצים, יש להתייחס לכך כאל לחם לכל דבר.

אמנם אם המלאווח עובר טיגון יש לו דין תבשיל, ויברך מזונות ועל המחיה ללא תלות בשאלה מה הכמות שהוא אוכל.

תשובה שכח

קביעת סעודה במלאווח (או"ח סי' קסח)

שאלה: אכלתי מלאווח שנאפה בתנור, בכמות של 300 גרם, האם לברך ברכת המזון?
תשובה: ברגע שאתה אוכל כמות של 220 סמ"ק אתה חייב לברך ברכת המזון לפי פוסקי ספרד. יש מבני אשכנז ההולכים אחר הגר"א שהבין שקביעת סעודה היא לפי כמות של חצי עשרון שהוא חצי שיעור חלה (1118 סמ"ק), המ"ב הביא את דעתו (קס"ח סקכ"ד) ולא הכריע אלא כתב שלא ייכנס למצב מסופק זה.

תשובה שכט

שיעור קביעת סעודה אצל קטן (או"ח סי' קסח)

שאלה: קטן שאכל פת הבאה בכיסנין, כמה יאכל ויתחייב בברכת המזון, כשיעור קביעת סעודה של גדולים [3/4 ביצים] או של ילדים?

תשובה: כתב בביאור הלכה (קס"ח ו) ד"ה אעפ"י: 'ומכל מקום נראה ברור דאם הוא זקן או נער שאכילתן מועט בטבע, חייבין ב'המוציא' ובברכת המזון, אם אכלו שיעור שדרכן תמיד לקבוע על זה, כיון דכל בני מינם מסתפקים בשיעור אכילה כזו...'

בניגוד לכך, כתב הרב דוד יוסף (הלכה ברורה ח"ח עמ' 428 בהערה) לדעתו המדד הוא אובייקטיבי והוא תלוי במה שאחרים קובעים סעודה, ועל כן לדעתו אין לברך ברכת המזון אם לא מגיע לכמות המחייבת גדולים.

תשובה של

באגט קראנץ' (או"ח סי' קסח)

שאלה: מה יש לברך על 'באגט קראנץ'?

תשובה: לפי מה שהבנתי, כך הוא תהליך היצור: קונים את המאפה ממאפיה רגילה, אחרי שהמאפה עבר רק חצי אפיה, לאחר מכן הוא מגיע למפעל, ושם אופים אותו באופן שמקבל את הצורה הפריכה.

הכלל הוא, שפת שכוססין אותה, כלומר שזה בצק שמעולם לא היה לחם אלא ישר הוכן שיהיה פריך, מברך עליו 'מזונות' (כעין הביגלה והקרקר) ואילו אם הכין לחם גמור ועשה ממנו צנימים מברך 'המוציא', כי אינו משנה את הגדרתו בגלל המצב החדש שנהיה פריך. המשגיח במפעל אמר בשם העדה החרדית, שברכתו מזונות הואיל ובא מהמאפיה במצב 'לא ראוי לאכילה', ובגמור הכנתו הוא פריך, וככה גם הורה הרב אברהם כלאב (המשגיח בעצמו אמר שיש חולקים על הגדרה זו, ולדעתם ברכתו המוציא).

תשובה שלא

ברכת המצות (או"ח סי' קסח)

שאלה: מה הביסוס ההלכתי למה שמקובל לומר שברכת המצות לפי ספרדים היא מזונות ולפי אשכנזים היא המוציא? כיצד יש להבין אצל בני ספרד את היחס השונה בפסח, ומדוע בשבת הצמודה לשביעי של פסח היא כמו פסח לעניין זה?

תשובת הרב דוב ליאור: אני לא מכיר מקור למחלוקת זו, וזה כנראה מחלוקת מסברא (ועיין עוד חזון עובדיה ברכות עמ' סה).

הרב יהודה נקי הפנה אותי לחזון עובדיה ברכות העוסק בנושא זה (עמ' סא-סה), ולמרות שהרב שם מבסס את מנהג בני ספרד לברך במשך השנה על המצה בורא מיני מזונות, בספר מעיין אומר (ח"א פרק י' סימן כ"ג) ענה הרב שהוא בעצמו נוהג לברך על המצה המוציא כל השנה.

דעת הרב מרדכי אליהו שיש לברך המוציא עד פסח שני (וזאת הברכה עמ' 359), ואילו הרב מאיר מזוז ממליץ לקבוע סעודה על כמות של שתי מצות ולברך המוציא (בית נאמן 160).

תשובה שלב

פת מכוסמת (או"ח סי' קסח)

שאלה: פת העשויה מכוסמת מה ברכתה, ומה הדין בפת העשויה מכוסמין?

תשובה: נהוג לקרוא לקטנית בשם כוסמת ועל כן ברכתה 'האדמה' (ואם עשה ממנה פת ברכתה שהכל), ואילו למיז דגן נהוג לקרוא בשם כוסמין, ועל כן ברכתו המוציא אם עשה ממנו פת (עיין עוד בשו"ע או"ח סימן ר"ח ח). וראה עוד לקמן בנידון בעמ' 372.

תשובה שלג

ברכת פריקסה (או"ח סי' קסח)

שאלה: מה מברכים על "פריקסה"?

תשובה: דרך ההכנה של המאכל היא כך: מכינים בצק הדומה ממש לבצק של לחם, אבל במקום לאפות אותו בתנור, מטגנים אותו בשמן.

ישנה מחלוקת ראשונים, האם הדבר הקובע הוא אופי העיסה [בלילה רכה/בלילה עבה] או שהיעד הוא הקובע, כלומר אם דעתו לאפות או לטגן/לבשל העיסה.

למחלוקת זו, יש השלכה הן לעניין חיוב חלה והן לעניין ברכת המוציא וברכת המזון. דעת רבנו תם היא שברגע שהעיסה עבה זה מוגדר כלחם לכל דבר, אבל דעת ר"ש שהכל תלוי ביעוד, אם היעוד הוא אפיה הרי זה כלחם אף אם הבלילה רכה, ואילו אם המטרה היא לטגן/לבשל הרי זה פטור מן החלה וברכתו מזוונות.

נראה שגם הרמב"ם והרא"ש פסקו שהקובע הוא היעוד ולא סמיכות העיסה לבדו הוא הגורם הקובע.

[חשוב לדעת, גם להבנת המשך התשובה, שישנם ראשונים (רי"ו רמב"ן הובאו בב"י קס"ח) שיש חלוקה בין דיני חלה לדיני ברכה המוציא, לעניין חלה הגלגול מחייב ואילו ל'המוציא' אופן ההכנה משמעותי ועל כן אם לא נאפה בתנור ברכתו מזוונות].

למעשה, מרן השו"ע הכריע בתור דעת סתם כר"ש וב'יש אומרים' כר"ת, וסיים שירא שמיים יאכל רק בסעודה, כפי שנהג מהר"ם מרוטנבורג, כמו שמובא בטור יו"ד (שכ"ט) ובבית יוסף (או"ח קס"ח) בשם ר"ת.

אמר לי הרב יהודה נקי בשם הרב עובדיה יוסף, שבכל מקום שמרן השו"ע כותב בסגנון 'ירא שמיים יחמיר' אינו אלא חומרא בעלמא, ולפי זה גם כאן אין צורך להחמיר בכך.

בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק י"ב בסעיף ה בהערה) הגיע לאותה מסקנה מכיוון אחר, הואיל ומרן השו"ע הזכיר דעת ר"ת בחלק או"ח ולא חזר להביא דעתו שוב בהלכות חלה, סימן שחזר בו ואינו חושש לדעתו כלל [פירוש לדבריו, הואיל ומרן הקל למעשה ופטור מחיוב חלה, כל שכן שאף לעניין ברכת המוציא שאין להגדיר זאת כלחם].

מאידך, הרמ"א כתב שהמנהג הוא כדעה המקילה, והמגן אברהם כותב שבאופן ששבע מאותו מאכל, יברך ברכת המזון (ישנה במ"ב הערה שכל מה שיש להחמיר הוא דווקא כאשר דעתו היתה לאפות ורק לבסוף נמלך לטגן, ואיני מבין מה המקור להערה זו).

בספר ברכת הבית (ח"ב פרק ב י"ב עמ' קלד) כתב שלידן, אף בדיעבד וגם אם אכל כדי שביעה, יברך 'על המחיה' מכוח ספק ספקא, שמא העיקר כר"ש ואף אם נחמיר כר"ת, שמא מעין שלוש פוטר מברכת המזון (עיין עוד בספר השם רועי עמ' 170).

סיכום: יברך מזונות ועל המחיה, ויש אולי מקום להחמיר שלא לאכול מאכל זה אלא רק בסעודה.

תשובה שלד

קוגל איטריות (או"ח סי' קסח)

שאלה: מה הברכה הראויה על 'קוגל איטריות'?

תשובה: לגבי ברכה ראשונה, ברכתו 'מזונות' הואיל והאיטריות מכילות קמח חיטה, לגבי ברכה אחרונה אם אכל כמות של כזית ומעלה, מברך על המחיה. אם אכל כדי קביעת סעודה (224 סמ"ק) אין לברך ברכת המזון הואיל והאיטריות הן 'מעשה קדירה' ואין עליהן שם של 'פת הבאה בכיסנין', אבל הרב מרדכי אליהו היה מורה בשיעוריו, שלא לאכול שתי חתיכות קוגל מהחשש שמא האפיה שהאיטריות עברו אחרי הבישול, נותן להם הגדרה של 'פת' (ועיין עוד מעין אומר ח"א פ"ט כ"ג).

תשובה שלה

זריקת וופל עטוף (או"ח סי' קעא)

שאלה: האם מותר לזרוק לחבר וופל מצופה בתוך עטיפתו?

תשובה: התלמוד בשני מקומות מתייחס לנושא של זריקת פת: א. במסכת ברכות (נ:): 'אין זורקין את הפת'; ב. במסכת תענית (כד:): רב יהודה ראה שני בני אדם שהיו זורקים לחם זה לזה, אמר רב יהודה: 'שמע מינה איכא שבעא בעלמא, יהב עיניה הוה כפנא. מכאן שזריקה של לחם עלולה להביא רעב.

בביאור הגמרא בברכות ישנם שתי גישות בראשונים: א. דעת בעלי התוספות (ברכות שם ד"ה אין) ש'אין זורקים את הפת אפילו לא ממאיס, וכן שאר אוכלים אסור לזרוק במידי דממאיס'. לדעתם, יש חלוקה בין פת לשאר מאכלים, שבשאר מאכלים האיסור לזרוק הוא רק באופן שעל ידי זה הם נמאסים, ואילו בפת ישנה חומרא שהדבר אסור למרות שלא נמאס; ב. שיטת רש"י ורשב"א ורבנו יונה (הובאו בכ"י או"ח קע"א) שאין הבדל בין פת לשאר

האוכלין, והאיסור לזרוקן הוא רק באופן שעל ידי זה הם נמאסים. כך ניתן לדייק מלשונו של רש"י הכותב (שם) 'אבל לא גלוסקאות שהרי בימות החמה הן נמאסין בזריקתן'. משמע שלולא הנימוק שהם נמאסים, אף גלוסקאות היה מותר לזרוק.

השו"ע (קע"א א) העתיק את לשון הגמרא האוסרת לזרוק פת, המ"ב (סק"ט) מביא בשם הב"י ושאר פוסקים, שפת חשובה יותר משאר מאכלים, ולגבה אסור אפילו אם לא נמאס על ידי זריקה, כגון שזורקו בצורה נקיה, 'דלזול הוא לפת' (וזה כשיטת התוספות הנ"ל).

על פי זה פסק בבן איש חי (ש"ר אמור י"א) שאסור לזרוק פרוסת המוציא לפני המסובים הרחוקים, אלא יניח לפניהם, עד מקום שידו מגעת.

בהגהות רבי חיים צאנזר על סעיף זה בשו"ע כתב, שהואיל ויש ראשונים המשווים פת לשאר אוכלים, לכן מותר לזרוק את הפת אם לא תימאס על ידי כך, אבל בעל נפש יחמיר על עצמו.

על פי זה יובן מנהג ה'כתב סופר' שהיה זורק ליושבים על השולחן פרוסת המוציא (ישנו הסבר נוסף והוא שהשולחן דומה למזבח, וזריקת הלחם דומה לזריקת הדם).

בספר פסקי תשובות מביא מקורות לכך שגם לפת הבאה בכיסנין, יש לה דין פת לעניין זה. בנידון דידן, שהוּפּל מצופה בעטיפה, יש יותר מקום להקל, כפי שמצאנו, שאף לעניין הנחת כתבי קודש חדשים על הרצפה, מועיל שהם עטופים באריזה (ספר גנוז הקודש עמ' לב עפ"י ביאה"ל מג' זמניחין), ואם כן, כל שכן שיועיל לעניין איסור זה, וכך גם ענה לי הרב דוב ליאור.

סיכום: יש להשתדל מאוד שלא לזרוק לחם או עוגיות, גם באופן שאינם נמאסים (שכך כתב המ"ב בשם ב"י), לעניות דעתי טוב להחמיר גם באופן שהם עטופים, אבל המקל לזרוק מיד ליד באופן שלא ימאס על ידי כך, יש לו על מי לסמוך, ואין למחות בידו.

תשובה שלו

ביזוי אוכלין בהכנת שניצל וג'חנון (או"ח סי' קעא)

שאלה: במטבח שלנו נהגו להניח את השניצלים לאחר טיגונם על פרוסת לחם או על מצות, כדי שייספג השמן שבהם. האם מותר הדבר?

תשובה: בשו"ע (או"ח קע"א, א) כתוב "עושה אדם צרכיו בפת, והני מילי דלא ממאיס בה, אבל במידי דממאיס בה, לא", וזה על פי הגמרא במסכת ברכות (דף נ:).

אם כן, המדד אם השימוש בלחם מותר או אסור, הוא האם הלחם נהיה מאוס בגלל שימוש זה.

במקרים בהם השימוש לא גורם למאיסה, מותרת הפעולה, למרות שבפועל הלחם כבר לא ייאכל.

בנידון דידן, אם היה ניתן לאכול את הלחם או את המצה הספוגים בשמן הטיגון, היה נראה להתיר פעולה זו, כפי מה שאנו רואים בחנויות של פלאפל שיש בדוכן של הסלטים גם חתיכות פיתה שטוגנו בשמן והן נאכלות על ידי הסועדים. סימן שזה דבר לא מאוס.

בניגוד לכך, ברור הדבר, שניקיון השולחן על ידי שאריות לחם זה ודאי אסור, כי שום אדם לא יאכל לחם שנרטב במשקים שנפלו על השולחן ולכן אין לעשות פעולה כזו.

בספר ברכת משה (עמ' רג) כותב ששאל את הרב יוסף קאפח בעניין הנחת הלחם תחת הג'חנון, והוא השיב שמותר.

יש להתיר זאת מסיבה נוספת, והיא שכל שהוא לצורך התבשיל, הרי בגדר צורך האדם, ודרך העולם לעשותו, והוא מותר למרות שיימאס על ידי זה (ע"פ מ"ב שם סק"ד).

שאלתי את הרב דוב ליאור, ובתחילה אמר שבמוסד ציבורי אשר יש סיכוי שיהיה מי שיאכל לחם זה, מותר. אבל בבית פרטי שבו אף אחד לא יאכל, נחשב הדבר לביזוי אוכלים ואסור (אני לא מבין, והלא עצם זה שיש בציבור מי שאוכל ככה, זה סימן שאינו ממאס, ולא משנה שבפועל לא נאכל). בסוף אמר לי שאם ככה נהוג לגבי ג'חנון, אז יש להתיר ע"פ המ"ב שכותב שכל שימוש שהוא מנהג העולם וצורך האדם, שרי.

ביחס לזריקת אוכל שנשאר, הרב נקי אמר בשם הרב עובדיה יוסף, לגבי שאר מאכלים ישתדלו לאכול, ואם לא ניתן מותר לזרוק ישירות לפח.

נספח: יש נשים ששמות בקציצות בשר חתיכות לחם שהרטיבו במים. זה ודאי מותר כי הלחם הרטוב ייאכל, למרות שהרטבתו היא ממאיסה אותו, אבל סוף סוף אין כאן מושג של 'שימוש בפת', אלא ממש דרך אכילה של הפת.

[עייין מעין אומר (ח"ב עמ' מה) בדבר המנהג לכבות את נר ההבדלה בין הנותר מההבדלה].

כיום, שיש נייר סופג, המנהג השתנה ואין מניחים לחם תחת מאכלים, מסתבר שההיתר הנ"ל כבר לא קיים (הרב מרדכי גבאי).

סיכום: מן הדין, מותר להניח פרוסות לחם או מצות תחת השניצלים או תחת הג'חנון, ויש מי שמסתייג מכך.

תשובה שלו

זריקת שאריות מזון (או"ח סי' קעא)

שאלה: האם מותר לזרוק שאריות מזון ישירות לפח האשפה?

תשובה: בשו"ע נאמר (או"ח קע"א א): 'ואין זורקין הפת משום בזיון אוכלים; וכשם שאין זורקין את הפת, כך אין זורקין אוכלין הנמאסים על ידי זריקה', משמע שאין חילוק בין לחם לשאר מיני מאכל.

הביטוי 'זורקין' כוונתו זריקה כמו שזורקים כדור מזה לזה, ואולי לפי זה אין איסור לשים בפח אשפה, אבל הדבר לא מסתבר, הואיל והסיבה לאסור זריקה מזה לזה היא שמא יפול וימאס, וכאשר זוקרים לפח, אין רק חשש שזה ימאס, אלא יש כאן ודאות שימאס.

בספר פסקי תשובות הקל בדבר, אם יש טרחה והוצאה כספית לשמור את שיירי המזון. אבל כותב שם שיש להשתדל לזרוק אותם לפח דרך כבוד, דהיינו עטופים בתוך שקית ניילון בנפרד משאר טינופים ולכלוכים (ח"ב עמ' תצד-ה).

אכן, אם נשאר מעט בצלחת שיירי מזון, באופן ובצורה כזו שזה כבר מאוס לאכילה על ידי אחרים, מותר כבר לזרוק גם ללא שקית (כך כתב שם וגם במעיין אומר חלק י"א עמ' טז בהערה).

תשובה שלח

אכל ללא ברכה (או"ח סי' קעב)

שאלה: הכנסתי לפי משקה ונזכרתי ששכחתי לברך, מה עלי לעשות?

תשובה: יש בסוגיה זו שלוש שיטות:

1. גאונים: אין לברך אחרי שכבר נהנה, אם אין לפניו מה לשתות עוד, וזו שיטת הראב"ד בהשגות על הרמב"ם.

2. שיטת הרא"ש בשם הראב"ד: אם נזכר כל עוד המשקה בפיו, יברך לאחר הבליעה, ואם נזכר אחרי זה, אינו יכול לברך עוד.

3. ראב"ד המזכיר ברשב"א: בכל מקרה שלא ברך לפני ההנאה, ניתן לברך גם לאחריה, גם במקרה שנזכר אחרי שסיים לאכול.

שיטת הרמב"ם נוטה לשיטה השנייה, אבל השו"ע נוטה לפסוק כדעה הראשונה, מהסיבה של סב"ל, ובנוסף לכך שניתן בדוחק להעמיד כך את דברי הרמב"ם.

והנה הסוגיה בהרחבה, יש בסוגיה שני נושאים שעליהם ישנה התייחסות:

1. סיים לאכול ולא ברך לפניו.

2. הכניס אוכלים לתוך פיו ונזכר שלא ברך.

1.

ביחס לנושא הראשון הגמרא מביאה מספר מצבים:

'אמר רב יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד אחד ומברך. תניא חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן.

לא קשיא הא דתניא בולען במשקין

והא דתניא פולטן במידי דלא ממאיס

והא דתניא מסלקן במידי דממאיס

במידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד וליברך? תרגמא רב יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר אבין משמיה דרבי יוחנן משום שנאמר 'מלא פי תהלתך'.

יש על סוגיה זו מספר שאלות:

א. מדוע הותר במשקין ליהנות מן העולם הזה ללא ברכה?

ב. האם לא עדיף לפלוט?

ג. האם לא ניתן להציל את המצב באופן אחר?

ד. האם יש לברך אחרי הבליעה?

ה. מזה המשמעות בדברי הרמב"ם הכותב: 'שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה, אם היו משקין בולען ומברך עליהן בסוף'?

הראב"ד כתב שאם יש לפניו עוד משקין, עדיף שיפלוט, כדי שלא ליהנות ללא ברכה, ורק אופן שאין לו עוד משקים הותר לו לבלוע.

2.

ביחס לנושא השני, הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים.

בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא ברך מהו שיחזור ויברך? אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי.

אני חושב שיש שתי גישות עיקריות בסוגיה זו בראשונים:

א. אין דבר כזה שאדם אוכל ללא ברכה, על כן אם לא ברכתי לפני האכילה, אצטרך לברך לאחריה. הכל נעוץ בהשוואה לסוגיית הטבילה, שאם לא מברך לפניה מברך לאחריה. כך נקט רבינא וכך הבין הראב"ד את דבריו (ראב"ד שברשב"א, כי בהשגות הראב"ד מובן באופן שונה).

כמו כן לדעה זו, אם לא ברך לפני הכנסת המשקים לפיו, יברך לאחר בליעתם.

ניתן להבין שנקטו שברכת הנהנין היא גם בגדר של ברכת שבח, שאם לא אמרה לפני האכילה, יאמרנה לאחריה.

[גם לראב"ד, משום מה, אם יש לו מספיק משקים, יפלוט אותם, אולי כדי לבטא גם את הצד המתיר שיש בברכות הנהנים].

ב. השיטה השניה היא שיטת הגאונים, הסוברת שהואיל והגמרא דחתה את הראיה של רבינא ממילא היא דוחה גם את שיטתו, וממילא אין דבר כזה לברך אחר ההנאה, ועל כן בשני המצבים, לא יברך הן בהכניס משקים והן בזכר לאחר שאכל, שלא ברך.

ניתן להסביר, ששיטה זו סוברת, שברכות הנהנין הם בגדר 'מתיר' באכילה, ואין לברך כאשר ההנאה היא מאחורינו.

שיטות אמצעיות הן שיטות הרא"ש, ושיטת הרמב"ם לפי הבנת רבי'ם בלשונו (שכתב מברך לבסוף) כגון בעל ההשלמה והרב יוסף דוב סולובייצ'יק בשיעוריו על המסכת, וכך כתב הרא"ש בפירושו.

רא"ש: אם נזכר רק לאחר שסיים לאכול, לא יברך, אבל אם נזכר כאשר המשקה בפיו, הואיל וחל עליו חיוב ברכה, יברך אחרי שבלע.

שיטה זו סוברת, שיש אפשרות לברך לאחר ההנאה, רק באותו אופן שהוא ממש דומה למקרה של הטבילה, שגברא 'לא חזי', כמו כן כאן, כאשר אדם מעוניין לברך ברכות הנהנים, והוא מנוע בגלל מאכל שיש בפיו, יכול וצריך להשלים הברכה לאחר הבליעה (עיין במגדל עוז בציטוטים להלן).

איך מתמודדים עם השאלה: באופן שהכניס משקין לפיו, איך מותר לבלוע והלוא אסור ליהנות מן העולם הזה ללא ברכה?

א. המאכל הנמצא בפיו אינו ראוי לאכילה. וזו לשון הרא"ש בשם ר"ח: 'פר"ח ז"ל במשקין בולען ואין מברך עליהן משום דאי דחו להן מתורת משקין דאינן ראויין לשתות לכל אדם הלכך אין להקפיד על ברכתו אפי' יכול לברך ע"י הדחק'. בלשונו של הרשב"א: 'פר"ח ז"ל דטעמא דבולען בלא ברכה משום דכיון דהכניסן בפיו ממאסן ואדחו משתיה דכל אדם, והילכך אין להקפיד על ברכתן'.

ב. לפי הראב"ד המובא ברשב"א וכן לפי הרא"ש מברך לאחר הבליעה.

ג. בל תשחית עומד מול איסור דרבנן של הנאה ללא ברכה.

ד. הערה של הרב ש"ז אוירבך (דרשו) אין איסור לאכול ללא ברכה, אלא יש חיוב לברך כאשר אוכל. אם הוא מנוע מלברך, אין הוא עבריין [אפשר להביא דוגמא מה ההבדל בין מצוות ציצית לאיסור כלאים, בראשון אין איסור ללבוש 4 כנפות אלא שיש מצווה להטיל ציציות, ובשני יש איסור בעצם הלבשה].

ה. איסור דרבנן הנעשה בשוגג, אינו צריך כפרה (עיין בציטוטים בשם בני בנימין).

ו. לפי הראב"ד המובא בשני הציטוטים, אם יש לו עוד משקים יפלוט אותם.

סיכום שלושת ההבנות השונות בפסיקת הראב"ד:

א. סובר שיש לברך כל עוד יש לפניו עוד ממה שרוצה לאכול, בהשגות על הרמב"ם.

ב. סובר שיש לברך רק במקרה שנזכר לברך כאשר יש לו משקה בפה, אבל אם סיים לאכול, אינו מברך, ראב"ד שמובא ברא"ש.

ג. סובר שבכל מקרה מברך גם אחר אכילתו, אפילו אם נזכר כאשר כבר סיים לאכול ואין לפניו עוד, ראב"ד המובא ברשב"א ובריטב"א.

האם החומרא של ראב"ד לפלוט משקים התקבלה להלכה?

מתוך סתירה בין הבבלי לירושלמי, ראב"ד הסיק, שאם יש לפניו עוד משקים, יפלוט מה שיש לו בפה. וזה לשונו: 'והא דהכא בולען ומברך עליהן בשאין לו אלא הם ואם יש לו זולתן פולטן ומברך על האחרים ושותה, והביא ההיא דגרסינן בירושלמי דגרסינן התם רב הונא אמר הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך אם היו משקין פולטן אם היו אוכלין סולקן לצדדין ואין כאן בולען, וכתב דמסתברא דהא דקאמר פולטן בשיש לו זולתן' (רשב"א).

לשון הראב"ד שבהשגות: 'עוד נראה לי שאם יש לפניו משקין יותר שאינו בולע מה שבפיו אלא פולט ומה חסרון יש במלא פיו משקין אם יאבדו ולא יהנה מהם בלא ברכה אבל כשאין לו יותר והוא דחוק לאותם שבפיו התירו לבלען ולא יאבדו ותאבד גם כן הברכה שהרי גמר שאם יפלוט אותם ג' כ תאבד שאין לו יותר'.

בחזון עובדיה הסיק, שמתוך ישובו של ר"ח, נראה שאין צורך להחמיר כראב"ד, אלא שהמליץ, לנהוג כפי מה שכתבו מספר אחרונים, להרהר הברכה בלבד.

ראיתי משהו יפה בירושלמי (שקלים ג' ב'), בהקשר לכהן שנכנס לתרום את הלשכה, המשנה אומרת: 'אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפילין ולא בקמיע שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני, או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר, לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום שנאמר (כמדובר ל"ב) והייתם נקיים מה' ומישראל, ואומר (משלי ג') ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם', בתלמוד ירושלמי נוספו מספר שורות: 'תני הגזברין היו מפספסין בקילקין, תני מדברין

היו עמו משעה שהוא נכנס עד שעה שהוא יוצא. וימלא פומיה מוי? אמר ר' תנחומא מפני הברכה. רואים אם כן, שבגלל הצורך לברך בשעה שתורם את הלשכה, לא ניתן ליישם הפתרון של מילוי מים בפיו, מהעקרון של 'מלא פי תהילתך' כנ"ל.

תשובה שלט

שומע קדיש ומסטיק בפיו (או"ח סי' קעב)

שאלה: השתתפתי באזכרה, על מנת לא להירדם לעסתי מסטיק. כעת אני שומעת 'קדיש', האם עלי להוציאו מפיו, כמו שאסור לברך כאשר יש מאכל בפה, מאידך יש לי בכך קצת בושה להוציאו בפני אנשים?

תשובה: אמנם חז"ל הורונו (ברכות נ:–נא.) שלא יהיה דבר מאכל בפיו בשעה שמברך, וסמכו זאת על הפסוק 'מלא פי תהילתך' (תהלים עא ח), אבל נראה שאין הדבר אמור אלא בברכה שחייב בה, כגון ברכת הנהנין לפני שאוכל, מה שאין כן בנידון דידן שאינך מחוייבת מן הדין להישאר בבית הכנסת בשעה שהקדיש נאמר [כך השיב לי הרב ז"נ גולדברג].

גם ללא הנימוק הנ"ל, יש קצת דימיון בין המקרה שבו הותר לברך למרות שיש דבר מאכל בפיו, למקרה שלך.

בהלכה (שו"ע או"ח קעב ב) מוזכר שאם הכניס מאכל לפיו ללא ברכה, וכעת נזכר, אם זה סוג מאכל שימאס בהוצאתו והחזרתו, רשאי לברך ככה.

נראה לומר, שגם כאן ישנו סוג של מיאוס, אם תוציאי את המסטיק בפני חברותיך, את מרגישה בכך חוסר דרך ארץ, לעשות משהו מגונה בנוכחותן, וראוי להתיר לענות על קדיש ללא הוצאת המסטיק מן הפה.

תשובה שמ

כיצד יין פוטר משקים? (או"ח סי' קעד)

שאלה: אנחנו עושים קידוש על עוגיות אחרי תפילת מוסף של שבת, במקרה ששתיתי בקידוש מעט יין, האם אני צריך לברך 'שהכל' על שאר המשקים?

תשובה: בשו"ע (קע"ד ב) נכתב ש: 'יין פוטר כל מיני משקין, הג"ה: אפילו מברכה ראשונה'. המ"ב (סק"ג) מבחין במספר מצבים: א. אם אינו קובע עצמו לשתות יין אז ראוי

שיהיו שאר משקים לפניו בשעת הברכה על היין, כי אחרת הוא נכנס למחלוקת [ישנה דעה שאם דעתו עליהם אז זה מספיק למרות שאינם לפניו, וישנה דעה שאף על פי כן לא פוטר]. ב. בקובע עצמו על היין, פוטר אפילו משקים שלא היו לפניו בשעת הברכה.

בהערות איש מצליח כותב בשם כמה אחרונים, שאם דעתו היתה על שאר המשקים בשעה שברך על היין, אע"פ שאינם לפניו – נפטרים בברכתו לכתחילה (יחזה דעת ח"ה כ', וברכ"ה ח"ג פ"י ס"פ).

בקידוש שעורך הרב אביגדר נבנצל, בשבת בבוקר בביתו, נוהגים שמישהו מברך על קוביית שוקולד 'שהכל', על מנת לצאת מהספק, האם טעימה מהיין פוטר את שאר המשקים.

סיכום: לפי המ"ב ישתדל שיהיו שאר המשקים לפניו בשעת הקידוש, ולפי מנהג בני ספרד מספיק שדעתו היתה עליהם בשעת הקידוש.

תשובה שמה

האם גם מעט יין פוטר שאר משקים? (או"ח סי' קעד)

שאלה: האם צריך שישתה מהיין על מנת שיפטור את שאר המשקים, או מספיק ששומע 'ברכת הגפן' מהמקדש?

תשובה: א. אם רק שמע ולא טעם, פשוט שאין 'ברכת הגפן' פוטר את שאר המשקים; ב. אם שתה מלוא לוגמיו – פשוט שפוטר (זה נע בין 40 ל 55 סמ"ק); ג. אם רק טעם מהיין, לפי הביאור הלכה (ד"ה יין) יבקש ממני שלא טעם שיכוון להוציא או ידי חובה כאשר מברך על שאר משקים או שיברך על חתיכת סוכר 'שהכל' ויפטור בכך את שאר המשקים. בפוסקים הספרדים (שהובאו לעיל) הדבר פשוט שטעימה כלשהי, מועילה לפטור מברכה על שאר משקים.

הזכרנו בתשובה הקודמת שבקידוש שעורך הרב אביגדר נבנצל, בשבת בבוקר בביתו, נוהגים שמישהו מברך על קוביית שוקולד 'שהכל', על מנת לצאת מהספק, האם טעימה מהיין פוטר את שאר המשקים.

עיין במ"ב מהדורת דרשו (הערה 11) האם יועיל לכוון בשעה שמברך הגפן, שלא לפטור מברכה את שאר המשקים.

סיכום: לפי מ"ב ראוי שישתה מלוא לוגמיו יין כדי לצאת מהספק (האם טעימה מזערית של יין פוטר את שאר משקים) אך לפי פוסקי ספרד די בטעימה כלשהי.

תשובה שמב

הטוב והמטיב בהתחיל עם מיץ ענבים (או"ח סי' קעה)

שאלה: היו על השולחן שני בקבוקים, האחד של יין והשני של מיץ ענבים. קידשנו על מיץ הענבים, האם אני צריך לברך 'הטוב והמטיב' על היין?

תשובה: בשולחן ערוך (או"ח קע"ה א') כתב הרמ"א: 'ודווקא שלא היו לפניו יחד כשבירך בורא פרי הגפן, אבל היו ביחד אין צריך לברך אלא בורא פרי הגפן'.

נחלקו הפוסקים בהבנת דברי הרמ"א הנ"ל. האם כוונתו היא שב'הלכות קדימה בברכות', יש לברך 'הגפן' על היין היותר משובח, וממילא אין ציור לברך הטוב והמטיב על השני, אלא רק באופן שהובא יין אחר מבחוץ לאחר ששתו מן הראשון, ויש שהבינו שזו הוראה ישירה הקשורה להלכות 'ברכת הטוב והמטיב', שאין לברך ברכה זו, כאשר היית מודע לקיום היין השני בשעה שברכת הגפן על הראשון. ההשלכה ממחלוקת זו היא איך לנהוג בדיעבד במקרה שהיו שניהם לפניו על השולחן או בבית, וברך על הראשון, וכעת מעוניין לשתות מהשני, לפי הסבר ראשון יברך ואילו לפי הסבר שני לא יברך.

בהערות איש מצליח נקט כהבנה הראשונה ולכן יברך על השני, ואילו הרב מרדכי אליהו חשש לדעה השניה, מדין סב"ל ועל כן לא יברך (שו"ת מאמר מרדכי ח"ג י"ג).

בדברי המ"ב יש לכאורה סתירה. במקום אחד (סק"ד) נקט מכח הספק, את הכלל של סב"ל, ובמקום אחר (סק"ה) משמע שיברך הטוב והמטיב על השני. במהדורת 'דרשו' מחלק בין מקרה שהשני ידוע כמשובח ביחס לראשון, לבין מקרה שיש שני יינות, שאין ידוע שהשני טוב מראשון, שאז יברך רק אם השני לא היה לפניו.

אחר כותבי התשובה, ראיתי התייחסות לשאלה זו ב'זאת הברכה' עמ' 172 (עיין דרשו הערה 12). הרבה רבנים הכריעו כנ"ל שיש לברך על היין הבא אחרי מיץ ענבים, אבל חלק התייחסו למיץ ענבים כיון לא חשוב כל כך לגבי הטוב והמטיב. על כן הכריע שכדי לצאת מידי ספק, יערבב קצת יין בתוך כוס מיץ הענבים שמקדש עליו, וככה יפטר מלברך על היין, הואי וכבר שתה ממנו בקידוש.

סיכום: אם שתה יין והיה על השולחן יין אחר, נראה שיברך 'הטוב והמטיב' על היין השני. במקרה ומדובר במיץ ענבים, מסתבר שלא יברך כי אינו ממש משמח.

תשובה שמג

ברכה באחור (או"ח סי' קעה)

שאלה: שתיתי יין שראוי לברך עליו הטוב והמטיב, אך דא עקא, לא זכרתי לברך לפני השתייה, האם ניתן לברך יותר מאוחר?

תשובה: כל עוד עוסק בשתייה, יכול עדיין לברך. וכך כתב המ"ב (קע"ה ט"ו): 'כתבו האחרונים בברכת הטוב יכול לברך בדיעבד אף שכבר שתה ונזכר כשהיין בפיו שבולעו ומברך אחר כך, אבל אם נזכר אחר שכבר שתה, אין כדאי לברך ומיהו כשיש עוד יין בקנקן לכולי עלמא יכול לברך דדמי למי ששכח לברך המוציא ונזכר קודם גמר סעודה'. הרב משה לוי תמך בדעה זו, כי לדעתו אין ברכה זו דומה לברכת שהחיינו המתמקדת בחווית החידוש, אלא ברכה זו נעוצה בהכרה על רוב הטובה שנתן השי"ת המופיעה גם בריבוי היין, ועל כן יברך גם אחר שכבר שתה מהיין השני, אם ישנו עוד לפניו (הובאו דבריו במ"ב מהדורת איש מצליח). הרב מרדכי אליהו במאמר מרדכי (ח"ג י"ג) חושש לדעה החולקת הסוברת שזה כמו דיני שהחיינו שאם כבר טעם מהפרי החדש, לא מברך שוב שהחיינו.

סיכום: רבו הדעות שניתן עדיין לברך, אך לפי הרב מרדכי אליהו יש ליישם הכלל של סב"ל.

תשובה שדמ

ברכה אחרונה על עוגה שנאכלה סמוך לסעודה (או"ח סי' קעו)

שאלה: כאשר אדם אוכל מיני מזונות לפני הסעודה, האם יברך ברכה אחרונה עליהם לפני שניגש ליטול ידיים?

תשובה: פשוט הדבר, שלכל השיטות בדיעבד אם ברך ברכת המזון הרי שפטר את מיני המזונות (על פי מ"ב ר"ח סקע"ה ושער הציון קע"ו ג).

השאלה היא איך לנהוג לכתחילה?

יש בזה מחלוקת בין הפוסקים: א. דעת שו"ע הרב שצריך לברך עליהם ברכה אחרונה; ב. דעת חיי אדם (כלל מ"א) תלוי אם דעתו לאכול מהם בסעודה או לא, כלומר, אם מתכנן לאכול מהם בסעודה, לא יברך עליהם עתה ברכה אחרונה.

המשנה ברורה לא מכריע במחלוקת זו, אבל הוא כותב שיש מקרה שלדעתו פשוט שלא יברך ברכה אחרונה, והוא מה שנהוג בשבת בבוקר אחרי הקידוש שאוכלים מיני מאפה, מפני שיש ספק גדול שמא העוגות הללו יש עליהם שם לחם וברכת המזון פוטרת אותן [גם אם לא עתיד לאכול עוגות בסעודה הדין כן וטוב שיכוון בשעת ברכת המזון לפטור אותם].

ישנו נימוק נוסף למה שכתבנו לגבי שבת והוא: כיון שאין קידוש אלא במקום סעודה הכל המשך אחד, כך כותב הרב מרדכי אליהו, ולא נראה שחולקים עליו.

האגר"מ (ח"ג ל"ג) מדייק שהמ"ב מסתייג מדברי ה'חיי אדם' ולכן אם אכל מיני מזונות שהם ודאי מזונות (כגון קוגל, איטריות) יברך תחילה מעין שלוש, לפני נטילת ידיים.

ישנו מקרה נוסף והוא כאשר המזונות באים לפתוח את התיאבון, כאן ההגיון הוא שלא יברך כי נחשבים לחלק מן הסעודה (אור לציון ח"ב עמ' צט ו'זאת הברכה' עמ' 77 והוסיף שיש הסוברים שאכילה זו אינה נחשבת כחלק מן הסעודה ולכן לכתחילה ימנע מאכילת שיעור).

כפי שציינתי לעיל המשנה ברורה כתב שכאשר המזונות הם ספק פת (פת הבאה בכיסנין) שנפטרים בברכת המזון לא יברך 'מעין שלוש', וכדאי לכוון בברכת המזון לפוטרים, אך האור לציון והרב מרדכי אליהו חולקים על המ"ב וסוברים שיש לברך ברכה אחרונה, כדי לא להיכנס לספק שאולי ברכת 'מזונות' פוטרת את ברכת הפת, על פי בן איש חי נשא ב' (ומכל מקום אם שכח ואכל כשיעור נפטר בברכת המזון).

יש לציין שבמחלוקת זו, אף ספרדים יכולים לפסוק כמ"ב כיון שאין זו מחלוקת בין השו"ע והרמ"א אלא מחלוקת בסברא.

הרב עובדיה יוסף (הליכות עולם ח"ב כ"ט) כתב בניגוד למה שהובא לעיל בשם הבן איש חי, ולדעתו אין לברך מעין שלוש על מזונות שאכל לפני הסעודה, כאשר דעתו לשבת ולאכול, וגם על פירות לא יברך ברכה אחרונה משום סב"ל, והוסיף עוד של'בעל נפש' ראוי לו שלא יאכל פירות או עוגות קודם הסעודה, אלא אם כן אוכל פחות משיעור כזית. ואם רוצה, יברך וישהה מעט (כחצי שעה) ויעשה היסח הדעת בין ברכה האחרונה לבין נטילת הידיים.

סיכום: דעת פוסקי ספרד (מלבד הרב עובדיה יוסף) לברך תמיד מעין שלוש לפני שסועדים; לדעת פוסקי אשכנז, על רוב סוגי העוגות לא יברכו מעין שלוש, אבל על קוגל או איטריות יברך אם אין דעתו להמשיך לאכול מהם בסעודה.

תשובה שמה

'המוציא' פוטר הכל, תמיד? (או"ח סי' קעז)

שאלה: ידוע שברכת המוציא פוטרת שאר מיני אוכלים הבאים מחמת הסעודה מברכה ראשונה. האם זה תלוי בעובדה שאוכל לחם בכמות של כזית ומעלה או עצם הברכה, של 'המוציא', פוטרת אותם?

תשובה: לשון השו"ע ש'ברכת המוציא פוטרתן' (או"ח קע"ז א).

הרבה אחרונים (אגרות משה, ח"ד מא, והשולחן הטהור, מובאים פסקי תשובות עמ' תקכ"ה) כתבו שדווקא אם אכל כזית נפטרו שאר המאכלים. סברתם היא שאין נוסח הברכה פוטרת, אלא הקביעות על הלחם מגדירה את שאר המאכלים כטפלים לו, וכן פסק בחלקת יעקב או"ח מ"ט, וכן פסק ביביע אומר (ח"י, י"ז. וחזו"ע ברכות עמ' פא). אך שו"ע הרב (בסעיף א ובקו"א ב') סובר שאפילו אם אכל פחות מכזית פוטר את שאר המאכלים מברכה, וכן פסק ברכת ה' (ח"ג עמ' שלט).

בסוגיה זו קבלתי הלכה מהרב מרדכי אליהו שאם כיוון בפירוש לפטור את המאכלים הרי שנפטרו בברכת המוציא, על אף שלא אכל כזית.

כתב על כך גם בחבל נחלתו (י"ח, ה) ושם סיכם את מחלוקת האחרונים שיש בנידון ואת סברותיהם.

סיכום: יש בשאלה זו מחלוקת באחרונים, ויש מי שאומר שזה תלוי בכוונת המברך.

תשובה שמו

שינוי מקום באכילת לחם (או"ח סי' קעח)

שאלה: אכלתי לחם, ובטעות יצאתי ממקומי, האם רשאי אני להמשיך לאכול לחם גם במקום השני, על סמך ברכה שברכתי במקום הראשון?

תשובה: ראשית, מצב כזה יכול להישאל רק אליבא דשיטת הרמ"א (שהרי לשיטת השו"ע אין לחלק בין אכל דברים הטעונים ברכה לאחריהן במקומן או לא, כי תמיד חלים דיני שינוי מקום) ורק באופן שכבר יצא (כי לכתחילה, הרמ"א לא התיר לעקור ממקומו ללא ברכה אחרונה, מחשש שמא ישכח לחזור ולברך) או במקרה שהיתה דעתו לכך כאשר נטל ידיו.

המ"ב (סקל"א וכן סק"מ) כתב שיכול לאכול במקום השני על סמך מה שברך במקום הראשון. (וכן כתב ב'זאת הברכה עמ' 60). לגבי הספרדים, שפוסקים לעניין דיעבד כמו הרמ"א (ואילו לכתחילה

חוששים לדעת מרן), אני חוכך בדעתי לומר שיש להם להימנע מלאכול במקום השני, כי זה דין של 'לכתחילה' (ועיין בספר השם רועי עמ' 165) העיר הרב יהודה נקי שנראה לו, שהוי דיעבד שהרי כבר יצא ממקומו.

סיכום: לבני אשכנז הדבר מותר, אבל לספרדים הדבר אסור.

תשובה שמז

השאיר חברים (או"ח סי' קעח)

שאלה: מי שהיה עסוק בשתייה ובאכילת פירות, ויצא ממקומו אך השאיר שם מקצת חברים, ובמקום השני כיבדו אותו בפירות, האם צריך לברך שנית ברכת הנהנין?

תשובה: בשאלה זו עסק המ"ב (סקמ"א) וכתב בשם מגן אברהם ושאר אחרונים, שכל מה שמועיל מקצת חברים באכילת פירות, לא מועיל אלא לעניין כשחוזרים לחבורתם הראשונה, אבל לאכול ולשתות במקום אחר, צריכים ברכה לכתחילה. בהערות איש מצליח (1) הסכים לדין זה (למרות שיש כמה אחרונים המפקפקים בזה, כפי מה שנראה מדברי המאמר מרדכי) כי ככה נראה לפסוק מתוך דברי מספר ראשונים. בספר השם רועי (עמ' 330) הובאה דעת הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת ח"ו י"א), שלפי בני ספרד, אין משמעות לקביעה של חברים כאשר אינם אוכלים פת.

תשובה שמח

שינוי מקום באכילת פירות (או"ח סי' קעח)

שאלה: אני וחברי קבענו ללמוד בסוכה שלי, למרות שתיכננתי רק ללמוד החבר הביא פירות, וברכנו עליהם. במהלך הלימוד יצאתי להביא ספר מהבית, וחזרתי האם עלי לברך שוב? יש לציין שהסוכה נמצאת למטה, בתנייה.

תשובה: נפרק את השאלה לכמה דיונים: א. האם קיים דין של 'שינוי מקום' באכילת פירות; ב. האם החבר מהווה קביעות בעת אכילת פירות.

הקדמה

יש בהלכה מושג של 'שינוי מקום', זאת אומרת שאם אדם שינה את מקומו במהלך האכילה, הוא צריך לברך שוב על מה שעתידי לאכול למרות שלא הסיח דעתו, אין הבדל אם ממשיך לאכול במקום אחר או שחוזר לאותו מקום.

א. שינוי מקום בפירות.

אמנם באכילת לחם (ויש אומרים גם פירות שבעת המינים קע"ח ה) לפי האשכנזים אין היציאה והחזרה מהווה שינוי מקום (רמ"א קע"ח ב) אבל בפירות לכולי עלמא קיימים דיני שינוי מקום (שולחן ערוך קע"ח ב).

ב. "הניח זקן או חולה" גבי קביעות בפירות.

יש אמנם בתלמוד מצב של 'הניח זקן או חולה' שבו אין שינוי המקום מחייב ברכה מחדש, זאת אומרת שבזכות העובדה שהניח מקצת חברים, נחשב הדבר כאילו לא יצא כלל. האם גם באכילת פירות 'השאיר חבר' מהווה קביעות?

לפי הרמ"א (קע"ח ב) גם באכילת פרות אם שייר חברים, שינוי המקום לא נחשב לעקירה ויכול להמשיך לאכול על סמך ברכתו הראשונה [זו לשונו: 'ודוקא שלא הניח מקצת חברים בסעודה ואכל מדברים שאינן צריכין ברכה במקומם'].

לגבי בני ספרד ישנו דיון האם יסכימו לפסק של הרמ"א: 1. בהערות על מ"ב מהדורת 'איש מצליח' (על מ"ב עמ' 158 הערה 3) מדייק מלשון השו"ע שגם בפירות מועילה העובדה שהניח מקצת חברים ולכן לא יברך (עיין שו"ע בסעיף ב' ודברי מ"ב י"ח). 2. אך הרב עובדיה יוסף סובר, שהשארית חברים מועילה אך ורק בלחם ואילו בפירות לא (יש סימוך לדבריו בדברי הבי"). בנוסף לכך טוען הרב עובדיה, שבמציאות של תיקון ליל שבועות וכדומה שמגישים לפני הלומדים שתיה ופירות, אין להתייחס למצב הזה כאל קביעות, שהרי הם נועדו ללמוד תורה ולא לשם האכילה, לכן צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה (חזון עובדיה ברכות עמ' קעז-ח וכן בהלכות יו"ט עמ' שיא).

הערות: א. אם חברי עבר ממקום למקום בסוכה אין עובדה זו אמורה להשפיע מפני שכל החדר נחשב כמקום אחד (שו"ע קע"ח א ודין זה מקובל על כולם). ב. במקרה שאדם אוכל לבד פירות בסוכה, לא יועיל הדבר שחשב מראש לצאת ממנה לבית ולחזור מפני שרק בשני חדרים שבאותו בית מועיל שהיתה דעתו לכך ולא בשני מקומות שאינם תחת גג אחד (על פי מ"ב סק"ב). ג. אמנם דעת הרמב"ם והשו"ע שכאשר יש שינוי מקום צריך לברך על מה שאכל למפרע, אך אין פוסקים למעשה כך משום סב"ל.

סיכום: לבני אשכנז פשוט שלא יברך על המשך האכילה, ואילו לבני ספרד הדבר נתון במחלוקת.

תשובה שמט

הכמות לקביעות (או"ח סי' קעח)

שאלה: התחלתי לאכול, ואחרי אכילת ביס קטן הקפיצו אותי, כאשר ה'סכנה חלפה' ונהיה רגוע, האם אני רשאי להמשיך לאכול על בסיס 'המוציא' ההוא?

תשובה: נחלקו הפוסקים (או"ח קע"ח א-ב) האם ישנו גדר של שינוי מקום באכילת לחם [שינוי מקום בדרך כלל גורם חיוב לברך מחדש, למרות שלא היה הסח הדעת מהאכילה]. למעשה, בדיעבד גם פוסקי ספרד סמכו על הרמ"א שכל עוד לא היה היסח הדעת מאכילה, רשאי הוא להמשיך לאכול על סמך הברכה הראשונה (בן איש חי ש"ר בהעלתך ב', כף החיים קע"ח י ועיין עוד שו"ת אור לציון ח"א יז).

המשנה ברורה כותב (קע"ח סקכ"ח בשם מגן אברהם וכך כתב חיי אדם נ"ט ט"ז) שרק אם אכל כזית לחם ואז קרה שינוי מקום יכול הוא לסמוך על הברכה הראשונה, מה שאין כן בנידון דידן, שלכולי עולמא, יש לברך שנית הואיל ולא אכל מתחילה שיעור המחייב בברכה האחרונה, וחזר על עיקרון זה גם בסימן ר"י סק"א בסופו (לשון חיי אדם: דכיון דאין צריך ברכה אחרונה, כיון שיצא ממקומו, יש לזה דין שאר דברים הנזכר בכלל זה).

נראה לומר, שאם אכל פחות מכזית לחם, דינו זהה למי שאכל פירות, שחלים בו דיני 'שינוי מקום'.

יש לשים לב לעובדה שאולי אכל כזית לחם לפי מידת נפח (למרות שלא הגיע למשקל 27 גרם), וממילא לא חלים דיני 'שינוי מקום'.

כעת ראיתי בהליכות עולם (ח"ב עמ' מ) הכותב בשם ערך השולחן (קע"ח ה) המדייק מלשון תוספות (ק"א ד"ה אלא) שגם אם אכל פחות מכזית, אין חשש שינוי מקום, והרב עובדיה יוסף חושש לדבריו בניגוד למגן אברהם.

סיכום: הדעה הרווחת על פי מ"ב שצריך לחזור ולברך אבל הרב עובדיה יוסף כותב שלא לברך.

תשובה שנ

שינוי מקום בגרעינים (או"ח סי' קעח)

שאלה: אני אוכל גרעינים בבית או שותה קפה, ואני נקרא לצאת, האם העובדה שאני לוקח הכוס או הגרעינים בידי, פוטרת אותי מלברך שנית? אם מלכתחילה, כאשר התחלתי לאכול, היה בדעתי לצאת, האם יועיל הדבר שאצא ולא אצטרך לברך שנית?

תשובה:

הקדמה:

ידוע שיש בהלכה מושג של שינוי מקום, המצריך לברך שוב את ברכת הנהנין, למרות שלא היה היסח דעת.

בשונה מלחם וכדומה, במאכלים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומם, הדין יותר חמור, כי בהם יש שינוי מקום לכל השיטות.

יש בהלכה מושג של 'הולכי דרכים' בהם לא קיימת בעיה של שינוי מקום.

בשאלות הבאות נתייחס למספר מצבים השכיחים בעניינים הללו.

המקרה הפשוט הוא אם אוכל תפוח בבית והוצרך לצאת וכבדו אותו בעוד תפוח, חייב לברך שוב.

חלק ראשון

ביחס למי שיוצא עם האוכל ביד, ומעוניין להמשיך לאכול בחוץ על סמך מה שברך בבית, קיימת מחלוקת באחרונים האם הדבר הזה מועיל, חסד לאלפים מתייחס לכך ומדבריו נראה שבמצב זה אין לברך שנית, ואולי זה רמוז בלשון של השו"ע 'היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר', כאן הואיל ולא פסק, אין זה נחשב לשינוי מקום (ראה כף החיים ס"ק כ). אבל בילקוט יוסף החמיר בכך, שכך כתב: שכך כתב (קש"ע קע"ח ט"ז): 'המפצח גרעינים... והגרעינים היו מונחים לפניו בצלחת, ובעת שבירך לא חשב לקחת עמו הגרעינים ולאוכלם בדרכו, וחזר בו ויצא, צריך לחזור ולברך, שהרי שינה את מקומו'.

בספר ברכת ה' (ח"ג י"א ט"ו-ט"ז) מביא את הדיון ואת הדעות בכך, ומסיק שאם אכל בבית שיעור המחייב ברכה אחרונה, יברך בבית ברכה אחרונה, וממילא יצטרך לברך שנית כאשר ימשיך באכילתו בחוץ. אבל במקרה שלא אכל כשיעור, ימשיך לאכול בחוץ על סמך הברכה שברך בפנים, מדין סב"ל.

חלק שני

במקרה שאינו לוקח אכול בידו (או שאינו מעוניין להזדקק ל'היתר זה' הנתון במחלוקת) אבל מלכתחילה התכוון לצאת ולהמשיך אכילתו בחוץ, כאן השאלה היא האם הוא כלול בהגדרת 'הולכי דרכים'? הדבר צריך ברור, כי מצד אחד נאמר שהדעת להמשיך לאכול במקום אחר, מועילה רק כאשר שינוי המקום הוא רק מחדר לחדר, ולא מהבית לחוץ (רמ"א קע"ח א), ומאידך כתוב שהולכי דרכים מותרים לאכול בדרך הליכתם (שם סעיף ד).

ישנן שתי גישות, מה נותן לאדם גדר של 'הולכי דרכים'?

לפי גישה אחת: הכוונה להמשיך לאכול בחוץ מספיקה (אגרות משה או"ח ח"ב נ"ז וילקוט יוסף).

לפי גישה שנייה: צריך מעשה המוכיח שאינו קובע לאכול במקום (בספר אור לציון ח"ב עמ' קה נותן עצה שיעשה מעשה המוכיח שבדעתו לצאת, כגון שהולך לכיוון הפתח בשעת הברכה). אבל סתם כוונה לצאת לא מועילה, זו גם דעת הרב מאיר מאזוז (אור תורה ניסן תש"ז) כפי שיצטט שם בשמו בהערה, וכן הרב דוב ליאור הורה שיברך שנית.

ספר וזאת הברכה משתמש בביטוי 'הכין עצמו לדרך' ולא ברור לי אם מדובר בהכנה מחשבתית או גם פיזית.

חלק שלישי

באופן שיש שינוי מקום, האם יש לברך על אותה החתיכה שבפיו?

לפי הנשמע במ"ב אינו צריך (סקל"ט) כי הוא מדבר על הצורך לברך 'על כל פתיתה ופתיתה', אבל לפי החזון איש אף על אותה הסוכריה שבפיו, יש להוציאה ולברך עליה ולהכניסה שוב ((הערה 30 במהדורת דרשו).

סיכום: יש מושג של שינוי מקום באכילת פירות לכל השיטות. בהולכי דרכים אין בעיית שינוי מקום. באוכל גרעינים, כוונה להמשיך לאכול בחוץ מועילה ויש אומרים שצריך גם 'מעשה המוכיח'. יש אומרים שלקחת מאכל בידו, פוטרת שאלת שינוי מקום.

תשובה שנה

שינוי מקום בנסיעה ברכב (או"ח סי' קעח)

שאלה: האם יש שינוי מקום באדם האוכל ברכב?

תשובה: בספר וזאת הברכה (פרק ו אות ד) כתב שאם קבע והתחיל לאכול במכונית, נחשב הדבר לקביעות מקום... ולכן אם יוצא ממכוניתו... חוזר ומברך. בהערות בסוף הספר בשם הרב מרדכי אליהו כתב שאין לעבור מן המכונית לרחוב ולהיפך, ואם עבר לדעת רוב הפוסקים צריך לברך וסב"ל.

תשובה שנב

היש קביעות לפני אכילת כזית? (או"ח סי' קעח)

שאלה: אדם שברך על ביסקויט ואכל ממנו פחות מכזית ויצא לחדר אוכל האם צריך לברך שוב מזונות?

תשובה: לכתחילה אין אנו משנים מקום אכילה גם אם אוכלים עוגיה או לחם (בלחם והדומה לו, דעת הרמ"א שאין מושג של 'שינוי מקום', אבל גם הוא מודה שאין לכתחילה לשנות את מקומו).

בכדיעבד, אם שינה ויצא לבית אחר, אם מצטרפים שני התנאים הבאים, אינו צריך לחזור ולברך: א. אכל דברים הטעונים ברכה לאחריהן במקומן [זה ודאי כולל לחם, אבל לגבי שאר מאכלים שיש עליהם ברכת מעין שלוש עיין בהרחבה בסימן קע"ח ה] ב. אכל כזית מאותו מאכל לפני צאתו (על פי מ"ב קע"ח סק"ח). על כן במקרה הנ"ל, צריך לברך שוב.

תשובה שנג

הניח מקצת חברים (או"ח סי' קעח)

שאלה: האם ההיתר לעקור ממקומו בסעודה על סמך שהניח שם מקצת חברים, הוא היתר מרווח או רק לצורך מצווה עוברת כגון לצאת לקראת חתן וכלה?

תשובה: התלמוד (ק"א:) מציין ש'בני חבורה שהיו מסובין לשתות ועקרו רגליהן לצאת לקראת חתן או לקראת כלה, כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע כשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה. במה דברים אמורים שהניחו שם זקן או חולה'.

השאלה היא האם הגמרא רק דנה במציאות שנוצרה (שיצאו לקראת חתן וכלה) אבל אין כאן היתר גורף, או שהיא בעצם גם מתירה את הדבר גם לכתחילה.

יש בכך מחלוקת ראשונים, בין הכלבו לאבודרהם, (הובאה פעמיים בבית יוסף סימן קע"ח ד וכן תפ"ד א) לדעת אבודרהם רק למצווה עוברת רשאי לצאת, ואילו הב"י בסימן קע"ח מדייק מלשון הברייתא 'עקרו רגליהם לבית הכנסת או לבית המדרש' שאין הבדל בין מצווה עוברת או לא. בשער הציון (תפ"ד ב) משמע שכאשר המצווה לא עוברת, לא יעקור ממקומו. ויש חיזוק לדבריו מלשון הרמ"א (קע"ח ב) בגלל החשש שמא ישכח לחזור ולאכול. במשנה ברורה מהדורת איש מצליח (סימן תפ"ד הערה 2) מכריע כדברי מרן בסימן קע"ח שיכול צאת אף

למצווה שאינה עוברת, והביא סיוע לדברים הללו מהליכות עולם ח"ב עמ' טל ומברכת ה' ח"ג י"א הערה 63.

סיכום: בני ספרד מתירים לצאת אף למצווה שאינה עוברת אם השאיר מקצת חברים ואילו מנהג בני אשכנז לא לצאת לכתחילה כאשר אינו לצורך מצווה עוברת מחשש שמא ישכח מלחזור ומלברך על מה שאכל.

תשובה שנד

דיבור אחרי מים אחרונים (או"ח סי' קעט)

שאלה: האם מותר לדבר אחרי מים אחרונים?

תשובה: לפני שנענה על השאלה, נרחיב את השאלה, בבחינת 'שאלת חכם חצי תשובה'. חז"ל אמרו: 'תיכף לנטילה ברכה' (ברכות מ"ב). האם כוונתם היא שזה מחייב שלא לדבר אחרי מים אחרונים או שאם אני רוצה לדבר, הדבר מותר אלא שאצטרך ליטול שנית את ידי?

בשו"ע (או"ח קע"ט א) כתב: 'גמר סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים, אינו יכול לאכול ולא לשתות עד שיברך ברכת המזון'.

כתב על כך המ"ב (סק"א) 'והוא הדין שיש להיזהר לכתחילה שלא להפסיק בדיבור אפילו מעט דתיכף לנטילה ברכה'.

לגבי ההצעה שהעליתי בשאלה, ענה לי הרב שמואל אליהו, אנו מתייחסים לנטילת מים אחרונים כאל התחלת ברכת המזון, ולכן אינו יכול לדבר ולא לאכול אלא מחוייב לברך מיד ברכת המזון, ולכן לא טוב שישהה זמן רב, והדברים מבוססים בדברי הבית יוסף שהביא את לשונו של רבנו יונה: 'כיון שנטל ידיו כדי להיות מזומן לברכה, הוי כאילו התחיל בברכה ואסור להפסיק באכילה ושתייה כלל'.

אם היה צריך להפסיק לדבר נחוץ או בדיעבד שהפסיק, כתב המ"ב (שם) שיטול ידיו שנית כדי להסמיך אותה לברכת המזון.

סיכום: אין לדבר לכתחילה אחרי 'מים אחרונים' ורק בדיעבד אם שח יטול שנית.

תשובה שנה

גדרי הסח הדעת מאכילה (או"ח סי' קעט)

שאלה: מה מהווה הסח הדעת בסעודה, כך שאסור לי להמשיך לאכול ללא ברכה?

תשובה: ישנם בגמרא (ברכות מ"ב.) מספר מדדים: גמר מלאכול, סילק שולחנו, סך ידיו בשמן, אבל הגמרא מסיקה שדברים הללו לא מהווים הסח הדעת, כאשר מיסב על שולחן המארח, וזה הביטוי המוזכר שם: 'אנן אתכא דריש גלותא סמכינן' כלומר אנו סמוכים על שולחנו של ראש הגולה, ועל כן אין משמעות לסילוק השולחן, שהרי אם יכבד אותנו בדבר מאכל, נשמח להמשיך לסעוד עמו.

אחרי זה הגמרא מביאה שכל המדדים הנ"ל אינם רלוונטים, מפני שישנו מדד אחר, והוא נטילת מים אחרונים, וזו לשונה: 'לית הלכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי הא דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב, שלש תכיפות הן... תפלה תכף לנטילת ידיים ברכה', וכן מפרש רש"י במקום: 'אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסלוק ולא בשמן, אלא במים אחרונים, כל זמן שלא נטל מים אחרונים – הוא מותר לאכול, ומשנטל – אסור לאכול'.

הסתפקתי בשאלה, מה הדין באורח שנטל מים אחרונים, מה הגורם הגובר, מים אחרונים או העובדה שאני אורח?

עיינתי בביאור הלכה (או"ח קע"ט ב ד"ה אפילו) והוא מצטט מדברי רע"א הכותב בשם פרח שושן שאם נטל ידיו גם בכהאי גוונא הוי הסח הדעת, וכן הבין מדברי הפרי מגדים. שם הוא מציין שבספר מטה יהודה חולק על זה. בהערות איש מצליח כתב על סב"ל ומכל מקום אם אין לו צורך לאכול עוד, נכון שלא יאכל כדי שלא יכנס למחלוקת.

סיכום: אין נכון להמשיך לאכול אם כבר נטל מים אחרונים, גם אם מדובר באורח.

ברכת המזון

- תשובה שנו - באיזה יד יחזיק האיטר כוס של ברכה (או"ח סי' קפג)..... 339
- תשובה שנו - עניית 'אמן' בברכת המזון (או"ח סי' קפג)..... 339
- תשובה שנח - זמן עיכול בשתייה (או"ח סי' קפד)..... 339
- תשובה שנט - שתייה ממושכת (או"ח סי' קפד)..... 341
- תשובה שס - סעודות ארוכות (או"ח סי' קפד)..... 342
- תשובה שסא - מה הגורם לשובע? (או"ח סי' קפד)..... 343
- תשובה שסב - ספק אם ברך ברכת המזון..... 344
- תשובה שסג - ארוחה הגולשת מיום ליום (או"ח סי' קפח)..... 344
- תשובה שסד - אמירה מיותרת (או"ח סי' קפח)..... 346
- תשובה שסה - מתי מסתיים הזימון (או"ח סי' קצד)..... 347
- תשובה שסו - כל אחד יודע בקיא בברכה אחת (או"ח סי' קצד)..... 347
- תשובה שסז - נמלך להצטרף (או"ח סי' קצז)..... 349
- תשובה שסח - כוס בצירוף קטן (או"ח סי' קצז)..... 349
- תשובה שסט - איך עונים לזימון מי שכבר ברך (או"ח סי' קצח)..... 350
- תשובה שע - צירוף חילוני לזימון (או"ח סי' קצט)..... 351
- תשובה שעא - צירוף שתי קולות בזימון (או"ח סי' קצט)..... 351
- תשובה שעב - חיוב נשים בזימון (או"ח סי' קצט)..... 352
- תשובה שעג - עד היכן ברכת הזימון (או"ח סי' ר)..... 353

תשובה שנו

באיזה יד יחזיק האיטר כוס של ברכה (או"ח סי' קפג)

שאלה: באיזה יד יש לאיטר להחזיק את כוס של ברכה?

תשובה: על פי השו"ע (או"ח קפ"ג ה) שכתב בשם שיבולי הלקט, יש להחזיקה ביד שמאל, שהיא ידו החזקה. אבל לפי המובא בכף החיים (סקכ"ט) על פי חכמי הסוד, יש להחזיקה תמיד ביד ימין.

שאלה זו קיימת בכל דבר שאדם מברך עליו, ולא רק ביחס לכוס של ברכה, על כן תהיה התייחסות לכך שנית בסימן ר"ו.

תשובה שנו

עניית 'אמן' בברכת המזון (או"ח סי' קפג)

שאלה: מי שנמצא באמצע אמירת ברכת המזון, האם מותר לו לענות אמן על ברכות שהוא שומע מהמזמן?

תשובה: הרמ"א כתב (קפ"ג ז) שהמסובין יקדימו לסיים את הברכה בלחש קצת קודם המברך כדי שיענו אמן, אבל כף החיים כתב שלדעת השו"ע אין עונים אמן בזמן אמירת ברכת המזון, אף לא בין ברכה לברכה.

תשובה שנח

זמן עיכול בשתיה (או"ח סי' קפד)

שאלה: אם אני שותה במהלך טיול, מסע או נהיגה, האם יש לברך על כל שתייה ושתייה או לא?

תשובה: יש לדון בשתי שאלות: א. ברכה ראשונה, ב. ברכה אחרונה. אכן, ישנן השלכות מדיון אחד על משנהו.

א. מי שברך על המים, כל עוד אין הסח הדעת ושינוי מקום יכול להמשיך לשתות על סמך הברכה הראשונה.

המג"א (קפ"ד, ט') מחדש שאם עובר זמן של עיכול המזון, פגה לה הברכה הראשונה, והאחרונים לא פסקו כמותו (מ"ב קפ"ד, יז).

ב. הכלל הוא שאם המאכל התעכל במעיו הפסיד ברכה אחרונה (שו"ע או"ח קפ"ד ה').

אם שתה שיעור רביעית ראוי שיברך מיד, כי בשתיית משקים ביום חם מאוד, זמן העיכול עובר מהר מאד, אם ננקוט שהמדד לעיכול הוא כפי שמנסח השו"ע (שם) "כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה", ואם לא יברך מיד עלול הוא להפסיד את ברכת 'בורא נפשות'. במקרה שלנו באופן שברך ברכה אחרונה על דעת להמשיך לשתות, האם יברך להבא שהכל כי בירך ברכה אחרונה או לא, כי לא היה כאן הסח הדעת מהשתייה?

נחלקו בכך הפוסקים:

א. הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה ברכות עמ' קעה) דייק מדברי המג"א (ק"צ סק"ג יצוטט בהמשך) שברכה אחרונה (כגון מעין שלוש ובורא נפשות) אינה מהווה הסח הדעת, אם דעתו להמשיך לאכול או לשתות.

[דבריו קשים לי, מהלכות ליל הסדר ששם מורים שלא לאכול כרפס בכמות של כזית, כי אם יאכל כזית יצטרך לברך ברכה אחרונה ולא יכול לפטור שוב את המרור. ואולי התייחס לכך במעיין אומר (כרך ג' עמ' עב)].

כפסיקת הרב עובדיה יוסף עולה גם מדברי שו"ת אור לציון (פרק י"ב י"ט בהערה) שם הוא דן באדם שברך 'נפשות' על מים ששתה אבל דעתו הייתה להמשיך לשתות מכוס התה שלפניו, הדין הוא שלא יברך שוב 'שהכל' על המים, אבל כתב שאין לעשות זאת לכתחילה.

ב. מ"ב (ק"צ סע' ב' באור הלכה 'ברך') מסתפק אם פוסקים כמו המג"א הנ"ל או לא.

ג. ראיתי בחוברת על הלכות ברכות (עמ' 67) שכתוב בשם הרב מרדכי אליהו שאם אכל ירקות וגרעינים וברך על הירקות 'בורא נפשות' מחשש שיעבור זמן עיכול או מחשש שמא ישכח, ורוצה להמשיך לפצח גרעינים או לשתות קפה, צריך לברך עליהם שוב, ונכון יותר לשנות מקומו ואחר כך לברך על הגרעינים.

גם הרב שמואל אליהו אמר לי שהמנהג הוא לברך בכל שתייה ששותה אם כבר בירך בורא נפשות, וכן כתב בהערות איש מצליח סוף חלק ב' עמ' צט.

אולי דברי הרב אליהו מבוססים על בגדי ישע החולק על מגן אברהם, לדעתו כל ברכה אחרונה מהווה הפסק, אף בדעתו להמשיך לאכול.

בהליכות שלמה (פסח פרק י"ב סעיף ג) בהתייחסות ללימוד ליל שבועות המליץ לברך בורא נפשות ויחזור לברך שהכל על כל שתיה.

הרב אופיר מלכה (הליכות מועד עמ' תנה) ממליץ על פתרון העוקף את כל המורכבות, והוא שיחשוב בשעה שמברך ברכה ראשונה, שזה יחול רק על מה שאוכל בחצי שעה הסמוכה, ואז יברך ברכה אחרונה, ואם ירצה לאכול שוב, יברך ברכה ראשונה. הרב יוסף קאפח סובר שאין שום בעיה לברך בתחילת השתייה 'שהכל', ולברך ברכה אחרונה לבסוף, למרות שהיא מתמשכת על זמן רב. הערות:

1. על איזה מקרה דיבר המג"א? אם בירך אחר ברכת המזון על כוס יין כתקנת חז"ל, ובטעות בירך מיד מעין שלוש למרות שהייתה דעתו להמשיך לשתות, כותב המג"א שלא יברך שוב על היין ברכה ראשונה.

2. הרב דוב ליאור וכן הרב יהושע צוקרמן נקטו שיטה אחרת לגמרי ממה שכתבתי. לדעתם, יברך שהכל בתחילת השתייה ויברך ברכה אחרונה רק בסופה ולא חששו לזמן שעובר בין שתייה לשתייה. סברת הרב דוב ליאור: כיון שלא עובר זמן של שבעים ושתיים דק' בין שתייה לשתייה אין הדבר נחשב לזמן עיכול למרות שמדובר במשקים; סברת הרב צוקרמן: הואיל ומדובר בפעולה מתמשכת (טיול או עבודה) הרי זה דומה למי שיושב בסעודה ומדבר בה דברי תורה שאין חוששים להפסק אף אם עובר הרבה זמן (השווה מ"ב קפ"ד י"ח).

לאחר זמן נפגשתי עם הרב דוב ליאור ואחרי שהתבונן בדברי המ"ב (ק"צ ח) הוא שינה את דעתו ואמר שאם יש שיעור מיל בין שתיה לשתיה יברך 'בורא נפשות' אחרי כל שתיית רביעית, ולגבי ברכה ראשונה, אם ברך 'בורא נפשות' על דעת להמשיך לשתות, אין לברך שוב 'שהכל' על המשך השתייה [הרב סיפר שנשאל במקרה ואדם שותה מים ואוכל תפוח ומעוניין לברך 'בורא נפשות' על התפוח בלבד ומעוניין להמשיך לשתות על סמך ברכה ראשונה וענה שיכול].

סיכום: יש כאן שלש דעות; 1. יברך בורא נפשות אחר כל שתייה וממילא יברך שהכל לפני השתייה הבאה; 2. יברך אחר כל שתיית רביעית בורא נפשות אבל ברכת שהכל יברך רק בפעם הראשונה; 3. יברך שהכל בהתחלה ובורא נפשות בסוף כל ה'שתיות'.

תשובה שנט

שתיה ממושכת (או"ח סי' קפד)

שאלה: כמה זמן אחרי ששתיתי אני עוד יכול לברך ברכה אחרונה?

תשובה: בשו"ע או"ח (קפ"ד, ה) למדנו שאם לא ברך מיד אחרי אכילתו, ועבר זמן של עיכול המזון במעיו, אינו יכול לברך ברכה אחרונה.

במשנה ברורה (ק"צ, ה') כתוב ששיעור עיכול בשתייה איננו גדול כל כך. ולכן המליץ לברך מעין שלוש על שתיית כוס ברכת המזון תיכף אחרי שסיים לשתותה (אלא אם כן דעתו להמשיך לשתות מיד).

אמנם, לא התבאר בדבריו כמה הוא זמן עיכול המזון במשקים, אבל ישנם אחרונים שהתייחסו לכך בפירוש.

א. בספר כף החיים (קפ"ד, כ"ט) כתב שבאכילה מועטת יכול לברך חצי שעה סמוך לאכילה.

ב. בספר שדי חמד (הביאו קצות השולחן סימן ס' אות ח' בהערה כ') כתב שכל עוד לא עברו אחת עשרה דקות, ודאי שלא עבר זמן עיכול המזון, ראיתי שהרידב"ז כותב (מאכלות אסורות י"ד ט) בהקשר לשתיית רביעית מפוצלת, בשתיית משקים טמאים המטמאים את הגויה, שהדבר תלוי בעיכול, וכל עוד לא עבר זמן של אכילת פרס השתייה לא נבלעה במעיים עדיין.

ג. בספר חוט השני (ברכות עמ' ריא) כתב ששיעור עיכול בשתייה הוא גם כן ארבע מילין, אלא אם כן נראה שיש סיבה שנתעכל קודם לדוגמה במזג אויר חם וכיוצא בו.

לגבי שתיית מים, הואיל ואין בהם קלוריות, כתב בברכת ה' (ח"ג עמ' קנה) שעד חצי שעה ניתן לברך ברכה אחרונה (ועיין בהערות בסוף הספר מהד' איש מצליח על סימן קפ"ד).

סיכום: ראוי לברך על אכילה מועטת או שתיה מיד כשסיים לאכול או לשתות (הלכות ברכות של הרב מרדכי אליהו עמ' 57).

בכל מצב אין לברך אחר חצי שעה, וטוב להדר לברך באחת עשרה דקות הראשונות.

תשובה סס

סעודות ארוכות (או"ח סי' קפד)

שאלה: בסעודות גדולות ובהם יש הרבה דרשות, שאורכן במצטבר יותר משעה ורבע, מה עלי לעשות?

תשובה: כתב המ"ב (קפ"ד י"ח) במה דברים אמורים (שאם היתה הפסקה ארוכה, אינו יכול עוד לברך) שאחר שגמר אכילתו הראשונה הסיח דעתו מלאכול עוד, אבל אם היה הכל במשך סעודה אחת כגון מה שרגילין בסעודות גדולות שיושבין כמה וכמה שעות, ולפעמים יש שיעור עיכול מאכילת פת שאכלו בתחילה, אף על פי כן יוכלו לברך לבסוף ברכת המזון, כיון דבתוך משך הזה אוכלין פרפראות וכיסנין ושותין הכל סעודה אחת היא וכלא נתעכל מזון הראשון דמי'.

תשובה שסא

מה הגורם לשובע? (או"ח סי' קפד)

שאלה: אכלתי סעודה המכילה כזית לחם והרבה דברים נוספים, שגרמו לי לשובע, כעת אני מסופק האם ברכת המזון, מה דיני?

תשובה: אמנם אין חיוב ברכת המזון באוכל כזית אם לא שבע, אבל אם שבע הרי חייב מן התורה. קיימא לן שספק דאורייתא לחומרא, ועל כן אם יש לו ספק האם ברך, חוזר ומברך באופן ששבע.

בנידון דידן, ששבע אבל לא רק מהלחם עצמו, אלא גם בזכות הדברים הנלווים, יש להסתפק מה תוקף חיובו. בחזון עובדיה ברכות (עמ' רלח) הביא בכך מחלוקת, והכריע למעשה שיברך, מכוח ספק ספיקא, ספק אם הלכה כדעה שכזית מחייב מן התורה, וספק באופן ששבע בזכות אכילת שאר מאכלים, האם חייב מן התורה (כמו כן כתב ביחווה דעת ג, י ובברכת השם ח"ב ד, 1).

בספר אור לציון (ח"ב י"ג 1) הכריע באופן אחר, שאם שבע מהפת ומדברים שמלפתים בהם את הפת, חייב מן התורה, ואילו אם שבע מדברים שאין רגילות ללפת בהם את הפת, כגון אורז, אינו חייב אלא מדרבנן. יש סימוכין לדבריו מלשון המ"ב בביאור הלכה (קפ"ד): 'והנה ראיתי בפרי מגדים שכתב דמסתברא לו דבעינן שביעה מפת לבד ואז הוא חייב מן התורה, ונראה לי פשוט דאין כוונתו במי שאוכל איזה דבר ללפת את הפת, דזה פשיטא דמצטרף שכן הוא דרך אכילה [עיין ברכות מ"א מיסב ואוכל בלפתן] אלא בשאכל שארי דברים בפני עצמן'.

בניגוד לנ"ל שיטת בא"ח (ש"ר חוקת י) היא שבכל המצבים המסופקים אינו חוזר לברך (אינו מחלק בין שאכל דברים המלפתים את הפת לשאר מאכלים ובוה דומה לפרי מגדים המובא בביאה"ל). ועיין בכף החיים (קפ"ד אות כ"ד) שמחלק בין אכל כזית או כביצה לחם.

סיכום: יש בשאלה הנ"ל ארבע שיטות בפוסקי ספרד, ואילו למ"ב פשוט שאם שבע גם מדברים שמלפתים בהם הפת, חוזר לברך מספק.

תשובה שסב

ספק אם בריך ברכת המזון

שאלה: אכלתי ארוחה דשנה, בה אכלתי לחם, ואיני זוכר האם ברכתי ברכת המזון, האם מספק עלי לחזור ולברך או לא, ומה לגבי ברכה רביעית שהיא דרבנן?

תשובה: ידוע הכלל של 'ספק דאורייתא לחומרא', על כן אם התחייב מן התורה בברכת המזון, הדין הוא שחייב לחזור ולברך.

דווקא כאשר הוא שבע, אז הוא חייב מן התורה, ועל כן יחזור ויברך. ביחס לברכה הרביעית, דעת המ"ב שיאמרנה, 'כי היכי דלא לזלזולי בה', אבל דעת הרבה אחרונים ספרדים שלא יאמרנה בשם ומלכות, מספק.

תשובה שסג

ארוחה הגולשת מיום ליום (או"ח סי' קפח)

שאלה: אדם שהתחיל לאכול בראש חודש והמשיך ביום הבא שאינו ראש חודש, וכן להיפך התחיל ביום כ"ט וסיים בראש חודש, האם יאמר 'עלה ויבוא'?

תשובה: ישנה מחלוקת בין הראשונים, האם הולכים לפי תחילת הסעודה או לפי הזמן שבו מברך.

א. שיטת הרא"ש ברורה, שתמיד הולכים לפי השעה שמברך, הוא מתייחס לכך פעמיים, פעם אחת בפסקים שלו ופעם אחת בשו"ת שלו.

בפסקים (פסחים י, ז) הוא דן באדם שהתחיל סעודה ביום שישי, ומברך כאשר כבר חשיכה ונכנסה השבת. הוא כותב שיזכיר את השבת, כדין מי שלא התפלל של מנחה בערב שבת שמתפלל ערבית שתים ומתפלל של עכשיו (שבת), דבריו הובאו על ידי מרן השו"ע (או"ח רע"א ו).

בשו"ת (כ"ב ו), הוא מתייחס למקרה ההפוך, שאוכל בראש חודש או בשבת ומברך במוצאי ראש חודש או במוצאי שבת, שם הוא כותב שאינו מזכיר, הואיל ובשעה שמברך זה כבר יום חול.

ב. מאידך, ישנה שיטה בראשונים (ב"י בשם שו"ת מהרי"ל) שתמיד הולכים לפי התחלת הסעודה. ולפי זה באופן שאכל ביום שישי אינו מזכיר וכדעה זו פסק הרמ"א בהלכות שבת (רע"א ו),

ובמקרה ההפוך שהתחיל בשבת וסיים בצאתה, יש להזכיר את שבת, וכך כתב השו"ע סוף סימן קפ"ח.

ג. גם לפי שיטה השניה שהקובע הוא תחילת הסעודה, במקרה שבפועל אכל ביום שישי והמשיך לאכול בשבת, פשוט שיזכיר הואיל ויש כאן אכילה בשבת ועיתוי הברכה גם בשבת (מ"ב רע"א סק"ל).

אותו הדין יהיה גם בראש חודש, שאם אכל פת בלילה למרות שהתחיל לסעוד מבעוד יום, יזכיר יעלה ויבוא, הואיל ואכל גם בראש חודש (פסקי תשובות ח"ב עמ' תרכ"ג הערה 86).

לא התברר בפירוש אם הגורם המחייב בסעיף ג, הוא אכילת פת דווקא או כל דבר אכילה, ועוד דבר לא התברר, האם צריך דווקא אכילת כזית, וגם לא התבאר אם מספיק שיאכל משקיעת החמה או דווקא אם היה הדבר לאחר צאת הכוכבים.

ד. ישנה בפוסקים שיטה שלישית (בן איש חי"ר חוקת כ"ב) הרואה הבדל בין שבתות וימים טובים לבין ראש חודש חנוכה ופורים. אם נתבונן מה הסברה של אותה שיטה, נגיע למסקנות מעניינות:

אפשרות א': שבת ויום טוב שיש בהם מצווה להוסיף מקודש על החול.

לכן דווקא בהם אם אכל בשבת ויצאה שבת, מזכיר של שבת, מה שאין כן בחנוכה שאין בו דין תוספת, לכן בו לא יזכיר בלילה, הואיל וכבר יצא היום (על פי השל"ה).

אפשרות ב': הפסיקה תלויה בדיון נוסף והוא: האם מחזירים אותו אם לא הזכיר את המאורע? בשבת שיש חיוב להזכיר (לדעת מקצת הפוסקים גם בסעודה שלישית הדין כן) לכן חוששין לדעה שהולכים אחר תחילת הסעודה אבל בראשי חודשים חנוכה ופורים שהאיזכור של החג אינו מעכב מספק חוששין לשתי הדעות ואינו מזכיר בשום מצב שהתחלה היתה ביום אחד והסיום למחרת.

מה כתבו הפוסקים?

1. השו"ע לכאורה לא עקבי בפסיקתו, כי בסימן רע"א הלך אחר דברי הרא"ש (לפי סיום הסעודה) ואילו בסימן קפ"ח הלך כשיטה השניה (לפי התחלת הסעודה), המגן אברהם (רע"א י"ד) הסביר שמכיוון שמספקא ליה, פסק בשני המצבים להזכיר. הרב יצחק יוסף נצמד לגמרי לפסיקת השו"ע (ילקוט יוסף ח"ג עמ' שנט גם על פי יחווה דעת ח"ג נ"ה). ציטוטים: לשון השו"ע (רע"א ו) 'אם גמר סעודתו וקידש היום קודם שברך בהמ"ז, מברך בהמ"ז על כוס ראשון ואח"כ אומר קידוש היום על כוס שני, וצריך להזכיר של שבת בבהמ"ז, אף על פי שמברך קודם קידוש'. בסימן קפ"ח י: 'היה אוכל ויצא שבת, מזכיר של שבת בבהמ"ז דאזלינן בתר התחלת הסעודה; והוא הדין לראש חודש ופורים וחנוכה'.

2. בשש"כ (פרק י"ז הערה ל"ה) פסק שתמיד הולכים אחר תחילת הסעודה, כשיטה השניה והיא שיטת הרמ"א. וזו לשונו: 'ויש אומרים דאינו מזכיר של שבת, דאזלינן בתר תחלת הסעודה, וכן עיקר כמו שנתבאר לעיל סוף סימן קפ"ח'.

3. הבן איש חי (שם) פסק שבשבתות וימים טובים, אם התחיל בשבת שיזכיר, כשיטה השניה, ואילו אם אכל בראש חודש וסיים לאחר שעבר ראש חודש, לא יזכיר.

אני מבין בדבריו, הואיל וחושש לצאת 'מידי פלוגתא' בראשי חודשים חנוכה ופורים, לפי זה גם אם אכל לפני ראש חודש ומברך בראש חודש על אכילתו שלא יזכיר הואיל וההתחלה היתה ביום חול.

4. כף החיים (קפ"ח מ"ג) פסק שמספק לא יזכיר בשום מצב, גם ביחס לשבתות.

מנהג בני אשכנז	בא"ח	שו"ע (ההתחלה גם קובעת)	
מזכיר	לא מזכיר	מזכיר	התחיל בר"ח ומברך בב' לחודש
רק אם אכל בלילה מזכיר	לא מזכיר	מזכיר	התחיל בחול ומברך בר"ח

תשובה שסד

אמירה מיותרת (או"ח סי' קפח)

שאלה: אמרתי בטעות ביום חול 'רצה' בברכת המזון, האם יצאתי ידי חובה?

תשובה: אמירה מיותרת לא פוסלת את ברכת המזון (ועיין בשו"ע או"ח סימן ק"ח י"ב ובאחרונים שם מה הדין אם הוסיף במזיד הוספה בשמונה עשרה שלא כדין).

תשובה שסה

מתי מסתיים הזימון (או"ח סי' קצד)

שאלה: שלושתנו אוכלים יחד, שניים רצו לזמן, ואני מעוניין להמשיך לאכול, האם אני רשאי לענות לזימון, ומיד להמשיך לאכול או לשוחח?

תשובה: ישנה מחלוקת אמוראים במסכת ברכות, עד היכן ברכת הזימון, לפי רב נחמן עד נברך, ואילו לפי רב ששת עד הזן את הכל.

בביאור המחלוקת הסבירו בעלי התוספות, שהאמוראים דיברו על המציאות הנ"ל, שלפי רב ששת אין העונה רשאי לאכול עד שיסיים לשמוע את ברכת הזן, ואילו לפי רב נחמן מיד בסיום אמירת 'ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו' רשאי להמשיך לאכול.

הרא"ש פסק כרב ששת ואילו הרמב"ם והרי"ף פסקו כרב נחמן.

בדרך הרא"ש נקט הרמ"א, ובדרכם של הרוב נקט השולחן ערוך, וזו לשון ההלכה (או"ח ר' ב'): 'אינו צריך להפסיק אלא עד שיאמר: ברוך שאכלנו משלו וכו', וחוזר וגומר סעודתו בלא ברכה בתחלה. הגה: וי"א שצריך להפסיק עד שיאמר: הזן את הכל, וכן נוהגין'.

מה הסברא בדברי רב ששת? כתב המ"ב (סק"ח): 'סבירא ליה דאף דברכת הזן לאו לגמרי מברכת זימון היא דהרי היחיד אומר אותה גם כן, אפילו הכי שייכא לברכת זימון, דנברך לבד אינה ברכה שאין בה שם ומלכות וקאי על מה שמברך המזמן אחר כך ברכת הזן'. מכח סברא זו חידש המ"ב שגם לפי רב ששת אם יש זימון בעשרה, אין צורך להמתין לסיום ברכת הזן, הואיל ויש בזימון אזכרה, נחשב שאמר כבר ברכה עם המזמן.

תשובה שסו

כל אחד יודע בקיא בברכה אחת (או"ח סי' קצד)

שאלה: שלושה שאכלו כאחד, וכל אחד מהם יודע רק ברכה אחת, האם יש מקום לזמן ולברך ברכת המזון?

תשובה: הגמרא (ברכות מ"ו.) אומרת שברכת המזון, לפי רב נחמן בארבעה ואילו לפי רב ששת בשלושה, הסביר הרי"ף שיותר לחלק את ברכת המזון בין שלושה מברכים לפי רב ששת כי לדעתו אין לחלק את ברכת המזמן מברכת הזן, ואילו לפי רב נחמן ניתן לחלק בין ארבעה מברכים, כי המזמן נחשב לאחד והאומר ברכת הזן נחשב כאדם נוסף.

השו"ע נוקט כדברי רב נחמן על פי הסבר הרי"ף: 'שלושה שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון, אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השנייה ואחד השלישית, חייבים בזימון וכל אחד יברך הברכה שיודע, ואף על פי שאין בהם מי שיודע ברכה רביעית אין בכך כלום, אבל לחצאין אין לברך, אם האחד אינו יודע כי אם חצי הברכה, שאין ברכה אחת מתחלקת לשתיים'.

כאמור השו"ע מדגיש שאין לחלק ברכה אחת לחצאין, וכמו כן ניתן להבין מדבריו, שאם יודעים שלוש ברכות למרות שאינם יודעים ברכה רביעית, אין הדבר מעכב, וניתן לדייק עוד שם אינם יודעים בסך הכל שלוש ברכות, לא יתחילו לברך, וזו לשון המ"ב: 'ומשמע מזה דבאחת משלש ברכות הקודמים אם אין אחד מהם שיודע אותה מעכב שלא יברכו כלל דברכות מעכבות זו את זו, ויש פוסקים שסוברים דאף דמן התורה חייב לברך אותם מכל מקום אין מעכבות זו את זו, ולפיכך מי שאינו יודע לברך כל הברכות ואי אפשר לו לקרוא לבקי שיוציאו בברת המזון צריך לברך על כל פנים הברכה שיודע אותה, ולענין דינא אם אכל כדי שביעה דחויב ברכת המזון שלו הוא מן התורה יש להחמיר כשיטה זו ולברך אותה'.

הפוסקים הספרדים העלו את החשש, שאם צודק המאן דאמר שברכות מעכבות זו את זו, ממילא אין היתר לומר חלק מברכת המזון, כאשר לפי חלק מהפוסקים אינו יוצא ידי חובה, ממילא יש כאן חשש ברכה לבטלה.

בביאור הלכה מוצא קשר בין סוגיה זו לקודמה, וזו לשונו: 'ולפי המבואר לקמן בסימן ר' בהג"ה דברכת הזימון הוא עד הזן דווקא, אם כן אם אין אדם אחד יודע לברך עד גמר הזן כי אם נברך לבד, והשני יודע ברכת הזן, אין מחלקין אותה לשתיים, אלא יברכו בלי זימון כלל ויתחילו רק מתחילת ברכת המזון, דנהי דברכת הזן מעכב לברכת הזימון שבלתה אינו יוצא בזימון, מכל מקום זימון אינו מעכב לברכת הזן שהוא התחלת ברכת המזון כנ"ל...'

יש לשים לב לשתי נקודות: א. דברי הביאור הלכה נכונים רק לשיטת הרמ"א, כי לשיטת השו"ע אין שום בעיה שמי שמזמן אינו אומר ברכת הזן. ב. החזון איש מסתייג מדברי הביאור הלכה, מפני שלדעתו פסיקת הרמ"א בסימן ר' כדעת רב ששת היא רק לחומרא ולא לקולא (לפטור אותם מחובת זימון).

תשובה שסז

נמלך להצטרף (או"ח סי' קצז)

שאלה: הגעתי לארוע וחשבתי לאכול שם בלי לקבוע איתם סעודה, על מנת שלא להתחייב בזימון. כעת הציעו לי לזמן איתם, האם אני רשאי?

תשובה: אין חיוב זימון בגלל שמלכתחילה היתה דעתך שלא להצטרף (וזאת הברכה עמ' 135), אבל אתה רשאי לשנות כעת אם דעתך, ולאכול שוב כזית לחם ואז תוכל לזמן איתם. כל זאת בתנאי שהמסובים לא נטלו מים אחרונים (ביחס לאמירת 'הב לן ונברך' יש מחלוקת בראשונים, כפי שהובא בתחילת סימן קע"ט ועיין בביאור הלכה קצ"ז א ד"ה אבל וכן בהערות איש מצליח בסוף הספר על תחילת סימן קע"ט).

תשובה שסח

כוס בצירוף קטן (או"ח סי' קצז)

שאלה: באופן שאכלו שלושה אנשים ואחד מהם קטן שהגיע לגיל חינוך, האם ניתן/ראוי לברך על כוס ברכת המזון?

תשובה: רקע לשאלה, בני ספרד מצרפים לזימון גם קטן שיודע למי מברכים, אבל בני אשכנז לא מצרפים עד שיגיע לגיל בר מצווה, על כן השאלה הבאה מתעוררת רק בבני ספרד.

כתב לי הרב יצחק יוסף שיברך על הכוס (ההגיון הוא כך: אמנם יש דעה שמברכים על הכוס אפילו ביחיד אבל אין נוהגים כמות, אבל כאן שיש זימון, זה ודאי עדיף מיחיד).

תשובה שסט

איך עונים לזימון מי שכבר ברך (או"ח סי' קצח)

שאלה: הגעתי באחור לסעודת ברית מילה, ישבתי לשתות כוס מים, ברכתי עליה גם ברכה אחרונה, בעומדי לצאת אני שומע אותם מזמנים, מה עלי לענות בשומעי את המזמן אומר 'נברך לאלוקינו שאכלנו משלו וכו'?

תשובה: בתלמוד (ברכות מ"ה:) 'שנה סוגיה בנידון: 'בא ומצאן כשהן מברכים מהו אומר אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר עונה אמן ולא פליגי הא דאשכחינהו דקא אמרי נברך והא דאשכחינהו דקא אמרי ברוך אשכחינהו דקא אמרי נברך אומר ברוך ומבורך אשכחינהו דקא אמרי ברוך עונה אמן'.

יוצא מכאן, שבמקרה שלא אכל איתם, אם שמע את הקריאה של המזמן עונה את הנוסח בוש"ת ל"ו (ראשי תיבות של ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד), ואילו אם שמע רק את העונים, יענה אחריהם אמן.

כך גם פסק בשו"ע (או"ח קצ"ח א'): 'שלשה שאכלו והם מברכין, ונכנס אחד שלא אכל, אם נכנס כשאומר המברך נברך שאכלנו משלו, עונה אחרי: ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד; ואם נכנס כשאחרים עונים ברוך שאכלנו משלו, עונה אחריהם אמן...'

במקרה שאכל איתם או אפילו רק שתה, רשאי לענות כמו כולם בנוסח ברוך שאכלנו משלו, וכך כתב המ"ב (שם סק"א): ואם שתה אפילו לא נצטרף עמהם כלל לומר ברוך שאכלנו וכו' דשתיה בכלל אכילה'.

בנידון דידן, יש שתי חסרונות: א. שתיתי רק מים. ב. כבר ברכתי ברכה אחרונה.

לגבי החסרון השני התייחס בשו"ע הרב (קצ"ח ב): 'וכל זה כשהוא לא אכל ולא שתה אבל אם אכל כזית ירק או דבר אחר או שתה רביעית מאיזה משקה ולא בירך עדיין ברכה אחרונה ונכנס אצלם, יכול לענות עמהם ברוך שאכלנו משלו, אף על פי שלא אכל עמהם בחבורה אחת אלא בבית אחר'.

המקור לדברי שו"ע הרב הוא מגן אברהם בסימן קצ"ז ד', המחלק בין מצב בו אדם אכל פת, שמצטרף לזימון על אף שכבר ברך ברכה אחרונה, למצב בו אכל דגן או שתה, ששם אם ברך ברכה אחרונה, כבר לא ראוי לצירוף. זו לשון המג"א: 'ואם כבר בירך ברכה

אחרונה שוב לא יכול לזמן עמהם דכבר נסתלק מהם, ולא דמיא לסי' קצ"ד ס"א דהתם על כל פנים אכל לחם'.

סיכום: יענה את הנוסח שאומרים בעשרה (באופן שלא אכל עמהם), ברוך אלוקינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, הואיל ושתה רק מים וכבר ברוך ברכה אחרונה.

תשובה שע

צירוף חילוני לזימון (או"ח סי' קצט)

שאלה: האם מצרפים חילוני לזימון?

תשובה: יש להבחין בין שני מצבים: א. אמנם הוא חילוני אבל מברך כעת ברכת המזון או שמקשיב לברכה מפי המזמן; ב. אין הוא מברך כלל.

במקרה השני, פשוט שאן לזמן, כי אנו חוששים לדעה, שהזימון הוא אינו מצווה בפני עצמו, אלא זה הזמנה וחקלק מברכת המזון, ועל כן אין לזמן על אדם שאינו מברך ברכת המזון, למרות שהוא מקפיד במצוות אחרות.

לגבי המצב הראשון, כתב השו"ע (או"ח קצ"ט ג) שמזמנין על עם הארץ גמור. עיין שם במשנה ברורה המביא את הדין במקורו ובהשתלשלות הלכה זו [בגמרא כתוב שלא מצרפים אותו, אבל בזמן הזה לא מרחיקים אותו מחשש שמא יתרחק עוד יותר].

אם הוא עובר על מצוות המפורסמות כמו קריאת שמע, יש בכך מחלוקת אחרונים ורבים נוטים לצרפו (עיין פסקי תשובות שם).

תשובה שעא

צירוף שתי קולות בזימון (או"ח סי' קצט)

שאלה: באופן שאכלו שלושה, מבוגר אחד אכל לחם, מבוגר נוסף אכל מיני מזונות והשלישי הוא קטן שהגיע לגיל חינוך שאכל לחם, האם יש לזמן באופן זה?

תשובה: הרב יצחק יוסף כתב לי שאין לזמן במקרה זה (הסביר לי הרב יהודה נקי שהסיבה לכך היא שאין מצרפים שני צירופים, אחד של קטן והשני לצרף מי שלא אכל לחם, עיין מעין אומר ח"א עמוד ש').

הסוגיה בהרחבה:

האם ניתן לצרף שתי קולות בענייני זימון?

השאלה הזו יכולה להתעורר בשלושה אופנים לבני ספרד ושני אופנים לבני אשכנז.

א. כאשר מצרפים קטן שיודע למי מברכים.

ב. כאשר מצרפים אדם שאכל ירק לשניים שאכלו דגן.

ג. אדם שהקדים לברך לעצמו, ושניים טרם ברכו, יכולים לצרף אותו לזימון [הם יוצאים ידי זימון והוא לא יוצא כי אין זימון למפרע].

הקולא הראשונה אינה קיימת אצל בני אשכנז בגלל שלדעתם אין לצרף קטן כל עוד לא הגיע לגיל שלוש עשרה.

יש התייחסות מפורשת לאחד המקרים בביאור הלכה (קצ"ד): 'כתב אליה רבא יש להסתפק בשנים שאכלו פת והשלישי שתה רביעית משקה, ואחר כך שכח אחד מן האוכלים פת ובירך, אם בכהאי גוונא רשאי השלישי שאכל לזמן עם אותם שנים, או דילמא כיון דאין כאן רק אחד אותו שחייב מדינא בזימון לא וכן מסתבר עכ"ל וכן דעת הברכ"י ומאמ"ר ומגן גבורים'.

רואים אם כן שהכרעה של ביאור הלכה שאין לצרף שני צירופים בענייני זימון, וכמו כן כותב בכף החיים שהוא הדין לעניין צירוף קטן עם גדול שאכל ירק, שלא ניתן לזמן במצב זה.

תשובה שעב

חיוב נשים בזימון (או"ח סי' קצט)

שאלה: אחותי מעוניינת לצאת בליל שבת לפני שעשינו זימון, האם מותר לה, כלומר האם נשים חייבות בזימון?

תשובה: יש לחלק בין שלושה מצבים:

א. נשים שאוכלות בפני עצמן (כלומר שאין גברים אוכלים איתן), רשאיות לזמן, ואין בדבר משום חובה.

ב. שני גברים שאכלו ויש איתם אישה שגם אכלה, אינה משלימה להם לזימון [אותו הדין גם אם גבר אחד אכל ויש שם עוד שתי נשים].

ג. אם יש כמות גברים המחייבת בזימון, ואישה או מספר נשים אוכלות איתם, הן חייבות בזימון ואין להם רשות לברך לפני שהיה זימון, בפני עצמן (במהדורת דירשו ציין שאם האישה קמה מהשולחן, יש להמתין לה למצוות זימון).

ישנה השלכה חשובה מהסעיף האחרון, שבו אין הבדל בין איש לאישה, שאם מישהו יודע שיצטרך לצאת מהסעודה לפני הזימון, הוא צריך לחשוב בדעתו בעת שנוטל ידיים, שאין הוא חושב להצטרף באכילתו לחבורה האוכלת. הדבר מצוי בסעודות חתונה, בהן לא תמיד יש אפשרות להישאר עד ברכת המזון ושבע ברכות.

חבר העיר לי: 'ממה שראיתי, ואני חושב שזה נכון גם בבתים של תלמידי חכמים יראים ושלמים, שגם הנשים מדקדקות על קלה כבחמורה, נדמה לי שכאשר אישה צריכה ללכת לפני סוף הסעודה ועדיין לא היה זימון, היא מברכת לעצמה ואיננה מבקשת מהגברים שיקדימו ויזמנו. לכאורה, זה לא כדין.

אך כיון שכך נוהגות, אני חושב שטעם הדבר הוא כפי שהזכרת, בסעודות גדולות, שאנשים מתכוונים שלא להצטרף ולא להתחייב בזימון, וכנראה שזוהי גם הכוונה של הנשים, גם אם אינן יודעות לומר זאת בפירוש, ועל כך הן נהגו לסמוך, ומנהג ישראל תורה, ופוק חזי מאי עמא דבר...'

תשובה שעג

עד היכן ברכת הזימון (או"ח סי' ר)

שאלה: עד היכן ברכת הזימון?

תשובה: עיין לעיל בסימן קצד התייחסות על כך.

שאר ברכות

- 359 ..... תשובה שעד - ברכה על טעימה (או"ח סי' רב)
- 359 ..... תשובה שעה - ברכה על מחית תפוחים (או"ח סי' רב)
- 361 ..... תשובה שעו - עוגת קוקוס (או"ח סי' רב)
- 362 ..... תשובה שעז - טעות במעין שלוש (או"ח סי' רב)
- 363 ..... תשובה שעח - מה הברכה על... (או"ח סי' רד)
- 364 ..... תשובה שעט - מים לצמא באופן חלקי (או"ח סי' רד)
- 364 ..... תשובה שפ - ברכה על טחינה גולמית (או"ח סי' רד)
- 365 ..... תשובה שפא - שייק פירות (או"ח סי' רד)
- 365 ..... תשובה שפב - יחסיות היין (או"ח סי' רד)
- 366 ..... תשובה שפג - באיזה יד יאחז השמאלי? (או"ח סי' רו)
- 366 ..... תשובה שפד - ברכת ה'בסיסה' (או"ח סי' רח)
- 367 ..... תשובה שפה - יחסיות הפסטה באורז (או"ח סי' רח)
- 368 ..... תשובה שפו - יחס הקמח בעוגה (או"ח סי' רח)
- 369 ..... תשובה שפז - רולדה (או"ח סי' רח)
- 370 ..... תשובה שפח - חתימה ב'מעין שלוש' (או"ח סי' רח)
- 370 ..... תשובה שפט - ברכת מרק בצל (או"ח סי' רח)
- 371 ..... תשובה שצ - סלט בורגול (או"ח סי' רח)
- 372 ..... תשובה שצא - חטיף נייצ'ר וואלי (או"ח סי' רח)
- 372 ..... תשובה שצב - פת דוחן (או"ח סי' רח)
- 372 ..... תשובה שצג - לחם כותנה (או"ח סי' רח)
- 373 ..... תשובה שצד - צירוף מיני קמח (או"ח סי' רח)
- 373 ..... תשובה שצה - ברך ברכת המזון במקום מעין שלוש (או"ח סי' רח)
- 374 ..... תשובה שצו - חתימה בתוצרת הארץ (או"ח סי' רח)
- 374 ..... תשובה שצז - לא לכלול על הספק (או"ח סי' רח)
- 376 ..... תשובה שצח - ספק במעין שלוש (או"ח סי' רט)

- תשובה שצט - משך זמן השתייה לעניין ברכה אחרונה (או"ח סי' רי)..... 376
- תשובה ת - שתיית קפה מהר (או"ח סי' רי)..... 380
- תשובה תא - צירוף שאר מאכלים לחיוב ברכת המזון (או"ח סי' רי)..... 381
- תשובה תב - קדימה בין תמר ליין (או"ח סי' ריא)..... 382
- תשובה תג - אורז ושבעת המינים (או"ח סי' ריא)..... 382
- תשובה תד - ברכה אחרונה על ספגטי / קוסקוס עם ירקות (או"ח סי' ריב). 383
- תשובה תה - ברכת ה'פסק זמן' (או"ח סי' ריב)..... 385
- תשובה תו - גלידה בגביע (או"ח סי' ריב)..... 386
- תשובה תז - עניית אמן אחר ברכות עצמו (או"ח סי' רטו)..... 387
- תשובה תח - ענה על ברכת עצמו (או"ח סי' רטו)..... 389
- תשובה תט - חוזר על שם ה' (או"ח סי' רטו)..... 389
- תשובה תי - קיצור הברכה (או"ח סי' רטו)..... 389
- תשובה תיא - ברכה בארמית (או"ח סי' רטו)..... 390
- תשובה תיב - פתרונות בספק ברכות (או"ח סי' רטו)..... 391
- תשובה תיג - שומע דרך הטלפון (או"ח סי' רטו)..... 393
- תשובה תיד - נותן ריח טוב בגויאבה (או"ח סי' רטז)..... 393
- תשובה תטו - הגדרת עצי ועשבי (או"ח סי' רטז)..... 394
- תשובה תטז - טעויות בברכת הריח (או"ח סי' רטז)..... 394
- תשובה תיז - ברכה על טאבק (או"ח סי' ריז)..... 395
- תשובה תיח - מתי לברך על הבשמים? (או"ח סי' ריז)..... 396
- תשובה תיט - בושם של אישה (או"ח סי' ריז)..... 397
- תשובה תכ - עמידה ב'הגומל' (או"ח סי' ריט)..... 399
- תשובה תכא - שומע או עונה ב'הגומל' (או"ח סי' ריט)..... 400
- תשובה תכב - הגומל ב'נכפה' (או"ח סי' ריט)..... 401
- תשובה תכג - הבית עלה באש (או"ח סי' ריט)..... 401
- תשובה תכד - נס לאשתי (או"ח סי' ריט)..... 402
- תשובה תכה - גשם ראשון (או"ח סי' רכא)..... 403
- תשובה תכו - 'שהחיינו' באיחור (או"ח סי' רכג)..... 404

- 404 ..... תשובה תכז - 'שהחיינו' בקנייה או בלבישה (או"ח סי' רכג)
- 405 ..... תשובה תכח - 'שהחיינו' על בגדי תינוק (או"ח סי' רכג)
- 406 ..... תשובה תכט - מה לברך מבין השניים? (או"ח סי' רכג)
- 406 ..... תשובה תל - קניה מיד שניה (או"ח סי' רכג)
- 406 ..... תשובה תלא - ישוב חדש (או"ח סי' רכד)
- 407 ..... תשובה תלב - שהחיינו על ריבה (או"ח סי' רכה)
- 408 ..... תשובה תלג - פרי מורכב (או"ח סי' רכה)
- 408 ..... תשובה תלד - קיום מצווה בפעם ראשונה (או"ח סי' רכה)
- 409 ..... תשובה תלה - פרי בלוע (או"ח סי' רכה)
- 410 ..... תשובה תלו - שהחיינו על ראיית חבר (או"ח סי' רכה)
- 410 ..... תשובה תלז - שמע רעם בשירותים (או"ח סי' רכז)
- 411 ..... תשובה תלח - ברכת הרואה ים תיכון (או"ח סי' רכה)
- 412 ..... תשובה תלט - מתרגש מהמכתש (או"ח סי' רכה)

תשובה שעד

ברכה על טעימה (או"ח סי' רב)

שאלה: מה מברכים אם טועמים (לא רק לשם טעימה) את המיץ/הרוטב של ריבת אתרוגים?
תשובה: ישנו מושג בתלמוד הנקרא 'מי שלקות', מדובר באדם שבישל ירקות במים, ולפי הדין של הגמרא, ברכת המים היא כברכת הירקות כלומר 'האדמה', ולפי זה היה ראוי לברך על מיץ הריבה גם 'העץ', כברכת הפרי. אבל לפי הרבה פוסקים, אין מגדירים כיום את המרק בגדר של 'מי שלקות', ולדעתם מברכים על המרק 'שהכל' (עיי'ן שו"ע או"ח ר"ה ב וחזון עובדיה ברכות עמ' קסד וכן ילקוט יוסף ברכות עמ' תמד), יש לציין שאף לשיטה הזו, אם ברך 'האדמה' על המרק, יצא ואסור לו לברך שנית.

גם אם נותנים למרק גדר של מי שלקות, ישנו ספק נוסף, הואיל ויש מחלוקת בין הרא"ש לרשב"א (דעותיהם הובאו בסימן ר"ב י) האם מים שבישל בהם פירות, יש להם ברכה כברכת הפרי. לפי הרשב"א דווקא במי שלקות של ירקות במרק 'האדמה', הואיל ודרך אכילת אותם ירקות הוא על ידי שליקה, מה שאין כן בפירות, שאין דרכם לבשלם אלא לאוכלם חי, לכן לא אומרים ש'שליקתם וכבישתם כמותם' (מ"ב שם סקנ"ב).

לפי זה ראוי לברך על הנוזלים של הריבה 'שהכל' ואם ברך העץ – יצא (מ"ב רב סקנ"ג), אמנם עפ"י המ"ב במקום, אם נוטעים את העץ על מנת לאכול את הפרי מבושל דווקא, אז גם לפי הרשב"א ברכת המשקה היא 'העץ', ולא הצלחתי להגיע למסקנה בשאלה מה דעת בני אדם כיום.

אבל אם אוכל חתיכות פרי ויחד עם זה שותה מיץ, כאן פשוט שאינו מברך כלל על המיץ הואיל והוא טפל לפרי.

סיכום: מברך שהכל.

תשובה שעה

ברכה על מחית תפוחים (או"ח סי' רב)

שאלה: מה מברכים על מחית תפוחי עץ?

תשובה: במסכת ברכות (ל"ח.) כתוב שמברכים על 'תמרים ועבדינהו טרימא' בורא פרי העץ, 'מאי טעמא? במלתיהו קיימי כדמעיקרא'.

רש"י פרש שטרימא הוא כינוי ל'כל דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק', מדבריו משמע שדווקא אם זה כתוש קצת ברכתו העץ. אבל מדברי הרמב"ם (ברכות ח, ד) הכותב 'תמרים

שמעכן בידו, והוציא גרעינים שלהן ועשאן כמו עיסה, מברך עליהן בתחילה בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין 'שלוש'. רואים שלדעתו אין הבדל אם מעך וכתש מעט או הרבה [כך הבין בית יוסף (בסוף סימן ר"ד) בדבריו של הרמב"ם שאינו מחלק בין כתוש מעט או הרבה, אבל הדרישה (ר"ב ד) הבין שגם רמב"ם מודה לרש"י, עיין שם ואולי בגלל זה רמב"ם טרח לכתוב 'שמעכן בידו' דווקא, שאז זה לא מעוך לגמרי – הערת הרב מרדכי גבאי].

בעל תרומת הדשן (כ"ט) דייק מדברי רש"י הנ"ל שכאשר הם מרוסקים לגמרי מברך שהכל כיון שהשתנו ואי אפשר לומר עליהם 'במלתייהו קיימי'.

לא כל הפוסקים הבינו שיש מחלוקת בין רש"י לרמב"ם, שהרי הרבה מהם פירשו שרש"י התכוון בדבריו למעט מקרה שהחומרים נהפכו למשקה, אבל יודה הוא לרמב"ם באופן שנשאר עליהם שם אוכל שברכתם לא משתנית. [עיין ב"ח, דרישה (ד), ט"ז (ד)].

השו"ע (ר"ב, ז) נקט כלשון הרמב"ם, והרמ"א הביא את הדעה החולקת ולמעשה נקט שיש לכתחילה לברך שהכל על מחיית פירות. וסיים אבל אם ברך בורא פרי העץ, יצא.

הפוסקים האשכנזים (מ"ב ס"ק מ"ב) נקטו כרמ"א, לברך שהכל אם נשתנתה צורתו לגמרי. ובשיטה זו הלכו גם הבן איש חי (ש"ר פנחס ג') וכף החיים (ס"ק נ"ז) והרב מרדכי אליהו (הלכות ברכות עמ' 48) וכן בשו"ת אור לציון (ה"ב י"ד, ב).

לעומתם, הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה ברכות עמ' קלו) פסק כרמב"ם ולדעתו יש לברך תמיד את הברכה המקורית (בתפוחים ותמרים – העץ, במחית תפוחי אדמה – האדמה) וכך גם פסק הרב משה לוי (ברכת ה' ח"ג פ"ז סעיף כ"ו).

על אף שהתחדש בדברינו שלפני הדעה האחרונה אין שינוי צורה משפיע על הברכה, מכל מקום ישנם שלושה מקרים שבהם גם לפי הרב עובדיה יוסף אין לברך אלא 'שהכל':

1. בכדורי פלאפל, הואיל ונשתנה טעמו על ידי תבלינים ונשתנה גם שמו. וכך כתב גם ה'ברכת ה'', שנילוש ונעשה כבריה חדשה.
2. אם התוצר נהפך למשקה.
3. בקקאו שנהפך לשוקולד, היה ראוי לברך עליו 'העץ' הן לבני ספרד כי שינוי צורה לא מהווה סיבה לברך שהכל, וגם לבני אשכנז, מדין בשמים כתושים עם סוכר (יופיע בתשובה הבאה) מכל מקום הואיל ואינו ראוי לאכילה אלא על ידי תיקון ותערובת, תמיד יברך שהכל (מנחת שלמה א, צ"א, ב).

אחרי שהבאנו את שתי הדעות ביחס לברכת המחית, יש לציין שמי שרוצה לעקוף את המחלוקת הזו, יברך העץ על דבר שברכתו העץ באופן ודאי, ויפטור בכך את מחית תפוחים (כף החיים נ"ז ומנחת שלמה שם אות ג').

סיכום: רוב הפוסקים כתבו לברך 'שהכל', אבל לפי דעת מקצת פוסקים ספרדים יש להיצמד לפסיקת הרמב"ם ולברך על מחית תפוחי עץ את ברכתו המקורית.

תשובה שעו

עוגת קוקוס (או"ח סי' רב)

שאלה: מה הברכה הראשונה על עוגיות בוטנים ועוגיות קוקוס שמגישים בדרך כלל בפסח?

תשובה: לפי מרן השו"ע (או"ח ר"ב ז) שפרי שמעך אותו, נשאר בברכתו הראשונה, ואפילו שמעך אותו הרבה, וכך פסק הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה ברכות עמ' קלו) והרב משה לוי (ה"ג ז, כ"ד). ועל כן על עוגית בוטנים יברך האדמה ועל עוגית קוקוס יברך העץ. במקרה שלנו שזה מעורב עם סוכר ביצים ועוד חומרים השיב הרב עובדיה יוסף שרשאי לברך לחילופין ברכת שהכל, מעין אומר ח"א עמ' שכו (אמנם ביחס לכדורי פלאפל, יש לברך לכתחילה שהכל בגלל שינוי טעמו ונשתנה שמו).

ידועה דעת הרמ"א וכמוהו פסק הרב מדרכי אליהו, שיש לכתחילה לברך שהכל, הואיל וזה מרוסק לגמרי, הרי שנשתנתה צורתו לגמרי (לדעתם הגמרא שאמרה לברך העץ על תמרים שמעכן, עסקה באופן שכתושים קצת ואינו מרוסקים).

הערת רב אביעד וייץ: יש לנו שלושה סעיפים שאליהם צריכים להתייחס ולהבין איך מתיישרים על הלב:

1. מחלוקת בסימן ר"ב בין השו"ע לרמ"א בעניין פרי מעוך, שלדעת השו"ע נשאר בברכתו המקורית ואילו לפי הרמ"א ברכתו שהכל. [תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה והוציא מהם גרעיניהם, אפילו הכי לא נשתנית ברכתו ומברך עליהם: בורא פרי העץ ולבסוף ברכה מעין שלש. הגה: ולפי זה ה"ה בלטועור הנקרא פוידל"א מברכין עליהם: בפה"ע; ויש אומרים לברך עליהם שהכל (ת"ה סי' כ"ט וב"י בשם הטור), וטוב לחוש לכתחלה לברך שהכל].

2. בסימן ר"ד י"א מופיעה הלכה ללא חולקים, בעניין מאכל הנעשה מפרי כתוש מעורב בדבש, שנשאר בברכתו הראשונה [חבושים או גינדא"ש או ורדים ושאר מיני פירות ועשבים שמרקחים בדבש, הפירות והעשבים הם עיקר והדבש טפל, אפילו הם כתושים ביותר, הילכך מברך על חבושים וגינדא"ש בורא פרי העץ] מדוע כאן הרמ"א לא השיג על המחבר? המ"ב (סקנ"ב) כאן מביא אוקימתא לכל המחלוקת הנ"ל שבין השו"ע והרמ"א היא דווקא כאשר איבד צורתו לגמרי, מה שאין כאן וזו לשונו: 'דווקא שניכר מהותו ותארו אבל אם נימוח לגמרי עד שנפסד צורתו העצמי מברך לכתחלה שהכל'...

3. בסימן ר"ג ז מופיעה שוב הלכה ללא חולקים, בעניין בשמים שחוקים עם סוכר, שמברך את ברכת הפרי [בשמים שחוקים ומעורבים עם סוכר, הבשמים עיקר ומברך עליהם כדין ברכת אותם בשמים], אלא שכאן אי אפשר להעמיד דווקא בניכר צורתו, שהרי כתב שם המ"ב (סקנ"ב):

'היינו אף כשהם שחוקין ונימוחים לגמרי עד שאין ניכר בהם תארן הראשון כלל'. וההסבר לכך הוא בהמשך דבריו: 'אפילו הכי לא נשתנית ברכתן על ידי זה לכולי עלמא דדרך הבשמים לכתוש באופן זה'. כלומר אם הדרך לאכול את הפרי היא דווקא באופן השחוק, אין זה משפיע על הברכה שלו המקורית.

כאשר אנו ניגשים לברר את הדין של העוגיות הנ"ל, אם היינו מגדירים שלא איבדו צורתן לגמרי (כמו בסעיף 2 לעיל), היה ראוי לברך את הברכה המקורית, גם לפסיקת הרמ"א, אלא שהאחרונים (דעת רב ש"ז אוריבך ב'זאת הברכה') מתייחסים לעוגיות קוקוס כאיבד צורתן.

אבל אם נשאל את עצמנו, אולי יש לברך את הברכה המקורית, בגלל סעיף 3, שזה צורת אכילה של הקוקוס, נצטרך ליישב שהואיל ויש אופן לאכול אותו בשלימות, על כן יש לברך על העוגיות שהכל.

לגבי עוגיות בוטנים, אם נצא מתוך הנחה שיש אפשרות לראות את הפרי עצמו, עדיין יש להורות לכתחילה לברך שהכל, על פי סברא המופיעה בפסק"ת וכן בזאת הברכה, הואיל וקיבל שם חדש של 'עוגיות בוטנים' ולא 'רסק בוטנים'.

לכן למעשה אכן נראה שיברכו על עוגיות הקוקוס והבוטנים שהכל, אלא שהטעם גם לפוסקים כרמ"א הוא מצד עשייתו לצורה אחרת שמקבלת תואר עצמי, ולא מצד החתיכות שאיבדו ברכתם בעצם הריסוק, לפחות בעוגיות בוטנים.

תשובה שעז

טעות במעין שלוש (או"ח סי' רב)

שאלה: ברכתי בטעות ברכת 'בורא נפשות' במקום 'מעין שלוש', האם עלי לברך שוב?

תשובה: בספר 'וזאת הברכה' (פרק כ"ד ט' החליף ברכה אחרונה בחברתה) כתב בשם המ"ב (ר"ב סקנ"ה) שאין ברכת בורא נפשות פוטרת מעין שלוש אפילו דיעבד, וכן כתב בספר ברכת ה' (ח"ב ג' ט"ז) שלא יצא, ויאמר בשכמל"ו ויברך 'על המחיה'.

מאידך, בכף החיים כתב (שם סקע"ט) שאם שתה משקה שהוא 'ספק שהכל ספק יין' יברך 'שהכל' מתחילה ולבסוף 'מעין שלוש', וזה פוטר בדיעבד. מכאן שלדעתו 'בורא נפשות' בדיעבד פוטר 'מעין שלוש', ואני זוכר שהרב מרדכי אליהו התבטא פעם בשיעור כך: 'אם ברך נפשות במקום על המחיה, בדיעבד בדיעבד (בכוונה הכפיל את המילה), יצא' (עיין גם יביע אומר א או"ח י"ב שדעתו היא, על פי הגנת ורדים א ט"ו, שיצא יד"ח. העיר לי הרב יהודה נקי שלדעת הרב עובדיה

יוסף נראה שאפילו דיעבד אין בנ"ר פוטר על המחיה שהרי פוסק שפעמים שיש להקדים בנ"ר לעל המחיה. על פי חזון עובדיה ברכות עמ' שב-ש).

תשובה שעח

מה הברכה על... (או"ח סי' רד)

שאלה: מה הברכה על קשיו, חמוציות, לבבות דקל, פטל?

תשובה: קשיו - העץ, למרות שבתחילה הורו לברך האדמה מפני שאינו עיקר הפרי של עץ זה, אבל כיום מגדלים את העץ בשביל פרי הקשיו. וכך כתב בילקוט יוסף (ר"ד י"ז): 'על אגוז הקשיו מברכים בורא פרי העץ. ואמנם לפני מספר שנים היו נוטעים את הקשיו שלא למטרת האגוז, אלא למטרת הפרי החמוץ הגדל באילן זה. ולכן ברכת אגוז הקשיו היתה בורא פרי האדמה. אך כיום השתנתה המציאות ונוטעים את הקשיו גם למטרת האגוז, ולכן כיום ברכתו בורא פרי העץ'.

חמוציות - העץ, כך הורה הרב דוב ליאור באתר ישיבה, אבל הרב ש"ז אוירבך הורה 'האדמה'.

לבבות דקל - בתלמוד (עירובין כ"ח:) יש על כך מחלוקת אמוראים, ונפסק כשיטת שמואל שברכתו 'שהכל'. כתב הרשב"א (שם) שהסברא לברך שהכל היא כי אין מגדלים את העץ שיאכלו את הקור. כתבו הרבה אחרונים שנראה מכאן, שאם היום מגדלים את הדקל לצורך אכילת הקור, ויש בזה עסק מסחרי בהקפים גדולים, אם כן דינו כדין הצלף, ולכן על החלק המרכזי שהם התמרים מברכים עץ ואילו החלק המשני יורד בדרגה אחת, ואם כן על לולבי הדקל הנמכרים יש לברך אדמה ולא שהכל, כיוון שהשתנתה המציאות, כך ראיתי שכתב הרב יהודה עמיחי הורה, מאידך ראיתי שהרב שמואל אליהו כתב שברכתו 'שהכל'.

פטל - העץ, ולפי המ"ב (או"ח ר"ג ב) יברך העץ ואילו לפי אחרונים אחרים יברך האדמה, כי מאותו הענף שגידל פרי, כבר לא גודל ממנו פרי שנית אלא מענף אחר שגדל. הרב ש"ז אוירבך הורה לברך מספק האדמה (וזאת הברכה הערות ללוח נ"ט).

תשובה שעט

מים לצמאז באופן חלקי (או"ח סי' רד)

שאלה: האם יש לברך ברכה אחרונה על מים אם היה צמא לשתות כמות מזערית, אך בפועל שתה רביעית?

תשובה: הצגת השאלה: על מנת לברך על שתיית מים, צריך שהשתייה תהיה מתוך צמא, כאן ביחס לכמות רביעית ששתה, לא היתה כולה מתוך צמא.

בשו"ע (ר"ד, ז) מבואר שהשותה מים מברך לפניו 'שהכל' ולאחריו 'בורא נפשות רבות' רק כאשר שותה את המים 'לצמאז', והמ"ב (סק"מ) הגדיר 'לצמאז' כל שהוא מרגיש הנאה מהשתייה, כי העובדה שהוא מרגיש הנאה היא עצמה סימן לכך שהוא צמא. הביאור הלכה כותב (ד"ה השוטה) שלמרות שהגמרא הסבירה 'לא לצמאז' כגון שנחנק מחמת אכילת אומצא, אבל דין זה נכון בכל מצב שאדם שותה לא מתוך צמא.

מהו הדין כאשר אדם היה צמא מעט וברך לפני השתייה על המים, אך תוך כדי שתיית רביעית הרווה את צמאונו, האם הוא צריך לברך ברכה אחרונה?

מצאתי התייחסות לכך בגר"א (בחידושו לתלמוד אמרי נועם סוף פ"ו ברכות, והובא בספר 'זאת הברכה' ע"מ 110) שאומר שהצורך שיהיה לצמאז, נכון לא רק לגבי ברכה ראשונה אלא אף לגבי ברכה אחרונה, ולכן במצב הנ"ל אינו מברך ברכה אחרונה, שהרי לא נהנה שיעור רביעית.

סיכום: במצב כזה מברך אמנם ברכה ראשונה, אך לא ברכה אחרונה.

תשובה שפ

ברכה על טחינה גולמית (או"ח סי' רד)

שאלה: הייתי בסיוור במפעל טחינה, נתנו לי לטעום מהמוצר הגולמי, מה ברכתו?

תשובה: אם זה נוזלי ברכתה 'שהכל' (פתח הדביר ח"ג על סימן ר"ד דף מ"ב ע"ד, חזון עובדיה ברכות עמ' קלו) אך אם היא קשה ברכתה האדמה (עיין ברכת ה' ח"ג ו מ"א) לפי הפוסקים כרמ"א ורב מרדכי אליהו בשני המצבים 'שהכל'.

הרחבה: פתח הדביר טוען שכל דבר שנטחן אם הגיע למצב שנהייה משקה, מברך עליו שהכל, כפי מה שנאמר ביחס ל'שתיתא', ואילו לפי ברכת ה', הדין קיים דווקא בשתייתא, שהוא קמח המעורב במים, מה שאין כן טחינה העשויה רק משומשום ואין מערבים בה

מים. הרב אופיר מלכא סבור שתמיד ברכת הטחינה שהכל הואיל והיא טחונה הדק היטב והשתנה שמה בגלל פעולת הטחינה.

סיכום: יברך 'שהכל'.

תשובה שפא

שייק פירות (או"ח סי' רד)

שאלה: מה מברכים על שייק פירות?

תשובה: הרב אבוטבול ברדיו העץ. מדברי ילקוט יוסף (ח"ג עמ' תג ושאר"י ח"ג עמ' שלט) נראה שיברך שהכל בגלל שהוא נוזלי.

תשובה שפב

יחסיות היין (או"ח סי' רד)

שאלה: מה כמות היין הנדרשת, על מנת לברך ברכת 'בורא פרי הגפן לפי השולחן ערוך?

תשובה: אמנם בזמן הגמרא, היה ניתן למזוג [לערבב] את היין בכמויות גדולות של מים, אבל כתב השו"ע (או"ח ר"ד, ה) על פי רבנו יונה, שהואיל וכיום היין אינו חזק כל כך, לכן אין למזוג אותו כפי מה שהיה בזמן חז"ל.

מין השו"ע לא כתב מה דעתו באופן מעשי, כמה אחוזי מים ניתן להוסיף, אבל הרבה אחרונים בני ספרד (כה"ח ר"ד ל"ב) כתבו שצריך שיהיה רובו יין, אחרת ברכתו שהכל.

בדעת פוסקי אשכנז נחלקו האם ביינות שלנו מותר לברך הגפן, על אף שיש בו רק שישית יין וטעמו טעם יין מראהו מראה יין וריחו ריח יין, לדברי הרב אלישיב גם בני אשכנז צריכים להקפיד על רוב יין.

נספח: על מה בנויה ההבנה שלפי הספרדים צריך רוב יין?

השו"ע לא הזכיר מה היחס הנדרש, אבל יש ראשונים אחרים שהתייחסו לכך, והם תשובת הרי"ף המזקיק רוב, ולמד את זה מדיני יין נסך. כאמור לעיל, הפסיקה הספרדית המוכרת לנו היא, לדרוש שיהיה ביין רוב יין, אבל היו רבנים שאמרו שזה לא דעת הבית יוסף עצמו, על כן הם הרשו לעצמם לכתוב על יין שאין בו רוב מים 'ברכתו הגפן גם לשיטת הב"י' למורת הרוח של הרב יצחק יוסף (כפי שהתבטא באחת השיעורים במוצאי שבת).

תשובה שפג

באיזה יד יאחז השמאלי? (או"ח סי' רז)

שאלה: אני שמאלי, באיזה יד עלי להחזיק את המאכל בשעה שאני מברך?

תשובה: כתב מרן השו"ע (או"ח ר"ו ד): 'כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך. כתב על כך המ"ב (י"ח): 'הטעם משום חשיבות [ובאיטר יד אזלינן בטר ימין ושמאל דידיה ולא בטר דעלמא כן משמע מחי' רע"א וכ"מ במ"א סימן קפ"ג] וכן בכל ברכה שמברך על איזה מצוה יש לו לאחוז הדבר ביד ימינו בשעת ברכה'. פוסקי ספרד הביאו (כף החיים שם אות ל') שהמקובלים כתבו שגם איטר יחזיק ביד ימין (מישהו הציע שיחזיק בשתי ידיו).

תשובה שפד

ברכת ה'בסיסה' (או"ח סי' רח)

שאלה: מה מברכים על 'בסיסה' [דגנים קלויים שטחנו אותם ושמים סוכר או דבש, ומערבים אותם עם שמן עד שנהיה בלילה עבה]?

תשובה: אם ערב אותו בהרבה מים, עד שנאכל בתור משקה, ברכתו שהכל, דינו כקמח המעורב במים שברכתו 'שהכל' (ר"ח ו ועיין עוד בתשובה לעיל על סימן ר"ח בנושא ברכת הטחינה). אבל הבסיסה (יש הקוראים לזה בשישה) כיוון שלרוב בלילתה עבה יש לברך עליה 'מזונות'. כך כתבו הרבה פוסקים (שואל ונשאל ח"ג קג וכן ברכת ה' ח"ב עמ' קלב וכן ברכה נאמנה עמ' שג) והם זיהו מאכל זה כמאכל המוזכר בגמרא (ברכות ל"ה). הקרוי 'שתיתא'. וזו לשון הגמרא: 'שתיתא, רב אמר: שהכל נהיה בדברו, ושמואל אמר: בורא מיני מזונות. אמר רב חסדא: ולא פליגי, הא בעבה הא ברכה', רש"י פירש: 'שתיתא – מאכל העשוי מקמח קליות שנתיבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים. וזו לשון השו"ע (ר"ח ו): 'קמח של אחד מחמשת מיני דגן ששלקו (פי' בשלו הרבה) ועירבו במים או בשאר משקין, אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה וללועסו (פי' לטחון אותו בפה), מברך בורא מיני מזונות ואחריו על המחיה, ואם היה רך כדי שיהא ראוי לשתיה, מברך עליו שהכל ואחריו בורא נפשות' אמנם כתוב: ש'בישל את הקמח', אבל הפוסקים הנ"ל כתבו ש'לא דיבר הכתוב אלא בהווה', כלומר גם אם הקמח לא עבר קלייה הדין זהה, אלא שלא נהגו לאוכלו ללא קלייה, מפני שזה לא כל כך טעים.

ביחס לשאלה, מה זה שונה מפרכיות חיטה שברכתם 'האדמה'? השיב בספר ברכה נאמנה, שכיוון שכאן הדבר נילוש, נראה כמעשה קדירה וגם סועד את הלב. ביחס למנהג אכילת הבסיסה בראש חודש ניסן, כתב בספר עלי הדס, שמנהג זה הונהג על פי הפסוק 'את הכיור ואת כנו' שמתרגמים 'ת כיורא וית בסיביה'.

תשובה שפה

יחסיות הפסטה באורז (או"ח סי' רח)

שאלה: מה הדין אם אכלתי אורז שמעורב בו חתיכות פסטה?

תשובה: אם אדם אוכל דבר שמעורב בו קמח קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן כתב מרן השו"ע (או"ח, ר"ח, ט') שמברך בתחילה בורא מיני מזונות ולבסוף על המחיה, בתנאי שהיחס בין הקמח מדגן לקמח מקטנית הוא כזית בכדי אכילת פרס [אם היחס של הדגן הוא קטן מזה, יוצא שמשך זמן אכילת הדגן התפרס על זמן ארוך וגורם לכך שאין האכילות מצטרפות וממילא אינו מחויב בברכה אחרונה].

לשון מרן: 'עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן ובשלו בקדירה, מברך בורא מיני מזונות ועל המחיה, ואם עשה ממנו פת, מברך המוציא וברכת המזון, ודווקא שיש באותו קמח מחמשת מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס'.

הסביר המ"ב (ס"ק מ"ח) שדין זה תלוי בשני תנאים: א. שהיחס שבין הדגן לשאר המינים הוא כזית בתוך שלשה או ארבעה ביצים (יש בזה מחלוקת פוסקים), שזה יחס של שישית או שמינית. ב. רק במקרה שאכל בפועל כמות כזאת שיש בה כזית קמח חיטה. [בהערה במ"ב מהדורת דרשו (37) כותב שאם אכל במהירות והספיק לאכול כזית בזמן של 'כדי אכילת פרס', מברך ברכת המזון, כיון שעל כל פנים אכל כזית בכדי אכילת פרס].

יוצא אם כן, שאם אכל אורז שמעורב עם פסטה, אם הפסטה היא שישית או יותר בתערובת מברך לאחריה על המחיה, ובתנאי שאכל כמות מהתערובת שברור לו שאכל כזית פסטה [רב מרדכי אליהו בהלכות ברכות עמ' 62 כותב שעל מנת להסתלק מן הספק, לא יאכל אם כמות הדגנים היא בין שישית לשמינית].

סיכום: יברך מעין שלוש בצירוף שני תנאים, אכל כמות של כזית פסטה, היחס של הפסטה אינו יורד מאחד לשש.

תשובה שפו

יחס הקמח בעוגה (או"ח סי' רח)

שאלה: אכלתי חתיכת עוגה העשויה מקמח חיטה ומעורב בעיסה עוד הרבה חומרים, האם עלי לברך ברכה אחרונה למרות שאיני בטוח שאכלתי כזית קמח?

בשאלה הקודמת עסקנו בתערובת של שני מאכלים, אבל לגבי עוגה, ישנן מספר שיטות: הערה: הסיבה להבחנה בין תבשיל או עיסה שיש בה סוגים שונים של קמח לבין עוגה, כותב במ"ב: 'אולי הטעם מפני שהתבלין (החומרים ששמים בעיסה, ביצים, סוכר, מיץ תפוזים, קקאו) באו להכשיר המאכל'. (סקמ"ח), בשונה מתערובת קמח דגן עם קמח קטנית שאין האחד בא לתת טעם בשני אלא שניהם באו להשביע.

א. הרב עובדיה יוסף במשנתו הראשונה (מובא בילקוט יוסף חלק ג' ר"ח ט"ז) כתב שמברך על המחיה רק אם אכל עוגה בכמות כזו שמשער שאכל כזית דגן, ובתנאי שהיחס שבין הקמח לשאר החומרים הוא לא פחות מכזית בכדי אכילת פרס, שזה יחס של שישית (במילים אחרות 16%), וכדעה זו מובא במ"ב מהדורת דרשו (הערה 41) בשם של אגרות משה והרב ש"י אלישיב.

ב. הרב עובדיה יוסף במשנתו האחרונה (חזו"ע ברכות עמוד ק"צ) כתב שדי שיאכל מהתערובת כזית עוגה כדי לברך על המחיה, ובתנאי שהאחוז של הקמח הוא לפחות 16%. לדעתו, מילוי או קרם לא מצטרפים (מה ההגיון שבשיטה זו? כאשר יש ספק ספקא בהלכות ברכות, בדרך כלל ההוראה היא: סב"ל, אבל אם זה תואם לשיטת מרן השו"ע, כלומר המסקנה המתקבלת מכוח ספק ספקא תואמת לישון השו"ע, נכריע שיברך. אף כאן, הואיל וישנה דעה שמברך על המחיה גם אם אין כזית בכדי אכילת פרס, ויש דעה שבאופן שיש כזית בכדי אכילת פרס מברך על המחיה, למרות שלא אכל כזית מהקמח, ומסתימת לשונו של השו"ע נראה שדי שיאכל כזית מן העוגה עצמה, לכן יברך ולא יחשוש לסב"ל). יש עוד דוגמא לכלל הזה, בסימן קע"ח סעיף ה בהערת איש מצליח 4.

הרב אבא שאול (אול"צ ח"ג מבוא אות כ) כותב שאחוז הקמח לא יהיה פחות מחמישית.

ג. מ"ב (ר"ח מ"ח) כותב שמנהג העולם כמו ב', אבל לכתחילה טוב להיזהר שיהיה בקמח שיעור כזית (כמו א').

ד. הרב מרדכי אליהו בחוברת ברכות (עמ' 60-61) כותב שהלכה כמו לעיל אות ב' אבל הרוצה להחמיר ינהג כמו א'.

ה. בספר 'דברי שלום ואמת' (ח"ג עמ' 173) כתב שהפסיקה שאין לצרף את המילוי לשיעור 'כזית', אינה תואמת את מנהגי מרוקו ששם היו מברכים 'על המחיה' על סוג עוגה שיש לו עטיפה של בצק ובתוכו מילוי שקדים וכדומה. לדעתו, מכיוון שלהלכה נפסק שכל

ההגדרות של 'פת הבאה בכיסנין' נכונות, לכן אין לעשות הפלייה ביניהם, וכשם שקיבלנו את הפסיקה שיש לברך 'מזונות' ו'על המחיה' על עוגה למרות שיש בה עוד מרכיבים, באותו אופן יש להתייחס לפת שיש בה 'כיסים כיסים' ולצרף את המילוי לחישוב 'כזית'.

הרב אבא שאול (שם עמ' מה) כותב שלכתחילה אין לאכול עוגה כזו שרק בצירוף המילוי יש בה כזית, כי נכנס לספק מה לברך ברכה אחרונה, ואם אכל כבר לא יברך מדין סב"ל. כותב מחבר 'דברי שלום ואמת' שם, שהרב עובדיה יוסף, ביחס למקרה שיש מילוי בבצק, נשען על דברי הרב ש"ז אוירבך (מנחת שלמה א צ"א ד) ואין כן מנהג הספרדים כנ"ל.

סיכום: א. לגבי תערובת אורז עם פסטה, יברך על המחיה רק בתנאי שמשער שאכל כזית מהפסטה, והספיק לאכול במשך זמן של אכילת פרס, ושהיחס בין הפסטה לאורז אינו פחות משישית; ב. לגבי עוגה שיש בה הרבה חומרים בנוסף לקמח נהגו לברך על המחיה בתנאי שאכל כזית עוגה, וכן שהיחס בין הקמח לשאר החומרים אינו פחות משישית. כתבו הפוסקים שיש מקום להחמיר ולאכול כמות עוגה שיש בה כזית קמח; ג. לגבי מילוי שיש בעוגה, רוב הפוסקים כתבו שלא מתחשבים בו לכמות כזית אבל ישנו מנהג לחשב אותו בשיעור כזית.

תשובה שפז

רולדה (או"ח סי' רח)

שאלה: אשתי מכינה עוגה ששמה 'רולדה', בה כמות הקמח היא מזערית. (זה בצק מאוד אוורירי קל ומגולגל, שיש בו מילוי של קרם). מהי ברכתו הראשונה (אולי המילוי עיקר) ומהי ברכתו האחרונה?

תשובה: נראה שהברכה הראשונה היא מזונות, כי הקמח לעולם לא נחשב כטפל למרות שהוא המיעוט, אלא אם כן, ניתן רק למטרת 'לדבק'. ישנה סברא להחשיב את המילוי כעיקר ולברך רק עליו, אבל לעניות דעתי, אי אפשר להגדיר את הבצק טפל, כמו 'מליח ועמו טפלה', מפני שכיון שאוכלים אותו גם להשביע וכוונת האוכל לאכילת הבצק, מה שאין באוכל מליח, שאין מתכוון לאכול את הלחם (על פי מ"ב ר"ב סקי"ג).

לגבי ברכה אחרונה, הואיל ואין בתערובת יחס של כזית בכדי אכילת פרס (כמות הקמח לא מגיעה ל16%) לכן ברכה אחרונה היא 'נפשות' (על פי או"ח ר"ח ט). לפי זה לא נוכל לעשות קידוש בשבת בבוקר כאשר העוגה היחידה היא העוגה הנ"ל, כי אין כאן קידוש במקום סעודה.

סיכום: יש לברך מזונות בתחילה, וברכה אחרונה נפשות אם היחס של קמח החיטה אינו מגיע ל16%.

תשובה שפח

חתימה ב'מעין שלוש' (או"ח סי' רח)

שאלה: כיצד יש לחתום בברכת מעין שלוש?

תשובה: יש בזה מחלוקת הפוסקים: א. לפי גרסת הטור: 'ברוך אתה ה' על הארץ על המחיה ועל הכלכלה'; ב. אבל הרמב"ם (הלכות ברכות ג י"ג) גרס: "על הארץ ועל המחיה" וכך גם הרי"ף.

ולכן נחלקו הדעות. המ"ב (ר"ח שער הציון נ"ב) נוקט לחתום: ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה, וכן דעת הרב עובדיה יוסף (ילקו"ר ר"ח כה, וכן בילקו"י פסח ח"ג עמ' ר"ס-רס"ה).

המנהג אצל הרבה קהילות לחתום כנוסח הטור, עיין ברכת ה' (ח"ב פ"ד הערה 7), דברי שלום ואמת (ח"א עמ' 71) עלה הדס (עמ' 263) שמעידים שכך נהגו בצפון אפריקה, ואכן כך הנוסח בסידור קול אליהו של הרב מרדכי אליהו.

בעלון 'בית נאמן' (מס' 50 יתרו תשע"ז) הביא הרב מאיר מאזוז הרבה מקורות שמהם רואים שנהגו לפני הופעת השו"ע לסיים בנוסח 'על המחיה ועל הכלכלה' אבל בסידור איש מצליח כתוב בחתימה 'על הארץ ועל המחיה'.

הסברא של הגרסה המופיעה ברמב"ם היא שאין לחתום בשתיים, ולכן למרות שבפתיחת הברכה אנו אומרים: בא"י אמ"ה על הארץ על המחיה ועל הכלכלה, הרי שבחתימה אין לחתום אלא ב'על המחיה'. בניגוד לכך הטור יסבור שיש כאן הודאה אחת המתפרטת לשניים, על כך שהארץ מוציאה את המחיה ואת הכלכלה, כפי שאין בעיה לחתום על הארץ ועל המחיה למרות שנראה 'על פניו' כשני דברים.

סיכום: כל אחד ימשיך כמנהג אבותיו.

תשובה שפט

ברכת מרק בצל (או"ח סי' רח)

שאלה: הכנו מרק בצל, מה ברכתו?

[אופן הכנתו הוא כך: מניחים בסיר כמות גדולה של בצלים חתוכים לטבעות בתוספת יין לבן, וארבע כפות קמח ועל זה מוסיפים את המים עם אבקת המרק המתאימה]

תשובה: נראה שאין לברך 'על הגפן' הואיל והיין טפל ואינו הרוב, [ואף למי שמברך על יין מזוג במים ביחס של 1/6 זה דווקא אם שמו, מראהו וטעמו – יין].

כמו כן אין לברך 'מזונות', למרות שידוע הכלל שכל שיש בו מיני דגן ברכתו מזונות, על אף שהדגן הוא מיעוט, אבל זה אמור דווקא באופן שהדבר הוא מוצק, מה שאין כן באופן שהקמח הפך לבלילה רכה, שאז מברך עליו 'שהכל' (על פי שו"ע או"ח ר"ח 1) ואולי בנוסף כיוון ששמים רק על מנת לתת מרקם סמיך נחשב כ'לדבק'.

נראה שיש לברך על מרק זה 'האדמה', הואיל והבצל הוא העיקר בו, והוא נותן את הטעם גם למשקים שעומו (על פי זאת הברכה עמ' 107 וכן בעמ' 120, וכן מ"ב מהדורת דרשו סימן ר"ה הערה 11 בשם הרב שו"א) כך השיב הרב דני ארגמן.

[אם שותה רק את המרק, לפי הרבה פוסקים ברכתו כברכת הירק, ואילו כמה מהם כתבו שברכת הנוזלים היא 'שהכל']

סיכום: יברך 'האדמה'.

תשובה שצ

סלט בורגול (או"ח סי' רח)

שאלה: מה מברכים על סלט בורגול?

תשובה: בורגול זה חיטה שחלקו אותה בצורה מסויימת. אחרי דרישה וחקירה, התברר שישנן שתי שיטות, איך להכין את הסלט. יש המבשלים אותו, ויש שרק משרים אותו במים או מערים עליו מים חמים. אם עבר תהליך בישול ברכתו מזונות (או"ח ר"ח ב), ואילו אם רק הושרה או שפכו עליו מים חמים ללא עמידה על האש, יש לו גדר של חיטה חיה, שברכתה 'האדמה' (שם ר"ח ד).

נראה שמי שאינו יודע איך הוכן הסלט, כגון שהוא אוכל באולם שמחות או מקייטרינג, יברך 'האדמה' משתי סיבות: א. נראה לתלות שבמטבח ציבורי לְשֵׁם חסכון בזמן, לא מבשלים אותו; ב. בדיעבד, ברכת האדמה פוטרת מזונות (שערי תשובה או"ח קס"ז ד, כף החיים שם סקע"ה על פי כסף משנה ברכות ד, 1).

[הרב יהודה נקי אמר לי, ששמע מהרב עובדיה יוסף שהבורגול עובר בישול מקדמי לפני אריזתו ומכירתו, ולפי זה בכל מצב יש לברך עליו 'מזונות', וממקור אחר נודע לי שעבר שליקה של שתי דקות בכלי ראשון ולא הגיע אף לחצי בישול, ועושים זאת לשם שמירה על המוצר].

סיכום: מספק יברך מזונות (אבל לא יברך מעין שלוש מספק).

תשובה שצא

חטיף נייצ'ר וואלי (או"ח סי' רח)

שאלה: מה יש לברך על חטיף העשוי מגרנולה עם שיבולת שועל הנקרא 'נייצ'ר וואלי'?
תשובה: הואיל והשיבולת שועל אינה מבושלת, לכן ברכתו 'האדמה', אבל ביחס לברכה אחרונה יש להשתדל לאכול פחות משיעור או בתוך הסעודה, כי יש דעה שיש ברכה אחרונה מעין שלוש מיוחדת על מאכלים מהסוג הזה (עיין שו"ע או"ח ר"ח סעיפים ב' וכן ד' וכן בספר ברכת ה' ח"ב). הרב שמואל אליהו ענה לי שהואיל והכל דבוק יחד, יש לברך מזונות ומעין שלוש.

הערת הרב יהודה נקי: יש סוג של חטיף, שמשתמשים בשיבולת שועל שבורה, שעברה בישול באדים, ואז ברכתה מזונות. לגבי חיטה תפוחה, יש לברך בנ"ר ודברי מרן חומרא בעלמא.

וראה לקמן עמ' 862 מאמר המבאר את כל הרקע להבנת סוגיה זו, בגמרא ובפוסקים.

תשובה שצב

פת דוחן (או"ח סי' רח)

שאלה: מה מברכים על פת העשויה מדוחן?

תשובה: כתב מרן השו"ע (או"ח ר"ח ח) שעל פת דוחן או של שאר מיני קטניות, יש לברך שהכל ואחריו בורא נפשות רבות (ראה לעיל עמ' 314).

בשו"ת חתם סופר (או"ח נ') ביאר בטוב טעם, מה נשתנה האורז שיש עליו ברכת מזונות, מה שאין כן בתבשילים העשויים משאר מיני קטניות. יש לאורז תכונה, שכאשר מכינים מקמח שלו תבשיל עם קמח חיטה, הוא עצמו גם מתחמץ. על כן גם אם הוא נאכל לבדו, יש לו חשיבות בפני עצמו ומברך עליו ברכת מזונות.

תשובה שצג

לחם כותנה (או"ח סי' רח)

שאלה: האם צריך ליטול ידיים ולברך ברכת המזון על לחם מקמח כותנה?

תשובה: חיובים הנ"ל קיימים רק באוכל לחם העשוי מחמשת מיני דגן.

תשובה שצד

צירוף מיני קמח (או"ח סי' רח)

שאלה: אמא שלי הכינה לחם שעשוי 500 גרם קמח שיבולת שועל ו400 גרם קמח תירס, האם ברכתו המוציא והאם אכילתו זוקקת ברכת המזון?

תשובה: כתב השו"ע (או"ח ר"ח ט) 'עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן... אם עשה ממנו פת, מברך המוציא וברכת המזון, ודווקא שיש באותו קמח מחמשת מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס'. כלומר אם היחס של קמח דגנים (לצורך העניין, שיבולת השועל) אינו יורד משמינית (ויש אומרים שישית) בקמח הקטנית, מחוייב בברכת המזון.

כמה יאכל ויתחייב בברכת המזון? מדברי המ"ב (סקמ"ג) משמע שצריך לאכול כמות כזו שיש בה כזית דגן, ואילו אצל פוסקי ספרד (חזון עובדיה ברכות עמ' קצב) נראה שכל שאכל כזית מלחם זה, כבר מחויב בברכת המזון (יש לשים לב, שכמות קמח לחיטה אינו יורד משישית, ויש לזה טעם לחם).

תשובה שצה

ברך ברכת המזון במקום מעין שלוש (או"ח סי' רח)

שאלה: אכלתי דברים הזוקקים לאחריהם ברכת מעין שלוש ובטעות ברכתי המזון. באמצע הברכה השלישית העמידו אותי על טעותי, מה עלי לעשות?

תשובה: אמנם מרן השו"ע סובר שיש חילוק בין מיני מאכל שונים, אבל דעת האחרונים היא שונה מהשו"ע, והם סוברים שבכל הדברים המזיקים מעין שלוש, אם ברך בטעות ברכת המזון, יצא ידי חובה (או"ח ר"ח י"ז מ"ב סקע"ה).

ביחס למקרה שנזכר בטעותו לפני שסיים לברך, כתב השו"ע שם: 'זאפילו לא אמר אלא ברכת הזן, בין על היין בין על התמרים, יצא', כלומר שאינו רשאי להמשיך שום ברכה נוספת אחרי שנזכר אחר יום הברכה הראשונה, כפי מה שמנסח המ"ב (סקע"ח): 'אף על גב שאין בו מעין שלש מכל מקום, כיון שכבר גמר הזן את הכל שוב אין יכול לומר הברכות הנותרות שלא נתקנו לכתחילה על היין והתמרים' (עיין מ"ב מהדורת דרשו הערה מפליאה בשם החזו"א).

סיכום: יעצור מיד, ובכך יוצא ידי חובה.

תשובה שצו

חתימה בתוצרת הארץ (או"ח סי' רח)

שאלה: איך חותמים בברכה מעין שלוש, כאשר הפירות/הקמח/היין הוא תוצרת הארץ?

תשובה: בגמרא ברכות (מ"ד.) ישנה התייחסות מפורשת לחלוקה בין פירות הארץ שחותמים על הארץ ועל פירותיה, לבין פירות חו"ל שחותמים על הארץ ועל

הפירות (אם אוכל בחו"ל פירות הארץ, גם חותם על פירותיה), וכך נפסק בשו"ע (או"ח ר"ח, י).

אמנם בגמרא לא התבאר מה הדין לגבי קמח וענבים של ארץ ישראל שעשו מהם עוגה או יין, אבל ראיתי שישנן שלוש דעות בפוסקים:

האחת, לחתום בשני המקרים על הארץ ועל פרי גפנה או על מחייתה (ויש מוסיפים ועל כלכלתה) וזו דעת הרב אליהו וכך כתב בכף החיים (שם אות ח"ן).

הדעה השנייה, מחלקת בין יין למחיה, שרק על היין חותמים על פרי גפנה (דעת הרב צבי יהודה קוק בהערות לסידור עולת ראיה, הערה צ"ו עמוד תכ"א), סברתו שהקמח עבר שינוי ואילו הענבים השינוי שלהם לא משמעותי כי אנו מברכים על פרי הגפן כלומר מלכתחילה לא התכוונו לומר שרואים את הענבים אלא את היוצא מהם).

הדעה השלישית, שבשניהם חותם כרגיל כלומר כמו בחו"ל (הנהגת הרב חיים קנייבסקי כפי שהובאה במ"ב מהדורת דרשו על סימן ר"ח, דעתו מבוססת על כך שבגמרא לא התייחסו לכך והסברא היא שהואיל והענבים והחיטה עוברת תהליך המשנים את צורתם, על כן שבח הארץ אולי פחות ניכר). ישנה דעה שגם באוכל מלחם הארץ חותם בברכת המזון, על הארץ ועל מזונה.

ראיתי שהרב טוקוצינסקי (בסוף קיצור שולחן ערוך הוצאת מוסד הרב קוק, בקיצור דיני ארץ ישראל ג, א) כותב כדעת כף החיים לברך 'מחייתה'/'פרי גפנה'.

תשובה שצו

לא לכלול על הספק (או"ח סי' רח)

שאלה: שלום הרב, אם אכלתי זיתים פחות משיעור ברכה אחרונה אבל יש לי חיוב ברכת על המחיה בגלל שאכלתי מיני מזונות כשיעור, האם יהיה מותר להוסיף בברכה את האיזכור: 'על העץ ועל פרי העץ'?

תשובה: השו"ע או"ח (ר"ח י"ח) כותב 'לא יכלול על הספק שום תוספת בברכה מעין שלוש אף על פי שאינו מוסיף שם ומלכות' מקורו בספר תרומת הדשן (סימן ל'). הט"ז (ס"ק י"ט) כותב שלא הבינו הפוסקים את לשון התה"ד. לדעתו, כל מה שכתב תה"ד זה

לעניין לכתחילה שלא יאכל מאכל שיש בו ספק מה ברכתו, על דעת כן שיכלול אותו בברכה מעין שלוש, אך אם כבר אכל, יש לו לכלול בברכה על מאכל אחר שברכתו מעין שלוש. [לדעתו, תה"ד עסק בשאלה האם מותר לכתחילה לאכול על דעת לכלול אותה על הספק, והב"י והרמ"א הבינו בדבריו שאף אם אכל, עדיין לא יכלול, ואין זה נכון לדעתו].

רע"א העיר בהגהותיו, שדברי תה"ד מבוססים על סיפור בירושלמי על רבי ירמיה שלא אכל דייסא מיימיו, כי לא ידע מה לברך ברכה האחרונה. לפי רע"א הנידון של תה"ד אינו דומה לראיה, כי שם מדובר על ספק האם לומר נוסח של 'על האדמה ועל פרי האדמה' שזה נוסח שהוא לא קיים בחז"ל, מה שאין כן כאן ששני סוגי החתימות הוזכרו בהלכה, ואין הבעי כאן אלא מצד חשש הפסק.

הספק שעליו דיבר השו"ע הוא על מאכל שיש ספק אם ברכתו 'מעין שלוש' או 'בורא נפשות', אך מבארים האחרונים [עיין מ"ב מהדורת 'דרשו' ופסקי תשובות] שהוא הדין בספק שיעור ברכה, כגון ששתה שיעור בין כזית לרביעית או אכל שיעור ספק כזית (בין שליש לחצי ביצה ויש שכתבו שגם שיעור שבין כזית של זמננו לכזית שהוזכר בפוסקים, הווי ספק ברכה).

יש מן האחרונים [הובאו בספר 'זאת הברכה' עמוד 44] שכתבו שמותר לעשות כן אפילו לכתחילה ולא כמו שביאר הט"ז בשו"ע (כלומר, שיהיה מותר לאכול 'ספק שיעור' מזונות, על דעת להפטר, אגב אורחא, במעין שלוש על היין).

אולם דעת הרב מרדכי אליהו (הובאה דעתו בספר 'זאת הברכה' שם) שלבני ספרד, אין לכלול שום ספק בתוספת הברכה, גם בדיעבד שכבר אכל, כפשט דברי מרן השו"ע.

במקרה שאכל בוודאות, פחות משיעור ברכה, רוב האחרונים כתבים שלא יכלול איזכור בברכה מלבד הרב פיינשטיין שכותב שיוסיף גם באופן זה, סברתו בדברי תה"ד: אם שתה משקה שהוא ספק יין איך יזכיר אותו במעין שלוש, אבל אם אכל ממין מסוים, מדוע שלא יזכיר אותו, לדעת הרב פיינשטיין יש הבדל אם מדובר בספק בהגדרת המאכל לבין ספק האם אכל כמות מחייבת [בספר 'זאת הברכה' כותב ששמע ממקור נאמן שהרב פיינשטיין חזר בו מכך בסוף ימיו].

ראיתי בספר ברכת ה' (ח"ג פרק ט הערה 77) שאם אכל מאכל בכמות של שליש ביצה, רשאי לכלול אותו בברכה אחרונה שעל מאכל אחר. ועיין בדברי פרי מגדים המובאים לקמן בסימן ר"ט.

סיכום: א. אם כבר אכל ספק שיעור – יכלול (הרב מרדכי אליהו סובר שלבני ספרד, לא יכלול); ב. לאכול ספק שיעור לכתחילה, על דעת לכלול, לא יעשה כן ויש מן האחרונים המתירים זאת; ג. אם אכל כמות שהיא ודאי לא כשיעור, לא יכלול (לפי הרב פיינשטיין – יכלול).

תשובה שצח

ספק במעין שלוש (או"ח סי' רט)

שאלה: אכלתי דבר שברכתו האחרונה היא מעין שלוש ואיני זוכר האם ברכתי, מה אעשה?

תשובה: לפי דעת הרמב"ם והשו"ע אין ברכה מן התורה מלבד ברכת המזון, ולשיטתם לא יחזור לברך מספק, אבל לפי הרבה ראשונים אחרים חיובה מן התורה. על כן ממליץ הט"ז ומביאו המ"ב שחזור לאכול כדי לצאת מן הספק.

פרי מגדים (משבצות זהב) כותב שאם אין לו מאותו המין, רשאי לקחת ממין אחר המחייב מעין שלוש. זו לשונו: 'ומה שכתב יאכל 'מאותו מין', לכאורה אף מין אחר ויכלול זה מספק, דעד כאן אמר תרומת הדשן שאין לכלול שום תוספת, דאיך יאמר שקר שמא אין זה מין ז' וכדומה, מה שאין כן כאן שאכל פרי העץ מין שבעה ומחויב מעין שלוש רק אינו יודע, אם בירך והוי ספק תורה ל'יש אומרים' אפשר תקנתו יאכל תבשיל חטים ויכלול על העץ, דשקר אין אומר, וספק ברכות לקולא משום חומר לא תשא וכאן אין מוסיף שם ומלכות, ומכל מקום לכתחלה יותר טוב מאותו מין'.

תשובה שצט

משך זמן השתייה לעניין ברכה אחרונה (או"ח סי' רי)

שאלה: מהו הזמן שבו יש לשנות רביעית משקה (ישנה דעה ששתיית כזית מחייבת ברכה אחרונה) על מנת להתחייב בברכה אחרונה?

תשובה: לפני שנעסוק בנושא באופן ישיר, נעלה סוגיה של איסור שתיה ביום הכיפורים: נחלקן הרמב"ם (פי"ד מהלכות מאכלות אסורות ה"ט) והראב"ד (בהשגותיו על הרמב"ם בפ"י מהל' תרומות ה"ג) לעניין אדם ששתה וחזר ושתה ביוה"כ. דעת הרמב"ם היא שרק האם יש מתחילת השתיה הראשונה ועד האחרונה כדי שתיית רביעית הם מצטרפים לחייבו כרת או מלקות, אך דעת הראב"ד היא שמשקין מצטרפים אף עד כדי אכילת פרס.

מה יסוד המחלוקת ביניהם? במסכת כריתות (י"ג:) מפורשים דיני צרוף באכילה ושתיה ממושכות, ושם רואים שהמדד הוא בכדי אכילת פרס, השאלה היא מדוע הרמב"ם עשה

חלוקה בין שתיה לאכילה, וביתר שאת קשה שהרי הרמב"ם העתיק את הגמרא בכריתות בפסקיו בהלכות טומאה וטהרה (שאר אבות הטומאה ח"ד)?

הרב המגיד כותב (בהל' תרומות השם) שרמב"ם מצא תוספתא הכותבת חילוק בין משקה למאכל, ומה שכתב רמב"ם בעצמו מושג של כדי אכילת פרס במשקים, זה אמור רק לענייני טומאה וטהרה של פסול הגויה באכילת דברים טמאים.

מדוע שם הדין שונה? יש אומרים שהחמירו בדין דרבנן יותר משל תורה וי"א בגלל שלעניין איסור בהנאת גרונו תליא מלתא ואילו בטומאה הדבר תלוי בשיעור עיכול המשקה, על פי כסף משנה תרומות שם ורידב"ז מאכלות אסורות שם.

כעת נעסוק בשאלה, מהו שיעור שתיית רביעית?

שיעור שתיית רביעית הוא זמן שלוקח לאדם לשתות רביעית, וכתב הרדב"ז על הרמב"ם שהכוונה, לדרך ששותים בנחת ולא כדרך הסובאים והזוללים (סימן קנ"ה, והביא אותו בספר ברכת ה' ח"ב ע"מ מ"ז, הערה 37) וכתב בשער ציון (ר"י, אות י"א) שמשערים שתיית רביעית כדרך שתיית בני אדם שאין שותים בבת אחת, כי אם בשתי פעמים שהיא מידת דרך ארץ.

איך נפסק?

השו"ע בהלכות יום כיפור (תרי"ב, י') הביא מחלוקת זו ומשמע מדבריו שפסק כמו הרמב"ם (כי הביא אותו בסתם ואת דעת הראב"ד ביש אומרים, וכן הבינו המ"ב בס"ק י') ואילו הגר"א (הובא במ"ב הג"ל) פסק כמו הראב"ד.

מה הדין במשקה חם?

כעת נחזור לסוגיה שלנו: ההיגיון אומר, שהואיל ושתיה לא ברצף לא נחשבת לשתיה אחת לענין חיוב מלקות ביום הכיפורים, באותה מידה היא לא תיחשב לשתיה אחת לענין ברכה אחרונה.

הפוסקים הספרדים נוהגים כפסק השו"ע, שמשמע שאם שתה את 86 הסמ"ק במשך זמן הארוך מהרגילות לשתות כמות זו אין מברכים ברכה אחרונה (כ"כ הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר חלק ה' או"ח י"ח). הרב עובדיה יוסף כותב (חזו"ע ברכות עמ' רס) ששיעור רביעית הוא 81 סמ"ק.

אצל הפוסקים האשכנזים שאביא, הדעות הנן חלוקות, משום שבהבנת דעת המשנה ברורה ישנה מבוכה – מצד אחד בהלכות יום כיפור ציין המ"ב שדעת השו"ע כמו הדעה הראשונה (ששתייה מצטרפת לברכה אחרונה אם היא בשיעור של שתיית רביעית) ומיד הביא את דעת הפר"ח והגר"א שנוקטו כדעה השנייה (ומתוך לשונו שהביא אותם בסוף דבריו) משמע שנוקט כמותם; ואילו בהלכות ברכות (או"ח רי), אמנם מביא את הגר"א בהלכות יוה"כ, שנוקט כדעה שניה, אך מיד מביא

דברי הרבה אחרונים האומרים שבשתייה חמה צריך לשתות בכדי שתיית רביעית על מנת להתחייב בברכה אחרונה והדיון הזה לא מתאים לפסיקת הגר"א.

כיצד הפוסקים האשכנזים הבינו את דעת המ"ב, וכיצד נקטו למעשה:

הרב צבי קוסטינר הבין מה שכתב המ"ב בסימן תרי"ב הוא עיקר. ולפי זה, כל הדיון בשתייה חמה שבסימן ר"י במ"ב הוא מיותר. אלא שהעצה להשאיר בשולי הכוס רביעית שתתקרב טובה גם לגר"א, כי פעמים ששתיית הקפה נמשכת יותר מכדי אכילת פרס.

הרב אליעזר מלמד (פניני הלכה ברכות עמ' 219) פסק שבגלל הכלל הנקוט בידינו, ספק ברכות להקל, לכן כל השוטה רביעית מעבר לזמן שמקובל לשתות רביעית, אינו מברך.

בספר פסקי תשובות (ה"ב ע"מ תשפ"ו) הבין שהמ"ב פסק לא כמו הגר"א אלא כמו השו"ע, מתוך שהביא את סוללת האחרונים שבשתייה חמה אין השתייה מצטרפת (חיי אדם, מחצית השקל ודרך החיים).

הוסיף הפסקי תשובות וכתב, שאין להתעלם מכך שיש רשימה ארוכה של גדולי עולם (החת"ס, בעל המנחת חינוך, הגר"ז מבריסק, הגר"ח קנייבסקי ועוד) שהיו מברכים ברכה אחרונה על שתיה חמה כל עוד לא שהו יותר מכדי אכילת פרס.

הגר"ש אלישיב (אשרי האיש או"ח א', עמ' רנ) פסק שלדינא נכון לברך על שתיה חמה ששותים בתוך זמן של כדי אכילת פרס, והוסיף שאם שתה רביעית עד פחות מתשע דקות, המברך יש לו על מי לסמוך.

הערות:

1. החזו"א הורה (אורחות רבנו א עמ' ז) שמעיקר הדין עד כדי אכילת פרס מצטרף לברכה אחרונה, אך צידד שלעניין שתיית מים אם שווה בהם יותר מכדי שתיית רביעית לא יברך אחריהם, מאחר שמשמעות בגמרא בברכות (מ"ד ב) שברכה על מים היא כעין רשות ולא חיוב גמור ולכן מטוב שלא להיכנס לספק לגבם. (הובא במשנה ברורה הוצאת דרשו, סימן ר"י הערה 14).

2. לעניין משקה חם כקפה ותה יש אומרים שהשוטה רביעית ממנו צריך לברך לאחריהם גם כששהה בשתייתו יותר משיעור זמן של שתיית רביעית משאר משקין, הואיל ודרך הנאתו לשתותו קמעה קמעה משערים בזמן שתיית רביעית ממנו (שו"ת גינת ורדים, ובשו"ת מהר"ם שיק כתב שכן נהג החת"ס ועוד) אך רוב ככל האחרונים פסקו שאין חילוק בין משקה שדרך לשתות ממנו רביעית בבת אחת ובין משקה שדרך לשתות ממנו רביעית קמעה קמעה, ובכל אופן מברך לאחריהם רק כששתה רביעית בכדי שתיית רביעית בסתם משקין. והלכה כמותם (ספר ברכת ה' ח"ב ע"מ ג והערה 40 שם, שו"ת יחווה דעת ח"ה כ"א).

3. לעניין אכילת מעדני חלב קרושים נחלקו אחרוני דורנו, האם דינם כמאכל, ויש לברך ברכה אחרונה כשאכל מהם כזית בכדי אכילת פרס, או שמא דינם כמשקין ויש לברך אחרי אכילתם רק אם אוכלים רביעית בכדי שתיית רביעית (לפי השיטות הנ"ל שיש לברך ברכה אחרונה על משקין רק כאשר שותה אותם בכדי שתיית רביעית): א. פסקי תשובות (ח"ב עמ' תשפ"ח) פסק שזה תלוי כיצד הוא נאכל, אם מנערים אותו היטב, הרי הוא לענין ברכה אחרונה כשתיה (והוא יהיה בכלל המחלוקת הנ"ל) אבל אם אוכלים אותו בכפית בלא נייעור דינו כאכילה וכפי כל שיעורי האכילה; ב. הרב מרדכי אליהו (קונטרס ברכות הנהנין ע"מ 30) והילקוט יוסף (ח"ג ע"מ תע"ה) הגדירו אותם כמשקה לכל דבר, הואיל ותחילתו משקה, ולכן אם שתה רביעית בכדי שתיית רביעית יברך נפשות, ואם לא, לא; ג. הרב בן ציון אבא שאול (אור לציון ח"ב עמ' קכ"ד ובהערה ד"ה 'הנה') סובר שתלוי במה דנים, אם לענין הכמות המחייבת ברכה אחרונה, הדבר נידון על פי הצורה שבא הדבר לפניך, אם הוא מוצק, שיעורו בכזית, ואם דנים על משך זמן האכילה, הרי שהדבר הקובע הוא לפי האופן שבו אוכל (דומה לפסק"ת), אם אין אוכלו דרך לעיסה דינו כמשקה. [הוא הוכיח את דבריו משו"ת קול אליהו שאומר שדנים על פי צורת האכילה, ובכל מקום שאינו לועס חשובה האכילה דרך שתיה ודינו לענין זמן השהייה לברכה אחרונה כמו שתיה, ולכן לא יברך אם שהה יותר מכדי שתיית רביעית. אך מצד שני יש למאכלים קרושים שם של אוכל, ולכן יש לשער את שיעור האכילה על מנת להתחייב בברכה אחרונה בשיעור כזית, ואת שיעור השהייה בכדי שתיית רביעית].

4. והנה רשימת פוסקים שיש לברך ברכה אחרונה על קפה או תה אם שתה בכדי אכילת פרס: גינת ורדים (א י"ז), שיעורי כנסת הגדולה (ר"ד הג' טור ג) החתם סופר (מהר"ם שיק או"ח פ"ה). סברת הגינת ורדים היא: 'הוי אורחיה וזו היא דרך הנאתו', ויש עוד ספק שמא אין צורך ברביעית לברכת בורא נפשות (עיין טור ר"י), ועוד ספק אולי הראב"ד צודק שגם במשקין שיעור צרוף הוא בכדי אכילת פרס.

5. אם שותה משקה חם, ומשאיר ממנו בסוף הכוס שיעור רביעית, על מנת שיתקרר וישתהו בבת אחת, אז בוודאי שיכול לברך ברכה אחרונה, כך כתבו עצה זו המ"ב (ר"י א) וכן הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה ברכות עמ' רסא).

סיכום: בפסיקה הספרדית נראה שאין לברך ברכה אחרונה אם השתיה נמשכה על פרק זמן הארוך יותר מכדי שתיית רביעית, ואילו אצל פוסקי אשכנז ישנו ריבוי דעות, כי למקצתם המדד הוא עד ארבע דקות ויש שנוקטים כספרדים, ויש המחלקים בין שתייה שדרכה לשתותה לאט לבין משקים רגילים (וראה עוד בשאלה הבאה).

תשובה ת

שתיית קפה מהר (או"ח סי' רי)

שאלה: שתיתי את הקפה החם במהירות שרגילים לשתות מים, האם יש עלי לברך ברכה אחרונה?

תשובה:

ראשי פרקים: א. האם יש ברכה אחרונה על שתיית רביעית משקה חם באיטיות. ב. מה הדין אם שתה קפה מהר כי כבר הצטנן. ג. האם הדין שונה ביחס למרק פושר או לתה שהצטנן.

א. הבאתי בתשובה הקודמת, שיש מחלוקת בפוסקים האם יש לברך ברכה אחרונה על שתיית קפה או תה חם. דעה אחת אומרת שהואיל וזה דרך שתייתו, יש לברך למרות ששותה לאט, ודעה שניה סוברת שכיון שלא שותים רביעית בפעם אחת אין לברך ברכה אחרונה. ישנן עדויות רבות על חכמי ספרד שנהגו שלא לברך ברכה אחרונה במצבים הללו, ואילו אצל פוסקי אשכנז ראינו מנהגים שונים.

ב. אם המתין עד שהקפה הצטנן ושתה רביעית בפעם אחת, ישנה דעת מיעוט שגם אז אין לברך ברכה אחרונה (ברכי יוסף בשם בעל בתי כהונה).

הרב עובדיה יוסף קיבל את דעתו (חזו"ע ברכות עמ' רסא בהערה) במיוחד שהרב החיד"א (ברכי" ר"ד ו) הביא דעה זו. סברת אותה דעה היא: ש'בטלה דעתו אצל כל אדם', כלומר מכיון שאין זה הנוהג רגיל לכן לא יברך.

בהקשר לנ"ל, ישנם רבנים ספרדים שחלקו וסברו שיש לברך, מהסיבה שכיון שבפועל שתה בפרק זמן של 'כדי שתיית רביעית'. לדעתם לא נכון ליישם עיקרון ש'בטלה דעתו אצל כל אדם' כאן. עיקרון זה אמנם נכון, למשל אם אדם אומר שהוא קובע סעודה על יין, או שהוא אומר שאצלו קביעת סעודה היא גם בפחות מארבע ביצים על אכילת פת הבאה בכיסנין, אבל כאן חז"ל התנו את חיוב ברכה אחרונה, בשתיית רביעית בפרק זמן מסוים, והדבר אכן התקיים, אז מדוע שלא יברך! וכן כתב בספר ברכת ה' (ח"ב א' ט"ז) ששערי תשובה (ר"ד י"ב) חולק על דברי הרב החיד"א, וזו דעתו שיש לברך [שמעתי את ההסברה הנ"ל מפי הרב אריאל אדרי].

ג. ביחס לתה או מרק שהצטננו, לדעת הרב עובדיה יוסף יש לברך, כי 'הבו שלא לוסיף עליה', כלומר שאין להרחיב את הפסק האומר בטלה דעתו אצל כל אדם, ביחס לכל המשקים. אם פסקנו ככה לגבי קפה שאין דרך העולם כלל לשתותו קר, אין להרחיב זאת גם לגבי תה, שהרי כיום רבים שותים משקה הנקרא תה קר (וכן הדין במרק). אבל בשו"ת

אור לציון (ח"ב יד כז) כתב שיש להורות כדברי הרב החיד"א גם אם כוס התה התקרר, אבל במקומות שרגילים לשתות משקאות הללו כשהם קרים, יברכו עליהם ברכה אחרונה.

לפי מ"ב (ר"י סק"א) בכל משקה חם, הדין הוא, שאם משאיר ממנו רביעית על מנת שיתקרר וישתהו בבת אחת, אז בוודאי שיכול לברך ברכה אחרונה.

סיפר לי הרב יהודה נקי, שהוא שאל פעם את הרב עובדיה יוסף את השאלה הנ"ל, והרב אמר לו שלא יכנס למצב הזה והוסיף שלמעשה זה הבדל בהלכה בין פוסקי ספרד לאשכנז.

סיכום: א. בשתיית משקה חם באופן איטי, ישנה מחלוקת האם יש לברך ברכה אחרונה. ב. ביחס למשקה חם שהתקרר, לפי הרב החיד"א לא יברך ברכה אחרונה, אבל הרבה פוסקים כתבו שיש לברך.

תשובה תא

צירוף שאר מאכלים לחיוב ברכת המזון (או"ח סי' רי)

שאלה: אם אוכלים פחות מכזית לחם, אבל בצירוף עוד מאכלים כגון סלט וכדומה, האם זה מצטרף לעניין שיעור, ויהיה צריך לברך ברכת המזון?

תשובה: כתוב בתלמוד (סוכה ו.) 'ארץ שרוב שיעוריה בכזית', ומאידך בסוגיה העוסקת בחיוב ברכת המזון כתוב שעל כזית חייב לברך רק מדרבנן, אבל מן התורה אינו חייב עד שיהיה שבע מאכילתו (ברכות כ:).

הרב משה פיינשטיין (אגרות משה או"ח ד מא) מכריע שכל עוד אינו אוכל כזית, אין כאן גְּדָר של אכילה כלל ולא יצטרך לברך. [יוצא אם כן, שגם אחרי שאנו יודעים שצריך שיאכל כדי שביעה, על מנת להתחייב מן התורה, עדיין יש השלכה לדין תורה למושג 'כזית', לעניין אותו אדם שאכל מעט פת והגיע לידי שביעה על ידי דברים נוספים, שאם אכל כזית פת הוא יצטרך לברך מן התורה].

סיכום: אם לא אוכלים כזית פת, אין חיוב ברכת המזון אף אם שבע הודות למאכלים אחרים שאכל.

תשובה תב

קדימה בין תמר ליין (או"ח סי' ריא)

שאלה: יש לפני תמרים ויין ואני מעוניין לאכול משניהם, מה עלי לברך תחילה?

תשובה: ידוע הכלל בברכות הנהנין, ש'כל המוקדם לארץ, קודם לברכה'. הואיל ויש פעמיים ביטוי 'ארץ' בפסוק, לכן הקירבה למילה ארץ קובעת וזה לא משנה אם קרוב לארץ הראשון או השני.

לפיכך תמר קודמת לתאנה, שהרי התמר היא שניה לארץ השני (דבש של הפסוק היא התמר) ואילו התאנה היא רביעית לארץ הראשון.

על פי עקרון זה, היה ראוי לברך תחילה על התמר ואחרי זה על היין, הואיל ותמר שני לארץ ויין שלישי לארץ.

אבל בטור (או"ח ר"א) הובאו דברי רבנו פרץ: 'כתב רבנו פרץ דווקא אם אוכל ענבים שברכתן בורא פרי העץ, אבל אם עשה מהם יין שברכתו בורא פרי הגפן, כיון שמפרט בה הגפן חשובה וקודם לדבש ואפילו לזית שהוא ראשון לארץ בתרא, כיון שברכת היין חשובה, קודמת בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה כשכולל ברכת היין עם ברכת הפירות כדפרשית לעיל צריך להזכיר תחלה על הגפן ועל פרי הגפן ואח"כ על העץ ועל פרי העץ'. וכדבריו כתב הרמ"א (או"ח ר"א ד) וגם פוסקי ספרד לא חלקו על דבריו. אחרי כותבי זאת, הראני הרב אהרן הכהן, שדעת הרב עובדיה יוסף (חזו"ע ברכות עמ' רעו) אינה כן, לדעתו מרן השו"ע אינו פוסק את דברי רבנו פרץ, ולכן כיון שברכותיהן שונות, אין כאן דיני קדימה כלל.

סיכום: יקדים את ברכת היין, ולדעת הרב עובדיה יוסף, אין כאן דיני קדימה.

תשובה תג

אורז ושבעת המינים (או"ח סי' ריא)

שאלה: יש לפני אורז שברכתו מזונות וכן פרי משבעת המינים, מה קודם לברכה?

תשובה: מרן השו"ע (רי"א ו) כתב שתבשיל מחמשת מיני דגן (גם לא מחיטה ושעורה) קודם לגפן תאנה ורימון, למרות שאינו מין שבעה, אבל הם חשובים, שעושים מהם פת שמברכים עליה המוציא וברכת המזון.

משמע מצד אחד שכל מה שהוא 'מזונות' קודם לשבעת המינים, אבל 'שטר ושוברו בצדו', שהחשיבות שלהם נמדדת מכך, שהם ראויים לכך שיכינו מהם פת שברכתו 'המוציא', משמע שאם זה מאכל שלא עושים ממנו פת, אין לו קדימה.

על כן נראה שאין לאורז דין קדימה, ולכן רשאי לפי השו"ע לברך על מה שרוצה (כי פסק שאם אין ברכותיהם שוות, אין דיני קדימה) וכך כתב בפסקי תשובות (ח"ב עמ' תת) בשם פמ"ג, שאין חשיבות לברכת ב"מ, אלא אם כן אפשר לעשות מהמין ההוא פת.

ויש שיעדיפו להקדים את שבעת המינים (מי שסובר שגם אם אין ברכותיהן שוות, ישנם דיני קדימה). עיין בשו"ת אבני דרך (חלק י"ד סימן מ"ח) המסיק שיש להקדים ולברך על האורז.

סיכום: יקדים לברך על שבעת המינים, ויש אומרים שיברך על מה שהוא רוצה.

תשובה תד

ברכה אחרונה על ספגטי / קוסקוס עם ירקות (או"ח סי' ריב)

שאלה: אכלתי ספגטי עם ירקות מבושלים, האם לברך ברכה אחרונה על כל דבר או די לברך על המחיה.

תשובה: כאשר אדם אכל דברים הטעונים ברכת על המחיה ביחד עם לפתן (כגון בשר, דגים, ירקות מבושלים שהדרך לאכלם עם הפת) מצאנו שתירה בין המקורות: א. מצד אחד בסימן ר"ח הטור הביא את דעתו ואת דעת אביו הרא"ש במקרה שאכל מיני לפתן ועמו מחמשת המינים. לדעת הטור ברכת על המחיה פוטרת את הלפתן, אך לפי הרא"ש צריך לברך על כל דבר בפני עצמו. השו"ע (ר"ח י"ג) הכריע כדברי הרא"ש וזו לשונו – 'והוא הדין אם אכל בשר ודגים אין ברכת על המחיה פוטרת את הבשר ואת הדגים'; ב. מאידך, ידוע הכלל האומר: 'כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופותר את הטפילה' (ברכות מ"ד). והשו"ע פסק הלכה זאת בסימן רי"ב (א) והוסיף: 'בין מברכה שלפניה בין מברכה שלאחריה'.

לא מובן מדוע בסימן ר"ח לא יישם מרן השו"ע את העיקרון של עיקר וטפל?

הערה: מצאנו התייחסות באחרונים, הן לעניין ברכה ראשונה והן לעניין ברכה אחרונה. אביא את הדיון רק לגבי ברכה אחרונה.

ביאור הלכה (רי"ב א' ד"ה 'אם') מביא מחלוקת אחרונים (חיי אדם ודרך החיים), ולמעשה מכריע המ"ב שיברך רק על המחיה במקרה שאכל תבשיל שמעורב בו חמשת מיני דגן באופן

שאכל כזית בכדי אכילת פרס. כמו כן בס"ק ו' כתב המ"ב לגבי אכילת פת הבאה בכיסנין עם גבינה או שאר דבר ללפת בו לברך רק על הכיסנין.

בשעה"צ (רי"ב כ') מתייחס לסתירה שבין המקורות וכותב שהעיקרון הוא כך: אם אכלן ביחד פטור מטעם טפל, אבל אם לא אכל את הבשר והדגים עם הכיסנין ביחד מברך על כל אחד ואחד בפני עצמו.

בדבריו שם הוא כותב עוד שאם אכל לפתן עם תבשיל של חמשת המינים אין אחד טפל לחברו. לכאורה דבריו כאן סותרים את דבריו בביאור הלכה?

יש מיישבים כך את הסתירה: אם התבשלו ביחד פוטרים אחד את השני (על זה דיבר בביאור הלכה) אבל אם התבשלו כל אחד בפני עצמו מברך על כל דבר את הברכה הראויה לו (על זה הרא"ש דיבר וזה מה שהתכוון בשעה"צ הנ"ל). הסבר זה הוא על פי הערות איש מצליח בסימן רי"ב.

בניגוד להכרעה זו, מצאנו אצל פוסקי ספרד (אור לציון ח"ב יד, ל. וכן יביע אומר חלק ה' י"ז, ב) עקרון שונה והוא שאם אוכל אותם מעורבבים זה עם זה מברך על המחיה בלבד, למרות שלא בושלו ביחד, אך אם אכל אותם אחד אחרי השני, מברך על כל אחד ברכתו הראויה לו (וזה מה שהתכוון השו"ע בשם הרא"ש בסימן ר"ח).

במקרה שכמות האוכל שאכל מחמשת מיני דגן פחותה מכזית אז יברך רק את ברכת בורא נפשות (יביע אומר חלק ז', ל"ב).

אם אוכל קוסקוס עם ירקות באופן שאינם מעורבבים, בספר עטרת אבות (ח"א עמ' רצא) הביא מחלוקת בזה ומכריע כדברי הרב שלום משאש שיברך על שניהם.

טרם אכלה לדבר, אביא את הדעות החולקות על מה שכתבתי; 1. הרב החיד"א (הובא בשערי תשובה על סע' ר"ח י"ג) הניח בצ"ע את מנהג העולם שאוכלים פת הבאה בכיסנין עם גבינה ואין מברכים כי אם על הכיסנין; 2. חיי אדם (ני"א, י"ג. נ"ד, ט') כותב שאם ניכר ומובדל כל מין בפני עצמו יברך על כל מין ומין ולא הולכים אחר הרוב ולא אחר חמשת מיני דגן.

בסימן ר"ח עסקנו בשאלה, האם יברך על המחיה, כאשר אכל אורז מעורב עם חתיכות פסטה, ששניהם מזונות, אבל השאלה האם ישנה ברכה מעין שלוש כאשר הפסטה היא מיעוט.

סיכום: א. אכל 'פת הבאה בכיסנין' עם לפתן מברך רק על המחיה; ב. אכל תבשיל מדגנים ולפתן, אם התבשלו יחד מברך מזונות ועל המחיה בלבד. אם בישל כל אחד בפני עצמו, לפי המ"ב יברך על כל אחד ואחד את ברכתו למרות שערבב אותם יחד, לפי מנהג הספרדים אם אוכל אותם כשהם מעורבבים מברך רק על מזונות ועל המחיה. ואם אכל כל אחד בפני עצמו מברך על כל דבר את ברכתו.

תשובה תה

ברכת ה'פסק זמן' (או"ח סי' ריב)

שאלה: מה מברכים על חטיף הנקרא 'פסק־זמן'?

תשובה: חטיף זה מורכב משכבה עבה של שוקולד מבחוץ, ומבפנים ישנן שכבות של וופל. מתוך הנחה שהבצק בצורת וופל ברכתו 'מזונות' והמילוי ברכתו 'שהכל', עולה השאלה האם יש ליישם כאן את הכלל הכתוב בגמרא (ברכות ל"ו): "כל שיש בו מחמשת מיני דגן, ברכתו מזונות", או שמא יש להתייחס לכך שהעיקר הוא השוקולד והמאפה בא בתור טפל בלבד, ואז נצטרך ליישם את הכלל (ברכות מד.) "כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברכים על העיקר ופוטר את הטפלה"?

ראיתי בכך שלוש גישות:

א. לברך 'מזונות' משתי סיבות: 1. הדגן אינו בטל בתערובת למרות שהוא המיעוט; 2. גם במילוי של הוופל מרסקים פירורי וופל 'הדק היטב' ולכן שני החלקים שבו ברכתם מזונות. כדעה זו נקטו: הרב דוב ליאור (דבר חברון או"ח קפ"ז) הרב חיים שטיינר, הרב שמואל אליהו וכן כתוב בספר טל ברכות (הוא ספר העוסק בברכות הנהנין עם תמונות בגודל טבעי המסייע לחשב שיעור כזית).

ב. לברך 'שהכל' משתי סברות: 1. הואיל והמאפה לא ניתן כלל לשבוע אלא למטרה אחרת. לדוגמא: ישנה גלידה הנקראת 'גלידת עוגיות' הואיל ומכניסים בה חתיכות עוגיות. ביחס לגלידה זו, ראיתי כתוב (עיין בנספח להלן) שברכתה 'שהכל', מפני שהסיבה שנתנו בגלידה עוגיות אינו לטעם אלא כדי להרגיש הרגשה של משהו מוצק באכילת הגלידה. כמו כן, בנידון דידן, הואיל וטעם השוקולד הוא מאוד מתוק, וקשה לאדם לבלוע הרבה שוקולד ברציפות, לכן, נתנו שם קצת מאפה שיוריד במקצת את המתקות. רציתי להוסיף מה שקראתי בדברי הרב קרליץ, ביחס לברכה על 'פסק זמן' וגלידת עוגיות. כתב בספר חוט השני (ברכות עמ' רו): 'ובזה יש לדון, בכל מיני סוגי מאכלים וממתקים המצויים כיום, שמשמרים שם קמח, אם כוונתם רק לרכך את המאכל שיהיה יותר פריך בלעיסתו, או קשים בלעיסתו, וכל כהאי גוונא, שאין עניינם במזון של הדגן... בכהאי גוונא, אין שום מעלה או חשיבות של 'כל שיש בו מחמשת מיני דגן'; 2. לדעת הרב משה לוי (ה"ג י ל) הוופל מצד עצמו ברכתו 'שהכל' הואיל והחלק שנקרא ופל טפל לקרם ולשוקולד, וכל שכן במקרה שלנו, שהוא ממש מיעוט ביחס לשוקולד. כדעה זו, לברך 'שהכל' נקט הרב משה לוי.

ג. הרב צבי קוסטינר סבור שאין תשובה חד־משמעית לשאלה זו, אלא תלוי בדעת האדם האוכל. וזה כמובן משתנה מאדם לאדם. כמו שמצינו ב'מליח ופת עמו', שהברכה תלויה

בדעתו הסובייקטית של האדם האוכל (עיין מ"ב ריב סק"ג). כך גם כאן, אם מתכוון לשבוע או ליהנות מטעם העוגייה – ברכתו 'מזונות', אך אם מתכוון ליהנות רק מטעם השוקולד – ברכתו 'שהכל'.

בספר 'מענה השלחן' מחלק בין הסוג שיש לו עטיפה צהובה אדומה שיש לברך עליו לכתחילה 'שהכל' שבו טעם הדגן עמום ואורירי, לבין בעל העטיפה הכחולה שברכתו 'מזונות' הואיל וטעם הדגן ניכר בו יותר.

נספח: אביא את דעות הפוסקים לגבי גלידת עוגיות, הרב שמואל אליהו באתר כיפה השיב שברכתה 'שהכל' הואיל והגלידה היא העיקר, וכך כתבו באתר 'דין' שהעוגיות באו רק לתת טעם פריך לגלידה ולא לצורך הוספת פחמימות, לכן נחשב כתבלין שבטל למאכל. הרב אליעזר מלמד באתר ישיבה תלה בשאלה מה מטרת העוגיות אם להוסיף טעם בגלידה, ברכתה מזונות, ואם באו להעמיד הגלידה שלא תתפורר, ברכתה 'שהכל'. בספר 'מענה השלחן' כותב שברכתה 'מזונות' כי שמו את העוגיות כדי לתת טעם חשוב בתערובת. בספר שערי הברכה כתב שמצד אחד אי אפשר לומר שמין הדגן הופך להיות עיקר, ובפרט שכמותו מועטת, וכן אי אפשר לומר שהוא בטל שהרי טעמו ניכר קצת, לכן ראוי להפריד ולברך על כל אחד בפני עצמו.

סיכום: לא הגענו להכרעה בשאלה זו, אלא פרסנו שלוש גישות, והבאנו את הנימוקים לכל שיטה ושיטה.

תשובה תו

גלידה בגביע (או"ח סי' ריב)

שאלה: מה מברכים על גלידה בגביע?

תשובה: על הגביע 'מזונות' אם הוא מכיל קמח חיטה, ועל הגלידה עצמה 'שהכל'. מובא שפוסקי ספרד כתבו לברך רק על הגלידה, כי הגביע בא רק להחזיק, כדין מרקחת שנותנים על ריקיין דקים (או"ח רי"ב ב'), אלא אם כן אכל גלידה לבדה ולאחר מכן אכל גביע לבדו (וזאת הברכה עמ' 98 פרק י"א, אור לציון ח"ב י"ד כ', ילקוט יוסף סימן רי"ב ג'). הערת הרב יהודה נקי: אם הגביע הוא כמו קסטה, שבו הבסקוויטים חשובים מצד עצמם, מברך עליה רק מזונות, (חזון עובדיה ברכות עמ' רפט).

תשובה תז

עניית אמן אחר ברכות עצמו (או"ח סי' רטו)

שאלה: באילו מקרים אני רשאי לענות אמן על ברכה שברכת?

תשובה: ישנה מחלוקת בהבנת הסוגיה שאני מצטט ממסכת ברכות (מ"ה:): 'תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה לא קשיא הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות אביי עני ליה בקלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא רב אשי עני ליה בלחישא כי היכי דלא נזלזלו בהטוב והמטיב'.

הרבה ראשונים הבינו שכל מקרה הדומה באופיו לברכת בונה ירושלים, שזו ברכה אחרונה ברצף של ברכות, יש לענות אמן אחר ברכות עצמו. (ביאור המושג רצף הוא לענייננו, ברכות שאין להפסיק ביניהם כדיבור).

אבל בעלי התוספות ציינו ש: 'ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דברכת המזון'. לדעתם רק בברכת המזון יש לומר אמן על מנת לציין שכאן הסתיימו הברכות שתוקף חיובם הוא מן התורה.

[חשבתי להסביר, על פי דברי הרמב"ם בהלכות ממרים (ב, ט) שמכיוון שיש איסור 'בל תוסיף' בתורה, על כן כאשר חז"ל מחדשים מצווה או מוסיפים איסור מדבריהם, הם צריכים להדגיש שהחיוב אינו מן התורה אלא רק מדרבנן, ואולי זאת הסיבה והדרך שראו רבותינו להבליט את העובדה שברכה רביעית, למרות שהיא צמודה לשלוש הברכות הראשונות, היא עצמה רק מדרבנן, ולכן פטרו את הפועלים מלאומרה].

בני ספרד נקטו כרוב הראשונים ואילו בני אשכנז נהגו כמובא בתוספות הנ"ל, וזו לשון השו"ע (או"ח רט"ו א): 'אין עונה אמן אחר ברכותיו, אלא אחר שתי ברכות או יותר שהם סוף ברכות; ונהגו לענות אמן אחר יהללוך ואחר ישתבח. הגה: וי"א שאין עונין אמן רק אחר ברכת בונה ירושלים בברכת המזון, כן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות'.

בספר עטרת אבות (ח"א עמ' רעה) כותב שנהגו במרוקו לענות על ברכת עצמו כאשר ברך בורא נפשות אחרי ברכת מעין שלוש, ויש שנהגו כך גם במקרה שברך רק בורא נפשות [הם כנראה סמכו על פשט לשון הרמב"ם הכותב שיש לענות אמן על ברכת עצמו, כאשר מברך שתי ברכות או יותר זה אחר זה, ולא התנה שיהיה רצף או קשר עצמי מסוים ביניהם].

מה הדין בברכות ההפטרה?

מתוך מה שלמדנו לעיל מתבקש הדבר שגם בסיום ברכות ההפטרה, יאמר הקורא בעצמו אמן, וככה כתבו הרבה פוסקים, אבל בספר כף החיים (רט"ו א) הביא דעת זכור לאברהם

החולקת, ולא כתב מה סברת המחלוקת. ראיתי שבני מרוקו אינם עונים בברכות ההפטרה
אמן אחר ברכות עצמם.

בספר עטרת אבות (ח"א עמ' תכו) כתב שמנהג מרוקו וכן מנהג טוניס הוא לא לענות אמן על
ברכת עצמו בסיום ברכות ההפטרה. הוא מנמק שם שבענייני ברכות, לא תמיד יש הסבר
אחיד לכל המקרים והקובע הוא בעיקר המנהג, וביותר יש להדגיש שעל פי דינא דגמרא,
אין חובה לענות אמן על ברכת עצמו אלא זה רשות.

מה הדין בסיום ברכות קריאת שמע של שחרית?

יש בכך שלוש שיטות:

א. דעת הטור (או"ח ס"ז) היא שיש לענות אמן אחר ברכות עצמו, וזו לשונו: 'וגומר כל
הברכה וחותרם בא"י גאל ישראל ואומר אמן אפילו יחיד אחר ברכותיו כיון שהוא סיום של
סדר ברכות'.

ב. דעת הרמ"א אין לענות אחר ברכות עצמו אבל יענה אמן על ברכת הש"ץ, וכך כתב (אני
מצטט את לשון השו"ע ובהמשך לשון הרמ"א): 'אינו אומר אמן אחר גאל ישראל, משום דהוי הפסק.
הגה: וי"א דעונין אמן, וכן נוהגין לענות אחר הש"ץ. אבל אם התפלל לבד אין עונין אמן'.

ג. דעת השו"ע על פי הזוהר (כפי שמצוטט בבית יוסף שם) שאין לענות אמן אחרי ברכת הש"ץ,
הואיל ויש צורך לסמוך גאולה לתפילה.

ראיתי בישיבה של הרב זילברמן בחצר גאליציה בירושלים שבין החומות, שהמתפללים
אינם אומרים בעצמם את ברכות קריאת שמע, אלא יוצאים ידי חובה בגדרי 'שומע כעונה'
והם עונים אמן אחר ברכת גאל ישראל שאומר הש"ץ.

ראה בספרי השם רועי (עמ' 47-45) התייחסות לתופעה בה שליחי ציבור מסוימים מנמיכים
את קולם בסיום ברכת גאל ישראל.

מתי בני אשכנז יודו לבני ספרד?

כרקע לסעיף הזה יש להזכיר הלכה, שאם אדם מסיים לברך ברכה מסויימת יחד עם
הש"ץ, אין לענות אמן, כפי מה שדייקו אחרונים מלשון השו"ע (או"ח נ"א ב) הכותב: 'אם
סיים ברוך שאמר, קודם שסיים החזן, עונה אחריו: אמן'. וזו לשון המ"ב במקום: 'אבל אם
סיים עם החזן בבת אחת לא יענה אמן, דנראה כעונה אמן אחר ברכותיו דקיימא לן דהרי
זה מגונה, והוא הדין בכל הברכות הדין כן'.

המ"ב בהמשך דבריו כותב כך: 'לבד בישתבח או יהללך אחר הלל או אחר שומר עמו
ישראל לעד אם סיים בשווה עם הש"ץ או עם אדם אחר עונה אמן, דהא הרבה פוסקים

סבירא להו דבזה עונה אפילו אחר ברכת עצמו, ואף דאנן לא נהיגין הכי כמו שכתב בסימן רט"ו מכל מקום בכהאי גוונא, ודאי יש לסמוך על זה'.

סיכום: המנהג אצל בני ספרד הוא לענות אמן אחר ברכות עצמו, כאשר מדובר בברכה האחרונה של מקבץ ברכות שיש קשר ביניהם, ואילו בני אשכנז לא נוהגים כך אלא בברכת בונה ירושלים בלבד.

תשובה תח

ענה על ברכת עצמו (או"ח סי' רטו)

שאלה: בברכות המצוות או ברכת הנהנין, אדם שטעה וענה אמן על ברכת עצמו, האם יחזור ויברך מדין הפסק

תשובה: עיין בסימן קמ"א.

תשובה תט

חוזר על שם ה' (או"ח סי' רטו)

שאלה: הקורא בתורה וטעה בנגינה, האם רשאי לחזור על חצי פסוק למרות שיש בו שם ה'?

תשובה: כתב בספר חיי אדם (כלל ה ב) שמותר לקרותו עוד הפעם, אף על פי שאינו חוזר על כל הפסוק, כיוון שהוא להשלים פסוק.

תשובה תי

קיצור הברכה (או"ח סי' רטו)

שאלה: באתי להטביל מספר כלים שקניתי מתוצרת חוץ, ברכתי: 'ברוך אתה ה' א' לקינו מלך העולם, על טבילת כלים' ושמטתי בטעות את המילים 'אשר קידשנו במצוותיו וצונו', אחרי שהטבלתי אחד, שמת' לב לטעות, האם יצאתי ידי חובה או שעלי לברך שנית לפני שאמשיך להטביל את שאר הכלים?

תשובה: יש כאן מצד אחד, שינוי ממטבע שטבעו חכמים בברכות, אבל מאידך, לא החסיר שם או מלכות.

הרב יהודה נקי אמר לי שהוא יצא ידי חובה בברכה שברך (על פי שו"ע או"ח רט, ועל פי שו"ת יביע אומר, חלק ז' או"ח סימן יג, שהביא דברי הרמב"ם, ברכות פ"א ה"ז, "כל הברכות כולן נאמרות בכל לשון, והוא שיאמר כעין שתיקנו חכמים, ואם שינה את המטבע, הואיל והזכיר אזכרה ומלכות ועניין הברכה אפילו בלשון חול יצא"). אבל הרב יעקב אריאל הורה שיברך שנית כי 'העיקר חסר מהספר'!

בספר פסקי תשובות (ח"ב עמ' תתכו הערה 10) כתב שלא ראה על כך התייחסות בפוסקים, אבל נראה לו להכריע שלא יצא, מפני שהחסיר את העיקר, והביא סימוכין לכך מדברי הריטב"א, (פסחים ז:). הכותב כך: 'וטעם שאמרו חז"ל לברך על המצוות עובר לעשייתן, כדי שיתקדש תחילה בברכה, ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצוות השם יתברך'.

הערה: באגרות משה (או"ח א כא) מוכיח שאין 'וצונו' עיקר בהברכה, שהרי מי שאמר אהבת עולם/אהבה רבה נפטר מאמירת ברכות התורה (הדברים נכתבו שם כמהך פלפול, ואני חושב שאין לראות בהם הכרעה למעשה).

תשובה תיא

ברכה בארמית (או"ח סי' רטו)

שאלה: מי שמסתפק האם ברך, האם יכול 'לברך' בארמית?

תשובה: ערוך השולחן (או"ח ר"ב ג) סובר שיעשה כן, הוא מבסס את דבריו על ההלכה האומרת (קס"ז י) שאם 'במקום ברכת המוציא בירך: שהכל נהיה בדברו, או שאמר: בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא, יצא'. משמע שיוצאים ידי חובה גם בברכה בלעז, והבין שאין בלעז איסור ברכה לבטלה.

אין הוא חושש משום ברכה לבטלה, מפני שמראש מכוון שאם אכן צריך לברך, הרי זה שם ה', ואם לא - הרי זו אמירה בעלמא.

זו לשונו: 'ונראה לפי עניות דעתי שיש תקנה מדינא להוציא עצמו מכל ספק ברכה אחרונה כגון שיש אצלו ספק אם בירך ברכה אחרונה אם לאו או אם צריך לברך ברכה אחרונה אם לאו יש דרך להוציא את עצמו מכלל הספק והיינו דהא קיי"ל דאם אמר בריך רחמנא מרא מלכא דעלמא דהאי פיתא יצא בברכת המוציא, ואם כן יכול לומר בריך רחמנא מרא מלכא דעלמא בורא נפשות וכו' ואם חייב בברכה זו הרי יצא בזה, ואם אין צריך ברכה הרי לא הוציא שם שמים לבטלה, דאין כאן הזכרת השם כלל, והא יכול לומר רחמנא מאה פעמים וכיוצא בזה בשאר ברכות, ויחשוב בלבו אם צריך ברכה הרי זה לְשֵׁם ברכה ואם לאו הרי זה אמירה בעלמא וכן אני נוהג כמה פעמים בשתיית חמים [וראיית מי שכתב דגם זה הוי כברכה לבטלה ולא נראה לי כלל וכלל]'.¹

רעק"א (בשו"ת מהדו"ק כ"ה) חולק על פתרון זה, כיוון ששם ה' בלועזית הוא כמו כינוי, ואף על פי שמותר לומר את שם ה' בכינוי, אם נשבע לבטלה בכינוי חייב, ולכן לברך יהיה אסור כמו ברכה לבטלה בעברית. וכן פסק האגרות משה (או"ח ח"ד מ, כז) וכן פסק בחזון עובדיה (ברכות עמ' רמו-רנג) וכן בהליכות עולם ח"ב (מעמ' לא ואילך) והביא שם את הדעות השונות ואת הסברא של האוסרים, שמצד אחד אין בעיה לומר ברכה בארמית כפי שהיא כתובה בתלמוד 'כריך רחמנא... מלכא דהאי פיתא' אבל ברגע שמכוון כאן לשם ברכה, הדבר אסור, משום חשש ברכה לבטלה.

בברכת ה' (ח"א פרק א הערות 42,43) מצדד לומר הברכה בארמית, רק באותם המקומות בהם השו"ע פסק לברך ואילו האחרונים חלקו עליו וכתבו שלא לברך, והמנהג הוא שלא לברך מדין סב"ל, כאן ראוי שיברך בארמית.

סיכום: פתרון זה הוא נתון במחלוקת.

תשובה תיב

פתרונות בספק ברכות (או"ח סי' רטו)

שאלה: מהם הדרכים שיש לנהוג בהם כאשר יש לפני ספק בענייני ברכות?

תשובה: אביא בנושא הזה ארבע פתרונות, מלבד האפשרות לברך בלעז, בה עסקנו בתשובה לעיל.

א. בגמרא (ברכות כ:): יש מחלוקת, האם הרהור כדיבור דמי או לא. מהרמב"ם משמע (ברכות א ז) שהרהור כדיבור דמי. פוסקים רבים אומרים שכאשר מסתפק 'הרהר' (כגון כף החיים קע"ב א, וכן בן איש חי ש"ר נשא ט). הרב מרדכי אליהו מסביר שאין כאן בעיה של ברכה לבטלה, וציטט מאמר חז"ל האומר שמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, מה שאין כן ביחס למחשבה רעה [עיין עוד בנושא הזה ביביע אומר ח"ד (עמ' יד) וכן בחזון עובדיה ברכות עמ' ע ורטו].

ב. אפשרות נוספת, המובאת בפתחי תשובה (י"ד שכ"ח א), לפתור בעיה של ספק ברכה, היא לומר את הפסוקים הראשונים של 'ויברך דוד' עד 'לך ה' הממלכה', שיש בהם שם ומלכות, ולאחר מכן להמשיך את הסיימת שצריך, לדוגמא "... שהכל נהיה בדברו".

ג. בספר מנחת שלמה (א כ) מביא עוד אפשרות, שיכוון לשמוע תחילת ברכה ממישהו אחר, ואת המשך הברכה יסיים בעצמו על מה שירצה. לדוגמא: ישמע מישהו המברך על ציצית "בא"ה אמ"ה..", וימשיך לבדו "המוציא לחם מן הארץ".

ד. פתרון נוסף, הוא לברך מתוך הברכות הכתובות בגמרא. זה על פי היעב"ץ המובא בשער הצינן (או"ח רטו ס"ק יד), למרות שמ"ב לא פסק כמותו, במקרים של ספקות שמעתי

שהרב נתן רענן היה סומך עליו ומברך באופן הזה (היה אוהו גמרא וקורא בלשון הר"ף, למשל: 'הרואה ערי יהודה בישובן אומר וכולי').

נספח: המקור שממנו רואים שניתן לצאת ידי חובה חצי באמירה וחצי בשמיעה.

רעק"א (סימן ז בשו"ת) מביא מקרה שבו ילד עשה קידוש, והאמא רצתה לצאת דרכו ידי חובתה [מדובר שהוא היה מעל גיל בר מצווה, אולם לא ברור אם הביא שתי שערות או לא]. רעק"א פסק שאינו מוציא אותה ידי חובתה, כי קידוש זה דאורייתא ולא סומכים בזה על חזקה דרבא (על פי שיטת המג"א שבדברים דאורייתא לא סומכים על כך, שמן הסתם אם הגיע לגיל גדלות ממילא גם הביא שתי שערות). לכן הפתרון הוא, שהאם תגיד מילה במילה עם הילד.

והוא מקשה על עצמו, שהרי כאשר היא מברכת, איך נחשב הדבר כקידוש על היין שהרי אין כוס של יין בידה.

אלא כך תעשה, שתאמר את אמצעית הברכה בעצמה, אבל לגבי הפתיחה והסיימת היא תצא ידי חובתה דרך שמיעה. באופן כזה היא מרוויחה את הברכה של היין מהילד, ויכולה לסמוך עליו כי הצורך להחזיק היין הוא מדרבנן, ואת הברכה היום שהיא חיוב של תורה תגיד בעצמה. זה כמובן לשיטת רעק"א איגר, שיכול לצרף חלק מהברכה ע"י שמיעה וחלק ע"י דיבור (על פתרון של 'חציו בשמיעה וחציו בענייה', עיין עוד בסימן קצ"ד סעיף ג).

על פי פסקי תשובות ח"ב (עמ' תתכ"ב) וכן ח"ג (עמ' רצד) ועיין עוד ב"י או"ח נ"ט, שעה"צ קכ"ד מ"ז, מ"ב קפ"ג כ"ו וכן תרפ"ט ה').

מה האפשרות העדיפה מבין כל מה שהוזכר?

רב יהודה עמיחי כתב ששומע כעונה עדיף עם כוונת המברך, ואם לא אז הרהור או לקרוא הברכה מתוך הגמרא.

רב דרור טוויל כתב לי: הטוב ביותר הוא אפשרות ג הנ"ל ואחרי זה ברכה בהרהור [יאמר הכל בדיבור, מלבד שם ה' וכן שם אלוקיננו] ולגבי אפשרות ד' כתב: ואפשר לסמוך על זה רק כאשר אינו מתכוון לברכה כלל ועושה זאת רק כלפי חוץ מסיבות כאלו או אחרות. וכמדומני שקראתי בספר 'מעילו של שמואל' על הרב יודלביץ שעשה זאת בפדיון הבן לאחר הפלה למנוע בושה, שלא התכוון לברכה כלל, וקרא את הגמרא בפסחים קכ"א:.. וכנראה הוסיף שם גם שם ומלכות, אך שם אינו מכוון כלל לברכה.

תשובה תיג

שומע דרך הטלפון (או"ח סי' רטו)

שאלה: אדם ששומע ברכה בטלפון, האם יענה אמן?

תשובה: פסקי תשובות (ח"ב עמ' תתכ"ח) כותב שרשאי לענות, אבל הרב שמואל אליהו אמר לי שלא לענות אמן על ברכה שאני שומע דרך הטלפון. לשאלתי, מה זה שונה מממה שהיה באלכסנדריא של מצריים, ענה:

א. נכון שאין לענות. כי העברה דרך גללים אלקטרומגנטיים, היא לא הקול המקורי אלא תבנית אלקטרונית שבאה לחקות את הקול שנכנס למערכת, ולכן אי אפשר לצאת בזה ידי חובה או לענות אמן.

באלכסנדריה היה הקול נשמע אם היה שקט והיו מקשיבים טוב, ולכן אפשר להגביר עם מקול.

ב. עוד אמר ששם לא היה נכרי שמפסיק בניהם. וכך בוודאי יש.

תשובה תיד

נותן ריח טוב בגויאבה (או"ח סי' רטז)

שאלה: אני מאוד אוהב את הריח של הגויאבה, קניתי כמות פירות והוצאתי פרי מהמקרר על מנת ליהנות מהריח וכן על מנת לאוכלו. מה עלי לברך?

תשובה: לפי השו"ע (או"ח רט"ז ב), אם כוונתו בלקיחת הפרי בידו גם לשם ריח וגם לשם אכילתו, מברך את שתי הברכות, שכך כתב: 'ואם היה פרי ראוי לאכילה, מברך: הנותן ריח טוב בפירות. והני מילי כשנטלו להריח בו או לאכלו ולהריח בו, אבל אם נטלו לאכלו ולא נתכוון להריח בו, אע"פ שהוא מעלה ריח טוב אינו מברך', ואילו לפי דעת הגר"א מברך על ריחו רק במקרה שנטלו רק לשם ריח, אבל בכל מקרה שמעוניין לאוכלו אינו מברך על ריחו [וכתב בביאור הלכה: 'ודע עוד דאף לדעת השיטה מקובצת והגר"א דוקא כשלקחה מתחילה לאוכלה ואח"כ רוצה להריח בה ס"ל דנפטר אז מברכה אבל בשרוצה מתחלה להריח ואח"כ לאכול, נ"ל דבודאי צריך לברך לכו"ע דהא נטילתו היה עתה בשביל להריח ומאי איכפת לן שרוצה לאוכלה אחר כך'].
[

וכתב באופן דומה, בבן איש חי (ש"ר ואתחנן ט"ו): 'ויש אומרים אם הפרי עומד לאכילה, והובא לפניו לאוכלו, שאם לא היה רוצה לאוכלו, לא היה מביאו כדי להריח, אין לברך עליו כשהוא מריח בו, ויש לחוש לדבריהם משום ספק ברכות להקל, ואין לברך אלא דווקא אם מביאו לפניו כדי להריח בו דווקא.'

לגבי סדר הברכות ישנן שתי עצות כפי שכותב המ"ב (י): 'ואיזה מהם יברך תחלה? א. עיין בא"ר שמסיק דבכגון זה שהריח והאכילה הוא בחד פירא, מוטב לברך על הריח תחלה דמקרבא הנייתא שתיכף כשאוחזו בידו מריח ואחר כך יברך על האכילה; ב. ובפמ"ג נתן עצה אחרת בזה והוא שיטעום קצת מן הפרי ויברך עליו ברכת האכילה, ולא יכוון אז ליהנות מן הריח, ואחר כך יברך ברכת אשר נתן וכו' ויריח.'

סיכום: לדעת השו"ע יש לברך על הריח, ואילו לפי הגר"א ובן איש חי, רק אם נטילתו היתה לשם ריח מברך, למרות שבסוף גם אכלו. כאשר מברך את שתי הברכות, ישנה מחלוקת איזה ברכה יברך תחילה.

תשובה תטו

הגדרת עצי ועשבי (או"ח סי' רטז)

שאלה: מה הדבר שלפיו קובעים האם ברכת הריח היו עצי בשמים או עשבי בשמים?

תשובה: בהלכה כתוב (שולחן ערוך רט"ז ב): 'אם זה שיוצא ממנו הריח עץ או מין עץ, מברך בורא עצי בשמים; ואם הוא עשב, מברך בורא עשבי בשמים.'

מה מוגדר כעץ? צמח נוקשה הגדל למעלה מן הקרקע ומתקיים משנה לשנה ומוציא עלים מעצו. על כן הדס ורוזמרין ברכתן בורא עצי בשמים. אבל צמח רך שאינו מתקיים משנה לשנה, נקרא עשב. הנענע ברכתו 'עשבי' למרות שהוא רב שנתי והאיל והוא רך.

תשובה תטז

טעויות בברכת הריח (או"ח סי' רטז)

שאלה: מה הדין אם ברך את הברכה ה'לא ראויה'?

תשובה: יש לשים לב לכך שבמקרה של טעות, בברכות הריח מטבע הברכה של 'עשבי' אינו פוטר אף בדיעבד את 'עצי' (בשונה מברכות אכילה ש'בורא פרי האדמה' פוטר את 'בורא פרי העץ'), אבל אם ברך בטעות 'בורא מיני בשמים' פטר את כל הסוגים, כשם שבברכות האכילה 'שהכל' פוטר הכל (מ"ב סקל"ט). וכך כתב הב"ח (רט"ז): 'אפילו היה מברך תחלה על

עשבי בשמים ונתכוין לפטור גם עצי בשמים בברכה זו אינו יוצא ידי חובתו אלא צריך לחזור ולברך על עצי הבשמים דלא דמי לברכת בורא פרי האדמה כשמברך על פירות האילן דיצא דשאני התם דפרי האילן נמי מיקרי פרי האדמה אבל עצי בשמים אינם נקראים בשם עשבי בשמים'.

מה הדין אם ברך על משהו 'על מיני' האם פטר את שאר הסוגים? כתב הב"ח: 'אפילו היה מברך בורא מיני בשמים על מיני בשמים ונתכוין לפטור גם העצים והעשבים לא פטרם וטעמו דלא אמרו על כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא אלא בחד מינא כגון שהיו לפניו עצי בשמים או עשבי בשמים וטעה ואמר בורא מיני בשמים יצא כדי דלא תהוי ברכה לבטלה אבל כששלשתן לפניו ובירך על מיני בשמים בורא מיני בשמים כיון דלא הוי ברכה לבטלה צריך לברך על עצי בשמים בורא עצי בשמים ועל עשבי בשמים בורא עשבי בשמים כן נראה לי'.

שאלה: מה מברכים על ריח של קנמון או ציפורן?

תשובה: יש דעה שיברך הנותן ריח טוב בפירות, כדין כל מאכל שיש לו ממנו הנאה של ריח (רא"ש) ויש דעה שאינו מברך ברכה זו, הואיל והקנמון אינו עיקר הפרי, ולדעתו יש לברך 'בורא עצי בשמים' (מהר"ם) ראיתי עוד הסבר, שהקנמון אינו דבר הנאכל כמות שהוא, אלא הוא רק בא לתבל, על כן אין מברכים עליו הנותן ריח טוב בפירות. למעשה הורו לברך עצי (ב"ח) או מיני (אור לציון).

תשובה תיז

ברכה על טאבק (או"ח סי' ריז)

שאלה: האם יש לברך על ריח הטבק?

תשובה: הרבה אחרונים כתבו שאין לברך על ריח הטבק, מהסיבות המובאות להלן: א. אין זה ריח שיש לו עיקר (באה"ט רטז יז, כה"ח רטז נד), למרות שיש פוסקים הסוברים שיש לברך על שמן שפטמו אותו בבשמים, הטבק שונה ממנו, הואיל והבושם שהוכנס אליו כבר התייבש, מה שאין כן בשמן, שהנוזל נשאר בשמן; ב. מטרת יצורו של הטבק אינו לשם ריח אלא לשם ההרגשה הטובה שהוא נותן, והריח שיש בו הוא טפל לעיקר יעודו; ג. הבושם ששמים בטבק, ניתן על מנת להעלים את הריח הרע שיש בטבק, ובדבר הזה הוא דומה לבשמים של בית הכיסא; ד. ריחו חלש.

הרבה זמן התקשיתי בסוגיה הזו, ולא התיישב בליבי המנהג שלא לברך על ריח הטבק, עד שראיתי בספר 'פניני הלכה' (ברכות עמ' 293) שכתב שאם לוקח בידו טבק בן ימינו לשם הנאה מריחו הטוב, יש לברך עליו. הפסק הזה מבוסס על מספר גורמים: א. כיום שהבשמים יותר בזול, שמים כמות גדולה של בושם בטבק וזה משפיע על כך שהריח חזק; ב. הואיל ויש הרבה חלקיקי ריח, נחשב הדבר כ'ריח שיש לו עיקר'; ג. אם נוטלו בידו לשם הנאה, יש לברך עליו כי זה דומה למקרה שיש דבר שאין מברכים עליו, כי הוא עומד לסחורה, שאם נטלו בידו לשם הנאה מריחו, שיש לברך עליו.

חכם אחד אמר לי, שיש לחלק בין מי שמריח טאבק במקום לעשן, שלא יברך על כך, ואילו מי שמקבל ממי שמחלקו בשביל ליהנות מריחו יברך על הריח.

סיכום: רוב האחרונים כתבו שלא לברך על ריח הטבק, אבל לדעת 'פניני הלכה' בימינו יש לברך על ריחו.

תשובה תיח

מתי לברך על הבשמים? (או"ח סי' ריז)

שאלה: בהול של בית הכנסת מונחים בשמים, הריח חזק ונודף, האם עלי לאחוז בבשמים בידי לפני הברכה, או שאני רשאי לברך על כך שהריח מגיע עד אלי?

תשובה: הכלל בהלכות ברכות הוא שיאחז ביד מה שמברך עליו, וזה מופיע בשו"ע בשני מקומות, (או"ח קס"ז ג) 'אין לברך קודם שיתפוס הלחם', וכן בסימן נוסף (רי"ד): 'כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאחוזו בימינו כשהוא מברך'.

השאלה שמתעוררת כאן היא האם גם בדיני ברכות הריח קיים כלל זה, כי ידועה ההלכה האומרת שהנכנס לחנות של בשמים מברך על עצם הכניסה לשם (שו"ע או"ח רי"ז) וזה נראה כסותר לנ"ל?

ראיתי התייחסות לשאלה זו בדברי הביאור הלכה (רט"ז י"ב ד"ה קודם) על דברי השו"ע האומר: 'מברכין על המוגמר (פי' בשמים שמשימים על הגחלים להריח בהם) משיעלה קיטור עשנו קודם שיגיע לו הריח, אבל לא יברך קודם שיעלה קיטור העשן'.

וכתב בביאור הלכה: 'קודם שיגיע לו הריח – ואף שאין תופס המוגמר בידו, לא מקרי קודם דקודם, וכמו לעיל בסימן קס"ז ס"ג לעניין לחם, דהתם מחסר הלקיחה בידו והאכילה, מה שאין כן הכא לא מחסר רק שיריח ומקרי שפיר קודם לעשייתן'.

הערת הרב וייץ: באו"ח סימן רצ"ו סעיף ו' מובא שבשעת ברכת הבשמים במוצאי שבת צריך לאחוז אותם ביד ימין, ואולי יש לחלק בין בשמים שדרכם להריח ללא אחיזה, לבין

בשמים שמברך עליהם בדרך כלל על ידי אחיזתם (כי לולא זה לא מגיע אליו הריח, בגלל המרחק או בגלל שרק על ידי משמוש הם מפגיגים ריח).

סיכום: יברך מיד שבא לו הריח.

תשובה טיט

בושם של אישה (או"ח סי' ריז)

שאלה: האם מותר להריח בושם של אישה המונח על השולחן, ואם עוברת ברחוב או יושבת באזור באוטובוס עם בושם, האם צריך לא להריח ולסגור את האף? והאם מברכים על בשמים של אישה?

תשובה: יש לדון בארבע נושאים: א. האיסור להריח בשמים של ערווה. ב. מה מגדיר את הבשמים כבשמים של ערווה. ג. מי מוגדרת כערווה לעניין זה. ד. האם יש לברך על בשמים של אישה שאינה בגדר ערווה.

א. נתחיל מהנושא הרביעי: אם מדובר בבושם שמטרתו לסלק ריח רע, אין מברכים עליו כלל, כפי שניסח זאת הרמב"ם (ברכות טז-ה) 'ריח טוב העשוי להעביר ריח רע' וכן בתשובת הרשב"א כתב (הביאה ב"י רי"ז ד) 'שעשויין להעביר את הזוהמא'. מכאן ואילך נדון בבושם שמטרתו להפיץ ריח טוב.

כתב הרמב"ם (סם): 'שלשה מיני ריח טוב אין מברכין עליהן ואלו הן: ריח טוב שאסור להריח בו, וריח טוב שעשוי להעביר ריח רע, וריח טוב שלא נעשה להריח בעצמו של ריח זה, כיצד בשמים של עכו"ם ובשמים של ערוה מן העריות, אין מברכין עליהן לפי שאסור להריח בהן'.

הרמב"ם הביא בתור דוגמאות לריח שאסור להריח בו, בשמים של ע"ז ובשמים של ערווה. השו"ע (או"ח רי"ז ד) פסק את דברי הרמב"ם: 'בשמים של ערווה... אין מברכין עליהם, לפי שאסור להריח, בהם שמא יבא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר'.

הרשב"א בתשובה (סו) שואל מניין לרמב"ם הלכה זו, של בשמים של ערווה? הוא מיישב בשני אופנים: 1. עשוי להעביר זוהמא. 2. עשויים לעבירה להטיל ארס של יצר (לעניות דעתו, לשון הרמב"ם מורה יותר כהסבר השני, ואכן הגר"א בביאורו כאן כתב שרמב"ם למד זה מהדין של בשמים של ע"ז).

ב. מה מוגדר כבושם של ערווה שאסור לריח בו? השו"ע מצטט דברי הרד"א הכותב: 'כגון קופה של בשמים תלויה בצוארה או שאוחזת בידה או בפיה'. המ"ב מוסיף (סקי"ז): 'יש מאחרונים שכתבו דלאו דווקא בשהוא תלוי בצוארה, אלא רגילות נקט, דבשמים שהיא רגילה לשאת בצוארה, אפילו הם מונחים כעת על השלחן גם כן אין לברך עליהם, דעל ידי

זה יבוא לידי הרהור אם מכירה ויודעה, דימה זאת לאיסור ההסתכלות בבגדי צבעונים של אשה כשמכירה, שאסור אפילו תלויים על הכותל (על פי שער הציון שם). בחזון עובדיה ברכות (עמ' שלד) מקל אם הבשמים לא תלויים על גופה, ורק בידעה ומכירה ומתכוון לדבר עבירה, אסור.

באור לציון (ח"ב י"ד ל"ט) כתב שאם יש בקבוק שאין היא תולה על גופה, אלא רק לוקחת ממנו על מנת למרוח על גופה, אין איסור להריח מבקבוק זה.

ג... מי מוגדר כערווה לעניין זה?

כל אישה האסורה עליו, כולל פנויות וכולל אשתו בימי טומאתה (לגבי בושם של אמו או בתו, ראה כף החיים אות י"ז ופסקי תשובות עמ' תתנ"ד הערה 36). בחזון עובדיה (ברכות עמ' שלג-ד) כתב ביחס לאשתו נידה בסגנון ש'נכון להחמיר' כי לדעתו ריח אינו חמור יותר מהסתכלות המותרת.

ד. לגבי בושם של אישה שאינה ערווה עליו, נראה שכיון שמותר להריחו, יש לברך עליו, בתנאי שאינו עשוי להעביר ריח רע, ובתנאי שהוא פוגש את הבושם עצמו, ולא הבושם המרוח שהוא 'ריח שאין לו עיקר'. אכן, אם יש שכבה של רטיבות על היד למשל, נחשב כריח שיש לו עיקר ויש לברך עליו (עיין אור לציון ח"ב פרק י"ד סעיפים ל"ח-ל"ט, וזאת הברכה עמ' 181). הערה: אין תשובה זו עוסקת בשאלה האם מברכים על בושם סינטטי, אבל אצטט שתי דעות בנידון.

א. יש ספק אם זה ריח שברכים עליו, הואיל ואינו טבעי, אלא הוא מופק מפעולת האדם (הפרדה כימית יכולה להפוך דבר שריחו רע, לריח טוב). ככה חושבים הרב ש"ז אורבך (שש"כ ס"ב הערה ל"ב) וכן הרב ש"י אלישיב. כתב לי הרב אחיה אמיתי: הרב אברהם שפירא אמר לי שבשמי הגוף היום נחשבים כריח שאין להם עיקר, כי הם השראות של חומרים על אלכוהול ולא מיצוי של צמחים וכד'.

ב. מאידך דעתם של מספר אחרונים שיש לברך על בושם זה, הואיל ואינו שונה מריח היוצא משמן זית, שגם הוא במקור אינו נותן ריח, ועל ידי פעולת האדם הוא נותן ריח, כפי שכתב בשו"ע (שט"ז ה): 'שמן זית שכתשו או טחנו עד שחזר ריחו נודף, מברך עליו: בורא עצי בשמים' (על פי ברכת ה' ח"ג עמ' תקכ"ה). וזו גם דעת הרב שיינברג (הובאה דעתו בוזאת הברכה עמ' 175) כמו כן כתב לי הרב יהודה נקי: בחזון עובדיה כתב לברך על בושם סינטטי, בורא מיני בשמים (ברכות עמ' שיג וזו גם דעת אור לציון ח"ב י"ד ל"ח).

ביחס לשאלה איך לנהוג כאשר באה אל האדם הנאה האסורה שלא מרצונו, האם מותר או אסור, יש על כך סוגיה בפסחים דף כ"ה: וביחס לאיסורי עריות עיין ב"ב נ"ז: ובספר חפץ חיים (באר מים חיים ו, י"ד) ובסיכום שלי בספרי השם רועי עמ' 469, שנראה שהמדד הוא,

שאם אין דרך אחרת מותר ללכת בדרך זו, למרות שיש ריח האסור, אלא שישתדל שלא להתכוון ליהנות מריח זה.

סיכום: אם הבושם מיוחד לקשט אישה האסורה עליו, אין להריח אותו (אם יודע מראש שיש אפשרות להגיע למחוז חפצו באוטובוס אחר שאין בו מציאות של ריח האסור, יעדיף דרך זו, אך כמובן הדברים לא בני שליטה כל כך). אם מדובר בבושם של אשתו הטהורה או בבושם שאינו מיוחד להיות על גופה של הערווה, אלא בקבוק שממנו היא רגילה לקחת, אין איסור להריח.

לגבי הברכה, אם זה עשוי להעביר ריח רע, אין לברך. אם עשוי לתת ריח טוב, אם הוא בבקבוק יש לברך, אבל אם הוא על הגוף, נראה שזה מוגדר כריח שאין לו עיקר, ולא יברך עליו.

תשובה תכ

עמידה ב'הגומל' (או"ח סי' ריט)

שאלה: האם יש לעמוד באמירת ברכת הגומל, והאם גם השומע שמכוון לצאת ידי חובה צריך שיעמוד?

תשובה: כתב הרמב"ם (ברכות י, ח): 'צריכים להודות בפני עשרה, ושניים מהם חכמים... וכיצד מודה? עומד ביניהן ומברך...!'

מדוע הרמב"ם כתב שיש לעמוד בעת הברכה?
ראיתי מספר תשובות:

א. כתב הרב אפרים גרינבלט שכוונתו שגם המברך מצטרף לעשרה, אבל אין הכוונה לעמידה ממש (הובא בציץ אליעזר י"ג, י"ט).

ב. הגר"י פלאג"י (יפה ללב רי"ט, ג) כתב שכאשר הרמב"ם כותב: "עומד ומברך, כוונתו שלא צריך שיהיו כל העשרה ממש בפניו, פנים כנגד פנים, אלא שיהיה בתוך העשרה, על דרך הפסוק "אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהלך". לא אמר בפני, אלא בתוך, שהוא באמצע. לדעתו, מעולם הרמב"ם לא התכוון שיעמוד באופן פיזי.

ג. החתם סופר (או"ח נ"א) כתב שזה משום כבוד ציבור.

ד. הציץ אליעזר מסביר: כיוון שבברכת הגומל ראוי שיהיו השומעים יושבים והמברך עומד, לפי שאמר הכתוב: 'ובמושב זקנים יהללוהו', ולכן הרמב"ם מדגיש שהמברך עומד, כדי שכולם יהיו יושבים והוא עומד ועל ידי כך זה נראה כמושב זקנים.

ה. שאלתי את הרב אביגדר נבנצל כאשר מברך 'הגומל' מדוע כתב הרמב"ם שיעמוד, והוא השיב: בגלל שברכת הודאה צריכה להיות בעמידה, וגם מי ש'שומע כעונה' יקפיד לעמוד. רק לפי הסברים ג, ד, ה הרמב"ם התכוון כפשט לשונו שיעמוד המברך, לפי זה יש לשאול, האם גם השומע, המכוון לצאת ידי חובה, צריך לעמוד? לפי הסברים א-ב-ג, פשוט שאין צריך לעמוד. לפי ההסבר הרביעי, תלוי איך מבינים את המושג 'שומע כעונה'. אם זה כאילו הוא מדבר, כלומר שהשומע מדבר דרך המשמיע, אז ראוי שיעמוד, כי נחשב השומע כאילו הוא המברך, ואם ההסבר הוא שבגלל שאני שומע אז אני פטור מלדבר, אז אין צריך לעמוד.

שאלתי את הרב דוב ליאור וכן את הרב שמואל אליהו ואמרו לי שגם השומע יעמוד, כי ככה בא לידי ביטוי יותר הרצון והביטוי שלו, לצאת ידי חובה.

סיכום: ראוי שהמברך וכן היוצא ידי חובה בשמיעתו, יעמדו באמירת 'ברכת הגומל'.

תשובה תכא

שומע או עונה ב'הגומל' (או"ח סי' ריט)

שאלה: בשבת המנהג הוא שמי שחייב בברכת הגומל, עומד ליד התיבה ומברך, ואומר לפני שמברך 'הריני מתכוון להוציא ידי חובה את כל מי ששומע', השאלה האם זה טוב שכל אחד יברך בעצמו או שעדיף שיהיו כולם יוצאים ידי חובה בגדר 'שומע כעונה'?

תשובה: אני חשבתי לתומי, שעדיף שרק אחד יברך, יהיה בכך משום 'ברוב עם הדרת מלך', אבל הרב שמואל אליהו אמר שטוב שיברך כל אחד בעצמו, כי ככה מרגיש את ההודאה שלו לה', וזה שונה מאמירת הלל, שגם אם רק הש"ץ מברך, סוף סוף כל אחד אומר את ההלל בעצמו.

חכם אחד אמר לי, שביחס לאדם שקרה לו נס כגון חולה שהתרפא, ישנה סברא לברך דווקא בעצמו כאמור, אבל ביחס למי שנוסע בכבישים בין עירוניים ומברך כל שבוע, כפסיקת הרב עובדיה יוסף, עדיף שישמע מאחר, ובכך לא יטריח את הציבור, כי רבים כלולים בהגדרה זו (הרבה פוסקים לא קבלו את החידוש שיש לברך על נסיעה בין עירונית, עיין בספרי השם רועי עמ' 215).

תשובה תכב

הגומל ב'נכפה' (או"ח סי' ריט)

שאלה: אדם שקיבל התקף אפילפסיה, צריך לברך הגומל, ומה הדין אם עבר חודש מההתקף?

תשובה: הואיל והיה זמן שהיה ללא הכרה, חייב לברך, ועוד שבזמן ההתקף הוא עלול לדברים מסוכנים, כי בעת ההתקף של נפילה הוא לא שולט על התוצאה של הנפילה על הרצפה. כל הנ"ל נכון לגבי בני ספרד המגדירים חולה לעניין ברכת הגומל 'כל שעלה למיטה וירד', אבל לבני אשכנז שרק במחלה מסוכנת יש לברך על ריפוי ממנה, צ"ע (שמעתי שזה תלוי בהרגשת הלב) ועיין עוד במעין אומר (ח"א פ"א י"ג).

לכתחילה יש לברך בשלושת הימים מאז שהתחייב בברכה, אבל בדיעבד יכול לברך גם אחר זמן.

תשובה תכג

הבית עלה באש (או"ח סי' ריט)

שאלה: נעשה לנו נס, הבית שלנו נשרף, הצלחנו להוציא את ילדינו הישנים משם ללא פגע בגוף, האם יש לברך הגומל וכן 'שעשה לי נס במקום הזה'?

תשובה: ברכת הגומל נתקנה לאומרה למי שהוא כלול מאחד מארבעת ההגדרות הבאות: יוצא מבית האסורים, חולה שנתרפא, יורדי הים, הולכי מדברות, ולפי זה כל מקרה נוסף בו אדם יצא וניצול מידי סכנה, אינו מברך ברכה זו. ישנם ראשונים (הריב"ש) שהבינו שהדברים קל וחומר, אם הולכי דרכים מברכים הואיל וניצול מסכנת אריה וכדומה, כל שכן אם עמד עליו אריה בעיר לטורפו או שניצל משודדי לילה, שיש עליו לברך. מאידך, האבודרהם נקט שאלו הארבעה דווקא צריכים לברך. מנהג הספרדים הוא כדעה השניה ואילו מנהג בני אשכנז כדעה הראשונה (עיין שו"ע או"ח רי"ט ט). ישנם מיוצאי ספרד שנהגו כמו הריב"ש לברך על כל הצלה מסכנה (שמם ומגן ג ס"ג, עלי הדס כרך מילואים עמ' לז).

לפי השיטה שעל כל נס מברכים, יש לשאול מה מוגדר כנס לעניין ברכה זו? משמע מדברי המ"ב שיש ללמוד זאת מדיני ברכת שעשה לי נס (מ"ב רי"ח סק"ל).

המשנה ברורה דן בכך בסוף סימן רי"ח העוסק בברכת 'שעשה לי נס במקום הזה'. הריני לצטט את לשון השו"ע: 'ש אומרים שאינו מברך על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג

העולם, אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו, כגון שבאו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצול וכיוצא בזה, אינו חייב לברך; ויש חולק, וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות'.

ואלו הם דברי המשנה ברורה: 'ואם נפל אבן סמוך לראשו או נתקע ברזל סמוך לעינו ונעשה לו נס ולא נפל האבן על ראשו ולא נתקע הברזל בעין ממש, לדעה ראשונה אין מברכין, ולדעה שניה אפשר שמברכים, כי כל אדם שקרוב לדבר שיש בו סכנה וניצול מברך ועל כן יברך בלא שם ומלכות'.

גם כאן לעניות דעתי המקרה דומה למקרה שהביא המ"ב, שהרי אם לא היו מתעוררים היו חלילה נלכדים בלהבות, אבל סוף סוף הם ברוך השם התעוררו ויצאו משם ללא פגע.

בספר פסקי תשובות (ה"ב עמ' תתס"ד) כתב כך: 'אם היה באופן שראה את הסכנה ההולכת ומקרבת אליו, ובדרך טבעית מצויה מילט נפשו על ידי מנוסה משם או היכנסו למקום מוגן וכדומה ולא ניזוק כלל... אינו מברך לא הגומל ולא שעשה לי נס, אלא יודה לקב"ה בדרכים אחרות (כגון לכוון בברכת מודים בביטוי 'על ניסך שבכל יום עמנו' וכן בברכת הגומל חסדים טובים, ויכוון מעומק לבו, ויודה וישבח להשם יתברך על השגחתו הפרטית עליו ועל בני ביתו. ונכון אם יקנה עליה לתורה ויכוון באמירת 'ברוך השם המבורך לעולם ועד').

סיכום: לא יברכו את ברכת הגומל.

תשובה תכד

נס לאשתי (או"ח סי' ריט)

שאלה: אם קרה לאדם ולאשתו נס המחייב ברכת הגומל, האם הבעל יכול להוציא את אשתו ידי חובה בברכתו, על אף שאינה נוכחת בשעת הברכה?

תשובה: מוזכרת בהלכה האפשרות לברך עבור אחר, שיש לו קרבה מיוחדת אליו, כגון אביו או רבו או בנו ובתו ואשתו (עיין שו"ע או"ח רי"ט ד' ונו"כ), אבל לא נהגו כן, וגם לא ברור שזה פוטר את בעל הנס בעצמו מלברך את הברכה שנתחייב בה, אלא אם כן שמעה מהמברך ונתכוון לצאת ידי חובה וענה אמן (עיין שם בסעיף ה').

וכתב בספר פסקי תשובות (רי"ט י בדילוגים): 'ובפוסקים מצינו הרבה בעניין ברכת הגומל לנשים. ומסקנת הדברים כן הוא: ... ויתר קהילות האשכנזים נוהגים שאין האישה מברכת הגומל כלל ועיקר, אלא לפני יציאתה מביתה לדברי הרשות הולכת מתחילה לבית הכנסת ושומעת 'ברכו' ועונה עם הציבור 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד' ומכוונת להודות להש"ת שגמל לה כל טוב, ולכתחילה נכון שיהיה זה בעת קריאת התורה, ובעלה יעלה לתורה

ותענה אחריו, אך אין זה לעיכובא כלל ויכולה לשמוע גם ברכו דתפילת שחרית וערבית וגם מכל אדם ולא דווקא מבעלה'.

תשובה תכה

גשם ראשון (או"ח סי' רכא)

שאלה: האם יש ברכה כאשר יורד הגשם הראשון, והאם יש זה משנה אם חיכו לגשם הרבה זמן או לא. מה קורה אחרי שנה מעוברת שאמנם כביכול לא אחר מלרדת ביחס לתאריכים הכתובים במשנה, אבל ביחס לשנת השמש הוא ודאי לא הקדים לרדת?

תשובה: אם היו בצער מחמת עצירת גשמים, כתב השו"ע (או"ח רכ"א א) שיש לברך עליהם כאשר יורדים בכמות מסויימת.

זו נוסח הברכה: "מודים אנחנו לך... על כל טפה וטפה שהורדת לנו. ואלו פינו מלא שירה כים, ולשוננו רנה פהמון גליו, ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע, ועינינו מאירות כשמש וכירח, וידינו פרושות כנשרי שמים, ורגלינו קלות כאילות - אין אנחנו מספיקים להודות לך... ולברך את שמך על אחת מאלף אלפי אלפים ורב רבי רבבות פעמים הטובות נסים ונפלאות שעשית עמנו ועם אבותינו. מלפנים ממצרים גאלתנו... מבית עבדים פדיתנו, ברעב זנתנו ובשבע כלפלתנו, מחרב הצלתנו, מדבר מלתנו, ומחלים רעים ורבים דליתנו. עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך. על כן, אברים שפלגת בנו, ורוח ונשמה שנפחת באפנו, ולשון אשר שמת בפינו, הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו את שמך מלפנו תמיד. ברוך אל רב ההודאות"

במקרה שירדו כסדרן בשעתן, הביאור הלכה מדייק מלשון השו"ע הנ"ל שאין לברך, אבל בגלל שרמב"ם לא הזכיר את הביטוי הנ"ל (היו בצער) לכן נראה לו לומר שבארץ ישראל, תמיד יש לברך הואיל ו'מצוי שם יובש גדול... ואין המטר בא רק לפרקים, בודאי יש שמחה רבה כשירד המטר'. בהמשך דבריו הוא מביא את דעת הפרי מגדים הכותב שגם בארץ ישראל אין לברך כאשר השנים כתיקונן, ולכן הסיק המ"ב שתברך ללא שם ומלכות.

סיכום: ראוי לברך ללא שם ומלכות בחתימה.

תשובה תכו

'שהחיינו' באיחור (או"ח סי' רכג)

שאלה: שכחתי לברך ברכת 'שהחיינו' באכילת הפרי או בלבישת הבגד, בפעם הראשונה, האם ניתן לברך גם אחר כך?

תשובה: שהחיינו על פרי חדש, אם לא בירך באכילה הראשונה, יש מחלוקת האם יברך באכילה השנייה, ולמעשה לא מברכים (מ"ב סקי"ג). ואם התחיל לאכול מהפרי ונזכר שלא בירך שהחיינו, יכול לברך כל זמן שלא גמר אכילתו, אבל אם סיים לאכול אינו רשאי לברך, על אף שעדיין לא התעכל הפרי (י"א שדווקא אם לא אכל עדיין כזית, אבל להלכה לא נוהגים כמותם).

שהחיינו בבגד חדש, אם לא ברך שהחיינו בפעם הראשונה שלבש הבגד, יכול לברך עליו שהחיינו גם בפעם הבאה שילבשנו, אם שמח בו וניכר עדיין חידושו, ככה ראיתי בספר פניני הלכה (ברכות הרחבות עמ' 283) שדייק זאת מדברי המ"ב (רכ"ג ט"ו) הכותב ש: 'יזהר לברך תיכף קודם שיתרגל ויסתלק השמחה ממנו', משמע שניתן לברך כל עוד הוא שמח מחידוש הבגד. אבל בספר פסקי תשובות כותב (ח"ו עמ' תתצה) שאין לברך אם כבר פשט את הבגד ורוצה לברך בלבישה השנייה.

דעת כף החיים (כב, י וכן בסיומן רכ"ג) היא שיש לחשוש לדעות שאינו יכול לברך בלבישה השניה, ויכול לברך כל עוד לא פשט הבגד מעליו וכך כתב בברכת ה' (ח"ד ב' נ"ח עמ' קפא).

תשובה תכו

'שהחיינו' בקנייה או בלבישה (או"ח סי' רכג)

שאלה: האם מברכים ברכת שהחיינו על בגד חדש בשעת הלבישה או כבר בשעת הקנייה?

תשובה: על פי השו"ע יש לברך בשעת הקנייה, אם הבגד ראוי ללבושו תיכף ואינו צריך תיקון, ואם צריך לתת לאומן לתקן, יברך בשעת לבישה, וכך נהגו בני ספרד, כן כתב הרב דוב ליאור (שבני ספרד נהגו תמיד לברך בשעת הקניה ואילו לפי שיטת בני בני אשכנז בשעת השימוש הראשון, עיין בספרו 'חנוך לנער' עמ' מט) אבל בספר פסק"ת משמע שלכל המנהגים מברכים בשעת לבישה, ובאמת לא ראיתי שבני ספרד נוהגים כפי מה שהרב ליאור אמר בשמם.

תשובה תכה

'שהחיינו' על בגדי תינוק (או"ח סי' רכג)

שאלה: קניתי לבני, שהוא בגיל שנה, בגדים חדשים ואני שמח בהם, האם אני רשאי לברך 'שהחיינו'?

תשובה: בשו"ע (רכ"ג ה) נאמר: 'קנה כלים שמשתמשין בהם הוא ובני ביתו, מברך: הטוב והמטיב'... סעיף זה מבוסס על דברי הסמ"ק המופיעים בטור.

אמנם ההתייחסות הישירה של הסמ"ק והטור היא למקרה בו קנה כלים שהם לשימוש משותף שלו ושל בני ביתו, אבל לא היתה התייחסות לשני מקרים נוספים: א. קונה לעצמו בגד ולבני ביתו בגד אחר. ב. קונה רק לבני ביתו בגד.

הב"י נקט שבמקרה הראשון מברך רק שהחיינו, ואילו הדרכי משה כותב שמברך רק ברכת הטוב והמטיב, והב"ח כתב על שלו שהחיינו ועל של בני ביתו מברך הטוב והמטיב.

במה נחלקו? לפי הב"י לא ניתן לברך הטוב והמטיב כאשר אין לו גם לעצמו הנאה פיזית מהקנייה, ועל כן אינו מברך אלא שהחיינו, ועל כן לדעתו במקרה השני אין ברכה כלל מצד הקונה, ואילו לפי הדרכי משה עצם זה שיש מספר אנשים שנהנים בקנייה הזו, יש לברך הטוב והמטיב.

מחלוקת זו נעוצה במחלוקת אחרת המופיעה בסימן רכ"א, בין רא"ש לרמב"ם, במקרה שירדו גשמים, ויש לו שדה, לפי הרמב"ם יברך הטוב והמטיב רק כאשר יש לו שותפות באותה השדה, ואילו לפי הרא"ש עצם העובדה שירד גשם ויש בכך טובה למספר חקלאים והוא ביניהם, יברך הטוב והמטיב, על אף שאינו שותף עם אחרים בשדותיו.

המ"ב (י"ט) הלך בדרכו של הב"ח, שיש כאן שתי ברכות, וכך כתב: 'אבל אם קנה כלים לו וכלים לבני ביתו, מברך על שלו שהחיינו, ועל של בני ביתו מברך הטוב והמטיב דטוב הוא לדידיה שזכה שיהיו בני ביתו מלובשים במלבושי כבוד, והמטיב לאחריני הם בני ביתו שנהנין בטובה זו'. משמע מדברי המ"ב, שאם מצטרפים שני התנאים הבאים יברכו האב או האם 'הטוב והמטיב': א. ששמח בכך שלבני ביתו יהיו בגדים חדשים. ב. יש לו בעלות על הבגדים הללו, למעט מקרה שקנה במתנה בגד לחברו.

בהערות במ"ב מהדורת איש מצליח (הערה 7), מצויין שלפי הנראה מלשון השו"ע הכותב: 'שמשתמשים הוא ובני ביתו', נראה לדייק שאין מקום לברכה זו, כל עוד אין לאב הנאה פיזית מהבגד.

סיכום: הפוסקים כמ"ב יברכו: 'הטוב והמטיב' ואילו לבני ספרד, לא ניתן לברך ברכה זו הואיל ואין האב נהנה באופן פיזי מהבגד.

תשובה תכט

מה לברך מבין השניים? (או"ח סי' רכג)

שאלה: הקונה בגד או חפץ חדש, מתי מברך 'שהחיינו' ומתי מברך 'הטוב והמטיב'?
תשובה: אם החפץ מיועד לשימוש פרטי של הקונה אותו מברך שהחיינו, ואילו אם מיועד לשימושו וגם לשימוש אחרים מברך הטוב והמטיב, כגון הקונה דירה או רכב למשפחה (על פי שו"ע או"ח רכ"ג ה).

תשובה תל

קניה מיד שניה (או"ח סי' רכג)

שאלה: האם מברכים שהחיינו על קניית חפץ מיד שניה?
תשובה: כן, כי זה חדש לך (או"ח רכ"ג ג).

תשובה תלא

ישוב חדש (או"ח סי' רכד)

שאלה: האם יש לברך ברכה כאשר רואה ישוב יהודי בפעם הראשונה, והאם יש בזה הבדל בין ספרדים לאשכנזים?

מה הדין אם רואה את אותו הישוב לאחר שלושים יום?

תשובה: אין מחלוקת בהלכה זו בין השו"ע והרמ"א (או"ח רכ"ד י) בדבר הזה, לכן הדין זהה לכולם, וזו לשון ההלכה: 'הרואה בתי ישראל בישובן, כגון בית שני, אומר: בא"י אלהינו מלך העולם מציב גבול אלמנה'...

מסברא, כל ברכות הראיה, נוהגות אחת לשלושים יום, אבל לא נהגו כך.

מכיוון שיש הרבה מחלוקות סביב סוגיה זו [כגון האם יש לברך רק על ישוב שהיה בנוי בתקופת בית שני וחרב וכעת שוב נבנה, וכן יש דעה שמברך רק על בית הכנסת שבו] לכן הורו חברי, שיברך פעם ראשונה בשם ומלכות, ואם ישוב לאותו מקום אחרי שלושים יום, יברכנה ללא שם ומלכות.

וכך כתב הרב אליעזר מלמד בפניני הלכה: 'ונראה שגם מי שאינו מתרגש מראיית הישוב, בפעם הראשונה צריך לברך, שכל הרואה את הבתים שבמקומות הללו, רואה אותם בישובם, היינו בהיותם מיישבים את הארץ ומציבים את גבול האלמנה. ובפעם השנייה שיראה את אותו הישוב, אם יעברו שלושים יום ויתפעל מהיותם מיישבים את הארץ - יברך. ואם לא יתפעל - לא יברך.'

מצאתי סימוכין לדברי הרב מלמד, מדרישה (בסימן רי"ח) הכותב: 'נלע"ד דשאני ברכה זו שנתקנה על ראיית הנס, אינה אלא התפעלות הנפש, וסבירא ליה להראב"ד שאינו חייב לברך אלא בפעם הראשון שאז מתפעל בודאי, מה שאין כן מכאן ואילך שתלוי בדעתו אם ירצה להשית דעתו ולבו על גודל הנס ולהודות לה' בכל לבבו הרשות בידו... ומהאי טעמא נראה מ"ש הראב"ד שהרואה החיגר והקיטע שמברך עליהן ברוך משנה הבריות... שאינו מברך אלא פעם הראשון... שם אין עוד התפעלות מפעם ראשון ואילך כמו בראיית הנס'. אני מכיר מישהו, שנוהג לברך ברכה זו, כל שלושים יום, כי לדעתו זו ברכה מברכות הראיה שמברכים כל שלושים יום.

סיכום: יש לברך בפעם הראשונה בשם ומלכות, ואם עברו שלושים יום, מסתבר שיאמרנה שוב ללא שו"מ, אלא אם כן התחדש משהו בשמחת ראייתו.

תשובה תלב

שהחיינו על ריבה (או"ח סי' רכה)

שאלה: הכנתי ריבת אתרוגים, אחרי סוכות, האם יש לברך 'שהחיינו' באכילתה?

תשובה: על פרי העומד בעץ משנה לשנה, אינו מברך שהחיינו, אפילו שלא אכל ממנו ימים רבים (שו"ע או"ח רכ"ה ו), וידוע שפרי האתרוג נקרא בתורה 'פרי עץ הדר' על שם כך שהוא דר באילנו משנה לשנה (סוכה ל"ה), וכן כתב המ"ב (רכ"ה ט"ז) ועיין עוד בכף החיים (רכ"ה מ"ג).

אם היה מדובר בפרי המתחדש, היה מקום להתלבט ולומר שביחס למי שברך שהחיינו בעת נטילת הלולב, לא יברך שוב באכילת האתרוג.

בניגוד למה שכתבתי עד כאן, ראיתי שיש הסוברים שיש לברך 'שהחיינו' על האתרוג (כן איש חי ראה י"א, ההיגיון הוא כנראה הואיל ורוב האתרוגים ניכר בהם חידושם וגידולם הוא בזמן ידוע).

לדעה זו, רק מי שברך על ארבע המינים לא יברך שוב כאשר אוכל ממנו (מי שברך על הראיה, אינו מברך שוב על האכילה – כה"ח רכ"ה כ"ט) ולפי זה אותן נשים שלא ברכו בסוכות שהחיינו' על הלולב, תברכנה באכילתו (וככה גם נראה מדברי ילקוט יוסף ברכות עמ' תרט"ו וחזון עובדיה ברכות עמ' קלא). בספר ברכת ה' (חלק ב עמ' קנא) מחלק בין אוכל אתרוג טרי שמברך שהחיינו, לבין מי שאוכל אתרוג מרוקח שאינו מברך הואיל ולא ניכר חידושו באופן זה.

סיכום: מי שנטל לולב בברכה לא יברך שוב שהחיינו על ריבת האתרוגים, לגבי אחרים ישנה מחלוקת אחרונים.

תשובה תלג

פרי מורכב (או"ח סי' רכה)

שאלה: האם מברכים 'שהחיינו' על פרי מורכב, בדרך האסורה?

תשובה: בביאור הלכה (או"ח רכ"ה ג) הובאה מחלוקת בין הפוסקים.

לפי שאלת יעב"ץ (ס"ג) מברך, דלא גרע מברכה על בריות נאות, שמברך גם על ראיית ממזר.

ואילו לפי הלכות קטנות (ח"א סימן ס) אין מברכים על הרכבה של מין בשאינו מינו, לפי שבתחילתו נעשה נגד רצון הבורא.

כף החיים (רכ"ה כ"ו) מביא בשם הרב החיד"א (חס"ל יז, יפ"ל י"ב) שהמנהג בירושלים הוא לברך שהחיינו על פרי מורכב, אבל הרב חיים סופר מסיים כיון שאיכא פלוגתא בזה, שב ואל תעשה עדיף.

תשובה תלד

קיום מצווה בפעם ראשונה (או"ח סי' רכה)

שאלה: האם כלה שמדליקה נרות בפעם הראשונה מברכת שהחיינו?

תשובה: ישנה מחלוקת בין הראשונים, האם יש לברך 'שהחיינו' במקרה כזה. האריך בביאור מחלוקת זו ובמקורות של כל שיטה ביחווה דעת (ב ל"א) וכן בחזון עובדיה

(ברכות עמ' תמט) והסיק שמספק אין לברך.

סיכום: לא נהגו לברך שהחיינו בקיום מצווה שלא קבוע לה זמן, אף בפעם הראשונה.

העצה היא, שתברך על בגד חדש כאשר עושה את המצווה לראשונה. בתלמוד (ברכות ל"ז:) מופיעה ברייתא: 'היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נטלן לאכלן מברך המוציא לחם מן הארץ'.

דעת הרמב"ם (ברכות י"א ט) היא שיש לברך על מצווה שאינה תדירה, וכך כתב: 'וכן כל מצווה ומצווה שהיא קניין לו כגון ציצית ותפילין ומזוזה ומעקה, וכן מצווה שאינה תדירה ואינה מצוייה בכל עת שהרי היא דומה למצווה שהיא מזמן לזמן, כגון מילת בנו ופדיון הבן מברך עליה בשעת עשייתה שהחיינו'.

העירני הרב אביעד וייץ שיש הבדל בין השיטות, לפי הרמ"א (יו"ד כ"ח ב', ביחס לקיום מצוות כיסוי הדם פעם ראשונה בחייו) 'ברך על הפעם הראשונה בלבד, ואילו לפי הרמב"ם יברך גם על המצווה המתחדשת (עיין מבשן אשיב עמ' 106).

תשובה תלה

פרי בלוע (או"ח סי' רכה)

שאלה: האם מברכים 'שהחיינו' על פרי חדש הבלוע בעוגה (באופן שיש ממש חתיכות ממנו)?

תשובה: אמנם אינו מברך את ברכת הפרי, מפני שהוא טפל לעוגה אלא מברך 'מזונות', אבל יש לברך על הפרי החדש ברכת 'שהחיינו' (חזו"ע ט"ו בשבט עמ' תמב ונראה שזו גם הכרעת הפסקי תשובות ח"ב עמ' תתקי"ג הערה 8). 'יש כאן סברא חזקה לברך והיא, שחז"ל תיקנו ברכה זו על שעת הראיה ולא הצריכו לחכות לאכילה. זה מוכיח שברכת שהחיינו אינה תלויה בברכת הנהנין, ועל כן להשליך גם לגבי נידון דידן, על אף שאינו מברך את ברכת הפרי שהרי הוא טפל, יש לברך עליו בגלל ראיתו ואכילתו. ראיתי במ"ב מהדורת 'דרשו' (סימן רי"ב הערה 4) שכותב בשם קצות השולחן שלא יברך ואילו לפי הרב שמואל ואזנר שיש לברך.

סיכום: הדעה הרווחת היא שיש לברך שהחיינו על פרי בלוע בעוגה.

תשובה תלו

שהחיינו על ראיית חבר (או"ח סי' רכה)

שאלה: חבר טוב שלא ראיתי יותר משלושים יום, האם יש לברך שהחיינו בפוגשי אותו? יש לציין שלא דיברתי איתו בטלפון כל אותה התקופה אבל שמעתי משלומו, ואיני זוכר אם דיברתי איתו בהודעה כתובה.

תשובה: בהלכה נאמר (או"ח רכ"ה) שיש לברך ובתנאי שלא שמע אודותיו כל אותו פרק הזמן. בימינו שיש אפשרות לדבר בטלפון, קרוב לודאי שאם לא דיברת אִתו, זה סימן שהוא לא ממש חבר טוב שלך, ועל כן אין לברך.

וכך כתב המ"ב (רכ"ה ב): 'ואם קיבל ממנו כתב או שאנשים הודיעוהו משלומו יש דעות באחרונים, וספק ברכות להקל'.

האחרונים משיגים על דברי מ"ב הנ"ל, ואומרים שהסתייגות זו (קיבל ממנו מכתב או שאנשים הודיעוהו משלומו) אמורה רק ביחס לברכת מחייה המתים, אבל לעניין ברכת שהחיינו יברך בכל מצב שלא ראהו שלושים יום (ברכת ה' ח"ד ב הערה 146, יחווה דעת ד י"ז).

סיכום: יש לברך, אבל לדעת המ"ב לא יברך.

תשובה תלו

שמע רעם בשירותים (או"ח סי' רכז)

שאלה: אני שומע קול רעם ואני בשירותים, האם אני רשאי לברך בצאתי 'ברוך שכוחו וגבורתו מלא עולם', למרות שעבר זמן?

תשובה: אם לא עבר זמן של תוך כדי דיבור, אתה יכול עוד לברך (שו"ע או"ח רכ"ז ג). המ"ב מעיר שיכול לברך אף ללא נטילה במים אם ידיו נקיות, וכן שיכול לאחר את ברכת אשר יצר ולאומרה רק אחרי ברכת הרעמים.

תשובה תלח

ברכת הרואה ים תיכון (או"ח סי' רכח)

שאלה: הרואה ים תיכון, מה יברך עליו אם לא ראהו שלושים יום?

תשובה: המשנה כותבת (ברכות נ"ד). 'על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית, רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול, בזמן שרואה אותו לפרקים'.

השאלות הן, האם ת"ק שאמר באופן סתמי שעל הימים מברך עושה מעשה בראשית, חולק על דברי רבי יהודה האומר לברך שעשה את הים הגדול, ואם יש כאן מחלוקת הלכה כדברי מי?

כתב הטור: 'כתב הרמב"ם ז"ל על ים הגדול מל' יום לל' יום מברך בא"י אמ"ה עושה הים הגדול ואיני יודע למה פוסק כיחיד שר' יהודה הוא שקובע לו ברכה לעצמו ורבנן פליגי עליה'. יוצא אם כן שהטור משיג על הרמב"ם הקובע הלכה כרבי יהודה שהוא כביכול דעת יחיד.

בבית יוסף מיישב: 'יש לומר דאפשר שסובר דרבי יהודה לא בא לחלוק אלא לפרש, דעד כאן לא קאמר תנא קמא דעל הימים מברך עושה מעשה בראשית אלא בשאר ימים, אבל בים הגדול מברך ברוך שעשה את הים הגדול'.

הפוסקים נחלקו בזיהויו של הים הגדול. השו"ע (רכ"ח, א) הבין שהוא הים שעוברים בו לארץ ישראל ממצרים (מה שנקרא הים התיכון), והוא נקרא הים הגדול מפני חשיבותה של ארץ ישראל. מאידך, הרבה אחרונים (הביאם המ"ב סק"ב) חולקים על השולחן ערוך, והם מבססים דעתם על דברי שו"ת הרא"ש הכותב (כלל ד' ד'): 'ראה שהוא ים אוקיאנוס דוקא'.

לדעתם, דווקא האוקיינוס נקרא הים הגדול, כי הוא מקיף את כל העולם, אך על ים התיכון מברך "עושה מעשה בראשית".

המ"ב לא הכריע במחלוקת זו, אך ראיתי בשו"ת מנחת יצחק (ח"א ק"י), שנוקט בגלל ספק זה לברך בלשון זו: בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית, ולהוסיף תוך כדי דיבור גם מילים: "עושה / שעשה את הים הגדול".

הביאור הלכה כותב שפשוט לו שגם לדעת השו"ע, אם בירך על ים התיכון עושה מעשה בראשית יצא ידי חובתו (כדין מי שבירך על היין בטעות בורא פרי העץ). אמנם, הרב יצחק ברדא כתב שאם בירך על הים התיכון עושה מעשה בראשית לא יצא ידי חובה, אך בהערות איש מצליח דחה את דבריו.

נראה שההכרעה של פוסקי ספרד הצמודים ללשונו של השו"ע יפסקו לברך על ים התיכון 'שעשה את הים הגדול', ואילו הפוסקים החוששים לברכה לבטלה, יברכו מספק 'עושה מעשה בראשית' כפי שיובא בסיכום.

סיכום: אצל הפוסקים הספרדים ישנן שתי גישות: אחת האומרת לברך עושה מעשה בראשית (כף החיים ה, ברכת ה' ח"ד פ"ג ס"ב וס"ה). הגישה השניה אומרת לברך שעשה את הים הגדול (חזו"ע תס"ז, ויען שמואל ח"י י"ז וכן בספר עלי הדס עמ' 270). לכן נראה ש'דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד', ואילו מפוסקי אשכנז הכריעו לברך עושה מעשה בראשית ויוסיף מיד שעשה את הים הגדול.

תשובה תלט

מתרגש מהמכתש (או"ח סי' רכח)

שאלה: אני נמצא פעם ראשונה בחיי במכתש רמון, ואני ממש מתרגש, האם אני צריך לברך 'עושה מעשה בראשית' בשם ומלכות?

תשובה: המשנה (ברכות ט ב) אומרת שיש לברך על ההרים: 'ברוך... עושה מעשה בראשית', והדברים הובאו להלכה בשו"ע (או"ח רכ"ח א, ג) אלא שהמחבר מוסיף: 'שלא על כל ההרים מברך, אלא דווקא על ההרים גבעות משונים ונכרת גבורת הבורא בהם'.

אני בעניי חשבתי שמכתש רמון כלול בהגדרה זו, ואף הר כביר הנמצא מעל לישוב אלון מורה, עונה להגדרה זו, וכך נהגתי בעומדי על הר כביר בראותי את הרי השומרון והבקעה, אלא שהרב דוב ליאור אמר לי שלא מברכים אלא רק על הרי ההימלייה וכדומה שהם ממש משונים ומעוררים התפעלות.

מנחה וערבית

- 415 ..... תשובה תמ - סעודה גדולה לפני תפילה (או"ח סי' רלב)
- 415 ..... תשובה תמא - מינוי שומר (או"ח סי' רלב)
- 416 ..... תשובה תמב - אכילה קלילה לפני מנחה (או"ח סי' רלב)
- 416 ..... תשובה תמג - מנחה גדולה או קטנה? (או"ח סי' רלג)
- 420 ..... תשובה תמד - הקדים להתפלל מנחה גדולה (או"ח סי' רלג)
- 420 ..... תשובה תמה - תרתי דסתי? (או"ח סי' רלג)
- 421 ..... תשובה תמו - למנצח (או"ח סי' רלג)
- 421 ..... תשובה תמז - מנחה בשנית (או"ח סי' רלד)
- 422 ..... תשובה תמח - ערבית אחרי חצות (או"ח סי' רלה)
- 423 ..... תשובה תמט - אכילה לפני ערבית (או"ח סי' רלה)
- 423 ..... תשובה תנ - אכילה לפני ק"ש בזמנה (או"ח סי' רלה)
- 424 ..... תשובה תנא - שומר לעניין אכילה לפני ערבית (או"ח סי' רלה)
- 425 ..... תשובה תנב - סוף זמן תפילת ערבית (או"ח סי' רלה)
- 426 ..... תשובה תנג - ערבית אחרי חצות (או"ח סי' רלה)
- 426 ..... תשובה תנד - ערבית בקטעים (או"ח סי' רלו)
- 427 ..... תשובה תנה - עניית 'ברכו' מהווה התחלת תפילה (או"ח סי' רלו)
- 428 ..... תשובה תנו - ק"ש על המיטה בשכיבה (או"ח סי' רלט)

תשובה תמ

סעודה גדולה לפני תפילה (או"ח סי' רלב)

שאלה: האם מותר לאכול סעודת חתונה לפני שהתפלל ערבית?

תשובה: ישנה משנה (שבת א, ב) האוסרת להיכנס לאכול סמוך למנחה. ישנה מחלוקת בין הראשונים, על איזה מנחה מדובר כאן ובאיזו סעודה איירי.

למעשה סעודת נישואין היא ודאי סעודה גדולה, ועל כן אין להתחיל לאכול לפני שהתפלל מנחה/ערבית.

מה סיבת החומרא בסעודה גדולה? המ"ב (רל"ב סק"ל) הזכיר את הסיבה 'דשכיח שכרות', והוא מוסיף שבשכרות לא מהני שומר. בפסקי תשובות (שם הערה 24) הוסיף עוד הסבר: 'הכוונה גם לכבידות הגוף וטירוף הדעת מחמת המשתה עד לשכחה להתפלל מנחה'.

תשובה תמא

מינוי שומר (או"ח סי' רלב)

שאלה: האם מותר להתחיל לאכול, על סמך כך שמישהו יזכיר לו שטרם התפלל, והאם יש הבדל בזה בין סעודה גדולה או קטנה?

תשובה: הבן איש חי כתב (ש"ר ויקהל י"ג) שניתן לסמוך על כך אף ביחס לסעודה גדולה: 'ובענין הסעודה, הנה פה עירנו מקילין בסעודה גדולה של נישואין ומילה וכיוצא, ואפילו אחר שהגיע זמן מנחה קטנה, נמי מקילין בסעודה גדולה, והסמך שלהם הוא שיש במסובין בני אדם, שאין אוכלין פת, וגם אין שותין יין ושכר באותה סעודה, ורק טועמים קצת ואוכלים מעט תבשיל, שאין זה עיקר סעודתם, דאחר כך הולכים לביתם ואוכלים, ולכן אלו חשיבי כמו שומרין, דמזכרין שאר המסובין, ואם הכל אוכלין ושותין, טוב ששימוזו להם שומר אחד שאינו אוכל ושותה עמהם, כדי שיזכירם, ויחיד האוכל בביתו אחר שהגיע זמן מנחה קטנה, מחמת הכרח וסיבה, יניח שומר כדי לקיים דברי חז"ל'.

בשו"ת אור לציון (ה"ב ט"ו ח) החמיר ביחס לקריאת שמע, כי לדעתו שומר מועיל רק לדברים שהם מדרבנן. ובהערות איש מצליח על המ"ב (רל"ה 1) בשם הרב מאיר מאזוז הוכיח שגם בדברים שהם דאורייתא מהני שומר, ומכל מקום המליץ לקרוא ק"ש של ערבית לפני שאוכל ולא לסמוך על השומר.

בילקוט יוסף (ח"ג עמ' תרל"ה-ו) כתב בשם הרב עובדיה יוסף לחלוק על הבן איש חי הנ"ל, ולא לסמוך על שומר בסעודה גדולה, בגלל שכאן קיים גם חשש שכרות. וכך כתב 'הוא קולא יתירה בעיני'.

סיכום: רבו הדעות שאין להתחיל סעודה גדולה למרות שמשאיר שומר.

תשובה תמב

אכילה קלילה לפני מנחה (או"ח סי' רלב)

שאלה: באופן שאסורה אכילה לפני מנחה, האם גם לטעום משהו בלי ליטול ידיים או עם נטילה אבל ללא שתיית אלכוהול כלול באיסור זה?

תשובה: רואים מדברי השו"ע (או"ח רלב"ב ג') שכל עוד אוכל פת עד כביצה, נחשב הדבר לטעימה ולא נכלל בגזירה, משמע שבמציאות בה אוכל יותר מכביצה, העובדה שאינו שותה חריף לא מתירה.

תשובה תמג

מנחה גדולה או קטנה? (או"ח סי' רלג)

שאלה: אני מתכנן לצאת לדרך ויש לפני מניין של מנחה גדולה, האם להתפלל איתם או שעדיף להתפלל כאשר אגיע למחוז חפצי, מנחה קטנה?

תשובה: ראשי פרקים: א. מהי מנחה גדולה ומהי מנחה קטנה; ב. מתי עדיף להתפלל, גדולה או קטנה? ג. באלו מקרים עדיף להתפלל מנחה גדולה? ד. מה הדין אם התפלל מנחה גדולה ממש בחצות היום, לפני שהגיע שש ומחצה? ה. הצעה למי שמתחבט בסוגיה זו.

א. המשנה במסכת פסחים (ה', א') מתארת מתי היה קרב תמיד של בין הערביים. בדרך כלל שחטו אותו בשמונה שעות ומחצה, לפי שעות זמניות, והיה קרב על גבי המזבח בתשע שעות ומחצה (שעתיים וחצי קודם הלילה).

עוד מבואר שם, שפעם בכמה שנים, כאשר היה חל י"ד בניסן ביום שישי, היו שוחטים אותו בשעה שש ומחצה ומקריבים אותו ע"ג המזבח בשבע ומחצה.

הסיבה לבחירת הזמנים הללו היא כך: אמנם הזמן הראוי לתמיד של בין הערביים מתחיל מחצות היום (ועוד חצי שעה) כאשר שהשמש מתחילה לנטות לכוון מערב, אבל ברוב ימות השנה הקפידו לאחר את הבאת הקרבן, על מנת לאפשר לאנשים להביא נדרים ונדבות. כלל נקוט בדינו: "והקריב עליה חלבי השלמים" עליה השלם כל הקורבנות כולם, מכאן שאסור להקריב קורבנות אחרי תמיד של בין הערביים.

אבל במקרה שחל ערב פסח ביום שישי, הואיל וצריך להספיק להקריב קרבן פסח אחרי התמיד (זו הוראה נקודתית, שהפסח קרב אחרי התמיד) ויש שלוש כיתות של שוחטים, וגם צריך להספיק לצלות אותו מבעוד יום, שהרי צליית הפסח אינה דוחה שבת, לכן הקדימו את שחיטת התמיד לזמן הכי מוקדם שניתן. לפי זמני הקרבן נתקן גם זמן התפילה.

התפילה משעה שש שעות ומחצה ואילך נקראת 'מנחה גדולה' ואילו מהשעה תשע ומחצה ואילך נקראת 'מנחה קטנה' [בביאור משמעות המונחים קטנה וגדולה, ראה מ"ב מהד' עוז והדר].

ב. דעת הרמב"ם (תפילה ג', ב') והשו"ע (ר"ל ג', א') היא שמנחה גדולה היא כעין דיעבד, שהרי כתבו בלשון זו: 'ואם התפלל בשעה זו, יצא ידי חובה'.

מאידך, בטור (ר"ל ג', א') וברא"ש (שו"ת ד', ט') מפורש שזמנה לכתחילה בשעה שש ומחצה. המ"ב דייק מדברי הגר"א שמצדד כמותם (שער הציון ג'), ובמהדיר של מהדורת 'עז והדר' השווה לדבר הגר"א בשנות אליהו, הכותב שרק בשעת הדחק יכולים להתפלל בזמן מנחה גדולה, והניח בצ"ע (וכמו כן כתב במעשה רב אות ס"ה מהדורת תשס"ט הערה קל"ח).

שאלתי את הרב אליהו זילברמן ביחס לסתירה כביכול בדברי הגר"א ביחס למנחה גדולה, וכך אמר: 'מנחה גדולה היא לכתחילה, אלא שעיקר זמנה הוא מנחה קטנה' (קצת קשה להכניס את הסברו בלשון הגר"א).

אם באנו לסכם, מה ראוי לעשות למעשה, היה נראה להורות שמתוך שרמ"א לא חלק על שו"ע בנושא הזה, אם כן, לפי כל העדות יש להתפלל לכתחילה רק מנחה קטנה. וראוי היה שרק 'חסיד הגר"א' יתירו מנחה גדולה.

בהרבה ישיבות, לא נהגו להתפלל דווקא מנחה קטנה, שהרי בחלק מהם תפילת מנחה מתקיימת בסוף סדר בוקר, ובחלקן בתחילת סדר צהריים, שברוב 'זמן קיץ' הוא לפני שמגיע זמן מנחה קטנה (דרך משל: בתמוז מנחה קטנה בשעה 16:51 ותחילת סדר צהריים בשעה 15:15).

המנהג הזה נקבע להבנתי, על מנת שלא לפגוע בסדרי הלימוד של הישיבה, וכן כדי להתיר לבחורים לאכול ארוחת צהריים (עיי' יחווה דעת ד' י"ט). אין המאמר בא לפגוע בסדרי הישיבות אשר בקודש יסודן, אלא להנחות הדרך ל'בעלי בתים' שאין סדר יומם נקבע סביב סדרי הישיבה.

בשיחה עם הרב דוב ליאור, נאמר לי שבחורי ישיבה יכולים להתפלל מנחה גדולה, של מנת שלא לשבש סדרי הישיבה, אבל בעלי בתים אף אשכנזים ראוי שיתפללו מנחה קטנה דווקא. גם הרב אביגדר נבנצל אמר לי, שאם אינו מעוניין לאכול או לישון או לצאת לדרך, עדיף שיתפלל מנחה קטנה דווקא [הוא אמר שיש ראשונים שסוברים שמנחה גדולה היא לכתחילה, כגון רבי סעדיה גאון].

ג. ישנם מספר מקרים שבהם גם הפוסקים לפי השו"ע, מודים שעדיף להתפלל מנחה גדולה:

1. כתב שו"ע (פ"ט, ג) וכן במ"ב (שם י"ט) שאין לילך לדרך קודם שהתפלל תפלת שמונה עשרה. ולכן מי שיודע שצריך לנסוע, ודאי שיתפלל מנחה גדולה, ונראה שלמרות שאין מנין בשעה זו, לא יצא לדרכו קודם שמתפלל (אף ביחיד). לא התברר דיו מה מוגדר כיציאה לדרך, כלומר מה המרחק/ הזמן של הנסיעה.

2. אם מעוניין לשבת ולסעוד, נאמר בשו"ע (רל"ג, ב) שאין להתחיל אף סעודה קטנה אם כבר הגיע זמן מנחה גדולה. [לא התבאר לי דיו, מי אמר שמותר לסעוד ולשם כך להתפלל מוקדם, אולי יש להורות שלא יסעד על מנת שיתפלל בזמן הרצוי].

3. אדם שיש לו מנין בשעת מנחה גדולה ובזמן מנחה קטנה אין מנין. יש להעדיף את מנחה גדולה, כך כתבו מספר אחרונים, המ"ב (רל"ג, א') וכן ילקוט יוסף ח"ג (עמ' תרמ) ודלא כדעת שו"ת שואל ונשאל (ח"ג, ק) ואור לציון (ח"ב עמ' קמד).

4. אביא כאן עובדות (ולא מקורות), שבהם נהגו להתפלל לכתחילה מנחה גדולה: א. בערב כיפור נהגו להתפלל מוקדם על מנת שיהיה אפשרות להתוודות לפני סעודה מפסקת. ב. בערב תשעה באב, על מנת לאכול ארוחה גדולה לפני וארוחה לאחריה על פי הגבלות ההלכה של תבשיל אחד (עיין שו"ע תקנ"ב, ט'). ג. בפורים, כדי לאכול לאחריה סעודה גדולה שבה גם נהגו להתבסס (לפי המקובלים אין צורך בכך, הואיל והם סועדים בבוקר את סעודת החג) על פי או"ח תרצ"ה ב' ברמ"א. ד. מסופר על הרב מרדכי אליהו שהיה מתפלל בשבת מנחה גדולה. ניתן להסביר הנהגה זו בשני אופנים. האחד, כי רצה שישאר זמן לקיים סעודה שלישית (אם אוכלים סעודה שלישית בשעה מאוחרת בימות הקיץ, מאוד קשה לשבת לאכול באופן מסודר במוצ"ש סעודה רביעית). הטעם השני שחשבתי לומר, הואיל וכל מה שעדיפה מנחה קטנה, זה משום שכך היה זמן הקרבת התמיד במקדש, מסתבר שבשבת היו מקריבים תמיד של בין הערביים מוקדם, משום 'זריזין מקדימים' הואיל ואין כאן צורך להתחשב במי שרוצה להביא נדר ונדבה, שהרי אין קרבן יחיד קרב בשבת, אבל אין הדברים הללו נכונים להלכה, כי בפסקי הרמב"ם (תמידין א ג ועיין שם לחם משנה בהלכה ה') משמע שגם בשבת לא מקריבים מוקדם, כפי מה שהגמרא פסחים (נ"ח). אומרת, וכפי מה שרש"י כותב: 'ובשבת נמי, אף על גב דליכא נדרים ונדבות – מאחרינן ליה משום סדר [צ"ל סרך] גזירת נדרים ונדבות דחול'.

בהקשר לכך, ראה אדרא זוטא (עמ' רפח): מהדורת הרב יהודה פתייה (יין רקח) הערה מ"ג, וכן גליון בית נאמן 113 שעל פי קבלה כדאי לעשות מנחה גדולה בכל שבת (שאז מתעוררים הדינים ביום חול).

הרב מאיר מאזוז (בית נאמן גיליון 154 אות י"ח וכן גיליון 190) מציין שבג'רבא התפללו מנחה גדולה ארבע פעמים בשנה: 1. פורים. 2. ערב פסח, כדי להספיק לאפות מצת מצווה בלי לחץ. 3. ערב שבת חנוכה. 4. ערב כיפור.

הוא מציין שם שגם בערב שבת חנוכה, ניתן להתפלל עשרים דקות לפני פלג המנחה (מנחה קטנה), ואחרי זה להדליק נרות בבית הכנסת, ואז מרוויחים גם שיש עשרה בזמן ההדלקה, מה שלא תמיד מסתדר אם כולם התפללו מנחה גדולה, ואז אין נוכחים עשרה לפני כניסת שבת בשעת ההדלקה, ואז יש לסמוך על השיטות שדי שבהמשך יראו עשרה אנשים את הנרות דולקים.

ד. חשבתי על רעיון שיכול לפתור הרבה מהמקרים שהובאו לעיל.

במקרה שאדם עומד לנסוע ואין לפניו מנין למנחה גדולה, או שיש מניין אבל הוא מעונין להתפלל מנחה קטנה שעדיפה בעיניו, אני מציע שיתפלל מנחה גדולה וכאשר יגיע זמן מנחה קטנה יתפלל שנית, ועדיף שהראשונה תהיה נדבה (ע"פ הרמב"ם תפילה ג, ג, שו"ע רל"ד, א' ועיין שו"ת השא"ש כלל ד' ט שאי אפשר שהראשונה תהיה נדבה). אמנם השו"ע (ק"ז, ד'; רל"ד, א') בשם תשובת הרא"ש הנ"ל, מסתייג מתפילת נדבה, אבל כתב שאם מכיר בעצמו שהוא זהיר וזריז ואמיד בדעתו לכוון בתפילתו מראש ועד סוף בלא היסח הדעת – רשאי, ושמעתי שכך נוהג הרב צבי קוסטינר.

נספח: מדוע זמן מנחה גדולה נקבע לפי זמן שחיטת התמיד (של ערב פסח שחל בערב שבת) ואילו זמן מנחה קטנה נקבע לפי הזמן שמקריבים אותו רוב השנה? כתב על כך הרב יוסף הורוביץ: מנחה גדולה נקבעה לפי הזמן שמותר להקריב אף בדיעבד, ואכן בערב פסח שחל בערב שבת, אין עניין לחכות דווקא לשבע ומחצה, אבל מנחה קטנה, הכוונה לזמן שבפועל מקריבים ברוב הימים, כשאינן אילוף.

סיכום: מותר להתפלל מנחה גדולה, לפני שיוצא לדרך, אבל במקרה רגיל ישתדל להתפלל מנחה קטנה. מצאנו שני מצבים יוצאי דופן, שבהם יתפלל מנחה גדולה, מי שנוהג כגרא"א וכן מי שתלוי בסדרי הישיבה בה לומד.

תשובה תמד

הקדים להתפלל מנחה גדולה (או"ח סי' רלג)

שאלה: התפללתי מנחה היום ממש לפני תחילת זמן מנחה גדולה. האם עלי להתפלל שוב?
תשובה: רקע: מופיע בהלכה שזמן מנחה גדולה מתחיל משעה שש ומחצה, כפי שהובא לעיל ממשנה בפסחים, מה הדין בדיעבד, אם התפלל מנחה בשעת חצות, ועדיין לא הגיע 'שש ומחצה'?

יש בכך מחלוקת האם יצא בדיעבד. המגן אברהם כותב שלא יצא (כאילו התפלל לפני חצות), ואילו לפי אחרונים אחרים (פרי חדש ועוד) יצא ידי חובה. המחלוקת תלויה בשאלה, האם מן התורה מחצות היום ניתן להקריב את קרבן התמיד, אלא שחז"ל חששו לטעות (שמא יחשוב שהגיע חצות ובאמת טרם הגיע, כפי מה שצריך להמתין לנץ החמה לכתחילה בשביל תפילת שחרית, ולכל הדברים הרשומים במשנה מגילה סוף פרק שני, למרות שמעמוד השחר יצא בדיעבד, מפני שזמן זה נחשב כיום) או שמן התורה קרבן התמיד כשר כאשר ניכרת ההטיה של השמש למערב, ולפי זה לא יצא אף בדיעבד.

המ"ב (סק"ב) מביא את שתי הדעות ונשאר בצ"ע בשער הציון (סק"ו), האם צריך לחזור ולהתפלל. בכף החיים (ב) כתב שמספק לא יחזור להתפלל. ובהערות איש מצליח כותב שנכון לחזור ולהתפלל בתנאי של נדבה. הרב דוב ליאור ענה לי, הואיל ויש בכך מחלוקת, אין להתפלל שנית.

סיכום: יש מחלוקת האם יצא ידי חובה, יש אומרים שפטור מלהתפלל שוב, ויש אומרים שנכון שיתפלל שוב ויתנה שמתפלל בתור נדבה, אם אינו חייב.

תשובה תמה

תרת' דסתרי? (או"ח סי' רלג)

שאלה: האם מותר להתפלל מנחה וערבית אחרי פלג המנחה ולפני הלילה?

תשובה: אמנם לפי רבי יהודה מותר להתפלל ערבית בפלג המנחה (שעה ורבע לפני הלילה) אבל על פי דברי השו"ע (או"ח רל"ג א) אין לעשות 'תרת' דסתרי' כלומר להתפלל תפילת מנחה אחרי פלג המנחה וערבית באותו זמן (כי אם הגדרת את הזמן הזה כיום כשיטת חכמים והתפללת בו מנחה, אל תעשהו לילה כשיטת רבי יהודה ותתפלל בו גם ערבית).

כמו כן כתב המ"ב (רל"ג י"א): 'ומכל מקום אין להקל בזה רק אם על כל פנים באותו היום התפלל מנחה קודם פלג, אבל אם באותו היום גופא התפלל מנחה אחר פלג, שוב אסור לו להתפלל ערבית קודם הלילה דהוי תרת' דסתרי באותו יום גופא, וכל זה אם מתפלל

ביחידי אבל צבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה'.

שמעתי מהרב יצחק יוסף שהרב יעקב ישראל קנייבסקי (קהילות יעקב ברכות) נתן הסבר לדברים הללו, שכתב להתיר בציבור לעשות תרתי דסתרי בדברים דרבנן (חיוב שלוש תפילות בכל יום הוא מדרבנן).

ראיתי בהערות איש מצליח (סימן זה הערה 2) שיש לכתחילה להתפלל ערבית רק בוודאי לילה שהוא צאת הכוכבים, וביסס דבריו בדברי בא"ח הכותב (ש"ר ויקהל ז) שגם אם יחיד התפלל מנחה לפני פלג המנחה, ראוי לחכות עם ערבית עד צאת הכוכבים, מלבד ביום שישי, שיש עניין להתפלל מוקדם.

סיכום: במצב של שעת הדחק, מותר להתפלל מנחה וערבית אחרי פלג המנחה וקודם הלילה.

תשובה תמו

למנצח (או"ח סי' רלג)

שאלה: אני ספרדי ואני מתפלל עם אשכנזים, ואין הם אומרים במנחה 'למנצח' לפני עלינו לשבח, ולא שיר המעלות בערבית. איך עלי לנהוג?

תשובה: הרב שמואל אליהו ענה לי, שיאמר 'עלינו' עם הציבור, יאמר אחרי זה את המזמור ושוב יאמר 'עלינו לשבח', הרב יהודה נקי אמר לי שלדעתו יאמר לפי הסדר מזמור ואחרי זה עלינו.

תשובה תמו

מנחה בשנית (או"ח סי' רלד)

שאלה: נאלצתי להתפלל יחיד, האם אפשר להתפלל שנית במניין תפילת נדבה?

תשובה: בהלכה מצאנו מצב דומה בו אדם מעוניין להתפלל מנחה גדולה וקטנה (ר"ד א). שם אמנם מדובר שמעוניין לכתחילה להתפלל שתי תפילות בזמנים שונים, לא בגלל שהראשונה היתה ביחיד, וכתב השו"ע שיכוון שהראשונה רשות והשניה נדבה, ואם התפלל הראשונה חובה, יתפלל הקטנה רשות.

חשבתני שיהיה נכון לאמץ את דרך הפעולה הכתובה שם למקרה שלנו (עיין רמב"ם תפילה ג, ג, ושו"ע או"ח רל"ד, א וינון שמו על שו"ע או"ח סימן רל"ג).

לשם כך (שאתה מתפלל תפילת נדבה) תצטרך לעמוד בתנאי שהציב הרא"ש והובא בשו"ע (או"ח ק"ז, ד) שלא יעשה כן, אלא אם כן מכיר בעצמו שהוא זהיר וזריז ואמיד לכוון בתפילתו מראש ועד סוף ללא היסח הדעת. במקרה כזה, ראוי לחדש דבר בתפילה השניה או להוסיף בקשה מיוחדת או תוספת בכוונה, וכך כתב המ"ב: 'משמע דבעינן גם כן שיחדש בה דבר ואפשר דהיכא שהוא מכיר בעצמו שיכוין היטב ותפלה טובה היא לא בעינן חידוש אבל מלישנא דטור לא משמע הכי'. עיין תשובה דומה בנידון בסימן רל"ג שאלה 1 סעיף ד.

סיכום: בהלכה מצב זה מצוי, אבל לא כל כך מומלץ לאדם מן השורה להתנדב תפילת נדבה.

תשובה תמו

ערבית אחרי חצות (או"ח סי' רלה)

שאלה: מה עדיף ערבית לפני חצות ביחיד או אחרי חצות הלילה במניין?

תשובה: הרבה פוסקים כתבו שהדרך המובחרת היא להתפלל לפני חצות, לדעתם תפילת ערבית אחרי חצות זה דין של בדיעבד. כי המשנה אמרה לומר לכתחילה קריאת שמע לפני חצות, 'כדי להרחיק את האדם מן העבירה' (ברכות ב.), ולדעתם הוא הדין לעמידה, כך כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב ט"ו ט) וכן כתב בספר אישי ישראל (כ"ח ט"ו). אמנם שמעתי מהרב יהודה נקי שהרב עובדיה יוסף התנגד שיקבעו מניין של ערבית קבוע לאחר חצות, אבל נראה שמצד הדין היה מקל בדבר כפי מה שנכתב בשו"ת יחוה דעת ח"ז (ל"ח) שעמידה של ערבית לכתחילה כל הלילה.

מאידך, הרב ש"י אלישיב כתב לומר ק"ש לפני חצות ולהתפלל עם הציבור את תפילת ערבית אף לאחר חצות (לדעתו, הגזירה חלה על קריאת שמע דווקא).

ראה מ"ב (ק"ח ט"ו) שהביא את המחלוקת עד מתי זמן ערבית לכתחילה, בהקשר לדיני תשלומין של תפילת מנחה. דרך החיים הבין שזה רק עד חצות ואילו פרי מגדים הבין שזה כל הלילה.

סיכום: ישנה מחלוקת אחרונים האם הגדר שנתנו חז"ל לומר ק"ש לפני חצות, קיים גם ביחס לתפילת שמונה עשרה.

תשובה תמט

אכילה לפני ערבית (או"ח סי' רלה)

שאלה: האם גם לפני תפילת ערבית קיים איסור אכילה?

תשובה: מצד אחד היחס לתפילת ערבית ראוי שיהיה יותר קל, כי יש לתפילה זו זמן מרובה (כל הלילה), ומאידך חז"ל (ברכות ד:) מאוד החמירו ביחס לערבית וכתבו על כך ביטוי מאוד חריף: 'וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה' בגלל החשש שמא תחטפנו שינה.

בשו"ע מפורש (או"ח רל"ה ב) שגם בערבית איסור זה קיים והוא אף מתחיל חצי שעה קודם זמן קריאת שמע, וזו לשון ההלכה: 'אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית'.

תשובה תנ

אכילה לפני ק"ש בזמנה (או"ח סי' רלה)

שאלה: התפללתי ערבית בפלג המנחה, ונכנסתי לאכול במסעדה, ופתאום שמתי לב שאני אוכל לפני קיום מצוות קריאת שמע בזמנה, האם אני רשאי להמשיך בסעודה או שעלי להפסיק מיד כדי לקרוא קריאת שמע?

תשובה: הדין הוא, שאין להתחיל לאכול חצי שעה קודם הלילה, מהסיבה שעדיין לא קיים מצוות קריאת שמע (כך פוסק השו"ע בסימן רל"ה על פי שיטת רבנו יונה, למרות שבעלי התוספות מתירים לאכול עד צאת הכוכבים).

אם התחיל בהיתר, יכול להמשיך אם יש שהות לקוראה אחרי זה, ואם התחיל באיסור, יש לו להפסיק באכילה ולקוראה מיד, אבל אם מינה שומר שיזכיר לו, או שרגיל להתפלל במניין קבוע, יכול לאכול לפני קריאתה.

במקרה שלנו שכבר קרא, אבל מוקדם מדי, יש בכך דעות בפוסקים.

סביב דברי המשנה (ברכות ב.) האומרת שזמן קריאת שמע של ערבית הוא משעה שהכוהנים נכנסים לאכול בתרומתן, שזה צאת הכוכבים, ישנה שאלה שבה עוסקים כל הראשונים, איך באירופה יוצאים ידי חובת קריאת שמע כאשר מתפללים מבעוד יום (שם השקיעה בקיץ מאוד מאוחרת)? בעלי תוספות, בשם ר"ת, הסבירו (בניגוד לרש"י הכותב שיוצא ידי חובה רק בק"ש שעל המיטה) שיוצא בקריאתה המוקדמת, כי לדעת רבי יהודה כשם שבפלג המנחה מתחיל הלילה לעניין שמונה עשרה, באותה מידה נחשב ל'בשכבך' לעניין קריאת שמע. על פי

דבריהם נראה שכל השאלה הנ"ל לא עולה, שהרי כבר יצא ידי חובה, בקריאתה המוקדמת (שער הציון סק"ח וכן ט כותב שדעת ר" יחידאה היא).

גם מדברי רש"י הכותב שאנו המתפללים מבעוד יום, סומכים על קריאת שמע שעל המיטה, ולא ראינו בדבריו הגבלה של איסור אכילה בין התפילה לק"ש שעל המיטה.

יש בשאלה הנ"ל התייחסות שונה בין המגן אברהם והט"ז לבין אליה רבא.

מדברי המג"א (או"ח רל"ה ב) נראה שמותר, וכן מפורש בדברי הט"ז (שם סק"ג) הכותב: "אבל מה שקורא לרווחא דמילתא, דהיינו מה שכתוב בסעיף א' 'וכשיגיע זמן, קורא ק"ש בלא ברכות', בזה אין איסור לאכול". סברתו היא: 'כיון שיש לו זמן מוגבל לקרות קודם לשינה, שאז רגיל כל אדם לקרות'.

המ"ב (או"ח רל"ה סקי"ט) כותב בשם האחרונים מותר לאכול קודם שיקרא שנית, ומ"מ בהגיע זמן צאת הכוכבים ממש נכון להיזהר גם בזה. עיין במ"ב סימן רס"ז סק"ו.

עיין גם בתשובה על סימן רס"ז שם הבאנו את שיטת הב"י הנוקט שביחס לחיוב ק"ש חוששים לשיטת רש"י שעדיין לא יצא בקריאה מבעוד יום, ואילו ביחס לאיסור מדברי חכמים לאכול לפני ק"ש, סומכים על ר"ת סובר שיצא ידי חיוב ק"ש מפלג המנחה.

סיכום: יש מקום להקל להתחיל לאכול, אם הגיע חצי השעה שלפני צאת הכוכבים. אבל אם כבר הגיע הלילה ראוי לא להתחיל אלא לקרוא או למנות שומר, ולדעת הט"ז יכול לכתחילה לסמוך על ק"ש שעל המיטה.

תשובה תנא

שומר לעניין אכילה לפני ערבית (או"ח סי' רלה)

שאלה: האם מותר לאכול לפני תפילת ערבית, על סמך שממנה שומר שמזכיר לו?

תשובה: מותר הדבר ובתנאי שהשומר לא נכנס גם הוא לאכול, אם מדובר שאדם שאינו צריך בעצמו להתפלל.

בפסקי תשובות (ח"ב עמ' תתקס"ט הערה 50) ממליץ לא לסמוך על שומר ביחס למצוות קריאת שמע שהיא דאורייתא, על כן תמיד מומלץ לומר את כל קריאת שמע לפני שמתיישב לאכול, על אף שהניח שומר.

תשובה תנב

סוף זמן תפילת ערבית (או"ח סי' רלה)

שאלה: השתתפתי אמש בארוסין של חבר, הלכתי לישון וקמתי מוקדם ושמתי לב שלא התפללתי ערבית. האם אני רשאי להתפלל ערבית לפני נץ החמה?

תשובה: בהלכה נאמר (שו"ע או"ח רל"ה ד): 'הקורא ק"ש של ערבית אחר שעלה עמוד השחר, קודם הנץ החמה, לא יצא ידי חובתו אלא אם כן היה אנוס, כגון שכור או חולה וכיוצא בהן. ואנוס שקרא אז לא יאמר השכיבנו, דכיון שעלה עמוד השחר אינו זמן שכיבה. הגה: אבל שאר הברכות, דהיינו שנים שלפני ק"ש וברכת אמת ואמונה עד השכיבנו, אומר'.

אין בסעיף הנ"ל התייחסות לתפילת העמידה.

מפסקי הרמב"ם (תפילה ג ו) ניתן ללמוד דבר זה: 'תפלת הערב אף על פי שאינה חובה המתפלל אותה זמנה מתחילת הלילה עד שיעלה עמוד השחר, ותפלת נעילה זמנה כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה'. גם דברי המ"ב ניתן להסיק אותה המסקנה, שכתב (שם סקל"ד): 'וגם שמונה עשרה לא יתפלל דתפלת ערבית נתקנה רק בשביל לילה ומכיון שעלה עמוד השחר יום הוא לכל דבר'.

אמנם המ"ב מציין (בשער הציון סקמ"א) 'אבל צריך עיון מפירוש המשנה פרק ד משנה א' דמשמע שם דיכול להתפלל אותה עד הנץ'. זו לשון הרמב"ם בפירושו למשנה: 'ויש לאדם להתפלל אותה עד שתעלה השמש' (אמנם הרב יוסף קאפח כותב שמצא גרסה ברמב"ם המוחקת ביטוי נץ החמה וכותבת במקום זה עמוד השחר) ואין הרב קאפח יודע מי ביצע תיקון לשון זו, הרמב"ם בעצמו או מישהו אחר.

בספר מאור ישראל (על גמרא ברכות תחילת כ"ז:) כתב שיתפלל עמידה בתורת נדבה לפני הנץ (על פי שיטת הראב"ד הסובר שלפני הנץ רשאי להתפלל גם עמידה), ובתפילת שחרית יתפלל שתיים, ויתנה שאם אינו חייב בשניה, שתהיה בתורת נדבה, ועיין עוד במשנה ברורה מהדורת תפארת בשם תשובה בכ"י של הרב עובדיה יוסף.

סיכום: לא ניתן להתפלל שמונה עשרה של ערבית לאחר עמוד השחר, ועיין בגוף המאמר מה כתב על כך הרב עובדיה יוסף.

תשובה תנג

ערבית אחרי חצות (או"ח סי' רל"ה)

שאלה: אנחנו חיילים בסוף מסלול ההכשרה, אמרו לנו ללכת לישון לפני שקיעת החמה ושיעירו אותנו אחרי חצות הלילה, האם מותר להתפלל ערבית אחרי חצות? או שצריך לדאוג להשכמה לפני חצות על מנת להתפלל לפני חצות?

תשובה: ישנה מחלוקת תנאים עד מתי זמן ק"ש של ערבית. לפי רשב"ג עד עלות השחר, ואילו לפי חכמים יש חובה לקוראה עד חצות. הרא"ש הרשב"א והטור נמשכו אחר דברי הגמרא האומרת שהלכה כרשב"ג, ואילו הרמב"ם והסמ"ג (ובדרכם נקט גם השו"ע) פסקו כחכמים. בביאור הלכה כותב (רל"ה): 'ובוודאי אין לדחות כל דברי הראשונים הנ"ל (הפוסקים כרמב"ם) מהלכה. אמנם מצאתי שגם הרא"ש והרשב"א לאו יחידאי הם שכן נמצא כדבריהם בתוספות רבינו יהודה ובריא"ז שהובא בשה"ג, מכל מקום רובא דרבוותא קיימי בשיטת השו"ע וכנ"ל וכן בדה"ח וח"א העתיקו דברי השו"ע להלכה. ובמקום הדחק כגון שהוא מלמד תורה לאחרים וכהאי גוונא אפשר דיכול לסמוך על שיטת הרא"ש לאתר עד אחרי חצות וכן משמע במגן גבורים'.

כמו כן ניתן להתפלל ערבית מפלג המנחה, ויקראו ק"ש פעם נוספת בצאת הכוכבים.

סיכום: מי שפוסק על פי המ"ב, רשאי בשעת דחק גדולה להתאחר עד אחרי חצות, בנסיבות שוודאי לו שלא ישכח מלהתפלל אז, ואילו לפי הפוסקים בני ספרד איני יודע מה יפסקו כאן, אולי יורו שלא לישון עד שיגיע הלילה ויתפללו או שידאגו שיעירו אותם קודם חצות, או אולי כאן יצאו נגד דעת מרן השו"ע ויורו כמו הביאור הלכה?

תשובה תנד

ערבית בקטעים (או"ח סי' רלו)

שאלה: מי שמתפלל ערבית ונצרך לשירותים אחרי ברכת השכיבנו. כאשר יצא מהשירותים כבר סיימו הציבור תפילת ערבית, האם ימתין למניין הבא כדי להתחיל איתם שמונה עשרה?

תשובה: עיקר תפילה בציבור, זה לומר עם הציבור תפילת שמונה עשרה, כפי מה שמצטט המ"ב (צ סקכ"ח), אלא שיש מעלה גם לאמירת ברכות ק"ש וכן קריאת שמע עם הציבור, כפי מה שכתב המג"א (מ"ו ט"ז הכותב: 'מוטב לצאת ידי ק"ש עם הציבור').

בנידון דידן, הרב דוב ליאור אמר לי, שמצד הדין יכול להמשיך בתפילתו, למרות שהציבור כבר סיים הואיל וזה המניין שלו והוא היה אנוס בכך שהתעכב.

להמתין למניין הבא זו מידת חסידות, ואם עושה כן, יזהר שלא יפסיק בדיבור עד שמתחיל תפילת שמונה עשרה (בעניין סמיכת גאולה לתפילה של ערבית, עיין תוספות ברכות ד: ד"ה דאמר, וכן מה שכתבתי בספרי השם רועי עמ' 82).

הרב אבגדר נבנצל תלה הדבר בשאלה האם מצוי לו מניין יותר מאוחר או לא, לדעתו אין כאן חיוב גמור שהרי בכלל תפילה במניין אינה בגדר חיוב גמור (עיין לשון השו"ע או"ח צ ט: 'שתדל אדם להתפלל בב"ה עם הציבור').

סיכום: אין חובה להמתין למניין הבא, אבל אם מתאפשר יש בכך ודאי מעלה וחשיבות.

תשובה תנה

עניית 'ברכו' מהווה התחלת תפילה (או"ח סי' רלו)

שאלה: הייתי בשירותים לקראת תפילת ערבית, בצאתי משם לפני שהספקתי לברך 'אשר יצר', שמעתי שש"ץ אומר 'ברכו', ואכן עניתי 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד'. האם אני רשאי לברך כעת 'אשר יצר' לפני שאתחיל ברכות ק"ש?

תשובה: כתב המ"ב (רל"ו א): 'אחרי ברכו דינו כאמצע הפרק, ולפי זה צריך להיזהר מאוד שלא לספר אחר ברכו דערבית, אפילו קודם שהתחיל לברך הברכה הראשונה, אם דעתו להתפלל אז מעריב עם הציבור, ובעוונות הרבים הרבה אנשים נכשלים בזה'.

מכאן רואים, שמתייחסים לעניית ברכו כאל התחלת התפילה, ועל כן אסור לדבר אף דברים שבקדושה (כגון אמירת ברכת 'אשר יצר'). הנאמר כאן חל רק על מי שמתכנן להתפלל עם ציבור זה, וכן כתב במ"ב מהדורת דרשו הערה 8 בשם הרב ש"י אלישיב.

סיכום: אין לברך 'אשר יצר' אחרי שענה על ברכו. בכל מקרה ראוי לעשות לעצמו תזכורת, שתזכיר לו לברכה אחרי התפילה.

תשובה תנו

ק"ש על המיטה בשכיבה (או"ח סי' רלט)

שאלה: האם 'ק"ש שעל המיטה' קוראים בישיבה או שאפשר בשכיבה?

תשובה: ראשי פרקים: א. מה הדין בקריאת שמע בכלל, האם מותר לאומרה בשכיבה? ב. האם בקריאת שמע על המיטה, יש צד חיוב דאורייתא? ג. מה הדין בקריאת שמע על המיטה?

לגבי קריאת שמע באופן כללי, נאמר: 'כל אחד קורא כדרכו' (משנה ברכות א, ג) כלומר שיכול לקרוא 'מהלך או עומד או שוכב או רוכב או יושב' וכן בגמרא (כ"ד). כתוב ש'שניים שהיו ישנים בטלית אחת... מחזיר פניו וקורא' משמע שקורא בשכיבה, מאידך משמע בגמרא שאין לקרוא בשכיבה, שכך נאמר: 'מקרא אף על גב דמצלי נמי אסור' (ברכות י"ג:). כלומר אמנם אין איסור לישון כאשר מוטה על צדו, אבל לקרוא קריאת שמע באותה התנוחה, אסור.

בישוב הסתירה נאמר ברבנו יונה שני תירוצים החולקים זה על זה, ונראה שהרמב"ם והשו"ע נקטו כראשון, ואלו הטור והרמ"א נקטו כשני. זה לשון רבנו יונה (ב"י סימן ס"ג מצטט): 'ואיכא למידק דהיכי אמר מחזיר פניו וקורא והיאך יכול לקרות ק"ש והוא שוכב מוטה על צדו דהא אמרינן (ג"ג) מקרי אף על גב דמצלי אסיר ומאי דאמר (א"א) מטין וקורין זהו במיושב אבל בהטיה בשכיבה לא אמרו, והיכי אמרי הכא דשרי?'

ואיכא דאמרי דכי אמר מקרי אף על גב דמצלי אסיר זהו בהטיה כמו פרקין בשוכב על קדקדו ומוטה מעט אבל זה שמוטה על צדו לגמרי מותר.

והנכון יותר לתרץ דכיון דחזיני' דהיכא דאיכא טירחא שרי כדאמר' דרבי יוחנן מצלי וקרי משום דהוה בעל בשר והוה ליה טירחא הכא נמי התירו לו בהטיה משום דה"ל טירחא כיון שפשט את בגדיו לחזור וללבשן.

כאמור הרמב"ם והשו"ע (או"ח ס"ג א) הקלו כתירוץ הראשון, ואילו לדעת הרמ"א ההיתר לקרוא בשכיבה הוא רק לאדם שכבר שוכב ופשט את בגדיו, ויש טרחה להתלבש ולקום.

מצד אחד נראה בגמרא (ברכות ד:ה) שאמירת ק"ש על מיטתו היא מצווה חשובה אבל אינה חובה דאורייתא, שהרי תלמיד חכם פטור מלאומרה, אבל מדברי רש"י בתחילת מסכת ברכות (ב. ד"ה עד) נראה שישנן מצבים בהם אמירתה היא קיום מצוות עשה דאורייתא, שכך כתב: 'לפיכך הקורא קודם לכן (לצאת הכוכבים) לא יצא ידי חובתו, אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת? כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה... ולפיכך, חובה עלינו לקרותה משתחשך, ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו, יצא'. נראה שבכל מצב

שהתפללו מבעוד יום, כפי שנהוג בחו"ל בימות הקיץ בהם השקיעה מאוד מאוחרת, מקיים את המצווה דאורייתא בקריאת שמע שעל מיטתו.

לגבי קריאת שמע על המיטה, נראה לומר שבכל מקרה שהתפלל מבעוד יום, ולא חזר על קריאת שמע בלילה, ההלכה תלויה במחלוקת מרן רמ"א שהובאה בסעיף א לעיל. אבל מה הדין במצב רגיל, שכבר יצא ידי חובת קריאת שמע בתפילה?

כתב המגן אברהם (סק"ה) שלכולי עלמא מותר לקורא בשכיבה, הואיל וכבר קראה לשם חובה אחרי צאת הכוכבים, וקוראה על מיטתו לשמירה. יש ראייה לכך מהמסופר בירושלמי (ברכות א א) על רבי זעירא שקראה וחזר וקראה עד ששקע בשינתו.

בניגוד לנכתב לעיל, בכף החיים (או"ח רל"ט י"א) כתב שמדברי המק"ו (אולי צ"ל המקובלים) נראה שהיא חובה, אף על פי שקרא (כבר) בצאת הכוכבים, וצריך לקרותה כולה מיושב ובכוונה עצומה, ומה שהיה רבי זעירא קורא וחזר וקורא, היינו לאחר שקרא בפעם הראשונה בכוונה גדולה, היה חוזר לקרות איזה פסוקים כדי לישן מתוך דברי תורה.

בעזרת מהדורת הלכה ברורה, התחדש לי שכבר ראשונים עסקו בכך, המאירי (ברכות ד:) כתב: 'ולא על המיטה ממש, אלא סמוך לשכיבתו, כמו 'ועליו מטה מנשה', ולא על מיטתו כאילו שקוראים אותה דרך הדיוטות ובגלוי ראש, אלא באימה ובריאה'.

המ"ב (רל"ט סק"ז) הביא את דברי המג"א הנ"ל, וכתב שיש מחמירים לקרותה בישיבה או בעמידה, ובשער הציון כתב שלפי הדין המקל בזה, אין למחות בידו, שהרי אפילו בק"ש של חובה, העיקר כרוב הפוסקים להקל, אבל סיים כדאי להתרגל לאומרה בתנוחה שאין חשש שיירדם באמצע ויפסיד את ברכת המפיל.

הערות: א. בבית יוסף (או"ח ס"א י) דן בהבנת ההנהגה של רבי זעירא שהיה חוזר על שמע, שלא יסתור את המשנה האומרת שמי שאומר 'שמע שמע' משתקין אותו; ב. נראה לבאר שדברי כף החיים, הם בגדר חומרא, שהרי לדעת השו"ע גם קריאת שמע שחיובה מהתורה, מותר לקוראה בשכיבה.

נספח: מצאתי בבית יוסף, דברים שלכאורה נוגדים את החידוש של המגן אברהם, וכך כתב (או"ח רל"ט): 'והוי יודע דלפום מאי דמשמע מדברי רבנו יונה, דהיכא דליכא טירחא לא יקרא קריאת שמע כשהוא מוטה על צדו, ולפי דבריו על מיטתו דקאמר לא על מיטתו כשהוא שוכב קאמר אלא על מיטתו היינו סמוך למיטתו כלומר בשעה שרוצה לילך לישן'. אפשר למצוא בדברי הב"י חיזוק להנהגה שהובאה בכף החיים לעיל, שהרי ציטט את רבנו יונה גם ביחס לקריאת שמע על המיטה (הב"י מצייין שכל זה רק לפי רבנו יונה, ולא לפי הרמב"ם ורש"י שחלקו על רבנו יונה כפי שהביא בסימן ס"ג), אלא שניתן לבאר שדברי ב"י כאן מתייחסים לאותם

בני אדם הסומכים על קריאת שמע על המיטה, לקיום מצווה דאורייתא, מפני שהתפללו מבעוד יום.

סיכום: מי שהתפלל ערבית מבעוד יום, לפי רמ"א חייב לטרוח ולקרוא קריאת שמע על המיטה בתנוחה של ישיבה, ואילו לפי השו"ע אין בכך חובה. אם התפלל ערבית בזמן, על פי שורת הדין מותר לקרוא ק"ש שעל המיטה בשכיבה, אבל לפי המאירי וכן על פי המקובלים שהובאו בכף החיים יש לקוראה בישיבה ובכוונה עצומה.

שבת | ענייני 'זכור' (חלק א')

ואמירה לגוי

- 433 .....תשובה תנו - עשיית מלאכה ע"י גוי בקבלנות (או"ח סי' רמד).
- 434 .....תשובה תנח - קבלן משנה (או"ח סי' רמד).
- 434 .....תשובה תנט - העסקת גויים בשבת (או"ח סי' רמד).
- 435 .....תשובה תס - חתונה ביום שישי (או"ח סי' רמט).
- 436 .....תשובה תסא - מלאכה בשישי אחרי חצות (או"ח סי' רנא).
- 436 .....תשובה תסב - מלאכה הממשיכה בשבת (או"ח סי' רנב).
- 437 .....תשובה תסג - גזיזת צפורניים בראש חודש (או"ח סי' רס).
- 437 .....תשובה תסד - לכבות מיחם (או"ח סי' רסא).
- 438 .....תשובה תסה - הפרת קבלת שבת מוקדמת (או"ח סי' רסא).
- 439 .....תשובה תסו - הנאה מנרות שבת (או"ח סי' רסג).
- 440 .....תשובה תסז - ברכה על מעשה שליח (או"ח סי' רסג).
- 440 .....תשובה תסח - הדלקה בטרם עת (או"ח סי' רסג).
- 441 .....תשובה תסט - קידוש סמוך לצאת הכוכבים (או"ח סי' רסז).
- 443 .....תשובה תע - הפיכת הסדר (או"ח סי' רסז).
- 443 .....תשובה תעא - ברכת 'מעין שבע' בסניף (או"ח סי' רסח).
- 445 .....תשובה תעב - טעה בשחרית ונזכר אחרי מוסף (או"ח סי' רסח).
- 445 .....תשובה תעג - מעין שבע בשבת מיוחדת (או"ח סי' רסח).
- 446 .....תשובה תעד - מקדש שמגמגם (או"ח סי' רעא).
- 447 .....תשובה תעה - שתיה מזערית (או"ח סי' רעא).
- 448 .....תשובה תעו - תרי קלי (או"ח סי' רעא).
- 450 .....תשובה תעז - מי עדיף על מי? (או"ח סי' רעא).
- 451 .....תשובה תעח - מתברר שהכוס קטנה מדי (או"ח סי' רעא).

- 451 .....תשובה תעט - שמיעת הקידוש מהמטבח (או"ח סי' רעג).
- 452 .....תשובה תפ - שמיעת קידוש דרך החלון (או"ח סי' רעג).
- 452 .....תשובה תפא - קידוש בבית הכנסת (או"ח סי' רעג).
- 453 .....תשובה תפב - קידוש בברית (או"ח סי' רעג).
- 454 .....תשובה תפג - לחם משנה קפוא (או"ח סי' רעד).
- 455 .....תשובה תפד - הנאה ממלאכה שעשה גוי עבורו ועבורי (או"ח סי' רעו).
- 456 .....תשובה תפה - אמירה לגוי ב'משלחות לפולין' (או"ח סי' רעו).
- 456 .....תשובה תפו - אמירה לגוי בפסיק רישיה (או"ח סי' רעו).
- 457 .....תשובה תפז - אמירה לגוי לצורך מצווה (או"ח סי' רעו).
- 458 .....תשובה תפח - טיסה הנוחתת בשבת (או"ח סי' רעו).
- 458 .....תשובה תפט - צפצוף מטריד (או"ח סי' רעח).

תשובה תנז

עשיית מלאכה ע"י גוי בקבלנות (או"ח סי' רמד)

שאלה: בעונת השיא של איסוף תפוחי אדמה, הואיל ואנו עובדים תחת לחץ של זמן נדרשתי לבקש מהפועלים הגויים להמשיך ולעבוד בשבת. האם הדבר מותר?

תשובה: אמירה לגוי אסורה מדברי חכמים. אין הבדל אם אמר לו בשבת לעשות מלאכה או שאומר לו ביום שישי שיעשה עבורו מלאכה בשבת (רמב"ם שבת ו א).

חז"ל מבחינים (שו"ע רמ"ד א ורמ"ז א ורנ"ב ב) בין גוי שכיר לגוי קבלן. בשכיר נחשב הדבר שעושה בשליחות ישראל ואסור, אבל בקבלנות הותר כי הגוי עובד עבור עצמו.

ולכן אסור לתת למוסך גוי לתקן רכב כאשר התשלום הוא לפי שעה, אבל יהיה מותר אם התשלום הוא בקבלנות עבור תיקון החלק הנדרש.

לגבי מרחץ ושדה, שהם דברים ששמו של ישראל עליהם, ויש פרסום, חז"ל אסרו גם קבלנות גזרה משום שהרואים יהיו סבורים שמדובר בשכירות (על פי שו"ע או"ח רמ"ד א) ואז יחשדו שישראל מזלזל בהלכות שבת או שיוורו היתר לעצמם ויתירו אמירה לגוי.

האופן שיהיה מותר הוא דווקא אם השדה נמצאת מחוץ לתחום, באופן כזה שלא יהיה נראה הדבר וממילא לא יבואו לחשוש בו שעושה עמו דרך שכירות.

יוצא אם כן, שבאותם שדות הרחוקות מן הישוב, יהיה מותר לומר לגוי לאסוף תפוחי אדמה בקבלנות כגון שיקבל על כל מילוי של דולב כך וכך שקלים.

כמוכן שהעסקת הגוי, בתנאי קבלנות, תתבצע לפני השבת ולא בשבת עצמה.

לאור העובדה שיש לצערנו יהודים טועים שנוסעים ברכב בשבת, שעלולים להגיע בשבת לאותם האזורים שבהם עובד הגוי, עלתה השאלה, האם עדיין יהיה תקף ההיתר של 'חוץ לתחום', או שבמצב כזה נחשב 'חוץ לתחום' ככתוך התחום? (ואז החשש יהיה, שמא יהודים מחללי

שבת יחשדו שישראל נתן לגוי עבודה בשבת בשכירות)

שאלתי מספר ת"ח, ורובם אמרו לי שאין לחשוש לכך, ובמיוחד שגם בזמן חז"ל הייתה מציאות שיסע יהודי להביא חכמה (מיילדת) ממקום למקום ויראה את עבודת הגויים בשדה שמחוץ לתחום, ובכל זאת לא אסרו זאת.

אך אם מטעמי בטחון יש באזור תנועה של כלי רכב צבאיים, או בית חולים, אזי יש להחשיב את כל האזור ככתוך התחום.

בניגוד למה שכתבתי, ראיתי בשו"ת מהרי"ץ (כ"ה) שכותב שאם יש יהודים שיוצאים מחוץ לתחום בעבירה, שוב אין ההיתר קיים.

נראה להכריע שכיוון שמדובר באיסור דרבנן, ויש כאן ספק אם מותר או אסור, יש להורות ספק דרבנן לקולא.

כאשר התארחתי באותו מושב שממנו באה השאלה, נאמר לי וכן חוויתי, שמגורי העובדים־הזרים נמצא בתוך המושב, וכאשר העובדים יוצאים לעבודתם בטרקטור, (לשטחים שמחוץ לתחום), הדבר ניכר לעין־כל, אני מסופק אם ההיתר הנ"ל שייך ליישמו, באותו מקום.

עיינ מ"ב (רנ"ב כ"ה) בשם תוספת שבת שמקל כאשר ידוע שהחפץ של ישראל ואין ידוע למי זה שייך באופן פרטי, ושם הביא בשם חיי אדם היתר, למרות שעושה הגוי במקום מפורסם, אם מנהג כל בני העיר לתת מלאכה בתלוש בקבלנות.

סיכום: נראה להורות, שמותר לתת עבודה לגוי בקבלנות אם השדה מחוץ לתחום, על אף שיש חשש שייראה הדבר למחללי שבת. אך אם יש שם תנועה של רכבי בטחון או רפואה הנוסעים בהיתר (כגון שמדובר באזור ליד הגבול או ליד בית חולים) יהיה הדבר אסור.

תשובה תנח

קבלן משנה (או"ח סי' רמד)

שאלה: אני מעסיק קבלן ערבי שעושה שיפוצים בבית אשר רכשתי. הקבלן מעוניין להביא קבלן משנה, שהוא גם ערבי, על מנת שיעשה עבודות הקשורות לחשמל, בשבת, האם הדבר מותר?

תשובה: בשו"ע התבאר שישאל יכול לקצוץ עם הגוי, לפני שבת על המלאכה, למרות שיעשנה הגוי בשבת. ודווקא בצנעה, אבל אם היתה המלאכה מפורסמת, כגון לבנות ביתו או לקצור שדהו, והיה הדבר בתוך התחום, הרי זה אסור. החשש שישנו הוא, שמא יחשבו בני אדם שהגוי עובד בתור שכיר, ושכירות אסורה כי הגוי עושה בשליחות הישראל. [עיינ מ"ב סק"י, הכותב דברים חמורים במי שזולזל בהלכות הללו].

תשובה תנט

העסקת גויים בשבת (או"ח סי' רמד)

שאלה: האם אני רשאי להעסיק גויים בחקלאות, באופן שיעבדו גם בשבתות?

תשובה: אסורה אמירה לגוי בשבת, וגם אין לומר לו מערב שבת, שיעשה עבודה בשבת. גם באופן שהגוי עשה מעצמו מלאכה עבור היהודי בשבת, אין לו ליהנות ממנה עד מוצאי שבת 'בכדי שיעשו'.

באופן שנותן מלאכה לגוי לעשות בבית הגוי בקבלנות, מותר הדבר, גם אם יעבוד הגוי בשבת.

במלאכה הקשורה לקרקע [כגון בניית וחקלאות] חז"ל אסרו אף בקבלנות, מחשש שמא הרואים יחשבו שזו עבודה בשכירות.

אם העבודה מתבצעת מחוץ לישוב, והיא בקבלנות, יהיה הדבר מותר, כי במציאות זו אין החשש הנ"ל קיים.

הרב יעקב אפשטיין העיר: 'אם הגוי עושה מלאכות שיש בהן צער בעלי חיים מותר כגון לחלק אוכל לבהמות או לחלוב אותן' (ועיין עוד יחווה דעת חלק ז' מ"א).

תשובה תס

חתונה ביום שישי (או"ח סי' רמט)

שאלה: האם מותר לקבוע חתונה ליום שישי, כאשר גם הסעודה תהיה בו ביום?

תשובה: אמנם אסור לקבוע סעודה שאינו רגיל בה ביום רגיל ליום שישי, ואיסור זה מתחיל מהבוקר (או"ח רמ"ט ב). חז"ל התירו לקדש ביום שישי (מה שנקרא לארס) ואם קידש ממילא מותרת הסעודה באותו היום. מה ההיתר לארס ביום שישי? שמא יקדמנו אחר. נראה לומר שכיום שבאים לקבוע חתונה באולם מספר חודשים לפני החתונה, לא קיים חשש הנ"ל ויכול להקדים את הנישואין לאמצע השבוע. במקרים ואין אולם פנוי וחושש שאם לא יקבע ביום שישי הכלה תברח לו או שאחד הבחורים יקדים אותו ברחמים, כאן יש מקום להתיר, ולעניות דעתי החששות הנ"ל לא קיימים בימינו. גם כאשר התירו לישא ביום שישי, נהגו בירושלים על פי הא"ר לדחות את הסעודה עצמה למועד אחר כגון בליל שבת, כך מעיד הכף החיים (רמ"ט סק"י).

הריני לצטט דברי המ"ב על ההלכה הנ"ל: 'אם אירס בערב שבת, מותר לעשות הסעודה, דכיון דאירוסין שריא בערב שבת משום שלא יקדמנו אחר, ממילא שרי הסעודה לזה גם כן וחשובה כמו סעודת מילה ופדיון הבן שזמנה קבוע. וכן אם היו הנישואין בערב שבת מותר לעשות הסעודה גם כן ומכל מקום לכתחילה טוב ונכון אם אפשר לדחות הסעודה למחר או יום אחר אפילו באירס בערב שבת' (ועיין עוד שם בשער הציון סקי"א) הערת הרב יהודה

נקי: בחזון עובדיה שבת ח"א עמ' לב כתב לערוך נישואין בערב שבת ללא סעודה, ולסעוד בשבת, ושם בעמ' לט יצא לחלוק על המ"ב שהתיר סעודת סיום מסכת ביום שישי.

סיכום: בהלכה הותר להינשא ביום שישי ואף לקיים סעודת נישואין, ולענ"ד היתר זה אינו קיים כיום, אלא אם כן יעשה הסעודה בליל שבת.

תשובה תסא

מלאכה בשישי אחרי חצות (או"ח סי' רנא)

שאלה: האם אני רשאי לעשות מלאכה בביתי (שיפוצים) ביום שישי אחרי צהריים?

תשובה: נאמר בהלכה (שו"ע או"ח רנ"א) שאין לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה (יש מחלוקת האם מדובר על מנחה גדולה או מנחה קטנה, והרב מרדכי אליהו פסק לקולא). וכתב על כך הרמ"א: 'ודוקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי, לפי שעה, ולא קבע עליה, שרי', וכך הסביר הרב מרדכי אליהו את ההיתר (מאמר מרדכי שבת פרק ו' א וכן בתנא דבי אליהו תשע"ו עמ' 357) ש'באופן חד פעמי מותר' [עיי' במעין אומר ח"ב (עמ' לה) ביחס לכתבת סת"ם בערב שבת].

יוצא אם כן, שאין אתה רשאי לעבוד בעבודה קבועה בימי שישי אחרי שעת מנחה קטנה, אבל שיפוץ חד פעמי, מותר.

תשובה תסב

מלאכה הממשיכה בשבת (או"ח סי' רנב)

שאלה: האם מותר לשים מכונת כביסה על שעון שבת, שתתחיל כשעה לפני צאת השבת עבור חייל?

תשובה: אין אדם מצווה על שביתת כליו בשבת (שו"ע רנ"ב ה'), על כן אין איסור שהמכונה תעבוד על שעון שבת, הן באופן שתפעל אותה בשבת והן באופן שמפעיל ביום שישי ומסתיימת פעולתה בתוך השבת. אם מכונת הכביסה מאוד רועשת, לדעת בני אשכנז הדבר אסור כי בדבר שיש בו השמעת קול אסור 'דאוושא מלתא ואיכא זילותא בשבת' (לשון המ"ב רנ"ב מ"ח).

תשובה תסג

גזיזת צפורניים בראש חודש (או"ח סי' רס)

שאלה: האם אני יכול לגזוז ציפורניים ביום שישי שהוא גם ראש חודש?

תשובה: המ"ב (רס, ז) מביא את דברי רבי יהודה החסיד, שלא לגלח ולא לגזוז ציפורניים בראש חודש, אפילו חל בערב שבת קודש, וכך פוסק הרב גאנצפריד בקצש"ע

(ע"ב י"ד).

אבל הרב מרדכי אליהו מציין במקום (י"ט) שבני ספרד אינם מקפידים על כך אלא נוטלים אף בראש חודש.

תשובה תסד

לכבות מיחם (או"ח סי' רסא)

שאלה: ביום שישי אחרי צהריים, הכנתי את מיחם המים. בטעות, שכחתי להעביר למצב שבת עד שהגיעה השקיעה. האם אני רשאי לכבות מצב רתיחה ולהעביר למצב שבת, על ידי לחיצה באמצעות המרפק?

תשובה: המשנה (שבת ב ו) אומרת שיש דברים המותרים ויש דברים האסורים לעשותן ב'ספק חשיכה', וזו לשונה: 'ספק חשכה ספק אין חשכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנרות אבל מעשרין את הדמאי ומערבין וטומנין את החמין'.

השו"ע (או"ח רס"א א) כותב כך: 'ספק חשיכה, והוא בין השמשות, (והיינו כדי שיעור הלוח ג' רביעי מיל אחר שקיעת החמה) אין מעשרים את הוודאי, ואין מטבילין את הכלים, ואין מדליקין את הנרות, ואין מערבין עירובי תחומין, אבל מעשרין את הדמאי, וטומנין את החמין ומערבין עירובי חצירות, ומותר לומר לאינו יהודי בין השמשות, להדליק נר לצורך שבת, וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה'.

מה הכלל המנחה, מה מותר ומה אסור? המשנה ברורה מבאר, שיש קולא ברשימה של הדברים המותרים [לעשר דמאי, מותר כי רוב עמי הארץ מעשרים, לערב עירובי חצרות, מותר כי יש כאן דבר מצווה ואין לו רמז בתורה, לגבי הטמנת חמין, מותר כי אין חשש שמא יעשה איסור כי רוב קדירות חמות באותה שעה] וכותב המ"ב (סק"י) ש: 'לשאר דברים שאסור מדרבנן חוץ מאלו

דקחשיב פה, דין בין השמשות כמו שבת עצמה, אם לא שהוא לדבר מצוה או שאר דוחק וכמבואר לקמן בסימן שמ"ב.

לעניות דעתי מלאכת כיבוי אמנם היא דרבנן (כי אין בה תיקון), אבל היא חמורה משאר איסורי שבת דרבנן. וכן מלאכת הדלקה, גם אם היא נעשית בשינוי, סוף סוף היא חמורה ולכן אין לעשות אלא על ידי אינו יהודי.

אם יש חשש של סכנה אם לא יכבה את המיחם, יהיה מותר לכבות בשינוי (אבל לא להעביר למצב שבת, כי מדליק גוף חימום הקטן), כפי מה שרמזו המ"ב בסוף דבריו לעיל, על פי דברי השו"ע בסימן שמ"ב: 'כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בין השמשות, והוא שיהא שם דבר מצוה או דוחק, כיצד, מותר לו בין השמשות לעלות באילן, או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר, וכן מוריד מהאילן או מוציא מהכרמלית עירוב שעשה, וכן אם היה טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות, מותר בין השמשות, ומטעם זה מותר לומר בין השמשות לעכו"ם להדליק לו נר לשבת'.

סיכום: אין להתיר אחרי שקיעה שינוי ממצב רתיחה למצב שבת, אף בשינוי, אלא יעזר בגוי.

תשובה תסה

הפרת קבלת שבת מוקדמת (או"ח סי' רסא)

שאלה: יהודי קיבל שבת בפלג המנחה, על ידי אמירת ברכו, הגיעו אליו אורחים והוא נזקק לעשות מלאכה, האם תועיל התרת נדרים לצורך זה?

תשובה: יש אחרונים שהסבירו שהתוקף של קבלת שבת מוקדמת הוא כדין נדר, ולכן מועילה התרת נדרים, ויש שלא קיבלו את דבריהם. לפי חזון עובדיה (שבת א' עמ' רץ) תועיל התרה אפילו אם כבר התפלל ערבית, ואילו לפי מנוחת אהבה (ח"א עמ' ק) ההתרה תועיל רק בשביל להתיר מלאכות דרבנן. ועיין שמירת שבת פרק מ"ו (הערה י"א) ובשלמי מועד (עמ' רמג) שכתב בשם הרב ש"ז אירבך שתועיל התרה.

תשובה תסו

הנאה מנרות שבת (או"ח סי' רסג)

שאלה: משפחה שהוזמנה לאכול סעודת ליל שבת אצל חברים, והם יודעים שלא יספיקו לחזור לביתם בעוד שנרות השבת עדיין ידלקו, איך ינהגו?

תשובה: בשו"ע (או"ח רס"ג) כתוב שיש חובה להדליק נרות לשבת, ומדברי מ"ב משמע שיש שני סוגי הדלקה: א. להדליק נר בבית במקום האוכל (כן משמע מסק"מ, ולכן רשאי להדליק בברכה במקום האכילה, אם אוכל מבעוד יום, למרות שעד הלילה כבר יכבו). ב. להדליק נר במקומות חשוכים כדי שלא יכשל בעץ ואבן (מ"ב סק"ב).

את הברכה על הנרות צריך לברך על הנרות שבמקום אכילה (סק"ב) ומכל מקום גם אם מדליק רק בשביל שתהיה אורה, מברך על נר זה (סע' ו' סקכ"ט, ל) ולכן בחורים ידליקו במקום שהם ישנים, למרות שאוכלים במקום אחר.

לגבי השאלה בה פתחנו, נראה שיש לדייק מדברי השולחן ערוך, כותב מרן: 'המדליקים בזווית הבית ואוכלים בחצר אם אין הנרות דולקות עד הלילה הוי ברכה לבטלה' (סעיף ט). מדבריו משמע, שאם לא אוכל ליד הנר וגם לא יספיק ליהנות מאורן אחרי הסעודה, הוי ברכה לבטלה וכן יהיה הדין בנידון דידן. לדעתי, יש להציע מספר פתרונות:

א. יכבה את האורות בביתו לפני שמדליק את הנרות, ויכוון כשמדליק גם על החשמל וכשישוב לביתו יהנה מאור החשמל ולא הוי ברכה לבטלה (שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' מ"א), וכל זה תואם רק לשיטות שניתן לברך על החשמל (עיין מאמר על כך בספר השם רועי עמ' 241).
ב. יכול לעבור בביתו בעוד הנרות דולקים ויקדש לאורם ויאכל כזית לחם או מזונות (פתרון זה אינו כל כך מעשי).

ג. עוד פתרון מובא במ"ב (סקמ"א) שאם בשעה שהדליק היה חשוך בביתו, והשתמש לאור הנר לצרכי הסעודה, אין בכך חשש ברכה לבטלה.

הערה: כיוון שבימינו יש חשמל, מתעוררת בעיה כיצד אנו מדליקים בברכה, כאשר אין הנאה מאורן אלא מהחשמל? מסיבה זו, ראוי להדליק סמוך לשולחן השבת, שאף על פי שלא נהנים מהאור של הנרות, מכל מקום יש "הנאה ושמתה בשעת האכילה מן הנרות" (מ"ב סק"מ).

סיכום: יעבור בבית בין התפילה לסעודה או יכוון בהדלקה על אור החשמל.

תשובה תסז

ברכה על מעשה שליח (או"ח סי' רסג)

שאלה: אני מפחדת לאחוז בגפרור דולק, האם אני יכולה לברך על הדלקת נרות השבת ובעלי ידליק אותן?

תשובה: בעיקרון הברכה נתקנה על מי שפועל את פעולת המצווה, ועל כן אבי הבן אינו מברך 'על המילה' אלא המוהל מברך, וכן כותב הרמב"ם ביחס למי שמקדש אישה על ידי שליח, שליח מברך. כמו כן היה ראוי שבמעמד הקידושין, החתן בעצמו יברך ולא מי שאינו פועל את הפעולה (שהוא הרב העורך).

כשם שמצאנו בעניין ברכות הקידושין שהתירו לאחר לברך, משום שלא לבייש את מי שאינו יודע (אכן העזר ל"ד א ברמ"א), כמו כן ניתן להורות במצב זה שהיא תברך והוא ידליק (על פי מג"א תרע"ו סק"ד). מצאתי ברב פעלים (ח"ד י"ד) שמתייחס לשאלה האם ניתן שבעל הבית יברך, ושליח יקיים את המצווה, והוא עונה שניתן הדבר.

ראוי להעיר שאין הנידון דומה לראיה, שהרי באופן מעשי אין קושי לבעל לברך בעצמו על הדלקת הנרות, אלא שבפן הרגשי יש צורך לאישה לברך, ובזה יש דמיון לראיה (עין עוד מ"ב תל"ב י').

חבר הציע לי שהאישה תברך ובעלה ישמע ממנה את הברכה ותכוון להוציא אותו ידי חובתו, ותדליק את המתג של החשמל, שלפי הרבה פוסקים ניתן להדליקו בברכה, ואז הוא ידליק את הנרות בעזרת הגפרור.

לגבי השאלה, מתי לברך על הנר, נראה לי שבמקרה זה שהבעל מדליק, גם לנוהגות תמיד לברך אחרי ההדלקה כפי מה שכתב הרמ"א, במקרה זה ראוי לברך לפני ההדלקה, מפני שאין סתירה בין קבלת השבת שבברכה למעשה ההדלקה, הואיל והגבר מדליק, ולא נהוג אצל גברים לקבל שבת בהדלקת הנר.

תשובה תסח

הדלקה בטרם עת (או"ח סי' רסג)

שאלה: אישה שבעלה יצא לתפילת שבת מוקדמת, והיא הדליקה נרות שבת בשעה חמש וחצי, כאשר 'פלג המנחה' בשעה שש, האם יצאה ידי חובה?

תשובה: רקע: בשו"ע (רס"ג ד) נאמר: 'לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול, שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת... ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול, ולקבל עליו

שבת מיד רשאי כי כיון שמקבל עליו שבת מיד, אין זו הקדמה ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה'. כתב הביאור הלכה (ד"ה מבעוד) שאם הדליקה לפני פלג המנחה, אף אם עשתה כן לכבוד שבת (גם אם קיבלה שבת מאותו הזמן), אפילו בדיעבד לא יצאה ידי חובה, ויש להדליק שוב בברכה.

נספח: איך מחשבים את 'פלג המנחה'? במ"ב (רס"א סקכ"ה) כתב שיש שתי דעות איך לחשב 'פלג המנחה' אם שעה ורביע לפני השקיעה או לפני צאת הכוכבים, ויש לחשוש לשתי הדעות, שאם קיבל שבת ב'פלג' המוקדם נאסר בעשיית מלאכה, ואם אישה הדליקה נרות שבת באותו זמן שהוא כבר ספק 'פלג', נראה שאולי לא יצאה ידי חובתה, אבל לא תוכל להדליק בעצמה, מפני שיש צד לומר שהדלקתה מהווה קבלת שבת, לכן תבקש מבני ביתה שידליקו שנית. ישר כח למי שהפנה אותי למקורות – ר' אשר חי אילוז.

סיכום: צריכה היא להדליק שוב בברכה.

תשובה תסט

קידוש סמוך לצאת הכוכבים (או"ח סי' רסז)

שאלה: אנשים שמתפללים בערב שבת לפני הלילה, האם מותר לקדש ולאכול סעודת השבת סמוך לצאת הכוכבים?

תשובה: ישנה סתירה בדברי המ"ב. בהלכות ערבית הוא סומך על שיטת הט"ז באופן חלקי. הט"ז והמג"א סוברים שאין איסור לאכול אם כבר התפלל, אלא שצריך לומר שוב ק"ש על מיטתו. המ"ב מסכים אתם להתיר לאכול סמוך לצאת הכוכבים אבל כאשר מגיע צאת הכוכבים לא יתחיל לאכול.

במקום אחר (סימן רס"ז) המג"א כותב שאין לאכול בע"ש חצי שעה לפני צאה"כ.

ראיתי שמיישבים את הסתירה כך (שער הציון רס"ז בשם יד אפרים): הואיל ואנו מתפללים כל השבוע מנחה אחרי פלג המנחה, אז אנו מוכיחים בהתנהגותנו, שלא סוברים כרבי יהודה, אם כן אין לנו לסמוך על השיטה שכבר יצאנו ידי חובת ק"ש. לכן אין לאכול סמוך לצאת הכוכבים (שער הציון רס"ז י"א וביאור הלכה תחילת סימן רע"א).

אני חשבתי להסביר קצת אחרת: אדם שבאופן קבוע מתפלל מבעוד יום, אצלו ק"ש על המיטה הוא דבר שבחובה, כלומר המודעות שלו גבוהה ואין חשש שיפגע או יזלזל. מה שאין כן אדם המתפלל מוקדם באופן מזדמן, אין לו לאכול אף חצי שעה קודם הלילה.

למעשה, נראה לי שאין להחמיר בכך, משתי סיבות: א. בית יוסף (סימן רס"ז) כתב בפירושו שהדבר מותר, כי הוא סמך על שיטת רבי יהודה לעניין זה, וזו לשונו: 'ואם תאמר אף על גב שיכול לאכול מיד ונפיק ידי סעודת שבת מכל מקום איכא למיסר לאכול קודם שיקרא קריאת שמע כדאמרינן בריש ברכות (ד:): לא יאמר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואחר כך אקרא קריאת שמע? ויש לומר דכיון דאיכא רבוותא דפסקי דמפלג המנחה ואילך הוי זמן קריאת שמע וכדכתב הרא"ש בריש ברכות (ס"א) אף על גב דמשום דאיכא מאן דסבירא ליה דלא הוי זמנה עד צאת הכוכבים חוזר לקרותה משתחשך מכל מקום לא מיקרי אוכל קודם קריאת שמע כנ"ל'.

ב. אליה רבה החולק על הכרעת הט"ז והמג"א, ודורש לא לאכול אם סמוך לצאת הכוכבים, בשבת מקל בדבר, וזו לשונו (בסימן רס"ז): 'מיהו למי שתאב לאכול ודאי יש לו לסמוך להתחיל לאכול, אף שנוהג לקרות קריאת שמע בצאת הכוכבים, מכל מקום כיון שקורא כבר עם הקהל מבעוד יום מותר, ואין איסור אלא למי שלא קרא קריאת שמע מבעוד יום עם הקהל, ואף שכתבתי בסימן רל"ה [סוף סק"ו] דטוב ליזהר בחול, מכל מקום בשבת אין להחמיר כלל בזה'.

ג. אחרונים (לבושי שרד ופרי מגדים בסימן רס"ז) מעמידים את דברי המג"א דווקא באופן שהתפלל ערבית בעוד היום גדול, עוד לפני פלג המנחה, שאז בוודאי אין מה לסמוך על שיטת רבי יהודה. זו לשון ה'לבושי שרד': 'רצונו לומר, אפילו להבית יוסף לא שרי לאכול קודם קריאת שמע אלא א"כ התפללו אחר פלג המנחה, אבל הנוהגים להתפלל בעוד היום גדול קודם פלג אסורין להתחיל לאכול אלא א"כ קודם חצי שעה'.

זו לשון ה'פרי מגדים': 'ומה שכתב ועכ"פ, היינו אם מתפללין ערבית ערב שבת בעוד יום גדול קודם פלג המנחה (עיי' תרומת הדשן סימן א') לא יצאו "כלל" ידי חובת קריאת שמע, אסורים לאכול קודם חצי שעה לקריאת שמע'.

לפי זה יוצא שמה אנו נוהגים להתפלל אחרי פלג המנחה, אין איסור לאכול בחצי שעה הקרובה לצאת הכוכבים, כדברי המגן אברהם בסימן רל"ה.

האם במצב כזה שאסור לאכול, (כגון שהגיע צאת הכוכבים לכו"ע, או בחצי שעה הסמוכה לפי יד אפרים) ניתן לסמוך על שומר, או שמא עצם העובדה שכולם סועדים יחדיו, מאבד מהם שם שומר?

בפסקי תשובות (ח"ב עמ' תתקס"ח) מביא ששומר מועיל אלא אם כן גם השומר בעצמו אוכל. גם במצב זה, אם הוא חייב בערבית כלומר שלא התפלל עדיין, יכול להוות שומר עבורו.

שם כותב שראוי לסמוך על שומר רק בשעת הדחק, כי יש אומרים שרק במקום מצווה התירו להתחיל על סמך שומר, ושם בהערה 50 כתב שגם בהעמדת שומר ראוי לקרוא קריאת שמע שהיא מדאורייתא לפני שאוכל.

סיכום: מי שהתפלל ערבית מבעוד יום, לנוהגים כמ"ב אין להם לקדש בערב שבת בחצי שעה הסמוכה לצאת הכוכבים (אלא אם כן מינה שומר) אבל נראה משאר הפוסקים שהדבר מותר.

תשובה תע

הפיכת הסדר (או"ח סי' רסז)

שאלה: אנו בעלי משפחות עם ילדים קטנים, בקיץ שהשבת נכנסת מאוחר, מה עדיף להתפלל מוקדם או לאכול לפני התפילה? כמו כן מה כדאי לעשות במושב שיש בו בעלי משפחות עם ילדים קטנים, ואם יעשו שני מניינים, זה יפגע באחדות של התושבים?

תשובה: לפי חלק מהפוסקים האשכנזים, תמיד עדיף להתפלל ערבית אחרי צאת הכוכבים, על כן במצבים הללו, עדיף שמשפחות עם ילדים קטנים יהפכו את הסדר, בתחילה קידוש וסעודה ולאחר מכן תפילת ערבית (ראה מ"ב מהדורת דרשו על סימן רס"ז הערה 6).

לפי המקובלים אין לסעוד סעודת שבת לפני ערבית, לפיהם לא ישנו את הסדר.

סיכום: לרווחת התושבים ולשמירת האחדות, כדאי להפוך את הסדר.

תשובה תעא

ברכת 'מעין שבע' בסניף (או"ח סי' רסח)

שאלה: סניף בני עקיבא שמקיים תפילת ערב שבת חד פעמית (כגון בשבת ארגון וכדו'), האם יאמרו ברכת 'מעין שבע' לאחר תפילת עמידה?

תשובה: רקע לתשובה: ברכת 'מעין שבע' שלאחר תפילת ערב שבת נתקנה מפני המזיקים, לטובת מי שאחר לבוא לבית הכנסת (עיי' מ"ב רסח סק"כ), ואף על פי שבטל הטעם לא בטלה התקנה, אך מכל מקום כתב השו"ע שבמניין שאינו קבוע אין אומרים ברכה זו (רסח י): 'אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא דמאחרין לבא

שיהיו ניזוקין'. וכתב המ"ב שאם מתפלל מניין שאינו קבוע בבית כנסת קבוע, ואפילו קבוע לכמה ימים ויש שם ספר תורה אומרים ברכת 'מעין שבע'.

כתבו הפוסקים שירושלים נחשבת כולה כבית כנסת קבוע, לעניין זה ולכן בירושלים תמיד אומרים ברכת 'מעין שבע', וגם בירושלים שמחוץ לחומות, הרב יהודה נקי העיר לי שלפי הרב עובדיה יוסף רק בעיר העתיקה בירושלים הדין הזה נכון.

בניגוד לכל האמור לעיל, כתב בספר כף החיים (רס"ח סק"ג) שבכל מקום אומרים ברכת 'מעין שבע' וכן פסק הרב מרדכי אליהו (קול אליהו שבת ה ט"ו) על פי דברי הבן איש חי (ש, ש וירא י) וזו לשונו: 'ברכה מעין שבע, אין עיקר טעם שלה הוא מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, שנתקנה בשביל המתאחרין בבית הכנסת שבשדה, אלא באמת יש בה צורך גדול על פי הסוד, והוא במקום החזרה, לכן גם אם מתפללין ציבור בבית חתנים ואבלים וכיוצא, שאין שם ספר תורה, חייבין לומר ברכה מעין שבע, וכן פשט המנהג בעיר הקודש ירושלים, לאומרה בכל מקום שמתפללים בעשרה, אף על פי שאין שם ספר תורה, וזה המנהג נתפשט מזמן רבינו הר"ש ז"ל, וכמו שכתב בספר פרי האדמה, וכן הנהגתי פה עירנו יכוננה עליון אמן, בעזרת השם יתברך'.

כעת נדון לפי הפוסקים הדורשים דווקא בית כנסת קבוע, מה נכלל בהגדרה זו? (ע"פ מ"ב 'דרשו' עמ' 12 במילואים): א. קביעות בית כנסת אינה דווקא אם מדובר בבית כנסת קבוע, אלא גם אם קבוע לכמה ימים, ובתנאי שהתפללו בו כמה ימים ברציפות ובתנאי שיש בו ספר תורה. ולכן בבית כנסת כזה יאמרו ברכת 'מעין שבע'. ב. בבית כנסת קבוע לכל ימות השנה יאמרו ברכת 'מעין שבע' אפילו אם אין בו ספר תורה. ג. קביעות יכולה להיחשב למקום שמפללים בו רק בערבי שבתות. ד. מניין קבוע, שיצא להתפלל במקום ארעי יאמר ברכת 'מעין שבע'.

סיכום: אם הסניף מתפלל בבית כנסת קבוע יאמר 'מעין שבע', ואם במקום לא קבוע לא יאמרו (כגון סניף שמתקיימים בו תפילות רק בשבת הארגון). אם מתפללים בירושלים יאמרו. אם פוסקים כרב מרדכי אליהו והבא"ח יאמרו בכל מקום.

תשובה תעב

טעה בשחרית ונזכר אחרי מוסף (או"ח סי' רסח)

שאלה: התפללתי שחרית של חול במקום של שבת, ולאחר מכן התפללתי מוסף כראוי, כעת אני שואל האם עלי להשלים את שחרית במנחה?

תשובה: יש בכך מחלוקת פוסקים (עיין מ"ב סימן תכ"ב ד') האם צריך לחזור אחרי שכבר התפלל מוסף. יש דעה שכשם שש"ץ לא חוזר אם טעה בשחרית כי יכול לסמוך על מוסף שעתיד לומר (על פי שו"ע או"ח קכ"ו ג'), כך הדבר ביחס ליחיד שאם כבר התפלל מוסף, שלא יחזור על שחרית.

בגלל שיש בכך מחלוקת, הפוסקים המליצו להתפלל ולהתנות שאם פטור, הרי זה נדבה. בשבת שאין מתפללים נדבה, כתב בספר אישי ישראל (ל"ט כ"א) שיחזור להתפלל ולא יתנה (עיין בהערות איש מצליח הכותב שהעיקר כדברי המחייב להתפלל שוב).

תשובה תעג

מעין שבע בשבת מיוחדת (או"ח סי' רסח)

שאלה: האם יש לומר 'מעין שבע' בערבית של שבת שלאחר יום טוב?

תשובה: כתב בשו"ת הריב"ש, אמנם היה נראה שאין סיבה לאומרה, שהרי אין אנשים מאחרים לבוא לבית הכנסת ביום כזה, אבל הואיל וזו תקנה כללית לאומרו בכל ליל שבת, אז גם כאן לא שנא (כמו שניתקן לומר קידוש בליל שבת בשביל האורחים, ותקנה זו לא בטלה, למרות שאין כבר אורחים שישנים בבית הכנסת). מציאאות זו אינה דומה לתפילה המתקיימת בבית החתן, ששם מלכתחילה לא נתקן לאומרה, כי אין זה מקום תפילה קבוע, וכן לא נתקן לאומרו בפסח להיות בליל שבת שהוא ליל שימורים (על פי שו"ת הריב"ש ל"ד, מ).

הערה: מדוע פשוט לריב"ש שאנשים לא מאחרים לבוא לבית הכנסת בליל יום שבת הסמוך ליום טוב? חשבתי להסביר מפני שזה יום טוב האסור במלאכה, אבל הקשיתי על כך שהרי סוף סוף מבשלים ביום טוב לצורך השבת על סמך ערוב תבשילין, אבל חשבתי ליישב, הואיל ונהגו להכין את כל התבשילין מוקדם, כי בגמרא הובא ההיגיון של תקנת עירוב תבשילין, הואיל ואילו יקלעו אליו אורחים ביום טוב עצמו, נמצא מבשל לצורך היום, ולפי זה ראוי שיהיה הכל מוכן מוקדם, כדי שבאמת יהיה ראוי לאורחים שיזדמנו ביום טוב עצמו.

אגב, לא תקנו מעין שבע בליל יום טוב, הואיל ואין סכנה לחזור בחושך, כי מותר להדליק נר ביום טוב (שמעתי מהרב יצחק יוסף).

תשובה תעד

מקדש שמגמגם (או"ח סי' רעא)

שאלה: אדם שלא שומע טוב ובגלל זה הוא אינו שומע את המקדש או שהמקדש מגמגם או בולע מילים כיצד ינהג, בהנחה שזה המצב הנתון (לא מתאפשר שיקדש בעצמו)?

תשובה: הרמב"ם (שבת כ"ט א' וכן ו') כותב, שיש מצווה מהתורה לקדש את היום בדברים (כלומר בדיבור), ומדברי סופרים תיקנו שזה יהיה על כוס יין, וזו לשונו: 'מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר 'זכור את יום השבת לקדשו', כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה... מדברי סופרים לקדש על היין ולהבדיל על היין... ומברך על היין תחלה ואחר כך מקדש...'

יש לדון, אם תיקנו שיהיה יין במעמד הקידוש או שצריך שהמקדש יאחז בידו את היין. יש על כך שתי דעות:

א. הבן איש חי (שנה שניה, בראשית ט"ז) כתב שבמקרה שלא שומע את המקדש ולא יכול לקדש בעצמו, ייתן עיניו בכוס שביד המקדש, ויאמר בעצמו את ברכת הקידוש מילה במילה (ולא יענה אמן לברכת המקדש שלא יהיה הפסק לברכתו).

ב. רעק"א כותב (בש"ת סימן ז') בהקשר אחר, במקרה ויש אישה הרוצה לצאת ידי חובה, בשמיעה הקידוש מבן שלוש עשרה שנה שלא נבדק האם הביא שתי שערות, לדעתו אינה יכולה לצאת על ידו ידי חובתה, הואיל ומצוות קידוש בשבת היא מצווה מדאורייתא, ובמצוות שמן התורה אין אנו סומכים על חזקה שאם הגיע לכלל שנים, חזקה שהביא שתי שערות.

רע"א שם, שולל את האפשרות שהיא תאמר עמו מילה במילה ובכך תוציא את עצמה, מפני שאם תעשה כך, אין זה נחשב כקידוש על היין, הואיל ואינה אווזת בעצמה בכוס. [הפתרון שהוא נותן, שהיא תאמר את הקידוש ללא פתיחה וללא חתימה, ובוה היא יוצאת ידי חובת קידוש מן התורה, ולגבי קיום מצוות קידוש על היין, שזה חיוב מדרבנן, יכולה היא לסמוך על החזקה שהביא סימנים] משמע מדבריו שאי אפשר לחלק בין מי שמחזיק את היין לבין מי שאומר את הקידוש.

לפי הבנתו, במקרה שלנו נראה, שאין לשומע תקנה אחרת, אלא לעשות קידוש בעצמו על כוס משלו.

סיכום: אדם שלא שומע את הקידוש בשלמותו מהמקדש ולא יכול לקדש לעצמו, לפי הבן איש חי שיסתכל בכוס שמחזיק המקדש ויאמר את הברכה בעצמו, ואילו לפי רעק"א אין זה פתרון, אלא יעשה קידוש בעצמו.

תשובה תעה

שתיה מזערית (או"ח סי' רעא)

שאלה: האם אפשר לכתחילה לכבד אדם באמירת הקידוש, כאשר ידוע לנו מראש, שלא ישתה מלוא לוגמיו (השיעור המינימלי לקידוש)? ומה הדין בדיעבד?

תשובה:

א. הדין לכתחילה

במ"ב (רע"א סקע"ב) כתוב שלכתחילה ודאי לכולי עלמא, צריך שיטעם המקדש כשיעור. על פי דבריו, במקרה הנידון אין לתת לאדם שלא ישתה כשיעור לקדש. יש להעיר שוודאי יש מקום להקל אם למקדש יש 'חזקה' בקידוש או שיש חשש שייעלב.

ב. הדין בדיעבד

בגמרא (פסחים ק"ו.) כתוב שאם לא שתה מכוס של קידוש כמלא לוגמיו, לא יצא. וכדברי הגמרא הזו פסק המ"ב שאף בדיעבד, אם לא שתה כשיעור לא יצא (סימן רע"א סח, סימן רצ"ו ט).

אבל, הרב בן ציון אבא שאול הוכיח מדברי הב"י שאין כוונת הגמרא שלא יצא כלל אלא שלא יצא ידי חובת מצווה כתיקונה, ובדיעבד יצא אף אם לא שתה כשיעור. (עיין באריכות בעוד שיטות וכן לעניין הבדלה ב'נון שמו' על או"ח סימן רצו)

ג. למ"ד לא יצא גם בדיעבד, מה יהיה הדין במקרים הבאים:

1. אם לא שתה המקדש כשיעור, אבל אחד מהמסובים שתה כשיעור, יש מחלוקת בין הראשונים בדבר הזה: לדעת הרא"ש (פסחים י, יה) יצא ידי חובה, ואילו לדעת הגאונים (הובאו בטור כאן) לא יצא ידי חובה. המ"ב מכריע שבדיעבד יצא ידי חובה כדעת הרא"ש.
2. אם גם המקדש וגם אף אחד מהמסובים לא שתה כשיעור, אבל המסובים ביחד שתו בסך הכל כשיעור, גם בדבר הזה ישנה מחלוקת בין הראשונים – לדעת הריטב"א (עירובין

ע"ט:), יצא ידי חובתו, ואילו לדעת הרא"ש (שם) והגאונים לא יצא ידי חובתו. המ"ב מכריע שבדיעבד יצא ידי חובה, כדעת הריטב"א.

הערה: בשו"ע (רע"ג סעיף ד') כתוב שלכתחילה יכול לקדש לאחרים, אף אם הוא לא שותה מהיין, ולכאורה זה סותר את האמור בסעיף א' בתשובתינו, מיישב רבי עקיבא איגר (רעג ד'), שבסימן רע"ג מדובר במקרה מיוחד – שמקדש כדי להוציא אחרים ידי חובה, ואינו רוצה לצאת בעצמו ידי חובה, ולכן אף לכתחילה לא חייב לשתות מהיין.

חשוב לציין שכף החיים, מסתמך על ההבנה הנ"ל, שיוצא ידי חובה אף בשתייה מזערית, בשני מקומות: א. לכן, מי שיש לו כוס יין בכמות מצומצמת, יקדש בלילה ויטעם ממש מעט, וישיר לקידוש היום רביעית יין (רע"א ע"א).

ב. מי שצוו עליו הרופאים שלא לשתות יין, צריך לקדש על היין וישתה טעימה כל שהיא (כף החיים רע"ב ט"ז).

סיכום: הדרך הרצויה היא שישתה המברך/מקדש בעצמו שיעור של 'מלוא לוגמיו'.

במקרים של 'דיעבד' או מקרים שיש חשש לפגיעה בזולת, ניתן לסמוך על הדעות היותר מקילות, כפי שהובאו בגוף המאמר.

תשובה תעו

תרי קלי (או"ח סי' רעא)

שאלה: ברצוני לשאול, לגבי מנהג שלא היה קיים אצלנו עת עתה. המנהג שראינו הוא שבני הבית שרים עם האבא בחלקים חשובים של הקידוש בליל שבת, האם טוב לאמץ מנהג זה?

תשובה: אכן, מנהג זה קיים הרבה שנים אצל חלק גדול מיוצאי צפון אפריקה, ויש בו חביבות גדולה, כאשר מילות הקידוש מתנגנות בפי המשפחה כולה.

בספר דברי שלום ואמת (ה"א עמ' 157) משבח מנהג זה כי הוא מעורר הכוונה והריכוז, ושם מצטט דברי הרב יוסף משאש בנידון (מים חיים ח"ב ט"ז - י"ז).

חשבת, לעניות דעתי, שלא כדאי שאחרים יאמצו מנהג זה, משתי סיבות:

א. רקע לבעיה: פעמים ובני המשפחה מזמרים בעצמם עם המקדש ואילו האורחים שאינם מכירים את המנגינה, יוצאים דרך שמיעה מקולו של אב המשפחה המהול עם קולם של שאר בני הבית.

המשנה ברורה כותב (או"ח רע"א ג): 'כתב בספר א"ר שני אנשים אם רוצים להוציא בני ביתם לא יקדשו כאחת דתרי קלי לא משתמעו', כלומר אם יש סביב השולחן מישהו שרק מאזין ולא שר, נכנסנו לקושי שהובא במסכת מגילה, ששני קולות לא נשמעים כאחד (ע"ן כף החיים באות י"א שמשמע ממנו שהדבר הזה הוא לעיכובא). אני חושב שסברת המתירים היא לדמות זאת לקריאת המגילה, שנאמר בה, שהואיל ושמיעתה חביבה, גם שני קולות נשמעים. המ"ב במקום אחר (תפ"ח סק"ח) הביא את המחלוקת האם טוב שבקידוש מספר אנשים יאמרוהו ביחד.

[בתוספות סוטה (ל"ט: ד"ה עד) הביאו מציאות שגם בברכת כהנים אמרינן תרי קלי משתמעו].

ב. ישנו דיון ארוך באחרונים, האם מותר שיהיה חציו בשמיעה וחציו בענייה (אמירה), כלומר האם מצרפים בברכה חלק הנאמר בעצמי עם חלק שאותו אני רק שומע (ע"ן התייחסות בפסקי תשובות ח"ג עמוד רצד הערה 113). כנראה שהמנהג בנוי על השיטה שמצטרפים או על הסברה שלא כל החלקים בקידוש הם לעיכובא.

נספח: בשיעורו של הרב יצחק יוסף (מוצ"ש הגדול תש"ף) הזכיר את דברי השו"ע שמהם משמע שלא יוצאים ידי חובה בחצי באמירה וחצי בשמיעה, שהרי כתב (או"ח קצ"ד ג): 'שלושה שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון, אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השנייה ואחד השלישית, חייבים בזימון וכל אחד יברך הברכה שיודע, ואף על פי שאין בהם מי שיודע ברכה רביעית אין בכך כלום; אבל לחצאין אין לברך, אם האחד אינו יודע כי אם חצי הברכה, שאין ברכה אחת מתחלקת לשתיים'. מתוך שכתב ש'אין ברכה אחת מתחלקת לחצאין' דייק כך, שאין חצי בשמיעה וחצי בענייה.

אחר המחילה, היה ניתן לדחות ולומר שאין אדם רשאי לומר חצי ברכה, ואין השומע ממנו יוצא מברכה כזו, אבל מי שאמר ברכה שלימה ומישהו שמע ממנו רק חציה, יצא באותו חצי. אחרי כותבי זאת, ראיתי שאכן במ"ב מהדורת דרשו (קפ"ג כ"ו הערה 21) כותב שדייק החזון איש (או"ח כ"ט ו) מדברי המחבר, כפי שדייק הרב יצחק יוסף, אבל השיב לו הרב קהילות יעקב (ברכות י"א) בדרך שכתבתי לעיל.

סיכום: לא כדאי לאמץ מנהג זה, כאשר אינו מנהג עדתכם.

תשובה תעז

מי עדיף על מי? (או"ח סי' רעא)

שאלה: נסענו לשבת, השארנו בבית בן שהוא בן שלוש עשרה וחצי ובת בת שש עשרה, מי יאמר את הקידוש בליל שבת?

תשובה: אם החיוב בקידוש הוא מן התורה, לא יוכל ילד בר מצווה להוציא אחרים ידי חובה, כל עוד לא נבדק האם הביא שתי שערות (זו דעת המגן אברהם במספר מקומות שבדברים דאורייתא, אין אנו סומכים על 'חזקה דרבא', שאם הגיע לגיל 13, מן הסתם גם הביא שתי שערות). לפי זה עדיף שכל אחד יעשה קידוש בעצמו.

ישנן שתי דרכים בפוסקים להתיר לבן להוציא את אחותו ידי חובה (וכן להיפך) למרות שלא נבדק אם יש לו שתי שערות:

א. על פי המגן אברהם, אם אחרים כבר התפללו תפילת ערבית, כבר אינם מחויבים בקידוש אלא רק מדרבנן, ואז יש לסמוך על החזקה שהגיע לגדלות. המשנה ברורה (רע"א סק"ב) לא הסכים עם המגן אברהם, ואחת מן הסיבות להתנגדותו היא, שהואיל ו'מצוות צריכות כוונה', אין יוצאים ידי חובת קידוש בתפילה, מהסיבה, שאין דעת בני אדם לצאת ידי חובת קידוש באמירת התפילה (כדברי המ"ב נקט גם בן איש חי ש"ש בראשית י"ב, וכן רב פעלים או"ח י).
ב. הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה שבת ב' עמ' מז) סבור שיש לסמוך על הגיל, אף במצוות של תורה, שלא כדברי המגן אברהם. לדעתו רק במקומות שאנו באים להוציא מחזקת איסור (כגון בחליצה, שצריך להוציאה מחזקת 'אסורה לשוק') או מחזקת ממון (כאשר באים עדים להוציא כסף מהמוחזק), יש צורך לבדוק האם הביא סימנים.

הערה: ישנה דרך עוקפת את הבעיה, שהיא מקובלת על הבן איש חי, והיא שהבת הגדולה תאמר בלחש מילה במילה, ביחד עם המקדש, ואז ידי חובה על ידי מה שאומר בעצמו, אמנם רבי עקיבא איגר הסתייג מכך, בהסיבה שכביכול, אין אמירת הקידוש 'על היין' הואיל ואין אוחז הכוס בידו, אבל הבן איש חי, כאמור בשו"ת רב פעלים מסתייג מדברי רע"א.

סיכום: לפי כמה דעות, יכול בר המצווה להוציא את הרבים ידי חובת קידוש. אם יש בקהל נשים שלא התפללו ערבית, הדבר יותר מסובך, ורק למי שנוקט כדברי הרב עובדיה יוסף, הדבר כשר.

תשובה תעח

מתברר שהכוס קטנה מדי (או"ח סי' רעא)

שאלה: אמר הבדלה על כוס יין, ונמצא שאין הכוס מכילה רביעית, האם יצא ידי חובה? **תשובה:** חז"ל (פסחים ק"ז.) אמרו שצריך לשתות מלוא לוגמיו (רוב רביעית), וזו לשון הגמרא: 'אמר רב הונא אמר רב וכן תני רב גידל דמן נרש המקדש וטעם מלוא לוגמא יצא ואם לאו לא יצא' (יש מחלוקת בפוסקים האם הכוונה שזה לעיכובא או לאו דווקא, עיין בית יוסף או"ח רע"א), אבל הכוס עצמה צריכה להכיל רביעית, כמו שהגמרא (שם ק"ה:) אומרת: 'שמע מינה מיהא מתניתא תמני... ושמע מינה כוס של ברכה צריך שיעור'.

וכך נפסק גם בשו"ע (שם סעיף י"א) והדברים הללו נשנו בדברי שער הציון (קפ"ג יד): 'ופשוט דאם יש נקב בשולו (תחתית הכלי) ועל ידי זה אינו יכול להחזיק רביעית, אין על זה שם כוס כלל והוא לעכובא אפילו בשעת הדחק, דכוס של ברכת המזון וקידוש צריך להחזיק רביעית, כמבואר ברמב"ם פרק ז מהלכות ברכות הלכה י"ד ופרק כ"ט מהלכות שבת הלכה ז'.

סיכום: לא יצא ידי חובת הבדלה.

תשובה תעט

שמיעת הקידוש מהמטבח (או"ח סי' רעג)

שאלה: אני מעוניין להתחיל את אמירת הקידוש, וחלק מבני ביתי נמצאים עדיין במטבח, והם עסוקים בסידור הסלטים. אני קורא להם והם אומרים: 'אנחנו שומעים מכאן, תתחיל!', האם ראוי להתחיל?

תשובה: בהלכה נדרש שהקידוש יהיה במקום סעודה. לכתחילה, צריך שיהיה נוכח באותו חדר ששם שהוא מתכנן לסעוד בו [יש סבורים ששינוי מפינה לפינה באותו חדר, יש בו משום שינוי מקום לעניין זה, (מגן אברהם וכן איש חי), אבל המ"ב לא חשש לדעה זו באופן שהייתה דעתו לכך], ולכן לא ראוי להתחיל את הקידוש כאשר המטבח ופינת האוכל אינם באותו חדר. לעניין דיעבד, אם כבר נאמרה ברכת הקידוש וחלק מהמשפחה היה עדיין בחדר הסמוך והם האזינו לקידוש, יש לסמוך על הדעות שאם רואים את המקום שפיר דמי, וכן על הדעה שאם קידוש על דעת לאכול במקום השני, שפיר דמי.

תשובה תפ

שמיעת קידוש דרך החלון (או"ח סי' רעג)

שאלה: אנחנו גרים בקרוואן וצמוד אלינו ישנו עוד קרוואן, השכנים אינם יודעים טוב עברית, האם אני יכול לומר קידוש בקול רם, והשכנים יצאו ידי חובת קידוש בשמיעה, ויקיימו סעודתם בקרוואן שלהם?

תשובה: במקרה זה שהשמיעה והסעודה מתקיימים באותו המקום נחשב הדבר לקידוש במקום סעודה. וזה קורה גם בישיבות מסוימות, שבהם תורני המטבח אוכלים בפני עצמם במטבח, יכולים הם לצאת ידי חובת קידוש אם שומעים ממקומם את הקידוש שנאמר בחדר האוכל. וכך מפורש בשו"ע (רע"ג ו): 'ואם קידש בביתו ושמע שכנו ושלחנו ערוך לפניו, יוצא בו דשפיר הוי מקום סעודה. וכגון שנתכוון השומע לצאת, ומשמיע להוציא'.

תשובה תפא

קידוש בבית הכנסת (או"ח סי' רעג)

שאלה: התארחתי בבית כנסת במקום פלוני, וראיתי שיש להם מנהג לערוך 'קידוש', בבית הכנסת בכל ליל שבת אחרי תפילת ערבית, על עוגות ופירות האם נכונה הנהגה זו?

תשובה: כתב השו"ע שעל מנת שיהיה הקידוש 'במקום סעודה' צריך שיאכל באותו מקום לחם או שישתה יין אבל אכילת פירות, לא מועילה. המ"ב (סקכ"ו) כותב, שאמנם לפי ה'שלטי'גיבורים' גם באכילת פירות, נחשבת כ'במקום סעודה', אבל אין לפסוק כמותו הואיל והשו"ע ושאר פוסקים, לא סוברים כמוהו, אבל אם חלש ליבו קצת ואין לו עתה מחמשת המינים לסעוד, יש לסמוך על דבריו בשחרית אבל לא בלילה, ע"כ. מדבריו ניתן לדייק, שגם ביחס לקידוש של לילה, ניתן לעשותו על סעודה שאינה של הלחם.

יש לציין שלושה דברים: א. לפי הגר"א, בין בקידוש של הלילה ובין בזה של היום, צריך שיהיה על סעודת פת, ממש; ב. אין אכילת העוגות פוטרת מסעודת שבת, אלא רק מגדירה את הקידוש כ'במקום סעודה', ויצטרך לסעוד בבית 'כדבעי'; ג. למרות שבקידוש של יום מספיק לשתות רביעית (במקרה שקיום 'קידוש במקום סעודה' הוא על עצם שתיית היין), בקידוש של לילה יש לשתות רביעית בנוסף ל'מלוא לוגמיו' (שער הציון רע"ג כ"ח); ד. יש מאוד להזהר שכמות האכילה בבית הכנסת, לא תיפגע בתאבון, כלומר שיאכל בזהירות, באופן שיוכל לערוך סעודת שבת עם בני ביתו בחשק ובהתלהבות (על פי ביאור הלכה רמ"ט ב ד"ה מותר).

ישנו מנהג אחר, לקדש בכל ליל שבת בבית כנסת על אף שלא אוכלים שם, עיין בסימן רס"ט ובנו"כ שם.

סיכום: אין בעיה עקרונית לקדש.

תשובה תפכ

קידוש בברית (או"ח סי' רעג)

שאלה: כאשר ברית מילה מתקיימת בבית הכנסת בשבת לאחר תפילת מוסף, האם יוצא הקהל בחובת קידוש בשמיעת הברכות במעמד הברית?

תשובה: יש לדון בשני עניינים: א. האם הברכות הנאמרות על היין במעמד ברית המילה, פוטרות את המברך מחובת קידוש. ב. הציבור הנמצא במקום והכינו לכבודם שולחנות ערוכים בחדר אחר, האם יכולים לסמוך על הקידוש שאומר מברך ברכות המילה?

בעניין הראשון, ראיתי בספר פסקי תשובות (שבת א עמ' שמו) שתי הנהגות שונות:

א. הואיל ובברכות הנאמרות בברית, לא ניכר שאומרם לשם קידוש, על כן אם המברך עדיין לא יצא ידי חובת קידוש באותו בוקר-שבת, אחר שבירך על היין, יתן לקטן לשתות מהכוס, והוא בעצמו יקדש מאוחר יותר.

ב. כינו מראש עבור המברך בברית צלחת עוגות, ויוסיף לפני ברכת הגפן את הפסוקים הנאמרים בכל שבת בקידוש של הבוקר, ויכוון באמירת ברכת הגפן לצאת ידי חובת קידוש, ויסעד באותו המקום לפחות כזית עוגות, (בשעת הדחק ניתן לסמוך על שתיית רביעית יין, שתהיה נחשבת לקידוש במקום סעודה).

בעניין השני, האם הציבור יוצא ידי חובת קידוש? גם באופן שהמברך כיוון לשם קידוש והוסיף את הפסוקים כנ"ל, יש לדון בכך.

חז"ל אמרו ש'אין קידוש אלא במקום סעודה'. יש בהלכה מספר דעות ביחס למושג 'במקום סעודה', זו לשון השו"ע (או"ח רע"ג א): 'אין קידוש אלא במקום סעודה, ובבית אחד מפנה לפנה חשוב מקום אחד, שאם קידש לאכול בפנה זו ונמלך לאכול בפנה אחרת, אפי' הוא טרקלין גדול, א"צ לחזור ולקדש. הגה: ומבית לסוכה חשוב כמפנה לפנה, וי"א שכל שרואה מקומו, אפילו מבית לחצר, א"צ לחזור ולקדש. וי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר, שפיר דמי, והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד, כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא, (וכן עיקר) [כדאי לראות בשו"ע עצמו, כי חלק מהמילים הם דברי רמ"א].

באופן שהמברך בחדר אחד והכיבוד במקום אחר, ולא ניתן לראות את המקום השני משם, יבקשו מאדם אחר לקדש שנית במקום בו נמצא הכיבוד.

במצב בו רואים בשעת קידוש, את החדר שבו רוצים לאכול, לפי בני אשכנז יש להקל, אף לכתחילה, אם מתקיימים שני התנאים יחדיו, רואה את המקום השני מהמקום הראשון וכן דעתו לזה בעת הקידוש (על פי שו"ע או"ח רע"ג א ומ"ב סק"ז וביאור הלכה ד"ה וכן עיקר)

אבל בני ספרד נוקטים שלכתחילה יהיה הקידוש והסעודה באותו חדר ממש, ולכן מומלץ לכוון שלא לצאת ידי חובה במעמד בברית המילה, ויקדש השומע במקום בו ערוך האוכל. לגבי דיעבד, סומכים על הדעות שהובאו בהלכה שאם רואה את המקום השני מהמקום הראשון, חשובים שניהם כמקום אחד, וכן על הדעה שאם היתה דעתו לעבור לחדר הסמוך בשעה שקידש, שפיר דמי.

סיכום: לכתחילה יקדשו פעם נוספת במקום בו ערכו את שולחנות הכיבוד.

תשובה תפג

לחם משנה קפוא (או"ח סי' רעד)

שאלה: האם אפשר לצאת ידי חובת לחם משנה בלחם קפוא?

תשובה: המ"ב בסימן (רע"ד סק"ד) כותב בשם הפרי מגדים, שאם אין לו פת ישראל יכול לאכול פת נכרי כדי לצאת ידי חובה סעודת שבת. על פי זה כותב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן קט"ז) שאפשר להוסיף ללחם משנה לחם קפוא כי אפשר לאכלו על ידי הדחק.

ע"ע חזון עובדיה (שבת ח"ב עמ' קעט) שמתיר, אלא שעדיף לבקש משכנו ככר לחם.

תשובה תפד

הנאה ממלאכה שעשה גוי עבורו ועבורי (או"ח סי' רעו)

שאלה: גוי שעשה מלאכה עבור עצמו וגם עבור ישראל, האם מותר ליהנות ממלאכה זו בשבת?

תשובה: ידוע שאם גוי עשה מלאכה עבור ישראל, אף ללא ציווי הישראל, אין ליהנות מאותה מלאכה עד מוצאי שבת וימתין 'עד שיעשו' (עפ"י או"ח שכה יב).

מאידך, אם עשה עבור עצמו, מותר לישראל ליהנות אף בשבת ממלאכת הגוי, כפי מה שמלמדת אותנו המשנה (שבת קכב) "מילא מים להשקות בהמתו, משקה אחריו ישראל", וכך פסק בשו"ע סימן שכ"ה י'.

במקרה שעשה עבור שניהם, מה יהיה הדין?

ניתן לדייק ולהביא הוכחות לכאן ולכאן: א. דעת המגן אברהם (רעו 1) שאם עשה לצורך שניהם, אסור, והוכיח דבריו מלשון שו"ע (תקטו 1) 'אם ידוע שליקט לצורך שניהם, אסור'; ב. מאידך, בספר 'ערוך השולחן' (רעו ח) התיר, לדעתו אין להביא הוכחה מסימן תקטו, כי שם איירי ליקט פירות, ואם כן מרבה יותר בקצירתו מאילו היה מלקט רק לעצמו, מה שאין כן בנר והדומים לו ששם יש להתיר אם עשה עבור שניהם, וכדבריו כתבו א"ר ונשמט אדם.

ביאור הלכה (רע"ו ב ד"ה ואם) דן בשתי דעות ומוכיח מרשב"א שדעתו להתיר, ולכן מסיק שהסומך להקל, אין למחות בידו.

בהערות 'איש מצליח' (תקט"ו) הוסיף שנכון להחמיר כדעת הרמב"ם בפירושו המשנה סוף פרק 'כל כתבי'. [עה"ש טוען שאין להביא הוכחה מדברי הרמב"ם, ששם עשה העיקר בשביל ישראל].

כדאי לראות מ"ב שכ"ה (ס"ק ע) שנראה שהקל בכך.

מההלכה העוסקת במרחץ שהסיקוהו בשבת בעיר שיש בה מחצה על מחצה, (שכ"ו י"ג) ניתן להוכיח לאיסור, אבל צריך להסביר שם כיון שמרבה ועושה לדעת הישראלים ודאי שיש לאסור כי נחשב עושה עבור ישראל כי הוא מעונין להרוויח גם עליהם.

סיכום: מקרה זה מאוד שכיח, כגון שנופל החשמל בבית הישראל וקוראים לגוי לשבת איתם בבית והוא מצטער לשבת בחושך ומיד מדליק האור ללא ציווי ישראל, לדעת מגן אברהם אסור ליהנות ולדעת שאר אחרונים, מותר הדבר.

תשובה תפה

אמירה לגוי ב'משלחות לפולין' (או"ח סי' רעו)

שאלה: אנחנו נוסעים לפולין עם כיתות התיכון בו אני מלמד. בשבת שנהיה שם, נסייר בעיר בה נשבות, ונאמר לי שנצא לסיור בליווי מאבטחים, ואוטובוס יהיה צמוד אלינו, באוטובוס יש נהג גוי, ומטרת הליווי היא כפולה: א. זה משמש כרכב פינוי לעת הצורך, אם מישהו ירגיש ברע; ב. יש בו בקבוקי מים שמהם שותים התלמידים במהלך הסיור. האם הדבר הזה ראוי ונכון?

תשובה: אמנם מותר שגוי יעשה פעולה שהיא לצורכו וגם לצורך ישראל (עיין בתשובה הקודמת), אבל אם כל מה שעושה הוא רק עבור ישראל, אסור ליהנות מאותה מלאכה [במקרים שיש חשש שירבה עבור ישראל, גם אם עושה עבור עצמו, אסור לישראל ליהנות מזה].

הנהג הזה, מצד עצמו, לא היה יוצא לסיור לולא היה צריך ללוות את התלמידים, לכן נסיעתו היא מוגדרת כחילול שבת לצורך ישראל.

השאלה המשמעותית היא: האם יש צורך אמיתי לרכב הפינוי בעת הסיור. מצד אחד, מדינת פולין אינה מפותחת כמו מדינת ישראל, שכאן תוך זמן קצר מגיע אמבולנס לכל מקום, ואולי יש שם צורך אמיתי בליווי זה. מאידך, מי התיר לצאת לסיור שבאופן שנדרש להוציא ליווי?

הרב דוב ליאור אמר לי שהדבר הזה אסור, כי לדעתו הנימוק של 'רכב פינוי' הוא אינו שיקול אמיתי.

סיכום: אין לבקש מגוי שילווח ברכבו את הקבוצה בשבת, וגם אין להשתמש בשבת במים שהובאו על ידי נהג גוי במיוחד עבור יהודים.

תשובה תפו

אמירה לגוי בפסיק רישיה (או"ח סי' רעו)

שאלה: בשבת, אנחנו מאבטחים בעיר ביתר. ישנו מוצב הנמצא במרחק קצר מחוץ לעירוב. נהג גוי המועסק על ידי המוקד האזרחי מסיע אותנו לשם, האם מותר להניח בתיק האישי חפצים שאינם מבצעיים, כגון סידור ויין?

תשובה: אם הנהג מכניס אתכם למוצב שהוא מוקף גדר, ולא תהיה לכם שאלה של הוצאה מרשות לרשות בעצם הפריקה מהרכב, אם כן השאלה היא האם מותר להשתמש בגוי על מנת להסיע מרשות לרשות דברים שאינם מבצעיים.

ישנה תשובה של תרומת הדשן (ס"ו), בה מתחדש יסוד בדיני אמירה לגוי. העיקרון הוא כך, אם הותרה אמירה לגוי לצורך פעולה מסויימת, מותר הדבר למרות שבדרך אגב תתבצע מלאכה נוספת שאין בה היתר אמירה לנכרי, בדרך של 'אינו מתכוון' ואפילו שתהיה בדרך של 'פסיק רישא'.

הכי קל להסביר דבריו, דרך הדוגמא המובאת שם. במקומות שהקור גדול, מותר בשבת לומר לגוי להדליק תנור חימום, כי 'כולם חולים אצל צינה', ומותר לומר לגוי (לפני שאנו מבקשים ממנו להדליק את התנור) להניח את התבשיל הקר ליד התנור (הכבוי) ולאחר מכן לבקש מהגוי להדליק את התנור. אם מדובר היה בישראל, היה חייב על מלאכת מבשל, כי זה 'פסיק רישא', למרות שהיא נעשתה בגדר של דבר שאינו מתכוון (כי עיקר כוונתו היה לחמם את הבית) ביחס לאמירה לגוי, מותר.

אמנם הגר"א (הובא בשער הצינור רנ"ג ק"ד) חולק על דברי תרומת הדשן, אבל נראה לי שביחס לאיסור הוצאה (מרשות היחיד לרקשות היחיד דרך כרמלית) גם הגר"א יודה לתרומת הדשן.

סיכום: נראה שמותר הדבר.

תשובה תפז

אמירה לגוי לצורך מצווה (או"ח סי' רעו)

שאלה: האם מותר לבקש מגוי שיעשה מלאכה דאורייתא בשבילי בשבת, כאשר הצורך הוא עונג שבת או דבר מצווה?

תשובה: הגמרא אומרת (גיטין ח:): שלצורך ישוב ארץ ישראל, מותר לומר לגוי שיכתוב שטר קניה בשבת, כגון במקרה בו הגוי מעוניין למכור את ביתו ואם לא ימכור עכשיו, העסקה תתבטל. בשאלה האם היתר זה נכון גם ביחס למצוות אחרות? יש בדבר הזה שלש דעות בראשונים. לפי בעל העיטור מותר לכל צורך מצווה, לפי בעלי התוספות (שם ד"ה אע"ג) מותר רק בשביל ישוב ארץ ישראל, ולצורך מילה מותרת אמירה רק באיסור דרבנן. לפי הרמב"ם מותר לכל דבר מצווה באיסור דרבנן (שבת ו ט ושר"ע או"ח ש"ז ה).

הרמ"א כותב שרבים נהגו להקל כמו בעל העיטור.... ואין מוחה בידם (או"ח רע"ו ג). ההיגיון בהנהגה זו הוא כך: עדיף להקל כדעה זו, כי אם יחמירו על הציבור הרחב, ויאסרו אמירה לגוי בדבר מצווה הם עלולים לעשות את המלאכה ישירות על ידי יהודי, אכן ציבור הלומדים ידע להחמיר בכך כפי שמסיים הרמ"א: 'ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול...' (ככה אמר לי הרב יוסף הורוביץ).

דוגמא להיתר של אמירה לגוי: 'וביו"ט אסור להקימה (סוכה שנפלה) ואפילו אם הרוח הפיל ממנה רק מקצת מן הסכך לבד אין להוסיף ביום טוב בעצמו, ועל ידי גוי אפילו נפל הסכך כולו גם כן יש להתיר' (צריך להתבונן אולי גם לפי הרמב"ם אמירה זו מותרת, כי זה אמירה באיסור דרבנן, כי יש סברא שעשיית אוהל למשך שבוע אינה אסורה אלא מדרבנן, ועיין עוד בספרי השם רועי עמ' 342 ואילך).

תשובה תפח

טיסה הנוחתת בשבת (או"ח סי' רעו)

שאלה: הגעתי לנמל תעופה ביום שישי, לצערי ישנו אחור בטיסה, האם אני רשאי לעלות עליו למרות שנגיע ליעד בשבת. יש לציין שמטרת הנסיעה אינה דבר מצווה וכן שחברת התעופה היא של גויים?

תשובה: לא ניתן הדבר, אמנם עצם הטיסה דומה לגוי שעשה כבש בשביל גויים, שמותר ליהודים לרדת בו בשבת, אבל יש לאסור מהסיבה שכאשר תנחת יעשו העובדים מלאכות עבורך באופן מיוחד, כגון רישום שם ומס' דרכון.

תשובה תפט

צפצוף מטריד (או"ח סי' רעח)

שאלה: מערכת גילוי עשן שהתחילה להשמיע בשבת צפצוף המעצבן, האם מותר לכבותה?

תשובה: הרב דוב ליאור השיב כך: אם זה מפריע לשלושה אנשים ומעלה, מותר לכבות, כי זה מלאכה דרבנן שהותרה כאשר יש בדבר נזק לרבים (על פי ביאור הלכה או"ח רע"ח ד"ה החולה שיש).

שבת | קריאת התורה

- 461 .....תשובה תצ - הוספת קוראים (או"ח סי' רפב).
- 462 .....תשובה תצא - יצאו מקצתן (או"ח סי' רפב).
- 462 .....תשובה תצב - אישה בקריאת התורה (או"ח סי' רפב).
- תשובה תצג - מה להעדיף שמיעת קריאת התורה או תפילה?
- 464 .....(או"ח סי' רפב).
- 464 .....תשובה תצד - קדיש אחרי הקריאה (או"ח סי' רפב).
- 465 .....תשובה תצה - עולה פסול (או"ח סי' רפב).
- 466 .....תשובה תצו - הפטרה בלי ס"ת (או"ח סי' רפד).
- 468 .....תשובה תצז - עיוור המפטיר (או"ח סי' רפד).
- 468 .....תשובה תצח - שמיעת ברכות ההפטרה (או"ח סי' רפד).
- 469 .....תשובה תצט - הגבהת הקול בפסוק האחרון (או"ח סי' רפד).
- 469 .....תשובה תק - הפטרת מקץ (או"ח סי' רפד).
- 470 .....תשובה תקא - תחילת זמן אמירת שמו"ת בראשית (או"ח סי' רפה).
- 470 .....תשובה תקב - כיצד יש לקרוא 'שניים מקרא' (או"ח סי' רפה).
- 471 .....תשובה תקג - שתיה תוך כדי קריאת התורה (או"ח סי' רפו).
- 473 .....תשובה תקד - דיאטה בשבת (או"ח סי' רפח).
- 475 .....תשובה תקה - אמירת י"ג מידות בשבת (או"ח סי' רפח).

תשובה תצ

הוספת קוראים (או"ח סי' רפב)

שאלה: האם מותר להוסיף על מספר העולים לתורה בשבת?

תשובה: כתוב במשנה במסכת מגילה (כ"א.) שבשני וחמישי ובשבת במנחה אין מוסיפים על מספר העולים, אבל בשבת אם רצה להוסיף על מספר העולים, רשאי להוסיף

(רש"י מביא סברא לדבר שביום חול שטרודים במלאכתם יש טירחא לציבור וכן בשבת במנחה שסמוכה למוצאי שבת, יש טירחא ואין להטריח את הציבור).

השו"ע (רפ"ב א) הביא להלכה את דברי המשנה, שבשבת אם רצה להוסיף על מספר העולים, מוסיף.

המ"ב (סק"ד, סק"ה) מסתייג מהוראה זו, משתי סיבות: א. דין זה נאמר דווקא, בזמן המשנה שהראשון שעלה בירך את הברכה שלפני הקריאה ("אשר בחר") וכל העולים אחריו, עלו בלי לברך, על סמך ברכת הראשון, ואחרון העולים בירך את הברכה שלאחר הקריאה ("אשר נתן") ולכן כמות העולים, לא השפיעה על כמות הברכות, אבל כיום שכל אחד מברך את שתי הברכות אין לנו להוסיף מפני שזה יגרום בהכרח להרבות בברכות; ב. גם בשבתות ישנה חשיבות לא להוסיף, בגלל השיקול של 'טירחא דציבורא'.

ולכן פוסק המ"ב (שם) שאין להוסיף על מניין העולים, אלא אם כן יש צורך בכך, כמו בשבת שיש בה ברית מילה או שבת 'שבע ברכות'.

בניגוד לכך, בספר כף החיים (אות י') כתב שיש להקל ולהוסיף עולים גם לא בשעת הצורך כפי שסתם מרן, וכך הוא מנהג הספרדים.

הערה: כשמוסיפים עולים ישנה מחלוקת בראשונים, מה יקראו העולים הנוספים, לפי השו"ע אפשר שיקראו את אותם הפסוקים שקראם העולה לפניו, ואילו לדעת הרמ"א אסור לעשות כך, אלא יחלקו את העליות לחלקים קטנים יותר, ורק בשמחת תורה נוהגים שהעולים יכולים לחזור על הפסוקים שקראו כבר קודמיו (עיין על כך בספר השם רועי עמ' 122).

סיכום: מותר להוסיף, אבל בני אשכנז נוהגים כך, רק כאשר ישנה סיבה מיוחדת המצריכה להוסיף.

תשובה תצא

יצאו מקצתן (או"ח סי' רפב)

שאלה: בשבת האחרונה בבסיס שלנו הוקפצו טייס ונווט למשימה מבצעית באמצע קריאת התורה, וכעת אנחנו פחות מעשרה, האם רשאים אנחנו להמשיך את קריאת התורה?

תשובה: יש כאן דיון בארבע נקודות: א. המשך הקריאה; ב. מספר הקוראים שמותר לעלות לתורה; ג. אמירת הקדיש; ד. קריאת ההפטרה.

א. על פי מה שהתבאר בסימן נ"ה (ועיין באריכות בשו"ת השם רועי עמ' 39), אם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן, גומרים אותו עניין, ולכן ימשיכו בקריאת התורה בברכותיה.

ב. במקרה הזה, יעלו שבעה בלבד ולא יוסיפו עליהם, וכיוון שלהלכה 'מפטיר עולה למניין שבעה' (רפד ד) לא ינהגו כפי שנוהגים כל שבת (שבה עולים שבעה ומפטיר) אלא ינהגו כעיקר הדין שהמפטיר הוא זה שקורא את עליית שביעי (השביעי יסיים את כל הפרשה ומיד יאמר ההפטרה) – על פי הליכות עולם ח"ג עמ' קכד.

ג. לא יאמרו קדיש, הואיל וזה עניין בפני עצמו, לפי תשובת הרמב"ם (שכתב כן רק ביחס לקדיש הנאמר אחרי שמו"ע) שהובאה בב"י סימן נה, אבל לפי בני אשכנז נראה שיאמרו קדיש כפי שהכריעו בהלכות תפילה שיש לומר קדיש בכל מקרה שהייתה חזרת הש"ץ.

ד. יקראו את ההפטרה ללא ברכותיה, כי יש כאן נושא חדש הזוקק עשרה, ואין ההפטרה נחשבת כחלק אינטגרלי של קריאת התורה.

סיכום: יש לסיים קריאת התורה בברכותיה, ללא הוספה על שבעה העולים.

תשובה תצב

אישה בקריאת התורה (או"ח סי' רפב)

שאלה: א. מפני מה אמרו בתלמוד (מגילה כ"ג:) שאישה לא תקרא בתורה משום כבוד ציבור, ולא אמרו כן חז"ל לגבי קריאת מגילה? ב. האם מושג 'כבוד ציבור', שבגללו אישה מנועה מלעלות למניין שבעה, הוא דבר שיכול להשתנות במהלך הדורות?

תשובה: חשבתי להביא שלושה הסברים לדבר, האחד מוטעה, ושניים נוספים שהם טובים לעניות דעתי:

א. האישה בזמן חז"ל מעמדה היה נחות, ולכן נמנע ממנה לקבל כל תפקיד שיש בו חשיבות, כי אילו תוכל לקרוא בתורה הדבר יגרום להרמת קרנה בעיני עצמה ובעיני הציבור וחז"ל חששו מזה. הסבר זה ודאי מוטעה, שהרי חז"ל מעולם לא התייחסו לאישה באופן שונה מהאיש, והדגישו שהשווה הכתוב אישה לאיש לכל עונשים, דינים, מיתות שבתורה (קידושין ל"ה.).

ב. למרות שבימינו נשים מופיעות ודוברות במקום עבודתן, ולא נאסר הדבר אם גדרי הצניעות נשמרים, בכל זאת ביחס לקיום מצוות שבחובה חז"ל מנעו זאת. הסיבה שחשבת עליה היא כך: יש בציבור-הגברים אחוזים מסוימים, שכאשר הם שומעים אישה שקוראה בתורה, הדבר מעורר אצלם מחשבות לא טהורות. הגם שאולי אצל רוב הציבור הדבר נראה קורקטי, אבל חז"ל התחשבו באותם האחוזים. ממילא אחרי שהדבר נאסר, לא הבדילו חז"ל אם מדובר באישה צעירה או מבוגרת או קרובת משפחה. ועוד חשבתי שכשם שבהלכות תפילין (ל"ח, ד) כתוב שלא להרהר באישה כאשר תפילין עליו, כך הדרישה יותר גבוהה כאשר אנחנו עוסקים בדברים שבקדושה, כתפילה וכקריאת התורה. כאשר עוסקים בדברים שבקדושה, צריכים להופיע בנו הצדדים היותר שמרניים. נראה בעיני שהסבר זה חמוד, אבל אין הוא כל כך 'נכנס' בביטוי 'כבוד ציבור'.

ג. הראני ר' אוריאל בן-עמי מה שכתב הרב יוסף קאפח בנידון (תפילה י"ב י"ז הערה מ"ט וכן מגילה פ"א א הערה צ"ג) הסברו שונה ממה שכתבתי. לגבי מגילה, אישה חייבת כמו האיש, ולכן השו"ע לא אסר על האישה לקרוא מגילה, אבל ביחס לקריאת התורה הדבר שונה, שהרי נשים פטורות מללמוד תורה (סוטה כ"א, קידושין כ"ט): ולכן יהיה גנאי לציבור שתבוא אישה הפטורה מחובת הקריאה, ותוציא ידי חובה ציבור החייב בלימוד תורה. בניגוד לכך, ביחס לקטן לא נאסר, על פי הגמרא, לעלות למניין שבעה, מפני שהוא שייך סוף סוף למצוות הלימוד, שהרי אנו חייבים ללמוד.

חשבתי להוסיף על דברי הרב קאפח: אמרו חז"ל שאם אישה מקריאה הלל לזכרים, תבוא מארה עליהם (משנה סוכה ג') כך הדבר לגבי קריאת התורה, זו בושה לציבור שדווקא אישה שפטורה מן הדבר, היא זו שמסוגלת לקרוא והגברים יהיו פאסיבים בדבר שהם 'הכי חייבים' להשתדל בו. לגבי הקראת ההלל לא נאסר הדבר, אלא רק אמרו 'תבוא מארה', אבל לגבי קריאת התורה אסרו מכל וכל, אולי כי קריאת הלל יכולה להתבצע ביחיד, מה שאין כן קריאת התורה שהיא מצווה המתקיימת דווקא בציבור ולכן לא השאירו הדבר לשיקול דעת פרטית או מחילה על הכבוד.

הערה: יש אחרונים שכתבו שגם במגילה לא תקרא אישה, משום כבוד ציבור (מ"ב סימן תרפ"ט סק"ז).

תשובה תצג

מה להעדיף שמיעת קריאת התורה או תפילה? (או"ח סי' רפב)

שאלה: אדם הגיע לבית הכנסת בשבת בבוקר, בסיום חזרת הש"ץ של שחרית, האם עדיף שיתפלל מתחילת התפילה ביחידות בחדר צדדי או שישמע קריאת התורה ואז יתחיל להתפלל כסדר?

תשובה: אם זמן תפילה עלול לעבור אין מה להתלבט, וכן אם יעבור זמן קריאת שמע ודאי שיאמר אותה מיד. אבל בכל מקרה אחר יש כאן התלבטות, שהרי מצד אחד תקנת קריאת התורה היא על הציבור ולא על היחיד (ר"ן מגילה ג. בדפי הרי"ף) ואילו החיוב להתפלל במניין הוא מעלה גדולה שהאדם חייב להשתדל בו, ואם יאזין לקריאת התורה הוא עלול להתפלל ביחידות שחרית וכן מוסף, ומאידך ראינו שלא התירו לעבור על איסור דרבנן בשביל להתפלל בציבור (עיין חוות יאיר קט"ו) ואילו תקנת קריאת התורה חלה על כל יחיד, כלומר צריך לגרום בעצמו שיהיה חלק מהציבור שיקיים את התקנה. בשיחה עם הרב ז"נ גולדברג נאמר לי, שהטוב ביותר הוא אם יצליח להתחיל להתפלל אחרי קריאת התורה ויתפלל שחרית כאשר הציבור יתפלל מוסף, ואם לא ניתן הדבר, ההרגשה שלו היא שיותר חשוב לשמוע קריאת התורה, וכך נראה גם לרב אביגדר נבנצל שעדיף שישמע קריאת התורה (עיין מנחת יצחק ח"ז ו).

ראיתי ביביע אומר (ח"ז ט) שציטט את שו"ת אמרי יושר (ח"ב קע"א) האומר שאין חיוב על היחיד לשמוע את הקריאה, ועל כן אין היתר להפסיד זמן תפילה בשביל לשמוע את הקריאה, אבל מכל מקום אם אפשר לקיים שניהם, עדיף להקדים שמעית קריאת התורה ואחר כך יתפלל.

סיכום: לא מצאתי התייחסות ישירה לשאלה הזו, אך הנראה שעל פי הסברא, עדיף לשמוע קריאת התורה.

תשובה תצד

קדיש אחרי הקריאה (או"ח סי' רפב)

שאלה: בשבת בה מוציאים שלושה ספרי תורה, והמנהג הוא לומר קדיש אחרי ספר שני, ולפי בני ספרד גם אומרים חצי קדיש בסיום הקריאה בספר השלישי, האם הדין

משתנה במקרה בו עלו שבעה לספר הראשון? ומה הדין כאשר מתארגן מניין במקום שיש בו רק ספר תורה אחד וכולם קוראים באותו הספר?

תשובה: ביחס לשאלה הראשונה, מצטטים את דברי הריב"ש שהובאו בבית יוסף (או"ח רפ"ב): 'זביום אחרון של חג שמוציאין שלושה ספרים אף על פי שקורין בראשון יותר משבעה אין אומרים קדיש עד אחר ספר שני שלא לחלק בימים שמוציאים שלושה ספרים בין זה לזה,

ועוד דכיון דטעמא דקרינן פרשת בראשית הוא כדי שלא ליתן פתחון פה לשטן לומר סיימו את התורה ואינם חפצים לקרות עוד אין להפסיק ביניהם כלל'.

יש שדייקו מתחילת דבריו 'שלא לחלק בימים שמוציאים שלושה ספרים בין זה לזה' ולפי זה אין לומר קדיש אחרי ספר ראשון, וכך כתב בזכור לאברהם או"ח מערכת ס'.

ויש שדייקו מסיום דבריו 'כדי שלא ליתן פתחון פה לשטן לומר סיימו את התורה ואינם חפצים לקרות עוד אין להפסיק ביניהם כלל', שזהו דין מקומי בשמחה תורה שלא לגרום הפסקה, אבל בארוע אחר כגון ראש חודש טבת בשבת וכדומה, יאמר קדיש אחרי ספר ראשון, וכך כתב בישכיל עבדי (ח"ו כ"א) וכן כתב ילקוט יוסף (ק"מ ו) וראה פסקי תשובות קמ"ז הערה 30.

ביחס לשאלה השניה, כתב בילקוט יוסף (או"ח קמ"ד ח') ששאל את אביו ואמר שיש לומר קדיש למרות שלא החליפו ספר תורה (כביכול שהקדיש נתקן על הקריאה החדשה ולא על הספר הנוסף) וכן הביאו בפסקי תשובות (על סימן קמ"ט הערה 29).

סיכום: אם עלו שבעה בספר הראשון, המנהג לומר קדיש. אם ישנו רק ס"ת אחד, יאמרו בכל זאת קדיש אחרי הקריאה האחרונה.

תשובה תצה

עולה פסול (או"ח סי' רפב)

שאלה: העלינו לתורה בשבת אדם, שלאחר מעשה מתברר שאינו יהודי [ניתן לשאול את השאלה גם ביחס לאדם שאינו שומר שבת, במקום שמקפידים לא להחשיבו במניין העולים], האם צריך להעלות עולה נוסף חלף הנוכרי שעלה?

תשובה: חז"ל תקנו שיהיו שבעה עולים לספר תורה בשבת, ולפי זה היה ראוי להורות שיעלה אדם נוסף על מנת להשלים את מניין העולים. לאחר חשיבה נראה שאין צורך בכך בנידון דידן. יש דיון בתלמוד (מגילה כ"ג.) האם מפטיר עולה למניין שבעה או לא, כלומר האם צריך שיעלו בשבת שבעה וגם מפטיר או מספיק שיעלו ששה ומפטיר. ההלכה

נפסקה כמאן דאמר מפטיר עולה למניין שבעה (מ"ב על או"ח רפ"ב סקי"ט), אלא שנהגו להעלות שבעה ומפטיר כדי לצאת ידי כל הדעות. מנהג זה קיים דווקא בשבתות וימים טובים שבהם מותר להוסיף, אבל בימי תענית כאשר מפטירים, עולים סך הכל שלושה והשלישי הוא המפטיר [בספר נפש הרב עמ' קצו כתב שהרב י"ד סולוביצ'יק אמר שנכון שהגבאי יאמר יעמוד פב"פ שלישי ולא יאמר יעמוד פב"פ מפטיר, שהרי הוא ממניין הקוראים].

במקרה של טעות, סומכים על הדעה שמפטיר עולה, ועל כן: 'אם טעה ש"צ וסיים הפרשה עם הששי ואמר קדיש, א"צ לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי, דקי"ל מפטיר עולה למנין שבעה' (שם סעיף ו).

על כן בנידון דידן, יש לסמוך על שבעה העולים שעלו מלבד אותו האדם שאינו ראוי.

תשובה תצו

הפטרה בלי ס"ת (או"ח סי' רפד)

שאלה: נסענו עם בית ספרנו למשלחת לפולין ולא השגנו ספר תורה שנביא איתנו. בשבת קראנו את הפרשה מתוך חומש מודפס, האם אנחנו רשאים לומר הפטרה בברכותיה?

תשובה: תקנת קריאת הפטרה נתקנה בתקופה שבה לא יכלו לקרוא בתורה מחמת שמד וגזירות, וקראו בנביאים עשרים ואחד פסוקים, כנגד שבעה עולים הקוראים כל אחד לפחות שלושה פסוקים (מ"ב סק"ב).

הרמ"א כותב (רפ"ד א) 'לא נתקנה ההפטרה רק בציבור אחר שקראו בתורה, אבל בלאו הכי אסור לקרות עם הברכות שלפניה ולאחריו, אבל בלא ברכה שרי'.

למרות שההיגיון היה שאם אין ספר תורה, יהיה חיוב קריאת הפטרה בברכותיה, כפי שהיה בתחילה, בזמן הגזירות, שקראו הפטרה בלי לקרוא בספר תורה, אבל בכל זאת הדין לא כך, ועכשיו שנתבטלה הגזרה, לא תקנו לברך על הפטרה אלא אחרי קריאת התורה (כך מבאר המ"ב).

ישנם מספר מקרים מיוחדים שבהם דנו הפוסקים (הובאו בביאור הלכה ד"ה אסור): א. במקרה שקראו בספר תורה, והתברר לאחר הקריאה שספר התורה היה פסול. ב. במקרה שבאמצע הקריאה התברר שהוא פסול, ולא היה להם ספר תורה נוסף שהוא כשר. ג. במקרה

שמתחילה ידעו שספר התורה פסול וקראו בו בלא ברכות. ד. לא קראו בתורה כלל מחוסר ס"ת או שקראו מתוך החומש המודפס.

הב"י העתיק תשובת הרשב"א (שהביאה הכלבו) ותיקן את ניסוחה וכך הביין: במקרה שלא קראו כלל בתורה, אין מברכים על ההפטרה, אבל אם קראו בתורה מברכים על ההפטרה, למרות שהספר תורה פסול. מפשט דבריו עולה שאין הבדל אם ידעו מלכתחילה שהספר פסול או שנודע לאחר שקראו בו, אבל המ"ב (סק"ג) מעמיד את דבריו רק באופן שנודע לאחר הקריאה שספר התורה פסול.

בעיון שלי בדברי רע"א בחידושו הכותב: 'אם קראו בס"ת ובאמצע מצאו טעות ולא היה ס"ת אחרת לגמור הקריאה י"ל דמ"מ אמרינן ההפטרה כיון דקראו בס"ת דאף דנמצא פסול מכל מקום מה שקראו מקרי קריאה דהא אם יש ספר תורה אין חוזרים וקוראים מה שקראו כבר וצ"ע לדינא', נראה שהוא מתיר לקרוא הפטרה בברכות, רק באופן שנמצאה טעות באמצע הקריאה ולא היה להם ספר נוסף כשר, שאז נחשב שקראו בתורה, כי ההלכה אומרת שאין חוזרים וקוראים מה שקראו כבר, וגם במקרה זה נשאר בצ"ע.

ומשמע מכאן, שכל ההיתר לברך על ההפטרה, הוא באופן שנמצאה הטעות אחרי שכבר קראו, ועל פי הדין אינם מחויבים לקרוא שוב בספר הכשר (כפי שהבין המ"ב בדברי הב"י).

גם הרב החיד"א (לדוד אמת י"ט ד) סבור, שרק במקרה שנמצאה הטעות בעליית שביעי או מפטיר, ניתן להפטיר בברכות.

עיין בספר ילקוט יוסף ח"ב (מהדורת תש"ן עמ' קעו) הדין בקהילה שיש לה רק ספר תורה שהוא פסול בגלל דיבוקים ופירושים רבים, שאם נהגו לברך על ההפטרה, אין מזניחים אותם (כלומר אין מוחים בהם), למרות שיש לכתחילה להורות להם שלא יברכו עליה.

הרב עובדיה יוסף בעצמו כתב באופן שונה, לפי העולה מדבריו בשו"ת יביע אומר (ח"ט או"ח סימן כ"ט) שכתב שיקראו הפטרה בברכות (וכ"כ בח"ע שבת ח"ב עמ' שכד). שיטת הרב עובדיה יוסף היא לצרף את דעת הרמב"ם הסובר שניתן לכתחילה לקרוא בספר התורה הפסול, ולפי דבריו אין הבדל אם התבררה הטעות בתחילת הקריאה, באמצעה או בסופה.

הערות: א. הביאה"ל כותב בשם פמ"ג שגם במקרה השלישי קוראים אותה בברכותיה, אך הביאה"ל מכריע כהבנת רע"א; ב. ישנם פוסקים שנקטו כמו פמ"ג (עטרת זקנים).

סיכום: אם קראו את הפרשה מתוך חומש, יקראו את ההפטרה ללא ברכותיה. אם קראו בספר תורה ונמצא פסול לאחר הקריאה יפטירו בברכות, ויש אומרים שגם אם מלכתחילה קוראים בספר תורה פסול, יש להפטיר עם ברכות.

תשובה תצו

עיוור המפטיר (או"ח סי' רפד)

שאלה: בכיתה שלי ישנו נער שהוא עיוור. הוא מאד רוצה לקרוא בתורה בשבת בר המצווה שלו, אבל נאמר לו שאסור לקרוא בעל פה את קריאת התורה. אני שואל: האם יוכל לקרוא את ההפטרה בעל פה או מכתב ברייל?

תשובה: כתב הפרי מגדים (א"א רפ"ד בפתיחה לסימן וכן באות ו) שמותר לקרוא ההפטרה בעל פה והוא מסיים: 'ולעניין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרן על פה, עיין לעיל' ע"כ.

לא מצאתי מה שכתוב לעיל בעניין זה, ואולי כוונתו שהואיל וכל אחד קורא בעצמו בלחש את ההפטרה, אין כאן איסור לקרוא בעל פה. שכל האיסור לקרוא דברים שבכתב בעל פה, הוא באופן שמוציא את הרבים ידי חובה (על פי דברי הרא"ש לעיל בסימן מ"ט).

הרב אביגדר נבנצל ענה לי על שאלה זו בטלפון ואמר, שאם המנהג לקרוא מתוך מגילה (קלף) אסור, ואם קורא מספר מודפס מותר. אני מבין שההגיון כך: שכאשר קוראים מקלף, הציבור יוצא ידי חובה בשמיעה מהקלף, ואם יקרא בעל פה, יש כאן שינוי מנהג, שהרי אינו קורא מהקלף (עיין עוד שו"ת חת"ס או"ח ס"ח, מג"א סק"א, שער אפריים ט, ב).

בילקוט יוסף (ח"ב מהדורת תש"ן בעמ' פד) כתב שטוב שיעלה הסומא מפטיר ויקרא ההפטרה בכתב ברייל.

ראיתי שבספר חקרי לב (או"ח נ"ו-נ"ז) דן בסוגיה זו, והוא מסתייג לגמרי מקריאת ההפטרה לא מתוך הקלף, כי ההיתר שהיה קיים בחז"ל משום עניות כבר לא קיים כיום.

סיכום: יכול הנער לקרוא הפטרה בעל פה, ועדיף מתוך כתב ברייל, אם באותו בית הכנסת נהוג לקרוא את ההפטרה לא מתוך הקלף.

תשובה תצח

שמיעת ברכות ההפטרה (או"ח סי' רפד)

שאלה: ראיתי שכתוב בשם האר"י (כף החיים אות כ"ט) וכך כותב המ"ב (ס"ק ח' וכן י"א) שאם בעל הקורא שעלה 'מפטיר', אינו קורא הפטרה מתוך הקלף, נכון לכתחילה

שכל אחד מהציבור יקרא ההפטרה בלחש. מה ההגיון בדברים הללו, וכי חובת ההפטרה היא גם חובת היחיד?

תשובה: יכול להיות שכשם שחז"ל תקנו לקרוא הפרשה שניים מקרא ואחד תרגום, באותה המידה גם תקנו שכל יהודי יקרא פסוקי נביאים, ואם לא קרא ההפטרה באמצע השבוע בלימודו שמו"ת, יעשה זאת בשעת קריאת ההפטרה, ככה השיב לי הרב יוסף אליהו. אגב, שיטת המ"ב היא (סימן קמ"ו סקט"ו) שגם ביחס לקריאת התורה, שראוי לקרוא בלחש יחד עם ש"ץ, כיון שבלי זה קשה לכוון לשמוע.

תשובה תצט

הגבהת הקול בפסוק האחרון (או"ח סי' רפד)

שאלה: מדוע המנהג בהפטרה אצל יוצאי צפון אפריקה הוא, שהקהל קורא בקול רם את הפסוק האחרון, לפני בעל הקורא?

תשובה: ראיתי את ההסבר לכך בשיעור של הרב מאיר מאזוז (בית נאמן' גיליון 95). כידוע, בתחילה קראו הפטרה מתוך הקלף (גיטין ס.), אך בגלל העוני לא יכלו לכתוב ספר נביא שלם, שהרי היה יקר לכל קהילה לרכוש כל ספרי הנביאים על קלף, על כן התיירו לכתוב 'ספר הפטרות', בו כתובות רק ההפטרות. המגן אברהם מחדש (או"ח רפ"ד), שבימינו שהתחדש הדפוס, יש לקרוא ההפטרה מתוך ספר שלם, כי ספר מודפס הוא 'שווה לכל כ"ס' (כגון אם קוראים הפטרה, מספר ירמיה, יש לקרוא מתוך ספר נביא שלם). אשר על כן, הושרש המנהג שהציבור אומר בקול רם את הפסוק האחרון, על מנת לסמן לקורא שכאן מסתיימת הקריאה, כי הוא קורא מתוך קלף או נביא שלם מודפס ואינו רואה איפה יש לעצור.

תשובה תק

הפטרת מקץ (או"ח סי' רפד)

שאלה: מתי אומרים הפטרה של מקץ, והרי תמיד זה נופל בחנוכה, ויש הפטרה מיוחדת לחנוכה?

תשובה: כאשר ראש השנה חל בשבת ושני החודשים חשוון וכסלו חסרים, אז יוצאת פרשת מקץ יום לאחר חנוכה (כפי מה שקרה בשנת תשפ"א).

תשובה תקא

תחילת זמן אמירת שמו"ת בראשית (או"ח סי' רפה)

שאלה: השנה שמחה תורה יחול ביום חמישי, מכיוון שיש רק יום אחד בין שמחה תורה לשבת בראשית, ויהיה לי מאוד לחוץ באותו יום (הואיל ולא עבדתי כל החג והצטברה לי המון עבודה), האם אני רשאי להתחיל בשמו"ת (שניים מקרא ואחד תרגום) עוד לפני שמחה תורה?

תשובה: על פי השולחן ערוך (או"ח רפ"ה ג) ניתן להתחיל מיום ראשון ואילך, אמנם המרדכי כתב שכבר משעה שהתחילו לקרוא בשבת במנחה, וכך הבין המשנה ברורה (סק"ז) בשיטת מרן, שניתן להתחיל את אמירת שמו"ת מאז שהציבור מתחיל בקריאת הפרשה הבאה, שזה אומר בכל שבוע ממנחה של שבת [לגבי פרשת בראשית, שכבר נקראת בספר השני בשמחה תורה, ניתן יהיה לפי זה להתחיל מסיום קריאת התורה בשחרית במניין המוקדם ביותר שיש בשמחה תורה, עיין במ"ב מהדורת דרשו הערה 26 האם דנים לפי המניין שבו רגיל להתפלל]. אבל לפי המקובלים יש תמיד להתחיל ביום שיש בבוקר (עיין כף החיים או"ח רפ"ה אות כ"ד). מלשכת הרב שמואל אליהו נמסר: שמו"ת של בראשית קוראים ביום שיש. ומי שאין לו פנאי - יקרא בשבת.

סיכום: במקרה דנן שיש שעת הדחק, יהיה מותר להתחיל בשמחה תורה בבוקר, אחרי קריאת בראשית, ולסמוך על הפסיקה של מרן השולחן ערוך ונושאי כליו.

תשובה תקב

כיצד יש לקרוא 'שניים מקרא' (או"ח סי' רפה)

שאלה: מה הדרך הרצויה לקיים תקנת חז"ל של 'שניים מקרא ואחד תרגום'?

תשובה: ישנם שתי אפשרויות המובאות במ"ב: א. לומר כל פסוק פעמיים ואחרי זה לומר את התרגום שלו. ב. יקרא כל הפרשה פעמיים ואחרי זה יקרא את תרגומה. המ"ב ביאר שלפי המנהג השני, 'פרשה' היא זו הנקראת פרשה פתוחה או סתומה, [יש בשל"ה (מסכת שבת צ"ז): מנהג שקוראים את כל פרשת השבוע פעמיים ולאחר מכן קוראים את התרגום (ראה מטה יהודה רפ"ה א וכן קול אליהו שבת ח, ו וכן הביא בשו"ת יחוה דעת ח"ז נ"ד)].

האריז"ל היה נוהג כמנהג הראשון, והגר"א היה נוהג כמנהג השני, בשל"ה מובאים גם המנהגים הנוספים והוא כותב שהמנהג המובחר הוא כמובא לעיל שהגר"א נהג.

המגן אברהם (רפ"ה א) כותב שיסיים את הקריאה על ידי שמסיים בתורה (כלומר שחזור לקרוא את הפסוק האחרון אחרי שקראו פעמיים מקרא ופעם אחת תרגום). הרב החיד"א כותב (מורה באצבע ד קל"א) שיש לומר בסוף הקריאה את המקרא פעמיים.

מובא שהאריז"ל היה אומר את כל הפרשה ביום שישי אחרי תפילת שחרית, והיה קורא מתוך ספר תורה פעמיים את הפסוק ותלמיד היה קורא לפניו את התרגום והיה חוזר אחריו.

נספח: אני רוצה לצטט מדברי השל"ה, מה היא הדרך המעולה בלימוד הפרשה: 'וכשקורא שנים מקרא ואחד תרגום, ישים לבו ועיניו להתבונן במה שקורא. הן במצוות התורה, הן במידות, הן בדרכי מוסר, הן בכל תועלת אשר יוכל להוציא מכל ענין וענין. ויקרא, כדי ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים. וראוי להתבונן תמיד בשלש אלה, חוט המשולש לא ינתק. דהיינו, 'נר מצוה': תרי"ג מצוות, 'ותורה אור': דהיינו להיות חכם ומבין באיזה סודות התורה, 'ודרך חיים תוכחת מוסר': היינו המוסרים והמידות והתועליות, כל אחד ימצא בשכלו, ויתבונן כפי רוחב דעתו' (של"ה מסכת שבת פרק נר מצוה).

בעלון בית נאמן (185 חיי שרה תש"פ) הביא הרב את הדרכת המגיד לרבי יוסף קארו, והנה הציטוט (מגיד מישרים לרבי יוסף קארו על ספר ישעיה ס"ו): 'הטוב בעיניך שאתה קורא פ' שניים מקרא ואחד תרגום בריהטא כחותה על גחלים לפרוק עול מעליך, והלוא יש לך לזכור מאמר רשב"א אל תעש תפילתך קבע וכו' אבל צריך לקרוא הפרשה בנחת ולהרגיש בדקדוקיה ולתרץ אותם, ומה שלא תוכל לתרץ עיין במפרשים'.

תשובה תקג

שתיה תוך כדי קריאת התורה (או"ח סי' רפו)

שאלה: 'בעל קורא' שאינו מצליח לקרוא כי יבש לו הגרון, האם מותר להביא לו כוס מים, למרות שהוא לפני קידוש?

תשובה: החכם עיניו בראשו, ואם יודע שהוא עלול להתייבש, מוטב שיעשה קידוש אחרי תפילת שחרית (לפני פתיחת ההיכל) על רביעית מיץ ענבים וישתה, ע"פ שו"ע או"ח רע"ג, ה' [יש מחמירים לשתות רביעית בנוסף למלוא לוגמיו (מ"ב שם סקכ"ז)].

באופן שנקלע למצב כזה ואי אפשר לו לקדש, כגון שאין לו מיץ ענבים או שקרה הדבר באמצע הקריאה, ניתן להתיר בצירוף שלוש סיבות:

א. מלשון הרמב"ם (שבת כ"ט, ה') הכותב ש'אסור לאכול או לשתות יין קודם שיקדש', ניתן לדייק שמותר לשתות מים, כפי מה שכתב בהמשך ההלכה שלפני ההבדלה מותר לשתות מים (כך דייק הרב המגיד מדבריו).

ב. אמנם לפי הרמב"ם (שם כ"ט, י') והשו"ע (רפ"ו) גם לפני קידוש של היום אסור לאכול ולשתות, אבל דעת הראב"ד היא שביחס לקידוש של היום, אין אסור לאכול לפני שמקדש, מפני שכבר נתקדש היום בכניסתו על היין קודם שיטעום (כלומר, האיסור לאכול לפני הקידוש מתייחס לקידוש שעושים בכניסת שבת). כלומר, יש כאן מעין 'ממה נפשך', אם אתה נוקט כרמב"ם, מותר לשתות מים תמיד לפני קידוש, כשם שמותר לפני הבדלה, ואם אתה נוקט כראב"ד שגם מים אסור לשתות, אבל דעת הראב"ד שבקידוש של הבוקר, אין אסור אף לאכול לפני אמירתו.

ג. ממתי חלה חובת קידוש? אמנם לפי המגן אברהם (רפ"ו א' והמ"ב פסק כמותו רפ"ו ז') כבר בסיום תפילת שחרית נתחייב בקידוש (לפני שחרית עדיין אין חיוב כי אז אסור לאכול, בגלל האיסור הכללי לאכול לפני שחרית, ממילא התקנה לקדש לא חלה עליו) ואסור לאכול ולשתות עד שמקדש. אבל ישנם אחרונים הסוברים שכל עוד לא התפלל מוסף, אינו מחויב בקידוש. לפי דעתם מותר לשתות או לטעום בין שחרית למוסף (שערי תשובה רפ"ו א', נחלת צבי סימן רנ"ט הובא בפסקי תשובות רפ"ו ט') סברתם היא שכיון שאסור לסעוד לפני תפילת מוסף, ממילא לא קיימת עדיין חובת הקידוש.

בספר 'פסקי תשובות' (חלק ו' עמ' רטו) הסתמך על שיטה זו כאשר דן מה יעשו בראש השנה אנשים חלשים שאינם יכולים להחזיק מעמד עד אחרי מוסף, וגם אינם מעוניינים לאכול לפני תקיעות.

כותב הוא שם, שיש מקום להתיר להם לשתות תה או קפה, ללא קידוש, אחרי שחרית. גם בספר ילקוט יוסף (על סימן רפ"ט עמ' שפח) סומך על סברות הנ"ל (ב' ג') ומתיר לאדם חלוש לטעום קודם מוסף.

סיכום: במקרה שאין ברירה אחרת, ניתן להתיר ל'בעל הקורא' לשתות מים למרות שלא עשה עדיין קידוש.

תשובה תקד

דיאטה בשבת (או"ח סי' רפח)

שאלה: אדם שעושה דיאטה, האם רשאי לוותר על סעודות שבת?

המקרה שבו נשאלתי הוא ביחס לאדם שעושה דיאטה, שבה הוא רשאי לשתות רק מים. הדיאטה הזו מבוססת על ההנחה, שבזכות הדיאטה הגוף מתנקה מכל מיני מחלות למיניהן.

תשובה: חז"ל למדונו על החיוב לקיים שלוש סעודות בשבת (שבת קי"ז): ומצאו רמז לכך בפסוקים בפרשת בשלח (ט"ז, כ"ה) 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶכְלֶהוּ הַיּוֹם כִּי שֶׁבֶת הַיּוֹם לָהּ הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֶהוּ בַשָּׂדֶה'.

ישנו חיוב לקבוע את הסעודות על פת דווקא, וביחס לסעודה שלישית ישנה מחלוקת האם ניתן לקיימה בשאר מאכלים שאינם לחם (עיין שו"ע או"ח רצ"א).

במקרה שלפנינו בו האדם מעוניין לא לאכול כלל, יש מקום לפטור אותו מסעודות, מהסיבה שביחס לאותו האדם האכילה אינה לעונג אלא לצער, כי היא פוגעת ברצף התהליך וממילא שוברת היא את התועלת המרבית שבדיאטה.

נראה להביא סימוכין לכך ממספר מקורות:

א. בחידושי רבנו דוד (פסחים צ"ט) כתוב כך: 'סעודות שבת ויום טוב, אינו חייב בהן אלא כדי לקיים עונג שבת ויום טוב (כלומר שהתורה לא צוותה על האכילה בהדיא, אלא לענג את השבת - הערת המהדיר) ואם אין האכילה מהנה אותו, אינו חייב בה כלל, שאינו מוצא בה לא הנאה ולא תענוג'.

בכך הוא מיישב קושי גדול: הגמרא מציינת שלפי התנא רבי יוסי, מותר לאדם לאכול בערבי שבתות וימים טובים עד חשיכה, ואילו בערב פסח אסור לאכול מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לחג כשהוא תאב לאכול מצה.

לכאורה היה ראוי גם בערבי שבתות לאסור את האכילה, מאותה הסיבה הנ"ל, כדי להיכנס לשבת עם תיאבון!!

ועל כך הוא עונה, שבשבת החיוב לאכול קיים כל עוד שהאכילה היא לו לתענוג ואם לאו, אינו זקוק לאכול, מה שאין כן ביחס לאכילת מצה, שהוא חיוב עצמי ואינו תלוי בכך שהוא תאב או לא.

הוסיף על כך הרב ש"י אלישיב: 'יש להוסיף בדבריו שיש דין שיכול להתענות בשבת תענית חלום ואין זה סתירה לעונג כיון שהוא מתענג יותר במה שאינו אוכל, ומתרץ רבינו דוד דס"ל לר' יוסי שאם יכנס לשבת כשאינו יכול לאכול עד כדי כך שאכילתו תהיה אכילה

גסה א"כ באמת אינו צריך לאכול שהרי זהו העונג שלו ואי"ז פטור מצד אונס גרידא שאסור לכתחילה ליכנס לאונס זה'.

ב. השו"ע (או"ח רפ"ח ב) כותב 'שאדם שמזיק לו האכילה, דאז עונג הוא לו שלא לאכול, לא יאכל'.

ובסעיף הבא כותב: 'אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו, מפני שינוי וסת (פירוש דבר קבוע) יש אומרים שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה וכו'.

משתי הלכות הללו נראה לבסס את ההיתר הנ"ל, שבכל מקרה שהאכילה גורמת לו צער, מותר לו לא לאכול, ועיין עוד במגן אברהם (או"ח קס"ז) הכותב: 'וטעמא משום דאכילת שבת וי"ט אינו חובה על האדם, אלא משום הנאתו דהא מצטער פטור לאכול'.

(איני מבין מדוע באופן שאדם צם בשבת תענית חלום, צריך להתענות ביום ראשון כדי לכפר מה שביטל עונג שבת - שם סעיף ד' - והלוא עצם זה שהאכילה היא מצערת אותו פטור הוא מלאכול ואין סיבה לבקש על כך כפרה?)

ג. בסימן רצ"א השו"ע כותב שיש מאוד להיזהר לקיים סעודה שלישית, 'ואף אם הוא שבע, יכול לקיים אותה בכביצה ואם אי אפשר לו כלל לאכול, אינו חייב לצער את עצמו ו'החכם עיניו בראשו', שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי ליתן מקום לסעודה שלישית'.

רואים שההדרכה של חז"ל היא לתכנן את מעשיו, כלומר לאכול בתבונה בסעודת שחרית, אבל אין הוראה לאכול את הסעודה השלישית גם במקרה שהאכילה תהיה לו לאכילה גסה.

ומבאר המ"ב במקום (סק"ג) 'דהסעודה לעונג ניתנה ולא לצער'. עיין עוד אור לציון (ה"ב כ"א ג) כי בו שבת (ח"א עמ' תרמ"א).

הערה: בזמנו שאלתי את הרב מרדכי אליהו, האם מי שבדיאטה בשביל לא להשמין, חייב לאכול לחם בשבת, והשיב לי שאינו חייב.

חכם אחד כתב לי, שמי שבדיאטה אמנם לא רוצה לאכול, אבל סוף סוף יש לו צער מכך שאינו אוכל, ועל כן לדעתו חייב לאכול סעודות שבת, כי אין להצטער בשבת.

סיכום: מכל המקורות הנ"ל רואים, שחייב סעודות שבת תקף, כל עוד שיש לו מכך עונג. לפי זה במקרה שבו נשאלתי, רשאי השואל להימנע מאכילה בארוחות שבת.

תשובה תקה

אמירת י"ג מידות בשבת (או"ח סי' רפח)

שאלה: האם המנהג הנ"ל וכן המנהג לומר י"ג מידות, מתאים גם בברית המתקיימת ביום שבת?

תשובה: כתב בספר בן איש חי (ש"ד כי תשא י"ב): 'אם הציבור בצער על כל מין צרה שלא תבוא, אז אם יארע מילה באותם הימים, טוב שיאמרו הציבור י"ג מידות של רחמים בכוונה בין מילה לפריעה והיא דבר מסוגל כנז' בחסד לאלפים'.

המנהג לומר י"ג מידות הוא בכל ברית מילה, הוא מנהג מאוחר, ואולי מקורו מהמקובלים. בספר דברי שלום ואמת (ח"ד עמ' 166) כותב שבמלחמת יום הכיפורים הנהיג זאת הרב בן ציון אבא שאול, כי עת צרה היתה ליעקב, ומאז נשתרש המנהג בין בני עדות המזרח. בכל אופן בשבת אין אומרים י"ג מידות.

הרב יהודה גיאת הפנה אותי לשערי תשובה (או"ח תפ"ח) שם כותב שניתן לומר בשבת י"ג מידות דרך שבח ולא דרך בקשה. לשאלתי, האם יש לדבר הזה ביטוי מעשי? ענה לי שכן, כי בשבת לא זועקים, אלא אומרים אותם כקורא בתורה בטעמיה (עיין עוד מעין אומר ח"ב עמ' סג).

לגבי אמירת בקשות בזמן המילה בשבת, מותר לומר רק את אותן הבקשות המותרות בשבת, כגון בקשה על פתיחת מעיינות התורה, וכן אם מתפלל על חולה, צריך שיוסיף 'שבת היא מלזעוק' או לחילופין אפשר לומר את התפילות בהרהור.

סיכום: רשאים לומר י"ג מידות בעת הברית המתקיימת בשבת, אם אומרים אותם דרך שבח.

שבת | ענייני 'זְכוּר' (חלק ב')

- 479 .....תשובה תקו - קידוש לפני שחרית (או"ח סי' רפט).
- 481 .....תשובה תקז - כוס קטנה לקידוש (או"ח סי' רפט).
- 482 .....תשובה תקח - סעודה שלישית בחורף (או"ח סי' רצא).
- 483 .....תשובה תקט - הוצאת שבת מוקדמת (או"ח סי' רצג).
- 484 .....תשובה תקי - 'פלג' בערבית של מוצ"ש (או"ח סי' רצג).
- 485 .....תשובה תקיא - מה עדיף על מה? (או"ח סי' רצג).
- 485 .....תשובה תקיב - שבוע שיש בו יו"ט (או"ח סי' רצה).
- 487 .....תשובה תקיג - הבדלה על תנאי (או"ח סי' רצו).
- 488 .....תשובה תקיד - הבדיל ולא שתה אף מלוא לוגמיו (או"ח סי' רצו).
- 489 .....תשובה תקטו - אחיזת הכוס (או"ח סי' רצו).
- 489 .....תשובה תקטז - הבדלה של בר מצווה (או"ח סי' רצו).
- 490 .....תשובה תקיז - יין שאל חומץ מצא (או"ח סי' רצו).
- 491 .....תשובה תקיח - ברכת הבשמים בהבדלה (או"ח סי' רצז).
- 491 .....תשובה תקיט - 'מאורי האש' על גפרור (או"ח סי' רחצ).
- 492 .....תשובה תקכ - אמירת 'אור זרוע לצדיק' בהבדלה (או"ח סי' רצט).
- 492 .....תשובה תקכא - הבדלה שלא בזמנה (או"ח סי' רצט).
- 493 .....תשובה תקכב - שתיית כוס שבע ברכות בלילה (או"ח סי' רצט).
- 493 .....תשובה תקכג - סגולה במקום סעודה (או"ח סי' ש).

תשובה תקן

קידוש לפני שחרית (או"ח סי' רפט)

שאלה: אני נוהג לקום מאוד מוקדם בשבת בבוקר ללמוד כמה שעות עד שמתחילה התפילה, ובגלל גילי המופלג אני מתיר לעצמי לאכול לפני התפילה, האם עלי לקדש על היין לפני שאני אוכל?

תשובה: חובת הקידוש קיימת פעמיים בשבת, אחת בליל שבת ואחת ביום שבת. חובת הקידוש בליל שבת מתחילה מהשעה בה קיבל את השבת או משעה ששקעה החמה, ואילו זה של היום, חובתו מתחילה משעה שהאיר היום.

מאידך, הטור (בסימנים רפ"ט, וכן רפ"ט ג) מעיד שהרא"ש היה שותה מים בבוקר קודם התפילה, שכיון שלא חל עליו חובת קידוש עד לאחר התפילה, אינו אוסרו מלטעום. אמנם הב"י הביא דעות חולקות על הרא"ש (רבנו טוביה, אורחות חיים, אבי עזרי) אבל הוא מכריע כרא"ש, ומוסיף (בסימן פ"ט) 'וכל שכן שיש פוסקים שמתירים לשתות מים קודם קידוש'. לכן, למעשה נוהגים להתיר לשתות בשבת לפני תפילת שחרית ללא קידוש.

אם נרצה להבין את ההנהגה של הרא"ש, נצטרך לומר שכיון שהחובה להתפלל אוסרת לאכול לפני, ממילא חובת קידוש שחז"ל תיקנו מתחילה רק משעה שיש היתר אכילה, זאת אומרת אחרי התפילה.

מעתה יש לדון בשלושה נושאים: א. האם מותר לאכול אחרי שחרית ללא קידוש; ב. האם מותרות הנשים לאכול לפני קידוש? ג. האם זקן או חולה יכולים לאכול לפני התפילה ללא קידוש?

א. האם מותר לאכול אחרי שחרית ללא קידוש?

מ"ב (רפ"ז ז) כותב באופן פשוט, שלאחר תפילת שחרית כבר נתחייב בקידוש ואסור לאכול ולשתות קודם. לכן, מי שמעוניין לאכול בין שחרית למוסף, עליו לקדש אלא שאין לו לאכול סעודת קבע לפני מוסף (עיין תשובה על סימן רפ"ו, על בעל קורא שצריך לשתות על מנת להרטיב גרונו). נראה בחזון עובדיה (שבת ח"ב עמ' קסז, קנ"ב) שנוטה לדעה שאין חיוב קידוש לפני מוסף (עיין במעין אומר ח"ב עמ' לט).

ב. האם מותרות הנשים לאכול לפני קידוש?

מ"ב (סק"ז) כותב באופן פשוט שגם לנשים אסור לאכול לפני קידוש, ולא פרט ממתני חל עליהם איסור זה.

דעת הרב ש"ז אורבך (שש"כ נ"ב הע' מ"ה) לחלק בין אישה שרגילה להתפלל שחרית שלגבה קיים ההיתר של גברים (אפילו טעימה של אכילה מותרת להן), לבין אישה שאינה אומרת אלא בקשה

בקמתה, שלגבה אף שתיה אסורה מיד בקומה (מסתבר שאחרי שאמרה בקשה) עד שתקדש (וכן כתב אור לציון ח"ב כ ט"ז), בספר ילקוט יוסף (רפ"ט ו) גם כתב לחלק כנ"ל, אלא שבנוסף הקל לאישה מניקה וכדומה לאכול לפני קידוש.

בעל אגרות משה (או"ח ד ק"א ב) מחדש שביחס לאישה נשואה, הואיל והיא משועבדת לבעלה לאכול עמו דווקא, ממילא כל עוד לא חזר בעלה מהתפילה, נחשב הדבר כאילו לא הגיע זמן הסעודה, ויכולה לטעום לפני קידוש.

ג. האם זקן או חולה יכולים לאכול לפני התפילה ללא קידוש?

בביאור הלכה (ד"ה חובת) כתב באופן פשוט, שמי שצריך לאכול לפני תפילה מסיבות בריאות וכדומה, צריך גם לקדש לפני התפילה. ההגיון שיש בדבריו הוא, שכלפי החולה, חובת הקידוש מתחילה מהשעה שמוותר לו לאכול. הואיל ומותר לו לאכול לפני תפילה, ממילא חייב בחובת קידוש משעה שהאיר היום. גם בספר ילקוט יוסף (רפ"ט ה) כתב כדברי המ"ב, אלא שכתב שיקדש שוב גם אחרי התפילה.

הרב מרדכי אליהו (קול אליהו ט כ"ב וכן מאמר מרדכי שבת א ט"ז פ"ה) כתב על פי כף החיים, שיאכל ללא קידוש, מפני שאין תועלת בשתיית היין לפני התפילה להפסקת הרעב (כמובן שעדיף להסתפק בשתייה ולפחות יאכל פחות מכזית ואם חייב לאכול, יאכל כנ"ל ללא קידוש) וכן כתב באור לציון (ח"ב כ"ד).

דעת האגרות משה (או"ח ב כ"ו) לחלק בין מצב שאוכל לפני תפילה פת הבאה בכיסנין, שבו חייב לקדש כדברי המ"ב, לבין מצב שאוכל דברים אחרים, כגון מיני מזונות מבושלים שאינו צריך לקדש, מפני שאלו דברים שאי אפשר לצאת ידי חובת קידוש (כלומר אינם נחשבים כסעודה, לעניין קידוש במקום סעודה).

ביביע אומר (ח"ח או"ח לא) כתב שאינו צריך לקדש ובפרט אם אין רצונו לאכול פת או עוגה, ומכל מקום אם רצה לקדש על היין הרשות בידו, ועיין עוד בתשובות והנהגות (ח"א רס"ג) שתולה בכמות שצריך לאכול ועיין דברי יציב (או"ח קל"א) שסובר שאין לקדש, כי אם יקדשו יסברו שיש היתר רווח לאכול לפני תפילה.

העיר לי הרב יהודה נקי שאם מדובר אחר עמוד השחר עדיף שיתפלל במניין נץ ושלום על ישראל.

סיכום: בנידון דידן, אמנם דעת המ"ב היא שיש לקדש קודם התפילה, אבל הרבה אחרונים חלקו עליו וכתבו שדי אם נתיר לחולה לאכול, ואין להתיר לו גם לשתות יין לפני שיתפלל.

תשובה תקז

כוס קטנה לקידוש (או"ח סי' רפט)

שאלה: אמי קנתה כוס מזכוכית שמכילה כששים מיליליטר. היעוד של הכוס היא, לעריכת קידוש בשבת בבוקר על הקוניאק. היא אומרת שככה ראתה שנוהגים לעשות במשפחת אביה. האם יש להורות לה לקנות כוס יותר גדולה?

תשובה: קידוש עושים על יין או חמר מדינה. אמנם השו"ע (רפ"ט, ב) כותב, שרק במקום שאין יין מצוי מותר לקדש על חמר מדינה, אבל המ"ב כתב (רפ"ט ח, ורע"ב כ"ט) שנוהגין להקל בשחרית לקדש גם על חמר מדינה גם במקום שיש יין, בגלל שהיין ביוקר ורוב שתיית המדינה הוא משאר משקין.

הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ג י"ט, ח) וכן כה"ח (נ"ה) כותבים שמנהג ספרדים הוא כדעת מרן שלא לקדש על השכר, כל עוד שיש יין בעיר.

בעניין גודל הכוס: המ"ב (רע"ב ל) כתב שייזהר ליקח כוס מחזיק רביעית ולשתות ממנו מלא לוגמיו שהוא רוב רביעית.

אבל יש שנהגו על פי הט"ז, לקדש על השכר בכוס המכילה פחות מרביעית. הריני להביא את דברי הט"ז: הוא כותב בהלכות ברכות הנהנין (או"ח ר"י) שלמרות שרק באכילת כזית או שתיית רביעית אדם מתחייב בברכה אחרונה, זה נכון בסתם משקה, אבל בשתיית שכר, חייב בברכה אחרונה אף בכמות קטנה, כי עקב חריפותו הוא מיישב את דעת השותה גם בשתיית כמות קטנה.

יש שהסיקו מכאן, להקל בקידוש של שחרית (שאינו עיקר מן התורה) ולסמוך על דברי הט"ז, ולקדש על כוסית קטנה.

בפסקי תשובות (רפ"ט י"א) כותב, שרק מי שיש לו מסורת ברורה בידו רשאי להקל בזה [וגם לגביו עדיף שישתמש בכוס גדולה, למרות שאינו שותה אלא כמות קטנה] אבל לשאר אנשים ראוי להקפיד לקיים את ההלכה כדברי המ"ב לעיל שהכריע כמגן אברהם (ק"צ ד).

סיכום: אם אמך בעלת מסורת שככה נהגו במשפחתה אין למחות בידה, אבל 'אי לאו הכי' או שמתיעצת איתך מה הדרך המובחרת, עדיף להחליף לכוס המכילה רביעית, ויש להעדיף לקדש על יין או מיץ ענבים שניתן בקלות לשתות מהם רביעית באופן רציף.

תשובה תקח

סעודה שלישית בחורף (או"ח סי' רצא)

שאלה: אני יודע בעצמי, שאם אוכל בחורף סעודת שבת השניה, לא אצליח לקיים גם את סעודה השלישית. האם מותר לי לפצל את הסעודה השניה לשניים?

תשובה: אמנם השו"ע (רצ"א ג) הביא את העצה הזו בשם הרא"ש: 'אם נמשכה סעודת הבוקר עד שהגיע זמן המנחה, יפסיק הסעודה ויברך ברכת המזון ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויסעוד ונכון הדבר שאם לא היה עושה כן, מאחר שנמשכה סעודת הבוקר עד אותה שעה, לא היה יכול לאכול אחר כך אלא אכילה גסה'.

הרעיון שיש כאן, מבוסס על הידיעה בחכמת העיכול, שרק אם עובר זמן אחרי הסעודה אדם מרגיש את הרגשת השובע, ואילו אם אוכל בסמוך יש יכולת בידו לאכול עוד, וכך כתב על כך המ"ב (סקט"ו) 'כי כל זמן האכילה האיציטומכא פתוחה, מה שאין כן אחר הסעודה'.

אין בפטנט זה חשש של ברכה שאינה צריכה, לפי אותה שיטה, מפני: 'כיון שמוכרח לעשות כן משום סעודה שלישית שתהיה כדין' (מ"ב סקט"ו), כלומר במקום שהמניע הוא קיום ההלכה, אין חשש של ברכה שאינה צריכה (ישנה דעה באחרונים שמותר לגרום ברכה שאינה צריכה על מנת להגיע להשלים מאה ברכות גם בשבת).

יש לדעת, שישנן כמה הנחיות שיש להקפיד עליהן על מנת שיצליח ליישם פטנט הלכתי זה: א. שיעשה הפסקה בין הסעודות, כפי שכותב המ"ב (סק"ד): 'וכתבו האחרונים שאחר כך יקום וילך מעט בינתיים, והנשארים במקומן לא יצאו ידי חובתן דהוי כסעודה אחת'; ב. יש לצאת מהבית בין הסעודות לפי חלק מהפוסקים, על מנת להבליט שיש כאן שתי סעודות שונות [הרב אביגדר נבנצל כותב שבשבת שבחג סוכות לא יצא, כי מפסיד בכך מצוות ישיבה בסוכה]; ג. שיאכלנה אחר זמן מנחה גדולה. וכך כתבו התוספות (שבת ק"ח): 'מכאן משמע דזמן אכילה שלישית בשבת היא מן המנחה ולמעלה דלא כאותם שמחלקין סעודת שחרית ומברכין בינתיים'; ד. לפי המ"ב אם התחיל אותה לפני חצות, יכול לצאת ידי חובה אם ממשיך את הסעודה עד זמן מנחה גדולה, כפי שכתב (בסק"ז): 'ואם התחיל לאכול הסעודה שלישית קודם חצות ונמשכה הסעודה עד אחר שהגיע זמן מנחה גדולה יצא, דהא על כל פנים אכלה בזמנה ולא אזלינן בזה בתר התחלה'. ואילו לפי כף החיים (אות ד' בשם א"ר) רק אם התחיל אחרי חצות היום, יועיל שימשיכנה עד זמן מנחה גדולה. וזו לשון האליה רבה: 'לעניות דעתי לא נהירא דכל שמתחיל קודם חצות הוי כחולק סעודה שחרית, גם קיימא לן סימן קפ"ח דהכל הולך אחר התחלת הסעודה, וכן משמע מראיות תוס' והרא"ש דבמנחה מצילין וכו', ומכל מקום מיד אחר שש נראה דיוצא'.

יש פוסקים שהסתייגו מההנהגה של פיצול הסעודה מהסיבות דלהלן: א. צריך להתפלל מנחה קודם סעודה שלישית, וזו לשון הרמ"א: 'אבל מי שיודע שאפשר לאכול אחר שיתפלל מנחה עם הצבור, לא יעשה סעודה שלישית קודם מנחה; מיהו אם עשאה, יצא'. למרות שהרמ"א כתב שיצא, דעת הבן איש חי בשם האר"י, אינה כך שהוא כותב (ש"ש חי' שרה י"ד): 'ולפי הסוד שגילה רבינו האר"י בזה, נראה דאם עשאה קודם תפילת המנחה, לא יצא ידי חובה גם בדיעבד'; ב. ישנו חשש שבני אדם יטעו ויעשו פטנט זה אף לפני שהגיע חצות, וכך כתב הב"י: 'דלא ידרוש ברבים לעשות כן להפסיק סעודתן כיון שקודם חצות אין רשאים להפסיק אין הכל בקיאיין בזה'; ג. יש בזה חשש של גורם ברכה שאינה צריכה, וכך כתב המ"ב (סק"ז): 'מכל מקום אם יודע שיוכל אז לאכול על כל פנים כשיעור ביצה ויותר... לא יחלק סעודת שחרית לשתים דהא יש אומרים דאסור לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה'.

אני מתלבט האם עדיף לפצל את הסעודה השניה או לחילופין לאוכלה כרגיל ולאכול בזמן סעודה שלישית רק עוגה במקום לסעוד על הפת, ועיין עוד בנושא הזה בגמרא הלכה ברורה פרק 'כל כתבי'.

סיכום: מי שיודע שלא יצליח לאכול סעודה שלישית כמו שצריך, ראוי שיפצל את הסעודה השניה.

תשובה תקט

הוצאת שבת מוקדמת (או"ח סי' רצג)

שאלה: אני מתפלל ערבית במוצאי שבת בבית כנסת, בו מתפללים יחסית מוקדם, ולפעמים אפילו מגיעים לתפילת עמידה כחמש דקות לפני צאת השבת. האם לומר 'אתה חוננתנו' אף על פי שעדיין לא יצאה השבת או לא לאומר?

תשובה: כן. בעקרון ניתן להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה כאשר ישנה שעת הדחק, אלא שאסור במלאכה עד צאת השבת (עיין גמרא ברכות כ"ז: ותוספות ד"ה צלי). וכן הדבר מבואר בשו"ע (או"ח רצ"ג ג): 'מי שהוא אנוס, כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה, יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד אבל לא יברך על הנר, וכן אסור בעשיית מלאכה, עד צאת הכוכבים'.

תשובה תקי

'פלג' בערבית של מוצ"ש (או"ח סי' רצג)

שאלה: האם ראוי לכתחילה להתפלל ערבית של מוצאי שבת, מפלג המנחה?

תשובה: בתלמוד בבלי (ברכות כ"ז): מסופר: 'אמר רבי חייא בר אבין רב צלי של שבת בערב שבת רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת', ועל פי זה כתב הרמב"ם (תפילה ג ז): 'המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל אותה בזמנה, ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר יצא, ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה, וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות, אין מדקדקין בזמנה, ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים'.

מאידיך הראשונים העמידו את הגמרא באופן מאוד מסוים, וכך כתבו שם בעלי התוספות: 'יש לומר דהכא מיירי שיש לו צורך מצוה לעשות במוצאי שבת, כגון ללכת למול תינוק ולא יהיה לו יין להבדלה אם לא יקדים, דודאי צריך להוסיף מחול על הקדש דאורייתא, אבל בחנם לא. ופשיטא שלא היו ממהרים להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת בשבת דגם במלאכה אסור עם חשיכה'. ובדומה לכך כתב בהשגות הראב"ד: 'אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה'.

מרן השו"ע (או"ח רצ"ג ג) פסק על פי התוספות והראב"ד, שאין לעשות זאת לכתחילה. וזו לשונו: 'מי שהוא אנוס, כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה, יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד אבל לא יברך על הנר, וכן אסור בעשיית מלאכה, עד צאת הכוכבים'.

וכתב על כך המ"ב (סק"ט): 'ומכל מקום כתבו האחרונים, דאין לעשות כן דדבר תמוה הוא לרבים גם שמא יבואו להקל במלאכה, ובפרט בימינו דנוהגין לעשות תמיד כרבנן שמתפללין מנחה עד הערב, בודאי מדינא אסור להקדים מעריב במוצאי שבת, ואף דבערב שבת יש שמקילין היינו משום דמצווה להוסיף מחול על הקודש מה שאין כן במוצאי שבת'.

בשיחה עם ראש ישיבת המקובלים בית אל, הבנתי שהם נוהגים להתפלל לכתחילה תפילת ערבית בעוד יום גם במוצאי שבת, כי הם הבינו שלדעת הרמב"ם הלכה זו היא לכתחילה, ובמיוחד שיש צורך בכך למי שמתפלל על פי כוונות שאז לא ימצאו מניין אם יתחילו רק בצאת הכוכבים.

סיכום: לא ראוי לכתחילה להתפלל של מוצאי שבת בשבת.

תשובה תקיא

מה עדיף על מה? (או"ח סי' רצג)

שאלה: אדם מבוגר שהולך לישון כל ערב בשעה שבע וחצי, מה יעשה ביחס להבדלה, האם עדיף שיבדיל מבעוד יום אחרי פלג מנחה או שיבדיל ביום ראשון?

תשובה: ישנן שתי אפשרויות:

האחת להבדיל ביום ראשון, כדין מי ששכח להבדיל במוצ"ש, ויעשה הבדלה ללא נר וללא בשמים, כפי שהובא בשו"ע (או"ח רצ"ט): 'שכח ולא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל עד סוף יום ג'. וי"א שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר, ודווקא בורא פרי הגפן והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במוצאי שבת'.

השנייה היא להבדיל בשבת מפלג המנחה ואילך כפי מה שהובא בהלכה בשו"ע או"ח (רצ"ג א) וזו לשונו: 'מי שהוא אנוס, כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה, יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד, אבל לא יברך על הנר, וכן אסור בעשיית מלאכה, עד צאת הכוכבים'.

הרב עובדיה יוסף הורה גם למי ששמע שנפטר לו קרוב בשבת ויודע שהלוויה תתעכב עד יום ראשון, שיש להעדיף להבדיל מבעוד יום כנ"ל (יביע אומר ח"ו יו"ד ל"ג ב).

הרבה מחברי הרבנים הספרדים העדיפו את האפשרות השניה, ויש להוסיף שבשיטה זו, ניתן להוציא גם את אשתו מחיוב הבדלה, אבל בשיטה הראשונה, אשתו בוודאי תצטרך להבדיל לעצמה, מצד שאין לאחור לכתחילה ליום ראשון, וכן אסור לאכול לפני הבדלה.

ועיין בהערות 'דרשו' (או"ח סימן רצ"ג הערה 15) שהביאו מספר פוסקים שכתבו שיבדיל ביום ראשון ולא בשבת, דאין עושין הבדלה בשבת אלא במקום דחק גדול.

סיכום: יש צדדים לכאן ולכאן.

תשובה תקיב

שבוע שיש בו יו"ט (או"ח סי' רצה)

שאלה: האם יש שינויים בנוסח התפילה במוצאי שבת, שיחול יום טוב באותו שבוע?

תשובה: ישנם שלושה מנהגים לגבי השאלה, האם יש הבדל בסיום תפילת ערבית של מוצאי שבת כאשר יחול חג באותו שבוע:

כתב הטור: 'אין אומרים ויהי נועם אלא ממוצאי שבת לחול, לא במוצאי יום טוב ואפילו חל יום טוב באמצע שבת (שבוע) או צום כפור דליכא ששת ימי המעשה, אין לומר ויהי נועם במוצאי שבת, כיון דאומר ומעשה ידינו תרי זימני בעינן שיתא יומא כולא דחול, וכל היכא דליכא ויהי נועם אין אומרים סדר קדושה, ואין נוהגין כן בספרד אלא מתחילין פסוק אורך ימים אשביעהו וגו' ואתה קדוש'.

א. כדברי הטור כתב הרמ"א (רצ"ה): 'ובזמן שאין אומרים ויהי נועם כגון שחל יום טוב בשבוע, אין אומרים סדר קדושה אבל אומרים ויתן לך'. בטעם המנהג, כתב המ"ב: 'דבעינן שכל השבוע יהיה ראוי למלאכה משום דכתיב בו 'ומעשה ידינו כוננה עלינו וגו'. ודוקא יו"ט גמור אבל פורים או ערב פסח שחל בימי החול אין למנוע מלומר ויהי נועם במו"ש שלפניו'.

הספרדים לא נהגו כפסיקת הרמ"א הנ"ל, אלא שנחלקו המנהגים:

ב. מנהג ספרדים עדות המזרח והירושלמים הוא לומר כרגיל את אותם הפסוקים, למרות שיחול מועד באותו שבוע (ילקוט יוסף רצ"ד ו). אצטט דברי הרב החיד"א שמהווים מקור למנהג הספרדים שהובא לעיל: 'ראיתי לקצת גדולי הדור, שאף שלא היו אומרים הצבור ויהי נועם במוצאי שבת כשחל יום טוב באותו שבוע. הם היו אומרים בלחש ויהי נועם, כדרך שאומרים כל מוצאי שבת. ואמור רבנן בטעמא כי על דרך האמת מוכרח אמירת ויהי נועם בכל מוצאי שבת שהוא חול (אולי אף בחול המועד) אף שיהיה יום טוב באותו שבוע. ועיין בשאלות דבר אחאי גאון פרשת בראשית' (וכך כתוב לנהוג גם בלוח דינים ומנהגים 'אהבת שלום').

ג. אבל, מנהג צפון אפריקה, כפי מה שהעיד הטור לעיל שכך מנהג ספרד הוא, לדלג על 'ויהי נועם' ועל 'יושב בסתר עליון', ולהתחיל מן אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי, ואתה קדוש וכו' (דברי שלום ואמת ח"א עמ' 89 וכן כתב בספר עלי הדס פרק ו' אות ס', וכן בסידור עוד אבינו חי עמ' 567).

תשובה תקיג

הבדלה על תנאי (או"ח סי' רצו)

שאלה: כיבדו אותי לומר הבדלה בבית הכנסת עבור אלו שלא מבדילים בביתם. אני יודע שאשתי בבית והיא מצפה שאבדיל עבורה, האם אני רשאי להתנות שאיני מכוון לצאת ידי חובה בהבדלה שבבית הכנסת?

תשובה: הקדמה: ישנה מחלוקת גדולה בהלכה האם נשים חייבות בהבדלה (עין בספר השם רועי עמ' 272). לפי השיטה שחייבות, אין מקום לשאלה הנ"ל, כי מותר להבדיל פעם שניה עבורה, מדין ערבות, וכל השאלה נידונת למי שחושש לדעה שאישה פטורה מהבדלה ואם כן אין האיש יכול להבדיל עבורה, אם כבר יצא ידי חובה.

כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (ס, י"ד) 'ש"צ שהבדיל בבית הכנסת ויצא ידי חובה, יכול לחזור ולהבדיל כדי להוציא את בני ביתו או כל אדם אחר שאינו יודע להבדיל בעצמו'. וכתב שם בהערה (ל"ח) שאם ספק לו אם מוטל עליו להוציא את בני ביתו (כלומר אינו סגור על עצמו ש'בונים עליו') יכול הוא להתנות על ההבדלה שמבדיל בבית הכנסת, שאם יצטרך להבדיל בביתו, כי אז אין רצונו לצאת בהבדלה זו ושוב יבדיל בביתו.

לגבי קידוש, אם מעוניין לקדש באופן שמוציא את השומעים ידי חובה, אך הוא אינו מעוניין לצאת בקידוש זה, הואיל ואין הוא רוצה לקבל שבת [כגון שרוצה לנסוע ברכב לביתו אחר שמקדש בבית חולים במחלקות מבעוד יום], נכתב על כך (שם נ"א י"ח) ש'ספק אם יוכל לעשות כן, ובשעת הדחק אפשר להקל בזה, ובלבד שעשה כן באופן ארעי ולא ינהג כן מנהג קבוע'. מה ההיגיון שיש כאן, שבקידוש החמיר ביחס למקרה של הבדלה? אולי כי בקידוש דיבורו סותר את מעשיו, שהרי אומר קידוש ואחר כך נוסע ברכב, אבל בהבדלה אמנם אינו רוצה לצאת ידי חובת הבדלה בבית הכנסת, אבל אין התנהגותו סותרת שום דבר.

במקרה בו אתה מסתפק אם הבנות שבביתך סומכות עליך או לא, אתה רשאי להבדיל או לשמוע הבדלה ותתנה שאם כבר שמעו ההבדלה, אתה יוצא בהבדלה זו, ואם לא, אינך יוצא בהבדלה זו (עיי' ביני אומר ח"ט או"ח ל"ח).

סיכום: הנך רשאי להבדיל באופן שאינך יוצא ידי חובה באותה הבדלה, כפי שהצעת בשאלתך.

תשובה תקיד

הבדיל ולא שתה אף מלוא לוגמיו (או"ח סי' רצו)

שאלה: אם הבדיל ולא שתה מלא לוגמיו, האם זה מעכב ולא יצא ידי חובת הבדלה?

תשובה: הרב בן ציון אבא שאול (אול"צ ח"ב פרק כ' ז) הוכיח מלשון הב"י (רע"א ד"ה השותה) שמה שאמרו בגמרא פסחים (ק"ז). ובטור (או"ח רע"א י"ג) בהקשר לקידוש על היין, שאם שתה פחות ממלוא לוגמיו לא יצא, היינו שלא יצא ידי מצווה כתקנה, ולכן אינו צריך לחזור ולהבדיל (וכן נראה מדברי כה"ח רע"א ע"א).

אבל דעת המג"א (שם סקל"ב) שלא יצא ידי חובה, ודייק זאת מלשון השו"ע (רע"א ט"ו) שמי שקידש ונשפך לו הכוס קודם שיטעום יביא כוס אחרת ומברך עליה בורא פרי הגפן, ואין צריך לחזור ולקדש.

בשו"ת אול"צ (הנ"ל) ממליץ לשמוע שוב קידוש או הבדלה במקום אחר, אם מצא עוד מקום שלא קידשו או הבדילו כדי לצאת ידי חובת מצווה כתקנה לדעת מרן וגם לחוש לכתחילה לדברי המג"א.

מדברי המ"ב נראה שפסק כמג"א, שהרי כתב בהלכות הבדלה (רצ"ו סק"ט) שאם מבדיל על 'יין שכר' צריך לשתות לכל הפחות מלוא לוגמיו שהוא רוב רביעית, ואם לאו לא יצא, וכן נראה מדבריו בהלכות קידוש (רע"א סק"ח).

הרמב"ם (הל' שבת כ"ט ז) העתיק את לשון הגמרא, שצריך שישתה מלא לוגמיו, ולא פירש מה הדין אם לא שתה מלוא לוגמיו, אם יצא אם לאו.

הרב יוסף קאפח (על הרמב"ם שבת כ"ט ז) מביא את דברי המגדל עוז בהסבר הרמב"ם שנוקט שיצא כשיטת בעלי תוספות, אבל הוא אישית נוקט בביאור הרמב"ם כשיטת הר"ף שלא יצא.

מה דעת הרב עובדיה יוסף?

הרב יצחק יוסף בשני מקומות (ילקוט יוסף רע"א ל"ז, רצ"ו י"ט) כתב שבדיעבד יצא ידי חובת קידוש והבדלה. בספר כי בו שבת עמ' תשכ"ז הבין מהליכות עולם (ח"ג עמ' קנז) שלא יצא ידי חובתו (לאחר העיין בספר הליכות עולם עולה, שאין לכבד באמירת הבדלה מי שיודע בו שאינו שותה מלוא לוגמיו, אבל אם קרה הדבר יצאו ידי חובת הבדלה).

בספר שש"כ כתב לגבי קידוש שלא יצא אף בדיעבד (מ"ח יד) ואילו ביחס להבדלה כתב שאין צורך להבדיל שנית אבל כמובן שעדיף שישמע הבדלה ממני שטרם הבדיל (ס ל"ז). בערוך השולחן (רע"א, ל"ז-ל"ח) הכריע כמו ב"י, שיצא בדיעבד ידי חובה.

מעניין הדבר לשונו של הרב שלמה גאנצפריד (קש"ע צ"ו ז) הכותב ביחס להבדלה: 'ושותה כל הכוס כולו בעצמו'.

סיכום: א. נחלקו הפוסקים בשאלה האם שתייה, של פחות ממלוא לוגמיו מכוס של ברכה, הוא גורם מעכב בקיום המצווה. נראה שחכמי אשכנז נקטו לחומרא (ע"י פרטים בגוף התשובה) ואילו חכמי ספרד נקטו בדיעבד להקל. ב. מאוד כדאי להקפיד לכבד בהבדלה דווקא אדם שמסוגל לשתות מלוא לוגמיו או לחילופין להשתמש במיץ ענבים [אם שותה רק מלוא לוגמיו, הוא מסתבך בשאלה האם לברך ברכה אחרונה לאחריו].

תשובה תקטו

אחיזת הכוס (או"ח סי' רצו)

שאלה: האם בהבדלה, המבדיל צריך לאחוז את הכוס בידו כל הברכה, או שאין חובה לגעת בכוס? יש מכך השלכה להבדלה מוזיקאלית.

תשובה: על פי דברי השו"ע המובאים בסמוך משמע שצריך אחיזה בכוס בעת ההבדלה, אלא שלפעמים אוחז בימינו ולעיתים אוחז בה בשמאלו, וכך לשונו (או"ח רצ"ו ז): 'אומר הבדלה מיושב: הגה – ויש אומרים מעומד, וכן נוהגין במדינות אלו, ואוחז היין בימין וההדס בשמאל ומברך על היין, ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס, ומחזיר היין לימינו'.

הערת הרב ינון קליין: במשנה ברורה סי' קפ"ג סק"כ בשם הגר"א – החזקת הכוס היא רק מצווה לכתחילה, ומאי שנא החזקת הכוס בברכת המזון מהחזקתה בהבדלה. הטוב ביותר שהמנגן לא יהיה זה שמבדיל.

תשובה תקטז

הבדלה של בר מצווה (או"ח סי' רצו)

שאלה: האם ילד שחוגג השבת את בר המצווה, רשאי להבדיל עבור נשים שלא התפללו?

תשובה: לפי פוסקי ספרד הן חייבות בהבדלה כמו הגברים, (גם אם הבדילו בתפילה ויצאו ידי חובה מן התורה, עדיין חייבים להבדיל על הכוס מדרבנן) ואילו לפי הרמ"א חוששים לדעה שהן פטורות (על פי שו"ע או"ח רצ"ו, ח הכותב: 'נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש, ויש מי שחולק. הגה: ע"כ לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים').

אשר על כן, לכתחילה כל עוד שלא נבדק אם הביא שתי שערות, אינו יכול להוציא ידי חובה את האנשים והנשים שלא התפללו. הסיבה לכך היא, המג"א כתב שסומכים על חזקה (אם הגיע לכלל שנים, הגיע לכלל סימנים) רק כאשר מדובר בחיובים שהם רק מדרבנן (ראה מ"ב על סימן נ"ה ס"ק ל"א וכן מ'). בנידון דידן שהבנים כבר התפללו, והבדלה על כוס תוקפה מדרבנן, ניתן לסמוך על גיל גדלות, אבל הנשים שלא התפללו חייבות מן התורה, ועל כן רק מי שהוא גדול מובהק יוציאם ידי חובה, ככה מובן מעיון בספר הלכות והליכות בר מצוה לרב בנימין אדלר עמ' קמו.

בניגוד לכך, לדעת הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח"ז מ"ו) ניתן לסמוך על חזקת שנים גם בדברים שהם דאורייתא. חכם אחד אמר לי, שבנוסף לכך יש לצרף את הספקות הנ"ל, האם נשים חייבות בחיוב הבדלה, ועל הסברא שחיוב הבדלה בכלל היא רק מדרבנן (עיי' אנציקלופדיה תלמודית כרך ח עמ' סח).

סיכום: יש שהחמירו בדבר, אבל יש מקום גדול להקל.

תשובה תקיז

יין שאל חומץ מצא (או"ח סי' רצו)

שאלה: הבדלתי במוצאי שבת על כוס יין, לאחר שסיימתי את ההבדלה שמת לי לב שהיין החמיץ, מה עלי לעשות?

תשובה: לפי הרב החיד"א יקח כוס אחרת של יין ויברך עליה בורא פרי הגפן ויבדיל, ולא יברך שוב בורא מאורי האש וישתה ממנה, אבל דעת כף החיים שיצא ידי חובה ואין צריך להביא כוס אחרת, כי מן התורה הבדלה אינה צריכה כוס, ואף מדרבנן צריך כוס רק לכתחילה אבל בדיעבד יצא (כף החיים או"ח רצ"ו כ"א) עיין הספרים הבאים שפסקו גם לחומר: בשו"ת מחזה אברהם (מ"ט), בברכת הבית (שער מו אות כא. שער מז אות לא), בארחות חיים (רע"א, סקי"ד), בפתחי תשובה (קצ"ו), בספר ברכת יוסף ידיד (ח"א אות ה סי' ע), בספר כסא אליהו (רצ"ו, סק"ג), במנחת שבת (שיורי-מנחה) ובספר פסקי תשובות על המשנ"ב (רצ"ו אות י). וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (א, כ), בשו"ת ציץ אליעזר (י"ד מ"א) ובשו"ת חסד לאברהם אלקלעי (ה). בספר שולחן שלמה (ח"א עמוד שמ"ג).

ידידי הרב אלחנן פרינץ העיר שהואיל ואין אנו בקיאים בהגדרה מתי היין הופך לחומץ, על כן אם לא פלט מיד מה שהכניס לפה, אף לדעות המחמירות, אין צורך להבדיל מחדש [הערת הרב יהודה נקי: ראה מעין אומר ח"ב פ"א ל"ז, שכל עוד לא מבועב ע החומץ, הוי סב"ל, ועיין הליכות עולם ח"ג עמ' כח].

תשובה תקיח

ברכת הבשמים בהבדלה (או"ח סי' רצז)

שאלה: איזו ברכה מברכים בעת שמריחים את הבשמים בהבדלה?

תשובה: כידוע, חז"ל תיקנו לנו לברך על הבשמים במוצאי שבת (ברכות נ' שו"ע או"ח רצ"ז א). נחלקו המנהגים מה הברכה שיש לברך על הבשמים באותה שעה: לפי מנהג האשכנזים (כפי שהביא המ"ב או"ח רצ"ז א' בשם א"ר) על כל סוגי הבשמים מברכים בהבדלה, 'בורא מיני בשמים', זאת על מנת למנוע טעויות אצל מי שאינו בקיא, ואילו לפי מנהג הספרדים, על כל מין ומין מברך את ברכתו הראויה לו (כף החיים רצ"ז ל"א, ילקו"י רצ"ז א).

זו לשון המ"ב: 'הברכה הוא בורא מיני בשמים על איזה מין שהוא, אף שבחול צריך לברך על כל מין כברכתו [דהיינו על עצי בשמים בורא עצי בשמים ועל עשבי בשמים בורא עשבי בשמים] מכל מקום במוצאי שבת מברכין על הכל בורא מיני בשמים, כדי שלא יבואו לטעות ה'המון עם', שאין הכל בקיאים בכל ברכה המיוחדת אבל בברכה זו יוצא על הכל'.

סיכום: בני אשכנז מברכים ברכה כללית 'בורא מיני בשמים', ואילו בני ספרד מברכים את הברכה המדויקת לפי המין הנמצא לפניו.

תשובה תקיט

'מאורי האש' על גפרור (או"ח סי' רחצ)

שאלה: האם גפרור כשר לנר הבדלה?

תשובה: נהגו להבדיל על אבוקה משום 'מצווה מן המובחר' (על פי הגמרא פסחים קג: ושו"ע או"ח רצ"ח ב), הסיבה לכך היא משום שנוסח הברכה הוא 'בורא מאורי האש' (לשון רבים, בשם הכלבו, וא"ר ה') וגם משום שאורה רב, אמנם בכף החיים כתב שעל פי האריז"ל יש להקפיד לברך על אבוקה של שעווה. מאידך, כתב בספר עלי הדס (עמ' 389) בשם הרב מאיר מאוזז (אור תורה סיוון תשמ"ח), שבטוניס נהגו לברך על נר אחד, מפני שנרות קלועים לא היו מצויים אצלם.

כדי שיהיה נחשב הנר לאבוקה יש להקפיד על שני דברים: א. שיהיו שתי פתילות נפרדות זו מזו (למעט מצב שקלע כמה פתילות ביחד); ב. שתהיה 'אורותיהן מגיעין זה לזה למעלה' (על פי מ"ב שם ח).

למעשה, אם אין לו אבוקה, יקח שני נרות או אפילו שני גפרורים, יקרב אותם באופן שהלהבות יהיו נוגעות זו בזו, ויברך עליהם ברכת בורא מאורי האש (שמירת שבת כהלכתה ס"א כ"ו).

תשובה תקב

אמירת 'אור זרוע לצדיק' בהבדלה (או"ח סי' רצט)

שאלה: עומד לידי אדם הנוהג לומר פסוק 'אור זרוע', אחרי ששומע את ברכת 'ברכת בורא מאורי האש', האם עלי למחות בו?

תשובה: מה שנהגו מקצת אנשים, לומר פסוק 'אור זרוע' בברכת מאורי האש, יש מקום ללמד זכות שלא נחשב להפסק, מפני שבקשת רחמים לא חשובה הפסק (כמו בקשת 'אלוקינו ואלוקי אבותינו קיים את הילד הזה לאביו ולאמו', הנאמרת בברית בין ברכת היין לשתייתו, על פי מנהג הגאונים, ויש לנו עוד דוגמה אמירת 'זכור לטוב, שבוע טוב ויהיה בסימן טוב', וכן המנהג לומר בזמן שמיעת 'המן' במגילה, את הביטוי שם רשעים ירקב – מג"א תר"צ כ"א) אבל כמובן שאין כדאי לנהוג כך, כי הפסוק הזה אינו שייך ממש להבדלה, ושונה מאמירת הבקשה שבברית שנאמרת אחרי שטעם מהיין. העיר לי הרב יהודה נקי כך: לענ"ד לימוד זכות הוא דבר טוב, אך צריך להורות שאסור.

תשובה תקנא

הבדלה שלא בזמנה (או"ח סי' רצט)

שאלה: בכך כתוב שאין לומר הבדלה בשם ומלכות אם אומרה ביום ראשון. מה המקור לכך בראשונים ופוסקים?

תשובה: יש להעמיד דבריו באופן שכבר אכל, וחושש הוא לשיטות הראשונים (בה"ג הובא בשו"ע רצ"ט 1) שאין להבדיל אם אכל לפני שהבדיל (עיין שו"ת השם רועי עמ' 7-285).

הריני להביא דברי כף החיים הדין בסוגיה זו (סימן רצט ס"ק כו): 'עד סוף יום שלישי ויש אומרים שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון וכו'. ולפי מה שאנחנו נוהגין להחמיר בספק ברכות אפילו כנגד מרן ז"ל ואפילו כנגד הרוב כמו שכתבנו לעיל סימן ח"י אות ז', אם כן אם שכח ולא הבדיל במוצאי שבת אינו יכול להבדיל כי אם דוקא כל יום ראשון ולא יותר, ואם עבר כל יום ראשון ולא הבדיל יאמר אחר כך ברכת המבדיל בלתי שם ומלכות. וכל

זה אם עדיין לא טעם מידי עד שהבדיל, אבל אם טעם אינו יכול להבדיל כי אם דוקא בליל מוצאי שבת וכמו שכתב אחר כך בשלחן ערוך, ואם לא הבדיל בליל מוצאי שבת יאמר אחר כך ברכת המבדיל בלתי שם ומלכות. וכן פסק הרב בן איש חי פרשת ויצא אות כ"ג'.

תשובה תקכב

שתיית כוס שבע ברכות בלילה (או"ח סי' רצט)

שאלה: האם בסעודה שלישית של שבת שבע ברכות, שותים את כוס היין למרות שכבר גלשנו לתוך הלילה?

תשובה: לפי פוסקי ספרד תמיד מותר לשתות מכוס ברכת המזון למרות שכבר חשיכה והתחייבנו בהבדלה, אבל בנידון דידן גם לבני אשכנז מותר, הואיל והכוס שייכת לסעודה שהיתה ביום, כי אין סעודת חתן ללא כוס יין (יש דעה מחמירה שרק בני הזוג ישתו מהכוס, עיין פסקי תשובות רצ"ט ח). בחזון עובדיה (שבת ב עמ' שצה) גם מתיר למברכים לשתות וכן לחתן ולכללה (שם בעמ' תא הביא מנהג אחד האדמורי"ם שנתן רק לכלה לשתות, כי הכלה אינה חייבת בהבדלה, לטעמו).

תשובה תקכג

סגולה במקום סעודה (או"ח סי' ש)

שאלה: אשתי מעוניינת להיכנס להריון, ולשם כך עושה דיאטה, מה ניתן לעשות ביחס לסעודת מלווה מלכה, שהיא גם סגולה ללידה קלה?

תשובה: הרב יצחק זילברשטיין ציטט את דברי שערי תשובה בנידון, וזו לשונו: 'ועיין באליה רבה בשם של"ה מי שמפסיק מבעוד יום, יטריח להכין סעודה זו לאחרים, גם ילמד דינים ומאמרים השייכים לסעודה זו (שערי תשובה או"ח ש' סק"א).

שבת | ענייני 'שְׁמור'

- 499 .....תשובה תקכד - טלטול כפתור רזרבי מחוץ לעירוב (או"ח סי' שא).
- 500 .....תשובה תקכה - כיפה מחוץ לעירוב (או"ח סי' שא).
- 500 .....תשובה תקכו - חשש מלבן (או"ח סי' שא).
- 501 .....תשובה תקכז - קיפול הטלית בשבת (או"ח סי' שב).
- 502 .....תשובה תקכח - ענידת תכשיטים בשבת (או"ח סי' שג).
- 505 .....תשובה תקכט - ענידת תכשיט בערי ישראל (או"ח סי' שג).
- 506 .....תשובה תקל - הבלעה בשכר שבת (או"ח סי' שו).
- 508 .....תשובה תקלא - שכר מלמדים (או"ח סי' שו).
- 508 .....תשובה תקלב - סיוור בכוורות (או"ח סי' שו).
- 509 .....תשובה תקלג - מתנה בשבת (או"ח סי' שו).
- 509 .....תשובה תקלד - מִד צעדים (או"ח סי' שו).
- 510 .....תשובה תקלה - תיווך דירה בשבת (או"ח סי' שז).
- 510 .....תשובה תקלו - דיבורים האסורים בשבת (או"ח סי' שז).
- 511 .....תשובה תקלז - להתכונן לבחינה בשבת (או"ח סי' שז).
- 511 .....תשובה תקלח - יצוג מוצר ביריד של גויים (או"ח סי' שז).
- 512 .....תשובה תקלט - פתיחת שקית חלב במספריים בשבת (או"ח סי' שח).
- 513 .....תשובה תקמ - פלאפון המשמש גם כשעון מעורר (או"ח סי' שח).
- 515 .....תשובה תקמא - מוקצה בכלים לא טבולים (או"ח סי' שח).
- 515 .....תשובה תקמב - כוורת דבורים (או"ח סי' שח).
- 516 .....תשובה תקמג - נשיאת טלפון נייד (או"ח סי' שח).
- 516 .....תשובה תקמד - טלטול פנס (או"ח סי' שח).
- 517 .....תשובה תקמה - מאריכי שולחן (או"ח סי' שח).
- 517 .....תשובה תקמו - רימונים של ס"ת (או"ח סי' שח).
- 518 .....תשובה תקמז - מוקצה ליולדת (או"ח סי' שט).
- 519 .....תשובה תקמח - אוסר דבר שאינו שלו (או"ח סי' שט).

- 519 ..... תשובה תקמט - כרטיס רב-קו הגדרתו (או"ח סי' שי).
- 520 ..... תשובה תקנ - נשיאת רב-קו בכיס (או"ח סי' שי).
- 522 ..... תשובה תקנא - חיתוך נייר בשביל כבוד הבריות חלק א' (או"ח סי' שיב).
- 522 ..... תשובה תקנב - חיתוך נייר בשביל כבוד הבריות חלק ב' (או"ח סי' שיב).
- 523 ..... תשובה תקנג - ניפוח בלון בשבת (או"ח סי' שיג).
- 523 ..... תשובה תקנד - זגוגית הנופלת (או"ח סי' שיג).
- 524 ..... תשובה תקנה - פריסת יריעת ניילון על סוכה (או"ח סי' שטו).
- 524 ..... תשובה תקנו - צד בכלב (או"ח סי' שטז).
- 524 ..... תשובה תקנז - ניתוק נעלי בית זה מזה (או"ח סי' שיז).
- 525 ..... תשובה תקנח - מעשה שבת מטריף כלים (או"ח סי' שיח).
- 526 ..... תשובה תקנט - לא נעשה מעשה בחפץ (או"ח סי' שיח).
- 526 ..... תשובה תקס - תערובת במעשה שבת (או"ח סי' שיח).
- 527 ..... תשובה תקסא - בית שנבנה בשבת (או"ח סי' שיח).
- 527 ..... תשובה תקסב - השתתפות בקידוש הכרוך בחילול שבת (או"ח סי' שיח).
- 528 ..... תשובה תקסג - רכבת הקלה (או"ח סי' שיח).
- 529 ..... תשובה תקסד - שניים שעשאוה (או"ח סי' שיח).
- 530 ..... תשובה תקסה - בישול אחר בישול במים (או"ח סי' שיח).
- 530 ..... תשובה תקסו - הוספת מים לכלי ראשון (או"ח סי' שיח).
- 531 ..... תשובה תקסז - נתינת מלח בכלי ראשון (או"ח סי' שיח).
- 531 ..... תשובה תקסח - בישול מלח שלא על האש (או"ח סי' שיח).
- 532 ..... תשובה תקסט - מנה חמה (או"ח סי' שיח).
- 533 ..... תשובה תקע - חימום סופלה (או"ח סי' שיח).
- 535 ..... תשובה תקעא - בישול בשמש (או"ח סי' שיח).
- 536 ..... תשובה תקעב - מלפפון החמוץ שליד ה'קונגל' (או"ח סי' שיח).
- 536 ..... תשובה תקעג - חצי בישול (או"ח סי' שיח).
- 537 ..... תשובה תקעד - השריית ירקות עלים (או"ח סי' שיט).
- 539 ..... תשובה תקעה - מיון סכ"ם (או"ח סי' שיט).
- 540 ..... תשובה תקעו - הוצאת סכ"ם מבין שאריות המזון (או"ח סי' שיט).

- תשובה תקעז - הוצאת הכפית מהכוס, האם יש בכך מלאכת בורר?
 540.....(או"ח סי' שיט).
- תשובה תקעח - תיון (או"ח סי' שיט).....
 541.....
- תשובה תקעט - ריסוק שלוק בשבת (או"ח סי' שכ).....
 542.....
- תשובה תקפ - צבע באסלה (או"ח סי' שכ).....
 542.....
- תשובה תקפא - שפיכת רותחים על קרח (או"ח סי' שכ).....
 543.....
- תשובה תקפב - צחצוח שיניים בשבת (או"ח סי' שכ).....
 544.....
- תשובה תקפג - קוצץ ירקות (או"ח סי' שכא).....
 544.....
- תשובה תקפד - ריסוק אגוזים (או"ח סי' שכא).....
 547.....
- תשובה תקפה - שטיפת כלים המפריעים לעין ולנפש.. (או"ח סי' שכג).....
 547.....
- תשובה תקפו - טבילת כלים בשבת (או"ח סי' שכג).....
 548.....
- תשובה תקפז - מים שהוחמו בשבת בהיתר (או"ח סי' שכז).....
 549.....
- תשובה תקפח - נטילת תרופות בשבת (או"ח סי' שכח).....
 550.....
- תשובה תקפט - לכישת משקפיים מתקני ראייה (או"ח סי' שכח).....
 551.....
- תשובה תקצ - מה עדיף על מה? (או"ח סי' שכח).....
 553.....
- תשובה תקצא - כוננות (או"ח סי' שכט).....
 554.....
- תשובה תקצב - טיפול בנפגעים (או"ח סי' שכט).....
 554.....
- תשובה תקצג - טיפול בנפגעים בשבת (או"ח סי' שכט).....
 555.....
- תשובה תקצד - חזרה מבית חולים בשבת (או"ח סי' שכט).....
 555.....
- תשובה תקצה - הפסקת מים (או"ח סי' שכט).....
 555.....
- תשובה תקצו - ברית מילה על חשבון חילול שבת (או"ח סי' שלא).....
 556.....
- תשובה תקצז - ישוב הדעת של היולדת (או"ח סי' שלא).....
 557.....
- תשובה תקצח - קביעת יום הברית (או"ח סי' שלא).....
 557.....
- תשובה תקצט - הרטבת יציקת בטון (או"ח סי' שלד).....
 558.....
- תשובה תר - דריכה על עשבים (או"ח סי' שלו).....
 559.....
- תשובה תרא - מים נוטפים ממזגן (או"ח סי' שלח).....
 560.....
- תשובה תרב - הפעלת מדיח בעזרת שעון שבת (או"ח סי' שלט).....
 563.....
- תשובה תרג - שימוש באיי רובוט (או"ח סי' שלט).....
 563.....

- 564 ..... תשובה תרד - הפקרת רכוש בשבת (או"ח סי' שלט)
- 565 ..... תשובה תרה - חשש תולשת (או"ח סי' שמז)
- 566 ..... תשובה תרו - צובע בבדיקת ביוץ (או"ח סי' שמז)
- 566 ..... תשובה תרז - גרם השקייה (או"ח סי' שמז)
- 567 ..... תשובה תרח - כיוון שעון מעורר בשבת (או"ח סי' שמז)
- 567 ..... תשובה תרט - שימוש בסווצ'ר מחברת FOX בשבת (או"ח סי' שמז)
- 568 ..... תשובה תרי - הסרת מדבקות בשבת (או"ח סי' שמז)
- 568 ..... תשובה תריא - אזיקון (או"ח סי' שמז)
- 569 ..... תשובה תריב - לוח מגנטי (או"ח סי' שמז)
- 569 ..... תשובה תריג - כתיבה בספל שתיה חמה (או"ח סי' שמז)
- 569 ..... תשובה תריד - אמירה לקטן (או"ח סי' שמג)
- 570 ..... תשובה תרטו - כשרות המאכלים לקטן בגן (או"ח סי' שמג)
- 571 ..... תשובה תרטז - לא להאכיל לקטן איסור בידיים (או"ח סי' שמג)

תשובה תקדד

טלטול כפתור רזרבי מחוץ לעירוב (או"ח סי' שא)

שאלה: האם אני רשאי בשבת, לצאת מחוץ לעירוב, למרות שיש בבגדי כפתור רזרבי תפור מבפנים?

תשובה: בספר שמירת שבת כהלכתה (י"ח ל) כתב שכפתור שהוא לנוי מותר לצאת בו, אבל כפתורי חלפים גם אם תפורים אסור לצאת בהם, אלא אם כן הם כפתורים פשוטים שאין אדם מקפיד עליהם והם בטלים לבגד.

המקור שעליו נשען באיסור הנ"ל הוא מדברי הגמרא (שבת קמ"ו) האומרת שמי שיוצא בשבת בציצית שאינה מצוייצת כהלכתה, חייב על כך חטאת. הלכה זו הובאה גם בשו"ע (או"ח ש"א ל"ח): 'היוצא בשבת בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה, חייב מפני שאותם החוטים חשובים הם אצלו ודעתו עליהם עד שישלים ויעשהו ציצית'.

בהערות כתב השש"כ (ס) בשם הרב ש"ז אורבך, שהדבר מותר הואיל והמקרה שלנו שונה מהמקרה של ציצית, כי בציצית עכשיו הם כבר חשובים כי עומדים לתיקון, מה שאין כן לגבי כפתור הרזרבי שאינו משמש לכלום כל עוד לא נפל הכפתור המקורי.

גם בספר מנוחת אהבה (ח"ג עמ' שכט) התיר את הדבר, על פי מה שכתב השו"ע בסעיף הסמוך: 'כילה (פי' יריעה כעין אהל) שיש בה רצועות שמותחין אותה בהם, מותר להתעטף בה ולצאת לרשות הרבים ואין הרצועות חשובות כמשאוי שמבוטלות אגבה'. לדעתו, מה שהוזכר בהלכה לאיסור, הם דברים שאין דרכם להיות תמיד מחוברים לבגד [יש בהלכה עוד דוגמא, של קרסים המחברים לבגד וצד אחד נתלש, שאין לצאת כאשר השני קיים, מפני שדעתו להשלים, עיין מ"ב ש"א ק"ן].

סיכום: ביחס לכפתור רזרבי של חולצה מהסוג הפשוט, הפוסקים הקלו, אך ביחס לכפתורים חשובים של חליפות (שאינן בני השגה כי הם בגודל ובצבע מסוים) השש"כ החמיר ואילו פוסקים אחרים התיירו.

תשובה תקכה

כיפה מחוץ לעירוב (או"ח סי' שא)

שאלה: בטויל בשבת, יצאנו מחוץ לעירוב ומישהו אמר לי שצריך להוריד חפצים מיותרים לפני שיוצאים, אמרתי לו מה למשל? והוא ענה לי: הכיפה שלך למשל! האם הדין עמו?

תשובה: בשו"ע (ש"א, מ"א) נפסק: "לצאת בשבת בכובע שבראשו העשוי להגן מפני החמה יש מי שאוסר משום דחיישינן שיגביהנו הרוח מראשו ואתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים, אלא אם כן הוא מהודק היטב בראשו או שהוא עמוק שראשו נכנס לתוכו, ואין הרוח יכול להפרידו מראשו או שהוא קשור ברצועה תחת גרונו, דבהכי ליכא למיחש למידי"

המ"ב (ס"ק קנ"ג) מבאר שישנם שני סוגי כובעים: א. כובע רגיל שנושא אדם על ראשו, מה שנקרא בימינו 'כיפה', שבו אין לחשוש שמא יבוא לטלטלו ד' אמות ברשות הרבים, מפני שברור לנו שלא ילך בגילוי ראש; ב. כובע שהיו חובשים על הכיפה שבו ישנו חשש שמא שיטלטלנו, ועל כן יש להיזהר שיהיה מהודק על ראשו בגלל החשש שמא ייפול ויבוא לטלטלו ד' אמות.

ניתן להסיק מזה, שאותם האנשים ההולכים בקביעות עם כיפה, אבל כאשר יש רוח חזקה, הם אוחזים הכיפה בידיהם, מפני שצורת הכיפה היא כזו שהיא עפה ברוח, יהיה אסור להם לצאת בכיפה כזו לרשות הרבים. הפתרון הוא להדק אותה לראש עם הרבה סיכות או שיקשרו עליה מטפחת או שרוך, או שישגו כיפה גדולה המתלבשת היטב על הראש. אם יבצר ממנו להשיג כיפה כזו, יצטרך להחליט האם לכוון את מסלול טיולו בתוך העירוב או לצאת מחוץ לעירוב ללא כיפה.

סיכום: אין לצאת מחוץ לעירוב עם כיפה העלולה לעוף ברוח, אלא אם כן מדובר באדם שגם בימות החול אינו נוהג להחזיק הכיפה בידו וללכת בגילוי ראש כאשר נושבת הרוח.

תשובה תקכו

חשש מלבן (או"ח סי' שא)

שאלה: האם מותר להעביר את מתקן הכביסה בשבת, מחדר שינה לסלון שיש בו מזגן?
תשובה: יש בכך שני דיונים: א. טלטול המתקן מצד גדר מוקצה; ב. העברת כבסים רטובים למקום שעשויים להתייבש שם.

כביסה רטובה, ברמה של 'טופח על מנת להטפוח', כתב בשמירת שבת כהלכתה (ט"ו, י"ז) שהיא מוקצה אף לאחר שהתייבשה, אבל דעת הרב ש"ז אורבך להקל בכך, כאשר היא כבר יבשה למרות מה שהיתה רטובה בבין השמשות. גם כאשר הכביסה בגדר מוקצה, יהיה מותר להזיזה בגופו.

אסור לפרוס כביסה בשבת, במקום שסמוך לאש במקום שיד סולד בהם (מ"ב ש"א סקק"ע), ואם אין שם מקור חום כנ"ל, אסור לבצע פעולת שטיחה משום מראית עין, שיחשבו שכיבסם בשבת, אבל הנידון דידן, שכבר נפרסו לפני שבת, אין חשש כזה קיים.

סיכום: מותר להזיז את המתקן בגופו, אם אינו מקרב אותו לתנור, אלא רק מביאו לשם כדי ליצור לחות בחדר וכדומה, ולא מתוך מטרה לייבש הכביסה.

תשובה תקכז

קיפול הטלית בשבת (או"ח סי' שב)

שאלה: ברצוני לקפל הטלית בשבת לאחר התפילה, האם מותר הדבר ובאיזה אופן?

תשובה: בשו"ע (או"ח ש"ב ג) התיר לקפל בגדים בשבת בצרוף מספר תנאים: א. שזה לצורך שימוש חוזר באותו יום; ב. הבגד חדש; ג. דווקא באדם אחד; ד. הבגד לבן.

על פי זה, נראה לומר שכדרך קיפול הראשון אסור אלא אם כן מדובר בטלית חדשה שעומדת לשימוש חוזר במנחה וכדו' וכך כתב במ"ב סקי"ג.

אבל אם מקפל שלא כדרך הקיפול הראשון, מותר אפילו לצורך שבת הבאה כי אין כאן גדר תיקון כלל.

ישנן דעות בפוסקים החולקות על מסקנת המ"ב בנושא זה: א. הרב יוסף קפאח (יד החזקה, שבת, כ"ב-כ"ב הערה מ"ז) מחדש שכל האיסור הוא ליצור קפלים חדשים שלא היו, כגון שנתבטלו על ידי הכביסה ומקפל מחדש. אבל סתם קיפול שמקפל על מנת שיהיה מסודר, מותר (הרב קפאח מדייק זאת מכך שהרמב"ם הסמיך דין זה לדין תיקון בית יד של בגד); ב. הרב שלום משאש (ילקוט שמש, עמ' צ) מתיר זאת לכתחילה מהסיבה שהמנהג הוא גם אצל חכמים ורבנים גדולים לסמוך על שיטת הכלבו (מופיע בב"י שב) שכתב שקיפול שאנו נוהגים בו, אינו הקיפול שחז"ל אסרו, שאז היו מקפידים לקפל תחת המכבש ובכך להסיר קמטים שהיו מה שאין כן היום; ג. הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת ח"ב מ) כותב שאמנם נהגו להקל בזה, ואין למחות ביד המקלים כי יש להם על מי לסמוך. משמע מדבריו שלא מתיר זאת לכתחילה, ועיין עוד בספר בגדי שש סימנים כ, כ"א.

לגבי העצה לקפל שלא כדרך הקיפול הראשון, הסתייגו שני גדולים: א. הרב משאש מהסיבה שזה יקלקל את הבגד; ב. הרב 'פה ללב' (מובא בדברי שלום ואמת ח"א עמ' 80) כותב שכיוון שאנו עוסקים בטלית של מצווה, ואם לא יקפלנה, תתקלקל, לכן תיקונו (הרצון להחמיר בהלכות שבת) הוא קלקולו של הידור מצווה.

סיכום: ישנן שלוש גישות בדבר, אחת אוסרת אחת מתירה ואף ממליצה לעשות כך ואחת שאומרת שאין למחות ביד מי שמקל בכך.

תשובה תקכח

ענידת תכשיטים בשבת (או"ח סי' שג)

שאלה: נהיה בשבת הקרובה בפריז, ואשתי שמעה שאסור לה לצאת בשבת עם תכשיטים, האם הדבר נכון?

תשובה: ידוע שאחת ממלאכות שבת היא מלאכת הוצאה, הכוללת הוצאה מרשות לרשות וכן העברת חפץ ברשות הרבים למשך ארבע אמות.

כל מה שמוגדר כמלבוש שלובש האדם או כתכשיט, אינו כלול באיסור זה, מהסיבה הפשוטה שאיסור הוצאה הוא כאשר האדם נושא את החפץ, אבל הלבוש או התכשיט משרתים את האדם, אינם בגדר משא.

למרות הכלל שאמרנו שהתכשיט בטל כלפי האדם, ראינו שחז"ל גזרו גזירה האוסרת לאישה לענוד תכשיטים בשבת מהחשש דלמא 'שלפא ומחויא' [עיין רש"י שבת נ"ז. במשנה, ושו"ע או"ח ש"ג, ב]. כמובן שגזירה זו שייכת רק בתכשיטים שיש בהם חשש זה.

חשוב לציין שלמרות הגזירה הכללית הזו, ישנם מקרים בהם לא גזרו כלל: א. אישה חשובה, שאין דרכה לשלוף את התכשיט (ש"ג, ה ומ"ב סקט"ז); ב. תכשיט שתופס את הבגד, ואם תורידהו ייפול הבגד ויתגלה גופה (סעיף ט'); ג. תכשיט שיש טורח להוציאו ממקומו (ש"ג ח' ומ"ב סק"ה).

נחזור לנושא, צריכים אנו לעיין באילו מקומות גזרו חז"ל ועל מי ובאלו תכשיטים בדיוק. התלמוד (שבת ס"ד:) דן בסוגיה איפה אסרו ומה לא אסרו. אצטט מהגמרא שם: 'אמר רב כל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים אסור לצאת בו לחצר חוץ מכבול ופאה נכרית, רבי ענני בר ששון משמיה דרבי ישמעאל אמר הכל ככבול'. יש לפנינו מחלוקת אמוראים הדנה בשאלות אותם העלינו.

לפי רב הגזירה הנ"ל קיימת ביחס לכל המקומות (אפילו לחצר, בהמשך נפרט באיזו חצר מדובר) ולכל התכשיטים מלבד שניים. מה הסיבה שבאלו השניים לא אסרו חז"ל? מייד הגמרא מסבירה: 'ורב מאי שנא הני? אמר עולא כדי שלא תתגנה על בעלה' (רש"י: התירו לה קצת קישוטים הנאים). גם באלו התכשיטים משמע שההיתר הוא לחצר, ולא יותר מזה. צריך להדגיש שלפי רב יש כאן שתי גזירות, אחת שלא לצאת בתכשיט לרה"ר, השניה שגם בחצר שאיסור הטלטול בה הוא רק מדרבנן (כי היא מוקפת מחיצות) גזרו שלא לצאת בשאר תכשיטים.

לפי רב ענני בר ששון, הכל ככבול, כלומר ההיתר שחז"ל נתנו מהחשש הנ"ל שלא תתגנה, מתייחס לכל התכשיטים, אבל רק בחצר.

איך נפסק להלכה?

יש דעה שמאוד מחמירה, והיא שיטת רמב"ן רשב"א ור"ן שכל הגזירות הנ"ל תקיפות גם בבית וכל שכן בחצר המעורבת, והשו"ע הביאה בתור 'יש אומרים'. זו לשון הרמב"ן: 'לאו דוקא חצר אלא אסור ללבשן בבית כלל, וכל שאסרו חכמים היינו בין אותן שאמרו אינו חייב חטאת בין אותן שאמרו חייב חטאת ובלבד דרך מלבוש כיון דלבוש בהן בבית חוששין שמא יצא בהן לשוק שאין דרך לפשוט ושוכח ויוצא הוא, וליכא הכא למימר היא גופה גזירה בשאינו חייב חטאת ואנן נגזור בבית וחצר אטו רה"ר, דהא אמרן בתכשיטין שהוא לבוש אין דרך לפשטן והיינו דאמרינן בפ' כירה השירין והנזמין והטבעות הרי הן ככל הכלים הניטלין בחצר ואמר עולא מ"ט הואיל ואיכא תורת כלי עליהן אלמא אסור ללבשן בין בבית בין בחצר... וראיתי לר' משה הספרדי ז"ל שפיר' אסור לצאת בהן לחצר בשאינה מעורבת אבל למעורבת מותר ואצ"ל בבית, וק"ל אם כן אפילו בחצר שאינה מעורבת ראויין הן ללבישה שם כשם שראויין לכסות מנא שהרי מותר לטלטל בכולה דהא לפ"ז לא אסרו אלא לצאת בהן מבית לחצר מפני שאסור להוציא כלום דהך טלטול מבית לחצר או עבדיה כעין גזירה דלמא שלפא ומחוייא ומפקא להו ביד מבית לחצר, ועוד דלא נהיר דחצר סתם לאו שאינה מעורבת משמע'.

לפי הרמב"ם הלכה כרב, ועל כן אסור לצאת בתכשיטים בחצר שאינה מעורבת, למרות ששם איסור הטלטול הוא מדרבנן. זו לשונו (שבת י"ט ח): 'כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר אסור לצאת בו אפילו בחצר שאינה מעורבת, חוץ מכבול ופאה של שיער, שמותר לצאת בהן לחצר שאינה מעורבת, כדי שלא תתגנה על בעלה'.

שיטת התוספות היא לפסוק רב ענני בר ששון, ועל כן בחצר שאינה מעורבת מותר לצאת בכל התכשיטים. הגמרא מסבירה שרב ענני נסמך על תנא החולק על משנתנו (שהתירה דווקא כבול ובפאה נוכרית). אבל נראה שהוא מודה ביחס לרשות הרבים שאסור.

לפי תוספות אין הבדל בין חצר שאינה מעורבת לכרמלית, והואיל ואין בימינו רה"ר גמורה, יהיה מותר לצאת לכל מקום (במציאות המדוברת שאין רה"ר דאורייתא שבוקעים שישים רבוא

ביום) עם תכשיטים בשבת. יוצא שחז"ל לא אסרו להתקשט בכל רשויות שאיסור הטלטול בהן הוא רק דרבנן.

ציטוט לשון התוספות: 'נראה דהלכה כרבי ענני, מדאמר מילתיה משמיה דרבי ישמעאל בר' יוסי, ור' ישמעאל תנא הוא ופליג, ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל. ור' ענני דמתיר בחצר, היינו אפילו בחצר שאינה מעורבת, דבחצר מעורבת ליכא שום חדוש, אם כן נשים מותרות להתקשט בבית ובחצר בטבעות ובתכשיטין. ואנו, שאין לנו רה"ר גמור, דכל רה"ר שלנו כרמלית היא, שהרי אין מבואות שלנו רחבות י"ו אמה ולא ס' ריבוא בוקעים בו, הרי הוא כחצר שאינה מעורבת, ומותרות נשים שלנו להתקשט בטבעות ובתכשיטים כפר"ת'.

שיטת ר"ת שהובאה בטור, קצת שונה כי לפי דבריו בטור יש חילוק בין חצר שאינה מעורבת לכרמלית, אלא שלמעשה כתב שלא למחות בנשים העונדות תכשיטים בכרמלית, וזו לשונו: 'אבל ר"ת פי' דגם בשאר הדברים מותרת לצאת בחצר אפילו אינה מעורבת אבל לא בכרמלית אלא הנח להן לבנות ישראל מוטב שיהו שוגגות ואל יהו מזידות'.

בית יוסף הובאה דעה נוספת הסוברת שכיום לא קיימת גזירה זו כלל, וזו לשונו: 'זה"ר שמשון מצא כתוב בשם רבינו שר שלום דדבר שהוא רגילות להראות זו לזו אסור, ובשאינן רגילות מותר, ונשי דידן אינן מראות תכשיטיהן וטבעותיהם, ומשום הכי מותרות לצאת בהם, וסוף דבר אמרו הקדמונים דמותרות לצאת בהם, דמוטב יהו שוגגות ואל יהו מזידות'.

מרוך השו"ע דן בסוגיה זו, (ש"ג, י"ח): 'כל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים, אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית דהיינו קליעת שער שקלעה בתוך שערה. וי"א דכל שאסרו לצאת בו, אפילו להתקשט בו בבית אסור, וכ"ש לצאת בו לחצר המעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית. וי"א שהכל מותר לצאת בו בחצר, אפילו אינה מעורבת. והאידנא, נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין. ויש שאמרו דמדינא אסורות, אלא שכיון שלא ישמעו, מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות. ויש שלימדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן ע"פ סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת, והשתא דלית לן רשות הרבים גמור הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת, ומותר. הגה: וי"א עוד טעם להתיר דעכשיו שכיחי תכשיטין ויוצאין בהם אף בחול וליכא למיחש דילמא שלפא ומחויא כמו בימיהם שלא היו רגילים לצאת בהן רק בשבת ולא הוי שכיחי'.

למרות שהשו"ע עצמו סתם כדעת הרמב"ם המחמירה שלא לענוד תכשיטים אף במקומות האסורים בטלטול רק מדרבנן, עולה שיש מספר טעמים להקל בגזירת זו:

1. אין לנו היום רה"ר, ולכן אין סיבה לאסור בשאר רשויות אטו רה"ר.

2. אין דרכן של נשים כיום לשלוף ולהראות תכשיטיהן ודווקא בזמנם שהתקשטו רק בשבתות היה קיים חשש זה, מה שאין כן היום שגם בימות החול יוצאות מקושטות (על פי הרמ"א).

3. מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

עתה ראיתי בספר מעשה רב (סימן קמ"ב) הכותב: 'אם יודעים שתקבל הדברים, מצווה לומר לה שכל התכשיטין אסורים אפילו בחצר ובבית'.

בשם החזו"א הובא (אורחות רבנו ח"א קמ"ט) שכיון שהשו"ע כתב שכך נהגו נשים, וודאי שכך נפסקה ההלכה וכך הוא מדינא, וזו גם דעת הרב דוב ליאור שמותר לכתחילה הואיל ולא ברור שיש כיום רה"ר אליבא דכו"ע.

חוט השני (ח"ד פפ"ח ב) מחמיר בחצר שאינה מעורבת, כיון שהיום כן מראות ומתקשטות דווקא בשבת, אך אין למחות במי שמתיר.

סיכום: אם אישה שואלת והיא ספרדיה, נראה שיש לאסור עליה לצאת עם תכשיטים בפריז, שאין שם אפילו צורת הפתח [הן אם נגדיר את העיר כרשות הרבים והן אם נגדיר את המקום ככרמלית] אבל אם השואלת היא מבנות אשכנז נראה שיש מחלוקת באחרונים. חלקם כתבו שמותר לכתחילה וחלקם כתבו שאין למחות בנשים המקלות בכך. נראה שגם לשיטת השו"ע אין למחות ולהזהיר במי שמקילה בכך (על פי ביאור הלכה ד"ה כי בזה).

תשובה תקכט

ענידת תכשיט בערי ישראל (או"ח סי' שג)

שאלה: ביחס לרחובות שרחבים מט"ז אמה שלפי הרבה ראשונים מוגדרים כרה"ר, והם מוקפים בצורת הפתח, האם שם יהיה מותר לכתחילה ללבוש תכשיטים?

תשובה: לכאורה אם יוצאים מתוך הנחה שלפי דעת השו"ע יש גם כיום דין רשות הרבים, ולפי זה הערים שלנו מוגדרות כרשות הרבים ואין צורת הפתח מועילה, היה ראוי לאסור לשיטת השו"ע לענווד תכשיט בכל מקום שהוא מחוץ לבית.

אבל בספר מנוחת אהבה [א כ"ז ל"ז] מתיר מכוח 'ספק ספיקא', ספק אם יש לנו רה"ר או אין לנו רה"ר בימינו, ואם יש אולי ניתן ליישם את ההיתר שבדברי הרמ"א לכתחילה.

סיכום: במקמות שיש בהם עירוב, של צורת הפתח, יש מקום להקל.

תשובה תקל

הבלעה בשכר שבת (או"ח סי' שו)

שאלה: איך מגדירים 'הבלעה' בשכר שבת?

תשובה:

ראשי פרקים: א. שיטת הר"ן והתוס'; ב. שיטת השה"ל; ג. האם הב"י דחה את שו"ת השה"ל כי נעלמה ממנו שיטת הר"ן? ד. האם האחרונים קיבלו את הר"ן/השה"ל?

א. בעלי התוספות (כתובות ס"ד:) והר"ן במסכת כתובות (כ"ח. בדפי הרי"ף) חדשו שההבלעה המותרת אינה העובדה לבדה שהשכיר עובד כמות זמן, באופן שהשבת מובלעת באותה תקופה, אלא צריך שיתמלא עוד תנאי, והוא שהתשלום הוא גלובלי ולא נקודתי.

המקרה שלדעתם אינו הבלעה, הוא הדוגמא של גבר המורד על אשתו, שאותו קנסו חז"ל בתוספת של שלושה דינרים לשבת, (כך שכל יום של מרד מוסיף לה חצי דינר), חז"ל לא קבעו שלושה וחצי לשבוע, למרות שהכפולה של חצי דינר בשבע עולה שלוש וחצי, על כך ענו בגמרא שאם היה כך היה נראה כשכר שבת.

יש לשאול, מדוע זה לא הותר על פי גדרי הבלעה?

מיישב הר"ן, כיון שאם יחזור בו הבעל ממרדו באמצע השבוע הוא לא יצטרך לשלם על כל השבוע אלא רק על אותם ימים שמרד, לכן אין השבת נחשבת כמובלעת ולכן יהיה אסור לקבל עליה שכר. לו יצויר שחז"ל היו קובעים, כדרך שקיים במגרשי החניה, שעל כל שעה או מקצתה משלמים עשרים נ"ט, אזי הדין היה שמותר לחייב את הבעל בקנס של שלושה וחצי דינרים לשבוע כי אין משלמים לפי יום אלא לפי שבוע והנתון באיזה יום בשבוע, הפסיק למרוד אינו משמעותי (יוצא מזה שבהסתכלות זו השבת לא מהווה גורם המגדיל את גובה הקנס) הרמ"א (או"ח ש"ו ה) הביא את דברי הר"ן הללו להלכה.

ב. הב"י הביא דברי שיבולי הלקט הכותב, שאם אומר לו 'כך וכך תתן לי בחודש' – שיבוא כך ליום הוי נמי כשכיר שבת. על כך כותב הב"י 'ואין נראה כן מדברי הפוסקים שכתבתי בסמוך'.

ג. תמהו הרבה אחרונים על הדברים הללו של הב"י, כי נראה מהם שהוא לא ראה את דברי התוספות והר"ן ולכן השיג על דברי השה"ל. וכן כתב עליו המג"א (ש"ו, ז) 'ואפשר שלא ראה את דברי התוספות והר"ן'. בניגוד לדברי המג"א, הביאור הלכה (ש"ו, ד"ה "מקרי") רואה הבדל בין שיטת הר"ן לשיטת השה"ל. לדבריו, יש מקרה שבו דן הר"ן שבו כולם מסכימים, ויש מקרה שאותו חידש השה"ל, והב"י חלק עליו: א. אמר כך וכך לחודש, שיבוא כך וכך ליום – שה"ל מחשיב כשכיר יום, כי חוזר בו ממה שאמר מתחלה, והב"י מחשיב כהבלעה.

זה הולך אחר סיום לשונו וזה סובר שהואיל ולא תבעו על השבת נמצא ש'חשבון בעלמא הוא שמחשב הפועל כמה ירוויח בכל יום'; ב. ר"ן - כאשר הלשון מורה שהמעסיק יכול לסלק (לפטר) את הפועל ואז הוא יקבל שכר בדיוק לפי השעות שעבד, אז נחשב לשכיר יום ואסור ועל כך אפשר לומר שהב"י לא חולק.

הביאור הלכה מבאר שהב"י מקל במקרה שבו השה"ל מחמיר (כי לדעת שה"ל נראה שחזור בו), אבל עדיין יאמר הב"י שההיתר קיים רק אם מתקיים התנאי של הר"ן, זאת אומרת שהלשון האחרונה לא משמעותית אבל ההסכם הממוני שבין שניהם ודאי משמעותי.

ד. בספר מאמר מרדכי (הרב מרדכי כרמי ש"ו, ח) סבור שאין ללמוד מדברי הר"ן מה שרמ"א למד ממנו משתי סיבות: א. במקרה של מורד אין תנאי מתחלה מה שאין כן כאן, שהתנו מתחלה לחודש ורק אח"כ פרשו כך וכך ליום (אני מבין שלשון הבלעה קיימת רק כאן ולא במורד ולכן שם החמירו); ב. הנימוק שהביא דרכי משה בשם הר"ן, תקף גם בשכיר חודש ולכן דבר זה אינו אסור.

הביאור הלכה מביא את המאמר מרדכי בלשון זו: "דהתם יש לומר שהתקנה היתה לכתחילה לכל יום ויום בפני עצמה..."

חשבתי להוסיף שבמורד, אין לנו עניין ש'סגור את החודש' אדרבה אנחנו מעוניינים 'לסגור את התיק', ואם כן יש כביכול 'חזרה העסקה יומי', מה שאין כן בשכיר שבו המטרה היא עבודה חודשית או שבועית אלא שלפעמים קורה שיש ביטול להמשך העסקה והעובדה שהעסקה עלולה להיפסק וכתוצאה מכך יקבל כסף רק על בימים שעבד לא סותרת את משך ההבלעה. ובאמת, כך כותב שו"ת שבות יעקב (א, י) ומבאר שהדין של הר"ן אין ראוי ליישמו בסוגיה שלנו. לגבי מורד לא מוסיפים וקונסים עבור כל השבוע אלא על כל יום בפני עצמו שמא יתפייס (כלומר, אנחנו מעוניינים בביטול המשך העסקה). מה שאין כן בשכיר חודש בו הצדדים מעוניינים בקיום בשכירות שהרי למרות שמותר לפועל לחזור בו יש עליו תרעומת ולכן זה נחשב הבלעה. מכאן הוא מסיק שהיכולת לחזור בו אינה משנה את ההיתר של ההבלעה.

סיכום:

א. הפוסקים כמ"ב חוששים לכל אחד מהמצבים דלהלן: 1. מצד שהלשון מורה שמעסיק אותו יום - יומית, כגון שאמר לו "כך לחודש, שזה יוצא כך וכך ליום"; 2. מצד מה שסגרו ביניהם, שאם בע"ב התנה עם הפועל שאם יפטר אותו ישלם לו לפי השעות שעבד, יהיה הדבר אסור.

ב. לפי הספרדים נראה, שכל זמן שיש הבלעה הדבר מותר בלי לחשוש להסתייגות הנ"ל (כך הבנתי מדברי הרב שמואל אליהו).

תשובה תקלא

שכר מלמדים (או"ח סי' שו)

שאלה: בתור מנהל תלמוד תורה הפעיל שבעה ימים בשבוע, נזקקתי לשאלה הבאה: אני שם לב שאחד המלמדים חסר בשבת, ואני מבקש מאחד מבחורי הישיבה למלא את מקומו, האם הוא רשאי לקבל ממני שכר על עבודתו לאחר השבת?

תשובה: יש להתיר מן הדין לקבל שכר על עבודתו בשבת, למרות שאין כאן שום מימד של הבלעה, משתי סיבות. א. הרבה כתבו שבחפצי מצווה חז"ל לא אסרו 'שכר שבת', ועל כן מותר לחזנים לקבל שכר על עבודתם בשבת (ש"ו ה' בשם מרדכי, אלא שאסור לשכור אותו בשבת עצמה-מ"ב סקכ"ג, יש לעיין אם סיבת היתר זו קיימת כאן, כלומר האם זה נקרא לשכור בשבת עצמה) וראה ילקוט יוסף ימים נוראים מהד' תשע"ו עמ' קנח. ב. כל תשלום שניתן כאשר לא קדמה לעבודה הבטחת שכר, אינו בגדר 'שכר שבת'. הדברים מבוססים על רש"י במסכת שבת (ק"כ). הכותב פעמיים אותו היסוד: 'ואף על גב דלאו שכר שבת גמור הוא, שהרי לא התנה', 'דכהאי גוונא לאו שכר שבת הוא, דמעיקרא לאו אדעתא דשכר פעולה נחית'.

חשבתי לומר כמו כן כאן, הואיל והבחור שביקשתי ממנו למלא מקום, לא ידע שעל דעת תשלום הוא עושה זאת, אלא יותר כגמילות חסדים, אין לאסור את שכרו מדין שכר שבת, אבל מידת חסידות יש כאן לא ליטול שכר כפי שמשמע מהגמרא הזו האומרת שחסיד אינו נוטל ממון על פעולת שבת, אף באופן המותר.

סיכום: מותר ליטול שכר על השיעור שניתן בשבת.

תשובה תקלב

סיוור בכורות (או"ח סי' שו)

שאלה: האם אנחנו רשאים בשבת, לעשות סיוור בכורות שלי עם אורחים. יש לציין שאיני מרוויח מהעסק הזה?

תשובה: אני חושב שהבירור הנ"ל, סובב סביב השאלה, מה הגדר של 'אסור לעיין בנכסיו בשבת' (שו"ע או"ח ש"ו, א וסמכו זאת על הפסוק 'ממצוא חפציד'), האם זה דווקא באופן שניכר הדבר שהולך לשם כדי לראות מה צריך לעשות למחר, אבל אם לא ניכר הדבר, לא חמור הדבר יותר מהרהור המותר בשבת, או שזה איסור עצמי. המ"ב (שם סק"א ובביאור הלכה ד"ה 'שמעיין') הביא מחלוקת בין המגן אברהם לבין חיי אדם. לשאלה מה להורות למעשה, הרב דוב ליאור התיר.

תשובה תקלג

מתנה בשבת (או"ח סי' שו)

שאלה: האם מותר לתת מתנה בשבת?

תשובה: אמנם נפסק שאין לתת מתנה בשבת, אלא אם כן יש בה צורך היום (מ"ב על שו"ע או"ח ש"ו סקל"ג) אבל ניתן לתת אותה בהשאלה, ולומר לו שיזכה בה לאחר השבת (על פי שש"כ כ"ט ל"א). בחזון עובדיה (ח"ב עמ' יט) התיר במתנה של ספרי קודש לבר מצווה, כי בדבר מצווה לא אסרו חז"ל קניין בשבת. כאן יש ערך של מצווה, הן מצד העידוד ללמוד תורה ולקרוא בתורה, והן מהסיכוי שיעיין בספר בשבת עצמה. אבל מסיק שיותר טוב שיקנו לו מע"ש או שיכוון לא לזכות במתנה עד מוצאי שבת.

תשובה תקלד

מד צעדים (או"ח סי' שו)

שאלה: האם מותר לי לענווד בשבת שעון המודד צעדים ומרחקי הליכה?

תשובה: חז"ל אסרו לנו מדידה בשבת (על פי משנה שבת קנ"ז), אלא אם כן זו מדידה של מצווה (שו"ע או"ח ש"ו, ז).

כאן מטרת הענווד היא בהחלט לדעת כמה צעדים או כמה מטרים הלך באותו יום, ולכן הדבר אסור. מלבד זה כאן המדידה נעשית באופן האסור, כי השינויים מחמת המדידה, מתבצעים ישירות על הצג.

ישנו מקרה שהוא מותר לעניות דעתי, למרות שהוא דומה לנ"ל. מי שיש לו תיק עם חפצים של תינוק (חיתול מוצץ ממתק וכו') ובאותו תיק ישנו מד-חום מכספית שנמצא קבוע שם, וכאשר הנושא עובר מהחוץ לפנים ולהיפך, ודאי שזה משפיע על מד החום. כאן הדבר מותר, הואיל ואינו מתכוון לכך.

תשובה תקלה

תיווך דירה בשבת (או"ח סי' שיז)

שאלה: אני עובד כסוכן/ מתווך דירות, האם מותר לדבר על רכישת דירה בשבת?
תשובה: אם מדובר על גוי שמעוניין למכור מגרש/בית בארץ ישראל, בוודאי שזו מצווה להזדרז לרכוש ממנו, ואף לדבר על כך בשבת עם אנשים פוטנציאליים שאולי יקנו ממנו דרך המתווך. כמו כן, אם מדובר בתייר, שמתעניין לרכוש דירה בארץ ישראל, בוודאי שרכישה זו תסייע לו לעלות בהמשך הזמן לארץ ישראל, ועל כן נחשב הדיבור בנידון, כדיבור של מצווה.

תשובה תקלו

דיבורים האסורים בשבת (או"ח סי' שיז)

שאלה: ברצוני לשאול בשבת את חברי האם יש ברכבו מקום לנסוע במוצ"ש צפונה. האם הדבר מותר?

תשובה: התלמוד מסכת שבת (ק"ג) לומד מהפסוק "ודבר דבר" – שלא יהיה דיבורך של שבת כדיבורך של חול, ופסק זאת השו"ע בסימן ש"ז, א.

מה נכלל באיסור זה?

אין לומר היום שאעשה מחר פעולה שעשייתה אסורה בשבת, ועל אף שפעולה זו אסורה רק מדרבנן, כגון 'סחורה פלוני אקנה למחר'.

על פי זה נראה, שאסור בשבת לומר אסע מחר ברכב, שהרי אסור בשבת עצמה לנסוע ברכב.

ישנה מחלוקת בפוסקים האם מותר לדבר על פעולה של מצווה הכרוכה בחילול שבת, כגון: ספר תורה אכתוב מחר (משנ"ב שם סק"א).

אכתוב כאן הדרכה, כיצד ניתן להינצל מאיסור הנ"ל, שהיא מבוססת על סעיף ח' בשו"ע הכותב כך: יכול לומר לחברו 'לכרך פלוני אני הולך מחר', וכן מותר לומר לו 'לך עמי לכרך פלוני למחר'.

מדוע הדבר הזה מותר, והלא ההליכה הזו אסורה בשבת, שהרי יש איסור יציאה מחוץ לתחום?

התשובה היא, שכל דבר שיש בו צד היתר לעשותו היום, יכול לומר לחברו שיעשנו למחר, וכאן צד ההיתר הוא 'שיכול לילך על ידי בורגנין'. (מ"ב הסביר שאם היה כל שבעים אמה סוכה של שומרים או מבנה אחר, מותר בגלל זה ללכת בשבת אף למרחקים).

על פי זה נראה לומר שאם שואלו בסגנון זה, האם ניתן להתלוות אליך לדרך במוצאי שבת? הדבר מותר, כיוון שמותר ללכת בשבת למחוז חפצו אילו היו כאן בורגנין (ולא הזכיר בלשונו נסיעה ברכב).

נראה, שגם יהיה מותר לנשאל לענות 'אין איתי מקום', כי אינו מזכיר שם פעולה אסורה (אני מתלבט, אולי יש לאסור, כי מכלל לאו אתה שומע הן, שמתכנן לנסוע ברכב). אבל יהיה אסור לשאול בסגנון: האם יש לך מקום? כי אז מגלה בדעתו שמדבר על פעולה אסורה. ניתן לדייק זאת מדברי המ"ב (סק"ל) הכותב: 'אסור לומר אני רוכב למחר או שאלך בקרון, כיוון שדיבורו הוא דבר האסור בעצם, ואין מועיל עצה לזה, רק יאמר: אני הולך למחר'.

סיכום: א. מותר לשאול את חברו האם ניתן להתלוות איתו להליכה צפונה במוצאי שבת, ויכול הנשאל לענות שאין לו מקום, אבל יהיה אסור לשאול אם יש מקום ברכב וכן יהיה אסור לנשאל לומר שיש לו מקום; ב. אם הנסיעה היא של מצווה, יש כאן יותר מקום להתיר.

תשובה תקלז

להתכונן לבחינה בשבת (או"ח סי' שי)

שאלה: האם מותר בשבת להתכונן למבחן באזרחות?

תשובה: השו"ע (או"ח ש"ז י"ז) כתב: 'אסור ללמוד בשבת ויו"ט, זולת בדברי תורה, ואפילו בספרי חכמות אסור, ויש מי שמתיר'. בספר שש"כ (כ"ח צ"ב הערה ר"כ בשם הרב ש"ז אוירבך, הסתפק אולי ההיתר של הדעה המקילה הוא רק באופן שלומד לשם ידע ולא כאשר לומד לצורך בחינה שתערך מחר).

תשובה תקלח

יצוג מוצר ביריד של גויים (או"ח סי' שי)

שאלה: האם מותר לשכור חברה של גויים המארגנת תערוכה בחו"ל שבה גם המוצרים שלי יוצגו, ועיקר הפעילות של התצוגה והמכירה תהיה בימי שבת? ואם כן האם

אני רשאי להציג את עצמי בפני הנוכחים שם, על ידי שאבוא לשם ברגל ביום השבת?

תשובה: יש בהלכות שבת הבחנה בין גוי המועסק בשכירות, לבין גוי המועסק בקבלנות. המקרה הראשון אסור כי זה כלול בהגדרה של 'אמירה לגוי שבות היא' שהרי הגוי עושה בשליחות ישראל, אבל במקרה השני ברוב הסיטואציות הדבר מותר, שהרי הגוי עושה על דעת עצמו, ומה שבוחר לעשות דווקא בשבת הוא מטעמי נוחות של הגוי, ואין כאן גדרי שליחות.

'מותר לתת לאינו יהודי מעות מערב שבת לקנות לו, ובלבד שלא יאמר לו: קנה בשבת. הגה: וכן מותר ליתן לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו למכרן בשבת' (שו"ע או"ח ש"ז ד). וכתב על כך המ"ב: 'ואם יום השוק שם בשבת ובאותו מקום אינו מצוי לקנות כי אם ביומא דשוקא כמו שרגיל בעיירות קטנות, הוי ליה כמזכיר לו יום השבת בפירוש, בין שמבקשו לקנות עבורו או שנותן לו למכור ואפילו בתחילת השבוע אסור. ובמקום שמצוי קצת גם בשאר ימים אין איסור, אלא אם כן מזכיר בפירוש יום השבת'.

על פי כל הנ"ל נראה שמכיוון שהתערוכה פתוחה גם בימות החול, הרי שמותר לשכור את שירותי החברה ואף להציג את עצמה בשבת (השתמשי בביטוי 'לשכור' באופן מושאל, למרות שזה קבלנות ולא שכירות של עבודה לפי שעות).

אין לרשום על המוצר שהוא תוצרת ישראל, כי אנשים יחשבו שהעסקה בין ישראל לבין הגוי היתה דרך שכירות [כדין מרחץ ששמו עליו-הערת הרב דוב ליאור] ולפי זה לא ראוי שהיצרן יופיע שם.

תשובה תקלט

פתיחת שקית חלב במספריים בשבת (או"ח סי' שח)

שאלה: ברצוני לפתוח שקית חלב, האם ניתן לעשות זאת במספריים או עדיף בסכין או בשיניים?

תשובה: בשולחן ערוך (או"ח ש"ח ג) נאמר, שכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בין לצורך גופו בין לצורך מקומו, כגון קורנס לפצוע בו אגוזים.

המ"ב (סק"ב) כותב שההיתר הנ"ל (לצורך גופו) תקף באופן שאין לו כלי היתר עבור שימוש זה. כי אם יש לו כלי שאינו מוקצה, אסור להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור.

בהערות איש מצליח נותן לדברי המ"ב שני הסברים: א. אם נתיר גם כאשר יש לו כלי היתר, יהיה חשש שמא יתעסק בו ויבוא לידי מלאכה; ב. חשש 'עובדין דחול'.

בהערות איש מצליח כתב בשם הרב מאיר מאזוז, שאם יש טורח להשתמש בכלי היתר, נראה שלכו"ע מותר להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור.

בספר פניני הלכה (שבת הרחבות עמ' 522) מצטט בשם 'תוספת שבת' (תחילת ש"ח) שמותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו אפילו אם נמצא לידו כלי שמלאכתו להיתר שיכול להשתמש. אמנם אם ניתן לעשות את מה שזקוק לו בידו, אסור יהיה להשתמש בכלי הנ"ל. עיין מ"ב (סעיף קטן נ"ז) שהביא מחלוקת אחרונים ביחס להוצאת הדפוס מהנעל, והיא תלויה באותה המחלוקת הנ"ל, ונראה שדעת השו"ע להקל (כך כתב חזון עובדיה שבת ח"ג עמ' נ).

הרב מרדכי אליהו (קול אליהו שבת ט"ז, ב) מתיר שימוש לצורך פתיחת שקית חלב במספרי תפירה, (ובתנאי שלא נכנס הדבר להגדרת 'מוקצה מחמת חסרון כיס') וישים לב שלא יעשה זאת בצורה יפה (משום 'מתקן כלי').

יש לציין שמספריים שעומדים במטבח לשימוש המטבח, יש להם אולי גדר של כלי שמלאכתו להיתר ועל כך, לא מצינו שום הגבלה.

סיכום: יש שכתבו שעדיף להשתמש בסכין וכדו' לפתיחת שקית חלב, ויש שכתבו שאם יש לו טורח בכך, מותר לכתחילה להשתמש במספריים, ויש שהתירו ללא הגבלה.

תשובה תקמ

פלאפון המשמש גם כשעון מעורר (או"ח סי' שח)

שאלה: פלאפון שהופעל בשבת כשעון מעורר, האם מותר להזיזו למקום אחר כדי שהרעש לא יפריע?

תשובה: בהנחה ששום פלאפון היום, לא מוגדר ככלי שמלאכתו להיתר, כי אפילו שמשמשים בו בקביעות כשעון, הרי בפלאפונים של היום אי אפשר לראות השעה בלי ללחוץ על מקש כלשהו.

בעצם ישנם שתי שאלות:

א. האם זה מוגדר כמוקצה מחמת חסרון כיס, ואם כן אז ודאי שאסור להזיזו.

ב. גם אם הפלאפון מוגדר ככלי שמלאכתו לאיסור, יש לשאול האם להזיז חפץ בגלל שאיני רוצה שיהיה כאן מוגדר כ'לצורך מקומו', ולפי זה יהיה מותר או שלא נחשב כ'לצורך מקומו', שהרי אינו צריך את המקום שמונח עליו הכלי, ויהיה אסור.

לגבי שאלה א: ניתן לומר שזה תלוי בבן אדם, עד כמה הוא נזהר לא לעשות בפלאפון שלו שום פעולה מעבר לשימושים הרגילים, ואם כן נגדיר אותו כמוקצה מחמת חסרון כיס. אבל מי שמוכן להניח למשל את מכשירו מתחת למקרן שקופיות לשם הגבהתו, מגלה הוא בכך שאין זה מוקצה מחמת חסרון כיס. כמו כן כתב בספר מנוחת אהבה (ח"א עמ' שצג ה"א) מקל בפלאפון כאשר מרשה לילדים לשחק בו, זה מדד שאינו בגדר מוקצה מחמת חסרון כיס.

לגבי שאלה ב: המ"ב אומר במפורש (שי"א סק"ג) שלהוציא מת מהבית, כדי שכוהנים יוכלו להיכנס אליו מוגדר כ'לצורך מקומו', שהרי זה לא לצורך המת, כך גם בנידון שלנו נאמר שאם רצונו הוא רק שהפלאפון לא יהיה כאן הרי זה מוגדר כ'לצורך מקומו', ואם החשבנו את הפלאפון ככלי שמלאכתו לאיסור אזי יהיה מותר להזיזו בשביל שלא יפריע כאן.

בספר שו"ת הראשון לצינן (ח"א כ"ח) אסר להזיז טלפון הנייד המפריע בגלל צלצולו, כי לא החשיב זאת כ'צורך מקומו'.

גם בביאור הלכה (ש"ח ד' ד"ה "כלי") ניתן לדייק לאסור, כי מה שהתיר להוציא קדירה שפינו ממנה התבשיל, מדין גרף של רעי, ולא הזכיר שזה סוג של 'לצורך מקומו'.

בספר פניני הלכה הרחבות שבת (עמ' 162) התיר להזיז פלאפון שרעש צלצולו מפריע כנ"ל. בניגוד לנכתב לעיל, ראיתי בשו"ת דבר חברון עמ' 149 שכותב שאם אין המכשיר משמש גם כשעון יהיה אסור להזיזו אף במקרה הנ"ל. בספר קול אליהו שבת (עמ' רסב) הגדיר פלאפון ככלי שמלאכתו לאיסור ולמרות זאת לא התיר להזיזו לצורך גופו ומקומו, מחשש שמא יעשה בו פעולה האסורה (כעין גזירת שמא יטה) אך הדבר יהיה מותר אם יעשה סימן שיזכיר לו שלא ללחוץ על הכפתורים.

חוט השני (שבת ח"ג עמ' סב) מגדיר את הטלפון הנייד כמוקצה מחמת חסרון כיס, ולדעתו הולכים אחרי רוב שימוש, ועל כן למרות שיש בו שימוש גם כשעון מעורר, עדיין לא משתנית ההגדרה. (כי בו שבת עמ' שצג).

ידידי ר' ניר אלחדד הוכיח מלשון התלמוד שגם זה נחשב כצורך מקומו, הגמרא שאלה (קכ"ד.): 'יתיב רב ספרא ורב אחא בר הונא ורב הונא בר חנינא ויתבי וקאמרי לרבה אליבא דרבי נחמיה, הני קערות היכי מטלטלינן? אמר להו רב ספרא מידי דהוה אגרף של רעי'.

מתוך שהגמרא שאלה רק אליבא דרבי נחמיה האוסר לטלטל כלי שמלאכתו להיות מחמת מקומו, ולא שאלה אליבא דרבה, משמע שפשיטא ליה שמותר, כי זה נחשב לצורך מקומו

סיכום: יש מתירים ויש אוסרים כפי שכתוב בגוף התשובה.

תשובה תקמא

מוקצה בכלים לא טבולים (או"ח סי' שח)

שאלה: קניתי כלי אכילה מזכוכית, שטרם הוטבלו, האם מותר בשבת להביאם לחברים המארחים אותנו, או שמא הכלים הללו מוגדרים כ'מוקצה', הואיל ואינם ראויים לשימוש בשבת?

תשובה: מסתבר שאין הכלי מוקצה משלוש סיבות: א. ניתן להשתמש בכלי לאיחסון לחפצים שאינם מיני אוכלים; ב. יש דרך להקנות לגוי בשבת, ולשאול ממנו בחזרה על מנת להיפטר זמנית מחיוב טבילת כלים; ג. לפי דעת השו"ע מותר להטביל כלים בשבת, כאשר אין הטבילה משנה את השימוש בכלי מטמא לטהור, ואם כן הכלי ראוי לשימוש בשבת עצמה (הרב ש"ז אורבך הסתפק בשאלה זו ונשאר בצ"ע, שש"כ פרק י"ב הערה פ"ט).

תשובה תקמב

כוורת דבורים (או"ח סי' שח)

שאלה: האם אני רשאי להרים חלה שיש בכוורת בשבת, או שיש עליה שם של מוקצה?

תשובה: יש לדון בשני נושאים: א. האם פעולת הוצאת חלת הדבש מן הכוורת אינה בגדר תולש? ב. האם יש על הדבש שם של מוקצה או לא?

ביחס לנושא הראשון: כתב השו"ע (או"ח שכ"א י"ג) על פי דעת חכמים במשנה בשביעית (י, ז) ובסוגיה בשבת (צ"ה): 'אסור לרדות חלות דבש מהכוורת, מפני שדומה לתולש. הגה: ודוקא אם דבוקין בכוורת, אבל אם נתלשו מבעוד יום, או שנתרסקו מבעוד יום והדבש צף בכוורת, מותר לרדותו בשבת'. על כן רק אם פעולת ההוצאה הראשונה נעשתה מבעוד יום, והדבש זב שם, מתעוררת השאלה הבאה של מוקצה.

ביחס לנושא השני: אם יש דבש שראוי לאכילה מיידית, אין הדבר מוקצה, אבל אם הדבש לא ראוי לאכילה ללא בישול וכדומה, אסור (כך השיב הרב דוב ליאור). שאלתי את גיסי העוסק במלאכת עשיית הדבש, והוא אמר שמטרת הבישול היא אינה בגלל שאין הדבש ראוי לאכילה מיידית, אלא זה כדי להתגבר על החשש של המצאות חלקי דבורה בדבש. לכן, יש להורות שהחלה איננה מוקצה.

הערת הרב אביעד וייץ: לגבי הדיון של חלות הדבש, לכאורה יש להוסיף את דברי הגמרא בשבת דף מג' ובביצה דף לו' שחלות דבש המיועדות לאכילה אינן מוקצות כי ניתן לאכול מהדבש בשבת (תוס' בשבת שם דנים איך ניתן לאכול הרי רדייה אסורה בשבת, ותירצו שמיידי ברדוי מערב שבת

או שיש דבש שצף ע"ג החלות ואין בו איסור רדייה, ועל כך נראה שיש לסמוך). אמנם, הגמרא אומרת שחלות הדבש המיועדות לפרנסת הדבורים לימות החורף הן מוקצות, אלא אם כן חשב עליהם לאכילה קודם השבת. כמדומני שיש גם היום שימוש ב'אותן שתי חלות'.

סיכום: הדבש אינו מוקצה מצד עצמו, אלא שיש להוציא את החלה מהכוורת מבעוד יום.

תשובה תקמג

נשיאת טלפון נייד (או"ח סי' שח)

שאלה: אני מתנדב בכיתת כוננות של 'שוב הנמצא ביש"ע'. מפקד הכיתה דורש מאיתנו, לשאת מכשיר טלפון נייד במהלך השבת, ככה נוכל להיות זמינים למקרה חירום אם יקרה חלילה, בעיני זה פוגע בשבת, מה ההלכה בזה?

תשובה: אכן השלום עדיין לא שורר באיזורנו באופן מושלם, לכן יש עדיין צורך להחזיק בכלי המלחמה. בנידון דידן, הצורך להיות זמין הוא צורך ביטחוני, ולכן הדבר נצרך בשבת.

אם ניתן, יש לחבר מלכתחילה את המכשיר לחגורה מערב שבת, וללבוש ככה ובבוקר כאשר לובש את מכנסיו, פעולת הטלטול היא לא ישירות ביד, אלא בעקיפין, באופן שזה מקל על האיסור.

תשובה תקמד

טלטול פנס (או"ח סי' שח)

שאלה: אני מעוניינת לקרוא בליל שבת ספר בחדר השינה, אבל אני גם מעוניינת שיהיה חושך בסיום קריאתי. האם אני יכולה לקרוא לאור פנס (או תאורת חירום שאינה מחוברת לשקע) ולהוציאו מהחדר מדין מוקצה שניתן לטלטל אותו לצורך גופו או מקומו?

תשובה: ידוע הכלל, שניתן לטלטל מוקצה, של כלי שמלאכתו לאיסור, לצורך גופו או מקומו.

- א. האם הוצאת הפנס כי הוא מפריע לי כאן, כלולה בגדר של 'לצורך מקומו'?
- ב. האם הפנס, מוגדר ככלי שמלאכתו לאיסור או להיתר או כמוקצה מחמת גופו?

א. נראה שבפנס שיש בו נורת להט, הגדירו אותו הפוסקים כגחלת של מתכת, אבל באותם פנסים המשווקים כיום שהוא נורת לד, אין הוא בגדר של גחלת כלל, ולכן אין בו איסור מוקצה מחמת גופו.

ב. המ"ב אומר במפורש (שי"א סק"ג) שלהוציא מת מהבית, כדי שכוהנים יוכלו להיכנס אליו מוגדר כ'לצורך מקומו', שהרי זה לא לצורך המת, כך גם בנידון דידן, נאמר שאם רצונו הוא רק שהפנס לא יהיה כאן הרי זה מוגדר כ'לצורך מקומו', ואם החשבנו את הפנס ככלי שמלאכתו לאיסור אזי יהיה מותר להזיזו בשביל שלא יפריע כאן.

בספר פניני הלכה הרחבות שבת (עמ' 162) התיר להזיז פלאפון שרעש צלצולו מפריע כנ"ל. סיכום: נראה שהדבר מותר, כאשר עושה לעצמו סימן שלא יגע בכפתורי הפעלה.

תשובה תקמה

מאריכי שולחן (או"ח סי' שח)

שאלה: במאריכי השולחן ישנם פינים, האם מותר לתקוע אותם במקומם, כאשר אני מאריך את השולחן בשבת?

תשובה: בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ד כ"ה) התיר את הדבר, ואילו הרב מרדכי אליהו לימד שצריך לשייף את הפינים (כלומר להקטין את הקוטר), על מנת שלא יהיה שם מצב של תקיעה האסורה מדין מכה בפטיש (בפינים של מתכת לא קיימת מציאות של תוקע).

תשובה תקמו

רימונים של ס"ת (או"ח סי' שח)

שאלה: הרימונים שיש מעל הס"ת מונחים בכוח בעמודים שלהם, האם מותר בשבת להניח אותם בנחת בלי לתקוע אותם?

תשובה: כנ"ל, וגם אם יניח בנחת אסור, מפני שישנה גזירת חז"ל 'שמוא יתקע' (על פי או"ח ש"ח ט).

תשובה תקמו

מוקצה ליולדת (או"ח סי' שט)

שאלה: אישה שיודעת שעשויה ללדת בשבת, האם רשאית להכין תיק שבו היא מניחה דברים שחיוניים לה ללידה, ובנוסף דברים שהם מוקצה, שהיא יודעת שתצטרך להם אחרי שבת, כגון טלפון נייד או כסף?

תשובה: בשו"ע בהלכות שבת (ש"ט ג וכן ש"י ח) ישנם סעיפים שהם המקור להיתר של 'בסיס לדבר המותר והאסור'.

'כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, אם הם פירות רטובים, כגון: תאנים וענבים, יטול אותה כמו שהיא, שאם ינער הפירות מתוכה, יפסדו. אבל אם הם פירות שאינם נפסדים, ינערם וינער גם האבן עמהם ולא יטלנה עמהם', 'כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר, מותר לטלטלו, כגון: מחתה שיש עליה מבעוד יום אפר שמותר לטלטלו לכסות בו רוק, או צואה ויש עליה גם כן שברי עצים שהם אסורים בטלטול, מותר לטלטל מחתה כמו שהיא; וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור; אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר, בטל אצלו ואסור לטלטלו. וטעם היתר טלטול זה משום דלא אפשר למינקט קיטמא לחודיה אפילו אי שדי ליה מהמחתה'.

העולה מהסעיפים הנ"ל הוא שאם ניתן לנער את המוקצה מהמקום שהוא מונח עליו, ינער ויחזיר על הבסיס רק את הדבר המותר.

אבל במקרה שלא ניתן, כגון שההיתר המדובר הוא תאנים לחים, שאם ינערם הם יפסדו, אז יוכל לטלטל את הבסיס שיש עליו היתר יחד עם האיסור.

[ישנה מחלוקת בין הפוסקים, מה הדין אם כאשר ינער את הכלכלה/הבסיס יפסד המוקצה ולא ההיתר, עיין שמירת שבת כהלכתה כ, מט שהוא עצמו מתיר זאת ובהערה שם מצויין שלפי רע"א הדבר אסור] לגבי שאלתנו, אם תניח האישה את כל חפציה ביום שישי בתיק, ותצטרך לנסוע בשבת יהיה מוטל עליה לנער את התיק ולהחזיר לתוכו רק את ההיתר (אם יש שהות כגון עד שהאמבולנס מגיע).

שוחחתי על כך עם הרב אליקים לבנון, והוא הציע שתניח את כל חפציה בשקית, ההיתר והאיסור, ותקשור את השקית בקשר כפול כך שבשבת לא תוכל לנער בגלל האיסור להתיר את הקשר!

לגבי שאלת איסור תחומין, ניתן להקל אם התיק מונח למעלה מעשרה טפחים מהרצפה. ולגבי הוצאת התיק לרשות לרשות, ניתן לסמוך על המושג של 'אגד כלי שמיא אגד', כפי שעולה מדברי החפץ חיים בספרו מחנה ישראל, בפרק ז' בסעיפים ב' וג'. שם הוא עוסק

בנשיאת חפצים שמוכרח לישא בשבת, מצד הציווי (של הצבא הרוסי) שיכול לצרף אליהם גם חפצים שלו, שאין עליהם ציווי שיהיו עמו, ולא ישא החפצים הנוספים ביד בפני עצמו (וראה בתורת המחנה שבת חלק ב עמ' 3-222).

סיכום: תניח מערב שבת את כל חפציה בתיק בתוך שקית קשורה.

תשובה תקמח

אוסר דבר שאינו שלו (או"ח סי' שט)

שאלה: מישהו מבני ביתי הניח על החפץ שלי מטבעות, האם הוא נהייה 'בסיס לדבר האסור'?

תשובה: אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ועל כן נחשב הדבר כ'שכח' שאין בו גדר בסיס. בשש"כ (כ הערה קצ"ט) דן בשאלה האם אישה שהניחה מוקצה מחמת גופו על חפץ של בעלה, שלא מידיעתו, והוא מביא בשם אהבת שלום שיש להקל בדבר. בחזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' קלז) מחמיר מדין 'אשתו כגופו' ולא הבנתי מה שייכות מושג זה לכאן, אלא אם כן נבין שיש להם שותפות בבעלות על הנכס.

תשובה תקמט

כרטיס רב-קו הגדרתו (או"ח סי' שי)

שאלה: האם כרטיס רב קו נחשב למוקצה מחמת גופו או לכלי שמלאכתו לאיסור?

תשובה: יש לבדוק מה דינו של כרטיס ה'רב קו' לגבי היתר טלטולו בשבת. רקע: כרטיס 'רב קו' הוא כרטיס אלקטרוני שאחרי שמטעינים אותו, ניתן לנסוע באוטובוס לפי מה שבעליו הטעינוהו. פרט לזה, אין לכרטיס זה שימוש נוסף ביום חול.

הגמרא (שבת מ"ו.) עוסקת בהשוואה בין שברי כלים שעדיין ראויים לתשמיש כלשהו (גם אם לא השימוש המקורי) לבין עפר וצרורות הראויים גם הם לתשמיש כלשהו. רב אויא מחלק, ששברי כלים יהיו ראויים בטלטול בעוד שעפר וצרורות ייאסרו בטענה 'הא איכא תורת כלי עליה, הני ליכא תורת כלי עליה', דהיינו שדבר שהיה עליו תורת כלי ועדיין יש בו שימוש לא פקע ממנו שם כלי ומותר בטלטול, אך דבר שמעולם לא היה עליו תורת כלי, אף שיש בו שימוש כלשהו, אין הדבר מתירו בטלטול. על כן, מכיוון שאין בכרטיס עצמו

שום תשמיש לאדם הוא אסור בטלטול כדין עפר וצרורות שהם מוקצה מחמת גופו (עיין בספר אורחות שבת שמתלבט בכך כי אולי עצם זה שמשמש לנסיעות נחשב לכלי).

ההשלכות משאלה זו הן: 1. אם הונח כרטיס זה, באופן מודע על כלי, יגרום למקום הנחתו להיחשב כבסיס לדבר האסור (עיין בפרק הבא); 2. השו"ע התיר (ש"ח, ה) טלטול כלי שמלאכתו לאיסור על ידי ככר או תינוק ולא התיר זאת במוקצה מחמת גופו.

סיכום: יותר נראה להגדיר כרטיס זה כמוקצה מחמת גופו.

תשובה תקן

נשיאת רב-קו בכיס (או"ח סי' שי)

שאלה: חברי הגר במרחק של שעה הליכה מביתי, הזמין אותי לסעודה ליל שבת. בגלל המרחק, אני מעוניין להגיע אליו באוטובוס לפני כניסת שבת ולחזור לביתי רגלית לאחר הסעודה, אלא שעל מנת לנסוע באוטובוס אני זקוק לכרטיס 'רב-קו'. האם מותר לשאת עימי בכיסי בדרך חזור את הכרטיס, כאשר יש עירוב?

תשובה: עלינו לדון בטלטול מוקצה המונח בכיס. אצטט את הסוגיה שמהווה מקור למושג 'בסיס לדבר האסור':

שנינו במשנה שבת (קמ"ב:) 'האבן שעל פי החבית מטה על צידה והיא נופלת. הייתה בין החביות מגביהה ומטה על צידה והיא נופלת. מעות שעל הכר מנער את הכר והן נופלות...' ואמרת הגמרא מיד: "אמר רב הונא אמר רב לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור".

אנו רואים כאן את המושג "בסיס לדבר האסור" שהגדרתו היא, שאם הונח מוקצה על כלי המותר בטלטול, הופך הוא אף את הבסיס למוקצה כמוהו.

כיצד? כאשר אדם מניח את המוקצה בכוונה תחילה על גבי הכלי בערב שבת, הכלי נהיה טפל למוקצה שעליו ונעשה אף הוא מוקצה.

דין זה תקף אף אם המוקצה עצמו ירד מהבסיס במהלך השבת.

עוד אנו רואים כי ישנו חילוק בין אדם שהניח את המוקצה (אבן או מעות) על הכלי (חבית או כר) לבין אדם ששכח את המוקצה, שכאשר הניח, הרי נעשה הכלי בסיס לדבר האסור ואסור בטלטול כל השבת, אך אם שכח, אין הבסיס נאסר בטלטול, ומותר יהיה לאדם לנער את המוקצה מעל הבסיס (מה שמכונה "טלטול מן הצד").

עוד רואים, שאם עלול להיגרם נזק אם ינער החבית במקום, יכול אדם לטלטל את הבסיס עם המוקצה עד מקום שלא ייגרם נזק בניעור ושם ינער.

היוצא מדברינו, שאפילו אם שכח וייגרם נזק בנעורו, כל מה שהתירו הוא הטלטול עד המקום שבו לא ייגרם נזק, אך מעבר לכך טלטול המוקצה עצמו נאסר למרות שאדם מטלטל אותו ע"י דבר אחר, שכן כל היתר הטלטול לעיל נובע מאחיזה בכלי המותר, אך כאשר האחיזה היא במוקצה עצמו, לא הותר הדבר.

על פי הנלמד עד כאן, אין היתר לטלטל את המוקצה שבכיס.

אלא שנוכל למצוא פתרון על סמך דברי הבית יוסף בסוף סימן ש"ט המצטט את דברי 'תרומת הדשן' (סי' ט"ו) על אדם ששכח מעות על מתג המטרוני, שמותר לטלטל את המטרוני כיוון שאין המעות על עיקר הכלי אלא על דבר הטפל לו.

הב"י לומד מדבריו שמי ששוכח מעות בכיס, שרק פיו תפור לבגד, מותר לטלטל את הבגד בשבת, מכיוון שאין המעות על עיקר הבגד, ועל כן אין הבגד נעשה בסיס להן, אך בתנאי שרק פי הכיס תפור בבגד, אך אם כל הכיס תפור בבגד (כפי שמצוי בכיסים אחוריים במכנסי ג'נס) הכיס אינו טפל לבגד ולכן יהיה אסור לטלטל את המוקצה אלא יהיה צורך בניעורו מן הכיס.

מדברים אלו נשמע חידוש גדול, והוא שכאשר המוקצה נמצא על דבר הטפל לחפץ המותר בטלטול, מותר לטלטל את החפץ עם המוקצה עצמו.

האם היתרו של הב"י הוא דווקא במקרה ששכח או גם בהניח? מלשון הבית יוסף משמע שמדובר רק באדם ששכח, ומה בנוגע לאדם שהניח?

אומר המ"ב (או"ח ש"י סקכ"ט): "... ודע עוד, דלאו דווקא שכח, דאפילו אם הניח מעות בכיס בכיוון מבעוד יום ודעתו היה שיישאר שם כל השבת, אף דהכיס נעשה בסיס להמעות, מכל מקום מותר לטלטל הבגד אף בעוד שהמעות מונח בכיס, דהבגד לא נעשה בסיס הואיל ואינם על עיקר הבגד...".

[במ"ב מובאת דעה שמחמירה בכל הסוגיה הזו, ולדעתה גם באופן שהמעות אינם על עיקר הבגד אסור לטלטל את הבגד. המ"ב במקום אחד מביא דעה זו בתור דעה שיש לחשוש לה ובמקום אחר מתייחס לדעה זו כ'חומרא'.]

מדבריו אלו של המ"ב, אנו רואים שבין אם הניח ובין אם שכח, הדעה המרכזית היא, שאם המוקצה אינו על עיקר החפץ, מותר לטלטל את החפץ אף כשהמוקצה עליו, ולכן כיס שרק פיו תפור לבגד, עונה לקריטריון הזה.

מתוך דברים אלו נראה לומר, שמותר לאדם להניח את כרטיס ה'רב קו' לפני שבת, בכיס שרק פיו תפור לבגד, וללכת עם הבגד בשבת, במקום שבו יש עירוב, מהסיבה שאין הכרטיס על עיקר הבגד (אך יש לציין שאסור להכניס יד לכיס, שכן הכיס עצמו נעשה בסיס גמור, כפי שכותב המ"ב בס"ק כ"ט בשם המגן אברהם).

אכן, שאלנו את הרב דוב ליאור שאלה זו והתיר.

סיכום: אמנם אסור לטלטל מוקצה בשבת אף על ידי דבר אחר, אבל בנדון דידן, שהמוקצה בכיס הטפל למכנסיים מותר הדבר, אלא שיש לבדוק שאכן רק פי הכיס תפור בבגד ולא כל הכיס, וכן יש להיזהר מלהכניס את ידיו לכיס. עוד יש להעיר, שלדעת הרמב"ם כפי שמובא במ"א פעולה זו אסורה.

תשובה תקנא

חיתוך נייר בשביל כבוד הבריות חלק א' (או"ח סי' שיב)

שאלה: האם מותר לי לחתוך נייר טואלט לשם ניקיון האף?

תשובה: באותה מידה שהתירו הפוסקים לחתוך נייר בשינוי בשביל שירותים, אם ארעה סיטואציה שאין לו במה לקנח, ככה ניתן להתיר אם מתבזה ללא נייר לשם קינוח האף (על פי מ"ב שכ"ב י"ד) כמובן שישתדל לחתוך בשינוי ולא במקום הניקוב (שש"כ כ"ג כ).

תשובה תקנב

חיתוך נייר בשביל כבוד הבריות חלק ב' (או"ח סי' שיב)

שאלה: האם מותר לחתוך נייר (באופן הנ"ל), על מנת לנקות את האסלה שהתלכלכה, בשביל האדם שיבוא אחריי?

תשובה: נראה להוכיח מהלכות שבת (סימן שי"ב א) שאין הבדל אם הצורך של כבוד בריות הוא צורך אישי או לתועלת אחרים. וזו לשון השו"ע: 'משום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים לקנח, ואפילו להעלותם לגג עמו דהוי טרחא יתירה, מותר. ומי שיש לו מקום מיוחד לבית הכיסא, יכול להכניס עמו אבנים לקנח מלא היד'. וכתב שם המ"ב: 'פירוש שהמקום קבוע לו לבית הכיסא דכיון שקבוע לו לכנוס שם תמיד אם כן אפילו אם ישתיירו לו אבנים ערבית יוכל לקנח בהם שחרית, ועל כן התירו לו להכניס מלא היד, ולא הוי טלטול שלא לצורך ואף דאותו המקום אינו מיוחד לו לעצמו, ואפשר שיקחו אחרים את האבנים לקנח לית לן בה, דמה לי הוא מה לי אחר ואפשר גם כן שיצטרך לו אחר כך בעצמו ולהכי שרי'.

תשובה תקנג

ניפוח בלון בשבת (או"ח סי' שיג)

שאלה: האם מותר לנפח בלון בשבת?

תשובה: בספר שמירת שבת כהלכתה (ט"ז, ז) כתב שאין בניפוח עצמו משום מלאכה ויהיה מותר (עיין פסקי תשובה ח"א סימן נ"ה, בבלון העף באוויר). אם הדרך לקשור אחרי הניפוח, יהיה אסור לנפח ואף הבלון מוגדר כמוקצה בגלל החשש שמא יקשור.

תשובה תקנד

זגוגית הנופלת (או"ח סי' שיג)

שאלה: האם מותר להחזיר זכוכית של משקפיים שיצאה ממקומה? במקרה שהמוט יצא מהמקום שהוא מושחל בו, האם מותר להחזירו, האם מותר להחזיר בורג שנפל? האם חלקי המשקפיים נחשבים למוקצה, במצבים הנ"ל?

תשובה: הכלל הוא (שו"ע שיג, ד), שכל דבר שמחזירים אותו בחזקה, הרי שיש בהחזרתו מלאכה האסורה בשבת, וכך כתב המ"ב: 'והטעם דגזרינן שמא יתקע הרגל לשם בחוזק לחברה וחייב משום מכה בפטיש או משום בנין לאיזה פוסקים' (שח סקס"ח).

גם אם הוא משתדל להכנסו באופן רפוי, הדבר נאסר, כפי שכתב עוד שם המ"ב (סקע"ב): 'אסור להכניס - היינו אפילו אם לא יתקענה בחוזק משום חששא שמא אתי לתקוע דסתם רגלי הספסלין דרכן להיות מהודקין וחיישינן לזה'.

אבל אם מחזירים אותו באופן רפוי, יהיה מותר להחזירו ובתנאי שאין חשש שיהדק אותו שם (רפוי ולא רפוי, מוגדר כאינו רפוי, מ"ב שח). ולכן באופן שכבר יצאו מספר פעמים מהמקום ובגלל זה, זה נופל כל הזמן ואינו מונח שם בחזקה, מותר יהיה להחזירו.

בכל המקרים בהם ישנו איסור להחזיר, ממילא המוט ייחשב כמוקצה, על פי דברי השו"ע: 'כירה שנשמטה אפילו אחת מירכותיה, אסור לטלטלה'.

תשובה תקנה

פריסת יריעת ניילון על סוכה (או"ח סי' שטו)

שאלה: עבר סוכות והורד הסכך, הנחתי בערב שבת ניילון מגולגל על הפרגולה שלי, האם אני רשאי בשבת לפתוח את היריעה מניילון?

תשובה: על מנת לעשות אהל בשבת צריך שיהיה רק בגדר 'תוספת אוהל', על כן אם היה פרוס/מגולגל מערב שבת ברוחב טפח, מותר להמשיך לפתוח בשבת. המ"ב כותב שאין הרוחב העיגול עולה בשיעור טפח (או"ח שט"ו מ"ב סקט"ז). דווקא מגולגל אבל אילו הטפח היה מקופל, היה נחשב לאהל (חזו"ע ח"ה עמ' שב).

תשובה תקנו

צד בכלב (או"ח סי' שטז)

שאלה: זה עתה קיבלנו כלב חדש, אם לא נשמור עליו, הוא עלול לחזור לבעלים הקודמים, האם מותר בשבת לטייל אִתּו, ואחרי זה לסוגרו בחצר?

תשובה: אם הכלב לא ביתי, אלא עדיין מורד, אסור לתופסו (על פי שו"ע או"ח שט"ז י"ב), אך הבעיה לא מתעוררת, אם יוצאים איתו ברצועה, שאז ניצוד ועומד לאורך כל הדרך.

תשובה תקנו

ניתוק נעלי בית זה מזה (או"ח סי' שיז)

שאלה: קיבלתי מתנה זוג נעלי בית מְבֵד, בערב שבת. הנעליים מחוברות על ידי חוט ניילון, האם מותר לנתקו בשבת?

תשובה: בעניין זה עיין ברמ"א (או"ח שי"ז ג) הכותב: 'ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שאומנם עושין, אע"ג דהתפירה אינה של קיימא. דאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא, ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא, ואין להתיר בפני עם הארץ'. האחרונים (שמירת שבת כהלכתה ט"ו ס"ז) העתיקו את ההיתר המופיע בדברי הרמ"א בסופו, על סמך העובדה שמי שעשה את החיבור הזה,

כוונתו שיהיה זמני, וכל נעל/פריט היה ראוי ומוכן לשימוש לפני חיבורו, ובעקבות זאת, המציאות כאן שונה מפתחת בית הצוואר. כמוכן שמומלץ להפריד אותם מבעוד יום, ולכן עדיף שיתנו את המתנות יותר מוקדם או שהנותן יפריד בעצמו אם הוא מעריך שהמקבל יהיה לו שימוש במתנה ביום השבת (עיי' עוד או"ח שי"ד ט מ"ב סקמ"א וכן או"ח תק"ט ד).

הערה בשם הרב דרור שילה: אין איסור בחוט מצד עצמו, כי אין קורע בדבר שאין בו משום תופר (על פי ביאור הלכה שי"ד), אבל בשני מנעלים תפורים, הבעיה מצד הפרדת שני חלקי בגד, ויש איסור קורע בבגד.

סיכום: הדבר מותר, אבל עדיף להפריד לפני שבת.

תשובה תקנה

מעשה שבת מטריף כלים (או"ח סי' שיח)

שאלה: תנור שאפו בו בשבת, האם נהיה טרף?

תשובה: מי שבישל בשבת במזיד, אסור לו לאכול את אותו המאכל לעולם, אבל אחרים יכולים לאכול אחרי שבת (על פי שו"ע או"ח שי"ח א). על כן נגזר מהלכה הנ"ל, שכאשר נבלע בדופני התנור טעם של האוכל שנאפה בשבת, מותר לאחרים ללא הכשרה.

אבל מה הדין ביחס למי שחילל בעצמו את השבת באפייה זו?

פשטות נאסר על אותם אנשים שעשו את העבירה, כך כתב במגן אברהם (סימן שי"ח א', על פי הרשב"א בתשובה קע"ה) אבל ישנה דעה בהלכה, שגם לאותו אדם שחזר בתשובה, אין צריך הכשרה, (כך נוקט הרב עובדיה יוסף, כליות חן מ"ב) שלא הבינו נכון את דברי הרשב"א שעליו נשען המג"א לעיל.

בתנור יש עוד סברא להקל, הואיל ואין המאכל נוגע בדפנות התנור, אלא יש רק ריח או זיעה, ואמנם לכתחילה מקפידים בהלכות הללו אבל לא לעניין דיעבד, על כן נראה שגם לאופה עצמו אין חובה להכשירו (ויש לצרף את שיטת הגר"א הפוסק, על פי תוספות חולין ט"ו, כרבי מאיר המתיר לאחר השבת אף למבשל עצמו).

סיכום: אין צריך להכשירו לשימוש אחרים, אבל לשימוש ה'מחלל' ראוי להסיקו על חום גבוה לחצי שעה, בתור חומרא.

תשובה תקנט

לא נעשה מעשה בחפץ (או"ח סי' שיח)

שאלה: שכחו לנתק את האור במקרר מבעוד יום, מישהו בשבת כיבה את האור במזיד, האם מותר ליהנות מהמאכלים הנמצאים בתוכו?

תשובה: לפי רבנו יונה (הובאה דעתו ברשב"א ק"ל: עמ' תעז במהדורת מה"ק) אם לא נעשה מעשה איסור בחפץ, אין גדרי 'מעשה שבת', אבל בחיי אדם (כלל ט י"א) פסק כמותו רק בשוגג, ולכן אין להתיר בו ביום אלא אם כן יש בדבר צורך גדול, כך השיב הרב דוב ליאור. הראוני שחזון עובדיה (ח"ד עמ' תכז, תל"ב) שנקט לקולא כשיטת רבנו יונה, ונראה שיש יותר מקום להקל כאשר מדובר בכיבוי שהוא איסור דרבנן גם בגחלת וכל שכן בנורות שמצויות בימינו במקררים, ובמיוחד כאן שיש צורך עונג שבת.

סיכום: מותר ליהנות מהמאכלים, ויש מי שמתיר רק יש צורך גדול.

תשובה תקס

תערובת במעשה שבת (או"ח סי' שיח)

שאלה: במהלך השבת שמתי לב שהחמין (ש'ולנט בלעז) יבש מדאי. על מנת 'לפתור את הבעיה', שפכתי עליו כוס מים מן הברז. 'לאחר מעשה' נודע לי שלא נהגתי כראוי, הואיל וכלי ראשון מבשל את המים הבאים מן הברז. כעת אני שואל האם התבשיל הזה מותר באכילה?

תשובה: ידוע הכלל ש'מעשה שבת' אף אם היה בשוגג אסור במשך השבת אף לאחרים (שו"ע או"ח שי"ח א). על כן המים שהתבשלו הם אסורים, אבל התבשיל המקורי בעצמו מותר. הואיל ויש כאן כעת תערובת איסור והיתר, והדבר האסור 'יש לו מתירין' שהרי אחר השבת יהיה המאכל כשר לכולם, לכן לא יאכלו את החמין עד מוצאי שבת (על פי שער הציון שי"ח י"ב).

הערה: אם הוסיפו מים מן הברז ל'חמין', אמנם המים הללו בושלו באיסור בשבת, וראוי לאסור את כל התבשיל, מפני שיש בו 'תערובת איסור' (מעשה שבת) שאינה בטלה, מפני שזה דבר שיש לו מתירין.

על כך העירו לי מספר הערות:

1. אם אין לו מה יאכל בשבת, יש לסמוך על פסיקת הגר"א האומר שיש לפסוק כרבי מאיר שאם בישל בשוגג מותר אף למבשל עצמו, מפי הרב דוב ליאור [לדעת הגר"א יש לפסוק כרבי

מאיר המתיר ליהנות אם עשה בשוגג, ולדעתו אף רבי יהודה מודה לו במלאכה האסורה רק מדרבנן], ויש לעיין האם ספרדים יכולים לסמוך על שיטה זו, מאחר שהשו"ע לא נקט כמותה, עיין ילקוט יוסף ח"ג עמ' יח.

2. הרב ש"ז אורבך הגדיר שאין המים מתבשלים ברגע הראשון לנפילתם לתבשיל, וממילא שייך לומר שאין האיסור ניכר בפני עצמו קודם שהתערב, ולכן אין ליישם כאן את הכלל של 'דבר שיש לו מתירין, לא בטל אפילו באלף'. (על פי רמ"א יו"ד קב ד הכותב כך: 'כל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב, הוי בטל, אף על פי שהוא דבר שיש לו מתירין', והביא דבריו המ"ב או"ח תצ"ח סקע"ז) מפי הרב אביעד וייץ.

3. הרב עובדיה יוסף הביא אחרונים החולקים על מסקנת שעה"צ הנ"ל (ביניהם הרב ישועה בסיס) ולדעתם אין להחמיר בשוגג יותר מאשר במזיד למבשל עצמו, ששם ודאי שהאיסור בטל (חזו"ע שבת ד עמ' תכב וכן ביביע אומר ח"ח או"ח נ"ה י"ד).

תשובה תקסא

בית שנבנה בשבת (או"ח סי' שיח)

שאלה: בית שנבנה על ידי ישראל בשבת, מה דינו?

תשובה: אסור לבעליו ליהנות ממנו, אבל מותר למכור אותו. הקונה רשאי ליהנות ממנו, והמוכר רשאי ליהנות מדמיו (הערב נא ח"ב עמ' 474). לגבי מה שכתוב בשו"ע (אוח רמד ג): 'בית שגוי בנה ליהודי בשבת, נכון להחמיר שלא יכנסו בו', והוסיף המ"ב (כא): 'לעולם ואפילו לאחרים', כתב באגרות משה (אוח חד סט ה) שיש להסתפק האם גזירה זו קיימת גם כאשר יהודי בנה באיסור, ונשאר בצ"ע. אבל ביחס לסוכה שנבנתה באיסור בשבת, פשוט לו שאסור לשבת בה, אף אם אין לו סוכה אחרת, כי יותר יש להחמיר כאשר מדובר בקיום מצווה.

תשובה תקסב

השתתפות בקידוש הכרוך בחילול שבת (או"ח סי' שיח)

שאלה: האם מותר להשתתף ב'קידוש' שידוע שהמאכלים הובאו אליו תוך כדי 'חילול שבת'?

תשובה: לגבי המושג של 'מעשה שבת' יש לחלק, בין חילול שבת שגרם לשינוי במבנה החפץ (כגון השבחתו על ידי בישול או ניקיונו על ידי מלאכת מלבן) לבין חילול שבת שלא גרם

עילוי ושינוי לחפץ (כגון שהוציאו אותו מרשות לרשות וכד') (ראה ביאור הלכה שיח א ד"ה "אחת") כאן בנידון דידן, לא רק שלא נעשה שינוי בגוף החפץ, הלא גם היה אפשר באותה קלילות להביא אותו מהבית ברגל, משם שבמקרה זה המשפחה גרה במרחק כעשר דקות מבית הכנסת.

מצד הנהגת בית הכנסת, ראוי להורות לכל המשפחות שיביאו את הכיבוד מלפני השבת לבית הכנסת, כך שנחסוך מעצמנו את הקושי הנ"ל מראש. [אם ניכר וידוע, שבא בחילול שבת, ראוי לא ליהנות, מפני ש'דתיים לא צריכים להינות מחילול שבת!]

סיכום: מצד הדין אם הובאו ממקום קרוב, אין טעם לאסור, אבל ראוי לא להקלע למציאות כזו, על ידי התארגנות נכונה מבעוד יום.

תשובה תקסג

רכבת הקלה (או"ח סי' שיח)

שאלה: האם מותר ליהנות/להשתמש ברכבת שעובדיה היהודים הכינו אותה גם בשבת?

תשובה: הרב יצחק יוסף התייחס לשאלה זו בעלון בית מרן 168.

ההלכה קובעת שאם יהודי מחלל שבת במזיד, אסור לו ליהנות ממעשה שבת לעולם, אבל לאחרים מותר מיד אחרי שבת, ועל כן אותם העובדים בה, יהיו אסורים לעולם להיכנס בה, אבל לשאר בני אדם הדבר מותר.

אמנם בהלכות 'איסור והיתר' נפסק שאם מישהו מבטל איסור לכתחילה במזיד, אסור לאכול מאותו תבשיל לעולם, גם הוא, וגם למי שעשו עבורו את פעולת הביטול.

בהלכות שבת, המ"ב כותב בפירוש (שי"ח סק"ה) שבמוצאי שבת הדבר מותר ואפילו למי שנתבשל בשבילו.

יש להסביר שלדעתו, יש יותר מקום להחמיר באיסור והיתר מאשר בהלכות שבת.

יש אחרונים (כתב סופר או"ח סימן נ') שסוברים שגם ביחס למעשה שבת יש לאסור על מי שחיללו שבת עבורו (שזה אומר כל המתכננים לנסוע בה) אבל נראה יש להקל במחלוקת זו, שהיא עוסקת באיסור דרבנן (כידוע, אנו פוסקים לפי התנאים הסוברים שמעשה שבת אינו אסור אלא מדרבנן).

וזו תשובת הרב שלמה אבינר בנידון: נפסק שבחילול שבת במזיד על ידי יהודי, למחלל עצמו אסור עולמית ולאחרים מותר מיד במוצאי שבת (שו"ע או"ח שי"ח א). במיוחד, שהם לא נהנים דווקא מחילול השבת, כי מצד הנוסע ברכבת, אין שום הבדל אם נבנתה בשבת או ביום חול. אבל יש פה בעיה מצד אחר, שאין זה דבר אקראי חד פעמי, אלא דבר מתוכנן

מראש, כגון דברי הכתב סופר על מסעדה שמבשלים בקביעות מידי שבת בשבתו עבור המתארחים וזו פרנסתם, ודאי קנסו לאלו שנתבשל עבורם כמו שקנסו למבשל עצמו. ובנוסף, שיש בזה גם משום מסייע לדבר עבירה ואולי גם לפני עוור (שו"ת כתב סופר או"ח נ). והוא הדין בענייננו שכיוונו מראש, ולפי זה אסור לנסוע ברכבת.

ובכל זאת, בנידון שלנו, שזה ודאי שעת הדחק, ואינו דומה למסעדה, כי יש הרבה מסעדות, וכן יש הרבה בתי חרושת ומפעלים, אך יש רק רכבת אחת, אפשר לנטות להקל.

יתר על כן, הגרצ"פ כותב (שו"ת הר צבי או"ח א ק"פ) שבענין החשמל המיוצר בשבת, גם הכתב סופר לא יאסור, כי הוא דיבר במקרה שזה נעשה בידיעתו וברצונו, וכאן ודאי זה נגד רצוננו, וכן בעניננו.

ועוד נימוק שלישי הוא שיטת הגר"א מובאת במשנה ברורה (שם סק"ז), שבמזיד אסור גם לו וגם לאחרים רק עד מוצאי שבת, ובמקום הצורך אפשר לסמוך עליו. וכך גם נקטו חזו"ע שבת (ה עמ' ב) ומאמר מרדכי (קכב ז).

סיכום: הציבור הישראלי שהשבת חשובה לו, לא צריך להמנע מלהשתמש ברכבת או בתוצרת של בית חרושת העובד בשבת, מהסיבות המפורטות בגוף התשובה.

תשובה תקסד

שניים שעשאוה (או"ח סי' שיח)

שאלה: החשמל קפץ בגלל קצר, בזמן שהלכתי לחפש 'גוי שבת', שני שכנים באו ואמרו שמותר להרים ביחד את המפסק הראשי, וכך עשו, האם מותר ליהנות מחילול שבת, על ידי שימוש באור וכן הנאה מהמאכלים?

תשובה: הכלל הוא שבמעשה שבת אנו נוקטים כרבי יהודה שאם עשה במזיד אסור לו לעולם אבל לאחרים מותר במוצ"ש, ואם היה בשוגג מותר ליהנות רק במוצאי שבת.

כאן הפעולה נעשית באיסור דרבנן, שהרי חז"ל דרשו מהביטוי 'בעשותה' ששניים שעשו מלאכה פטורים, אבל איסור דרבנן ודאי שיש.

במעשה שבת באיסור דרבנן, כתב הביאור הלכה (תחילת סימן שי"ח) שיש לסמוך על שיטת הגר"א הפוסק כרבי מאיר שבשוגג מותר בשבת אף לעושה בעצמו.

סיכום: אתה רשאי בהנאה מהחשמל הפועל בשבת.

תשובה תקסה

בישול אחר בישול במים (או"ח סי' שיח)

שאלה: המים החמים כמעט ונגמרו ממיחם מי השתיה שבבית, האם אני רשאי להביא מים מדוד של שֶׁכָּן ולערות אותם למיחם שלי?

תשובה: לבני ספרד הדבר אסור, אם עושה זאת בעזרת קנקן, כיון שהמים שעברו לכלי שני יש בהם דין בישול אחר בישול בלח שהצטנן, ואף אם עושה זאת בערוי ישיר, לפי הרבה אחרונים דעת מרן השו"ע היא לאסור (עיין שו"ע או"ח רנ"ג ד), אבל לבני אשכנז, מצד מבשל אין כאן, כי כל עוד המים לא הצטננו לגמרי הם נוקטים כראשונים שאין בישול אחר בישול בלח (רמ"א שי"ח ט"ו), ואף מצד דיני השהייה יש להתיר, ולא להחשיב זאת כנתינה לכתחילה בשבת (על פי שער הציון רנ"ג סקמ"ז), וראה באורחות שבת חלק א' עמוד צו. הרב שלום משאש כותב (שמש ומגן ח"א ח) שבארצות המערב נקטו לקולא, כי הבינו שכל מה שהשו"ע אוסר לערות מקומקום לתוך התבשיל, זה כאשר יש חשש שהמים ירדו מחום של יד סולדת בו (עיין יחווה דעת ח"ד כב).

סיכום: בני אשכנז והרב משאש מתירים, ואילו פוסקים רבים מבני ספרד אוסרים.

תשובה תקסו

הוספת מים לכלי ראשון (או"ח סי' שיח)

שאלה: יש בעיה בחורף בשטיפת כלים בליל שבת. המים קרים וזה גורם צער וכאב בידים. חשבתי על פתרון והוא, להרתיח מים במיחם מיוחד לכך ביום שישי להביאו למצב רתיחה ולנתקו מהחשמל ולהשתמש במימיו לשטיפת הכלים לאחר הסעודה. הבעיה היא שהמים חמים מידי, חשבתי להוסיף מים קרים מהברז, האם זה מותר?

תשובה: אסור בשבת לשים משהו לא מבושל בתוך כלי ראשון אם הוא עדיין בחום שהיד סולדת בו, למרות שהוא אינו מונח כבר על האש.

מסיבה זו גם אסור הדבר הבא: באתי להגיש לסועדים מן החמין, וראיתי שהוא יבש מדי, ועל כן עלה במחשבתי למלא כוס מים מן הברז ולערות את המים לסיר שסולק מן הפלטה. הדבר אסור בתכלית האיסור, מהסיבה הנ"ל, שכלי ראשון מבשל על אף שהוא כבר אינו על האש.

הלכה זו מקורה במשנה (שבת ג, ה) וכן הובאה בשו"ע (או"ח שי"ח ט).

יש לציין שאם שופך בבת אחת כמות גדולה של קרים, הדבר יהיה מותר, מפני שהמים הקרים לא מספיקים להתבשל מחמת החמים (שי"ח י"ב מ"ב פ"ג). זו לשון הרמ"א: 'ואם המים מרובים כל כך שאי אפשר שיתבשלו, רק שיפיגו צנתן, אפילו בכלי ראשון שרי רק שלא יהיה על האש. ובמ"ב הוסיף: 'עייין בחיי אדם שכתב דבצונן לחמין דוקא ששופך בשפיכה גדולה הכל בפעם אחת, אבל מעט מעט אסור לערות שהרי מבשל תיכף ומה יועיל מה שמצטנן אחר כך'.

סיכום: אין להניח/להוסיף לתוך כלי ראשון דבר שאינו מבושל על אף שהכלי כבר הועבר מעל האש, אלא אם כן ישפוך כמות גדולה של קרים.

תשובה תקסז

נתינת מלח בכלי ראשון (או"ח סי' שיח)

שאלה: האם מותר להוסיף מלח לסיר חמין שהורד מן הפלטה?

תשובה: המלח מיוצר בתהליך דלהלן: הוא בא מהאדמה או מהים והוא בא למפעל עובר שטיפה ואחרי זה סינון וייבוש ב900 מעלות. לפי מה ששמעתי, הרב הדאיה מאילת מגדיר אותו כמבושל ולדבריו אין מקום לשאלה כלל.

ואילו לפי הרב אופיר מלכא אין הוא מבושל. לפי דעת השו"ע מלח מתבשל רק על גבי האש ועל כן יהיה מותר לשימו לתוך החמין שהעבירו מהפלטה, ואילו לפי בני אשכנז יש מקום להחמיר הואיל ולדעתם כלי שני מבשל מלח ואף כלי שלישי בדבר שהוא גוש.

תשובה תקסח

בישול מלח שלא על האש (או"ח סי' שיח)

שאלה: בשבת הסרנו התבשיל מהפלטה וראינו שאין בו מלח. הוספנו מלח כאשר הסיר היה על השיש. ברצוננו להחזיר הסיר על הפלטה לפני סעודה שלישית, האם הדבר מותר?

תשובה: לפי השו"ע (סימן שי"ח ט) למרות שכלי ראשון מבשל גם אם הורידו אותו מעל גבי האש, המלח שונה מכל תבלין אחר, והוא אינו מתבשל אלא רק כאשר הוא על האש ממש. לפי זה אין בעיה לשים בו מלח כאשר הוסר מעל האש, אבל הבעיה מתעוררת כאשר אתה מחזיר אותו על הפלטה (אם אינו נוזלי) שאז אתה גורם בעקיפין לבישולו.

מספר הערות:

א. ישנו מלח העובר בישול בתהליך יצורו ובו אין איסור בישול. מברור שעשית, כיום המלח שלנו עבר ייבוש ולא בישול. הרב אוהד מזרחי האיר תשומת ליבי שישנה מורכבות בהתייחסות לתהליך היבוש. המציאות היא שהמלח בא בגושים, הוא מגיע למפעל ושם הוא מושרה במים, מסננים אותו ומייבשים אותו בחום של 900 מעלות. הרב משה הדאיה מתייחס לפעולה זו כשווה לבישול, ואילו העדה החרדית והרב אופיר מלכא מתייחסים לכך כאפייה ויש בישול אחר אפיה לדעת הרמ"א.

ב. הרב עובדיה יוסף נשאל (מעין אומר חלק ב פרק ג סימן קכ"ח) האם מותר לשפוך מים חמים על קפה שחור שיש בו הל, שאמנם הקפה עבר קלייה ואין בו משום בישול, אבל ההל לא מבושל, וענה שהוא בטל במיעוטו.

ג. הרב דוב ליאור אמר שאין המלח מתבשל אלא על האש ולא על פלטה כי אין הדרך לבשל עליה בימי החול (לא הבנתי תשובתו, שהרי החלוקה בין פלטה לאש רגילה קיימת ביחס לשאלה של 'מחוי כמבשל', ואינה שייכת באופן שקיים חשש בישול בחום גבוה בכלי ראשון).

סיכום: אם שמו בסיר מלח שלא עבר בישול בדרך הכנתו, אין להחזיר סיר זה על הפלטה, אבל אם עבר יבוש/קלייה ונכנס לסיר, אין בו שוב איסור בישול.

תשובה תקסט

מנה חמה (או"ח סי' שיח)

שאלה: האם אני רשאי להכין בשבת קוסקוס מחבילה של קוסקוס מוכן, או להכין מנה חמה על ידי עירווי מים חמים?

תשובה: [רקע: לא כל המאכלים הללו עוברים אותו תהליך יצור ולא תמיד יודע הצרכן, האם הדבר עבר בישול חלקי או שלם, לפני היבוש במפעל]

יש מחלוקת (עין אמונת עתך גיליון 96 עמ' 24) האם מותר להכין מנה חמה בשבת, בכלי שני או שלישי, (באופן שאינו יוצר לישה) אבל בקוסקוס הדבר יותר חמור הואיל ואינו מוכן לאכילה ללא המים החמים ויש כאן גמר בישול ותיקון האוכל. במעין אומר (ח"ב עמ' קמה ועמ' קפט) משמע שאם לא עבר בישול מבעוד יום, אסור עירווי מכלי ראשון אבל מותר בכלי שלישי. במאמר מרדכי (ח"ג עמ' קלח) אסר להכין מנה חמה, על אף שעברה בישול מערב שבת, הואיל ולפני כן המנה לא ראויה לאכילה, ועל כן יש איסור גמר מלאכה ואיסור בישול. משמע

שהוא משווה זאת לקלי הבישול, האסור גם בכלי שני. שם בעמ' קכ אוסר קלי בישול אף בכלי שלישי, כל עוד חום המים הוא 'יד סולדת בהם'.

סיכום: יש לחשוש להתייחס לכך כדבר לא מבושל, ויש האוסרים גם בכלי שלישי מדין קלי הבישול.

תשובה תקע

חימום סופלה (או"ח סי' שיח)

שאלה: האם מותר לחמם סופגניה או סופלה בשבת [ה'סופלה' הוא עוגה אישית קטנה, הנעשית בדרך כלל על ידי הנחת הבלילה בכלים קטנים, באפיה בחום גבוה לזמן קצר (כ 10 דק'), כך שהמעטפת החיצונית של הבלילה נאפית לגמרי, אך התוך לא מספיק להאפות ונשאר כמעט נוזלי. רגילים להגישו חם. האם מותר לחמם בשבת על הפלטה, או במקום שמגיע ליד סולדת, את ה'סופלה'?

תשובה: אין בישול אחרי בישול ולא אפייה אחרי אפייה (שו"ע או"ח שי"ח ד), אלא שיש לדון בשני דברים: א. האם העובדה שהסופלה אינו אפוי עד הסוף, מגדיר את הדבר כלא מבושל כל צרכו, ויש בו אפיה אם יניחנו על הפלטה וכדומה; ב. כמו כן יש לדון לגבי הריבה שאמנם היא מבושלת, אבל היא נהיית נוזלית ואולי יש להגדיר זאת כדבר לח שיש בישול אחר בישול (שם).

לגבי הנקודה הראשונה, יש שאסרו הואיל והמאפה לא אפוי עד הסוף. ויש שהתירו הואיל וכיוון שזה מוגדר כמבושל בעיני העולם, וכן מהסיבה שלא משנה מצב אפייתו כאשר מניחו על הפלטה.

לגבי הנקודה השנייה, דבר יבש או לח נידון לפי השעה הראשונה, שבה מניח ליד מקור החום. אם זה נראה יבש כעת, אין בו איסור בישול למרות שאחרי זה מתהפך לנוזלי (על פי שו"ע או"ח שי"ח ט"ז) זו לשון השו"ע: 'מותר ליתן אינפאנדה כנגד האש במקום שהיד סולדת ואף על פי שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח'.

מאמר הרב עוז קאפח בנידון: לכאורה, ניתן היה לדמות את השאלה למה שנשאל הגרש"ז אורבך (מובא בהליכות שלמה חנוכה י"ז י"א, שולחן שלמה שי"ח ל"ה) לגבי חימום סופגניה בשבת, כשבתוכה ריבה נוזלית, ופסק להתיר. אלא שיש מקום לחלק - הריבה היא ודאי מבושלת, אלא שיש להחמיר בנוזל שנתבשל מחשש לבישול אחר בישול. לענין זה מחשיב הגרש"ז את הריבה כיבש, כיון שאינה משתנה לטובה בחימום, ומצרף את השיטה שהסופגניה רובה יבשה. בנידון שלנו, יתכן וחלק מן ה'סופלה' ממש אינו מבושל, כדלהלן.

פסק השו"ע (בסימן שי"ח י"ד): 'מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צנתן, ובלבד שיתנם רחוק מהאש בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו, דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית בו; אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו, אסור כיון שיכול להתבשל שם.

והרמ"א הוסיף: וה"ה בפירות או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חיינ'.

אם כן, דבר שלא נתבשל, אסור אפילו לחמם, בלא בישול, במקום שעלול להגיע ליד סולדת. נראה שצריך להגדיר האם ה'סופלה' מבושל.

לגבי ה'סופלה', נראה לי שקיים ספק אם להחשיבו כמבושל או לא. מצד אחד, הרי התבשיל בכללותו נעשה ראוי לגמרי לאכילה, על ידי חום האש, ועלינו להגדירו כמבושל כל צרכו. מצד שני, אם נדון על חלקי המאפה - החלק החיצוני הוכן, ואילו החלק הפנימי נראה שאינו מספיק להאפות. אמנם כך הדרך לאכלו, אך טעם זה לבד אינו מספיק להגדירו כמבושל. רק דבר שעבר הכנה בחום ונעשה ראוי הינו מבושל, ופה יתכן שהחלק הפנימי עדיין חי לגמרי או כמעט לגמרי.

ספק נוסף הוא שאמנם הדרך בעוגה זו היא לאכלה כך, אך אם נאריך את זמן האפיה, החלק הפנימי יאפה והיא תהפוך לעוגה רגילה, וביחס לשאר עוגות ודאי נחשב השלב הזה ללא מבושל. האם נדון ה'סופלה' לגופו, או ביחס לשאר עוגות?

לא מצאתי ראיות ברורות להכריע בספק זה. ואין לטעון כי ה'סופלה' לא יאפה על הפלטה, שכן ניסיתי וראיתי שבשהיה ארוכה יותר ה'סופלה' נאפה לגמרי, גם על פלטה של שבת. לכן נראה שיש מקום להחמיר לחמם הסופלה רק במקום שלא יכול להגיע ליד סולדת.

אמנם נראה שרבים מחממים ללא חשש, וחשבתי שיש לזה על מה לסמוך:

א. גם אם נגדיר את התוך כ'חי', הרי הוא נאכל חי. ובדבר שנאכל חי מצאנו מחלוקת בראשונים ובאחרונים אם יש בו בישול דאורייתא (עיי"ש בשעה"צ ק"ד). וכל הדין של איסור החימום שמא ישכח ויתבשל, הינו במחלוקת ראשונים, ומרן פסק בזה כדעת התוס', אך לרש"י ולרמב"ם מותר לחמם דבר שאינו מבושל במקום שיכול להגיע ליד סולדת, אם מקפיד שלא יתבשל. ולגבי ה'סופלה' נראה שגם אם יגיע ליד סולדת עדיין אין זה בישולו, עד שישנה זמן רב ויאפה. אם כן, יש כאן מחלוקת לגבי עצם הגזרה, גם בדאורייתא, ובנוסף יש כאן ספק אם יש כאן בישול דאורייתא, וכל זה מצטרף לספק דלעיל אם ה'סופלה' מוגדר מבושל או לא. לכן אולי אפשר להקל - לא באפייתו ממש כמוכן, אך בגזרה שלא לחמם. ניתן לצרף זאת, אך עדיין יש לפקפק, שכן במח' לגבי החימום מרן הכריע, ולגבי דבר שנאכל חי הרמ"א הוסיף דבריו.

ב. אמנם יש קולא אחרת: בס"ק צ"א כתב המ"ב: ומ"מ מותר ליתן אלונטית וכלי עופרת סמוך לאש לחממו [היינו שיש בהכלי תבשיל שלא נצטנן ורוצה שיהיה חם] אף אם הוא קרוב כ"כ עד שיוכל הכלי להיות ניתך שם או לשרוף האלונטית דכיון דלא ניחא ליה בהכי הוי דבר שאין מתכוין וגם מסתמא לא ישכח ויזהר הרבה ליקח אותו משם קודם שיתך או ישרוף. כלומר, אע"פ שיש איסור בישול גם בהתכת מתכת וכד', נראה שמחדש המ"ב (ע"פ דברי האליה רבה) שעיקר הגזרה היא במקום שנוח לאדם בבישול המים ורוצה בזה, אלא שמחמת האיסור נמנע ומסתפק בהפשרתם, ושם גזרנו שמה ישכח. אך במקום שאינו רוצה בבישול, גם אם יקרה בטעות הרי לא כיון לזה, ולזה לא גזרנו, ובפרט במקום שאין כ"כ חשש שמה ישכח, כיון שרצונו שהדבר לא יתבשל.

גם ב'סופלה', כיון שהדרך לאכלו כך, וכשנאפה יותר נחשב קצת ש'התקלקל' ומשתדלים שישאר לח, יש מקום להקל ע"פ דברי המ"ב.

סיכום: יש מקום להקל בדבר, כפי מה שהתבאר בגוף התשובה.

תשובה תקעא

בישול בשמש (או"ח סי' שיח)

שאלה: בימים שהטמפרטורה גבוהה, האם מותר בשבת לבשל מאכלים בעזרת קרני השמש?

תשובה: יש להבחין בין שני מצבים:

א. בישול בשמש.

ב. בישול בדבר שהתחמם מכוח השמש, הנקרא בלשון חז"ל 'תולדות חמה'.

לגבי בישול בשמש בשבת, התורה לא אסרה ואף חז"ל לא גזרו על כך, בניגוד לכך, לגבי בישול בתולדות חמה, חז"ל החמירו, אטו בישול בתולדות האור (באש). דוגמא: אם בישל או טיגן בשבת, בעזרת קרני השמש שהתרכזו במקום אחד על ידי זכוכית מגדלת, מותר המאכל, כי זה נחשב ל'מבשל בחמה', ועל אף שגם הסירי'החם מסייע לבישול, מכל מקום זה נחשב ל'זה גורם' ושרי' (ילקו"י שבת ג', קנ"ט. אמנם הוא כתב שם בהערה, שלכתחילה אין לעשות כן, כי יש במעשיו, גם בישול בתולדות חמה, שהוא הכלי עצמו שנהייה חם בסיוע השמש) ועיין עוד במעין אומר ח"ב עמ' רא.

סיכום: מותר לבשל בשמש, כאשר ישנה ודאות שהשמש מבשלת, באופן ישיר, ללא סיועם של מיני דברים שהוחמו מכוח השמש.

תשובה תקעב

מלפפון החמוץ שליד ה'קוגל' (או"ח סי' שיח)

שאלה: נהוג בקהילות אשכנז לחלק לאורחים 'קוגל' בקידושים שעורכים בשבתות בבוקר, יש שמוסיפים לקוגל מלפפון חמוץ. האם מותר להניח מלפפון גם כאשר הקוגל בחום שהיד סולדת בו?

תשובה: בדיני דבר שהוא 'גוש' נחלקו הפוסקים, יש שסוברים שגוש בעודו רותח מבשל אפילו בכלי עשירי, ויש שסוברים שגוש מבשל רק לעניין 'איסור והיתר' לעניין שמבליע את הטעם שבו, אך אין בו באמת כדי לבשל בגדרי מלאכות שבת, ולפי דעת הרמ"א גם באיסור והיתר אין להחמיר.

הפסיקה האשכנזית: אמנם אנחנו מחמירים ב'גוש' (משנ"ב שי"ח סקמ"ה), אך כאשר מצטרפת קולא נוספת כגון פה שאין מתכוון לבשל כלל, אפשר למעשה להקל. ו'פוק חזי' בכל קהילות ישראל שכך נוהגים בהדיא ולא מיחו במ חכמים.

הרב יוסף הורוביץ הוסיף עוד הסבר והוא שאין חשיבות לבישול המלפפון ועל כן אין בכך שם מלאכה כלל. ועיין עוד בשש"כ (פ"א אות ס"ה) דן בזה לחומרא וסיים בלשון: 'ואולם יש מקילים בדבר' (מהסברא שאינו מתכוון ולא איכפת ליה, ועוד דהוה קצת קלקול של המלפפון בזה ודרך מתעסק, ועוד דדין גוש אינו אלא ספק).

הפסיקה הספרדית: לא חוששת לגוש הן לעניין שבת והן לעניין איסור והיתר-הרב יהודה נקי, הרב מרדכי אליהו כותב (מאמר מרדכי שבת ח"ג נ"ב נ"ג) שרק בהצטרף גוש יד ס"ב והדבר הניתן לתוכו חריף, יש להחמיר ורק לעניין לכתחילה.

סיכום: אין חשש בהנחת מלפפון החמוץ על חתיכת הקוגל בשבת.

תשובה תקעג

חצי בישול (או"ח סי' שיח)

שאלה: האם מותר לחמם מים בשבת באופן שלא יגיעו לחום של 'יד סולדת בו', כגון בשביל שיהיה לשטיפת כלים?

תשובה: אין איסור לחמם מים לחום שאין יד סולדת בהם, כפי מה שנראה מלשון הברייתא (שבת מ:), והביאה להלכה בשו"ע (או"ח שי"ח י"ד): 'מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צנתו, ובלבד שיתנם רחוק מהאש בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו, דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית בו; אבל

אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו, אסור כיון שיכול להתבשל שם'. ראוי לברר מדוע אין כאן התנגשות עם המושג של חצי שיעור אסור מן התורה? והנראה הוא, ש'חצי שיעור' זה כאשר עושה את המלאכה אבל חסר בשיעור שלה, כגון מוציא חצי גרוגרת מרשות לרשות (או אוכל שיעור חצי זית של נבלה), ולא כאשר עושה פעולה חלקית, כגון כאן שמביא את המים לחום שאינו מוגדר כבישול. אמנם חז"ל אסרו לעקור מרשות למרות שאינו עושה הנחה, זה רק במציאות שהוא עלול לבוא למלאכה גמורה, אם ימשיך ויניח, מה שאין כן כאן, שהוא מקרב את המים שלעולם לא יגיעו לדרגת חום שיש בה מלאכה.

סיכום: מותר להניח מים קרים במקום שאינם יכולים להתחמם, לדרגת חום שיש בה מלאכת בישול.

תשובה תקעד

השריית ירקות עלים (או"ח סי' שיט)

שאלה: קניתי כרוב מחברה המגדלת את ירקות העלים על 'מצע מנותק' ובהכשר מהודר. בהוראות השימוש כתוב שיש להשרות במים לפני השימוש. התלבטתי האם גם בשבת ניתן להשרות.

תשובה:

א. אסור לברור בשבת בעזרת כלי [אף אם עושה זאת דרך הוצאת האוכל מהפסולת ובסמוך לסעודה] (או"ח שי"ט א).

אם מדובר בכלי המיוחד לכך, חייב חטאת (על אף שעשה בסמוך לסעודה והוציא האוכל מהפסולת), ואם מדובר בכלי שאינו מיוחד לכך פטור אבל אסור (מ"ב בהקדמה ב' וכן סק"ב).

ב. רואים בהלכה, שהשרייה במים נחשבת למלאכת בורר בכלי. 'אין שורין את הכרשינין, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת, ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת דהוה ליה כבורר, אבל נותנן בכברה אע"פ שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה' (שי"ט, ח.) מכאן רואים שברירה דרך השרייה, אף היא נחשבת דרך ברירה בכלי וחייב עליה חטאת (ע"ש ביאור הלכה ד"ה דהוה).

כתב בשש"כ (פרק ג כ"ב הערה נ"ג) שהפוסקים 'מצדדים שלכתחילה מוטב לשטוף את הפירות על ידי זרם מים, ולא על ידי הכנסת הפירות לתוך המים'. לפי זה, היה ראוי לאסור השריית עלי הכרוב במים.

ולכן, אם יש על הפירות אבק או עפר שגורם שאי אפשר לאכול מהם כך, מותר לשטוף לפני הסעודה אבל לא להשרות אותם במים (ש"כ ג כ"ב).

הוזכרו שתי סברות להתיר השרייה בנדיון דידן: א. הלכלוך מונח על הירק ואין כאן ממש תערובת (מנוחת אהבה ח"ב עמ' רלו). ב. מטרת ההשרייה אינה לשלות החרקים אלא רק לגרום להם לניתוק מהעלים, והשטיפה בברז תסלק אותם (על פי מאמר באינטרנט). אבל למעשה, לא סמכו הפוסקים להקל בכך.

ג. אולם לאחר עיון במקור נוסף יש להתיר זאת ברווח: השו"ע כותב (שי"ט י) ש'יין או מים צלולים מותר לסנון במשמרת'. ומוסיף הרמ"א: 'ואף על פי שיש בו קיסמין דקין, הואיל וראויין לשתות בלאו הכי'. מבאר המ"ב (סקל"ד) שכל דבר שראוי לשתות כך לרוב בני אדם, נחשב לצלול וכיוון שגם בלא הסינון המשקה ראוי לשתיה אין בזה משום בורר.

ולגבי נידון דידן, אם היינו מתייחסים למה שאנו מעוניינים להפריד דרך ההשריה כאל פסולת, היה בכך איסור גמור, אבל כיוון שכאמור אינו מוגדר כפסולת שהרי בני אדם אינם מקפידים על כך, לכן מותר.

אותו הדין יש ליישם גם לגבי עלי הכרוב, שהם ראויים לאכילה לרוב בני האדם גם ללא ההשריה.

אם מצד הצורך ההגיני, העלים ראויים לאכילה ונקיים גם בלא ההשרייה (במיוחד אם מסירים את העלה החיצון).

אם מצד ההלכה, העידו בפני חברים תלמידי חכמים, שבאותן החברות הטובות, מותר לאכול גם בלי שטיפה.

אם כן, כיוון שאין להשריה הזו הגדרה של תיקון המאכל, אין בה איסור בורר.

הערה: אם אותו אדם המשרה את העלים בדרך כלל מקפיד באופן אישי, יהיה בכך איסור (ביאור הלכה שי"ט י' ד"ה הואיל, ושש"כ שם הערה מ"ט. ועיין עוד באג"מ או"ח א קכ"ה, וכן בספר חבל נחלתו חלק ז, ז ובגדי שש סימן ל"ט).

במהדורה הראשונה של הספר הבאתי מאמר מהאינטרנט העוסק בסוגיה זו, וכתב לי הערה הרב אבגדר נבנצל: 'התפלאתי לראות בסוף הספר מאמר המתיר שריית עלים לניקוי במים ובמי סבון בשבת, ולענ"ד יש כאן ברירה על ידי כלי (המין הם הכלי) בשבת, וגם נטילת נשמה של החרקים'.

כתב לי ר' ניר אלחדד, שבירק הנקי מחול, כגון פטרוזיליה או כוסברה, יהיה מותר להשרות מדין ספק פסיק רישיה, כפי המבואר בסימן שט"ז בדברי ט"ז.

סיכום: מותר לשטוף את הירקות תחת הברז, ולעניות דעתי שקונה מחברת כשרות מהודרת מותר גם להשרות במים בשבת אותם העלים גם שלא בסמוך לסעודה.

תשובה תקעה

מיון סכו"ם (או"ח סי' שיט)

שאלה: האם מותר למיין את הסכו"ם לאחר שטיפתו בשבת?

תשובה: המ"ב בהקדמתו לסימן שי"ט מבאר כי ישנם שלושה תנאים על מנת שיהיה מותר לברור בשבת והם: 1. שיברור אוכל מתוך פסולת, דהיינו את מה שרוצה מתוך מה שאינו רוצה. 2. שיברור בידו ולא בכלי המיוחד לברירה. 3. שיעשה זאת לשימוש מיידי ולא לאחר זמן.

בס"ק ט"ו מבאר הוא, שאיסור ברירה אינו רק באוכל אלא בכל דבר שהוא תערובת של שני מינים כגון כלים ובגדים, ועל כן קיימת ברירה אף בסכו"ם. על מנת שיהיה מותר למיין אותם צריך שיתקיימו שלושת התנאים הנ"ל. לכן כאשר אדם שטף את הסכו"ם ליל שבת, אם צורך המיון הוא לשם הסעודה למחרת, הדבר אסור משום בורר, שכן אין מתקיים התנאי של בורר לאלתר.

מציע השש"כ (פרק ג', סע' פ"ה, הע' רל"ב) פתרון, בשם הגרש"ז אורבך: והוא שיקח האדם כלי אחר כלי באקראי ולאחר שינגבו יניחו במקומו המיוחד לו, שאין זה נקרא בורר וממיין, שכן לוקח מכל הבא לידו.

דעת הרב ש"י אלישיב (ספר איל משולש י"א הערה כ הובא במ"ב מהד' דרשו שי"ט הערה 21) היא שאסור לעשות כן, הואיל ומתחילה היתה דעתו למינם, הוצאתו מהתערובת היא תחילת המיון, וכן דעת הרב קרליץ.

בספר הליכות עולם (ח"ד עמ' פח) התיר למיין אף לצורך סעודה אחרת, מהסיבה שאין כאן פסולת ואוכל המעורבים, שהרי כולם שווים בעיניו.

סיכום: מיון סכו"ם מותר צמוד לסעודה או שבתהליך השטיפה יניח מידו כל כלי שמזדמן לו, במקומו.

תשובה תקעו

הוצאת סכו"ם מבין שאריות המזון (או"ח סי' שיט)

שאלה: לאחר סעודת שבת, פיניתי את הצלחת מהשולחן וכאשר ניגשתי לזרוק את שאריות המזון לפח ראיתי שהן מעורבבות עם הסכו"ם. האם מותר לי לזרוק את השאריות לפח, או שאסור כי יש כאן בורר פסולת מאוכל?

תשובה: ראינו לעיל, שישנם שלושה תנאים על מנת שיהיה מותר לברור בשבת, אך יש להקדים ולומר שהתנאים הללו נצרכים רק במקרה שיש מלאכת בורר, דהיינו במקרה יש לפנינו תערובת שבוררים מין מתוך מין (על פי שבת ע"ד). לכן, בנידון דידן, יש לבדוק מה מידת התערובת, שכן אם שאריות המזון מונחות בצד אחד של הצלחת ואילו הסכו"ם מונח בצד השני אין הדבר מוגדר כתערובת ועל כן מותר לזרוק את שאריות המזון לפח ללא חשש. בנוסף, מאריך השש"כ (בפרק ג' הערה ז) לדון בהגדרת תערובת, ומביא בשם הרב ש"ז אורבך שעניין תערובת תלוי בראיית בני אדם, דהיינו שישנה חשיבות מכרעת לשאלה כיצד אנשים רואים את המינים המונחים לפניהם, וייתכן שאם אין ביניהם שום קשר אמיתי ל'עין בני אדם' אין הדבר מוגדר כתערובת, אף על פי שמבחינה טכנית הם מעורבבים היטב. לאור דברים אלו, יתכן לומר שאף כאשר שאריות המזון והסכו"ם מעורבבים היטב, אם בעיני בני אדם אין הדבר נראה כתערובת, יהיה מותר לזרוק את שאריות המזון לפח. לעניות דעתי, כאשר הם מעורבבים היטב אין זה פשוט שאין מוגדרים כתערובת (כפי שמסיים השש"כ עצמו את ההערה בכך שיש קושי בהגדרת הרב ש"ז אורבך שכן נתת לכל אחד את תורתו בידו) ועל כן במקרה כזה מומלץ לקחת את הסכו"ם ולהשתמש בו שימוש כלשהו לאלתר ובכך יתקיימו שלושת התנאים המתירים ברירה בשבת, ולאחר מכן יוכל לזרוק את שאריות המזון לפח.

סיכום: הסכו"ם אינו מוגדר כמעורב עם שאריות מהאוכל ולכן מותר להפרידו, הרוצה להחמיר בדבר, ישתמש מיד באופן יזום בכלי שאותו הוציא.

תשובה תקעו

הוצאת הכפית מהכוס, האם יש בכך מלאכת בורר? (או"ח סי' שיט)

שאלה: האם מותר להוציא את הכפית מתוך התה בתום הכנתו, או שמא זה בורר פסולת מאוכל?

תשובה: השש"כ (ג' הע' ז) בדינו בהגדרת תערובת מביא את ערוך השולחן (שי"ט ט') שאומר שדבר שניכר הרבה ל'עין הרואה' אין בו גדר תערובת, ובוודאי שלעין האדם אין

נראית הכפית כמעורבת עם התה, ועל כן ודאי שמותר להוציא את הכפית מן התה ללא חשש. על כן גם מותר להוציא מלפפון חמוץ מתוך החומץ, אף כאשר מטרתו היא להצניעו למחר, שכן אין הדבר מוגדר כתערובת.

סיכום: מותר להוציא הכפית מהתה מפני שהיא אינה מוגדרת כמעורבת עם התה.

תשובה תקעח

תיון (או"ח סי' שיט)

שאלה: האם מותר להשתמש בכלי הנקרא 'תיון של תה' (כלי מנירוסטה בעל נקבים קטנים)?

תשובה: נראה לדמות זאת כשקיק תה, שהפוסקים התירו את השימוש בו, ולא חששו לאיסור 'בורר' (עין שמירת שבת כהלכתה ג, ס"ד).

הם נסמכו על הסעיף הבא (או"ח שי"ט י): 'יין או מים שהם צלולים, מותר לסנן במשמרת. הגה: ואף על פי שיש בו קסמין דקין, הואיל וראוין לשתות בלאו הכי'.

גם ביחס לתה, בני אדם לא מקפידים אם יפול עלה קטן לתוך הכוס.

ראיתי בספר 'לקוט יוסף' (שי"ט אות כ"ז) שגם הוא מתיר להשתמש בשקית תה (מצד איסור בורר), אבל בניגוד למה שכתבתי ראיתי שהרב מרדכי אליהו (מאמר מרדכי שבת ג' עמ' קסא וקס"ג) דורש לחורר את התיון, על מנת שתהיה יכולת שיעברו קצת עלים דרך החור. החשיבה שישנה כאן היא, שאמנם בזמנם פחות הקפידו אם היה נכנס קצת עלים לכוס השתיה, אבל כיום שיותר מקפידים, יש לעשות חור כנ"ל, ואם מדובר במתקן שבגוף השאלה, הרי שיש להרחיב את אחד החורים.

בשש"כ (שם) כתב ש'נכון להוציא את השקית או את כפית התה בעזרת כף ולא ביד, על מנת שלא יזובו טיפות חזרה לתוך הכוס'. אני מציין שבמהדורה הראשונה (השכ"ה עמ' לא) התיר את השימוש בשקית תה ללא הגבלה, וכתב זאת בשם פסקי הרב צ"פ פראנק.

סיכום: רבים התירו שימוש בשקית תה, ואילו הרב מרדכי אליהו הצריך לעשות חור בתיון, נראה שהכלי המוזכר בשאלה, דינו כתיון.

תשובה תקעט

ריסוק שלוק בשבת (או"ח סי' שכ)

שאלה: האם מותר לטחון בשיניים שלוק ("פופיס")?

תשובה: אם עושה זאת בפה תוך כדי אכילה, פשוט שמותר. אם טוחן בשיניים את השקית מבחוץ קודם שפותח, על מנת לרכך וכדי לאכול מיד, הרב אביגדר נבנצל אמר לי שזה מותר, ההיגיון הוא, כשם שמותר בורך דרך אכילה, וגם בסוחט ענבים מותר דרך אכילה, ולכן ראוי להתיר גם זאת.

תשובה תקפ

צבע באסלה (או"ח סי' שכ)

שאלה: שירותים שבהם הונח מתקן הנותן צבע כחול למים, האם מותר להוריד המים בשבת, שהרי בכך הוא גורם שהמים יקבלו צבע?

תשובה: יש להתייחס למספר נקודות: א. האם יש איסור צובע באוכלין? ב. האם ישנה חומרא במשקין? ג. האם מותרת צביעה לא לשם אכילה? ד. כיצד יש להתייחס לאופי הפעולה וכן לגדרי הכוונה בהורדת המים.

א. הבית יוסף (ס"ו ש"כ) הביא בשם ה'יראים' שמותר לתת כורכום במאכל הואיל ואין צביעה באוכלין, והביא דבריו להלכה בשו"ע.

כתב על כך ב'חיי אדם' (כ"ד ה') 'וכל זה צריך עיון גדול לעניות דעתי' ובנשמת אדם מבאר מהם השגותיו על מי שהתיר.

ב. בדרכי משה (ש"כ) הובאה דעה שלפיה אסור לערבב יין אדום ביין לבן משום צובע, ומעיר עליו הד"מ שמדברי היראים נראה שאין הבדל ביו אוכל למשקה.

סברת האוסרים היא שבצביעת משקים, התוצאה דומה למי שעושה את 'עין הצבע', שהוא הצבע הנוזלי המופק מחומרם טבעיים הנותנים את הצבע למים ובנוזל הזה צובעים בדים וכדומה. אכן מספר פוסקים החמירו בכך, טל אורות, חסד לאלפים, רב פעלים ובא"ח ש"ש פקודי ג, ד.

ג. יש סברא לומר שהיסוד שעליו מבוסס הפסק של ה'יראים', הוא כך, כאשר צובע דבר מאכל, אין על כך שם צביעה, הואיל ואין לאדם עניין בצביעת המאכל או המשקה אלא בהכשרת המאכל לאכילה, מה שאין כן כאשר יש לאדם עניין בצבע בעצם, כגון ששם יין אדום ביין הלבן, מפני הידור המצווה, לקדש על יין אדום או ששם יין אדום במים ונותן

לבקבוק התלוי לשם קישוט, או ששם צבע במים של אסלה, במקרים הללו יש סברא לומר שאין בכלל היתר.

ד. הרב ש"ז אוירבך נטה לאסור הואיל ויש כוונה ורצון במעשה הצביעה, שהרי משלמים על המתקן הזה, סימן שנהנים מכך לפחות חלק מבני הבית, לדעתו הפעולה היא לא בגרמא לפחות ביחס לקילוח הראשון. בספר 'מנוחת אהבה' (י"ג ד) החמיר בכזה.

בספר הליכות עולם (ד עמ' רפו) מתיר הואיל והתוצאה הולכת לאיבוד, ובכך שונה היא ממלאכות המשכן כמו בישול ששם התוצאה נשארת (שהרי המים של הסממנים נספגו בעור) ועוד שאינו מתכוון אלא לנקות ולא מתכוון לשם צביעה, ועוד שפעולת הורדת המים היא צובעת המים בהסרת המונע שהוא כעין 'גרמא'.

הרב מרדכי אליהו (שו"ת מאמר מרדכי ח"ד צ"ב) כותב שאם מתכוון לצבוע, אסור אפילו שזה נעשה בגרמא.

סיכום: יש בדבר מחמירים ומקילים. הרב אליעזר מלמד (פניני הלכה הרחבות 437) מסכם שהמעוניין בצביעת המים נכון שיחמיר בכך.

תשובה תקפא

שפיכת רותחים על קרח (או"ח סי' שכ)

שאלה: בשבת הוצאתי בקבוק מים קפואים מהמקפיא. האם אני רשאי לשפוך עליו מים רותחים מן הדוד על מנת להפשיר את הקרח?

תשובה: אסור בשבת לעשות פעולה העשויה לבשל. אם אדם שופך מים רותחים ישירות מן הדוד העומד (או שעמד) על האש (או על גוף חימום חשמלי) על משהו לא מבושל, הדבר יגרום למלאכת בישול. לכן אם תשפוך ישירות מן הברז של הדוד על הקרח, יש בכך איסור, הואיל והרותחים מבשלים את הקרח. לכן מומלץ להעביר מן המים שבדוד לכלי אחר ומשם לשפוך על הקרח, כיוון שכלל נקוט בדינו שכלי שני לא מבשל (וראה עוד בביאור הלכה או"ח שי"ח י"ב ד"ה והוא).

לאחר עיון נראה שהדבר מותר הואיל והמים יכולים לבשל רק כדי קליפה, והם פוגשים את השכבה החיצונה של הבקבוק ולא פוגשים את הקרח עצמו. אם יש מים קרים על פני הבקבוק, ראוי לשפוך עליהם מכלי שני.

ביחס לשאלה, האם אין בדבר זה משום 'מוליד', היה נראה ניתן לתלות בהיתר במחלוקת מהר"ם ורא"ש האם מותר להטיל מי רגליים בשלג, שהאחרונים פסקו לקולא כי זה דומה להיתר לדרוס שלג ברגליו, הנעוץ בנימוק שאינו מתכוין לכך, אבל יש לדחות כי כאן

מתכוון לקבל את התוצאה של נוזלים, אך אם יש מים מופשרים בתחתית הבקבוק יש דעה המתירה אף לרסק (עיין מ"ב ש"כ ל"ד).

סיכום: איסור בישול אין כאן, ומוליד יהיה אסור לבני אשכנז אם אין כלל מים נוזלים בבקבוק.

תשובה תקפב

צחצוח שיניים בשבת (או"ח סי' שכ)

שאלה: האם מותר לצחצח שיניים בשבת?

תשובה: בספר שמירת שבת כהלכתה (ט"ז ל"ד) ועוד פוסקים שהתנו בכך מספר תנאים.
א. שתהיה לו מברשת שיניים מיוחדת לשבת (למנוע עובדין דחול). ב. שהמברשת תהיה בעלת שערות רכות, שלא יצא דם מהחניכיים תוך כדי צחצוח. ג. ששערות המברשת יהיו מחוברות בחוזק (שלא יהיה משום מתיר). ד. שילחלח את המברשת ברוק ולא במים (למנוע איסור מכבס). ה. שלא ישטפנה לאחר השימוש (משום איסור הכנה).

הרב בן ציון אבא שאול (אור לציון ח"ב עמ' רנב) כותב שלבני ספרד אין צורך לייחד מברשת שיניים מיוחדת לשבת, כי לא קיבלו את חומרת המגן אברהם הזו של 'עובדין דחול'.
הרב עובדיה יוסף (ביעע אומר ח"ט ק"ח) סבור שאין איסור בשימוש במשחת שיניים, אלא רק בתור חומרא.

תשובה תקפג

קוצץ ירקות (או"ח סי' שכא)

שאלה: האם מותר להשתמש בשבת במכשיר הנקרא קוצץ ירקות (סלייסר), החותך את הירקות?

תשובה: ישנם שני סוגים: אחד שיש בו מנגנון של סכין שמסתובב וחותר על ידי סיבוב הידית (וככל שיוסיפו לסובב, כך יחתך הירק יותר דק). והשני, שיש בו מסגרת ובה סכינים שחותכים ירקות במידה קבועה, על ידי הורדת הידית מלמעלה למטה. וישנה אפשרות לבחור באיזה מסגרת להשתמש (צפופה או לא).

הבית יוסף (או"ח שכ"א) הביא מחלוקת בין הראשונים האם קיים איסור לחתוך ירק דק, כאשר מתכוון לאכלו תיכף (אם טוחן על מנת לבשל או על דעת להניח או ודאי שאסור). בסיכום דבריו נטה להקל כדברי רוב הראשונים וביניהם הרשב"א (ח"ד ע"ה), אלא שסיים שנכון להיזהר שיחתכום לחתיכות גדולות ושיאכלו לאלתר, שאין בו מיחוש לדברי הכל.

בחיבורו בשו"ע (או"ח סימן שכ"א י"ב) כתב כשיטת הטור 'המחתך ירק דק דק חייב משום טוחן' (כלומר, לא כפי שהקל בתחילת דבריו בב"י, אלא כפי מה שסיים שם שנכון להיזהר).

אבל הרמ"א (שם) כתב כשיטת הרשב"א שכל האיסור קיים רק אם 'חותך ומניח, אבל אם לאכלו מיד, הכל שרי'. בחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' רסה) מקל על פי דברי הבית יוסף לחתוך דק דק, בשביל לאכול לאלתר כהבנת המ"ב.

המשנה ברורה (סקמ"ה) אומר, שמי שחותך דק דק ואוכלו סמוך לסעודה ממש, אין למחות בידו, כי יש להם על מי שיסמוכו, אבל לכתחילה נכון להתנהג כמו שכתב בבית יוסף שיזהר לחתוך לחתיכות גדולות קצת.

מצייין המ"ב שכל ההיתר של הרמ"א הוא בחותך בסכין דווקא (כי זה דרך אכילתו) אבל אם הוא חותך בכלי המיוחד לטחינה, אסור (י"א שזה איסור תורה וי"א שזה דרבנן משום 'עובדין דחול' – עיין פניני הלכה הרחבות עמ' 246).

יישום הכללים הנ"ל במציאות של קוצץ הירקות הנ"ל תלוייה בשתי שאלות: א. מה ההגדרה של 'דק דק'? ב. האם הוא מוגדר כסכין (שהרי השימוש שלו הוא כמו סכין, שעושה לשם אכילה לאלתר) או ככלי המיוחד לכך?

א. מה נחשב ל"דק דק"?

1. בשו"ת אור לציון (ח"ב, פמ"ז כ"ה) כותב: מה שחותכים בימינו לסלט אינו נחשב לדק דק;
2. דעת החזו"א היא שצריך לחתוך יותר גדול מאשר ביום חול (עיין עוד דעות ב'דרשו'); 3. הרב יהודה נקי אמר לי מסברא שכל מה שיותר גדול מחיטה, אינו נחשב 'דק דק'.

לגבי חתיכות דקות וארוכות, ישנה מחלוקת אחרונים אם זה כלול בהגדרת דק דק (עיין דרשו שם).

ב. האם הסלייסר נחשב כסכין או ככלי המיוחד לכך?

1. הביאור הלכה (ד"ה מיד) הסתפק בחיתוך בסכין שמיוחד לקציצה הנקרא 'קופיץ', ונוטה להחמיר, אבל בערוך השולחן (שכ"א, ט) התיר, והכריע כמותו בשו"ת אג"מ (או"ח ד' עד טוחן) והוסיף שראוי להחמיר כאשר אין צורך גדול; 2. הרב דוב ליאור אמר לי, שלדעתו אין כלי זה נחשב לכלי המיוחד לטחינה, ומה שהמשנה ברורה הסתפק הוא דוקא בקופיץ המיועד לחיתוך עצמות וכדומה, ולכן יהיה מותר השימוש בו, כל זמן שלא חותך דק מדי. אמנם מי שיחתוך בעזרתו 'דק דק' סמוך לסעודה, אין למחות בידו אם הוא מהפוסקים כרמ"א.

(מבחינה מעשית, אם רוצה לקבל גדלים שווים כדאי לשים בתחילה את הגזר ואחרי זה את המלפפון ורק אחרי זה את העגבניות) 3. הרב יהודה נקי אמר בשם הרב עובדיה יוסף, שיש להימנע מלהשתמש בסוג הסיבובי, הואיל וניתן להגיע איתו לתוצאה של 'דק דק', בספר ילקוט יוסף, יו"ט עמ' רסח גם התיר בשימוש בקוצץ ביתי בשבת וביום טוב; 4. הרב מרדכי אליהו, בספר קול אליהו הלכות שבת (עמ' שעט) כותב שאסור להשתמש בקוצץ ירקות, למרות שאינו קוצץ 'דק דק', מכיון שהוא כלי המיוחד לכך (אולי הוא נשען על הסעיף האומר: 'אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראליי'ו שכ"א י.) ועיין עוד בדבריו בשו"ת מאמר מרדכי (ח"ד מ"ז) וכך השיב לי בעל פה הרב אביגדר נבנצל.

וכך כתב באתר ישיבה: לפיכך, מעיקר הדין מותר להשתמש בו סיבובים בודדים (להערכתי – בין אחד לשלושה) לחיתוך ירקות בחתיכות גדולות למדי, יותר מהמקובל בחיתוך סלט אלא כ"ירקות חתוכים" לאכילה אחד אחד. באופן זה, גם אם יצאה חתיכה קטנה, אין בכך איסור כאשר לא מתכוונים לכך ואין זה "פסיק רישא". בפרט יש מקום להתיר זאת למי שגם ביום חול חותך בו בחיתוך גס בלבד וזו מטרתו כעת. לעומת זאת בחיתוך סלט, אפילו אם מתכוונים לחתיכות גדולות יחסית, דומני שודאי או קרוב לודאי שיהיו חתיכות קטנטנות שהן טחינה האסורה. הלכה למעשה, לענ"ד עדיף שלא להשתמש בו כלל. מכיוון שבמכשיר זה יש פער של סיבובים בודדים בין הגודל המותר והאסור, וגם קשה להבחין בדיוק במבט מבחוץ בשעת מעשה בגודל החתיכות שאליה הגענו, עדיף שלא ללכת "על הגבול".

בילקוט יוסף (יו"ט עמ' רס"ח-רע"ט) מתיר שימוש בו, הואיל ואינו מיועד לשימוש בתי עסק, אלא למטבח פרטי, והוא עצמו אינו מיוחד רק לחיתוך דק, אלא גם משמש לחיתוך לחתיכות גדולות.

סיכום: הרבה פוסקים כתבו לא להשתמש כלל במכשיר הקוצץ ירקות.

אבל אלו שהתירו נתנו לנו את הכללים הללו:

א. אם חותך חתיכות גדולות מותר, כי אין כאן פעולה הדומה לטחינה.
 ב. בסלייסר הסיבובי ישתדל לסובב מספר סיבובים שנותן תוצאה שלא תהיה דקה מדאי (לפי הרב עובדיה יוסף כדאי להימנע משימוש בו).

ג. בסלייסר היורד מלמעלה למטה: 1. אם משתמש ברשת הצפופה, לפי הרב עובדיה יוסף מותר. לאשכנזים כתב המ"ב שאין למחות במי שעושה כך, סמוך לסעודה; 2. אם משתמש ברשת בעלת חורים גדולים, מותר (עיין לעיל מה נקרא דק דק).

ד. אם משתמש ברשת החותכת צי'פס יהיה מותר לפי רוב השיטות כי אין התוצאה נחשבת ל'דק דק'.

תשובה תקפד

ריסוק אגוזים (או"ח סי' שכא)

שאלה: אני מעוניינת להוסיף לסלט בשבת, אגוז מרוסק, האם אני רשאית להניח האגוז בשקית ניילון ולהכות עד שיתפורר?

תשובה: יש כאן איסור טוחן, אמנם בב"י כתב (או"ח שכ"א) להקל כדברי הרשב"א אם עושה זאת סמוך לסעודה, אך בחיבורו בשו"ע אסר לחתוך דק דק, ולא העתיק את הקולא הנ"ל של סמוך לסעודה. הרב מרדכי אליהו (שו"ת קול אליהו עמ' שעח), הבין שמרן הכריע לחומרא, וכך גם הבין הבן איש חי, אך דעת הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה שבת ח"ד עמ' רסה) להקל אם עושה זאת לאלתר (סמוך לסעודה). ראה בהרחבה בתשובה הקודמת. יש ראייה מסימן שכ"א סעיף ז שמותר לטחון אף בכלי, אם זה אינו הכלי המיועד לכך.

תשובה תקפה

שטיפת כלים המפריעים לעין ולנפש.. (או"ח סי' שכג)

שאלה: לאשתי נגרם צער גדול אם ישארו כלים מלוכלכים בכיור בשבת. למעשה, מדובר לרוב גם בכלים שלא יהיו לנו בהם שוב שימוש במהלך השבת. שאלתי היא כפולה, האם היא רשאית לשטוף אותם. שנית, האם יהיה מותר לי, בשביל להקל מעליה, לשטוף בעצמי, למרות שאין הדבר מפריע לי כל כך. יש לציין שהמטבח שלנו לא גדול כל כך, ויש לנו רק כיור אחד שמשרת הרבה נפשות (כן ירבו).

תשובה: במסכת שבת (ק"ח). איתא: 'ת"ר קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה, מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח'. ומפרש"י: 'שוב אינו מדיחן דאין הדחה זו אלא לחול'. המשנ"ב בס"ק כ"ח מנמק שהאיסור הוא משום טורח (יש לפרש שכל דבר שהוא הכנה לצורך חול, מקרי טורח האסור, על פי לשון הראב"ד שעל הרמב"ם פרק כ"ג ז' שהוא טורח לחול').

וכך כתב בציץ אליעזר (חלק י"ד ל"ז א') כאשר המטרה אינה הכנה ליום חול: 'זהנה מדברי רש"י ז"ל שמדגיש לכתוב טעם האיסור בזה מפני דאין הדחה זו אלא לחול, ניתן לדייק שהא כל שהדחה לא באה לשם החול, הגם שאינה גם לצורך השימוש בהם לשבת, מכל מקום מותר, בהיות דמכל מקום אין כאן טורח והכנה לצורך חול, ונלמד לפי זה היתר

לכגון נידוננו בהיות ומטרת הדחתן איננה לצורך החול כי אם כדי שגם באותו יום הוא יום השבת יהיו נקיים מטעמים שבהגינה'. וכן כתב בחזו"ע (שבת ח"ו עמ' קג-קד).

כמו כן בהלכה (שבת קי"ח. שו"ע או"ח שכ"ג ו') נאמר שההיתר לשטוף כלים, הוא רק באופן שיצטרך להם במהלך השבת, וביחס לכוסות וצלוחיות, אנו יוצאים מתוך הנחה שודאי יהיה לו בהם צורך, ולכן שטיפתם הותרה (אין קבע לשתייה).

במקרה שציינת, הרצון לשטוף אינו נובע מהרצון לחסוך בעבודות הבית בצאת השבת, אלא הוא נובע מהרצון לשהות במקום נקי (וכן כתב בהערה 22 של מ"ב מהד' דרשו בסימן זה 'למנוע ביזיון לשבת' או 'שקשה לו לסבול חוסר ניקיון').

אבן הבוחן שלכם צריכה להיות כך, תשאל את עצמך, האם גם באמצע השבוע אשתך לא נחה ולא רגועה עד שהכיוור נקי, ולא הולכת לישון במצב כזה, זה ודאי מגדיר את השטיפה כ'צורך השבת' (עיין עוד שש"כ י"ב הערה ח).

סיכום: אין הבדל הלכתי, ביחס לשאלה, למי מותר לשטוף, מי שקודם זוכה.

תשובה תקפו

טבילת כלים בשבת (או"ח סי' שכג)

שאלה: האם אפשר להטביל כלים בשבת?

תשובה: אם מדובר על טבילת כלי מטומאה לטהרה, חז"ל אסרו את הדבר (משנה ביצה ב ב).

ביחס לסברה מדוע אסרו חז"ל להטביל כלים, נאמרו בגמרא ארבע שיטות באמוראים. יש השלכה מהטעמים להלכה האם גם בכלי אכילה והאם גם ביום טוב שייך איסור זה, ונראה גם שיש מחלוקת בראשונים, איך לפסוק במחלוקת האמוראים:

רבה: שמא יעביר הכלי ארבע אמות ברשות הרבים.

רב יוסף: שמא יסחוט הכלי, כלומר הבגד ויעבור על איסור מלבן.

רב ביבי: שמא ישהה את הכלי ולא יטבילנו עד שבת, שאז פנוי ממלאכה, ועל ידי זה יבוא לידי שימוש בכלי ללא טבילה ויטמא התרומה.

רבא: נראה כמתקן כלי.

הרי"ף הביא טעם של רב ביבי ורב יוסף (רק בבגדים קיים חשש שמא יסחוט), הרמב"ם נקט כרב ביבי, ועל כן דווקא במטביל כלים טמאים קיים חשש הנ"ל, ולא בכלים הנקנים מן הגוי.

הרא"ש נקט כרבא, על כן אין להטביל כלים אף ביום טוב.

בבית יוסף פסק על פי הרי"ף והרמב"ם והתיר להטביל כלים חדשים בשבת ויום טוב, ואילו הרמ"א החיבורו דרכי משה פסק כרא"ש ועל כן אין להטביל כלים חדשים.

למעשה השו"ע הביא שתי דעות, בתור דעה 'סתם' התיר ובשם 'יש מי שאוסר' מנע הדבר והעדיף פתרון העוקף את המחלוקת הנ"ל, וכתב ש'ירא שמים יצא ידי כולם ויתן הכלי לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו ואין צריך טבילה'. באופן שהקנה הכלי לגוי ושאל ממנו בחזרה, יש להטביל במוצאי שבת ללא ברכה (על פי מ"ב שם סקל"ה).

מה לדעתו יש לעשות כאשר לא ניתן להשיג גוי? משמע שיכול להטביל כרגיל, וכך כתב בחזון עובדיה (ח"ד עמ' תלג).

דעת המ"ב (סקל"ג) שיש להחמיר שלא להטביל בשבת, ורק אם יש ספק אם הוטבל יכול להטביל, אם לא ניתן ליישם את העצה שכתב השו"ע לעיל. [כמובן שאין לברך בסיטואציה זו]. ישנו פתרון נוסף, שאם מדובר בכלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה (לפי המ"ב לא יברך על כך, כי אז אינו מוכח שעושה לשם טבילה, אבל בספר לויית חן, סימן ע"ה כתב: ש'לדין שסתם מרן כדעת המתירין, ודאי שצריך לברך על טבילת כלי בשבת').

סיכום: לפי הרמ"א אין להטביל כלים חדשים בשבת, אך יש מצב שניתן להטביל דרך מילוי או להקנותו לגוי, ואילו לפי השו"ע מותר להטביל אם צריך לכלי (אמנם ממליץ במקום זה להקנותו לגוי על מנת לצאת אליבא דכו"ע).

תשובה תקפז

מים שהוחמו בשבת בהיתר (או"ח סי' שכו)

שאלה: מים שהוחמו בשבת בהיתר, האם נחשבים כמים שהוחמו בערב שבת, ויהיה מותר לרחוץ בהם רחיצה מקומית, או כמים ש'הוחמו בשבת' ויהיה אסור לרחוץ בהם אף פניו ידיו ורגליו?

תשובה:

רקע: התלמוד (שבת מ.) מתיר לרחוץ במים שהוחמו מערב שבת פניו ידיו ורגליו, משמע שאם הוחמו בשבת, אפילו ידיו אסור לרחוץ (מ"ב שכ"ז ד).

לגבי המקרה שבשאלה, יש בכך כעין סתירה, שהרי מסברא כיון שהוחמו בהיתר יש לדמותם ל'הוחמו בערב שבת', מאידך רואים מדברי הפוסקים שאביא מיד הוכחה הפוכה.

כתוב בשו"ע (או"ח שכ"ו ד) בשם הרמב"ם, שאם רחץ בצונן אסור לעמוד כנגד המדורה, כי נמצא רוחץ בשבת. הסביר מגן אברהם שכיון שאין זה דרך רחיצה (אין זה רחיצה גמורה) לכן הגדירו זאת כמים שהוחמו מערב שבת, ולכן כל גופו אסור אבל פניו ידיו ורגליו מותר. משמע, שלמרות שהמים הללו הוחמו בהיתר, שהרי 'הפשר' (כלומר הפשרת המים) אינו בכלל בישול' בכל אופן הוגדרו כ'הוחמו בשבת'.

מבאר הרב עובדיה יוסף (הליכות עולם ח"ד עמ' רח, על פי שש"כ י"ד ג הערה י"ב, בשם הרב ש"ז אורבך וכן בילקוט יוסף שבת ג עמ' קסא-ד) שישנו הבדל בין מקרה שהישראל עשה פעולה בשבת, אפילו שהיא בהיתר (או שגוי בישל עבור ישראל החולה, שגם כאן נעשתה פעולה האסורה בשבת) לבין מקרה בו המים הוחמו מאליהם על ידי שעון שבת או על ידי דוד שמש או שבישול הגוי עבור עצמו, בכל המקרים הללו המים נחשבים כ'הוחמו מערב שבת'.

מדוע אמרנו שדוד שמש נחשב להוחמו מעצמם? מפני שהאדם הוציא מים מהדוד, וממילא נכנסו קרים וכל הפעולה היא דבר שאינו מתכוון (למי שמתיר להשתמש בדוד שמש ביום השבת).

אני חושב שיש לדיון הזה גם השלכה לענייני רחיצת גופו ביום טוב, שגם שם יש חלוקה בין מים שהוחמו ביום טוב, למים שהוחמו מערב יום טוב, כלשון השו"ע (תק"א ב): 'אבל במים שהוחמו מעי"ט, מותר לרחוץ כל גופו אפילו כאחד'.

למרות שהרבנים הנ"ל התירו הדבר, דעת שו"ת אור לציון (ח"ב ל"ה א) אחרת. לדעתו, מים שהוחמו על ידי דוד שמש מוגדרים כ'הוחמו בשבת', ויהיה אסור לרחוץ בהם אף את ידיו. יש סימוכין לשיטתו מדברי המגן אברהם (שכ"ו ז).

סיכום: הפוסקים הגדירו את המים שהוחמו בהיתר כמים שהוחמו בערב שבת, ויהיה מותר לשטוף בהם כלים או פניו ידיו ורגליו, למרות שיש מי שמחמיר בכך.

תשובה תקפח

נטילת תרופות בשבת (או"ח סי' שכח)

שאלה: חולה שעבר ניתוח, והולך בשבת לתפילות לבית הכנסת, אך בשאר הזמן נח במיטה. האם רשאי לקחת תרופה המשככת כאבים בשבת?

תשובה: יש להתיר בשופי, מהסיבה שיש כאן חולה שנפל למשכב, שכלפיו לא גזרו את הגזירה שלא לעשות שום רפואה בשבת (על פי שכ"ו ז).

העובדה שהוא מתאמץ ללכת לתפילות אינה מגדירה אותו כבריא, אלא שהוא שוקל בדעתו, שיוסף לו כוחות אם יבוא לבקר בבית הכנסת בשבת.

באופן שבו אנו מסופקים, האם הוא מוגדר כבעל "מיחוש בעלמא" או כנפל למשכב, גם אז יהיה מותר לתת לו תרופה, הואיל וכל מקום שיש ספק באיסור דרבנן, יש להתיר, ובמיוחד שיש לצרף את הסברא שהעלו הפוסקים שמא בימינו לא קיימת הגזירה, הואיל ואין אנו בקיאין בהכנת התרופות.

סיכום: מותר לחולה זה לקחת תרופה.

תשובה תקפט

לבישת משקפיים מתקני ראייה (או"ח סי' שכח)

שאלה: רכשתי משקפים מיוחדות שתפקידן לשפר את רמת הראיה שלי. האם מותר ללבשן בשבת או שמא הדבר אסור משום רפואה בשבת?

תשובה: חשבתי שיש להתיר זאת מארבע סיבות: א. תרופה אסורה רק לאנשים שיש להם כאב; ב. תרופה שאין ניכר שהיא תרופה, מותר ליטלה; ג. ישנן שיטות ריפוי שלא נאסרו; ד. גזירת שחיקת סממנים אינה תקיפה כל כך בימינו.

רקע: חז"ל אסרו לקחת תרופה בשבת, רק אדם שיש לו כאב מקומי נכלל בגזירה זו, אבל אם הוא חולה בכל גופו או שנפל למשכב בגלל הכאבים, באופן כזה לא אסרו. הסיבה שאסרו היא שחששו שמא יבוא לשחוק סממנין שהיא מלאכת טוחן, כי ככה היו מכינים תרופות, על ידי שטוחנים חומרים מסוימים (מקורות: משנה שבת ק"ט: רמב"ם שבת כ"א, כ, וש"ע שכ"ח א).

א. תרופה אסורה רק לאנשים שיש להם כאב.

מרבן הש"ע כותב (שכ"ח ל"ז) שאם אין לו שום מיחוש, מותר. כלומר, הגזירה חלה רק על אדם שהוא סובל מכאב מסוים, ורק אז ישנו חשש שמא יבוא לשחוק סממנים, אבל אדם שאינו סובל בגופו, יכול לאכול תרופה. אמנם המ"ב (סקק"כ) כתב בשם מגן אברהם שדווקא אם אוכל אותו לרעבוננו, אבל אם עושה זאת לשם רפואה, דהיינו לחזק מזגו, הדבר אסור, אבל הוכיחו מדבר הב"י שהדבר מותר גם כאשר עושה זאת לשם רפואה (הלכות עולם ח"ד עמ' וכן חז"ע שבת ג עמ' שסג). בנידון דידן, האדם הלוכש את המשקפיים אינו סובל מכלום, אלא שהוא רואה פחות טוב מכולם, ואין זה מוגדר כמיחוש, ולכן לא חלה עליו גזירת חז"ל.

ב. תרופה שאין ניכר שהיא תרופה, מותר ליטלה.

חז"ל מלמדים אותנו שכל המאכלים שהם מאכלים הראויים גם לאנשים בריאים, מותר לחולה לאכול אותם, על אף שמטרתו היא להתרפאות. כלומר, הגזירה שייכת רק בצירוף שני דברים: 1. המטרה היא לרפואה; 2. ניכר שעושה הדבר לשם רפואה.

על פי זה נאמר במשנה (שבת ק"א.) שמותר למי שיש לו כאב בשיניו, לטבול מאכל בחומץ כדרכו, וכן להכניס לפה חומץ לגרגר ולבלוע, וכן למי שחושש במתניו מותר לסוך בשמן כי גם דרך הבריאים לנהוג כך.

מקור נוסף המוכיח את היסוד הנ"ל, שם בפרק חמישי (נ"ג:) הותר לאדם שאחזו דם (סוג של חולי) לעמוד במים, למרות שכוונתו לשם רפואה, הואיל ו"נראה כמיקר". כלומר: כלפי חוץ נראה שמטרתו להתקרר במים מחום היום.

על פי יסוד זה, יש פוסקים שהתירו לקחת אספירין בשבת, הואיל ויש גם אנשים בריאים שצורכים זאת (עיין בשו"ת באר משה ח"א ל"ג).

גם בנידון דידן, על אף שמטרתו לשפר את ראייתו, סוף־סוף נראה כלפי חוץ שהוא לובש משקפי שמש (צבען כהה ויש בהם נקבים קטנים שאינם ניכרים ללא הבטה ועיון) ולכן הדבר מותר.

ג. ישנן שיטות ריפוי שלא נאסרו.

בשו"ע (שכ"ח מ"ו, ע"פ סנהדרין ק"א.) הותר למי שחש בעינו להניח כלי מתכת על גבי העין כדי לקרר אותה, וכן הותר להניח על מנת שלא יתפשט הנפח.

בשער הציון (ס"ק ק"ד) מבואר, שסיבת ההיתר היא 'משום שאין דרך לעשות דברים אלו בסממנים, ולכן אין לגזור משום שחיקת סממנים'.

לפי זה נראה לומר, שכל פעולה שאינה טיפול תרופתי, כגון הורדת המספר של המשקפיים, אין בו משום גזירת שחיקת סממנים, ולכן בנידון דידן מותר ללבוש משקפיים המשפרות את הראיה.

ד. גזירת שחיקת סממנים אינה תקיפה כל כך בימינו

הרב עובדיה יוסף (חזו"ע שבת ג עמ' שנו) מצטט את דברי הרב חיים נאה (קצות השולחן סימן קל"ד, עמודים י"ט-כ) הכותב שעל פי ההיגיון, ניתן לומר שבימינו, הואיל ואין דרך העולם להכין תרופה בהכנה ביתית אלא כולם קונים אותה בבית מרקחת, ממילא בטלה הגזירה. בדומה לדברי התוספות (ביצה ל.) הכותבים שמותר לטפח בידיו בשבת, הואיל ובימינו אין אנו בקיאים בהכנת כלי שיר.

הרב חיים נאה מחלק שם, בין דברים שהם בגדר תקנה שלא ניתן לבטלם, אף אם בטל הטעם (עד שיבוא בית דין הגדול בחכמה ובמניין מבית הדין שאסר) לבין גזירה שאם בטל הטעם, אז גם בטלה הגזירה. הוא מוסיף שם, שרק בגזירה שידוע טעמה הכלל הזה אמור, שאם בטל הטעם גם בטלה הגזירה. דוגמאות דומות בהלכה: 1. מותר לשתות מים מגולים במקום ישוב, שלא מצויים נחשים (שו"ע יו"ד קט"ז א); 2. הרא"ש התיר ללבוש בגד ארבע כנפות מפשתן הואיל ואין בימינו תכלת (עיין שו"ע או"ח סימן ט' סעיף 1). 3. רמ"א התיר לישא בשבת בסיטואציה מסוימת, וכתב שאין לחשוש שמה יכתוב בשבת הואיל וכיום אין החתן כותב

את הכתובה במעמד החופה. 4. הרמ"א גם התיר לטפח בידיו בשבת ואין לחשוש שמא יתקן כלי שיר, כי אין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר (או"ח של"ט ג).

למסקנה, אין הוא סומך על סברא זו לגמרי, הואיל ויש דעות החולקות עליה, ולכן סומך רק במקרים של ספקות, כגון ספק האם להגדיר את החולה כהגיע לחולי של כל גופו או לא, וכן במקרים בהם יש מחלוקת בין הרופאים האם החולה הזה מוגדר כחולה שיש בו סכנה.

הרב עובדיה יוסף כותב על פי זה שמותר לקחת אספירין בשבת, הואיל ויש ספק אם מוגדרת כמאכל בריאים בנוסף לסברא הנ"ל, שספק אם גזירת שחיקת סממנים תקפה בלקיחת תרופות בימינו.

לגבי נידון דידן, ניתן לצרף סברת האחרונים שכיום אין חשש של 'שחיקת סממנים', ולכן אין לאסור כל פעולה שהיא 'ספק מאכל בריאים'. הרב דוב ליאור אמר שסומכים על סברא זו כאשר מצטרף עוד סיבה לקולא או בספקות.

סיכום: מכל הטעמים שהזכרתי, אין שום חשש ללבוש משקפיים אלו בשבת, וגם יש להוסיף שבכלל לא ברור שהדבר מועיל, ויש לדמות זאת כדברים הנעשים דרך סגולה, שהפוסקים התירו אותם (שעה"צ שכח, קד).

תשובה תקצ

מה עדיף על מה? (או"ח סי' שכח)

שאלה: הייתי מאושפז למשך מספר ימים, ובית הכנסת הוא בקומה שונה משלי, התלבטתי האם עדיף שאעלה ב'מעלית שבת' או שאתפלל ביחידות בחדרי?

תשובה: במקרה זה, שהנך חולה, ודאי שאין להחמיר שלא להשתמש ב'מעלית שבת'.

תשובה תקצא**כוננות (או"ח סי' שכט)**

שאלה: אני משרת ביחידה שעוסקת בעצירת מבוקשים, אני קיבלתי חופשה לשבת וכעת אני בבית ואומרים לי שתהיה פעילות מבצעית בשבת בבוקר, האם עלי לחזור לבסיס לפני שבת או שאני רשאי לשהות בביתי עד השעה הרצויה?

תשובה: הרב דוב ליאור ענה לי שמעיקר הדין רשאי לנסוע לבסיס בשבת בבוקר לצורך הפעילות, אבל אם הוא חסיד גדול שיסע כבר עכשיו, ואין הוא רואה הבדל בין אם מדובר בחייל סדיר או בשירות מילואים ואין הבדל בין חייל רווק או נשוי.

חכם אחד אמר לי שיש לבדוק אם מדובר שהוא סגר הרבה זמן בצבא והאם הוא רווק או נשוי, וגם לא תמיד זה חסידות להיות בבסיס, בהנחה שהרבה פעמים המבצע מתבטל, והכל לפי העניין.

תשובה תקצב**טיפול בנפגעים (או"ח סי' שכט)**

שאלה: נקלעתי בשבת למקום בו היה פיגוע, וטיפלתי בנפגעים. הנעלים שלי התמלאו מדם נרצחים הי"ד, מה עלי לעשות עם הנעליים וכן החולצה שלי המוכתמת בדם?

תשובה: דם זה צריך קבורה.

לכן, את החולצה יש לקבור עם המתים ואת הנעלים יש לשטוף ואת המים יש לשפוך לאדמה, כדין קבורה. אחרי שכתבתי הדברים הנ"ל, העירו לי שבחוברת של הרב רוז'ה כתוב שיש לספוג הדם בנייר ואותו לקבור ואילו את הציוד שאינו מתכלה, יש לשטוף במים ולשפוך אותם באדמה, ואין צורך לעשות זאת בשעה ובמקום של קבורת הנפטרים. נספח: מדוע יש לקבור את הדם, ובאיזה דם מדובר? הדם הזה מטמא באוהל ויש בו מצוות קבורה, אבל זה דווקא בדם שיצא ממנו לאחר מיתה או עם יציאת נפש (עיין גשר החיים ו, ב. י"א ה.).

תשובה תקצג

טיפול בנפגעים בשבת (או"ח סי' שכט)

שאלה: האם מותר בשבת עצמה לעשות הפעולות הנ"ל?

תשובה: יש להתייחס למספר דברים: א. שטיפת הבגד; ב. שטיפת הנעלים; ג. שפיכת המים על האדמה.

אין לכבס ואף לא להשרות בגד במים בשבת, ובמיוחד כאשר הוא מוכתם, שהרי 'שרייתו זה הוא בכיבוסו' (או"ח ש"ב ט).

עדיף שינקת את נעליו אחרי שבת במים, ויקיים בכך דין קבורה, אך אם אין לו נעליים כעת להחלפה, אם מדובר בנעלי עור, יש דין מיוחד בעור, שמוותר להשרות אבל אסור לשפשף צידו זה על זה (שם), עדיף שיעשה פעולה זו על חצץ.

תשובה תקצד

חזרה מבית חולים בשבת (או"ח סי' שכט)

שאלה: מי שקיבל טיפול או עשה בדיקה בבית חולים ביום שישי אחרי צהריים, ורק אחרי שהחשיך שוחרר מבית החולים, האם הוא רשאי לחזור לביתו ברכב המונע על ידי גוי?

תשובה: אם הוא בגדר חולה, אף אם אין בו סכנה, מותרת אמירה לגוי, אבל אם הוא בריא, אין לו לומר לגוי להסיעו, אבל הוא יכול להצטרף להסעה הנוסעת בהיתר בכל אופן, כגון הסעה המסיעה אחיות (כל זה נכון אם מדובר שהכל בתוך התחום, ואם צריך לצאת מחוץ לתחום ולעירוב ישאל שאלת חכם, כי יש הסוברים שאין לחשוש לאיסור תחומין כאשר היושב ברכב הוא למעלה מעשרה טפחים מהקרקע, באיסור תחומין דרבנן).

תשובה תקצה

הפסקת מים (או"ח סי' שכט)

שאלה: האם מותר להזמין את חברת המים בשבת כאשר ישנה תקלה שבגללה אין מים בכל השכונה, ואילו בשכונות שלידינו יש מים?

תשובה: אין פיקוח נפש בכך, וניתן להביא מים משכנים.

תגובה לשאלתי ממחלקת המים במועצת בנימין: ישנו ועד רבני בנימין, שפסקו שמים בשבת זה לא פיקוח נפש, ואין לצאת לטפל. אם יש גוי בישוב או שרב הישוב חושב אחרת, יש קבלן של שבת גוי שהמוקד העירוני מכיר ואותו הוא מפעיל.

תשובה תקצו

ברית מילה על חשבון חילול שבת (או"ח סי' שלא)

שאלה: ברית מילה האמורה לחול בשבת או ביום טוב, ואנו יודעים שהמשפחה וכן האורחים, יבואו בחילול שבת, האם לא עדיף לדחותה ליום חול?

תשובה: ישנה מחלוקת גדולה בין אחרוני זמננו בשאלה הזו (ציץ אליעזר ונ"ז, שבט הלוי א של"א בהערה).

א. יש שאמרו שצריך לדחות ליום חול, שהרי חז"ל גם ביטלו מכל עם ישראל את מצוות שופר ולולב מחשש לחילול שבת של יחידים, כל שכן שיש לדחות ברית שתביא חילול שבת בודאות.

ב. יש שאמרו שאם נדחה, אולי גם נסגור את בית הכנסת בשבת מחשש שמא יבואו אליו בני אדם תוך כדי חילול שבת, אלא כיון שהתורה צוותה למול בשבת, אין לדחות מחששות הנ"ל.

ג. יש שאמרו שתלוי הדבר אם האורחים יבואו תוך כדי חילול שבת או שהתינוק עצמו יבוא תוך כדי חילול שאז יש לדחות, וככה שמעתי שמורים מפקחי מילה של הרה"ר.

יש לציין שציץ אליעזר וכן חזון עובדיה (ח"ז סימן ס"ט) ומנת יצחק (ח"ג ל"ה) הכריעו שלא לדחות את הברית.

ישנן שתי עצות העוקפות כביכול את השאלה.

א. לבצע את המילה סמוך לשקיעה ולהזמין את האורחים לסעודה במוצאי שבת (ככה היה הרב מרדכי אליהו אומר).

ב. לקיים את המילה בצנעה בזמנה, ולאחר מכן ביום שקובעים את האירוע המשפחתי, לעשות 'ברית דמה' כאשר המוהל יאמר הברכות ללא הזכרת השם.

תשובה תקצו

ישוב הדעת של היולדת (או"ח סי' שלא)

שאלה: אישה שיש לה ירידת מים בליל שבת, ויש לה שלושה ילדים קטנטנים, האם יכול בעלה לקחת אותה לבית החולים ובדרך להוריד את הילדים אצל ההורים?

תשובה: הדרך המוכרת היא להתארגן מראש שיבואו ההורים לשבת או שיסעו לפני השבת לקרובי משפחה (במצב נתון שאין בנמצא מישהו שיסאר עם הילדים באופן שהאם תהיה רגועה, יש להתיר להביא אותן להורים, מפי הרב דוב ליאור והרב שמואל אליהו).

תשובה תקצח

קביעת יום הברית (או"ח סי' שלא)

שאלה: תינוק שנולד ביום שישי לקראת ערב, מתי ימולו אותו [התינוק נולד בהר הצופים בשעה 17:17 והשקיעה היתה ב16:59]?

תשובה: המשנה אומרת שאם תינוק נולד בבין השמשות של ליל שבת, ימול ביום ראשון: (שבת י"ט ה) 'קָטַן נְמוּל לְשִׁמוּנָה, לְתַשְׁעָה, וְלַעֲשָׂרָה, וְלֶאֱחָד עֶשֶׂר, וְלְשָׁנִים עֶשֶׂר, לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. הָא כִּי צִד. כְּדַרְכּוֹ, לְשִׁמוּנָה, נוֹלַד לְבֵין הַשְּׁמִשׁוֹת, נְמוּל לְתַשְׁעָה, בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת, נְמוּל לְעֲשָׂרָה'.

השאלה המרכזית היא, כמה זמן יעבור מהשקיעה, על מנת שנהייה בטוחים שהתינוק נולד בלילה ויהיה מותר ומצווה למולו בשבת.

[ישנם מספר דעות בחישוב השקיעה, האם לפי החישוב האופקי או השקיעה הנראית. שמעתי שהרב מרדכי אליהו היה מורה לנהוג לפי השקיעה הנראית].

אם כן מה האורך של בין השמשות, ישנם מספר דעות (13.5 דקות, 18 דקות, 27 דקות ולפי רבנו תם 72 דקות).

הרב שלום משאש (שמש ומגן ח"ב י"ח) כותב שהולכים לפי החישוב של עשרים דקות. הרב בן ציון אבא שאול אומר שרק אם נולד 27 דקות אחרי השקיעה, יהיה מותר למולו בשבת (אור לציון ח"א י"ד י').

הרב מרדכי אליהו כותב בסידורו שרק אחרי 25 דקות מהשקיעה ניתן למול בשבת. הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח"ז או"ח מ"א) גם הכריע כנ"ל ב'שמש ומגן' שהמדד הוא עשרים דקות אחרי שקיעה.

הרב אבגדר נבנצל (עלהו לא יבול ח"א עמ' רלח) בשם הרב ש"ז אוירבך כתב שביום בינוני עשרים וחמש דקות, בקיץ עשרים ושמונה, בחורף עשרים ושתיים.

סיכום: הואיל ולא עברו בוודאות עשרים דקות אחרי השקיעה, ידחו את הברית מספק ליום ראשון (למרות שתאריך הלידה שלו הוא שבת).

תשובה תקצט

הרטבת יציקת בטון (או"ח סי' שלד)

שאלה: האם מותר להרטיב יציקת בטון בשבת?

תשובה: הדבר אסור משום מכה בפטיש או בונה.

כתוב בשו"ע (או"ח של"ד כ"ז) ביחס לדליקה בשבת: 'יכול לומר בפני אינו יהודי: כל המכבה אינו מפסיד, אף אם אינו מזומן כאן, יכול לקרותו שיבא, אף על פי שודאי יכבה כשיבא. וכן כל כיוצא בזה בהיזק הבא פתאום, כגון אם נתרועעה חבית של יין, יכול לקרוא אינו יהודי אף על פי שודאי יתקננה כשיבא'.

על פי סעיף זה, חלק מהאחרונים (מי מנוחות, שש"כ כ"ג נ"ב, חשוקי חמד שבת צ"ה.) התירו לומר לגוי 'כל המרטיב אינו מפסיד'. היתר זה מבוסס על הדין שבדליקה התירו איסור אמירה לגוי, כי ידעו שאם לא יתירו לו זאת, עלול לכבות בעצמו, שהרי 'אדם בהול על ממונו'. השו"ע כתב שגם אם התרועעה חבית של יין, מותר לקרוא לגוי, למרות שהוא ודאי יתקננה. מדבריו אלו, ניתן להסיק שגם בהיזק ממוני מוגדר, ולא דווקא כאשר כל רכושו וביתו עלולים להישרף, הותרה 'אמירה לגוי'.

אמנם השו"ע נקט לשון 'בנזק הבא פתאום', ולפי זה היה ראוי לצמצם את ההיתר דווקא למקרה של דליקה או שבירת חבית, ולא להרחיב את ההיתר, גם לגבי נזק מתוכנן (מה שעלול להיגרר מכך שיוצקים בטון ולא מרטיבים אותו).

אבל המ"ב (סק"ע) כתב בשם הב"י ש'אורחא דמילתא נקט', ובאמת גם בנזק שיכול היה למונעו, הדין כן (האחרונים לא העתיקו דבריו, כי לא פשוט להם שהדבר מותר).

בניגוד לכך, בספר של הרב יצחק שלו על הלכות שבת, על פי פסקי הרב מרדכי אליהו (עמ' 394) כתב שיש לאסור אמירה לנוכרי, אלא ישתמש בממטרות המופעלות על ידי שעון שבת, או שישקה לפני השבת ולאחריה בלבד, סברתו היא שאין היתר אמירה לנוכרי בנזק כזה כי כאן האמירה היא באיסור דאורייתא, ואף 'לסגור עם הגוי' בקבלנות מערב שבת, אסור בדברים שהם 'מחובר לקרקע' (על פי שו"ע או"ח רמ"ד א).

ישנן עוד דרכים לפטור את הבעיה, כגון להניח גושי קרח על הבטון או להניח שעוונית על הבטון המאיטה את אידוי הנוזלים הנמצאים בבטון.

ביחס למפעל המייצר לבנים, שיש צורך להרטיב אותם בשבת, הרב יצחק זילברשטיין (חשוקי חמד שם) כתב שיותר חמור מקרה זה מהמקרה של הרטבת היציקה, מפני שביציקה אין באופן ודאי הגדרה של 'מכה בפטיש' משום שאין בזה גמר בניין, מה שאין כן ביצירת בלוקים שההשקיה היא 'גמר מלאכתם', ולכן המליץ להכין ממטרות שתפעלנה בשבת בעזרת שעון שבת, ואם לא ניתן הדבר, יאמרו לגוי להפעילן, באופן שבתחילת ההשקיה יעצור בידו שלא יגיע ללבנים, והקילוח השני יגיע ללבנים מעצמו ויחשב לגרמא על ידי גוי, שבמקום הפסד אפשר להקל.

בספר 'בנה ביתך כהלכה' (עמ' מט-נא) אוסר אמירה לגוי בכגון זה, והוא נותן מספר פתרונות חלופיים: 1. יצירת אגם מים לפני כניסת שבת. 2. המטרה אוטומטית על ידי שעון שבת. 3. ציפוי השטח בשקי חול רטוב. 4. מריחת ממברנה לאיטום השטח, שעה וחצי לאחר היציקה.

בספר חזון עובדיה (שבת ח"ה עמ' רעה) הביא פתרון נוסף: לומר לגוי שירחץ ידיו על כלי, סמוך לבטון, והמים יגלשו ויגיעו לאיזור

הבטון, והדבר מותר מדין גרמא באמירה לגוי. חכם אחד העיר לי שלפי המ"ב (ש"ז סקכ"ד) המביא את דעת החוות יאיר שמוותרת אמירה לגוי שיאמר לגוי אחר, זה פתרון יותר מעשי מהפטנט שירחץ הגוי ידיו סמוך לבטון.

סיכום: יש מי שמתיר לומר לגוי להרטיב את הבטון, ויש מי שאוסר ולדעתו מותר רק על ידי שעון שבת, לכן עדיף לתכנן יציקה בתחילת השבוע.

תשובה תר

דריכה על עשבים (או"ח סי' שלו)

שאלה: האם מותר לדרוך על עלים יבשים בשבת – משום תולש?

תשובה: לא פרטת אם מדובר בעלים המחוברים לקרקע או לא. אם מדובר במחובר, תלוי הדבר בשאלה האם ודאי שיתלשו או לא. אם וודאי שיתלשו אסור, ואם לא בטוח

שיתלשו, מותר (על פי או"ח של"ו ג ומ"ב סקכ"ד).

על אף שמדובר בשאלה בעלים יבשים, כיון שהם עדיין מחוברים לקרקע, יש בהם איסור תלישה, אם מן התורה או מדרבנן (שו"ע או"ח של"ו ועיין במ"ב שם ס"ק נ"ז ובביאור הלכה שם) ועל כן גם בעלים יבשים, אם בטוח שיתלשו אסור.

בתלמוד (ערובין ק): ביחס למי שעלה על אילן בשבת, האם גזרו שלא ירד, הגמרא אומרת באחת האוקימתות שאם האילן יבש מותר לרדת ממנו, כי אין בו חשש לאיסור תולש. בראשונים דנו האם יש בדבר היתר גמור או שאין בכך איסור תורה (עיין מ"ב סק"א ביאור הלכה על סעיף י"ז ומנוחת אהבה ח"ב פ"ד י"א).

תשובה תרא

מים נוטפים ממזגן (או"ח סי' שלח)

שאלה: האם מותר לשים כלי תחת המזגן בשבת, בשביל שיקבל לתוכו את המים המטפטפים, ומה הדין לגבי פינוי הכלי, הן במקרה שהונח בשבת והן במקרה שהונח מבעוד יום?

תשובה:

על מנת לענות על שאלות אלו, יש לדון במספר נושאים: א. האם המים הנוטפים מוגדרים כ'מוקצה'? ב. האם מותר להניח כלי בשבת, תחת מוקצה? ג. מים של איסור הנופלים לתוך מים של היתר, האם הם בטלים כלפיהם? א. האם המים הנוטפים מוגדרים כ'מוקצה'?

דרך הלימוד בסוגיה במסכת עירובין (מ"ה:): מתבאר שישנם כמה סוגי מים. 1. מים בעננים, היורדים כגשמים אינם בגדר נולד, מפני שלפי הגדרת חז"ל הם אינם בלועים בעננים אלא הם מים המתניידים בעננים, ולכן אין בהם גדרים של 'נולד' [ביאור: אם אנו מגדירים את המים הנוצרים מהענן, כמים מולעים, כפי שהשמן מובלע בזיתים וכן התיירוש מובלע בענבים, יש שם מוקצה על הגשם, אבל אם מתייחסים לגשם כמים המתניידים על ידי העננים, אין בהם שם מוקצה – הדוגמא שהבאתי אינה מדויקת, והבאתי אותה רק לשם הסברה, עיין שם תוס' ד"ה 'כל שכן']. 2. מדברי הגמרא הנ"ל, ניתן לדייק שבמציאות של מים הנמצאים באויר והמזגן הופך אותם למים, הרי הם בגדר 'נולד' ואסורים אף בטלטול. 3. התוספות במקום מחדדים, שאילו היינו מגדירים את המים של הגשם כבלועים בענן, ואסורים מדין 'נולד', ביחס למשקים שנמצאים בפירות, אם יצאו מעצמם (לולא גזירת שמא יסחוט) אינם 'נולד' הואיל והם נחשבים כניכרים באופן יחסי, למים שבענן.

המקור לדיון של מי המזגן באחרונים הוא החיי אדם (הובא במ"ב ש"י ל"ב): נראה לי דמים הנוטפין מן האילנות בימי ניסן אסורין גם כן משום נולד ואפילו יש כבר כלי עם מים מע"ש שנוטף לתוכו אפ"ה אסור ולא אמרינן בזה דבטל דהא טיפה הנוטפת היתה ניכר קודם שנתערב בהמים וקי"ל דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל'.

בספר מעיין אומר (ח"ב פרק ב כ"ו) כתב בשם הרב עובדיה יוסף שמים הללו אינם בגדר מוקצה (ונראה שסתר את עצמו בחזון עובדיה שבת ח"ג עמ' קמד) כי לפי השו"ע אין דין נולד אלא בפרי או ביצה שנולדה בשבת, ולא בשינוי מצב צבירה.

עיין על כך במ"ב מהדורת דרשו סימן ש"י הערה 47, מנחת שלמה מ"ת י"ח וכן מאמר בחבל נחלתו חלק י"ח ח'.

ב. האם מותר להניח כלי בשבת, תחת מוקצה?

הנחת כלי בשבת במקום שעשוי ליפול לתוכו מוקצה, נחשב כבטול כלי מהיכנו, ואסור לעשות כך בשבת, כך כתב הרמב"ם (שבת כ"ה כ"ד) ובדרכו פסק גם השו"ע. יש מקום להביא כאן את שיטת הטור (או"ח של"ח ח) המתיר להניח כלי תחת הדלף בשבת, גם אם הדלף אינו ראוי'.

הרקע למחלוקת זו, נעוץ בסתירה בין שתי סוגיות, במסכת שבת הוסבר שאין להניח כלי תחת הדלף אם המים אינם ראויים מפני שהוא 'מבטל כלי מהיכנו', ואילו במסכת ביצה (ל"ו:) הגמרא מעמידה שמדובר במים הראויים, רק כדי ליישב את דעת רבי יצחק, הסובר ש'אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל' ואין הלכה כמותו. על כן הרמב"ם שהחמיר נמשך אחרי הסוגיה בביצה ואילו הטור שהקל נמשך אחרי הסוגיה בשבת. הב"ח מיישב את שיטת הטור כך: 'דאף על פי דקא מבטל כלי מהיכנו התיירו לו מפני טינוף הבית כי היכי דהתיירו לו לשפכו ולטלטלו מפני טינוף הבית אם נתמלא'. בביאור הלכה כתב בשם חיי אדם שניתן לסמוך על דעת הטור במקום צורך גדול.

ג. מים של איסור שנפלו למים של היתר, האם הם בטלים?

אם לוקח דלי וממלא בתוכו קצת מים, ומניח אותו תחת המזגן, אם המוקצה מתבטל בהיתר וממילא זה ישפיע על שני עניינים: א. יהיה מותר להניחו שם, כי אין כאן ביטול כלי מהיכנו. ב. יהיה מותר לפנותו לשם ריקון בשעת הצורך.

ישנה סברא לומר שיש כאן ביטול, ויש סברא לאסור בגלל המושג 'דבר שיש לו מתירין', שהרי איסור 'נולד', יהיה מותר מעצמו במוצאי שבת (על פי מ"ב ש"י סקל"ב). חכם אחד אמר לי, שאם יש מים בדלי, והצינור תחוב במים, אין כאן נולד, הואיל ואינו ניכר (על פי מ"ב ש"כ סקל"ד).

הפוסקים שהחשיבו את התערובת כאסורה, בגלל גדרי 'דבר שיש לו מתירין', נתנו פתרון מקורי שהוא הנחת משקה אחר בדלי כגון מיץ או יין, על מנת שתהיה תערובת של 'מין בשאינו מינו', ששם הכלל הוא (שו"ע יו"ד ק"ב א) שהאיסור בטל כלפי ההיתר, למרות שהוא בגדר דבר שיש לו מתירין (כך כתב בשו"ת שבט הלוי ה"ט קכ"ח אות ב).

נביא כאן סברות של פוסקים המתירים מדין ביטול ולא חששו למושג של 'יש לו מתירין'.
 1. הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה שבת ב עמ' קמד) מביא סברא לאסור לשתות את המים שבתערובת, אבל ביחס לטלטול המים הסברא היא להקל. וזה תמצית ההסבר: ביחס לפעולת השתיה, ניתן לומר שעד שתשתה את המים הללו באיסור, 'שתה אותם בהיתר במוצאי שבת', כי בשתיה פשוט שאין לשתות אלא פעם אחת. אבל ביחס לטלטולם, אי אפשר לומר 'טלטל אותם מחר במקום היום', שהרי הוא מעוניין לטלטל גם היום וגם מחר.
 2. כיוון שדלי זה אילו יתמלא עד גדותיו, מימיו יגרמו צער של החלקה והפסד ממוני. אם כן הדבר דומה לסוגייה של כלי טרף הטעון הגעלה שהתערב עם כלים כשרים, ששם אומרים לפי הרבה פוסקים שאין זה מוגדר כדבר שיש לו מתירין, הואיל ופעולת ההכשרה של כל הכלים זוקקת טרחא והוצאה ממונית, ולכן אינו דומה למושג הרגיל של 'דבר שיש לו מתירין' שבה הזמן לבדו 'יעשה את שלו' (שו"ת בית נאמן ל"א).

הערה: הרב דרור שילה הקשה, גם אם נניח שהמוקצה מתבטל לתוך ההיתר, לפי ההסברים והאוקימתות השונות, איך מותר לבטל איסור לכתחילה בשבת? ויש ליישב שכאשר אני מניח את הדלי הריק, אין עדיין פעולת ביטול איסור.

במקרה ששם דלי ריק בשבת או מערב שבת, וכעת הדלי התמלא, אם מדובר במקום שבני אדם שוהים בו, יהיה מותר לפנותו כאשר יש חשש שישפכו מימיו החוצה ויגרמו ללכלוך או נזק (כדין כלי זכוכית שנשברו במקום הילוך בני אדם, שמותר לפנות את השברים משם). ועיין בספר אורחות שבת (ה"ב עמ' קפא) שעשה סיכום מאוד יפה של הסוגיה הזו.

סיכום: לפי רב עובדיה יוסף אין שום בעיית מוקצה במים הללו, לשאר פוסקים המחימירים מדין נולד, יש מתירים לשים דלי עם מים, על מנת למנוע נזק. יש שמצריכים לשים כלי או משקה (לא מים) ואם התמלא מותר לפנותו.

תשובה תרב

הפעלת מדיח בעזרת שעון שבת (או"ח סי' שלט)

שאלה: האם אני רשאי להפעיל מדיח כלים על ידי שעון שבת?

תשובה: יש בכך מספר דעות:

א. הרב דוב ליאור מתיר, לדעתו זה יותר קל מ'גרם הדלקה', הואיל ולא קורה שום דבר בשעת הסגירה (רק בבישול אנו מחמירים מתוקף גזירת חז"ל של 'שמא יגיס').

ב. זו תשובת המכון מדעי טכנולוגי להלכה: 'אנו מבינים שכוונתכם להפעיל את מדיח הכלים על ידי כיוון שעון שבת מערב שבת, שיפעיל אותו בשבת לאחר שיכניסו את הכלים לתוכו. הפעלה שכזו, עלולה להיות כרוכה במספר בעיות הלכתיות, שאחת מהן היא שללא הכנסת הכלים המתקן לא יפעל גם לאחר שהשעון יפעיל אותו, והכנסת הכלים גורמת להפעלת המיקרו סוויץ' של המדיח. יש פתרון להפעלה של המדיח ע"י שעון שבת שפותח בהנחייתנו, ומשווק באישורנו ההלכתי ע"י חשמלית בית אל, וניתן להשתמש בו בשבת בהתאם להוראות ההלכתיות המצורפות'.

ג. הרב עובדיה יוסף נשאל על כך (בספר מעיין אומר חלק ב' עמוד ס"ד וכן עמ' עב), ולא רצה להתיר. הרב יהודה נקי אמר לי, שאם היה שעון השבת מפעיל את המדיח, גם כאשר הדלת לא ננעלת (כגון ששם משהו בדלת, הנותן תחושה שהדלת סגורה גם כאשר היא פתוחה), היה מותר מן הדין, כי אין שום מעשה בשבת מצד האדם.

סיכום: יש להימנע משימוש במדיח כלים בשבת, לצורך שימוש ביתי, ואם ירצה ירכוש את ההתקן המיוחד לשבת.

תשובה תרג

שימוש באיי רובוט (או"ח סי' שלט)

שאלה: מכשיר 'איי רובוט', האם מותר להפעיל אותו לפני שבת, על ידי מנגנון של שעון שבת?

תשובה: אין איסור בכך כלל, אמנם במכשיר המשמיע קול גדול בהפעלתו, כגון מכונת כביסה של פעם שהיתה מאוד רועשת, מחמירים בני אשכנז, אבל במכשיר שאינו מרעיש, כגון איי רובוט הדבר נראה שמותר, ויש שכתבו להפעיל אותו דווקא בשעות שבהם בני הבית אינם נמצאים בבית.

לכתחילה, בני הבית לא יסתובבו בזמן הפעילות, כי אז זה ישנה את מהלכו.

תשובה תרד

הפקרת רכוש בשבת (או"ח סי' שלט)

שאלה: האם מותר להפקיר רכוש בשבת, והאם הפקרת הפירות תתיר לאוכלן ללא הפרשת תרומות ומעשרות (האסורה בשבת)?

תשובה: ישנן סוגיות בתלמוד שמשמע מהן שאין איסור להפקיר רכוש בשבת: 'דמאי הא לא חזי ליה? כיון דאי בעי מפקר ליה לנכסיה והוה עני וחזיא ליה, השתא נמי חזי ליה, דתנן מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי' (שבת קכ"ז:). מדובר על סיבת ההיתר לטלטל דמאי בשבת, למרות שאינו ראוי לאכילה באותו היום, ויש עוד מקור: 'חשבון מאי עבידתיה מהפקירא קזכו? אמר רב חסדא מדת חסידות שנו כאן' (שם ק"כ). המקור השני לא כל כך מוכח מפני שיש שם הפקר שלא נובע ביוזמת בעל המזון, אלא מעצם העובדה שיש דליקה וכל הרכוש עומד להישרף. ואכן המאירי למד מסוגיה הראשונה שמותר להפקיר בשבת.

יש ראשונים שכתבו לאסור בגלל שזה כמו כלול במה שאסרו חז"ל לעשות קניין בשבת (רמב"ן תחילת פסחים, כתב שביטול חמץ אינו מטעם הפקר, כי אילו היה מטעם הפקר, היה אסור לבטל בשבת, מדבריו נראה שפשוט לו שאין להפקיר בשבת, וזו גם דעת הריטב"א שבת ק"כ. המחלק בין הפקר יזום שאסור בשבת לבין מציאות שנוצר הפקר מאיליו כגון רכוש ההולך לאיבוד, ועיין הגהות רע"א בסו"ס י"ג באורח חיים ושמירת שבת כהלכתה כ"ט ל"ב).

במקורות שהזכיר רע"א הנ"ל, נראה שמה שהריטב"א אסר, זה דווקא כאשר כוונתו שיזכו אחרים, אבל מותר אם אדרבה ניחא ליה טפי שלא יזכו אחרים (עיין עוד מנחת שלמה ח"ב סימן פ"א).

נראה שאם מטרת ההפקר היא לצורך שבת, הדבר לא נאסר, מפני שזה לא גרוע מזה שמותר להקנות ממון לצורך שבת, כגון שנותן מזון או ממתק בשבת לאורחו. יש לציין שמחשבת השואל בטעות יסודה, כי אין פטור מטעם הפקר מועיל אחרי שהפירות התחייבו במעשרות.

תשובה תרה

חשש תולשת (או"ח סי' שמ)

שאלה: כאשר אני מורידה את הגומיה שלי בשבת, מעל ראשי, נושרות שערות, האם הדבר מותר?

תשובה: הכלל בהלכות שבת הוא, ש'דבר שאינו מתכוון' מותר, אלא אם כן הדבר הוא בגדר 'פסיק רישיה', כלומר שהמלאכה הנלוות לפעולה המותרת תיגרם באופן ודאי. כאן היה ראוי לאסור לאור העובדה שתמיד נושר לה שיער. למעשה, יש מקום להתיר להוריד את הגומיה ובמיוחד אם תופסת/קושרת את שערה בנחת.

הסברות להקל: יש כאן 'פסיק רישיה' דלא ניחא ליה, הואיל ואישה מעוניינת שלא ינשור השיער מראשה. ועוד יש לומר, שאין ודאות שאותם שיערות נשרו זה עתה, אולי הם נשרו מעצמן לפני כן, ורק עכשיו היא רואה זאת.

הערה: כאשר אישה מסירה שיער, על פי הריב"ש (הובא בביאור הלכה תחילת סימן ש"מ) יש כאן איסור דאורייתא, גם באופן שאין היא צריכה את גוף השיער, כי יש כאן מלאכה ביחס ליפוי הגוף. אבל לפי בעלי תוספות, רק באופן שהיא צריכה לשיער, יש כאן מלאכה מן התורה, כדין קוצר שחייב רק אם צריך את התוצר.

בעניין הנידון, גם לפי הריב"ש, אין כאן מלאכה מדאורייתא, הואיל ותלישת בסיטואציה זו, הוא לא מוסיף לה יופי.

אם כן, יש כאן תרי ותלת דרבנן: אין צריך לגופה, ואין זה דרך תלישה, וגם שזה פסיק רישיה דלא ניחא ליה (עיין במ"ב סימן שי"ד א שהביא מחלוקת בפס"ד באיסור דרבנן, וכותב שם שאם בנוסף התוצאה היא בגדר מקלקל, לכולי עלמא שרי) ועיין עוד פסקי תשובות סימן שט"ז אות ח'.

סיכום: הדבר מותר.

תשובה תרו

צובע בבדיקת ביוץ (או"ח סי' שמ)

שאלה: האם מותר ביום שבת לבצע בדיקת ביוץ, כאשר המקל שבו משתמשים מחליף צבע בשבת ונשאר באותו מצב (כלומר שזה צבע המתקיים)?

רקע מעשי: הבדיקה נעשית מידי יום ביומו, באותה השעה, על ידי הנחת סטיק בתוך השתן, מיד אחרי יציאתו, ועל ידי ראיית הריאקציה שמופיעה (על ידי שינוי צבעו), ניתן לדעת האם יהיה ביוץ בשלושים ושש שעות הקרובות.

תשובה: לא, כי יש כאן מעשה צביעה המתקיימת האסורה בשבת, זו דעת הרבה פוסקים (עיי' בספר פוע"ה עמ' 119-116 המביא עצה לעשותה בבין השמשות של ליל שבת ושל מוצאי שבת, ויש עצה לבקש מגוי/ה להניח את הסטיק בשתן, ויש דעה המתירה לגמרי).

בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לג הערה צב) מביא צד להקל, הואיל ואין רוצים כלל בצביעת הסטיק, רק למען דעת דבר אחר, אין זה דומה כלל לצביעה שהיתה במשכן, ולכן כדאי לעשותו באופן שהשתן יתקרר מאיליו אל הקיסם, דחשיב גרמא.

תשובה תרו

גרם השקיייה (או"ח סי' שמ)

שאלה: בבית שאני שוכר, המים היוצאים מן הכיור שבמטבח, מגיעים דרך צינור לגינה הנמצאת למטה, האם זה אוסר עלי את השימוש בכיור בשבת (בגלל איסור השקיה בשבת) או לחילופין יש לדרוש מבעל הבית, שידאג להעתיק את הצינור למקום אחר?

תשובה: אם המים עוברים דרך צינור ואז מגיעים לקרקע זרועה, הדבר מותר, כאשר אינו מתכוון להשקיייה. אם נופלים באופן ישיר, אסור (שמירת שבת כהלכתה י"ב י"ט) פסק זה מבוסס על ההלכה המתירה לשפוך מים לגומא שבחצר, על אף שכאשר היא תתמלא, המים יצאו לרשות הרבים. יש כאן דבר שאינו מתכוון ב'פסיק רישיה' בדבר הנעשה בגרמא, של כוח שני (כלומר אין אני מתכוון להשקיה אלא היא נעשית ממילא, ולמרות שהתוצאה תקרה באופן וודאי, סוף סוף אופן הפעולה הוא בצורה עקיפה הנקרא כוח שני).

תשובה תרח

כיוון שעון מעורר בשבת (או"ח סי' שמ)

שאלה: ישנם ימים בשנה, שאם אכונן את צלצול השעון להשכמה לתפילת 'ותיקין', הוא יצלצל לפני שבת, האם מותר לכוון את הצלצול לשעה מוקדמת, ואחרי כניסת שבת, לשנות לשעה הרצויה [כגון שתפילה מתחילה בשש וכניסת שבת בחמש, ואם יכוון מלכתחילה לשעה שש, הוא יצלצל בליל שבת]?

תשובה: אם מדובר בשעון מעורר מכני, [שאינן בשינוי השעה שינוי ספרות], כתב ש"כ (כה לב) שמותר להזיז את המחוג המכוון את השעה של הצלצול.

תשובה תרט

שימוש בסווצ'ר מחברת FOX בשבת (או"ח סי' שמ)

שאלה: ישנו סווצ'ר של חברת 'פוקס', שרקומים בחזיתו אותיות באנגלית, ויש רוכסן העובר באמצע האות האמצעית. האם מותר לפתוח הרוכסן ולסגרו בשבת, שהרי פעולת הסגירה מחברת בין חלקי האות, ופעולת הפתיחה יוצרת ניתוק בין חלקי האות?

תשובה:

א. לגבי עוגה שכתוב עליה כמין אותיות: רמ"א (או"ח ש"מ, ג') בשם מרדכי אסר לשבור אף דרך אכילה, למרות שאין מתכוון לכך, ואין כאן מוחק על מנת לכתוב, אבל סוף סוף דעתו לאסור פעולה של 'פסיק רישא' אף באיסור דרבנן (גם בלא ניחא ליה), אבל הט"ז, התיר זאת כי זה דרך אכילה ודרך קלקול, וגם הדגול מרבבה (הביאו המ"ב) מתרץ כי יש כאן תרי דרבנן ועל אף שמחמירים בפסיק רישא באיסור דרבנן, בתרי דרבנן יתירו (כאן יש תרי דרבנן: לא על מנת לכתוב, דרך קלקול, כלאחר יד).

ב. לגבי ספר שכתוב בראשי דפיו אותיות: דעת הלבוש היא אסור בשבת לפתחו ולסגרו, ולדעתו 'קרוב אני לומר שחייב עליו חטאת'. אבל הט"ז חלק עליו מהסיבה שאין כאן דין כותב כי הוא רק מקרב או מרחיק את האותיות. והרמ"א בשו"ת (ק"ט) הקל בזה, שהרי עשוי הספר לנעול ולפתוח, ולכן אין בזה משום מחיקה וכתובה.

בשו"ת אבני נזר (או"ח ר"י) החמיר בכך כדעת הלבוש הואיל ולדעתו כשם שבהלכות סת"ם מי שמשלים אות נחשב לכותב, אף לעניין שבת, אם האות חצויה ועל ידי הקרוב היא נהיית שלמה, הרי זה אסור.

המשנה ברורה (שמ יז) כתב שזה מותר, וסיים מכל מקום נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר. העירו לי שבסווצ'ר יש אולי גדר של 'ניחא ליה' להראות שזה חברה שיש לה מותג. בסווצ'ר שיש חיבור לא רק ע"י קרוב אלא ע"י רוכסן, האם הדבר יותר חמור? הרב שלמה זלמן אוירבך (שש"כ ט' הערה מ"ח) כותב: חיבור אותיות לפרוכת או לרקע אסורה ונחשבת ככתיבה. יש שהבינו מדבריו, שכאשר חלקי האות נמצאים בתוך מסגרת הדבר חמור יותר, ויש שתמהו מה הסברא להחמיר. הרב אביגדר נבנצל אמר שיש לאסור פתיחתו וסגירתו, כי יש לחשוש לדברי האבני נזר (או"ח ר"י), אך הרב דוב ליאור התייחס כאל ספק הלכתי באיסור דרבנן, ולכן יש להתיר. **סיכום:** פתיחתו וסגירתו של הסווצ'ר הנ"ל מותרים לפי חלק מהפוסקים, ועל כן ראוי לכתחילה לא ליעד סוודר כזה לשימוש בשבת (או להשתמש בו ללא פתיחה וסגירה).

תשובה תרי

הסרת מדבקות בשבת (או"ח סי' שמ)

שאלה: האם מותר להוריד מדבקות מצלחות חדשות בשבת?

תשובה: בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"ט כ"ה והערה פ"ד) התיר להשרות בקבוק במים קרים על מנת לצננו, על אף החשש שמא ייתלש הנייר הדבוק בו. בהערה הוא מביא את הסבר הרב ש"ז אוירבך, שאין כאן גדרי תופר הרגילים שיש במדביק ניירות בשבת, מפני שדווקא במפרק שני ניירות זה מזה נחשב לקורע, אבל בנייר הדבוק לבקבוק לא שייכת מלאכת תופר או קורע אלא רק פעולת שבירה (ביחס לבקבוק) ולכן לא שייך להחיל כאן גדרי תופר או מתיר.

סיכום: באופן ישיר לא כדאי, אבל ניתן לעשות זאת דרך שטיפת הכלים.

תשובה תריא

אזיקון (או"ח סי' שמ)

שאלה: האם אני רשאי לקשור שני דברים בשבת, על ידי אזיקון?

תשובה: הרב עובדיה יוסף התיר זאת, כי אין חיבור של דבר עם דבר, אלא קירוב שני דברים (חזו"ע ח"ה עמ' עה). אך הרב דוב ליאור אוסר זאת מדין קושר.

תשובה תריב

לוח מגנטי (או"ח סי' שמ)

שאלה: האם מותר לשחק בשבת בלוח מגנטי [יש כעין עט שבראשו יש מגנט ובהעברתו הוא מבליט את כדוריות הברזל]?

תשובה: הכלל הוא שכתובה של קיימא חייבים עליה מיתת בית דין, ואילו כתיבה שאינה מתקיימת כגון כתיבה על אדים או על החול היא אסורה מדרבנן. לכן יש לאסור גם על קטנים לכתוב ולצייר במשחק זה בשבת.

תשובה תריג

כתיבה בספל שתיה חמה (או"ח סי' שמ)

שאלה: האם מותר להשתמש בכוס/ספל שכאשר שמים בו מים חמים, הכיתוב או התמונה שחבוי בדופןו נגלית/נראית?

תשובה: כנ"ל, זה כתב שאינו מתקיים האסור מדרבנן.

תשובה תריד

אמירה לקטן (או"ח סי' שמג)

שאלה: האם מותר בשבת לומר לקטן, להדליק לעצמו את האור בשביל לקרוא או לעשות שימוש אחר באור, ויוכל אחרי זה גם הגדול ליהנות מהאור?

תשובה: רקע: לפי השו"ע אסור להאכיל לקטן איסור בידיים, אפילו אם זה רק איסור דרבנן. מ"ב (בביאור הלכה ד"ה מד"ס) מביא את דעות הרשב"א והר"ן שאם האיסור הוא דרבנן לצורכו של קטן, מותר. והביא את תשובת רבי עקיבא איגר שעל פי זה, מותר לגדול לומר לקטן לקחת סידור לבית הכנסת כאשר המעבר הוא דרך כרמלית, ויכול הגדול להסתכל עם הקטן בסידור.

לכן ניתן להסיק שמותר להגיד לקטן תכבה את האור כדי שתוכל להירדם וכד', על סמך שהכיבוי אסור רק מדרבנן.

אכן, על פי פסיקה זו של הביאור הלכה, יהיה מותר להגיד לקטן להדליק את האור אם יתקיימו התנאים הבאים: א. הנורה שהוא מדליק היא ללא חוט להט (בהסתמך על שיטות

האחרונים שאינם רואים ב'סגירת מעגל' כאיסור בונה או מכה בפטיש); ב. עיקר ההדלקה היא לצורכו של הקטן. יש לציין שדעת הראי"ה קוק (אורח משפט סימן ע"א) שהולדת אלקטרי/חשמל הוא בגדר מבעיר, כלומר איסור דאורייתא.

נספח: מה דעת פוסקי ספרד בנידון? הפוסקים לפי השו"ע אינם יכולים להקל בכך לאור העובדה שהשו"ע לא חילק בין איסור דרבנן לאיסור דאורייתא (בספר מנוחת אהבה ח"א כ ב כתב שבשעת צורך גמור, אפשר לסמוך על המתירים).

ראיתי שישנם מקרים בהם גם לבני ספרד יהיה מותר לומר לקטן לעשות פעולה האסורה מדרבנן לצורכו:

כאשר ישנה מחלוקת בין הפוסקים האם הדבר הזה מותר, והגדולים (בגיל) מחמירים בכך, יהיה מותר לומר לקטן לעשות זאת עבור עצמו. [מקורות: בית יוסף או"ח רס"ט מבסס את ההיתר לתת לקטנים לשתות מכוס הקידוש בבית הכנסת, כאשר לא אוכלים שם. ועל פי זה התיר ביביע אומר ח"ג יו"ד ג' אכילת גבינה אחרי בשר לקטן, וכן יש להתיר אמירה בפעולה שיש בה דבר שאינו מתכוון בפסיק רישא דלא ניחא ליה].

כאשר יש כאן דבר מצווה, כגון להתאמן על תקיעת שופר, לאכול קרבן פסח למרות שלא נמנה עליו (מגן אברהם שמוג סו"ס ג).

תשובה תרטו

כשרות המאכלים לקטן בגן (או"ח סי' שמג)

שאלה: הבת שלנו בת שמונה חודשים, המטפלת שלה בגן היא 'מסורתית', האם צריך שתאכל בכלים טבולים?

תשובה: בהלכה כתוב שאסור להאכיל משהו לא כשר לילד/ה אפילו שהוא קטן מממש, אבל זה דווקא אם הדבר נעשה 'בידיים' או שנעשה על דעת ההורה (שו"ע או"ח שמ"ג). אם הכינו אוכל בכלי לא טבול, ניתן להעבירו לכלי טבול או כלי פלסטיק או חרס (הפטורים מטבילה) ולאכול בו, כי המאכל לא נאסר.

במקרה הנידון נראה שמשפיק שישאירו ההורים בגן סט כלים כשר וזה מספיק [ואין צריך לבדוק שהמטפלת משתמשת דווקא באותם הכלים].

תשובה תרטז

לא להאכיל לקטן איסור בידיים (או"ח סי' שמג)

שאלה: השתתפתי בבר מצווה בשבת, ובבית הכנסת היו הרבה ילדים (כן ירבו) שאספו סוכריות. כאשר הרעש גבר, סימנו לילדים ואף אמרו להם לצאת ולפנות את המקום על מנת שלא תופרע שמיעת קריאת התורה. דא עקא, הילדים הוצאו תוך כדי קריאת התורה. האם נהגו נכון?

תשובה: ישנם שני כללים:

א. אסור לספות לקטן איסור בידיים, ואפילו אם מדובר רק באיסור דרבנן.

ב. איסור התלוי בזמן ולא בחפץ, לא שייך איסור הנ"ל.

א. בשו"ע (או"ח שמ"ג) התבאר שאין לתת לקטן 'איסור בידיים' אפילו לפני גיל חינוך. במושג 'איסור בידיים' כלול גם לצוות עליו לעשות משהו מסויים, כפי שמציין המ"ב במקום: 'וכל שכן לומר לתינוק בעצמו שיאכל דאסור'. המ"ב מבאר שהאיסור לתת בידיים דבר איסור לקטן הוא איסור תורה.

ב. בהלכות שבת (או"ח רס"ט) התבאר שיש חילוק בין עבירה הקשורה ל'חפצא' לבין איסור התלוי בעיתוי, ועל כן אין איסור לתת לקטן לאכול בשבת לפני ששמע קידוש. וזה לשון המגן אברהם שם: 'ויש חילוק בין אכילת איסור לאכילת-היתר בזמן האסור, ... וכל שכן דמותר להאכילן בשבת בשחרית לפני קידוש'. ועל כן אין מקפידים כל כך אם לא המתינו אחרי אכילת בשר ומבקשים לאכילם חלב.

כעת צריך לברר את האיסור לצאת באמצע קריאת התורה.

זה לשון התלמוד (ברכות ח.): 'אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ספר תורה ויוצא רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מהו תיקו'.

וכך נפסק להלכה, 'אסור לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח, אבל בין גברא לגברא, שפיר דמי'. (או"ח קמ"ו א).

השאלה היא האם האיסור הזה נעוץ בדברים האסורים מחמת העיתוי או האסורים בעצם. אמנם האיסור קשור לזמן, יש זמן שמותר לצאת ויש זמן שאסור לצאת, אך הדבר לא קשור לעיתוי אלא פגיעה בכבוד התורה שבא לידי ביטוי בזמנים מסוימים.

יש צד חינוכי בכך שאנו מוציאים את הקטנים כדי שידעו שאסור להרעיש, אבל גדרי חינוך בקטנים הם בדומה למה שקיים אצל גדולים, האם היינו מורים למבוגר שמדבר בקריאת התורה, לצאת באמצע או היינו מבקשים ממנו לשתוק?

הערה: לא ברור שזה חינוכי ואמיתי לדרוש מהקטנים לקפוץ על הסוכריות ורגע לאחר מכן לבקש מהם להיות בדממה.

חבר אמר לי שלדעתו פשוט שמותר להוציא את מי שמפריע לקריאת התורה, הואיל והוא מזיק לציבור, ועוד יש להוסיף שאם נכנס לא על דעת לשמוע את הקריאה כלל, אין בכך גדר של 'מניח ס"ת פתוח' ועיין בתשובתנו לסימן קמ"א.

סיכום: אין להוציא ילדים מבית הכנסת כאשר בעל קורא עדיין באמצע הקריאה, ויש להמתין לסיום העלייה הנוכחית.

עירובין

- תשובה תריז - שטחים פתוחים לעניין עירוב (או"ח סי' שנה)..... 575
- תשובה תריח - שבת שטח (או"ח סי' שסב)..... 577
- תשובה תריט - זיכוי העירוב לתושבים עתידיים (או"ח סי' שסו)..... 578
- תשובה תרכ - איך מחדשים את העירוב מידי שנה (או"ח סי' שסו)..... 578
- תשובה תרכא - מיקום הנחת עירוב החצרות (או"ח סי' שסו)..... 579
- תשובה תרכב - עירוב חצרות במלון (או"ח סי' שפב)..... 579
- תשובה תרכג - הצורך לשייר בעירוב (או"ח סי' שצב)..... 580
- תשובה תרכד - הנחת עירוב תחומין (או"ח סי' תיד)..... 582

תשובה תריז

שטחים פתוחים לעניין עירוב (או"ח סי' שנח)

שאלה: האם שטחים פתוחים הנמצאים בתוך הישוב המוקף גדר, מקלקלים את העירוב בשבת?

תשובה: יש לדון בשני דינים: א. מה דין שטח זרוע בתוך העירוב? ב. מה דין שטח לא מיושב הנמצא בתוך הישוב?

ביחס לשאלה הראשונה: הברייתא מציינת (עירובין כ"ג:) שאם ישנו שטח של בית סאתיים בתוך המקום המוקף, זה מקלקל את העירוב. בית סאתיים שווה לגודל של 70 אמה על 70 אמה, שזה כ-35 מטר רבוע.

וזו לשון השו"ע (או"ח שנ"ח ט): 'קרפף יותר מסאתים שהוקף לדירה... נזרע מיעוטו, אם אין בו אלא סאתים מותר; יותר מסאתים, אסור'. המ"ב במקום מסביר: 'אסור – לטלטל בכולו דהמיעוט אסור כיון שיש בו יותר מבית סאתים אינו נותר בלא היקף לדירה, וזרעים מבטלים מחיצה של דירה, ורוב הקרפף גם כן נאסר, מפני שהוא פתוח ופרוץ לזרעים שהוא מקום אסור'. ביחס לשאלה, כיצד נפטרים מאותם מקומות הזרועים, עיין במ"ב מהדורת דרשו סימן שנ"ח הערה 30.

ישנה דעה בפוסקים שאותה מזכיר בביאור הלכה במקום (דיבור המתחיל אבל בשם דבר שמואל), ששטח זרוע מקלקל את העירוב, רק כאשר מדובר בעירוב שנעשה לצורך שיירא החונה בדרך, אבל אם ישנה עיר שבתוכה ישנו שטח זרוע, קשה יהיה לומר, שהשטח הזרוע מבטל את השם 'הוקף לדירה'.

ביחס לשאלה השנייה: המשנה/ההלכה ציינה מקום זרוע, שבאופן טבעי, אינו עשוי לדירה, הואיל ולא ניתן לדור במקום זרוע, כי המעבר יקלקל את הזרעים. מפורש בהלכה (על פי ברייתא ממסכת ב"ב כ"ד:) שאם המקום הוא נטוע, אין הדבר מפריע לעירוב, הואיל ואין האילנות מפריעים את המעבר ואת הדיור באותו המקום.

מה קורה ביחס לשטחים פתוחים שאינם מטויילים ואינם משמשים את הדיור של בני העיר? לפי ההבנה הנ"ל, אין בכך בעיה הואיל וניתן להסתובב שם, כי אין המקום זרוע, אבל דעת החזון איש היא (או"ח פ"ט ז, קנ"ו בהשמטות לסימן שנ"ח) שמקומות שאין הולכים בהם, אף אם אין שם זרעים או קוצים המעכבים את הילוך הרבים, זה מחשיב את המקום כ'קרפף שלא הוקף לדירה'. אף החזון איש (פ"ט ז) לא כתב זאת באופן נחרץ, אלא כתב 'מכל מקום אין אנו נוהרים בזה' (עיין עוד במאמרו של הרב שאול דוד בוצ'קו בעקבות המחבר ח"א עמ' שכה).

מה קורה בישוב כוכב יעקב ת"ו?

מצד אחד, העירוב שלנו הוא עדיף על כל העירובים שיש בערי ישראל, הואיל ואנו מוקפים גדר, שהיא עושה את המקום המוקף לרשות היחיד, גם לאותם הראשונים המגדירים את הישובים כרשות הרבים, כי ברה"ר לא מועילה צורת הפתח (סימן שס"ד ב ובמ"ב סק"ו) [על אף שלא בוקעים בהם שישים ריבוא אנשים].

מאידיך, ביחס לאותם השטחים הפתוחים, אמנם יש מחלוקת בהסתכלות, איך לדון את השטחים הפתוחים הנמצאים במורדות שכונת אור כוכב. יש שיאמרו שאינם משמשים את הדיור של כוכב יעקב, כי הרבה אנשים חוששים מלהסתובב שם, גם מסיבות ביטחוניות, ומאידיך אחרים יראו אותם כעתודות לבניה בעתיד בישוב, גם אם זה לא יהיה בטווח הקרוב. כאשר הזמננו לכאן את הרב האחראי על העירוב ברבנות ירושלים, הרב קצנבלוגן, הוא המליץ בתור הידור נצרך, להוסיף היקף של 'צורת הפתח', שכביכול יבודד מאיתנו, את כל השטחים הנמצאים מתחת לאור הכוכב.

מה הסיבה לדרישה הנ"ל? הרב הנ"ל הסביר שהואיל והשטחים שאינם בנויים מהווים רוב ביחס לשטחים הבנויים, זה מעלה שאלה עד כמה הגדר משמשת כהיקף לדירה.

ניתן להסביר את הדבר דרך שאלה תיאורית: האם לא כדאי להקיף את כל שטח מדינת ישראל בצורת הפתח, על מנת להגדיר את הכל כרשות היחיד אחת גדולה?

תשובה לשאלה הנ"ל היא כן, לא יהיה ניתן להגדיר את כל ההיקף של מדינת ישראל, כהיקף לדירה הודות לכך שרוב השטח המוקף אינו מקום של דיור. אף כאן, ראוי להתנתק כביכול מהשטח הענק הנמצא מתחת אור כוכב עד גדר ההיקפית, על ידי הצבת קו של צורת הפתח במקום. (או"ח סי' שנח)

שאלה: האם יהיה אסור מכאן ולהבא לטייל ולטלטל באיזורים הללו בשבתות? תשובה לדבר: מצד הדין הדבר מותר, ומי שירצה להחמיר על עצמו, יצא לטייל שם ללא דברים בכיסים וכדומה.

עיין מאמר מורחב בנושא בספרו של הרב יעקב אפשטיין, חבל נחלתו כרך י סימן י"א (ניתן לקוראו בגוגל בוייטקסט).

עתה הראוני בפירוש הרב יוסף קאפח למשנה תורה שכתב (שבת ט"ז אות ט) שלדעת רבותיו, כל עוד המקום הוקף לשם דיור, אין לחשוש אם יש בהם איזורים שאינם ראויים לדירה.

סיכום: מעיקר הדין, רק שטח זרוע מקלקל את העירוב, וכל שכן אם מדובר באזורים המשמשים כאזורים למטיילים, שאינם מקלקלים.

תשובה תריח

שבת שטח (או"ח סי' שסב)

שאלה: בשבת שטח, האם צריך לעשות עירוב של לבוד או מספיק לעשות צורת הפתח?
תשובה: בחז"ל מופיעות שתי דרכים להפיכת מקום לרשות היחיד, האחת על ידי עשיית צורת הפתח (שזה קנה מכאן וקנה מכאן וקנה או חוט על גביהם) והשניה על ידי עשיית גדר הבנויה על העיקרון של לבוד (חוט או קנה כל פחות משלושה טפחים כאשר בסך הכל הגדר גבוהה עשרה טפחים).

מתי זו יעילה ומתי זו יעילה?

בשו"ע נפסק (או"ח סי' ס"ב) שצורת הפתח אינה מועילה אלא למקום שיש בו דיריין אבל לא בבקעה (ככה מיישב על פי התוס' והרא"ש מדוע בבור מים צריך דיומדין וכן בשיירא צריך ממש מחיצת עשרה אף על ידי לבוד).

יש לברר איך מגדירים שיירא/ בקעה ואיך מגדירים ישוב שיש בו דיריין?

הרב דוב ליאור ענה לי שאם יש שם עשרה אנשים, ניתן לסמוך על צורת הפתח, וכן בצבא ניתן להקל אף ללא עשרה.

הרב אשר וייס בתשובתו לרב גוגיג (אחראי על תחום עירובין בצבא) כתב ש'נראה בזה דגדר שיירא, אינו אלא במה שאין כוונתם כלל לשהות במקום זה, אלא על מנת להמשיך בדרכם, וכל שהייתם אינו אלא לצורך הליכה והמשך דרכם' (וכדבריו ראיתי להקל בשעת דחק גדולה גם בספר תורת המחנה שבת ב' עמ' 234 בשם שו"ת אבן ישראל ט"ז, ועיין משיב מלחמה ח"ב נ"ה).

על פי דבריו נראה שאם הכוונה היא לשבות שם מלכתחילה, (ולא שנתקעו בדרך ונכנסה השבת ללא תכנון מוקדם) נקרא המקום 'מקום שיש בו דיריין', ויועיל היקף של צורת הפתח, והיתר זה אמור כלפי מצב של שעת הדחק של חיילים בצבא.

כדבריו של הרב אברהם משה אבידן (שבת ומועד בצבא עמ' שטז) נראה שנוקט שהגדרת שיירא היא שהייה לא מכוונת ולא רצויה, ומשמע שגם באזרחות (מאהל של תנועת נוער) ניתן להקל בכך.

דברי הרא"ש מופיעים בעירובין (פרק א' אות י"ג), שם הוא שואל על עצמו, אם כנים דבריני שצורת הפתח מועילה, גם כשהיא מכל ארבע הרוחות, ואף אם השטח שבין עמוד לעמוד רחב מעשר אמות (שלא כדעת הרמב"ם, שבת ט"ז ט"ז, שפסק כרבי יוחנן, הסובר שאסור שיהיה צורת הפתח רחב מעשר אמות כאשר הפרוץ מרובה על העומד) מדוע בפסי ביראות הצריכו דיומדים בעלי רוחב מסוים והגבילו את המרחק בין דיומד לדיומד, ולא הסתפקו בצורת הפתח מכל הרוחות.

הרא"ש מביא שני תירוצים על השאלה, בתירוץ השני הוא מחדש את היסוד הנ"ל, שצורת הפתח מכל כיוון מועילה רק במקום שיש בו דירין (ועיין בעקבות המחבר א עמ' שיט).

סיכום: בשבת שטח ניתן לסמוך על עירוב של צורת הפתח, ובמיוחד אם שוהים שם עשרה אנשים.

תשובה תריט

זיכוי העירוב לתושבים עתידיים (או"ח סי' שסו)

שאלה: כיצד עירוב חצרות שיש בישוב מועיל, הרי צריך שיהיה לכולם חלק בו? ומה הדין אם נוספו דיירים חדשים לישוב?

תשובה: השיטה היא לזכות את הפת (נוהגים להשתמש בחבילת מצות שאינה מתקלקלת מהר) עבור כל בני העיר ולכל מי שעתיד להצטרף להיות בה דייר אף בעתיד (שו"ע או"ח סס"ו ט).

אופן הזיכוי: מזכה על ידי אדם שהוא זר למזכה (למעט בנו או בתו הסמוכים על שולחנו, כי בפעולת זכין צריך יצא החפץ מרשות המקנה, מה שלא קורה כאשר מקנה לבנו הקטן, כי האב זכאי במציאתו וכדומה).

אם מצטרף לקהילה, בן אדם שהיה גוי בשעת הזיכוי, וכעת נתגייר, יש לזכות מחדש, שהרי אין דין 'זכין' לגוי, הואיל ואינו בתורת שליחות (על פי גמרא ב"מ ע"א): ועיין ערוך השולחן (שס"ו י"ט) הכותב: 'נראה לי דבשביל עבד ונשתחרר כותי ונתגייר בזמן הקדמון אינו יכול לזכות כשיתוספו דהם כדבר שלא בא לעולם דגופא אחרינא נינהו'.

בניגוד לשיטה זו, הובא בשם בעלי התוספות (כתובות נ"ח: ד"ה לאחר) שגם לגוי יש דין זכין, כיון שנחשב קצת בא לעולם, כי גופו בעולם..

סיכום: יש מקום להחמיר ולזכות שנית אם הצטרף לקהילה גר צדק טרי.

תשובה תרכ

איך מחדשים את העירוב מידי שנה (או"ח סי' שסו)

שאלה: נהגו לחדש את 'עירוב החצרות' בערב פסח, למרות שהמצות של אשתקד עדיין לפנינו. האם אין בכך 'ברכה לבטלה' כאשר אני מערב מחדש על החבילה החדשה?

תשובה: ראשית, הרב מרדכי אליהו כותב במחזור קול יעקב (עמ' 68), שיש לומר שהעירוב יועיל מפסח זה עד פסח שנה הבאה.

ישנה אפשרות נוספת והיא לגרום לעירוב שייפסל, כגון על ידי חלוקת הפת לשני מקומות/חדרים (שעל ידי זה הוא נפסל, על פי או"ח שסו, ד) או להאכיל אותו לעופות (בדרך כלל אחרי שנה המצות לא ראיות למאכל אדם).

באופן שעשו ערוב לזמן (עד ערב פסח הבא) ושכחו לחדש הערוב בערב פסח הבא, הראני הרב אהרן הכהן שכתב כף החיים (שס"ח ל"ד) 'לעניות דעתי, כיון שלא נתעפש הערוב וראוי לערב בו לשנה האחרת הרי זה דומה למה שאמרו חז"ל כל הראוי לבילה וכולי'.

תשובה תרכא

מיקום הנחת עירוב החצרות (או"ח סי' שסו)

שאלה: היכן צריך להניח את ערוב החצרות, בבית פרטי או בבית הכנסת?

בגמרא מובא שמקום הנחת עירוב חצירות הוא בבית שבחצר ואילו מקום הנחת שיתוף מבואות הוא המבוי עצמו.

אני רואה שבהרבה ישובים, עירוב החצרות מונח בבית הכנסת, האם הדבר כשורה?

תשובה: הרמ"א כתב (או"ח שס"ו ג ועיין גם סימן שפ"ז א) שכיום נהוג לעשות ערוב אחד שעולה גם לחצירות וגם למבואות, ומניחים אותו בבית הכנסת.

תשובה תרכב

עירוב חצרות במלון (או"ח סי' שפב)

שאלה: במלון שבעליו אינו יהודי בחו"ל, האם צריך 'ערוב חצרות', והאם זה משנה אם יש שם חדר אוכל או לא?

תשובה: תשובה לשאלה זו, מתפרטת כל מקרה לגופו:

א. אם יש במלון רק יהודי אחד, אין צריך עירוב חצירות.

ב. אם ישנם שני יהודים או יותר, הם אוסרים זה על זה, וגם עירוב חצרות לא יועיל, דין זה הוא על פי המשנה בתחילת פרק שישי בערובין (דף ס"ב.).

סיבת הדין: מעיקר הדין דירת גוי אינה חשובה דירה, אלא שחז"ל גזרו שהגוי אוסר על היהודי, וזאת במטרה שחז"ל רצו שלא ידור ישראל עם גוי, שמא ילמד ממעשיו, ובמקרה

שהדבר לא שכית, כגון שיש רק יהודי אחד, לא גזרו. וזו לשון השו"ע: 'הדר עם העכו"ם בחצר אינו אוסר עליו, עד שיהיו שני ישראלים דרים בשני בתים ואוסרים זה על זה, אז העכו"ם אוסר עליהם'.

ג. הפתרון הקיים במקרה שיש שני יהודים או יותר הוא, לקנות רשות מן הגוי או לשכור (על פי שו"ע או"ח שפ"ב ומשנה ברורה סק"א וסק"ה).

הערה: שתי משפחות יהודיות שגרות באותו בית, נחשבות כאדם אחד (על פי מ"ב שם סק"ב הכותב: 'אבל בחד בית אפילו יש כמה אנשים ואוכלים כל אחד בפני עצמו כחד חשיבי').

הרב יהודה נקי אמר לי שהואיל ויש רשות לבעל המלון להיכנס לחדרים, נחשב המקום כפונדק השייך לאדם אחד, ואין צורך לעשות בו עירובי חצירות.

ראיתי שהרב דוב ליאור עסק בשאלה זו (דבר חברון או"ח תנ"ז) וכותב בשם שער הציון (סימן ש"ע סקל"ז) שכולם נחשבו רשות אחת.

בהלכה (שו"ע או"ח ש"ע ח) כתוב שאורח כל עוד אינו דרך קבע, אינו אוסר, והוא והם מותרים בטלטול, כי הם בטלים כלפי בעל הבית. הרמ"א מחלק בין מצב שיש בעל בית הדר שם, לבין מצב שכולם שוכרים, אז אוסרים זה על זה. מוסיף הרמ"ב שאם מדובר בבעל הבית גוי, צריך לשכור ממנו רשותו, שער הציון מחלק בין מצב בו שוכר אצל גוי לבין מתארח אצל גוי, שבמקרה השני (פונדק) אין צריך לקנות ממנו רשות.

סיכום: ישנם מצבים שצריך לשכור רשות של הגוי על מנת להתיר הטלטול.

תשובה תרכג

הצורך לשייר בעירוב (או"ח סי' שצב)

שאלה: איך מיישמים כיום את ההלכה שמקורה במשנה (עירובין ה'ו) האומרת ש: 'עיר של יחיד ונעשית של רבים מערבין את כולה ושל רבים ונעשית של יחיד אין מערבין את כולה אלא אם כן עשה חוצה לה כעיר חדשה שביהודה...' והובאה בשו"ע (או"ח שצ"ב א): 'אבל אם היתה של רבים ויש לה שני פתחים שהעם נכנסים בזה ויוצאים בזה, אפילו נעשית של יחיד אין מערבין את כולה, אלא מניחין ממנה

מקום א', אפילו חצר אחת ובית לתוכה, ומשתתפין השאר ויהיו אלו המשתתפין כולם מותרים בכל העיר חוץ מאותו מקום ששיירו...!.

תשובה: הסיבה להלכה הנ"ל הדורשת להשאיר מקום שלא יהיה בכלל העירוב, מובא בברטנורא: 'שאסור לערב עיר של רבים אם אין משייר בה בתים ידועים בלא עירוב, דההוא שיויר הוי היכר דטעמא משום עירוב הוא ולא תשתכח תורת רשות הרבים'.

לגבי השאלה איך דין זה מיושם כיום בישוב כמו כוכב יעקב שהוא מוקף כולו בגדר ביטחונית, שאינה מאפשרת להשאיר מקום לא מעורב? [יש לציין שכאמור לעיל רק אם לעיר שני פתחים, 'דומיא דרשות הרבים' ויש לעיין כיום בכוכב יעקב ישנו רק שער אחד פתוח, ורק בשעות כניסת פועלים ויציאתם פותחים עוד שער, האם חשוב כבעלת שני שערים, ואני נוטה לומר שלא נחשב 'דומיא דרשות הרבים'].

בפירוש על המשנה של תפארת ישראל כותב: 'מיהו אין נזהרין בזה עכשיו, דהרי אינה של רבים רק בתושביה שישים ריבוא, והרי לא שכיחה, או דקיימא לן כר"ן דעובד כוכבים נמי הוה שיויר'. הסבר זה הובא בשם מגן אברהם והובא גם במ"ב סק"ז.

אם יש תושב גוי, הוי שיויר (מ"ב סק"י).

ערוך השולחן כותב במקום: 'ותמהו רבים דלמה אין אנו נוהגין כן ואנחנו מערבין הערים שלנו בלי שום שיויר וזהו נגד המשנה [נ"ט]. והגמ' וכל הפוסקים?... ולי נראה שאין שום התחלה לקושיא זו, דזה שהצריכו חכמים שיויר זהו בערים שלהם שהיו מוקפות חומה סביב העיר ולא נחסר שם רק העירוב, ובזה צריך שיויר להיכר כמו שכתבנו, אבל בערים שלנו שאין מוקפות חומה ואסור לטלטל בעיר אלא שאנו עושין אותה כמוקף על ידי צורות פתחים, וכשנתקלקל אחד מצורות הפתח מכריזים שאסור לטלטל, אם כן אין לך היכר גדול מזה, והכל רואים ה'צורת הפתח' שבכל קצוות העיר ושתיכף אחר ה'צורת הפתח' אסור להוציא ואין לך היכר גדול מזה [ועוד דבלא היקף חומה אין בית מסויימת לקצה העיר וממילא שיש בתים אחרי הצורת הפתח והם השיויר]'.
 כלומר הואיל וכולם יודעים שצורת הפתח היא שמתירה לטלטל, ונוהרים שלא לטלטל בשטחים הנמצאים מחוץ לאותו ההיקף, זה גופא מה שחז"ל דרשו בכך שאמרו 'שלא תשתכח תורת עירוב', ואין שוב צורך בשיויר מלאכותי.

דבריו מתאימים לערים המסתמכות על ערוב בשיטת צורת הפתח, אבל לכאורה לא שייכים לישוב המוקף בגדר ביטחונית, אבל לאחר העיון נראה שהרב פתח לנו שערי ההבנה בסוגיה זו.

על פי דבריו ניתן להסביר [כך אמר לי הרב קצלבויגן, אחראי על העירוב בירושלים] שבזמנם אם עיר היתה מוקפת חומה, אף אחד לא היה מעיז לצאת מחוץ לעיר מחשש פיקוח נפש. ככה

על פי דבריו ניתן להסביר [כך אמר לי הרב קצלבויגן, אחראי על העירוב בירושלים] שבזמנם אם עיר היתה מוקפת חומה, אף אחד לא היה מעיז לצאת מחוץ לעיר מחשש פיקוח נפש. ככה

שאלולא השיור, היה משתכח מהמודעות עניין העירוב ואיסור הטלטול, כי בתוך העיר מטלטלים באופן חופשי ומחוץ לעיר אף אחד לא מסתובב.

על פי דבריו, הואיל ובכוכב יעקב אנשים מטיילים מחוץ לגדר, כגון מי שהולך לטייל ב'בור אליהו' והוא מודע שאין לצאת כאשר יש חפצים בידו או על גופו, בזה עצמו מתקיים מה שחז"ל רצו בדרישתם לשייר מחוץ לעירוב, כדי שלא תשתכח תורת עירוב.

סיכום: הפוסקים העידו שלא נהגו להיזהר בהלכה זו, והביאו לכך מספר הסברים, ככתוב בגוף התשובה, ובנוסף לכך בכל מקום שיש מודעות להלכות עירובין כלומר לאיסור טלטול מחוץ לעירוב, אין צורך כלל באותו השיור.

תשובה תרכד

הנחת עירוב תחומין (או"ח סי' תיד)

שאלה: אני גר במושב שוקדה ואני ר"מ בישיבה בכפר מימון. ישנן שבתות בהם אהיה מעוניין ללכת לכפר מימון, לתלמידים שלי, אולם המרחק שבין הישובים אינו מאפשר זאת. אם אניח עירוב תחומין בין היישובים, יתאפשר לי ולאחרים ללכת בשבת. איני יודע מראש, לא אני ולא חברי, באילו מהשבתות נלך לשם ברגל. שאלתי היא זו: מתי ניתן לברך על הנחת העירוב, ומתי אני צריך להחליט אם לסמוך עליו?

תשובה:

א. אין מניחים עירוב אלא לדבר מצווה, ואף כאן הצורך הוא וודאי מצווה ולכן ניתן לעשות עירוב תחומין.

ב. ידוע, שאין מניחים עירוב תחומין לאדם שלא מדעתו (עירובין פ"ז משנה י, א) מפני שיש בכך משום 'חב לאחריני', שהרי אם העירוב 'תפס' דרך משל לכיוון מזרח, לא ניתן יהיה לאותו אדם ללכת לכיוון מערב (מהעיר שבה הוא גר) (שו"ע ת"ד א).

הגמרא אומרת (פ"ב.) שמספיק שהאנשים שרוצים לסמוך על העירוב ידעו על קיומו מערב שבת, למרות שרק ביום השבת יחליטו אם לסמוך עליו או לא. הלכה זו בנויה על העקרון שיש ברירה במילי דרבנן. הואיל ואיסור יציאה מחוץ לאלפיים אמה, תוקפו רק מדברי חכמים (לכל הפוסקים) לכן ניתן לברר בשבת, שכביכול דעתי היתה עליו מערב שבת (שו"ע ת"ג א).

ג. לגבי הברכה, יש לברך אותה בשעה שמניח את העירוב במקום (שהוא רחוק מעיבורה של עיר, עד אלפיים אמה) וכך כתב השו"ע (תט"ז, ד). למרות שטרם החליט אם ישתמש בשבת הנוכחית בעירוב (כלומר אולי בסוף לא יצאו לכפר מימון) בכל אופן ניתן לברך, הואיל ומבחינת ההלכה העירוב קונה לו משבת זו, וכך כתב המ"ב (תט"ז י"ג).

דומה מקרה זה למי שנוטל ידיים על דעת לאכול פת, ולבסוף נמלך, שכתבו הראשונים שאין בכך ברכה לבטלה ועוד יותר קל הדבר כאן, שהרי יש סיכוי אמיתי שישתמש בו, אם לא השבת אז שבת אחרת.

בזכות מהדורת דרשו, ראיתי בספר נתיבות שבת (מ"ז הערה כ"א) שכתב הרב בלויא שלא לברך על הנחת עירוב בתנאי. חשבתי שיש הבדל בין הנחה בתנאי, להנחה על ודאי אלא שספק אם ישתמש בו בשבת הקרובה או בשבת אחרת.

ד. לגבי הכמות. נפסק להלכה שצריך מזון שתי סעודות לכל אחד ואחד מהזוכים בעירוב, וכותב השו"ע (תי"ט, ז) שניתן להניח לפתן בכדי לאכול בו שתי סעודות, לכן נראה שניתן להניח שם קופסת שוקולד או ריבה למריחה.

ה. את העירוב יש לזכות לכולם על ידי אחר, ובמקביל ניתן בשעה שקונה השוקולד מהמכולת לומר בשעת המשיכה/ההגבהה 'הריני מזכה לכל בני עירי'.

סיכום: ניתן במקרה זה להניח את העירוב ולזכותו לאחרים, וכל היודע על קיומו מבעוד יום יכול לסמוך עליו, ויש לברך עליו בזמן ההנחה.

ראש חודש

- 587 ..... תשובה תרכה - נזכר שטעה אחרי מוסף (או"ח סי' תכב).
- 587 ..... תשובה תרכו - תפילין בתשלומים (או"ח סי' תכב).
- 588 ..... תשובה תרכז - האם צריך מניין במתפלל שנית? (או"ח סי' תכב).
- 588 ..... תשובה תרכח - דיבורים בהלל (או"ח סי' תכב).
- 589 ..... תשובה תרכט - תיקון לא במקום (או"ח סי' תכב).
- 589 ..... תשובה תרל - עניית קדיש בהלל (או"ח סי' תכב).
- 589 ..... תשובה תרלא - מה נחשב ל'בין הפרקים'? (או"ח סי' תכב).
- 590 ..... תשובה תרלב - אדם שהתעלף בהלל (או"ח סי' תכב).
- 593 ..... תשובה תרלג - אמירת הלל לפני התפילה (או"ח סי' תכב).
- 594 ..... תשובה תרלד - תפילין כל היום? (או"ח סי' תכב).
- 594 ..... תשובה תרלה - הלל בתנוחת ישיבה (או"ח סי' תכב).
- 595 ..... תשובה תרלו - בנות באמירת הלל (או"ח סי' תכב).
- 595 ..... תשובה תרלז - הלל לנשים בחנוכה (או"ח סי' תכב).
- 596 ..... תשובה תרלח - הלל למפרע בחנוכה (או"ח סי' תכב).
- 597 ..... תשובה תרלט - מקום שנהגו לכפול (או"ח סי' תכב).
- 598 ..... תשובה תרמ - נשים בברכת הלבנה (או"ח סי' תכו).
- 598 ..... תשובה תרמא - עננים דקים בברכת הלבנה (או"ח סי' תכו).
- 599 ..... תשובה תרמב - סדר העליות בהאינו (או"ח סי' תכח).

תשובה תרכה

נזכר שטעה אחרי מוסף (או"ח סי' תכב)

שאלה: שכחתי לומר 'יעלה ויבוא' בשחרית של ראש חודש, ונזכרתי בכך רק אחרי מוסף, האם עלי להתפלל שוב שחרית?

תשובה: יש בכך מחלוקת הפוסקים, וכך כתב המשנה ברורה: (או"ח תכ"ב ד): 'כתב הכנה"ג דדוקא בשנזכר קודם שהתפלל מוסף אבל אם לא נזכר עד שהתפלל מוסף יצא בדיעבד במה שהזכיר קדושת היום בתפלת מוסף, ואין צריך לחזור ולהתפלל שחרית וכמו דמקילינן בזה בסימן קכ"ו ס"ג בש"ץ לכתחילה, יש להקל בזה על כל פנים ביחיד בדיעבד והעתיקו במג"א שם בסק"ג, אבל בשיורי ברכה בשם הרשב"א כתב דביחיד לעולם חוזר ואפילו כבר התפלל מוסף וכן הסכים בספר מור וקציעה אלא דכתב דמכל מקום משום ספק יתנה דאם אינו חייב מתפלל הוא בתורת נדבה, ועיין עוד באישי ישראל (ל"ט כ"א).

סיכום: יתפלל שנית ויתנה שאם פטור הרי זה נדבה.

תשובה תרכו

תפילין בתשלומים (או"ח סי' תכב)

שאלה: האם במקרה הנ"ל, חייב או מותר להניח תפילין בעמידת תשלומי שחרית?

תשובה: הדבר תלוי בשני דברים: א. ישנה מחלוקת בראשונים (עיין תוספות ברכות כ"ו: ד"ה טעה) האם מי שלא אמר יעלה ויבוא בראש חודש שעליו לחזור על תפילתו, האם זה בגלל שנחשב כלא התפלל כלל, או שנחשב שהתפלל אלא שחז"ל חייבוהו להתפלל שנית על מנת להשלים מה שחסר לו. לפי הצד השני בוודאי שאין צורך שיניח תפילין שנית. ב. האם מותר להניח תפילין אחרי מוסף.

למעשה, ביחווה דעת (ו, 1) כתב לכתחילה להתפלל עם תפילין. בספר אישי ישראל (ל"ט כ"א) כתב 'זיש הסוברים דגם יחזור להניח תפילין'. בהערה שם כתב בשם בית שערים שיחזור להניח בברכה, ואילו לפי מהרש"ג לא צריך להניח, ובשם אז נדברו תלוי אם מתבייש להניח שוב, שלא יתפרסם ששכח יעלה ויבוא, אז יש להקל עליו.

סיכום: יש עדיפות להניח שוב בתפילת התשלומין.

תשובה תרכז

האם צריך מניין במתפלל שנית? (או"ח סי' תכב)

שאלה: התפללתי בראש חודש אך שכחתי 'יעלה ויבוא', האם עלי ללכת לחפש מניין על מנת להתפלל שוב שמונה עשרה?

תשובה: המנהג הרווח הוא, שמתפלל מיד פעם שניה בלי לחפש בשביל זה מניין נוסף/אחר.

לכאורה, מדוע שלא יתפלל שנית כמו מה שצריך? ניתן לבאר זאת על פי הדעה שהסיבה לחזור היא רק בשביל להשלים את הקטע החסר (לכן מוכרח לחזור על כל העמידה, כדי שיהיה נאמר במקום הראוי), אבל מצד גדרי תפילה, יצאת ידי חובה בפעם הראשונה. זו הסיבה שמי ששכח יעלה ויבוא במנחה של ראש חודש, ונזכר בערבית של ב' לחודש, שלא יחזור לפי חלק מהראשונים. שהרי כעת אינו יכול להשלים את החסר, הואיל וכעת אינו יכול לומר יעלה ויבוא בתפילת התשלומין.

מצאתי סימוכין לדברי באגרות משה (או"ח ד ט"ז) הכותב כך: 'והנה מה שכתבתי לעיל שלא מסתבר להחשיב תפלת אלו שלא הזכירו מעין המאורע בתפלתם כלא התפללו כלל שלא יתחשב תפלת מי שהזכיר כהתפלל שלא בצבור, וכן כתב בפסקי תשובות (ה"א צ"ג) שאין חיוב עליו כמי שמתפלל עתה לראשונה, אלא רק הידור לחזור אחר מניין.

תשובה תרכז

דיבורים בהלל (או"ח סי' תכב)

שאלה: האם מותר לדבר בהלל הנאמר בדילוג?

תשובה: באבודרהם (הלכות תפילת ר"ח עמ' ריד) נאמר שרק בימים בהם מברכים על ההלל (לשיטתו בראש חודש מברכים על ההלל בציבור) נאמרו הגבלות הללו, אבל כאשר אין מברכים, 'מה הפסק שייך בו, להוי כאדם שקורא בספר תהלים'.

בניגוד לדבריו, דייק ביאור הלכה מלשון השו"ע (תכ"ב ד) הואיל והביא את דיני הפסקה בהלכות ראש חודש, והגביל זאת רק לשאילת שלום לאדם שחייב בכבודו, סימן שגם כאשר לא מברך על ההלל (כפי מה שנראה מלשונו בסעיף ב) עדיין קיים איסור הפסקה בדיבור, והסברא היא 'דשאני הכא דהוא פרסומי ניסא וחשיבא יותר, ולהכי אין להפסיק בכדי (בחינם)'.
סיכום: גם כאשר ההלל נאמר בדילוג, יש להימנע מלדבר בזמן אמירתו.

תשובה תרכט

תיקון לא במקום (או"ח סי' תכב)

שאלה: שכחתי יעלה ויבוא בר"ח, נזכרתי באמצע מודים, ושם אמרתי אותו, מה הדין?
תשובה: לא ראיתי מקרה זה בפוסקים, אבל מסתבר שהואיל ושינה מתקנת חכמים, לא יצא ידי חובתו ועליו לחזור על תפילת שמונה עשרה (אם מדובר בשחרית או מנחה).
כעת הראוני בספרו של הרב נחום סטפנסקי ועלהו לא יבול (ח"א עמ' רסד-רסה) שם הרב נשאל באדם ששכח 'יעלה ויבוא' וכאשר חזר לא חזר מרצה אלא מאלוקינו ואלוקי אבותינו, ושם הסיק שלא עשה כהוגן ויש לו לחזור על שמונה עשרה. כתב על כך הרב נחום: 'והלא דברים ק"ו - אפילו אם חזר לברכת עבודה רק שלא אמר רצה, לא יצא ידי חובתו, ק"ו כאשר שינה לגמרי מתקנת חכמים, ואמר יעלה ויבוא בברכת מודים, בוודאי שלא יצא ידי חובתו'.

תשובה תרל

עניית קדיש בהלל (או"ח סי' תכב)

שאלה: אמרתי את ההלל בחנוכה באופן איטי, כאשר החזן כבר סיים ואמר קדיש, עדיין הייתי בהלל, האם אני רשאי לענות על הקדיש?

תשובה: בשו"ע (או"ח תכ"ב ד) נאמר ביחס להלל של ראש חודש: 'לענין הפסקה, אפילו באמצע שואל בשלום אדם שהוא צריך לנהוג בו כבוד ומשיב שלום לכל אדם, אבל בענין אחר לא יפסיק'. אבל ביחס להלל של חובה, כגון חנוכה כותב הרמ"א (שם): 'ודוקא בר"ח ופסח בימים שאין גומרים הלל, אבל כשגומרים אותו, לענין הפסקה, דינו כמו בק"ש' (בין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב לכל אדם).

תשובה תרלא

מה נחשב ל'בין הפרקים'? (או"ח סי' תכב)

שאלה: באמירת ההלל, האם אנו מתייחסים לחלוקת הפרקים כפי מה שכתוב בתנ"ך או לפי החלוקה שבסידור?

תשובה: התייחס לשאלה זו המ"ב בהלכות פסח (תפ"ח סק"ה) שראשי הפרקים הם לפי החלוקה בתנ"ך ולא כפי מה שהובא בסידור, שהרי בסידור אנו חולקים מזמור

אחד למספר חלקים (לגבי 'מן המצר' מביא מחלוקת בין הרד"ק לבין אליה רבה, שלפי רד"ק מן המצר אינו תחילת המזמור, הובא באבודרהם בסר ראש חודש עמ' ריד, ואני הקטן איני מבין מה מקום יש למחלוקת זו, והלוא כל פותח תנ"ך יראה שהצדק עם הרד"ק, ויש ליישב שזו מחלוקת מה המסורת או שהדעה השניה סוברת שאין משמעות אלא לאופן האמירה בציבור ולא לחלוקה שבתנ"ך).

תשובה תרלב

אדם שהתעלף בהלל (או"ח סי' תכב)

שאלה: בתפילת ראש חודש, לקראת סיום אמירת ההלל, בחור התעלף ונפל. הוא חזר אל עצמו, לאחר מספר שעות שאל האם עליו להמשיך מהמקום בו פסק או שעליו להתחיל מהתחלה? כמו כן הוא שואל, מה לגבי הברכה.

תשובה:

ראשי פרקים: א. הבאת הסוגיות בתלמוד; ב. הכרעות הראשונים; ג. שיטות הפוסקים; ד. הגדרת המושג 'שהה כדי לגמור את כולה'; ה. הגדרת המצב הנקרא 'הפסיק מחמת אונס' המוזכר בחלק מהפוסקים.

א. הבאת הסוגיות בתלמוד.

במסכת ברכות (כ"ב:ג.) מובאת מחלוקת אמוראים ביחס למי שהפסיק את תפילת העמידה בגלל שהיו מים שותתים על רגליו, האם יחזור לראש או שימשיך ממקום בו הפסיק, וזו לשון הגמרא: 'תנו רבנן: היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו – פוסק עד שיכלו המים, וחוזר ומתפלל. להיכן חוזר? רב חסדא ורב המנונא, חד אמר: חוזר לראש; וחד אמר: למקום שפסק. לימא בהא קמיפלגי, מר סבר: אם שהה כדי לגמור את כולה – חוזר לראש; ומר סבר: למקום שפסק. אמר רב אשי: האי אם שהה, אם לא שהה מיבעי ליה! – אלא, דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה – חוזר לראש, והתם בדלא שהה קמיפלגי, דמר סבר: גברא דחויא הוא, ואין ראוי, ואין תפלתו תפלה; ומר סבר: גברא חזיא הוא, ותפלתו תפלה.'

בנוסף, ישנה עוד סוגיה בהמשך הפרק (כ"ד:), שבה רואים שאם הפסיק בקריאת שמע בגלל שעבר דרך מבואות מטונפים, צריך לחזור לראש. וזו לשון הגמרא: 'רבי אבהו הוה קא אזיל בתריה דרבי יוחנן, והוה קא קרי קריאת שמע, כי מטא במבואות המטונפות-אשתיק. אמר ליה לרבי יוחנן: להיכן אהדר? אמר ליה: אם שהית כדי לגמור את כולה – חוזר לראש! הכי קאמר ליה: לדידי – לא סבירא לי, לדידך דסבירא לך – אם שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש.'

בעלי התוספות התקשו: מה ההבדל בין הנאמר כאן, לבין הסוגיה במסכת ראש השנה (דף ל"ד): האומרת, שאם תקע תשע תקיעות בתשע שעות יצא, וזו לשונם: 'ותימה דבמסכת ר"ה, א"ר יוחנן שמע תשע תקיעות בט' שעות ביום יצא אלמא תקיעות מצטרפות אף על גב דשהה כדי לעשות כולם וכן במגילה (פ"ב ד' י"ח): נמי דאמרינן אמר רב אין הלכה כרבי מונא דאמר אם שהה חוזר לראש דקאמר נקוט דרב ביבי בידך'.

ב. הכרעות הראשונים.

1. בעלי תוספות (ראש השנה ל"ד: ד"ה לדידי), סוברים שיש כאן מחלוקת בין הסוגיות ויש להכריע כרבי יוחנן.

2. שיטת השר מקוצי: בכל הסוגיות הנאמרות לעיל הדין תלוי בשאלה מחמת מה היתה ההפסקה. אם מרצון, גם אם ההפסקה היתה ארוכה, ימשיך ממקום שפסק, אבל אם ההפסקה היתה בגלל אונס, אם ההפסקה היתה ארוכה, יחזור לראש. זו לשונו של תוספות: 'ואומר השר מקוצי דיש לחלק, דשאני הכא דאין ראוי לקרות וכן לקמן (ד' כ"ד): דרבי אבהו אזל במבואות המטונפות דהתם כולי עלמא מודו דחוזר לראש, אבל היכא דגברא חזי כמו מגילה ושופר כולי עלמא מודו דאינו חוזר לראש אלא למקום שפסק'.

3. שיטת הרי"ף: רק בתפילת שמונה עשרה קיימת החובה לחזור לראש במקרה שהיתה הפסקה ארוכה, מה שאין כן לגבי שופר או מגילה או קריאת שמע. לדעתו, הסוגיה השנייה לעיל העוסקת בהפסקה בקריאת שמע, אינה להלכה.

4. ישנה דעה נוספת, והיא דעת רבנו יונה (הובא בב"י או"ח ס"ה) שרק באופן שהפסיק בדיבור, באורך זמן הנ"ל חייב להתחיל מראש.

ג. שיטות הפוסקים.

1. שו"ע (או"ח ס"ה א, ק"ד ה) הולך בעקביות בשיטת הרי"ף.

2. רמ"א (ס"ה א) הולך בשיטת השר מקוצי במצוות שהן מן התורה, לעניין החיוב לחזור, ואילו לעניין דברים דרבנן, הוא סומך על דעת הרי"ף (תכ"ב ה), זו לשונו: 'ונראה לי, דלגבי ק"ש שהיא דאורייתא פסק כדברי הרא"ש דצריך לחזור לראש כמו שנתבאר בסי' ס"ה, אבל לגבי הלל ומגילה דהם דרבנן פסק כדברי הרי"ף והרמב"ם דאין צריך לחזור לראש'.

3. בדעת הטור יש מבוכה. ביחס לקריאת שמע (סימן ס"ה א) הוא פוסק כמו השר מקוצי, ששייך מושג הפסקה המחייב לחזור, ואילו ביחס להלל ישנה לכאורה סתירה שבמקום אחד כתב (פ, ה) שדין הלל כדין קריאת שמע [כך כתב: 'אבל זה שהוצרך לפסוק מפני המקום שאינו ראוי לקרות, אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, וכן בהלל ובתפלה ובמגילה'] ובמקום אחר (בהלכות ראש חודש או"ח תכב) ביחס לאמירת הלל כתב באופן סתמי: 'ואם הפסיק ושהה בו אפילו שהה כדי לגמור כולו אין צריך לחזור לראש' ונראה שפסק כמו הרי"ף, שהרי

לא הבחין בין מקרה של הפסקה קצרה למקרה של הפסקה ארוכה. הבית יוסף שם לב לסתירה שבדברי הטור.

ישנם מספר התייחסויות הבאות ליישב קושי זה: א. שיטת הבית יוסף בהבנת הטור, שהוא מקל כרי"ף רק בהלל בראש חודש כאשר הוא נקרא בדילוג, וזו לשונו: 'ומיהו מה שכתב כאן לענין הלל דראש חדש לדברי הכל הוא דכיון דאין קורין אותו אלא בדילוג מודה הרא"ש דאפילו שהה מחמת אונס כדי לגמור את כולו אינו חוזר לראש'; ב. שיטת הדרכי משה היא שהטור בסוגיות מסוימות חושש כמו השר מקוצי, ואילו בסוגיות אחרות הולך בדרכו של הרי"ף, וזו לשונו: 'ונראה לי דלגבי קריאת שמע שהיא דאורייתא, פסק כדברי הרא"ש דצריך לחזור לראש כמו שנתבאר בסי' ס"ה אבל לגבי הלל ומגילה דהם דרבנן פסק כדברי הרי"ף והרמב"ם דאין צריך לחזור לראש'; ג. שיטת הב"ח היא שהטור אמנם סתם כאן דבריו, אבל נסמך הוא על מה שכתב במקום אחר, וזו לשונו: 'דנסמך על מה שכתב למעלה בסימנים הנזכרים, דלא אמרו אין צריך לחזור לראש אפילו שהה כדי לגמור את כולה, אלא בדלא עיכבו אונס ושאין חילוק בין קריאת שמע לתפילה ושופר והלל ומגילה ובהלל גופיה נמי אין חילוק בין מדלגין לאין מדלגין'.

לפי זה יוצא, שיש מחלוקת בפסיקה האשכנזית, כיצד יש לנהוג אם הפסיק בראש חודש באופן שהיתה ההפסקה באונס, לפי הדרכי משה ימשיך ממקום שפסק ואילו לפי הב"ח, עליו לחזור לראש.

בגלל מחלוקת זו בהבנת הטור, כתב המגן אברהם (הביאו הביאור הלכה או"ח ס"ה) 'דצריך לחזור ולקרוא הלל בלי ברכה מחמת חששת הדרכי משה'.

הב"ח (או"ח תכ"ב) נוקט בדעת הטור שגם בעניינים שהם מדרבנן, יש לפסוק כדעת השר מקוצי.

סיכום ביניים:

נראה שיש שלוש דרכים להתמודד בסתירה בין הסוגיות: א. הסוגיות והאמוראים חולקים ויש לפסוק כאחד מהן; ב. יש הבדל בין אם מדובר בתפילת שמונה עשרה או בשאר המקומות; ג. יש לחלק בין אופן ששהה מחמת שלא היה ראוי, לבין הפסק יזום.

ד. הגדרת המושג 'שהה כדי לגמור את כולה'.

יש לבדוק באופן שהתעלף, יש לחשב רק את הזמן שהיה ללא הכרה או את כל הזמן שעבר עד שהתעורר. ואם ממשיך, מהיכן ימשיך להתפלל מהיכן ימשיך?

לא מצאתי על כך התייחסות מפורשת, מסברא נראה שמחשבים רק את הזמן שהיה ללא הכרה.

ה. הגדרת המצב הנקרא, 'הפסיק מחמת אונס' המוזכר בחלק מהפוסקים.

ישנה דעה בפוסקים, שרק הפסקה שנבעה מחוסר התכוננות של המתפלל כגון שהיה לו לבחור מקום יותר נקי, מה שאין כן באופן שהתעלף שאין כאן פשיעת האדם. אותה שיטה מבינה את דברי השר מקוצי באופן שונה ממה שהוסבר עד עכשיו. לדעה זו הגדרת 'לא חזי' היא רק במקרים שיש בהם צד פשיעה, כגון שהתפלל כאשר מים שותתין והיה ראוי להיזהר שמראש לא יגיע לידי כך. לפי הבנה זו, מאוד מצטמצמים המקרים בהם יהיה חובה לחזור להתחלה. זו לשון הב"ח (או"ח קד): 'דלא אמר חוזר לראש בשהה [כדי] לגמור את כולה אלא בעכבו אונס דמחמתיה כגון שהמקום אינו ראוי לקרות בו דאית ביה צואה ומקום טינופת אי נמי אין האדם ראוי לקרות דהמים שותתין על ברכיו דהוי ליה כמו פושע דהוה ליה ליזהר מעיקרא שלא יגיע לידי כך'.

הערות: א. ביחס לברכות קריאת שמע, לפי בני אשכנז יש מקום לומר שלא יחזור בגלל דברי הדרכי משה הכותב שאין להחמיר כשר מקוצי בדברים שהם מדרבנן, וכאן אין לומר שיחמיר על עצמו בגלל שכאן הדבר נוגע בחשש ברכה לבטלה. כך כתב הביאור הלכה (סימן ס"ה א). ומאידך הוא מביא את שיטת דרך החיים הפוסק לברך שוב, מפני שהוא נוקט שיש להשוות דיני ברכות קריאת שמע לקריאת שמע עצמה; ב. האם מקרה של עילפון נכנס תחת ההגדרה של הפסקה שהוזכרה בלשון השר מקוצי? הדבר תלוי בשאלה מהי עיקר ההבחנה לשיטתו, האם העובדה ש'לא חזי' או שיש הפסקה באונס. אם העיקרון הוא חזי או לא חזי, אם מים שותתין על רגליו או שנכנס למבואות המטונפים הרי שרק אז נחשב כ'לא חזי', ואילו אם המדד הוא אונס ודאי שזה נחשב לאונס. חקירה זו תתן את אותותיה גם במקרה שנרדם במהלך קריאת שמע (הדבר מצוי בחג שבועות לאחר המשמר, עיין שבט הלוי ח"י עט הובא ב'דרשו' סה הכותב: 'לפום רהיטא אונס כהאי דלא יכול לשלוט על עצמו ונרדם הוא אונס מגופו') או שהציבור הפסיק בתפילה בגלל אזעקה שדרשה מהם לרוץ למקלט.

בכף החיים (סימן צ' סקמ"ט וכן בסימן ק"ד אות כ"ח) רואים שסובר שתמיד חוזר למקום שפסק אף בתפילה כי פוסק כרבנו יונה (עיין גם ב"י סימן ס"ה שהביאו).

סיכום: לבני ספרד ימשיך בהלל ממקום שפסק. ואילו לבני אשכנז יש מקום להחמיר להתחיל מהתחלת ההלל, אלא שלא יברך שוב בפתחה.

תשובה תרלג

אמירת הלל לפני התפילה (או"ח סי' תכב)

שאלה: למדתי שאמירת ההלל בחנוכה היא ממש חשובה, וגם שמתי לב שאנשים 'טסים' באמירתו, שאלתי מדוע ממהרים והרי לא ככה אומרים תודה, השיבוני כך: 'כיום

הנץ מאוחר, ואם נאמר אותו לאט לאט בניגון כפי מה שראוי, אנשים יאחרו לעבודה, אני שואל האם מותר לומר אותו לפני התפילה כך שיהיה נאמר בנחת?

תשובה: המשנה במסכת מגילה (ב, ה) מלמדת אותנו שמצוות שחיובן ביום, יש לקיימן לכתחילה אחרי הנץ החמה, וזמנן נמשך לכל היום (הובא ברמב"ם חנוכה ג, ט), ורק בדיעבד אם עשאן לאחר עמוד השחר, יצא ידי חובתו.

כאן נראה, שאין זה מוגדר כמצב של 'בדיעבד', ועל כן אין לאומרו לפני הנץ. עלה במחשבותי דרך של פתרון הולם, אולי הציבור יתחלק לשתי קבוצות והממהרים יצאו החוצה עם ספר תורה ושם ימשיכו את תפילתם במרוצה והשאר יודו לה' על רוב חסדיו בנחת ובקצב הראוי.

תשובה תרלד

תפילין כל היום? (או"ח סי' תכב)

שאלה: בראש חודש, אחרי תפילת מוסף, האם אני רשאי לשוב להניח תפילין וללמוד איתם כהרגלי יום יום?

תשובה: יש בדבר זה מחלוקת, לדברי הרב החיד"א (מחזיק ברכה כ"ה י"ג) יכול להניחם אחר מוסף, ואילו לפי הרש"ש (נהר שלום דף יח, יט) לא יניח שוב תפילין כל היום.

בכף החיים (סימן כ"ה אותיות צ"ו-צ"ז) דן בשאלה האם להניח תפילין אחרי מוסף, וכותב כנ"ל את דברי הרש"ש מכאן ואת דברי החיד"א מאידך, ומסיים ש'אילו היה רואה דברי הרש"ש הללו, לא היה כותב כן. אבל ביחס למנהג להניח תפילין במנחה כתב להניח כל אחד כדרכו.

תשובה תרלה

הלל בתנוחת ישיבה (או"ח סי' תכב)

שאלה: אני מורה באולפנא! מחוסר זמן אני רגילה להתפלל שחרית באוטובוס במצב ישיבה. מחר יהיה יום ראשון של חנוכה, האם אהיה רשאית לומר הלל בתנוחה זו?

תשובה: הלל נתקן לאומרו בעמידה (שו"ע או"ח תכ"ב ז) והסמיכו דין זה על הפסוק: 'הללו עבדי ה' שעומדים וכולי' (מ"ב סק"ח).

היה נראה לי לומר [הואיל ואמירת ההלל כשרה כל היום] שתשימי לעצמך תזכורת, ואמרי את ההלל בשעה יותר מאוחרת ביום (עד השקיעה) ובעמידה. אבל אם את חוששת שאם לא תאמרי אותו בנסיעה באוטובוס לא יזדמן לך לאומרו לאחר מכן, מוטב שתאמרי אותו בישיבה.

תשובה תרלו

בנות באמירת הלל (או"ח סי' תכב)

שאלה: האם יש לבנות לומר את ההלל בברכה?

תשובה: רקע: נשים פטורות מאמירת ההלל, הואיל וזו מצוות עשה שהזמן גרמא, כפי שהמשנה אומרת בסוכה (ג, י) ואיננה יכולה להוציא באמירתה את מי שמחוייב בכך.

לפי פוסקי אשכנז אין בכך שאלה, ופשוט שיכולה לאומרו בברכה, הואיל ולדעתם מותר לנשים לברך על מצוות שהן פטורות מהן.

לגבי פוסקי ספרד ישנה מחלוקת: דעת הרב עובדיה יוסף היא, שאין לברך, ואם תברך הרי זו ברכה לבטלה. זו גם דעתו ביחס לברכות קריאת שמע וברכות על פסוקי דזימרא. מאידך, דעת הרב מרדכי אליהו היא שכיוון שההלל וכן ברכות קריאת שמע הם חלק מהתפילה והואיל ונשים חייבות בתפילה, הן רשאיות להתפלל את כל סדר התפילה כמו גברים.

תשובה תרלו

הלל לנשים בחנוכה (או"ח סי' תכב)

שאלה: האם נשים אומרות הלל בחנוכה?

תשובה: חז"ל אומרים (שבת כ"ג.) שנשים חייבות בנר חנוכה הואיל ואף הן היו באותו הנס. האם מסיבה זו הן חייבות גם באמירת ההלל? נראה שלא ניתן לחייב מכוח סיבה זו. אמנם בפורים נשים חייבות בקריאת מגילה, כי זו הצורה שבה אנו עושים פרסום הנס, אבל בחנוכה נקבע הפרסום דווקא על ידי הדלקת הנר [בפורים קריאת המגילה משמשת שני תפקידים, הן בתור פרסום הנס והן במקום אמירת הלל, ועל כן מי שאין לו מגילה חייב לומר הלל על פי פוסקים מסויימים. אבל בחנוכה הפרסום הוא על ידי הנר ואילו ההלל הוא מדין הודאה והוא ככל מצוות שהזמן גרמא]. לפי הרב מרדכי אליהו נשים יכולות לומר את ההלל בברכה, כי לדעתו ההלל

חלק מאמירת התפילה והן שייכות לחיוב זה, כשם שלדעתו נשים אומרות ברכות קריאת שמע בשם ומלכות, כי זה חלק מהתפילה (עיין גם אור לציון ח"ב עמ' לט).

אבל דעת הרב עובדיה יוסף (חזו"ע חנוכה עמ' ריג) שיש לפוטרן מהלל, ואם אומרות יאמרו אותו ללא ברכה.

בספר אור לציון (ח"ד עמ' רצג) מסיק שזו מחלוקת בין הרמב"ם המביא את דיני הלל בהקשר לחנוכה, וכותב בפירושו שאין אישה מוציאה ידי חובה את האיש. ואילו לדעת בעלי התוספות יש לומר שאישה חייבת, כי אף היא היתה באות הנס, ועל כן הסיק שתאמרנה אבל אין להן לברך.

סיכום: לבנות אשכנז פשוט שיכולות לאומרו בברכה. ואילו ביחס לספרדיות, יש מחלוקת בין פוסקי ספרד האם אישה מברכת על ההלל בחנוכה, אבל לכל השיטות ראוי שתאמרנה אותו.

תשובה תרלח

הלל למפרע בחנוכה (או"ח סי' תנב)

שאלה: קראתי הלל בדילוג בטעות בחנוכה. לאחר שסיימתי אמירתו העמידו אותי על טעותי, ועל כן מיד השלמתי את חלקי המזמורים שעליהם דילגתי, האם נהגתי כהוגן?

תשובה: נאמר בגמרא מגילה (י"ז) שאמירת קריאת שמע, תפילת עמידה, הלל וקריאת מגילה – אם קרא למפרע לא יצא ידי חובתו.

בשו"ע (או"ח תכ"ב ו) הובא דבר זה להלכה. המשנה ברורה (סקכ"ו) מביא מחלוקת פוסקים האם דין זה אמור גם כאשר הפך את סדר הפרקים, או רק כאשר שינה את סדר הפסוקים (כלומר האם זה דומה לדיני קריאת שמע או לא), ולמעשה הכריע להחמיר. ולעניין ברכה כתב שלא יברך שנית, כי דין זה אינו ברור דיו בפמ"ג.

במקרה שלנו, הטעות לא היתה בשינוי סדר הפרקים, אלא טעות של ממש בסדר הפסוקים ('אהבתי' וכן 'לא לנו' הם תחילתם של שני פרקים), ולכן אם נזכר אחרי שסיים את הברכות, יברך שנית ויתחיל מהתחלה עד הסוף.

אמנם כף החיים אומר (תכב סקנ"א) שאין לברך שנית ומפנה להלכות פורים (תר"ץ סק"מ) אבל נראה מההקשר שמדובר רק במקרה שהתחיל מהאמצע, שאז הברכה הראשונה עדיין תקיפה ואין אמירתן של פסוקים שלא במקום מהווה הפסק.

כעת ראיתי שבמשנה ברורה מהדורת דרשו עסק בשאלה הזו (תרפ"ג 1) והסיק שאם הסיח דעתו, צריך לחזור ולברך ולהתחיל מ'לא לנו', והוסיף שאם סיים את חצי הלל ובירך לאחרי נחשב היסח הדעת.

סיכום: יש לחזור על אמירת ההלל כסדר ובברכות.

תשובה תרלט

מקום שנהגו לכפול (או"ח סי' תכב)

שאלה: באמירת ההלל, האם צריך לכפול את הפסוקים הנאמרים אחרי 'אנא ה' הצליחה נא'?

תשובה: מרן השו"ע כתב שלגבי כפילת הפסוקים, הכל כמנהג המקום.

מה המנהג?

א. בספר יוסף אומץ (ס"ו ס"ב) כתב שלא כופלים הפסוקים אחרי אנא ה' הצליחה נא עד הודו שבסוף שאותו כופלים.

ב. מנהג יוצאי מרוקו בעיר דימונה לכפול רק את הפסוקים אנא וכן הודו (לא כופלים אורך, אכן, מאת, זה היום).

ג. בסידור אבותינו - נוסח מרוקו כותב שיש לכפול זה היום, אנא ה', הודו לה'.

ד. מאידך, בן איש חי (ש"ש ויקרא ט"ז וכן רב פעלים ח"ד י"ט) כתב שהוא הנהיג לכפול את כל הפסוקים שבסוף ההלל, אף בימים שאומרים אותו בדילוג, וזהו גם מנהג בני אשכנז המופיע בטור. בספר מטה משה הביא את הנימוק מדוע כופלים הללו (הובא גם בילקוט יוסף תכ"ב ו).

ה. ראיתי שיש נוהגים לכפול מאורך עד הסוף ויש רק עד 'אנא ה' הצליחה נא' בימים המותרים בעשיית מלאכה.

תשובה תרמ

נשים בברכת הלבנה (או"ח סי' תנו)

שאלה: האם נשים חייבות או יכולות לברך ברכת הלבנה?

תשובה: המ"ב (סק"א) כותב שנשים פטורות מברכה זו, ולמרות שבדרך כלל לפי שיטות מסוימות, יכולות נשים לברך על מצוות שהן פטורות מהן (סימן תקפ"ט ו' ברמ"א), מכל מקום ביחס לברכה זו כתבו האחרונים שאין צריכות לקיימה.

בפועל כתבו שלא לברך ברכה זו, יש אומרים שלא תברכנה כלל ויש אומרים שיכולות לאומרה ללא שם ומלכות, ככה: 'ברוך מחדש חודשים', עיין בספר חדוות המועדים לרב יוסף הררפי רפול (ברכת הלבנה עמ' רנב והלאה) שכתב שבעה נימוקים מדוע לא תברכנה.

תשובה תרמא

עננים דקים בברכת הלבנה (או"ח סי' תנו)

שאלה: האם ניתן לברך ברכת הלבנה למרות שיש עליה עננים דקים?

תשובה: רמ"א כתב: 'אין לקדש החודש אלא בלילה, בשעה שהלבנה זורחת ונהנין מאורה.' המ"ב (סק"ג) כותב: 'אם נתכסה הלבנה בעבים, אם העב דק וקלוש שנראית הלבנה ממנו ונהנה בה, מברך, ואם הענן עב, אינו מברך'. לגבי מקרה שמשער שתתכסה הלבנה באמצע ברכתו, לא יתחיל לברך (שם). בביאור הלכה מביא את דעת הרב חיים מצאנז, שאם לא עובר יותר מכדי דיבור מאז שנהנה, יכול לברך לכתחילה, למרות שנתכסה בינתיים. הביאור הלכה אינו מסכים עמו.

מה ההגדרה של 'עדיין נהנה מאורה'? כתב הרב עובדיה יוסף (חזו"ע חנוכה עמ' שכג) שאם יכול להבחין בין מטבע למטבע, נחשב שעדיין נהנה מאורה. אמנם הבן איש חי (שנה שנייה ויקרא כ"ג) על פי האריז"ל מחמיר בכך, שכתב שאם ענן אפילו דק עליה, לא יברך.

בהערות שם (חזו"ע עמ' שכד) הביא עצה מעניינת, ביחס למקרים בהם יש ענן דק על הלבנה, ישמע מש"ץ הברכה ויכוון לצאת ידי חובה על תנאי שאם יזדמן לו לברך יותר מאוחר כאשר יתבהרו השמים אינו מתכוון לצאת ידי חובה בשמיעה הברכה.

תשובה תרמב

סדר העליות בהאזינו (או"ח סי' תכח)

שאלה: איך מתבצעת חלוקת העליות בפרשת 'האזינו' בשבת, בשני ובחמישי?

תשובה: חלוקת הפרשה בהאזינו, מרן השו"ע (או"ח תכ"ח ה') הביא את דברי הרמב"ם שיש לחלק לפי סדר הזה: הזי"ו ל"ך (אלו ראשי תיבות של תחילות הפרשיות), המ"ב כתב שיש מחלוקת איך לפרש את ל"ך ומנהג של מדינתו לא כשו"ע שהוא כרמב"ם אלא כפירוש רש"י בגמרא ראש השנה (ל"א.).

לגבי העליות בשבת מנחה ב' וה', רמ"א כתב שאין לחוש (כלומר יעשה כרצונו).

מה דעת בני ספרד ביחס לדברי הרמ"א? א. ב"י הביא דברי המרדכי בשם אלפסי שקוראים הזי"ו בשבת במנחה וכן בב' וה'. אך הד"מ כותב שמנהגם כדברי המרדכי שרק בשבת הזי"ו לך. הכה"ח (אות ל) הביא רשימה של פוסקים שאינם מחלקים בין שבת ליום חול, וסיים בשם שכנה"ג שאין לגעור במי שנוהג כמורם (כרמ"א). ב. בספר דברי שלום ואמת (ה"א עמ' 73) כותב שמנהג שלהם (בצפון אפריקה) להקפיד על כך רק בשבת, כי כל מקום שלא הביע מרן דעתו, נגררים אחרי מור"ם (בספר עלי הדס, ביחס לקריאת התורה בשני וחמישי עמ' 207 כתב כך: יש נוהגים כשו"ע תכ"ח ה').

סיכום: בשבת כולם עושים חלוקה לפי הזי"ו ל"ך. בימים שיש רק שלושה עולים, בני אשכנז קוראים לפי חלוקה אחרת (עליות יותר קצרות), וישנה מחלוקת בין הספרדים האם לנהוג כרמ"א בזה.

פסח

- תשובה תרמג - מוכר את ביתו האם פטור מבדיקת חמץ? (או"ח סי' תל).... 605
- תשובה תרמד - בדיקת חמץ בשלבים (או"ח סי' תלג)..... 606
- תשובה תרמה - בדיקת חמץ בבית הכנסת (או"ח סי' תלג)..... 607
- תשובה תרמו - שליח בבדיקת חמץ (או"ח סי' תלד)..... 608
- תשובה תרמז - ברכה בשעת ביעור חמץ (או"ח סי' תלה)..... 609
- תשובה תרמח - מצא חמץ בחול המועד (או"ח סי' תלה)..... 610
- תשובה תרמט - בדיקה ביום י"ד (או"ח סי' תלה)..... 610
- תשובה תרנ - נכנס לצימר בחול המועד (או"ח סי' תלה)..... 611
- תשובה תרנא - בדיקה במקום המכור (או"ח סי' תלו)..... 611
- תשובה תרנב - קישוטים מחיטים (או"ח סי' תמב)..... 612
- תשובה תרנג - שימוש בחומצת לימון בפסח (או"ח סי' תמב)..... 612
- תשובה תרנד - הכשר לשמפו לפסח (או"ח סי' תמב)..... 613
- תשובה תרנה - כלים חד פעמיים (או"ח סי' תמב)..... 614
- תשובה תרנו - נבט חיטה (או"ח סי' תמב)..... 614
- תשובה תרנז - כרית חימום (או"ח סי' תמב)..... 615
- תשובה תרנח - תערובת של בעלי חיים (או"ח סי' תמב)..... 615
- תשובה תרנט - סעודה שלישית בשבת שחלה בערב פסח (או"ח סי' תמד).... 616
- תשובה תרס - אפייה בתנור חמץ (או"ח סי' תמוז)..... 617
- תשובה תרסא - חוזר וניעור (או"ח סי' תמוז)..... 617
- תשובה תרסב - טורטיה בפסח (או"ח סי' תמוז)..... 618
- תשובה תרסג - שימוש בכלי לא כשר (או"ח סי' תמוז)..... 618
- תשובה תרסד - אופן מכירת החמץ (או"ח סי' תמה)..... 619
- תשובה תרסה - החמרה במכירת חמץ (או"ח סי' תמה)..... 620
- תשובה תרסו - הנאה מחמץ שנשכח (או"ח סי' תמה)..... 620
- תשובה תרסז - קנייה בבית מרקחת אחרי פסח (או"ח סי' תמה)..... 621

- 622 ..... תשובה תרסח - חמץ החוזר (או"ח סי' תמח)
- 622 ..... תשובה תרסט - מכון מחקר (או"ח סי' תמח)
- 622 ..... תשובה תרע - האם כלב אוכל חמץ? (או"ח סי' תמח)
- 623 ..... תשובה תרעא - חלב אם חמץ? (או"ח סי' תמח)
- 623 ..... תשובה תרעב - ליבון חמור (או"ח סי' תנא)
- 623 ..... תשובה תרעג - הכשרת המנגל (או"ח סי' תנא)
- 626 ..... תשובה תרעד - איך פועלת ההגעלה (או"ח סי' תנב)
- 627 ..... תשובה תרעה - הגעלת היורה הגדולה (או"ח סי' תנב)
- 628 ..... תשובה תרעז - הכשרת כלים בפסח עצמו (או"ח סי' תנב)
- 628 ..... תשובה תרעז - בישול קטניות לצורך השבת (או"ח סי' תנג)
- 630 ..... תשובה תרעח - כשרות הכמון לפסח (או"ח סי' תנג)
- 631 ..... תשובה תרעט - קטניות טריות (או"ח סי' תנג)
- 632 ..... תשובה תרפ - מצה שאינה שלו (או"ח סי' תנד)
- תשובה תרפא - היתרונות במצות שמורות על פני מצות רגילות
- 632 ..... (או"ח סי' תס)
- 633 ..... תשובה תרפב - נמצאו חיטים שלימות בקמח (או"ח סי' תסג)
- 635 ..... תשובה תרפג - עבודה בערב חג (או"ח סי' תסח)
- 636 ..... תשובה תרפד - תספורת בערב חג (או"ח סי' תסח)
- 636 ..... תשובה תרפה - תענית לבכור יוצא דופן (או"ח סי' תע)
- 637 ..... תשובה תרפו - סיום הפוטר מתענית (או"ח סי' תע)
- 637 ..... תשובה תרפז - מיץ ענבים לליל הסדר (או"ח סי' תעב)
- 638 ..... תשובה תרפח - שכחת הסבה (או"ח סי' תעב)
- 640 ..... תשובה תרפט - מנהג מחודש (או"ח סי' תעג)
- 640 ..... תשובה תרצ - דיבור בין נטילה לאכילה (או"ח סי' תעג)
- 641 ..... תשובה תרצא - ברכת גואל ישראל (או"ח סי' תעג)
- 642 ..... תשובה תרצב - נשים בסיפור יציאת מצרים (או"ח סי' תעג)
- 643 ..... תשובה תרצג - אינו יכול להישאר עד סיום הסדר (או"ח סי' תעה)
- 644 ..... תשובה תרצד - 'על אכילת מצה' (או"ח סי' תעה)

- 644 ..... תשובה תרצה - גודל ה'כזית' (או"ח סי' תפו) .....
- 645 ..... תשובה תרצו - הלל בתפילת ליל חג, וחיוב נשים בו (או"ח סי' תפז).....
- 646 ..... תשובה תרצז - דילג על מילה בהלל (או"ח סי' תפח).....

תשובה תרמג

מוכר את ביתו האם פטור מבדיקת חמץ? (או"ח סי' תל)

שאלה: מי שמתכנן להעדר מביתו הוא וכל משפחתו, כל ימות הפסח, ועלה בדעתו למכור את הבית וכל החמץ שיש בו לגוי, האם נפטור בכך מחיוב בדיקת חמץ?

תשובה: רקע - ישנן כאן שני נושאים: 1. האם פטור מלבדוק בלילי י"ד, למרות שהמכירה תחול רק בי"ד בבוקר? וזו לשון ההלכה (תל"ז א): 'המשכיר בית לחברו לצורך י"ד וממנו ואילך וקנהו באחת מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו, אם עד שלא מסר לו המפתח חל י"ד על המשכיר לבדוק, ואם משמסר לו המפתח חל י"ד, על השוכר לבדוק'; 2. האם ישנה יכולת להיפטור מהמצווה/התקנה, והלוא גם מי שיוצא מביתו אחרי פורים ואינו עתיד לחזור לביתו עד פסח, מחוייב מכוח התקנה לבדוק את ביתו לפני שיוצא? [כפי שכתוב בהלכה, תלו א: 'המפרש מיבשה לים או יוצא בשיירא, ואינו מניח בביתו מי שיבדוק תוך שלשים יום, זקוק לבדוק. ולא יברך אז על ביעור חמץ'.]

המ"ב (תל"ז ל"ב) מביא מחלוקת פוסקים בשאלה, האם יש חיוב לבדוק בחדרים שימכרו לנוכרי ביום ארבעה עשר. בשם חיי אדם, מקור חיים והגר"א כתב שיש חיוב לבדוק ואילו לפי בניין עולם ושור"ת חתם סופר (או"ח קל"א) כתב שאין חיוב.

סברת המחייבים היא, משום שלעת עתה, אור לי"ד, החדרים עדיין לא נמכרו.

סברת הפוטרים היא משום שחיוב הבדיקה חל בליל י"ד רק באותם החדרים שעתידיים להיות ברשות ישראל בפסח, למעט חדרים הנמכרים לגוי. ועוד כתבו שהמכירה לגוי מועילה כמו שריפת החמץ שעושה ביום י"ד.

המעייין בתשובת החתם סופר יראה שלא כתב לפטור, אלא באופן שמשאיר חדר אחד שאותו אינו מוכר, שבו יקיים תקנת חז"ל, מפני שהוא חושש לדעת האבי עזרי שאותו ציטט השו"ע (סו"ס תל"ו) שישנה 'חובת גברא' בבדיקת חמץ. זו לשון הסעיף (תל"ז ג) שבו הובאה דעת האבי עזרי, ועליו דברי הרמ"א: 'ישראל היוצא מבית הגוי, תוך שלשים יום ונכנס בבית אחר בעיר זו, או הולך לעיר אחרת, אינו צריך לבער בית הגוי שהרי יקיים מצות ביעור באותו בית אחר. אבל אם הוא מפרש או יוצא בשיירא ולא יכנס בפסח בבית, יש מי שאומר שחל עליו חובת הביעור כיון שהוא תוך שלושים יום, וצריך לבער בית הגוי שהוא יוצא ממנו כדי לקיים מצות ביעור. ועל כך כתב הרמ"א: 'אף על פי שהגוי יכנס לבית בפסח; ויש אומרים שאינו צריך כשנכנס בו הגוי'.

אמנם לפי פסיקת המ"ב, (שם ס"ק ל"ב) שיש להקל כדעה שהובאה שם ברמ"א, שבדיקת חמץ אינה חובת הגוף יש להקל במקרה שהגוי נכנס להיות בעלים אחריו. אבל לספרדים

ההולכים אחרי פסיקת השו"ע, שפסק את דברי האבי עזרי, יהיה חובה לבדוק לפחות חדר אחד בליל י"ד או לילה האחרון לפני שנוסע.

בספר אור לציון (ח"ג פ"ז ט) כתב על סוגיה זו, וציין שלא ראוי לאדם להפקיע את עצמו ממצוות הבדיקה. וכתב את העצות שיובאו בסיכום.

בספר רב פעלים (או"ח ח"ב ג) מביא אפשרות שבעל הבית יברך רק על בדיקת החדר שלו, ובני ביתו יברכו על בדיקת חדר שלהם.

סיכום: בני אשכנז, יכולים לנהוג כפסיקת המ"ב, וניתן לפטור אותם מהבדיקה גם אם המכירה תהיה ביום י"ד, כי החדרים עתידים להיות של הגוי, ואין צורך 'לחפש בנרות' את מצוות הבדיקה והרי הוא יותר קל מאנוס מפני שאינו מחוייב במצווה בסיטואציה זו.

אולם לבני ספרד ההולכים בשיטת השו"ע, צריכים לנהוג לפי אחת משלוש האפשרויות: א. להשאיר חדר שאותו אינו מוכר, ואותו יבדוק בברכה בזמנו או בלילה לפני שיוצא ללא ברכה; ב. גם אם מוכר את כל ביתו יבדוק בברכה בליל י"ד, כי חלה עליו תקנת חז"ל; ג. יבקש ממי שמארח אותו (בדרך כלל אלו הוריו או הורי אשתו) שישכירו לו חדר אחד, ובו יקיים את תקנת חז"ל (ניתן לברך שם בעצמו, ועדיף שישמע הברכה מבעל הבית, לחשוש לדעה שאולי פיצול זה גורם לברכה שאינה צריכה) ובביתו האמיתי יהיה פטור מבדיקת חמץ, בהסתמך על הפוסקים שאין חיוב בחדר שעתידי למכור, ולרווחא דמילתא, ישתדל למצוא מי שעושה המכירה ביום י"ג ניסן.

תשובה תרמד

בדיקת חמץ בשלבים (או"ח סי' תלג)

שאלה: האם ניתן לפצל את בדיקת החמץ למספר ימים, על מנת להקל על הבדיקה אור לי"ד?

תשובה: בשו"ע כתב (או"ח תל"ג ג) שמי שמכבד (פירושו: מטאטא) את ביתו בי"ג ניסן, עדיין חייב לבדוק בליל י"ד. הסיבה לכך היא, שפעולת הכיבוד אינה מועילה דיה, כי כאשר הוא מטאטא עדיין יכול להישאר חמץ בגומא ברצפה (תרומת הדשן קל"ג).

הפוסקים דייקו מכך, שאם יצרף לכיבוד, גם בדיקה לאור הנר, יועיל הדבר, אבל עדיין הדבר לוקה בחסר, מפני שישנה תקנה לבדוק בליל י"ד, אלא אם כן יוצא לדרך, וכך לשון

הראשונים: 'שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה' או 'שלא תחלוק בין ביעור לביעור' (עיין מ"ב תל"ג סק"א).

בגלל הסיבה הנ"ל, הפוסקים הציעו, שכל יום אחרי שיסיים לנקות חדר מסויים, יבדוק אותו לאור הנר או הפנס בלילה, וישאיר חדר אחד שאותו ינקה ויבדוק בברכה בליל י"ד כתקנת חז"ל.

סיכום: ישנן שתי אפשרויות: א. לבדוק בנר אחרי ניקיון של כל חדר וחדר ובליל י"ד יבדוק 'בהעברה בעלמא', ואז יכנס לספק האם יש לברך על מצווה, כאשר מקיים רק מכוון הסברא 'שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה'; ב. הדרך היותר מרווחת היא, להניח חדר אחד לא בדוק, שאותו יבדוק בליל י"ד, ואילו את שאר החדרים יבדוק 'בהעברה בעלמא' (על פי שו"ת תפילה למשה ח"ד כ"ז).

תשובה תרמה

בדיקת חמץ בבית הכנסת (או"ח סי' תלג)

שאלה: האם בבית הכנסת יש חובה לבדוק חמץ, והאם יברך על כך?

תשובה: בשו"ע נאמר (תל"ג י'): 'בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה מפני שהתינוקות מכניסים בהם חמץ, לא התבאר האם בברכה או לא. המ"ב כותב (סקמ"ג) שהשמים יכולים לברך על בדיקה זו. מאידך בעה"ש (אות י"ב) וכן בחזון עובדיה (עמ' מט) כתבו שלא לברך (ונתנו עצה שיברך על הבדיקה בבית ויכוון גם על בדיקת בית הכנסת). האחרונים (עיין מ"ב מהדורת דרשו ובמקורות הנ"ל) שהמחלוקת הנ"ל תלויה בשאלה מדוע נתקנה תקנת הבדיקה, אם משום איסור בל יראה ובל ימצא, הרי שאין צורך לבדוק בבית הכנסת, הואיל והגבאים אינם בעלים של מה שנשאר שם חמץ וגם מי שהשאיר את החמץ, מן הסתם כבר הפקירו, אבל אם טעם התקנה הוא שמא יבוא לאוכלו (כפי מה שהובא בתוס' ריש פסחים) מתוך שבני אדם אינם בדלים מהחמץ, ועלולים בלא משים להכניסו לפה, לפי זה בוודאי שיש חובה לבדוק גם בבית הכנסת בברכה כמובן.

סיכום: ישנה מחלוקת בדבר, על כן עדיף לברך בבית ולכוון גם על בדיקה זו.

תשובה תרמו

שליח בבדיקת חמץ (או"ח סי' תלד)

שאלה: סיימתי לבדוק את החמץ בביתי, וכעת קבלתי טלפון מחבר שלצערתי לא יגיע לביתו הלילה, והוא ממנה אותי שליח לבדיקת חמץ. האם אברך שוב בבדיקה שאעשה בביתו?

תשובה: רואים משני מקומות בשו"ע, שיש חיוב בדיקה על כל בית שבדוק, אלא שאם דעתו היתה על כך נפטר בברכה אחת, ובתנאי שלא היתה ביניהם מציאות של 'היסח הדעת'.

ראיה ראשונה: בסימן תל"ב (ב) כתוב: 'בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים. ואם בעל הבית רוצה, יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש איש במקומו על סמך ברכה שבירך בעל הבית', משמע שאילולא ששמעו את הברכה מבעל הבית, היה צריך לברך כל אחד בעצמו על החדר שבדוק. בדברי המ"ב (סק"ז) נראה שאם היה הפסק בין בדיקה של שני בתים של אותו אדם, יש לברך שוב.

ראיה השנייה: בשו"ע (תל"ג י) בהקשר לבית כנסת, כתב לבדוק, ובמ"ב (סקמ"ג) כותב שיש לברך על בדיקה זו, משמע אפילו שכבר בדק בביתו, אם היה היסח הדעת, מברך על בדיקה הנוספת.

מראיות אלו ניתן להסיק, שאם לא היתה דעתו לכך, יברך בבדיקה הנוספת מדין שליחות. הערה: ישנו הבדל בין הלכות פסח להלכות חנוכה, שכאן אין בכך חסרון שאין בעל הבית נוכח בשעה ששלוחו מברך, מה שאין כן בנר חנוכה. וכך כתב המג"א (תרע"ו ד): 'כתב הב"ח מצאתי כתוב, אדם שהדליק יכול להדליק לאשה ולברך וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר אין לברך כיון שהמצווה מוטלת על גוף...'. [בספר הליכות שלמה חנוכה (עמ' ש-שא) הרב ש"ז אורבך מנמק את דברי הב"ח שאי אפשר שהשליח יברך בשעה שמדליק אם אין מאנשי הבית נוכח, בניגוד להבנה זו בדברי הב"ח הנ"ל, בשו"ת שבט הלוי (ח"ז פח) העמיד את דברי הב"ח רק לעניין ברכות ההודאה, אבל ברכת להדליק ודאי שהשליח יברך, ועיין עוד בספר בגדי שש סימן נב].

סיכום: ישנו חיוב לברך על בדיקת החמץ גם בבית שאותו בודק מדין שליחות.

תשובה תרמז

ברכה בשעת ביעור חמץ (או"ח סי' תלה)

שאלה: מי שבדק ביתו בתאריך שהוא לפני אור לי"ד, מפני שעזב את ביתו מוקדם, ויש לו גדר של 'מפרש לים' הצריך לבדוק בלי ברכה לפני שעזב את ביתו, האם יברך בשעת הביעור ביום י"ד, הואיל ולא ברך בשעתו?

תשובה: לא ראיתי התייחסות מפורשת לשאלה הזו, אבל ניתן להוכיח משני מקומות אחרים: א. מי שבדק כהוגן בזמן אך שכח לברך בשעת הבדיקה, האם יכול לברך בשעת שריפה; ב. מי שלא בדק כלל בזמן החיוב, וכעת בודק ומבער ביום י"ד.

לגבי המקרה הראשון, כתב המ"ב (תל"ד, ד) שיברך למחר בשעת שריפה. שהרי מברכים 'על ביעור חמץ', ואף על פי שבטלו אתמול בשעת בדיקה, מכל מקום חייב לשרפו מתקנת חכמים. ועוד, דהא אז אמר 'כל חמירא דלא חזיתיה' והחמץ שראה, לא ביטל, ונראה שזו שיטת רוב אחרונים, אבל הוא הוסיף בשם כמה אחרונים שסוברים שלא נתקנה הברכה כי אם בשעת הבדיקה, ולדעתם יברך בלא שם ומלכות בשעת השריפה. ומסיים המ"ב, שהרוצה לסמוך ולברך אין מוחין בידו, די ש לו על מי לסמוך.

לגבי המקרה השני, כתוב בסימן תל"ה שעל הבדיקה המאוחרת יש לברך, אלא אם כן, נזכר לבדוק רק אחרי חג הפסח.

יש פתרון שעוקף את הבעיה, והוא באופנים הבאים: א. ביחס לנידון דידן, יבקש ממארחיו חדר אחד (ויעשה בו קניין) ואז יתחייב לבדוקו בברכה; ב. יבדוק את הרכב שלו (לפי רב ש"י אלישיב יש לבדוקו בברכה). או יעמוד ליד אחר שמברך וישמע ממנו את הברכה, כאשר עומד לבדוק בליל י"ד.

האופן הראשון יעזור לו לברך בי"ד, ואילו השני והשלישי יעזרו לו לברך באור לי"ד.

סיכום: ישנה מחלוקת אחרונים בשאלה האם ניתן לברך על הביעור לחוד, המתבצע לא בשעת הבדיקה. המ"ב כותב שמי שמברך יש לו על מי לסמוך, ואילו הרב משה לוי כותב שלספרדים יש ליישם הכלל של סב"ל (תפילה למשה ב, ב).

תשובה תרמח

מצא חמץ בחול המועד (או"ח סי' תלה)

שאלה: מצאתי חמץ בחול המועד, באחת המגירות, מה עלי לעשות?

תשובה: בהלכה כתוב (תמ"ו א) שיש להוציאו ולבערו מיד, אך כיום מי שמבצע 'מכירת חמץ', אסור לו לבער את החמץ השייך לגוי ללא רשותו, ולכן יחזירנו למקום המוצנע (הגדת אהלי שם לרב מיכאל פרץ עמ' נג ולזה הסכים הרב דוב ליאור). בהערה 22 במ"ב מהד' דרשו על סימן תמ"ו, כתב בשם הרב צ"פ פראנק כדברינו לעיל שלא נכון לשורפו (מקראי קודש ח"א סימן ע"ד) ומאידך כתב בשם שבט הלוי (ח"ט קט"ז) שאמנם ראוי לצרף את החמץ שמוצא בביתו לרשות הקנויה לגוי, אבל כתב בתוך דבריו שנראה לומר שיש לשרוף, וכתב בין שאר נימוקיו, שיש לומר שהנכרי מוחל לו על כך.

סיכום: ישנן דעות לכאן ולכאן, האם לשרוף או לצרף לאזור המכור לגוי.

תשובה תרמט

בדיקה ביום י"ד (או"ח סי' תלה)

שאלה: הוזמנתי לקרובי משפחה לליל הסדר. בגלל שאין מקום ללון אצל המארחים, קבלנו בהשאלה פנימייה הנמצאת בקרבת מקום. כאשר נכנסנו למבנה בערב פסח, שמתי לב שלא נעשתה שם בדיקת חמץ (היו שם לחמים ועוגיות על כל צעד ושעל). האם עלי לבדוק ולבער בכרכה בי"ד בניסן אחרי צהריים?

תשובה: בתלמוד (פסחים ד.) ישנה סוגיה הדנה בשאלה האם מי ששוכר בית בארבע עשר, יכול לסמוך על כך שבעל הבית כבר בדק או לא. הגמרא לא פשטה את הספק, ולכן במקרה שניתן לשאול את בעלי הבית, ישאל אותם, ואם לא ניתן, מרן השו"ע כותב (או"ח תל"ז ב): 'השוכר בית מחבירו בי"ד ואינו יודע אם הוא בדוק, אם הוא בעיר שואלו אם בדקו, ואם אינו בעיר, חזקתו בדוק ומבטלו בלבו ודיו'.

נראה שכל זה אמור באופן שלא ניכר מתוך המציאות אם בדקו שם או לא. אבל באופן הנ"ל, שניכר שלא נבדק (כי אם היה עובר בדיקה, היו מכניסים את הכל למקום סגור). גם אם מכרו את כל הבית ותכולתו, יש חיוב לבערו בכרכה כדי שלא יכשל באכילת חמץ. אתייחס בתשובה הבאה על חיוב הברכה כאשר מבער חמץ שלא היה דעתו עליו כלל בשעת הברכה בליל י"ד.

סיכום: יש לבדוק ולבער בכרכה.

תשובה תרנ

נכנס לצימר בחול המועד (או"ח סי' תלה)

שאלה: מי שנכנס לצימר בחג, ומתברר לו שהמקום לא עבר 'בדיקת חמץ', מה עליו לעשות?

תשובה: חייב לבדוק, אך לגבי השאלה האם לברך על כך, נראה להוכיח שכן. ההיגיון שבדבר הוא, הואיל והמקום הזה לא עבר בדיקת חמץ, תקנת הבדיקה חלה עליו, כדין מי ששכח לבדוק בערב חג, שיבדוק בחג עצמו. אמנם היה נראה להגיע למסקנה שונה, כי המ"ב כתב (תל"ה ה) ביחס של מי שברך על הבדיקה בביתו, ולמרבית הפלא מצא חמץ ברשותו במהלך החג, שישנה מחלוקת האם לברך (אם בדק בביתו בשעתו בברכה) וספק ברכות להקל (המגן אברהם התלבט בכך בסימן תל"ה והגיע למסקנה בסימן תמ"ז שיברך). כל זה אמור באופן שכבר ברך בשעתו, וישנו הגיון שהברכה חלה על כל מה שבודק ועתיד לבדוק בביתו, אבל היא לא חלה על רשויות נוספות שתהיינה ברשותו או למצבים בהם הוא הכין עיסה והחמיצה לו, שהרי במקרה זה, בשעת הברכה שקודם הפסח, אין דעתו על זה (על פי דרשו הערה 17). אני חושב שחשיבה זו נכונה גם ביחס למי ששוכר בית בי"ד ביום, ומתברר לו שבעל הבית לא בדקו, שאז השוכר חייב לבדוק בברכה, למרות שכבר ברך על הבדיקה בביתו הקבוע אמש.

סיכום: יבדוק בברכה.

תשובה תרנא

בדיקה במקום המכור (או"ח סי' תלו)

שאלה: האם יש לבצע בדיקת חמץ, באותם מקומות שאני מוכר לגוי?

תשובה: המ"ב (סו"ס תל"ז) מביא מחלוקת בזה, אצטט הסברות בקצרה: מצד אחד ראוי לבדוק את המקום שימכר לגוי מחר, הואיל ובשעה שחז"ל תקנו את חובת הבדיקה על כל עם ישראל, המקום הזה הוא עדיין בבעלותי (כדין משכיר בית ליהודי ומוסר המפתח רק למחרת שיש חובת בדיקה על הבעלים), מאידך יש הגיון לומר 'שבזה עצמו שמוכר לגוי למחרת, מקיים מצוות תשביתו וביעור, ולא גרע מחמץ שמוצא לאחר הבדיקה שמשירר למאכלו למחר ואינו מחויב לבער הכל, ואף בזה שמקיים בדיקה בביתו הוא משייר לאלו החדרים למוכרו למחר לגוי'.

הרב אליהו מחמיר בזה (הל' חגים וכו"ג) אלא אם כן עשה מכירה ביום י"ג, והרב עובדיה יוסף מקל, הואיל ודעתו להשכיר המקום לגוי (לא מוכרים לו את החדר אלא רק משכירים ואגב זה מקנים את החמץ). אם משכיר לגוי חלק מן החדר, פשוט שיש לבדוק את החלק שלא השכיר הואיל ויש שם דריסת רגל של בעל הבית.

סיכום: יש המצריכים לבצע מכירה ב"ג על מנת להיפטר מחובת הבדיקה, ויש שפטרו מבדיקה מעצם העובדה שהמקום עומד להימכר.

תשובה תרנב

קישוטים מחיטים (או"ח סי' תמב)

שאלה: האם מותר להשהות בביתו בפסח חיטים המשמשות כקישוט?

תשובה: אם מייחד אותם לקישוט וגם מרח עליהם צבע או לקה אינו חייב לבערם, על פי שו"ע (או"ח תמ"ב ט) העוסק בחמץ שיחדו לשיבה וטח אותו בטיט וכן מבואר השו"ע: 'חמץ שנתעפש קודם זמן איסורו ונפסל מאכילת הכלב, או ששרפו באש (קודם זמנו) ונחרך עד שאינו ראוי לכלב, או שייחדו לשיבה וטח אותו בטיט, מותר לקיימו בפסח' רואים מהחלק השלישי של הסעיף, שבצטרף שני תנאים [יחוד וטיחה בטיט, מותר בהשהייה] וכן מבואר בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק ה ז). המ"ב חידד ש: 'ובזה מהני אפילו לא נפסל החמץ מאכילה והטעם משום דבטליה על ידי זה משם אוכל'.

יש להוסיף שאין שום ודאות שהחיטה עברה תהליך של הרטבה וחימוץ, מאז שנקצרה.

סיכום: הדבר מותר אם בנוסף ליחוד גם צבע או מרח עליהן לקה.

תשובה תרנג

שימוש בחומצת לימון בפסח (או"ח סי' תמב)

שאלה: האם מותר לצרוך בפסח, מוצרי מזון המכילים 'חומצת לימון'?

תשובה: המוצר הנ"ל מיוצר מלחם שעבר תהליך עיפוש, ואין מכיל לימון כלל, הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת ב ס"ב) התיר משום שלוש סיבות: א. החמץ (חומצת לימון) בטל בשישים לפני הפסח במאכל ההיתר, ולפי פסיקת השו"ע (תמ"ז ד) חמץ שנתערב לפני הפסח ובטל בשישים, אינו חוזר ונעור. ב. גם לשיטות הסוברות שבתבלין דעת מרן השו"ע

להחמיר בחוזר ונעור (כפי מה שדייק הכס"א מסימן תמ"ב ד בדין התריאקה האסורה באכילה) סוף סוף יש כאן מושג של 'זה וזה גורם' (חומצת הלימון אינו המרכיב היחיד הנותן את הטעם). ג. הלחם עובר תהליך של עיפוש ואינו ראוי לאכילת כלב באחד משלבי הכנתו. ואילו הרב בן ציון אבא שאול (אור לציון ח"ג עמ' צב) אסר באכילה ואף בהשהייתו בבית, לדעתו גם לדעת השו"ע אם ערב את החמץ בכוונה, גם הוא מודה ש'חוזר ונעור' על פי דברי הפרי חדש בדין תריאקה, וכמו כן חושש לשיטות הסוברות שלא אמרינן זה וזה גורם, אלא אם כן החלק המותר מסוגל לבדו להעמיד/לתבל, וביחס לחשיבה ש'נפסל מאכילת כלב' כיוון שחזר להיות ראוי לאכילה חזר לאיסורו הראשון.

גם בין פוסקי אשכנז מצינו מחלוקת, כי מצד אחד הם מחמירים בחוזר ונעור (ביבש ביבש) וזו דעת שבט הלוי (ח"ד מ"ז) אבל הרב שאר ישוב הכהן (תחומין א) התיר כי בדק שזה נעשה מקמח ששוהה במים רק שש דקות ואין מספיק להחמיץ, גם בפניני הלכה מקל (פסח ח ח).

סיכום: הדבר נתון למחלוקת הפוסקים כמבואר בגוף התשובה (כיום מייצרים חומצת לימון שאינה על בסיס חמץ).

תשובה תרנד

הכשר לשמפו לפסח (או"ח סי' תמב)

שאלה: האם מוצרי ניקיון כגון סבון שמפו משחת שיניים ואקונומיקה, צריכים הכשר לפסח?

תשובה:

ביחס לסבון וכדומה יש לדון כך: תערובת חמץ שנפסלה לאכילת אדם לפני פסח, מותר להשהותה ואף ליהנות ממנה בפסח, (על פי שו"ע או"ח תמ"ב ד הכותב שאסור באכילה והוסיף המ"ב אבל מותר בהנאה, וכך כתב בשו"ת אור לציון ח"ג עמ' צג). יש לציין שרוב הסבונים פסולים אף מאכילת כלב, ולכן פשוט שאינם צריכים הכשר לפסח.

כמו כן בהערות שבסוף מ"ב איש מצליח (על תמ"ב מ"ב מ"ה) כתב שמותר להשתמש בכל מוצרי ניקיון ורחיצה ללא הכשר לפסח.

על כן סבון גוף ושמפו ובמיוחד שספק אם מעורב בהם חמץ וגם אם היה חמץ הוא נפגם והתבטל לפני הפסח ולא מתכוונים לאוכלו בפסח.

הרב מרדכי אליהו הצריך 'הכשר לפסח', בכל המשחות שמורחים על הגוף, מפני שסיכה דינה כשתייה (פסקי תשובות מביא את המנהג להחמיר מסיבה אחרת).

אמנם דברים שבאים במגע עם הפה כגון: משחת שיניים שפתונים צריכים לכתחילה הכשר היות ונהנים מהטעם.

תשובה תרנה

כלים חד פעמיים (או"ח סי' תמב)

שאלה: האם צריך הכשר למוצרים חד פעמיים?

תשובה: גומי כפפות /ניילון חד פעמי: כפפות גומי ללא אבקה אינם צריכים הכשר מיוחד. לגבי כפפות גומי עם אבקה, היה ראוי להצריך בדיקה כי יתכן שמקורה מקמח דגן, אך למעשה יש להקל כי יש סבירות גדולה שעשויה מקטניות בלבד, כי עמילן חיטה יותר יקר ואין לחשוש שמא משתמשים בו. ואף אם עשוי מקמח חיטה, יש להוסיף שבתהליך היצור הוא נפסל מאכילת כלב ועל כן אין צורך בהכשר.

תשובה תרנו

נבט חיטה (או"ח סי' תמב)

שאלה: האם מותר להשתמש או להשהות משחה של נבט חיטה בפסח?

תשובה: נבט חיטה המדובר, עשוי מלב החיטה, בהנחה שאינו ראוי לאכילת אדם והוא משמש כמשחה לריפוי.

היה נראה לי לומר שהשימוש במשחה נבט חיטה מותר בפסח, וזה דומה לתריאק"ה המוזכר בשו"ע (סימן תמ"ב ד) המתיר אותו בהנאה (הואיל ונפסל מאכילת כלב לפני החג) ואסור רק באכילה מדין 'אחשביה', ועל כן מותר הוא בשימוש בחג.

מי שמגדיר סיכה כשתיה גם לגבי פסח, יש מקום להחמיר בסיכה ולהתיר בהשהייה, ראיתי בפסקי תשובות (תמ"ב א) שמביא את הדעה הרווחת שרק אם מדובר בסיכה של תענוג, מה שאין כן בסיכה של רפואה (מחנ"א מאכ"א דף כ"ב) ויש עוד מחלוקת האם מושג זה קיים רק ביום הכיפורים ותרומה או בכל איסורי הנאה (יו"ד סו"ס ק"ז נקה"כ וט"ז סק"ד ופרי חדש או"ח תרי"א).

סיכום: דינו כשאר הסבונים ורוב הפוסקים מקילים.

תשובה תרנז

כרית חימום (או"ח סי' תמב)

שאלה: כרית חימום המכילה תערובת דגנים, שדרך חימומה במיקרוגל, האם מותרת בשהייה ובשימוש בפסח?

תשובה: יש לדמות זאת לכופת שאור שייחדה לשייבה וטח פניה בטיט, ובנוסף יש להעלות את הסבירות שאין שם אלא קטניות בלבד, ואף אם יש דגנים ספק אם באו במגע עם משקים. הרב יעקב אריאל כתב מאמר באהלי תורה (ח"ה מ"א) והסיק לקולא.

תשובה תרנח

תערובת של בעלי חיים (או"ח סי' תמב)

שאלה: האם מותר ליהנות מאוכל של עופות ודגים, המכיל תערובת חמץ?

תשובה: בשו"ע ישנה הבחנה בין חמץ לבין תערובת חמץ, לגבי חמץ רק אם נפסל מאכילת כלב מותר להשהותו, ואילו ביחס לתערובת חמץ, די שיפסל מאכילת אדם כדי להתיר להשהותו בפסח (על פי שו"ע או"ח תמ"ב ב' וד'). המגן אברהם (סק"ז) כתב שכמו שמותר לקיימו כך מותר ליהנות ממנו, דלא עדיף מפת שעיפשה.

על פי דברים הללו, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג עמ' צב) להתיר לתת אוכל לדגים ללא הכשר, כי זה בגדר תערובת חמץ שנפסלה לפני החג מאכילת אדם, לעומת זאת בספר מקור חיים (הביאו ערוך השולחן תמ"ב י"ט) שאותו חמץ אסור באכילה ובהנאה (רק להשהותו שרי), ונראה שכדבריו פסק הרב מרדכי אליהו בספרו הלכות חגים (לא מצאתי) שכתב באופן כללי שצריך לתת לבעלי חיים אוכל הכשר לפסח ולא חילק בין הסוגים השונים.

סיכום: יש אפשרות לתת לבע"ח תערובת המכילה חמץ, אם נפסל לפני פסח מאכילת אדם, ויש מחמירים בכך.

תשובה תרנט

סעודה שלישית בשבת שחלה בערב פסח (או"ח סי' תמד)

שאלה: כיצד יש לקיים מצוות סעודה שלישית בערב פסח שחל להיות בשבת?

תשובה: רקע – הקושי הקיים הוא, שמצד אחד אין אפשרות לאכול בערב פסח מצה מתחילת היום, ומצד שני חמץ אסור באכילה כבר מהשעה החמישית [הפוסקים דנים בסוגיה זו בשני מקומות: בהלכות שבת, בסימן רצ"א, וכן בהלכות פסח בסימן תמ"ד].

יש בסוגיה זו, חמש שיטות:

1. דעת הזוהר (פרשת אמור צ"ה) היא, שאין מקיימים מצוות סעודה שלישית בשבת זו. הזוהר סובר שאין מקיימים סעודה שלישית אלא בפת, וכיוון שאי אפשר בשבת זו, לכן המצווה נדחית (הובא בביאור הגר"א).

2. דעת השו"ע היא, לאכול מצה עשירה עד השעה העשירית, לברך עליה מזונות, ולסמוך על הדעה, שניתן לקיים סעודה שלישית באכילת מיני דגן שברכתם מזונות (או"ח רצ"א ה)..

3. דעת הרמ"א היא, שהואיל ובאשכנז המנהג שאין אוכלים מצה עשירה (הן בפסח והן בי"ד ניסן), לכן יקיים את הסעודה בבשר או בפירות, ולפי דעה זו מותר לקיימה גם אחרי שעה עשירית, כי לא נאסר לאכול סמוך למנחה אלא דברים המשביעים. הנהגה זו נסמכת על השיטה שניתן לקיים סעודה שלישית בבשר ודגים או בפירות (שם).

4. דעת הרב עובדיה יוסף היא, שיכול לקיימה במצה מבושלת או מטוגנת ויברך עליה המוציא כאשר החתיכות גדולות כזית (על פי או"ח קס"ח י) ויקיימנה עד שעה עשירית ואם התאחר מלאוכלה עד אז, יכול לקיים סעודה שלישית אחרי שעה עשירית אבל רק בכמות המוגדרת כטעימה (שזה עד כביצה).

5. לקבוע סעודה שניה על לחם עד סוף שעה רביעית ולעשות בה הפסקה, הגורמת להחשיבה כשתי סעודות (ע"י ברהמ"ז ושוב המוציא), ולסמוך על השיטות שאין זמנים לסעודות שבת.

על דרך הלימוד ישנם עוד שתי אפשרויות: להתיר לאכול מצה אחרי חצות, מדין עשה (שלוש סעודות) דוחה ל"ת (אכילת מצה בערב פסח) או שניתן לקחת מצות שנאפו לא לשם מצת מצווה (שלפי המאירי תחילת ערבי פסחים, לא אסורה באכילה בערב פסח, שהרי לא יוצאים בה ידי חובת מצה בלילה הזה), כיום לא מצוי מצות כאלו בשוק, מחשש למכשלה, שיהודי יאכל אותה בליל הסדר.

תשובה תרס

אפייה בתנור חמץ (או"ח סי' תמז)

שאלה: האם אני רשאית להכין לפני פסח עוגות בתנור (נקי מחמץ בעין) שלא הוכשר לפסח, עם מצרכים הכשרים לפסח בתבנית חד פעמית ולכבד את אחותי האשכנזיה ממאפה זה?

תשובה: אמנם יש מחלוקת בין בני ספרד לבין בני אשכנז ביחס לסוגיית 'חוזר ונעור', אבל ביחס למקרה זה, יש כאן רק חשש של 'ריחא', שהרי העוגה לא נוגעת בגוף התבנית שבלעה חמץ, ועל כן אין מחמירים בכך (כאשר המאכלים ניתנים אחד אחרי השני, עיין שו"ע יו"ד ק"ח). ולכן גם לאשכנזים מותר הדבר, ויכולה להשתמש ברשת של כל השנה.

מה היה קורה אילו היתה השאלה האם מותר להכין תבשיל או מאפה בכלים של כל השנה (במקרה דלעיל אין מגע בין המאכל לכלים)? לפי הרב דוב ליאור הדבר אסור, אמרתי לו שהרב עובדיה יוסף (עיין חו"ע עמ' קה מהד' תשס"ג שהתיר להכין ריבה בכלי חמץ) מתיר לספרדים. השיב: הרב עובדיה, רב כוחו להיתרא (הרב עובדיה נסמך על שתי סברות, נותן טעם לפגם כי סתם כלי אינו בן יומו וכן על נ"ט בר נ"ט דהיתרא).

הרב יהודה נקי אמר לי שמותר לכתחילה לספרדיה להכין כי יש כאן נ"ט בר נ"ט דהיתרא, ואחרי שהמאכל מוכן מותר גם לתת אותו לאשכנזים (ועיין עוד ביביע אומר ח"ט סימן מ"ה).

תשובה תרסא

חוזר וניעור (או"ח סי' תמז)

שאלה: האם החמץ חוזר וניעור לפי מרן השו"ע?

תשובה: ישנה סתירה בין מספר סעיפים בשו"ע.

בסימן תמ"ז (ד) מביא בתור דעה סתם שאינו חוזר וניעור, וזה הציטוט: 'אם נתערב החמץ קודם הפסח ונתבטל בשישים, אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים', ואילו בסימן תמ"ב (ה) משמע מלשונו שחוזר וניעור, והריני לצטט: 'דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה וכיוצא בו, אף על פי שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח, ואף ע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא, הרי זה אסור לאכלו'.

ישנם מספר דרכים איך ליישב:

א. מרן העתיק את לשון הרמב"ם בסימן תמ"ב כאשר אין רצונו אלא לפסוק את עיקר דבריו, שמותר להשהותו אבל לא פוסק כמותו שאסור ליהנות מתריאקה (כך כתב בהערות למ"ב מהדורת איש מצליח).

ב. יש חילוק בין טעמו לממשו של החמץ. מרן התיר בטעמו ולא בממשו לפי זה יוצא ששו"ע מחמיר יותר מרמ"א בלח ולח, ויש שם ממשות, על פי שיורי כנסת הגדולה.

ג. יש חילוק בין עירב במזיד להתערב בשוגג מג"א גר"ז פר"ח.

ד. ישנה חומרא כאשר החמץ הוא דבר המעמיד, על פי כיסא אליהו.

ה. ניתן להעמיד את הסעיף על תריאקה, באופן שהתערב בפסח עצמו, על ידי נוכרי ובפסח עצמו חמץ אוסר במשהו (עולת שבת).

עייני חזון עובדיה פסח מהדורת תשס"ג עמ' ק שמקל בדבר, וכן בהערות שבסוף מ"ב איש מצליח עמ' כו. [ביחס לתערובת דגן לפני פסח עם דבר היתר, כאשר בא במגע עם מים רק בחג עצמו, עייני מקראי קודש לרב פראנק סימן ע"ח, הערות בסוף מ"ב איש מצליח ח"ה עמ' נ"א (על סימן תמ"ז ד מ"ב סקל"ב), מעיני אומר ח"ג עמ' ס"ח].

סיכום: דעת הרב עובדיה יוסף היא להקל, למרות שיש הרבה פוסקים ספרדים שהחמירו בדבר (כה"ח אותיות נ"ט וע"ו).

תשובה תרסב

טורטיה בפסח (או"ח סי' תמז)

שאלה: האם מותר לאכול טורטיה בפסח?

תשובה: ישנם שני סוגים, בכל השנה בארצנו משתמשים בסוג העשוי מקמח חיטה (ולכן לפי הרבה פוסקים ברכתה המוציאה) אבל בפסח משתמשים בסוג העשוי מקמח תירס. הסוג השני מותר בפסח לאוכלי קטניות כמובן עם הכשר לפסח.

תשובה תרסג

שימוש בכלי לא כשר (או"ח סי' תמז)

שאלה: בטעות, הכנתי בפסח תבשיל בסיר שבשימוש כל השנה, האם אני רשאי לאוכלו?

תשובה: התשובה לשאלה זו, נגזרת מהתשובה שבסימן תנ"ב, לבני ספרד מותר אם עברו עשרים וארבע שעות משעה שבושל/חומם בו, ואילו לפי פוסקי אשכנז התבשיל אסור, כי לדעתם בפסח דין 'נותן טעם לפגם' – שרי', אינו קיים בפסח. זו לשון ההלכה (או"ח

תמ"ז י): 'נותן טעם לפגם, מותר גם בפסח. הגה: ויש מחמירין, וכן נוהגין באלו המדינות. ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור'.

סברת הרמ"א על פי דברי הרא"ש (ע"ז הו) שהואיל וחז"ל החמירו בחמץ שאוסר בכל שהוא, ממילא גם טעם פגום אוסר, ואילו סברת המתירים היא שחז"ל גזרו שלא בטל אפילו באלף, רק אותו סוג חמץ שהיה ראוי לתת טעם לשבח, אילו היה ביחס יותר גדול.

זה לשון הרא"ש: 'דהא אין לך בטול טעם יותר ממהו באלף אפילו הכי אסרו רחמנא והוא הדין נמי נותן טעם לפגם... ולא נהירא דנהי דהחמירה בהן תורה לאוסרם במשהו מכל מקום יש שם איסור עליהן. אבל כשהוא פגום פקע איסורו'.

תשובה תרסד

אופן מכירת החמץ (או"ח סי' תמח)

שאלה: מהי הדרך הנכונה לבצע מכירת חמץ?

תשובה: המ"ב (סקי"ב) מביא מספר תנאים למכירת חמץ לכתחילה, שאצטט להלן, ואולי זאת הסיבה שאנשים נמנעים מלמכור חמץ גמור, כי כמעט מן הנמנע לעמוד

בדרישות הללו (חוץ מהבעיה שנראה הכל כהערמה):

א. החמץ לא יהיה מונח בבית היהודי, אלא בחדר חיצוני (מפני שאם משאיר אותו בבית 'מחזי כחמצו וגם איכא למיחש שמא יבוא לאוכלו, דכיון דדידיה הוי מעיקרא, לא בדיל מינה').

ב. למסור לו את מפתח החדר שמונח בו החמץ, כדי שיוכל להיכנס בשעה שירצה, וליטול את חמצו שנמכר או שניתן לו.

ג. לא להניח מסגר על החדר הקנוי לגוי (כדי שלא יוכל הנוכרי ליטול את החמץ) כי אז מוכח שכל המכירה לא היה אלא הערמה בעלמא (שם).

כיום, בצורת החיים בה אנו חיים, שלרוב אין לנו חדר בחוץ, וגם אינו יכול לפנות חדר שלם לצורך מכירת החמץ, כתב הרב מרדכי אליהו: 'עשה מחיצה לפני החמץ, ואף על פי כן ישכיר לנכרי את המקום ודרך גישה אליו' (הלכות חגים ג מ"ג). כמו כן כתב במ"ב מהד' דרשו (סימן ת"מ סקי"ג הערה 18) וכן בשלמי מועד (עמ' שכ"ב), שאם משכיר את המקום לגוי, די שיסמן באופן חיצוני שזה שייך לגוי ויזהיר את בני ביתו שיש שם חמץ השייך לגוי.

תשובה תרסה

החמרה במכירת חמץ (או"ח סי' תמח)

שאלה: האם יש להחמיר שלא לקנות מוצרי חמץ מחנות שעשתה מכירת חמץ [ולהמתין עד שיגיעו דברים שנטחנו לאחר הפסח]?

תשובה: יש להבחין בין שני דברים: א. איסור לא יראה ולא ימצא, שהוא איסור תורה. ב. קנס שקנסו חז"ל שלא ליהנות מחמץ שעבר עליו הפסח (משנה פסחים ב, ב).

מצד הדין המכירה תקפה ביחס לשני הדברים שהוזכרו לעיל, למרות שזה נראה כלפי חוץ, כעין הערמה. הרב ש"ז אורבך הסביר שעל אף שהמוכר לא עושה בלב שלם, וכן הקונה, סוף סוף הואיל ומבחינה משפטית יש תוקף לעיסקה, אין עוברים באיסור. למרות הצד המקל שהבאנו, אנו ממליצים לכל אדם פרטי להחמיר ולהסל את חמצו הגמור, כדי להימנע מאיסור תורה המזוכר באות א' לעיל.

אבל ביחס לסעיף ב', כלומר האם ליהנות אחר הפסח מחמץ שנמכר לגוי, כיון שמדובר באיסור דרבנן, גם המחמירים שלא למכור, כאן יש להקל בדיעבד, ועל כן אנו רשאים לצרוך מחנויות שמכרו את חמצם כדין.

הערה: דעת הגר"א כפי שמובא במעשה רב (בסידור אישי ישראל עמ' 570 סעיף ק"ב וכן בעמ' 524) היא שלא למכור חמץ במנהג הנפוץ, וכך כתוב: 'לא היה אוכל אחר הפסח חמץ הנמכרת כנהוג, מטעם שהביטול צריך להיות בלב שלם, ואין כולם יכולים לעשות ככה', 'נזהר שלא למכור חמץ, כי אם מכירה עולמית, וכן אחר הפסח, אין ליקח... כי המכירה גרוע', וכתב עוד שם שלא היה משתמש בכלים שבצעו מכירת חמץ, כי צריך טבילה' (כנראה שבתקופתו היו מוכרים החמץ עם הכלים בהם היה מצוי).

תשובה תרסו

הנאה מחמץ שנשכח (או"ח סי' תמח)

שאלה: האם מותר ליהנות מחמץ ששכחתי למכור?

תשובה: הרבנות הראשית מוכרת את כל החמץ של אותם האנשים ששכחו למכור את חמצם, מדין 'זכין לאדם שלא בפניו'.

העניין הזה בעצמו שנוי במחלוקת בין תרומת הדשן לקצות החושן. בספר תרומת הדשן (קפ"ח) התיר לאדם ללא קבלת רשות או מינוי שליחות, להפריש חלה מעיסה, על מנת

להצילה מהפסד, ואילו בעל קצות החושן (רמ"ג ח) השיג עליו, כי זכין לאדם ולא זכין מאדם, כלומר ניתן להוסיף רכוש לזולת שלא מדעתו, אבל לא ניתן להפקיע רכוש שלו שלא מדעתו.

למעשה, האקט של הרבנות הנ"ל נשען על הדעה המתירה.

בפועל, מסתמכים על ההיתר הנ"ל רק במצבים של הפסד מרובה, וכאשר אותו אדם ששכח למכור אינו מסוג האנשים המבטלים בתורה [הוספת הרב יהודה נקי: בצרוף שעשה ביטול בערב פסח], כי ביחס אליהם אין אמדן דעת שאילו היינו שואלים אותם, הם היו שמחים בכך.

תשובה תרסז

קניה בבית מרקחת אחרי פסח (או"ח סי' תמח)

שאלה: האם אני צריך לבקש אישור מכירת חמץ, כאשר אני הולך לבית מרקחת לאחר הפסח?

תשובה: התשובה מתחלקת לשלושה חלקים:

א. אם מדובר בדברי מאכל הנמכרים בבית מרקחת, פשוט שאין לרכוש אם לא עשו מכירת חמץ.

ב. אם מדובר בתרופות שאינן ראויות למאכל אדם, הרי שמותר להשהותן בפסח ברשות ישראל (כמבואר לעיל על סימן תמ"ב).

ג. אם מדובר בדברי מציצה וכדומה העלולות להכיל חמץ, בדיעבד יש לסמוך על שיטת הרמב"ם הסובר שתערובת חמץ אמנם עוברת מהשולחן (כלומר אסורה באכילה) אבל אינה עוברת מן העולם (כלומר שמותר להשהותה ברשות ישראל) באופן שאין כזית בכדי אכילת פרס (על פי רמב"ם חמץ ומצה ד ח במגיד משנה). מאידך, השו"ע לא פסק כרמב"ם אלא החמיר בדבר (תמ"ב א) אבל לעניין 'דיעבד', יש לסמוך על הדעה המקלה באיסור דרבנן (חמץ שעבר עליו הפסח, אסור מדברי חכמים בתורת קנס, על שעבר על איסור 'לא יראה' ו'לא ימצא').

דעת הרב דוב ליאור היא שאין צורך בכשרות לתרופות, הואיל ואם יש שם חמץ, אינו ראוי לאכילה, ועל אף שיש לתרופה טעם טעים, זה בגלל החומרים הנלווים ולא מחמת החמץ.

סיכום: אם אתה נזקק לקנות משהו בבית מרקחת לאחר הפסח, מצד הדין אין צורך לדרוש אישור מכירת חמץ, אלא רק כאשר אתה רוכש מיני מאכל.

תשובה תרסח**חמץ החוזר (או"ח סי' תמח)**

שאלה: שלחתי חבילה אחרי פורים, ובתוכה חמץ, היא טרם הגיעה ליעדה, מה עלי לעשות?

תשובה: תכלול אותה במכירת החמץ, הואיל וזה מוגדר כפיקדון, וניתן למכור פיקדון (אילו היה מדובר בדבר שנגנב ממך, לא היית מוסמך למכרו). אילו היה מדובר באדם שיודע שיש בדרך בדואר חבילה המיועדת אליו, אין בסמכותו למכור אותה (אין אדם יכול למכור דבר שאינו עדיין בבעלותו, עיין אשרי האיש ח"ג עמ' שלד).
סיכום: השולח יכול ומחויב למכור החמץ, אבל אין סמכות לנמען למכור.

תשובה תרסט**מכון מחקר (או"ח סי' תמח)**

שאלה: במכון למחקר, ישנם בעלי חיים, מתפקידי להאכיל אותם במאכלים המכילים חמץ גמור הראויים למאכל אדם. האם אני רשאי להמשיך או שעלי להתפטר?

תשובה: תודיע להם שאין אתה מסכים להאכיל את בעלי החיים בחמץ (יש תחליפי מזון אחרים, וכן ניתן למכור את בעלי החיים לגוי, והגוי יאכיל חמץ – מ"ב תמ"ח סקל"ג). עיין בתשובתנו לעיל (סימן תמ"ב 7) בדבר האכלת תערובת חמץ שנפסלה מאכילת אדם.

תשובה תרע**האם כלב אוכל חמץ? (או"ח סי' תמח)**

שאלה: יש ברשותי כלב, האם אני רשאי להאכילו חמץ?

תשובה: אסור ליהנות מחמץ, ואפילו אם הכלב הוא של הפקר, הואיל ויש הנאה במה שממלא רצונו להשביע לבהמה (שו"ע או"ח תמ"ח ו מ"ב סקכ"ח).

תשובה תרעא

חלב אַם חמץ? (או"ח סי' תמח)

שאלה: שאבתי חלב מגופי לפני פסח, האם מותר לתת ממנו לתינוק שלי בפסח?
תשובה: ודאי שמותר, כל השאלה המוזכרת היא כאשר הפרה (להבדיל) אוכלת חמץ בפסח, כאשר החמץ כבר אסור בהנאה, יש האוסרים את התוצרת ויש מתירים, הואיל והחלב הוא תוצאה גם מהמים שהיא שותה, ו'זה וזה גורם - שרי' (מ"ב סו"ס תמ"ח). אבל במקרה שלך, שאכלת חמץ לפני זמן האיסור, אין כאן הנאה מדבר האסור בהנאה כלל.

תשובה תרעב

ליבון חמור (או"ח סי' תנא)

שאלה: האם בימינו ניתן לעשות ליבון חמור לכלים, כאשר אני רואים שלא נתזים מהם ניצוצות גם בחום גבוה?

תשובה: דנו בכך בפוסקים (שו"ת בית אבי כ"ז וכן ספר הגעלת כלים עמ' תמה, קונטרס שמעתתא עמיקתא עמ' 35), והסתפקו בליבון של חום המגיע ל375 מעלות צלזיוס, בספר הליכות מועד כתב (עמ' סח) 371 מעלות. הרב דוב ליאור הורה, שברשת של 'מנגל', יש להסתפק בשימוש בחום הרגיל שלה על מנת להכשירה, לדעתו ניתן להכשיר גם תבניות רגילות של תנור, בשיטה של 'כבולעו כך פולטו'.

תשובה תרעג

הכשרת המנגל (או"ח סי' תנא)

שאלה: הנחתי רק פעם אחת על המנגל פיתה לחימום, וברוב הזמן השימוש היה רק לדברים שהם כשרים לפסח, האם דנים אותו על פי רוב שימוש או שחוששים למיעוט שימוש?

תשובה: הכלל לפי השו"ע שכל כלי נידון לפי רוב השימוש. כלומר אם רוב הפעמים השתמש בקר ומעט בחם, מועילה שטיפה. זו לשונו: 'כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו; הלכך קערות אף על פי שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירו שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשרן. הגה: ויש מחמירין

להגעיל הקערות בכלי ראשון, וכן הוא המנהג. וכן בכל דבר שיש לחוש שמא נשתמש בו בכלי ראשון, כגון כפות וכדומה לזה. ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אעפ"י שתשמישן בצונן, משום שלפעמים משתמשין בהם בחמין, וכן הוא המנהג להגעילן'.

מתחילה יש להתבונן על דעת מרן השו"ע האומר שהכשרת הכלי תיעשה לפי רוב השימוש, מה הטעם לפסיקה זו, והלוא אם הכלי בלע פעם אחת באופן חמור כגון ללא משקים, איך יועיל לו הגעלה המתאימה לכלים שבלעו על ידי משקים?

הרשב"א (שו"ת ח"א שע"ב) מבאר שקולא זו נעוצה בעיקרון שאם בישל בכלי שאינו בן יומו, הדבר מותר, מדין נותן טעם לפגם שרי, לפיכך אמרו חכמים ללכת אחר עיקר התשמיש.

הביא בחזון עובדיה (פסח תשס"ג עמ' קמח) את המושג של חז"ל בסוף משניות ערוכין האומר 'מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך', כלומר ההיתר הנ"ל בנוי על כך שמלכתחילה הדבר מותר מן התורה, ורק חכמים אסרו, ו'הם אמרו והם אמרו' כלומר הם אמרו להחמיר במצב מסוים (להצריך הכשרה לכלי שאינו בן יומו) והן גם אמרו להקל במצב מסוים (ללכת אחר רוב שימוש).

על פי זה גם כתב שם, בשם הרמ"ע מפאנו (צ"ז) שאם הכלי הוא בן יומו מאותו מיעוט הבלוע באופן החמור, כאן יצטרכו הכשר חמור התואם אף את מיעוט השימוש, ונקודה זאת הובאה להלכה במ"ב (סקמ"ו): 'ומכל מקום אם ידוע שתוך מעת לעת השתמשו בו חמץ בכלי ראשון ממש, אף על פי שעיקר תשמיש שלו תמיד הוא על ידי עירו או בכלי שני צריכין הגעלה בכלי ראשון דוקא אליבא דכולי עלמא ואם על ידי אור צריך ליבון'.

[לפי זה מובן מדוע הרמ"א מחמיר בכך, כי לשיטתו נותן טעם לפגם אסור בפסח (עיין או"ח תמ"ז י').]

השאלה היא האם נפעיל עיקרון זה, גם בכלי שרוב השנה אינו משמש למוצרי חמץ, ופעמים בודדות השתמשו בו לחמץ, האם נוותר על הצורך להכשירו לפסח והואיל ורוב השימוש היה במוצרים הכשרים? הסברא אומרת שיש ליישם עיקרון זה, כי זיל בתר טעמא', והואיל וגם כאן קיים היסוד של נותן טעם לפגם.

בשו"ת אור לציון (ח"ג עמודים ק"ח, קכ"ב) כותב סברא נוספת להסבר של שיטת מרן ההולכת לפי רוב השימוש, וזו לשונו: 'כיון שאנו תולים שימשיך להשתמש בו כפי רוב תשמישו'. כלומר ההיתר להקל בצורת ההכשרה נובעת גם מהתלייה אולי ישתמש בפסח באותה צורת שימוש ששימש הכלי ברוב הזמן. יוצא אם כך, שבכלי שהשימוש בו הוא תמיד בכלי ראשון דרך משל, על אף שרוב פעמים, השימוש בו הוא בדברים שאינם מכילים דגנים, סוף סוף כאשר עתיד להשתמש בו בפסח, הוא ישתמש בחום של כלי ראשון וטעם האיסור שנבלע בו אפילו פעם אחת, יחזור ויתן טעם (למרות שזה טעם פגום, ס"ס רבנן גזרו גם על כך), ועל כן צריך לעבור הגעלה (ועיין אור לציון ח"ג פרק י אות ה בהערה וכן שם בהערה י"א).

לפי זה יוצא שבשאלה בה נשאלתי, צריך ליבון דווקא, כי אופן השימוש ברשת הוא בלא משקים, ושיקול של רוב שימוש אינו משמעותי.

דעתו של הרב עובדיה יוסף כמו כן, שלא הולכים לפי רוב סוגי תבשילים, כפי מה שכתה הרב יהודה נקי (עיין במעין אומר ח"ג פ"ב מ"ה) גם בילקוט יוסף פסח ח"ב עמ' 344-348 כתב כך. בניגוד לכך, כתב בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ג כ"ח) בהקשר לשאלה דומה, שם הוא נשאל על אופן הכשרת כלים הבאים מחו"ל שאין ידוע בדיוק אופן הכנתם, כלומר מאיזה חומר הם הוכנו, והרב מגיע למסקנה שיש להתיר אותם בהגעלה, למרות שיש חשש שהחומר שממנו עשו את השכבה החיצונית הוא ממין החרס שאינו פולט בדרך הגעלה דרך החשיבה של הרב שם היא כך: 'ועוד נמי אין דרך אנשי עירינו לבשל תבשיל שיש בו עיסה וקמח שהוא חמץ בעין, אלא כל תבשילין שלנו הם אורז ובשר וירקות ופירות האדמה בלבד, ואם פעם אחת בשנה יזדמן שיבשלו תבשיל שיש בו חמץ בעין, אין הולכין בכלי אלא אחר רוב תשמישו, ואם לא יבצר היות מעורב באורז חטים או שעורים בטלי במעוטייהו, ולכן יש להורות בקערות אלו שהם כלי שני להתירם בהגעלה כדי לאכול בהם בפסח, ועל צד היותר טוב יגעילם ג' פעמים'.

רואים שהרב יוסף חיים דן את הכלים הללו לקולא, כלומר להסתפק בהגעלה, הואיל ורוב השימוש בהם הוא לא במוצרי חמץ, אמנם הביא שם עוד סניפים להיתר, כגון שאין הדרך בעירם להשתמש בכלים הללו לכלי ראשון, אבל סוף סוף רואים שהרב מיישם את העיקרון של רוב שימוש גם בדוגמא של השאלה בה פתחנו.

גם בספר כף החיים ניתן למצוא שהלך בדרך המקילה, בסימן תנ"א (סקנ"ח) כתב על דברי מרן: 'כלים שמשתמשים בהם על ידי האור כגון שיפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון', שזה מדובר ב'שפוד ואסכלא שצולין עליו מולייתא של חמץ, אבל שיפוד שצולין בו בשר, סגי בהגעלה. ומיהו אם יש לחשוש שאיזה פעם צלו בו חמץ, לא סגי ליה בהגעלה, לפי דעת המחמירין שכתב מור"ם ז"ל לקמן בסעיף ז, שהולכין אחר מיעוט תשמישו'.

מדבריו נראה שכל הצורך ללבן, באופן שפעמים השתמש במאכל חמץ, הוא דווקא לפי שיטת הרמ"א החושש למיעוט השימוש, משמע שלפי דעת השו"ע ניתן לוותר על ליבון (לא מבואר במקום מדוע צריך עדיין הגעלה, ומי שיעיין בסעיף י' יראה שזה תואם לדעת הרמ"א החושש תמיד אולי מכיל המלח חמץ ודעת השו"ע היא שאחזוקי איסורא לא מחזיקינן, ועל כן הצורך בהגעלה נובע מחמת המנהג ולא מכוח ההלכה, על פי הערות איש מצליח תנ"א ד 6).

כמו כן, הרב דוב ליאור אמר לי בעל פה, שלספרדים יש מקום להקל ביחס להכשרת מנגל, כי ברוב השימוש אין שם חמץ.

[במקום אחר כתב בכף החיים (שם, ס"ק שי"א) שלפי מגן אברהם, אם צלו בפסח משהו כשר על שיפוד שצלו בו בעבר מולייתא או שאר דבר חמץ ולא לבנוהו בינתיים, המאכל נאסר. וזה תואם רק לשיטה

שנותן טעם לפגם בפסח אסור. מהדברים הללו רואים שחושש למיעוט השימוש בחמץ, אבל דבריו הם אליבא דמגן אברהם, ועל כן אין להוכיח מכאן מה דעת מרן השו"ע].

סיכום: נראה לסכם שלגבי השאלה בה פתחנו, לבני אשכנז פשוט שצריך ללבן, ואילו לבני ספרד הדעה הרווחת היא שיש צורך ללבן את הרשת של המנגל למרות שיש שהסתפקו בהגעלה בלבד.

תשובה תרעד

איך פועלת ההגעלה (או"ח סי' תנב)

שאלה: איך אפשר לעשות הגעלת כלים? הרי כבולעו כך פולטו (בעת הגעלת כלי, המים הרוותחים שישנם בכלי המרכזי בו מגעילים את הכלים, מפליטים את הטעם הבלוע בכלי, ובאותה מידה שהוא מפליט את האיסור, יש לחשוש שמא אחרי שפולט הוא יבלע שוב את מה שפלט דרך המים החמים).

תשובה: זו שאלה מרכזית הנוגעת לכל דיני הגעלת כלים.

על מנת ליישב את הקושי הנ"ל, נפרט את שלושת הדרכים, בהם כלי-החמץ מוכשרים בהגעלה:

1. 'ביטול בשישים', כלומר אם אדם מכניס כף לתוך היורה המרכזית צריך שיהיה יחס של 1/60 בין הכף למים, או במילים אחרות שיהיו פי שישים מים כנגד הבלוע בכלי (המספר שישים הוא הערכה המחמירה ביותר, עד כמה משהו נותן טעם בדבר אחר, אכן יש מאכלים שבטלים גם בפחות משישים). כך גם שנפלט מהכלי, בטל במים ולא אוסר הכלי בחזרה.

הכלל של 'בטל בשישים' תקף כאשר מגעילים עד ליל הסדר עצמו, ועד אז לכל השיטות מותר להגעיל כלים על סמך ביטול בשישים.

2. 'טעם לפגם', טעם פגום הוא כאשר אדם מכניס כלי שאינו בן יומו, כלומר שלא בושל בו חמץ בעשרים וארבע שעות האחרונות. הטעם שהוא פולט, נקרא טעם פגום, לאשכנזים טעם פגום אוסר אם התערב בפסח עצמו, ולספרדים מותר טעם פגום (אפילו בפסח עצמו, סימן תמ"ז¹). כך מה שנכנס לכלי הוא פגום, ופגום לא אוסר כאשר נכנס בחזרה.

3. 'היתרא בלע' (נ"ט בר נ"ט), כאשר יש משהו שנבלע בשעה שהוא מוגדר כ'היתר', למרות שהוא יהיה נחשב כאיסור לאחר מכן, הוא בטל לפי אותה השעה. הדוגמא הידועה היא שבישלו בשר בכלי ופינו ממנו את התבשיל ניקו אותו ובישלו בו אורז, אותו אורז מוגדר כפרווה וניתן ואוכלו עם חלב (שו"ע י"ד צ"ה). לענייננו, כאשר בושל החמץ הוא היה בגדר

'היתר' ועכשיו הוא אסור כיוון שיש איסור חמץ. על כן גם בענייננו, החמץ נפלט מהכלי למים בשעה שהוא מוגדר כהיתר, ועל כן המים אינם אוסרים בחזרה את הכלי. כותב הביאור הלכה (תנ"ב א', מ"ב ס"ק כ"ח) שלא לסמוך על סברת 'היתרא בלע', כיוון שהוא חושש לשיטת הרמב"ן המגדיר את החמץ כ'איסורא בלע'. ולכן לדעתו, בהגעלת כלים אין להסתמך על 'היתרא בלע' אלא על ביטול בשישים או נותן טעם לפגם (משנ"ב תנ"ב ס"ק א', ס"ק י"ג).

סיכום: ההגעלה מועילה לפי ההסברים הנ"ל, ויש לציין שלפי השו"ע, מותר להגעיל גם כלים בני יומן, לפני פסח, אף אם אין פי שישים במים כנגד הכלי, ואילו לפי המ"ב ניתן לנהוג כך רק אם יש שישים במים כנגד הכלי או לחילופין לא להגעיל כלים בני יומם, או לשים חומר פוגם במים.

תשובה תרעה

הגעלת היורה הגדולה (או"ח סי' תנב)

שאלה: האם צריך להגעיל את היורה הגדולה שבתוכה עושים את ההגעלה?

תשובה: לכאורה, לפני שמשתמשים בסיר על מנת להגעיל בתוכו כלים, הוא צריך להיות בעצמו 'כשר', ואם הוא שימש לחמץ בכל השנה, יהיה צריך להגעיל אותו מקודם.

כותב המ"ב (תנ"ב סק"י) שאם רוצה להגעיל לאחר זמן איסור חמץ, צריך להרתיח את המים ביורה, ואז לשפכם ולהרתיח שוב, שאם לא כן הכלים נאסרים מחמת המים, כיוון שיש בהם חמץ, והחמץ אינו יכול להתבטל לאחר זמן איסורו. ובסוף, לאחר גמר הגעלת הכלים, אם רוצה להשתמש ביורה לצרכים אחרים צריך להרתיח בה מים כדי שתפלוט את הבלוע בה.

אבל אם מגעיל לפני זמן איסור החמץ, אין צריך להגעיל שנית כיוון שהוא נותן טעם בר נותן טעם דהתירא.

סיכום: אם מכשיר לפני פסח, הכלי הגדול אינו צריך הכשרה 'טרום הגעלה', אבל צריך שיהיה נקי.

תשובה תרעו

הכשרת כלים בפסח עצמו (או"ח סי' תנב)

שאלה: שמתי לב בחול המועד, שלא הכשרתי לפסח כלים מסוימים, האם אני רשאי להכשירם בחג עצמו?

תשובה: זה תלוי באיזה אופן אתה מעוניין להכשיר. אם על ידי ליבון, אתה רשאי מפני שבליבון האש שורפת את החמץ. אבל אם אתה מעוניין להכשיר ב'הגעלה', הדבר יותר מורכב מפני שבאותה מידה שהטעם נפלט על ידי המים החמים, כך המים גורמים לטעם להיבלע שנית!?

[כאשר אנו מכשירים בהגעלה לפני פסח, מצטרפים מספר נימוקים או סברות לעקוף את הבעיה כגון 'היתרא בלע' ואין נאסר הכלי מהמים בטעם חמץ כי זה נ"ט בר נ"ט, או שיש ביטול בשישים או שהכלי אינו בן יומו ולכן הטעם הנפלט הוא טעם לפגם]

לשיטת בני ספרד הנוקטים שגם בתוך פסח, נותן טעם לפגם מותר (או"ח סימן תמ"ז י) אם הכלי אינו בן יומו או שיש חומר מפגל במים אף אם הוא בן יומו סוף סוף הטעם כעת פגום, ולכן תועיל ההגעלה, ואילו לפי בני אשכנז הפוסקים כרמ"א שנטל"פ אסור גם בפסח, הרי שאין דרך להכשיר כלים בדרך זו בפסח.

סיכום: לפי השו"ע רשאי ואילו לפי הרמ"א אסור.

תשובה תרעז

בישול קטניות לצורך השבת (או"ח סי' תנג)

שאלה: אני משתייכת לקבוצת האנשים שאינם אוכלים קטניות בפסח, האם אני יכולה לבשל אורז בשביעי של פסח על מנת לאוכלו בשבת הצמודה לחג, ואם כן באילו כלים אני צריכה להשתמש?

תשובה: יש כאן דיון כפול: א. האם מותר לבשל מיום טוב לשבת, על סמך עירוב תבשילין, סוג מאכל שאינו ראוי לאכילה למבשל עצמו; ב. האם מותר, למי שנזהר מאכילת קטניות, להשתמש לכתחילה בכלי פסח לבישול של קטניות.

א. בפשטות, כל דבר הראוי לאכילה ביום טוב, מותר לבשל אותו לשבת, על סמך עירוב תבשילין, ואין הבדל אם זה ראוי לי או רק לאחרים, ולכן מותר לבשל קטניות ביום טוב עבור מי שמותר באכילתן.

זו הסברא הפשוטה, אבל הרמ"א כתב באופן שונה, וכך כתב (תקכ"ז, ס): 'ומי שמתענה ביום טוב, אסור לבשל לאחרים אפילו לצורך בו ביום, דהוי כמי שלא הניח עירוב שאינו מבשל לאחרים'. על פי דבריו ניתן להסיק שהדבר אסור [בטעם הדבר כתב המ"ב (סקס"ה): 'רצונו לומר כמו דקיימא לן, דאותו איש שלא עירב אסור לבשל מיום טוב לשבת אפילו בשביל אחרים, כיון שאסור לבשל בשביל עצמו, כן הוא הדין ביום טוב גופא מי שמתענה דאסור לבשל בשביל עצמו כיון שאין צריך לה ממילא לא הותר לו לבשל גם בשביל אחרים']. המ"ב (שם) מביא פוסקים המסתייגים מדעת הרמ"א וכך כותב: 'ועיין באחרונים שמפקפקים על עיקר דינו דרמ"א, ועל כן ביום טוב הסמוך לשבת אם אין לו אחרים שיבשלו בעבורו מותר לו לבשל בעצמו, וכן אישה משרתת שמתענה ביום טוב גם כן יכולה לבשל לצורך בעל הבית'.

למרות שהמ"ב נוטה לפוסקים המתירים, אבל בשו"ת רב פעלים (ח"ג ל) החמיר בדבר כדברי הרמ"א, לדעתו אמנם אין על האורז שם מוקצה, אבל אסור לאותו אדם לבשל אותו.

ב. ביחס לכלים, מעיקר הדין לא קיבלו האשכנזים על עצמם לאסור את פליטת הקטניות שבכלים, על פי דברי הרמ"א (או"ח תנ"ג, א) וזו לשונו: 'מיהו פשוט דאין אוסרים (הקטניות) בדיעבד אם נפלו תוך התבשיל' (ברור כשמש, שהטעם שנותנים הקטניות בתבשיל הוא יותר משמעותי מאשר הטעם הנבלע בכלים, ואף את זה התיר הרמ"א). ועל פי זה כתב הרב דוב ליאור [דבר חברון או"ח סימן ת"ד] שמותר מן הדין לאורח, לאכול תבשיל שבושל עם קטניות.

וכן כותב כף החיים [תנ"ג כ"ז] שהכלים מותרים לאחר מעת לעת.

למרות שהדבר מותר, אבל ממשיך הרב ליאור כך: אבל מידת חסידות להימנע, אם לא יגרום הדבר לפגיעה באחרים (כי הרמ"א מתיר רק בדיעבד), וכן כתב בפסקי תשובות [ח"ה עמ קמ"ד] שנוהגים ליחד כלים מיוחדים שבהם מבשלים קטניות עבור חולים ותינוקות, למרות שמן הדין הדבר מותר.

בניגוד להנהגה הנ"ל המחמירה לכתחילה, הרב מרדכי אליהו [שו"ת הרב הראשי תשמ"ח עמ' 287] כותב ביתר שאת לקולא. לדעתו, מותר למי שאינו אוכל קטניות להשאיל כלים, למי שמיקל בכך ואחר כך לנקותם יפה ולהשתמש בהם בפסח, אפילו תוך 24 שעות, וכל שכן שאין צורך להכשירם אחר הפסח.

הרב צבי קוסטינר אמר לי שאולי יש לחלק בין בני אשכנז שקיבלו זאת מכוח הגזירה לבין בני ספרד שקיבלו זאת על עצמם בתור חומרא, ועל פי זה יש להבין את דברי הרב פעלים

הכותב שתועיל התרת נדרים ביחס לחומרת הקטניות. בשו"ת יביע אומר (ח"ט מ"ו) דן בכך והסיק להקל.

סיכום: מצד הכלים, יש שאסרו לבשל בכלים כשרים לפסח, ויש שאסרו רק לכתחילה (יש שהזיקו הגעלה לשם השימוש בשנה הבאה) ויש שהתירו בשופי.

ביחס לשאלת הבישול ביום טוב, רבים הקלו בכך, ויש שהחמירו שלא יבשל אדם שאינו נוהג היתר עבור מי שנוהג היתר אכילה.

תשובה תרעח

כשרות הכמון לפסח (או"ח סי' תנג)

שאלה: אנו מבני העדות שאינן אוכלות קטניות בפסח. בטעות אימי הכינה תבשיל לפני החג, והשתמשה בכמון 'כשר לפסח', האם מותר התבשיל למאכל?

תשובה: יש כאן שלוש סיבות שכל אחת מהן יכולה לשמש כגורם המתיר: א. רמ"א כתב (או"ח תנ"ג א): 'מיהו פשוט, דאין אוסרים בדיעבד (הכוונה לקטניות) אם נפלו תוך התבשיל'. רואים שהמאכל שנפלו לתוכו קטניות, מותר, אלא שלא יאכל את הקטניות. ודאי שטעם הקטנית מורגש במאכל לא פחות מאשר טעם התבלין, ובכל אופן לא נאסר התבשיל כולו. [המ"ב בסק"ט העמיד שמדובר כאן שיש בהיתר רוב ביחס למיעוט קטניות, וזו לשונו: 'ומיירי שיש על כל פנים רוב בהיתר, דאם לא כן לא מיקרי תערובות כלל והוי כאוכל תבשיל מקטניות עצמה']; ב. לפני פסח, גם חמץ ממש, בטל בשישים ואינו חוזר וניעור, גם לדעת הרמ"א, אם אין ממשות ממנו ניכרת (סימן תמ"ז ד), וכאשר יש שישים כנגדו (אין להחמיר בגלל שמדובר בתבלין, הואיל ואינו התבלין היחיד הנותן טעם בתבשיל); ג. ביחס לכמון עצמו, ראיתי בספר של הרב עמרם אדרעי שישנו ספק האם הוא מוגדר כקטנית. באופן יותר פשוט, הרב דוב ליאור כותב (דבר חברון או"ח תק"ו) שהכמון אינו מוגדר כלל כקטנית, אלא שצריך לעשות לו בירור טוב.

סיכום: התבשיל מותר בפסח, אף לבני אשכנז.

נספח חשוב: כל מה שדיברנו הוא בנושא הקטניות, אבל בכמון ישנה בעיה נוספת, התגלה שצומח עם הכמון סוג של דגן שמאוד קשה למיין את גרגירי הדגן (שיבולת שועל) מתוך הכמון, על כן אם בישל בפסח עצמו תבשיל עם כמון מהסוג הגרוע, התבשיל אסור, אבל אם בישל לפני הפסח, התבשיל מותר לפי השיטות ש'אינו חוזר וניעור'.

אבל לאחר מחשבה נראה לומר, שבאופן שכבר נוצרה תערובת חמץ בערב פסח (כלומר שהורטב הכמון עם שיבולת השועל, כי כל עוד לא בא במגע עם מים, אין זה נקרא תערובת) המ"ב מגדיר זאת

כ'לח בלח' שגם ביחס לבני אשכנז יש להקל (על פי מ"ב תמ"ז ל"ב, אך ההולכים בשיטת הרמב"ם יחמירו גם בזה).

הסבר לנכתב לעיל: ידוע הדבר שחמץ אינו בטל בפסח, ואילו אם התערב לפני פסח, הוא מתבטל ככל שאר האיסורים. נחלקו הראשונים האם חמץ שכבר התבטל לפני פסח, חוזר וניעור בפסח. שיטת השו"ע היא שאינו חוזר וניעור (עיין לעיל סימן תמ"ז תשובה 2), ואילו שיטת הרמב"ם (כפי שהבינו אותו המפרשים) היא שהחמץ חוזר וניעור, ולא הועיל הביטול שקרה לפני החג. דעת הרמ"א היא דעה שלישית העומדת בין שתי הדעות הנ"ל, שבסוג תערובת הנקראת 'לח בלח' כלומר שהאיסור לא ניכר כלל (כמו שכר ביין או קמח חמץ עם קמח כשר) אינו חוזר וניעור, ואילו ביבש בלח (כגון פרור לחם בבור מים) חוזר וניעור. ראה תוספת דברים בשולי עמ' 646.

תשובה תרעט

קטניות טריות (או"ח סי' תנג)

שאלה: אנו נוהגים שלא לאכול קטניות יבשות בפסח, אבל ירוקות/טריות אוכלים. אני רגיל להנביט אפונה, האם מותר אני בהם בפסח?

תשובה: יש מנהג שהובא בראשונים שלא לאכול קטניות בפסח, והובא ברמ"א (או"ח תנ"ג א): 'אורז ושאר מיני קטניות, וגם אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל. הגה: ויש אוסרים. והמנהג באשכנז להחמיר, ואין לשנות'. בטעם המנהג כתב המ"ב (סק"ו) מספר הסברים:

א. 'משום שלפעמים תבואה מעורב במיני קטניות ואי אפשר לברר יפה ואתי לידי חימוץ כשיאפם או יבשלים'.

ב. 'כמה פעמים טוחנים האורז ושאר מיני קטניות לקמח וכמה פעמים אופין גם כן מהם לחם, ואיכא הדייטים ועמי הארץ טובא שלא יבחינו בין קמח זה לקמח של מיני דגן ובין פת לפת של מיני דגן ואתי לאקולי גם בפת וקמח של מיני דגן לפיכך החמירו עליהם לאסור כל פת וכל תבשיל, ואפילו לבשל אורז וקטניות שלמות גם כן אסרו משום לא פלוג, ועוד דדילמא נמצא בהם גרעינין של מיני דגן'.

נראה לומר שלפי ההסבר השני, אין סברא לאסור בקטנית ירוקה, כי אין דרך לעשות ממנה קמח, ועל כן יש סברא להתיר בנבוטה לגמרי גם כן מאותה הסברא (ולא יאכל את החלק היבש שבה).

תשובה תרפ

מצה שאינה שלו (או"ח סי' תנד)

שאלה: האם יוצא בה ידי חובה המצה שאינה שלו, והיכן חשש זה מצוי כיום?
תשובה: כתוב בהלכה שאין אדם יוצא ידי חובה במצה גזולה (או"ח תנ"ד ד), וכתב על כך המ"ב (סקט"ו) שיש מצב נוסף שגם בו אינו יוצא ידי חובה, כגון אם קנה מצות בפעולת משיכה, אם המוכר גילה דעתו שהוא 'לחוץ על הכסף', הרי שלא קנה אותם במשיכה עד שישלם את שוויים, וממילא כיוון שלא קנה אותן, אינו יוצא ידי חובת מצה מן התורה.

תשובה תרפא

היתרונות במצות שמורות על פני מצות רגילות (או"ח סי' תס)

שאלה: מהם ההבדלים שישנם במציאות, בין מצה שמורה ללא שמורה?
תשובה: הדברים הבאים כאן מבוססים על שיעור של הרב יעקב יוסף ששמעתי ואחרי זה הדברים אושרו על ידי רבי יצחק קוקה (ניסן תשע"ה).

הנושאים	מצה שמורה	לא שמורה
היכן מגדלים החיטה?	בארץ	באמריקה ומובא דרך אונית לארץ בתוך שקים
אופן הטחינה	מטחנה של אבן (מתחמם פחות)	מכונה עם מיכל/קערה של מתכת
הפסקות	יש הפסקה לשם ניקוי מכונות כל ח"י דקות	אין הפסקות (הייתי במפעל ונאמר לי שכל חמש שעות עושים הפסקה ומנקים)
סוג הקמח	מלא	לבן
מתי קוצרים?	בעוד החיטה עדיין ירוקה	כרגיל כאשר החיטה הבשילה

מברז המים שבמפעל	ממעין כגון הסטף (לא עובר דרך צינורות)	מהיכן שואבים את ה'מים שלנו'?
------------------	---------------------------------------	------------------------------

בכל המאפיות של המצות הרגילות (לא שמורה) הקמח נקנה ממאפייה ב'פן, ויש בה השגחה של הבד"ץ על הטחינה, שגם הם קונים משם לעשיית מצות מיוחדות (זה סוג של מצות שאמנם אינו עשוי מקמח שמור אבל מקפידים לעשות הפסקה וניקיון כל ח"י רגעים), והם מפרידים את החיטה מהקליפה ללא שימוש במים. אמנם חכם אחד אמר שלא נתנו לו רשות לעשות סיוור במקום וראה בכך 'ריעותא', אבל כאמור ההכשר הוא טוב (נכתב בתשע"ו).

הערה: למי שפוסק כרמב"ם (כפי מה שהבינו בדעתו שחמץ 'חוזר וניער' אף ב'לח בלח', ותערובת של קמח בקמח מוגדר בהלכה כ'לח בלח' על פי מ"ב תמוז לב, ותנג יז), אין היתר לאכול ממצות הרגילות, שהרי אין עושים הפסקות לשם ניקיון וישנו חשש של תערובת חמץ בעיסה שבסבב הבא בגלל שאריות של הסבב הקודם, מאידך, יש סברא להתיר, הואיל ואין לנו ידיעה שנשאר בצק מהאפייה הקודמת שהחמיץ והתערב באפייה הבאה.

ראוי להביא כאן את שיטות הראשונים הסוברות שיש צורך לאכול מצה שמורה כל שבעת ימי הפסח, ככה הבינו בר"ח וברי"ף וברמב"ם, וראה דברי ערוך השולחן (תנ"ג כ) הכותב: 'אבל שיטת הרי"ף והרמב"ם אינו כן, ולדידהו החיוב לאכול מצה שמורה בכל ימי הפסח, שהם אינם מפרשים שימור לשם מצוה אלא שמירה מחמץ... הרי לא הזכיר לילה הראשונה וגרס לשום מצה ולא לשום מצוה' וראה בה"ה (חמץ ומצה ה ט) הסובר שהחיוב לאכול שמורה בדברי הרמב"ם, כל החג הוא רק לכתחילה (עיי' מאמר על כך בספר מועדי ישמורו עמ' 289 ואילך).

סיכום: ישנם מעלות רבות במצה ה'שמורה', בנוסף לעובדה שהשמירה מתחילה משעת קצירה.

תשובה תרפב

נמצאו חיטים שלימות בקמח (או"ח סי' תסג)

שאלה: במהלך אפייה המצות, התברר שישנן חטים שלמות בתוך הקמח (הנפה לא יסבה טוב בהתקן שלה, כך שהניפוי לא נעשה כהוגן). מה שהצלחנו להוציא במהלך הלישה הוצאנו,

ומסתבר שנשארו מקצתן בעיסה. האם בימי הפסח יהיה מותר לנו להרטיב את המצות?

תשובה: אעסוק בתשובה זו בשלושה נושאים: א. האם מצה אפויה יכולה להחמיץ? מן הדין ומה מנהג קהילות החסידים. ב. האם קמח קלוי יכול להחמיץ במגע עם מים? ג. האם חיטה קלויה יכולה להחמיץ מכאן והלאה? ד. האם מותר לאפות עם קמח הנ"ל שנמצאו בו חיטים? ה. מה הדין בדיעבד אם דבר הזה קרה (שנמצאו במצות חיטים)?

הכלל הוא שאחרי שהמצה נאפתה, היא כבר לא יכולה להחמיץ. על כן אין שום בעיה לקחת מצה ולהרטיב אותה, וכן אין בעיה לטחון מצות ולבשל את הכופתאות. אמנם בהלכה מופיע מנהגם של אנשים מסוימים (מוכר כיום בעיקר בקהילות של חסידים ובפרסומים של בתי מלון) שלא שורים את המצות במים (שערי תשובה ת"ס או"ק י וכן מה"ב תנ"ח סק"ד)

מה סיבת המחמירים?

ראיתי שני הסברים: חוששים לשני דברים שכל אחד מהם הוא בגדר חומרא: 1. אולי חלק מהקמח לא נילוש היטב בעיסה, ואולי אותו הקמח לא נאפה במהלך האפייה, ואם יבוא אחרי זה במגע עם מים, יחמיץ. 2. מחשש שמא מישהי תראה את האישה שמבשלת קמח מצה, ותבוא מזה ללמוד לבשל קמח רגיל (שערי תשובה שם).

המ"ב מציין שאין סיבה להחמיר במצות דקות, כי גם אילו היה שם קמח שלא נילוש בעיסה, סוף סוף נשרף/נאפה מכוח האש. וכמו כן התיר הרב דוב ליאור בתשובתו מסיבה נוספת, שבמצות מכונה אין מקום לחשוש לחומרא של 'שרויה', מפני שבמצות מכונה, העיסה נילושה היטב, ואין סיכוי שיישאר קמח שלא נילוש עם העיסה (דבר חברון או"ח סימן תק"ח).

ב-ג-ד. בדברי הרמב"ם עולה שיש הבדל אם קלה/אפה קמח שאז אין חשש שיחמיץ אם יבשלוהו ואילו אם קלה/אפה חיטים שלימות, אסור לבשל אותם במים, מהחשש שמא לא נאפו יפה, ואז בבישול יבואו לידי חימוץ (כתבתי את פירוש המקובל ברמב"ם אבל יש שהבינו שלרמב"ם רק במצב שהבהב החיטה יש לחשוש לשמא חלקים ממנה נשארו לא אפויים, מה שאין במקרה שקלה אותה לגמרי-רבנו מנוח הובא בבירור הלכה עמ' קיז).

ישנם פוסקים החוששים שגם בקמח שעבר תהליך של קליה, אולי לא קלה אותו די הצורך, ויבוא לידי חימוץ כאשר יבשלונו.

המ"ב מצטט את דברי המג"א שיש יותר חשש בקמח המצוי בעיסה מאשר בקמח לבדו, כי בראשון, העיסה מפריעה לקמח להתבשל, ועלול להחמיץ בעתיד כאשר יבוא במגע עם מים.

זו לשון המ"ב (תס"ג מ"ב סק"ח): 'ואפילו אם הקמח עצמו נקלה בתנור, לא יבשלו במים שמא לא נקלה יפה ויבוא לידי חמוץ, ויש מתירין לבשל קמח הקלוי לפי שחום האור שולט בו יותר ממה ששולט בהחטים, והסכימו כמה אחרונים שיש לסמוך על דבריהם בדיעבד, שאם עבר ועשה ממנו תבשיל יש להתירו בהנאה או להשהותו עד לאחר הפסח. ומצה אפויה שנמצא קמח בתוכה אסור ליתנה ברוטב דאותו קמח בודאי לא נאפה יפה מפני שהמצה מפסקת בין הקמח להאור ואם נתנה אוסרת התבשיל אף בהנאה'.

ה. אם לאחר האפיה מצא חיטה, יש להוציא אותה והמצה מותרת, על פי המ"ב (תמ"ז מ"ב סק"כ) הכותב: 'כתבו הפוסקים, דהוא הדין בחיטה שנמצאת בערב פסח במצה שנאפה היום בטילה בשישים, אפילו אם לא הסירה אך שנתקרה קודם הפסח מותר לאכול המצה, ויסיר החיטה משם אף בפסח' (בהערות איש מצליח מביא חומרא ליטול מסביב כדי נטילה).

ישנה עוד הלכה העוסקת במי שמצא חיטה לאחר האפיה (תס"ז י"א). אם בקועה או רכוכה (על פי מ"ב סק"ט) יש מקום לאסור את כל המצה. אם נשארה קשה, משמע יאכל אותה ללא השריה.

נספח: הרב יצחק יוסף בשיעורו (מוצ"ש צו תשע"ט) הביא את הדעות האוסרות להשתמש במצת מכונה, כי שם בלישה לא ירגישו אם יש בקמח חטים שלמות, מה שאין כן בלישה ביד, ירגישו העובדים במציאות חטים שלמות ויוציאו אותם. משמע מדבריו שהדבר חמור אם יש חטים שלמות בעיסה, אולי רק לעניין הרטבה אחר כך.

סיכום: אין בעיה לאכול מצה שבטעות היו בעיסה גם גרעיני חיטה שלא נבקעו ואף לא נתרככו, ורשאי גם להרטיב את המצה בתנאי שיאכלנה מיד (קשה לסמוך על זה שיאכל מיד), אבל כמובן שלא יעשה מזה משהו מבושל כגון קניידלך מחשש שמא לא נאפו החיטים די הצורך.

תשובה תרפג

עבודה בערב חג (או"ח סי' תסח)

שאלה: האם אני רשאי לעבוד תמורת שכר, באפיית מצות בארבעה עשר אחר חצות?

תשובה: עבודה ב"ד אחרי צהריים אסורה מעיקר הדין, וכל דבר שנעשה בשכר אסור אף אם הוא לצורך החג (שו"ע או"ח תס"ח ב ומ"ב סק"ו) הערת הרב יהודה נקי: עבודת ארעי ושל מצווה, מותרת.

תשובה תרפד

תספורת בערב חג (או"ח סי' תסח)

שאלה: שכחתי להסתפר לפני חצות היום, בי"ד ניסן, האם אני רשאי לעשות זאת אחרי צהריים לכבוד הרגל?

תשובה: כתב מרן השו"ע (תס"ח א) העושה מלאכה בערב פסח מחצות ולמעלה, היו משמתין אותו (כלומר מנדים אותו), ואפילו לעשות בחינם אסור... וכתב על כך המ"ב (סק"ה) לעניין להסתפר מותר על ידי גוי, אבל על ידי ישראל אסור אפילו בחינם. וכתב על כך בהערות איש מצליח (הערה 2) שיכול לספר שערות ראשו על ידי עצמו, כי זה מלאכת הדיוט לצורך המועד שמוותרת בעקרון אף בחול המועד (לולא הגזירה שלא יכנס מנוול לחג).

תשובה תרפה

תענית לבכור יוצא דופן (או"ח סי' תע)

שאלה: אני אב לבכור שנולד בניתוח קיסרי. מה דיני לגבי תענית בכורות?

תשובה:

רקע: המנהג שבכורות יצומו בערב פסח, מקורו במסכת סופרים, זכר לנס שניצולו ממכת בכורות. הרמ"א כותב: 'ונוהגין כשהאב בכור, האם מתענה תחת בנה הבכור כשעדיין קטן, ואם אין האב בכור, הוא מתענה בעד בנו עד שיגדל'. כאן הספק מה ההגדרה לעניין צום זה, האם זה תלוי בקדושת בכור או לא?

בכף החיים (ת"ע ג) מסתפק האם דווקא לעניין נחלה אין ל'יוצא דופן' גדרי בכור, מפני שיש פסוק האומר 'וילדו לו', וכן לעניין פדיון מפני שכתוב בו 'פטר רחם', מה שאין כן כאן שהוא זכר להצלה שהיתה להם במצרים, וכל בכור במשמע, או שלא שנא ונשאר ה'חק יעקב' בצריך עיון. ולמעשה הכה"ח מקל בכל המצבים שהם ספק בהלכה, וזו לשונו: 'והחכם עיניו בראשו שלא להחמיר בדבר שאין לו עיקר בתלמוד שלנו' (כך כתב שם בסוס"ק ה').

במ"ב מהדורת דרשו (הערה 2) כתב בשם הרב ש"ז אורבך שחייב בתענית בכורות, ובשם הרב י"ש אלישיב שיפוטור עצמו על ידי סעודת מצוה.

סיכום: אין להחמיר בכך, במיוחד שמדובר לגבי תענית של אב באופן שיש לו בן שהוא ספק בכור.

תשובה תרפו

סיום הפוטר מתענית (או"ח סי' תע)

שאלה: מה נחשב ללימוד שיועיל לעניין 'סיום מסכת', וייחשב כסעודת מצווה הפוטרת מתענית בכורות?

תשובה: הפוסקים דנו במספר נקודות: א. באופן שהבין את כל הסוגיות בפשט גם בלי רש"י ותוספות (על פי הרב יעקב ישראל קנייבסקי אורחות רבנו ח"ב עמ' נז); ב. יש חובה לגמור את כל המסכת ולא די ברובה (הרב י"ש אלישיב, אשרי האיש ח"ג פנ"ד); ג. מסכת עם השמטות מהצנזורה הרב חיים קנייבסקי הסתפק אם מועיל לתענית אולם בשו"ת ארץ צבי כתב שמועיל הדבר; ד. אם על חלק מהשורות עבר בהרהור ולא הוציא מהפה – מועיל (שו"ת אור לציון ח"ג עמ' קמג); ה. אם חילקו המסכת בין כמה אנשים, לא מועיל (הרב י"ש אלישיב דולה ומשקה עמ' שיח); ו. מסכת משניות לא מועיל (שו"ת אור לציון ח"ג עמ' רמד) אמנם סדר משניות, מועיל (קובץ מבית הלוי ח"ז עמ' כז), בניגוד לכך כתב בספר חזון עובדיה (פסח עמ' רי) שסיום מסכת משנה יועיל לפטור את המסיים מן התענית ולא את המשתתפים עימו בסעודה; ז. סיום ספר מקרא או נו"ך נחשב כסיום (שו"ת אגרות משה או"ח ח"א ס קנ"ז, קובץ מבית הלוי שם).

תשובה תרפו

מיץ ענבים לליל הסדר (או"ח סי' תעב)

שאלה: האם אפשר לצאת ידי חובת 'ארבע הכוסות' במיץ ענבים? מקום הספק הוא בגלל שהוא אינו משכר ואולי משום כך לא נחשב למשקה שאותו שותים 'דרך חירות'.

תשובה: מצאתי בכך מספר שיטות: א. הרב משה פיינשטיין כותב: אין לקחת מיץ ענבים, אלא אם כן לא יהיה מסוגל לשתות ארבע כוסות של יין משכר, כי לא נחשב דרך חירות (הגדה של פסח קול דודי ס' ג); ב. הרב אלישיב: לא ראוי, אמנם צריך לדחוק עצמו לשתות יין מעורב עם מיץ ענבים ביחס חצי חצי או לפחות שליש יין, בהנחה שהיין הוא מאה אחוז

יין (אשרי האיש ח"ג עמ' שצא ושובת יצחק פסח פ"י אות ב); ג. שו"ת אור לציון: לכתחילה לקחת יין משכר, אם קשה לו שלפחות כוס אחת תהיה יין והשאר יהיו מעורבבים יין ומיץ ענבים (ח"ג פט"ו תשובה ד); ד. חזון איש: פוסק שמותר אף לכתחילה לקחת מיץ ענבים וכן פסק הרב ש"ז אורבך (הלכות חג בחג פ"ט).

עיין במקראי קודש פסח (ח"ב סימן ל"ה) וכן משנה הלכות ח"י ס"ז שהתירו לקדש על מיץ ענבים, וברכתו הגפן אלא שיש עדיפות ליין.

יש מאמר מאוד יפה של הרב שלזינגר בספרו על החגים (אלה הם מועדי ח"ג סימן כ"ה) הוא מביא תשובת כנסת הגדולה שמיץ ענבים שעבר תהליך שגורם לו שלא יוכל לתסוס (ע"י תוספת גפריית) הוא מאבד את שם-יין וברכתו 'שהכל נהייה בדברו', אין הוא פוסק כדבריו, אבל הוא ממליץ לערבב את מיץ הענבים עם יין ביחס של שלישי (וכמו כן הכריע שברכתו הגפן בספר משיב כהלכה סימן ט"ו). [עיין עוד בילקוט יוסף (פסח ח"ג עמ' ק"מ) לגבי ברכת מיץ ענבים של ימינו, שיש סוברים לברך עליו שהכל, הואיל ובמהלך ההכנה שמו בו חומר שגורם לכך שהתירוש אינו ראוי לשתיה, ורק אחרי סינון המשקה חזר להיות ראוי. למעשה, הרב סובר שאין דבר זה גורם לשינוי בברכה].

הערה: המקור בתלמוד שישנו צורך שהיין יהיה משכר או משמת, הוא בדברי הגמרא: 'שתאן חי – יצא. אמר רבא: ידי יין יצא, ידי חירות לא יצא. שתאן בבת אחת, רב אמר: ידי יין – יצא, ידי ארבעה כוסות – לא יצא' (פסחים ק"ח:).

סיכום: ישנה עדיפות לשתות יין ולא מיץ ענבים.

תשובה תרפח

שכחת הסבה (או"ח ס' תעב)

שאלה: מה דינו של מי ששכח להסב בשתיית אחת מארבע כוסות?

תשובה: הקדמה שתעזור להבין את ההלכה וטעמה, בסימן תע"ד נחלקו מרן ורמ"א על אילו כוסות מברכים ברכת 'בורא פרי הגפן'. מרן השו"ע סובר, שמברך על כוס ראשונה (קדש) ופותר בכך כוס שניה (מגיד) כי לא הסיח דעתו מלשתות עוד, וכן על כוס שלישית (ברך) מברך, מפני שברכת המזון חשובה כ'היסח דעת', וכוס רביעית (הלל) נפטרה על ידי ברכת השלישית כנ"ל. אבל דעת הרמ"א היא, שמברך על כל כוס וכוס. הובאו בפוסקים שני טעמים: 1. קריאת ההגדה נחשבת 'היסח דעת' (הגר"א); 2. הוסיף המ"ב (סק"ד) טעם נוסף והוא, עצם העובדה שכל כוס וכוס מהווה מצווה בפני עצמה, זה סיבה לברך על כל כוס וכוס. ביחס לברכת 'מעין שלוש' (על הגפן) – אין מחלוקת ולכולם מברך רק אחרי כוס רביעית.

מרן השו"ע: מי ששכח להסב לא יצא, וישתה כוס נוספת בהסיבה.

לגבי ברכת 'הגפן' – אם חוזר ושונה כוס ראשונה, או שניה פטור מברכה [כי אין היסח הדעת, מפני שבכל מקרה מותר לשתות אז כוסות של רשות, אלא שבין ראשונה לשניה עדיף שלא לשתות שמא ישתכר וימנע מהמשך הסדר וקריאת ההגדה. על פי תע"ג ג]

וגם על כוס שלישית אף על פי שאסור לשתות אחריה שתיית רשות (שמא ישתכר ויישן ולא יגמור את ההלל, או כי נראה מוסיף על הכוסות. על פי תע"ט סק"ה) 'שתה ולא יברך' (כי חשב לשתות עוד כוס רביעית על סמך ברכה זו. על פי ת"פ סק"ח), אך מי ששותה כוס רביעית פעם נוספת יברך כי הסיח דעתו מלשתות עוד (על פי סימן ת"פ ולפי חזון עובדיה עמ' קכו, מי שירצה רשאי לברך רק בהרהור).

יש לציין שכל עוד מדובר בכוס שאינה 'שתיית רשות', רשאי לשתותה למרות שכבר אכל את האפיקומן, ובאופן כללי אין לאכול או לשתות יין אחרי אפיקומן, גם מהסיבה שלא יעבור טעם מצה של אפיקומן (עיי'ן סימן תע"ח מ"ב סק"א).

רמ"א: רקע לשיטתו: הרמ"א מביא דיון האם בזמננו ישנו חיוב להסב. סברת המחייבים פשוטה, שהרי יש להתנהג על פי הכתוב במשנה שצריך להסב דרך חירות. סברת הפוטרים (דעת הראב"ה), היא שבימינו לא מתייחסים לתנוחה זו כאל דרך חירות (שהרי בכל ימות השנה אף העשירים לא רגילים להסב).

בגלל מחלוקת זו, הרמ"א מכריע שאמנם גברים יסבו בגלל שאין לבטל את התקנה למרות שכביכול בטל הטעם. אבל במקרים שמדובר ב'חומרא המגיעה לידי קולא', סומך הוא על דעת הראב"ה הפוטר לגמרי מהסיבה.

הקולא שיכולה להיות היא, ששתיית כוס נוספת נראית כהוספה על הכוסות שתקנו חכמים. על כן, אם שכח להסב בכוס ראשונה או שניה ישתה שוב בהסיבה (בלי ברכה כמובן, כי לא הסיח דעתו מלשתות עד הכוס הבאה) כי גם שתיית רשות התירו לשתות אז (כנ"ל בדעת מרן) אבל אם שכח להסב בשלישית או רביעית, כיון שאסור לשתות אז כוסות רשות, ממילא אם ירצה לשתות יצטרך לברך ואז נראה כמוסיף על הכוסות. (או מסיבה אחרת - בגלל שהראב"ה פוטר מהסיבה שתיית כוס נוספת נחשבת כרשות שאסור אז. תע"ב סק"כ)

על גבי דברי הרמ"א, מוסיף המ"ב (תע"ב סקכ"א) בשם מגן אברהם ועוד אחרונים, שלאור המנהג היום שלא שותים כלל בין כוס ראשונה לשניה (מה שלפי ההלכה 'נכון ליוהר' כנ"ל מסי' תע"ג) ממילא אם ישתה שוב את כוס ראשונה יש לו דין של 'נמלך', ולכן צריך לברך עליה, וכיוון שצריך לברך, הוא כבר נראה כמוסיף על הכוסות, ולכן גם השוכח להסב בכוס ראשונה יסמוך על דעת הראב"ה ולא ישתה שוב.

המ"ב מבחיר, שלגבי כוס שניה לא שייך חשש זה, כי מותר לשתות בתוך הסעודה בלי ברכה, ועל כן אם ישתה שוב לא יראה כמוסיף (אלא אם כן לא היתה דעתו לשתות יין בתוך הסעודה. שעה"צ ל"א בשם מג"א)

ומסיים בהמלצה, שלפני הברכה על כוס ראשונה יכוון שבדעתו לשתות עוד בין הכוסות הראשונות ואז אם ישכח להסב בכוס ראשונה או שניה יוכל לשתות שוב בהסיבה.

סיכום: לפי מרן כל כוס מארבע כוסות ששתה בלא הסיבה, לא יצא, וישתה שוב בהסיבה בלי ברכת הגפן, חוץ מכוס רביעית שאם שותה אותה שוב צריך לברך הגפן. לפי הרמ"א כפי שהמשנה ברורה הכריע בדבריו, ביחס לכוס שלישית או לכוס רביעית אם שתאן ללא הסיבה לא ישתה שוב, וביחס לכוס ראשונה ישתה שוב, בתנאי שכיון מראש לשתות בינה לבין השניה, וביחס לכוס השניה, ישתה שוב גם אם לא כיון במיוחד (אלא אם כן לא היתה דעתו לשתות עוד בסעודה).

תשובה תרפט

מנהג מחודש (או"ח סי' תעג)

שאלה: ראיתי מנהג לאכול מרק ירקות ללא כופתאות, לפני 'כרפס', האם זה מנהג טוב, מה מטרתו, וכיצד יש לנהוג לגבי הברכות?

תשובה: מנהג זה הוא מנהג טוב, במיוחד במקרה בו ישנו חשש שמקצת האורחים יקשו על התנהלות הסדר, וירצו להאיץ בשביל להגיע ל'שולחן עורך', וזה יגרום לאווירה לא טובה, בראותם ש'שולחן עורך' רחוק מהם. לגבי הברכות זו הצעתי: הם יברכו 'האדמה' לפני שאוכלים את המרק, בסיום אכילת המרק יברכו 'בורא נפשות', ואז אחד מהאנשים שלא אכל מרק יברך 'האדמה' לפני אכילת כרפס, ויכוון להוציא את כולם ידי חובה, וזה מבוסס על ברית כהונה ערך פסח ח"א עמ' קמד (ועיין עוד הלכות חגים לרב מרדכי אליהו י"א נ"ג).

תשובה תרצ

דיבור בין נטילה לאכילה (או"ח סי' תעג)

שאלה: האם מותר לדבר בין 'ורחץ' לבין אכילת הכרפס?

תשובה: ביחס לשאלה מדוע בדרך כלל אסור לדבר אחרי נטילת ידיים. ישנן שתי סיבות לאסור דיבור בין נטילת ידיים לבין ברכת המוציא, האחת משום הפסק (בין ברכת על נטילת ידיים לאכילה), השניה משום מאמר חז"ל: 'תיכף לנטילה – ברכה'. [אמנם הרמב"ם הבין שמאמר הנ"ל מתייחס לנטילת מים אחרונים, שלא ידבר לפני ברכת המזון, וכך נוהגים בני תימן, אבל לפי

שאר ראשונים אין הבדל בין נטילה לנטילה] לפי הסבר השני, גם כאשר לא תקנו ברכה על הנטילה, ימנע מלדבר, וכך כתב גם הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים י"א נ"ה) וכן כתב הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה 'ורחץ' עמ' קלו) וכמו כן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"א כ"ז ענף י"ד).

תשובה תרצא

ברכת גואל ישראל (או"ח סי' תעג)

שאלה: איך ראוי לחתום בברכה המסיימת את החלק הראשון של ההגדה?

תשובה: בגמרא (פסחים ק"ז:): נאמר: 'וחותם בגאולה. אמר רבא קריאת שמע והלל גאל ישראל דצלותא גואל מאי טעמא דרחמי ניהו'. ולגבי הלל, פירש רשב"ם: 'הלל' של ערבי פסחים שחותם גאל ישראל... שמספר ומשבח על גאולת ישראל שעברה'. כלומר כאשר אנו עוסקים בתפילה העוסקת בשבחו של מקום, כגון ברכות קריאת שמע וכן סיפור יציאת מצריים, יש לחתום בלשון עבר, ואילו כאשר עוסקים בתפילה שהיא בקשה, כגון בברכות האמצעיות של שמונה עשרה, יש לחתום בלשון הווה מתמשך, שבכך אנו מבקשים על הגאולה, שיגאל אותנו בקרוב ממש.

למרבה הפלא, בהגדה של פסח נוסח תימן החתימה היא 'גואל ישראל', והתקשו רבים בכך שזה סותר לכאורה את פסיקת התלמוד האמורה לעיל. המהרי"ץ כותב שהוא בעצמו בתחילה שינה את הנוסח ל'גאל ישראל', אבל לאחר זמן חזר בו וכתב לחזור לנוסח המקובל של בני תימן שיש לחתום 'גואל ישראל'.

ברצונו ליישב את מנהגם כותב שני הסברים: א. בתלמוד (וגם ברמב"ם מהד' פרנקל) יש שינויי נוסחאות, וכנראה שלבני תימן היתה גרסא לחתום בהלל גואל ישראל. ב. הט"ז הוכיח (או"ח ס"ו 1) שהמשמעות של גואל היא ניתנת להבנה של הווה ועבר גם יחד, והוא מביא ראיה לכך כפי שנצטט להלן. לדבריו, עיקר הדגש בגמרא הוא חד כיווני, כלומר אין לומר בתפילה לשון עבר 'גאל', אבל אין חשיבות כל כך אם יאמר בקריאת שמע גאל או גואל.

זה לשונו: 'בילדותי היה רופא אחד זקן שמו מהר"ר שלמה שהלך בסוף ימיו לארץ ישראל שאל מן הגאון מהר"ר מאיר ז"ל בלובלין על מה שאומרים במערבית בא"י מלך צור ישראל וגואלו שהוא נגד התלמוד, ולא היה בידו להשיב ואמר שבבואו לביתו יתיישב בזה וכן שאלתי אחריו את מורי חותני (הב"ח) ז"ל ועוד הרבה רבנים ואין פניהם מענה וכן יש לומר מדברי הטור שהביא כאן בשם הירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים וכו' וצור ישראל וגואלו וכו' עכ"ל והרי באמת ויציב אין לומר אלא גאל. ונראה לי דבאמת הוי גואל ישראל שפיר גם בקריאת שמע דהוא לשון הווה וכל לשון הווה משתמש בין לשון עבר בין לשון עתיד כמו שפירש"י בריש איוב על פסוק 'ככה יעשה' וזה מוכח גם כאן דהא

בתפלה צריך לומר לשון עתיד ואפילו הכי מהני לשון גואל שהוא לשון הווה, אם כן הכא נמי מהני לשעבר, ובגמרא לא בא למעט אלא שבתפילה לא יאמר לשון גאל ישראל, אבל להיפך הכא נמי דמהני וזה עיקר'.

תשובה תרצב

נשים בסיפור יציאת מצרים (או"ח סי' תעג)

שאלה: האם נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים?

תשובה: ישנן שתי דעות:

א. דעת החינוך (צ"א) היא שנשים חייבות מדאורייתא (כמו גברים) במצוות סיפור יציאת מצרים.

ב. מאידך, לפי מנחת חינוך אישה פטורה מן התורה, אבל חייבת מדרבנן במצוות ההגדה. מה מקור לחיוב לפי כל דעה?

המנחת חינוך מבאר את שיטתו: הואיל וחז"ל תקנו שתיית ארבע כוסות על סדר ההגדה, ואף נשים חייבות בארבע כוסות, ממילא חייבות בהגדה (כפי מה שמפורש בשו"ע תע"ב י"ד ובדברי המ"ב תע"ג ס"ד).

מנחת חינוך מקשה מניין למחבר ספר החינוך שנשים חייבות במצווה זו, שהרי הדין נותן שתהיינה פטורות כדין מצוות עשה שהזמן גרמן?

תשובתו היא: כנראה שבעל ספר החינוך הסיק זאת מלשונו של הרמב"ם הכותב: 'מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר: 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת'. מדוע רמב"ם הוסיף בדבריו, כמו שנאמר זכור את יום השבת? מכאן משמע שיש כעין גזירה שווה, בין החיוב לזכור את השבת לבין החיוב לספר ביציאת מצרים. מי שמחויב לזכור את השבת, מחויב גם לספר ביציאת מצרים, ונשים בכלל מצוות זכור הואיל והוקש לשמור.

עדיין לא נפתרה התעלומה, מניין לרמב"ם הלכה זו, שאין גזירה שווה זו מוזכרת בש"ס? הראוני חברי מספר דרכים לענות על שאלה זו:

א. אף הן היו באותו הנס.

ב. לחם עוני הוא לחם שעונים עליו דברים הרבה.

ג. אין פטור ממ"ע שהזמן גרמא, באותן מצוות הנאמרות לפני מתן תורה.

ד. כל מי שחייב במצה חייב גם בהגדה.

א. ישנו דיון בבעלי התוספות (מגילה ד.) האם הסברא של 'אף הן היו באותו הנס' מהווה חיוב בתוקף דאורייתא או דרבנן. רבנו יוסף איש ירושלים נוקט שזה דאורייתא.

ב. זו סברא שכתבה הרב י"י קנייבסקי במכתבו לרב י"ש אלישיב (קובץ תשובות א"ב), הואיל ונשים חייבות באכילת מצה (חיוב זה הוקש לאיסור חמץ) הן ממילא חייבות בהגדה, כי מהות לחם עוני הוא הענייה כלומר סיפור היציאה.

ג. זו הסברא של הרב י"ש אלישיב בתשובה הנ"ל, וכך סגנון דבריו: 'ויש לעיין כי לכאורה במצרים גם הנשים התחייבו בכל המצוות של אותה הלילה כי עוד לא נאמר האי כללא של מצוות עשה שהזמן גרמא וכו' ורק לענין חיוב מצה גרידא מרבין מלא תאכל עליו חמץ וכו' משום דחיוב אכילת מצה גרידא בזמן שאין קרבן פסח איתרבאי מקרא דבערב תאכלו מצות הנאמר לדורות גם לענין חיוב קרבן פסח יש צורך לרבות נשים [למאן דס"ל הכי עי' פסחים צ"א לאפוקי ממשמעותא דאיש הכתוב בפרשה וקיי"ל הכי] ואם כן הגם דכלל זה דאף הן היו באותו הנס לא בא לחייבן אלא מדרבנן מכל מקום במצות סיפור יציאת מצרים דאף הן התחייבו במצרים יש לומר דנשארו בחיובן בחיובן גם מהתורה'.

ד. הסבר זה מופיע בקובץ שיעורים (פסחים אות רי"ג) והוא דומה לנאמר לעיל באות ב, אלא שהוא מבוסס על הגמרא הכורכת את תוקף חיוב ההגדה בתוקף חיוב אכילת מצה (מי שסובר שמצה דרבנן, גם הגדה דרבנן, פסחים קט"ז). נראה לי שזה מבוסס על הפסוק 'בעבור זה' ודרשו: 'לא אמרתי אלא בזמן שפסח ומצה מונחים לפניך'.

סיכום: הן חייבות או מדאורייתא כמו הגברים או מדרבנן כחלק מתקנת ארבע כוסות והגדה הנאמרת בעקבותם.

תשובה תרצג

אינו יכול להישאר עד סיום הסדר (או"ח סי' תעה)

שאלה: אדם שעומד להירדם בסעודת ליל הסדר, האם יש עניין שישתה שתי כוסות זה אחר זה, כדי לקיים מצוות ארבע הכוסות?

תשובה: אמנם הגמרא אומרת שאם שתה את הכוסות בבת אחת לא יצא ידי חובה (פסחים ק"ח:), ולפי הרא"ש המשמעות היא ש'מזג ארבע כוסות ושתאן זה אחר זה', ולפי דבריו אין זה מועיל אם ישתה אותן זה אחר זה, שלא על סדר ההגדה, אבל במקרה שברירת המחדל היא שילך לישון ולא יקיים את המצווה כלל, כדאי להמליץ שיסמוך על

דעת רש"י שם, המפרש: 'עירה ארבעתן לתוך כוס אחד', משמע שאם שתה אותן זה אחר זה בכוסות בפני עצמן, יצא ידי תקנת ארבע כוסות (על פי ביאור הלכה סימן תע"ב ח ד"ה שלא). חשוב לציין שלכתחילה ראוי לשים לב, הן ביחס לגברים והן ביחס לנשים, שיאמרו סדר ההגדה על כל כוס וכוס, כי לפי הפרי חדש אם לא עשה כן, לא יצא ידי חובת ארבע כוסות. **סיכום:** 'שתה' על אתר' עוד שתי כוסות, אלא שישהה מעט בין כוס לכוס.

תשובה תרצד

'על אכילת מצה' (או"ח סי' תעה)

שאלה: מדוע אין מברכים 'על אכילת מצה' כל שבעת ימי הפסח?

תשובה: בעל המאור (בדפי הר"ף פסחים כ"ו): 'לפי שאדם יכול בשאר ימים לעמוד בלא אכילת מצה ויהיה ניזון באורז ודוחן וכל מיני פירות, מה שאין כן בסוכה שאין יכול לעמוד בלא שינה שלושה ימים, והוא חייב לישן בסוכה ולטייל בה... זהו טעם שמברכים על סוכה כל שבעה, ואין מברכים על מצה כל שבעה, וטעם נכון הוא'.

כעת ראיתי דבר נחמד בגדר 'תנא דמסייע'. לשון המשנה בסוכה (ב, א) 'הישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו', איזה חובה יש כאן? היה ראוי לכתוב 'עבר עבירה' או 'ביטל מצוות סוכה', אלא יש לומר שכאן רמוז היסוד שהואיל ואי אפשר לעבור את שבעת ימי סוכות ללא שינה, אם כן מוכרחים לומר שיש מצווה לישון בסוכה, כעין מצוות עשה המקבילה לאכילת פת בלילה הראשון, ועל כן נקט התנא לשון זו (ואוצר מפרשי התלמוד סוכה חלק א עמ' תרנ"ב על פי ביאור הרב פערלא לרס"ג עשין ז).

תשובה תרצה

גודל ה'כזית' (או"ח סי' תפז)

שאלה: מה הכמות המזערית שעלי לאכול במצה, במרוור, באפיקומן, כדי לצאת ידי חובה?

תשובה: כל אכילה בתורה, שיעורה בכזית. יש מחלוקת מה גודל הזית, יש אומרים חצי ביצה ויש אומרים שליש ביצה (שו"ע או"ח תפ"ו). בדברים שהם מן התורה, נוהגים להחמיר, ולכן במצה יאכל 27 סמ"ק, ואילו במרוור שאכילתו כיום היא מדרבנן, יאכל 17 סמ"ק (מ"ב כתב שיוצא בדיעבד), לגבי אפיקומן נראה שחיובו מדרבנן ועל כן רשאי בשעת

הצורך, לסמוך על הדעה שכזית הוא שלישי ביצה (ועיין שו"ת חזו"ע מ"ד). כמוכן שסוגיית השיעורים רחבה מאוד, ולא הקפנו אותה כאן בשלימותה.

תשובה תרצו

הלל בתפילת ליל חג, וחיוב נשים בו (או"ח סי' תפז)

שאלה: האם אישה חייבת באמירת הלל בליל פסח, הנהוג לאומרו בתפילת ערבית?

תשובה: ראשית יש לברר מדוע נהגו לומר הלל במעמד זה.

כידוע, חלק מליל הסדר הוא אמירת ההלל, כלשון המשנה (פסחים ז'): 'מזגנו לו כוס שלישי מברך על מזוננו, רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר'.

הואיל והלל זה נאמר חלקו לפני הסעודה וחלקו לאחריה, נחלקו ראשונים האם יש לברך על הלל זה, יש דעה לברך פעמיים ויש דעה לא לברך כלל (טור תע"ג י"ב).

בסידור ישן (מהדורת טורין שנת רפ"ה) שמצאתי דרך 'היברו בוקס', ראיתי שכתוב לברך לפני החלק הראשון של ההלל, ואין שם ברכה פעם שניה לפני אמירת החלק השני שלאחר הסעודה.

מאוד מסתבר שהמנהג לומר את ההלל בבית הכנסת בערבית, עניינו להשלים את הברכה החסרה במהלך הסדר (טור תע"ג י"ב).

לגבי נשים, אם נתייחס להלל הזה כחלק מן ההגדה, הן חייבות אבל אם זה חלק מהתפילה, הן פטורות (עיין משנה סוכה ג י'). עדיין יש לעיין, אולי המנהג שנהגו חלק מן הקהילות לברך על ההלל בבית הכנסת, חל רק הציבור המתפלל בבית הכנסת בלבד.

הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת ה ל"ד) כתב שחייבות, ואף יכולות להוציא גברים ידי חובה. במקראי קודש לרב משה הררי (ג, ה בהערה י"ט) מסתייג מפסקו של הרב עובדיה יוסף, כי אולי לא חייבו לומר אותו אלא בציבור, ואולי לא היתה התקנה ביחס לנשים שלא ידעו לקרוא. להבנתי, לפי הרב מרדכי אליהו, מי שמתפללת ערבית בציבור, יכולה לברך כמו שרשאית להתפלל את סדר התפילה כמו הגברים, ואכן ככה השיב לי הרב שמואל אליהו.

סיכום: הלל זה, אמירתו מכח מנהג, והוא חלק מתפילת ערבית, ויש אומרים שנשים חייבות בו על אף שאינן באות להתפלל.

תשובה תרצז

דילג על מילה בהלל (או"ח סי' תפח)

שאלה: מה הדין אם דילגתי על מילה בהלל?

תשובה: עיין על כך בתשובה על סימן תרפ"ג.

תוספת לעמ' 630:

ביחס לשאלה שעלתה ביחס לכמוון וכן לכל תערובת דגן יבש לפני פסח עם תבלין כשר, ותהליך ההרטבה/החימוץ תקרה בפסח עצמו, האם שייך לומר שהחמץ בטל בשישים לפני החג. אמנם הזכרנו את שיטת האוסרים וסברתם, אבל יש בהערות למ"ב איש מצליח (חלק ה על תמ"ז ד סקל"ב) חיזוק לשיטה שגם בזה אמרינן שהאיסור בטל, על אף שהוא היתר בהיתר, והביא סימוכין לדבריו גם מדברי הרב צ"פ פראנק, ועל כן הכריע להיתר.

ספירת העומר ויום העצמאות

- 649 ..... תשובה תרצח - מה הכי טוב לעשות? (או"ח סי' תפט)
- 649 ..... תשובה תרצט - ספירת העומר מן התורה? (או"ח סי' תפט)
- 650 ..... תשובה תש - מה דעת מרן בנ"ל? (או"ח סי' תפט)
- 651 ..... תשובה תשא - לשם יחוד (או"ח סי' תפט)
- 652 ..... תשובה תשב - טעות בספירה (או"ח סי' תפט)
- 653 ..... תשובה תשג - ספירה דרך לימוד (או"ח סי' תפט)
- 654 ..... תשובה תשד - המתקן את חברו, מה דינו? (או"ח סי' תפט)
- 654 ..... תשובה תשה - ספק ספיקא (או"ח סי' תפט)
- 655 ..... תשובה תשו - ספירה אחרי שקיעה (או"ח סי' תפט)
- 656 ..... תשובה תשז - אכילה לפני הספירה (או"ח סי' תפט)
- 656 ..... תשובה תשח - חדש בזמן הזה בחו"ל (או"ח סי' תפט)
- 657 ..... תשובה תשט - קריאת התורה במועד (או"ח סי' תצג)
- 659 ..... תשובה תשי - תספורת נשים בימי הספירה (או"ח סי' תצג)
- 660 ..... תשובה תשיא - חתונה בל"ג בעומר (או"ח סי' תצג)
- 661 ..... תשובה תשיב - אבלות בעומר, מתי מתחילה? (או"ח סי' תצג)
- 662 ..... תשובה תשיג - תספורת בספירה למי שאנוס (או"ח סי' תצג)
- 662 ..... תשובה תשיד - עבודה של ספר בספירה (או"ח סי' תצג)
- 663 ..... תשובה תשטו - שמיעת שירים בספירה (או"ח סי' תצג)
- 663 ..... תשובה תשטז - כנ"ל בתקופת הקורונה (או"ח סי' תצג)
- 665 ..... תשובה תשיז - יום העצמאות ומנהגי העומר (או"ח סי' תצג)
- 666 ..... תשובה תשיח - חגיגת עצמאות האם דוחה אבלות? (או"ח סי' תצג)
- 667 ..... תשובה תשיט - הקדמת החג בגלל שבת (או"ח סי' תצג)
- 667 ..... תשובה תשכ - מצווה הבאה בעבירה בל"ג בעומר (או"ח סי' תצג)

תשובה תרחצ

מה הכי טוב לעשות? (או"ח סי' תפט)

שאלה: בברכת ספירת העומר, האם עדיף שכל אחד יברך בעצמו או שישמע הברכה מש"ץ?

תשובה: הרבה פוסקים הבינו שבספירת העומר אין דין 'שומע כעונה', ועל כן בכל הקהילות הציבור סופר בעצמו.

המנהג הרווח אצל כל הדעות שכל אחד ואחד גם מברך בעצמו, אולי הונהג כך, על מנת למנוע טעויות, כי אם היה שומע הברכה מש"ץ וממתין לשמוע כמה הוא סופר ורק אחרי זה סופר בעצמו, יכול היה לטעות בספירה (כך נראה מדברי המב"ט ח"א סימן ק"פ, ועיין חבל נחלתו חלק כ"א י"ד). בני תימן נוהגים לומר את הספירה שהיתה אמש ורק אז החזן מברך בשביל כולם, וכל אחד סופר בעצמו (חלק מבני תימן אומרים את הספירה בארמית ובהיגוי תימני, דבר היכול לגרום חוסר הבנה לאורח הנמצא שם).

תשובה תרצט

ספירת העומר מן התורה? (או"ח סי' תפט)

שאלה: האם מצוות ספירת העומר בזמן הזה היא מן התורה או מדרבנן, והאם נשים חייבות בספירה?

תשובה: ישנה מחלוקת האם מצוות הספירה כיום היא מדאורייתא או רק מדרבנן.

יסוד המחלוקת זו תלוי בהבנה האם מצוות הספירה תלויה בקרבן העומר או לא? לפי הרמב"ם (הלכות תמידין ז' כ"ב), חובת הספירה גם בזמן הזה היא מדאורייתא, כי מצוות הספירה אינה תלויה בהבאת קורבן העומר, וכן דעת ספר החינוך.

ואילו לפי הרמב"ן המצווה כיום תוקפה מדרבנן (כי מהתורה הספירה תלויה בקורבן).

ישנה השלכה נוספת ממחלוקת זו, כי לפי הרמב"ם זו מצוות עשה שהזמן גרמא, במובנה הרגיל, ועל כן נשים פטורות, מה שאין כן לדעת הרמב"ן שהמצוה תלויה בקרבן (ולא בתאריך), ממילא נשים חייבות. ככה הבינו בדברי הרמב"ן בחידושו למסכת קידושין (ל"ג:). הכותב: 'ובמצות עשה שאין הזמן גרמא שייר טובא מורא וכבוד בכורים וחלה כסוי הדם ראשית הגז מתנות ספירת העומר פריקה טעינה פדיון פטר חמור ורוב המצוות כן, אלא לא בא לפרש ולמנות את כולם', ויש על כך הסברים יפים, המובאים ומלוקטים בספר

הגיוני הלכה (ח"א עמ' 107) ניתן להביא דוגמא דומה שהיא מצוות ברכת הלבנה, וראה חכמת שלמה (או"ח תכ"ז) הסובר שברכת הלבנה אינה מצוה שהזמן גרמא, ועל פי דרכו מתבארים גם דברי הרמב"ן הנ"ל.

סיכום: ישנה מחלוקת ראשונים האם בזמן הזה חובת הספירה מן התורה או מדרבנן, ורבו הנוקטים בדעת השו"ע שזה דרבנן. נשים פטורות ויש שכתבו שקבלו זאת על עצמן.

תשובה תש

מה דעת מרן בנ"ל? (או"ח סי' תפט)

שאלה: האם לדעת מרן השולחן ערוך, מצוות הספירה כיום היא מדרבנן או מדאורייתא?

תשובה: א. הרבה הבינו, בדעת מרן היא, שספירת העומר דרבנן. ראייתם מכך שהשו"ע נקט בלשונו (או"ח תפ"ט ב) ש'המדקדקים אינם סופרים, עד שיהיה ודאי לילה', משמע שמעיקר הדין ניתן לספור בשקיעה. כי זה ספק יום ספק לילה, ורק במצוות דרבנן ניתן להקל ולהגדיר זמן זה כלילה, כך הבין המ"ב, וכן הרב עובדיה יוסף בהרבה מקומות (חזון עובדיה יו"ט עמ' ריב).

ב. אבל לפי הרב בן ציון אבא שאול (ח"ג עמ' קעז) דעת מרן היא, שספירת העומר גם כיום דאורייתא. ומה שכתב בשו"ע, שניתן לספור מהשקיעה, הוא מכח ספק ספיקא, שמא הוא יום שמא הוא לילה, ואפילו אם תמצי לומר שהוא יום, אולי הלכה כרבי יהודה, המתיר לקרוא את קריאת שמע מפלג המנחה. כלומר לעניין קיום מצוות של לילה ניתן לקיים כבר מפלג המנחה.

יש סיוע להבנה זו, מלשונו של מרן המחבר בסעיף ג', המתיר לספור מבעוד יום ללא ברכה, מחשש שישכח לספור בלילה. אם נפרש דבריו כמו אותם האחרונים שהבינו, שמשמעות הביטוי 'מבעוד יום' היא גם מפלג המנחה ואילך, זה בוודאי בנוי על שיטת רבי יהודה הנ"ל.

לדעתו, נוכל להבין היטב את דברי הרמ"א, הכותב שאסור לאכול קודם ספירת העומר, ומכיון שמרן השו"ע לא גילה לנו דעתו בזה, נראה שהוא נמשך אחר דברי הרמב"ם הסובר שזה דאורייתא, משמע שהשו"ע והרמ"א נקטו שספירת העומר דאורייתא [אילו היתה זו רק מצווה דרבנן היינו אומרים שמותר לסיים לאכול, ואחר כך לקיים את המצווה]. לא הבנתי בדברי הרב אבא שאול, מדוע מברכים במקרה שסופר אחרי פלג המנחה, והלא ישנו כלל שאמרינן סב"ל.

ראה ילקוט יוסף (פסח ח"ג עמ' תל"ח) הדין בשאלה איך ניתן לברך בשקיעה והלוא סב"ל, ומשיב שהברכה נמשכת אחר המצווה.

הערה: פרי החדש (סימן תע"ה ד') הגיע גם למסקנה שלפי מרן החיוב הוא דרבנן, על כן מי שספר ללא כוונה יצא ידי חובה, כי לדעתו מרן סובר שבמצוות דרבנן אין הכוונה מעכבת (ועיין עוד בספרי השם רועי עמ' 151).

תשובה תשא

לשם יחוד (או"ח סי' תפט)

שאלה: האם נכון לומר לפני ספירת העומר את הנוסח הכתוב בסידורים? הבעייתיות נעוצה בכך שלפי ההלכה מצוות הספירה בזמן הזה היא מדרבנן, ובנוסח כתוב 'לקיים מצוות עשה כמו שכתוב בתורה' או 'הנני מוכן ומזמן לקיים מצוות עשה של ספירת העומר כמו שכתוב בתורה', האם אין כאן אמירה לא נכונה?

תשובה: ראיתי על כך שלוש התייחסויות:

חזון עובדיה (יום טוב עמ' ריד): חייבים להשמיט ביטויים הנ"ל, מהסיבה שרוב הפוסקים נקטו וזו גם דעת השו"ע, שמצוות הספירה בזמן הזה היא מדרבנן, וידוע מה שכתב הרמב"ם בהלכות ממרים (סוף פרק ב) שאין לומר על מצווה שהיא מדרבנן, שהיא כביכול מן התורה, כי עוברים בכך על 'לא תוסיפו'.

אור לציון (ח"ג עמ' קעו): ראוי לשנות, ויש מקום להסביר את הנוסח הנ"ל (הכתוב בסידור הרש"ש) הואיל ולפי הרמב"ם מצווה זו היא מן התורה אף בזמן הזה, והואיל ואין הכרע (לדעת אור לציון) שמרן השו"ע חולק על כך.

הליכות שלמה (ש"ן): מותר להמשיך במנהג הנ"ל. א. ניתן לפרש את המושג הנ"ל 'לקיים מצוות עשה' כלומר עשה דרבנן. ב. הנוסח 'כמו שכתוב בתורה' יכול להתפרש כך: הכתוב בתורה נתן את ההשראה לחז"ל תקן מצווה מדבריהם, גם בזמן הזה, זכר למצווה המקורית.

סיכום: יש מקום להצדיק להמשיך לומר כנוסח שהיה מקובל עת עתה בעם ישראל, ויש שהמליצו לשנותו.

תשובה תשב

טעות בספירה (או"ח סי' תפט)

שאלה: ביום שנים עשר לעומר כך ספרתי בטעות: 'היום שלושה עשר יום לעומר שהם שבוע אחד וחמשה ימים'. רק למחרת בלילה שמתי לב לטעות שלי, האם אני יכול להמשיך לספור בברכה?

תשובה: יש כאן מקרה של אדם שטעה במניין הימים ולא טעה במניין השבועות. הכלל בהלכות ספירת העומר הוא שאם ישנו ספק ספיקא, ניתן להמשיך לספור בברכה (תרומת הדשן ל"ז).

גם כאן יש ספק ספיקא: ספק הראשון: ישנה מחלוקת בין הראשונים, האם כל יום בספירה הוא עומד בפני עצמו, או שספירת כל ארבעים ותשעת הימים היא מצווה אחת; ספק שני: האם מי שמנה ימים בלבד או רק שבועות, יצא ידי חובה.

כעת נרחיב לבאר את הספק השני, הטור מצטט את שיטת הראב"ה, לדעתו המצווה למנות היא כך, בשבוע הראשון יש למנות את מספר הימים, כאשר מסתיים השבוע ישנה מצווה לספור גם שבעה ימים וגם לומר שהם שבוע אחד, מכאן ואילך המצווה היא למנות רק את השבועות, כך שביום השמיני יאמר, היום שבוע אחד ויום אחד. רק כאשר ייגמר השבוע השני הוא חייב לציין את הימים ואת השבועות.

לכן, במקרה הנ"ל, כיוון שלשיטת הראב"ה פטור הוא מלמנות את הימים, לכן יש לסמוך על דבריו בדיעבד ביחס להמשך הספירה^[אילו היה נזכר שטעה במהלך היום היה חייב לחזור ולספור ללא ברכה].

וזו לשון הטור: 'וכתב אבי העזרי יש אומרים שאין צריך למנות הימים רק עד שיגיע לשבוע, כגון היום יום אחד עד שיגיע לשבעה ימים ואז יאמר היום שבעה ימים שהם שבוע אחד, אבל מכאן ואילך אין צריך למנות ימים של שבוע שעברה עם השבוע הבא אלא ביום שמונה יאמר היום שבוע אחד ויום אחד, ואין צריך לומר היום שמונה ימים שכבר מנאם בשבוע שעבר. וכן ביום ט' עד שיגיע ל"ד יאמר היום ארבעה עשר ימים שהם שני שבועות וביום ט"ז יאמר היום ב' שבועות ויום אחד וכן לעולם'.

למרות שהיתה סברה לומר שהנידון דידן יותר גרוע כאשר אומר דבר לא נכון, מאשר רק מחסיר את אחד המניינים, כדין 'מזויף מתוכו' אבל לא התחשבו בכך האחרונים שעסקו בשאלה זו, ועיין עוד במ"ב (סקל"ח) ובחזון עובדיה (יר"ט עמ' רנא).

הערה: הראשונים שעליהם אנו נסמכים במקרים של דיעבד, הסוברים שמניין הימים לא מעכבת, זה אמור דווקא בימים שהם עד תשלום השבוע, אבל בימים 7,14,21,28,35

בוודאי שיש מצווה לספור גם את הימים וזה לעיכובא [בהסברה זו, מתיישבת הסתירה שיש לכאורה בדברי המ"ב בס"ק ז וכן ט].

סיכום: במקרה שטעה במניין הימים וספר נכון רק את השבועות (ואת הימים שהם מעבר בנוסף לשבועות) יכול להמשיך בברכה.

תשובה תשג

ספירה דרך לימוד (או"ח סי' תפט)

שאלה: אדם למד הלכות ספירת העומר בין מנחה לערבית וקרא "היום שבעה ימים לעומר שהם שבוע אחד" (שו"ע תפ"ט, א) ותוך כדי הלימוד, הוא נזכר שהיום זה באמת היום השביעי לעומר, מה דינו?

תשובה: דבר ראשון יש לדון מהי השעה שבה ניתן לספור את ספירת העומר. כי אם נדע ממתי ראוי לספור, נדע ממתי יש להיזהר מלומר את הספירה של אותו היום. בשו"ע (סימן תפ"ט ד) כתוב: "מי ששואל אותו חבריו בבין השמשות כמה ימי הספירה בלילה הזה, יאמר לו אתמול היה כך וכך, שאם יאמר לו היום כך וכך אינו יכול לחזור ולמנות בברכה...", אבל בשו"ע הרב (סעיף ט"ז) כתב שיש להיזהר לא לענות לחבריו כבר מפלג המנחה כיוון שיש סוברים שזה לילה לעניין ספירת העומר (על סמך המשנה בברכות ד, א' ששם ישנה מחלוקת, לגבי סוף זמן תפילת מנחה, ת"ק סובר עד הערב ורבי יהודה סובר עד פלג המנחה) אך מכל מקום אם בדיעבד ענה לחבריו ומנה את היום שיבוא בשעת פלג המנחה, חוזר למנות בערב עם ברכה, כדברי הביאור הלכה ד"ה אינו יכול. (ואין כאן ספק ברכות להקל כיוון שיש חילוק בין מי שכוון לספור בשעה זו למי שטעה וספר בשעה זו, מי שספר בטעות לא כוון לעשות את זמן הזה ללילה, ולכן חוזר למנות עם ברכה. איש מצליח הערות עמ' קכה) ולכן במקרה הנ"ל, חוזר למנות עם ברכה.

אך עדיין יש לשאול מה יהיה דינו של אדם שלמד בבין השמשות או בלילה לפני שספר את היום?

בשו"ע (תפ"ט, ד) אומר מרן, "מי ששואל אותו חבריו בבין השמשות כמה ימי הספירה בלילה הזה, יאמר לו אתמול היה כך וכך, שאם יאמר לו היום כך וכך אינו יכול לחזור ולמנות בברכה..." ומ"ב (סקכ"ב) הסביר, שאף על פי שקיימא לן שמצוות צריכות כוונה ואותו אדם לא התכוון לצאת ידי חובה ספירת העומר, מכל מקום לעניין ברכה יש לחוש למאן דאמר

שמצוות לא צריכות כוונה, ועל כן יחזור לספור ללא ברכה (על פי כף החיים אות כ"ט ואשרי האיש ס"ד ט"ז).

סיכום: לכתחילה יש להיזהר שמשעת 'פלג המנחה' לא למנות את הספירה של היום הבא, ובדיעבד אם עשה כן חוזר ומונה בברכה, אך אם עשה כן בבין השמשות ימנה שוב בלי ברכה, ועל כן אדם שלומד את ההלכות בשעות הנ"ל, ומזדמן לו לומר את מספר היום, יקראנו לכתחילה רק בעיניו (או שיכוון לא לצאת ידי חובה) אבל אם קרא בפיו אינו יכול למנות בברכה.

תשובה תשד

המתקן את חברו, מה דינו? (או"ח סי' תפט)

שאלה: הש"ץ ספר בטעות יום שאינו נכון (במקום לומר שנים עשר יום לעומר, אמר שלושה עשר יום), אנשים תיקנו אותו, האם הם רשאים לספור בברכה?

תשובה:

א. לפי הדעה שמצוות צריכות כוונה, לא יצאו ידי חובה, במה שאמרו לו את הספירה הנכונה.

ב. אם לא אמר את הביטוי 'היום' לא יצא כלל ידי חובה.

ג. אם לא אמר את השבועות, גילה בכך שאינו סופר לשם מצווה, וזה דומה למקרה שספר בפירוש לא על דעת לצאת ידי חובה, שרשאי ואף חייב לספור שוב בברכה (שער הציון תפ"ט כ"ח).

סיכום: הם צריכים לספור בברכה.

תשובה תשה

ספק ספיקא (או"ח סי' תפט)

שאלה: חידש ה'תרומת הדשן' שמברכים על ספירת העומר כאשר ישנו ספק ספיקא (בסימן ל"ז), והשו"ע פסק כמותו, ואילו בהלכות ברכות נפסק להיפך, שיש לחשוש לברכה לבטלה, גם כאשר ישנו ס"ס כגון אכל ספק כזית שהוא 'בריה', וישנו ספק בהלכה האם לברך על בריה (סימן רט"ו מ"ב סק"ב). האם אין הדבר סתירה?

תשובה: ראיתי על שאלה זו שלוש התייחסויות.

א. כל מקום שהמצווה היא מן התורה אפילו ל'חד מאן דאמר', יש לברך אף במקום שמקיים אותה מחמת ספק, על פי מכתם לדוד או"ח סימן ג (ידועה שיטת הרמב"ם, לפיו מצוות הספירה נוהגת אף בזמן הזה מן התורה).

ב. אמנם השו"ע חשש לדעת בה"ג הכותב שאם דילג אפילו יום אחד אינו יכול להמשיך ולספור [בברכה], אבל כיון שהדעה המרכזית בראשונים היא כדעת רבנו תם, שכל יום יש מצווה בפני עצמה לספור, ואין ספירת היום הזה תלויה בשאר הימים, על כן כל מקרה שמצטרף ספק נוסף, נוקטים כר"ת, כך כתב גם במ"ב מהדורת דרשו על סימן זה הערה 76 בשם הליכות שלמה י"א הערה 24

נספח: עיין בחיבורו של הרב אליהו זיני, עץ ארז ח"ב עמ' מה ואילך, הכותב שאילו ראה מרן השו"ע את דברי הגאונים הכותבים שכל יום מצווה לעצמו, היה חוזר בו ממה שכתב בשו"ע, והיה פוסק לברך, ועיין גם בקצש"ע עם הערות שערם המצויינים בהלכה שהעיד שגדולי האדמו"רים היו מורים להמשיך בברכה, מהטעם הבא: כאשר אומרים למי ששואל, תמשיך לספור ללא ברכה, המציאות היא שלרוב הוא לא מקפיד לספור, בגלל שיש לו תחושה שהשנה הוא כבר הפסיד את המצווה, ומה שאמרו לו להמשיך לספור, זה סוג של נחמת שוטים.

ג. על פי כתיבי יד שנתגלו מאוחר, כל מה שכתב בה"ג שאם שכח לספור, לא יספור בשאר הימים, איירי בשכח לספור את היום הראשון דווקא, אבל בשאר הימים מודה הוא לשיטת ר"ת שאין הימים מעכבים זה את זה (הובא בשיחת הרב מאיר מאוזו בית נאמן מס' 62 וכן מס' 160).

תשובה תשו

ספירה אחרי שקיעה (או"ח סי' תפט)

שאלה: נזכרתי שלא ספרתי את העומר והגיעה השקיעה, האם אני רשאי לספור כעת, ומה לגבי שאר הימים?

תשובה: ישנה מחלוקת ראשונים האם ספירת יום מהווה ספירה, ועל כן צריך לספור ביום ללא ברכה.

בכל מקום שיש ספק ספיקא בדיני ספירת העומר, רשאי לספור מכאן והלאה בברכה (על פי תרומת הדשן סימן ל"ז). גם כאן ישנו ספק ספיקא, שהרי ישנה דעה שכל יום יש מצווה לספור ללא תלות ליום הקודם, על כן אחרי שיספור כעת ללא ברכה, מכאן והלאה רשאי לספור

בברכה, מכוח ספק ספיקא, ספק שמא כל יום זו מצווה בפני עצמה, וגם אם זו מצווה אחת, שמא ספירה שספר היא מועילה, כי ספר בזמן שהוא ספק יום ספק לילה.

הדברים הללו מבוססים על דברי שערי תשובה (תפ"ט ד) המביא את בית דוד המחמיר לספור את שאר הימים בלא ברכה, וחלק עליו הברכי יוסף, וכן בפסקי תשובות (תפ"ט כ"ד) הכריע שימשיך לספור בברכה, רק הדגיש שביום המחרת ימתין לספור עד שיהיה ודאי לילה, על מנת שלא יהיה 'תרת דסתר'.

כף החיים (אות פ"ג) חושש לדברי בית דוד ועל כן ישמע מכאן ואילך ברכה מאחרים, אבל ביביע אומר (ה"ד סו"ס מ"ג) הכריע לספור בברכה.

סיכום: יספור בבין השמשות ללא ברכה, ולגבי שאר הלילות, רבו הפוסקים שימשיך בברכה.

תשובה תשז

אכילה לפני הספירה (או"ח סי' תפט)

שאלה: האם מותר להתחיל לאכול סעודת מצווה בשקיעה, למרות שעדיין לא ספרנו את העומר?

תשובה: כתב הרמ"א (או"ח תפ"ט ד): ' וכשהגיע הזמן, אסורין לאכול עד שיספור. ואפילו התחיל לאכול, פוסק וסופר, מיהו אם התחיל לאכול קודם שהגיע הזמן, אינו צריך להפסיק אלא גומר אכילתו וסופר אחר כך'.

ביחס לאכילה בחצי השעה שלפני צאת הכוכבים, המ"ב החמיר אך התיר אם מעמיד שומר, ובחזו"ע (עמ' רלב) אסר לאכול משהגיע חצי שעה לפני שקיעה.

סיכום: אם הגיעה שקיעה יש להתפלל ערבית ולספור העומר ורק אחרי זה יש לשבת ולסעוד, ולא מצאנו חילוק בין סעודת רשות או מצווה.

תשובה תשח

חדש בזמן בחו"ל (או"ח סי' תפט)

שאלה: האם יש איסור חדש בחו"ל, כגון שתיית בירה שמיוצרת מתבואת חו"ל?

תשובה: לפי מרן השו"ע איסור חדש נוהג גם בחו"ל (או"ח תפ"ט י). אחרי שהמ"ב כותב את הדעות המקלות בכך (הרמ"א שובא בהמשך התשובה) בניגוד לפסיקת המחבר, כך

כתב: 'והנה אף שאין בידינו למחות ביד המקילין, מכל מקום כל בעל נפש לא יסמוך על התירים הללו ויחמיר לעצמו בכל מה שאפשר לו, כי להרבה גדולי הראשונים הוא איסור דאורייתא בכל גווני'.

וכך כתב הרמ"א: 'ומכל מקום כל סתם תבואה שרי (מותר) לאחר הפסח, מכח ספק ספיקא, ספק היא משנה שעברה. ואם תמצא לומר משנה זו, מכל מקום דלמא נשרשה קודם העומר'.

מה טמון בהיתר של הרמ"א שאמר שיש כאן ספק ספיקא, והלוא שני הספקות מאותו שם, האם זה חדש או לא?! הטיב להקשות זאת רע"א בלשונו: 'בתשובה מוצל מאש (סי' נ) תמה הא שם אונס חד הוא, דמה לי משנה שעברה, ומה לי משנה זו קודם העומר'?

בערוך השולחן (יו"ד רצ"ג ט"ז) יצא ליישב את הרמ"א מהקושיה הנ"ל: 'ולוי נראה דשפיר הוי ספק ספיקא, דיש נפקא מינה בין שני הספיקות, דאם הוא משנה העברה, אין מביאין ממנו את העומר דבעינן 'ראשית קצירך' ולא סוף קצירך, כדאמרינן ריש פרק כל המנחות עיין שם, ואם הוא משנה זו מביאין ממנו את העומר. וכללא הוא בספק ספיקא, דכל שיש נפקא מינה בין הספיקות באיזה פרט לדינא אף שאינו נוהג בזמן הזה חשיב לה ספק ספיקא, כמו שכתוב בסימן ק"י בכללי ספק ספיקא'.

חבר כתב לי בשם הרב שלום בער לוין (הספרן של הרבי מחב"ד) שרבני חב"ד התירו חדש בחו"ל, רק לשם קיום אכילת מצת מצווה בליל הסדר, לדבריו, ביחס לשאר אכילות אין שום היתר לאכול חדש.

תשובה תשט

קריאת התורה במועד (או"ח סי' תצ)

שאלה: כתב השו"ע (סעיף ה): 'סימן הפרשיות של שמונת ימי הפסח, משך תורא, קדש בכספא, פסל במדברא, שלח בוכרא, וזה הסדר לא ישתנה כי אם כשחל פסח ביום חמישי, שביום שלישי שהוא שבת קורא ראה אתה אומר אלי שהוא פסל, וביום א' ב' ג' קורין קדש בכספא במדברא'. מדוע סדר קריאת התורה הוא כזה?

תשובה: למדונו רבותינו שסדר קריאת התורה בימי הפסח הוא: משוך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא.

על פניו הקריאה היא לפי סדר הפרשות בתורה, אלא שתמיד קוראים פרשה זו של פסול לך, בשבת חול המועד, ישנן שלוש אפשרויות מתי תחול שבת בפסח: [לא אד"ו ראש ולא בד"ו פסח, יוצא שיום הראשון של פסח יכול לחול בימים א ג ה שבת].

1. כאשר חל פסח ביום ראשון, שביעי של פסח יחול בשבת ולא תהיה שבת חול המועד.
2. אם יחול פסח ביום שלישי תהיה שבת חול המועד ביום החמישי וזה מתאים לקרוא פסול לך [מתחילים בשבת מ'ראה אתה אומר אלי] בשבת זו.
3. אם יחול יום הראשון ביום חמישי, בשנה זו ישנו את סדר קריאת התורה ויקראו פרשת ראה אתה אומר ביום השלישי [משוך תורא פסל קדש כספא במדברא שלח בוכרא].
4. אם יחול יום הראשון בשבת, לא תהיה שבת חול המועד ויקראו פרשת פסול לך ביום החמישי, לפי הסדר הרגיל.

מדוע כל כך חיוני לקרוא פסוקים מפרשת כי תשא בשבת חול המועד?

ישנו הסבר של נחמה ליבוביץ (על פי משך חכמה וזאת הברכה):

ישנו הסבר של משך חכמה בסוף פרשת זאת הברכה (ל"ד י"ב), המציין שבפרשה הנ"ל מופיעה השבת בין שני ימים טובים, וזה ודאי רומז לשבת זו הנמצאת בין יום טוב ראשון ליום טוב שני. וזו לשונו: 'והנה בשבת חול המועד קורין ראה אתה אומר אלי כו', גמ' (דף ל"א), והטעם ששם כתוב (שמות ל"ד כ"א) ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות תוך המועדים אחר הפסח וקודם העצרת, וזה כמו שבת חול המועד שחג לפניו וחג לאחריו, ולכן כתוב שם (שמות ל"ד כ"א) בחריש ובקציר תשבות להורות שקציר עומר דוחה שבת דמיירי בשבת חול המועד, ודו"ק'.

לגבי שבת חול המועד סוכות ישנן סיבות נוספות, הביטוי 'ושכותי כפי עליך עד עוברי' (שמות ל"ג כ"ב), ודאי רומז לסוכות, שבחג זה אנו חוסים תחת כנפי השכינה.

דרוש: 'משוך תורא': צריך למשוך את הבהמיות החוצה [או לקדש את הצד הבהמי].

'קדש בכספא': תוציא מממונך בשביל צרכי מצווה [על פי אור החיים הקד' שאלה פקודי משכן העדות בא לכפר על אלה אלוהיך ישראל] ועוד יש לבאר: על ידי הכיסופים לרכונו של עולם, באותה מידה תתקדש [יהי חסדך ה' עלינו כאשר (באותה המידה) יחלנו לך].

'פסל במדברא' כל המציאות של חו"ל (של חיים במדבר שהוא הדרך לארץ ישראל) יש לפסול אותה, לא להתגעגע אליה, כי החיים כאן הם החיים הממשיים [עוד יש לבאר, שאין לראות את הזולת רק באופן חלקי ועל פי זה לפסול אותו, ולהוציא מחוץ לקונסוס, 'ברא' בארמית זה החוץ האחו].

'שלח בוכרא' בחינוך ילדים ישנו שלב שהוא בבחינת 'עוף גוזל', בשלב הראשוני עם ישראל היה צריך הנהגה גלויה מלאה ניסים, אבל לאחר מכן כאשר נכנסים לארץ הנהגה הטבעית היא העיקרית, כי האמון שלנו בקב"ה הוא כבר קנה שביתה בנפשות. כבר יש

לסמוך על מה שההורה הטמיע בילד, וכל מבט צפוף ומבקר עלול לקלקל. על כן שלח את הבן הבכור רחוק, כי הוא כבר ידע להסתדר בבחינת 'לכו בנים שמעו לי, יראת ה' אלמדכם' בשלב של לכו, מתגלה עד כמה הצלחנו ללמד יראת ה' באופן הנכון (עיין עין איה ברכות א' קמ"ג).

ראיתי שהרב מאיר מאוזו מעיר (עלון בית נאמן מס' 206) שהניקוד הוא משך תורא, כלומר עור של השור, קדש בכספא, אתה רוצה לקנות דברים של קדושה? תשלם כסף! אל תקח דבר בחינם. פסל במדברא – ישראל כשהיו במדבר עשו פסל (העגל) ומה יצא מזה? שלח בוכרא! הבכורות שהיו אמורים לעבוד בבית המקדש, נדחו בגלל חטא זה ובאו הלויים תחתיהם, ודפח"ח.

תשובה תשי

תספורת נשים בימי הספירה (או"ח סי' תצג)

שאלה: האם נשים מותרות בתספורת בימי האבלות של העומר?

תשובה: יש מחלוקת בדבר. בתור רקע, יש להביא את דין הנשים בתספורת באבלות רגילה (בר מינן): בשו"ע יו"ד (ש"צ ה) כתוב שאין האישה אסורה בתספורת אלא כל שבעה, אבל בתוך שלושים ימי האבל, מותרת בתספורת. והרמ"א במקום כותב, שיש אוסרים אף לאישה וכן עיקר.

לאור זה הרב בן ציון אבא שאול (אול"צ ח"ג י"ז ג) כותב שנשים מותרות בתספורת בעומר, הואיל ואין האבלות בעומר יותר חמורה משלושים יום של אבלות. וכן דעת הרב עובדיה יוסף בחזון עובדיה יום טוב (עמ' רסא).

מאידיך הפסיקה האשכנזית כפי שכתב הרב דוב ליאור (דבר חברון או"ח תקכ"ח) היא שמנהגי האבלות בספירת העומר הם לכולם, כולל לנשים, לפיכך הן מותרות להסתפר בספירה רק ביום העצמאות.

כמו כן, הרב משה פיינשטיין (אג"מ יו"ד ח"ב קל"ז) אוסר להן להסתפר, אם אין הדבר נחוץ כל כך, וכמו כן ראיתי שהרב מרדכי אליהו משווה את דין הנשים לדין הגברים (הלכות חגים כ ל"ה) שאמנם 'על פי הסוד אין להן לספור כלל, ומכל מקום צריכות להזהר מתספורת כמו אנשים'. שאלתי את הרב יוסף אליהו, מדוע אביו החמיר בנשים, והלוא דעת מרן השו"ע שאין איסור תספורת לנשים אחרי שבעה? הוא ענה, שמתוך שהשו"ע לא חילק בכך בהלכות העומר, סימן ש'לא פלוג', וניתן להסביר שעניין חורבן התורה הוא חמור, ועל

כן החמירו גם הנשים, כפי מה שעולה מדברי השו"ע בסעיף ד, שנהגו נשים שלא לעשות מלאכה משקיעת החמה בתקופת העומר, משום האבלות הנ"ל.

עיינ בחוברת כי בא מועד (תצ"ג ס"א) שהביא את הדעה המתירה תספורת רק לנשואות באופן ששערותיהן מבצבצות החוצה.

נספח: מה יסוד המחלוקת בין השו"ע והרמ"א בכך?

הטור (י"ד בסימן ש"ץ) הביא: 'תניא באבל רבתי אישה מותרת בנטילת שער אחר שבעה וכן כתב רב אלפס שאשה מותרת בנטילת שער, והקשה הרמב"ן אם כן תהא מותרת בגיהוץ וכן כל מצות ל' לא היא נוהגת בה על כן נראה כדברי המפרשים דנטילת שער דשרי באשה היינו במעברת סרק על פניה (של מטה-על פי ב"י) וטופלתו בסיד שהוא משום תכשיט שלא תתנוול על בעלה אבל בתספורת ממש אסורה כל ל' יום כמו האיש וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל'.

אם כן הב"י נקט כדברי הרי"ף ואילו הרמ"א נקט כדברי הרמב"ן והרא"ש, וזה נותן את אותותיו על הלכות העומר כאמור.

סיכום: נראה שנושא זה תלוי במחלוקת בין בני ספרד המתירים לבני אשכנז האוסרים.

תשובה תשיא

חתונה בל"ג בעומר (או"ח סי' תצג)

שאלה: האם מותר להתחתן בל"ג בעומר?

תשובה: בשו"ע (או"ח תצ"ג א) כתוב שמנהגי אבלות מסתיימים בתאריך ל"ד לעומר, אבל הרמ"א חולק ולדעתו ניתן כבר להסתפר ולהתחתן בתאריך ל"ג.

במספר ספרים מובא, שהמנהג שהיה נהוג בצפון אפריקה היה כדברי הרמ"א, מנהג זה הובא בספרים עלי הדס עמ' 594 ודברי שלום ואמת ח"ג עמ' 279, וכמו כן ראיתי בספר נהר מצרים (סעיף כ"ו) הכותב שביום ל"ג לעומר נושאים (כלומר מתחתנים).

סיכום: אמנם ספרדים פסקו כשו"ע שדיני אבלות מסתיימים בל"ד בבוקר, אבל בצפון אפריקה נהגו בזה כמו הרמ"א.

תשובה תשיב

אבלות בעומר, מתי מתחילה? (או"ח סי' תצג)

שאלה: האם דיני אבלות בעומר מתחילים בתוך חג הפסח או רק לאחריו?

תשובה: לכאורה אין השלכה מעשית מדיון זה שהרי תספורת כבר אסורה מדיני חול המועד, וכן איסור נישואין תקף בגלל ש'אין נושאים נשים במועד' (מ"ק ח:), אך לאחר עיון יש עדיין שתי השלכות: א. ריקודים ומחולות. ב. היתר להתגלח למי שהתגלח בערב חג.

דעת הרב דוב ליאור היא, שהאבלות מתחילה מיד בתחילת הספירה.

פסיקתו מבוססת על דברי הפרי מגדים (משבצות זהב ס"ו ס"ק ב) הכותב שריקודים ומחולות רשות, יש לאסור בחול המועד, מדבריו יש להסיק שמנהגי אבלות מתחילים בפסח. ישנה עוד השלכה לפסיקה זו: לפי הפוסקים הנוקטים שאדם שהתגלח או הסתפר לפני החג, מותר יהיה לו להתגלח בחול המועד (כך מורים הרב שלמה מן ההר והרב דוב ליאור), היתר זה תקף דווקא ביחס לחג סוכות אבל לא ביחס לחג פסח למי שמתחיל דיני אבלות מפסח עד לג/ד לעומר [כי למי שנוהג דיני אבלות רק מראש חודש אייר, יהיה מותר להסתפר בחול המועד] ואכן כך פוסק הרב דוב ליאור.

בספר אשרי האי"ש (ח"ג עמ' תלב) אסר ריקודים ומחולות של רשות.

מאידך, יש שהוכיחו מכך ששערי תשובה (תקל"ד א) התיר באופן סתמי לשמוע מוזיקה בחול המועד, משמע שאף בפסח הדין כן (עיין משנה הלכות ח"ח קפ"ח).
הערה: בשנה ש'איסרו חג' בשבת, יהיה מותר לקיים מנהגי המימונה ביום ראשון, ללא סממני אבלות (כף החיים לרב פלאג"י).

סיכום: ישנה דעה הסוברת שימי האבלות מתחילים רק בסיום הרגל, אבל דעת הרב דוב ליאור היא שהאבלות מתחילה מיד.

תשובה תשיג

תספורת בספירה למי שאנוס (או"ח סי' תצג)

שאלה: ה'שלושים' על אמא שלי מסתיימים בימי העומר, האם אני רשאי להסתפר, ומה הדין באופן שמסתיימים השלושים בחול המועד?

תשובה: ידוע שחז"ל גזרו שלא להסתפר בחול המועד. מלאכה זו היה ראוי להתירה, שהרי היא לצורך המועד ואינה שונה במהותה ממלאכות אפיה ובישול, אלא שחז"ל אסרו אותה ואת הכיבוס כדי לגרום לאנשים להסתפר לפני הרגל ולא להשהות ולדחות פעולות הנ"ל לחול המועד, בלשון חז"ל: 'כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין' (מו"ק י"ד.).

אשר על כן, חז"ל לא גזרו בכל האופנים בהם היה אנוס אונוס הניכר לפני החג, כגון מי שחזר ממדינת הים או היוצא מבית האסורין.

בנידון דידן, שהיה מנוע מלהסתפר לפני הרגל, שהרי הרגל אמנם מבטל גזירת שבעה, אבל לא מבטל את איסור תספורת הנוהג ביחס לאביו ואמו עד שיעברו שלושים יום ויגערו בו חבריו (תקמ"ח ט), ממילא הדבר מותר, אם יש צורך גדול, כמובן רק אחרי שגער בכ חבר על אורך השיער, על פי שערי תשובה תקל"א ג ומ"ב תקמ"ח ל"ד וכן התיר בחזו"ע אבלות (ח"ג עמ' קי).

כף החיים (תצ"ג ט"ו) התייחס למקרה דומה, שהסתיימו השלושים בימי הספירה, והתיר על פי הזרע אמת, וכן בחזון עובדיה (ח"ב עמ' רצד) התיר כאשר הכביד עליו שערו.

סיכום: ביחס לספירה ההיתר להסתפר הוא בשופי, ואילו ביחס לחול המועד יש להקל כאשר הדבר מציק.

תשובה תשיד

עבודה של ספר בספירה (או"ח סי' תצג)

שאלה: אני עובד בתור ספר, האם מותר לי לעבוד בספירת העומר?

תשובה: זו שאלה חשובה, מכיון שאיסור התספורת חל על המסתפר עצמו, ויש על הספר רק איסור 'מסייע לעוברי עבירה'. מכיוון שישנם שינויי מנהגים ביחס לחישוב ימי האבל, יש המתחילים בפסח ומסיימים ביום י"ט אייר, ויש המתחילים בב' אייר ומסיימים בערב שבועות (ויש עוד מנהגים במ"ב סקט"ו) על כן אתה רשאי לפתוח עד ר"ח אייר ולסגור עד ערב יום העצמאות, ולסגור שוב מיום ו' אייר ולפתוח ברצף מל"ג בעומר בבוקר שבו בני אשכנז ורבים מבני צפון אפריקה מסתפרים בו. אם משהו מבני תימן

הנוהגים כדעת הרמב"ם (שלא הביא את מנהגי האבלות הללו) מבקש להסתפר אתה רשאי לבוא ולספר אותו בהזמנה, וכמו כן אם ישנן ילדים לפני בר מצווה המעוניינים להסתפר, אתה רשאי לעשות זאת.

תשובה תשטו

שמיעת שירים בספירה (או"ח סי' תצג)

שאלה: האם מותר לי לשמוע שירים בספירת העומר?

תשובה: בשולחן ערוך מוזכרים דיני אבלות ביחס לאיסור נישואין וכן תספורת. לא מוזכר עניין המוזיקה. המ"ב בשם מגן אברהם כותב שלא לעשות ריקודים ומחולות של רשות. האחרונים הספרדים כתבו (עיין מקורות בתשובה הבאה), שמכיוון שעל פי הדין היה אסור כל השנה לשמוע ניגון מכלי נגינה בגלל חורבן בית המקדש, ומשום מה הציבור לא נזהר בכך, ראוי שלכל הפחות יקפידו על כך בימי העומר ושלושת השבועות. מה לא כלול באיסור זה? השומע במהלך התעמלות, וכן בנהיגה על מנת לשמור על עירנות, וכן מי שלומד או מלמד נגינה, כמו כן שירים שקטים מותר לשמוע. אין גוערים במי שמקל בכך, מעצם העובדה שיש שכתבו שכל הגזירה לא היתה על מוזיקה מוקלטת, שהרי בימיהם לא היה קיים רדיו וכדומה, ועיין במאמר בנושא בשו"ת מבשן אשיב ח"א עמ' 238-246.

תשובה תשטז

כנ"ל בתקופת הקורונה (או"ח סי' תצג)

שאלה: שאלוני חברים, בתקופת מגפת הקורונה, בה אנשים סגורים בבתיהם, האם ניתן ביום שישי הקרוב (ראש חודש אייר) לקיים קבלת שבת בכלי נגינה מהמרפסות על מנת להפיג במקצת את העננה בה אנו שרויים (כמובן לפני שנכנסת השבת) על אף שאנו בתקופת אבלות של העומר.

תשובה: יש לשים לב למספר נקודות:

שמיעת מוזיקה באופן כללי, כל ימות השנה.

מה מיוחד בתקופת העומר?

האם דיני אבלות נוהגים בראש חודש?

האם דיני אבלות נוהגים סמוך לשבת?

האם בתקופה ששוררת עננה, וקושי נפשי, יש למצוא יותר הקלות?

בעקבות חורבן בית המקדש רבותינו גזרו על השיר (יש אומרים שבכלי נגינה האיסור יותר חמור שאסור גם ללא משתה-רמב"ם). ישנה מחלוקת מסועפת בכך. שיטת רש"י ותוספות היא שכל האיסור הוא דווקא אם שומע מוזיקה בעת שהוא נמצא במשתה (משתה זה שתיית משקאות משכרים בעת האכילה). והחמירו להרחיב את האיסור גם בזמן שהולך לישון, שאז המוזיקה מאוד מנעימה וזה דרכם של אנשי מלוכה להירדם מתוך מוזיקה.

בשם הגאונים נאמר, שבמוזיקה הקשורה לשירי תשבחות לה', לא נגזרה הגזירה כלל. שיטת המאירי בסוגיה מאוד מיוחדת, לדעתו סתם שירה של רשות מותרת, וכל מה שנאסר זה אותה המוזיקה העלולה להביא למכשלה בהרחקות שבין המינים, וכן למוזיקה הקשורה להוללות, שהיא עלולה לעורר אצל האדם את הצדדים האפלים שבאישיות. למעשה השו"ע נקט בדרך המחמירה (נגינה בכלי אסורה גם לא בעת משתה), ואילו הרמ"א מקל בכך יחסית (אם אין משתה או אין נעשה בשעה המענגת ביותר, כגון לפני השינה, הדבר מותר).

פוסקי ספרד אשר בימינו, חלקם דבקו בשיטת השו"ע (דעת הרב מרדכי אליהו) ולפי זה אין שום היתר, לאדם נורמאלי שאינו סובל מבעיות נפשיות, לשמוע מוזיקה או להשתתף בהופעה מוזיקאלית, וחלקם (הרב עובדיה יוסף) הקלו בכך במשך השנה (במיוחד כאשר מדובר במוזיקה הנשמעת דרך הקלטה, דבר שלא היה בזמן הגזירה).

המגן אברהם כתב ביחס לתקופת ספירת העומר, שאין לעשות ריקודים ומחולות, זו לשונו: 'אבל לעשות ריקודין ומחולות של רשות נהגו לאסור', מלשונו משמע שמכוח המנהג ולא מכוח הדין של התלמוד, אסור לרקוד.

גם בני ספרד שהקלו בשמיעת מוזיקה בכל השנה, לקחו על עצמם את החומרה של המגן אברהם בתקופת העומר, באופן שלא לשמוע מוזיקה (ולא נמנעו רק מריקודים, אלא מזימרה באופן כללי, יחווה דעת ח"ה מ"ה ושו"ת אור לציון ח"ג).

במשנה ברורה כתב (תפ"ט סק"ה) שמותר להסתפר ביום שישי כאשר ראש חודש אייר חל בשבת, כמו שיחול השנה. אמנם בני ספרד לא קיבלו קולא זו ביחס לתספורת, אבל נראה שלעניין מוזיקה, ניתן לצרף זאת כסניף להיתר.

יש לדעת, שחלק מבני אשכנז מתחילים את תקופת האבלות של העומר מיום השני של אייר עד שבועות (מ"ב שם סק"ד), ועל כן בחלק מן הרבנויות, כגון קרית ארבע, רושמים זוגות לנישואין עד ראש חודש אייר מהסיבה הזו, טיעון זה גם ראוי לצרפו בנידון דידן.

ישנה סברא נוספת: כידוע בשבת אין דיני אבלות, וגם מי שיושב שבעה, מפסיק אבלותו קצת זמן לפני שבת, כמו כן ניתן לומר שבשעה הסמוכה לשבת, בזמן ההכנות, יכול כבר לשמוע מוזיקה (סברא זו לא יכולה כל כך לסייע, שהרי רק בפרהסיא אין אבלות בשבת).

כאן הסעיף החשוב ביותר לענייננו, יש להבדיל בין מוזיקה שאדם שומע בגלל ש'בא לו' לבין מצב בו אדם שרוי בקושי נפשי, הנובע פעמים ממועקה אישית ופעמים ממועקה כללית.

אני נזכר בימים שקדמו לגירוש שלנו מחבל ארץ גוש קטיף, שככור הגירוש היה אחרי תשעה אב תשס"ה, ובתקופת בין המצרים, היו עורכים ערבי שירה בליווי 'בעל מנגן' תושב ישוב גני טל ת"ו שהיה מנעים לנו את האוזן ואת החיים. אנשים מבחוץ לא הבינו מה מקום להיתר זה, הניתן מרבני המקום, אבל מי שהיה שרוי שם הבין היטב את הצורך שבדבר. הפוסקים עסקו בהיתר שמיעת מוזיקה לחולה ש'צריך לחזק את רוחו', דברים אלו תקפים בעיקר לתקופות של בין המצרים וימי הספירה (הליכות שלמה עמ' שסא, אול"צ ח"ג כ"ה ב).

כתב לי הרב אביעד וייץ: 'מכיוון שהספרדים החמירו בעומר גם מצד החורבן והיינו ביטול הסנהדרין והנהגת הקודש של האומה שבטלה מספר שנים לאחר חורבן המקדש, כבמשנה בסוטה ובב"י סימן תק"ס, הרי שמצד תקופתנו שהיא תקופת גאולה יש מקום בשאר דברים להתייחס לצירוף שיטות המקלות מחמת זאת'.

הדברים נכתבו בהתייעצות עם ידידי הרב אריאל אלקובי.

כמובן שצריך להיזהר מאוד בכל ההנהגות הבאות להרפות את הקושי של הסגר, שלא לפרוץ את הוראות משרד הבריאות המורות לנו לשמור על הרחקה בין אדם לאדם, וזהירות ממגע ידני בחפצים ועטיית מסכות בשטח הפתוח.

סיכום: ניתן להקל בנידון דידן, הן בשמיעת מוזיקה מוקלטת ביום יום, והן בשמיעת כלי נגינה סמוך לשבת.

תשובה תשיז

יום העצמאות ומנהגי העומר (או"ח סי' תצג)

שאלה: האם מותר להתגלח לכבוד יום העצמאות?

תשובה: בתור רקע לתשובה, ראוי לצטט את דברי החתם סופר (בשר"ת או"ח ר"ח) המהווים מקור לפסיקה של הרבנות הראשית לישראל, כאשר קבעה את חגיגת יום העצמאות.

'מנא להו לנביאים לחדש דבר שלא מצינו כיוצא בו בתורה? בשלמא לקבוע יום שמחה ביום טובה כגון חנוכה ופורים דאורייתא הוא מק"ו, משיעבוד לגאולה אומרים שירה

בפסח, ממיתה לחיים לא כ"ש [מגילה י"ד ע"א], וק"ו דאורייתא הוא, ואבאר עוד בסמוך אי"ה... ומאי שנא דפורים וחנוכה וכל ימי מגילת תענית לעשות זכר לנס ממות לחיים הוא דאורייתא ממש מק"ו כדאיתא פ"ק דמגילה, יעיין רמב"ן סוף שרש ב', מכל מקום היינו לעשות שום זכר לנס, אבל איכות וכמות הזיכרון ההוא הוא מדרבנן, כגון קריאת מגילה ומשלוח מנות והדלקת נרות בחנוכה הכל מדרבנן, אבל לעשות שום זכר קצת ולכל הפחות לאוסרו בהספד ותענית הוא דאורייתא מק"ו הנ"ל' עד כאן.

ועיין עוד בדבריו או"ח קצ"א וכן בטורי אבן מגילה י"ד. וכן בשו"ת קול מבשר ח"א סימן כ"א.

כבר הורו רבותינו שיש להסתפר ולהתגלח לכבוד יום העצמאות, ואם לא מכין את עצמו כראוי לכבוד היום הגדול הזה, עליו נאמר 'הכרת פניהם ענתה במ', שכביכול אינו מודה לשם יתברך על הטובה שעשה לנו בהצלה הגדולה, ובנס על האומץ להכריז על הקמת המדינה, שהיא קיום מצוות ה' 'וירשתם אותה וישבתם בה', כפי מה שביאר הרמב"ן: 'שלא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה' [על פי 'דבר חברון' מועדים עמ' קכה, וכן סידור בית מלוכה עמ' 2].

בחוברת 'כי בא מועד' (ספירת העומר עמ' מג סעיף ב') ראיתי שכותב כך: 'מי שנעשה לו נס וקבע את אותו היום ליום שמחה בשבילו, מותר לו להסתפר בו אף שחל בימי העומר' [בשם ישכיל עבדי ח"ו סימן י'] ומאידך בעמ' נב (אות ק"ד) לכאורה סתר את עצמו וכתב שאין שום היתר ביום העצמאות לשמוע שירים או להסתפר וכו'.

תשובה תשיח

חגיגת עצמאות האם דוחה אבלות? (או"ח סי' תצג)

דיני אבלות נוהגים ביום העצמאות. ככה שמעתי מהרבה רבנים, סברתם שיום עצמאות אינו שונה לגבי אבלות מימי חנוכה, שנוהג בהם דיני אבלות (וכך כתב הרב אורי שרקי בבית מלוכה עמ' קי). אבל הרב חיים שטיינר אמר לי שיום העצמאות זה כמו פורים לעניין אבלות, כמו כן אמר לי הרב איתן איזמן שיום זה דינו כמו שבת לעניין אבלות, שהאבל יוצא לבית הכנסת ולובש לבן ויושב ואוכל עם משפחתו סעודת חג.

תשובה תשיט

הקדמת החג בגלל שבת (או"ח סי' תצג)

שאלה: האם זה הגיוני לשנות את ארועי יום העצמאות ולהקדימם בגלל שבת, אם הנס קרה בתאריך ה' איך ניתן לומר הלל בתאריך ד' אייר, ולהתיר גילוח בג' אייר?

תשובה: השאלה עצמה מורה על גודל המעמד, שאמנם מדינת ישראל לא לקחה על עצמה את האכיפה על שמירת השבת על הפרט, אבל באופן ציבורי המדינה החליטה שלא יהיה חילול שבת המוני, ועל כן הוחלט לא לחגוג על חשבון חילול שבת. אין קושי להבין שניתן לקבוע שאופן החגיגה יהיה מותנה בשאלה באיזה יום יחול ה' אייר, ואם יהיה סמוך לשבת, החג יקדם. גם בימים שחז"ל קבעו מצאנו אפשרות של הקדמה או אחר (עיין מגילה דף ה.).

תשובה תשכ

מצווה הבאה בעבירה בל"ג בעומר (או"ח סי' תצג)

שאלה: מה ניתן 'לגייס' לטובת מצוות מדורת ל"ג בעומר?

תשובה: ישנו כלל של 'מצווה הבאה בעבירה', וישנו עוד יסוד שהוא 'להזהיר גדולים על הקטנים', ועל כן חובה עלינו לדבר עם הבנים והבנות, השכנים והשכנות, התלמידים והתלמידות, האחיינים והאחייניות, החניכים והחניכות, שבשום פנים ואופן אין לקחת עגלה ללא רשות מפורשת מבעליה, וכן לא לקחת שום פיגום מעץ או לוחות של תפסנות משום מגרש או אתר בנייה ללא רשות מפורשת מהבעלים.

חז"ל מלמדים אותנו שכאשר ילד או ילדה מתבטאים באופן בוטה, זה בוודאי קשור גם לתא המשפחתי שממנו הם ינקו ושם הם גדלו, על כן כל מעידה בנושא גזל, יכולה להיות נחסכת מאיתנו אם נשכיל לדבר על כך השכם והערב עם הילדים ונשמש דוגמא אישית לילדים בכל מה שנוגע לזהירות בממון הזולת, והאמת והשלום אהבו.

יום טוב

- 671 .....תשובה תשכא - אינו מתכוון ביום טוב (או"ח סי' תצה).
- 671 .....תשובה תשכב - יום טוב שני בתיירים שם (או"ח סי' תצו).
- 672 .....תשובה תשכג - תיירים כאן (או"ח סי' תצו).
- 672 .....תשובה תשכד - מניין לתיירים (או"ח סי' תצו).
- 673 .....תשובה תשכה - חג של תיירים עם תושבים (או"ח סי' תצו).
- 674 .....תשובה תשכו - לפני עוור (או"ח סי' תצו).
- 674 .....תשובה תשכז - מעשה יו"ט שני (או"ח סי' תצו).
- 675 .....תשובה תשכח - הכנה משבת לחג (או"ח סי' תקג).
- 675 .....תשובה תשכט - הדבקת סיגריה (או"ח סי' תקט).
- 676 .....תשובה תשל - טבח במלון בחג (או"ח סי' תקיב).
- 678 .....תשובה תשלא - מצת מובנה (או"ח סי' תקיד).
- 678 .....תשובה תשלב - כיבוי בגרמא (או"ח סי' תקיד).
- 678 .....תשובה תשלג - חיישן (או"ח סי' תקיד).
- 679 .....תשובה תשלד - הדלקת נרות מאוחרת (או"ח סי' תקיד).
- 680 .....תשובה תשלה - הכנה מיום טוב לשבת (או"ח סי' תקכז).
- 681 .....תשובה תשלו - ערוב חצרות ליום טוב (או"ח סי' תקכח).
- 682 .....תשובה תשלז - טהרה ברגל (או"ח סי' תקכט).
- 684 .....תשובה תשלח - איך מתבצעת מצוות שמחה (או"ח סי' תקכט).
- 685 .....תשובה תשלט - ויכוח בין הבעל ואישה (או"ח סי' תקכט).
- 685 .....תשובה תשמ - מה עדיף על מה? (או"ח סי' תקכט).

תשובה תשכא

אינו מתכוון ביום טוב (או"ח סי' תצה)

שאלה: האם מותרת פתיחת דלת מקרר ביום טוב, כאשר שכחו לנתק את הנורה?
תשובה: זה דבר שאינו מתכוון בפסיק רישא באיסור דרבנן, ולכן מותר, מפי הרב דוב ליאור.

תשובה תשכב

יום טוב שני בתיירים שם (או"ח סי' תצו)

שאלה: אני תושב ישראל, וכעת בשהות קצרה בחו"ל, האם מותר לעשות מלאכה בצנעה ביום טוב שני?

תשובה:

רקע לתשובה:

חז"ל תקנו לנו לקיים בחו"ל יום טוב שני של גלויות, בעקבות המציאות שהיתה כאשר קבעו את החודש על פי הראיה, בסמכות בית הדין שבירושלים, והיה מן הנמנע להודיע לקהילות שבחו"ל מתי נקבע ראש חודש, והם היו שרויים בספק מתי מתחיל הרגל, ועל כן הם חגגו מספק כל יום טוב למשך יומיים. בימינו למרות שכבר סר הספק, נשארה התקנה בעינה 'משום שמא יחזור הדבר לקולו'.

ישראלי הנמצא בשהות בחו"ל, למרות שבעיקרון לא חלים עליו מנהגי חו"ל, הואיל ודעתו לחזור לארץ ישראל, אבל חז"ל אסרו עליו לנהוג בשונה מהם, מכוח ההוראה ש'לא ישנה אדם מפני המחלוקת'.

מתבאר בשו"ע (או"ח תצ"ו ג) שאין לעשות מלאכה ביום טוב שני בחו"ל אף לבני ארץ ישראל, אם הוא נמצא במקום ישוב של יהודים (בנמל תעופה הנמצא מחוץ לעיר מותר לעשות מלאכה, ועל כן מותר לישראלי לנחות שם ביום טוב שני, וימתין שם עד חשיכה ויכנס אז לעיר).

ביחס לעשיית מלאכה בצנעה בתוך העיר, לפי המגן אברהם הדבר אסור ואילו לפי הט"ז מותר. בחזון עובדיה (עמ' קכה) כתב שיש להחמיר בדבר, והוא הקל רק בטלטול מוקצה שאינו אסור אלא מדרבנן או בדברים הנתונים במחלוקת אף ביום טוב ראשון (כגון הדלקת חשמל שנהגו בכך היתר בצפון אפריקה).

תשובה תשכג

תיירים כאן (או"ח סי' תצו)

שאלה: האם תייר מחו"ל, צריך לשמור על יום טוב שני, כאשר הוא מתארח כאן בארץ בחגים?

תשובה: יש בנידון שלוש דעות:

א. דעת הב"י שניהג ככל מנהגי חו"ל כאן, הן לענייני תפילות, הן לענייני תפילין וברכות הקידוש וכדומה (וכך כתב אשרי האיש ח"ג עמ' לא).

ב. דעת חכם צבי (סימן קס"ז) שאין מושג של תייר בארץ ישראל, כי כל היהודים שבעולם נחשבים כתושבי ארץ ישראל כאשר הם שוהים כאן, וכך נקט האדמו"ר הזקן (סעיף י"א, זו לשונו: 'בני חוץ לארץ שבאו לארץ ישראל אף על פי שדעתן לחזור אין עושין אלא יום אחד כבני ארץ ישראל ויש חולקין').

ג. דעת חכמי ירושלים האשכנזים בתקופת רב שמואל סלנט, לאחוז בזה ובזה, לענייני מלאכה להחמיר וכן לענייני אכילת חמץ ביום השמיני, אבל לענייני ברכות קידוש ותפילין לנהוג כתושבי ארץ ישראל. התשובה הבאה תהיה על פי הדעה הראשונה שהיא הרווחת כיום (לוח ארץ ישראל יום טוב של סוכות) וראה עוד בספרי השם רועי עמ' 326.

תשובה תשכד

מניין לתיירים (או"ח סי' תצו)

שאלה: במקרה שיש עשרה אנשים תיירים מחו"ל, האם יכולים לארגן מניין ביום טוב שני, בישוב ישראלי?

תשובה: אמנם המ"ב כתב שיתפללו בצנעא בבית, נוסח התפילה של יום טוב (מ"ב תצ"ו י"ג), ואחרים כתבו שאפשר בבית הכנסת באופן שהשינוי לא יהיה בולט (זה לא יכול לקרות ביום איסרו חג, שכאן מניחים תפילין והם לא מניחים) אבל הוסיפו האחרונים (בשם אבקת רוכל כ"ו) שזה מדובר כאשר ישנו יחיד הנמצא בציבור ישראלי, אבל בקבוצה המתפללת לעצמה, רשאים לקיים תפילת יום טוב במניין.

כתבתי את מה שמפורסם בפוסקים, אבל לרב א"י הכהן קוק היתה דעה שונה מזו, לדעתו כשם שלא יעלה על הדעת שמניין של ישראלים יקיים בפרהסיא מנהגי הארץ בחו"ל, כמו הנחת תפילין ביום טוב שני וכן תפילת יום חול, ככה לא ינהגו בני חו"ל כאן כמנהג חו"ל לקיים מניינים בפרהסיא, שזה בוודאי פוגע בכבוד ארץ ישראל (מועדי הראי"ה פרק י).

דעת הרב קוק, כנראה שהיא מבוססת על הרדב"ז (ד, ע"ג) והפרי חדש (תצ"ו) שסברו דאין להתפלל בציבור (בפרהסיא) ביו"ט שני, ולכך גם נוטה דעת המשנה ברורה (תצ"ו, סק"ג) וכ"כ בספר תורת רבנו שמואל סלנט או"ח י"ז.

בספר הליכות שלמה כתב בשם הרב ש"ז אורבך: 'ולמקורבו הורה, שאם סדרו מנין כזה ישתתף ויתפלל עמהם, אבל הוא עצמו לא ישתדל לעשות מנין'.

סיכום: שאלה זה מורכבת, כי מצד אחד הרבה כתבו להתיר וככה גם נהוג, למרות שהיו גדולים שהסתייגו מכך.

תשובה תשכה

חג של תיירים עם תושבים (או"ח סי' תצו)

שאלה: איך תנהג משפחה שחלק מאורחיה נוהגים יום טוב שני של גלויות, לעניין ישיבה בסוכה בשמיני עצרת?

תשובה: בשו"ע (או"ח תרס"ח) מבואר שאין לשבת בסוכה בשמיני עצרת, מפני ש'נראה כמוסיף' (מדוע רק 'נראה כמוסיף' ולא ממש מוסיף? מפני שאין איסור בל תוסיף מן התורה אלא רק במקום שמתכוון להוסיף).

לפי זה יוצא שמי שהיא ישראל, לא יושב בסוכה ואילו מי שהוא בן חו"ל חייב בסוכה ביום שמיני עצרת (כי נוהגים שם ביום שמיני לשבת סוכה כי מתייחסים כאל ספק שביעי, אבל לא מברכים על הישיבה בה).

כאן השאלה מתעצמת לאור העובדה שיש באותו בית אורחים מחו"ל, איך יעשו, אם יפסלו את הסוכה, לא יהיה טוב הדבר לחוצניקים, ואילו ישאירו אותה בשלימותה, לא יהיה טוב לנו.

רקע: ישנה דעת החכם צבי הסובר שבן חו"ל, נוהג בארץ כמנהגי ארץ ישראל, כי לדעתו לא אמרו חז"ל 'שמא יחזור דבר לקולור' אלא דווקא כאשר נמצאים בחו"ל. [שמעתי עוד הסבר, שלא קיים מושג של אורח או תייר כלפי יהודי כלשהוא, שהרי זו הארץ של כל היהודים, ולכן כאשר הוא כאן הוא נחשב כישראלי לכל דבר].

הרב ש"ז אורבך (שש"כ לא מ), מצרף את דעת החכם צבי עם העובדה שגם בחו"ל יש מנהגים שונים ביחס להלכה המחייבת אותם בישיבה בסוכה (עיין מ"ב תרסח ו), ולכן הוא מסיק שיאכלו בבית. יש לחשוש גם להוראה שאין לנהוג מנהגי חו"ל כאן בפרהסיא.

אם יש אדם כלשהוא, שרבו הורה לו לשבת בסוכה בגלל היותו חוצני"ק, אני מציע להכניס לסוכה קדירה, שיוכר הדבר שאין כאן ישיבה של מארחיו לשם מצוות סוכה (חבר סיפר לי שהוא הכניס לשם פח אשפה) ואין בדבר אלא משום היכר ואינה נפסלת בכך.

סיכום: הדין הוא שיאכלו כולם בבית (ועיין עוד בגוף התשובה).

תשובה תשכו

לפני עוזר (או"ח סי' תצו)

שאלה: אבא שלי תייר בארץ, והוא בחג בירושלים. הוא מתקשר אלי בטלפון ביום טוב של גלויות, האם אני רשאי לענות לו?

תשובה: בפשטות היה ראוי לאסור, כי אני מכשיל את אבי כאשר אני עונה לשיחת הטלפון. אך לאחר מחשבה, ניתן לסמוך על שיטת רבני ירושלים (רב שמואל סלאנט הובאה דעתו בלוח אר"י) שסמכו על החכם צבי, הסובר שכל מי שנמצא בארץ ישראל, מוגדר כתושב ולא כאורח/תייר. אמנם רבני ירושלים לא סמכו על כך אלא באיסורים דרבנן (הפעולות הנגרמות משימוש בטלפון הנייד אינן אלא מדרבנן). יתרה מזאת, נראה שגם הנוהג להורות כשיטה המחייבת לנהוג יום טוב שני לכל דבריו, יש להם לסמוך על הדעה החולקת במיוחד כאשר זה גובל במצוות כיבוד אב ואם (כנ"ל, לרוב הפעולות של ענייה לטלפון נוגעות לאיסורים דרבנן), הסכים לדברי גם הרב אליעזר איגרא. (הערת הרב ניר אביב: וניתן לצרף מנהג חב"ד לפיו כל מי שנמצא בארץ פטור לגמרי מיו"ט שני של גלויות).

תשובה תשכו

מעשה יו"ט שני (או"ח סי' תצו)

שאלה: יום טוב ראשון חל ביום חמישי, נחת במטוס לארץ אורח שלנו ביום שישי, הוא הביא איתו פירות, האם מותר לאכול מהם (הבעיה היא שיש לכאורה איסור הנאה מחילול יום טוב שני של הטיסה וכן עבירה על תחומין)?

תשובה: מכיוון שלגביך היום השני הוא חול, ממילא אין לאסור על אחרים ליהנות מחילול יום טוב, כאשר כבר חלף ועבר יום טוב.

תשובה תשכח

הכנה משבת לחג (או"ח סי' תקג)

שאלה: האם אני רשאי להוציא דברים מהמקפיא בשבת לצורך סעודת חג?

תשובה: יש בכך שלוש שיטות:

המשנה ברורה אסר להכין את ספר התורה משבת לצורך יום טוב הסמוך לה (תריס"ז סק"ז) וכן בהלכות חגים של הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים כ"א ל"ט) החמיר שלא להוציא אוכל מהמקפיא ביום שבת בכדי שיופשר לסעודת יום טוב (וכך גם משמע משש"כ כ"ח ע"ז-ע"ח).

אבל הרב עובדיה יוסף התיר הוצאת מאכלים מהמקפיא לצורך סעודת מצווה (הוא התייחס להוצאת חלות מהמקפיא בשבת לצורך סעודה רביעית, חזו"ע שבת ח"ב עמ' תמו), גם משום שזו הכנה ללא שום טרחה. הוא גם מתיר להניח על הפלטה דברים יבשים לצורך סעודה שלאחר השבת. מה יאמר ביחס לשאלה, האם מותר להניח מאכל שרובו רוטב על פלטה כבויה, שעתידיה לדלוק עם שעון שבת? בספר עונג יום טוב (לרב ישראל שריקי עמ' שיד) מתיר. הוא מבסס את היתר זה על דברי חזו"ע (שבת ח"ד עמ' שמח) ששם כתב שאין בכך איסור מבשל בשבת, ולפי זה גם יהיה מותר להניח בשבת לצורך יום טוב שיחול במוצאי שבת. (הדברים הובאו גם ילקוט יוסף יו"ט מהד' תשע"ט עמ' רנח-רס). במאמר מוסגר, שאלתי את הרב שמואל אליהו בעניין בישול נוזלים מבושלים שהצטננו בגרמא, והשיב אין אנו מתירים לכתחילה במצב רגיל פעולה זו אף בדרך גרמא.

ישנה דעה אמצעית שמתירה לעשות זאת רק בשעת הדחק ולצורך מצווה ובאופן שמוציא יותר מוקדם, ככה שהמאכל יהיה כבר ראוי לאכילה בשבת לפני שקיעה (איני מוצא כעת מי בעל הדעה הזו).

תשובה תשכט

הדבקות סיגריה (או"ח סי' תקט)

שאלה: האם יש להתיר לגלגל סיגריה ביום טוב?

תשובה: ההגדרה היא, שמכשירי אוכל נפש, דוחים את יום טוב, רק במידה שאי אפשר לעשות אותם מערב יום טוב (שו"ע או"ח תק"ט ג).

ביחס לאותם האנשים שהיו מעשנים סיגריות מוכנות, עד שעלה מחירן, ורק אז התחילו לגלגל, מטעמי חסכון, יש לאסור מדין מכשירי אוכל נפש שהיה ניתן לעשותן מערב יום טוב.

לגבי אותם אניני הטעם שאדוקים בסיגריות מגולגלות בגלל הטרייות ולא רק בגלל המחיר, נראה להתיר כמו שהותר לתפור את העוף הממולא, שמותר אף לקשור כי זו תפירה שאינה של קיימא (עיין הערה 1 במהדורת איש מצליח).

בשו"ת רב פעלים (ח"ב נ"ט) התיר את הדבר במקרה ומדביק בעזרת הפה, ואילו יעשה זאת מבעוד יום, יתנתק עד השימוש.

סיכום: העישון אסור כל השנה, ביום טוב ההיתר לעשן דחוק.

הדבקות הסיגרית ביום טוב מותרת רק במקרים חריגים [ואילו הרב דוב ליאור הגדיר זאת כדבר שאינו של קיימא ושרי].

תשובה תשל

טבח במלון בחג (או"ח סי' תקיב)

שאלה: מה יעשה טבח במלון ביום טוב, אם מבקשים ממנו לבשל ביום טוב, ויש בין האורחים קבוצה של גויים?

תשובה: בשו"ע (או"ח תקי"ב א) כתוב ש'אין מבשלים לצורך כותים ביום טוב, לפיכך אסור להזמינו שמא ירבה בשבילו....'

אם מבשל באותה קדירה עבור הישראלים וכן עבור הגויים, אין בכך איסור.

אמנם, בהלכות שבת אסור להרבות בשיעורין אף באותו סיר, כגון שמבשל לצורך חולה אם הוסיף לצורך בריא, יש כאן איסור דאורייתא, על אף שהכל נעשה באותה פעולה (ראה מ"ב ש"ח י"ג המביא מחלוקת האם יש בכך איסור דאורייתא, ומביא ראיה לדעה שזה איסור תורה, אף בעושה בפעולה אחת), אבל ביום טוב מותר להרבות ולבשל באותו סיר כמות גדולה יותר ממה שצריך.

הדברים מוכחים גם מלשון הרמב"ם הכותב (יו"ט א י) 'ממלאה אשה קדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת, וממלא נחתום חבית של מים אע"פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד, וממלאה אשה תנור פת אף על פי שאינה צריכה אלא לככר אחד, שבזמן שהפת מרובה בתנור היא נאפית יפה, ומולח אדם כמה חתיכות בשר בבת אחת, אף על פי שאינו צריך אלא לחתיכה אחת וכן כל כיוצא בזה'.

ביחס להיתר הוספת מים, לא נזקק לנימוק שמה שמוסיף נותן טעם לכל הסיר, ובכל אופן התיר הדבר, ואילו במקרה של הכנסת פת לתנור נזקק לנימוק שהתוספת משבחת את מה שצריך לאותו יום.

מבאר המגיד משנה על הרמב"ם הנ"ל: 'והטעם לפי שאין המים טובים יותר כשיש בכלי הרבה. ולפיכך דעתו ז"ל שאסור להוסיף עליהן שלא לצורך אבל מעיקרא חד טרחא הוא ושרי', וכוונתו שבמים ישנה פעולה אחת בלבד, מה שאין כן לגבי פת. הדברים מבוארים ומפורשים בהלכות יום טוב (או"ח תק"ג ב' ובמ"ב סק"ד): 'ממלא נחתום חבית של מים אף על פי שאינו צריך אלא לקיתון אחד' מבאר המ"ב: 'רצונו לומר והמותר מכויין שיהיה לצורך הלילה, אפילו הכי שרי דחד טרחא הוא, וכתבו האחרונים דהיינו דוקא היכי דממלא פעם אחת מהדלי ולא פעמים רבות על ידי כלים'.

ועל פי זה התיר הרב דוב ליאור לבשל ולא הצריך את הטבח להתפטר מתפקידו. עיין במ"ב שם סקי"א שמשמע ממנו לא כפסק הרב ליאור, ששם כתוב, שאם הגוי הוא חשוב (למעט עבדו או שפחתו הגויים), אין להרבות בשבילו אף באותו הסיר, שמא יבשל עבורו לבד עוד בקדירה אחרת, ובפשטות אורחי המלון בעיני בעלי המלון הם חשובים ואינם דומים לעבדו ולשפחתו המוזכרים בהלכה.

לאחר זמן, דיברתי שנית עם הרב דוב ליאור והוא חזר להורות שאין ברירה אלא להעסיק טבח גוי לצורך אותם אורחים, והטבח היהודי צריך להשתמט מלעבוד באותו יום בכל טצדקי דאית ליה'.

העולה מכאן, ישנם שני מצבים:

א. אם מבשל עבור גויים שאינם חשובים בעיניו, כגון עבדו ושפחתו, מותר להניח מלכתחילה כמות יותר גדולה, ובתנאי שיהיה באותו הסיר.

ב. אם מבשל עבור אנשים חשובים, כגון אורחים (או אורחי בית מלון) כאן ישנה גזירה שלא יבשל עבורם אף באותו הסיר מהחשש שמא יבשל עבורו בסיר בפני עצמו.

בשולחן שלמה (יו"ט א עמ' ר"ו) התיר מצב שבו אורח יחידי בא להתארח בישיבה ברוסיה, במגמה להתגיר, שלא חוששין שמא ירבה, כי כל החשש קיים רק באורח שהמארח מתכבד בו, מה שאין כן כאן, שאנו עושים לו טובה שמזמינים אותו, ועוד הואיל ובא ללמוד יהדות, יסבירו לו את ההלכה שאין לבשל עבור גויים.

עיין בספר משפטי שלמה (סימן ט"ז) מה שהביא בשם ספר ווי עמודים (ט"ז עמ' צ"ג) שהתיר במצב בו נשבע המארח שלא יבשל ביום טוב זה ולמחרתו.

סיכום: אין לבשל ביו"ט גם עבור גויים אף אם נותן הכל מראש באותו הסיר, ולא מכניס עוד מגש או סיר עבורם, שהרי האורחים במלון נחשבים ל'אדם חשוב'.

תשובה תשלא

מצת מובנה (או"ח סי' תקיד)

שאלה: בכיריים של הגז שלנו ישנו מצת מובנה, שלא ניתן לנו לנתק אותו מבעוד יום, האם יש דרך להשתמש בכיריים ביום טוב?

תשובה: בכיריים רגילות ניתן לנתק את החיבור לחשמל, אבל במנגל גז יש מציאות שלא ניתן לנתק החשמל, ויש להגדיר זאת כדבר שאינו מתכוון, שהרי פעולתו ומטרתו היא שיעבור גז בכירה, ואינו מתכוון להצית, אבל יש כאן 'פסיק רישיה' שהרי ודאי שיפעל המצית. נראה לי שהפתרון הוא שיעמיד גפרור דולק בזמן סיבוב הכפתור, ואז יהיה נחשב הדבר כ'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' באיסור דרבנן [שהרי איסור הוצאת האש הוא איסור מדברי חכמים] שבו בני ספרד מקילים (עיין מ"ב ש"ד י"א) וכך כתב להתיר בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כ ה).

תשובה תשלב

כיבוי בגרמא (או"ח סי' תקיד)

שאלה: האם מותר לכבות גז ביום טוב, דרך גרמא כגון שמרתיח מים על דעת שיגלשו ויכבו את האש?

תשובה: הרב עובדיה יוסף התיר דרך זו, אבל הרב ש"ז אורבך (שש"כ י"ג הערה נ"ח) אוסר בקביעות להדליק על דעת לכבות בגרמא. לדעתו, מעשה גרמא הותר רק במקום הפסד (על פי רמ"א סימן של"ד), ועוד שישנו חשש שבני אדם ינהגו בשיטה הנ"ל, וישכחו שההיתר קיים רק אם מרתיח לצורך שתיה.

תשובה תשלג

חיישן (או"ח סי' תקיד)

שאלה: מהי דעתו של הרב לגבי כיבוי הגז על ידי נתינת כפית מול החיישן ולאחר כמה שניות הלהבה נכבית? האם זה גרמא? האם יש הבדל בין מרן לרמ"א?

תשובה: יש בשאלה זו מספר דעות, אביא תחילה את דעת הרב שמואל אליהו האוסר, ואחרי זה את הדעות המקלות, דברי הרב דוב ליאור ודברי הרב יצחק יוסף.

זו תשובה של הרב שמואל אליהו: איסור כיבוי הוא חמור. כך נאמר בשולחן ערוך (תק"ד א): 'אסור לכבות דליקה ביום טוב אפילו אם רואה ביתו שנשרף, אם אין שם סכנת נפשות'. המקרה שבו מותר לכבות הוא מקרה של גרמא. (של"ד סעיף כ"ב): 'תיבה שאחז בה האור, יכול לפרוס עור של גדי מצידה האחר שלא תשרף, ועושים מחיצה בכל הכלים להפסיק בין הדליקה'.

בהלכות יום טוב כתוב שגרמא אסור (תק"ד ג): 'נר של שעווה שרוצה להדליקו ביו"ט וחס עליו שלא ישרף כולו – יכול ליתן סביבו קודם שידליקנו דבר המונע מלהישרף, בעניין שיכבה כשיגיע שם'. דהיינו לשים את הנר בתוך מים או בתוך חול לפני שהוא מדליק אותו. אבל אחרי שמדליק אותו אסור לשים את הנר הדולק בתוך מים או חול - אע"פ שזה 'גרמא', שגורם לכבותו רק אחרי שעה או יותר, כשיגיע הנר למקום המים.

והסביר המשנה ברורה (סימן תקי"ד ס"ק כ): 'אע"ג דקיימא לן (בסימן של"ד סכ"ב בדין של תיבה שאחז בה האור) דגרם כיבוי שרי, היינו שם שאינו נוגע בדבר הדולק עיין שם, אבל כאן נוגע בשעווה שמוכנת כולה להדלקה. ולכן בין שחותך אותה ומקצרה ובין שעושה איזה דבר סביבה שיכבה הפתילה כשתגיע לשם - אסור'.

לכן אסור לשים כפית או סכין בין הלהבה לבין המצת שצמוד ללהבה. למרות שהגז לא כבה באופן ישיר, אלא בגרמא. כיון שיש גרם כיבוי אחרי שהיתה פעולת הדלקה כאשר נוגע באש או בלהבה או במצת וזה אסור.

מאידיך, הרב דוב ליאור אמר שהדבר מותר אף לבני ספרד.

הרב יצחק יוסף (ילקוט יוסף יו"ט מהד' תשע"ט עמ' תמו-תמט) מתיר את הדבר, כי מה שרא"ש אסר ובעקבותיו הלך השו"ע, זה דווקא באופן שנוגע בשמן או בשעווה, מה שאין כן בנידון דידן, שהכף אינה חוסמת את מעבר הגז, אלא רק גורם שהחיישן לא ירגיש את האש, וחיישן יגרום את הכיבוי.

סיכום: אמנם יש שאסרו, אבל רבו הדעות להתיר הדבר.

תשובה תשלד

הדלקת נרות מאוחרת (או"ח סי' תקיד)

שאלה: אשתי שכחה להדליק נרות יום טוב, עד איזה שעה בלילה היא רשאית להדליקן, ומה הדין אם נזכרה רק בבוקר?

תשובה: מסברא נראה שאין הבדל בין היום ללילה ביחס לנרות יום טוב, במיוחד בימינו שיש אור חשמל דולק בבית, ולפי זה גם בבוקר ראוי להדליק, כמו כן ראיתי

בספר ויזבח אלקנה (ח"ד סימן י"ד) שגם אחרי שכבר סעדו את סעודת ליל יום טוב ניתן להדליק בברכה על הנרות, ובלבד שיהנו מהם כגון שילמדו לאורם.

כך כתב לי הרב יהודה עמיחי: הדלקת נ"ש ויו"ט יש בהם כבוד והוא נר באכילה, ויש חיוב משום עונג שהוא שלא יכשל. בודאי שעיקר המצווה שהנר יהיה בזמן האכילה שיש בזה כבוד ועונג ואילו שלא בשעת האוכל יש בזה עונג וגם זה חייב, וכפי שהדין ביוה"כ שמדליק שלא יכשל. על כן עיקר הברכה ביו"ט היא בשעת האכילה, אבל אם שכחו וכו' אפשר להדליק כל זמן שניכר שזה לצורך החג ושלא יכשר, אבל רק בלילה ולא ביום, שרגא בטירהא מאי אהני לן?

אין משמעות לחשמל. אמנם ידועה דעת הגרש"ז אויערבאך שלכתחילה לא יהיה אור חשמל בהדלקת נרות, אבל אנו נוהגים שכיוון שכל ההדלקה היא לצורך נרות שבת אפשר לברך אפילו כשהאור דולק. אבל ברור שלכתחילה הנרות צריכים להיות דלוקים בשעת הסעודה. ע"כ.

באופן כללי הפוסקים דנו בשאלה, האם יש חובת הדלקת נרות ביום טוב. הסבר הספק: מצד אחד קיים כבוד יום טוב בהדלקת נרות, מאידך שייך לומר שרק כאשר קיים איסור הבערה כגון בשבת, חייבנו חז"ל להדליק נרות, מה שאין כן ביום טוב.

ביחווה דעת (ח"א כ"ז) דן במנהג חלק מבני תימן שאינם מברכים על הדלקת נרות יום טוב, וכתב שמלשון השו"ע נראה שיש חובה להדליק, וזו לשונו (או"ח תקי"ד י"א): 'המדליק נר של יום טוב צריך לברך: אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של יום טוב'.

ראיתי בספר כי בא מועד (על סימן זה סעיף פ"ב) שרצה לדחות את הראיה מסעיף זה, שיש חובה להדליק, כי ניתן לבאר שאמנם אין חובה, אך מי שמדליק מברך (חשבתי לדמות זאת לשחיטת חולין, שאין חובה לאכול בשר, אבל מברכים עליה). ועל כן לא כתב מרן 'חייב להדליק' אלא 'המדליק'.

סיכום: תדליק בברכה, ויהנו מנרות יום טוב, כל עוד לא האיר הבוקר.

תשובה תשלה

הכנה מיום טוב לשבת (או"ח סי' תקכז)

שאלה: השנה, ראש השנה יחול בימים ה'-ו'. האם ניתן לבשל מיום טוב לשבת?

תשובה: אם הניח עירוב תבשילין מערב יום טוב, רשאי לבשל מיום טוב שני לשבת.

ישנן מספר הגבלות:

א. המשנה ברורה כותב (או"ח תקכ"ז סק"ג) שיש להתחיל לבשל קצת מוקדם, באופן שהמאכלים יהיו ראויים לאכילה מבעוד יום, שהרי לפי דעה אחת בגמרא (פסחים מ"ו:): יסוד ההיתר לבשל מיום טוב לשבת, בנוי על דעת האמורא הסברא 'הואיל ואילו מתרמי להו אורחים, חזי ליה', וזה הופך את איסור הבישול לאיסור מדרבנן (וזה נכון אף מיום טוב ליום חול, לפטור את המבשל מעונש מלקות, ובמקרה שמבשל לשבת התירו לבשל לכתחילה, על ידי הנחת העירוב משום הדחק). יש לציין שלפי האמורא בתלמוד (שם) הסובר שמותר לבשל מיום טוב לשבת לכתחילה, לדעתו אין צורך שיהיה מוכן מבעוד יום. לשיטה הזו, צריך לומר שהנחת העירוב נתקנה על מנת שלא ישכח את השבת, ובזכות העירוב יניח מנות לשבת.

המ"ב מצדד כדעה הראשונה, אבל בשעת הדחק הוא מתיר, במיוחד מיום טוב שני, האסור במלאכה רק מדרבנן.

מרבן השו"ע (שם י"ג) כתב שההיתר לבשל מיום טוב לשבת, הוא דווקא מיום טוב שני ולא מיום טוב ראשון. ההסבר לכך הוא, שאף לדעה המתירה מדאורייתא לבשל מיום טוב לשבת, זה דווקא אם לא חל יום חול ביניהם.

תשובה תשלו

ערוב חצרות ליום טוב (או"ח סי' תקכח)

שאלה: בישוב המוקף גדר או צורת הפתח, האם יש חובה להניח ערוב חצרות בערב יום טוב?

תשובה: כידוע, טלטול ביום טוב מותר, על בסיס העיקרון של 'מתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש וכו' (עיין ביצה י"ב). וזו לשון השו"ע (או"ח תקי"ח): 'מתוך שהותרה הוצאה לצורך אכילה, הותרה שלא לצורך, כגון קטן ולולב וספר תורה וכלים. הגה: הצריכים לו קצת, או שמתירא שלא יגנובו או שאר פסידא, אבל אבנים וכיוצא בהן, אסור. הגה: ומותר לשחוק בכדור, אפילו ברשות הרבים, אף על גב שאינו אלא טיול בעלמא, ואם הניח עירוב, מותר לטלטל ולהוציא כל שיש לו תורת כלי, אף על פי שאינו לצורך היום כלל'.

נראה שדעת השו"ע היא, שאין שום צורך בערוב חצרות בערב יום טוב, שהרי לא הגביל כלל את הטלטול בימים טובים, ואילו לשיטת הרמ"א יש מקום להניח ערוב חצרות בערב יום טוב, כי זה יפתור את 'בעיית הטלטול' של דברים שאין בהם צורך כלל.

בסימן תקכ"ח השו"ע נאמן לשיטתו כתב (סימן תקכ"ח א): 'יום טוב אין צריך עירובי חצרות ושיתופי מבואות'. הרמ"א לא השיג שם על המחבר, ומ"ב (תק"ח י) מתפלא מדוע רמ"א לא הגיה כלום במקום. למעשה כתב המ"ב: 'ורש"ל כתב שנוהגין שלא לעשות עירובי חצרות בעיו"ט וכדעת המחבר, ואין לשנות המנהג ומכל מקום לכתחילה כשמערב ערוב חצרות בערב פסח לכל שבתות השנה, יכלול גם יום טוב ויאמר ולכל יום טוב כדי לצאת גם דעת המחמירין'.

סיכום: אמנם המנהג הוא שלא להניח ערוב חצרות במיוחד לצורך יום טוב, אבל המ"ב המליץ להזכיר בהנחת הערוב בערב פסח עבור כל השנה, שיועיל גם לימים טובים.

תשובה תשלז

טהרה ברגל (או"ח סי' תקכט)

שאלה: חז"ל אמרו שצריך לטהר עצמו ברגל, וכן מה שרש"י לימד אותנו שהפסוק האומר 'בנבלתם לא תגעו' שזה מדובר ברגל. האם בכל ימי הרגל היה צריך אדם להיות טהור? השאלה העולה היא איך ניתן לקיים מצוות עונה ברגלים?

תשובה: הרחבת השאלה: האם מותר לו לטמא את עצמו באופן שלא יבטל מאכילת שלמי שמחה (כגון שמטמא עצמו בטומאה ערב כגון טומאת נבלה) והאם מותר לשמש מיטתו, באופן שטובל מיד לאחר מכן, והאם אחרי שקיים מצוות ראייה אולי אין כבר איסור להיות טמא?

הדברים בנויים על בסיס דברי אנציקלופדיה תלמודית (ערך טהרה ברגל) בטעם החיוב נחלקו הדעות:

צריך לדון בשני דברים: א. האם חיוב הטהרה תלוי באפשרות טכנית להקריב קרבנות (ואם אין בית מקדש, אין חובה להיות טהור) והאם זה דין בכל יום טוב או רק ברגלים? ב. האם צריך להיות טהור בכל ימי החג או שמספיק להיות טהור בחלק מן הימים כדי לקיים מצוות ראייה/קרבנות עולת ראייה ושלמי חגיגה?

א. יש אומרים הטעם שחייב להיכנס למקדש ברגל, או כדי שיוכל להיכנס לעזרה ולאכול קדשים (רמב"ם טומאת אוכלים ט"ז י, סמ"ג עשין רמ"ו), ואין חובה להיות טהור בראש השנה וביום הכיפורים, שאין חובות הרגל נוהגות בהם (שאגת אריה ס"ז, לדעה זו).

ב. יש אומרים שגזרת הכתוב הוא, שייטהר בכל יום טוב (צל"ח ביצה י"ח. בדעת הרא"ש אבל הרא"ש כותב שאין חיוב בזמן הזה, כי אין אפשרות להיטהר מטומאת מת), ואף בראש השנה ויום הכפורים חייב

לטהר עצמו כמו ברגל (שבלי הלקט רפ"ג רא"ש יומא ח כ"ד: טור או"ח תר"ג ה), וכל שכן הוא, שהרי הם ימי משפט שצריך לטהר ולקדש עצמו (שבלי הלקט שם).

מתי דין זה נוהג?

יש לדון מה היה בזמן המקדש ומתוך זה לדון מה כיום.

אם נצא מתוך הנחה שיש חובה להיות טהורים כדי לקיים מצוות הקשורות לעלייה לרגל, נסיק שאחרי שקיים מצוות ראייה ביום הראשון רשאי לטמא את עצמו. או לחילופין, יהיה רשאי לטמא את עצמו במהלך הרגל, אם מתכנן להיטהר לקראת היום האחרון. אבל אם ננקוט שצריך להיות טהור כל יום, על מנת לאכול כל יום מימי הרגל שלמי שמחה, יהיה מותר להיטמא רק אחרי שבאותו יום כבר אכל שלמים, רשאי לטמא את עצמו אחרי צהריים טובל ומעריב שמשו ולמחר יהיה שוב טהור.

אכן, לפי שאגת אריה (סימן ס"ו) יש חיוב להיות טהור כל יום כדי לאכול שלמי שמחה, כי באכילת בשר חולין לא מקיים מצוות שמחה, אבל בהעמק שאלה (ק"ג ט"ז) סבור שיוצאין ידי חובת שמחה בכל דבר, ולדעתו יהיה מותר להיטמא אחרי שקיים מצוות ראייה (בשאלתא ל אות ג כתב שאסור לשמש מיטתו כל שבעת ימי הרגל, כי צריך להיות טהור כל הרגל, וזה לא סותר את מצוות שמחת הרגל, כדין מי שאשתו נידה שחייב במצוות שמחה, וזה סותר מה שכתב שמותר להיטמא אחרי שקיים מצוות ראייה).

אבל לפי הדעה שהחיוב לטהר את עצמו היא קשורה לעצם החג, יש לדון האם חיוב זה קיים כאשר אינו יכול לטהר עצמו מכל וכל, כלומר יכול להיות טהור מטומאת קרי אבל לא מטומאת מת. מדברי הרא"ש ביומא משמע שאין חובה כלל, ואילו מדברי בית שמואל (סימן נ"ה) משמע שכל עלייה בטהרה היא מצווה, גם אם לא יהיה לגמרי.

בפשטות, עיקר חובת הטהרה קשורה לבית המקדש, וליכולת להיות טהור ברמה כזו שיוכל להיכנס לעזרה, ולפי זה כעת נוהגים בטהרה רק בגדר חומרא, אבל לפי הדעה המחמירה, שדין נוהג תמיד, צריך עיון האם יהיה מותר לטמא את עצמו בסוף יום, למעשה ניתן לסמוך על הדעות המקילות.

סיכום: אין לנו הכרעה בשאלות הנ"ל, וכאשר יבנה בית המקדש, יבוא מורה ויורה לנו, ובימינו שהטבילה בגדר חומרא, ניתן לסמוך על השיטות המקילות.

תשובה תשלח

איך מתבצעת מצוות שמחה (או"ח סי' תקכט)

שאלה: האם ישנו חיוב שמחה כל שבעת ימי החג, על ידי שתיית יין כל יום, והאם בלילות גם קיים חיוב זה?

תשובה: חז"ל למדונו שדיני שמחה נוהגים כל שמונה בסוכות (משנה סוכה ד א וכן ח) וממילא בפסח כל שבעה כפי מה שכתוב בתורה שחג זה הוא שבעה ימים. וכך כתב הרמב"ם (יום טוב י"ז-י"ח): 'שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים... חייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו. כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממנו, והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין'...

בביאור הלכה (תקכ"ט ב ד"ה כיצד) כותב שכיום שאין בית מקדש קיים מצווה מתקיימת דווקא בשתיית יין, ומסיים 'ומכל מקום מצוה יש באכילת בשר, כיון שנאמר בו שמחה'.

כמה ימים, וכמה לשתות? כמ"ב מהדורת דרשו (הערה 33) מביא שלפי רב אלישיב ישנו חיוב לשתות כל יום רביעית יין, אבל יש החולקים עליו שכתבו ש'כל כמות של יין משמחת'.

האם מיץ ענבים גם טוב לעניין זה? בשם רב אלישיב נכתב שם, שאין יוצאים ידי חובת יין בשתיית מיץ ענבים, אבל אם מערבב במיץ ענבים יין בכמות כזו שמורגש האלכוהול היטב, יוצאים בו ידי חובה.

האם גם בלילות של חול המועד קיימת חובה זו? שם (הערה 23) הובאו דברי שאגת אריה (סימן ס"ח) שאין חיוב שמחה בלילות, אבל נוהגת בו מצוות שמחה מדרבנן. ויש אומרים שהלילה הראשון (וק"ו שאר הלילות) התמעט מחיוב שמחה של אכילת שלמי שמחה, אבל עדיין יש בו מצווה דאורייתא של שמחה ביין ונשים בבגדים וכולי.

סיכום: ישנו חיוב שמחה כל שבעת ימי החג, הן ביום והן בלילה, בשתיית יין או מיץ ענבים מזוג ביין, ויש אומרים שצריך גם לאכול בשר.

תשובה תשלט

ויכוח בין הבעל ואישה (או"ח סי' תקכט)

שאלה: ביחס לשמחת החג, התעוררה שאלה, הבעל אומר לקנות לאשתו בגד חדש, ואילו האישה אומרת להשתמש בכסף לשם החזר חובות, הדין עם מי?

תשובה: הדין איתו, כי יש כסף שמיועד להוצאות החג שאינו מן החשבון [מפי הרב יצחק זילברשטיין].

תשובה תשמ

מה עדיף על מה? (או"ח סי' תקכט)

שאלה: יש לי כסף לקנות תכשיט לאשתי או לקנות מצות עבודת יד, מה עדיף?

תשובה: לקנות תכשיט, ולסמוך על הדעות שמצות מכונה טובות ואף עדיפות (הרב מאיר מאזוז בעלון בית נאמן 56).

חול המועד

- תשובה תשמא - עבודת בניין בשביל המשטרה (או"ח סי' תקל)..... 689
- תשובה תשמב - גילוח בחול המועד (או"ח סי' תקלא)..... 689
- תשובה תשמג - טיול לחו"ל (או"ח סי' תקלא)..... 691
- תשובה תשמד - גילוח המותר במועד (או"ח סי' תקלא)..... 691
- תשובה תשמה - מלאכות המותרות בחול המועד (או"ח סי' תקלג)..... 692
- תשובה תשמו - שיעור נהיגה בחול המועד (או"ח סי' תקלג)..... 692
- תשובה תשמז - קטיף לשם הנאה בחול המועד (או"ח סי' תקלג)..... 693
- תשובה תשמח - הגדרת כיבוס (או"ח סי' תקלד)..... 694
- תשובה תשמט - דבר האבד בהכנת יין (או"ח סי' תקלז)..... 694
- תשובה תשנ - מה מוגדר כמעשה אומן (או"ח סי' תקמ)..... 695
- תשובה תשנא - קבלן גוי בחול המועד (או"ח סי' תקמג)..... 695
- תשובה תשנב - עבודה של נהג אוטובוס (או"ח סי' תקמד)..... 697
- תשובה תשנג - כתיבה במחשב בחול המועד (או"ח סי' תקמה)..... 697
- תשובה תשנד - מה עדיף על מה? (או"ח סי' תקמה)..... 698

תשובה תשמא

עבודת בניין בשביל המשטרה (או"ח סי' תקל)

שאלה: אני קבלן של חברת בניה. אנו בונים משהו עבור המשטרה. האם אנו רשאים להמשיך בעבודתנו בחול המועד?

תשובה: יש לדון במספר נושאים:

דבר האבד. ב. צורכי רבים. ג. צורכי מצווה.

אם באמת יבוא לידי הפסד בקרן, כגון שיצק בטון ואם לא ירטיב אותו הוא יתקלקל או שמגיע לו סכום כספי מסוים עבור מה שעשה, ואם יאחר במסירת העבודה, יורידו לו ממה שכבר מגיע לו, הדבר מותר. במקרה שמשלם לעובדים משכורת חודשית, ואם לא יעבדו בחול המועד, יצטרך לשלם להם, הטוב ביותר אם ניתן, יש להוציא אותם באותם הימים לחופשה השנתית שלהם, ככה לא ינזק הקבלן, מה טוב, ואם לא ניתן הדבר, כגון שכבר ניצלו את ימי החופש, יעשה שאלת חכם.

צרכי רבים הותרו במועד, אף אם מעשי אומן, כאשר יש בהם צורך לגוף האדם, כגון בניית מרחץ, ויהיה שימוש במועד עצמו, כלומר שהמלאכה תסתיים ב'עוד מועד', מה שאין כן ביחס לפרוייקט שבין פה לא יסתיים בחג עצמו.

הרמ"א כותב (או"ח תקמ"ד א) שאף בית הכנסת, שהוא מצווה, אין לבנות בחול המועד, שהרי אין בו צורך לגוף האדם (פעמים שמקלים ביחס לבית הכנסת מדין דבר האבד, אם הגויים עלולים למנוע מלבנותו).

סיכום: קשה מאוד להתיר לבנות בחול המועד, אלא אם כן יהיה בזה דבר האבד.

תשובה תשמב

גילוח בחול המועד (או"ח סי' תקלא)

שאלה: אני מקפיד להתגלח מידי יום, בערב החג הסתפרתי וגם התגלחתי, האם עדיף להתגלח בחול המועד או להישאר עם זיפים בזקן, ולהראות כמו אבל (בר מינן)?

תשובה: רקע: מלאכות התספורת והגילוח הן מלאכות המותרות בעיקרן בחול המועד, שהרי הן לצורך המועד ודומות בעיקרן למלאכת הבישול והאפייה. חז"ל גזרו שלא להתגלח במועד, בגלל חשש נקודתי, כפי מה שחז"ל מבארים במסכת מו"ק (י"ד):

'כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין'. אם היה מותר להתגלח במועד, אדם היה דוחה את מעשה זה לחול המועד, שהוא פנוי ממלאכה, והיה נכנס לחג כאשר הוא מנוול, על כן חז"ל אסרו לגלח במועד, ובזכות זאת כל אדם ידאג לגלח את עצמו לפני הרגל.

השאלה היא, מה הדין ביחס לאותו אדם שאכן גילח את עצמו קודם החג, וכעת גדל שוב זקנו, האם רשאי להתגלח בחול המועד.

אנחנו רואים שמרבית המקפידים במצוות, נמנעים מלהתגלח בחול המועד, אביא על כך דעות חולקות:

הרב דוב ליאור כותב (דבר חברון או"ח סימן תקמ"ג) ששאל את הרב צבי פסח פרנק והוא הורה שאם רגיל בתספורת הזקן בכל יום, מותר יהיה הדבר. וכן התיר הרב משה פיינשטיין (אגר"מ או"ח א סימן קס"ג). הרב דוב ליאור מבאר שלגבי אותו אדם נחשב הדבר כמו רחיצה, ולא שייך לומר שיתגלח קודם הרגל, כדי שלא יכנס מנוול, שהרי כל יום הוא זקוק להתגלח.

אמר לי ידידי הרב חיים שרייבר, שהוא בא פעם אל הרב שלמה מן ההר עם זיפי זקן בפניו, ואמר לו [הן לגבי גילוח בספירת העומר והן לגבי שלושת השבועות] שמי שאינו מתגלח לכבוד שבת, בזו הלשון: 'טעות היא בידו ועבירה היא בידו', וחזר על משפט זה מספר פעמים. כאשר שאל אותו חברי ומה לגבי חול המועד, אמר לו שגם אז צריך להתגלח. הוא הוכיח דבריו מלשון שו"ע, שבשבת חזון כותב הוא, שמעלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו, מכאן רואים שאין לבטא סממני אבלות בשבת כלל. גם הרב י"ד סולוביצקי (נפש הרב עמ' קפט) אמר שנראה לו כדבר פשוט, שמותר לאותם אנשים להתגלח, שהרי הגמרא אמרה (מו"ק י"ד). שרק אם מוכח שלא יכל לגלח קודם הרגל, מותר לגלח ברגל, וכל העולם הרי יודע שאינו יכול לגלח קודם הרגל אותם שערות שיצמחו במהלך החג.

הרב חיים שטיינר אמר לי, שההוראה של הרב שלמה מן ההר היתה שגם בימי ספירת העומר יתגלחו לכבוד שבת.

הערה: ההיתר של הרב דוב ליאור תקף, לשיטתו רק באופן שאינו מתנגש עם מנהגי ספירת העומר, ולכן בחול המועד פסח, יהיה אסור להתגלח אף למי שגילח בערב הרגל (לשיטתו שדיני אבלות על מיתת תלמידי רבי עקיבא מתחילים מחול המועד, עיין לעיל על סימן תצ"ג). אבל לפי אותה השיטה המתחילה את האבלות מראש חודש אייר, הגילוח מותר גם בפסח.

יש רבנים שהתירו להתגלח בכל חול המועד, למי שגילח גם לפני המועד, ללא הבדל בין סוכות לפסח (ראה פניני הלכה מלאכה בחוה"מ י"א ט בשם שיח נחום ל ועוד).

סיכום: למרות שהדעה הרווחת היא שאין היתר להתגלח בחול המועד, אף למי שמתגלח מידי יום ביומו, ישנם פוסקים שראו זאת כדבר המותר והמתבקש.

תשובה תשמג

טיול לחו"ל (או"ח סי' תקלא)

שאלה: נשבעתי שלא אצא עם אשתי לחו"ל, האם אני רשאי עשו התרת נדרים? האם לא קיימים רבנים שיתירו לצאת לטיול לתקופה קצרה, בתנאי שגם רכש 'כרטיס חזור'?

תשובה: בהלכה נאמר שגם אם יוצא על דעת לחזור, מותר רק לשלוש מטרות, ללמוד תורה, לישא אישה ופרנסה, כלשון הרמב"ם (מלכים ה ט): 'אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ'. משמע שלשאר דברים אין היתר, גם אם עושה כך על דעת לחזור.

איני יכול להתיר שבועה, כאשר לפי דעתי יש איסור בדבר. תפנה אולי לרב אחר, הנוקט שאין איסור לצאת לשם טיול אם דעתו לחזור מיד.

המשך לשאלה הקודמת: שכחתי לומר שהנסיעה היא לשם ביקור קרובים וכן לסחור באתרוגים, האם זה אותו הדבר?

תשובה: אמנם אסור לצאת לחו"ל, אבל נאמר בהלכות חול המועד, שמותר לצאת לראות פני קרובי משפחה (על פי מ"ב תקלא י"ד), ועל כן בנסיבות כאלו ניתן לגשת לבית דין שיתיר לך השבועה.

וזו לשונו של המ"ב: 'אבל מארץ ישראל לחו"ל אינו מותר אלא ביצא להרויח או לראות פני חבריו שהוא חשיב דבר מצוה, שמותר לצאת מארץ ישראל בשביל זה, מה שאין כן לטייל בעלמא דבכהאי גוונא אסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל, לא התירו לו לגלח'.

סיכום: יציאה לחו"ל אפילו באופן זמני, אסורה. לשם ביקור קרובים מותר, על כן באופן שנשבע לא לצאת, אם מטרת היציאה היא לשם ביקור קרובים ניתן להתיר נדר זה, על פי שלושה חכמים.

תשובה תשדמ

גילוח המותר במועד (או"ח סי' תקלא)

שאלה: אני יוצא מה'שלושים' על אמי בחול המועד סוכות, האם אני רשאי להתגלח?

תשובה: ביחס לאיסור תספורת, זו ההלכה: על כל הקרובים רשאי להסתפר אחרי שלושים. ביחס לאביו ואמו אסור עד שיגערו בו חבריו לאחר שלושים (שו"ע י"ד ש"ץ ד).

אמנם דיני שלושים כבר בטלו בראש השנה (אם שלושים מסתיימים בסוכות, זאת אומרת שלוויה היתה אחרי ט"ו אלול, וראש השנה מבטל שלושים, על פי יו"ד שצ"ט ו) אבל להסתפר אסור עד שיגערו בו לאחר שלושים ממש. למרות שלכל לכל אדם אסור להסתפר בחול המועד, אבל לאותו אדם זה שהיה אנוס, מותר. על כן יגערו בכך חבריך בסוף שלושים, בחול המועד, ואז אתה רשאי להתגלח ולהסתפר (על פי הערות איש מצליח על או"ח תקל"א סעיף ז הערה 4).

תשובה תשמה

מלאכות המותרות בחול המועד (או"ח סי' תקלג)

שאלה: האם מותר לתקן בויילר בחול המועד?

תשובה: למרות שמלאכה אסורה בחול המועד, אמרו רבותינו ש'מלאכות המותרות בחול המועד הם חמשה. 1. דבר האבד אם לא יעשנו עתה, 2. וצרכי המועד, 3. ובשביל פועל שאין לו מה יאכל, 4. וצרכי רבים 5. ומעשה הדיוט אפילו ליחיד.

רחיצה נחשבת צורך המועד, וכתב בספר שש"כ (ס"ו נ"ח) שאם יש לו צער שאינו יכול להתרחץ במועד, ואי אפשר לתקן במעשה הדיוט, יש להתיר אף מעשה אומן, אם אין בעבודה זו טרחה מרובה מאוד (וכן כתב בשו"ת ענות עני ח"ג עמ' קנה).

תשובה תשמו

שיעור נהיגה בחול המועד (או"ח סי' תקלג)

שאלה: האם אני יכולה לקבוע שיעור נהיגה בחול המועד?

תשובה: הדבר מורכב, כי מצד אחד אין עושים מלאכה בחול מועד, אבל נהיגה בחול המועד היא פעולה המותרת. בכל מקרה שכבר נקבע השיעור, והתלמיד יצטרך לשלם עבורו למרות שביקש לבטלו, יהיה מותר מדין 'דבר האבד'. בספר חול המועד כהלכתו (ז ע"א) דן בדבר וכותב שמי שאוסר נסיעה שלא לצורך המועד, יאסור גם כאן.

תשובה תשמו

קטיף לשם הנאה בחול המועד (או"ח סי' תקלג)

שאלה: הבן שלנו חקלאי, רצינו בחול המועד לבקר אותו ולחוות את החוויה של הוצאת בטטות מהאדמה. האם הדבר מותר למרות שלא יהיה לנו צורך בחג עצמו בכל הנקטף?

תשובה: רקע: בחול המועד מותר לעשות מלאכה לצורך המועד בלבד, על כן מותר לעשות כְּבָשִׁים, רק במידה שיספיק לאכול מהם עוד בחג (גמרא מו"ק י"א. שו"ע או"ח תקל"ג). על פי זה היה ראוי להתיר לקטוף, רק אותה הכמות שאותה יאכלו בחג עצמו.

מאידך, ניתן להורות להיתר על פי השולחן ערוך (או"ח תקל"ו) שהתיר לתקן את פרסות הסוס על מנת לצאת לטיול, נראה שהצורך ליהנות בקטיף, אינו פחות מאשר הצורך לטייל, כך כתב בספר דרכי הוראה, אבל בספר חול המועד כהלכתו אוסר (ז' כ"ד), סברתו היא שעצם פעולת התענוג אינה מחשיבתו כצורך המועד [אני מתלבט, האם ההגבלה הכתובה בהלכה ביחס לציידים העושים לצורך המועד, שיעשו בצנעה (תקל"ג ה) קיימת גם כאן].

לפי חשיבה זו, יש להקל בכל מצב שעושה מלאכות בחול המועד, כאשר המטרה היא הבילוי ולא התוצר עצמו. כך כתב להקל הרב אליקים לבנון במכתבו (בתאריך י"ז ניסן תש"פ) בתקופת הסגר בקורונה. ההיתר שלו מבוסס על ההבנה שאיסור מלאכה בחוה"מ תלוי בשני גורמים: טרחה וכן מכוון מלאכתו במועד, כאשר המטרה היא צורך בתוצרת, מה שאין כן בנידון דידן שעושה פעולות (אריגה, ציור, פיסול, נגרות) לא לשם מכירת התוצרת וכדומה, אלא לשם העברת הזמן בדברים חיוביים וכמובן שאין בכך טרחה אלא סוג של עונג (ועיין עוד חבל נחלתו חלק כ"ב י"ז).

סיכום: יש מקום להקל כאשר העיסוק עצמו מהנה, ואינו מהווה מקור להכנסה או להקדים את המלאכה שאמורה להעשות אחרי החג.

תשובה תשמח

הגדרת כיבוס (או"ח סי' תקלד)

שאלה: האם איסור כיבוס בחול המועד, הוא כמו שבת לקולא ולחומרא, אני מתכוון לקולא ולחומרא: א. האם המושג 'שרייתו זה כיבוסו' יחול גם כאן? ב. האם מותר לכבס בגד סינטטי, שבגדרי מלאכת כובס בשבת, הדבר מותר?

תשובת הרב דוב ליאור: מלאכת כיבוס לא נאסרה בגלל היותה בגדר מלאכה האסורה, שהרי מלאכה לצורך המועד מותרת, אלא זוהי גזירה, [שהרי מי שיצא מבית האסורים מותר לכבס], ועל כן מתבקש לומר שאסור להשרות בגד עם לכלוך ויהיה אסור גם לכבס בגד סינטטי.

תשובה תשמט

דבר האבד בהכנת יין (או"ח סי' תקלז)

שאלה: הכנתי יין לפני החג, ובאמצע חול המועד התברר שהגיעה העת של סחיטת הענבים, ואם אמתין עד לאחר שמחה תורה, היין יצא פחות משובח, האם יש כאן הגדרה של 'דבר האבד'?

תשובה: ניתן להסתכל על כך בשלוש אופנים שונים: א. יש כאן מניעת רווח, ולכן אסור. ב. יש כאן הפסד מועט שהתירו בו מלאכה רק אם הטורח הוא מעט. ג. זה נחשב כדבר האבד לכל דבר.

הרחבה:

א. הואיל והקרן לא הולכת לאיבוד, אלא שהסיכוי להשביח את היין עלולה להתמעט, אין זה אלא מניעת רווח.

ב. כיוון שבכל אופן הענבים יהפכו ליין, אלא שלא יגיע לאיכות המקסימלית, נחשב כהפסד מועט, ועיין בספר שש"כ (ח"ב פרק ס"ז עמוד שע"ז ושם עמ' שפג הערה נ"ג) המתיר במקרים כאלו, לעשות רק מעשה הדיוט או בשינוי, 'שיערו הפסד כנגד טורח, וטורח כנגד הפסד... וכל מה שבני אדם חושבין אותו להפסד וטורחין בו משום כך, מותר מהתורה'.

ג. אם נראה דוגמאות אחרות של 'דבר האבד' בחז"ל, נראה שבענייני חקלאות החשיבו את התוצר הסופי כקרן, וכל דבר המונע מלעסוק בחקלאות, על מנת להגיע לשבח הצפוי, נחשב כ'דבר האבד'.

ניתן לבסס זאת, מעצם זה שהתירו להשקות בית השלחין במועד, למרות שההפסד אינו ביחס לערך הזרע הנמצא באדמה, שאינו שווה כלום כעת, אלא ביחס למה שאמור להתקבל בסוף התהליך.

מכיוון שנראה מדברי מרן השולחן ערוך, שסובר שאיסור מלאכה בחול המועד, תוקפו מדרבנן, לכן יש להתיר במקרים מסופקים, ועיין בביאור הלכה (סימן תק"ל ד"ה ומותר) הכותב בסוף דבריו, שכיוון שלפי השולחן ערוך מלאכה אסורה מדרבנן, לפי זה יש להקל בכל אותם מצבים המסופקים בהלכה.

סיכום: אדם המכין יין לצורך שיווקו, נראה להתיר את הסחיטה של הענבים לפי אופן ג' הנ"ל.

תשובה תשנ

מה מוגדר כמעשה אומן (או"ח סי' תקמ)

שאלה: מה מוגדר כ'מעשה אומן', השאלה באופן יותר מדויק: אם בעל מקצוע הסביר לי איך לתקן את מכונת הכביסה בפעם שעברה, וזה ממש פשוט, האם זה ייקרא מעשה הדיוט ויהיה מותר במועד (לצורך כיבוס בגדי קטנים) או לא?

תשובה: מסתבר שדבר שנעשה בקלות ובמהירות, על אף שבעל מקצוע לימד אותך איך לעשות, וכל אחד יכול ללמוד ולעשותו, זה נחשב כמעשה הדיוט.

תשובה תשנא

קבלן גוי בחול המועד (או"ח סי' תקמג)

שאלה: האם מותרת בנייה בחול המועד, על ידי פועלים גויים?

תשובה: התלמוד במסכת מו"ק (י"ד). כותב שחול המועד חמור משבת לעניין זה. בשבת מותר לגוי לעשות מלאכה עבור ישראל גם ב'מחובר', כאשר מתקיימים שני

התנאים הללו: א. העבודה היא מחוץ לתחום (אם העבודה בתוך התחום, בני אדם יחשדו שהגוי עובד בשכירות); ב. מדובר בקבלנות ולא בשכירות (בשכירות הגוי עובד בשליחות הישראל, מה שאין כן בקבלנות, שהגוי עושה עבור עצמו). בחול המועד, הואיל ואנשים מסתובבים אף מחוץ לתחום, אסור שגוי יעשה עבודה במחובר (עבודה בשדה או בבניין) למרות שהוא עובד בקבלנות.

החשש הקיים הוא, שיחשדו בבעלים היהודים, שהפועלים עושים בשליחותו, כלומר שהם שכירים אצלו. וזו לשון השו"ע (או"ח תקמ"ג ב): 'אינו יהודי שקבל מערב יום טוב לבנות ביתו של ישראל בקבלנות, אסור להניח לעשות בחול המועד, אף על פי שהוא חוץ לתחום; אבל אם נתן לו מלאכה בתלוש קודם המועד, בקבלנות, לעשותה בתוך ביתו של אינו יהודי, מותר'.

המ"ב במקום (סק"ג) כותב כך: 'רצה לומר, אף שהוא בקבלנות ולא בשכיר יום, וגם אינו מצווהו שיעשה במועד וכל דעביד אדעתיה דנפשיה עביד, כדי לגמור במהרה את מלאכתו, אפילו הכי אסור, שהרואה יאמר שהוא שכיר אצלו. ואם כל העיר דרכן לבנות בקבלנות עיין לעיל בסימן רמ"ד ס"א בביאור הלכה, ואם בנו באיסור כיון שהוא בקבלנות ולא בשכיר יום שרי לדור בו'.

אכן, בהלכות שבת, המ"ב מביא את המחלוקת שיש בין הפוסקים, ונראה שהוא מסיק שיש להקל ביחס לחול המועד, בתנאי שכל העבודות נעשות דרך הקבלן הגוי, ואין עסק לבעל הבית עם הפועלים השכירים העומדים תחת הקבלן.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג ל"ה) נוטה להתיר במקומות שכמעט כולם בונים דרך קבלן, ובאופן שהקבלן אינו יהודי. [נראה מדבריו, שמעיקר הדין היה מתיר אף בשבת, במצב הנ"ל, אבל למעשה הוא נוטה להחמיר בשבת הואיל ואנשים מזלזלין באיסורי שבת, ולכן יש יותר מקום לאסור]. בספר פסקי תשובות (תקמ"ג ב) הוסיף דרישה, והיא לתלות שלט ליד אתר הבנייה שעליו יהיה כתוב: 'הקבלן נוכרי!'.

יש להדגיש שכל ההיתר תקף רק באופן שאין במקום מנהל עבודה או מפקח יהודי.

סיכום: במקומות בהם הדרך לבנות היא בעיקר על ידי קבלן, אין למנוע מהפועלים הגויים להמשיך לעבוד בחול המועד, וטוב שיתלו שלט המודיע שהקבלן גוי.

תשובה תשנב

עבודה של נהג אוטובוס (או"ח סי' תקמד)

שאלה: אני נהג אוטובוס, האם אני רשאי לעבוד בחול המועד?

תשובה: צריך לשים לב שהשאלה קצת מטעה, כי הפעולה עצמה היא פעולת המותרת, כי מותר לנסוע בחג, אלא כאן השואל מתייחס למקרה הזה בִּיְתֵר חומרה, כי נחשב הדבר כעבודה שלו, ותורף שאלתו היא: האם מותר לעבוד בחול המועד עבודות המותרות תמורת שכר.

הנושא הזה נידון בסימן אחר (תקמ"ב א): 'אפילו מלאכות המותרות אינם מותרות לעשותן אלא לעצמו או לאחרים בחנם, אבל בשכר, אסור'.

בשאלה זו דן בביאור הלכה (תקמ"ד א ד"ה צרכי) וזו לשונו: 'מפמ"ג משמע דבצרכי רבים לחוד גם כן מותר ליטול שכר, וטעמו דהוא גם כן כצורך מצוה דמיא, וכן נראה מפשטיות המשנה דכללה כל צרכי רבים בחדא מחתא עם דין דיוצאין על הכלאים, ושם הלא מבואר בגמרא בהדיא דנוטלין שכר, וגם מי ירצה לעשות כל צרכי רבים בלא שכר' (וכ"כ בשש"כ ס"ח ה).

הערה: כמה אנשים נחשבים כרבים, על מנת להתיר מלאכה עבורם. דרך משל מעלית המשרתת שלוש משפחות הגרון לבדן בבניין, האם תיקונה נחשב כצרכי רבים? יש ראייה מלשון הרמב"ן במלחמות (ג. בדפי הרי"ף) ש'קבר של בני משפחה, צרכי רבים מקרי'. בשש"כ (ס"ח הערה ח) דן באריכות בהגדרת תחבורה ציבורית ומבחין בין אוטובוס למוניות).

סיכום: הואיל ומדובר בצרכי רבים, על כן מותר לך לעבוד בחול המועד, אלא שכדאי לבקש יום חופש, שבו תוכל לחגוג עם בני ביתך.

תשובה תשנב

כתיבה במחשב בחול המועד (או"ח סי' תקמה)

שאלה: האם מותר לכתוב במחשב בחול המועד?

תשובה: הרב דוב ליאור התיר זאת (דבר חברון או"ח תקמ"ט) וכן התיר הרב י"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג ט, ט, טו), ההגיון שיש בדבר הוא שאין בכתיבה זו גדר של מעשה אומן. מאידך, דעת הרב שמואל אליהו כתב כך: 'מותר לכתוב במחשב רק מה שמותר לכתוב

בעט. רק דבר האבד או צורך המועד, אבל לא עבודות ושיעורי בית' (וכן התיר ביביע אומר ח"ח או"ח מ"ח הן הקלדה והן ההדפסה בדברים שמותר לכתוב במועד ולא החשיב זאת כמעשה אומן).

ניתן להסביר כי המתירים מתייחסים לאופן הפעולה שהיא ודאי 'מעשה הדיוט', ואילו האוסרים שמים דגש על איכות התוצאה שהוא ודאי 'מעשה אומן', ולכן אסרוהו אם אינו 'דבר האבד'.

סיכום: רוב הפוסקים התירו כתיבה במחשב בחול המועד.

תשובה תשנד

מה עדיף על מה? (או"ח סי' תקמה)

שאלה: האם עדיף לכתוב בחול המועד במחשב או בעט בכתב שלנו?

תשובה: הרבה חברים כתבו לי שבמחשב עדיף הואיל ואין בזה מעשה כתיבה כלל. אבל נמסר לי בשם הרב ז"נ גולברג שהוא מסתפק בזה, כי מצד אחד יש פחות טרחה, אבל מאידך מצד התוצאה הכתיבה במחשב יותר יפה ומשופרת, ודומה לכתב אשורית, ואינו דומה לכתב משיט"א שאותה הפוסקים התירו.

אבלות ברגל

- 701 ..... תשובה תשנה - אבלות בשמחת תורה (או"ח סי' תקמח).
- 701 ..... תשובה תשנו - הנהגות האבל בשמחה תורה (או"ח סי' תקמח).
- 702 ..... תשובה תשנז - מקלחת כאשר רגל מבטל שבעה (או"ח סי' תקמח).
- 702 ..... תשובה תשנח - כנ"ל חל יום טוב בשבת (או"ח סי' תקמח).
- 703 ..... תשובה תשנט - כביסה במקרה שרגל מבטל שבעה (או"ח סי' תקמח).
- 703 ..... תשובה תשס - סיים שלושים במועד (או"ח סי' תקמח).
- תשובה תשסא - קבר מתו בחול המועד (או"ח סי' תקמח).
- 704 ..... תקמח)
- 705 ..... תשובה תשסא* - מקלחת ברגל (או"ח סי' תקמח).

תשובה תשנה

אבלות בשמחת תורה (או"ח סי' תקמח)

שאלה: יצאנו משבעה אחרי פורים, השלושים יהיה בחול המועד, מתי אפשר להסתפר?
תשובה: את העלייה לבית העלמין, יעשו בערב חג בכוקר, ואילו את הלימוד ניתן לעשות בחול המועד בתאריך של השלושים. לגבי תספורת, יעשו זאת בי"ד לפני חצות (מתייחסים לי"ד אחרי חצות, כאל יום טוב) וזה נכון רק כלפי שאר האבלים. הבנים ימתינו עד שיגיעו בהם חבריהם לאחר שלושים, וזה מותר אפילו בחול המועד (הערות איש מצליח על סימן תקל"א הערה 4 על פי מ"ב תקמ"ח ל"ד).

תשובה תשנו

הנהגות האבל בשמחה תורה (או"ח סי' תקמח)

שאלה: האם מתאבלים בשמחת תורה?

תשובה: חז"ל לימדונו שאין מתאבלים במועד (מועד קטן י"ד:), משום שלא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים [האבלות היא מצווה המוטלת על היחיד, ואילו שמחת הרגל היא מצווה המוטלת על הציבור בכללותו]. לכן במקרה זה יתחילו את ה'שבעה' אחרי חג 'שמחה תורה', (אלא שחייבים לנהוג דברים שבצנעה מאחרי הלוויה, למרות שהשבעה עדיין לא התחילה), על פי שו"ע או"ח תקמ"ח סעיפים א' וד', ויורה דעה שצ"ט ב'.

לגבי דברים שבצנעה האסורים, הביאו הפוסקים (עיין מ"ב סקט"ז) דוגמאות כגון תשמיש המיטה, רחיצה בחמין ושלא יעלה לתורה. יש לציין שלפי שיטת הרמב"ם (אבלות י, ג) גם דברים שבצנעה אינו נוהג ברגל, ולכן במצבים של ספק אנו מסתמכים על שיטתו, ועל פי זה כתב בהערות איש מצליח (או"ח תקמ"ח ד 4) שיש להקל ולהתיר לאבל ללמוד תורה בימי החג [כי ישנה מחלוקת האם יש לאסור אותו בתלמוד תורה או להתיר מדין 'דבר האבד', ועיין חכם צבי סימן ק', שהתיר מסיבות הנ"ל]. מאידך, בספר צרור החיים (י"ד רכ"ד) הרב מרדכי אליהו מתיר ללמוד בליל הושענא רבה, שאם לא כן נחשב הדבר לאבלות בפרהסיא. מדבריו משמע שבשאר מצבים אינו מתיר.

סיכום: אין אבלות נוהגת בחג, אבל בצנעה נוהגת אבלות, לגבי לימוד תורה ישנם צדדים לכאן ולכאן.

תשובה תשנז

מקלחת כאשר רגל מבטל שבעה (או"ח סי' תקמח)

שאלה: ישבתי שבעה על אחי, כמה ימים לפני ראש השנה, ואני מבין שהחג מבטל דיני שבעה, מתי אני רשאי להתקלח לכבוד החג?

תשובה: יש הבדל בין שבת לרגל (לענייני אבלות ראש השנה ויום הכיפורים מוגדרים כרגלים). בהגיע השבת, השבת מפסיקה ואינה מבטלת (ונוהג בשבת דברים בשצנעה), ואילו הרגל מפסיק את דיני השבעה ולא ממשיכים בהם אחרי החג.

הגמרא אומרת ביחס לשאלה הנ"ל: 'אמר רב הונא בריה דרב יהושע הכל מודין כשחל שלישי שלו להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב', ונחלקו הראשונים (עין תוד"ה שאסור במקום) האם משמעות הביטוי בערב זה הלילה או אחרי צהריים. השו"ע הביא את המחלוקת בלשון זו: 'ואם חל אחד מימי האבילות, חוץ מהשביעי, בערב הרגל... אבל לרחוץ, אסור עד הלילה; ויש מתירין לרחוץ אחר תפלת המנחה, סמוך לחשיכה'.

המ"ב כתב (סקמ"ב) שהמנהג להקל בזה (לעניין רחיצה בחמין אחרי צהריים אחרי מנחה) וכך כתב בספר פני ברוך (כ"ז ה) ואילו מנהג בני ספרד להחמיר כלשון מרן (סתם ויש הלכה כסתם) וכך כתב גם בספר חזון עובדיה (אבלות ח"ג עמ' צו) שיתקלח כל גופו בלילה ממים שהוחמו מערב יום טוב.

הרב מרדכי אליהו מסכם (צרוך החיים סימן ר"ל) שלמנהג ספרד אסור לרחוץ עד הלילה אך מי שרוחץ אין מוחים בו, ולטובל מותר. למנהג אשכנז מותר מפלג המנחה ואילו בערב פסח מותר מחצות.

בשו"ת בית הוראה (תשע"ג יו"ד סימן מ"ח) הקל אף לספרדים לרחוץ מבעוד יום, כיון שהשו"ע לא הכריע לגמרי לאיסור, וממילא באבל יש לילך אחר המיקל.

סיכום: בני אשכנז מקילים לרחוץ ממנחה קטנה, ואילו בבני ספרד יש דעות לכאן ולכאן.

תשובה תשנח

כנ"ל חל יום טוב בשבת (או"ח סי' תקמח)

שאלה: מה הדין אם חל יו"ט בשבת, לגבי רחיצה?

תשובה: אני חושב שבמקרה הזה, לכל השיטות יהיה מותר להתקלח ממנחה קטנה.

צריך להבין את החשיבה הכללית שיש כאן (של הדעה המחמירה).

חז"ל רצו שגם האבלים יקחו חלק בשמחת הרגל הכללית של עם ישראל ברגלים, על כן פסקו שהרגל מבטל שבעה, וכמו כן התירו לו לכבס, על מנת שיוכל להיות בחג עצמו עם בגד נקי. הנאה של כביסה הנעשית מבעוד יום, ניכרת בלילה. אבל ביחס לרחיצה, אין צורך להתיר מבעוד יום, כי ניתן לרחוץ בלילה.

ביום טוב שחל להיות בשבת, הואיל וחז"ל גזרו שלא להיכנס למרחץ בשבת ואף לא לרחוץ כל גופו במים חמים, חוזר להיות דין רחיצה כדין כיבוס, שיהיה מותר אף מבעוד יום.

החשיבה שיש להתיר כביסה מבעוד יום ואילו רחיצה רק בלילה, כי יש להתבונן בעיקר הדין כפי מה שמובא ברא"ש (מ"ק ג כ"ו): 'כתב הראב"ד ז"ל הא דלא אמרינן מקצת היום ככולו לענין רחיצה משום דאפשר ליה לרחוץ לאורתא, מה שאין כן בתגלחת ותכבוסת שהרי אסור לגלח ולכבס משתחשך, ואף על פי שמותר לכבס ערב הרגל מכל מקום אסור ללובשו עד שתחשך דהוה כרחיצה'.

הסברא להחמיר ברחיצה יותר מאשר כביסה, כי כביסה אי אפשר בלילה, ואילו רחיצה מותרת בליל יום טוב במים שהוחמו מערב יום טוב.

סיכום: נראה לי לחדש שבמקרה זה, לכל השיטות מותר לרחוץ לפני החג.

תשובה תשנט

כביסה במקרה שרגל מבטל שבעה (או"ח סי' תקמח)

שאלה: מה הדין לגבי כביסה?

תשובה: לכל השיטות מותר מחצות.

תשובה תשס

סיים שלושים במועד (או"ח סי' תקמח)

שאלה: הסתיימו השלושים של אמא שלי בחול המועד וגערו בי חברי, האם אני רשאי להסתפר?

תשובה: הנושא כבר נידון בסימן תקל"א.

תשובה תשסא

קבר מתו בחול המועד (או"ח סי' תקמח)

שאלה: אבי נפטר בחול המועד, מה הדינים המיוחדים במקרה הזה?

תשובה: ישנם הרבה פרטים.

רקע כללי: קוברים בחול המועד, ויושבים שבעה לאחר המועד.

א. נוהגים דיני אונן גם בחול המועד, הן לעניין פטור מקיום מצוות עשה, והן לעניין איסור בבשר ויין.

ב. האבלים הקרובים קורעים כרגיל.

ג. האבל קורע, ואחרי הלוויה מחליף בגדים לכבוד חול המועד.

ד. בסעודת הבראה לא יושבים על הרצפה, וכן לא אוכלים ביצים.

ה. בימי הרגל (הן חול המועד והן ביום טוב האחרון) נוהגים דיני אבלות בצנעה בלבד.

ו. לגבי תלמוד תורה, המ"ב מביא מחלוקת האם מותר או לא. בהערות מ"ב מהדורת איש מצליח מיקל בכך מכוח ספק-ספקא, ספק אחד האם להגדיר ת"ת כדבר שבפרהסיא, (עיין בית יוסף יורה דעה סימן ת' בשם מרדכי שיש מתירים תלמוד תורה בשבת, שהיא משמחת את הלב, והוא צריך לשמח עצמו בשבת) ספק נוסף, האם הלכה כרמב"ם הסובר שימי המועד חמורים משבת ואף דברים שבצנעה אינם נוהגים.

ז. בהקפות של שמחה תורה, יכול להסתובב אבל לא לרקוד. יש הנוגים שעומד האבל ליד הס"ת בבימה כל משך ההקפות.

ח. האח הנמצא בחו"ל, מתחיל למנות שבעת ימי אבלות מיום טוב שני.

ט. מונים שלושים מהקבורה, למרות שלא התחילה מיד השבעה.

י. שמיני עצרת מבטל שבעה ימים נוספים משלושים (יש לכך השלכה לאבלים שאינם בן או בת של הנפטר/ת), לפי הכרעת חזון עובדיה, למרות שיש בכך מחלוקת.

יא. ביום הראשון לאבלות, שהוא אסרו חג, מניח תפילין כרגיל, הואיל וזה יום ראשון לאבלות שאינו לא יום פטירה ולא יום קבורה (על פי מ"ב ל"ח סקט"ז).

הערת הרב אביעד וייץ: לגבי לימוד תורה לאבל בחג, לכאורה לפני הדיון בספק ספיקא בצירוף ספיקות שהב"י הביאם אך לא הזכירם בשו"ע להלכה, כדעת הרמב"ם ע"פ גירסתו במסכת כתובות לגבי דין אבלות ברגל, שיש לדון הרבה אם עושים ס"ס בכה"ג, הרי שהפת"ש דן בכך להדיא ביו"ד סימן שפד' ס"ק א' ומביא מהחכם צבי שמותר ללמוד ברגל, דאסור ללמוד עניינים הרעים, ואין נכון לישב בטל (משמע מלשונו של הח"צ שאין חיוב ת"ת לאבל,

וכבר דנו בזה האחרונים באריכות). וצ"י שם הפת"ש לספר דת אש שהביאו בסימן שצ"ט שמבאר שמה שהאבל נוהג דברים של צינעה במועד, זה לענין תשמיש, אך בשאר דברים בא העשה דברים ומבטל דין אבלות דיחיד, ולכן הוא מותר בדברי תורה. וכך מביא הגר"א ביו"ד סימן ת' או"ק א' את שאלת התוספות מדוע לא עולים ימי הרגל למניין שמעה הרי נוהג דברים שבצינעה, ומאי שנא משבת שג"כ נוהג כך ועולה לו למניין שבעה? ותירצו התוספות שיש חילוק בין שבת למועד, דברגל אין אבלות כלל משום שכתוב בו שמחה משא"כ בשבת, וכוונתם לכאורה כדברי הדת אש הנ"ל.

תשובה תשס"א*

מקלחת ברגל (או"ח סי' תקמח)

שאלה: קברתי את מתי בחול המועד, האם אני יכולה להתרחץ לכבוד יום טוב שני?

תשובה: ימי שקבר מתו במועד מתחיל לשבת שבעה אחרי הרגל, ואינו נוהג מנהגי אבלות במועד. ביחס לענייני אבלות שבצנעא, לפי רמב"ם (אבל י' ג) אינו נוהג ואילו לפי

שאר ראשונים (בה"ג, רמב"ן, תוס', רא"ש, טור) נוהג.

במקרים רגילים נוקטים כדברי רוב הראשונים, אבל יש מקרים בהם סומכים על שיטת הרמב"ם.

בספר ילקוט יוסף (אבלות סימן מ"ב ח) כותב שאם יש חשש שיבוא לידי הוצאת זרע, יש להתיר לשמש מיטתו בשבעת ימי הרגל, וכמו כן יש להתיר לאישה אבלה, במצב של חשש הנ"ל, להתרחץ ולטבול בשבעה, אם יש חשש למכשול מצד בעלה.

בנדיון דידן (רחיצה בערב יום טוב) יש שני סניפים נוספים להיתר.

א. יש שהבינו שבשבת שבתוך שבעה יש איסור אמנם איסור רחיצה ותשמיש המיטה, אבל ברגל ישנו רק איסור תשמיש המיטה.

וכך כתב עה"ש (יו"ד שצ"ט ד): 'היה נלע"ד דברגל אינו נוהג כל דברים שבצנעא, רק בתשמיש בלבד, דעלה איתמר הך הלכתא בריש כתובות ולא לשארי דברים, וראיה לזה דהשיטה מקובצת הביא שם בשם תלמידי רבינו יונה וז"ל: דווקא תשמיש שאינו ניכר שהוא מחמת אבלות שהרי פעמים שיפרוש מאשתו מפני הנדות אבל שאר הדברים וכו' עכ"ל ועוד ראיה מבה"ג הל' אבלות דלענין שבת כתב והני מילי דפרהסיא אבל נעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצת ידים וכו' נוהג בהן אבלות עכ"ל ולענין רגל כתב אבל דברים שבצנעא נוהג כגון תשמיש המטה עכ"ל ולא כתב כשבת'.

ב. הואיל ומותר לאיסטניס להתקלח אף בתוך שבעה (אין עושה זאת לתענוג, אלא אצלו כעין מניעת חולי) גם כאן יש לומר שאף אדם רגיל, אינו מסוגל להחזיק מעמד בין עשרה ימים לשבועיים ללא מקלחת, ועל כן יש להתיר לו מקלחת חמה קצרה. זו לשון השו"ע (יו"ד שפ"א ג): 'לא גרע מאסטניס, שמותר לרחוץ כל גופו. ולא כל מי שאמר, אסטניס אני, מתירין לו, אלא דווקא שהוא ידוע שהוא אסטניס ומתנהג בנקיות, ואם לא ירחץ יצטער הרבה ויבא לידי מיחוש'.

סיכום: יש להתיר לך להתקלח מקלחת קצרה במים חמים.

תעניות

- 709 .....תשובה תשסב - טעה ואכל בצום (או"ח סי' תקמט)
- 710 .....תשובה תשסג - סיום מסכת בליל הצום (או"ח סי' תקמט)
- 712 .....תשובה תשסד - סרט לילדים בצום (או"ח סי' תקמט)
- 712 .....תשובה תשסה - חתן וכלה האם יצומו? (או"ח סי' תקמט)
- 713 .....תשובה תשסו - מה ההגיון שהצום מתחיל בבוקר (או"ח סי' תקנ)
- 714 .....תשובה תשסז - חולי הפוטר מצום (או"ח סי' תקנ)
- 714 .....תשובה תשסח - ביקור בגן חיות (או"ח סי' תקנא)
- 715 .....תשובה תשסט - בגדי לבן בר"ח אב (או"ח סי' תקנא)
- 715 .....תשובה תשע - בניה בבין המצרים (או"ח סי' תקנא)
- 716 .....תשובה תשעא - תיקונים לתספורת (או"ח סי' תקנא)
- 716 .....תשובה תשעב - תבשיל בשרי בתשעת הימים (או"ח סי' תקנא)
- 716 .....תשובה תשעג - תחליפי בשר (או"ח סי' תקנא)
- 716 .....תשובה תשעד - בריכה בתשעת הימים (או"ח סי' תקנא)
- 717 .....תשובה תשעה - שהחיינו בבין המצרים (או"ח סי' תקנא)
- 717 .....תשובה תשעו - מוזיקה באימון בבין המצרים (או"ח סי' תקנא)
- 717 .....תשובה תשעז - מוזיקה בנהיגה (או"ח סי' תקנא)
- 718 .....תשובה תשעה - אבלות בליל 'ימי מצרים' (או"ח סי' תקנא)
- 719 .....תשובה תשעט - בגדים חדשים בתשעת הימים (או"ח סי' תקנא)
- 719 .....תשובה תשפ - לחדש טלית (או"ח סי' תקנא)
- 719 .....תשובה תשפא - בגדי שבת בליל הצום (או"ח סי' תקנג)
- 720 .....תשובה תשפב - סממני אבלות בשבת ט' אב (או"ח סי' תקנג)
- 720 .....תשובה תשפג - ברכת 'שעשה לי כל צרכי' בתשעה באב (או"ח סי' תקנד) ...
- תשובה תשפד - האם לברך 'שעשה לי כל צרכי' במוצאי הצום (או"ח
721 .....סי' תקנד)
- 721 .....תשובה תשפה - אכילה בשיעורים בצום דרבנן (או"ח סי' תקנד)

- 722 ..... תשובה תשפו - זימון בסעודה מפסקת (או"ח סי' תקנד).
- 723 ..... תשובה תשפז - האם סעודה זוקקת פת? (או"ח סי' תקנד).
- 723 ..... תשובה תשפח - הבדלה במוצ"ש ליל תשעה באב (או"ח סי' תקנו).
- 725 ..... תשובה תשפט - הלכות תשעה באב שחל ביום א' (או"ח סי' תקנו).
- 726 ..... תשובה תשצ - מנהגי י"א אב, כשתשעה באב נדחה (או"ח סי' תקנו).
- 727 ..... תשובה תשצא - עמידה בפני ת"ח בתשעה באב (או"ח סי' תקנו).
- 727 ..... תשובה תשצב - משחקים בתשעה באב (או"ח סי' תקנו).
- 728 ..... תשובה תשצג - חתימה ב'נחם' (או"ח סי' תקנז).
- 729 ..... תשובה תשצד - נחם באלו תפילות? (או"ח סי' תקנז).
- 729 ..... תשובה תשצה - ישיבה על הקרקע (או"ח סי' תקנט).
- 730 ..... תשובה תשצו - קילוף הסיד בשוכר (או"ח סי' תקס).
- 731 ..... תשובה תשצז - קריעה על מקום המקדש (או"ח סי' תקסא).
- 732 ..... תשובה תשצח - סיום הצום (או"ח סי' תקסב).
- 733 ..... תשובה תשצט - נוסע ממקום למקום (או"ח סי' תקסב).
- 734 ..... תשובה תת - קבלת צום בשבת (או"ח סי' תקסב).
- 734 ..... תשובה תתא - אמירת 'עננו' בליל הצום (או"ח סי' תקסה).
- 736 ..... תשובה תתב - בכמה צמים ניתן לקרוא בתורה (או"ח סי' תקסו).
- 737 ..... תשובה תתג - עליית מי שאינו צם (או"ח סי' תקסו).
- 738 ..... תשובה תתד - הפטרה במנחה (או"ח סי' תקסו).

תשובה תשסב

טעה ואכל בצום (או"ח סי' תקמט)

שאלה: מה דינו של מי ששכח ואכל בעשרה בטבת? א. האם ימשיך לצום? ב. האם צריך לצום יום אחר במקום/בנוסף? ג. האם יאמר עננו? ד. האם אותו אדם ראוי לעלות לתורה ולהיות ש"ץ?

תשובה:

הקדמה

ההגדרה של אדם שאכל בצום היא, אדם שאוכל כזית מוצק או ששתה כמלוא לוגמיו משקה. אם אכל או שתה פחות מכן, אינו נכנס תחת ההגדרה של 'אכל בצום' (אמנם הב"י הביא את דעת הר"ן ששיעור אכילה הוא ככותבת הגסה כמו לגבי יום כיפור אבל הטור הכריע כדעת הרא"ש שהשיעור הוא כזית, כנ"ל).

א. האם ימשיך לצום?

הפוסקים משתמשים בפתגם: "מי שאכל שום, יחזור ויאכל שום?", ולכן ודאי שצריך להמשיך בצום (מ"ב תקמט, ג). [בתענית יחיד שקיבל על עצמו לצום יום אחד ולא פירש 'יום זה', הדין הוא שאם אכל, מותר לו להמשיך לאכול (מ"ב תקסח, סק"ז) וצריך להתענות יום אחר במקום אותו יום (שם בשו"ע), אבל כאן שמדובר בתענית ציבור לא חלים עליו הכללים הללו]

ב. האם צריך לצום יום אחר במקום/בנוסף?

וכך כתב מ"ב (בסק"ח): "וה"ה בתענית חלום או יא"צ וכל שכן בארבע תעניות הקבועים או שאר תענית צבור אם שכח ואכל בו בודאי מחוייב להשלים התענית ואין צריך להתענות יום אחר אם לא שכוונתו לכפרה וכן איתא במהרי"ל שציוה לאחד להתענות אח"כ לכפרה, כלומר: אין כאן נדר מתוקף חובה, אלא בתור כפרה על טעותו. הרב אליהו (הלכות חגים כ"ד, מ"ב) כותב שישאל שאלת חכם מה לעשות על מנת לתקן את אשר עיוות.

ג. האם יאמר עננו?

1. במשנה ברורה ישנה סתירה. בסימן תקס"ח (סק"ג) כתב: 'ונראה דבתענית ציבור אף על פי שאכל, יכול לומר עננו בתפלתו דשייך לומר ענינו ביום צום התענית הזה כמו שתקנו חכמים להתענות בו' (על פי דברי כלבו המובאים בכ"י תקס"ה הכותב: 'זעכשיו נהגו שלא להתפלל יחיד עננו אפילו בתפילת שחרית אלא בארבעה צומות בלבד ונראין דבריו דאפילו לדעת הגאונים בארבעה צומות

אומרו בכל תפילותיו דאפילו יאחזנו בולמוס ויאכל כיון שתיקנו חכמים להתענות בו שייך שפיר למימר עננו ביום צום התענית הזה). מאידך, בתחילת סימן תקס"ה כתב בביאור הלכה (ד"ה בין) שהצדק עם המאמר מרדכי' שיחיד שאינו מתענה אין לו לומר עננו בשום פנים, וכך גם כתב הב"ח שם (זו לשונו: 'ואפשר כיון שנוסח עננו הוא ביום תעניתנו, הוי שקרן אם יאחזנו בולמוס, ולכך נהגו שלא לאמרו כל עיקר, ואין הכי נמי דאם רצה לומר ביום תענית ציבור זה, היה יכול לומר עננו כל יחיד ויחיד בתענית ציבור לדעת רבינו, אלא כדי שלא יטעו אין אומרים אותו כל עיקר אלא במנחה'). שבט הלוי חילק בין מצב ששכח ואכל, לבין מי שלא צם, שבראשון יאמר עננו ובשני לא יאמרנו; 2. הרב עובדיה יוסף (ילקוט יוסף תקל"ה וכן בחזו"ע תעניות עמ' עו) פסק שלא לאומרנו; 3. הרב משה לוי (הערות איש מצליח תקס"ח הערה 5) והרב מרדכי אליהו (כד, מג) על פי כה"ח (תקס"ח ח) כתבו שבכל מקרה ששכח ואכל, יאמר עננו, אבל אם הוא לא צם בכלל, בגלל חולי או זקנה - לא יכול לומר 'ביום תענית הזה'.

ד. האם אותו אדם ראוי לעלות לתורה ולהיות ש"ץ?

הפוסקים כותבים שאין למנות ש"ץ או להעלות לתורה מי שאינו מתענה. הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים כ"ד, מ"ג) כתב שניתן להעלות אותו לתורה וישמש כש"ץ אם אכל בטעות. אם אכל, אף בזדון, אבל פחות משיעור, או שאכל שיעור אבל לא בכדי אכילת פרס נחשב, כאמור, שמתענה (מ"ב תקסח, סק"ה), ויכול לומר עננו אבל לא יכול להיות ש"ץ (אשרי האיש ח"ג עמ' תנ).

תשובה תשסג

סיום מסכת בליל הצום (או"ח סי' תקמט)

שאלה: האם מותר לקבוע מסיבת סיום מסכת בליל עשרה בטבת?

תשובה: ישנה הלכה מפורסמת שביחס לארבע התעניות שהצום מתחיל רק מהבוקר, כפי שכתב השו"ע (תק"ז ב): 'צומות הללו, חוץ מט' באב, מותרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואין צריך להפסיק בהם מבעוד יום'. הדברים מבוססים על דברי הרמב"ם (תעניות ה) הכותב: 'ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות בשלשה עשר באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן שנאמר (אסתר ט') דברי הצומות וזעקתם... ובכל הצומות האלו אין מתריעין ולא מתפללין בהן תפלת נעילה, אבל קורין בתורה שחרית ומנחה בויחל משה, ובכולן אוכלים ושותין בלילה חוץ מתשעה באב'.

בניגוד לכך, רואים בדברי הרמב"ן שהתענית מתחילה כבר מהערב אלא שהנהגת הצום (לא לאכול ולא לשתות) מתחילה רק ביום, ולפי דבריו ניתן להסיק שגדרי אבלות של הצום (אם ישנם) מתחילים כבר מהערב. זו לשון הרמב"ן (תורת האדם, אבלות ישנה, הובאו דבריו גם בבית יוסף סימן תקנ):

ומסתברא דכולהו ארבע צומות תענית צבור הן, ונביאים גזרו אותם וכל חומרי תענית עליהן, מפסיקין בהן מבעוד יום ואסורין ברחיצה ובסיכה ובעילת הסנדל ובתשמיש המטה כת"ב, וקרא מקיש להו לתשעה באב, אלא האידנא כיון דבזמן דליכא שמד בטיילין רצו ונהגו להתענות בהן ולא רצו לנהוג בהם בחומרות הללו, אבל מעיקר התקנה ודאי אסורין הן בכולן דלא גרעה גזרת נביאים מגזרת בית דין בתעניות אמצעיות ואחרונות, וכל דתקון נביאים כעין דאורייתא תקון, תשעה באב וד' צומות כיום הכפורים לעינוי, וכן לגבי תענית דמגלה אמרו במדרש תהלים וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום וכי אפשר לאדם לעשות כן אלא שהיו מפסיקין מבעוד יום, ובתוספתא אמרו במסכת תענית כל אלו שאמרו אוכלין ושותין מבעוד יום ואסורין במלאכה וברחיצה וכו' מנין שהיום הולך אחר הלילה שנאמר לך כנוס את כל היהודים וצומו עלי שלשת ימים לילה ויום. הא למדנו שאין תענית צבור נקבע על הצבור אלא בהפסקה מבעוד יום, ובחומרין אלו כולן שוין הן לתשעה באב בעינוי. והאי דנקיט בגמרא לאיסור תשעה באב בלחוד משום דשאר ארבע ברצו מתעניין אוקמינהו'.

לפי סברת הרמב"ן מסתבר שכל הצומות מתחילים מהערב, אלא כיון שבימינו תוקף הצום אינו אלא מכוח מנהג, לכן מתחילים אותו רק ביום, אבל לשאר ענייניו, כגון לעניין לעשות בו משתה ושמחה, לילו כיומו.

ישנו ביסוס לשיטת הרמב"ן בדברי השו"ע (תקסד א) הכותב: 'כל תענית שאוכלים בו בלילה, בין צבור בין יחיד, הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר, והוא שלא ישן (שינת קבע), אבל אם ישן (שינת קבע) אינו חוזר ואוכל ולא שותה, אלא אם כן התנה לאכול או לשתות'.

הרב צבי קוסטינר אסר לקבוע מסיבת סיום בליל עשרה בטבת, ואילו מדברי הרב נחום רבינוביץ נראה שיש להתיר (שיח נחום עמ' 101).

ניתן להוכיח גם מהעובדה שאמירת 'עננו' מתחילה מתפילת ערבית בלשון השו"ע, סימן שדיני אבלות מתחילים מהערב.

לגבי חתונה בליל י"ז בתמוז, עיין אג"מ ח"א קסח ושבת הלוי (ח"י פ"א) וחזו"ע (תענית עמ' קמח).

סיכום: קיימא לן להלכה כרמב"ם, ולכן אין אבלות בליל הצום, ובמיוחד שהחגיגה שאותה מעוניינים לקיים, היא בעצמה תיקון למה שאבותינו מאסו בו, ואין לך תיקון גדול מזה.

תשובה תשסד

סרט לילדים בצום (או"ח סי' תקמט)

שאלה: האם מותר בתענית אסתר, להקרין סרט לילדים קטנים, ובשביל למשוך אותם לבוא, מתכננים לפרסם שתחולק גלידה לכל משתתף?

תשובה: בצומות הרגילים (צום גדליה, עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז ותשעה באב) ישנו מימד של אבלות. ואף בצומות שבהם איסור האכילה מתחיל רק מהבוקר, ישנו מימד של אבלות אף בליל הצום, למרות שעדיין מותר לאכול.

עוד השלכה מעצם העובדה שיש בהם מימד של אבלות, מה שהזכירו הפוסקים, שאף מי שאינו צם לא יאכל מעדנים, אלא רק דברים לשם החזקת גופו בלבד.

אבל ביחס לתענית אסתר הדבר שונה, מפני שאין בתענית זו סממני אבלות, שהרי אין באותו תאריך דבר מצער, אלא שבתאריך זה אנו מזכירים לעצמנו את כוחם של תפילה ושל הצום היכולים לסייע בשעת מלחמה, וכן על מנת לבוא לחג קדוש זה, מתוך תשובה ועלייה רוחנית.

סיכום: נראה שמותר להקרין סרט לילדים בתענית אסתר וגם לחלק להם מעדנים.

תשובה תשסה

חתן וכלה האם יצומו? (או"ח סי' תקמט)

שאלה: חתן וכלה שארע צום בשבעת ימי משתה שלהם, האם חייבים לצום?

תשובה: אמנם כתב הבן איש חי: (ש"ר שופטים י"ז) 'חתן שאירע בתוך שבעת ימי חופתו, י"ז תמוז, וצום גדליה, ועשרה בטבת, ותענית אסתר, יש אומרים יתענה וישלים, ויש אומרים לא יתענה, ופה עירנו נהגו דאינו מתענה'.

ולפי זה יוצא שהבן איש חי חולק על הריטב"א המובא בביאור הלכה (או"ח תקמ"ט א): 'חתן שחל אחד מארבעה צומות בתוך ימי שמחת לבו מסתבר לי שהוא חייב להתענות בהם, דאע"ג דימי רגל ושמחה שלו היא, ואין אבילות חדשה חלה בהם ואין שמחה אלא באכילה כדאמרין גבי רגלים וגבי פורים, מכל מקום כיון דרגל שלו רגל יחיד מדרבנן ותעניות אלו הם דרבים אתי אבלות דרבים ודחי רגל דרבנן ועוד דיחיד מקרא מלא דיבר הכתוב אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחת'.

הרב החיד"א (ברכי יוסף או"ח תרמ"ט ב) נקט כדעת הריטב"א וזו לשונו: 'חתן שאירע אחד מארבע צומות בחופתו אף צום גדליה יתענה. מהר"י עאייאש בשו"ת בית יהודה י"ד סי' 11

ל"א. ועמ"ש מהר"ש הלוי בתשובה סי' ב' ומ"ש הרב כנה"ג לקמן סי' תקנ"ט. וכבר רמזו הרב הנז'. וכן כתב הריטב"א בפירושו בסוף חידושו לתעניות'.

ראיתי בהערות של הרב מאיר מאזוז שבסוף הספר במהדורת מכון איש מצליח הכותב בדברי הבן איש חי כאן טעות דפוס, וכך צריך לגרוס: "י"ז בתמוז וצום גדליה ועשרה בטבת יתענה, ותענית אסתר יש אומרים יתענה וישלים, ויש אומרים לא יתענה, ופה עירנו נהגו דאינו מתענה" (על פי יין הטוב אה"ע ב על פי תשובת הרב משה שאול לניאדו).

ולפי זה אין מחלוקת בין הגאונים הנ"ל, ולכולי עלמא יתענה בארבע הצומות, ואילו בתענית אסתר, שאין בו סממני אבלות, המנהג הוא שלא להתענות.

בצום נדחה (גדליה או י"ז בתמוז) ישנה מחלוקת האם חתן וכלה יתענו, הרב מרדכי אליהו כתב שנהגים להתענות (הלכות חגים כ"ד נ"ט) ואילו בחזון עובדיה (תעניות עמ' נז) כתב להתענות עד מנחה גדולה, ונראה שדעת המ"ב שיתענו כרגיל למרות שהביא דעות שיתענו ולא ישלימו (עיין תקנ"ט שער הציון ל"ד והערה 38 במהדורת דרשו).

תשובה תשסו

מה ההגיון שהצום מתחיל בבוקר (או"ח סי' תקנ)

שאלה: רוב הצומות מתחילים בבוקר, בעוד שביהדות היום הולך אחר הלילה, מדוע אם כן לא צמים מהערב?

תשובה: אכן היום מתחיל מהלילה, אבל הרמב"ן (תורת האדם עמ' רמג והובא בב"י או"ח סימן תק"ן) הסביר שהואיל ובתקופתנו (שמצד אחד אין שמד ומאידך אין גם שלום) הצומות אינם מכח חיוב נביאים אלא מכח קבלת הציבור (כמו שקיבל עם ישראל את תפילת ערבית כחובה), על כן תוקף הקבלה היתה להתחיל מן עמוד השחר, ועל כן הם קלים גם בכך שהם לא נאסרו בשאר העינויים (בספר נפש הרב עמ' קצז) מעיד שבתקופת השואה היו 'גדולים' שנהגו בשאר צומות באותן חומרות של תשעה באב, כי זו היתה תקופת שמד).

תשובה תשסז

חולי הפוטר מצום (או"ח סי' תקן)

שאלה: מי שיש לו אבנים בכליות, מה דינו לגבי צומות?

תשובה: ראיתי בספרו של הרב זכריה בן שלמה (אורות ההלכה עמ' 833) הכותב שזה נחשב לחולה הצריך לשתות ביום הכיפורים, הואיל ועלול להגיע לכלל סכנה. (ועיין גם

אורחות רבינו עמ' רחץ המגדיר זאת כפקוח נפש).

תשובה תשסח

ביקור בגן חיות (או"ח סי' תקנא)

שאלה: האם ישנה בעיה ללכת לגן חיות או לספארי בבין המצרים?

תשובה: יש לדון בשני נושאים: א. מצד דברים שיש בהם סכנה. ב. מצד עיסוק בדברים המשמחים.

חז"ל הנחו אותנו שלא לעשות דברים שיש בהם משום סכנה, מתחילת תקופת בין המצרים, שזה מי"ז בתמוז עד אחרי תשעה באב, כלשון השו"ע: 'צריך ליזהר מי"ז בתמוז עד ט' באב... לא יפו התלמידים בימים ההם'. ועל כן, לגבי גוף השאלה, מכיוון שאין חשש שאריה יצא מהכלוב שלו לפגוע במבקרים וכדומה, ועל כן מצד זה הדבר מותר.

ביחס לתקופה מראש חודש אב ואילך, יש יותר מקום להחמיר שהרי חז"ל אמרו: 'משנכנס אב ממעטים בשמחה' (הובא בשו"ע תקנ"א א). מה מוגדר כשמחה האסורה?

אמנם לפי שורת הדין רק דברים הקשורים לבניה לשם הרווחה או נטיעה לשם עונג נאסרו, אבל נהגו בעם ישראל להמנע מכל דבר הגורם שמחה מראש חודש. על כן ראוי לסדר את התוכנית של הקיטנה למשל, באופן כזה שכל פעילות שיש בה יציאה מחיי שגרה ועיסוק בדברים המשמחים ירוכזו עד ראש חודש אב, ומשם ואילך תהיה פעילות שגרתית של תפילה לימוד שעת משחק וכדומה בלי לנסוע לאטרקציות.

באופן ממוקד, אם מתעוררת שאלה של צורך אמיתי להעסיק את הנוער בימים הללו, נראה לומר שכל תעסוקה מאורגנת בשביל הנוער והילדים בחופש היא מבורכת. ותמיד נחפש צדדים להתיר, שהרי הבטלה מביאה לידי שעמום, והשעמום מביא לידי חטא.

ראה בספר מאמר מרדכי הלכות חגים (פרק כ"ה סעיפים י"ג-ט"ו) העוסק בגדרים הללו, וכותב שכאשר יש צורך מותר לצאת לטיולים ונופש משפחתי עד ראש חודש אב.

סיכום: עד ראש חודש אב, אין שום בעיה לבקר בגן חיות, אבל משם ואילך יש להפעיל שיקול דעת, כי לכתחילה יש לרכז פעילות זו, עד ראש חודש אב.

תשובה תשסט

בגדי לבן בר"ח אב (או"ח סי' תקנא)

שאלה: בחורים הרגילים ללבוש חולצה לבנה לכבוד ראש חודש, האם מותר יהיה להם לנהוג כך אף בראש חודש אב?

תשובה: בני ספרד מתחילים את הנהגות האבלות של אב מב' אב, ולכן נוהגים הם לאכול בשר בראש חודש עצמו (ראה קצש"ע בהערה של הרב מרדכי אליהו) ולהם יהיה מותר גם ללבוש לבן, אך לבני אשכנז יש סברא לאסור ויש סברא להתיר, הסברא להתיר היא לומר שהלבן הוא צבע מכובד ולא דווקא משמח, ובתנאי שלבש את החולצה לפני ראש חודש, שהרי לא לובשים מכובס מראש חודש [הרב שמואל אליהו ענה בהודעה כתובה: כן].

תשובה תשע

בניה בבין המצרים (או"ח סי' תקנא)

שאלה: האם מותר להתחיל עבודות בניה של הרחבת הבית (תוספת חדר) בבין המצרים?

תשובה: האיסור לבנות הוא מתחיל בראש חודש אב, ודווקא אם זה בניין של שמחה כגון 'בית חתנות לבנו' או כל בניה שהיא להרווחה, אבל מה שעושה בגלל הצפיפות לא נאסר, על פי שו"ע תקנ"א ב מ"ב סקי"ב (אם סגר עם קבלן או שכיר גוי ישנם מצבים שמותר להמשיך גם אחרי ר"ח).

תשובה תשעא**תיקונים לתספורת (או"ח סי' תקנא)**

שאלה: אני אשכנזי, במהלך התספורת שלפני י"ז בתמוז נעשו טעויות, האם אני רשאי לתקן זאת כעת, שכבר נכנסנו לתקופת בין המצרים?

תשובה: כאשר התקבל המנהג שלא להסתפר מי"ז תמוז, מסתבר שעל דבר כזה לא קיבלו (פסק"ת תקנ"א הערה 226).

תשובה תשעב**תבשיל בשרי בתשעת הימים (או"ח סי' תקנא)**

שאלה: הכנתי מרק עוף לפני תשעת הימים לשבת וביום ראשון [תשעת הימים] הוצאתי את העוף מהמרק, האם מותר לשתות את המרק?

תשובה: יש כאן שני סניפים להיתר. הנימוק האחד הוא מפני שיש פוסקים שהתירו לאכול שאריות משבת וכן מראש חודש, הנימוק השני הוא מפני שיש שהקלו בתבשיל שהתבשל עם בשר, ולא אוכל את הבשר עצמו, כמובן יש שהחמירו גם במצב זה, ויש למקל על מה לסמוך [עיי'ן 'כי בא מועד' עמ' סט].

תשובה תשעג**תחליפי בשר (או"ח סי' תקנא)**

שאלה: אני רגישה לגלוטן ולמאכלי חלב, מה אני יכולה לאכול בתשעת הימים?

תשובה: אם לא מספיק לך דגים וסויה וטופו תוכלי לאכול בשר מלוח שלושה ימים (כל מיני נקניק ומרגז למיניהם) וכן בשר עוף (מ"ב תקנ"א ס"ד וכף החיים שם אות קמ"ו).

תשובה תשעד**בריכה בתשעת הימים (או"ח סי' תקנא)**

שאלה: האם מותר ללכת לבריכה או לים, בתשעת הימים?

תשובה: א. לפי הרב עובדיה יוסף מותר אפילו בערב תשעה באב (יחווה דעת ח"א ל"ח וחזו"ע תעניות עמ' רלח); ב. לפי הרב ב"צ אבא שאול (אור לציון ח"ג כ"ה ה) מותר, אבל בשבוע

שחל בו ת"ב אסור בגלל שאסור לרחוץ אף בצונן; ג. לפי הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים כ"ה י"ד וכן סעיף צ"ב) יש להימנע מפני הסכנה, אבל בקיטנה שצריך להעסיק את הילדים, מותר עד ראש חודש אב, וכתנאי שגיבירו את הזהירות ויכפילו אף ישלשו את מספר המצילים.

תשובה תשעה

שהחיינו בבין המצרים (או"ח סי' תקנא)

שאלה: קנינו מנגו, פתחנו אותו ונזכרנו שלא מברכים שהחיינו בתקופה זו, מה לעשות?
תשובה: יש מנהג שלא לברך שהחיינו בשלושת השבועות (שר"ע תקנ"א י"ז), אבל הגר"א התיר זאת. אפשר במקרה הנידון להחזיר למקרר ולאכול בשבת או לתת למעוברת או לקטן או לסמוך כדעת הגר"א.

תשובה תשעו

מוזיקה באימון בבין המצרים (או"ח סי' תקנא)

שאלה: האם מותר לשמוע מוזיקה תוך כדי הליכה, ריצה או אמון בחדר כושר, (כמו כן נשאלתי על ידי רפתנים הרגילים לעבוד תוך כדי השמעת מוזיקה)?

תשובה: בתלמוד (סוטה מ"ח.). נאמר שמותר לפועלים לשיר תוך כדי עבודתם, וזו לשון הגמרא: 'זמרא דנגדי ודבקרי שרי' (רש"י: מושכי ספינות בחבל, שאינו אלא לזרום במלאכתם, שמזמרין בשעה שחורשין ואינו אלא לכוון את השורים לתלמיהם, שהולכין לקול השיר דערב עליהם). האחרונים סמכו על היתר זה רק עד ראש חודש אב (בצל החכמה ג ס"א ז).

העיר לי הרב יהודה נקי, שלאדם בשנת אבל הורה הרב עובדיה יוסף שאסור (שו"ת מעין אומר ח"ד פ"ו סימן קסט).

תשובה תשעז

מוזיקה בנהיגה (או"ח סי' תקנא)

שאלה: האם מותר לשמוע מוזיקה במהלך נהיגה, על מנת למנוע הירדמות?
תשובה: יש להשוות זאת לחולה (שמותר לו לשמוע מוזיקה), שהרי אם לא ישמע שירים עלול להסתכן, ואף על פי שניתן היה להורות לו, שיעצור בצד וישן מעט, אלא ודאי לנו שלא יקשיב לכך, וימשיך בנהיגתו ויסתכן (בשם הרב אשר וייס).

תשובה תשעח

אבלות בליל 'ימי מצרים' (או"ח סי' תקנא)

שאלה: האם מותר לערוך מסיבת 'חינה' בליל י"ז בתמוז?

תשובה: אנו רואים בהלכה, שהנהגת הצום אמנם מתחילה רק ביום עצמו (חוץ מתשעה באב ויום כיפור) אבל תקופת האבלות מתחילה כבר בכניסת היום, שהוא הלילה. לכן ראינו בהלכה, שאותם קהילות שנוהגות להימנע מתספורת בשלושת השבועות, הנהגה זו מתחילה כבר בליל י"ז בתמוז, זה מוכיח שאכן התחילה כבר תקופת 'בין המצרים'.

הדבר בא לידי ביטוי, גם בהלכה האומרת שאם אדם הלך לישון בליל תענית, אם הוא לא עשה תנאי שיהיה מותר לו לאכול, הרי שהוא אסור באכילה למרות שטרם עלה השחר. ישנו ביטוי נוסף לכך, שעל פי הרבה ראשונים (כולל דעת השו"ע) אמירת עננו היא גם בליל הצום בתפילת ערבית.

איני מתכחש לעובדה, שיש שהתירו חתונה בלילה הזה (עיין אגרות משה או"ח א קס"ח הסובר שיום התענית לכל גדריו מתחיל מהבוקר), ובמיוחד אם החופה הייתה לפני שקיעה, אבל לעניות דעתי, נכון ליישם פסק זה דווקא ביחס לחתונה המותרת מעיקר הדין בתקופה זו כי זו סעודת מצווה, אלא שנהגו להחמיר כי אין בזה סימן טוב, אבל ביחס לחינה שהיא סעודה שאין לה מקור בתלמוד והיא בגדר רשות, אין לנו להקל (עיין לעיל סימן תקמ"ט שאלה 2 וכן סימן תקס"ה שאלה 1).

עיין עוד בשו"ת שבט הלוי (ח"י פ"א) החולק על האגרות משה.

הרב מאזוז (בית נאמן מס' 70) אסר לערוך בר מצווה באותו ערב, והתיר במקרה שנקבע כבר בגלל טעות שנפלה בין המשפחה לבין בעל האולם.

ביחס לברכת שהחינו בליל שבעה עשר בתמוז, הרב החיד"א החמיר (חיים שאל ח"א כ"ד הובא ב'דרשו' תקנ"א 116).

תשובה תשעט

בגדים חדשים בתשעת הימים (או"ח סי' תקנא)

שאלה: חיילים המתגייסים בתשעת הימים ומקבלים בגדים חדשים מהצבא, האם הדבר מותר?

תשובה: יש מקום להקל מהסיבות הללו: א. יש בלבישתן צורך מצווה; ב. אין לו מדים אחרים; ג. מי שרוצה יכול להתמיר ולהניחם על הקרקע כדי שלא יחשבו למכובסים; ד. אמנם נהגו להתמיר ולא לברך 'שהחיינו' באותה התקופה, אבל בנידון דידן, אין מברכים 'שהחיינו' כי הבגדים אינם שלו.

תשובה תשפ

לחדש טלית (או"ח סי' תקנא)

שאלה: האם מותר לחדש בימים הללו (בין המצרים) טלית של מצווה, ומה דין ילד שרוצה לחדש?

תשובה: אין דיני אבלות בקטנים (עיין שו"ת שארית יהודה ע"ד). ביחס לטלית גדול, אין לחדש שהרי מברכים עליה שהחיינו, אלא אם כן מדובר בבגד שמשמש מספר אנשים, והברכה עליו היא הטוב והמטיב, וזה יהיה מותר עד ראש חודש אב. לגבי טלית קטן יש מקום להקל אם יש צורך כגון שנקרעה הישנה (כי בא מועד עמ' נ).

תשובה תשפא

בגדי שבת בליל הצום (או"ח סי' תקנא)

שאלה: תשעה באב שחל ביום ראשון, האם יש להסיר בגדי שבת כאשר מתחיל הצום?

תשובה: בהלכה (תקנ"ג ב ברמ"א) כתוב שאם חל בין השמשות של תשעה באב בשבת, חולצים נעליים לאחר 'ברכו', משמע מכאן, שאין איסור להישאר עם בגדי שבת. נראה להוסיף שבמקומות שמתפללים ערבית מיד בצאת השבת, ממילא הוא נשאר עם בגדי שבת, אבל אם הוא ממתין בבית ל'צאת השבת' ואומר 'ברוך המבדיל', יחליף בגדים (לבגדים לא מכובסים) ונעליים וילך לבית הכנסת, נראה להוסיף ראייה לכך שלא מתאים להיות בצום בבגדי שבת, שהרי רמ"א כתב (תקנ"א א) שבשבת חזון אין ללבוש בגדי שבת, כי אם הכתונת

בלבד, אמנם לא פסקו כמוהו לגבי שבת (מ"ב סק"ו) הואיל ואין אבלות בשבת בפרהסיא, הא בחול ודאי שהדין עמו.

סיכום: אם ישנו זמן בין שעה שהשבת יוצאת לבין השעה שקבעו להתפלל ערבית, יחליף לבגדי יום חול.

תשובה תשפב

סממני אבלות בשבת ט' אב (או"ח סי' תקנג)

שאלה: מדוע רמ"א החמיר בתשמיש המיטה בתשעה באב שחל בשבת, ולא החמיר בלימוד תורה?

תשובה: על פי הראשונים שאותם מביא הטור (תקנ"ג י"ט) שדין שבת זו, כדין הקובר את מתו ברגל, ממילא יהיה אסור בכל דברים שבצנעא, כשם שיש להורות לאבל בשבת שבתוך השבעה. ואכן מגן אברהם (סק"ז) פסק שיש ללמוד באותה השבת, רק דברים המותרים ללמוד בתשעה באב. אבל דעת הרבה פוסקים (ת' מהרם מלובלין שהובאה במגן אברהם) וכן המנהג להתיר בלימוד תורה (אינני עוסק בשאלה, האם מותר ללמוד אחרי חצות היום). ההיגיון שיש בדבר הוא כך: בני אשכנז לא פסקו ממש, מן הדין, לפי הדעה שהובאה לעיל (שמופיעה בטור) אלא רק החמירו כמותה, ולא החמירו כאשר חל בשבת ליל טבילה. באותה המידה לא החמירו לאסור לימוד תורה, מפני שלימוד תורה מקיים את העולם [לעניות דעתי, ניתן להוסיף עוד הסבר והוא, שניתן להחמיר בתשמיש המיטה שאינו תדיר, ולא בלימוד תורה שהיא מצווה תמידית] הרב ינון קליין הביא בשם הרב אלימלך בר שאול: אומרים בשבת בפיוט 'כל מקדש': 'אוהבי ה' המחכים לבניין אריאל, ביום השבת שישו ושמחו כמקבלי מתן נחליאל', רואים שהמחכים לבניין בית המקדש, עליהם לשמוח ביום השבת כבמתן תורה.

תשובה תשפג

ברכת 'שעשה לי כל צרכי' בתשעה באב (או"ח סי' תקנד)

שאלה: האם יש לברך ברכת 'שעשה לי כל צרכי' בבוקר של תשעה באב, ואם אין לאומרה בבוקר, האם יש להשלימה?

תשובה: א. לפי דעת המ"ב (תקנ"ד ל"א) וכן דעת הרב עובדיה יוסף (חזו"ע עמ' ססא) שיש לאומרה כרגיל בבוקר (אמנם בילקוט יוסף ח"א מהד' תשמ"ה עמ' נא כתב 'שב ואל תעשה עדיף, אך

תשובה תשפד – האם לברך 'שעשה לי כל צרכי' במוצאי הצום (או"ח סי' תקנז) 71

נראה שבמשנתו האחרונה חזר בו והכריע שיברכנה כבכל יום). ההיגיון שיש כאן הוא, שהברכות נתקנו על מנהגו של עולם (רמ"א מ"ו ח וכה"ח שם מ"ט), ועוד שמותר לנעול נעלי גומי וכדומה (כך כתב בסידור שיח ישראל, הרב יוסף קאפח); ב. מאידך, דעת האריז"ל (ראה בא"ח ש"ר וישב ט, דברים כ"ג) וכן דעת הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים כ"ז י"א) שאין לברך שהרי אין נועלים נעליים בתשעה באב. בטוניס המנהג היה לברך (עלי הדס עמ' 493).

סיכום: לפי פוסקי אשכנז יש לברך, ואילו אצל הפוסקים הספרדים ישנן חילוקי דעות.

תשובה תשפד

האם לברך 'שעשה לי כל צרכי' במוצאי הצום (או"ח סי' תקנד)

שאלה: בהמשך לשאלה הקודמת, מי שלא נוהג לברך 'שעשה לי כל צרכי' בתשעה באב, האם יש לו לברך ברכה זו במוצאי הצום, ומה הדין אם אין לו אפשרות לנעול נעלי עור בצאת הצום?

תשובה: א. הרב מרדכי אליהו (שם כ"ו כ"ז) מביא דעה שיש לברך במוצאי תשעה באב (זו דעת הגר"א במעשה רב ט' ולפיו יברך כאשר נועל את נעלי העור, ועיין הליכות שלמה עמ' תלד); ב. אבל הוא מציין שאין דעתו של ה'בן איש חי' (ר"פ ח"ב ח) נוחה מזה, מהסיבה שברכה זו נתקנה רק על שעות היום (וראה גם בספרו הלכות לימות החול ו' כ"ט); ג. אני חשבתי מסברא שכיון שמברכים על מנהגו של עולם, יש לברך ברכה זו במוצאי הצום למרות שאישית אין לו נעליים, שהרי מקרה זה אינו שונה ממי שביום רגיל נועל נעלי גומי, שמברך ברכה זו, אבל לא מצאתי סמך לדברי בדברי הפוסקים.

סיכום: ישנן שתי דעות: א. לא מברך כלל; ב. מברך בשעה שנועל.

תשובה תשפה

אכילה בשיעורים בצום דרבנן (או"ח סי' תקנד)

שאלה: האם יש ב'תעניות דרבנן', מושג של אכילה בשיעורים?

תשובה: אמנם בהלכות יום הכיפורים (או"ח תרי"ח ז) נאמר שיש להאכיל את החולה מעט מעט, כדי שלא יצטרף לשיעור וכו' אבל לגבי שאר הצומות, מרן כתב (תקנ"ד ו): 'חולה אין צריך אומד, אלא מאכילין אותו מיד, דבמקום חולי, לא גזרו רבנן', וכך כתב בהלכות חגים הרב מרדכי אליהו (כ"ד ל"ו): 'מי שמותר לו לאכול אינו צריך לאכול לשיעורים כמו ביום כיפור, אלא אוכל כדרכו, ומכל מקום לא יתענג במעדנים'. כתב על כך ה'ביאור

הלכה' (ד"ה דבמקום) שבמקום שמחלת החולירע לא חזקה, יאכל 'שיעורים'. הרב י"ש אלישיב (קובץ תשובות א נ"ז) הסביר את דברי הביאור הלכה כך: במקום שאינו חולה אלא אוכל כדי שלא ידבק מהמחלה – כאן לא נעקר התענית לגמרי שהרי אכתי לא נפגע ממנה, לכן במקרה כזה הצריכו לאכול 'שיעורים'.

חשבתי להביא שתי דוגמאות נוספות: א. מעוברות ומניקות בתשעה באב מתענות ומשלימות. ידועה פסיקת הרב נבנצל שהואיל ובימינו ירדה חולשה לעולם, שישתו שיעורים מתחילת הצום. ב. חיילים שאוכלים כדי להיות ערוכים לפעילות במהלך הצום, יאכלו וישתו לשיעורין (חיילים שהם בפעילות בגזרה חמה אוכלים ושותים כרגיל, מה שאין כן חיילים שאינם ממלאים משימה מבצעית כעת, אך עשויים להיקרא לפעילות כזו, ויצטרכו לתת מענה מייד, על כן הותר להם שיעורים מתחילת הצום).

תשובה תשפו

זימון בסעודה מפסקת (או"ח סי' תקנד)

שאלה: נקלענו שלושה גברים לאכול יחד בסעודה המפסקת לפני צום תשעה באב, האם יש לזמן לפני ברכת המזון?

תשובה: מרן השו"ע כתב (תקנ"ד ח): יש ליזהר שלא ישבו שלשה לאכול בסעודה המפסקת, כדי שלא יתחייבו בזימון, אלא כל אחד ישב לבדו ויברך לעצמו. אם ישבו שלושה ביחד כתב המ"ב בשם המג"א: אם אירע שאכלו שלושה ביחד לא יזמנו. אבל הכף החיים (אות מ"ג) הוכיח מדברי הרא"ש שיש לזמן. למעשה, הרב עובדיה יוסף כתב (חזו"ע תעניות עמ' רעד) שיש לזמן (וכך דייק מלשון השו"ע הכותב: 'כדי שלא יתחייבו בזימון', משמע שאם אכלו יחד, מזמנים, ולא גרע מדין אבלים החייבים בזימון) ואילו הרב מרדכי אליהו כתב שלא לזמן. בספר עלי הדס (עמ' 625) מבאר שזו הסיבה שבטונים נהגו לקיים סעודה זו לא על הלחם (אלא על קוסקוס), מצד אחד רוצים להוציא את עצמם מפלוגתא (האם לזמן או לא) ומאידך לא היה מרחב בבית כדי שכל אחד יאכל במקום בפני עצמו.

תשובה תשפז

האם סעודה זוקקת פת? (או"ח סי' תקנד)

שאלה: האם יש לאכול פת בסעודה המפסקת?

תשובה: יש צורך לאכול פת, כך כתב בשו"ת אור לציון (ה"ג עמ' רנד), למרות שיש מקורות בגאונים שאין לאכול פת. ולמעשה טוב להדר לאכול לחם (עיי' כי בא מועד עמ' פז).

תשובה תשפח

הבדלה במוצ"ש ליל תשעה באב (או"ח סי' תקנו)

שאלה: כיצד יש לעשות הבדלה במוצ"ש שחל בו תשעה באב?

תשובה: ישנם ארבע אפשרויות באופן תיאורטי: 1. להבדיל מבעוד יום. 2. להבדיל ולתת לקטן לשתות. 3. לא להבדיל כלל. 4. להבדיל במוצאי הצום.

האפשרות הראשונה, להבדיל מבעוד יום, היא אומנם טובה בשבת רגילה על פי הגמרא בברכות (כ"ז:): 'מתפלל של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס', (ויש פוסקים שממליצים לנהוג כך, במקרה של פטירה של קרוב בשבת, והלוויה תתקיים רק ביום ראשון, והקרובים יהיו אוננים במוצאי שבת, עדיף שיבדילו מבעוד יום, כי בשבת לא חלים עדיין דיני אונן – חזון עובדיה ח"א קס"ז) אבל בנדון דידן, אם יבדילו מבעוד יום, מקבל בכך על עצמו את דיני התענית ואסור יהיה לשתות את היין (כשם שהגמרא, עירובין מ:, שוללת את אפשרות לעשות ביום כיפור קידוש על הכוס, מבעוד יום, כי אם יקדש יהיה אסור לשתות מאותה הכוס למרות שלא החשיך). הרב אהרן קאפח מורה להבדיל על הכוס מבעוד יום, מפני שהוא נסמך על פסק הרמב"ם (שבת כ"ט י"א) 'וכן מבדיל על הכוס מבעוד יום, אף על פי שהיא שבת'. כנראה שהוא סובר הואיל והגמרא והרמב"ם לא מנעו אפשרות זו, אין לחשוש להלכות שחודשו על ידי ראשונים אחרים מסברא (קשה להבין את דיוקו, שהרי הרמב"ם לא התייחס למציאות זו באופן פרטי, ועוד יש לציין שבסידור שיח ירושלים, עמ תקכ"א סעיף כ"ג, המבוסס על פסקי הרב יוסף קאפח הפוסק כרמב"ם בכל דבר, כתב כדעת השו"ע להבדיל על הכוס במוצאי הצום).

האפשרות השנייה, להבדיל ולתת לקטן לשתות, הרמב"ן אמנם המליץ על אפשרות זאת במילה שחלה ביום כיפור, אבל שלל זאת בתשעה באב. הסיבה לחילוק: מילה בכיפור, היא דבר נדיר 'ולא אתי למסרך', מה שאין כן תשעה באב שחל במוצאי שבת, זו תופעה שחוזרת על עצמה כל שלוש שנים בערך, ויש חשש שהתינוק ילמד גם בעתיד שמותר לשתות בצום.

הראשונים שללו את אפשרויות אחת ושתיים.

האפשרות השלישית, לא להבדיל כלל: זו האפשרות שרמב"ן צידד בה (תורת האדם עמ' רס). לדעתו לא ניתן לעשות הבדלה על יין באותה שנה. הבנתי מדבריו שיש כאן שתי סיבות: 1. שלפי מה שגרס הרי"ף בסוגיה (פסחים ק"ו.), מי שלא הבדיל במוצ"ש יכול להבדיל רק ביום ראשון; 2. גם אם ניתן להבדיל בדרך כלל גם בימים א', ב', ג', זה אמנם נכון ביחס למי שהיה חייב להבדיל בעתו, מה שאין כך בתשעה באב, שאין חיוב וממילא אין לה תשלומין (בניגוד להבנתו של הרמב"ן, נראה להוכיח מדברי הט"ז יו"ד שצ"ו, שהבין שההבדלה עד יום רביעי אינה בתורת תשלומין, אלא שזה עדיין זמנה).

הרמב"ן מבסס דבריו על הגמרא האומרת (ברכות ל"ג.) שכאשר עם ישראל היו עניים, תיקנו הבדלה בתפילה ולא על הכוס, ואין לך מצב של עוני יותר גדול מאשר מוצאי שבת שחל בו תשעה באב, ולפי הבנה זו, אין בכלל חיוב להבדיל על הכוס. (תהיה השלכה, בין הסברי הרמב"ן בחולה, שלפי ההסבר הראשון יבדיל לפני שיאכל אבל לפי ההסבר השני, לא יבדיל, כי לא תיקנו הבדלה בשנה זו).

האפשרות הרביעית, להבדיל במוצאי הצום: היא האפשרות שהתקבלה להלכה, והיא לברך על הנר במוצאי שבת, ולהבדיל על היין במוצאי הצום. אבל יש לומר הבדלה בתפילה במוצאי שבת (אתה חוננתנו) כבכל שבוע.

יש לשים לב לנקודה חשובה, לפי הרי"ף בשבת רגילה ניתן להשלים הבדלה רק ביום ראשון, ואילו בנידון דידן, יודה הרי"ף שניתן להבדיל בליל שני, כי כאן 'זה זמנה'. לפי דעה זו, אין כאן תשלומים של הבדלה במוצאי שבת, אלא יש כאן כביכול עקירה ממוצ"ש למוצאי הצום.

ביחס לחולה או יולדת האוכלים בצום: א. אם רק שותים מים או משקים קלים, אין צורך להבדיל לפני ששותים; ב. אם צריכים לאכול, יש להבדיל מקודם על הכוס (שע"ת תקנ"ו א בשם דרכי משה); אם יכול לצום בלילה, ידחה הבדלה רק לבוקר (יח"ד ח"ג מ' בהערה שם) אבל דעת הרב שלום משאש היא שיבדיל מיד בצאת השבת (שמש ומגן ח"ב ס"ח). ג. ניתן שהבריאי יבדיל בשביל החולה והחולה ישתה ויצאו כולם ידי חובה.

אם החולה מבדיל במוצ"ש, יכול הוא להוציא ידי חובה גם את הבריאים השומעים. (שם).

נספח: הסברא להתיר לחולה לשתות יין בתשעה באב היא כך: ידוע שלאבל מותר לאכול בשר ולשתות יין. לאונן – זה אסור. אנו דנים את הימים שלפני תשעה באב כמי שמתו מוטל לפני, אבל את היום עצמו כימי אבלות (גר"ז על רמב"ם תעניות ד"ה 'זהנה'), ולפי זה צריך לומר שהמנהג לא לאכול ב' אב בשר ויין, נובע מכך שאנו מגדירים אותו היום כתשעת הימים.

ישנה התכתבות בין הרב אלישיב לבין חתנו הרב חיים קנייבסקי בנידון (קובץ תשובות א' נ"ז):

דעת הרב קנייבסקי שאין לחולה להבדיל משתי סיבות: 1. אסור לשתות יין בתשעה באב (תענית ל:); 2. אין לחולה לאכול אלא מה שמוכרח, כך כתוב ביחס ליוה"כ, ואם כן איך ישתה יין כאשר אין בו צורך למחלתו?

דעת הרב י"ש אלישיב שיש לחולה להבדיל, משתי סיבות: 1. עם ישראל נהג כמו הראשונים, שיש להבדיל על היין ולא כרמב"ן הנ"ל, וגם לרמב"ן בהסבר הראשון, אם אוכל ביום ראשון חייב להבדיל; 2. בחולה בט' באב אין צריך אומד, ויכול לשתות כל דבר, אלא שעדיף שיעשה הבדלה על חמר מדינה, ואם יש צורך יבדיל אף על היין, כי גדרי תשעה באב הם כמו גדרי אבלות שבהם מותרים ביון, ומי שרוצה לחשוש יבדיל על יין מגתו (אולי זה מיץ ענבים).

ביחס לספרדים אין שאלה, כי לדעתם יין של מצווה לא נכלל במנהג האוסר שתיית יין בתשעה הימים.

סיכום: בשנה שבה חל צום תשעה באב ביום ראשון, ברכה על הנר נאמרת במוצאי שבת, ויש להבדיל על הכוס במוצאי הצום, כלומר אור ליום שני. מי שהותר לו לאכול בצום, יבדיל על הכוס קודם שיאכל, בכל אופן אין ברכה על בשמים באותו שבוע.

תשובה תשפט

הלכות תשעה באב שחל ביום א' (או"ח סי' תקנו)

הלכות תשעה באב שחל במוצאי שבת:

א. בשבת חזון (פרשת דברים) לובשים בגדי שבת מכובסים ומגוהצים כפי שלובשים כל שבת, כי אין להראות אבלות בשבת.

ב. לפי הרמ"א יש להחמיר שלא לשמש מיטתו בשבת, הואיל והתאריך הוא תשעה באב והמ"ב אומר שאין להחמיר אם חל בליל טבילה (בסגנון הזה כתוב בהלכות חגים לרב מרדכי אליהו שטוב להחמיר אם האישה מוחלת, ואם חל טבילתה בליל שבת, אין להחמיר. כ"ח ג וכן כתב בדרכי טהרה כ"ב י"ט).

ג. בשבת אחר הצהריים מותר ללמוד תורה (י"א ללמוד הלכות הצום).

ד. בסעודה מפסקת, שהיא סעודה שלישית, אין בה שום הגבלה בענייני אכילה ואופן הישיבה (ויעשו בה זימון), אלא שיקפיד לסיימה קודם שקיעה.

ה. יאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' לפני שעושה מלאכה או שמחליף בגדים לבגדי חול.

ו. יוריד נעליים במוצאי שבת, בשעה שיצאה שבת על פי הלוח.

ז. ביום ראשון לובשים בגדים לא מכובסים, שאותם הכין מקודם. אם לא הכין יכול להישאר עם בגדי שבת.

ח. אין לקחת ספר קינות לבית הכנסת מבעוד יום, אלא אם כן לומד בו בשבת עצמה.

ט. רחיצה – שטיפת כלים של שבת, אסורה אלא אם כן צריך להם או שעושים ריח רע בבית וכדומה. אין איסור לרחוץ ילד, למרות שמתרטב על ידי זה (הרב יהודה נקי העיר לי שהרב עובדיה יוסף התיר לאבלים לשטוף כלים, ולכן גם בסיטואציה זו, הדבר מותר).

י. ההבדלה מתפצלת: בתפילה אומר 'אתה חוננתנו', ברכה על הנר במוצאי שבת (נהגו לברך על הנר בבית הכנסת קודם קריאת איכה) והבדלה על היין (הגפן, המבדיל) במוצאי הצום. אישה שלא באה לבית הכנסת, תברך על הנר בביתה.

יא. חולה האוכל בצום, יבדיל במוצאי שבת, יתחיל מברכת הגפן (ללא אמירת הפסוקים) נר והמבדיל (אין מברכים על הבשמים).

יב. בריא ששומע הבדלה מחולה - יוצא ידי חובה ואין צריך להבדיל שנית במוצאי הצום. יג. על מה מבדיל החולה? עדיף שיהיה על מיץ ענבים, ואם אין לו יבדיל על 'חמר מדינה' (הרב נקי העיר לי שמוטר גם על היין).

יד. במוצאי הצום - לא אוכלים עד שמבדילים על הכוס.

טו. מעוברות ומניקות - הואיל הצום נדחה, יש הרבה פוסקים שסוברים שהצום זהה לשאר התעניות הקלות, ואין להן לצום.

טז. אישה האוכלת תבדיל לעצמה, ואין לבעלה לצאת ידי חובתו בשמיעתה (הואיל ויש ספק האם הם בעלי אותה רמת חיוב). ישנה עצה שבעלה יבדיל והיא תשתה מהיין ויצאו שניהם ידי חובת הבדלה (הרב יהודה נקי העיר לי שהרב עובדיה יוסף הורה שאין בעיה שבעלה יוציא אותה ידי חובה).

תשובה תשצ

מנהגי י"א אב, כשתשעה באב נדחה (או"ח סי' תקנו)

שאלה: האם נוהגים אבלות בי"א באב, בתשעה באב דחוי?

תשובה: בשר ויין - הב"י כתב בשם מהרי"ל שאף מי שנוהג לאכול בשר בעשירי, לא יאכל במוצאי הצום, בגלל אבלות של יום, גם באופן שמוצאי הצום חל בי"א אב. ולכן

בלילה לא יאכל אף לספרדים (סידור קול ה' תחנה עמ' 400, מקור חיים לרב ח"ד הלוי ח"ד ר"ו י"ג, הלכות חגים לרב מרדכי אליהו כ"ט ט). בני אשכנז נוהגים להחמיר גם כן, על פי הרמ"א שציטט את מהרי"ל (יש מחלוקת האם שמיעת מוזיקה דומה לאכילת בשר). תספורת וכיבוס מותרים מיד בצאת

הצום. מאידך, דעת הרב יצחק יוסף להקל לבני ספרד מיד בצאת הצום (ילקוט יוסף ארבע תעניות מה' תש"פ עמ' תע).

תשובה תשצא

עמידה בפני ת"ח בתשעה באב (או"ח סי' תקנו)

שאלה: האם יש לעמוד בתשעה באב כאשר ראש הישיבה עולה לתורה?

תשובה: א. לא מצאתי מקור בהלכה לחיוב לעמוד בשעה שהרב עולה לתורה, אמנם נהגו כך ביחס לאבא העולה, שבני עומדים במשך כל קריאת אותה העלייה, וככה נהגו במספר ישיבות רק בשעה שהרב עולה ומברך, וכאשר מתחילה הקריאה הם שוב מתיישבים; ב. ביחס למי ש'ישוב שבעה', ישנו דיון (סביב הגמרא מ"ק כ"ז:) האם חייב לקום בפני החכם, לפי ערוך השולחן (שע"ו ד) המנהג הוא שלא לעמוד, מהנימוק שאם יעמוד ויאמרו לו 'שב' ישמע הדבר כ'שב באבלותך'. לפי הלבוש, אין הוא עומד כי הוא טרוד בצערו (יש שהבינו שמתכוון לומר שמן הסתם הרב מוחל לו) ולפי שבות יעקב (ח"א כ"ו) אין זו קימה שיש בה הידור, שהרי האבל מעולל באפרו. הרב עובדיה יוסף (חזו"ע אבלות ח"ג עמ' עט) כותב שאם ירצה להחמיר על עצמו ולעמוד, רשאי אבל אין בכך חיוב (ועיין עוד ביביע אומר ח"ג יו"ד כ"ז ג); ג. ביחס לתשעה באב, בשבות יעקב הנ"ל מכריע שאין חיוב לעמוד כי גם אז זה, נחשב הדבר לקימה שאין בה הידור (למרות שרשאי לעמוד) אבל הרב עובדיה יוסף כותב שלכולי עלמא, יש לעמוד, כי לדעתו יש הבחנה בין אבלות חדשה לאבלות ישנה.

בשיחה עם הרב ז"נ גולדברג נאמר לי שמי שנוהג לעמוד בכל קריאת התורה משום כבוד הקריאה פשוט שיש לעמוד, אבל מי שעומד רק לכבוד הרב, בתשעה באב פטור מכך כדין אבל.

סיכום: הרב עובדיה יוסף מחייב לעמוד אך פוסקים אחרים אינם סוברים כמוהו.

תשובה תשצב

משחקים בתשעה באב (או"ח סי' תקנו)

שאלה: האם מותר לשחק בט' באב משחק ספורטיבי כמו כדורגל?

תשובה: ישנו איסור היסח הדעת מהאבלות המונע אותנו להתעסק בדברים אחרים בשעות הצום. הפוסקים צעקו 'כי כרוכיא' (ביטוי מבוסס על לשון הגמרא קידושין מ"ד. שמשמעו קורא בקול כמו עגור) על התופעה שאוחזים בדבר הטפל ומניחים את העיקר, בצומות.

למרות שיש מחלוקת האם יש חיוב ללמוד תורה בתשעה באב או לא, אבל למעשה אין כל כך משמעות לשאלה זו מפני שאם יעשה דבר אחר שאינו לימוד ב'דברים המצערים', הרי שמסיח דעתו מן האבלות.

תשובה תשצג

חתימה ב'נחם' (או"ח סי' תקנז)

שאלה: איך חותמים בברכת המזון את הברכה השלישית 'ובונה ירושלים' או 'בבניין ירושלים'? זו שאלה השייכת להלכות אבלות, והבאה כאן בגלל ההשלכה לתשעה באב.

תשובה: זו מחלוקת בין השו"ע לבין הש"ך.

כתב מרן השו"ע (י"ד שע"ט): 'יש מוסיפים בברכה שלישית נחם ה' אלהינו את אבלי ירושלים ואת האבלים המתאבלים באבל הזה נחמם מאבלם ושמחם מיגונם כאמור כאיש אשר אמו תנחמנו וכו' בא"י מנחם ציון בבנין ירושלים', אבל הש"ך במקום ציין שבנוסח נחם הנאמר בתשעה באב מנהגם לחתום: 'מנחם ציון ובונה ירושלים'. הסברא לנוסח מרן היא כי אין לחתום בשתיים, אבל סברת הש"ך ש'כולו חדא מלתא היא'. בסידורים ספרדים מופיע כנוסח השו"ע ואילו בסידורים בנוסח מרוקו וכן בספר עלי הדס (מנהגי טוניס עמ' 644) כתוב כנוסחת הש"ך (בני אשכנז לא נוהגים לשנות נוסח ברכת המזון בבית האבל כלל-גשר החיים פרק כ ב י"ג פני ברוך פ"י ט"ו).

למרות שכתבתי שבני אשכנז לא נהגו לעשות שינויים בברכת המזון בבית האבל, בסידור עולת ראי"ה (ח"א שס"ז) הובא כל הנוסח וציין בחתימה ברכה השלישית: 'בבנין ירושלים'. בספר נפש הרב כתב (עמ' קצח) שמנהג וואלאז'ין היה לחתום בתשעה באב 'ובונה ירושלים' כדי לא להיכנס למושג של 'אין חותמים בשתיים' (ברכות מ"ט) וכן מכריע לדינא.

תשובה תשצד

נחם באלו תפילות? (או"ח סי' תקנז)

שאלה: באלו תפילות אומרים את נוסח 'נחם'?

תשובה: מסתימת לשון השו"ע נראה שיש לאומרו בכל התפילות, ואילו דעת הרמ"א שזה נאמר רק במנחה של ת"ב הואיל ואז הצייתו אש במקדש, ולכן מתפללים על הנחמה. פרי חדש כתב שמנהג ארץ ישראל כדעת מרן וכך כתב הרב החיד"א ביחס למנהג ירושלים.

בספר עלי הדס כתב (עמ' 643) שמנהג הספרדים בזה כדעת הרמ"א.

סיכום: בני אשכנז אומרים אותו רק במנחה ואילו אצל בני ספרד המנהגים חלוקים.

תשובה תשצה

ישיבה על הקרקע (או"ח סי' תקנט)

שאלה: בתשעה באב, האם יש חיוב לשבת על הרצפה עד חצות היום, גם לא בשעת אמירת הקינות?

תשובה: רקע: איסור ישיבה על כיסא ביום זה, לא הוזכר בגמרא, והוא מנהג שהתקבל בעם ישראל והופיע גם בהלכה, ואין לזלזל בו (ב"ה) ועל פי זה מובן מדוע יש מקום להקל מחצות היום כמובא להלן, וממילא אין להקל מחצות בנעילת הסנדל ושאר האיסורים.

כתב השו"ע (או"ח תקנ"ט): 'ליל תשעה באב ויומו, יושבים בבית הכנסת לארץ עד תפלת מנחה, לשון הרמ"א: ועכשיו נהגו לישב על ספסליהם מיד אחר שיצאו מבית הכנסת שחרית, ומאריכין עם הקינות עד מעט קודם חצות'. חשוב לציין שהמנהג המקורי שראיתי בקהילות בני ספרד הוא להישאר בבית הכנסת ולהאריך באמירת קינות (אף אותן הכתובות בכתב קטן) וקריאת ספר איוב עד חצות היום.

מדברים הללו נראה, שכל עוד לא הגיע זמן מנחה, וי"א עד חצות, יש לשבת על הקרקע.

ידידי הרב נתנאל פרקנטל, שמע בשם הרב דוד פיינשטיין שאחרי סיום אמירת הקינות רשאים לשבת על כיסאות, כגון בשיעור תורה המתקיים בבית הכנסת, אבל לעניות דעתי, אין זה המנהג הרווח כיום בארץ.

תשובה תשצו

קילוף הסיד בשוכר (או"ח סי' תקס)

שאלה: שכרתי דירה, ואיני יודע מי היה השוכר הקודם, האם עלי לקלף 'אמה על אמה' זכר לחורבן?

תשובה: א. בתלמוד (ב"ב ס:) הובאו דינים שחז"ל תקנו לעשות זכר לחורבן, אחד מהם הוא ביחס לסיוד הבית.

ואכן, על פי זה כתב מרן השו"ע (תק"ס א): 'משחרב בית המקדש, תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונים לעולם בנין מסוייד ומכוייר כבנין המלכים, אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד'.

יש לדון בשתי נקודות: א. האם גם בימינו נוהגים לקיים הלכה זו? ב. מה הדין בשוכר מיהודי או בכונה על מנת להשכיר?

כתב המ"ב (סק"ב): 'הנה בזמנינו לא נהגו לשייר', אמנם המ"ב מנסה לתרץ את המנהג, אבל מסיים בלשון זו: 'אך כל זה דוחק וצ"ע על מה נוהגין היתר'. שני הסברים הביא המ"ב לתרץ את המנהג: 1. הואיל ומלכתחילה יש חול מעורב בסיד, לא על כך היתה התקנה, אלא רק באופן שסד בסיד נטו. 2. סיד שלנו אינו מזוהה עם הסיד של חז"ל.

מאידך, הרב נחום רבינוביץ (שיה נחום סימן ל"ח) מביא מדברי מהר"ץ חיות 'שהעם מקילים מעצמם בהלכה זו, ואין מוחה', ועל פי זה מסיק שיש להניח כפי המנהג, שלא להוציא לעז על דורות ראשונים.

המשך לשון השו"ע: 'והלוקח חצר מסויידת ומכויירת (פירוש מצויירת), הרי זו בחזקתה ואין מחייבים אותו לקלוף בכותלים'. בטעם ההקלה בקונה בית הסבירו ש: 'דתלינן שנעשה ביד עכו"ם ולקחה ישראל ממנו', כלומר כל הפטור אמור רק באופן שיש לתלות שהמסייד לא היה בר חיובא, ולפי זה אם ידוע שנעשה ביד ישראל באיסור חייב לקלוף אמה על אמה. על כן מי שרכש בית מיהודי שבנאו על מנת לגור בו, וסד את ביתו ללא שיוור, הרוכש בוודאי יצטרך לקלף אמה על אמה.

ישנה מציאות נוספת, שבה אדם בנה בית לשם מכירה או השכרה, בזה כותבים כמה אחרונים שמן הדין לא המוכר ולא הקונה/השוכר חייבים לקלוף/לשייר. בסיבת הדין, הואיל ובהלכות מזוזה נאמר ביטוי 'ביתך' פעמיים, שמכאן למדו ששוכר פטור מן התורה, משמע שסתם בית משמע 'דרך ביאתך' משמע, אף אם אינך בעלים? אומר האגרות משה (או"ח ג פ"ו) שבדין דרבנן יש לפרש את הביטוי ביתו לקולא לשני הכיוונים (כלומר רק אם מתמלאים שני התנאים, שהוא שלך ואתה בונה אותו לעצמך לגור בו).

למרות שהבאנו את הדעה המקילה, החזון איש (אורחות רבנו ח"ב קמ"ח) מחייב את השוכר לקלוף, אבל מתנה זאת בקבלת רשות מבעל הבית. הרב י"ש אלישיב כותב (תורת המועדים סק"ה) שהשוכר חייב לקלוף גם אם המשכיר אינו מרשה לו, אלא אם כן ייגרם לו מכך הפסד כספי כגון שהמשכיר מחייב אותו לצבוע אחרי זה את כל הבית מחדש.

אם במהלך תקופת השכירות, צובע את הבית, צריך לשייר. (עיין עוד בנושא זה פסקי תשובות עמ' קלד-ו, מאמר מרדכי ח"ג כ, בנה ביתך כהלכה עמ' קא).

סיכום: מן הראוי להתאמץ מאוד להשיג את אישור בעלי הדירה לקלוף אמה על אמה.

תשובה תשצז

קריעה על מקום המקדש (או"ח סי' תקסא)

שאלה: מה דעת הרב לגבי קריעה, כשרואים את הכותל ואת הר הבית?

תשובה: הגמרא במסכת מו"ק (כ"ו:) מביאה דינים הללו בהקשר להלכות קריעה על שמועות רעות וכד': 'אמר רבי חלבו אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר:

הרואה ערי יהודה בחורבן אמר ערי קדשך היו מדבר וקורע,

ירושלים בחורבנה אמר ציון מדבר היתה ירושלים שממה וקורע,

בית המקדש בחורבנו אמר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבתינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה וקורע,

קורע על מקדש ומוסיף על ירושלים'.

הלכות הללו הובאו בשו"ע (או"ח תקס"א). בהגדרת המושג 'בחורבן' האמור לעיל ביחס לערי יהודה, כותב הב"י שני הסברים ומאמץ את ההסבר השני: 'והאי ערי יהודה בחורבן דקאמר דהיינו שהן חרבות ואין בהן ישוב כלל, אבל אם יש בהן ישוב אף על פי שהן בידי גויים היה נראה לכאורה דאין צריך לקרוע, ואפשר דכל שהן בידי גויים אף על פי שיש בהן

ישוב בחורבנן מיקרי וכן עיקר'. מבואר שחיוב הקריעה על הרואה ערי יהודה בחורבנן, אמור דווקא כאשר השלטון שם, הוא של גויים, וזה מה שמגדיר כ'חורבנן'. הדברים הללו נפסקו גם במשנה ברורה (שם סק"ב).

למרות שדברי הב"י הללו אמורים באופן ישיר על הגדרת ערי יהודה בחורבנן, ולא התייחס לביאור המושגים ירושלים בחורבנה ובית המקדש בחורבנו, מן הרב צבי יהודה קוק ע"ה חידש שהגדרה זו תופסת גם לגבי 'הרואה את ירושלים' ו'הרואה בית המקדש'.

ככה גם נהגו גדולי תלמידיו למעשה, שלא לקרוע בראיית הכותל המערבי או מקום המקדש בימינו.

תשובה תשצח

סיום הצום (או"ח סי' תקסב)

שאלה: האם הצום מסתיים בשקיעה או בצאת הכוכבים?

תשובה: יש בפוסקים (עיין בית יוסף או"ח תקס"ב א' בשם סמ"ק) אריכות דברים בשאלה זו, ודברי השו"ע (שם) נהירים, שכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית, ומרן מסביר את עצמו וכך מוסיף: 'דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים'.

השאלה העולה היא מדוע לא אומרים 'ספק דרבנן לקולא', ואם כן, יסתיים בשקיעה שהרי בין שמשות הוא ספק לילה?

בשער הציון (שם סק"א) מיישב בשני אופנים: א. עיקר ההלכה כרבי יוסי שהיום מסתיים בצאת הכוכבים [אמר רבי יוסי בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו' ברכות ב:]. ב. אי אפשר להוציא את היום מחזקתו מכוח ספק (עיין עוד בשו"ת יצחק ירנן ח"ג כ וכן ח"ה מ"א ששיטתו בסוגיה זו שונה ממה שהסקנו, לדעתו מן הדין יש להקל בבין השמשות, הואיל והגמרא הדגישה דווקא את בין השמשות של ט"ב ויוה"כ, ומכל מקום יש מקום להחמיר בכל צום מכוח חשש טעות, כלשון התוספות עבודה זרה ל"ד ד"ה מתענין: 'מכל מקום לפי שאין העולם בקיאים מה הוא סוף שקיעה לכן נהגו להמתין עד צה"כ', ולפי דבריו בעשרה בטבת שחל ביום שישי יש לאכול מיד בשקיעה על מנת לא לפגוע בכבוד השבת).

הרב יוסף הורוביץ האיר את עיני בכיוון חשיבה, אשר בעיני הוא חידוש, כידוע התוקף של הצומות מתקופת המשנה ואילך הוא בגדר רשות (על פי ראש השנה י"ח:), אלא שהרמב"ן כותב (תורת האדם מהדורת מוסד הרב קוק עמ' רמג והובא בב"י או"ח תק"ן) שבימינו הואיל ועם ישראל קיבל אותם על עצמו, הרי שנהפכו לחובה מחמת המנהג. לפי זה יש לומר, שהואיל והמנהג היה/הוא להמתין עד צאת הכוכבים, הרי שזה חלק מגדרי הנדר [גם הרב הגיד כתב בלשון

דומה: 'שעכשיו נהגו הכל להתענות תעניות אלו, והרי הן חובה על כל ישראל עד שיבנה בית המקדש'. הרב מרדכי ענתבי כתב לי שמתענים עד סיום התפילה אף אם לא יצאו הכוכבים. הערה: ביחס לתשעה באב הרמב"ם פסק באופן ברור (תעניות ה' ז) ש'בין השמשות שלו אסור'. הרב המגיד במקום הדגיש שלמרות ש'ספיקא דרבנן הוא, בכי האי ספק אזלינן לחומרא אבל לא הסביר מדוע. ההסבר כאן יותר קל, הואיל ותוקפו מדברי קבלה (כאשר יש שמד), ומתייחסים לדברי קבלה כאל דברי תורה ומחמירים אף בספקות, אם כן אף בזמן שאין שמד, מכל מקום קיבלו עליהם כחומר דברי קבלה, על כן הוי בין השמשות שלו אסור (מנחת חינוך שי"ג י"ט).

תשובה תשצט

נוסע ממקום למקום (או"ח סי' תקסב)

שאלה: אני נוסע מארץ לארץ ביום הצום, האם הצום שלי יסתיים בשעת צאת הכוכבים לפי מקום מוצאי או מקום הימצאי?

תשובה: אמנם הרב וואזנר כתב להקל ולסיים לפי שעת היציאה מן הארץ: 'כיון שתענית סתם שחיבו אינו ארוך כל כך ושיערו דסתם תענית במקום שהוא שם הוא גזרה שרוב הצבור יכולים לעמוד, מה שאין כן להאריך התענית בעוד שבע או עשר שעות ולפעמים יותר מביא חולשה על האדם שהוא כבר בגדר פטור מן התענית על כן לענ"ד דמותר לו להפסיק תעניתו בדרך כהאי גוונא בזמן המשוער שיצא מארץ ישראל שבמקום שיצא משם הוא כבר צאת הכוכבים' (שבה"ל ח' רס"א).

אבל שאר הפוסקים הכריעו שהמדד הקובע הוא מקום הימצאו בסוף הצום. וכך כתב באגרות משה (או"ח ג' צ"ו) 'קשה להשיב בזה כי אין על זה מקורים ממשיים מדברי רבותינו וצריך לדון בזה רק מסברא. אבל על כל פנים אשיב הנראה לעניות דעתי בסברא, שלעניין תענית מתענה בין לקולא בין לחומרא עד צאת הכוכבים שהוא במקום שנמצא אז, ואף שלפעמים הוא רק שעות מועטין, משום שלא נקבע התענית על שעות, אלא על יום שהוא עד צאת הכוכבים, וכן בתענית של תשעה באב אף אם יזמן שמתחילת תעניתו עד הגמר לא יהיה כ"ד שעות נמי אין צריך להתענות יותר מצאת הכוכבים של אור לעשירי'.

סיכום: אמנם יש מחלוקת בדבר, אבל באיסורים דרבנן ניתן לסמוך על הדעה המקילה (תוקף צום תשעה באב ושאר הצומות בזמן הזה, עיין גמרא ר"ה י"ח:).

תשובה תת

קבלת צום בשבת (או"ח סי' תקסג)

שאלה: אני מתחתן ביום ראשון. המנהג אצלנו שהחתן צם ביום חתונתו. יודע אני שכל צום שהוא יזום, צריך לקבל אותו במנחה ביום שלפניו, כיצד עלי לנהוג, האם מותר לקבל צום בשבת? אני מתלבט בשתי נקודות: א. האם מותר לקבל בשבת האין בכך משום הכנה? ב. איך יש לקבל, שהרי הדרך לקבל היא ב'שמע קולינו' והלוא בשבת אין מתפללים 'שמע קולינו'!

תשובה: לגבי מי שצם ביום שבו הוא מתחתן, המנהג הוא שאינו מקבל עליו את התענית במנחה, מפני שהמנהג היה לשתות מכוס היין בחופה, למרות שעדיין לא יצאו הכוכבים. תענית שלא משלימים אותה, אין מקבלים אותה במנחה (רמ"א או"ח תקס"ב ב ומ"ב סק"א).

ביחס למי שצם תענית יחיד ביום ראשון, ראוי שיקבל עליו במנחה בשבת ב'אלוקי נצור', כפי שהובא שם בשו"ע סעיף ו'.

אם שכח לקבל במנחה, יכול לקבל גם אחרי זה, כפי שכתב המ"ב (סק"ז): 'זכתבו האחרונים שבדיעבד אם לא קיבל בתפלת המנחה יכול לקבלו אח"כ כל זמן שהוא יום'.

לעניות דעתי, לא שייך 'איסור הכנה' בכך שאומר שמחר ימנע מאכילה, כי הדיבור האסור בשבת, הוא דיבור העוסק לעשיית מלאכה האסורה בשבת, ואין לראות בתענית כפעולה האסורה אלא כמניעת פעולה.

סיכום: יקבל על עצמו באלוקי נצור במנחה של שבת.

תשובה תתא

אמירת 'עננו' בליל הצום (או"ח סי' תקסה)

שאלה: האם יש לומר עננו בתפילת ערבית של ליל התענית?

תשובה: השו"ע (תקס"ה ג) כותב שיש לומר עננו בשומע תפילה, משמע מדבריו שכך הדין בכל תפילות הצום, שהרי כותב שבארבע צומות גם היחיד אומר בכל תפילותיו, ומבאר המ"ב (סק"ט) ש'אפילו בתפילת ערבית שקודם התענית, דעצם התענית מתחיל מבערב'. וכן גם עולה מדברי רש"י במסכת שבת (דף כ"ד. ד"ה ערבית) הכותב: 'ואף על פי

שאוכל ושותה כל הלילה, מתפלל תפלת תענית מאחר שנכנס היום, והכי נמי אמר רב הונא במסכת תענית (א"א, ב): יחיד שקבל עליו תענית, אף על פי שאוכל ושותה כל הלילה – מתפלל תפלת תענית, ובתשובת הגאונים מצאתי ברייתא, שנו רבותינו: פעמים שאדם שרוי בתענית ואינו מתפלל, ופעמים שאינו שרוי בתענית ומתפלל, הא כיצד – כאן בכניסתה, כאן ביציאתה, כלומר: ערב תענית, אף על פי שעתיד לאכול לאחר תפלה – מתפלל תפלת תענית, וליל מחרתו, אף על פי שעודנו בתענית כשמתפלל תפלת ערבית – אינו מתפלל תפלת תענית'.

רש"י ממושיך וכותב: וסוף דברי הגאונים כתבו: 'אבל אין אנו רגילים לומר ערבית ואפילו שחרית, שמא יארע לו אונס חולי או בולמוס ויטעום כלום, ונמצא שקרן בתפלתו'. עד כאן ראינו שתי שיטות, לומר בכל התפילות או רק בתפילת מנחה.

ישנה שיטה נוספת של הרז"ה, שלפיה יאמרו עננו בשחרית ומנחה, ועל זה סמכו חלק מבני ספרד.

למעשה, בקהילות בני ספרד, לא הושו המנהגים: א. חלקן נהגו כדברי השו"ע לאומרו בכל התפילות; ב. חלקן נהגו כדבריו רק בתשעה באב ולא בשאר תעניות ציבור (עיי' הערות איש מצליח במקום, וכן בספר הלכות חגים של הרב מרדכי אליהו כ"ד, ט"ו הכותבים שמנהג רוב בני ספרד כדעה השנייה). בספר עלי הדס (עמ' 649) מעיד שנהגו בטוניס בדור האחרון כדעה השנייה הנ"ל, בספר עטרת אבות (ח"ב עמ' שטט) כותב שנהגו במרוקו כדעה הראשונה, בספר קיצור שולחן ערוך השלם לרב ברוך טולידאנו סימן שצ"ט א' (המבוסס גם על פסקי כף החיים) כתב לומר רק בשחרית ומנחה.

מנהג יוצאי ג'רבה הוא לאומרו גם בערבית, כפי מה שמציין בספר גאולי כהונה (מודפס בסוף ברית כהונה מבן המחבר הרב שושן כהן אות ע' סימן ח').

הרב יוסף קאפח (סידור שיה ירושלים מהדורת תשנח עמ' שו) כותב שיש לאומרו גם בערבית, וכן כתב הרב רצאבי שכן מנהג בני תימן (שו"ע המקוצר ח"ג ק"ב).

לגבי בני אשכנז, היחיד אומרו רק במנחה, על פי דברי סוף דברי הגאונים המופיעים ברש"י הנ"ל והרמ"א במקום.

ההגיון של השיטה לאומרו בכל התפילות הוא, שאמנם הנהגת הצום מתחילה רק בבוקר, אבל הגדרת יום הצום מתחילה מהערב, ראייה לדבר מי שהלך לישון בליל הצום וקם

בלילה, אין רשאי לאכול, כמו כן הפוסקים הסתייגו מלערוך מסיבה בליל הצום, מהסיבה הנ"ל.

סיכום: המנהג אצל בני אשכנז ברור, שאין היחיד אומר עננו אלא במנחה, אבל אצל בני ספרד יש האומרים אותו בכל התפילות ויש האומרים אותו רק בשחרית ומנחה (והוא המנהג הנפוץ שאומרים אותו רק בזמן ששרוי בצום).

תשובה תתב

בכמה צמים ניתן לקרוא בתורה (או"ח סי' תקסו)

שאלה: על מנת לקרוא בתורה בתענית ציבור, לכמה צמים אנו זקוקים?

תשובה: יש הבדל בין תענית שהציבור יזום, לבין תעניות ציבור המעוגנות בדברי הנביאים. ביחס לתענית ציבור יזומה או בז' באדר שבו נהגו עובדי 'חברא קדישא' לצום, יש צורך בעשרה שצמים בשביל לקרוא 'ויחל' בתפילת מנחה (לגבי שחרית, אם חל בשני או בחמישי ניתן להסתפק בשישה, שהרי גם לולא הצום ישנה חובת קריאה), אבל לגבי ארבע תעניות, לפי המ"ב (סקי"ד) צריך שיהיו שבעה מתענים, אבל בניגוד לכך בשו"ת יחוה דעת (ה"א ע"ט) כתב שיש להסתפק אף בשישה אנשים הצמים.

הערה: מדוע יש הבדל בין תענית ציבור לתענית ציבור יזומה? ראיתי באגרות משה (או"ח ח"ד קי"ג): 'שיש לחלק דבתענית בה"ב מי שלא מתענה אינו בכלל התענית כלל, ובד' תעניות הוא תענית דכל ישראל מחיוב דרבנן וגם אסור לאכול יותר מהצורך... סגי ברוב כי המיעוט הרי גם כן נחשבו מתענים דאם לא כן תענית כזה לא היה מחייב בקריאת התורה, שלכן על כן לומר שמיעוט שאינם מתענים נתבטלו ברוב ונחשב שכל הציבור מתענים מאחר שכולם חייבים, אבל בבה"ב שהמיעוט אינו בכלל המתענים, לא שייך להתבטל דלא נעשה בבטול רוב יותר מכפי שהיה המספר, לכן צריך שיהיו כל העשרה מתענים'.

סיכום: צריך שישה צמים לפי יחוה דעת, ושבעה לפי המ"ב.

תשובה תתג

עליית מי שאינו צם (או"ח סי' תקסו)

שאלה: בתענית עשרה בטבת, האם נוכל להעלות לתורה מי שאינו צם?

תשובה: בשו"ע בהלכות תענית (תקס"ו, ו) כתב מרן: 'יש מי שאומר שאין עומד לקרות בתורה בתענית צבור מי שלא התענה, ואם הכהן אינו מתענה, יצא הכהן מבית הכנסת ועומד לקרות בתורה ישראל המתענה'.

המ"ב (סקי"ט) מצטט בשם מג"א שיש חילוק בין שחרית של שני וחמישי לבין מנחה ושחרית בשאר ימים, וכך כתב: 'עיי'ן במ"א, דדווקא במנחה אבל בשחרית מותר לעלות, אף על פי שדוחין פרשת השבוע וקורין ויחל, מכל מקום על כל פנים הלא קוראין בתורה בלא התענית, אלא אם כן התענית באמצע שבוע, ויש מאחרונים שמפקפקין עליו בזה, ומכל מקום בדיעבד אם קראוהו לכולי עלמא יעלה'.

אמנם חלקו על דבריו, אבל המ"ב מכריע שאם קראוהו (באותם מצבים) יעלה.

דעת חת"ס בשו"ת (או"ח סימן קנ"ז) שונה, ולדעתו יש להבדיל בין צומות שנתקנו על ידי הנביאים לבין צומות שהציבור קיבל על עצמו. בסוג הראשון, היום עצמו הוא יום שהתחייב בקריאת התורה, ולכן אין משמעות לשאלה כמה אנשים שמתענים יש בקהל. ועוד ישנה סברא שגם האנשים האוכלים מחמת חולי, עדיין הם מתענים בכך שלא אוכלים מעבר למה שצריך וכן בט"ב מקפידים על שאר העינויים.

לדעתו, אין מקור בראשונים לדברי השו"ע וכל מה שכתב מהרי"ק (שעליו סומך השו"ע לעיל בפסקתו) הוא שאין לכהן דיני קדימה על ישראל, לקרוא ראשון, באופן שאינו מתענה, אבל אין הוראה שאסור לעלות לתורה.

לגבי יום כיפור, רע"א (שו"ת סימן כ"ד) הסתפק האם הקריאה במנחה נקבעה בגלל קדושת היום כמו קריאה בתורה בשבת במנחה, או מפני התענית (במקום ויחל בתענית ציבור).

אם זה מפני קדושת היום, אז גם חולה יכול לעלות.

למעשה הוא אינו מכריע, אבל פשוט לו שאם יום הכיפורים חל בשבת, שרשאי החולה לעלות במנחה.

מתוך דבריו נראה שלא הסכים עם החת"ס בהגדרה שלו, שביום תענית יש חיוב קריאת התורה על כולם, מחמת היום.

מה פסקו האחרונים:

דעת הב"ח: כיוון שזה רק מנהג, לא לעלות מי שאינו מתענה, לכן אם קראוהו יעלה.

דעת הט"ז: כיוון שיש כאן חשש ברכה לבטלה, לכן אפילו קראוהו לא יעלה. ילקוט יוסף פוסק כט"ז בגלל חשש ברכה לבטלה (הלכות תעניות סעיף ל"ב).

דעת המג"א: אם חל הצום בימי ב' או ה', בשחרית מותר לעלות, אבל בשאר ימים וכן במנחה לא יעלה.

דעת המ"ב: כיוון שיש מי שמפקפק על דברי המג"א, לכן לא יקראוהו כלל, ואם עלה לא ירד (ודווקא באותה מציאות שבה הקל המג"א, יעלה כאשר קראוהו).

פסקת"ש (עמ' קסא): אם יש חשש חילול ה', כגון שקראוהו והוא תלמיד חכם, יסמוך על דברי החת"ס ויעלה ויברך [הרב מרדכי אליהו כותב שיש אומרים שבשעת הדחק ובמקום שיש בו חילול ה' – יעלה].

הערה: עיין בנספחים התכתבות של הרב נחום סטפנסקי עם הרב אביגדר נבנצל בנידון. **סיכום:** אין מעלים לתורה מי שאינו צם, ואם קראוהו לעלות בשחרית ביום שבין כה יש קריאת התורה, לא יורידוהו.

תשובה תתד

הפטרה במנחה (או"ח סי' תקסו)

שאלה: נקלעתי בתענית ציבור בבית כנסת אשכנזי, כיבדו אותי שם בעליית 'שלישי'. לא ידעתי אם אני רשאי להפטיר בברכה כמנהגם או לא?

תשובה: הרב עובדיה יוסף כתב (חזון עובדיה ארבע תעניות עמ' קג) שאם כבר קראו לו בשמו, יכול לעלות ולברך מפני שברכות הללו הן ברכות השבח, אבל בדברי הישכיל עבד' (ח"ו או"ח י"ט אות ב) משמע שיכולים לברך אף לעלות שלישי לכתחילה, כי כותב שלא נהגו בספרד להפטיר מפני הטורח שיש בדבר, משמע מכאן שאין כאן חשש ברכות לבטלה (עיין עוד בשו"ת נצה יוסף ל"ו).

אלול וראש השנה

- 741 ..... תשובה תתה - אינו נשוי לחזנות (או"ח סי' תקפא).
- 741 ..... תשובה תתו - תקיעות בי"ג מידות (או"ח סי' תקפא).
- 741 ..... תשובה תתז - נוסח הנכון ב'עננו' (או"ח סי' תקפא).
- 742 ..... תשובה תתח - לא היה מניין (או"ח סי' תקפא).
- 742 ..... תשובה תתט - וידוי אחר וידוי (או"ח סי' תקפא).
- 743 ..... תשובה תתי - י"ג מידות בלילה (או"ח סי' תקפא).
- 744 ..... תשובה תתיא - אבל ש"ץ (או"ח סי' תקפא).
- 744 ..... תשובה תתיב - תיקון ב'המלך הקדוש' (או"ח סי' תקפב).
- 745 ..... תשובה תתיג - עמידה בחזרה בימים נוראים (או"ח סי' תקפב).
- 745 ..... תשובה תתיד - טעות במעין שבע בעשי"ת (או"ח סי' תקפב).
- 745 ..... תשובה תתטו - אבינו מלכנו בשבת (או"ח סי' תקפד).
- 746 ..... תשובה תתטז - וידוי בתקיעות (או"ח סי' תק"ץ).
- 747 ..... תשובה תתיז - פסוקי מוסף (או"ח סי' תקצא).
- 748 ..... תשובה תתיח - הפסק בתפילת מוסף (או"ח סי' תקצב).

תשובה תתה

אינו נשוי לחזנות (או"ח סי' תקפא)

שאלה: האם אדם גרוש ראוי לעבור לפני התיבה בימים נוראים, ומה הדין במהלך תקופה שהוא פרוד עד למתן הגט?

תשובה: בהלכות הימים הנוראים כתוב (תקפ"א) שיהיה החזן בן שלושים ויהיה נשוי וכו'. מובא במטה אפרים (סעיף כ"ט) שמי שעזב את אשתו מחמת קטטה, יש לדחותו שלא יהיה ש"ץ. וזו לשונו: 'מי שהוא נשוי אישה עכשיו אף על פי שאין אשתו עמו והוא במקום רחוק אינו מעכב. אבל מי שעזב את אשתו מחמת קטטה והרחיק נדד מביתו זו אשתו יש לדחותו שלא יהיה שליח צבור בימים נוראים כלל'. נאמר לי בשם הרב עובדיה יוסף, שאין למנותו לכתחילה, אבל אם סגרו איתו או שהיה חזן עד השנה ונהוג לכבד את מי שהיה אשתקד, אין לדחותו.

תשובה תתו

תקיעות בי"ג מידות (או"ח סי' תקפא)

שאלה: האם מותר לתקוע בשופר בעת אמירת י"ג מידות?

תשובה: ראוי לסיים את אמירתן בזריזות על מנת להספיק גם לומר המידות וגם לתקוע. הסיבה לכך היא, שאמירתן חשובה יותר, מהתקיעות שנהגו לתקוע בשעת אמירתן, שהרי מנהג זה לא הוזכר בפוסקים.

כעת ראיתי בעלון בית נאמן (מס' 79) הביא שגם כף החיים (אות י"ג) ציין שלא ידע את מקור המנהג, אבל הרב מאיר מאזוז מצא ראיה מסוף שער הגלגולים, שהיה כבר נהוג אז מנהג זה.

יש שהנהיגו בעיר דימונה לומר כולם יחד את י"ג המידות, ורק אחרי זה לתקוע.

תשובה תתז

נוסח הנכון ב'עננו' (או"ח סי' תקפא)

שאלה: האם יש לומר בסליחות, ענני אלהא דמאיר או אלהא דרבי מאיר?

תשובה: לשתי הגירסאות הללו יש ביסוס (בחו"ע עמ' יז צידד כאומרים: אלהא דמאיר עננו).

המקור לביטוי הנ"ל הוא בתלמוד מסכת עבודה זרה (י"ח.) שם מסופר שכך נהג לומר רבי מאיר בשעת סכנה. המהרש"א במקום כותב: 'ויש לדקדק, היאך ייחד רבי מאיר שמו של הקב"ה על עצמו בחייו... ויש לומר דלא אמר אֵלֶּהָא דמאיר כו' רק (אלא) לסימן בעלמא על שמו, ולא נתכוין על עיקר שמו, רק נתכוין אֵלֶּהָא דמאיר לארץ ולדרים עליה, הוא יעננו...'

לפי זה יוצא, שהוא אמר ללא התוספת 'רבי' אלא מאיר לחוד, וכונתו שה' מאיר את עולמו. לפי זה יוצא שמי שאומר ללא 'רבי', מכוון לאופן שבו התנא הקדוש רבי מאיר התפלל, ואילו מי שאומר בתוספת 'רבי', מתכוון שבזכות התנא הקב"ה יחיש לנו ישועה.

תשובה תתח

לא היה מניין (או"ח סי' תקפא)

שאלה: אם לא היה מניין בתחילת אמירת הסליחות, וכעת יש מניין, האם ניתן לומר קדיש או שיש לומר מספר פסוקים לפני הקדיש?

תשובה: מנהג בני אשכנז הוא שכאשר מגיעים עשרה, לעצור באמצע הסליחות ולומר פסוקים ואחרי קדיש (כי בא מועד עמ' ט על פי שונה הלכות ט) ורשאים גם בני ספרד לנהוג כן.

תשובה תתט

וידוי אחר וידוי (או"ח סי' תקפא)

שאלה: אמרתי סליחות אחרי חצות הלילה, האם עלי לומר שוב וידוי בקריאת שמע שעל המיטה?

תשובה: אמנם בסליחות של בני אשכנז ישנם שלושה וידויים נאמרים זה אחר זה (עיי' ב"י תר"ב), אבל מנהג בני ספרד על פי האריז"ל הוא שאין לומר שני וידויים זה אחר זה, מהסיבה שנראה 'פְּקָלֵב הַשֵּׁב עַל קִיאוּ'. הדברים הובאו בכף החיים (או"ח קל"א י"ג) בהקשר לשאלה האם היחיד צריך לחזור ולומר וידוי בחזרת הש"ץ, בתפילות יום הכיפורים. לשון מרן השו"ע היא (או"ח תר"ז ג): 'צריך להתוודות מעומד, ואפילו כי שמע ליה מש"צ והוא התוודה כבר, צריך לעמוד'. הרמ"א הוסיף משהו שמרן לא הזכירו: 'ויחזור ויתוודה עם הש"ץ'.

ישנו דיון גדול בשאלה מה דעת האר"י בשאלת וידוי שנית בשעת חזרת הש"ץ.

לפי הבנת הרב החיד"א, אין לאומרו (קשר גודל י"טו) אבל לדעת כף החיים הואיל ואומרו כדי לכלול עצמו עם הציבור רשאי, ואף חובה לומר עשרה וידויים ביום כיפור (כף החיים תר"ך סק"ה). גם הרב מאיר מאזוז סבור שיש לחזור ולומר את הוידוי הקצר (הערות עמ' כד, לדעתו מה שכתב ב'קשר גודל' מתייחס לאמירת הוידוי הארוך כגון של רבנו שם טוב ארדוטיאל, שאין לקהל לאומרו, אחרי שכבר אמר את הנוסח הקצר).

ביחס למקרה שבשאלה, לפי ההולכים כמנהג האר"י, לא יאמרו את הוידוי פעמיים (מסברא נראה לומר שיאמרנו בשעת הסליחות שהוא הראשון שנקרה לפניו) אבל לשאר המנהגים, וכמובן לבני אשכנז אין שום חשש באמירתו שוב.

אחר כותבי דברים הנ"ל, העיר לי חכם אחד, איך אני כותב סברא שלא לומר שוב את הוידוי עם ש"ץ בעמידה, והלוא יש צורך לומר ביום כיפור עשרה וידויים, והפנה אותי לדברי כף החיים (סימן תר"ך סק"ה) הכותב: 'ומכוונים לומר לפחות יו"ד וידויים ביום זה. כנגד עשרה פעמים שהיה מזכיר כ"ג את השם ביום הכפורים. ג' פעמים בכל וידוי וא' בגורלות שאומר לה' חטאת. והיו"ד וידויים אלו אומרים כל יחיד בתפלתו פ"א בארבע תפילות וכשמחזיר הש"צ התפלה וגומרים הצבור ואומרים הוידויים עמו הרי שמנה וידויים וב' פעמים בערב אחד במנחה ואחד בערבית. לבוש. וכ"ה בטור. ומיהו בדרשות מהרי"ל הלכות ליל יוה"כ כתב דהיו"ד וידויים הם ביוה"כ. ב' בליל כפור א' לצבור וא' לש"צ וביום ד' לצבור וד' לש"צ'.

אבל אחר העיון בלשונו, נראה שזה גופא ההבדל בין לשון הלבוש (הכותב מכוונים לומר, משמע כל אחד ואחד) לבין לשון דרשות מהרי"ל (הכותב ד' לציבור וד' לש"צ).

סיכום: בנידון דידן, בני ספרד לא יתוודו שוב בק"ש על המיטה, ואילו לבני אשכנז יאמרוהו שנית.

תשובה תתי

י"ג מידות בלילה (או"ח סי' תקפא)

שאלה: האם יש לומר י"ג מידות בלילה, אם אומרים הסליחות אחרי חצות לילה?

תשובה: מרן השו"ע (או"ח קל"א) כתב: 'אין נפילת אפים בלילה; ובלילי אשמורת נוהגים ליפול על פניהם, שהוא קרוב ליום'. האחרונים על המקום (הביאם המ"ב) סבורים

שמחצות הלילה ואילך, נחשב כיום לעניין זה, אבל דעת שו"ת יצחק ירנן (ה"ד כ"א) היא שאם אומרים סליחות בחצות, יש לדלג על נפילת אפיים, וממילא גם על י"ג מידות. **סיכום:** המנהג הנפוץ הוא להתייחס לזמן שאחר חצות, כיום לעניין נפילת אפיים וי"ג מידות.

תשובה תתיא

אבל ש"ץ (או"ח סי' תקפא)

שאלה: האם אדם השרוי באבלות, יכול להיות ש"ץ בחגים?

תשובה: בספר שלמי ציבור (אבלות ו, ג-ד) כתב שנוהגים שאין האבל עובר לפני התיבה בשבתות ובמועדים, אבל ביחס לימים נוראים הביא מחלוקת מנהגים. משנה ברורה כתב (תקפ"א ז) שאין האבל עובר לפני התיבה בר"ה ויום כיפורים כי דינם כרגל, ובשם חיי אדם שלא יעלה אפילו לשחרית של ראש חודש, וזו לשון הרמ"א (יו"ד שע"ו): 'אבל לא נהגו להתפלל בשבת וי"ט ומוסיף הש"ך: 'וכן בימים נוראים אסור וכך פסק מהרי"ל, מיהו היכא דליכא דעדיף מיניה מותר'. בהערות איש מצליח כותב שבני ספרד מתירים אפילו במוסף של ר"ה ויום הכיפורים, וכן כתב בילקוט יוסף ימים נוראים (מהד' תשע"ו) עמ' קס.

תשובה תתיב

תיקון ב'המלך הקדוש' (או"ח סי' תקפב)

שאלה: בראש השנה, אמרתי בטעות 'האל הקדוש' ותוך כדי דיבור תיקנתי ל'המלך הקדוש', האם לתקן את עצמי או להמשיך?

תשובה: בזכות שתיקנת את עצמך 'תוך כדי דיבור' אין אתה צריך לחזור לראש התפילה, אבל הפסדת את אמירת 'ובכן', אבל אין זה מעכב, ולא יאמר את ה'ובכן' אחר המלך הקדוש (על פי חזו"ע ימים נוראים עמ' סח).

תשובה תתיג

עמידה בחזרה בימים נוראים (או"ח סי' תקפב)

שאלה: האם בראש השנה וביום כיפור, יש לעמוד בחזרת הש"ץ עד סיום ברכת 'המלך הקדוש'?

תשובה: הרב אלישיב, ביום יום, היה מכוון את רגליו, עד אחרי 'המלך הקדוש', כדברי האליה רבא (עיין לעיל תשובה על סימן צ"ה), אולם בראש השנה ויו"כ אינו מכוון רגליו אלא עד סיום הקדושה ותו לא (אשרי האי ש ח"ג עמ' פט). - עיין עוד לעיל על סימן צ"ה. ראיתי שאצל בני ספרד, עומדים במקום עד סיום ברכת 'המלך הקדוש'.

תשובה תתיד

טעות במעין שבע בעשי"ת (או"ח סי' תקפב)

שאלה: מי שלא אמר המלך הקדוש, בברכת מעין שבע אחרי ערבית של ליל שבת, וחתם ב'מקדש השבת', האם חוזר לראש?

תשובה: לפי האריז"ל חוזר, כך כתב הבא"ח (בפרשת ניצבים ש"ר) ואילו לפי חכמי הפשט אינו חוזר. מחלוקת זו תלויה בהבנה מדוע נתקנה מעין שבע, האם בתור חזרת ש"ץ או כגורם המאריך את התפילה באופן מגמתי, על מנת שהמאחרים לא יצטרכו לחזור הביתה לבד, כאשר בית הכנסת מרוחק מהעיר ויש בכך סכנה [עיין או"ח סימן תקפ"ב מ"ב סק"י, כה"ח אות י"ח, יביע אומר ח"ב סימן כ"ט].

תשובה תתטו

אבינו מלכנו בשבת (או"ח סי' תקפד)

שאלה: מה נוהגים לגבי אמירת 'אבינו מלכנו' בשבתות של עשרת ימי תשובה, והאם יש דילוגים בשבת ובחג?

תשובה: ביחס לאמירת 'אבינו מלכנו' בשבת. ב"י או"ח סימן תקפ"ד הביא בכך מחלוקת ראשונים, בשם הר"ן כתב שלא לומר, כי זה כמו שאלת צרכים בשבת, אבל בשם תשב"ץ כתב לומר.

מרן השו"ע לא התייחס בפירושו לגבי אמירתו בשבתות שבעשרת ימי תשובה, אבל ביחס למנחה של יום כיפור כתב לאומרו אפילו אם חל בשבת. רמ"א כתב כר"ן והפנה לריב"ש תקי"ב. בסימן תר"ב כתב רמ"א שוב שאומרים בעשי"ת 'אבינו מלכנו', מלבד שבת. בסימן תר"ד כתב שיש מחלוקת האם לאומרו בערב יום כיפור, ומנהג עירו שלא לומר, אלא אם כן חל כיפור בשבת, שאין אומרים בו 'אבינו מלכנו', אז אמרינן בערב יום כיפור שחרית [כה"ח תקפ"ד ח, מסביר שכיון שיש מנהגים שונים, הניח מרן השו"ע זה על המנהג שכל אחד יעשה כמנהגו, ועל כן לא הוצרך להעלותו על השלחן (כלומר לא כתב על כך בשלחן ערוך)].

עד עתה נראה שיש שני מנהגים, לפי תשב"ץ וסתימת מרן השו"ע יש לאומרו, ואילו לפי הרמ"א אין לאומרו. אבל נראה יותר לומר, שמרן הוא דעה שלישית/אמצעית. לדעתו, בעשי"ת לא לומר ואילו ביום כיפור כן לומר, ולכן בסימן תרכ"ב בב"י הביא את הנימוק של הר"ן ביחס לאמירתו בכיפור החל בשבת, שזה גמר דין ואם לא עכשיו אימתי [משמע שבשאר עשי"ת בשבת, אין לאומרו].

מה כותבים האחרונים הספרדים? כה"ח כתב [תקפ"ד ח] מעיד שבירושלים לא אומרים בשבת, אבל מנהג בית אל על פי האר"י הוא שיש לאומרו.

בסידור תפילת החודש (ליוורנו) כתב כרמ"א. בדברי שלום ואמת (ח"ד עמ' 53) כתב שבצפון אפריקה הדעות היו חלוקות.

בעלי הדס עמ' 464, כתב כרמ"א לגבי עשי"ת, ואילו לגבי יום כיפור הביא את שני המנהגים. נושא נוסף: האם ביום טוב של ראש השנה יש לדלג על המשפטים שיש בהם לשון חטא, מנהג בני ספרד לדלג (ב"י תקפ"ד א, הובא במ"ב תקפ"ד ג) אבל במחזור אשכנז זה כן כתוב (דרכי משה תקפ"ד א) בגלל שמפרשים זאת באופן חיובי ללא משמעות של הזכרת חטא אלא 'אבותינו חטאו' ואילו 'אנו אין לנו מלך אלא אתה', לכן 'עשה עמנו למען שמך'.

תשובה תתטז

יודוי בתקיעות (או"ח סי' תק"ץ)

שאלה: האם מותר להתוודות בין סדר תקיעות הראשון לסדר תקיעות השני והשלישי?

תשובה: יש להתבונן בשאלה, מדוע אנו עושים צורות שונות של תקיעות [תשר"ת, תש"ת, תר"ת]?

אם הסיבה היא שיש ספק מה נכון, אז אין לדבר עד סיום שמיעת כל הווריאציות, אבל אם מתייחסים לכך שכל האופנים כשרים אלא שעושים את כל האופנים הנ"ל, על מנת להשוות בין כל המנהגים השונים שהיו בעם ישראל (ויוצאים ידי חובה בכל צורה מן הצורות הנ"ל) אזי כבר יצא בסדר הראשון ומותר לומר דברי תפילה בין סדר לסדר. הרב מאיר מאזוז הוכיח שלשונו של השו"ע שסובר כדעה שכל האופנים כשרים.

סיכום: יש בדבר מחלוקת מנהגים.

תשובה תתיז

פסוקי מוסף (או"ח סי' תקצא)

שאלה: האם פסוק 'לא הביט אוון ביעקב וגו' נאמר עם מלכויות או שופרות?

תשובה: על פי הגמרא (ראש השנה ל"ב:) הפסוק הזה ראוי לאומרו הן עם פסוקי מלכויות והן עם פסוקי שופרות, וכך כתב הטור (תקצ"א) 'ומלכויות שיש עמהם תרועה, כגון ותרועת מלך בו, יכול לאומרו עם המלכויות ועם השופרות'. המנהג כיום לאומרו רק עם פסוקי מלכויות.

מי שיראה את פירוש רש"י על הפסוק, יבין מדוע הוא שייך למלכויות, ומי שיראה את פירוש ספורנו, חזקוני ומהר"ל יבין איך זה קשור לשופרות.

• ספורנו: ותרועת מלך בו. בנסוע המחנות הם תוקעים תרועה בנסוע המשכן, לשמחה שיגילו במלכם:

• חזקוני: ותרועת מלך בו – במחנה ישראל הדא הוא דכתיב והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאויבכם.

• מהר"ל (נצח ישראל פרק נ"ח): 'והבן עוד דברי חכמה, כי מצד אשר השם יתברך נלחם להם בכח דין ומשפט, שהוא על ידי תרועה זאת, שיוצא נגד אויביהם כאיש גיבור מלחמות, יריע אף יצריח, ועושה הדין באויביהם. מורה כי השם יתברך עמהם בלי פירוד.... וכך פירוש זה אצל חכמי התנאים, שהרי "ותרועת מלך בו" נאמר עם פסוקי שופרות בראש השנה (ר"ה לב ע"ב). וכן הוא דעת אונקלוס, שתרגם (במדבר כ"ג כ"א) 'ושכינת מלכהון בניהון', שהשם יתברך עמהם בחבור גמור. הנה כל הדברים הם על סגנון אחד:

• רש"י: ותרועת מלך בו – לשון חבה ורעות כמו רעה דוד, אוהב דוד.

תשובה תתיח

הפסק בתפילת מוסף (או"ח סי' תקצב)

שאלה: אצלנו המנהג הוא לתקוע בתפילת לחש של מוסף של ראש השנה, השנה התפללתי במניין ישיבתי, ראיתי שנוצרה הפסקה ארוכה מאז שהגעתי לסיום הברכה לשעה שהרב הגיע לתקיעות, האם זה בסדר?

תשובה: עיין לעיל באו"ח סימן ק"ד תשובה כללית על נושא ההפסקות בעמידה, ואולי כאן זו הפסקה לצורך תפילה, המותרת. אישית אני חושב שעדיף שימשיך להתפלל ולא ימתין, אלא שיעשה הפסקה כאשר יש תקיעות.

יום כיפור

751 ..... תשובה תתיט - קידוש בכיפור (או"ח סי' תריח).

751 ..... תשובה תתכ - חישוב שלושת הימים של יולדת (או"ח סי' תריח).

752 ..... תשובה תתכא - האם נחשב לחולי (או"ח סי' תריח).

752 ..... תשובה תתכב - להחמיר כרבנו תם? (או"ח סי' תרכד).

תשובה תתיט

קידוש בכיפור (או"ח סי' תריח)

שאלה: בשנה בה יחול יום הכיפורים בשבת, האם אישה שאינה מתפללת ערבית בליל כיפור, צריכה השנה לומר קידוש, כי היא חייבת בכך מן התורה?

תשובה: נראה מתוך עיון בפוסקים, שיש התייחסויות שונות לשאלה, האם באמירת תפילת ליל שבת, של כל שבת, מקיימים את מצוות הקידוש מן התורה, או שמא המצווה מתקיימת דווקא על הכוס. [הסברות שלא מקיימים בכך את המצווה: א. חסרה כוונה לקיים את המצווה; ב. אין בתפילה איזכור יציאת מצרים; ג. אחרי שנתקן על היין, נעקרה המצווה באמירה בעל פה, עיין ביאור הלכה רע"א א ד"ה מיד, ושש"כ מ"ז ד הערה י"ז].

למעשה, כתב בלוח ארץ ישראל של הרב יחיאל מיכל טוקוצינסקי, שיש לכוון בשנה זו (שחל כיפור בשבת) לקיים מצוות קידוש של שבת בתפילת העמידה ובחתימה ברוך אתה... מקדש השבת וכו'.

לפי זה ראוי להורות גם לנשים להתפלל ערבית אף אם נשארת בבית.

תשובה תתכ

חישוב שלושת הימים של יולדת (או"ח סי' תריח)

שאלה: חייל שירד מכוננות ביום כיפור אחרי צהריים, וכן יולדת שסיימה שלושה ימים מעת לעת באמצע הצום (עיין שו"ע או"ח סימן תרי"ז ג ומ"ב סק"ג) האם צריכים להשלים מכאן ועד חשיכה?

תשובה: התשובה היא כן, כלומר יולדת בתוך 72 שעות לא תתענה כלל אף אם אמרה איני צריכה לאכול, ומכאן ואילך תתענה אפילו באמצע היום (שש"כ ל"ט הערה נ"ד). ביחס ליולדת, יש לה מעתה גדר של חולה שרשאי לאכול אם אמרה צריכה אני.

תשובה תתכא

האם נחשב לחולי (או"ח סי' תריח)

שאלה: אני לוקחת כדורים המסדרים את הווסת לקראת חתונה, נזכרתי שלא בלעתי היום כדור, והגיע ליל כיפור, מה עלי לעשות?

תשובה: בכל מקרה שהחתונה עוד רחוקה, ניתן להפסיד יום ולקחת משהו חזק על פי הוראת רופא כשיתקרב מועד החתונה.

אם לא ניתן לוותר על בליעת הכדור, ניתן לבלוע ללא מים או לפורר אותו וכך 'לאכול אותו'.

בכל מקרה שחייבים מים, על מנת לסייע בבליעתו, ישנו ספק האם להתייחס למציאות זו כאל חולי המתירה שתייה לשיעורין, ולמרות שאין כאן ממש חולי אבל ישנה שעת הדחק שהיא חמורה מחולי, או שנאמר אין להתיר בליעת מים אף בכמות מזערית ויהי מה.

סיכום: נראה להכריע שתבלע בעזרת מים מרים פחות מכשיעור (על ידי הוספת מלח או תמצית תה מרוכזת ביותר שיהפכו את המים למשקה שאינו ראוי לשתיה).

תשובה תתכב

להחמיר כרבנו תם? (או"ח סי' תרכד)

שאלה: האם צריך להקפיד על זמני ר"ת במוצאי צום כיפור?

תשובה: לפי ר"ת צאת הכוכבים הוא 72 דקות אחרי השקיעה, על כן הואיל ויום כיפורים הוא מדאורייתא, מי שהוא בריא ימתין עד זמן זה. אחרים שקשה להם רשאים לאכול 20 דקות אחרי שקיעה כך כתב בחזו"ע ימים עמ' רפח (רב אליהו כותב שבריאם יחמירו שלא לאכול עד שלושים דקות ובירושלים נהגו ארבעים דקות לאחר השקיעה, הלכות חגים מ"ו קל"ו וכן מ"ז ה', כי בא מועד עמ' קעח).

סוכה

- 755 .....תשובה תתכג - חיוב בניית סוכה (או"ח סי' תרכה).....
- 755 .....תשובה תתכד - תעשה ולא מן העשוי (או"ח סי' תרכו).....
- 757 .....תשובה תתכה - נסרים צבועים בלקה (או"ח סי' תרכט).....
- 757 .....תשובה תתכו - מחצלת תעשייתית (או"ח סי' תרכט).....
- 759 .....תשובה תתכז - מחיצות מסדינים (או"ח סי' תרל).....
- 759 .....תשובה תתכח - מתיחת מיתרים ביו"ט (או"ח סי' תרל).....
- 760 .....תשובה תתכט - 'מעמיד' המקבל טומאה (או"ח סי' תרל).....
- 762 .....תשובה תתל - קשירה באזיקונים (או"ח סי' תרל).....
- 762 .....תשובה תתלא - צירוף שתי קולות (או"ח סי' תרל).....
- 763 .....תשובה תתלב - דופן נפתחת ונסגרת (או"ח סי' תרל).....
- 763 .....תשובה תתלג - סוכה בבריכה (או"ח סי' תרלג).....
- 764 .....תשובה תתלד - סכך על פרגולה (או"ח סי' תרלג).....
- תשובה תתלה - אכילה בסוכה כאשר הכיבוד ערוך על שולחן בבית (או"ח סי' תרלד).....
- 765 .....תשובה תתלו - סכך קודם לדפנות (או"ח סי' תרלה).....
- 766 .....תשובה תתלז - סוכה ישנה (או"ח סי' תרלו).....
- 767 .....תשובה תתלח - סוכה דאשתקד (או"ח סי' תרלו).....
- 769 .....תשובה תתלט - סוכה בפרגולה (או"ח סי' תרלו).....
- 769 .....תשובה תתמ - ברכה על הישיבה (או"ח סי' תרלט).....
- 770 .....תשובה תתמא - גדרי אכילת ארעי (או"ח סי' תרלט).....
- 771 .....תשובה תתמב - שינת חתן בסוכה (או"ח סי' תרלט).....
- 772 .....תשובה תתמג - ברכה למי שפטור (או"ח סי' תרלט).....

תשובה תתכג

חיוב בניית סוכה (או"ח סי' תרכה)

שאלה: האם חובת סוכה היא חובה על כל בית בישראל, או שאני יכול להמנע מלבנות סוכה, ובמקום זה ללכת להתארח למשך כל החג למלון שיש בו סוכה?

תשובה: אמנם עיקר המצווה היא ישיבה בסוכה, ולכן אם בנה סוכה ולא ישב בה, לא יצא ידי חובה, אבל יש ערך לבניית הסוכה וחז"ל תקנו ברכה על עשייתה (בבבלי - סוכה מ"ו., 'שהחיינו', ובירושלמי 'על עשיית סוכה', הובא בתוס' שם). הנצי"ב מבאר (העמק שאלה קס"ט) שבאותם מצוות שהכנתם כתובה בפירוש בתורה, קיים הכלל של 'מצווה בו יותר מבשלוcho'. על פי זה ניתן להבין מדוע יש ערך להשתתף בהכנת מאכלי השבת וכן בבניית הסוכה וכן בקידושי אישה בעצמו ולא בשלוcho (קידושין מ"א). שהרי ישנם פסוקים מפורשים על ערך ההכנה: 'הכינו את אשר יביאו' וכן 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים' וכן 'כי יקח איש אישה'. אם יהיה לך יותר שמחה בחג אם תהיה במלון, אולי תוכל להשלים את ערך ההכנה בעזרה לאנשים שבונים סוכה בבתיהם (איני בטוח שמתקיים ערך הכנה בחפץ שאינך עתיד לקיים בו בעצמך את המצווה).

סיכום: אמנם ישנה עדיפות שיכנה סוכה בעצמו, אבל אין זה לעיכובא.

תשובה תתכד

תעשה ולא מן העשוי (או"ח סי' תרכו)

שאלה: מי שיש לו בחצרו מקום מקורה באיסכורית, ומתחת לקירווי יש קנים מבמבוק, והוא מעוניין להסיר את האיסכורית, ועל ידי זה יתגלה הסכך, האם זה מספיק או שיש כאן חסרון של 'תעשה ולא מן העשוי'?

תשובה: יש לכאורה סתירה בין שני מקורות. מקור א': 'אבל מותר לעשות סוכה תחת מחובר או בית, ולהסירו אחר כך, ולא מקרי 'תעשה ולא מן העשוי', הואיל ואין הפסול בסכך עצמו' (רמ"א תרכ"ו ב). מקור ב': 'וכן מותר לעשות הסוכה תחת הגגות העשויות לפתוח ולסגור, ומותר לסגור מפני הגשמים ולחזור ולפתחן' (רמ"א שם ג). וכתב על כך המ"ב (סקי"ח): 'ודע דדעת הב"ח להחמיר בזה שצריך לפתוח דלתות הגג קודם שמסכך וכן הסכים המגן אברהם ואליה רבא ושאר אחרונים, [ואם שכח והניח הסכך בעוד שהיו הגגות סגורים צריך

לפתוח הגגות ולנענע כל הסכך דהיינו שיגביה כל עץ לבדו ויחזור ויניחנו לשם צל ושוב יגביה עץ חבירו ויניחו וכן כולם].

מה ההבדל בין המקורות, כלומר מדוע הב"ח העיר על מקור ב' שבו החמיר, ואילו לגבי מקור א' אין התייחסות לחומרא? בשער הציון (כ"ו) מבאר בשם המגן אברהם: 'עניינינו, לא דמי להא דלעיל בהג"ה, דבעניינינו כיון שעשוי לפתוח ולסגור הפתיחה לא מיקרי מעשה חשוב והוי הסכך תעשה ולא מן העשוי, מה שאין כן כשסיכך תחת הבית ואחר כך הסיר הרעפים, זה מקרי מעשה חשוב ואף הגג נכשר בכך, וכדלעיל בס"ב'.

יוצא מכאן, שבכל מקרה שעושה מעשה חשוב כדי לחשוף את הסכך שיהיה תחת כיפת השמים, אין בו מקום לחומרת הב"ח (וראה סיפור מעניין ביחס לחומרת הב"ח במועדי ראה סוף פרק ו' עמ' צג).

בנידון דידן, שמסיר הגג שעשוי מאיסכורית, נחשב כ'מעשה חשוב' המכשיר את הסכך, ולדעתו גם מציל את הסוכה ממושג סוכה ישנה שלפי הירושלמי, יש לחדש בה דבר.

ישנו מקרה נוסף שבו גם הרמ"א יפסול והוא: 'אם סיכך על התקרה ואחר כך הסיר התקרה פסול לכולי עלמא, מפני שלא היה שם סוכה על הסכך שעל התקרה מתחילה, כיון שלא היו כאן דפנות ולכן לא מהני הסרת התקרה להכשיר הסוכה'. (מ"ב שם) כלומר, הרמ"א אמנם הקל במקרה שיש לסיכוך של שם סכך, אלא שהתבטל בגלל היותו תחת גג, מה שאין כן במקרה שסיכך על הגג, כאן אין שם סוכה על הגג, ואפילו שם סוכה פסולה אין כאן, ולכן יצטרך להרים את כל הסכך על מנת להינצל מדין 'תעשה ולא מן העשוי'. [באיזה מקרה יהיה שם סוכה והדבר יהיה כשר? הפרי מגדים' אומר שאם היה חלל עשרה מתחת לסיכוך, מותר יהיה להסיר את הגג ולא נצטרך מעשה בסכך, ואילו לפי 'ביכורי יעקב', די שיהיה חלל טפח מתחת לסיכוך, על מנת שיהיה עליו שם אוהל] ועיין עוד בנידון ביחווה דעת ח"ז ק'.

הערה: עיין במאמר בסוף הספר הסוקר את מושג 'תעשה ולא מן העשוי', בכללותו.

נספח: א. יש בראשונים שני נימוקים בשאלה מה ההבדל בין מי שעשה סוכה תחת הגג (מקור א') לבין 'הדלה עליה את הגפן' ששם צריך בנוסף לקציצת הגפן, גם פעולה של נענוע הסכך. האחד: אין הפסול בסכך עצמו בסוכה שתחת הגג, מה שאין כן בגפן שהסכך עצמו פסול מדין מחובר. השני: יש בהסרת הגג 'מעשה חשוב' מה שאין כן בקציצת הגפן מהיניקה. חומרת הב"ח והסבר המגן אברהם בנויים על הנימוק השני דווקא; ב. הב"ח אמנם נימק את ההבדל שיש בין מקור א' למקור ב', אלא שהמגן אברהם לא הבין כוונתו, ולכן חידש בעצמו את הנימוק של 'מעשה חשוב'; ג. למרות שהרמ"א הקל בסוכה שתחת

הגג, שאין צריך להרים את הסכך, יש להדגיש שישנה דעה בראשונים שהובאה בב"י, שמחמירה גם בכך, אלא שלא פסקו כמותם.

סיכום: ישנם שלושה מצבים: א. מותר לעשות סוכה תחת הגג ואחר כך להסירו, כי יש כאן מעשה חשוב, [לדעתי, בנדון דידן יש יותר מקום להקל מפני שעשו את הסכך באופן כשר, ורק אחרי זה הניחו את הגג]; ב. עשה סכך מתחת לגג שעשוי לפתוח ולסגור, לפי רמ"א מותר וכשר הדבר לפתוח את הגג ולשבת בסוכה, ואילו לפי חומרת הב"ח אם הניחו הסכך קודם פתיחת הגגון, יש כאן פסול של 'תעשה ולא מן העשוי', כי אין כאן מעשה חשוב; ג. אם סיכך על הגג ואחר כך הסיר את הגג, לכולי עלמא צריך להרים ולהוריד את הסכך מחדש.

תשובה תתכה

נסרים צבועים בלקה (או"ח סי' תרכט)

שאלה: הנסרים של אשתקד, הבאישו במקצת, האם רשאי לצבוע אותם בצבע לקה על מנת להסיר מהם את חזות העובש והריח, ובכלל האם מותר לצבוע את הלייסטים/פלאפונים המהווים סכך לסוכה?

תשובה: כן, כי הצבע הוא 'חזותא בעלמא', אלא אם כן הצבע שינה אותו ואינו נראה כגידולי קרקע (על פי פסקי תשובות ח"ו סימן תרכ"ט ה). אמנם הרב שמואל אליהו כתב לי, שלדעתו זה עושה אותו ל'פחות דומה לפסולת גורן ויקב ויותר דומה לתקרה' (עיין עוד בתשובה על סימן ל"ג).

תשובה תתכו

מחצלת תעשייתית (או"ח סי' תרכט)

שאלה: האם מותר לסכך במחצלת העשויה מקש/קנים המחוברת קנה אל קנה, על ידי חוט ברזל, הנמכרת בחנויות של בניה כגון הום סנטר וכדומה?

תשובה: יש לדון בשני נושאים: א. האם מחצלת מקבלת טומאה וממילא פסולה לסכך. ב. האם העובדה שהקנים מחוברים בעזרת דבר המקבל טומאה, פוסל את הסכך?

א. אם המחצלת נעשתה לשם שכיבה, הרי שמקבלת טומאה ופסולה לסכך, אך אם נעשתה לשם סיכוך, כשרה לסוכה כי אינה מקבלת טומאה (על פי שו"ע או"ח תרכ"ט ו) ועיין ברא"ש סוף פ"ק דסוכה שהביא מחלוקת ראשונים האם אזלינן בתר מחשבת העושה או הקונה.

במקרה שיש בית חרושת המייצר אותן, כאן אין כל כך משמעות לשאלה מה התכוון היצרן (אם לשם שכיבה או סנוך) אלא הכוונה המשמעותית היא זו של הקונה. מפני שהיצרן אינו מכוון לשום דבר, אלא מכוון לרצות את הקונים (עיי' דין חלות תודה לקיום מצוות 'מצת מצווה' בפרק שני דפסחים דף ל"ח.; ועיי' רא"ש סוכה א ל"ז).

ב. כאשר הסכך נשען על דבר המקבל טומאה, הרי זה מוגדר כמעמיד בדבר המקבל טומאה. לפי השולחן ערוך אין בכך פסול, אבל המ"ב מציין שיש מקום להחמיר בכך לכתחילה, אבל אינו פוסל.

יש לשים לב, שאם מניח הסכך על מסגרת של נסרים מעץ צפופה יחסית, אין משמעות למושג של 'מעמיד בדבר המקבל טומאה', שהרי הסכך יכול לעמוד גם אילו לא היה שם חוט ברזל.

ישנה שיטה בהלכה של הרב מרדכי אליהו, שכל סוגי המחצלות, כלולות בגזרת תקרה [כלומר הואיל והנסרים מחוברים זה לזה, הרי הם נידונים כנסר הרחב מארבעה טפחים, עיי' מקראי קודש לרב הררי עמ' רסג].

חכם אחד ציין בפני, שלדעתו יש להבחין בין מחצלות המיועדות לגדרות לבין המיועדות לעשיית גגות. בראשון המצב יותר טוב, ואילו בשני יש יותר חשש, שהרי אם משתמשים בהם לשם עשיית גגות (כפי מה שמצוי באתרי נופש למיניהם שיש בהם מבנים הקרויים בינגולו, שהגגות עשויים ממחצלות צפופות) יש להחיל עליהם גזירת תקרה המופיעה בחז"ל (כלומר למרות שאין בהם רוחב ד' טפחים, סוף סוף זה סוג הראוי לתקרה ומיועד לתקרה) יש סיוע לדבריו מלשון הרמ"א (תרכ"ט ו): 'במקום שנהגו לקבוע מחצלאות בגגין כעין תקרה, אין מסככין בהם'. לא הסכמתי עם סברתו, משתי סיבות: א. מי התיר לנו לחדש גזירת חז"ל מסברא מעבר לגבולות הגיזרה שחז"ל ציינו. ב. במקום עירוני לא פוגשים תופעה בה משתמשים במחצלות לשם תקרה לשימוש בדירות קבע (ראה עוד במקראי קודש לרב הררי מהד' תשע"ג עמ' ריח הערה ע"ג, ומ"ב מהד' איש מצליח תרכ"ט הערה 2 ועיי' עוד אבני נזר ה).

סיכום: סכך זה כשר.

תשובה תתכז

מחיצות מסדינים (או"ח סי' תרל)

שאלה: האם ניתן להשתמש בסדינים בתור דפנות לסוכה?

תשובה: המקור שבו דנים הפוסקים הוא מדברי הטור (אוח תר"ל): 'העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשירה והוא שיקשור ענפי האילן שלא ינידם הרוח, שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד לפני רוח מצויה אינה מחיצה. וכתב רבנו פרץ על כן, אין נכון לעשות כל המחיצות מיריעות של פשתן בלא קנים אף על פי שקושרן בטוב, זימנין דמנתקי ולא אדעתיה, והוה ליה מחיצה שאינה יכולה לעמוד בפני רוח מצויה והרוצה לעשות בסדינין טוב שיארוג במחיצות קנים בפחות משלושה'.

לא הביא את המשא ומתן שיש בפוסקים, ואסתפק רק להביא את הדעות שהן למסקנה. ישנו סיכום מאוד יפה של הדעות באחרונים לגבי נושא זה, בספר מקראי קודש הרב הררי

(מהד' תשע"ג עמודים 131-142)

מסקנות האחרונים: א. הרב עובדיה יוסף: בנענוע כלשהוא פסולה, על פי הריטב"א (יחווה דעת ג מ"ו, אמנם אם הרוח לא מנענעת אותם כי קשורים היטב ואין חשש שיתנתקו, כשרה, שם בהערה א' וציטטו במ"ב מהדורת איש מצליח תר"ל י הערה 4); ב. החזון איש: הסוכה פסולה רק באופן שהרוח מנענע את הדפנות אנה ואנה ומתרחקים זה מזה ג' טפחים; ג. הרב מרדכי אליהו: תזוזה טפח לכל צד פוסלת הסוכה; ד. הרב יעקב אריאל: אם הנענוע ברוח לא גורם שיתנתקו הסדינים המחיצות כשרות.

תשובה תתכח

מתיחת מיתרים ביו"ט (או"ח סי' תרל)

שאלה: ב'סוכת נחלים' (שם החברה שיצרה סוכה ממסגרת של ברזל) שהוסיפו לה רצועות כל פחות מג' טפחים, במקרה שהתרופפו או שנפלו הרצועות ביום טוב, האם יהיה מותר לחבר מחדש את הרצועות לבוד [החיבור הוא על ידי סקוטש]?

תשובה: יש להקדים ולומר, שמחיצת־עראי מותר לעשותה בשבתות וימים טובים, אבל אם המחיצה היא מחיצה מתרת, הרי שעשייתה אסורה. הגדרת מחיצה מתרת היא כאשר בזכות העמדתה הותרו פעולות שהיו אסורות בלעדיה. על פי זה נאסר להכשיר סוכה על ידי העמדת מחיצה. במקרה של השאלה, יהיה ניתן להקל: להתייחס לדופן כאל דופן כשרה גם בלעדי מתיחת הרצועות, על פי השיטות שהובאו בתשובה הקודמת, ולפי

זה הצורך בהחזרת הרצועות הוא בגדר 'חומרא בעלמא' ולא יהיה כאן הגדרה של 'מתרת' וממילא לא יהיה איסור במתיחתן.

יש עוד סברא להקל, שאם יש רוחב של טפח קיים/מתוח שלא התרופף, מותר להוסיף גם על מחיצה המתרת, על פי הכלל האומר שגם אוהל ארעי האסור לפרוס בשבת ויו"ט, אם היה פתוח טפח מבעוד יום, מותר להוסיף עליו, עיין בספרי השם רועי (עמ' 343).

סיכום: מותר למתוח את הרצועות, במקרה שהסדינים נשארו במקומם והם כשרים כמחיצה.

תשובה תכט

'מעמיד' המקבל טומאה (או"ח סי' תרל)

שאלה: אנחנו ספרדים, האם מותר לנו להניח את הסכך על ברזלים?

תשובה: רקע: ישנה מחלוקת במשנה (סוכה ב ב) האם מותר לסמוך את הסוכה על כרעי המיטה, וזו לשונה: 'הסומך סוכתו בכרעי המטה כשרה רבי יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה'.

בביאור דעת רבי יהודה נאמרו באמוראים שתי הסברות:

לפי דעה אחת, סיבת הפסול היא מפני שמעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה, ולפי דעה זו, יש לאסור להניח את הסכך על מסגרת של ברזל.

אבל ישנה דעה נוספת בגמרא ולפיה, הסיבה לאסור אינה בגלל העובדה שהסכך מונח על גבי דבר המקבל טומאה אלא מפני שאין לה קבע.

בביאור המושג 'אין לה קבע' נחלקו רש"י ורא"ש:

רש"י קישר את דברי רבי יהודה כאן עם שיטתו הכללית, שסוכה 'דירת קבע בעינן' (ובהלכה זו לא קיימא לן כרבי יהודה) אבל לפי הרא"ש החיסרון הוא, שאין לסוכה הזו את הגובה הדרוש, וזו לשונו (שם ב א): 'ובירושלמי משמע דטעמא דאין לה קבע לפי שאין עשרה טפחים מן המטה ועד הגג... הא לא הוי טעמא אלא משום דאין מכרעי המטה לסכך עשרה טפחים'. לפי הסברת רא"ש רבי יהודה מפרש את דעת תנא קמא ואין מחלוקת ביניהם.

כיצד פוסקים במחלוקת זו?

יש ראשונים שלא הזכירו את דברי רבי יהודה, מפני שראו כאן מחלוקת תנאים, ויש לנקוט כדברי תנא קמא שלא רואה שום פסול בסוכה זו. אבל הר"ן (דף י.) הבין בשיטת הר"ף שפסק כרבי יהודה לפי ההסבר של 'מעמיד על דבר המקבל טומאה'.

אבל השו"ע (תר"ל י"ג) נקט להלכה את שיטת הרא"ש, ועל כן המדד היחיד בהנחת הסכך על כרעי המיטה הוא רק השאלה הם ישנו גובה הדרוש מרצפת הסוכה עד הסכך. לדעתו העובדה שהסכך נח על דבר המקבל טומאה, אינה משמעותית.

יש לשים לב לשני סעיפים נוספים בשו"ע הכותב כך (תרכ"ט ז-ח): 'יש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו. הגה: לכן אין לסכך עליו; ואפילו להניחו על הסכך להחזיקו, אסור; והוא הדין בכל כלי המקבל טומאה, כגון ספסל וכסא שמקבלין טומאת מדרס.

לחבר כלונסאות הסוכה במסמרות של ברזל או לקשרם בבלאות (פירוש חתיכות של בגדים בלויים) שהם מקבלים טומאה, אין קפידא'.

נראה מלשונו כאן, שהוא חושש לשיטות האוסרות להניח הסכך על דבר המקבל טומאה. כיצד נקטו האחרונים למעשה?

הרב דוב ליאור אומר (דבר חברון או"ח תקפ"ב) שלבני ספרד הפוסקים לפי השו"ע, מותר הדבר שהרי התיר השו"ע להניח הסכך על גבי מיטה כאשר יש שם חלל עשרה טפחים, למרות שהסכך נשען על מוטות המיטה ומוכח מכאן שהשו"ע הולך בשיטת הרא"ש. לשאלתי, איך יש לבאר את הסעיף שבו מסתפק האם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו (תרכ"ט ז), ענה שהביא את דעת החולקים אך הוא אינו פוסק כמותם, שהרי קיימא לן 'הלכה כבתרא' (בני אשכנז צריכים להחמיר בדבר בגלל הערת הרמ"א הנ"ל לכן אין לסכך עליו).

בניגוד לפסקו של הרב ליאור לעיל, הרב עובדיה יוסף (ילקוט יוסף מועדים עמ' קל) כתב שאין לסמוך על צינורות של ברזל (אלא אם כן הניח ביניהם לסכך, קורות של עץ) וכתב שיש מכשירים בדיעבד.

הרב מרדכי אליהו (הגים נ-נ"ג) אף הוא החמיר בכך לכתחילה, והכשיר בדיעבד, וכתב שיתקן דבר זה בהקדם אפילו בחול המועד.

לעניות דעתי הרבנים שכתבו שלא כדעת הרב דוב ליאור, לא נחלקו בהבנת מרן השו"ע בסעיף הנ"ל (תר"ל י"ג), אלא שחששו למה שכתב בסעיף הנוסף המובא לעיל (תרכ"ט ז) או שחששו מדברי הר"ן האוסר באופן ברור.

סיכום: לבני אשכנז יש לכתחילה להחמיר בדבר, אבל לבני ספרד מותר להניח את הסכך על מוטות הברזל, כך דייק מדברי שו"ע הרב דוב ליאור, אבל רבנים אחרים לא הסכימו לדיוק זה, שהוליד את הקולא הנ"ל.

תשובה תתל

קשירה באזיקונים (או"ח סי' תרל)

שאלה: האם אני רשאי לתפוס את הסכך בעזרת אזיקונים?

תשובה: שאלה זו קשורה מאוד לנכתב בתשובה הקודמת. נראה שעל פי הספרדים ההולכים על פי פסקי השולחן ערוך, אין איסור שהסכך יהיה נשען על דבר המקבל טומאה, שהרי מרן השו"ע הכשיר סוכה הסמוכה לרעעי המיטה, למרות שהסכך נשען על כרעי המיטה (או"ח תר"ל י"ג).

מי שהולך לפי פסקי המשנה ברורה, יש לכתחילה לדאוג שלא להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה, אבל מותר שיהיה 'מעמיד דמעמיד' (מ"ב תר"ל סקנ"ט). יש לציין שאם הסכך עומד מצד עצמו, ורק חיזק אותו בברגים או באזיקונים, למקרה שתנשב רוח שאינה מצויה, אין על כך שם של מעמיד.

תשובה תתלא

צירוף שתי קולות (או"ח סי' תרל)

שאלה: האם אמרינן לבוד בסוכה של ג' דפנות?

תשובה: משנה ברורה מביא בשם מגן אברהם שתי הוראות הגורמות לפסול, האחת מפני שמועיל לבוד, רק כאשר בונה ארבע מחיצות בשיטה זו, ולא כאשר בונה שלוש (כפי שמצוי בסוכה לנצח המצויה) – מ"ב תר"ל ס"ק ז וכן בס"ק כ"ב. הסיבה לכך, מפני שלא מועיל לצרף שתי הלכות למשה מסיני, 'לבוד' וכן 'גוד אסיק', שהרי בסוכה לנצח אין דפנות מגיעות עד הסכך, ולכן יש בעיה – עיין מקראי קודש ג ל"ט עמ' קנא.

בשו"ת שבט הלוי (ט ק"מ ג) הכשיר אם יש בה ד' דפנות, כי ככה נוהגים לגדור בית, ואילו החזו"א פסל גם בזה, כי צריך דופן שבעה טפחים ממש (או"ח ע"ה י"ב).

גם בשו"ת אור לציון כתב בלשון 'ראוי להחמיר' כדברי מגן אברהם, כלומר או שיהיו שלוש מחיצות שתי וערב או שתהיינה ארבע מחיצות בשיטת לבוד.

בניגוד לנאמר עד כאן, בכה"ח (ס"ק יח) וכן בשו"ת תפילה למשה (ב ל"ו) וחזו"ע (סוכות עמ' ו) הכשירו בשלוש דפנות של שתי או ערב לחוד.

עצה טובה, להוסיף דופן רביעית קטנה בגובה 80 ס"מ על 56 ס"מ רוחב שיעמדנה בקצה הדופן השלישית ואז יש לנו ארבע דפנות (הליכות מועד לרב אופיר מלכא עמ' שיג).

הרב משה הררי סיכם כך: (מקראי קודש עמ' צב - צ"ח) לספרדים מותר, ולאשכנזים אסור אלא אם כן היא בעלת ד' דפנות וגם בזה יש אוסרים.

סיכום: בסוכות שלנו שיש בהן ארבע דפנות עשויות מסדינים, יש להכשיר למרות שמתח מיתרים רק בשלוש רוחות, ואילו בסוכה שיש בה רק 'לבד' ללא יריעות, בני אשכנז מחמירים כל עוד אין בה ארבע דפנות, ובני ספרד מכשירים.

תשובה תתלב

דופן נפתחת ונסגרת (או"ח סי' תרל)

שאלה: סוכה שלנו עשויה משלוש דפנות בלבד, ואחת הדפנות עשויה מדלת הנפתחת ונסגרת, האם זה מבטל ממנה שם דופן?

תשובה: יש בעיה בכך, הן מצד כשרות הסוכה כאשר הדלת פתוחה, הן מצד הדפנות קודם לסכך כאשר סוגר שוב, והן בעשיית אהל בשבת בסגירת הדלת. כל הנ"ל אמור באופן שפתיחת הדלת מבטלת את כל הדופן השלישית (עיין מקראי קודש לרב הררי עמ' קסב).

תשובה תתלג

סוכה בבריכה (או"ח סי' תרלג)

שאלה: סוכה בתוך בריכה, אם מודדים משפת המים, אין שם גובה עשרה טפחים, אבל אם מודדים מרצפת הבריכה יש בה שני מטר, האם היא כשרה?

תשובה: הרב דוב ליאור השיב לי בעל פה, שעל פי התלמוד במסכת שבת (ק"א). המים לא מבטלים רשות ולכן סוכה זו כשרה, ואם אינה ראויה לשינה הרי שלשיטת הרמ"א פסולה היא אף לאכילה, ואילו לפי החכם צבי היא כשרה (יש להעיר על כך, שהרי ניתן גם לישון בה על מזרון ים ולפי זה גם הרמ"א יכשירנה).

זו לשון הרמ"א: 'ואם עשאה מתחלה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שאי אפשר לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפי' בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוא כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו' (או"ח תר"מ ד).

מאידיך, רבנים רבים פסלו אותה, כי לדעתם אין ללמוד מדיני רשויות של שבת, כי יש לנו כאן עסק עם סוכה שאינה ראויה לדירה, כשם שמצינו לגבי סוכה שהיא בגובה עשרה טפחים ויש בה 'הוציין היורדין לתוך עשרה' שהיא פסולה, כי אינה ראויה לדיר (סוכה ד.). התקשיתי בדבריהם, האם יפסלו גם סוכה שיש בה חלל גובה שלוש מטר ויש בקרקעיתה מים בגובה חצי מטר שגם היא אינה ראויה לדירה!

סיכום: הסוכה כשרה, ויש שפוסלים אותה מפני שלדעתם אולי אינה ראויה לדירה.

תשובה תתלד

סכך על פרגולה (או"ח סי' תרלג)

שאלה: האם מותר להניח סכך על פרגולה מעץ הקיימת כבר?

תשובה: דין זה מתחלק למספר מקרים:

אם הרווחים שבין נסר לנסר, יותר רחבים מהנסר, יניח ביניהם סכך כשר, וזה מספיק. אם הנסרים הקיימים צפופים, כך שהם יוצרים מעצמם רוב צל, והם תפוסים בברגים, לפי שער הצינן (תרל"ג 1) סוכה פסולה, כי היא דומה לתקרת הבית (הוא נסמך על דברי התוספות בדף ב. הכותב שאם גם גשם לא יכול לחדור לסוכה בגלל עיבוי הסכך וחוזקו, פסולה הסוכה מהתורה), ועל כן יסיר אחד וישאיר אחד וחוזר חלילה ויניח סכך כשר באמצע או יחזיר ללא הברגה את הנסרים שהסיר (אם הנסרים אינם ברוחב טפח).

דברי שעה"צ לא התקבלו על כולם.

רב יצחק יוסף (בשיעור מוצ"ש וארא תשפ"א) הביא את שיטת רש"י שלפיה הסוכה כשרה. והואיל ויש כאן ספק במצווה ולא ספק בברכה, ניתן לברך על ישיבתה (על פי הכלל של הרדב"ז).

כמו כן כתב בילקוט יוסף סוכות (מהד' תשע"ו עמ' סח-שע) שאינה נפסלת בגלל ברגים או שגשם לא נכנס לתורה.

ועיין גם ברכי יוסף (תרל"ב) הכותב על לשון השו"ע: 'היתה מעובה כמין בית וכו'. מסתמות דברי מרן משמע דדעתו דעת עליון להכשיר אפילו אין המטר יורד מתוכה, ובדיעבד מיהא כשרה בכל גוונא. וזו סברא מציעתא, דאיכא מאן דמכשר אף לכתחילה לעשותה כאשר חפץ בה מעובה כבית ממש, וכמבואר בספר שבלי הלקט (בשלם, סי' של), וכמה גדולים סברי בדדיעבד מיהא כשרה. אבל האחרונים פסלו אף בדיעבד. ומיהו נראה דבדיעבד, כאשר יהיה האופן דא"א ליטול קצת מהסכך מפני סיבה, יש לסמוך על המכשירי'.

תשובה תתלה – אכילה בסוכה כאשר הכיבוד ערוך על שולחן בבית (או"ח סי' תל"ד)

אבל בכל אופן, לפי חזו"ע (עמ' לו) יש לסוכה זו דין של סוכה ישנה, ואינה פסולה מדין תקרה הואיל וגשמים עוברים דרכיהם'.

סיכום: סוכה שעשויה מפרגולה צפופה, ניתן להשתמש בה בתור סוכה, אלא שדין סוכה ישנה יש עליה.

תשובה תתלה

אכילה בסוכה כאשר הכיבוד ערוך על שולחן בבית (או"ח סי' תל"ד)

שאלה: לרגל בת המצווה של ביתנו שנחגוג בחג הסוכות, הזמנו אנשים ל'קידוש', ולשם כך ערכנו צלחות עם מיני מאכל, שאותם הנחנו על השולחן שבסלון, ומהם יקחו האורחים ויאכלו בסוכה, האם הדבר מותר או שישנה כאן גזירה של חז"ל 'שמא ימשך אחר שולחנו'?

תשובה: יש לשים לגדר הגזירה ולטעם הגזירה. לפי גדר הגזירה, רק כאשר אין שולחן בסוכה פסלו סוכה זו, אך ברגע שישנו שולחן בתוך הסוכה, כבר אין כאן גזירת חז"ל הנ"ל.

במקרה שהשולחן הנמצא בסוכה, חלק ממנו בבית, יש דיון בפוסקים (עיין מ"ב תרל"ד ו' ושעה"צ ו), אבל כאן שכל השולחן בסוכה, אלא שישנו שולחן נוסף בבית, שעליו הניחו מגשים ועליהם מיני מאכל, על כך לא גזרו, וכך השיב לי הרב אביגדר בנצל.

היה ראוי לפסול מצב זה בגלל שישנו חשש מאוד מצוי שיקום להביא משהו מהבית וימשיך לאכול שם, אבל אין ביכולתנו לחדש על גזירות חז"ל.

סיכום: הנהוג כך, לא עבר על גזירת חז"ל.

תשובה תתלו

סכך קודם לדפנות (או"ח סי' תלה)

שאלה: סבא שלי, בגלל גילו המבוגר, צריך עזרה בהקמת הסוכה, הוא ניצל את העובדה שבניו באים אליו ליום כיפור, וביקש מהם שירכיבו לו את השלד של הסוכה

לנצח', וגם שיפרוס עליה את המחצלת, ואחר כך בזמנו הפנוי, הוא משלים את דפנותיה, האם הדבר כשר לאור העובדה שהסכך נעשה קודם לדפנות?

תשובה: ישנם שתי דעות בדבר:

1. הרמ"א (או"ח סו"ס תרל"ה) הביא את דברי הגהות מיימוניות האוסר לעשות הסכך קודם הדפנות, אלא אם כן עשה טפח של דופן סמוך לסכך, כמו החוטט בגדיש. בהבנת דבריו נחלקו האחרונים לשתים דעות: א. יש שהבינו שאף בדיעבד היא פסולה בגלל היפוך הסדר (לבוש ט"ז א"ר בן איש חי) ויש כאן חסרון של 'תעשה ולא מן העשוי'; ב. ויש שהבינו שלא נאמר דין זה אלא לכתחילה (ב"ח) והסכים איתו החיד"א בברכ"י (תרל"ה ב);

2. ישנם ראשונים שנקטו שהדבר כשר לכתחילה, כיוון שיש חלל טפח מתחת לסכך, הרי ששם אוהל קיים על סכך זה (כשם שבהלכות שבת וענייני טומאה, די בחלל טפח על מנת להחשיבו כאוהל אף אם אין בו דפנות כלל) ולכן אינו דומה כלל למקרה של 'חוטט בגדיש' שבו אין שם אוהל כל עוד לא חטט בגדיש.

הב"ח הוכיח מלשון רש"י שהדבר מותר, שהרי כך פירש על המשנה (סוכה י"א). 'המשלשל דפנות מלמעלה למטה' כתב רש"י: 'שהתחיל לארוג המחיצה אצל הסכך ואורג ובא כלפי מטה. מכאן שעשה הסכך קודם לדפנות'. (היה ניתן לדחוק בלשון רש"י הכותב 'אצל הסכך' שהוא מתכוון לנקודת מקום, ואינו מתכוון לומר שהסכך כבר פרוס שם).

סיכום: למעשה, בשו"ת אור לציון (ח"ד עמ' קעז) כתב שיגביה שוב הסכך לאחר שעשה את הדפנות. בחזון עובדיה (סוכות עמ' לח) כתב שכשרה בדיעבד ו'ברוכי נמי מברכינן'.

תשובה תתלו

סוכה ישנה (או"ח סי' תרלו)

שאלה: האם מותר להשתמש בסוכה ישנה?

תשובה:

א. בתלמוד (סוכה ט.) נחלקו ב"ש וב"ה בסוכה שלא נבנית לשם חג סוכות, האם כשרה או לא. להלכה נפסק כבית הלל שהיא כשרה.

ב. הראשונים צטטו דברי ירושלמי, שלמרות שהיא כשרה, צריך לחדש בה דבר.

ג. מה החידוש הנדרש? או בגודל טפח על טפח, או ברוחב כל שהוא על פני כולה, כלומר שיגביה מעט סכך בגדלים הנ"ל, ויניחנו מחדש. בספר מקראי קודש הררי (עמ' תמה) כתב שהחידוש יכול להיות גם בכך שיניח סכך נוסף על גבי הקיים, ללא שיצטרך לנענע.

ד. בטעם הצורך לחדש, כתב המ"ב (סק"ד בשם נהר שלום) שאם לא יחדש, עלול לחשוב שמותר לשבת בבית דירה הקבוע, וזו לשונו 'כדי שלא יבואו להתיר, אפילו עשאה מתחילה לשם דירה, דאז פסול מדאורייתא'.

ה. האם החידוש הוא דבר המעכב? בית יוסף כתב שכן, אבל המ"ב מכריע שאינו מעכב. בכף החיים (סק"ו) חשב לדברי הב"י ולכן כתב שישב בה ולא יברך בגלל סב"ל, הברכי יוסף פסק שהיא פסולה כדברי הב"י, ב'יחווה דעת' (ח"ו מ"א) הכשיר כדברי המ"ב, כי הוא עשה חשבון של ס"ס, ספק אם צריך חידוש, שהרי הרי"ף לא הביא את דברי הירושלמי, וספק אם ירושלמי דרש זאת רק למצווה מן המובחר.

הבעיה מתעצמת בשבת שאי אפשר לחדש או כאשר מתארח אצל אחרים ולא נעים לו להוסיף על הסכך.

סיכום: ראוי לחדש בה דבר, אם לא חידש לפי ב"י זה מעכב אבל לפי הרבה פוסקים הסוכה כשרה.

תשובה תתלח

סוכה דאשתקד (או"ח סי' תרלו)

שאלה: סוכה שנבנתה בתשרי אשתקד לשם סוכה, האם יש בה חסרון של סוכה ישנה?

תשובה: מלשון המשנה הנוקטת ש'אם עשאה לשם חג, אפילו מתחילת השנה כשרה', משמע שגם בית שמאי המצריכים סוכה לשם חג, יודו במקרה הזה שהסוכה כשרה.

המ"ב (תרל"ו ז) מביא את דברי החיי אדם (קמ"ו ל"ט) הכותב שסוכה העומדת משנה לשנה, כיון שעבר החג, הרי בטלה עשייתה, ומסיים הח"א בלשון זו: 'מכל מקום, מצווה מן המובחר שיחדש דבר מה בסכך לשם סוכה.'

מבאר בשער הציון (סק"ט) שלפי הח"א, צריך להעמיד את דברי השו"ע הכותב 'ואם עשאה לשם חג, אפילו מתחילת השנה כשרה' פירושו אחר סוכות שעבר, שאילו קודם סוכות, הרי מכיון שעבר החג, בטלה העשייה לשם חג.

המ"ב מביא חיזוק לפסקו של הח"א מדברי המגן אברהם (תרלח ב), הדין באיסור הנאה מעצי סוכה, וכתב שם 'סוכה העומדת משנה לשנה, אינה אסורה (בהנאה) עד שישב בה בחג, אף

על גב דכבר ישב בה בשנה שעברה, מכל מקום כשעבר החג בטלה קדושתה וצריך מעשה אחר שתחול קדושתה'.

המ"ב לומד כך: כשם שלעניין איסור הנאה בטל שם סוכה על סוכה שנבנתה אשתקד, אחרי שעבר החג, כך גם לעניין הצורך לחדש.

[יש לצרף לשיטה זו גם את דברי הב"ח הסובר שסוכה שעשאה קודם לחג ל' יום, אף אם נעשית לשם חג, צריכה חידוש, וברכי יוסף הסכים עמו]

אחרונים רבים תמהו על דברי החיי אדם וחלקו על דבריו (ערוך השולחן ציטט דבריו וכתב עליו 'ודבריו תמוהים') מכמה סיבות: א. אין להביא ראיה מדיני מוקצה לדיני סוכה ישנה, שלעניין מוקצה ההגיון אומר שכיון שעבר החג בטל ממנו שם 'מוקצה למצוותו', מה שאין כן לעניין סוכה ישנה כל עוד נעשה לשם חג, לא צריך בה חידוש. ב. ישנם פוסקים החולקים על הכרעת המגן אברהם, ולדעתם גם בסוכה העומדת משנה לשנה כיון שנכנס החג, אסורה בהנאה (ראה כף החיים תרל"ח ד וכן כ"א).

ב'מקראי קודש' לרב משה הררי (פרק ו הערה קס"ז) הביא מחלוקת זו, והכריע שלבני ספרד אין להחמיר, ובשם חלק מגדולי אשכנז יחדש, ואין זו חובה.

כדאי לראות את דברי הרא"ה קוק (אורח משפט קמ"א) המביא שלוש סברות בצורך לחדש באופן כללי, ומה ביחס לסוכה העומדת משנה לשנה, וסיים בלשון זו: 'נכון לבחור בדרך שהיא שופרא שופרא אליבא דכולי עלמא'.

ב'מקראי קודש' הנ"ל (פרק ו נ"ו) כתב שהחידוש יכול להתבצע על ידי הנחת סכך, אפילו על הסכך הקודם, בגודל טפח על טפח.

סיכום: א. יש פוסקים המצריכים חידוש גם בסוכה העשויה לשם חג העומדת משנה לשנה (המ"ב). ב. יש שאינם מצריכים חידוש (ערוך השולחן, חזון עובדיה, הערות איש מצליח, ועוד אחרונים שהביאם פסקי תשובות) הואיל ונעשתה לשם חג ובצרוף שיטות ראשונים שאין צריך חידוש אף בסוכה ישנה. ג. ישנם שיצריכו רק למצווה מן המובחר אך לא יפסלוה אם לא עשה בה חידוש (פסקי תשובות).

תשובה תתלט

סוכה בפרגולה (או"ח סי' תרלו)

שאלה: מי שעשה סוכה בפרגולה, ולאחר החג הסיר את הדפנות, מה צריך לעשות שנה הבאה?

תשובה: לפי הרב דוב ליאור בשו"ת דבר חברון (או"ח סימן תקפ"ד) בשנה הבאה יצטרך להרים את הסכך לאחר שיבנה את הדפנות. לשאלתי, מה בין זה לבין מי שקבע מזווה בפתח שיש בה דלת ולאחר מכן, הסיר את הדלת ושוב החזיר אותה, שלפי 'סידור דרך החיים', אין צורך לקבוע אותה מחדש, הואיל ונקבעה בשעת חיוב. השיב כאן חסר בהגדרת סוכה [כשאין דפנות] וכאן חסר בתנאים של מצוות מזווה. לעניות דעתי היה נראה לי לומר שיש כאן דעות חולקות ופסקו של הרב דוב ליאור תואם את הדעות החולקות על 'דרך החיים' (עיין בחזון עובדיה סוכות עמ' יג שהביא את הדעות בנידון).

תשובה תתמ

ברכה על הישיבה (או"ח סי' תרלט)

שאלה: אני נוהג לפסוק כמו המ"ב, האם יש מצבים שבהם אברך על ישיבה בסוכה למרות שאין זה זמן אכילה?

תשובה: ישנם מספר מקרים:

- א. מי ששרוי בתענית או שאין דעתו לאכול פת באותו היום (תרל"ט סקמ"ח).
- ב. מי שיצא יציאה גמורה לאחר אכילה, וחוזר ונכנס ולא יאכל עד הערב וקודם האכילה יצטרך עוד הפעם לצאת לבית הכנסת (שם בשם חיי אדם).
- ג. מי ששכח לברך לפני שאוכל ונזכר אחרי ברכת המזון, יברך עכשיו, כי גם הישיבה היא מן המצווה (דמאכילה ואילך כל זמן שיושב, הוי הכל קביעות אחד, שם).

תשובה תמא

גדרי אכילת ארעי (או"ח סי' תרלט)

שאלה: אני אוכל במשך היום ארוחה שאינה מכילה לחם, האם מותר לאוכלה מחוץ לסוכה, ואם אני אוכל בסוכה האם עלי לברך לישב בסוכה?

תשובה: נחלק את הדיון לשניים: א. החיוב בסוכה. ב. הברכה על הישיבה בה.

א. לפי התלמוד (סוכה כ"ו.) והפוסקים המדד לחיוב בסוכה תלוי בשאלה האם יש כאן אכילת קבע או אכילת ארעי. בפשטות, אכילת קבע נמדדת לפי הכמות שאוכל בה, ולכן אם אוכל עד שיעור 'כביצה' (כולל כביצה) פטור מסוכה. במקרה שאוכל אורז וירקות, הרבה פוסקים נוקטים שיש בזה אכילת ארעי למרות שאוכל כמות גדולה (יחווה דעת א"ח ס"ה), אבל לדעת שו"ת יצחק ירנן (ח"י) חייב בסוכה כאשר אוכל אכילת קבע של אורז או בשר, כי לדעתו רק מים או פירות או קליות נחשבים לאכילת ארעי.

ב. מ'דינא דגמרא' (סוכה מ"ו.) מברכים על עצם הכניסה לסוכה (לשון הברייתא: 'נכנס לישב בה אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה') וכך נוהגים בני תימן הפוסקים כרמב"ם וכן הנהגים כגר"א. אבל הפוסקים (רא"ש טור וב"י) כתבו שהמנהג הוא לברך דווקא בשעת אכילה/סעודה. בתרגום המיוחס ליונתן על הפסוק בפרשת אמור כתב כך: 'מְטַלְלֵת דְתַרֵי דּוּפְנֵיָהּ כְּהַלְכַתְהוֹן וְתַלִּיתֵיָא עַד פּוּשְׁכָא וְטוּלָה סְגִי מְשִׁמְשָׁה מִתְעַבְדָּא לְטוּלָא לְשׁוּם חֲגָא מִן זֵינִין דְּמַרְבֵּיין מִן אַרְעָא וְתַלִּישִׁין מְשַׁחְתָּהָא עַד שְׁבַעָא פּוּשְׁכֵי וְחַלְלָא דְרֹמָא עֲשָׂא פּוּשְׁכֵי תִיתְבוּן בְּהָ שׁוּבְעָא וְיִמִין כָּל דְּכוּרֵיָא בִּישְׂרָאֵל וְאַפִּילוּ זְעִירֵי דְלָא צְרִיכִין לְאִימְהוֹן? תְּבוּן בְּמַטְלֵיָא מְבָרְכִין לְבְרֵיָהוֹן כָּל אִימַת דְּעֵיילִין תְּמִן'. מסוף דבריו רואים חיזוק למנהג שמברכים על עצם הכניסה, שהוא 'דינא דגמרא'.

לאיזו אכילה התכוונו, הפוסקים הנ"ל (רא"ש טור ב"י)?

1. המ"ב (תרל"ט מ"ו) הבין שמספיקה אכילת חמשת מיני דגן מעט יותר מ'כביצה'.
2. הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת א"ח ס"ה) הבין שדווקא אכילת לחם (בכמות של 55 גרם) או מי שאוכל סעודת קבע מתבשיל של חמשת מיני דגן, כגון איטריות, או עוגות בשיעור ארבע ביצים (שאז חייב בנטילת ידיים ובברכת המזון), בחזון עובדיה (סוכות עמ' קלד) כתב שדי אם יאכל שיעור של שלוש ביצים (153 גרם, הוא מצרף את דעת הסוברים שקביעות סעודה היא שלוש ביצים בגלל שבלאו הכי לפי הגינת ורדים מברך על יותר מכביצה).

3. הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים נ"א ט"ו, ובמחזור שלו עמ' 117) כותב שאם אוכל עוגות שברכתם מזונות או מעשה קדירה, יברך ויהרהר שם ומלכות בליבו, אבל במחזור שלו כתב שאם קובע סעודה על תבשיל דגן או שאוכל עוגות בכמות של 224 גרם, יברך 'לישב בסוכה',

לשאלתי ענה הרב שמואל אליהו שהמנהג הוא שלא לברך על תבשיל דגן ברכת 'לישב בסוכה'.

4. הרב יצחק ברדה (בשו"ת יצחק ירנן הנ"ל) הבין שיברך גם אכילת אורז או קוסקוס או בשר אם זה נאכל דרך אכילת קבע.

5. בספר עלי הדס (עמ' 525) כתב שמנהג טוניסיה לברך לישב בסוכה אם אוכל כמות שרגיל לאכול בסעודת קבע ואוכל בצורה של קבע (אף אם אין אוכל 220 סמ"ק) כי לא נאמר שיעור ג' או ד' ביצים אלא באכילת פת הבאה בכיסנין, שאין דרך האדם לקבוע סעודתו עליהם... מה שאין כן בתבשיל, אין צריך לאכול כל כך כדי שיחשב קביעות סעודה.

הרב צבי קוסטינר אמר לי שבירושלים נהגו האשכנזים לברך לישב בסוכה אף על כמות של אוכל מיזערית, מפני שהם מצרפים את דעת הגר"א שסבור שעל עצם הכניסה מברך אף אם אינו אוכל בה.

סיכום: רבו הדעות/המנהגים בשאלה על איזה כמות אכילה יש לברך ברכת לישב בסוכה.

תשובה תתמב

שינת חתן בסוכה (או"ח סי' תרלט)

שאלה: האם חתן בשנתו הראשונה חייב לישון בסוכה ובכך להשאיר את אשתו לבד בבית? והאם יש הבדל בין חתן רגיל, לחתן שהוא חייל בחופשה מהצבא?

תשובה: ביחס לאכילה בסוכה, כתב השו"ע שחתן וכל שושביניו פטורים מן הסוכה (תר"מ, ו') עיין שם במ"ב (ס"ק ל"ב) את הטעם לפטור זה. המ"ב (ס"ק ל"ג) כותב שיש חולקים על הלכה זו, ולכן יחמירו לאכול בסוכה, אך לא יברכו על המצווה.

ביחס לחיוב שינה בסוכה לחתן בשנתו הראשונה, אין התייחסות מפורשת:

לגבי כל אדם נשוי מצאנו דיון בפוסקים:

1. רמ"א כתב (תרל"ט, ב') שטוב להחמיר שישן עם אשתו בסוכה, אם יש לו סוכה מיוחדת.
2. אם אין לו סוכה מיוחדת לו ולאשתו, לפי הרמ"א פטור מלישון בסוכה (ס) והסבירו אותו שזה רק בגדר לימוד זכות.
3. המשנה ברורה (ס"ק י"ח) כותב בשם המגן אברהם והגר"א שלא פטור הבעל משום זה, מחיוב סוכה.

4. אבל אם יש לו זמן עונה, ואין לו סוכה מיוחדת, לא יכול לבטל מצוות עונה ופטור מלישון באותו לילה בסוכה (מ"ב שם).

ביחס לחתן בשנה הראשונה:

א. יש בשו"ת דברי יציב (או"ח ב, רע"ד) דבר מחודש והוא שחתן פטור, בגלל שיש לו מצווה לשמח את אשתו. הוא כותב שם שתי הארות חשובות: 1. אין האישה מחוייבת לישון עם בעלה בסוכה אם זה לא נעים לה. 2. גם אם האישה נידה, עדיין מחוייב לישון סמוך אליה ומדבר עמה מקרוב, כפי שעולה מדברי חז"ל (ערוכין ס"ג): המגנים את מי ששוהה בכילה שישנים בעל ואשתו ומונע מהם לדבר דברים אישיים, אף בימי נידתה.

ב. בניגוד לנכתב בשם 'דברי יציב', הרב אשר וייס (קובץ דרכי הוראה ח"ו עמ' קד) כותב שמתוך שהפוסקים לא הזכירו מקרה זה, אלא דנו רק בחתן בשבעת ימי המשתה שלו (ולא בכל השנה הראשונה), משמע שהוא חייב לישון בסוכה.

ג. הרב שלמה זלמן אורבך (שלמי מועד עמ' קיד המצטט מ'עלהו לא יבול' ח"א עמ' רכא) כותב שאם האישה מפחדת לישון בבית לבדה, במקרה זה יש לפטור את בעלה מלישון בסוכה. כמו כן כתב גם בשו"ת דבר חברון (או"ח תקפ"ט) שאם השינה בסוכה עלולה לגרום לה עוגמת נפש, יישן בביתו מדין 'ושימח את אשתו'.

ד. אם החתן גם חייל ויצא לחופשה לשבת, נראה מסברא שהוא פטור מלישון בסוכה הן בליל שבת והן במוצאי שבת.

סיכום: הדעה הרווחת היא לחייב את החתן לישון בסוכה, ומי שמקל בכך יש לו על מי לסמוך. בחתן חייל הדין יותר פשוט לחייבו לישון בבית, אלא אם כן אשתו מוחלת לו בלב שלם.

תשובה תתמג

ברכה למי שפטור (או"ח סי' תרלט)

שאלה: יהודי שפטור מהסוכה כי יורד גשם, אבל בכל זאת רוצה לאכול בסוכה, האם יכול לברך על ישיבה בסוכה, או שלא יברך הואיל והוא פטור מן המצווה?

תשובה: אין לברך על כך (מ"ב תרל"ט סקמ"ה).

יש להבחין בין שני מצבים: א. אישה המקיימת מצווה שהיא פטורה ממנה. ב. אדם שמצטער ובגלל כך פטור מן הסוכה, ומחמיר על עצמו לשבת ולאכול או לישון בסוכה.

במקרה הראשון, יש כאן דרך של קיום המצווה, אלא שהיא פטורה ממנה, כגון שיושבת לאכול בסוכה, ועל כן הואיל ועשתה פעולה שגברים חייבים בה, תבוא עליה ברכה. ולפי ראשונים מסוימים רשאית אף לברך את ברכת המצוות, על פעולה זו.

במקרה השני, האדם עושה פעולה שאין בה שום קיום מצווה באופן זה, לאף אדם בעולם, על כן יש מניעה בדבר, ונקרא הדיוט לפשוט שאינו רשאי לברך על פעולה זו, ואלי גם מבטל ממצוות עונג ושמחת החג.

הרב אביעד וייץ הוסיף, כמו כן כתב הקוב"ש (ב"ב אות נ"ד): 'ואף דקיי"ל כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט, היינו היכא שגם לאחר מתן תורה אינה מצווה, כגון היושב בסוכה בשעה שהגשמים יורדים, אבל אם המעשה הוא מעשה מצוה אלא שהאדם הזה לא נצטווה אין זה נקרא הדיוט, אלא מקבל שכר כאינו מצווה ועושה, כמו נשים במ"ע שהז"ג שמברכות עליהן, ואין בזה משום ברכה לבטלה לדעת ר"ת... [ומה"ט לא תיקשי מצטער היושב בסוכה, למה אינו עובר בבל תוסיף כמו הישן בשמיני בסוכה, אלא דכיון דמצות סוכה תשבו כעין תדורו, אין זו מעשה מצוה כלל ולא שייך בל תוסיף אלא היכא שעושה מעשה מצוה כהלכתה רק שאינו מצווה, וכ"כ ריא"ז פ"ד דר"ה]'.

ארבעת המינים ונטילת לולב

- 777 ..... תשובה תתמד - אתרוג של ערלה (או"ח סי' תרמח).
- 777 ..... תשובה תתמה - לולב קנרי (או"ח סי' תרמח).
- 778 ..... תשובה תתמו - נטלה פטמתו (או"ח סי' תרמט).
- 778 ..... תשובה תתמוז - ברכת לולב שכבר נטלו (או"ח סי' תרנא).
- 779 ..... תשובה תתמח - נטילת לולב במקום מטונף (או"ח סי' תרנא).
- 779 ..... תשובה תתמט - חציצה בנטילת ארבעת המינים (או"ח סי' תרנא).
- 780 ..... תשובה תתנ - ברכה על כל מין (או"ח סי' תרנא).
- 780 ..... תשובה תתנא - נטילת לולב לפני התפילה (או"ח סי' תרנב).
- 782 ..... תשובה תתנב - הרחת האתרוג (או"ח סי' תרנג).
- 782 ..... תשובה תתנג - משקל החסידות (או"ח סי' תרנו).
- 783 ..... תשובה תתנד - פירוק סוכה בחג (או"ח סי' תרסו).
- 783 ..... תשובה תתנה - אכילה בסוכה בשמחת תורה (או"ח סי' תרסו).
- 784 ..... תשובה תתנו - מארח תיירים בשמחת תורה (או"ח סי' תרסו).
- 784 ..... תשובה תתנז - אכילה בסוכה בשמחת תורה (או"ח סי' תרסו).
- 785 ..... תשובה תתנח - זמן סעודת יו"ט (או"ח סי' תרסח).

תשובה תתמד

אתרוג של ערלה (או"ח סי' תרמח)

שאלה: יש על העץ שלי רק אתרוג אחד, איך אני יכול לקיים בו מצוות 'ארבעת המינים' כי צריך שיהיה האתרוג מעושר, ואם אעשר אותו הוא יהיה חסר?

תשובה: ישנן שתי פתרונות: א. לבקש מחבר/משכן אתרוג שהוא מגדל (ואין הוא צריך אותו בגלל מראהו וכדומה) לעשר ממנו על שלך. ב. להפקיר את הפרי שלך בעודו מחובר לפני שלושה אנשים, (ואם הם לא קטפו אותו בעצמם עבור עצמם) אתה יכול לזכות בו, והפקר כזה פוטר מחיוב מעשרות.

עתה ראיתי בחזון עובדיה תרומות ומעשרות (עמ' רו) שמותר לתרום גם מלימון על אתרוג, על פי העיקרון, שכל שאינו כלאים בחבירו, מותר לתרום מזה על זה.

תשובה תתמה

לולב קנרי (או"ח סי' תרמח)

שאלה: האם לולב קנרי כשר לברכה, ואיך מזהים אותו?

תשובה: הלולב הקנרי הובא לארץ בשנת תשט"ז והוא שונה מהרגיל בכך שאין לו פירות הראויים לאכילה, וגם עובי הגזע שלו שונה, וכן אופן ההתרבות שלו שונה מהרגיל, ניתן לקרוא בהרחבה על זיהויו ושיטות השונות בפוסקים בדבר כשרותו בספר של הרב אליהו וייספיש בשם 'הלולב הכנרי'.

הרב עובדיה יוסף הכשיר אותו לברכה (חזון עובדיה סוכות עמ' רצג) וכן כתב בשם הרב ש"ז אוירבך. מאידך מביא שבאגרות משה החמיר בכך. המחלוקת סובבת סביב השאלה, האם העובדה שזן זה אינו נותן פירות, זה מהווה ראיה שאינו כלול תחת ההגדרה של 'כפות תמרים' או שכל עוד לא הוכח שהוא זן בפני עצמו, הרי שהוא כלול בהגדרת לולב (שהרי גם לולב רגיל מין זכר אינו נותן פרי ואינו ממועט מהגדרתו כ'כפות תמרים') ומצדד לכך שהמנהג בארץ ישראל היה להכשירו. בסיום דבריו הוא כותב 'המחמיר ליטול לולב המוחזק בכשרותו, תבוא עליו ברכה'.

תשובה תתמו

נטלה פטמתו (או"ח סי' תרמט)

שאלה: באתי לברך על ארבע המינים ביום טוב ראשון של חג, ומצאתי שנפל הפיטם, מה אעשה?

תשובה: תיטול אותו מיום השני ואילך, כי 'חסר' כשר מיום השני ואילך. לרווחא דמלתא ולנוי, ניתן להדביק את מה שנפל בדבק או על ידי סיכה. אבל ביום הראשון תברך על של חבר, מסברא נראה שניתן לעשות איתו הושענות ונענועים אף ביום הראשון (ועיין מ"ב תרמ"ט סקנ"ד).

תשובה תתמו

ברכת לולב שכבר נטלו (או"ח סי' תרנא)

שאלה: על מה מבוסס 'מנהג העולם' המברכים על ארבעת המינים, אחרי שהרימו את הלולב והאתרוג בזה אחר זה לפני הברכה?

תשובה: יש ללמד זכות על מי שנוהג כך, בצירוף חמש ספקות (לאוקמי גרסא הרב מאיר מאזוז בסוף מחזור איש מצליח) פירוט הספקות: א. אולי הצדק עם הגהות אשר"י שבדיעבד ניתן לברך גם אחרי קיום המצווה (הובא בש"ך י"ט סק"ג). ב. שמא הלכה כדעה שמצוות צריכות כוונה. ג. שמא הלכה כר"ת שאם נטלם זה אחר זה, לא יצא (מנחות כ"ז). ד. שמא הלכה שכל עוד לא נענע לא נגמרה מצוותן (תוספות סוכה ט"ל). ה. שמא הלכה כרמב"ם (ברכות י"א ט"ו) שאפשר לברך על הלולב גם לאחר שנטלו.

וכן כתב בחזון עובדיה סוכות (עמ' שן) שניתן בדיעבד לברך עד סוף ההקפות וכן כתב בנו בילקוט יוסף ארבעת המינים (מהד' תש"פ עמ' תצא).

תשובה תתמח

נטילת לולב במקום מטונף (או"ח סי' תרנא)

שאלה: מי שנמצא בצינוק, באופן שהשירותים בתוך החדר בו הוא כלוא או שיש ריח רע שמגיע אליו משם, האם רשאי לקיים שם מצוות לולב בלי לברך עליו?

תשובה: למרות שאינו רשאי לברך באותה מציאות שתוארה לעיל (על פי שו"ע או"ח צ"ב ב), אבל כיוון שהברכות אינן מעכבות, יכול הוא לקיים שם את המצווה במציאות של 'דיעבד', כי כל מציאות של שעת הדחק כדיעבד דמי (חזו"ע סוכות עמ' שפח בשם החיד"א טוב עין י"ח ל"ו).

אבל במקום שאפשר באופן אחר, ודאי שלא ראוי לקיים מצווה במקום מטונף (ביאור הלכה תקפ"ח ב ד"ה שמע), משתי סיבות: א. אנחנו מצריכים הרהור בכוונת המצווה בזמן קיומה; ב. אין לעשות עבודת ה' דרך ביזיון.

תשובה תתמט

חציצה בנטילת ארבעת המינים (או"ח סי' תרנא)

שאלה: מכיוון שלא היה לי משהו לקשור איתו את הלולב עם הדסים וערבות, השארתי את הכל בתוך הניילון שבו קניתי את הערבות. האם אין בכך משום חציצה?

תשובה: אמנם אין חיוב מן התורה לאגוד את הלולב, אבל נוהגים כך משום נוי מצווה.

לפי דעת רבי יהודה שהאיגוד הוא חובה, אסור לאגוד 'שלא במינו' משום בל תוסיף, אבל לשיטת חכמים הואיל ואין בכך מצווה, לכן אין איסור לאגוד אף שלא במינו.

אבל ישנו מושג של חציצה, אם יש משהו ביד היד ללולב, כפי שכותב השו"ע (או"ח תרנ"א ז): 'אם עשה בית יד ונתן בו הלולב ונטלו, שפיר דמי, דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה, ובלבד שיהא דרך כבוד, אבל אם אינו דרך כבוד, כגון שנתן הלולב בכלי, ונטלו, לא יצא. ואם כרך עליו סודר, ונטלו או שכרך סודר על ידו, ונטלו, יש אומרים דלא יצא'.

כאן בנידון דידן, שהשאיר את הניילון של הערבות על מנת להרוויח את ההידור של האיגוד, הוא מפסיד בכך שאוחז באגודה כאשר חוצץ בין ידו ללולב שקית ניילון.

סיכום: יש להקפיד ליטול לולב במגע ישיר או לחילופין אם יש עליו משהו שניתן לשם 'דרך כבוד', מותר הדבר.

תשובה תתנ

ברכה על כל מין (או"ח סי' תרנא)

שאלה: ביתי מאוד רצתה שיהיו לה 'ארבע המינים'. בערב חג השגתי לה הכל, אלא שלקחתי הדסים לא משולשים משכן. בחול המועד אחיין שלי לא מצא את הסט שלו ובטעות השתמש בסט שהכנתי לביתי וברך עליו. כאשר נודעה הטעות שואל הוא האם צריך לחזור ולברך בנטילה השנייה?

תשובה: ניתן להביא ראייה לשאלה מלשון השו"ע (או"ח תרנ"א י"ב): 'ד' מינים הללו מעכבין זה את זה שאם חסר לו אחד מהם לא יברך על השאר, אבל נוטלן לזכר בעלמא (בין ביום א' בין בשאר ימים), ואם היו ארבעתן מצויים אצלו ונטלם אחד אחד, יצא: הגה – ובלבד שיהיו כולם לפניו (רמב"ם פ"ו). ויטול הלולב תחלה ויברך על הלולב ודעתו גם על האחרים, ואם סח ביניהם, צריך לברך על כל אחד בפני עצמו'.

המ"ב (סקנ"ו): 'על כל אחד בפני עצמו – דהיינו על הדס על נטילת עץ עבות ועל ערבה על נטילת ערבה וכן על אתרוג. אם בירך על הלולב ואחר הברכה ראה שלא היה בו הדס או ערבה או שהיו פסולים או מהופכים... יברך על אותו מין שהיה נחסר דהיינו... על הדס על נטילת עץ עבות'.

סיכום: יברך בנטילה השנייה 'אשר קידשנו במצוותיו וצונו על נטילת ענף עץ עבות', כי זה המין היחיד שהיה חסר לו.

תשובה תתנא

נטילת לולב לפני התפילה (או"ח סי' תרנב)

שאלה: מהו הזמן הרצוי לברך על הלולב, בסוכה לפני התפילה או צמוד לאמירת ההלל?
תשובה: לכאורה יש בזה שתי דעות/הנהגות:

א. מדברי השו"ע (תרנ"ב א) נראה, שהכי טוב הוא לברך עליו בשעת ההלל, שכתב: 'מצות לולב ביום ולא בלילה, וכל היום כשר לנטילת לולב, שאם לא נטל שחרית, יטלנו אחר כך. ומכל מקום זריזים מקדימים למצות ונוטלים אותו בבוקר, וזמנו הוא משתנץ החמה, ועיקר מצוותו בשעת ההלל'.

ב. בשם אריז"ל הובא שיש ליטול בסוכה לפני התפילה (כף החיים תרנ"א מ"ו, תרנ"ב ח).

יש מקום להסתפק האם ההנהגה לברך בסוכה לפני התפילה נובעת מהרצון לברך על הלולב בסוכה, או מדין 'זריזין מקדימים למצוות'? יש לשאלה זו שתי השלכות: 1. אם מצד 'זריזין', מי שמתפלל בנץ, אין לו להקדים לפני התפילה מפני שאין ליטול לפני נץ החמה לכתחילה (על פי משנה מגילה ב, ד); 2. אם לבית הכנסת יש סוכה בסמוך לה, אין טעם שיברך על לולב לפני התפילה, לפי ההסברה שההקדמה באה בשביל להרוויח את הסוכה.

לגבי ההתלבטות בהכנת שיטת האריז"ל, נחלקו בכך גדולי ישראל. בשער הציון (תרנ"א מ"ג) הבין ב'דרך האפשר' ששיטת האר"י היא מצד 'זריזין מקדימין' (או שזה על פי סוד), וכן הבין הרב צ"פ פראנק (מקראי קודש ח"א עמ' עב) שהרי כך ביאר: לפי שתי ההנהגות הנ"ל [א' וב'] יש לברך בשעת הנענועים אלא שנחלקו איזה נענוע עיקר, לפי השו"ע של שעת ההלל ואילו לאר"י של שעת הברכה. ומדין זריזין יש להעדיף לפני התפילה כי אז מרוויח גם את הסוכה.

בספר נפש הרב (עמ' ריז) מסופר שרבנו (הגרי"ד סולוביציק) היה מדקדק ב'דווקא', שלא לקיים מצוות לולב קודם התפילה, עד שעה הסמוכה לאמירת ההלל, כדי לחשוש לדעת הרמב"ם הכותב שהנענועים הם מהווים קיום במצוות נטילת לולב, וכיון שהרמב"ם הזכיר את הנענועים בשעת קריאת ההלל דווקא ולא בשעת הברכה ממילא יש ליטול סמוך להלל (עיין רמב"ם פרק ז הלכות ט' ו').

אף על פי שהרב פרנק ואחרים הבינו בדעת האר"י שזה משום 'זריזין מקדימין', אבל בשו"ת יצחק ירנן (ח"ג כ"ג) הבין שהחשיבות היא ליטול את המינים בסוכה, ולכן בכל מצב שיש סוכה ליד בית הכנסת, גם לפי האר"י לא יברך על הלולב עד שעת ההלל, והוא מבסס את הבנתו זו בדברי ספר כיסא שלמה (למהר"ש מאזוז) סימן פ"ה.

נספח: מהרח"ו מביא את דברי האריז"ל, הוא מצטט שיטול לולב לפני התפילה בתוך הסוכה אחר עלות השחר, קשה על דבריו איך ניתן לברך לפני נץ החמה? (עיין כף החיים תרנ"א מ"ו זו לשונו: 'הנה טוב הוא שאחר עלות השחר שהוא כבר יום קודם שתתפלל תטול הלולב בתוך הסוכה ותברך עליו ואח"כ הד' נענועים של הלל יהיו בבהכ"נ ומה טוב היה אם היית מתפלל בסוכה כדי שתתפלל ותיטול הלולב בברכתו בשעה הראויה אליו שהוא אחר תפלת שחרית קודם ההלל. שער הכו"ד דף ק"ג ע"ד. פע"ח שער כ"ט סוף פ"ג.). בשו"ת יצחק ירנן (ח"ג) מכריח בדבריו, שכוונת מהרח"ו הייתה לנץ החמה דווקא, וכך התנסח הברכ"י: 'נהגו קצת מהמהדרים לברך על הלולב בהנץ החמה בתוך הסוכה ולנענע, ואחר כך בשעת ההלל מנענעים ד' נענועים' (הובא בכף החיים תרנ"ב ח). וראיתי שכן כתב הרב מאיר מאזוז בספרו בית נאמן סי' מ' (שלא יברך לפני הנץ, וכן שלא יברך לפני התפילה אם יש סוכה בבית הכנסת). שמעתי שהרב עובדיה יוסף היה מברך לפני ההלל (מפי רוני חורי והרב יהודה נקי).

סיכום: ישנם שני מנהגים בשאלה מתי לברך על הלולב, לפי הפשט יש ליטול את המינים ולברך עליהם בסמוך לאמירת ההלל, ואילו לפי המקובלים יש לברך עליו בסוכה, יש

שהבינו שגם אם יש סוכה בבית הכנסת יברך עליו בקומו כדי להיות זריז במצוות, ולכולי עלמא, לא יברך עליו אם טרם זרחה השמש.

תשובה תתנב

הרחת האתרוג (או"ח סי' תרנג)

שאלה: אם אני רשאי להריח את האתרוג לפני החג, והאם יש לברך על ריחו?

תשובה: אמנם מוזכר בהלכה (תרנ"ג א): ש'הדס של מצוה אסור להריח בו, אבל אתרוג של מצוה מותר להריח בו מן הדין, אלא שלפי שנחלקו אם מברכים עליו אם לאו יש למנוע מלהריח בו'.

כל ההוראה של השולחן ערוך, המונעת אותנו מלהריח בו, תקפה רק במהלך החג, אבל לפני החג ודאי שמותר להריח בו, כפי שמציין המ"ב (סק"ג) וזו לשונו: 'בעת נטילתו למצוה אבל קודם או אחר כך להריח בו לכולי עלמא יכול לברך, ויש אומרים דיש למנוע כל שבעת הימים'.

מלשון הרמב"ם נראה שאין בעיה להריחו גם בחג, שהרי כתב (לולב ז כ"ו): 'הדס שבלולב אסור להריח בו מפני שאינו ראוי אלא להריח והואיל והוקצה למצווה אסור להריח בו, אבל אתרוג מותר להריח בו שהרי הוקצה למצווה מאכילה'.

עיין מאמר בספרי השם רועי באריכות (עמ' 359) בעניין הרחת האתרוג בשעת הנטילה.

סיכום: רשאי להריח ולברך על הרחת האתרוג לפני החג.

תשובה תתנג

משקל החסידות (או"ח סי' תרנו)

שאלה: יש בידי תפילין וכן ארבעת המינים, יש לי יכולת כספית להדר באחד מהם, כלומר למכור מה שבידי ולקנות מהודר, מה עדיף?

תשובה: למרות שדין 'הדר' מקורו באתרוג, הנקרא 'פרי עץ הדר', מסתבר שיש להדר בתפילין הואיל וחובתם כל השנה ואילו לגבי ארבע מינים יכול אחרי תפילה ליטול שוב מחבר שיש לו סט מהודר.

תשובה תתנד

פירוק סוכה בחג (או"ח סי' תרסו)

שאלה: האם אפשר לפרק את הסוכה לפני שמחת תורה, במציאות שלא יהיה בביתו בשמחת תורה וחושש שמא תיגנב?

תשובה: בהלכה כתוב, שלא יסתור סוכתו ביום השביעי אחר שגמר לאכול שחרית (או"ח תרס"ו א), בטעם הדבר מצאנו שני הסברים: א. המ"ב כתב על פי דברי רש"י: 'דהא כל היום חובתו לישן ולשנן שם, ואי איקלע ליה סעודתא צריך לאכול בגוה'. ב. אם מפרק סוכתו, בכך מבטל את מצוות 'בסוכות תשבו שבעת ימים', שענייניו הוא לעבור דירה מביתו לסוכה, ואם מפרק לפני סוף החג נמצא שעקר דירתו לבית בטרם עת (כך נראה מדברי הר"ן סוכה כ"ג, ועיין מאמר על כך בשם הרב אשר וייס בספרי השם רועי עמ' 346).

יוצא אם כן, שאם יוצא מביתו ואין סיכוי שיחזור בתוך החג, היה ראוי להתיר לפי ההסברה הראשונה, אבל לפי ההסברה השנייה, עדיין הדבר אסור.

מסיבה נוספת יש לאסור והיא, שאין עושים מלאכה בחול המועד. אמנם התירו לבנות סוכה בחולו של מועד (שו"ע תרל"ז א) אבל לא התירו לפרקה (עיין בביאור הלכה שם ד"ה עושה, שדן האם גם מלאכות דאורייתא הותרו בבניית סוכה בחול המועד, ומאיזה טעם הותרה המלאכה).

סיכום: במצב שגרתי, אין לפרק סוכה לפני צאת החג, ורק במקרים שיש חשש שתיגנב, נראה שמותר.

תשובה תתנה

אכילה בסוכה בשמחת תורה (או"ח סי' תרסו)

שאלה: האם אפשר לאכול בסוכה בשמחת תורה [בגלל שיש שם אוויר נעים או שיש תקלה במזגן]?

תשובה: חז"ל הסבירו שתורה אסרה, משום 'בל תוסיף' לשבת בסוכה אחרי שעבר החג, המ"ב (תרס"ו ה) הסביר שאיסור תורה אינו עובר אלא דווקא כאשר מתכוון לשם מצווה, אלא שחז"ל אסרו משום שנראה כמוסיף. ולכן בצמוד לחג, אסור משום שנראה כמוסיף, אף אם אינו מכוון להוסיף, ואילו אחרי החג (מיום תשיעי ואילך) ובשאר ימות השנה אינו עובר באיסור, אם אינו עושה כך לשם מצווה.

אם נוח לו לאכול שם או שאין לו מקום אחר, צריך לפסול את סוכתו לפני שישב בה, כמפורט בשו"ע או"ח (תרס"ו, א) וזאת יעשה על ידי שפוחת בגג מקום ארבע על ארבע

טפחים בסכך לפני שיכנס שמחה תורה ואם מדובר במצב שכבר נכנס החג, יכול לעשות היכר כגון על ידי הכנסת קדירות וקערות [שזו פעולה האסורה במשך החג].

סיכום: בשעת הצורך, מותר לשבת (לא לשם קיום מצווה) בסוכה בשמחה תורה באופן שפסל אותה לפני כן.

תשובה תתנו

מארח תיירים בשמחת תורה (או"ח סי' תרסו)

שאלה: המשפחה מארחת קרובים מחו"ל, האם אנו יכולים לשבת בסוכה איתם בשמחה תורה?

תשובה: עיין בסימן תצ"ו.

תשובה תתנו

אכילה בסוכה בשמחת תורה (או"ח סי' תרסו)

שאלה: השנה שמחה תורה חל ביום ה', ושהינו בבית הורי בשמחה תורה. חזרנו לשבת הביתה, האם ניתן לשבת בסוכה בסעודות השבת, למרות שלא הספקתי לפסול הסוכה לפני שבת?

תשובה: הכלל בתלמוד הוא (ראש השנה כ"ח): שאיסור 'בל תוסיף', עובר עליו בזמנו אף ללא כוונה, ואילו אחרי זמנו צריך כוונה. ולכן, מי שמעוניין לשבת בסוכה בשמחה תורה, נחשב בזמנו, ולכן חייב לעשות היכר מבעוד יום על ידי שפוחת בגגה מקום ארבע על ארבע טפחים (שו"ע או"ח תרס"ו), ואם שכח לעשות פעולה זו מבעוד יום, יכניס לתוכה קדרות וקערות שעושה היכר לפוסלה (עיין שם במ"ב סקי"ב).

בנידון דידן שרוצה לשבת בה יומיים אחרי החג, אין איסור בל תוסיף כל עוד אינו מתכוון להוסיף. על כן אין צורך לעשות היכר. הדברים הללו מבוססים על דברי הרמ"א: 'ואם רוצה לאכול בסוכה אחר החג אין צריך לפחות בה, דלא נראה כמוסיף רק ביום שמיני'.

וכך כתב בבן איש חי (שו"ר וזאת הברכה ט"ז): 'מיהו ביום תשיעי אחר שקידש ואכל חוץ לסוכה, מותר לאכול בצהרים או במנחה בתוך הסוכה, שכבר ניכר דלא עבר על לא תוסיף, מאחר

שבלילה וגם ביום אכל חוץ לסוכה, ולא חיישינן למראית עין דאורחים שנכנסין לביתו בשעת מנחה, ורואין אוכל בסוכה'.

סיכום: מותר לשבת בסוכה יומיים אחרי סיום החג.

תשובה תתנח

זמן סעודת יו"ט (או"ח סי' תרסח)

שאלה: ביום שמחה תורה עשיתי קידוש על היין ואכלתי עוגה, האם מותר לאחר את סעודת החג עד אחרי חצות?

תשובה: רקע: בשבת ויום טוב אין להתענות, ואם רוב יום עובר בתענית, אין זה טוב. על כן מתעוררת השאלה האם ניתן לאחר את הסעודה השנייה, עד אחרי חצות היום?

בשם הרב מרדכי אליהו שמעתי דעות סותרות האם גם ביום טוב צריך להקפיד לאכול סעודה שנייה, לפני חצות היום (בספר קול אליהו שבת פ"ט סעיף מ', כותב שאם זה יום טוב שחל ביום חול אין צריך לאכול לפני חצות), כאשר עשה קידוש בבוקר או שתה לפני התפילה, אבל הרב יצחק יוסף כתב (ילקוט יוסף ימים נוראים מהד' תשע"ב עמ' רעג וראה מה שכתב במהדורת תשע"ו) שאכן צריך לאכול סעודה קודם חצות וכן כתב באופן פשוט בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' קצב).

במקרה בו אכל מיני מזונות כאשר עשה קידוש, נראה להקל בזה במקום הצורך, כלומר לאחר את הסעודה השנייה, בצירוף שלוש ספיקות: א. ספק אם יש לפסוק כדעת הראשונים הסוברים, שאין חיוב סעודה על הפת ביום טוב, מלבד ליל א' דפסח וסוכות (סוכה כ"ח. בתוספות שם ד"ה); ב. ספק נוסף הוא האם כל מה שדייקו בדברי הרמב"ם שסעודה שנייה היא בזמן שחרית זהו דווקא בשבתות שיש שם חיוב אכילת ג' סעודות, מה שאין כן בימים טובים שיש חיוב של סעודה אחת ביום בלבד; ג. ספק נוסף, אולי יש למיני מזונות גדרי לחם (עיין שו"ע או"ח קס"ח ז) ויוצאים בהם ידי חובת סעודה. - עיין שו"ת השם רועי עמ' 265.

חנוכה

- 789 תשובה תתנט - חנוכת הבית אחרי שיפוצים (או"ח סי' תרע).
789 תשובה תתס - סופגניה חלבית (או"ח סי' תרע).
791 תשובה תתסא - סופגניה אפויה (או"ח סי' תרע).
792 תשובה תתסב - ברכה על נרות ההידור (או"ח סי' תרעא).
794 תשובה תתסג - 'אין מקשין על הדרשן' (או"ח סי' תרעא).
794 תשובה תתסד - חנוכייה בבית הכנסת ללא מניין (או"ח סי' תרעא).
796 תשובה תתסה - ברכות למי שהדליק בבית הכנסת (או"ח סי' תרעא).
797 תשובה תתסז - ברכה ב'שטח' (או"ח סי' תרעא).
797 תשובה תתסז - הדלקה לפני שקיעה (או"ח סי' תרעא).
798 תשובה תתסח - סדק בכוסית (או"ח סי' תרעב).
799 תשובה תתסט - אכילה לפני הדלקה (או"ח סי' תרעב).
800 תשובה תתע - שמן למאור ושמן שביעית (או"ח סי' תרעג).
801 תשובה תתעא - ברכות לפני הדלקה (או"ח סי' תרעו).
803 תשובה תתעב - ברכות אחרי שהדליק (או"ח סי' תרעו).
804 תשובה תתעג - ברכה ברואה נר חנוכה שאינן חובה (או"ח סי' תרעו).
805 תשובה תתעד - שליח שלא בפניו, האם יברך (או"ח סי' תרעו).
806 תשובה תתעה - אכסנאי (או"ח סי' תרעז).
806 תשובה תתעו - קניין על ידי מעות (או"ח סי' תרעז).
807 תשובה תתעז - מחמיר באכסנאי (או"ח סי' תרעז).
807 תשובה תתעח - הדלקת אורח במוצאי שבת (או"ח סי' תרעז).
808 תשובה תתעט - הדלקה בטיול בשטח (או"ח סי' תרעז).
809 תשובה תתפ - הדלקה כאשר שני בני הזוג אינם בבית (או"ח סי' תרעז).
תשובה תתפא - אורחים האוכלים במקום אחד וישנים במקום אחר (או"ח סי' תרעז).
810 תשובה תתפב - חובת ההדלקה במקום שלא רואים נרות (או"ח סי' תרעז)..
811

- 812.....תשובה תתפג - שאריות שמן חנוכה (או"ח סי' תרעז).
- 814.....תשובה תתפד - תערובת שמן חנוכה (או"ח סי' תרעז).
- 815.....תשובה תתפה - נרות חנוכה במלון (או"ח סי' תרעז).
- 815.....תשובה תתפו - משתתף בפריטי (או"ח סי' תרעז).
- 816.....תשובה תתפז - חתונה בחנוכה (או"ח סי' תרעז).
- 817.....תשובה תתפח - חנוכה ללא בית (או"ח סי' תרעז).
- 818.....תשובה תתפט - שמן האם אוסר (או"ח סי' תרעז).
- 819.....תשובה תתצ - נר שבת ונר חנוכה (או"ח סי' תרעט).
- 821.....תשובה תתצא - חנוכה ב'מעין שלוש' (או"ח סי' תרפב).
- 822.....תשובה תתצב - שכחת 'על הניסים' (או"ח סי' תרפב).
- 823.....תשובה תתצג - המשך התפילה בחנוכה (או"ח סי' תרפב).
- 823.....תשובה תתצד - תפילה בחנוכה וראש חודש (או"ח סי' תרפב).
- 823.....תשובה תתצה - דילוג בהלל (או"ח סי' תרפג).
- 825.....תשובה תתצו - הלל בבית האבל (או"ח סי' תרפג).
- 825.....תשובה תתצז - סדר הקריאה (או"ח סי' תרפד).
- 825.....תשובה תתצח - טעות בקריאת התורה (או"ח סי' תרפד).

תשובה תתנט

חנוכת הבית אחרי שיפוצים (או"ח סי' תרע)

שאלה: בגלל פיצוץ בצנרת רציני שהיה בביתי, נצרכתי אני ומשפחתי לעזוב את ביתי לתקופה של שישה שבועות, ובאותו זמן החליפו לי את כל הצנרת וכן את כל הריצוף. חותני אמר לי שאני צריך לעשות 'חנוכת הבית', האם הוא צודק?

תשובה: אנחנו יודעים שיש 'חנוכת הבית' שהיא בגדר חובה, ויש חנוכת הבית שאינה חובה ואינה אלא משום 'סימן טוב'. אם אדם רוכש דירה, חייב לקיים חנוכת הבית ואילו אם הוא שוכר דירה, המנהג לעשות 'חנוכת הבית' מצד סימן טוב בלבד (עיין קונטרס היחיילי בית האדם דף ה.).

וזה דוקא בארץ ישראל, כפי שכתב בשו"ת באר שבע (סימן ע"א): 'יראה שיש לחלק בדבר אם הוא בארץ ישראל, אז נקרא סעודת מצוה אבל בחוצה לארץ נקרא סעודת הרשות'.

נראה להוכיח מקביעת חג החנוכה, שיש לקיים 'חנוכת הבית' מחדש, כאשר ארע בביתו קלקול ברמה כזו שכבר לא יכול לדור בו, וכעת חוזר לדור בו.

לפי הסבר אחד במקורות (עיין כף החיים תר"ע, ב): 'ועוד יש לומר, לפי שבטלה העבודה מחמת האויב וחזרה, נקראו ימי חנוכה, חג החנוכה נקבע שמו על כך שחזרו לעבוד במקדש, אחרי שעברה תקופה שבטל ממנו העבודה מחמת ידי אנס'. מדברים האלה, אנו רואים שהתחלה של שימוש במקדש אחרי הפסקה שהיתה, מגדירה זאת כ'חנוכה'.

לפי זה נראה לחדש, שטוב שיקיים שוב את הדבר המינימלי שהוזכר בספרים לעשות בחנוכת הבית, שהוא לימוד משניות וכדומה שנהגו ללמוד באירוע זה.

תשובה תתס

סופגניה חלבית (או"ח סי' תרע)

שאלה: האם מותר להכין סופגניות מבצק שמכיל חלב או אָשָׁל?

תשובה: חז"ל אסרו להכין פת המכילה חלב (שו"ע יו"ד צ"ז, א) מפני החשש שמא יבוא לאוכלה עם בשר, ואם הכין, אסור לאכול פת זו, אף לבדה. וזה לשון השו"ע: "אין לשין עיסה בחלב, שמא יבוא לאוכלה עם בשר, ואם לש, כל הפת אסורה, אפילו לאכלה לבדה".

כפוסקים הוזכרו מספר מצבים שבהם הדבר מותר:

א. הכין כמות מועטת של פת, כדי אכילה בבת אחת [כמה זה דבר מועט? לפי הרמ"א פת בכמות כזו שתאכל ביום אחד, ואילו פוסקי ספרד הבינו שזה מה שנאכל בסעודה אחת]. וזו לשון השו"ע (שם): "ואם היה דבר מועט כדי אכילה בבת אחת... מותר". ההיגיון שבדבר הוא, שכיוון שהכל נאכל 'על המקום' אין חשש, כי כל החשש היה שיישאר מהפת לארוחה האחרת, ואז לא ישימו לב, ויאכלו אותה עם בשר.

ב. אם אפה את הפת בצורה שונה מהרגיל, וכך לשון השו"ע: "או ששינה צורת הפת, שתהא ניכרת שלא יאכל בה בשר, מותר".

כתב בפתחי תשובה במקום (סק"ג): 'ע"י (בתשובת מהרי"ט ח"ב סי' י"ח) שכתב דאין מועיל שינוי רק בביתו, אבל לעשות הפת מרובה למכור בשוק אסור דאורחים לא יכירו בשינוי, ואף על סמך ההודעה אסור דחיישינן שמא ישכח מלהודיע'.

כלומר כל ההיתר לעשות שינוי צורה, הוא כאשר זה לחם ביתי, אבל ברגע שזה עומד לשיווק, הדבר אסור.

ההיתר להכין בורקס המכיל גבינה, מבוסס על העיקרון הזה, ואכן במאפיות מקפידים שבורקס הגבינה יהיה בצורה של משולש או של חצי ירח. גם בענייננו, בהרבה משפחות ראיתי שהסופגניות החלביות יש להם צורה של כדור עם שפיצים, ואולי זה עצמו ההיכר (מקום ההתלבטות ביחס לבורקסים הוא כך: אמנם התירו לעשות פת חלבית אם יש היכר, אבל זה רק אם נעשה בביתו ולא לשם שיווק, אז איך מועיל ההיכר הנ"ל ביחס לבורקס גבינה הנאפה לשם שיווק? וצריך לומר שאם זה סימן המוסכם על כל החברה, זה יועיל).

ג. בדבר הנאכל לשם קינוח, לא אסרו. בפתחי תשובה (צ"ג, ג) מצטט תשובת מהרי"ט (ח"ב, י"ח) הכותב: 'דווקא היכא דאיכא חשש שיאכלם עם הגבינה ביחד, אבל היכא דליכא למיחש להכי, כמו אותם הממולאים במיני מתיקה, שאין דרך לאוכלם עם גבינה, מותר ללוש אותם עם שומן, ולא חיישינן שמא אחריהם יאכל גבינה, דדיינו במה שאסרו, ואין לנו לגזור גזירה אחרת עליה, [הפתחי תשובה עסק במציאות הפוכה, שמכין מיני מאפה עם שומן בשרי, והוא מחדש שאין חוששים שמא יאכל אותם עם גבינה, מהסיבה הנ"ל].

ניתן להסיק מדבריו שתי יסודות: 1. אם זה מאפה של דברי מתיקה, הוא לא נכלל בגזירה, היות ואין דרך ללפת את המאפה עם גבינה; 2. לא אסרו חז"ל מהחשש שמא אחרי אכילת הפת הבשרית, יאכל או ישתה חלב, כי כל הגזירה היתה מחמת חשש ערבוב ולא מחמת חשש אכילה זה אחר זה.

אם ניקח את תמצית דבריו לענייננו, נסיק שבפת המיועדת לקינוח כמו סופגניה, אין חשש שמא יערבב אותה עם בשר.

ד. מסתבר, שחז"ל גזרו דווקא על פת שלא לעשות אותה חלבית, אבל לא גזרו על תבשילים שאינם מוגדרים כפת. בנידון דידן, אין על הסופגניה שם של פת, בגלל העובדה שטיגנו את הבצק ולא אפו אותו.

גם בהלכות סעודה (קס"ח י"ג) ראינו, שאין שם של לחם, על עיסה שטיגנו או בשלו, ולכן ברכתה אינה המוציא אלא מזונות ואפילו אם יקבע עליה סעודה.

הרב ינון קליין העיר שדי בהיתר השלישי, ולא צריך את שאר ההיתרים (ועיין בספר וסעדו לבכם סימן מ"ח).

הערות: 1. ישנו מקרה שפשוט שהוא מותר, והוא כאשר מכינים סופגניה פרווה, ואחרי שהיא מוכנה מחדירים לתוכה במזרק ריבת חלב. הדבר הזה מותר, ואינו בכלל הגזירה הואיל ואין הפת בעצמה חלבית. הדבר דומה למי שלוקח פרוסות לחם ומורח עליהם ממרח שוקולד חלבי, שזה ודאי לא בכלל הגזירה; 2. במקרה שמטגנים בסיר חלבי (נקי מחלב) אין מה לחשוש לגזרת חז"ל הנ"ל. 3. הרב חגי בריגורא המליץ להניח אחרי האפיה או הטיגון קצת ריבת חלב מבחוץ, על מנת לסמן שהבצק חלבי. היתר זה לא עומד בפני עצמו, אלא מצטרף לנימוק א' שהפת מועטת, כאשר מכין בבית. הרב בר גיורא לא מתיר על סמך הוספת ריבת חלב מבחוץ אלא דווקא אם יש שינוי בצורתו החיצונית של המאפה.

סיכום: בזכות הנימוקים שהובאו לעיל, נראה להתיר ללוש סופגניות עם חלב לשימוש ביתי, גם אם לא נאכלות 'על המקום'. במקרה שאופה את הסופגניה, טוב הדבר אם יהיה ניכר בצורה חיצונית שזה חלבי או שיניח מיד לאחר האפיה ריבת חלב.

תשובה תתסא

סופגניה אפויה (או"ח סי' תרע)

שאלה: בעקבות המלצת השר לענייני בריאות להכין סופגניות אפיות בתנור ולא בטיגון, הריני שואל מהם ההבדלים ההלכתיים בין סופגניה מטוגנת בשמן עמוק לזו האפויה?

תשובה: יש לכך ארבע השלכות:

א. אין מושג של קביעות סעודה באכילת תבשיל העשוי מדגנים, ואילו בדבר האפוי, למרות שבדרך כלל ברכתו 'מזונות', כאשר קובע עליו סעודתו (כ-170 גרם או סמ"ק) ברכתו המוציא וברכת המזון. העיסה של סופגניה מסחרית, היא ממש כמו של לחם, ולכן אם זה אפוי, יש לברך 'המוציא' ולבסוף ברכת המזון אף אם אכל כזית.

ב. לעניין בישולי גויים, אם הגוי עובד במאפייה, לפי הרמ"א (יר"ד קי"ג ז) מספיק שישראל ידליק את האש, הן ביחס לאפייה והן ביחס לבישול, ואילו לדעת השו"ע (שם), אין לסמוך על 'שגירת קיסם' בדברים המבושלים על ידי גוי, ואילו באפוי מותר על ידי שגירת קיסם על ידי ישראל.

ג. אם מביאים סופגניה מטוגנת בתור קינוח בסוף הסעודה, אין ברכת 'המוציא פוטר אותה' (ככה כתבתי מדעתי וכך כותב ברכת ה' ח"ב עמ' ריט, אבל ראיתי באור לציון ח"ב פרק י"ב י' בהערה שממליץ לא לאכול בסעודה בגלל הספק האם ברכתו המוציא. השאלה בה הוא דן, האם עדיין יש לחשוש שעיסה שטיגנו אותה, דינה כלחם, וממילא נפטרת בברכת המוציא). אם היא אפויה והעיסה מתוקה, יש ספק גדול בהלכה, האם ברכת המוציא פטר אותה, שהרי כל סוג 'פת הבאה בכיסנין', היא ספק לחם [עיי'ן ביאור הלכה או"ח קע"ו]..

ד. אם אופה יש להפריש חלה עם ברכה, אבל אם מטגן, יש להפריש ללא ברכה.
ה. לפעמים הסופגניות האפויות לא מספיק מתוקות כדי לברך עליהן מזונות, ביחוד לבני אשכנז המברכים המוציא על חלות מתוקות.

תשובה תתסב

ברכה על נרות הידור (או"ח סי' תרעא)

שאלה: הדלקנו נרות ביום השישי של חנוכה, ולמרות שאנחנו אשכנזים, אבל רק אבא הדליק כי לא השגנו נרות בשביל כולם. אחרי שסיים להדליק, שָׁכַן נכנס ואמר שיש לו נרות מיותרים. האם על הבנים להדליק בעצמם בברכה?

תשובה: ידוע שמעיקר הדין (כפי שמבואר בגמ' שבת כ"א:) כל בני הבית יוצאים ידי חובה בנר שמדליק בעל הבית, כנוסח הגמרא: 'נר איש וביתו', כפי שפירש רש"י: 'נר אחד בכל לילה, ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד'.

המנהג של בני אשכנז, שכל בני הבית מדליקים הוא על פי הנהגת 'מהדרין מן המהדרין', לפי מה שהובא ברמ"א (תרע"א, ב).

ניתן להבין את ההנהגה הזו (שמברכים כל אחד ואחד) בשני אופנים: א. ניתן לברך על נרות הידור. ב. בן שמדליק בעצמו, מכווון לא לצאת ידי חובה בהדלקת אביו.

בתשובת רע"א (מ"ת י"ג) מובאים שני ההסברים, והתקשה רע"א בדעת המג"א הסותר את עצמו בכיבוד מנהג בני אשכנז, בשני מקומות שונים:

א. בהקשר לפסיקה בסוגיה של מדליקין מנר לנר, בעוד שהשו"ע הסיק שהדבר מותר, לפחות בסיטואציה שמקרב פתילה לפתילה ואינו משתמש בגורם אמצעי כגון קיסם, הרמ"א כתב שנהגו להחמיר, והמגן אברהם (תרע"ד, א) בא לבאר את שיטת הרמ"א: זו לשון הרמ"א: 'נהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר, דעיקר מצוותו אינו אלא אחד, והשאר אינו למצווה כל כך'. ועל כך כתב מגן אברהם: 'כלומר דבנר אחד סגי לכל בני הבית, ולכן לא מבעיא שאין להדליק את הנרות של מוסיף והולך מהנר העיקרי, אלא אף מאב לבן אין להדליק כי מעיקר הדין האב פוטר את כולם בהדלקתו'. מדברים אלו נראה שמג"א הבין שהדלקת בני הבית היא בגדר הידור גרידא, ואין בה סממן של חובה.

ב. בסוגיה אחרת, בהקשר לאכסנאי, היוצא בהדלקת בעל הבית, כאשר משתתף עמו בפרוטה, או שיוצא בהדלקת אשתו אם הוא נשוי, כתב המגן אברהם (תרע"ז, ט) בשם מהרי"ל: 'מנהג פשוט שאורחים ובחורים מדליקים... ומשום ברכה לבטלה ליכא, כיוון שאינו רוצה לצאת בשל אשתו, וממילא חל חיובא עליה'. מכאן נראה שהאפשרות לברך למרות שכבר נפטר בהדלקת אשתו, בנויה על כך שהוא מכוון לא לצאת ידי חובה בהדלקתה, וממילא הוא מחויב מן הדין.

אמנם רע"א נשאר בצע"ג, אבל בפרי מגדים (א"א תרע"ד, א) מיישב כך: 'אף שמברכין כל אחד לעצמם, היינו שמכוונין שלא לצאת אחד בחבירו, מכל מקום אין מדינא כל כך מצוה, הלכך לא מיבעיא הנוספים שאין להדליק, אף כהאי גוונא אב ובן וכדומה אין להדליק זה מזה, אבל שני בעלי בתים בבית אחד מדינא מדליקין זה מזה'.

אחת ההשלכות מחקירה זו, היא השאלה שבה פתחנו. מצד אחד, ברור שבני הבית התכוונו לצאת ידי חובה בהדלקת האב, ונמצא שכל מה שמדליקים כאשר השיגו נרות נוספים הוא מכוח הידור בלבד, ולפי ההסבר שניתן לברך על נרות ההידור, אף כאן יוכלו לברך, ואילו לפי ההסבר שאין לברך על נרות הידור (אלא אם כן הבן הפקיע את עצמו מהדלקת אביו) אזי כאן אסור יהיה לבנים המדליקים לברך כאשר הם ידליקו. הואיל וספק זה לא הוכרע, ולמרות שאליה רבא הכריע שניתן לברך על נרות הידור, לא כולם הסכימו עמו, וחזרנו לכלל של סב"ל.

עיין לקמן תשובה השניה בסימן תרע"ו, שם גם עסקנו בברכות הנרות של ההידור.

סיכום: ישנה חשיבות גדולה שהבנים ידליקו בעצמם, אבל לא יברכו על הדלקה זו.

תשובה תתסג

'אין מקשין על הדרשן' (או"ח סי' תרעא)

שאלה: כתבו הפוסקים (בן איש חי וישב ש"ד) שיש להדליק נר בצד שמאל ומזוזה בצד ימין ועל ידי שיש עליו ציצית הרי שמסובב במצוות, וזו לשונו: 'והרי שלשה מצוות ביחד כי האדם הנכנס ולובש ציצית שהוא טלית קטן שעליו, וראשי תבות שלהם צמ"ח ציצית מזוזה חנוכה, ובזכות זה יבא משיח צדקינו צמ"ח שמו (זכריה ו, י"ב), ויתקיים פתחו שערים ויבא גוי צדיק (ישעיה כו, ב) כי ימין ושמאל תפרוצי (ישעיה נ"ד ג)'.
 המקור לדברי הבן איש חי, המוסיף את עניין הציצית, מעבר למזוזה וחנוכה הכתובים בתלמוד, הוא בשאלתות של רב אחאי גאון (כ"ו, ב) ששם מופיע גם עניין הציצית, כי בגמרא אין מופיע אלא המזוזה והנרות (הנצי"ב כתב בפירושו 'העמק שאלה', שאולי המקור בחז"ל לדברי השאלתות הוא מאחת משבע מסכתות קטנות שאבדו).

כאן עולה השאלה: איך ישנו חיוב ציצית ביחד עם חיוב חנוכה, שהרי חנוכה מצוותה בלילה, ואילו על ציצית נאמר 'לילה לאו זמן ציצית' (עיין שו"ע או"ח י"ח), ואם כן, בשעה שישנו חיוב הדלקת נרות כבר חלף והלך לו חיוב ציצית?

תשובה: הנצי"ב (העמק שאלה כ"א אות כ"ו) מעיר על הקושי הזה, ומיישבו בשני אופנים:

1. בעל השאלתות סובר כמו הראשונים שמצוותה משקיעה (שיטת הרמב"ם חנוכה פרק ד', ה') ולא כמו מי שהסביר מסוף שקיעה (לשון הטור או"ח תרע"ב), דהיינו צאת הכוכבים. וכיוון שבשקיעה עדיין זה 'ספק יום', לכן חייב אז בציצית וגם בנר חנוכה.
  2. בעל השאלתות סובר כמו הרא"ש, שהגדרה 'לילה לאו זמן ציצית' אינה נמדדת לפי זמן לבישת הבגד, אלא לפי סוג הבגד: בגד המיוחד ליום חייב אף בלילה, והבגד המיוחד ללילה פטור אף ביום.
- לפי זה מובן איך ישנה מציאות של חיוב חנוכה יחד עם חיוב ציצית. ועיין בשו"ת אול"צ (ח"ד עמ' רנה) ובשפת אמת על חנוכה שנת תרנ"ד שגם הם התייחסו לקושי הנ"ל.

תשובה תתסד

חנוכייה בבית הכנסת ללא מניין (או"ח סי' תרעא)

שאלה: במושב שלנו אין מניין בימות החול, ורק בשבת מצליחים לארגן תפילה במניין. התפילה הראשונה בשבוע שיש בה מניין היא תפילת קבלת שבת, אבל מנחה של יום שישי כל אחד מתפלל לבדו. חג החנוכה מתקרב ואני מתלבט האם להדליק

נרות חנוכה בבית כנסת קודם כניסת שבת, למרות שלא יהיה באותו הזמן עשרה אנשים.

תשובה:

א. הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת אינו חיוב מן הדין מפני שחובת ההדלקה היא נ' איש וביתו', ואין בית הכנסת כיום משמש כמקום מגורים לשום אדם. לכן כתבו הפוסקים, שאין המדליק יוצא ידי חובה בהדלקה זו, וצריך להדליק שנית בבית בברכה (רמ"א תרע"א ז). על השאלה, מה טעם המנהג, ראינו שלושה נימוקים: 1. תקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק, וכמו שתקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים שאוכלים ושותים שם (כלבו); 2. לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם, שיש בזה פרסום גדול להשם יתברך וקידוש שמו כשמברכים אותו במקהלות (שם); 3. כיוון שאין אנו יכולים לקיים המצווה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ, מפני שיד האומות תקיפה, ומברכים על זה כמו שמברכים על הלל דראש חודש אף על פי שאינו אלא מנהג (ריב"ש קי"א).

ב. החידוש במנהג זה הוא שמברכים על ההדלקה, גם אותן קהילות שנהגו שלא לברך על ההלל בראש חודש.

על השאלה, מדוע יש הבדל ביניהם, והלא שניהם מכח מנהג? כך ישבו קושי זה: 1. "דשאני הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת דאיכא בהו משום פרסומי ניסא, ומנהג ותיקין הוא" – שו"ת פרי הארץ (או"ח י"ב). 2. "יש חילוק בין ברכת ההלל של ר"ח, שבאותו יום אין סרך חיוב מצווה כלל. אבל כאן יש עיקר למצוות ההדלקה בביתו של כל אדם, הלכך אפשר לברך על הדלקות נרות חנוכה של בית הכנסת" – חתן סופר (ה"ב דף קע"ג).

ג. מהם התנאים הנדרשים (עיתוי, מניין) על מנת לברך בבית הכנסת?

1. הרמ"א (או"ח תרע"א, ז) כותב שבבית הכנסת ביום רגיל מדליקים בין מנחה לערבית, גם לאותם שיטות שמדליקים בבית אחרי ערבית, כי אז באותה שעה 'העולם מקובצים' ואין אנחנו רוצים לעכב הציבור אחרי ערבית כי כל אחד ממהר לביתו להדליק (מ"ב סקמ"ו).

2. ביחס לערב שבת ישנם שני מנהגים. בשם כלבו ואבודרהם נכתב להדליק לפני מנחה, ודרכי משה (אות ה) כתב שלא נוהגים כן אלא אף בערב שבת מדליקים בין מנחה לערבית. בהסבר המנהג להדליק אחרי מנחה, ניתן ללמוד מדברי 'מור וקציעה', הכותב שכיוון שההדלקה בבית הכנסת היא משום פרסום הנס, נדרש שיתקיים תנאי של 'מקהלות' ולכן צריך שיהיו עשרה בעת ההדלקה, ולכן לא ידליק בברכה אם אין מניין בשעת ההדלקה. אבל דעת המ"ב היא, שפרסום הנס מתקיים לאו דווקא בעשרה, ועוד נימוק ישנו שלמרות שבשעת ההדלקה אין עשרה, אבל כשיבואו ויראו נרות דולקים בזה גם מתפרסם הנס, ולכן אם השעה מתאחרת ידליק בברכה אף ללא מניין.

על אף שדעת המ"ב היא לברך וכך פסק גם הרב עובדיה יוסף (חזו"ע עמ' נב), אבל לדעת כה"ח (סקע"ח) אין לברך משום סב"ל. [בחזו"ע הוסיף וכתב שגם לדעת המו"ק נראה שיש לצרף נשים הנמצאות בבית הכנסת למניין העשרה, כי גם על ידן יש פרסום הנס].

הרב מאיר מאזוז (בית נאמן גיליון 190 מקץ תש"ף) ממליץ שבערב שבת חנוכה, יתפללו עשרים דקות לפני פלג המנחה (מנחה קטנה), ואחרי זה להדליק נרות בבית הכנסת (וידליקו בביתם לאחר שיתפללו מנחה ויחזרו לבית הכנסת לקבלת שבת) ואז מרוויחים שני דברים: 1. תפילת מנחה בשעה שהיא לכתחילה, שזה מנחה קטנה. 2. שיש עשרה בזמן ההדלקה, מה שלא תמיד מסתדר אם כולם התפללו מנחה גדולה, ואז אין נוכחים עשרה לפני כניסת שבת בשעת ההדלקה, ואז נצטרך לסמוך על השיטות שדי שבהמשך יראו עשרה אנשים את הנרות דולקים.

סיכום: ניתן לברך על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת על אף שאין בשעת ההדלקה מניין, אם יודע שבמשך הזמן יבואו עשרה.

תשובה תתסה

ברכות למי שהדליק בבית הכנסת (או"ח סי' תרעא)

שאלה: מי שהדליק בבית הכנסת והלך אחרי זה לביתו להדליק שוב, מפני שאין אדם יוצא ידי חובתו בנרות של בית הכנסת, והואיל ואינו ביתו שדר בו (רמ"א תרע"א ז), האם יברך על ההדלקה שוב בביתו?

תשובה: הדין מתחלק לשניים:

א. אם יש לו בביתו עוד 'בני בית' (שסומכים על הדלקתו וברכותיו, כמנהג הספרדים), פשוט שיברך את כל הברכות מתחילה, כדי להוציאם ידי חובה.

ב. אם הוא אדם בודד: 1. לפי חזו"ע (עמ' נד) ויצחק ירנן (ח"ה מ"ה) יברך 'להדליק' בלבד; 2. לפי מ"ב יברך להדליק ושעשה נסים (שם סקמ"ה); 3. לפי הרי"ד סולובייצ'יק (נפש הרב עמ' רכו) יברך גם שהחיינו, כאשר מדובר בלילה הראשון.

תשובה תתסו

ברכה ב'שטח' (או"ח סי' תרעא)

שאלה: אני חייל, אהיה בחנוכה בביסל"ח, והבנתי שנישן באוהלי שטח. איך אני אמור לקיים מצוות נר חנוכה?

תשובה: אם אתה ישן באהל או ברכב הראויים למגורים - לפי הרב אברהם שפירא אתה נחשב כאדם שישן בבית, כי לדעתו מגורים ארעיים, שמם מגורים ויכול להדליק בברכה.

אם אתה ישן בשדה, לפי הרב אברהם שפירא אינו יכול להדליק בברכה [וכ"פ החזו"ע חנוכה וכן דעת הרב מרדכי אליהו], ולכן הדין כאן מתחלק לשניים כדלקמן: אם אנחנו מגדירים אותך כסמוך על שולחן הוריקן יכול לצאת בהדלקת הוריו, אבל אם מגדירים אותך כעצמאי, יוצא שאתה פטור מקיום המצווה בגלל שחסרים התנאים לחיוב במצווה (הובאו דבריהם ב'מקראי קודש' לרב משה הררי בגוף הספר וכן בעמ' קסז). אך לפי שיטת ציץ אליעזר וזו גם דעת הרב שאול ישראלי, גם בישן בשטח חייב בנר חנוכה בברכה, ואין כאן שום ביטול מצווה.

בכל אופן ראוי לבקש מהוריקן לפטור אותך בהדלקתם.

כמו כן, ניתן להדליק בברכה במקום בו מתפללים, אך אין יוצאים ידי חובה בהדלקה זו. עיין לקמן על סימן תרע"ז, מה הדין בחייל בשטח, האם ידליקו עליו בבית או שידיליק בעצמו?

תשובה תתסז

הדלקה לפני שקיעה (או"ח סי' תרעא)

שאלה: בבית הכנסת אנו מדליקים נרות חנוכה אחרי מנחה כמקובל, אבל אני שם לב שבסיום תפילת מנחה, עדיין לא שקעה השמש, האם ראוי להמתין מעט?

תשובה: בספר חזון עובדיה (חנוכה עמ' סט) כתב להדליק בבית הכנסת אחרי שקיעה, ואם כבר מתחילים ערבית לפני שקיעה ינהג כדברי ה'זבחי צדק' (ה"ב או"ח כ"ט) להדליק מפלג המנחה בבית הכנסת אף שעוד היום גדול.

תשובה תתסח

סדק בכוסית (או"ח סי' תרעב)

שאלה: מי שהדליק נר חנוכה ביום הראשון של חנוכה, והתברר שיש סדק בכוסית כך שהשמן דלק/ידלק כעשרים דקות, מה עליו לעשות?

תשובה: אמנם ההלכה היא שמצד אחד 'כבתה אין זקוק לה', אבל מצד שני צריך לתת בנר שמן שיספיק לדלוק חצי שעה.

בנידון דידן, שאמנם היה שמן למשך הדלקה של חצי שעה אבל למעשה לא היתה אפשרות שידלק חצי שעה בגלל הסדק שיש בכוסית, הרי זה דומה למקרה שאין מספיק שמן. ההצעה לתקן את החור עם חומר אוטם אמנם טובה, אבל עדיין צריך לכבות ולחזור ולהדליק על פי היסוד ש'הדלקה עושה מצווה' (עיין שו"ע או"ח תרע"ה, ב. הכותב: 'יש מי שאומר דכיון שהדלקה עושה מצווה צריך שיתן שמן בנר, כדי שיעור, קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואחר כך הוסיף שמן עד כדי שיעור, לא יצא ידי חובתו).

לכן בנידון דידן, יש להשיג כוסית חדשה תקינה ולשים בה שמן בכמות הראויה, ולחזור ולהדליקה.

לגבי ברכה, יש להקדים שיש בגמרא (שבת כ"א:) שני הסברים לביטוי המופיע בברייתא: 'מצוותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק'. האחד: 'דאי לא אדליק, מדליק'. והשני: 'אי נמי לשיעורא'. אמנם לפי ההסבר השני, ישנו הכרח שיהיה שמן בכלי, בכמות של בעירה של חצי שעה, ולפי אותו ההסבר לא יצא כלל ידי חובה אם לא היה שם מספיק שמן, אבל כיוון שישנו הסבר שני, שלדעתו אין משמעות לכמות השמן, וההדגש הוא רק על שעת ההדלקה, לכן מספק אין לו לברך שנית בהדלקה החדשה (על פי מ"ב תרע"ה סק"ח, באור הלכה תרע"ב א, ד"ה ובלבד, תרע"ב מ"ב סק"ד).

הערות: 1. בתשובה לעיל, אנו משווים בין מצב ששם שמן כשיעור אלא שהיה שם סדק, לבין המצב שלא היה שם שמן כדי שיעור. בניגוד לכך, היה אפשר לתלות שאלה זו במחלוקת האמוראים בב"ק (י"ז:) האם אזלינן בתר מעיקרא אזלינן או בתר תבר מנא אזלינן. לפי הדעה ש'בתר מעיקרא אזלינן' הכלי שנזרק מראש הגג נחשב לשבור משעת זריקתו, ואילו לפי הצד השני, אין על הכלי שם של שבור עד שיפול לרצפה (נפקא מינה: אם מישהו יזרוק עליו אבן לפני שנפל לרצפה, האם חייב על כך). אם כן, לפי הצד השני ש'בתר תבר מנא אזלינן' כל עוד לא נשבר, נחשב הכלי לשלם, ואם כן, בשעת ההדלקה במקרה הנ"ל נחשב שיש כמות שמן הנצרכת כל עוד לא נשפך ויצא ידי חובה גם לפי ההלכה ש'הדלקה עושה מצווה'; 2. מה שכתבתי לעיל, לעניין הברכה (שאינו מברך על ההדלקה), אינו תואם את דעת

פרי חדש (המובא בסימן תרע"ה, ב) הכותב שצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה בברכה ע"כ, ולא הבנתי טעמו [אולי הוא סובר ששני ההסברים בגמרא אינם חולקים זה על זה וקיימא לן כדברי שניהם הלכה בתורת ודאי, כפי שניתן גם לדייק בשיטת הרמב"ם].

סיכום: יש להדליק מחדש בכוסית תקינה, ואם שם לב לפני שנכבה הנר צריך לכבותו ולהחליפו ושוב להדליק. לעניין ברכה, אין לברך שוב מחמת שיש כאן ספק בחיוב.

תשובה תתסט

אכילה לפני הדלקה (או"ח סי' תרעב)

שאלה: אנחנו מוזמנים להדלקת נרות אצל חמותי, נגיע הביתה רק בתשע ורק אז נדליק נרות, האם אני רשאי לטעום ממאכלים שהכינה לכבודנו?

תשובה: מובא בהלכה שאין לאכול קודם הדלקת נרות (מ"ב תרע"ב י).

נתמקד בשלושה נושאים: א. מה כמות האכילה האסורה? ב. האם יש להפסיק באמצע אכילתו, אם נזכר שטרם הדליק? ג. האם רשאי לאכול אם טרם הגיע לביתו, כגון שהוא בדרכים או שמוזמן לקרובים בשעת הדלקת נרות ועתיד להגיע הביתה בשעה יותר מאוחרת?

א. ככלל, אין לאכול לפני קיום מצווה (עין מאמר בנושא בספר השם רועי עמ' 355), אבל טעימה מותרת, אכילת פת עד כביצה נחשבת לטעימה.

ב. בשער הציון (ס"ק ט"ו) העיר, שבאופן שנזכר באמצע אכילתו שטרם הדליק, חייב להפסיק באמצע. למרות שכלל בידינו, שמי שהתחיל לאכול באיסור [כי עדיין לא קיים מצווה המוטלת עליו], אם זו מצווה דרבנן מותר להמשיך, אם יהיה שהות לקיימה אחר שיסיים סעודתו, כאן הדין שונה ואנו מחייבים אותו להפסיק מיד, כי כאן יש שיקול נוסף, והוא שלא יעבור הזמן של 'עד שתכלה רגל מן השוק'.

במקרה שהתחיל לסעוד בשעה שש ומעלה (כלומר שכבר כלתה רגל מן השוק), נראה לי שחוזרים לדון על פי הכללים הרגילים, שהרי בין כה הפסיד את שיטת הרמב"ם הסובר שזמן זה הוא לעיכובא (בשער הציון הנ"ל מזכיר שתי סיבות לחייבו להפסיק לאכול: האחת כנ"ל, שליכא שהות, והשניה משום פרסומי ניסא. מסתבר שסיבה שניה ללא הראשונה, אינה עומדת בפני עצמה) ויש מקום לבעל דין לחלוק, ולומר שמשום פרסום ניסא נס חייב להפסיק, ולא מצאתי כך דברים מפורשים בפוסקים.

ג. שאלתי מספר רבנים שאלה זו. הרב דוב ליאור אמר שמותר רק עד כביצה, אבל הרב אברהם אלמליח והרב אברהם שילר אמרו שמותר, מפני שמקרה זה דומה למציאות שלא הגיע עדיין זמן החיוב, כל עוד לא הגיע לביתו. לדעתם, מחויב לשים שומר שיזכיר לו,

כפי שהובא הדין בהלכות בדיקת חמץ (עין א"ר ושו"ע הרב סימן תל"א, ובספר נטעי גבריאל הלכות פסח עמ' צב כותב שמי שבדרך ואינו יכול לבדוק, רשאי ללמוד או לאכול).

סיכום: ישנן דעות שונות בשאלה, אכן יש הגיון להתיר לאכול לפני שהדליק כי עדיין לא הגיע לביתו (ויעשה תזכורת בטלפון או שיבקש מאחד ממארחיו שיזכיר לו להתפלל כאשר יגיע לביתו), בכל מקרה טעימה עד כביצה ודאי מותרת.

תשובה תתע

שמן למאור ושמן שביעית (או"ח סי' תרעג)

שאלה: יש בידי שמן זית שכתוב עליו "שמן למאור", ויש בידי גם שמן זית שהוסק מזיתים שגדלו במצפה רמון והם של קדושת שביעית, במה עדיף להדליק?

תשובה:

א. ישנה מחלוקת הפוסקים האם מותר להדליק בשמן של שביעית: סברת המתירים היא כך: במשנה נאמר (שביעית ח, ב): 'שביעית, נתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה, לאכל דבר שדרכו לאכל, ולסוד דבר שדרכו לסוד. לא יסוד יין וחמץ, אבל סך הוא את השמן. וכן בתרומה ובמעשר שני. קל מהם, שביעית, שנתנה להדלקת הנר'. לפי זה מותר להדליק בפירות שביעית, מה שאין כן בפירות תרומה. לגבי תרומה, אם השמן הוא טהור מותר לכהן לאכול ואסור להדליק בו, ורק אם הוא טמא אז ניתן להדלקת הנר.

פירות שביעית ניתנו לשם הנאה ואכילה. כאשר אדם מקיים מצווה, בזכות פירות שביעית נחשב הדבר שהוא גם מפיק הנאה מפירות שביעית. ולכן עצם זה שהוא זוכה לקיים מצווה בזכות שמן של שביעית, זה נחשב לשימוש המותר בפירות שביעית ואין כאן פעולה של הפסד הפרי.

וכך פוסקים הרב בן ציון אבא שאול (אול"צ שביעית ב, ז) וכן הרב ש"ז אויערבך (הלכות שלמה חנוכה עמ' רפח).

מאידך, ישנם הפוסקים שאין להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית, הואיל ואסור להשתמש לאורן של נרות חנוכה, ונמצא מאבד את השמן ללא הנאה גופנית מהאור. לדעתם, אמנם זוכה לקיים מצווה בנרות שמן זה, אבל אין זה נחשב להנאה מהשמן הואיל וישנו כלל: 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' (אשרי האי ש או"ח ח"ג עמ' רלח).

בשמן המופק מזיתים הגדלים במקומות שהם ספק חו"ל (כוונתי למקומות שיש ספק האם הם בגבולות הארץ לענין מצוות התלויות בארץ) לדעתי, יש להקל מכח ספק ספקא באיסור דרבנן (שביעית בזמן הזה דרבנן, המקום הוא ספק א"י והשימוש בשמן לצורך נר חנוכה ספק אם הוא אסור).

ב. שמן המצוי בחנויות הנקרא 'שמן למאור', אם הוא עשוי משמן זית ללא תערובת חומרים אחרים, הוא כשר לכתחילה אם הוכן לפי ההגדרה השניה שאביא בהמשך.

המושג 'שמן למאור' יכול לכלול שני סוגי שמנים: 1. שמן שלא ראוי לאכילה בגלל חומרים רעילים שבו או כל סיבה אחרת (יש סימוכין לכך שאינו ראוי למצווה אם הוא מאוס, בדברי רמ"א יוד קד, ב הכותב: 'ובמקום שהשומן מאוס לאכול, אסור להדליקו גם כן בבית הכנסת, משום הקריבהו נא לפחתך'); 2. שמן שהתיישן ואחוז החומציות שלו עלה לאחוזים מסוימים, שלפי הוראות משרד הבריאות אין לשווקו כשמן הראוי לאכילה.

בעבר, לא הייתה מודעות לסוגיה זו של אחוזי החומציות, ולכן השתמשו גם בשמן שהתיישן לשם אכילה, ולכן לא מסתבר ששמן שהיה מוגדר כמהודר לפני מספר שנים ייחשב היום לסוג ב'. אמנם דעתו של הרב מרדכי אליהו היא, שיש להדליק לכתחילה בשמן לאכילה דווקא, אבל לא ירדתי לסוף דעתו.

הערות: א. הרב ש"ז אורבך מבאר שהמושג 'מצוות לאו להינות נתנו' נוגע בעיקר להלכות נדרים, ששם דעת הנודר לא היתה על 'מעשה מצווה' שעושה עבורו המודר, אבל לענין הנאה מקיום מצווה, וכי אפשר לומר שאין לאדם קורת רוח גדולה, מכך שזכה לקיים מצווה? ב. שמן שהופק על ידי יהודים, יש בו הידור על שמן שהופק ומשווק על ידי גויים, כפי דרשת חז"ל: "או קנה מיד עמיתך" - שמכאן למדו, שראוי לתת פרנסה לאחינו בני ישראל.

סיכום: שני השמנים שהוזכרו בשאלה מהודרים, ורשאי אדם להדליק באיזה שירצה (מקצת חברי כתבו שלמאור עדיף).

תשובה תתעא

ברכות לפני הדלקה (או"ח סי' תרעו)

שאלה: מהו העיתוי הנכון בברכות על הדלקת נרות חנוכה?

תשובה: רקע: חז"ל תקנו ביחס למצוות הדלקת נר חנוכה שלוש ברכות, להדליק, שעשה ניסים ושהחיינו (על פי גמרא שבת כ"ג.). בנוסף לכך, הובא בשם מסכת סופרים לומר את הנוסח של 'הנרות הללו וכולי'. לא התבאר דיו במקורות מה העיתוי של כל אמירה.

ביחס לברכת המצוות 'להדליק נר [של] חנוכה, הדבר יותר פשוט שיש לברך לפני שמתחיל להדליק, על פי הכלל הידוע ש'כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן' (פסחים ז:), השאלה היא מה ביחס לשאר האמירות?

לפני שניכנס עמוק למקורות אצטט את דברי מסכת סופרים (כ, ו): 'כיצד מברכין, ביום הראשון המדליק מברך שלש, והרואה שתיים. המדליק אומר, ברוך אתה י"י אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר [של חנוכה] ואומר, הנרות האלו אנו מדליקין על הישועות ועל הניסים ועל הנפלאות, אשר עשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים, וכל שמונת ימי חנוכה הנרות האלו קודש, ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, כדי להודות שמך על נפלאותיך ועל ניסיך ועל ישועתיך; ואומר, ברוך אתה שהחיינו; ואומר, ברוך אתה שעשה נסים. אילו למדליק, אבל לרואה, אינו אומר ביום ראשון אלא שתיים, שהחיינו ושעשה. מיכאן ואילך, המדליק מברך להדליק, ומתנה; והרואה אומר, שעשה נסים.'

רואים בדברי מסכת סופרים שינויים מסויימים: אמירת הנרות הללו באה לפני שתי הברכות הנוספות, כמו כן ברכת שהחיינו קודמת לברכת שעשה נסים.

לא ברור בדברי מסכת סופרים האם יש לומר את כל הברכות כולל הנרות הללו לפני הדלקת הנר הראשון או רק לאחר ההדלקה!
ישנן מספר התייחסויות בספרי הפוסקים:

חלק ראשון יעסוק בשתי הברכות הנוספות, וחלק שני יעסוק באמירת הנרות הללו:

א. 1. לפי הרמ"א על פי מהרי"ל (תרע"ו ב) יש לברך את כל הברכות לפני שמדליק.

2. הרב יוסף דב סולובייצ'יק (נפש הרב עמ' רכד-ה) דייק ממסכת סופרים שיש לומר את הנרות הללו וברכות שעשה נסים שהחיינו אחרי הדלקת הנרות. לדעות הללו, אמירת 'הנרות הללו' היא חלק מהותי של פרסום הנס (כי בשלמא בארבע כוסות של ליל הסדר, אמירת ההגדה מבררת את מהות הנס, אבל בחנוכה, מה יברר את משמעות הנס לולא אמירת הנרות הללו, ועל כן יש לאומרו מיד אחר ההדלקה) וברכות הנוספות שניתקנו גם לרואה, על כן יאמר אותן רק במצב שהוא כבר בגדר רואה, זאת אומרת אחרי שהדליק את הנרות, ולכן יש להדליק קודם אמירתן.

אמנם כך הבין הרב סולובייצ'יק מדברי מסכת סופרים, אבל למעשה, ביום הראשון לא רצה לחרוג לגמרי מדברי הרמ"א, ועל כן נהג הרב סולובייצ'יק, כמהרי"ל לברך שלוש ברכות לפני הדלקת הנר, אבל בשאר הימים שיש מספר נרות, היה נוהג לברך בין הדלקת הנר הראשון לשאר הנרות את שאר הברכות, ואז יוצא אליבא דכו"ע, כי כך יוצא ידי כל השיטות (כי גם לפי המהרי"ל הסובר שיש עובר לעשייתן גם ביחס לברכת שעשה נסים, גם פה מקיים את דבריו במקצת, שהרי לא הדליק עדיין את כל הנרות, ויש עדיין 'עובר לעשייתן');

המקובלים כתבו שיש לברך להדליק ואז ידליק ואחרי זה יברך את שאר הברכות (עין שו"ת יצחק ירנן ח"ה מ"ה). הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים נ"ח, ב) כותב שינהגו כך אך ורק המקובלים. חכם אחד ציין בפני, שכאשר אדם מברך ברכה, שלא יעשה פעולות/מלאכות באותה העת, כשם שבאמירת 'אשר יצר' לא יעסוק בניגוב ידיים וכדומה, על כן יש עדיפות לסיים את הברכות ורק אז להתחיל בהדלקה, ורק בסיומה לומר הנרות הללו.

הערה כללית: דיון זה הוא רק בגדר של לכתחילה, כי כולם מודים שבדיעבד ניתן לברך את ברכות שעשה נסים ושהחיינו גם לאחר ההדלקה (על פי שו"ת רע"א מה"ת י"ג), י"א רק בחצי השעה הראשונה וי"א כל משך הדלקתן (הלכות חגים לרב מרדכי אליהו נ"ח, כ"ו).

ב. לגבי אמירת הנרות הללו: ישנה מחלוקת האם לאומרו אחרי הדלקת כל הנרות או אחרי הדלקת הנר הראשון (הובאו הדעות במ"ב תרע"ו סק"ח), ונראה מתוך לשונו של המ"ב, שמי שנוהג לאומרו אחרי נר אחד, הוא עדיף. גם הרב מרדכי אליהו כתב כן (שם נ"ח, כ"א). [ובספר נפש הרב הנ"ל הסתפק בדברי מסכת סופרים אולי יש לאומרו קודם ההדלקה, ונראה שלא נהגו כך למעשה]

תשובה תתעב

ברכות אחרי שהדליק (או"ח סי' תרעו)

שאלה: האם בהלכות נר חנוכה קיים הכלל הרגיל ש'ספק ברכות להקל' גובר על 'ספק ספקא'?

תשובה: רע"א נשאל (שו"ת מה"ת י"ג) ביחס לאדם שבלייל השביעי של חנוכה נזכר שלא ברך, אחרי שכבר הדליק חמש נרות. האם רשאי עדיין לברך את ברכות נרות חנוכה? תשובתו היא שיש כאן כמה ספקות, ולכן יש לברך. והנה הספקות: א. האם יש לברך על נרות של הידור (אמנם קיים את המצווה של נר איש וביתו, אך צריך לסיים את הדלקת נרות ההידור). ב. האם ניתן לברך על הנרות שכבר הדליק, כי מצוות חנוכה היא מצווה מתמשכת (שיעורה חצי שעה) כמו שניתן לברך מאותה סיבה על תפילין גם אחרי ההידוק (או שמא כיוון שאם כנתה אין זקוק לה, מחשב שאין למצווה הזו שיעור). ג. יש דעה בראשונים שניתן בדיעבד לברך על המצווה, גם לאחר עשייתה.

המ"ב (תרע"ו, סק"צ) מאמץ את פסיקתו של רבי עקיבא איגר. עיקרון זה לכאורה סותר את מה שפסק המ"ב בהלכות ברכות (סימן רט"ו סקט"ו) ששם כתב שחמור איסור 'ברכה לבטלה' גם בספק ברכה לבטלה, ולכן נמנעים מלברך, אפילו במקום שיש ספק ספקא.

הרב עובדיה יוסף מסכים בפסיקתו (חזו"ע חנוכה קל"ג-ד) לדברי רע"א, אבל מטעם אחר. לדעתו העקרון כאן הוא שונה (ואינו נשען רק על כלל של ס"ס). וכך הוא מסביר: מפני שעדיין

עסוק במצווה, וטרם גמר את המצווה, לכן יכול לברך. הדבר דומה למי שמברך ענט"י אחרי שנטל ידיו ועדיין לא ניגב את ידיו, וכן דומה למי ששכח לברך על נטילת הלולב ונזכר לפני שסיים את מצוות הנענועים, שיכול עוד לברך (על פי מ"ב או"ח תרנ"ב סקכ"ו), גם בספרו הליכות עולם (ח"א עמ' סה) כתב כדברי רע"א ונימק שם שבזה מורים לברך במקום שיש ספק ספקא, כי כאן עצם הברכה גם נעוצה בפרסום הנס. וכן כתב להלכה בשו"ת אול"צ (ח"ד עמ' רעו).

עסקנו בשאלה דומה לכך, האם מברכים על נרות ההידור, בסימן תרע"א בשאלה הראשונה. **סיכום:** רע"א כתב שיש לברך במקרה הנ"ל מהסיבה שיש כאן ספק ספיקא. יש לציין שזה דין חריג, ואף פוסקי ספרד שבאופן כללי לא מברכים במקום ספק ספיקא, אלא אם כן ישנה סיבה נוספת לברך, גם כן יודו שיש לברך כפי מה שהוסבר בגוף התשובה.

תשובה תתעג

ברכה ברואה נר חנוכה שאינן חובה (או"ח סי' תרעו)

שאלה: מי שרואה נרות חנוכה שאינן ממש של חיוב, האם יברך עליהן את 'ברכות הרואה'?

תשובה: על נרות של בית הכנסת - הרב ש"ז אויברך הסתפק בזה (מנחת שלמה ח"ב נ"א ושלמי מועד עמ' רכד) והכריע שלא לברך, אבל דעת הרב עובדיה יוסף (חזו"ע עמ' קמג) היא, שיש לברך.

הערה: מי מברך את ברכות הרואה? לפי שיטת השו"ע, לא יברך את ברכות הרואה, אלא רק אדם שלא הדליק ולא עתיד להדליק ואין מדליקים עליו בביתו.

בני תימן הפוסקים כרמב"ם יברכו כל עת שרואים נרות דולקים, על אף שהדליקו וברכו כבר בעצמם (על פי תשובת הרמב"ם).

וזו לשונו בשו"ת (רכ"ב): 'שאלה ומה יאמר אדוננו בדבר מי שהדליק נר חנוכה וברך עליו וחזר והדליק (נר) חנוכה אחר או ראהו, היחזור ויברך על הדלקתו או על ראייתו, וכן פעם אחר פעם, אם לא? תשובה: הדבר בזה תלוי בכוונת המברך כמו בשאר הברכות, אם היתה כוונתו להדליק נרות הרבה זה אחר זה, ברכה אחת לכולם, ואם ברך והדליק ואחר כך נזדמן לו נר אחר להדליק, יברך ברכות אחרות וכן אפילו נזדמנו לו מאה זה אחר זה. וכך הדין בברכת הרואה וכתב משה'.

תשובה תתעד

שליח שלא בפניו, האם יברך (או"ח סי' תרעו)

שאלה: האם יכול שליח לברך בשעה שמדליק נרות חנוכה עבור משלחו, שלא בפני משלחו?

תשובה: לגבי נר חנוכה כתב המג"א (תרע"ו ד): 'כתב הב"ח מצאתי כתוב, אדם שהדליק יכול להדליק לאשה ולברך וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר אין לברך כיון שהמצווה מוטלת על גוף...'.
לברך כיון שהמצווה מוטלת על גוף...'

נחלקו חכמי ישראל בכוונת דברי המגן אברהם/הב"ח: א. הרב ש"ז אורבך הבין את דבריו כפשוטם, שלא יברך השליח שום ברכה אם אין איש מאנשי הבית נוכח באותה השעה (בספר הליכות שלמה חנוכה עמ' ש-שא וכן מנחת שלמה ח"ב נ"ז סקכ"א, הוא מדמה זאת למי שמניח תפילין על ידו של חברו, שאינו יכול לברך את ברכת המצווה). הוא מבאר את דברי הב"ח שאי אפשר שהשליח יברך בשעה שמדליק אם אין מאנשי הבית נוכח; ב. בניגוד להבנה זו בדברי הב"ח הנ"ל, בשו"ת שבט הלוי (ח"ז פ"ח) העמיד את דברי הב"ח רק לעניין ברכות ההודאה, אבל ברכת להדליק ודאי שהשליח יברך, ועיין עוד בספר בגדי שש סימן נ"ב. ג. באופן דומה מעמיד אגרות משה את דברי המג"א הנ"ל דווקא באופן שאיש מדליק עבור אישה, אבל איש המדליק עבור איש, פשוט שיברך השליח (רק את ברכת להדליק), כפי שנהוג שבכל מצווה הנעשית על ידי שליח ששליח מברך (או"ח ח"א ק"ץ).

בביאור שיטת הב"ח ראיתי באורחות שבת (ח"ד עמ' קצג) שמבאר שיש חילוק בין מצווה בחפץ כמו הפרשת חלה, שיכול לברך על ללא נוכחות בעל העיסה, לבין מצוות חנוכה שהוא בהגדרה בין גברא לחפצא (זה לא כמו חובת בדיקת חמץ שחייב לבדוק כל מקום שזה רשותו אלא זה תלוי באדם בתנאי שיש לו בית).

סיכום: יש אומרים שהשליח צריך לברך את ברכת להדליק בלבד, ויש אומרים שלא יברך כלל.

תשובה תתעה

אכסנאי (או"ח סי' תרעז)

שאלה: אכסנאי ספרדי שאוכל משולחן בעה"ב אך אינו בקביעות טפל לו, האם צריך 'להשתתף בפריטי'?

תשובה: מדברי המ"ב (סק"א וכן סק"ד) משמע שחייב להשתתף, הואיל ואינו סמוך על שולחנו בקביעות (אף אינו רוצה להיות מן המהדרין) – ע"פ פמ"ג (א"א, ג).

יש שדייקו מלשון הביאור הלכה (סו"ס תרע"ז), שכל עוד לא מתארח למשך 8 ימים, אין הוא מוגדר כאכסנאי.

בהערות איש מצליח הביא (הע' 7) בשם גינת ורדים (בחיבורו גן המלך) שאכסנאי שאינו משלם כלום לבעל הבית, אין צריך להשתתף, דמסתמא מזכה לו חלק בשמן ובפתילות. אך כתב שיש להחמיר כדברי מ"ב, ובסוף הספר (עמ' ג.) כתב בשם יחוה דעת (ח"ו מ"ג עמ' רלז) שמדברי ב"י יש לדייק שלא כדברי הפמ"ג אלא כגינת ורדים, שכתב שבן שאינו סמוך צריך להשתתף, משמע שאם סמוך פטור.

אבל הרב משה לוי דוחה הוכחה זו, כי מתכוון לרמוז שאם סמוך אצלו בקביעות, דווקא אז פטור מלהשתתף. למעשה, הרב משה לוי ממליץ להשתתף במעות או שבעה"ב ייקנה לו בפירוש במתנה חלק בשמן ובפתילות כגון על ידי הודאת בעל דין.

תשובה תתעו

קניין על ידי מעות (או"ח סי' תרעז)

שאלה: איך מועיל הקניין על ידי מעות (והלוא נפסק שאין מעות קונות)?

תשובה: א. מן התורה מעות קונות, ואם מתנה שיועיל קניין כסף, מהני (על פי שו"ע חו"מ קצ"ח ה' ברמ"א); ב. אם הקונה מצוי אצל המוכר, לא שכיח חשש של 'נשרפו חיטיך בעלייה', ולכן שפיר קונה (חו"מ קצ"ח, ה); ג. מדין 'קניין אודיתא' על ידי שיודה בעה"ב שחלק מהשמן שייך לאורח; ד. מדין סיטומתא (אם יש מנהג של סוחרים לקנות בפעולה מסוימת, קניינו חל למרות שאין לקניין זה מקור בתורה); ה. בענייני מצווה מעות קונות (עיין גמרא עירובין פ"א:). [על פי הערות איש מצליח בסוף הספר (דף מ"ח): ומקראי קודש לרב הררי מהד' תשע"ד (עמ' 6-115)]

תשובה תתעז

מחמיר באכסנאי (או"ח סי' תרעז)

שאלה: מי שהוא אכסנאי והוא נשוי, האם יכול להחמיר על עצמו ולהדליק בברכה בבית מארחו?

תשובה: רמ"א (תרע"ז ג) כתב בשם תרומת הדשן ש'אם רוצה להחמיר ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומברך עליהם, וכך נוהגים'.

אבל בבית יוסף כתב על כך: 'ולי נראה שאין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה'. מקשים על דברי הבי"ט סתירה מדברי עצמו, שכתב בברכות השחר שיכול לשמוע מאחד את כל ברכות השחר ולברך אחר כך בעצמו, כי מכוון שלא לצאת, ואין מחשיבים את ברכתו שברכה שאינה צריכה!

מיישב הברכי יוסף, שלעניין ברכות השחר הכל תלוי בכוונתו, מה שאין כן כאן, שאף אם לא כיוון יוצא בנר ביתו, ולכן אם כיוון שלא לצאת הוזה 'ברכה שאינה צריכה' (קשה לי על דבריו, שהיה צריך לומר שיש כאן ברכה לבטלה).

נראה לי שיש כאן יסוד, שבו חלוקים גדולי עולם. לפי תרומת הדשן היחס בין בעה"ב לבני ביתו הוא, שהוא מוציא אותם ידי חובה וזה כמו בכל ענייני שליחות וגדרי שומע כעונה, שיכול לכוון לצאת ידי חובתו דרך אביו ויכול לכוין שלא לצאת, אבל לפי הרב החיד"א הכל תלוי במציאות, שאם יש נר בבית, הרי כולם יוצאים ידי חובה, ואין הדבר תלוי בכוונה כלל, וכך כתב שם בהערות: 'ובחכם צבי בתשובות הנוספות סי' י"ג שכתבו להוכיח שהדלקת נר חנוכה אינה מצוה המוטלת אקרקפתא דגברא אלא חובה על כל בית, ולא דמי למקרא מגילה', [הרב נקי העיר שכן פסק בחזו"ע חנוכה עמ' קמט-קן].

כעת ראיתי בספר רב פעלים (ח"ב או"ח ג) שמביא פתרון לבעל המעוניין לברך למרות שגם אשתו מדליקה באופן שהוא מדליק קודם שהיא מדליקה (אמנם הוא עוסק שם בהלכות נר שבת, שמעוניין הבעל להדליק בברכה בעצמו בחדר השינה, אבל אני מבין שזה יהיה נכון גם ביחס לנ"ח).

תשובה תתעז

הדלקת אורח במוצאי שבת (או"ח סי' תרעז)

שאלה: מי שמתארח אצל חמיו וכדומה בשבת, וחוזר במוצאי שבת לביתו, היכן ידליק?

תשובה: יש בכך ארבע שיטות:

1. הרב ש"ז אוירבך פסק שהוא יוצא ידי חובה במה שמדליק או משתתף במקום התארח בימימה שעברה (כלומר שהוא נידון כאכסנאי הואיל ועד עתה התארח בבית מארחו, ואינו דומה לאדם שבא למספר שעות לבקר חברים, שאינו יוצא ידי חובה בהדלקה שלהם) והוסיף שישהה שם חצי שעה לאחר הדלקתו (הליכות שלמה י"ד י"ט).
2. אבל לדעת הרב עובדיה יוסף (בשם מהר"י כ"ץ): עיקר הדלקת נר חנוכה אינו הולך אלא אחר מקום לינה (חזו"ע ע"מ קנה).
3. הרב מרדכי אליהו תלה בשאלה האם יחזור לביתו לפני השעה תשע בלילה או לא.
4. הרב מאיר מאוזו כתב, שישתתף בפריטי עם חמיו וכשיבוא לביתו ידליק שם ללא ברכה (מ"ב עם הערות איש מצליח).

תשובה תעט**הדלקה בטיול בשטח (או"ח סי' תרעז)**

שאלה: בחור המטייל בחנוכה האם יכול להדליק בשטח?

תשובה:

הקדמה: חז"ל אמרו (שבת כ"א): שמצוות חנוכה 'נר איש וביתו', רש"י ציין שביתו אלו בני ביתו, וזו לשונו: 'נר אחד בכל לילה, ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד', אבל הרמב"ם דיבר על בית פיזי וזו לשונו: 'כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד'.

אם נחשוש לפסיקת הרמב"ם שיש צורך בבית על מנת שיתחייב במצווה, יש לדון מה מוגדר כבית.

אם ישן הוא במבנה בטיול, פשוט שיכול להדליק כמו שהוא נוהג להדליק בפנימייה. אם ישן הוא באוהל או ברכב הראויים למגורים - לפי הרב אברהם שפירא הוא נחשב כאדם שישן בבית, כי לדעתו מגורים ארעיים, שמם מגורים ויכול להדליק בברכה. אם ישן בשדה, לפי הרב אברהם שפירא אינו יכול להדליק בברכה [כ"פ גם בחזו"ע חנוכה ע"מ קנו], ולכן הדין כאן מתחלק לשניים כדלקמן: אם אנחנו מגדירים אותו כסמוך על שולחן הוריו יכול לצאת בהדלקת הוריו, אבל אם מגדירים אותו כעצמאי, יוצא שהוא מתחמק מקיום המצווה בכך שמבטל את התנאים לחיוב במצווה (הובאו דבריו במכתבו בנספחים על 'מקראי קודש' לרב משה הררי ע"מ

קסז). אך לפי שיטת ציץ אליעזר (חט"ו כ"ט) והרב שאול ישראלי (מקראי קודש ט, ל"ב בהערה ק"ח), גם בישן בשטח חייב בנר חנוכה בברכה, ואין כאן שום ביטול מצווה. במקראי קודש לרב הררי, כתב בשם הרב שאול ישראלי שאין צורך בבית, ואילו בשם הרב מרדכי אליהו כתב שצריך מבנה של קביעות (ספר הלכות חגים נ"ח מ"א).
סיכום: אם ישן במבנה ידליק בברכה, ואם באהל או תחת כיפת השמיים, יש בכך מחלוקת.

תשובה תתפ

הדלקה כאשר שני בני הזוג אינם בבית (או"ח סי' תרעז)

שאלה: אדם נשוי שלא נמצא הלילה בבית, ואשתו מתארחת באותו לילה, כגון שישנה אצל הוריה, איך יקיימו מצוות נר חנוכה?

תשובה: הגמרא אומרת (שבת כ"ג.) שאדם נשוי שאינו בביתו, אשתו מדליקה עליו, וכך נוקט השו"ע: 'אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, צריך לתת פרוטה לבעל הבית' (תרע"ז א). משמע שאם אשתו מדליקה עליו, בכך הוא יוצא ידי חובה (מ"ב סק"ב).

לגבי נידון דידן, שבו גם האישה אינה מדליקה בביתה מפני שמתארחת, ראיתי בכך שתי התייחסויות: א. והרב מאיר מאזוז כותב שעליו להדליק בברכה במקום שנמצא; ב. הרב עובדיה יוסף (כפי שציטט אותו הרב יהודה נקי) כותב שתיתן כסף לאביה ותבקש ממנו שיוסיף קצת שמן עבור בעלה ויכוון גם עליו (כל זה ליתר חיזוק שיוציאו ידי חובה).

מקורות: א. הרב מאיר מאזוז בהערות על מ"ב איש מצליח (תרע"ז ג הערה 1): 'ונראה לי, דהיינו דווקא שמדליקין עליו בביתו, כדדייק לישניה דמרן בסעיף א' ובסעיף זה, אבל אם אשתו אורחת אצל אחרים ומשתתפת בפרוטה, דייה להפקיע עצמה, אבל לא את בעלה. אם נמצא בבית מלון בחו"ל, דטפל לטפל לא אמרינן, וזה פשוט. נאמן ס"ט; ב. הרב מרדכי אליהו (במקראי קודש לרב הררי, פרק ט' סעיף ל"א הערה ק"ו) הורה שאם יש לה חדר בפני עצמה תדליק בברכה ותכוון להוציא את בעלה, ואם לאו תאמר לאביה שידליק גם עבור בעלה או שבמקרה זה יברך וידליק הבעל בעצמו.

הרב יוסף אליהו אמר לי שבאופן כללי, אדם נשוי במילואים, למרות שאשתו מדליקה עליו בבית, אם יש לו חדר לעצמו תמיד חייב להדליק בו משום חשד ללא ברכה, אבל אם אשתו לא מדליקה מכיון שאינה בבית, זה מתחלק לשניים, אם יש איתו בחדר בן אשכנז שמברך ומדליק עבור כולם, יוצא בזה, אבל אם היו לבד בחדר, ידליק בעצמו בברכה.

תשובה תתפא

אורחים האוכלים במקום אחד וישנים במקום אחר (או"ח סי' תרעז)

שאלה: אנחנו מתארחים בחנוכה אצל בני משפחה למשך יממה. הם דאגו לנו לדירה ללינה, אבל את הסעודות אנחנו אוכלים יחד איתם בביתם. היכן עלינו להדליק נרות חנוכה, והאם יש לברך על הדלקתן?

תשובה: בהלכה מופיע מקרה של אכסנאי, ש'אם יש לו פתח פתוח לעצמו, צריך להדליק בפתחו, אף על פי שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה, והוא אוכל על שולחן בעל הבית, והוא הדין לכן האוכל אצל אביו. הגה וי"א שבזמן הזה שמדליקין בפנים ממש, ידליק במקום שאוכל וכן נהגו' (תרע"ז א).

על פי השו"ע משמע, שבמקרה שהאורח שוהה בחדר או דירה בפני עצמה, מדליק הוא בעצמו.

יש לברר, האם ההדלקה במקרה הנ"ל במקום השינה היא משום חשד, או שהיא מתוקף החיוב במצווה?

המ"ב (סק"ב) כותב שזה משום חשד שיאמרו שלא הדליק נר חנוכה, ועל פי זה כתב (סק"ז וכן סק"ח) שאם מדליקים עליו בביתו אין צריך לברך, אבל אם אין מדליקים עליו בביתו, צריך לברך כי חל עליו החובה להדליק מן הדין הואיל ואינו משתתף איתם בפרוטות ע"כ.

בספר כף החיים (תרע"ז סק"ז) מצטט מדברי הפרי חדש הכותב שאם הבן ישן וסועד אצל אביו כל הימים, למרות שאוכל אכילת ארעי בביתו, אינו מדליק אלא בבית שאוכל וישן שם בלילה (הביאו גם הבאה"ל תרע"ז א, ד"ה במקום) מדייק כף החיים מדבריו: 'ומשמע, אם אין ישן אצל אביו, צריך להדליק בביתו'.

גם הרב מרדכי אליהו (הלכות חגים פרק נ"ח ק"ב) כותב כך: 'בן האוכל בבית אביו אך גר בדירה נפרדת, אפילו היא באותו הבניין - מברך לעצמו על ההדלקה', והביא זאת להלכה גם בספר מקראי קודש לרב משה הררי (ט, יז). נראה לי שהחשיבה הזוקקת אותו להדליק בכרכה היא כך: כאשר הוא ישן ואוכל אצל אביו, נחשב לאורח שלו, ובטל אליו ולכן יוצא בהדלקת אביו. אבל כאשר יש לו דירה בפני עצמו, נחשב הוא לאדם עצמאי (כשוכר דירה בעיר) וממילא מקום חיוב ההדלקה הוא בביתו [העיר לי הרב יהודה נקי: כך גם הבנתי מהרב עובדיה יוסף שמקום השינה עיקר].

ביחס לבני אשכנז הדין שונה, כי לדעתם תמיד יש להדליק במקום שאוכל. לדעתם, אין חשש של חשד בימינו אם אינו מדליק במקום שישן, הואיל ובזמן הזה נוהגים להדליק

בפנים. לכן בני אשכנז ידליקו בברכה במקום שאוכלים, בין אם הקצו להם דירה לשינה ובין אם לא (מקראי קודש שם).

סיכום: משפחה המתארכת ויש לה דירה מיוחדת לשינה, לבני ספרד ידליקו בדירה ההיא בברכה, ולבני אשכנז ידליקו במקום שבו אוכלים.

תשובה תתפב

חובת ההדלקה במקום שלא רואים נרות (או"ח סי' תרעז)

שאלה: במהלך חג החנוכה, התנהל תרגיל מטעם משרד הביטחון. תפקידי היה לבקר את התנהלות התרגיל ולכן ישנתי בשטח עם מספר אנשים נוספים, אשתי מדליקה עלי, שאלתי היא: האם יש להדליק שם על מנת לראות נרות חנוכה [יש לציין שבאותו מבנה לא הדליקו חברי נרות חנוכה, מהסיבה שאינם מקפידים להדליק או שהם במצב שמדליקים עבורם בבית]?

תשובה: כתב רבי יוסף קארו בשו"ע (תרע"ז ג' בשם אורחות חיים): 'יש אומרים שאף על פי שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות. הגה: כי חייב לראות הנרות'.

המ"ב (ס"ק י"ד) מעיר שסעיף זה סותר את הנאמר לעיל (תרע"ז ג') שמי שמדליקים עליו בתוך ביתו, אין צריך לברך על הראיה. ומתוך זה מגיע הוא למסקנה שאין להדליק בברכה, אלא אם כן יאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו (כשם פרי חדש). יוצא מדברי המ"ב שהאפשרות לברך על ההדלקה, יכולה להתקיים רק באופן שמכוון שלא לצאת ידי הדלקת אשתו, ובהסתמך על דברי תרומת הדשן (ק"א) שאפשר לכוון שלא לצאת, אבל לפי הב"י עצמו (תרע"ז א') שחלק על תה"ד לא יהיה ניתן לכאורה ליישב את דברי השו"ע כאן.

אבל הרב עובדיה יוסף (חזו"ע קנ"ח-ק"ס) הסביר שכוון שמרן השו"ע כתב זאת ללא חולקים, סימן שכך פוסק להלכה. צריך לומר שהחילוק הוא בין מקום שיש בו נרות, שאז אינו מחויב להדליק כיוון שרואה הנרות, ולכן גם לא מברך, לבין מקום שאינו רואה הנרות, ששם מחויב להדליק בשביל לראות את הנרות, מדין פרסום הנס. ומסיים: 'ומכל מקום טוב שיכוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו'.

סיכום: אם אין רואים נרות חנוכה, ידליק אחד מהם בברכה, על מנת שיוכלו לראות נרות חנוכה.

תשובה תתפג

שאריות שמן חנוכה (או"ח סי' תרעז)

שאלה: בסוף חנוכה, נשאר שמן בכוסיות, האם ניתן להשתמש בו, כי שמעתי שיש בו סגולה, שמורחים אותו על 'שושנה' שיש ברגל [ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים]?

תשובה: כתב הטור (או"ח תרע"ז, ד) בשם השאילתות, שהמותר שבשמן משתמש בו למחרת, והנותר ביום השמיני, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו, שהרי הוקצה למצוותו.

בביאור הלכה (ד"ה הצריך) הסביר שכל הדין הזה אמור בשמן הנשאר בכוסיות, ולא בנר הנשאר בצלוחית (הבקבוק עצמו).

ישנם מספר נושאים לברור: א. מדוע השמן הזה אסור בהנאה? ב. האם ניתן להשאירו לשימוש נר חנוכה בשנה הבאה? ג. האם ניתן להשתמש בו לשם מצווה אחרת? ד. מדוע דין זה אינו סותר את הפסיקה בסימן תרע"ב?

א. מדוע השמן הזה אסור בהנאה?

הסיבה שהשמן אסור, היא מדין 'מוקצה למצוותו' כשם שעצי סוכה אסורים בהנאה (סוכה ט). וכן אתרוג של מצווה אסור אף להריח אותו. [הר"ן, שבת דף ט. בדפי הרי"ף, מתקשה מדוע לא נאמר שאחרי קיום המצווה, יהיה השמן מותר כשם שעצי סוכה מותרים לאחר סוכות, ועיין שם מה שתירץ].

ב. האם ניתן להשאירו לשימוש נר חנוכה בשנה הבאה?

מצד הדין, היה ראוי להתיר להשאירו לשימוש נר חנוכה בשנה הבאה, אבל מלשון השו"ע שכתב לשורפו נראה שהדבר אסור, בגלל החשש שאם ישהנו עלול ליהנות ממנו, ולכן אין ברירה אלא לשורפו, ואף אין להתיר להניחו בכלי מאוס, כי אמנם זה ימנע מבני אדם לאוכלו אבל עדיין יש חשש שיהנו ממנו בבעירה לשימוש חולין (על פי דברי הטור).

ג. האם ניתן להשתמש בו לשם מצווה אחרת?

מסברא היה נראה להתיר לתת אותו, בשלמותו ובאופן מייד לנר של מצווה כגון נר של בית הכנסת, כי אין כאן שימוש חול וגם אין חשש של תקלה.

אלא שיש אוסרים גם את זה, מפני שכך דייקו מלשון השו"ע, שאמר לשורפו ולא נתן ברירה אחרת.

מאידיך, המהרש"ל (בחיידושו על השו"ע) כתב להתיר, מפני שיש כאן צירוף של מספר דרכי היתר: 1. ישנם ראשונים שנקטו שהתלמוד אסר לעשות רק שימושים של חולין לאור נרות חנוכה, ולא שימוש של מצווה; 2. לאותם הדעות, שהאיסור הוא רק תשמיש בזוי, כספירת

מעות, ניתן לומר שאחרי שעבר החג, כבר אין ביזוי מצווה; 3. לדעתו גם שימוש לא מיידי מותר, מפני שאין הוא מסכים לדברי הראשונים שיש לגזור מחשש תקלה, כי אין לגזור גזירות בשמן שאיסורו רק מדרבנן.

הפוסקים הסתייגו מדברי מהרש"ל (עיין חזו"ע עמ' קס וכן הלכות חגים נ"ח צו) וגם דייקו מלשון של רמב"ן ומאירי (שבת כ"א:): הכותב: 'נאסר לו לעולם, כמי שהקדישו לשמיים', כביכול שזה ברמה יותר חמורה מאשר 'הוקצה למצוותו', וחלים עליו כעין גדרי הקדש.

בספר פסקי תשובות (עמ' תקב) התיר להשהותו ולשורפו בשעת בדיקת חמץ (לא לשרוף בו את החמץ, אלא ליד החמץ). סברא שלו היא: שמעיקר הדין, המותר שבשמן אחרי דליקה של חצי שעה, אינו אסור (כפי שיתבאר באות ד'), ולכן אין להחמיר ולגזור שלא להשהותו, ועוד יש לצרף סברא שעד פסח אינו זמן כל כך ארוך וניתן להיזהר מחשש שמא ישתמש בו שימוש של חולין.

ד. מדוע דין זה אינו סותר את הפסיקה בסימן תרע"ב?

הטור כתב (בסימן תרע"ב) בשם הרי"ף, שאם נתן בנר שמן יותר מהמינימום (זמן של בעירה של חצי שעה), מותר לכבותו וגם מותר ליהנות מאורו.

לפי זה לא מובן שהרי לכאורה, הטור כאן סותר את עצמו, בכך שהוא מתייחס לשמן שנשאר לאחר החג כאל 'מוקצה למצוותו'?

ישנן שתי תשובות לשאלה זו: א. לפי מהר"י אבוהב: אם שם שמן בנר והקצהו לזמן של חצי שעה בלבד, רק אז הותר אינו מוקצה, מה שאין כן אם נתן שמן באופן סתמי, אזי הוקצה בשלמותו למצוותו. ב. לפי הב"י: בסימן תרע"ב מדובר שנשאר הנר דולק מעבר למחצית השעה, ולכן אינו מוקצה, מה שאין כן בנידון דידן (בסימן תרע"ז) שמדובר באופן שנשאר מהשמן הצריך לשיעור זמן ההדלקה, אלא שכבה תוך זמנו וכדומה, ולכן אותה הכמות אסורה אף לאחר שנגמר החג.

יש להוסיף כאן נקודה חשובה, אם עשה תנאי לפני ההדלקה והתנה שהמותר לא יהיה אסור, יועיל תנאו כפי שהתבאר בהלכות סוכה (על פי תרל"ח ב ועיין הלכות חגים נ"ח צ"ג).

ביחס לשאלה האם מועיל תנאי ליהנות מהשמן של זמן שיעורו, עיין מ"ב מהד' דרשו תרע"ב הערה 23 וכן הערה 27.

סיכום: באופן שהתנה מותר בכל אופן להשתמש במותר על שיעור חצי שעה, ואם לא התנה ונשאר שמן מעבר לחצי שעה, הנשאר מותר לפי הב"י, ואילו השמן הנשאר בבקבוק פשוט שלא נאסר כלל.

תשובה תתפד

תערובת שמן חנוכה (או"ח סי' תרעז)

שאלה: הבן שלי רצה לסייע בנקיונות ומיד אחרי חנוכה, הוא שפך את השמן הנשאר בכוסיות חזרה לבקבוק השמן, האם אני רשאי להשתמש באותה התערובת?

תשובה: כאמור בתשובה הקודמת, אין להשתמש במותר השמן הנשאר בכוסיות (במידה והוא של חצי שעה). כאן שהשמן האסור כבר התערב בשמן המותר (שהרי השמן שבבקבוק לא הוקצה למצוותו, עפ"י ביאה"ל ד"ה הצריך) יש להעריך האם יש בשמן המותר פי שישים כנגד השמן האסור. אם יש הכל מותר, כפי שניתן להסיק מלשון השו"ע: 'ואם נתערב בשמן אחר ואין ששים לבטלו, יש מי שאומר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו'.

במקרה שאין פי שישים בשמן המותר, האם מותר להוסיף על התערובת שמן חול, על מנת שיהיה פי שישים בהיתר כנגד החלק האסור?

הטור כתב בשם מהר"ם מרוטנבורג שאסור לבטל אותו בשישים, למרות שכבר התערב בשמן של היתר, כי לדעתו יש ליישם כאן את הכלל ש'אין מבטלין איסור לכתחילה'.

הש"ך (יו"ד צ"ט י"ט) מציין, שעל פי פסיקת השו"ע (יו"ד צ"ט ו הכותב כך: 'איסור של דבריהם, אין מערבין אותו בידיים כדי לבטלו. ואם עשה כן, במזיד, אסור. אבל אם נפל מעצמו, ואין בהיתר כדי לבטלו, מרבה עליו ומבטלו'). באיסורין שהם מדרבנן, מותר לבטל איסור לכתחילה, אחרי שנתערב, ולכאורה לא מובן מדוע בהלכות חנוכה השו"ע לא התיר לבטל את השמן האסור! הש"ך כותב שהשו"ע דייק בלשונו באו"ח 'יש אומרים', על מנת לרמוז שאין הלכה זו מקובלת אליבא דכולי עלמא.

המגן אברהם (תרע"ז, י"ב) כתב שאין ליישם כאן את ההיתר שהובא ביו"ד (לבטל לכתחילה איסור שהוא רק מדרבנן) הואיל ויש כאן גדר של 'דבר שיש לו מתירין', שאינו בטל אף באלף. השמן הנותר נחשב לדבר שיש לו מתירין, שהרי מעיקר הדין מותר להשהותו ולהשתמש בו בחנוכה בשנה הבאה. הכלל הוא, שבכל מקום שהאיסור עתיד להיות מותר, אין כמות ההיתר שיש בתערובת, מבטל את האיסור.

ישנם שני קשיים בדברי המג"א: א. לפי דבריו, גם אם יש פי שישים בתערובת היה ראוי שיהיה הכל אסור, בעוד שרואים בלשון השו"ע שאם היה שישים כנגד האיסור, היה הכל מותר. ב. לכאורה המג"א עושה שימוש לא נכון במושג 'דבר שיש לו מתירין', כי שם הכוונה היא שהדבר האסור יהפוך בעצמו בעתיד להיתר (ללא מיגבלות), אבל כאן האיסור ישאר איסור, אלא שיהיה זמן שהוא מותר בשימוש רק לחנוכה, כך הקשה ב'לבושי שרד' (עיין גמרא יבמות פ"ב).

הוא מיישב שכוונת המג"א היא שדומה המקרה הזה ל'דבר שיש לו מתירין', למרות שאינו חמור כמותו, ולכן הוא בטל בשישים מצד אחד, אבל מאידך אסור להוסיף עליו.

סיכום: פוסקי ספרד (חזו"ע עמ' קס) התירו להוסיף שמן ולבטלו [במיוחד שיש כאן סבירות גדולה שהשמן הנשאר הוא שארית אחרי שדלק הנר חצי שעה], ואילו פוסקי אשכנז אסרו בגלל פסיקת מהר"ם.

תשובה תתפה

נרות חנוכה במלון (או"ח סי' תרעז)

שאלה: איך מקיימים מצוות נר חנוכה במלון, והאם לא עדיף לבקש ממישהו ידליק עבורנו בבית?

תשובה: לפי בני ספרד ידליק בפתח חדרו, ואילו לבני אשכנז ידליק בחדר האוכל (מקראי קודש לרב הררי ט"ז).

אם לא ניתן להדליק בחדר, ידליק בפתח המלון, הרב עובדיה יוסף הורה שאחד מן האורחים ידליק בלובי בברכה (מעין אומר ח"ג עמ' שמו) אולי זה מדין בית כנסת, ואילו הרב צבי קוסיטנר אמר שגם לבני ספרד הדין הוא שכל אחד מבעלי הבית ידליק בלובי, שזה מוגדר כסלון של הבית.

יש לציין שהרב אברהם שפירא במכתבו בסעיף ג' (הובא בסוף ספר מקראי קודש לרב הררי) הדגיש, שאין לחדר האוכל במוסדות חינוך, גדר של חדר אוכל ביתי, הסיבה לכך היא שאין התלמידים יכולים לשהות כרצונם בחדר האוכל, ועל כן יש להם פחות זכויות במקום זה מאשר בחדרים, על כן ידליקו בפתחי חדריהם, ע"כ. הסבר זה תואם גם למלון, בו חדר האוכל אינו עומד לרשות האורחים באופן רציף.

סיכום: ישנה עדיפות להדליק בפתח החדר או בחלון, אך הואיל ולרוב אין רשות להדליק שם, ידליק בלובי או בפתח המלון כלפי חוץ.

תשובה תתפו

משתתף בפריטי (או"ח סי' תרעז)

שאלה: מי שנמצא אצל אנשים המארחים אותו, האם יוצא ידי חובה בהדלקת הנרות שם, והאם השתתפות בפרוטה תועיל?

תשובה: הדין מתחלק למספר מצבים:

א. מי שבא למספר שעות לבית מארחיו, אינו יוצא בהדלקה שם, גם אם משתתף בפריטי (במעוֹת), הואיל ואין זה ביתו, ומצות חנוכה היא 'מצוות נר איש וביתו', והפתרון בזה הוא או שימנה שליח שידליק בזמן בביתו, או שידליקו כאשר יחזרו הביתה.

ב. אם האורחים ישנים בבית המארחים, ויש להם יחידת דיור שיש אליה כניסה עצמאית, ידליקו בה בברכה כך כתב השו"ע, אבל בני אשכנז מחשיבים את מקום האכילה כגורם הקובע (שו"ע תרע"ז א).

ג. אם הם ישנים בבית המארחים, ואין להם יחידת דיור, (אם מדובר באורחים אשכנזים, המנהג הוא להדליק בפני עצמם) יוצאים ידי חובה בהדלקת המארחים. וצריכים להשתתף במעוֹת כדי שיהיה להם בעלות בשותפות בשמן. יש אומרים שאם אינו משלם לבעל הבית כלום, אלא אוכל משלו, הרי הוא בטל כלפיו ונחשב כאחד מבני הבית ואין צורך להשתתף בפריטי.

ד. אם שהו אצל המארחים ביממה שעברה, וכעת נמצאים בזמן ההדלקה ועתידיים לנסוע תיכף חזרה לביתם, יש בכך מספר דעות: 1. הרב ש"ז אוירבך נוקט שהואיל ובשעת ההדלקה הוא מוגדר כאכסנאי (מצד העבר) לכן יוצא בהדלקה בבית המארח; 2. הרב עובדיה יוסף נוקט (חזו"ע עמ' קנה) שידליק במקום שעתידי לשון (בבית); 3. הרב מאיר מאזוז אומר שישתתף עם המארח במעוֹת וכאשר יגיע לביתו ידליק ללא ברכה.

תשובה תתפז**חתונה בחנוכה (או"ח סי' תרעז)**

שאלה: זוג שמתחתן בליל הדלקת נר ראשון, היכן ידליקו?

תשובה: הטוב ביותר הוא שידליקו בבית הוריהם לפני שהם נוסעים לחתונה (אשכנזים נוהגים שכל אחד במני הבית מדליק, ואילו בני ספרד יוצאים בהדלקת האבא). אם שכחו לנהוג כך, ידליקו בביתם החדש כאשר יגיעו בסוף החתונה (על פי מקראי קודש י' הערה כג), ויקפידו לכתחילה לבקש ממלוויהם (עדיף שיהיו שלושה מלבד מי שמדליק) שישהו עמם בזמן ההדלקה, כך שיהיה פרסום לנס (שער הציון תרע"ב י"ז).

תשובה תתפח

חנוכיה ללא בית (או"ח סי' תרעז)

שאלה: האם אני רשאי להדליק חנוכיה בחדר-אוכל בבסיס או במטווח הנערך בלילה בשטח?

תשובה: זה מתחלק לשניים: א. אם עתיד לראות נרות או להדליק בבית.

ב. אם אין עתיד לראות נרות חנוכה.

א. מי שעתיד להדליק או שמדליקים עליו בבית והוא עצמו עתיד לראות נרות כלשהן, לא ידליק במקום שאינו משמש כבית (אלא אם כן המקום מוגדר כבית כנסת).

ב. כתב רבי יוסף קארו בשו"ע (בשם אורחות חיים) בשם 'יש אומרים' אף על פי שמדליקים עליו תוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל, מדליק בברכות'.

המ"ב (ס"ק י"ד) מעיר, שסעיף זה סותר את הנאמר לעיל (תרע"ז, ג) שמי שמדליקים עליו בתוך ביתו, אין צריך לברך על הראיה. ומתוך זה מגיע הוא למסקנה, שאין להדליק בברכה אלא אם כן יאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו (בשם פרי חדש). יוצא מדברי המ"ב שהאפשרות לברך על ההדלקה, יכולה להתקיים רק באופן שמכוון שלא לצאת ידי הדלקת אשתו, ובהסתמך על דברי תרומת הדשן שאפשר לכוון שלא לצאת, אבל לפי הבי"ע עצמו שחלק על תה"ד לא יהיה ניתן לכאורה ליישב את דברי השו"ע כאן.

אבל הרב עובדיה יוסף (חזו"ע קנ"ח - ק"ס) הסביר שכיוון שמרן השו"ע כתב זאת ללא חולקים, סימן שכך פוסק להלכה וצריך לומר שהחילוק הוא בין מקום שיש נרות, שאז אינו מחויב להדליק כיוון שרואה, ולכן גם לא מברך, אבל במקום שאינו רואה נרות, הרי שמחויב להדליק בשביל לראות את הנרות, משום פרסום הנס. ומסיים שם: 'ומכל מקום טוב שיכוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו'.

אם הם שוהים במבנה, הדבר יותר פשוט, ואם הם בשטח, הרי שאנו נכנסים למחלוקת הפוסקים, האם נר חנוכה תלוי במבנה או לא.

סיכום: אם אותם האנשים לא עתידים לראות נרות חנוכה באותו לילה, ידליקו במקום בו הם נמצאים, על מנת לראות, ויברכו על כך.

תשובה תפטר

שמן האם אוסר (או"ח סי' תרעז)

שאלה: נגעתי במזלג בשמן החם, כאשר רציתי לתקן את זוית ההטיה של הפתילה, האם המזלג טעון הגעלה?

תשובה: בהלכה מתייחסים לשמן הנשאר בנר כדבר האסור בהנאה, ועל כן יש לשרוף את שאריות השמן במוצאי יום השמיני, כי הוא אסור בהנאה (של חולין). לפי זה, היה ראוי להורות להגעיל את המזלג שנגע בשמן החם, אבל אחרי חשיבה נראה שאין צורך בכך, שהרי לא שמענו מעולם חיוב הגעלה של הכלים שבהם הונחו הנרות למרות שבלעו שמן. ניתן להסביר זאת בשני אופנים: א. בהלכות פסח נאמר (מ"ב תמ"ז ד וכן תנ"א ה) שהכלים הבלועים מבישול חמץ אפילו אם בישלו בפסח עצמו, אינם צריכים הכשר, למרות שאין שישים כנגד הבלוע, ואחת הסיבות היא שלאחר הפסח הכלי אינו בן יומו, ולא שייך לגזור אטו בן יומו, כי אחרי פסח אין ציור של בן יומו. כמו כן, בשמן הבלוע אין ציור של בן יומו לאחר החג; ב. הר"ן שואל (שבת ט. בדפי הר"ף) מדוע עצי סוכה מותרים בהנאה אחרי סוכות, ואילו ביחס לשאריות השמן, הגאונים מחמירים לאחר שעברה מצוותו? על כך ענה, שביחס לעצי סוכה אין אדם מקצה אותם לגמרי, לפי שעשויים להישאר אחר החג, מה שאין כן ביחס לשמן שעשוי להתבער לגמרי, ועל כן מקצה אותו לגמרי, כי אין אדם מצפה אימתי תכבה נרו. על פי זה נראה, שאין אדם מקצה את אותו השמן שעלול להישאר בלוע בכלים, כי הוא דומה לעצי הסוכה, לאחר כותבי תשובה זו, ראיתי בחוברת 'כי בא מועד', עמ' פג, שגם כתב להתיר, ונשען על אמרי כהן סימן א וישכיל עבדי ח"ח ל"ח ב.

חכם אחד העיר לי:

ביחס לסעיף א לעיל, שבשונה מכלי פסח, הרי שבחנוכה מצוי 'בן יומו', שהרי מה שהדליק ביום הראשון אוסרת בליעתו כל עוד לא עברו עשרים וארבע שעות.

ביחס לסעיף ב' הנ"ל: המעיין בישכיל עבדי ישים לב שהשאלה היתה האם מותר לשתות בכוס שבה הדליקו נר חנוכה, והוא מתיר מהסיבה של חמור הכוס מהשמן עצמו אחרי שדלק זמן החיוב. אין משם הוכחה לשאלה בה פתחנו, בה אדם נגע בשמן החם באמצעות המזלג בתוך חצי שעה של ההדלקה. אבל בתשובה אמרי כהן הנ"ל, יותר מבואר ההיתר, כי הוא אומר שכשם שלא התכוון להקצות את עצי הסוכה לאחר החג, באתה המידה לא התכוון להקצות את השמן שיבלע בכלים, כי הר"ן החמיר רק בשמן עצמו שהדרך שהוא מתבער, ובדרבנן יש ברירה.

סיכום: אין צורך להכשיר את הכלים וכן את המזלג הבלועים בשמן של חג.

תשובה תתצ

נר שבת ונר חנוכה (או"ח סי' תרע"ט)

שאלה: מה הסדר הראוי בהדלקת נרות חנוכה בערב שבת, והאם מותר להדליק נרות חנוכה אחרי הדלקת נרות שבת?

תשובה: הטור (או"ח תרע"ט) הביא מחלוקת בין בעל הלכות גדולות לבין בעלי התוספות: לדעת בעל הלכות גדולות יש להדליק נרות חנוכה קודם נרות שבת, כי אם ידליק נרות שבת קודם, הרי שקיבל על עצמו את השבת. אבל לפי בעלי התוספות, אין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות שבת, ולכן הוא רשאי להדליק תחילה נרות שבת (ובמיוחד שיש כלל של 'תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם').

צריך לבאר שלפי בעל הלכות גדולות, שגם באופן שהאישה מדליקה נרות שבת, נאסרו גם כל בני ביתה במלאכה, הואיל ומדליקה בשליחותם (שהרי כל בני הבית חייבים בנרות שבת), ולכן לא ראוי ונכון שהאישה תדליק נרות שבת ולאחר מכן ידליק בעלה נרות חנוכה [ולדעתו נראה, שאם הדליקו נרות שבת ואין אפשרות לבקש משכן להדליק עבורם נרות חנוכה, הם יהיו מנועים באונס ממצוות חנוכה, חכם אחד העיר לי, שלמרות שמה שפירשתי בדברי בה"ג כתוב גם בהעמק שאלה לנצי"ב, שאלתא ס"ג אות א, אבל יש לשים לב, שלא מפורש בלשון בה"ג שהדלקת נרות מהווה קבלת שבת עבור כל בני הבית, כי ניתן לפרש בדבריו, שרק אותו שהדליק נאסר במלאכה].

הרב יהודה נקי העיר לי כך: יותר נ"ל כיון שהיא יוצאת בהדלקת נ"ח של בעלה והיא כבר קיבלה שבת, זה הוי סתירה. אך לא שייך לומר שב"ב קיבלו שבת מחמתה (דבריו קשים, כי לפי זה איך יסביר את דברי המ"ב, כאן בסק"א, הנותן פתרון שהיא תאמר לאחר להדליק?).

הרבה ראשונים חלקו על בעל הלכות גדולות (רא"ש, רמב"ן, רשב"א, הובאו בב"י סימנים רס"ג ותרע"ט) ולדעתם, כאמור, כל עוד לא קיבל האדם בפירוש את השבת וכל עוד שהציבור לא קיבל את השבת, מותר אף המדליק בעשיית מלאכה (אם טרם הייתה שקיעה).

דעת הסמ"ג (הובאה בב"י או"ח רס"ג) היא דעת ביניים הסבורה שהמדליק עצמו נאסר בהדלקה, אבל בני הבית עדיין מותרים.

יש לציין, שישנה מחלוקת בין הראשונים, בהבנת דעת בעל הלכות גדולות בשאלה האם כשאישה מדליקה, יועיל תנאי שלא מקבלת בכך את השבת (עיין ב"י או"ח סימן רס"ג).

איך נפסק להלכה בעניין קבלת שבת בהדלקת נרות?

נחלקו הפוסקים: א. הרב עובדיה יוסף (ילקוט יוסף רס"ג אות ל"ג, חזו"ע שבת ח"א עמ' קסח) הבין בדעת השו"ע שלדין, בני ספרד, אין קבלת שבת תלויה בהדלקת הנרות, וטוב שתתנה לכל השנה שאינה מקבלת את השבת בהדלקה זו; ב. הרמ"א (רס"ג) נקט [ובדרכו הלך גם

הבן איש חי ש"ש פר' נח ה, ורב פעלים או"ח ח"ב מ"ט] שאמנם ההלכה לא נפסקה כבעל הלכות גדולות, אבל מצד המנהג שנהגו הנשים לקבל שבת בהדלקת נרות, לכן נאסרה במלאכה. והואיל והדבר תלוי במנהג, יש לכך שלוש השלכות: 1 רק היא נאסרה, ולא כל בני ביתה; 2. אם הבעל מדליק נרות שבת, לא נאסר במלאכה, הואיל והמנהג קיים רק אצל הנשים; 3. יכולה להתנות שאינה מקבלת שבת, אם עושה זאת לצורך גדול (מ"ב סקמ"ד).

מה להדליק קודם, נ"ח או נר שבת?

גם אחרי שהוכרעה ההלכה לא כבעל הלכות גדולות, נהגו להדליק נרות שבת אחרי הדלקת נ"ח (ב"י תרע"ט). קשה להבין מדוע, והרי לפי הפוסקים הנ"ל, לא נאסר הבעל במלאכה בהדלקת אשתו.

על שאלה זו נכתבו מספר תשובות: א. שמא ישכח הבעל להדליק נרות חנוכה; ב. שמא יטעה לחשוב שמותר להדליק נרות חנוכה אחרי שקיבל את השבת; ג. על פי הסוד נר חנוכה קודם לנר שבת (בן איש חי וישב, כ); ד. כיוון שהאישה יוצאת ידי חובתה בהדלקת הבעל, ראוי שתהיה ראויה להדלקה כאשר הוא מדליק.

כיוון שלהלכה מותרים בני הבית בעשיית מלאכה אחרי נרות שבת, פשוט שאם בדיעבד הקדימה נרות שבת, שהם יכולים להדליק את נרות החנוכה.

באופן שהאישה מדליקה נרות חנוכה, כי אין בעלה בבית, אם טעתה והדליקה כבר נרות שבת תבקש מאחר שידליק עבורה נרות חנוכה, הוא יברך להדליק והיא תברך את שאר הברכות (על פי מ"ב תרע"ט סק"א וכ"כ בספר נר איש וביתו פ"ו הערה ז).

במקרה שאין כאן אדם אחר שיוכל לעזור לה בהדלקה, ישנן שתי גישות הפוכות:

א. אם מצד קבלה, שקיבלה שבת בעצם ההדלקה, תהיה מנועה מלהדליק נר חנוכה אחרי נרות שבת, אלא אם כן תעשה התרת נדר על פי שלושה חכמים (ע"פ מנוחת אהבה ח"א פ"ה סעיף ג הערה 14); ב. אם נוהגת כדעה שהדלקת נרות מהווה קבלת שבת, מותר יהיה לה להדליק נרות חנוכה, כי באופן חד פעמי מותר לעבור על מנהגה (ע"פ הליכות עולם ח"ח עמ' נט) ועיין עוד בנושא בספר בא"ח צו ש"ש ט, קול אליהו שבת פ"ו ל"ד. ג. כאמור לעיל, דעת הרב עובדיה יוסף שאין שום סתירה בין הדברים, ורשאית לעשות מלאכה ובין היתר להדליק נרות חנוכה אחרי נרות שבת.

חכם אחד העיר לי, שיש להסתייג מהנכתב לעיל באות ב'. לדעתו אישה רשאית באופן חד פעמי לחרוג ממנהגה, כגון שהיא מתנה שהיא לא מקבלת שבת בהדלקת הנרות, אבל

אחרי שהדליקה, לא שייך לומר שתעבור על מנגה, כי כבר קבלה את השבת, וצריכה התרה או לומר לאחר להדליק עבורה נ"ח כנ"ל.

סיכום: אנו נוהגים להקדים נר חנוכה לנר שבת, לא מכח הדין אלא מכח המנהג ויש למנהג זה מספר הסברים כנ"ל. ובכל אופן אין הסדר מעכב בדיעבד (ע"פ הערות על מ"ב במהדורת איש מצליח).

תשובה תתצא

חנוכה ב'מעין שלוש' (או"ח סי' תרפב)

שאלה: מדוע לא תקנו במעין שלוש להזכיר את חנוכה ואת פורים, והאם יש הידור מצווה להזכירם?

תשובה: המ"ב (תרפ"ב ב') כתב: 'ובברכה מעין שלוש, בחנוכה ופורים אין מזכירין של חנוכה ופורים', אבל לא כתב טעם לדין זה.

בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג ע') הסביר שאפילו בברכת המזון ישנה דעה בתלמוד (שבת כ"ד.) שאין מזכיר ורק אם בא להזכיר, מזכיר בהודאה, ולכן במעין שלוש לא יעלה על לב איש, כיון דליכא הודאה בברכה מעין שלוש אין מזכיר.

מה הוא מתכוון באומרו 'כיון דליכא הודאה'?

ראיתי שתי התייחסות לכך: א. בנוסח של הרמב"ם ועוד ראשונים, אין נוסח הודאה במעין שלוש, ועל כן אין מקום להזכיר את חנוכה ופורים, ועל פי זה ניתן להסיק שלפי הגרסא שיש בדינו, שאומרים 'ונודה לך על הארץ וכולי' צריך להזכיר חנוכה ופורים, ואכן בכף החיים (תרפ"ב ג) הזכיר, שיש שסברו להזכיר את חנוכה ופורים במעין שלוש.

ב. כי נתקן לאומרו בהודאה. בברכת המזון שיש בה ברכת הודאה לכן אומרו שם, מה שאין כן במעין שלוש שאין בה מעין 'ברכת נודה', לכן לא מזכירים. גם לפי הנוסח שבדינו שאומרים ונודה לך וכו' אין זה אלא רק מעין החתימה סמוך לחתימה (אילו היה מעין נודה, מיקומו היה ראוי להיות לפני האיזכור של ירושלים) ועל כן אין להזכיר.

סיכום: מרן השו"ע (או"ח ר"ח י"ב) פסק שלא להזכיר.

תשובה תתצב

שכחת 'על הניסים' (או"ח סי' תרפב)

שאלה: מי שלא אמר על הניסים בברכת המזון, האם חוזר?

תשובה: הפוסקים כתבו שאינו חוזר, אבל ישנה דעת הב"ח, לפיה חוזר. יש בב"ח שתי טענות: זו לשונו: (תרפ"ב סק"א): 'ולענין הלכה נראין דברי ראבי"ה נכונים, מטעם שכתב דשו"יה עליה חובה. ותו דלמנהגינו דלא קיימא לן כמהר"ם בסעודת חנוכה דרשות היא אלא קיימא לן דיום טוב הוא וסעודת מצוה היא ולא סגי בלא פת, אם כן דינו לענין חזרה בברכת המזון כמו בשבת ויום טוב'.

הרי שהזכיר הב"ח ב' טעמים מדוע לחזור.

א. ראבי"ה שוויה לחובה את ההזכרה בברכהמ"ז. ב. סעודת חנוכה סעודת מצוה.

וא"כ 'שוויה לחובה' זהו את ההזכרה בברכהמ"ז ולא את עצם הסעודה.

כתב לי הרב דרור טוויל: 'לא מצאתי אחרונים שפוסקים כב"ח'.

כתב לי הרב יעקב כהן: חיפשתי. הנפקא מינה היחידה שקצת קשורה לזה, מצאתי אצל הרב נבנצל בהל' פורים: בחנוכה אין מי שיפסק כהב"ח אבל בפורים, מביא המשנ"ב דעת המהרש"ל, שבסעודה הראשונה של פורים אם שכח צריך לחזור. אמנם המשנ"ב מסיק שסב"ל ואין לחזור. אבל הרב נבנצל כותב שאם אמר רק שם ה' יכול לומר "למדני חוקיך ולחזור לעל הניסים כיון שיש דעה שחובה לחזור. מה שבחנוכה, מתנגד בכל תוקף בחזו"ע עמ' קצ. כי כיון שלא צריך לחזור הוי הפסק.

נספח: ציטוט לשון הראשונים שהוזכרו לעיל. דברי הראבי"ה במרדכי (שבת רע"ט): 'ונראה לראבי"ה אף על גב דמסיק הכא דהזכרת חנוכה רשות בברכת המזון, מיהו כיון דנהוג כולי עלמא להזכיר וגם בירך על מנת להזכיר, שוויה עליו כחובה וחוזר וראיה מדפסק בה"ג דאפילו למאן דאמר תפלת ערבית רשות אם שכח ולא הזכיר של ר"ח חוזר משום דשוויה עליו חובה, הכא נמי לא שנא, וכ"כ הראבי"ה עצמו (תקס"ג).

ובראבי"ה (ברכות קל"א): 'ובברכת המזון מחזירין אותו אם פתח ברחם ה' וכו', דימי משתה ושמחה כתיב [בהו בחנוכה] ופורים. והכי איתא בהדיא בירושלמי. ובהלכות מגילה פירשתיו בסימן תקס"ג. משמע שאין זה מצד שנהגו, אלא שזו סעודת מצוה כטעם הב' שבב"ח, אמנם ייתכן שמדובר דווקא על פורים ולא כמוסגר, ולפ"ז לא סותר דבריו ובחנוכה הטעם היחיד הוא דשוויה חובה את ההזכרה בברכהמ"ז וכמרדכי בשמו וכטעם הא' שבב"ח בשמו.

סיכום: לא חוזרים, כי הסעודה על פת אינה חובה.

תשובה תתצג

המשך התפילה בחנוכה (או"ח סי' תרפב)

שאלה: מה אומרים בתפילה בחנוכה אחרי 'ובא לציון'?

תשובה: לפי הרבה קהילות ספרדיות אומרים 'בית יעקב' וכן שיר של יום הרגיל ואחרי זה אומרים 'מזמור שיר חנוכת הבית לדוד'.

מנהג יוצאי צפון אפריקה הוא לדלג ישירות למזמור שיר חנוכת הבית שהוא שיר של יום המתאים לחנוכה (אותם מחלוקת קיימת גם בר"ח ובחוד"מ).
עיין עוד בסידור אבותינו (עמ' 224, וכן בעמ' 700) שדייק כן מלשון השו"ע בסימן תכ"ג.

תשובה תתצד

תפילה בחנוכה וראש חודש (או"ח סי' תרפב)

שאלה: בראש חודש טבת שהוא גם חנוכה, איזה מזמור אומרים כשיר של יום?

הגאון מווילנא נאמר בשמו (מעשה רב קנ"ז): 'אין אומרים (בראש חודש) שיר של יום של יומו ואומרים במקומו בב' ימים דר"ח ברכי נפשי (מזמור ק"ד) שהוא שיר של ר"ח ודוחה אפילו של שבת ופשיטא של חנוכה (ע' סוכה ד' נ"ד ע"ב. ובתשו' רמ"ע מפאנו סי' כ"ה)'
מאידך, שמעתי מהרב אליהו זיני שאביו היה אומר גם ברכי נפשי וגם מזמור שיר חנוכת הבית לדוד.

תשובה תתצה

דילוג בהלל (או"ח סי' תרפג)

שאלה: מי שדילג על מילה בהלל, מה יעשה?

תשובה: בימים שגומרים את ההלל, הדין חמור, ועל כן יחזור למקום שדילג ויאמר משם ואילך לפי הסדר. וכך כותב המשנה ברורה (תפ"ח סק"ב): 'ואם חיסר פסוק אחד או תיבה אחת צריך להתחיל אחר כך מאותו פסוק ולגמור עד סוף ההלל, דאם יאמרנו במקום שנזכר הווה ליה קריאה למפרע ולא יצא'.

אם נזכר מאוחר בטעות שלו, מסתבר שיקרא שוב בברכות, אבל בשבט הלוי (ח"ז ס"ב) פסק שלא יברך שוב, מהסיבה שכבר חלה הברכה על מה שקרא צמוד לברכה, ואין דיני הפסק אם שח לאחר שהתחיל בעשיית המצווה (קשה לי על דבריו, שהרי הסיח דעתו מאמירת ההלל, והוי כנמלך, ואכן בשם הרב קנייבסקי נאמר שיברך, כמובא במ"ב מהדורת דרשו וכן בספר אישי ישראל מ"ו ל"ו בהערה).

אנסה להסביר את המחלוקת הנ"ל אם לברך שוב או לא?

לשון ריא"ז בפסקיו מגילה (ב, י"ב): 'ונראה בעיניי שלא הצריכו לקרוא האותיות החסרות על פה ואם לא קראן לא יצא אלא באותיות המפסידין את הקריאה כגון וימי הפורים האלה לא יעברו, אם השמיט מלת לא מפסיד את הקריאה, וכן מם של מתנות לאביונים וכיוצא בהן. אבל אם השמיט שאר האותיות או שאר המילות שאינן מפסידין את הקריאה יצא, אף על פי שלא קראן כלל במבואר בקונטרס הראיות, וכן מבואר בתלמוד ארץ ישראל שאין מדקדקין בטעיותיה, אבל בקריאת התורה, אפילו אם טעה בין אב לאם כגון אילו שאינן נקראין ככתיבתן מחזירין אותו וכן הוא בתלמוד ארץ ישראל'.

המג"א (תר"ץ ה) הביא את דברי ריא"ז וכתב על כך: שמדברי סעיף י"ד לא משמע כן.

בביאור הלכה מנסה להבין את כוונת המגן אברהם כך: אמנם בסעיף י"ד הביא השו"ע בתור דעה סתם, שאין מדקדקין אף בטעות בהיגוי המשנה את משמעות, ניתן לדייק מכאן שטעות בהיגוי דווקא, אבל חסרון מילה בוודאי מעכב.

כדעת המג"א מדייק הביאור הלכה מדברי הרשב"א והר"ן.

מסקנה: יש מחלוקת בראשונים, לפי ריא"ז ושלטי גיבורים דילוג קריאת מילה 'לא משמעותית' לא מעכב במצווה, ואילו לפי שאר הראשונים זה מעכב.

בשער הציון בהלכות פסח (תפ"ח) דייק שדעת מהר"ם מרוטנבורג כדעת ריא"ז, על כן דילוג על מילה בהלל, אינו מעכב במצווה [אלא שיש חשש ברכה לבטלה אם ברך לגמור, ולא אמר את כל המילים].

איך נוקטים להלכה?

בביאור הלכה (תר"ץ) נוקט שיש לחזור על קריאת המגילה, אבל לגבי הברכה זה מתחלק לשמי מצבים: א. קרא בטעות המשנה משמעות, אין לברך שנית. ב. קרא בדילוג מילה שאינה מעכבת את העניין, לפי כל הפוסקים יחזור ויברך ואילו שיטת חיי אדם לחשוש לדברי ריא"ז ולא לברך שוב.

נראה מדבריו, שאותו הדין יהיה בהלל שלם שאם החסיר מילה, שיאמר את ההלל שנית, אך לגבי ברכה, תלוי בשתי הדעות הנ"ל.

תשובה תתצו

הלל בבית האבל (או"ח סי' תרפג)

שאלה: האם אומרים הלל בבית האבל?

תשובה: כן, כי הלל בחנוכה הוא בגדר חובה, ועל כן כולם חייבים בו, ואינו דומה להלל של ראש חודש, שהוא רק בגדר מנהג.

כתב לי הרב אביעד וייץ: לגבי אמירת הלל בחנוכה בבית האבל, זו מחלוקת המובאת בפוסקים באו"ח סימן קל"א, דהמהרי"ל כתב שאין אומרים אפילו בחנוכה והתניא חילק בין ר"ח לחנוכה, והמג"א (הביאו המ"ב סק"כ שם) פסק למעשה שבחנוכה שכל אחד יאמר בביתו אחר התפילה.

תשובה תתצו

סדר הקריאה (או"ח סי' תרפד)

שאלה: מה סדר קריאת התורה, בימים האמצעים של חנוכה?

תשובה: לפי השו"ע כהן קורא, דרך משל, ביום השני מתחילת הנשיא של יששכר עד 'מלאה קטורת' והלוי מ'פר אחד' עד סוף אותו הנשיא.

אבל לפי הרמ"א השלישי קורא בנשיא של מחר, בדוגמא שלנו, 'ביום השלישי'. מנהג בני אשכנז בארץ ישראל כמנהג הספרדים על פי שו"ע כנ"ל (כך כתב הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי בספר ארץ ישראל) אבל ראיתי שבבית חב"ד שהייתי (בעפולה) נוהגים כאן ככחול.

תשובה תתצו

טעות בקריאת התורה (או"ח סי' תרפד)

שאלה: בראש חודש טבת אם קראו בטעות בשל חנוכה תחילה, מה עושים?

תשובה: אמנם ישנה דעה שיפסיק ויעבור לספר תורה של ראש חודש, מדין תדיר ושאינו תדיר, אבל לא ככה פסקו האחרונים, אלא יסיים עליה אחת בשל חנוכה ואז יעברו ויקראו שלושה בראש חודש.

יש פה עיקרון מאוד חשוב, לא אומרים לאדם להפסיק מצווה כדי לעבור למצווה אחרת, מהמניע לקיים את עיקרון של תדיר וכו'.

פורים

- תשובה תתצט - פספס חלק מפרשת פרה (או"ח סי' תרפה) 829
- תשובה תתק - הקדימו את המאוחר (או"ח סי' תרפה) 830
- תשובה תתקא - מבטלים ת"ת למקרא מגילה (או"ח סי' תרפז)..... 831
- תשובה תתקב - פורים בכוכב יעקב (או"ח סי' תרפח)..... 832
- תשובה תתקג - פורים פעמיים (או"ח סי' תרפח)..... 833
- תשובה תתקד - מתחמק מפורים (או"ח סי' תרפח)..... 834
- תשובה תתקה - ערים מסופקות (או"ח סי' תרפח)..... 834
- תשובה תתקו - קריאת חרש (או"ח סי' תרפט) 835
- תשובה תתקז - בדיקת סימני גדלות (או"ח סי' תרפט)..... 836
- תשובה תתקה - קריאת נשים (או"ח סי' תרפט)..... 838
- תשובה תתקט - עמידה בקריאה (או"ח סי' תרץ)..... 838
- תשובה תתקי - שמיעה או קריאה (או"ח סי' תרץ)..... 839
- תשובה תתקיא - דרשה בין הפרקים (או"ח סי' תרץ) 840
- תשובה תתקיב - פשיטת המגילה (או"ח סי' תרץ)..... 842
- תשובה תתקיג - השלמה בעל פה (או"ח סי' תרץ) 843
- תשובה תתקיד - ניקוד המגילה (או"ח סי' תרצא)..... 845
- תשובה תתקטו - הכתב דהה (או"ח סי' תרצא)..... 845
- תשובה תתקטז - דיבור בקריאה (או"ח סי' תרצא)..... 846
- תשובה תתקיו - שהיינו ביום (או"ח סי' תרצב)..... 846
- תשובה תתקיח - קריאה מבעוד יום (או"ח סי' תרצב)..... 847
- תשובה תתקיט - פורע חובו של עני (או"ח סי' תרצד) 848
- תשובה תתקכ - משלוח מנות לחילוני (או"ח סי' תרצה)..... 848
- תשובה תתקכא - 'טרמפיסט' בסעודת פורים ביום שישי (או"ח סי' תרצה) ... 850
- תשובה תתקכב - מי אחראי על הכסף? (או"ח סי' תרצה) 852
- תשובה תתקכג - אבלות שבעה בפורים (או"ח סי' תרצו)..... 852

- 853 ..... (או"ח סי' תרצו) תשובה תתקכד - מלאכה בליל פורים
- 855 ..... (או"ח סי' תרצו) תשובה תתקכה - אמירה לגוי בפורים
- 855 ..... (או"ח סי' תרצו) תשובה תתקכו - לא ילבש
- 855 ..... (או"ח סי' תרצו) תשובה תתקכז - בעניין תעשה ולא מן העשוי

תשובה תתצט

פספס חלק מפרשת פרה (או"ח סי' תרפה)

שאלה: בשבת פרשת פרה, במהלך התפילה יצאתי מבית הכנסת, וכאשר חזרתי פנימה ראיתי שבעל הקורא כבר קרא מספר פסוקים מפרשת פרה, האם עלי לחפש מניין אחר כדי לשמוע את הקריאה בשלימותה?

תשובה: יש לעסוק בשני עניינים: א. האם בקריאת פרשת פרה, כל פסוק וכל מילה הם לעיכובא? ב. גם אם זה לעיכובא, האם זו חובת הציבור או גם חובת היחיד?

א. בשו"ע (או"ח קל"ז, ה) כתוב: 'אם קרא פרשת פרה, ופסק ב'הגר הגר בתוכם' וגלל ספר התורה, חוזר ופותח ומתחיל מראש הפרשה עד 'תטמא עד הערב' ומברך לפנייה ולאחריה'. המשמעות היא, שיש בפרשת פרה שני חלקים, החלק הראשון עוסק בהכנת האפר עצמו, שקרה תשע פעמים בחיי עם ישראל, והחלק השני עוסק בהסבר התהליך כיצר על הטמא להיטהר. ההלכה הנ"ל קובעת שהחלק החשוב והמעכב הוא החלק השני.

על פי זה כתבו הפוסקים (משנה ברורה בסקי"ח), שאם דילג החזן פסוק מהחלק הראשון, אין זה מעכב, ואילו בחלק השני, כל דילוג מעכב.

על פי זה ניתן להסיק, שהחלק המעכב הוא רק החלק השני, ולכן אין צורך שתלך להשלים במניין אחר.

ב. ישנם ראשונים הסוברים שפרשת פרה ופרשת זכור הן חובת היחיד מן התורה, ועל כן יש לאדם לטרוח ולהגיע למקום שיש בו מניין באותן שבתות (עיין שו"ע או"ח קמ"ו ב וכן תרפ"ה ז) אבל נראה מלשון הרמב"ם המביא את עניין ארבע הפרשיות בהלכות קריאת תורה (תפילה י"ג ב) שזו חובת הציבור ככל שאר פרשות המועדים, ויש הרבה אחרונים שנקטו שאמנם זכור מן התורה אבל חיוב פרשת פרה היא מדרבנן (מ"ב קמ"ו י"ג).

סיכום: גם אם נחשוש לראשונים הסוברים ששמיעת פרשת פרה היא מן התורה, יצאת ידי חובה במה ששמעת.

תשובה תתק

הקדימו את המאוחר (או"ח סי' תרפה)

שאלה: בגלל טעות, קראנו מפטיר של פרשת פרה, שבת אחת יותר מדאי מוקדם, האם יש לחזור ולהפטיר בשבת המתאימה או שכבר יצאנו ידי חובה?

תשובה: בשנה שראש חודש אדר חל ביום שישי, ההפסקות תהיינה בתאריכים ב' וט"ז אדר כפי מה שרבותינו מסרו לנו (רש"י מגילה כ"ט: ד"ה 'ואיזו' ושו"ע או"ח תרפ"ה ו) את הסימן ובי"ו (אם ראש חודש בחל יום ו, הפסקות תהיינה בב' אדר וכן בי"ו שנקרא ט"ז אדר) והם פרשות תרומה וכי תשא, ההיגיון הוא שכיון שראש חודש ניסן יחול באותה השנה בשבת פרשת ויקרא, ובו יקראו פרשת החודש, לכן בשבת שלפניה, פרשות ויקהל־פקודי יקראו פרשת פרה (לעולם אין מפסיקים בין שלישית לרביעית).

בנידון דידן שהיתה טעות, דנו בכך הפוסקים.

דעת הרב חיים פלאג' (ספר חיים מ"ב, א) סובר שאין צריך לחזור ולקרוא שוב, לדעתו מה שהגמרא הצריכה לחזור ולקרא, זה דווקא בטעות מחודש לחודש (עיין טור סו"ס תרפ"ח), מה שאין כן כאן שטעו משבוע לשבוע, והרב חיים דוד הלוי פסק כדעה זו (מקור חיים ח"ד עמ' 38). וכן דעת בארות המים (הלכות קריאת ס"ת ז) הוא מסביר שמלכתחילה היה ראוי לקרוא את החודש לפני פרה, שהרי בא' ניסן בנו את המשכן ורק בב' בו עשו את הפרה, והסיבה שאנו מקדימים את קריאתה הוא משום שהיא הטהרה של ישראל, וכיון שבין כה היא נקראת שלא בזמנה, אין סיבה לחזור ולקרוא, ועוד שלדעתנו עיקר התקנה היתה לקרוא את הפרשיות לפי הסדר המובא במשנה (בראשונה שקלים בשנייה זכור, בשלישית פרה ברביעית החודש) ועל כן כל שינוי בתאריכים אינו לעיכובא, ועוד שפרשת פרה נקראת לפי סדר הפרשיות מידי שנה.

גם לפי השולחן גבוה (או"ח תרפ"ה א) אין לחזור ולקרוא, וכך הוא מנמק את עצמו: אמנם יש מחלוקת בתלמוד (מגילה ל). האם במקרה שיש שתי שבתות בין פורים עד ראש חודש ניסן, האם להסמיך את פרה לפורים או לפרשת החודש, ונפסק שיש להסמיכה לרביעית, זהו דין רק לכתחילה אבל לא לעיכובא.

אני חשבתי שבקהילות שבה האנשים מתחלפים, כלומר מי שמתפלל במניין ראשון בשבת ויקהל פקודי, לא בהכרח שבשבת כי תשא הוא היה גם נוכח במניין ראשון, ועל כן יש צורך לקרוא עבור אותם אנשים העוברים ממניין למניין.

כנראה שהפוסקים הנ"ל שלא חייבו לחזור, היו חיים בקהילות שאוכלוסייהן לא השתנו משבת לשבת, או שהם סברו שהחוב לקרוא פרה הוא זהה לחיוב קריאת התורה בשבת,

שזה חובת הציבור, ולא חובת היחיד, ועל כן אין לחזור בשביל היחיד שלא שמע אותה, אבל לפי מה שהעתיק השו"ע בשם תרומת הדשן שזה חיוב דאורייתא, שהוא גם חובת היחיד, נצטרך לדאוג לאותם יחידים העוברים ממניין למניין.

בכל אופן הרבה אחרונים נוקטים בניגוד לדעות הנ"ל, ולדעתם בכל מקרה שהיתה טעות בתאריך הקריאה, יש לחזור. והם לדוד אמת ובני ישיבתו של השולחן גבוה וכן הכריע הכף החיים (תרפ"ה כג) וכדעה זו פסק הרב מרדכי אליהו (מקראי קודש לרב הררי פ"א, ל"ה).

סיכום: יש לחזור לקרותה בשבת הצמודה לשבת החודש.

תשובה תתקא

מבטלים ת"ת למקרא מגילה (או"ח סי' תרפז)

שאלה: עלתה שאלה במהלך הלימוד, מדוע חז"ל נוקטים לשון 'מבטלין תלמוד תורה למקרא מגילה', והלוא גם קריאת מגילה זה לימוד תורה?

תשובה: ישנן מספר תשובות לכך:

א. באופן שהרב לא שמע עדיין, והתלמידים כבר שמעו, הרב צריך להשאיר אותם ללא מלמד, וזה ודאי ביטול תורה. (על פי חידושי הרש"ש).

ב. ההליכה לחפש מניין בשביל מקרא מגילה, הוא ה'ביטול תורה' שיש כאן, במיוחד לשיטת רבי שהיה גר בטבריא וחגג יומיים, היה צריך לקרוא במניין, מדין קריאה שלא בזמנה (על פי מהר"ץ חיות וערוך השולחן).

ג. ניתן להסביר על ידי המושג של 'ביטול תורה באיכות', כלומר כיון שהיה יכול לעסוק באותו הזמן בביצוע התורה, ובמקום זה עסק בקריאת פסוקים (על פי פלא יועץ ערך תהלים ושו"ת בית אפרים או"ח ס"ח) ועיין עוד הגיוני הלכה חלק א' עמוד 120.

תשובה לתקב

פורים בכוכב יעקב (או"ח סי' תרפח)

שאלה: מתי יש לחגוג את פורים בכוכב יעקב?

תשובה: בדבר השאלה שעלתה בתקופה האחרונה, באיזה יום יש לחגוג את פורים בישוב כוכב יעקב רבתי ת"ו.

ההחלטה שקיבלתי היא, להמשיך לחגוג בתאריך י"ד כפי שהיה נהוג מימות היוסדה עד עתה, כהוראת הרבנים שישבו כאן על כיסא הרבנות.

הסבר וברור הלכתי:

ישנן שתי סיבות העשויות להגדיר אותנו כדין מוקפים, האחת מדין 'סמוך' והשניה מדין 'נראה'.

כל סיבה יכולה לעמוד בפני עצמה, כלומר נראה שאינו סמוך, וכן סמוך שאינו נראה.

האם יש לנו הגדרה של 'נראה'?

1. לפי הרבה ראשונים יש גבול עד כמה הנראות משפיעה על דיני חגיגה בט"ו, ולדעתם רק עד מרחק מיל (960 מטר) [הדברים הובאו בב"י על סימן שלנו, דעת הטור שגדר נראה הוא מרחק מיל, וככה עולה מלשון הרמב"ם, ואילו ה"ה מתקן את לשונו/נוסחו של הרמב"ם ככה שבנראה אין הגבלה של מרחק].

2. גם לדעה ש'נראה' אינו מוגבל למרחק מקסימלי, בכל אופן המודד הוא, האם מי שעומד בעיר העתיקה, רואה את כוכב יעקב? וזה ודאי לא קורה! לפי דעה זו, אין השלכה מכך שרואים מכאן את עטרות או את פסגת זאב או את גשר המיתרים או שלהיפך אנו נראים מושם (אם רואים מכאן, מקומות שיש ספק לגביהם, האם היו פעם חלק מהעיר העתיקה, אין לכך משמעות, על פי שו"ת אור לציון ח"ד עמ' שכט).

3. יש מן הראשונים שכתבו שגם ב'נראה' צריך ש'שתתף עמו בענייני העיר' (זו לשון הר"ן בדף ב. בדפי הרי"ף), כלומר שהוא תחת אותה רשות מוניציפאלית, וזה בוודאי דבר שלא קיים בכוכב יעקב.

ד. האם יש לנו דין של סמוך?

1. ישנם מספר דעות מה מגדיר מקום שיהיה נחשב לסמוך? בבית יוסף מביא דעה שזה עד אלפיים אמה, ויש דעה שזה תלוי בשאלה אם לא רחוק שבעים אמה מן העיר.

2. הדעה שאני נסמך עליה היא זו: (הרב בן ציון אבא שאול על פי דברי חזון איש) כל מה שנמצא במרחק עד 960 מטר מהעיר העתיקה הוא בוודאי נחשב לסמוך, (על אף אם יהיו קרחות לא

מיושבות באמצע). מזה שנמצא מעבר למרחק הנ"ל, יכול להיחשב כירושלים לענייננו, רק אם אין הפסק של שטח לא בנוי של שבעים אמה, (ואם מדובר בשכונה המרוחקת שבה שלוש חצרות שבכל אחת שתי בתים, מותר להם להיות במרחק של מאה ארבעים ואחת אמה מהעיר עצמה).

על פי מה שראיתי, אנו לא סמוכים לירושלים באופן שיש רצף בתים כנדרש, משתי סיבות: 1. מן סוף בתי הישוב עד הבית הקרוב בכפר עקב, יש יותר מ-70 מטר. 2. במחסום קלנדיה יש קרחת לא בנויה העולה על המרחק הנ"ל, בין החלק של א-א-א-א-א-א לחלק של קלנדיה.

3. אחת הסברות להחשיב את המקומות הסמוכים כירושלים עצמה, היא שהיושבים מסביב לעיר יכולים להיכנס אליה בשעת מלחמה, אבל הרצף דרך השכונות הערביות לא יכול לתת לנו את ההגדרה הזו, ובמיוחד שאין מעבר יהודי במקומות הללו שזה גורם ודאי לסוג של חייץ מלאכותי, אפילו אם היה רצף בניינים.

4. אמנם הרב שלום משאש (שמש ומגן ח"א סימנים נ"א-נ"ב) צירף את הדעה שהובאה בכף החיים, הממירה את מרחק מיל לשיעור זמן נסיעה, אבל דעתו לא התקבלה בתור הדעה הרווחת בפוסקים (עיי' בתשובת יביע אומר ח"ז).

בכל מקרה צריך לדעת, שהלכה הרווחת היא שבן כרך שקרא בי"ד יצא ידי חובה, ואילו אם קרא בן עיר בט"ו, לא יצא ידי חובה (ירושלמי ריש מגילה) על כן עדיף לנו לאחוז בוודאי שהוא גם מה שהונהג עד היום בהוראת רבני המקום וכן בהוראת הרב אלישיב כפי מה שאמר לי הרב גולדברג מתל ציון.

סיכום: מכל הסיבות הנ"ל, יש לחגוג את פורים בכוכב יעקב ובי"ד אדר.

תשובה תתקג

פורים פעמיים (או"ח סי' תרפח)

שאלה: האם בני ישיבה, השוהים בישיבתם בי"ד באדר ונוסעים להוריהם לירושלים בליל ט"ו, מחוייבים בדיני פורים גם כבני ירושלים בט"ו?

תשובה: לפי שיטת הרא"ש, הנוקט שהתאריך הקובע בהגדרה פרוז או מוקף הוא יום י"ד, לא ניתן להתחייב פעמיים בפורים, מפני שכיון שהיה בדעתו להיות בי"ד בפרזי,

הרי הוא פרזי לכל דבר (אולי הרא"ש יודה במצב בו אדם עובר דירה, שאז מתחייב שוב כבני המקום שאליהם הוא מצטרף). אבל לפי רש"י, הסובר שתאריך י"ד קובע לפרזיים ותאריך ט"ו קובע למוקפין,

יש מקום להסתפק, כי העובדה שנמצא בט"ו בירושלים אולי מחייבת אותו שנית או שגם הוא יסבור שאין מצב בו אדם מוגדר תחת שתי הגדרות, גם פרזי וגם מוקף.

סיכום: יקראנה שנית מספק ללא ברכות ולא יקראנה בשביל להוציא ידי חובה 'מוקפים' ודאים'.

תשובה לתקד

מתחמק מפורים (או"ח סי' תרפח)

שאלה: האם אדם יכול להיפטר לגמרי מחגיגות פורים, על ידי שיהיה בי"ד בירושלים ובט"ו בפרזי?

תשובה: לפי דברי הרא"ש, לא ניתן הדבר, הואיל ולדעתנו היום הקובע הוא י"ד, ולכן אם היה בי"ד בירושלים, הוא מוגדר מוקף, על אף שלא היה שם בט"ו. בדעת רש"י יש מקום להסתפק, כי מצד אחד רש"י כתב (מגילה י"ט. ד"ה אבל) ש'הוא הדין לכן עיר שהלך לכרך, אם עתיד לחזור בליל ט"ו, שלא יהיה שם ביום ט"ו, לא יהיה מוקף ליומו וקורא בי"ד כחובת מקומו... מדבריו נראה, שאדם לא נפטר מחיוב יום י"ד אלא אם כן שהה בירושלים בט"ו, ואותו אדם המנסה להתחמק, הואיל ובט"ו לא יהיה בירושלים, לכן הוא מחוייב כמו כל עם ישראל, בי"ד. אבל אולי רש"י כתב זאת רק למי שהוא בהגדרתו 'פרזי' והלך לכרך, ולא דיבר בכן כרך מעיקרא, שאצלו אולי הדין שונה.

תשובה לתקה

ערים מסופקות (או"ח סי' תרפח)

שאלה: בת שירות לאומי שגרה במצפה רמון ושוהה כל ליל י"ד בירושלים ודעתה לחזור בי"ד בבוקר לביתה, מתי היא תחגוג את פורים? מה הדין אם ישנה בליל ט"ו בעיר שהיא ספק מוקפת כגון לוד?

תשובה: רקע לסוגיה: יש בתלמוד מושג ש'פרוז בן יומו נקרא פרוז' וכן 'מוקף בן יומו קרוי מוקף'. נחלקו הראשונים, מה מגדיר את האדם בהגדרות הנ"ל. לפי רש"י (מגילה י"ט.) נראה שהקובע הוא, איפה דעתו להיות בעמוד השחר של י"ד, ולגבי מוקף ההגדרה היא לפי השאלה איפה דעתו להיות בעמוד השחר של ט"ו, ואילו לפי הרא"ש עמוד השחר של י"ד קובע לגבי שתי ההגדרות, ואם בדעתו להיות בי"ד במוקפים, חל עליו חיוב של מוקף, על אף שאינו שרוי במוקף בט"ו.

נחזור לשאלה, לפי שיטת רש"י היא מוגדרת כפרזי הואיל ואין דעתה להיות בט"ו בירושלים, אבל לפי הרא"ש היא מוגדרת כירושלמית לכל דבר ותקרא רק בט"ו.

ביחס מי ששוהה בלוד בי"ד וחוזרת באותו יום לביתה, יש להורות שתחגוג רק בי"ד, מכוח 'ספק ספיקא'. ספק אם לוד שלנו היא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון וספק אם היא עיר פרזית, ואפילו אם נגדיר אותה כעיר מוקפת חומה, עדיין יש ספק אם לפסוק כרש"י שפוטר אותה מחיובי ט"ו.

סיכום: לגבי לוד (ושאר הערים המסופקות), יכולה לחגוג רק את יום י"ד.

תשובה תתקו

קריאת חרש (או"ח סי' תרפט)

שאלה: האם חרש רשאי לקרוא עבור הקהל את מגילת אסתר?

תשובה: המשנה (מגילה י"ט:ט) אומרת ש'הכל כשרים לקרוא את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן'. התלמוד (ברכות ט"ו., רש"י מגילה כ. ד"ה לעולם) מעמיד את המשנה באופן מסוים, שהתנא הסובר שחרש פסול לקריאת מגילה, הוא רבי יוסי הסובר ביחס לקריאת שמע, שאם לא השמיע לאוזנו, לא יצא ידי חובה. היה מתבקש להסיק, הואיל וקיימא לן שהלכה אינה כרבי יוסי לגבי קריאת שמע (או"ח ס"ב) ועל כן מי שלא השמיע לאוזנו יצא, באותה מידה גם חרש כשר לקריאת מגילה.

אבל בניגוד לכך, הרמב"ם והשו"ע פסקו שחרש על אף שכוח הדיבור שלו לא נפגע, אינו ראוי לקרוא את המגילה לאחרים, ואף בדיעבד לא מוציא אותם ידי חובה. לדעתם.

בביאור פסיקת הרמב"ם ושאר ראשונים ההולכים בשיטתו, יש שני הסברים במ"ב (סק"ה): האחד, רואה הבדל בין הלכות קראית שמע וברכת המזון להלכות מגילה, דווקא במגילה ישנה חומרא שבגלל שמצווה זו נעוצה בפרסום הנס, אם אינו משמיע לאוזנו, יש עיכוב במצווה, ועל כן חרש אינו מוציא ידי חובה אף בדיעבד. לפי הסבר זה, נשמע שגם אדם פיקח (כלומר הבריא בגופו) צריך להשמיע לאוזנו את המגילה, וזה לעיכובא, וזה אמור דווקא למצוות קריאת מגילה שיש בה מימד של 'פרסום הנס'.

השני, רואה הבדל בין אדם המסוגל להשמיע לאוזנו, אלא שקרא בלחש, לאדם שאינו יכול בגלל מצבו הבריאותי להשמיע לאוזנו בשום אופן, שאז הוא מופקע אישית ממצווה זו (הט"ז דימה זו למושג 'כל הראוי לביילה אין בילה מעכבת בו וכו') ולפי הסבר זה, בריא שקרה בלי להשמיע לאוזנו יצא ידי חובה בדיעבד.

בניגוד לנאמר בדברי המ"ב בהסבר הראשון לעיל, ראיתי באבודרהם בתחילת הלכות פורים המדייק מלשון הברכה על מקרא מגילה, בשונה מנוסח לשמוע קול שופר, שהמצווה היא לקרוא ואין צורך להשמיע לאוזנו.

המ"ב מציין, שכמה אחרונים (ביניהם הגר"א) חלקו על פסיקה זו, ולדעתם אפילו חרש גמור, מוציא בדיעבד את השומעים ידי חובה, כפי מה שעולה מהלכות קריאת שמע, שהשמעה לאוזן אינה מעכבת במצווה, ומסיק המ"ב שאין לכתחילה להעמידו להוציא את הרבים ידי חובתם, ומוסיף בכף החיים (אות ח) שאם קראה חרש, יחזור וישמענה מפיקח ללא ברכה.

סיכום: לכתחילה אין למנות חרש לקרוא את המגילה, ואם קרה הדבר ישוב ויקראנה ללא ברכות.

תשובה תתקז

בדיקת סימני גדלות (או"ח סי' תרפט)

שאלה: היה צורך לארגן קריאת מגילה בביתו של אדם אחרי ניתוח. בעל הקורא, הוא נער בן ארבע עשרה. השתתפו באותה קריאה, גם נשים שטרם שמעו המגילה. האם צריך לבדוק את בעל הקורא, האם הביא שתי שערות, או שניתן לסמוך על 'חזקה דרבא'?

תשובה: יש לדון בשני נושאים: א. האם יש צורך לבדוק או שניתן לסמוך על הגיל? ב. אם הצורך לבדוק הוא רק בחיובים של תורה, איך יש להתייחס למצוות מקרא מגילה בלילה וביום?

'חזקה דרבא' משמעותה היא שאם הנער הגיע לגיל מצוות, מן הסתם הביא גם סימני גדלות.

בדרך כלל אנו נוקטים שבחיובים שהם מדרבנן סומכים על החזקה, שאם הגיע לכלל שנים, אז הגיע גם לכלל סימנים (עיי' מ"ב נה סקל"ט וכן רע"א סק"ג). אבל דעת הרב עובדיה יוסף, על פי תורת חסד ועוד היא, שיש לסמוך על החזקה גם בעניינים שהם מדאורייתא, מלבד ענייני חליצה וכדומה.

ב. ישנם ראשונים הנוקטים שחובת הקריאה היא מדרבנן, כפי שעולה מדברי בעלי תוספות (י"ט:): הכותבים שיכול קטן בגיל חינוך להוציא ידי חובה את הגדול, כי שניהם בני חיוב מדרבנן.

ישנם הנוקטים שזה מדברי קבלה, ועל כן יש להתייחס כאל דברי תורה (עיי' שו"ע תרצ"ו ז).

יש המחלקים בין הקריאה של הלילה שהיא מדברי חכמים לקריאה של יום שהיא מדברי קבלה, ואכן במשניות לא כתוב אף לא רמוז חיוב הקריאה בלילה, אלא רק בסוגית הגמרא, הוזכר החיוב לקרוא גם בלילה ושם גם הוזכר חיוב הנשים במגילה (נו"ב קמא או"ח כ"א, טורי אבן ד.).

אם נתייחס לקריאת מגילה כחיוב דרבנן, ראוי לסמוך על הכלל האומר, שאם הגיע לכלל שנים, חזקה שהביא גם סימנים, אבל אם נחשוש לאותן הדעות שחיוב קריאתה הוא מדברי קבלה, החמורים כדיני תורה, יש מקום להתבלט בכך.

יש ראייה מדברי בעלי התוספות (מגילה י"ט:) המסבירים שחובת קריאת המגילה היא רק מדרבנן (מש' הן בלילה הן ביום) ועל כן ראוי היה שקטן יוציא את הגדול ידי חובה, ואילו היו סבורים שזה מדברי קבלה השקולים לדברי תורה, לא היו מעלים אפשרות זו על דעתם, שהרי אין קטן מוציא ידי חובת ברכת המזון את הגדול שאכל לחם כדי שביעה.

שמעתי שיש בכך שתי דעות באחרונים, דעתו של הרב י"ש אלישיב היא שיש להקל (אשרי האיש מ"ג י"ז, דרשו תרפ"ט הערה 18) ואילו דעת הרב ניסים קרליץ היא להחמיר.

ראיתי שגם הרב עזריאל אורבך החמיר ביום וכן בשערים מצויינים בהלכה (קמ"א ז) וכן בבניין שלמה (נ"ח) כתבו להחמיר.

הרב י"ש אלישיב (בדרשו שם) מצרף לדבריו גם את דברי המ"ב (תרפ"ט ו) הכותב בשם עיקרי דינים שבמקום הדחק, כשאין אנשים בקיאים במקרא מגילה, יכול להוציא קטן שהגיע לחינוך, ואם כן כל שכן שיש להקל בנער שהוא בר מצווה. הוא גם נשען על דברי התורת חסד הסובר שסומכים על חזקה דרבא, אף לעניינים שהם מדאורייתא.

בספר מקדש ישראל (סימן ע"ז) כתב להקל בצירוף שלוש ספיקות [ספק הלכה שקטן מוציא ידי חובה את הגדול, ספק חיוב מגילה אינו כדאורייתא, ספק אם הביא שתי שערות].

לגבי הקריאה בלילה או קריאה עבור נשים, אף ביום, הדבר נראה יותר קל, שהרי כתבו חלק מהאחרונים שהחיוב לשמוע בלילה הוא ודאי מדינא דגמרא, וכמו כן, החיוב כלפי נשים הוא ודאי דרבנן. ועיין עוד בשו"ת מאמר מרדכי ח"ב או"ח נ"ב.

סיכום: רבו הדעות המקלות בכך, ויש מי שהחמיר. בקורא בלילה או לנשים מסתבר שכולם יודו להתיר את הדבר.

תשובה תתקח

קריאת נשים (או"ח סי' תרפ"ט)

שאלה: האם גם נשים צריכות להדר לשמוע מגילה במניין?

תשובה: מצאנו בכך שינויי גישות. בפשטות נשים וגברים שווים בענייני פורים, ועל כן גם הן תהדרנה לשמוע ברוב עם ולפחות בעשרה, יש לכך איזכור בדברי הדרכי משה הכותב (תר"ץ ח): 'וכתב הגהות אשר"י פרק קמא דמגילה (סי' ג) ואותן בני אדם שמניחין בית הכנסת וקורין המגילה ביחיד לא טוב הם עושין אלא צריכין לבא לבית הכנסת הם ונשותיהם וילדיהם', וכך כתב בכף החיים (תרפ"ז י"ב) וכן הובא בשם הרב חיים קניבסקי במ"ב מהדורת דרשו (תרפ"ט הערה 3), אבל לפי הרב ש"י אלישיב (אשרי האיש מ"ג ל) אין חובה כזו עליה, משום 'כבודה בת מלך פנימה', וכמו כן כתב בחזון עובדיה (פורים עמ' נב). ברור שאם בעזרת נשים לא מצליחה לשמוע היטב בגלל שקולו של החזן לא מגיע לשם באופן ברור, או שישנם שם הרבה תינוקות היוצרים רעש, לא תסמוך על קריאת בית הכנסת).

תשובה תתקט

עמידה בקריאה (או"ח סי' תר"ץ)

שאלה: אני קצת חלש אחרי שכל הלילה רקדנו במסיבת פורים, האם אני רשאי לשבת בזמן שאני קורא את המגילה עבור הציבור?

תשובה: ביחס לנושא העמידה בקריאת המגילה, מצאנו סתירה:

מצד אחד, נאמר במושנה (מגילה ב, א) שניתן לקרוא את המגילה 'עומד (או) יושב' ועל כך הגמרא ציינה: 'מה שאין כן בתורה'. בפשטות, כך יש להבין: שבקריאת התורה חייב בעל הקורא לכתחילה לעמוד (אכן המ"ב צ"ן, קמא א, שבדיעבד שקראה מיושב יצא) ואילו ביחס לקריאת מגילה ניתן לקרוא לכתחילה בישיבה.

מאידך, רואים שהרמב"ם כתב (מגילה ב, ז) 'קראה עומד או יושב יצא, ואפילו בציבור, אבל לא יקרא בציבור יושב לכתחילה, מפני כבוד הציבור'. לדבריו לא תובן ההשוואה בין מגילה לקריאת התורה שבראשונה מותר בישיבה ואילו בשניה אסור. כי אם מדובר בציבור, מחויב הדבר ששניהם יהיו בעמידה.

ניתן לפתור בשתי דרכים שכל אחת מהן קשה: א. ההשוואה היא באופן שקורא ביחיד, ויש מכאן הוראה שיש לקרוא כלומר גם היחיד שקורא בתורה בתור לימוד (כי לא מצאנו חיוב

קריאת התורה ביחיד מלבד מצוות לימוד תורה) חייב לעמוד באותה העת; ב. ההשוואה היא בקורא בציבור, ולעניין 'בדיעבד', ולדעת הרמב"ם אמנם בקריאת מגילה יצא ידי חובה בדעיבד ואילו הקריאת התורה לא יצא אף בדעיבד, שלא כמסקנת המ"ב לעיל בשם האחרונים.

ניתן בדוחק ליישב באופן אחר. ההשוואה היא לא סימטרית, כלומר השוו קריאת מגילה הנעשית גם ביחיד, [שהרי לרוב אין צריך בה מניין לעיכובא], לקריאת התורה הנעשית רק בציבור. רק בעניין זה יש הבדל ביניהם, ואילו מי שמקיים את המצווה בציבור, לגביו לא יהיה הבדל בין צורות הקריאה.

למעשה, האחרונים מצאו שני מצבים שבהם יותר קל דין קריאת מגילה מקריאת התורה: א. באופן שנסמך, וכך כתב בביאור הלכה (תר"ץ א): 'הנה במטה יהודא מצדד דסמיכה מותרת, ונראה דבשעת הדחק יש לסמוך על זה להקל, כי באמת מן הגמרא דקאמר מה שאין כן בתורה, והתם הלא בדעיבד גם כן יצא, כדאיתא במאירי בהדיא (ודלא כב"ח) ואינו אלא לכתחלה, ואם כן הכא אפילו לכתחלה שרי, וכן מוכח ברש"י ור"ן, ודברי הרמב"ם נובעים מדברי המאירי שהוא מנהג שנהגו בו עם קדוש בענין זה וכן בכמה ענינים ע"ש, ואף דבודאי אין לזוז מזה, אחרי שהוא מנהג של כלל ישראל, מכל מקום דיינו אם נחמיר בזה בישיבה ממש ולא בסמיכה כך נראה לעניות דעתי' וכמו כן כתב במצפה איתן (על מגילה כ"א); ב. אם הציבור מוחל, וכך כתב בכף החיים (תר"ץ ה) שאם רצו הציבור למחול על כבודם, רשאים הם בכך, מה שאין כן בקריאת התורה, ועייין עוד במאמרו של הרב עזרא בצרי בתחומין (ח"ד עמ' 455-460). וראה עוד לעיל עמ' 254.

סיכום: אם יספיק לך להישען על השולחן מה טוב, ואם לא תבקש מהציבור 'מחילה' ותקרא להם בישיבה.

תשובה תתקי

שמיעה או קריאה (או"ח סי' תרץ)

שאלה: יש בידי מגילה כשרה, ואיני הש"ץ, האם עדיף שאצא ידי חובה בשמיעה או שאקרא בעצמי?

תשובה: בהלכה כתוב: 'מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה, לא יקרא עם שליח ציבור, אלא שומע ושותק'. ניתן לדייק מכאן, שאם מחזיק מגילה כשרה, טוב שיקרא בעצמו. אבל נראה, שבאופן סתמי עדיף להיות בבחינת 'שומע כעונה', ואז יותר מתקיים הדין של 'ברוב עם הדרת מלך'. [העיר לי הרב יהודה נקי כך: אם קורא עם הציבור, הוי ברוב עם גם כן. כאן נראה לי שרק אם בקי בקריאה ובדקדוק, יעשה כן. ואם לא, כדאי שיאזין ויצא יד"ח].

ישנם מצבים שבהם אנו ממליצים שמי שמחזיק בידו מגילה כשרה, שיקרא בעצמו, אם הוא עייף וחושש שאם יהיה פאסיבי הוא ירדם. כמו כן אם חושש שלא ישמע היטב מבעל הקורא בגלל שקולו חלוש או שישנו רעש מסביב. כמו כן, אם חושש שבעל הקורא אינו מכוון להוציא את השומעים ידי חובה.

במצב שקורא בעצמו, הסברא נותנת, שישמיע לאוזנו מה שאומר, על פי המ"ב (תרפ"ט ה): 'הכא לעניין מגילה דהוא משום פרסומי ניסא החמירו בו יותר, דהשמיעה לאזנו הוא לעיכובא'.

אך אם קריאתו באופן שאם משמיע לאוזנו, זה יפריע לשאר המתפללים בוודאי שימנע מכך, אלא יקרא רק בשפתיו.

תשובה תתקיא

דרשה בין הפרקים (או"ח סי' תר"ץ)

שאלה: בלומדי הלכות מגילה (סימן תר"ץ) עלתה שאלה זו: האם מותר לדרוש בין פרק לפרק מעניין המגילה, ואולי אף רצוי, כדי למשוך את תשומת לב השומעים (המדובר הוא ביחס לשאלות מכוונות, שהתשובות נמצאות בפרק הבא שנקרא, ומטרתן לעורר ריכוז והתבוננות בנקרא).

תשובה: המשנה אומרת (מגילה ב, ב): 'היה דורשה... אם כיוון ליבו יצא', ומאידך המשנה אומרת שאם 'קראה סירוגין יצא'. ניתן לראות בהלכה שיש חלוקה בין שתי ההלכות הללו. ביחס לקריאה סירוגין מתייחסים למצב זה כאל דיעבד, וזה ניתן לדייק מלשון 'קראה סירוגין', שמשמע לשון דיעבד, וכך כתב בשער הציון (תר"צ י"ח): 'מיהו, לשהות הרבה אסור לכתחלה אפילו בלי שיחה, דהא קראה בסרוגין יצא קתני, והיינו, דיעבד'.

ואילו בהקשר לדרשה בקריאה, השו"ע מתנסח (לשון הלקוחה מהטור והרא"ש) בצורה שמשמע שזה לכתחילה, וכך כתב: 'וכן אם היה דורשה, שקורא פסוק במגילה שלימה ודורשו, אם כיון לבו לצאת י"ח, יצא; ולא יפסיק בה בעניינים אחרים, כשדורשה, שאסור להפסיק בה בעניינים אחרים' (תר"צ ג).

מתוך לשונו שמזהיר שלא לגלוש בדרשה לעניינים אחרים, משמע שמדובר על מצב שנוצר לכתחילה, כגון שנועץ ברב, והרב אומר לו: בדרשות שקשורות תדרוש, ואילו בדרשות שאינן קשורות תימנע [כי לעניין דיעבד, כל שיחה שלא החסיר בגללה שמיעת פסוקים, אינה מעכבת (תרצ"ה ברמ"א)].

בטעם החלוקה כותב הרא"ש (מגילה ב, א) 'מכל מקום יצא בדיעבד, אי נמי כיון שאינו דורש אלא בעניינו של מגילה, אין זה חשוב הפסק והכי איתא בירושלמי (שם) ודורשה ובלבד שלא יפליגו דעתם לענינים אחרים'. לפי הטעם השני משמע שזה לכתחילה, ואם טעם זה הוא העיקרי, נדייק גם מדבריו שהדבר מותר לכתחילה.

הדברים יותר מפורשים בדברי שער הציון (סקמ"ג): 'משמע שם דבעניינו של יום לא חשיב הפסק כלל ואפילו לכתחילה שרי, ואין מזה ראייה לקריאת התורה, דהכא כדי לפרסם ניסא שרי, כן נראה לעניות דעתי'.

נראה ללמוד כן גם מתשובת הרשב"א (א, רמ"ד) בב"י (סוף סימן תרצ"ב) וזו לשונו: 'שאלת שליח צבור שבירך על מקרא מגילה וקרא מקצתה ושמעו קול קטטה בחוץ ויצאו מקצתם ואחר כך חזרו מהו? תשובה: אפילו שהיה כדי לגמור את כולה, אינו חוזר לראש בין להלל בין למגילה בין לשופר, ואם חזרו וקראו, עשו שלא כהוגן ואם בירכו הרי זה ברכה לבטלה, ולא עוד אלא שאפילו שח אין השיחה מפסקת מן הדין, כי אין השיחה הפסק אלא כששח בין ברכה לתחילת המעשה, אבל אחר התחלת המעשה או המצווה שבירך עליה אינו הפסק, ואינו חוזר אלא שכיוצא בזה ראוי שלא לשיח עד גמר המצווה והשח גוערים בו כדי שיכוון לבו למצווה, אבל אם שח אינו חוזר, והראיה שהרי פוסק באמצע ההלל מפני הכבוד ששואל ומשיב, האי כדיניה והאי כדיניה ואינו חוזר ומברך (ברכות י"ד)'.¹

רואים בדבריו, שגוערים במי שמדבר באמצע הקריאה, לא בגלל הפסק בברכות שהרי אין הפסק אם מדבר אחרי תחילת המצווה, אלא משום 'שיכוון ליבו למצווה'.

יוצא אם כן, שכל דיבור שהוא לצורך והוא מכוון לשם הוספת ריכוז, הוא מותר לכתחילה (אחרי זה ראיתי שכמו כן פסק הרב שמואל אליהו בקול צופיך 998).

הרב י"צ רימון הפנה אותי לתשובה באגרות משה (או"ח ח"א קצ"ב) שדן במנהג שאומרים שם רשעים ירקב כשאומר המן בזמן הקריאה, ומדייק כנ"ל שהדרשה מותרת לכתחילה, אבל בהמשך התשובה מביא בשם בנו, שההוכחה אמנם ניתן לדחותה, כי מסתבר לומר שכל הציור של 'דורשה' הוא באופן שלא בריך על הקריאה, שאז אין חשש הפסק בברכות, אבל במצב שמברך על קריאתה, לא יהיה נדרש לכוון ליבו, שהרי הברכה מורה שהוא מכוון ליבו, וממילא לא יהיה קיים ההיתר לדרוש לכתחילה.

בהמשך, הוא מביא סברא לדחות את ההיתר לדרוש, 'כיון שהתחיל בשבחו של מקום, אין לו להפסיק באמצע פרסום הנס'.

והאיר את תשומת ליבי, הרב אהרן קאפח, שלא שייך מושג של הפסק בהלכות ברכות, אם מדבר אחרי שהתחיל את המצווה (יש להשוות דבריו עם לשון השו"ע או"ח תל"ב א וכן שו"ע יו"ד י"ט ה ובנו"כ שם ובספר הכשרות פרק ד סעיף מ"ט) ומדברי הרב פיינשטיין נראה שהבין אחרת, ולדעתו קיים איסור הפסק בברכות גם אחרי שהתחיל בקריאה.

אמנם הוכחתי לעיל שמותר לכתחילה לדרוש בזמן קריאתה, אבל לגבי ההוראה למעשה, ודאי שיש להסתייג, מפני שאז עלולים לקבל תוצאה הפוכה, שבה אנשים ידברו בעניינים אחרים, ואולי אף יצאו החוצה באמצע הדרשה, כפי שרואים חולשה כזו בשאר הדרשות, ובגלל היציאה הם עלולים להפסיד פסוקים שבעל הקורא יקרא כאשר תסתיים הדרשה, וישנו גם חשש שהציבור יראה בכך הנהגה של רפורמה, שיש להיזהר ממנה במיוחד בזמן הזה.

חכם אחד הוסיף שלא כדאי לנהוג כך באופן מעשי, משתי סיבות נוספות: א. יש כאן טורח ציבור ובמיוחד בקריאה של הלילה, בה אנשים שרויים בצום. ב. הרבה גברים מעוניינים לסיים מוקדם על מנת לאפשר להתחלף עם נשותיהם בשמירה על הקטנים, כדי לבוא לשמוע קריאה נוספת עבורן.

סיכום: נראה לומר, שההלכה היא באמת כמו שהעלה השואל, שמותר לכתחילה לדרוש, אבל מכמה סיבות מעשיות לא כדאי לנהוג ככה. אם רוצה לדרוש, יאמר מספר דברי התעוררות לפני קריאתה.

תשובה לתקיב

פשיטת המגילה (או"ח סי' תרץ)

שאלה: האם צריך לפשוט את המגילה לפני הקריאה?

תשובה: יש כאן שני ברורים: א. אם פושטים, איך פושטים? ב. האם כל מי שיש בידו מגילה כשרה, גם צריך לפשוט?

א. נחלקו המנהגים. לפי חלק מהם המנהג הוא לפשוט לפני קריאתה, ואילו לפי חלק מהם המנהג הוא, שאמנם אינו גולל מה שפשט בקריאה, אבל אין צורך לפשוט לפני שמתחיל. וזו לשון ההלכה (תר"ץ י"ז): 'מנהג כל ישראל שהקורא קורא ופושט כאיגרת, להראות הנס, וכשיגמור, חוזר וכורכה כולה, ומברך', זה תואם את המנהג השני, והמ"ב (סקנ"ו) כותב: 'ועיין בפמ"ג שכתב דהפשיטה יהיה קודם שמתחיל לברך כדי שלא יהיה הפסק בין ברכה לקריאה' משמע מדבריו שהפשיטה היא קודם הקריאה.

בספר נהר מצרים (פורים ד') מביא את המנהג המבוסס על דברי רב האי גאון, שלא לפשוט את המגילה מראש, ומחזק את המנהג הזה, כי אם יפשוט מראש 'אתי לידי זלזול, שהכתב נגרר על גבי קרקע'... ופעמים רבות שהקלף קשה ויש קושי להחזיק את הקלף מקופל, וההתעסקות בכך עלולה לגרום לשומע להפסיד מספר פסוקים.

בני ספרד נוהגים לפי הצד השני, ורק ש"ץ פושט לפני שקורא, ואילו השומעים לא (אפילו אם קורא בלחש) וכן כתב בחזון עובדיה הלכות פורים (עמ' עה) שרק הש"ץ הואיל ויש לפניו תיבה רחבת ידיים יפשוט תחילה אבל שאר היחידים לא יעשו כן, פן תיגרר על הארץ, אלא קורא מעט מעט ופושט והולך.

המנהג אצל בני אשכנז הוא כפי הצד הראשון, שהש"ץ פושט הכל לפני, ואילו הקהל אינו פושט (כך כתב המ"ב, למרות שבשער הציון כתב בשם פמ"ג שכל אחד פושט כאיגרת).

הרב מאיר מאזוז (הערות איש מצליח) כותב שיש לנהוג כפי מה שכתב שער הציון שכולם פושטים לפני הקריאה.

הרב מרדכי אליהו (בהערה על קיצור שולחן ערוך הרב גאנצפריד קמ"א אות י') כותב: 'ואנו נוהגים שכל מה שקורא החזן, לא יכרוך אלא ישאירנו פשוט כאיגרת', ובספר הלכות חגים (ס"ד י"ח) כותב שנוהג כך רק הש"ץ, כי יש לו מקום בתיבה.

סיכום: אצל בני אשכנז, הש"ץ פושט לפני ואילו ביחס לקהל יש מחלוקת מה המנהג.

ביחס לבני ספרד, מצאנו שלושה מנהגים: 1. ש"ץ פושט וציבור לא. 2. כולם פושטים מראש. 3. אף אחד לא פושט לפני הקריאה.

תשובה תתקיג

השלמה בעל פה (או"ח סי' תרץ)

שאלה: בגלל איחור קל לבית הכנסת, פספסתי את שמיעת תחילת המגילה, על דעת עצמי, קראתי מהחומש שבידי, עד שהדבקתי את החזן, האם יצאתי ידי חובה, או שעלי לחפש מניין אחר על מנת לשמוע שנית?

תשובה: יש בהלכה התייחסות לקריאת המגילה על פה, בשני מצבים:

א. יש בידו מגילה כשרה וקרא מקצת פסוקים בעל פה.

ב. המגילה היתה חסרה מספר פסוקים (כלומר הסופר שכח לכותבם או שנמחקו) וקראם על פה. לגבי המצב הראשון, כתוב בשו"ע: 'צריך לקרותה כולה, ומתוך הכתב; ואם קראה על פה, לא יצא', וכן בהמשך הסימן: 'הקורא את המגילה על פה, לא יצא ידי חובתו'. במ"ב (תר"צ סק"ז) כתב: 'מה שאמרנו לא יצא היינו אם קרא בע"פ את כל המגילה או רובה, אבל אם קרא מקצתה כשרה דיעבד'.

לגבי מצב השני כתוב בשו"ע (תר"צ ג) 'וצריך שתהא כתובה כולה לפניו לכתחילה, אבל בדיעבד אם השמיט הסופר באמצעה תיבות, אפילו עד חציה, וקראם הקורא על פה, יצא'.

הגה: אבל אם השמיט תחלתה או סופה, אפילו מעוטה, לא יצא (ר"ן), ואפילו באמצעה דוקא דלא השמיט ענין שלם, אבל ביותר מחציה, אפילו הן כתובות, אלא שהן מטושטשות ואין רישומן ניכר, פסולה'.

רואים בהלכה זו, שיש הבחנה בין מחיקה בתחילת המגילה או באמצעה (שאם המחיקה היא בהתחלה או בסוף, המגילה נפסלת בכך).

[אני מעוניין להביא את הסוגיה במקורה, על מנת להבין על מה דברי הרמ"א לעיל בשם הר"ן מבוססים, וכן להראות את הדעה החולקת על הר"ן:

המשנה אומרת שיש דעות בין התנאים שאם קרא את המגילה אף באופן חלקי, יצא ידי חובה, ועל כך הגמרא מציינת (דף י"ט): 'אמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כולה, ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה'.

מכאן רואים שגם לפי השיטה שיוצאים ידי חובה אם לא התחיל לקרוא מההתחלה, בכל אופן צריך שהמגילה שבידו תהיה מגילה כשרה, כלומר שתהיה כתובה כולה.

מאידך, בעמוד הקודם (י"ח): הגמרא מביאה ברייתא: 'תנו רבנן השמיט בה סופר אותיות או פסוקין וקראן הקורא כמתורגמן המתרגם יצא'. רואים ממקור זה, שניתן לקרוא גם ממגילה שאינה כתובה בשלימותה.

על כך מיישב הרשב"א והר"ן בעקבותיו: 'ויש לי לומר דהתם בששני ראשי המגילה כתובין, לפניו אף על פי שהשמיט בה פסוקים באמצעיתה אינה נראית כספר חסר, אלא כספר שלם שיש בו טעיות, ובמגילה הואיל ונקראת אגרת אין מדקדקין בטעיותיה במקצתה, ... אבל כשחסר ממנה מראשה ועד איש יהודי, אף על פי שהוא מיעוטה, נראית כספר חסר וצריך שיקרא אותה מספר שלם'.

מה דעת הרא"ש בנידון זה? לדעתו, אין הדבר פוסל בדיעבד, וכך כתב (מגילה ב, ד'): 'אמר רב חלבו אמר ר' חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כולה, ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי, צריכה שתהא כתובה כולה, פירוש לכתחילה צריכה שתהא כתובה כולה אבל בדיעבד הא אמרינן לעיל אם השמיט בה הסופר פסוקים עד רובה ולא רובה בכלל וקראו בעל פה יצא'.

לפי שיטת הר"ן שאם השמיט הסופר פסוקים בתחילה או בסוף, המגילה פסולה, האם לעניין קריאה בעל פה הדין זהה? התשובה היא שלעניין קריאה בעל פה אין הבדל אם קרא מקצת המגילה בעל פה, בתחילה או באמצע.

וזו לשון הביאור הלכה: 'עיי'ן במ"ב דבכל זה הטעם דבעינן שיקרא מתוך ספר, ואם חסר מתחילתו או שחסר באמצע ענין שלם, אף שהוא רק מקצתו לא מקרי ספר, ולפי זה נראה פשוט, דזה שייך דוקא לעניין אם השמיט מתוך הספר, ולאפוקי לעניין קריאה בעל פה

דיצא במקצתו, אין לחלק בזה, ובבגדי ישע ראיתי שהחמיר בזה ולא נהירא כלל, וכן מוכח מסתימת כל הפוסקים שכתבו דמקצתו כשר, ולא חילקו בזה אחר כך מצאתי כדברי במטה יהודא'.

סיכום: טוב עשית, ויצאת ידי חובה ואינך צריך לחפש מניין אחר.

תשובה תתקיד ניקוד המגילה (או"ח סי' תרצא)

שאלה: האם מותר לנקד את המגילה?

תשובה: לכתחילה אין להוסיף ניקוד או טעמי המקרא על המגילה, אבל אם אינו יודע לקרוא באופן הנכון, רשאי להוסיף ניקוד או טעמים (ראה שו"ע או"ח תרצ"א ט ובמ"ב במקום). היתר זה מתייחס רק למגילה ואין בכך היתר להוסיף דברים בספר התורה.

תשובה תתקטו הכתב דהה (או"ח סי' תרצא)

שאלה: הכתב של מגילה שברשותי מאוד דהה, האם מגילה נפסלה בכך?

תשובה: במגילה, הדין הוא שרק אם נמחקו רוב אותיותיה, היא נפסלה.

לגבי אותיות שכתב שלהם דהה, המדד הוא אם 'רישומן ניכר' או לא [על פי לשון השו"ע או"ח (ל"ב, כ"ז): 'אותיות ותיבות שנמחקו קצת, אם רישומן ניכר כל כך שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרותם, מותר להעביר קולמוס עליה להטיב הכתב ולחדשו, ולא הוי שלא כסדרן']
מה המדד של 'רישומן ניכר'? אמר לי הרב יהודה גיאת, שהרב מרדכי אליהו אמר לו שאם צבע האות נוטה לשחור, והיינו מטמאים אותו ב'הלכות מראות', זה נחשב שרישומו ניכר, וכשר.

תשובה תתקטז

דיבור בקריאה (או"ח סי' תרצא)

שאלה: מישהו היה בשירותים ובצאתו שם לב ששכח את האקדה בשירותים, הוא התעורר לכך רק באמצע קריאת המגילה, אחראי הביטחון שבמקום, נזעק מהחשש שמא נגנב הנשק. האם יש דרך הלכתית שלמרות עיסוקו בביטחון, לא יפסיד את מצוות שמיעת המגילה?

תשובה: ידוע שפיקוח נפש דוחה רוב מצוות של תורה, וטוב עשה אותו אדם שיצא מיד לבדוק את העניין ואף עצר את הקריאה על מנת להכריז על אבדן האקדה. לעניין עצם השאלה, את הפסוקים שהפסיד ישלים מיד בסיום התעסקות בביטחון, מתוך מגילה או חומש שבידו, וכאשר יראה שהדביק את החזן, ישוב למצב האזנה.

תשובה תתקיז

שהחיינו ביום (או"ח סי' תרצב)

שאלה: בן ספרד ששומע קריאת מגילה, ביום הפורים האם יברך שהחיינו, ואיך ינהג אם בעל הקורא הוא מבני אשכנז?

תשובה: נחלקו הראשונים האם יש לברך שוב את ברכת שהחיינו בקריאת המגילה ביום הפורים: א. לפי דעת רבנו תם (תוספות מגילה ד. ד"ה חייב), אף ביום צריך לברך, שעיקר מצות קריאה היא ביום; ב. ואילו לפי דעת הרמב"ם (א, ג) אינו חוזר לברך שהחיינו ביום, כפי שבברכת סוכה מברך בלילה ואינו חוזר לברך ביום.

דעת השו"ע היא כרמב"ם (תרצ"ב, א) ואילו דעת הרמ"א כר"ת.

באופן שבן אשכנז שומע את המגילה מן ספרד, יברך את שלושת הברכות באופן זריז, בזמן שבעל הקורא מברך שתי ברכות או שיקדים ויברך שהחיינו בלחש קודם שהקורא מברך את שתי הברכות (ועלהו לא יבול ח"א עמ' רמז).

ואילו אם בן ספרד מזדמן למקום שבעל הקורא מברך שהחיינו, לא יענה על ברכתו 'אמן', משום הפסק בין הברכות לקריאה (אשרי האיש עמ' רצב). יש לציין שלפי פסיקתו של הרב עובדיה יוסף, יש איסור לענות אמן על כל ברכה שלדעת מרן היא ברכה לבטלה (אפילו ללא בעיית הפסק, כגון שכבר יצא ידי חובתו).

בשו"ת אור לציון (ה"ד נ"ד י"ג) כותב שמותר לענות אמן על שהחיינו שמברך בן אשכנז, כי יש מחלוקת בראשונים האם יש לברך שהחיינו ביום, אמנם מנהג בני ספרד שלא לברך משום ספק ברכות להקל, אבל סוף סוף ברכה זו שייכת לכאן ואין בעניינת אמן משום הפסק [הוא מציע שם, שלכתחילה במצב כזה, לברך שהחיינו לפני שאר הברכות, על מנת למנוע מבני ספרד ספק זה].

סיכום: מותר לענות 'אמן' על שהחיינו שמברך בן אשכנז, עדיף לבקש מבעל הקורא שיברך את ברכת שהחיינו לפני שאר הברכות.

תשובה תתקיה

קריאה מבעוד יום (או"ח סי' תרצב)

שאלה: השנה פורים חל ביום ראשון, אני משמש כרופא, ואני צריך לבצע ניתוח מיד בצאת השבת, ומיד לאחר מכן אני מתחיל משמרת, כך שלא יהיה לי פנאי לקרוא בלילה, האם רשאי לקרוא את המגילה מבעוד יום?

תשובה: רקע לתשובה: ראשית, ככלל כל המצוות השייכות ללילה, אנו מקיימים אותם לאחר צאת הכוכבים. שנית, רבה מלמד אותנו, שחז"ל גזרו שלא לקרוא מגילה בשבת, מחשש שמא יטלטל את המגילה בדרך האסורה בשבת.

א. בתרומת הדשן (ק"ט) התיר לקרוא את המגילה מפלג המנחה, במקרה שיש אונס כלשהוא (מדובר שם באדם חלש שאינו בא לבית הכנסת, והוא תלוי בכך שמישהו מהקהל יבוא לביתו לקרוא לו את המגילה, ואותו בעל הקורא יכול לקרותה או לפני קריאת הציבור או לאחריה, וקשה לו ההמתנה אחרי הצום ועל כן התיר לקרוא מבעוד יום). הוא נשען על פסקו של המרדכי בתחילת מסכת ברכות המכריע כרבנו תם, שמפלג המנחה מתחיל זמן ערבית אף לעניין מצוות קריאת שמע. והוא מסיק שאם יוצא אז ידי חובת קריאת שמע שהיא מדאורייתא, כל שכן לעניין מקרא מגילה שחיובה אינו אלא מדרבנן.

הפרי חדש חלק עליו משתי סיבות: א. אין אנו פוסקים כרבנו תם לעניין קריאת שמע של ערבית, אלא מקפידים לקרוא שוב בצאת הכוכבים; ב. כיוון שחיוב קריאתה בלילה נלמד מפסוק 'ולילה לא דומיה לי', לכן אי אפשר לקרוא מבעוד יום.

השו"ע (או"ח תרצ"ב ד) פסק את דברי תרומת הדשן הנ"ל להלכה, ולכן נראה שזו דעתו, וכך פסק הרב מרדכי אליהו (הערות על קצש"ע).

ב. במקרה של השאלה, שבו חל יום י"ג בשבת, האם ניתן להתיר לקרוא בשבת עצמה? במקרה זה נחלקו האחרונים. דעת המגן אברהם, שלא ניתן הדבר בגלל שישנה גזירת חז"ל, שלא לקרוא את המגילה בשבת, מאידך דעת החתם סופר (או"ח קצ"ה) על פי הר"ן היא,

שכל הגזירה בת יישום רק באופן שכל עם ישראל עסוקים במצוות שופר וכדומה, שאז יש חשש שאחד ייכשל, וחברו לא יזכירנו, מה שאין כן בסיטואציה בה כולם אינם מחוייבים, ורק מתי מעט מקדימים את קריאתה, שבו 'אין חשש דרבה', כאן החשש שיבואו להקל, הוא קלוש כי אחד יזכיר לשני.

סיכום: יש למי שרוצה לקוראה מבעוד יום בשעת פלג המנחה על מי לסמוך, אף בשבת ובברכותיה, אך הביאור הלכה, סמך להקל רק בבין השמשות.

תשובה תתקיט

פורע חובו של עני (או"ח סי' תרצד)

שאלה: האם אני יוצא ידי חובת מתנות לאביונים, על ידי שאני פורע עבורם חוב במכולת?

תשובה: צריך מתנה שתגרום הנאה חיובית בפורים (כלומר לא מספיק שאני מונע ממנו נזק), ולכן אין יוצאים בכך ידי חובה (פסקי תשובות תרצ"ד ו), אבל אם אותו אדם מנוע לקנות בגלל שיש לו חוב גדול, ולא נותנים לו לקנות עוד בהקפה, ובזכות מה שאתה מפקיד לחשבון שלו, הוא יהיה רשאי לקנות דברים, הרי שיש כאן סוג של נתינה. חכם אחד העיר לי, שהדרך הטובה ביותר היא להביא לבעלי המכולת כסף ולומר שזה בשביל שבעל החשבון יקנה בכסף זה מוצרים היום (כמובן שיידע את המקבל בכך ביום הפורים).

תשובה תתקכ

משלוח מנות לחילוני (או"ח סי' תרצה)

שאלה: האם ראוי לתת 'משלוח מנות', לאדם שלא מברך לפני שאוכל? ובמיוחד עולה השאלה במסגרת צפופה כמו הצבא שאי אפשר לנהוג בה 'איפה ואיפה'.

תשובה: המצווה נתקנה על מנת לתקן את הלשון הרע של המן, שאמר שאנחנו עם מפורד. לכן יראה לנכון לשלוח גם לאותו אדם שאולי בגלל ריחוקו מהתורה, הוא גם רחוק חברתית מומך (המנות ישמשו כדבר המאחה והמאחד). אם חברו לא מברך, יבקש ממנו לברך או שיברך עבורו בקול רם את ברכת הנהנין (ויהנה גם הוא).

באופן שהדבר לא ניתן, ישנם שני נימוקים להתיר לשלוח למי שאינו מברך: 1. ניתן לתלות שהמקבל יתן את המנות לאדם אחר שבעצמו מברך [כך כתב בספר מקראי קודש (י, י"ג הערה מ), בשם הרב שאול ישראל]; 2. כאשר יש חשש, שהחייל החילוני יראה שהדתיים נותנים זה לזה ולא מביאים לו, ובגלל זה תהיה איבה או שזה יגרום לו לאהוב פחות את האנשים שהם יראי שמים, מותר לתת לו על מנת להציל אותו מאיסור שנאת ישראל ושנאת נושאי התורה (מבוסס על הפסק של הרב ש"ז אורבך, ביחס להזמנת תורם חילוני לדינר של ישיבת קול תורה, ועוד כתב ב'הליכות שלמה', פורים עמ' שלה, שיש לתת לעובדי הישיבה, גם לאלו שאינם מפקידים על המצוות) הוסיף לי הרב יהודה נקי שישנו עוד שיקול, שעל ידי כך גם מזכים אותם במצוות משלוח מנות.

בנוסף למה שנכתב עד כה, ישנם עוד פתרונות: א. והוא שישלח לאותו חבר מתנות שאינם בני אכילה, כגון לתת לחייל שמפו וגרביים, ויתן זה מעבר למה שכבר שלח לחבר אחר מנות של אוכל (יש לעיין אם לא יוולד מפתרון זה תקלה, שילמדו אנשים מהתנהגותו, שיוצאים ידי חובה בדברים שאינם בני מאכל); ב. הרב מרדכי אליהו הציע שיפקיר את האוכל, ואינו יוצא ידי חובת המצווה, אלא יתן משלוח מנות גם לאחר (מקראי קודש שם). בניגוד לכך ובהקשר שונה, בספר 'ועלהו לא יבול' (ח"א עמ' קו) כתב בשם הרב ז"נ גולדברג שהפקרת הרכוש אינה מצילה מאיסור מסייע לדבר עבירה; בנושא זה, כותב במנחת אשר (ח"ב ל אות ה) שיש לחלק בין מצב בו העבריין עובר עבירה בכלי של המשאיל/המשכיר לבין מצב בו העבריין עובר בחפץ המכור לו. ג. ישנו מאמר של הרב שאול דוד בוצ'קו (בעקבות המחבר עמ' קיב) המוכיח שלפי 'עיקר הדין' האיסור המוזכר בראשונים (או"ח קס"ג) הוא דווקא באופן שמאכיל ישירות לפיו של האדם שאינו נוטל ידיים, ואילו אם נותן בידו או באופן שמארח אותו, לא נאמרו הדברים הללו. זו לשון המגן אברהם (קס"ט ו): 'דוקא בנטילת ידיים אסור, דתיכף בשעה שנותן ידו כדי לאכול עובר משום לפני עור וגו' אבל בכרכה, בשעה שנתנו אינו עובר ואם אחר כך לא יברך מה עלינו לעשות'. אבל ברור שהשו"ע הרחיב את הדין הנ"ל, לא משורת הדין אלא כחומרא בעלמא, שהרי כתב: 'לא יתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך'. על פי זה מובן מדוע בתורת צדקה מותר לתת לאדם שאינו מברך, שהרי לא החמירו במקום מצווה, ולא דווקא במצוות צדקה אלא גם מצוות קרוב רחוקים וכדומה.

תשובה תתקבא

'טרמפיסט' בסעודת פורים ביום שישי (או"ח סי' תרצה)

שאלה: הוזמנתי ביום שישי ט"ו אדר, לסעודת פורים אצל חמותי בירושלים, האם אני רשאי להשתתף למרות שאסור לקבוע סעודה שאינה שגרתית בערב שבת?

תשובה: רמ"א (או"ח תרצה"ה ס"ב) כתב שאם חל פורים ביום שישי, יעשו הסעודה בשחרית משום כבוד שבת. כתב על זה המ"ב (סק"י): 'היינו קודם חצות לכתחילה'.

הלשון שנקט במ"ב, 'לכתחילה', היא מפני שבסימן רמ"ט (ב) כתב הרמ"א שסעודה שזמנה בערב שבת, כגון ברית מילה ופדיון הבן מותר לקבעה ביום שישי, למרות שסעודה אחרת שאינו רגיל בה בימות החול אסור לקבעה כל היום. וכתב שם המ"ב (סק"ג) שמצווה לכתחילה להקדימה לשחרית משום כבוד שבת, ובדיעבד יכול לעשותה ממנחה ולמעלה.

במקרה שלנו השאלה היא: פרזי המוזמן לסעודת פורים אצל ירושלמי, האם בגלל שסעודה זו נחשבת 'סעודה שזמנה ערב שבת' ממילא מותר לכולם להשתתף בה, או שמא כיוון שאין על הפרזי מצווה לאכול באותו יום, ממילא חל עליו איסור לאכול?

ניתן לדמות מקרה זה למי שמשתתף בסעודת מילה, שכל המוזמנים מקבלים את ההגדרה של אוכלים בסעודת מצווה, למרות שמצוות המילה חלה רק על האב. אכן, בהלכות תשעה באב (תקנ"א י, ברמ"א) התירו לאכול בשר ולאכול יין, לכל מי ששייך לסעודה, למרות שכבר היה ראש חודש אב.

וכך כתב לי הרב גבריאל קדוש: לא יעלה על הדעת שאי אפשר יהיה להזמין פרוזים למוקפין, וכמו שהתירו לאשכנזים להשתתף בחתונת ספרדים בשלושת השבועות, ועוד יש חיוב קצת שמחה גם לפרזים בפורים דמוקפין.

וכך כתב לי הרב יוסף הורביץ: מותר, ויאכלו ענווים וישבעו, ויחי לבבכם לעד.

מסתבר לי, שיש הבדל בין אדם שהוא מוזמן לסעודה, כגון בני משפחה שנוסעים אל הסבתא הגרה בירושלים, לבין אדם המחפש 'השלמות לפורים' והולך מעצמו, מבית לבית, ביום פורים של ירושלים, ויש לדמותו למי שהולך לסעודת ברית מילה אחרי ראש חודש אב, למרות שאין לו שייכות וקירבה (על כך כתב הרמ"א בהלכות תשעה באב 'כל השייכים לסעודה' – ובאר המ"ב: 'כל מי שהולך בזמן אחר לסעודה זו הן מחמת קרבה או מחמת שהוא אוהבו').

ברור הדבר שלמרות שהדבר מותר, החכם עיניו בראשו וישדל את מארחיו לנהוג כפי שהנהיג הרמ"א לעשותה לכתחילה קודם חצות, וזו עצה הגונה גם לירושלמים.

כאשר שאלתי את הרב אביגדר נבנצל, הוא ענה שמותר לפרזי להיות 'טרמפיסט' בסעודת פורים של מוקפים שחל ביום שישי.

ישנם כמה רבנים שהסתייגו מהדברים הנ"ל, לדעתם יש הבדל גדול בין סעודת ברית מילה שבה יש מצווה להשתתף, לבין סעודת פורים לאותו אדם שכבר יצא ידי חובתו ביום י"ד, שלגביו אין מצווה להשתתף. לדעתם אסור לאכול בסעודה זו לחם.

הרב שמואל אליהו הסכים עימי שמעיקר הדין מותר לכולם לאכול, אלא שראוי להימנע מלאכול לחם, ובתנאי שזה לא יהיה בולט כלפי המארחים.

בלומדנו מסכת סנהדרין, עלתה מחשבה שיש להוכיח דברי מהמשנה (ע): האומרת שאם הבן אכל בסעודת מצווה, אין הוא נעשה בן סורר ומורה. פשוט לי שאם אכל בסעודת פורים בירושלים שאינו נעשה בן סורר ומורה, למרות שהוא עצמו 'פרזי', כי הסעודה מוגדרת בשם סעודת מצווה, ואם כן הוא הדין לענייננו.

בלוח ההלכות והמנהגים (שנת תשע"ו עמ' 174 הערה 125) התיר למי שבא לחמיו לסעוד עימו, הואיל והוא חשוב מבני הסעודה, אבל אם בא אליו לשבת או מסיבה אחרת, אינו יכול להשתתף, וחיזק דבריו מפסקיו של הגאון מטשביץ (שר התורה עמ' 224) שביסס את דבריו על תוס' עירובין דף מ"א.

גם אם יש מקום לאסור, עיין בשו"ע או"ח (רל"ב ג) הכותב ש: 'אבל לטעום, דהיינו אכילת פירות, מותר. והוא הדין לאכול פת כביצה כדרך שאדם אוכל, בלא קבע, מותר'.

בספר ענות עני (חלק ט"ז תשובה נ"ז) גם כתב שהואיל וזו סעודת מצווה, על כן מותר גם לפרזי להשתתף בה. הוא מחזק את דבריו מדברי 'סדר היום' הכותב: 'קבץ כל אנשי ביתו וחבריו, דכי אדם יושב גלמוד יחידי, אי אפשר לשמוח כראוי'. גם בשו"ת אבני דרך (ח"ו צ"ו) עוסק בשאלה זו והא מסיק לחומרא, למרות שגם הוא מביא את דברי הרב נבנצל המקל בכך, בצרוף הסברא שגם בט"ו יש לפרזיים להרבות בסעודה.

השאלה קיימת גם בפורים משולש, בה הפרזיים סועדים ביום שישי ואילו המוקפים סועדים ביום ראשון, תהיה שאלה דומה, האם מותר למוקף לאכול ביום שישי אצל הפרזי. במקרה זה הדבר יותר קל, כי אולי האורח נוהג את חומרת כף החיים הכותב (תרפ"ח ל"ח): 'זירא שמיים יצא ידי כולם לשלוח בג' הימים, אך ביום שבת אינו יכול לשלוח אלא במקום שיש עירוב כנודע או ישלח לחבירו השכן בחצרו דשם ודאי עשו עירובי חצרות'.

סיכום: מותר לפרזי להשתתף בסעודת פורים של ירושלמי ביום שישי, כאשר הוא הוזמן אליה.

תשובה תתקבב

מי אחראי על הכסף? (או"ח סי' תרצה)

שאלה: הנחנו את הכסף של מתנות לאביונים בתוך מעטפה, כעת אני נזכר שלא מסרתי את המעטפה לגבאי הצדקה ביום פורים, ואני חושש שהנחתי את המעטפה על הרכב ועל יד זה היא אבדה, האם אני אחראי על הכסף הזה?

תשובה: יש כאן פשיעה בממון צדקה, ועל כן חייב התורם להפריש לתת סכום כסף זהה לצדקה ולתתו לעניים.

תשובה תתקבב

אבלות שבעה בפורים (או"ח סי' תרצו)

שאלה: אדם היושב שבעה והגיע פורים, האם ינהג בפורים (י"ד וט"ו) מנהגי אבלות?

תשובה: אמנם יש מחלוקת בראשונים (כל הדעות מובאות בטור או"ח תרצ"ו, ג') האם דיני אבלות נוהגים בחנוכה ובפורים, אבל כמעט כל קהילות ישראל נוהגות כדברי הרא"ש, שאין אבלות נוהגת בדברים שבפרהסיא בפורים (כתבתי 'כמעט' כיון שהתיימנים הפוסקים כרמב"ם, מתנהגים בפורים כמו יום חול לעניין אבלות).

בהלכה מתייחסים לשני ימי פורים באופן שווה, כלומר לאדם שהוא פרזי גם ט"ו נחשב ליום פורים וכן להיפך, ולכן מי שהוא באבל, אינו יושב על הרצפה בשני ימי הפורים, ויהיה מותר לו ללבוש בגדים לא קרועים, וכן מותר לו לצאת מן הבית על מנת להתפלל בציבור.

הרמ"א כותב שבחילה עדיף שיקרא מגילה במניין שבביתו, אבל ביום יכול לצאת לכתחילה לבית הכנסת.

בניגוד לכל הנכתב עד כאן, בספר חכמת אדם בקונטרס 'מצבת משה' שכתב לזכר בנו (אות ב') חידש שלגבי הנהגות של ישיבה על הרצפה וחליצת נעליים ינהג בשני הימים כמו שבת, אבל לעניין יציאה מביתו ושאר הנהגות אבלות חייב להתנהג כאבל, ביום ט"ו לפרזי, וביום י"ד למוקף. ההיגיון בדבריו הוא כך: הסיבה שבגללה אבל לא נוהג אבלותו היא משום שימי פורים הם ימי שמחה, ולדעתו עיקר השמחה היא ביום שקוראים בו המגילה דווקא, שנאמר 'והימים האלה נזכרים ונעשים'.

בנוסף לכך יש איסור הספד בשני הימים, אבל איסור הספד לא מבטל הנהגת אבלות, כמו שמצאנו בימי חנוכה שאמנם אסורים בהספד, אבל אבלות נוהגת בהם.

בספר 'פני ברוך' (עמ' שיח) נקט להלכה כדברי החכמת אדם.

שאלתי את הרב יהודה נקי, מה מנהג הספרדים בזה, וענה לי שמתייחסים באופן שווה לשני הימים (וכך כתב בספרו מעין אומר ח"ג פרק ח מ"ב בשם הרב עובדיה יוסף).

הערה: מה שאמרנו לעיל שהמנהג הוא שאין אבלות בפורים, הוא אפילו אם מדובר על אבלות יום ראשון (כגון שנפטר ונקבר בפורים) כן כתבו האחרונים למעשה (מקראי קודש לרב הררי פורים עמ' 196, פני ברוך עמ' שיח) בניגוד לדעת הדרישה והזרע אמת.

סיכום: אין אבל יושב שבעה בשני ימי הפורים, ויש שכתבו שישנם דברי אבלות שיש לנהוג באותו היום, שאינו יום קריאת מגילה שלו.

תשובה תתקד

מלאכה בליל פורים (או"ח סי' תרצו)

שאלה: כאשר הסתיימה מסיבת פורים בישיבה בליל י"ד, התבקשתי על ידי חבר, לתפור עבורו עמוד בסוף המגילה, כדין המופיע בשו"ע. האם מותר הדבר לאור העובדה שיש כאן 'עשיית מלאכה בפורים'.

תשובה: יש לדון בארבע נושאים: א. האם מלאכה אסורה בפורים? ב. האם גם מלאכה שיש בה מצווה, אסורה? ג. האם תפירה נחשבת למלאכה האסורה? ד. האם מלאכה אסורה גם בליל פורים?

א. האם מלאכה אסורה בפורים?

השאלה היא האם חלים על ימי הפורים גדרים של יום טוב?

בתלמוד בבלי (מגילה ה:) ישנה מחלוקת בין האמוראים בשאלה האם פורים מותר בעשיית מלאכה או לא, בסוף הסוגיה רבא אומר שְׁעָם יִשְׂרָאֵל לֹא קִיבַל עַל עֲצָמוּ אִיסוּר מְלָאכָה. וכדברי רבא פסקו כל הפוסקים. הגמרא אומרת שגם אם מותר, במקום שנהגו לאסור, אין להתיר את הדבר, אלא אם כן מדובר במלאכה של שמחה.

הרמ"א כתב שמנהג כל המקומות הוא שלא לעשות. לשון הרמב"ם (ב ד) היא שהעושה מלאכה בפורים, אינו רואה סימן ברכה, ולא תלה זאת במנהג המקומות. יש שדייקו בדבריו שבזמנו נהגו לאסור (עיי' בבירור הלכה) אבל הבית יוסף כתב שדברי הרמב"ם אמורים רק במקום שנהגו לא לעשות מלאכה.

בתלמוד ירושלמי, הובאה מחלוקת אמוראים האם מלאכה מותרת או לא. משמע שזה מחלוקת שלא הוכרעה. שם לא הוזכר המנהג שלא לעשות, אלא יש דעה שזה אסור מן הדין, ויש דעה שמותר לגמרי.

ב. האם גם מלאכה שיש בה מצווה, אסורה?

רמ"א כתב שמותר לעשות מלאכת מצווה, מקורו מתרומת הדשן (ק"ב) הכותב שכל דבר שעושים לשם שמחה כגון לתפור ולצייר, מותר.

התה"ד מבסס את היתרו בדברי הגמרא המספרת שרבי נטע נטיעה של שמחה, מכאן שגם במקום שנהגו לאסור, לא אסרו מלאכה של שמחה. למד מכאן התה"ד שכל שכן שמותרת מלאכה של מצווה.

התה"ד מציין שירושלמי ניסה להכריע מלשון המשנה 'היה דורשה כותבה ומגיהה' לטובת הדעה שמלאכה מותרת בפורים, ולא השכילה ליישב שהדבר היה מותר מפני שזו כתיבה של מצווה, בגלל שלדברי הירושלמי, מי שאוסר מלאכה בפורים, אוסר זאת מן הדין, ולדעתו אין מקום להקל בגלל שזו כתיבה של מצווה. כל ההיתר של תה"ד מכוון לדעה המתירה מלאכה מן הדין, ואסרה רק במקום שנהגו לאסור.

ג. האם תפירה נחשבת למלאכה האסורה?

פשוט שתפירה נחשבת למלאכה, הן מסברא, והן מדברי תה"ד שהתיר זאת רק בנסיבות שעושים תפירה לשם מצווה או שמחה.

ד. האם מלאכה אסורה גם בליל פורים?

כף החיים (תרצ"ו ב) הביא מחלוקת ביחס ללילה עד נץ החמה. לפי משבצות זהב מותר ואילו לפי שו"ת חתם סופר (קצה) הדבר אסור.

במשך חכמה על אסתר, טוען שזו מחלוקת בין בבלי לירושלמי. הבבלי יעמיד את המשנה של 'היה כותבה' בלילה, כיון שבלילה אין זה זמן סעודה, ואילו לפי הירושלמי גם לילה אסור במלאכה ולכן לא העמיד בכותב בלילה [דברי המשך חכמה מאוד מחודשים, כי הוא מבין שבתקופת המשנה כבר היתה קיימת תקנת הקריאה בלילה. לולא דבריו היה נראה להסביר שירושלמי סבר שאין קריאת מגילה בלילה, על כן לא העמיד ירושלמי את המשנה 'היה כותבה' בקריאת הלילה].

סיכום: מותר לתפור מגילה בליל פורים.

תשובה תתקכה

אמירה לגוי בפורים (או"ח סי' תרצו)

שאלה: האם מותר לבקש מגוי שיעשה עבורי מלאכה בפורים?

תשובה: כתב השו"ע (או"ח תרצ"ו א) 'פורים מותר בעשיית מלאכה; ובמקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין'. (והאידנא נהגו בכל מקום שלא לעשות) והעושה, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם, וכתב על כך המ"ב (סק"ב): 'ועל ידי עכו"ם שרי'.

תשובה תתקכו

לא ילבש (או"ח סי' תרצו)

שאלה: במוצאי שבת הארגון מתקיימות הצגות על ידי בני הנוער, האם מותר בקטעי קישור שיציג בן בתחפושת של בת ולהיפך?

תשובה: ביחס למנהג התחפושות בפורים כתב הרמ"א (או"ח תרצ"ו ח): 'ומה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים, וגבר לובש שמלת אישה ואשה כלי גבר, אין איסור בדבר מאחר שאין מכוונין אלא לשמחה בעלמא'. בהערות איש מצליח כתב שהאחרונים הסתייגו מקולא זו, ואין להתיר שום איסור אף דרבנן משום שמחת פורים (עיין שו"ת יחוה דעת ח"ה ג).

ישנה סברא לומר שאף מי שהתיר לנהוג כך בפורים, לא יתיר בנידון דידן, כי הסברא בפורים וכן בשמחת חתן וכלה (במקומות שכך נהגו) היא שהואיל וכולם נהגו, זה דומה לאיסור הסתכלות במראה לגברים, שהותר אם גם גברים נוהגים כן, ואז זה כבר לא ממש 'כלי אישה', מה שאין כן בהצגה באמצע השנה שאז לא קימת סברא זו (על פי יחוה דעת הנ"ל).

כעת ראיתי בחוברת של הרב מרדכי הס על פורים (עמ' קמו) שהביא שיש שהתירו ויש שלא מחו אם זו תחפושת חלקית, והוסיף שם שאין היתר לכך בשעת החזרות.

תשובה תתקכז

בעניין תעשה ולא מן העשוי (או"ח סי' תרצו)

שאלה: ישנה מחלוקת בין הפוסקים שחורזת הרבה סוגיות. השאלה היא האם דבר שנעשה בהכשר - כלומר, כאשר היתה שעת חיוב, ואחר כך השתנו התנאים ובמצב החדש החיוב נפקע - האם כאשר יחזור החיוב, נצטרך להתיר ולקיים המצווה שנית. כמה דוגמאות: 1. קבעתי מזוזה בפתח שיש בו דלת וגג, ואחר

כך הוסרה הדלת או הגג ולאחר זמן הוחזרו הדלת והגג; 2. קבעתי מזוזה בדלת, והסרתי את כל המבנה של המשקוף והמזוזות, וכעת בדעתי להחזירם; 3. קבעתי מזוזה בקרוואן, והיא הועברה ממקום למקום (בהיותה באוויר, אין בה חיוב מזוזה); 4. קבעתי מזוזה בחצר, וכאשר הגיע חג סוכות הפכתי את החצר כולה לסוכה, ולאחר החג הסרתי את הסכך (בסוכה אין חיוב מזוזה - מ"ב תרכו, כא); 5. קשרתי ציצית בטלית, ואחר כך נחלקה הטלית לשתיים, ובכל חלק יש שיעור ציצית. כעת אני מעוניין לתפור החלקים מחדש; 6. הנחתי סכך אחרי שבניתי דפנות. בסיום החג, נטלתי את הדפנות. האם שנה הבאה אצטרך להרים את הסכך לאחר עשיית הדפנות? 7. סוכה שדפנות שלה הם דלתות הזזה של הסלון, האם מותר לפתוח ולסגור את הדלתות כאשר בזמן שהדלתות פתוחות, אין היא כשרה בגלל חוסר במספר הדפנות?

תשובה: ראיתי התייחסויות שונות לשאלות הללו: א. דעת הרב שמואל אליהו היא, שבכל המקרים לקבוע מחדש ללא ברכה (הוא מסתמך גם על פסק של אביו בעניין הקרוואן וכן על דברי בן איש חי ביחס לטלית שנחלקה); ב. הרב דוב ליאור (דבר חברון, מועדים עמ' רפו) מביא את שיטת ערוך השולחן (תרכו, ז) החולק על המ"ב, ולדעתו אם החדר משמש כדירת קבע כל השנה, אין הוא נפטר ממזוזה במשך חג הסוכות. אבל דעת הרב דוב ליאור היא, שיש להחמיר ולהסירה ולהחזירה מחדש ללא ברכה. ועיין בדבר חברון או"ח תרפד אות ד, שחושש לגדרי תעשה ולא מן העשוי, במקרה 6 הנ"ל; ג. דעת הרב עובדיה יוסף (בחזון עובדיה סוכות עמ' יג, מ, צד) להקל בכל הסוגיות הנ"ל.

שונות והשלמות

- 859 ..... תשובה תתקכח - פסח וחירות
- 860 ..... תשובה תתקכט - הפטרה בעצמאות
- 861 ..... תשובה תתקל - בנות בספירת העומר (או"ח סי' תפט)
- 862 ..... תשובה תתקלא - השלמה לתשובה שצא ((או"ח סי' רח)

תשובה תתקכח פסח וחירות

שאלה: אנחנו חוגגים בימי הפסח את חג החירות. המתנה הגדולה ביותר שניתן לתת לאדם, היא החופש, החופש לבחור, ולהחליט על עצמו. מאידך, העונש הגדול ביותר לאדם הוא, לקחת ממנו את החפש הבחירה, לשים אותו מאחורי סורג ובריח ולהחליט מתי הוא יקום, מתי הוא יאכל, במה יעסוק ומתי יסתובב בחצר, וזה מה שנקרא בעברית: 'בית הכלא'. הקדוש ברוך הוא רוצה שנהיה בני חורין, וגם שנשמח בכך שאנו בני חורין. רציתי לשאול על כך שתי שאלות (אני מקווה שאני לא מנפץ מיתוסים למיניהם): א. חז"ל דרשו: 'אין לך בן חורין, אלא מי שעוסק בתורה'. אני חושב שזו הבדיחה הטובה ביותר! כיצד זה מסתדר ביחד, להיות בן חורין, בשפתנו 'חופשי חופשי', ומאידך לשמור מצוות עם כל המשתמע מכך? ב. התורה מדריכה אותנו, ומצווה אותנו לפני שנכנסים לחג החירות, שיש לבער את כל החמץ שיש ברשותנו. המנהג הוא לשרוף, כלומר לא מספיק לעשות 'עבודה בערך' אלא צריך השמדה טוטאלית, עד כדי חיפוש בנרות, אולי נשאר עוד קצת חמץ, ש'לא עלינו עליו'. מדוע ישנה תלות בין החירות לשריפת החמץ?

תשובה: לגבי הנושא הראשון, יש לדעת שחירות אינה חופש. חירות היא צורת חיים באופן שהכי מתאימה לאדם. כלומר, לא מדובר על חיים של בטלה, 'סוטול', 'סתלבט', אלא עשייה שהיא טובה לאדם. ניתן שתי דוגמאות: 1. אם ניקח שתי נשים, אחת רווקה בת 40 שיוצאת לבלות מידי ערב; ומולה אישה אחרת באותו הגיל, שמטופלת בארבעה ילדים קטנים, מכבסת, תולה, מבשלת, מגהצת, יוצאת לעבוד כמה שעות ביום, שומעת תלונות של בעלה וילדיה ותוך כדי, מחבקת, שומעת מאזינה, מעודדת, אין לה יכולת לישון בלילה שש שעות רצוף, בגלל שתמיד מישוהו מתעורר. מי יותר בת חורין? מי יותר חיה חיים בעלי משמעות? ברור לנו שהאישה השנייה היא בת החורין; 2. יש לי חבר שאוהב להרכיב ולבנות יצירות מעץ. לפעמים הוא מתחיל משהו בערב והוא שוכח ללכת לישון. האם אתה לא מקנא בו, בכך שמצא תחביב שנותן לו סיפוק ומשמעות?

כך ביחס לחיים על פי התורה. החיים הללו תובעניים ולא וותרניים, אבל יש בהם התאמה לנשמה שלנו, ולכן הם קרויים חיים של בן חורין. בן חורין הוא אותו אדם, שאין אצלו סתירה בין עולמו הפנימי, לחיי העשייה שלו.

[העיר הרב יהודה נקי: הייתי מוסיף כמו מסומם שרוצה סמים או תאב לאכול אוכל שיש בו רעל, האם זאת חירות זה עבד לתאוות שלו כיון שאין הדבר טוב לו.]

ביחס לנושא השני (שכחנו כבר מה זה היה? למה צריך לשרוף את החמץ?) אי אפשר להגיע לשום מעלה והתקדמות, כל זמן שנותנים ליצר הרע, יד חופשית. שום מערכת, אפילו הטובה ביותר, אינה יכולה להתנהל ללא חוקים מגבילים. אפילו אנשי הספורט, מקבלים הנחיות קפדניות, מה מותר ומה אסור לעשות, כגון מה לאכול ומה לשתות והיכן לבלות. מערכת הצבא, שיש לה, ברוך השם, המון הצלחות בתחום הביטחון, אינה יכולה לתפקד לולא מערכת חוקי משמעת קפדניים.

לא נוכל לצפות ממיטב בנינו, עלייה ושגשוג, אם ישארו פתוחים ללא השגחה לכל התכנים של טומאה שבאים אלינו מבחוץ. הרב קוק אמר פעם: חול וקודש, יש ביניהם אמנם הבדלה (המבדיל בין קודש לחול) אבל יחד עם זה יש חיבור ביניהם, למשל קדושת השבת מאירה על ימי המעשה. בניגוד לכך, לטומאה אין שום חיבור עם הטהרה. בנושאים שקשורים לטומאה ול'ערוות הארץ', אין פשרות. אין ללכת ב'חצי כח', אלא כאן זקוקים להשחתה, כילוי, בעירה והחרמה.

תשובה לתקצט

הפטרה בעצמאות

שאלה: מדוע אין הפטרה בברכה ביום עצמאות?

תשובה: חשבתי לומר שאין הפטרה בימים המותרים בעשיית מלאכה, אבל דברים אלו נסתרים מעצם העובדה שבצומות נהגו בני אשכנז להפטיר במנחה וכולם נוהגים כך בתשעה באב הן בשחרית והן במנחה. כנראה שההסבר הוא שלא מצינו הפטרה ללא קריאת התורה. הרב צבי קוסטינר הוסיף לי שחששו שאם יהיה אופי של יום טוב לכל דבר, אנשים יבואו לבית הכנסת ללא תפילין.

השאלה היא מדוע הרבנות לא תקנה קריאת התורה? אולי לא ראו שיש כח בידינו לתקן תקנות כאלו, או שהרבנות חששה לתקן דברים כאשר הציבור הדתי לא כולו עומד מאחור, ויש עדיין חוסר הבנה לגודל השעה בציבור החרדי.

תשובה תתקל

בנות בספירת העומר (או"ח סי' תפט)

שאלה: האם מותר לבנות לספור העומר בברכה?

תשובה: מצווה זו הוגדרה על ידי הרבה ראשונים כמצוות עשה שהזמן גרמא, הואיל ותלויה בתאריך ט"ז ניסן ואילך, ולפי זה נשים פטורות.

לפי פוסקי אשכנז נשים יכולות להחמיר על עצמן ולברך על קיום אותן המצוות שהן פטורות מהן, אבל לפי פסיקת הרמב"ם והשו"ע אין להן לברך, ויש בכך איסור ברכה לבטלה.

כך כתב מ"ב: 'ונשים ועבדים פטורות ממצווה זו דהוי מצוות עשה שהזמן גרמא, וכתב המגן אברהם מיהו כבר שויה עלייהו חובה, וכמדומה דבמדינותינו לא נהגי נשי כלל לספור, וכתב בספר שולחן שלמה דעל כל פנים לא יברכו דהא בודאי יטעו ביום אחד וגם על פי רוב אינם יודעים פירוש המלות'.

מדברי המ"ב ניתן להסיק שאם מבינה את מה שהיא אומרת, היא רשאית לספור בברכה. ככה עולה מדברי מ"ב מהד' דרשו המעיד שבבית הרב קנייבסקי הבנות ספרו (ביחס לחשש אולי ישכחו יום אחד מלספור, יש לדון כי מצד אחד מה הן שונות מהגברים הסופרים בברכה למרות החשש הנ"ל, ועוד מי אומר שיש לחשוש לכך שהרי הדעה הרווחת בראשונים היא שכל יום הוא מצווה בפני עצמו, ואף אם ישכח יום אחד, אין זה ממעט את ערך המצווה שעשה עד כה, מאידך יש גם סברא לומר, אצל הגברים שהם בני חיוב, לא מעלים את החשש הנ"ל, אבל ביחס לבנות הואיל וזו חומרא, מה לך להחמיר, חומרא 'דאתי לידי קולא' ואכן בדרשו הנ"ל מעיד שבבית הרב ש"ז אירבך הבנות לא ספרו).

מה ביחס לבנות ספרד?

מצד אחד ידועה שיטת הרמב"ם והשו"ע (או"ח תקפ"ט ו) ההולך בעקבותיו, שאין לנשים לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא, ולפי זה חמור הדבר אם תברכנה, משום איסור ברכה לבטלה, אבל ראינו בגדולי פוסקי ספרד, דעה שונה, וכך כתב בברכי יוסף: 'נשים פטורות מספירת העומר. הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הכ"ב). וכ"כ ברעיא מהימנא פרשת אמור דף צ"ז. ומהר"ש שער אריה בכ"י ומהר"י לינגו בכ"י ערערו על הנשים שסופרות. ולי נראה דאי נוהגות בלולב וכיוצא כר"ת גם בספירה ינהגו כי אורחיהו. וכ"כ מ"א (ס"ק א) וכתב המהדיר שם: 'ראה להלן סי' תרנ"ד אות ב' ובמ"ש בהערות שם בס"ד'.

בשם המקובלים נכתב, שנשים לא רק שלא יכולות לברך על הספירה, אלא לא ראוי שתספורנה כלל.

סיכום: לבנות אשכנז מותר לספור בברכה, אם יש לה מנגנון של תזכורת קבוע, כגון צלצול בטלפון או רגילה להתפלל ערבית במניין.

לבנות ספרד הדבר מתחלק לשלוש:

1. הדעה הרווחת כיום על פי המקובלים היא, שלא תספורנה כלל.
2. הדעה על פי פשט, טוב לספור ללא ברכה, כשם שיש להן שכר טוב, על קיום כל המצוות שהן מקיימות בגדר 'לא מצויה ועושה'. זה לא שונה מכך שהיא מהדרת לאכול בסוכה ומהדרת ללכת לבית הכנסת בשביל לשמוע קול שופר.
3. על פי הרב החיד"א, יכולה לספור בברכה, אם זה מנהגה גם ביחס לנטילת לולב.

סימן תתקלא

השלמה לתשובה שצא (או"ח סי' רח)

שאלה: מה מברכים על בורגול השרוי במים או מבושל, על חיטה הנמצאת בחמין, ועל חטיף העשוי מדגנים תפוחים ומדובקים בסוכר או בדבש?

תשובה: יש להבין שהדגנים הם במקור פרי אדמה, שיש לברך עליהם 'בורא פרי האדמה', כפי שגם נצטט מקורות על כך להלן, וכמו כן ברור לנו שעל לחם או עוגה או תבשיל שעשוי מבצק יש ברכה מיוחדת שהיא מזונו או המוציא. השאלה היא, מה הגורם המשמעותי ההופך את הדגן מבורא פרי האדמה לברכות מזונו או המוציא?

בתלמוד (ברכות ל"ו). מובאת ברייתא האומרת ש'הכוס את החיטה, מברך בורא פרי האדמה' ורש"י פרש 'כוסס כמות שהיא', ומאידך 'אם רואים שאם טחנה אפאה ובשלה' תלוי אם הפרוסות קיימות או לא (הגמרא תסביר שזה תלוי בגודל הפרוסות) שאם הפרוסות קיימות, מברך המוציא תחילה וברכת המזון לבסוף.

נושא החלק השני של הברייתא הנ"ל, עוסק בשאלה האם הבישול של הפת גורם לשינוי ברכתו, אבל רואים באופן ברור, שעל הפת עצמה מברכים המוציא וברכת המזון.

מה הדין במצבי ביניים?

מצאתי על כך שש סוגיות בפרק:

1. דין הקמח (ל"ו). 2. ברכת הדייסא (ל"ו). 3. פת הבאה בכיסנין (מ"ב). 4. מין דגן ולא עשאו פת (ל"ו). 5. שתיתא (ל"ח). 6. מעשה קדירה של חמשת המינים (ל"ז).

וכך הם הדינים של המוצרים הנ"ל:

1. מחלוקת אמוראים אם האדמה או שהכל, הסברא לדעה שזה שהכל, הואיל עבר שינוי ויש לו עילוי אחר בפת, וכך ההלכה.

2. דייסא, שזה חיטים כתושות במכתשת, ברכתה מזוונות.

3. ברכתה מזוונות אלא אם כן קבע על כך סעודה.

4. ברכה אחת מעין שלוש (מקור זה אינו עוסק אלא בברכה האחרונה).

5. מדובר על 'מאכל העשוי מקמח קליות שנתייבשו בתנור בעוד השיבולים לחים' (לשון רש"י) והברכה היא מזוונות אם זה עבה, ואילו אם זה רכה ברכתו שהכל.

6. בתחילה מזוונות ולבסוף מברך ברכה אחת מעין שלוש.

[בנוסף לכך, ישנה הלכה, (דף ל"ו): שאם יש במאכל תערובת של דגנים, על אף שזה המיעוט, אם מטרנו אינה לדבק, הדגן הוא עיקר, ועל כן ברכתו מזוונות].

איך הראשונים הגדירו את הדברים?

בעלי התוס' (ל"ז. ד"ה הכוסס) כתבו שמקור 4 'מיירי דעבדינהו כעין דייסא דחשיבא אז אכילתו' שאז מברך לאחריו מעין שלוש, מה שאין כן בכוסס חיטה חיה (דלא חשיבא אכילתו) הברכה לאחריו תהיה בורא נפשות.

אצטט מדברי הרב משה לוי ביחס לברכה ראשונה וכן על ברכה אחרונה על דגן שברכתו האדמה.

ביחס לברכה ראשונה הוא כותב, שהעיקרון המנחה הגורם שהברכה תשתנה מהאדמה למזוונות, הוא מה הופך את הדגן לתבשיל הסועד את הלב. על כן אם בישל את הדגן, עדיין אין כאן מעשה משמעותי, אבל אם דגן נמעך בבישול או שהיה חלוק (חצוי) בבישול, זה בוודאי הופך אותו לתבשיל (ברכת ה' ח"ב פרק ב סעיפים ז, ח).

בסעיף י"א הרב משה לוי מחדש על יסוד פסיקת הרב משה כלפון הכהן, שכתב שבסיסה ברכתה מזוונות (היא השתיית המזוכרת בגמרא והובאה לעיל) על אף שלא היה כאן מעשה בישול, מפני שהעיקרון שנהפך למאכל הסועד את הלב, הוא משמעותי, ועל כן בצירוף העובדה שהחיטה אינה בשלימותה והיא יצרה סוג של תבשיל, הברכה מזוונות, ומה שהוזכר שהדגן עבר תהליך של קליה, לא דיבר הכתוב אלא בהווה, שאין הקמח טעים כל עוד הוא חי לפני קליה.

בהלכה, מפורש שאם הדגן התבשל והתמעך או שנחלק ברכתו מזוונות, ואילו אם הוסרה קליפתו והוא שלם, מ"ב מביא מחלוקת אחרונים ועל כן ממליץ לעקוף את הבעיה, ואילו בהערות איש מצליח מכריע שבכל אופן שהוסרה קליפה, יש לברך מזוונות.

ביחס לברכה האחרונה על דגן חי, הוא חושש לספק של בעלי התוספות, האם תקנו ברכה מעין שלוש על כוסס חיטה, על כן מספק הכריע שאם אין לו איך לפטור זאת באופן אחר, לא יברך כלל ברכה אחרונה, כי לדעתו נפשות לא פוטר מעין שלוש.

ביחס לדגנים מדובקים בדבש וכד' כתב לי הרב דרור טוויל: אם חילק את הגרעינים לשניים או ליותר ובישולם מברך במ"מ (ס"ב, סק"ג). ונראה שמדובר אפילו כשכל חלק עדיין בקליפתו ולא נמעכו או נדבקו בבישול וכ"א מהם בפנ"ע, כיון שחילקם ובישולם מברך במ"מ. והגדרת בישול לענין זה, בפסק"ת (רח הערה 70) כתב: "ואפילו בשאר משקין, ומסתבר דה"ה אם מערבים בהם דבש ונאפה בתנור הוי כבישול, כמו שמצוי שמרסקין או ממעכין גרעינים אלו ומוסיפים לתערובת דבש ומי סוכר וכדו' ואופים אותם, ברכתן בומ"מ ומעין שלש.

הרב שמואל אליהו אמר לי שהואיל ובחטיף נאצ'ר וואלי הדגנים מדובקים זה לזה, למרות שאין בישול, ברכתם מזוונות.

סיכום: אם מבושל ומעוך או מבושל לאחר שהוא חתוך (או ללא קליפה, לספרדים בתורת ודאי, ולאשכנזים בתורת ספק שכדאי לחמוק ממנו) הברכה היא מזוונות (כיום, סתם חיטה הנמכרת, היא ללא קליפה).

אם הוא כעין תבשיל, על אף שלא עבר תהליך בישול, גם אז ברכתו מזוונות, כגון בסיסה או דגנים תפוחים ומדובקים בחום התנור כאשר הם הורטבו במים או דבש או משקה אחר (ועל כן הבורגול, ברכתו מזוונות, כי גם אם לא עבר בישול ביתי, הרי שעבר בישול במפעל, והוא מטבעו הוא לא שלם אלא חיטה שבורה).

מפתח

א

462.....-קריאת התורה
685.....-שמחה ברגל
184.....-תפילת תשלומין
138.....-תקנת עזרא

אכילה

415.....-לפני תפילה
423.....-לפני ק"ש

אמירה לנוי

433, 512, 434.....-בשבת בקבלנות
555.....-להחזיר מבי"ח

אמן

-ענייתו ראה ערכו

ארבע כוסות

638.....-מיץ ענבים
643.....-רצופים
638.....-הסיבה, שכחתה

ארבע פרשיות

830.....-הקדימו את המאחר
829.....-פספוס בפרה

ארץ ישראל

510.....-קניית בית בשבת

344.....-ארוחה הגולשת

אתה חוננתנו

483.....-לא יצאה שבת

אבלות

825.....-אמירת הלל
704.....-לויה בחוה"מ
702.....-רחיצה
702.....-יו"ט מבטל
852.....-פורים
720.....-שבת
691, 659.....-תספורת בשלושים

איטר

339.....-אחיזת כוס של ברכה

49, 156.....-אין מעבירין עה"מ

אינו מחויב בדבר

835.....-חרש במגילה

אישה

180.....-איזו ברכה עדיפה?
87.....-בברכות התורה
117, 120.....-ברכות ק"ש
117.....-הפסק בברכות ק"ש
352.....-זימון
595, 645.....-חיוב הלל
809.....-חנוכה, פוסרת בעלה
479.....-לאכול לפני קידוש
838.....-מגילה במניין?
493.....-סעודה רביעית
642.....-סיפור יציאת מצרים
649.....-ספירת העומר

777 .....-עורלה
778 .....-פיטמה חסרה

אתרוג

782 .....-הרחתו

ב

בגדים

715 .....-לבן בר"ח
716, 714 .....-טיול וברכה
717 .....-מוזיקה
717 .....-שהחיינו
718 .....-תחילת התקופה
716 .....-תספורת

160 .....-בתפילה
9 .....-חולצה הפוכה
9 .....-כיפה, חיובה

בדיקת חמץ

בין השמשות
437 .....-מלאכה בע"ש

611, 610 .....-בדיקה באכסנאי
611 .....-במקומות מכורים
607 .....-בית הכנסת
606 .....-בשלבים
609 .....-ברכה במפרש
605 .....-מוכר ביתו
608 .....-שליח

בישול אחר בישול

530 .....-הוספת מים למיחם
533 .....-אינו מבושל כ"צ

בורא נפשות

בית האבל
219 .....-ברכת כהנים

362 .....-פותר מעין שלוש
376 .....-שתיה ממושכת

בית הכנסת

בורר בשבת

271 .....-איפה אין לשבת
607 .....-בדיקת חמץ
274 .....-לנהוג בו כבוד
168 .....-לנשק ילדיו
272 .....-נשק הכנסתו
275 .....-פרוכת חובתה
273 .....-קיצור דרך
169 .....-רגל על רגל
274 .....-שימוש בארון
271 .....-שינה בו
273 .....-תליית דגלים

540 .....-הגדרת תערובת
537 .....-השריית ירק
539 .....-מיון סכו"ם
541 .....-תיון

ביזוי אוכלים

בית הנסא
10 .....-צניעות

316 .....-העפת וופל
319 .....-זריקת שאריות
317 .....-שימוש בלחם

בין המצרים

716 .....-אכילת בשר
719 .....-בגד חדש
715 .....-בניה

848.....לפני עוור
 638.....מיץ ענבים
 300.....מזונות, מה פוטר?
 312.....מלאווח
 443.....מעין שבע בסניף
 311.....מצה בריי
 314.....מצות
 406.....מציב גבול
 370.....מרק בצל
 654,803.....ספק ספיקא
 803,778.....עובר לעשייתן
 368.....עוגה
 412.....על ההרים
 793.....על הידור מצווה
 780.....על חלק ממצווה
 795.....על מנהג
 147.....על נט"י (עד מתי)
 37.....עמידה באמירתה
 792.....סופגנייה
 371.....סלט בורגול
 עניית אמן דאה ערכו
 323.....פה ריק
 305.....פיצה
 385.....פסק זמן
 315.....פריקסה
 פת הבאה בכיסנין דאה ערכו
 314,372.....פת קטנית
 קדימה בברכות דאה ערכו
 316.....קוגל איטריות
 363.....קשיו
 23.....רוב עם
 369.....רולדה
 410.....רעמים בנוחיות
 482.....שאינה צריכה
 361,359.....שינה צורתו
 319.....שכח לברך

בל תוסיף

784,783.....ישיבה בסוכה

בר מצווה

490.....סימני גדלות

בית מרחץ

68.....לברך במקווה

ברוך הוא וב"ש

214.....בברכת כהנים

203.....מנהג בני אשכנז

ברכה

339,366,489.....אחיה

367.....אורז מעורב בפטסה

313.....באגט קראנק'

654.....כריה

366.....בסיסה

644.....ברכת המצווה על מצה

386.....גלידה בגביע

403.....גשם ראשון

303.....דיבור לפני בליעה

326,325.....הטוב והמטיב

336.....הסח הדעת

649.....העומר

359.....טעימה

365.....יין מזוג

339.....ידי ימין

339.....זמן עיכול

372.....חטיף גרנולה

306.....טורטיה

323.....יין פוטר משקים

411.....ים תיכון

803.....לאומרה בריכוז

363.....לבבות דקל

להוציא ידי חובה דאה ערכו

308.....לחמנייה מתוקה

399.....-עמידה

ברכת הלבנה

598.....-חיוב נשים

598.....-עננים

ברכת המזון

373.....-במקום מעין שלש

344.....-ברכה רביעית

344.....-יעלה ויבוא

335.....-מה מהווה התחלה

343.....-ספק אם ברך

373.....-עיסה בלולה בקטנית

339.....-ענית אמן

381.....-פחות מכזית

347.....-פיצול הברכות

343.....-שביעה

ברכת הריח

396.....-אחיזה

395.....-אין לו עיקר

397.....-בשמים אישה

393.....-גויאבה

491.....-הבדלה

395.....-טאבק

394.....-טעות

394.....-עשבי/עצי

395.....-קינמון וציפורן

ברכת כהנים

217.....-אמירת פסוקים

220.....-אלוקינו וא"א

217.....-באמצע שמונ"ע

219.....-בבית האבל

211, 210.....-טהרת ידיים

211, 209.....-מתי עוקר

213.....-ענית ב"ה ב"ש

216.....-ענית אמן בתפלת לחש

ברכה הסמוכה לחברתה

14, 186.....-תפילת הדרך

ברית מילה

231.....-פוסטר מתחנן

247.....-קדימויות בעליה לתורה

ברית מילה בשבת

475.....-אמירת י"ג מדות

557.....-חישוב היום

556.....-חשש לחילול שבת

453.....-קידוש

ברכה אחרונה

383.....-מזונות ועוד

481.....-פחות מרביעית

ברכות ק"ש

118.....-ברכת המצוות

117.....-הפסק לענית אמן

117, 115.....-סוף זמנם

ברכות השחר

75.....-הנותן לשכוי

74.....-זיכוי הרבים

807.....-לברך בעצמי

15.....-לילדים בגן

75.....-לשון רבים

73.....-עד איזה שעה

73.....-שלא עשאני גוי

ברכת אשר יצר

16.....-מחובר לקטטר

ברכת הגומל

401.....-נכפה

401.....-הצלה מאסון

402.....-נס לאשתי

	ברכת התורה
86	-אהבת עולם
87	-אישה חיובה
252	-ברכות המצוות?
84	-הפסק אחרי הברכה
250	-יוצא בעליה לתורה?
82	-לעושה 'לילה לְבָן'
81	-משכים פעמיים
77	-ספק אמר
79	-עיון בספר
76	-פסוקים דרך תפילה
80	-שומע ד"ת

	בשר בחלב
789	-פת חלבית
798	בתר מעיקרא

	גניזה
59	-בית מזוזה
31	-ציצית
678	גרמא בכיבוי
566	גרמא בהשקיה

	דוד שמש
549	-רחיצה ממיימיו

215	-כנ"ל ע"י ש"ץ
212	-ש"ץ כהן
212	-ש"ץ מקריא

	ברכת שהיינו
404	-באיחור
406	-הטוב והמטיב
406	-יד שניה
24	-ליל כיפור
408	-מצווה בפעם ראשונה
405	-על בגדי ילדיו
409	-פרי בלוע
408	-פרי מורכב
404	-קניה או לבישה
410	-ראית חבר
407	-ריבת אתרוגים

ג

	גוי
455-58	-אמירה לגוי
160	גוף מכוסה בתפילה

ד

	דבר שיש לו מתירין
527	-במעשה שבת
561	-מים נוטפים ממזגן
814	-שמן חנוכה
473	דיאטה בשבת
273	דגל ישראל

ה

624.....-רוב שימוש

הלל

595.....-אישה, חיובה
589.....-בין הפרקים
594.....-בישיבה
825.....-בית האבל
588.....-דיבור באמצע
823.....-דילג מילה
177, 590.....-הפסקה ארוכה
597.....-כפילת פסוקים
645.....-ליל הסדר
589.....-לענות לקדיש
596.....-למפרע
593.....-לפני שחרית
24.....-רוב עם

המוציא

328.....-פוטר הכל

הסח הדעת

336.....-ברכות נהנין

הפטרה

469.....-יקראו כולם
466.....-לא היה ס"ת
469.....-פסוק אחרון בקו"ר
469.....-פרשת מקץ
468.....-קריאת עוור
468, 469.....-קריאה מקלף

564.....-**הפקר בשבת**

779.....-**הרהור כדיבור**

הפסק

95.....-אחרי ישתבח

הבדלה

491.....-אבוקה
485.....-אונן
492.....-אכל לפניו
489.....-אחיזת הכוס
492.....-אמירת פסוקים
489.....-בר מצווה מוציא
491.....-ברכת הבשמים
488.....-כמות השתיה
492.....-מאוחרת
485.....-מבעו"י/ביום א'
487.....-על תנאי
490.....-על חומק

הזי"ו ל"ך

599.....
236.....-**הגבהת ס"ת**

הטוב והמטיב

325.....-במיץ ענבים

הידור מצווה

792.....-ברכה על הידור
-תפילין ו..... 4 מינים
782.....

הכנה

547.....-גם לצורך היום
675.....-לצורך מצווה
679.....-משבת לחג

הכשרת כלים

628.....-בתוך הפסח
627, 626.....-הגעלה, עקרונות
623.....-כבולעו כך פולטו
623.....-ליבון חמור
623.....-מנגל

44, 39.....-תפילין

44.....-שתיקה

הרהור כדיבור

119.....-בק"ש

11.....**השהיית נקבים**

התרת נדר

691.....-נדרי מצווה

195.....-באלוקי נצוד

84.....-בברכות התורה

117.....-ברכות ק"ש

293.....-הליכה אחרי נט"י

297.....-דיבור אחרי נט"י

179, 178.....-דיבורים בשמונ"ע

303.....-לפני שבלע

217.....-נ"כ בשמונ"ע

251.....-ענה אמן על עצמו

846, 840.....-קריאת מגילה

347.....-ענייה

350.....-צירוף אם ברך

351.....-צירוף חילוני

351.....-צירוף שתי קולות

644.....**זית שיעורו**

781.....**זריזין מקדימים**

145.....-תפילה לפני הזמן

זיכוי הרבים

זימון

347.....-אינם בקיאים בברכות

352.....-חיוב אישה

353.....-מתכוון לא להצטרף

349.....-נמלך להצטרף

695, 689.....-דבר האבד

694.....-כיבוס סינטטי

704.....-לויה

697.....-כתיבה

697, 695.....-מלאכת אומן

696.....-מראית עין

697.....-עבודה בשכר

חגים - ראה רגלים

656.....**חדש איסורו בזה"ז**

חובת גברא/חפצא

605.....-בדיקת חמץ

חול המועד

661, 691, 689.....-גילוח

ו

ואהבת לרעך

155.....-תופס חניה

ז

ח

617.....חוזר וניעור.
 623.....חלב אָם.
 621, 620.....חמץ שעבר עה"פ.
 630.....כָּמוֹן.
 618.....כשרות הטורטיה.
 614.....כלים חד"פ.
 615.....כרית חימום.
 610.....מוצאו בחג.
 614.....נבט חיטה.
 613.....נפסל מאכילת כלב.
 631, 630.....קטניות.
 612.....קישוט מחיטה.
 613.....שמפו וכו'.

חנוכה

809.....אישה מדליקה לבעלה.
 799.....אכילה לפני הדלקה.

אכסנאי ראה ערכו

794.....בית כנסת.
 801, 796.....ברכות הדלקה.
 817, 808, 797.....הדלקה ב'שטח'.
 823.....הלל, טעות בו.
 825.....הלל בית אבל.
 802.....הנרות הללו.
 816.....חתן וכלה.
 807.....מוצ"ש לאורח.
 793.....מנהג בני אשכנז.
 794.....מסובב במצוות.
 806.....מענות קוננות.
 821.....מעין שלוש.
 819.....נר חנוכה ונר שבת.
 823.....סדר תפילה.
 789.....סופגנייה חלבית.
 791.....סופגנייה אפויה.
 822.....על הניסים, שכח.
 797, 796.....פולג המנחה.

697, 689.....צרכי רבים.
 695.....קבלן גוי.
 693.....קטיף לתענוג.
 662.....תספורת למסיים שלושים.
 692.....תיקון בוילר.
 692.....שיעור נהיגה.

חוץ לארץ

691.....ביקור קרובים.
 691.....טיול.

חורבן

664.....גזירת שיר.

חזרת הש"ץ

204.....הרמת קול בקדושה.
 201.....דילוג עליה.
 199.....האם היא מיותרת?
 203.....להקדים תפילת לחש.
 198.....ללמוד בה.

מנחה קצרה

202.....

חזן

471.....צמא בקרה"ת.

חזקה דרבא

836, 490.....

חינוך ילדים

658.....אמון בילד.
 667.....לא תגזול.

חירות

859.....

חמץ

615.....אוכל של בע"ח.
 617, 618.....אפיה בתנור חמץ.
 635.....ביטול בשישים.
 622.....האכלת בע"ח.
 612.....חומצת לימון.

789.....**חנוכת הבית**

חצי שיעור

536.....-בישול בשבת

391, 449.....**חציו בענייה**

275.....**חציצה בפני טומאה**

חרש

835.....-מגילה

חתונה

435.....-ביום שישי

302.....-האם חייב לשתות

816.....-חנוכה

229.....-חתן פוטר מתחנן

825.....-קריאת התורה

798.....-שיעור השמן

805.....-שליח

812.....-שמן הנותר

800.....-שמנים מיוחדים

818.....-שמן מטריף?

811, 804.....-רואה, ברכות

814.....-תערובת שמן

חנוכה אכסנאי

816.....-אורח, דיניו

809.....-אישה אצל הוריה

810.....-אכילה/שינה

815.....-בית מלון

806.....-טפל לבעה"ב

807.....-רוצה להחמיר

ט

499.....-כפתור רזרבי

502.....-תכשיטים

טעות בברכה

194.....-גאל וגואל

389.....-דילג מילים

195.....-מודים דרבנן

טעימה

359.....-ברכת נהנין

טבילת גברים

137.....-על חשבון נץ

136.....-על חשבון קריה"ת

טבילת כלים

548, 515.....-בשבת

טהרה ברגל

682.....

טלטול ללא ערוב

500.....-כיפה

י

יום טוב

704, 701.....-אבלות

671.....-אינו מתכוון

676.....-בישול לצורך גוי

629.....-בישול דבר האסור

יום העצמאות

860.....-הפטרה

667.....-הקדמתו בגלל שבת

666.....-מנהגי אבלות

665.....-מנהגי העומר

674.....הנאה ממעשה יו"ט
 672.....תייר בארץ איך ינהג?
 672.....תפילת חג במניין

יושב בסתר

485.....בשבוע שיש בו חג

יין

365.....כמה מים מותר
 324.....פותר שאר משקים

ימין

396, 366, 339.....אחיזה בברכה

יעלה ויבוא

344.....בארוחה הגולשת

418.....**יציאה לדרך לפני מנחה**

678.....גרם כיבוי
 678.....דבר שאינו מתכוון
 679.....הדבקות סיגריה
 679.....הכנה משבת
 679.....הדלקה מאוחרת
 785.....זמן סעודה שניה
 679.....חיישן גז
 678.....מצת מובנה
 676.....מרבה בשיעורים
 679.....נרות
 550.....רחיצת הגוף

518.....**יולדת**

יום טוב של גלויות

673.....אכילה בסוכה בא"י בש"ת
 671.....מלאכה לישראל

כ

כבוד הבריות

522.....עבירה מדרבנן
 274.....לא לצער הזולת

כבוד ציבור

462.....אישה בקריאת התורה

כבוד ת"ח

78.....לא ברכו בתורה

כביסה

500.....טלטולה בשבת

כהן

219.....אבלות

ברכת כהנים *ראה ערכו*

221, 218.....וקדשתו
 209.....יחוסו

כוס ברכת המזון

349.....שניים וקטן

כוס של ברכה

451, 447.....שיעור

כיבוד אב

674.....גובל בלפני עוור

כיסוי הגוף

160.....בתפילה

9.....**כיפה, חיובה**

כלב

524.....צידה בשבת

ל

לא ילבש

855.....תחפושות

לא תתגודדו

99.....קדיש

ל"ג בעומר

667.....זהירות מגזל

להזהיר גדולים על קטנים

571.....האכלת איסור

להוציא ידי חובה

301.....האם חייב לשתות בעצמו

300.....כבר יצא יד"ח

לולב

777.....קנרי

לימוד תורה

471.....התבוננות

271.....לא לישון בלימוד

לפני עוור

674.....לענות לטלפון

848.....משלוח מנות לחילוני

לשון הרע

276.....בתוך המשפחה

277.....שמיעתה לש"ש

277.....על קבוצת אנשים

277.....שמיעה ללא כוונה

מ

מגילת אסתר ראה פורים

מדינת ישראל

667.....צביונה

מגילת אסתר

463.....קריאת אישה

446.....מגמגם בקידוש

מוסף

445.....נזכר שטעה בשחרית

מוקצה

521, 519, 518.....בסיס לדבר האסור

561.....ביטול כלי מהיכנו

515.....כוורת דבורים

521.....כיס של מכנסיים

515.....כלים לא טבולים

519.....כרטיס רב קו

812.....למצוותו

514.....מה נחשב צורך מקומו

519.....מחמת גופו

512.....מספריים לחיתוך שקית

513, 516.....פלאפון

516.....פנס

813.....תנאי

מזוזה

856.....תעשה ולא מה"ע

מחשב

697.....כתיבה בחוה"מ

438.....מיחם שבת

359.....מי שלקות

100.....צירוף חילוני.

101.....קורונה, הקלות.

445, 443.....**מעין שבע**

מעין שלוש

821.....אזכור חנוכה.

368.....יחסיות קמח בעוגה.

373.....יחסיות קמח בלחם.

370.....חתימה (ועל הכלכלה).

374.....חתימה ביבול א"י.

374.....לכלול על הספק.

326.....מתחיל סעודה.

376.....ספק ברך.

458.....**מערכת גילוי עשן**

מעשה שבת

527.....בנה ביתו.

526.....כיבה אור במקרר.

527.....מאכל שהובא ברכב.

528.....רכבת הקלה.

529.....שוגג בדרבנן.

525.....תנור של מחלל שבת.

526.....תערובת.

685.....**מצת מכונה**

606.....**מפקיע עצמו מהמצווה**

מצוות צריכות כוונה

19.....ציצית.

מקום לא נקי

131.....אשפה ציבורית.

134.....בית שימוש בעתיד.

129.....גרף של רעי.

133.....כמה מרחק צריך.

129.....מי רגלים, הרחקה.

130.....מי רגליים, הפסקה בשמונ"ע.

364.....**מים לא לצמאו**

מים אחרונים

335.....דיבור.

מיץ ענבים

638.....ברכתו.

638.....לצאת בארבע הכוסות.

488.....**מלוא לוגמיו**

מכירת חמץ

619.....אופן המכירה.

622.....חבילה בדואר.

620.....חומרא במכירה.

621.....קניה ממקום שלא מכר.

620.....שכח למכור.

מנהג

795.....ברכה.

מנחה

418, 415.....אכילה לפנייה.

417.....גדולה, מקורה.

420.....גדולה מחצות.

421.....נדבה.

419.....פעמיים.

מנחה קטנה

416.....עדיפה על גדולה.

796.....ע"ש חנוכה.

מלון

677.....טבח ביו"ט.

508.....**ממצוא חפציו**

מניין

462.....יצאו מקצתן.

154.....מתפלל נדבה.

מראית עין
 -גוי קבלן.....434, 433

מרק בצל
370

משקים
 -זמן עיכול.....341, 339

מתוך שהותרה
681

-כלי/ שלוקר.....284

-מים בצמצום.....292

-מים משומשים.....286

-מים, מלאכה/צבע/מאוס.....287

-מים, רוב כשר.....288

-נגיעה לפניה.....14

-עובר לעשייתן.....778

-עניית אמן לפני ניגוב.....282

-שכח לברך (סעודה).....281

-שכח לברך (שחרית).....13

-שלג.....288

נישואין דאה חתונה

נכה

-קריאתו בתורה.....254

נרות שבת

-מגיע הביתה מאוחר.....439

-מקווה, לברך שם.....68

-עששית.....128

-ק"ש במרחץ.....121

-ריח רפת.....132

-שירותים כימיים.....134

מקח טעות

-קניית רצועות.....54

מקרר

-פתיחת דלת בעייתית.....671

נ

נותן טעם לפגם
624

נטילת לולב

-במקום מטונף.....779

-בסוכה.....780

-חציצה.....779

-לפני שחרית.....780

-נטילה בשלבים.....780

נטילת ידיים

-דיבור אחרי.....640

-הפקס בהליכה.....293

-חציצה, לקג'ל.....289

-חציצה, טבעת.....290, 291

-חציצה, לברך שוב?.....291

-טיבולו במשקה.....283, 281

-כלי/ בקבוק.....292

-כלי/ פרי.....284

-כלי/ ברז.....285

ס

סגולות

-סעודה רביעית.....493

סוכה

-בשמחה תורה.....784, 783

ספירת העומר

- 656 .....-אכילה לפנייה
- 655 .....-בשקיעה
- 653 .....-דרך לימוד
- 649 .....-חיוב נשים
- 652 .....-טעות בספירה
- 651 .....-נוסח לשם יחוד
- 657, 654 .....-ספק ספיקא
- 653 .....-פלג המנחה
- 649 .....-תוקף המצווה

ספק ברכות

- 390 .....-לברך בארמית
- 803 .....-ספק ספיקא
- 391 .....-פתרונות

ספרדי

- 421 .....-מתפלל עם אשכנזים

ספקות

- 181 .....-אם התפלל

ספר תורה

- 53 .....-טלאי, תיקונו
- 244 .....-טלטולו
- 61 .....-נפל ס"ת

- 582 .....-עירוב תחומין
- 577 .....-צורת הפתח לשיירא
- 580 .....-שיור בעירוב

עומר

- 659 .....-אבלות לנשים
- 690 .....-אבלות בחוה"מ
- 664 .....-חישוב ימי אבלות
- 665 .....-יום עצמאות

- 527 .....-נבנתה בשבת
- 783 .....-פירוקה בחג
- 34 .....-שמירה על כבודה
- 673 .....-תייר ישיבה בה בארץ
- 856 .....-תעשה ולא מה"ע

סעודה

- 303 .....-לאכול כזית מיד
- 300 .....-מזונות פוטר המוציא
- 298 .....-הקדים מוציא לנט"י
- 299 .....-ספק אמר המוציא
- 304 .....-פת שלימה
- 297, 303 .....-שיחה אחרי המוציא
- 298 .....-שכחת המוציא

סעודה שלישית

- 472 .....-אינו רעב

ערב פסח בשבת

- 616 .....-פיצול סעודה שניה
- 482 .....-שתיית כוס בה"מ
- 493 .....-שתיית כוס בה"מ

סעודה רביעית

- 493 .....-פיצול סעודה רביעית

סעודת מצווה

- 850 .....-לאכול ביום שישי

ע

עוור

- 468 .....-הפטרטה

עירובין

- 579 .....-במלון עם גויים
- 578 .....-זיכוי בעירוב
- 578 .....-חידוש העירוב
- 575 .....-לא מוקף לדירה
- 579 .....-מיקום הנחת עירוב

680.....**ערוב תבשילין**

681.....**ערוב חצרות ביו"ט**

ערוה

126.....-בעלת קרחת

122.....-דרכה לגלות

126.....-הדרדרות בצניעות

125.....-כיסוי ראש, מדדגה?

124.....-כיסוי ראש, סמל?

125.....-כיסוי ראש, מדדגה?

125.....-כיסוי ראש לרווקה

127.....-עגבות

124.....-צניעות

122.....-שיער אישה

123.....-שיער אמא

848.....-מתנות לעניים

848.....-משלוח לחילוני

845.....-ניקוד מגילה

832.....-סמוך ונראה

850.....-סעודה בע"ש

834.....-ערים מסופקות

842.....-פשיטת מגילה

847.....-קריאה בשבת

847.....-קריאה מפלג

838.....-קריאת נשים

843.....-קריאה על פה

846.....-שהחיינו ביום

838.....-ש"ץ היעמוד?

839.....-שמיעה או קריאה

855.....-תחפושות

פג המנחה

484.....-ערבית במוצ"ש

660.....-סיום תקופת האבלות

662.....-עבודה של ספך

663.....-שמיעת מוזיקה

661.....-תחילת האבלות

עונג שבת

473.....-אכילת לחם

ענית אמן

253, 387.....-אחר ברכת עצמו

282.....-בין נטילה לברכה

ערבית

426.....-ברח לו המניין

427.....-דיבור אחר ברכו

420.....-מוקדמת

426.....-ק"ש אחרי חצות

פ

פורים

852.....-אבלות בו

855.....-אמירה לגוי

824.....-דילג מילה

840.....-דרשה באמצע

836.....-הגדרת גדול

847.....-הפסק בדיבור

590.....-הפסקה ארוכה

835.....-חרש

823.....-כוכב יעקב פרזי

845.....-כתב שדהה

831.....-מבטלין ת"ת

844.....-מילים חסרות

853.....-מלאכה

418.....-מנחה

833.....-מתחייב פעמיים

834.....-מתחמק מפורים

פסח

- 632.....מצה שמודה
- 616.....סעודה שלישית בע"פ
- 631.....קטניות טריות
- 634.....שרויה
- 636.....תספורת בע"פ
- 637, 636.....תענית בכורות

פת הבאה בכיסנין

- 326.....ב"א אם עומד לסעוד
- 308.....לחמנייה מתוקה
- 312, 313.....מלאווח
- 307.....ספק בהגדרתה
- 311.....פת עשויה כיסים
- 310.....צירוף שתי אכילות
- 308.....קביעת סעודה
- 316.....קוגל אטריות

ציצית

- 32.....בגד אישה
- 32.....בגד שאול
- 26.....גופיית ציצית
- 31.....גניזה
- 27.....חיבר הכנפות
- 29.....חיתוך בסכין
- 32.....כירבולית
- 794.....כסות לילה
- 19.....ללא כוונה
- 30.....מדידה
- 20.....מחליף בגד
- 31.....נחתכה הטלית
- 21.....פושט ע"מ להחזיר
- 22.....ציצית קטן, ברכה
- 25.....ציצית רשת

- ארבע כוסות *ראה ערכו*
- בדיקת חמץ *ראה ערכו*

- 628.....בישול קטניות
- 640.....דיבור אחרי נט"י
- 638.....הסיבה, שכחתה
- הכשרת כלים *ראה ערכו*
- 633.....חיטים בקמח
- 859.....חירות

חמץ *ראה ערכו*

- 630.....כמון
- 640.....לא להיות רעב
- מכירת חמץ *ראה ערכו*
- 638.....מיץ ענבים
- 635.....מלאכה בערב חג
- 632.....מצה, בעלות

צ

צבא

- 554.....כוננות

צומות

- 718, 712, 710.....אבלות
- 709.....אכל בטעות
- 714.....חולה
- 712.....חתן וכלה
- 710.....מסיבה
- 61.....ספר תורה שנפל
- 709.....ענגנו למי שאכל
- 713, 710.....תחילת הצום

ציפורניים

- 437.....גזיזה בר"ח

ציץ

- 51.....

צניעות

- 10.....בית הכיסא.....
- 60.....בית שיש מזוזת.....
- 63.....ספרים מודפסים.....

- 383.....ברכה אחרונה.....

קטן

- 569.....אמירה בשבת.....
- 571.....יציאה בקריאת התורה.....
- 51.....קיפול טו"ת.....

קידוש

- 446,450.....אחיזה בכוס.....
- 452,451.....במקום סעודה.....
- 453.....ברית מילה.....
- 450.....בת י"ב או בר מצווה.....
- 481,451.....גודל הכוס.....
- 480.....זקן או חולה.....
- 488.....כמות השתיה.....
- 323.....פוטר את המשקים.....
- 471.....לשתות ללא קידוש.....
- 326.....מעין שלוש אם עומד לסעוד.....
- 446.....מקדש מגמגם.....
- 479,472.....מתי מתחיל החיוב.....
- 447.....שתיה מזערית.....
- 448.....תרי קלי.....

קניינים

- 806.....מענות קונות.....

קריאת התורה

- 255.....אב אחרי בנו.....
- 464.....או תפילה במניין.....
- 571.....איסור יציאה.....

- 30.....קטן שהכין.....
- 20.....קשירה בלילה.....
- 30.....קשירת חוט קרוע.....
- 28.....שזירה נפרמה.....
- 856.....תעשה ולא מה"ע.....

ק

קבלת שבת

- 819.....בהדלקת נרות.....
- 438.....מוקדמת חזרה בו.....

קבורת דם

- 554.....

קדושת סת"ם

- 60.....בית מזוזת שקוף.....
- 62.....מתחת לכרית.....
- 62.....ספרים חדשים.....

תפילין על רצפה

- 59.....

קדימה בברכות

- 382.....אורז ושבעת המינים.....
- 382.....תמר ויין.....

קדושה-ראת חזרת ש"ץ

קדיש

- 464.....אחרי קריה"ת.....
- 103.....דרך הרדיו.....
- 98.....הליכה תו"כ אמירתו.....
- 99.....לא תתגודדו.....
- 96.....להתפלל תוך כדי.....
- 121.....לפני קבורה.....
- 104.....עמידה.....
- 198.....תתקבל, מי אומר.....

קוסקוס

- 532.....מנה חמה.....

260.....קורונה, איך לנהוג
 243.....קריאה מחומש
 259.....קריאה על פה
 249.....שכח לומר ברכו
 265.....שמו"ת בזמן קריאה
 244.....תשלומין במנחה

קריאת שמע

423.....אכילה לפני
 428.....בשכיבה
 118.....דקדוק באותיותיה
 119.....הרהור
 113.....להקדים קריאתה
 74.....מה זה כולל?
 114.....סוף זמנה
 590.....שהייה ארוכה
 119.....שומע כעונה

קריאת שמע על המיטה

428.....תנוחה

קורונה

693.....מלאכה בחוה"מ
 101.....הקלות בצירוף למניין
 260.....עליה לתורה
 663.....שמיעת מוזיקה בספירה

462.....אישה
 250.....איך מברכים?
 657.....בפסח
 236.....ברוך שמיה
 247.....ברית
 245.....גדול הדור
 263.....דיבור ודרשות
 257.....הולכת ס"ת
 259.....החזרה על טעויות
 464.....חובת ציבור
 258.....חזרת העולה למקומו
 91.....חצי פסוק
 244.....טלטול ס"ת
 248.....טעות-שני פסוקים
 462.....יצאו מקצתן
 254.....ישיבת בעל הקורא
 256.....כמה יעמדו בתיבה
 267.....ללמוד תורה
 261.....לצאת החוצה
 242.....סבב בין הספרים
 461.....עולים נוספים
 465, 246.....עליות 'פסול'
 251.....ענה אמן בטעות
 464.....קדיש שאחרי
 241.....קהל שפספס

ר

ראש חודש

587.....תפילין במתפלל שנית

רביעית

481.....י"ש

רגלים

682.....טהרה
 701.....אבלות

588.....דיבור בהלל בדילוג
 הלל ראה ערכו
 588.....מניין במתפלל שנית
 437.....גזיזת ציפורניים
 594.....להניח תפילין אחרי מוסף
 587.....נזכר אחרי מוסף שטעה
 589.....תיקון לא במקום

528.....רכבת הקלה

475.....י"ג מידות

557, 518.....יולדת

537.....ירקות עלים

557.....ישוב הדעת של חולה

522.....כבוד הבריות

567.....כותב בסווצ'ר

569.....כתיבה שאינה מתקיימת

530.....כלי ראשון

454.....לחם משנה קפוא

511.....להתכונן לבחינה

568.....מדבקה הסרתה

509.....מדידה

563.....מדיח כלים

543.....מוליד

מוקצה ראה ערכו

560.....מזגן מטפטף

530.....מיחם מים

555, 500.....מלבן

531.....מלח בישולו

532.....מנה חמה

418.....מנחה גדולה

517.....מכה בפטיש

675.....מלאכה בגרמא

436.....מלאכה בע"ש

מעשה שבת ראה ערכו

566.....משקה

523.....משקפיים תיקון

509.....מתנה נתינתה

443.....מעין שבע

561.....נולד

508.....סיוורים

369.....רולדה

549.....רחיצה בשבת ויו"ט

ש

שבת

524.....אאוהל

בורר ראה ערכו

569.....אזיקון

563.....איי רובוט

565.....אינו מתכוון

850.....אכילה בע"ש

163.....בדיקת נקביו לפני מוסף

בישול אחר בישול ראה ערכו

523.....בלון ניפוחו

535.....בישול בשמש

453.....ברית, קידוש

556.....ברית, בחלול שבת

434, 433.....גוי קבלן

536.....גוש מבשל

550.....דוד שמש

510.....דיבור של חול

508, 506.....הבלעה

457, 456, 455.....הנאה ממלאכת גוי

439.....הנאה מנר שבת

555.....הפסקת מים

564.....הפקר

558.....הרטבת בטון

555.....חזרה מבי"ח

536.....חצי שיעור

435.....חתונה בע"ש

548, 515.....טבילת כלים

544.....טוחן ירק

542.....טוחן בשיניו

טלטול ללא עירוב ראה ערכו

500.....טלטול כביסה

393.....דורך טלפון
 449, 391.....חציו בעניה
 119.....קריאת שמע
 448.....תרי קלי
 446.....מקדש מגמגם
 80.....שומע ד"ת

שומר

424, 415.....לעניין תפילה

שינה צורתו

361, 359.....לעניין ברכות

192.....שור המועד

שינוי מקום בסעודה

334, 331, 328.....אכל לחם
 334, 330, 329.....השאר חברים
 332.....לקח בידו אוכל
 332.....מפצח גרעינים
 333.....נסיעה ברכב

644, 381.....שיעור כזית

שם ה'

389.....חזרה עליו

שמו"ת

470.....אופן הקריאה
 265.....בשעת קרה"ת
 470.....שבת בראשית

683.....שמחה ברגל

376.....שתייה ממושכת

111.....שמחה בקיום מצווה

533.....סופלה

544.....סלייסר

482, 474.....סעודה שלישית

עירוב ראה ערכו

543.....עירוי מכ"ר

צבא ראה ערכו

524.....צד

566.....צובע, ביוץ

542.....צובע באסלה

544.....צחצוח שיניים

501.....קיפול טלית

524.....קורע

568.....קושר

569.....קטן

564.....קניין

547.....ריסוק אגוז

343.....רצה במוצ"ש

436.....שבידת כלים

517.....שולחן הארכתו

508, 506.....שכר שבת

529.....שניים שעשאוה

567.....שעון מעורר

565, 559, 515.....תולש

523, 517.....תוקע

511.....תערוכה בחו"ל

502.....תכשיטים

551, 550.....תרופות

590.....שהה כדי לגמור כולה

283.....שבעת המשקים

שבועות

148.....תיקון

שומע כעונה

649.....ברכת העומר

147.....-נוסח שונה
 838.....-עמידה במגילה
 254.....-עמידה בקרה"ת
 92.....-שרוול קצר

תעשה ולא מן העשוי

855.....-סיכום הסוגייה
 20.....-תליית ציצית בלילה

תפילה

159.....-אחורי בית הכנסת
 151, 147, 415, 423.....-אכילה לפניה
 195.....-אלוקי נצור, דיניו
 162.....-בדיקת נקביו
 156.....-במקומות פתוחים
 194.....-ברך עלינו לפני ז' חשון
 194.....-גואל/גאל ישראל
 161.....-גוף נקי
 160.....-גילוי ראש
 179, 178.....-דיבורים בשמונ"ע
 170.....-הסדרת התפילה
 177, 590.....-הפסקה ארוכה
 191.....-הרגיל לשונו
 95.....-השלמות אחרי ישתבח
 233.....-ובא לציון תרגום
 107.....-ותיקין, גדרה ומעלתה
 151, 112.....-ותיקין, יחיד
 -חזרת הש"ץ ראה ערכו
 91.....-חצי פסוק
 98.....-חרש, צירופו
 -מסטיק בפה, מול אדם גדול
 152.....-מסטיק בפה
 -מקום לא נקי ראה ערכו
 146.....-נסיעה לפניה

ש"ץ

ברכת כהנים ראה ערכו
חזרת התפילה ראה ערכו

-מכנס קצר.....93

ת

תלמוד תורה

-אבל בחג.....704, 701
 -אישה, חיובה.....87
 -גוף נקי.....161
 -דברים שבכתב.....88
 -פסוק, אמירת חצי.....91
 -שונה מאה פעמים.....192

תחנון

-אופן אמירת נפ"א.....228
 -בנוכחות חתן.....228
 -בעזרת נשים.....226
 -ברית מילה.....231
 -דילוגים.....235
 -חובה?.....225
 -י"ג מידות.....226
 -ללא ס"ת.....225
 -סיום מסכת.....233
 -שקיעה.....227

תימן

-נוסח ברכה הגדה.....641
 -ספירת העומר.....649

תיכף לנטילה

335.....

תנאי

קידוש/הבדלה.....487
תנור שאפו בו בשבת.....525

45..... יד כהה, לפי מה
 50..... היסח הדעת
 49..... הנחתן בתיק
 53..... הצרת הקשר
 52, 51..... זמן הנחתן
 48, 43..... חציצה
 61, 59, 42, 50..... לנהוג בהן כבוד
 48..... נגיעת היו"ד
 38..... ניקיון הידיים
 45..... נלחשה יד ימין
 37..... עמידה בהנחתן
 42..... ערל
 587, 594..... ראש חודש
 46..... רצועה שהתהפכה
 47..... רצועות אורכן
 55, 54..... רצועות צבען
 45..... שאלת תפילין
 תשמיש קדושה ראה ערכו

תפילין של רבנו תם

41..... ברוך עליהם
 56..... ביחד או זא"ז?
 55..... מה לומר?
 40..... ענית אמן

תקנות חז"ל

552.....
 448..... **תרי קלי**
 420..... תרתי דסתרי

תקנה

445, 443..... קיומה לאחר שבטלה הסיבה

תקנת עזרא

138..... זה חל על נשים?

טבילת גברים ראה ערכו

587..... טעות בראש חודש
 445..... טעות בשחרית של שבת
 166, 161..... טרדה
 235..... יציאה לפני הסוף
 164..... ישיבה בשמונ"ע
 173..... ישיבה ליד המתפלל
 164..... כוון התפילה
 173..... לא כיון בשמונ"ע
 120, 97..... להתפלל שוב
 464..... מניין
 175..... מעבר ליד המתפלל
 189..... מעבר למוריד הטל
 166..... מתוך טלפון נייד
 421..... נדבה
 110..... סמיכת ק"ש לתפילה
 150..... ספורט לפנייה
 178..... עם תפילין
 197..... 'עושה שלום' לאן יפנה?

ערווה ראה ערכו

176..... פסיעות מול המתפלל
 197..... קדושה, לאן יפנה
 165..... קדושה, תזוזה לאחריה
 91..... קורבנות, חיוב אמירתן
 151..... רעב

119..... שינוי נוסח
 156, 155..... שכר פסיעות
 180..... שתיה בשמונ"ע
 149, 146, 145..... תחילת זמן שחרית
 152..... תפילה עם הציבור
 150..... תפילת פועלים

תפילין

56..... אב"ל
 178..... בעמידת שחרית
 42..... גוף נקי
 39..... דיבר ביניהם

תשעה באב

- 720.....-אבלות בשבת
- 719.....-בגדי שבת
- 720.....-שעשה לי כ"צ

תשמיש המיטה ברגל

682.....

תרגום

- 233.....-ב'ובא לציון'

תשמישי מצווה

- 31.....-גניזתם
- 34.....-אחסון בחדר לא מכובד

תשמישי קדושה

- 65.....-לב בית דין מתנה
- 67.....-קופסאות התפילין
- 64.....-שימוש בתיק תפילין
- 66.....-תפידנית, המכסה

תפילת הדרך

- 188.....-היסח הדעת
- 186.....-חתימה בשם
- 75.....-לשון רבים
- 188.....-נסיעה במקום מסוכן

תפילת מוצ"ש

- 485.....חל יו"ט בשבוע

תפילת תשלומין

- 184.....-באישה
- 182.....-בתפילות ראש חודש
- 183.....-היפך הסדר
- 181.....-מה נחשב לשגגה
- 185.....-סוף זמנה
- 185.....-ערבית של חנוכה